Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
4 D
15

Digitized by Google

MAG 3038

Digitized by Google

Digitized by Google



BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

Cum Annotatis Auctoris, nec non J. F. Gronovii Notis, & J. Barbeyracii Animadverſionibus;

COMMENTARIIS
INSUPER LOCUPLETISSIMIS

HENR. L. B. DE COCCEII

SACRÆ REGIÆ MAJESTATI BORUSSICÆ
QUONDAM A CONSILIIS SECRETIORIBUS,

Sub Titulo Grotii Illustrati antea editis, nunc ad calcem cujuſque Capitis adjectis:

INSERTIS QUOQUE OBSERVATIONIBUS

SAMUELIS L. B. DE COCCEII

HENRICI FILII, REGNI BORUSSICI CANCELLARII,
Miniſtri ſtatus intimi, & Aquilæ Boruſſicæ Equitis, Hæreditarii in Wuſſeken, Repko, Kleiſt, Laas, cet.

Adduntur tandem ipſius Grotii

DISSERTATIO DE MARI LIBERO,

Ac Libellus ſingularis

DE ÆQUITATE, INDULGENTIA, ET FACILITATE.

TOMUS TERTIUS.

LAUSANNÆ,

Sumptibus Marci-Michaelis Bousquet, & Sociorum.

MDCCLII.

CUM PRIVILEGIO SACRÆ CÆSAREÆ MAJESTATIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBRI SECUNDI
CAPUT XIII.

De Jurejurando.

I. *Juriſjurandi quanta vis ſit etiam ex paganorum opinione.*
II. *Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.*
III. *Verba jurantis obligare in ſenſu, quo ea creditur accepiſſe, cui juratum eſt.*
IV. *Juramentum dolo elicitum quando obliget.*
V. *Juramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.*
VI. *Juramentum non obligare de re illicita factum:*
VII. *Aut quod impediat majus bonum morale:*
VIII. *Aut ſi factum ſit impoſſibile:*
IX. *Quid ſi impoſſibile ſit ad tempus?*
X. *Jurari Deo nominato, & quo ſenſu:*
XI. *Sed & nominatis rebus aliis, cum reſpectu ad Deum.*
XII. *Juramentum eſſe etiamſi per falſos Deos juretur.*
XIII. *Effectus juriſjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex, tempore juriſjurandi, & poſtea: quod diſtincte explicatur.*
XIV. *Quando ex jurejurando jus quæratur homini, & Deo, quando Deo tantum.*
XV. *Refellitur ſententia ſtatuens, eum, qui piratæ, aut tyranno juravit, Deo non teneri.*
XVI. *Qui perfido juravit, an implere debeat, diſtinctione explicatur.*
XVII. *Cum Deo ſoli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.*
XVIII. *Perjurium non eſſe, qui non implet nolenti impleri, aut ſublata qualitate ejus, cui ſub illa qualitate juratum eſt.*
XIX. *Quando irritum ſit quod contra juramentum ſit.*
XX. *Superiorum actus quid poſſit circa id, quod ſubditus juraverit, aut quod ſubdito juratum eſt, cum diſtinctionibus exponitur.*
XXI. *Monita Chriſti de non jurando, ad quale juramentum proprie pertineant.*
XXII. *Quæ fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

+I. 1. APud + omnes populos, + & ab omni ævo [1] + circa pollicitationes, + promiſſa, & contractus, + maxima ſemper vis fuit juriſjurandi.(aa) Nam ut Sophocles [a] ait Hippodamia:

[a] Apud Stob. Serm. 27.

Mens

GRONOVII.

1 *Circa pollicitationes*] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promiſſa, & contractus, id eſt, ad ea omnia firmanda, & corroboranda.

(aa) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. § 6.

Mens excitari jurejurando ſolet,
Ut bina diligenter evitet mala,
[a] *Culpari amicis, & Deos offendere.*

a Off. III. 31. *Nullum vinculum*, inquit [a] Cicero, *ad adſtringendam fidem majores noſtri jurejurando arctius eſſe voluerunt.*

2. Hinc + gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut + Heſiodus [b] dixit de juramento:

b Theogon. verſ. 231.

— Clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

a + Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret, + quod non niſi de graviſſimis criminibus creditum: + & [3] ſine facto voluntas quoque pœnam in ſe accerſeret: quorum utrumque [c] Herodotus confirmat + narratione de Glauco Epicyde, qui deliberaverat tantum, an juratam de depoſito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

c Lib. VI. c. 86.

[4] *At juramento quædam eſt ſine nomine proles*
Trunca manus, & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem b *vaſtat ſtirpemque, domumque.*

d Sat. XIII, 208. Et eandem hiſtoriam recitans Juvenalis [d] ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

e Off. III, 29. 3. Bene [e] Cicero: + *Eſt jusjurandum* [5] *affirmatio religioſa; quod autem affirmate quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum eſt.* Quod autem addit: + *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla eſt,* + *ſed ad juſtitiam, & fidem pertinet:* ſi iræ nomine [6] + perturbationem intelligit, non improbandum eſt; + ſin qualemcunque nocendi [7] affectum, aut voluntatem, minime eſt recipiendum, ut recte probat [f] Lactan-

f Lib. de Ira Dei.

GROTII.

a *Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldenſibus ad 1. Æneïdos. (Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipſum Poëtam, *Georg.* 1. 502. *J. B.*)

b *Vaſtat ſtirpemque, domumque*] Vide *Zachariam* V, 3. 4. & interpretem ejus loci *Chryſoſtomum* de ſtatuis XV. (Tom. VI. pag. 565. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne ſubeat infamiam perfidiæ, & perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipſum pejerandi propoſitum, etſi perjurium ſecutum non eſſet, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκου παῖς ἐστιν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκου, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum eſt, *juramentum* latinum non eſt. Dein Ὅρκος genere maſculino aptius repræſentat perſonam patris, quam ſacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* inſtar numinis, quem poetæ fingunt jurandi veluti exactorem, & præſidem; *Heſiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris, & Telluris. Sic etiam Horci ſubolem dicit hic Pythia, id eſt, aliquid poſterum, & conſequens: intelligitur nimirum Animadverſio divina.

5 *Affirmatio religioſa*] Pronuntiatio rei alicujus, interpoſita ad veritatem ejus firmandam religione, ſeu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum*, *religio teſtium*, *religio militum*, quia judices jurati judicabant, teſtes jurati teſtimonium dicebant, milites ſacramento rogabantur.

6 *Perturbationem*] Affectionem, commotionemque animi, quæ judicium impedit, ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac ſæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

7 *Affectum, aut*] Decretum puniendi pro merito.

GRO-

Digitized by Google

Lactantius. Nunc + unde vis jurisjurandi oriatur, + & quò pertingat uſque, videamus.

II. Primum quod de promiſſis, & [8] contractibus diximus, + & hic habet locum, + ut animus rationis compos, + & deliberatus requiratur. Quare ſi quis non putans ſe jurare, verba protulerit jurantia, [c] ut [9] de Cydippe narratur, locum habere poteſt quod ei tribuit Ovidius (*Epiſt. Heroid.* XXI, 135.):

> [d] *Quæ jurat mens eſt: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide deſumtum, qui in Hippolyto dixerat, (*verſ.* 612.)

> *Jurata lingua eſt:* [e] + *mente juravi nihil.*

+ Quod ſi quis volens jurare obligare ſe noluerit, [g] non eo minus obligatur, *g Soto l.*
+ quia obligatio a juramento eſt inſeparabilis, & effectus ejus neceſſarius. *VIII. q. I.*

III. 1. At ſi quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non ju- *art. 7. Co-*
randi, + hunc non obligari, ſunt qui tradunt, + peccare tamen temere jurando. *varr. ad c.*
Sed + verius eſt, teneri eum vera facere dicta, quorum Deum adhibuit teſtem; *quamvis.*
+ nam is actus, qui per ſe eſt obligatorius, ex animo deliberato proceſſit. Cui *part. 1. §. 5.*
conſequens eſt ut quanquam plerumque verum eſt illud [h] Tullii: *Quod* [10] *ex* *h De Offic.*
animi tui ſententia juraveris, id non facere perjurium eſt; quo & illud pertinet, *III. 29.*
quod apud [i] Homerum jurans Ulyſſi Calypſo ait: *i Odyſſ.*

> Ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι — *L. V. verſ.*
> *Verum animus quod ſentit, idem loquar.* *188.*

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, niſi qui jurat ſciat, aut probabiliter credat, ab eo, quicum negotium eſt, verba aliter accipi: nam dictis ipſis teſtem adhibens Deum, debet dicta facere vera [f] [11] + quomodo putat intelligi. Et hoc eſt

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exſtat ſimilis narratio in metamorphoſibus *Antonini Liberalis* de Cteſylla, & Hermochare, (*Cap.* 1.)

d *Quæ jurat mens eſt*] Ibidem:

> *Conſilium, prudenſque animi ſententia jurat,*
> *Et niſi judicii vincula nulla valent,* (verſ. 137, &c.)

mox:

> *Sed ſi nil dedimus præter ſine pectore vocem,*
> *Verba ſuis fruſtra viribus orba tenes.*
> *Non ego juravi: legi jurantia verba.*

& quæ ſequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honeſta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio, & inceſtu.

f *Quomodo putat intelligi*] *Auguſtinus* epiſtola CCXXIV. de illo locutus, qui a Punicis caſtris egreſſus in caſtra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipſe jurando cogitaſſet, ſed quid ab illo, quibus juraverat, exſpectarent.* (Epiſt. 125. nov. *Edit. Benedictin.*) Vide & ſequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta *concilio Troslejano* tomo III. conciliorum, editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opuſculo de divortio Lotharii, & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc ſententiam recte de Deo dicitur:

> *Qui non ut juras, ſed ut is juraſſe putavit*
> *Cui juras, audit: ſic es utrique reus.*

In profeſſione jurata Hebræorum per Hiſpaniam: *Si non ea intentione perfeceris, ſicut a nobis me profitente audita, atque intellecta ſunt.*

GRONOVII.

8 *Contractibus diximus*] Cap. 11. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in ſinum ejus miſerat, inſcripta, vel inciſa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

10 *Ex animi tui ſententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Briſſon.* lib. 8. de for. p. 711.

11 *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

Digitized by Google

rum, [k] + ob conditionem tacite intellectam, quæ ceſſat. + Jer. XVIII, 8. + Exempla videre eſt Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. 1 Reg. XXI, 28. II Reg. XX, 1. Eſaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. + Quo ſenſu etiam nos [19] fallere Deus improprie dici poteſt. Et ſolet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, + ſignificationem habere eventus [20] ſpem fruſtrantis, ut videre eſt tum alibi, tum Levit. VI, 2. Joſue XXIV, 27. Eſai. LVIII, 11. Oſ. IX, 2. [l] Abac. III, 17. + Facillime autem hoc procedit [21] in comminationibus, + quia illæ jus nemini conferunt. + In promiſſis interdum, ubi ſcilicet conditio tacita quædam ſubeſt.

5. Ideo + duas res Apoſtolus nominat, quæ immutabilitatem notant, + promiſſionem, quia jus dat; + & juramentum, quia [22] conditiones tacitas, & aliquo modo latentes repellit: + ut videre eſt etiam Pſal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam + aliud eſt ſi quas conditiones ipſa negotii natura aperte indicet. Quò nonnulli referunt id, + quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius eſt, + terram promiſſam jurato dici ipſis, [23] non perſonis, ſed populo, poſteris ſcilicet eorum, quibus Deus juraverat, com. 23. + Talis autem promiſſio impleri quovis tempore poteſt, nec perſonis certis adſtringitur.

+ IV. 1. + Ex his, quæ diximus, intelligi poteſt quid ſentiendum ſit de jurejurando, + quod dolo elicitum eſt. [p] + Nam ſi certum eſt, eum, qui juravit, aliquod factum [m] + ſuppoſuiſſe, quod revera ſe ita non habeat, + ac niſi id credidiſſet, non fuiſſe juraturum, + non obligabit juramentum. + At ſi dubium ſit,

p Navarr. c. 12. n. 13.

GROTII.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæſtionum II, 37.

l *Abac.* III, 17.] Adde *Jobum* XL, 28. *Oſeam* IX, 2.

m *Suppoſuiſſe quod revera ſe ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud *Sophoclis* in Oedipode Colonco, (*verſ.* 226.)

Ἀπάτα δ' ἀπάταις
Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα,
Πόνον οὐ χάριν ἀντίδοσιν ἔχει.

Fraus ad fraudem ſuperaccedens,
Non benefactis, ſed atroce ſolet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ δὲ νομίζουσι προσδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ, ἀπατώμενοι καὶ οὐ πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείοις ἐνέχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό·

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

Putant Thebani, ſe ſuſcepto Oedipodi promiſiſſe incolumitatem, cauſa ab ipſo data, cum non ante didiciſſent, piaculo eum domeſtico teneri. Tale & illud.

Jurata lingua eſt: mente juravi nihil.
Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

[In verbis Scholiaſtæ tria erant menda, quæ ſuſtuli. Sed & in ultimo verſu *Sophoclis*, pro ἀντίδοσιν ἔχει, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, ἀντιδιδοῦσαν ἔχειν. Senſus autem totius loci hic eſt: *Qui ſeſe exponit periculo fraudis viciſſim excipiendæ ab eo, in quem fraude uſus eſt, ille non beneficia, ſed moleſtias, & dolorem ſibi repenſum iri, ſperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior eſt verſio, quam Auctoris noſtri. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut ſpes, exſpectationeſque hominum improbæ ſint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo ſe noſtra fruſtratur opinio: ſi quid ſecus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus, & perſuaſimus.

20 *Spem fruſtrantis*] Aliud demonſtrantis, atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (ſi id ita liceat loqui) dicatur fallere, id eſt, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam, & expreſſiones verbis apertis non expreſſas.

23 *Non perſonis, ſed populo*] Non ſingulis, qui tum vivebant, ſed corpori, quod idem eſt ſuperſtite ſubole, etſi ſinguli iſti omnes ſint mortui. Vide ſupra cap. 9. n. 3.

Digitized by Google

ſe in matrimonium filias [29] Benjaminitis, + raptas cum raptoribus vivere permiſerunt. [r] + Aliud enim eſt dare, aliud amiſſum non repetere. Ambroſius [x] de hoc facto: [30] + *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ ſupplicio non videtur vacare, quando illis hoc ſolum permiſſum eſt ut raptu inirent conjugia, non connubii ſacramento.* + Non diſſimile eſt quod Achæi, Romanis quædam non probantibus, quæ ab ipſis facta, & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipſi Romani quæ viderentur mutarent, [y] + nec Achæos religione obſtringerent irrita ea, quæ jurejurando ſanxiſſent, faciendi.

[x] De Off. III, c. 14.
[y] Livius lib. XXXIX c. 37.

VI. Ut valeat juramentum, [s] + oportet obligatio ſit licita. Quare + nullas vires habebit jurata promiſſio de re illicita, + aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene [t] Philo Judæus: *ἴσω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προςτίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι, πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενοῦς, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. Sciat quiſquis ob juramentum injuſti aliquid molitur agere, non ſe jurisjurandi obſervantem fore, ſed potius everſorem jurisjurandi, quod magnâ curâ, ac religione dignum eſt, & quo honeſta, ac recta ſanciri ſolent.* + *Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abſtinere ſatius fuerat actum illegitimum. Quare* [31] *ab injuſta actione abſtinens Deum veneretur, ut quæ ipſi eſt maxime propria,* [32] *miſericordiam* [*& temerarii juramenti veniam*] *ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari poſſis, inſanabilis eſt furor, & mentis inopia.* Exemplum dari poteſt + in Davide, [z] qui Nabali pepercit, quem ſe occiſurum juraverat. [33] + Cicero ſimile ponit exemplum in voto Agamemnonis, [34] + Dionyſius [a] Halicarnaſſenſis [35] in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. [b] Seneca: *Præſtare*

[z] 1 Sam. XXV.
[a] Lib. XI. c. 11.
[b] Herc. Oet. verſ. 480.

in dictum caput PUFENDORFII noſtri, §. 13. *J. B.*

GROTII.

r *Aliud eſt dare, aliud amiſſum non repetere*] Οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac hiſtoria *Joſephus* (*Antiq. Jud.* V. 2. §. 12. *Edit. Hudſ.*) *Nec hortabantur Iſraëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet, qui juvat exuiem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo veſtro tentat incutere, ſi quis aſſerit conſcientiam vos habere præbentium, niſi detrahentium ſubieritis invidiam.* (Lib. X. Ep. 54.)

s *Oportet obligatio ſit licita*] Tractat hoc bene *Ambroſius* de Offic. 1. & alii relati in cauſæ XXII. quæſtionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdenſis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opuſculis non pauca.

t *Philo*] De ſpecialibus legibus, (*pag.* 771. *Edit. Pariſ.*)

GRONOVII.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant ſine aliqua pœna laſciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia, & infamia raptus.

31 *Ab injuſta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Miſericordiam ei*] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero ſimile*] 3. *de Offic.* 25.

34 *Dionyſius Halicarnaſſenſis*] 10, 68.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile; nam quod decemviri jurarunt inter ſeſe, erat, ne quis e collegio alteri adverſaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admiſſo pari poteſtate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipſos pœnituerit, ſed quod ſeceſſione plebis, & exercituum, coacti faſces depoſuerint. lib. 11, 61. [At locus, quem Auctor in animo habuit, is eſt, quem in ora libri indicavi.]

Digitized by Google

Præſtare, fateor, poſſe me tacitam fidem,
Si ſcelere careat: [36] *interim ſcelus eſt fides.*

c Off. 1, c. ult. Ubi *interim* valet *interdum.* Ambroſius [c]: *eſt enim contra officium nonnunquam ſolvere promiſſum, ſacramentum cuſtodire.* u Auguſtinus: *ſi ad peccatum admittendum fides exhibeatur,* [37] + *mirum eſt ſi fides appellatur.* Idem docet ſecunda ad Amphilochium Baſilius.

VII. 1. Imo etiamſi res, quæ promittitur, non ſit illicita, ſed x + majus bonum morale impediens, ſic quoque non valebit jusjurandum: quia ſcilicet [38] + profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipſis non valeamus. Huc pertinet inſignis ejus, quem dixi, + Philonis Judæi d Ubi ſupr. locus, d quem adſcribere non pigebit: *εἰσὶ δ' οἳ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιςοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς· ſunt quidam adeo duro, atque inſociabili ingenio, ſive odio humani generis, ſive dura domina iracundia ſubacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant menſæ, aut tecti ſocium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem uſque accipiant.* Quod, ait, juraſſe quoſdam y ne huic, vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id eſt, *εὐχὴν ὠφελείας, vocem de beneficentia:* שבע להטיב Lev. V, 6. [39] Hujus formula tradentibus Hebræorum magiſtris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri verſione Matthæi XV, 5. קבני מרם דתתהנא מני: græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς,* id eſt, [40] *donum Deo dicatum ſit,* + (id enim eſt קרבן *κορβᾶν*) *ſi quid unquam a me boni acceperis.*

2. [41] Votum, addita + conſecrationis pœna, validum plane cenſebant Hebræorum magiſtri, peſſimi hac in parte juris divini interpretes, + etiamſi adverſus parentes factum eſſet: + quod dicto loco + refellit Chriſtus, + in cujus verbis

GROTII.

u *Auguſtinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæſtione, (*Cap.* 20.) Vide & *Gailium* de pace publica lib. I. c. 4. §. 16. & de Alboino hiſtoriam apud *Paulum Warnefredi* lib. II. c. 27.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (*Lib.* V. Cap. 49. *Ed. Cellar.*) Vide c. inter cætera 22. dicta jam quæſtione, & concilium Hilerdenſe in tomo III. conciliorum Galliæ canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opuſculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic, vel illi unquam bene facerent*] Vide *Baba Kama* Cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctiſſimo *Conſtantino.*

GRONOVII.

36 *Interim ſcelus eſt fides*] Interdum promiſſum ſine ſcelere ſervari non poteſt.

37 *Mirum eſt ſi fides*] Indigna eſt fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipſi, quantum poſſumus, ſtudeamus augeri moribus, & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos poſſumus obligare.

39 *Hujus formula*] *Joſ. Scaliger* elencho Trihæreſii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmaſius* de fœnore trapez. p. 220.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id *ἀνάθημα*, vel Deo dicatum ſit, ut ſi tu eo utaris, ſacrilegium committas, & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut conſecraretur in pœnam alicujus, ne iſte illo frueretur.

GRO-

verbis τιμᾶν honorare eſt benefacere, + ut collato Marci loco apparet; & Pauli 1 Tim. V, 3. 17. & Num. XXIV, 11. [e] + Sed etiamſi adverſus alios conceptum ſit, recte dicemus, non obligare jusjurandum, + quia, ut diximus, profectui adverſum eſt.

e Th. 2, 2. 89. art. 7. & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. cauſ. 22. qu. 4. Soto l. VII, q. 1. art. 3. circa 2.

VIII. De impoſſibilibus dicere nihil attinet. + Satis enim manifeſtum eſt, ad omnino impoſſibile neminem obligari.

IX. De eo vero, + quod [42] pro tempore, + aut ex ſuppoſitione eſt impoſſibile, in pendenti eſſe obligationem, ita ut is, qui [43] ex ſuppoſitione juravit, + operam, quam poteſt, dare debeat, ut quod juravit poſſibile reddat.

+ X. Forma jurisjurandi verbis differt, + re convenit. + Hunc enim ſenſum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus teſtis ſit*, aut, *Deus ſit vindex*, + quæ duo in idem recidunt. Nam cum ſuperior puniendi jus habens [1] teſtis advocatur, + ſimul ab eo perfidiæ ultio poſcitur: & qui ſcit omnia, ultor eſt, + ideo quia teſtis. [f] Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας· + *omne jusjurandum in diras deſinit, ſi quis pejeraverit.* + Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, + ut apparet Gen. XV, 9. & ſequentibus. Ut illa Romana [g] + apud Livium: *tu Jupiter* + *ita illum ferito, ut ego hunc porcum.* Et alibi: [h] *Deos precatus ita ſe mactarent, quemadmodum ipſe agnum mactaſſet.* Et apud [i] Polybium, ac Feſtum: [k] *ſi ſciens fallo, ita me Dieſpiter ejiciat, ut ego hunc lapidem.*

f Quæſt. Rom. 44.
g Lib. 1. c. 24.
h Lib. XXI. c. 45.
i Hiſt. III. 25.
k Voce Lapis.

+ XI. 1. Sed & + nominatis rebus, perſoniſve aliis jurari mos eſt vetus, + ſive quod illas ſibi noxias imprecabantur, ut [44] + ſolem, terram, + cœlum, + principem, + ſive quod in illis puniri depoſcebant, ut [45] + in capite, + in liberis, + in patria, + in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, ſed & Judæorum, ut idem ille [a] Philo nos docet. Ait enim, + non debere juraturos ob rem quamvis ſtatim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem, ac parentem procurrere*, ſed jurare + per parentes, cœlum, terram, univerſum: cui ſimile eſt quod [l] Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non ſolitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *facile per Deos jurare, ſed* [b] *per res alias præſentes:* ut [46] per ſceptrum, idque ipſum a juſtiſſimo rege Rhadamantho

l Euſtath. ad Iliad. 1. verſ. 234.

GROTII.

1 *Teſtis advocatur, ſimul ab eo perfidiæ ultio expoſcitur*] Ambroſius ad Valentinianum Imperatorem, (*Lib. V. Epiſt.* 30.) *quid eſt jurare, niſi ejus, quem teſtare fidei tuæ præſulem, divinam potentiam confiteri?* vide formulam inſignem Chagani Avarorum apud *Menandrum* excerptis legationum. (*Cap.* 21.)

a *Philo*] De ſpecialibus legibus (*pag.* 770. A. B.)

b *Per res alias*] De Socrate *Apollonius* apud Philoſtratum VI: ὤμνυ ταῦτα, οὐχ' ὡς θεοὺς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὄμνυ· *Jurabat per iſta, non ut per Deos, ſed ne per Deos juraret* (c. 19.)

GRONOVII.

42 *Pro tempore, aut ex ſuppoſitione*] Ut nunc eſt, aut niſi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex ſuppoſitione juravit*] Se quid facturum, ſi quid, de quo dubitatur, ita ſit, vel fieri contingat.

44 *Solem*] Ovid. 7, Met. 96. *Atque patrem ſoceri cernentem cuncta futuri, Eventuſque ſuos, & tanta pericula jurat.* Virgil. 12. Æneid. 176. *Eſto nunc ſol teſtis, & hæc mihi terra precanti.* Idem 6. Æneid. 351. *Maria aſpera juro.* Tacitus I, annal. 73. *Violatum perjurio numen Auguſti.*

45 *In capite, in liberis*] Virg. 9, Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat.* Plinius *lib.* 2, *ep.* 20. *qui ſibi per ſalutem filii pejeraſſet.*

46 *Per ſceptrum*] Homerus Ιλ. α. 234. Virgilius 12. *Æneid.* 206.

Digitized by Google

mantho fuiſſe conſtitutum, tradit [m] Porphyrius, & ad Ariſtophanem [n] Scholiaſtes. Sic [o] Joſephus + per ſalutem Pharaonis juraſſe legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abeneſdras; [c] Eliſæus [p] per vitam Eliæ. Neque vero Chriſtus Matthæi V, + ut quidam exiſtimant, hæc juramenta vult minus eſſe licita, quam quæ expreſſo Dei nomine fiunt: + ſed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non diſſimili illius, qui dixit, (ee) + *Sceptrum non putat eſſe Deos*, + oſtendit & hæc eſſe vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: [q] *Qui per ſalutem ſuam jurat*, + *Deum jurare videtur*, [d] + *reſpectu enim divini Numinis jurat.* Sic Chriſtus oſtendit, [r] eum, qui templum jurat, Deum jurare, + qui templo præſidet; & qui cœlum, Deum, + qui cœlo velut inſidet.

2. At Hebræi magiſtri iſtorum temporum exiſtimabant, + non obſtringi homines juramentis per res conditas factis, niſi adjecta pœna, ut ſi res, de qua jurabatur, Deo conſecraretur. + Hoc enim eſt juramentum κορβᾶν, ſive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi [s] loco, + ſed in Tyriorum quoque legibus mentio exſtabat, ut ex Joſephi contra Appionem [t] diſputatione diſcimus: nec aliunde arbitrer + Orientis populos (ff) dictos Græcis [47] καρβᾶνας, quæ vox apud [48] Æſchylum & Euripidem exſtat: καρβᾶνα δ᾽ αὐδὰς, apud eundem Æſchylum. + Huic errori + dicto loco Chriſtus occurrit. Chriſtianos veteres, [u] Tertullianus, juraſſe, ait, per ſalutem principis + omnibus geniis auguſtiorem. Apud Vegetium [x] formula eſt, cujus & ſupra [y] meminimus, qua Chriſtiani milites jurant non per Deum tantum, + ſed & per majeſtatem Imperatoris, + quæ ſecundum Deum humano generi diligenda eſt, & colenda.

XII. Sed & [e] + ſi quis per falſos Deos juraverit, obligabitur: + quia quanquam ſub falſis notis, generali tamen complexione numen intuetur: ideoque [49] Deus verus, ſi pejeratum ſit, in ſuam injuriam id factum interpretatur. Et + ſanctos viros, videmus, non detuliſſe quidem unquam ſub ea forma

[m] *De abſtin.* L. III. pag. 285.
[n] *In Aves*, verſ. 521.
[o] *Gen.* XLII, 15.
[p] II *Reg.* II, 2.
[q] *L.* 33. *D. de jurejur.*
[r] *Matthæi* XXIII, 21.
[s] XXIII, 21.
[t] *Lib.* I. p. 1046. 1047. §. 22 p. 453. *Ed. Hudſ.*
[u] *Apolog.* c. 32.
[x] *Lib.* II. c. 5.
[y] L. I. c. II. §. 9. n. 3.

GRONOVII.

c *Eliſæus per vitam Eliæ*] Adde II *Regum* IV, 30. *Cant.* II, 7.

d *Reſpectu enim divini Numinis jurat*] Ita & *Gratianus* cauſa XXII. quæſtione I.

e *Si quis per falſos Deos juraverit, obligabitur*] Liber *Sapientiæ* c. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ᾽ ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, ſed peccantium pœna perambulat ſemper injuſtorum prævaricationem*, (verſ. ult.)

GRONOVII.

47 Καρβᾶνας] Heſychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους. οἱ δὲ τοὺς κᾶρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει. (Vide Ill. *Ezechiel. Spanhem.* Not. Gallic. in *Juliani Cæſares*, num. 503. Probat. pag. 75. *Edit. nuper. Amſtel.* 1728. J. B.)

48 *Æſchylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερί. Καρβᾶνα δ᾽ αὐδὰν εὐάκοις. *Barbaram vocem facile intelligis.* Supplic. 124.

49 *Deus verus, ſi pejeratum*] Eadem cauſa eſt, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα ſæpe punierit, etiam in falſorum Deorum violatoribus: ut Cambyſe. *Juſtin.* I, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho, & Romano præſidio. 29, 18.

(ee) *Ovidii* eſt, *Remed. Amor.* verſ. 784. *J. B.*

(ff) Veriſimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim ſat noti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut à nomine juramenti apud hos uſitati illi petere potuerint vocem, quâ uterentur, ad omnes Orientis populos deſignandos: & longè ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανοι in uſu erat, quum reperiatur apud *Æſchylum*, ab Auctore ipſo laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice ſuo *Barneſius*, ceteroquin diligentiſſimus. Videtur Auctor cum iſto Poëta confudiſſe alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J. B.*

GRO-

ma jusjurandum, + multo minus ita juraſſe, + quod a Duareno (gg) permitti miror; ſed tamen ſi quibuſcum negotium erat, + adduci non poſſent ut aliter jurarent, + contraxiſſe cum eis, + ipſos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem + juramentum accipientes quale haberi poterat. [z] + Exemplum eſt in Jacobo, & Labane Geneſ. XXXI, 53. [f] + Hoc eſt quod ait Auguſtinus. *Et qui per lapidem jurat, ſi falſum jurat, perjurus eſt.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, ſed punit Deus fallentem.*

z Auguſtinus epiſt. ad Public. 154. Qui locus citatur. c. movet, 16. Cauſ. XXII *q.* 1.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus eſt + præcidere controverſias. πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus ſcriptor ad [a] Hebræos: + *Omnis diſputationis finis eſt juramentum rem ſanciens.* Cui ſimile eſt illud [b] Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei teſtimonium eſt jusjurandum + de re, de qua ambigitur.* Et illud non diſſimile Halicarnaſſenſis: [c] τελευταία δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ διʼ ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων. [g] *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, + quam nulla delebit ætas, eſt ea, quæ per jurata pacta + ſponſores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis [d] jusjurandum μεγίστη παρʼ ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter ſe.*

a VI, 16.
b De Leg. Alleg. Lib. II. pag. 99.
c Antiq. Rom. VI. 84.
d Diod. Sic. L. 1. c. 77.

2. + Duo ergo debet jurans, primum, [50] + ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat [e] Chryſippus; alterum, ut [51] + factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat [h] + ψευδορκεῖν, qui in hoc + ἐπιορκεῖν eidem Chryſippo dicitur ſatis diſtincte, + quanquam confundi interdum hæc ſolent.

e Apud Stob. Serm. 28.

XIV. Et ſi quidem + materia talis ſit, & verba ita concepta, + ut non ad Deum tantum, ſed [52] & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipſo juramento quæretur, tanquam ex promiſſo, aut contractu, + qui ſimpliciſſime intelligi debeat. Si vero + aut verba hominem [53] non reſpiciant jus ei conferendo, + aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit, [54] + quod ei poſſit opponi, (hh) tunc ea vis erit jurisjurandi, + ut homo quidem ille jus nullum conſe-

GROTII.

f *Hoc eſt quod ait Auguſtinus*] Sermone XXVIII. de verbis Apoſtoli; citatur c. *Ecce dico*: 10. cauſa XXII, quæſt. V.

g *Ultima fides*] Procopius Perſicorum II. ὅρκος ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· *Jusjurandum, quod ab hominibus habetur omnibus ultimum, atque firmiſſimum, & fidei mutuæ, & veracitatis pignus.* (Cap. 10.)

h Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. ἐπιορκεῖν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXL.

GRONOVII.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clauſum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præſtet, adfirmetque rebus, quod juravit.

52 *Et ad hominem*] Veluti, juro me ceſſurum tibi hac poſſeſſione.

53 *Non reſpiciant*] Veluti, juro me ceſſurum.

54 *Quod ei poſſit*] Ut ſpecies erroris, aut metus.

(gg) Non id permittit *Duarenus*, ſed tantum deferri juramentum illi, qui per *Mahumetem*, e. g. juraturus eſt. Vide JCtum illum, Tract. priore ad Tit. *De jurejurando*, Cap. XI. Tom. 1. Opp. *Ed. Lugd.* 1579. p. 235. & Tract. altero, Cap. 4. pag. 11. Tom. II. Adde quæ notavimus in ſæpius laudatum Caput PUFENDORFII, *De Jure Nat. & Gent.* §. 4. *Not.* 2. Edit. ſecundæ. *J. B.*

(hh) In *Juramentis obligatoriis*, Juramentum eſt tantum acceſſio quædam, ad firmandam fidem promiſſorum. Adeoque ubi obligatio nulla eſt, tota vis jurisjurandi cadit. Vide quæ contra duplicem

conſequatur, + at nihilominus qui juravit Deo obligetur ſtare jurejurando. Hujus rei exemplum eſt [i] + in eo, qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni juratæ dedit. Nam hic [55] jus nullum conſequitur, + aut tale, quod reddere debeat, quia cauſam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & [k] a prophetis *f* increpatos, & punitos a Deo, + quod fidem juratam Babyloniis regibus non ſervaſſent. + Laudat Cicero Pomponium tribunum, qui ſervavit quod terrore coactus juraverat: *g tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat*. Quare non + Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injuſtus, debuit; + ſed & decem illi, quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: + jusjurandum enim interceſſerat.

f Ezec. XVII, 12. 13. 15.
g Off. III. 31. *Toletu l.* IV. *c.* 22. *Off.* III. 32.

XV. 1. + Neque hæc tantum [56] + inter hoſtes publicos locum habent, *h* + ſed inter quoſvis; + non enim perſona ſola reſpicitur, cui juratur, ſed [l] + is, qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam ſufficit. + Repudiandus ergo Cicero, *i* cum ait, perjurium nullum eſſe, ſi prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne ſi juratum quidem ſit: + quia pirata [57] non ſit ex perduellium numero definitus, + ſed communis hoſtis omnium, + cum quo nec fides eſſe debeat, nec jusjurandum commune. + Quod & de tyranno dictum ab eodem eſt alibi, & a Bruto apud [k] Appianum: οὐδὲν πιστὸν ἐστὶ Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ' ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

h Th. 2, 2 *q.* 89. *art.* 7. *& ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto l.* VIII, *q.* 1. *art.* 7.
i De Offic. III. 29.
k Civil. II. pag. 515. *Ed. Steph.*

2. Atqui ſicut + in jure gentium conſtituto + differre hoſtem a pirata verum eſt, & [58] + a nobis infra oſtendetur; ita hic ea differentia locum habere non poteſt, [m] + ubi, etſi perſonæ jus deficiat, cum Deo negotium eſt: + qua de cauſa juramentum [59] voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod ſumit Cicero, verum eſt, + nullam eſſe cum prædone juris ſocietatem. Nam depoſitum ex ipſo gentium jure [n] + reddendum latroni, ſi dominus non apparet, recte a Tryphonino *l* reſponſum eſt.

l L. 31. *D. depoſiti.*

3. Quare

plicem illam obligationem, quam Auctor ſibi fingit, poſt PUFENDORFIUM, diximus, Capite jam ſæpius laudato. Nonnulla etiam hac de re addidimus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

i *In eo, qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam ſervandum, docet Auguſtinus epiſtolis CCXXIV. & CCXXV.

k *A prophetis increpatos*] Vide & Jerem. XXXIX, 5.

l *Is, qui juratur Deus*] Nicephor. Gregoras: *εἰς Θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τῆς περιφρονήσεως ἀνατίθησιν ἔγκλημα· perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.* (Lib. X. pag. 227. *Ed. Col.* 1616.)

m *Ubi etſi perſonæ jus deficiat, cum Deo negotium eſt*] Plutarchus Lyſandro: *ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· qui juramento hoſtem circumvenit, is oſtendit a ſe hoſtem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. c.)

n *Reddendum latroni*] Et ei, qui regnum ſine jure invaſit, quomodo Oroferni depoſitum redditum a Prienenſibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* p. 1470. *Ed. Amſt.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peireſcianis, (p. 334.)

GRONOVII.

55 *Jus nullum, aut tale*] Aut omnino nullum, aut ejuſmodi, quod, ſi compellatur apud judicem, vindicare nequeat, ſed remittere neceſſe habeat. 2, 11. 7.

56 *Inter hoſtes publicos*] Eos, quibus jus eſt bellandi.

57 *Non ſit ex perduellium*] Hoſtis armorum jus habens, quicum jura gentium ſervanda ſint.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religioſæ, aut pollicitationis Deo factæ.

(ii) Impropriè ita dicitur. VOTUM *fit Deo*: JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipſe Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX, 3. Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

GRO-

3. Quare probare non poſſum quod a quibuſdam eſt traditum, eum, qui prædoni quicquam promiſerit, [60] + momentanea ſolutione poſſe defungi, ita ut liceat ei, quod ſolvit, recuperare. + Verba enim in juramento quoad Deum ſimpliciſſime, atque adeo cum effectu ſunt intelligenda. Atque ideo qui rediit ad hoſtem clam, iterumque abiit, + non ſatisfecit juramento de reditu, ut recte [61] a ſenatu Romano judicatum eſt.

XVI. 1. Illud vero [m] Accianum: T. *Fregiſti fidem.* [m] *Apud Cicer. Offic.* III. 28.

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

Ita demum probari poteſt, [62] + ſi jurata promiſſio aperte reſpectum habuerit alterius promiſſionis, [o] + quæ ei quaſi conditio [n] fuerit implicita, [63] + non ſi diverſi generis ſint promiſſa, & citra reſpectum mutuum: tunc enim omnino + ſervandum cuique erit quod ipſe juravit. + Atque hoc nomine Regulum laudans ſic compellat Silius (*Lib.* VI. verſ. 63, 64:) [n] *L. ſi quis, 39. in fine. D. de jurejurando.*

Qui, longum ſemper fama gliſcente per ævum,
Infidis ſervaſſe fidem memorabere Pœnis.

2. + Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut reſcindendi, aut reformandi contractus, ſupra [o] diximus. + Et quanquam [64] jus gentium aliquid in hac re mutavit, + jure tamen civili, quod inter ejuſdem populi partes valet, rediri ſæpe ad illud, quod natura licebat, [65] + itidem ſupra monuimus. + Sed hic quoque, [p] ſi juramentum interceſſit, + etiamſi perſonæ nihil, aut minus debeatur, Deo fides erit præſtanda. Itaque Pſalmorum [q] ſcriptor, ubi viri boni virtutes enumerat, + addit & hanc: *Juratus in damnum ſuum, non tamen mutat.* (kk) [o] C. XII. §. 8, & 10. [p] *Auth. ſacramenta. C. ſi adv. vend.* [q] *Pſal.* XV. 4.

+ XVII. Verum illud notandum eſt, + quoties non perſonæ jus naſcitur + ex tali aliquo defectu, qualem diximus, ſed Deo obſtringitur fides, + heredem ejus, qui juravit, non teneri. + Quia ad heredem ſicut bona tranſeunt, id eſt, quæ in hominum ſunt commercio, ita [66] bonorum onera: + non item alia, quæ quis ex officio, puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. + Hæc enim ad illud, [67] quod

GROTII.

o *Quæ ei quaſi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod eſt 111. *de jurejurando.* Adde l. lege fundo, 5. in fine D. *de lege commiſſoria.*

GRONOVII.

60 *Momentanea ſolutione*] Satisfeciſſe videri, ſi ſic ſolvat, ut ſtatim miſſis a magiſtratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum eſt, reſtituere.

61 *A ſenatu Romano judicatum eſt*] *Gell.* 7, 18.

62 *Si jurata promiſſio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non ſervare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non ſi diverſi generis*] Si alia de re, alio loco, & tempore juratum, non ſervaverit alter; tunc enim non valet compenſatio.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex conſenſu partium ducat pro æquali. 2, 12. 26.

65 *Itidem ſupra*] 2, 2. 6.

66 *Bonorum onera*] Juſta, & legitima, ad quæ ex jure conſtituto obligamur.

67 *Quod ſtricte jus*] Ad juſtitiam ἀναπληρωτικὴν, quam expletricem alibi vocat.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus ſuis ad hunc Pſalmum; quas videre poteris. Sed & ſequendo verſionem, qualis heic exhibetur, nil eſt, quod ſuadeat agi de illis Promiſſis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læſio, propter quam nulla eſſent, ſi jusjurandum abeſſet. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

Digitized by Google

quod ſtricte jus dicitur, inter homines non pertinent: + ut alibi quoque oſtendere meminimus.

+ XVIII. Sed etiam + ubi jus perſonæ non naſcitur, ſi tamen juramentum utilitatem ſpectet alicujus, [p] + atque is eam nolit, + non tenebitur qui juravit: [q] + ſicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas, ſub qua alicui juravit, ut ſi magiſtratus deſinat eſſe magiſtratus. Apud Cæſarem libro II. [s] de bello civili, + Curio + Domitii qui fuerant milites ſic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, + quum projectis faſcibus, & depoſito imperio privatus, + & captus ipſe in alienam veniſſet poteſtatem?* Et mox + ſacramentum, ait, capitis deminutione ſublatum.

s Cap. 32.

XIX. Illud quæritur, + an quod contra juramentum fit, illicitum ſit tantum, [68] an & irritum? [t] qua de re diſtinguendum arbitror, + ut [69] ſi ſola fides ſit obſtricta, + valeat actus contra juramentum factus, + puta teſtamentum, + venditio: non valeat autem ſi ita conceptum ſit jusjurandum, [70] + ut ſimul contineat abdicationem plenam poteſtatis ad actum. + Et hæc quidem naturaliter jusjurandum ſequuntur: + ex quibus faciendum eſt judicium de regum juramentis, + & his, quæ exteri exteris jurant, [71] + quando actus ex loco ſubjectionem non accepit.

t c. Dilecto. 25. de præbendis. Covar. ind. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

XX. [r] + Nunc quid ſuperiorum, id eſt, + regum, + patrum, + dominorum, & + maritorum in his, quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint, videamus. + Superiorum actus hoc quidem efficere non poteſt, ut jusjurandum, + quatenus vere fuit obligatorium, non ſit præſtandum: + id enim juris eſt naturalis, & divini. [u] Sed + quia actus noſtri non plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed ita ut a ſuperioribus dependeant, (ll) + ideó duplex eſſe poteſt actus ſuperiorum circa id, quod juratur, alter directus in perſonam jurantis, alter in perſonam, cui juratur.

u Th. 2, 2. q. 89. art. 9.

2. In perſonam jurantis dirigi poteſt, + aut antequam juretur [72] irritum reddendo juramentum, + quatenus jus inferioris ſub poteſtate ſuperioris continetur, + aut poſtquam juratum eſt vetando ne impleatur. [x] + Nam inferior, qua inferior, obſtringere ſe non potuit, niſi quatenus ſuperiori id placitum eſſet: [73] + ampliorem enim non habebat poteſtatem. Hoc modo + lege Hebræa

x c. Venientes, 19. de jurejurando. Feud. II. 55. princip. de prohibit. feud. alien. per Frider.

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] *Plautus* Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58.)

q *Sicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas*] Similia vide in L. ſi duas §. gentium. D. *de excuſat. tut.* & apud *Gailium* II. obſ. CXLIV. n. 8. & de Areſtis X, 9. & apud *Azorium* inſtitutionibus moralibus V, 22. q. 6. parte 1.

r *Nunc quid ſuperiorum, id eſt, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his, quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint, videamus*] *Auguſtinus* epiſtola CCXL. & CCXLI.

GRONOVII.

68 *An & irritum*] Ipſo jure nullum.

69 *Si ſola fides*] Si quis ſolummodo juraverit ſe non facturum.

70 *Ut ſimul contineat*] Si quis juraverit ſe cedere, ac renuntiare poteſtati faciundi.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non neceſſe habent ſe ſubmittere, & obſequi legibus, ac juri civili loci, in quo contrahitur.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, ſi juret inferior, id inane fore, quod ille citra ſuam auctoritatem jus obligandi ſe non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam ſub conditione ſuperioris conſentientis.

(ll) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ obſervavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. *Not.* 3. tertiæ, & quartæ Editionis. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

Hebræa mariti uxorum, + patres liberorum, qui ſui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæſtionem Seneca [y]: + *Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram?* & ſolvit: + *Eadem lex me defendit, quæ vetat.* + Sed & actus [74] ex utroque mixtus eſſe poteſt, ut + ſi ſuperior conſtituat quod inferior juraverit hoc, aut illo caſu, + puta ex metu, + aut imbecillitate judicii, ita demum valere ſi ab ipſo approbetur. + Atqui ex hoc fundamento + defendi poſſunt abſolutiones juramentorum, quæ [s] [75] + olim a [z] principibus, + nunc ipſorum principum voluntate, quo magis cautum ſit pietati, ab [76] eccleſiæ præſidibus exercentur.

y Lib. IV. de benef. 35.

z L. ult. ad mun. Molin. diſp. 149. c. ſi vero. de jurejur.

3. + In perſonam ejus, cui juratur, actus dirigi poteſt + tollendo ab eo jus, quod ei partum eſt; aut etiam, + ſi jus deſit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat: + idque duobus modis, ſive [77] in pœnam, ſive [78] ob publicam utilitatem, + ex vi ſupereminentis dominii. Atque hinc intelligi poteſt, + ſi jurans non ejuſdem ſit ditionis cum eo, cui juratur, quid aut hujus, aut illius rectores poſſint circa jusjurandum. Ipſe autem, qui juratus aliquid promiſit nocenti [79] qua talis eſt, + puta piratæ, non poteſt jus promiſſo quæſitum [80] pœnæ nomine ob id ipſum ei auferre: + quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum eſt. Similique de cauſa [81] + compenſari non poterit quod promiſſum eſt, cum jure, quod ante erat controverſum, ſi poſt motam controverſiam inita pactio fuerit.

4. [82] Poteſt & lex humana + impedimentum, quod certi generis actibus poſuerat, tollere, ſi juramentum aut qualecunque, + aut certa forma acceſſerit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, + quæ non directe publicam, + ſed privatam jurantis utilitatem ſpectant. Quod ſi fiat, + valebit actus juratus eo modo, quo naturaliter [83] citra legem humanam fuerat valiturus, + aut fidem tantum obſtringendo, + aut jus etiam dando alteri, + pro diverſa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata eſt.

XXI.

G R O T I I.

s *Olim a principibus*] *Suetonius* Tiberio 35. Sic & in Hiſpania diu uſurpatum notat *Ferdinandus Vaſquius* de ſucceſſ. creat. l. II, §. 18. (Apud *Vaſquium* nil tale reperio, nec in loco indicato, nec alibi. *J. B.*)

G R O N O V I I.

74 *Ex utroque*] Ex eo, quod ſuperior, & ex eo, quod inferior geſſerunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in ſtupro generi compertam dimitteret, quam ſe nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Eccleſiæ præſidibus*] Quam bono exemplo eſt Eugenius IV, qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, ſolvit, ipſumque regem cum multis millibus Chriſtianorum, & nuntio ſuo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promiſſum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ intereſſet non fieri quod juratum eſt.

79 *Qua talis eſt*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præſtetur promiſſum in pœnam facinoris.

81 *Compenſari non*] Finge, litem mihi eſſe cum adverſario apud judicem: ea pendente, per intervenientem cauſam eidem jurato promiſi me aliquid ei præſtiturum, ſi quid ipſe viciſſim mihi præſtet. Hoc ego potitus non poſſum abnuere promiſſum, quod alter non deſiſtat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua ſit, ex promiſſo jus ei certum quæſitum eſt, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Poteſt & lex humana*] Poteſt magiſtratus, vel rex, juris adminiſtrator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, ſi quis id, quod vetitum eſt, facturum ſe juraverit.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitiſſet, neque id ſuperior remiſiſſet.

G R O-

Digitized by Google

XXI. 1. Notandum hic eſt obiter, quod in Chriſti præceptis, & apud Jacobum de non jurando dicitur, + proprie non [84] ad aſſertorium juramentum, t + cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot, + ſed ad [85] promiſſorium futuri incerti pertinere. + Oſtendit hoc evidenter oppoſitio illa in verbis [a] Chriſti: *audiſtis dictum antiquis, non pejerabis, ſed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio, quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id eſt, + *ne fallaces inveniamini;* + nam eum ſenſum vox ὑποκρίσεως apud Helleniſtas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

a Matth. v. 33. Ep. v. 12.

2. + Idem evincit illud in Chriſti verbis, ἔςω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod ſic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeſte eſt figura, quam [86] πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo: [b]

b Virg. Ecl. VII, 70.

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

Et in altero ſimili: [c] *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ, & οὒ promiſſum ſignificat, poſterius ejus [87] implementum. + Eſt enim ναὶ promittentis: + unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eumdemque ſenſum habet quod hic in Syriaco eſt, אין reſpondens Rabbinico הין & Arabicum ايه, quomodo apud juriſconſultos Romanos + μάλιςα, (mm) & quidni? + notæ ſunt reſpondentis ad ſtipulationem. + Pro implemento promiſſionis ſumitur apud Paulum II Corinth. I, 20. cum ait, omnia Dei promiſſa in Chriſto eſſe [88] ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) + *juſti hominis* ναὶ *eſt* ναὶ, *& non eſt non.*

c Ex Aquila Rom. Antiq. Rhet. Lat. pag. 19. Edit. Pithoei.

3. Contra, quorum facta a dictis diſcrepant, apud eos eſſe dicitur [89] ναὶ καὶ οὒ, II Corinth. I, 18. 19. id eſt, + ναὶ eorum eſſe οὒ, & οὒ eſſe ναὶ. + Sic Paulus Apoſtolus ipſe exponit; nam cum negaſſet ſe ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate uſum*, addit, ſermonem ſuum [90] non fuiſſe ναὶ καὶ οὒ. Feſtus varias referens ſententias de ſignificatione vocis + *naucum*, ſic ſcribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem ſignificari.* Quod ſi ναὶ καὶ οὒ levitatem ſignificat, + ſequitur, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, conſtantiam ſignificet.

4. Idem ergo dicit Chriſtus quod x Philo: [d] κάλλιςον καὶ βιωφελέςατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ᾽ ἑκάςου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *Optimum, atque utiliſſimum,* &

d De Decal. p. 756. C.

GROTII.

t *Cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. 11. Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. 1 Theſſ. II, 5. 1 Tim. II, 7.

u Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc *Feſti* loco ſcripſeris οὐκὶ, ut ſæpe apud *Homerum*: id enim ad vocem nauci proprius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

GRONOVII.

84 *Ad aſſertorium*] Quod adfirmat, defenditque rem factam.

85 *Promiſſorium*] Quod ſecuritatem facit promiſſioni, quo ſancitur promiſſum.

86 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc perſonam, vel rem, nunc perſonæ, vel rei mores, aut naturam ſignificat.

87 *Implementum*] Effectum.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] i. Certa, & indubitata.

89 Ναὶ καὶ οὒ] Eos promittere, & non præſtare, ſecus facere, ac dicunt.

90 *Non fuiſſe* ναὶ καὶ οὒ] Diſſonum facto.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Legat.* III. *L.* 1. §. 2. *De verb. obligat. J. B.*

(nn) Reperitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

Digitized by Google

& + rationali naturæ convenientiſſimum eſt juramento abſtinere, atque ita ſe veracitati aſſuefacere, [91] *ut verba pro juramento accipiantur.* [y] Et alibi: ὁ τοῦ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος· + *Viri boni oratio pro juramento ſit firmo, immutabili, fallere neſcio:* & + quod de Eſſenis [e] Joſephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρώτερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται· *Quicquid dixerint validius eſt jurejurando: ac ſupervacua res ipſis habetur jurare.*

e Antiq. Jud. 11. 7. p. 786. C.

5. Ab [92] Eſſenis, + aut Hebræorum illis, quos ſecuti ſunt Eſſeni, videtur hoc ſumſiſſe [z] Pythagoras, cujus hæc [f] ſententia: μὴ ὀμνύναι θεοὺς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν· *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere,* [a] [93] *ut nec jurato ſibi credatur.* Scythæ de ſe ad Alexandrum + Curtio [g] referente: *Jurando gratiam Scythas ſancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roſcio Comœdo: [h] *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, + hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, ſed ex perfidia, & malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus iraſci, & ſuccenſere conſuerunt.* + Solonis [i] dictum celebratur: καλοκαγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε· *Ea eſto probitate, ut ei magis, quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit [k], viri boni eſſe, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promiſſi oſtendere in verborum, ac vitæ ſtabilitate, & conſtantia.* Alexis [l] Comicus:

f Diog. Laërt. VIII, 22.
g Lib. VIII. c. 8.
h Cap. 16.
i Apud Diog. Laërt. 1. 60.
k Stromat. Lib. VII. c. 8. Ed. Oxon.
l Apud Stob. Serm. 27.

> Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.
>
> *Nutus mei pro jurejurando valent.*

Narrat

GROTII.

[y] *Et alibi*] De ſpecialibus legibus (*pag.* 769. C.)

[z] *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philoſophiam ab Hebræis ductam dicebat, teſte *Origene* contra Celſum. (Lib. I. pag. 13. *Ed. Cant.*) Idem & *Joſephus* Hebræus prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. (Locus *Joſephi* exſtat Lib. I. *contra Apion.* §. 22. *Edit. Oxon.* Verum probabile admodum eſt, legendum ibi non Ἰουδαίων, ſed Ἰδαίων, ut conjecit Vir Eruditiſſimus *J. Clericus*, Tom. X. *Biblioth. Selectæ*, pag. 162, *& ſeqq.* Quod ſpectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus* refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam inviſiſſe, & ab iis hauſiſſe quædam Philoſophiæ ſuæ dogmata, *de Vita Pythag.* §. 11. *Ed. Kuſteri.* Apud *Jamblichum* autem nil tale reperitur. *J. B.*)

[a] *Ut nec jurato ſibi credatur*] *Philo* (*De Decal.* pag. 756. C.) Ἤδη γάρ τοί γε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται· *Jam enim is, a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ eſt ſuſpectus. Sophoclis* Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

> Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.
>
> *Nolo te adigere jurejurando ut malum.*

reſpondet Theſeus:

> Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.
>
> *Nec plus haberet inde quam vocis ſonum.* (Verſ. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni deſcriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος· *nec opus habens jurejurando* (Lib. III. §. 5.) Chryſoſt. de ſtatuis XV. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν. *Si credis veracem eſſe eum, quicum tibi negotium eſt, noli ei jurisjurandi imponere neceſſitatem; quod ſi ſcis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.* (Tom. VI. pag. 566. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris, vel promiſeris, perinde ſanctum habeas, ac ſi jusjurandum interpoſueris.

92 *Eſſenis*] 1, 3. 3.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant ſibi quamvis jurato, ſed ut credant ſibi quamvis non jurato.

quando Chriſtianus aliquid promittit teſte Mahumede adhibito, de quo *infra* §. 12.

PROPOSITIO V.

Jurare poſſunt omnes, qui promittere, ſeu paciſci.

DEMONSTRATIO.

Promiſſio enim jurata eſt illa ipſa declaratio voluntatis, ſeu diſpoſitio de jure in alium transferendo, de qua in c. XI, & XII. egimus; eademque proinde requiſita ad juramentum ſpectant, quæ ad promiſſionem, nimirum 1. voluntas, 2. ejus declaratio.

Additio.

„ Confer Diſſertationes B. Parentis de jurejurando.

AD §. I.

1 APUD *omnes populos*] „ Omnes populi Deum exiſtere, eumque colendum eſſe, credunt. Nemo igitur temere eum violabit, neque vindicem implorabit perjurii.

Et ab omni ævo] „ Cultus enim Dei cum ipſo humano genere originem cepit, adeoque & metus in caſum violationis: uti violaretur ſi teſtis mendacii adhiberetur.

Circa pollicitationes] „ Imo nulla vis eſt juramenti circa pollicitationes: nam cum ex pollicitatione, i. e. ex diſpoſitione, & voto unius, nemo obligetur (*Vid. cap.* 11. §. 14); nec juramentum, quod ei accedit, vim obligandi habere poteſt; quod enim non eſt, nec jurejurando firmari poteſt. Sane, ex pollicitatione, fatente ipſo Auctore ſupra *l.* 2, c. 11, §. 3, nullum jus in alterum transfertur. Alia autem quæſtio eſt, an ob temere violatum nomen divinum Deo teneatur?

Promiſſa, & contractus] „ Adde & aſſertiones de facto tertii.

Maxima ſemper vis fuit jurisjurandi] „ Propter ſecuritatem, quæ *promiſſis*, & certitudinem, quæ *aſſertioni* ex tali juramento accedit; cum nemo temere violaturus credatur ſanctimoniam rei in fidem promiſſi, vel adſertionis adhibitæ.

2 *Gravis pœna*] „ Idque ex natura perfectionis divinæ. Ens enim perfectiſſimum non poteſt non injuriam ſibi illatam vindicare.

Heſiodus] „ *In Theogonia p. m.* 139. & *Plato de Legib.* 11, *p. m.* 917. *Deus, nimirum, illum odio proſequitur, qui ſacroſancta divini numinis auctoritate negle-cta, falſum juramentum dicit*: Demoſthenes *orat.* 12. *Conſentaneum eſt, Deos nobis firmiſſimos ſocios, & adjutores fore, cum ille, religione violata, neglectoque jurejurando, pacem injuſte ſolvit.* Conf. *Euripid. in Medea v.* 492 & *Sophocles Trachinia v.* 1195. apud *Teſm. b.*

Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret] „ Exemplum notabile ſacra Hiſtoria nobis exhibet in Sauli poſteris, qui ideo, quod pater juramentum Gabaonitis præſtitum violavit, exciſi ſunt. Quanquam in liberis non fuerit pœna, ſed calamitas.

Quod non niſi de graviſſimis criminibus creditum] „ Ut in delictis in Deum commiſſis. Conf. *l.* 2, *c.* 21, §. 14.

Et ſine facto voluntas quoque pœnam in ſe accerſeret] „ Ipſum pejerandi propoſitum, etſi actu juratum non ſit, a Deo punitur. *Gron. b.* Conf. *Ælian.* 14, *var.* 28, *Curt.* 6, 11 *Cauſ.* 22, *q.* 5, *c.* 13. *Vid. Teſm. b.*

Narratione de Glauco Epycidide] „ Vir quidam Mileſius certam pecuniæ ſummam commiſit Glauco, qui inprimis juſtitiæ laude excellebat Spartæ. Morruo deponente hæredes pecuniam a Glauco exigebant: negabat Glaucus, & cum metueret juramenti delationem, conſultavit oraculum, an jurejurando pecuniam prædaretur; reſpondit oraculum, *haud impunitum quondam fore quod dubitaret depoſitum retinere, & fraudem jure tueri jurando*: *apud Herod. Hiſt. l.* 2. *p. m.* 159.

Eſt jusjurandum affirmatio religioſa] His verbis tota definitio jurisjurandi abſolvitur: & ſupra dictum eſt, non præciſe requiri ut affirmatio illa teſte Deo fiat; ſed ſufficit mentio cujuslibet rei, quæ nobis ſancta eſt, & cujus metu promitrens a violatione fidei abſterretur. 3

Neque obſtat quod ſtatim addit, *quod autem affirmante quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum eſt*: nam ex ipſa connexione apparet, verba hæc non eſſe partem definitionis, ſed exemplum. Negari enim nequit, ſi *Deo teſte* aliquid promiſeris, id omnium maxime tenendum eſſe, quia Deus res ſanctiſſima hominibus eſt.

Jam enim non ad iram deorum, qua nulla eſt] Immo id pertinet omnino ad iram; & male aſſeritur, nullam Dei eſſe iram. Fruſtra autem inde metuitur quædam imperfectio; nam ira per ſe res indifferens eſt, & occaſione ſaltem objecti vel in vitium vertitur, vel in

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

in virtutem. Poſterius contingit cum quis iraſcitur rei malæ ; unde ira Dei perfectio eſt, non vitium. *Vid. prol.* §. 41. 44.

Sed ad juſtitiam , *&* *fidem pertinet*] „ At effectus eſt , quod ei , qui juſtitiam , & fidem pejerando violat , Deus iraſcatur.

Perturbationem] „ Commotionem illam animi , quæ judicium impedit. *Vid. Grot. h.* Talis perturbatio in Deo concipi non poteſt , ſed ea non pertinet ad eſſentiam iræ.

Sit qualemcunque nocendi affectum] „ Affectus ille nocendi perjuris , & caſtigandi malos , ſummam perfectionem infert.

Unde vis jurisjurandi oriatur] „ Diximus , vim juramenti oriri ex mentione rei nobis ſanctæ , & inviolabilis , & a metu violandæ illius rei.

Et quo pertingat usque] „ Regula eſt , quod jurare poſſit is , qui poteſt de jure ſuo diſponere.

Ad §. II.

E t *hic habet locum*] „ Nam juramentum , quod accedit promiſſioni , nihil aliud eſt , quam promiſſio jurata.

Ut animus rationis compos] „ Nam intelligere debet is , qui diſponit , nedum qui jurato diſponit.

Et deliberatus] I. e. Animus ſe obligandi. *Vide ſupra c. XI* , §. 4 , *n.* 1. Hinc qui prælegit alii juramentum , etſi proferat verba , *ego juro* &c , non tamen pro jurante habetur , quia eo animo verba illa jurantia profert , ut alter inde obligetur , ipſe interpretem ſaltem agat. Hinc formula , *jurare ex animi ſententia.* Cic. *Ac. qu.* 2 , 47. Et idem *L.* 1 , *off.* 13 , ait : *ſemper in fide quid ſenſeris , non quid dixeris, cogitandum.*

Mente juravi nihil] „ Eodem ſenſu Cicero ait *l.* 3 ; *de orat. c.* 108. *mentem injuratam gero.*

Quod ſi quis volens jurare obligare ſe noluerit , *non eo minus obligatur*] Contradictorium eſt velle promittere , & quidem jurato , nec tamen inde velle obligari. Sane , ut in pactis , ita in jurejurando id demum valet , quod inter utrumque actum eſt , non quod ſimulatum , aut ab uno mente reſervatum eſt. Jurare ergo debet de eo , de quo quæritur inter utrumque , non de eo , quod in animo jurantis latet ; de eo enim quæſtio non erat. Omnium autem improbiſſimæ ſunt reſervationes mentales in cauſis religionis , quaſi eo neceſſitatis redactus ſit Deus , ut fraudibus , & mendaciis hominum ad defendendum cultum ſui uti teneatur.

Additio.

„ Hinc impia eſt ſententia Mediolanenſium , qui Friderico I. regeſſere , juravimus quidem , ſed juramentum attendere non promiſimus ; apud *Radev. Hiſt. Frid.* I. *l.* 2 , *c.* 5. Conf. *Puf. l.* 4 , *c.* 2 , §. 5 ; & ea , quæ diximus ſupra *L.* 2 , *c.* 4 , §. 3 , *l.* 2 , *c.* 11 , §. 1 , *prop. IV* ; & quæ dicemus infra *L.* 3 , *c.* 1 , §. 17 , *n.* 2.

Quia obligatio a juramento eſt inſeparabilis] „ Vera ratio eſt , quia juramentum accedit promiſſioni , eamque firmat : qui proinde jurato promittit , jurato quoque ſe obligat.

Ad §. III.

H u n c *non obligari* , *ſunt qui tradunt*] 1 „ Hæc eſt ſententia eorum , qui ſe ex ſocietate Jeſu eſſe jactant. *Vid. Parallele de la doctr. des payens* , *&c. cap.* 9.

Peccare tamen temere jurando] „ Non autem temere jurari , ajunt , ſi hæreticis juretur.

Verius eſt , *teneri eum vera facere dicta* , *quorum Deum adhibuit teſtem*] „ Nam id inter utrumque actum eſt , & de eo inter utrumque quæſtio erat ; prout igitur partes diſponunt , ita jus eſt. Egregie id illuſtrat *Puſend. J. Nat. l.* 4 , *c.* 2 , §. 5.

Nam is actus , *qui per ſe eſt obligatorius* , *ex animo deliberato proceſſit*] Ideo enim jurato alteri promittitur , ut is fidem promiſſis habeat. Sane , jurans non ſibi aſſerit , ſed alteri fidem facit : unde neceſſario ſequitur , verba jurantia intelligi debere prout uterque ea intelligit. *Vid.* §. *praeced.* *&* *ſupra l. II* , *c. XI* , §. 1 , *prop.* 2.

Quomodo putat intelligi] „ Adeoque om- 2
nino perjurium eſt ſi ego juro juxta meam mentem , cum ſciam alterum , cui fidem facere debeo , aliter intelligere. Unde Romani juramentum apud *Livium* 22 , 58 , ſecundum Annibalis mentem , non illius veteratoris callidi, interpretabantur. Exempla reſervationum talium vide apud *Gell.* 7 , 18. *Liv.* 1 , 11. *Priol. l.* 2. Auctorem nepotiſmi *p.* 1. *l.* 3. Puſend. *J. N. L.* 4 , *c.* 2 , §. 12. *Thuan. L.* 4 , *ad an.* 1547 , *p.* 81. vid. *Tem. b.* Ut

Digitized by Google

Ut mens deferentis conciperet fieri oportere]
„ Adeoqne uti mens inter utrumque decla-
„ rata eſt.
Liquido jurare] „ Auctor hie reſpicit ad
„ *l.* 18, *ff. jurej.* ubi liquido jurare, eſt ju-
„ rare debitum non eſſe: adeoque non ibi
„ quæritur de reſervatione mentali. Eadem
„ locutio occurrit apud *Terent. Andr.* 4, 3,
„ 13. *Ovid.* 3, *de Ponto v.* 48. Vid. *Cujac.*
„ 5, *O.* 33. & *Goth. ad d. l.* 18.
Ideo Metellus recte recuſavit jurare in legem
Apulejanam] „ P. Appulejus Saturninus,
„ Tribunus plebis, qui tribunatum triennio
„ continuavit per vim, atque ſeditionem,
„ legem ad populum ferre voluit de ſemiſſi-
„ bus, & trientibus tritici, hordeique, po-
„ pulo remittendis. Equidem auctor bujus
„ legis oecifus fuit. *Augustin. de Legib. voce*
„ *Appuleja*: at cum turba plebis inſtaret ut
„ Senatus legem talem ferret, & jureiurando
„ firmaret, Marius, malæ famæ homo,
„ cum de lege Appuleja in Senatu quæſtio
„ moveretur, multa in ſpeciem de impoten-
„ tia Saturnini queſtus, neque ſe juraturum
„ neque alium, qui ſaperet, facturum exi-
„ ſtimare, liquido fuerat conteſtatus; die-
„ bus paucis poſt trepide Senatum cogit,
„ verbisque de lege, & jurejurando factis,
„ veniſſe ſibi in mentem, ait, ſalubre con-
„ ſilium, ne plebs irritata turbas det ſi ju-
„ rare Senatus nolit, cenſere jurandum in
„ legem, ſi quidem lex eſſet: ita deceptam
„ agreſtem multitudinem urbe amoveri, ne-
„ que religione quenquam ejus ſervandæ le-
„ gis adſtringi, quam per vim, & contra
„ auſpicia latam Jove tonante conſtaret. *Sup-*
„ *plem. Liv. Freinsh. l.* 69, *c.* 14. Hoc
„ Metellus id eo recuſavit, quod juramenta
„ non ad ſuum tantum, ſed & alterius ca-
„ ptum facta obligent. Quare maluit urbi
„ ingratæ cedere, & exul e patria vivere,
„ quam pejerando Deorum vindictam, om-
„ nium bonorum indignationem, & ipſius
„ virtutis cenſuram incurrere. *Henninges in*
„ *not. ad h.* §.
Ita intelligendum ſi lex rite &c.] „ Cum
„ ex mente, & intellectu plebis jusjuran-
„ dum præſtandum fuerit, Metellus non
„ potuit absque perjurii nota conſilium Ma-
„ rii ſequi.
3 *Quanquam in promiſſis aliis facile ſubintelli-*
gitur tacita aliqua conditio, id tamen in jura-
mento admittendum non eſt] „ Immo in pro-
„ miſſis nunquam intelligitur niſi id, quod
„ inter utrumque actum eſt: nec tacitæ con-
„ ditiones eis inſunt, niſi ex ipſa rei natura
„ ſequantur; uti ſi fructus naſcituri promit-
„ tuntur; tunc enim ex rei natura ineſt diſpo-
„ ſitio *ſi naſcentur*: adeoque ſi fructus naſci-
„ turi jurato promittuntur, non debetur niſi
„ quod natum eſt; ut proinde hactenus nulla
„ ſit differentia inter promiſſiones, & jura-
„ menta.
Fidem fecit jurejurando] „ I. e. per ſe
„ ipſum, tanquam rem ſibi ſanctam, pro-
„ miſit.
Et magis ſecundum id, quod videtur nobis,
quam quod eſt] „ Quod exemplis illuſtrat
„ *n. ſeq.*
Deus vere decreta ſua non mutat] „ Mu- 4
„ tatio enim involvit imperfectionem, quæ
„ in Deum non cadit: de quo plenius egi-
„ mus *ſupr. l.* 1, *c.* 1, §. 10, *n.* 5.
Ob conditionem tacite intellectam] „ Adeo-
„ que ubi mutatio non in re eſt, ſed in ver-
„ borum ſono.
Jerem. XVIII. 8.] „ *Si pœnitentiam ege-*
„ *rit gens illa a malo ſuo, quod locutus ſum*
„ *adverſus eam, agam & ego pœnitentiam*
„ *ſuper malo, quod cogitavi ut facerem ei.*
Exempla videre eſt] „ Deus enim regi Ge-
„ raræ comminatur: *En morieris propter mu-*
„ *lierem, quam tuliſti; habet enim virum.*
„ *Gen.* 20, §. 3. At poſtea mutat ſententiam,
„ & ſub conditione minitatur: *ſi nolueris red-*
„ *dere, ſcito quod morte morieris tu, &*
„ *omnia, quæ tua ſunt. Ibid. v.* 6. Deus ab
„ Iſraëlitis offenſus conſtituit, ſe nullam eo-
„ rum curam amplius habere velle; & mox
„ placatus dicitur, ne faceret quod locutus
„ erat adverſus populum ſuum. *Exod.* 32,
„ *n.* 10, & 14.
„ Achabo, Iſraëlitarum regi Deus per
„ Eliam mortem violentam, omnisque ge-
„ neris mala nunciavit. At quia humiliatus
„ eſt domini cauſa, non induxit malum in
„ diebus ejus, ſed in diebus filii ejus. 1.
„ *Reg.* 21, *v.* 19, 21, & 29. Amos juſ-
„ ſu divino indixit Mortem Ezechiæ; poſt-
„ quam vero pœnituit regem, Deus addidit
„ vitæ ejus adhuc 15. annos. 2 *Reg.* 20, *v.*
„ 1, & 6. *Ezech.* 38, *v.* 1, & 5. Deus
„ non delevit Ninive, etſi id minatus fuerit
„ per Jonam. *Jon.* 3, *v.* 5, & 10.
Quo ſenſu Deus etiam nos fallere] „ Quia
„ ſcilicet conditionem tacitam, ſub qua Deus
„ promiſit, non implevimus.
Significationem habere eventus ſpem fruſtran-
tis] „ Quia indignos nos reddidimus ſpe,
„ quam merentibus ſaltem pollicitus eſt.

Facil-

*Faciliime autem id procedit in comminatio-
nibus*] „ Immo comminationes divinæ non
„ magis, quam promiſſiones, ſubjacent
„ mutationi; omnis enim mutatio volunta-
„ tis imperfectionem infert. At quia promiſ-
„ ſiones, & comminationes tantum ſub con-
„ ditione fiunt, ſponte ſequitur, ceſſante
„ hac conditione, quæ ex ipſa eſſentia divi-
„ na eis ineſt, neutro caſu mutari volunta-
„ tem, ſed conditionem deficere.

Quia illæ jus nemini conferunt] Adeoque
nemini fit injuria.

*In promiſſis interdum, ubi ſcil. conditio
tacita &c.*] „ Multo magis comminationibus
„ talis conditio tacita ineſt, *niſi reſipi-
„ ſcant*; Deus enim pœnam non commina-
„ tur probis.

5 *Duas res Apoſtolus nominat, quæ immuta-
bilitatem notant*] „ Putat Auctor, conditio-
„ nes illas tacitas ceſſare ſi Deus promiſſio-
„ nem jurato firmat. Quod non admittimus.
„ Si enim promiſſio tacitam continet condi-
„ tionem, ipſi juramento quoque illa condi-
„ tio inerit; juramentum enim ſaltem eſt
„ confirmatio diſpoſitionis. Nec rationem
„ video cur Deus mutare non poſſit juratam
„ promiſſionem, ſi is, cui juratum eſt, in-
„ dignum ſe reddiderit. Ipſe Auctor in con-
„ trarium allegat exemplum, ubi Deus Iſraë-
„ litis pollicitus eſt ingreſſum in terras Cha-
„ naan, *Ex.* 33, *v.* 1: & quidem vi jura-
„ menti Abræ præſtiti, *Gen. c. ſ. v.* 24, &
„ *Num.* 32, *v.* 11; & tamen juratam hanc
„ promiſſionem mutavit. *Num.* 32, *v.* 13.
„ Sed ipſe rationem mutationis addit, quod
„ ſub conditione promiſiſſet ſi cuſtodierint
„ mandata ejus, & ambulaverint in viis ejus
„ omni tempore. *Deut. XIX*, 8, & *I.*
„ Idem diſertis verbis traditur *Deut.* 28,
„ *v.* 9: *ſuſcitabit te dominus in populum
„ ſanctum, ſicut juravit tibi ſi cuſtodieris
„ mandata domini tui, & ambulaveris in
„ viis ejus.* En hic juratam promiſſionem,
„ cui conditio ineſt.

Promiſſionem, quia jus dat] „ Deus enim
„ promittendo jus transfert in eum, cui
„ promittit.

*Et juramentum, quia conditiones tacitas
&c. repellit*] „ Contrarium probavimus in
„ præcedentibus.

Uti videre eſt etiam Pſalm. LXXXIX.]
„ At ibi non dicitur, Deum velle ſervare
„ juramentum etiamſi mali fuerint; ſed con-
„ trarium potius ibi ſtatuitur. Nam Pſalmiſta
„ inducit Deum cum Davide loquentem, ei-
„ que promittit benedictionem, quod eum
„ invocaverit; & tum pergit: *ſi autem de-
„ reliquerint filii legem meam, viſitabo in
„ virga iniquitates eorum.* Tandem vero ad-
„ dit, *ſe nolle miſericordiam ab eis diſperge-
„ re, quia ſemel juravit &c.* Quæ verba
„ tacitam conditionem habent, ſi pœniten-
„ tiam egerint.

*Aliud eſt ſi quas conditiones ipſa negotii natu-
ra aperte indicet*] „ Immo natura perfectionis
„ divinæ ſemper indicat, Deum nec malos
„ præmiis, nec bonos pœnis afficere; adeo-
„ que ſi promittit, etſi jurato, ſemper ex
„ natura negotii ineſt conditio, ſi merue-
„ rint.

Quod legitur num. XIV.] „ Ubi Deus in
„ pœnam populo declarat, quod non intra-
„ bunt terram Canaan: quæ tamen jurato
„ ipſis promiſſa erat.

*Terram promiſſam jurato dici ipſis non per-
ſonis, ſed populo*] „ At ſi tum viventibus per-
„ ſonis non promiſiſſet, ſi juramentum ad
„ eos non ſpectaſſet, non poſſet allegare
„ quod in pœnam intrare terram, jurato ip-
„ ſis, & patribus eorum promiſſam, non
„ deberent; ſed & dictum jam eſt, ex ipſa
„ negotii natura ejusmodi promiſſis tacitam
„ ineſſe conditionem.

*Talis autem promiſſio impleri quovis tempo-
re poteſt, nec perſonis certis adſtringitur*]
„ Immo ſi Iſraëlitæ tunc viventes, & popu-
„ lum conſtituentes, probi fuiſſent, Deus
„ non potuiſſet eos excludere ab introitu: at
„ quia defecit conditio, defecit quoque diſpo-
„ ſitio, & voluntas Dei jurantis.

Ad §. IV.

Auctor quærit, an juramentum dolo
elicitum obliget? Reſp. idem hic obtinet,
quod in pactis; nam agitur de promiſſione
jurata: adeoque uti promiſſio dolo elicita va-
let, ita & valet juramentum. At ſi promiſ-
ſor dolo alterius inductus eſt, agit ad id,
quod juranti ex dolo alterius abeſt. *Vid. c.* 11,
§. 6.

Ex his, quæ diximus, intelligi poteſt] 1
„ Scilicet ex eo, quod in jurante requiratur
„ animus rationis compos, & deliberatus
„ (*Vid.* §. 2), & quod is, qui ſciens ju-
„ ravit, teneatur adimplere promiſſa, quo-
„ dammodo putat intelligi. *Vid.* §. 3.

Quod dolo elicitum eſt] „ Si in rem jurato
„ conſentit, ſed ad contrahendum dolo in-
ductus

„ ductus eſt. *Conf. not. ab hac quartam.*

Nam ſi certum eſt] „ Auctor igitur ſervan-
„ dum, ait, eſſe tale juramentum, ſi
„ ſciens idem fuiſſet juraturus, alias ſecus.
„ At recte quærit Teſmarus *hic*, quisnam
„ judicium feret? Neutrum paciſcentium id
„ ſibi arrogare poſſe, probat *Puſend. de J. N. l.* 4, *c.* 2, §. 7.

Suppoſuiſſe quod revera ita ſe non habet]
„ Auctor rationem decidendi circa materiam
„ erroris in falſa præſumptione facti conſti-
„ tuit, quod late refutavimus ſupra *c.* 11,
„ §. 6.

Ac niſi id credidiſſet, non fuiſſe juraturum]
„ Adeoque non videtur conſenſiſſe, niſi ſub
„ quadam conditione, quæ re ipſa non exi-
„ ſtit. *d.* §. 6.

Non obligabit juramentum] „ Immo obli-
„ gabit, modo in re conſenſum ſit: nam
„ qui in genere juravit, tenetur etiam de
„ non cogitatis; quia alter ideo genus elegit,
„ ne unam e ſpeciebus omittat, cum de om-
„ nibus cogitare non poſſit.

At ſi dubium ſit an non ſine eo idem fuiſſet juraturus, ſtandum erit verbis] „ Tunc
„ enim ceſſare videtur ratio illa, quod ju-
„ rans ſe fundaverit in veritate facti, quod
„ non eſt, quia de eo non conſtat. Nos
„ jam diximus, ſemper ſtandum verbis,
„ ſive dubium ſit, an jurans ſuppoſuerit fa-
„ ctum, quod revera ita ſe non habet, ſive
„ id certum ſit; modo in ipſa re, de qua
„ jurato promittitur, partes conſentiant.

Quia ſimplicitas quam maxima juramento convenit] „ Vera ratio eſt, quia partes in re
„ ipſa conſentiunt; prout igitur de re illa
„ diſponunt, & quidem jurato, ita jus
„ eſt.

2 *Atque huc refero juajurandum, quod Joſue, & primores Gabaonitis dederunt*] „Immo Jo-
„ ſua, & primores non jurabant de non co-
„ gitatis, quin ſuſpicabantur impoſturam.

Additio.

„ Auctor ſtatuit, hoc juramentum ideo
„ vim juris obtinuiſſe, quia dubium fuit, an
„ non etiam ſine eo idem fuiſſent juraturi:
„ quod ſtatim examinabimus.

„ Equidem mirum videtur, juramentum
„ hoc ab ipſo numine pro valido declaratum
„ fuiſſe, cum 1. injuſtum, (utpote contra
„ legem præſtitum) præterea 2. errore, &
„ 3. dolo elicitum fuiſſe, videatur.

„ At merito aſſerimus, *injuſtum* non fuiſ-
„ ſe intuitu Gabaonitarum, quia hi ab hoſte
„ extrema metuentes, ſaluti ſuæ conſule-
„ bant, & vitam ſibi ſalvam ſtipulaban-
„ tur; quod negotium hactenus licitum fuit.

„ Neque allegari poteſt prohibitio divina
„ Iſraëlitis declarata, *ne cum populis damnatis fœdus ineant, immo ne vitæ ipſorum parcant;* nam hæc prohibitio ſolis Iſraë-
„ litis declarata fuit, adeoque illi ſoli ex ea
„ lege obligabantur. Hæc ergo prohibitio
„ non impedit quo minus teneantur damna-
„ to populo, ſi neglecta prohibitione divi-
„ na fidem ei darent: adeoque Iſraëlitæ in
„ Deum peccarunt; at jus ex illo promiſſo
„ Gabaonitis naturali ratione quæſitum vio-
„ lare non potuerunt. Vid. *infra ad num.* 3. *not. quartam.*

„ Sed & porro aſſerimus, nec propter
„ *errorem* vitiari promiſſionem hanc juratam.
„ Nam non erratum eſt in perſona, ſed in
„ qualitate ſaltem perſonæ; qualis error non
„ vitiat negotium; præprimis cum Iſraëlitis
„ ſuccenſeri poſſit quod ſua culpa decepti
„ fuerint. Nam dubitaverunt de fraude, &
„ nihilo minus in genere fidem jurato dede-
„ runt. Qui autem in genere jurat, jurat in
„ omnes ſpecies. Sane, interrogando Deum,
„ facile certiorari de conditione populi po-
„ tuiſſent.

„ Denique nec *dolus* negotium hoc irritum
„ reddit. Non enim dolo videtur agere, qui
„ diſſimulando tuetur tum ſua, tum aliena,
„ *l.* 1, §. 2, *ff. dol. mal.* Sane, Gabaoni-
„ tæ de ſua ſalute, de incolumitate vitæ
„ agebant, quam tueri naturali jure lici-
„ tum eſt.

„ Cur ergo Iſraëlitæ Gabaonitas ſervos fe-
„ cerunt, i. e. onus perpetuum ipſis impo-
„ ſuerunt, ſi promiſſio juſta fuit? Reſp.
„ quia ipſis nil niſi vitam ſalvam promiſe-
„ runt: ſed & in pœnam mendacii onera
„ quædam jure imponi potuerunt. Accedit
„ quod ipſi ſe in ſervitutem obtulerint.

„ Non igitur defendi hoc juramentum po-
„ teſt ex lege divina, quæ refertur *Deut.* XX, *v.* 9, *ſeq.* ubi Iſraëlitis injungitur
„ ut ſupplicibus, & veniam deprecantibus
„ ac pacem, & religionem amplectentibus
„ parcerent. Nam lex illa loquitur de popu-
„ lis non damnatis; de damnatis autem alia,
„ & contraria lex exſtat. Conf. *Diſſert. Proœm. XII, pag.* 354, 367, & 390.

At non inde ſequebatur, Joſuam, & primores ſi ſciſſent, non fuiſſe eis parciturus]
„ Immo id neceſſario ſequebatur: nam non
„ potuiſſe parcere, apparet tum ex man-
„ dato

,, dato divino, tum quia ipſi dubium hoc
,, Gabaonitis movebant, tum denique quia
,, Deus maxime improbavit factum Iſraëli-
,, tarum. Vera igitur ratio hujus juramenti,
,, & cur illud valuerit, hæc erat, quia Jo-
,, ſua, & primores, etſi ſubolerent dolum,
,, tamen in genere jurarunt.

,, *Not.* Maimonides, & poſt eum *Cunæus*
,, *de Rep. Hebr. l.* 2, *c.* 20, tradunt, Ga-
,, baonitas nuncios ab Iſraëlitis initio miſſos
,, reſpuiſſe, poſtea, pœnitentia ductos,
,, gratiam quæſiviſſe, & ideo fraude uſos eſſe.
,, Conf. *Puſend. l.* 4, *c.* 2, §. 7.

Hunc habere ſenſum poteſt] ,, Immo hunc
,, ſenſum habere non poterat, quia prohibi-
,, tio divina in eo conſiſtebat, ne gentiles
,, cum Iſraëlitis habitarent, adeoque nec ut
,, dedititii. Sane, Deus ipſe improbavit hoc
,, factum, & in pœnam, ut hoſtium, &
,, ſeductorum loco Iſraëlitis ſint, inter eos
,, habitare juſſit. *Joſ.* 23, *v.* 13. *Jud.* 2,
,, *v.* 2, *&* 3.

Sociale, an deditionis] ,, Fœdus *ſociale*
,, eſt, quo ut æquales junguntur; *dediti-*
,, *tium* vero, quo ſubditi, immo ſervi fiunt.
,, *Vid. l.* 3, *c.* 20, §. 49, *&* 50.

Ut oſtendant Hebræi, licitum ſibi non eſſe cum quibuſdam populis fœdus inire ſociale]
,, Contrarium aperte conſtat ex ipſa Joſuæ al-
,, locutione; ſuſpicabatur enim eos Cana-
,, næos eſſe, indeque ex ipſis percontatur
,, an habitent in terra, quæ forte Iſraëlitis
,, debetur, cum quibus nullum fœdus inire
,, poſſent. *Joſ. IX*, 7.

Dedentibus ſe vitam relinqui poſſe] ,, Immo
,, ſi id facere potuiſſent, cur fraude egiſſent
,, Gabaonitæ? cur populus murmuravit con-
,, tra principes? Sed & principes cum ad
,, inſtantiam populi nollent percutere Gabao-
,, nitas, non allegabant, quod fœdus dedi-
,, titium inierint, (id enim verum non eſſe,
,, vel exinde apparet, quia in pœnam men-
,, dacii demum eos tributarios fecere. *Joſ.*
,, *IX*, *v.* 23.) ſed quod per nomen Domini
,, eis juraverint, *v.* 18, *&* 19.

Ex legis alterius comparatione &c.] ,, Im-
,, mo lex illa, quæ *Deut.* XX, *v.* 10 ſta-
,, tuitur, loquitur diſerte de hoſtibus non
,, Cananæis. At præcepta ab Iſraëlitis obſer-
,, vanda, ex quo ejectæ erunt gentes dam-
,, natæ, recenſentur *Deut. c.* 17, *v.* 14,
,, *c.* 18, *v.* 9, *c.* 19, *v.* 1, *& v.* 8.

Hiſtoria Rahabæ] ,, Hæc proſelyta juſti-
,, tiæ facta eſt, adeoque inter populos da-
,, mnatos recenſeri non potuit. Unde & in
,, diſtributione terræ promiſſæ ea quoque
,, partem accepit. Ex hoc exemplo igitur
,, non probatur, fœdus dedititium cum 7.
,, populis iniri potuiſſe: nam præciſe man-
,, dato divino prohibitum erat ne cum gen-
,, tibus damnatis habitent, *Exod* 23, *v.*
,, 32. *Num.* 32, *v.* 52, *&* 55; nec
,, inire fœdus cum iis debebant. *Deut.* 7,
,, *v.* 2. *Exod.* 34, 12. *Joſ. XI*, 11. At-
,, que hinc admodum improbavit Deus quod
,, mandatum hoc neglexerint: *mandavi*,
,, ait, *ut non feriretis fœdus* (ſive ſociale,
,, ſive dedititium) *cum habitantibus terræ*
,, *hujus*, *& noluiſtis audire vocem meam;*
,, *quam ob rem nolui eos delere a facie veſtra*,
,, *ut habeatis hoſtes. Judic.* 2, *v.* 2, *&*
,, 3: vel ut Joſua *c.* 23, *v.* 13, ait, *ut*
,, *ſint vobis in foveam, ac laqueum, & of-*
,, *fendiculum ex latere veſtro, & ſudes in*
,, *oculis veſtris &c.*

Et Solomonis, qui Cananæorum reliquias ſub imperium, ac tributum accepit] ,, 1.
,, *Reg. IX*, 21. Solomo non ideo reliquias
,, illas accepit, quod ſtatim imperata feciſ-
,, ſent, ſed quia Deus noluit eas delere in
,, pœnam. *Joſ.* 23, *v.* 13. *Judic.* 2, *v.*
,, 2, *&* 3.

Atque huc pertinet] ,, Scilicet ut probetur, 3
,, dedentibus ſe vitam relinqui potuiſſe, quia
,, lex excipit eos, qui imperata facerent.

Nullam fuiſſe civitatem ex populis ſeptem, quæ pacem, fecerit] ,, Cur ergo contra præ-
,, ceptum divinum vita pluribus ex his po-
,, pulis damnatis relicta fuit? Reſp. Deus
,, in pœnam Iſraëlitarum quosdam ſervavit.
,, *Judic.* 2, *v* 2, *&* 3. Nam præter Ga-
,, baonitas (*Joſ. XI*. 19, 20.) ſuper-
,, erant Gazæ, Gath, & Asdod, liberi
,, Enakim *Joſ. XI*, 22, *& XVI*. 10,
,, quinque populi Philiſtæorum. *Judic.* 3,
,, *v.* 3, & alii. *ibid.* Tempore Solomonis
,, ſuperfuiſſe plures ex Amorrhæis, Hethitis,
,, Phereſitis, Hevitis, & Jebuſitis, patet
,, ex 1. *Reg. IX*, 21; ubi additur, quod
,, exterminare eos non potuerint. *Conf. Joſ.*
,, 15, *v.* 63. Temporibus Servatoris Ger-
,, geſæorum mentio fit, qui inter populos
,, damnatos recenſentur. *Gen.* 10, *v.* 16.

Quare cum credibile eſſet ſi rem ipſam Gabaonitæ indicaſſent, vitam ſalvam ſub parendi conditione impetraturos fuiſſe] ,, Immo
,, impetraturi id non fuiſſent, quia id con-
,, trariebatur præcepto divino. Idque ſatis
,, cognitum habebant Gabaonitæ; nam ideo
,, fraude utebantur.

De

Digitized by Google

De eo violato poſtea pœnæ ſumtæ ſint graviſſimæ, Deo auctore] „ Nam injurias a Saul „ ipſis illatas Deus vindicavit internecione „ fere totius populi. 2. *Sam.* 21, *v.* 1, „ 6, & 14. Equidem mirum videtur, „ Deum tam ſeveram vindictam ſumſiſſe ob „ violatum fœdus, quod contra ejus præ- „ ceptum initum fuit. Reſp. duo in hoc fœ- „ dere ſpectanda eſſe 1. præceptum de non „ ineundo fœdere: 2. fœdus ipſum jurato „ cum Gabaonitis initum. *Illud* vim ſaltem „ habet inter Deum, & Iſraëlitas; adeoque „ Iſraëlitæ male egere fœdus ineundo: *hoc* „ interceſſit inter Iſraëlitas, & Gabaonitas; „ atque ex hoc pacto verum jus Gabaonitis „ quæſitum fuit. Sane, Deus prohibuit „ quidem Iſraëlitis ne fœdus inirent; ſed „ non prohibuit ne initum ſervarent.

Quia firmata erat ſacramenti religione] „ Id enim ipſe Joſue populo murmuranti op- „ poſuit. *Joſ. IX*, 18, 19. Vide omnino „ *Ant. Matth. ad l.* 43, *tit. ult. c.* 1, 1, „ *n.* 5, apud *Teſm. b.*

Jam ſua deditione ſubditi Hebræorum] „ At „ hoc ipſum repugnabat mandato divino.

Perſonali cuidam ſervituti] „ Servos veros „ non fuiſſe, exinde apparet, quod civita- „ tis formam retinuerint; nam civitas eo- „ rum, a Gentibus obſeſſa, a fœderatis „ Iſraëlitis liberata eſt. *Joſ. X*, *v.* 1, *ſeq.* „ Et temporibus Davidis propriam civitatem, „ etſi certa ſervitii lege Hebræis ſubjectam, „ conſtituiſſe, probabile est ex *II. Sam.* 21.

Ad tributariam conditionem recipi] „ Juxta præcepta divina nec ſub lege tributi „ recipi potuerunt: Deus enim eos exſtir- „ pare juſſit. At poſtquam Joſue populum „ ſalvum fore pactus eſt, omnino ad tribu- „ tariam conditionem recipi potuerunt.

A D §. V.

N o n *tamen ultra receptum loquendi morem extendenda &c.*] „ Verba enim ſunt ſi- „ gna, quibus declaratur animus, & vo- „ luntas: hinc verba valent uſu, ſicut num- „ mi.

Raptas cum raptoribus vivere permiſerunt] Ipſi enim ſaltem jurarunt de ſuis filiabus non dandis, nec etiam dedere: ſane, de non rapiendis aliis non erat juratum; adeoque hæc plane diſtincta ſunt. Sic Spartani jurantes ſe nunquam reverſuros niſi expugnatis Thebis, ſub formula illa non comprehendebant juvenes, qui præſtito juramento acceſſere. *Juſt. l.* 3, *c.* 3.

Aliud enim eſt dare, aliud amiſſum non repetere] „ Hæc ratio ad exemplum Benjami- „ tarum non quadrat, qui nec dederunt „ aliquid, nec amiſere quicquam, quod „ repetere voluiſſent: vera ratio eſt, quod „ non juraverint de aliorum filiis non rapien- „ dis; neque illicitum id fuit, quia Galaa- „ ditæ odio populi filias ſuas negaverunt. *Judic. c.* 21, *v.* 22.

Quæ indulgentia congruo intemperantiæ ſupplicio non videtur vacare] „ Nullum intempe- „ rantiæ vitium hic ſubeſt; nam ideo rapie- „ bantur, ut connubii ſacramento jungeren- „ tur, *d. c.* 21, *v.* 22. De juſtitia facti „ hujus vide *L.* 2, *c.* 2, §. 22.

Non diſſimile eſt quod Achæi] „ Achæi „ perjuri non fuerunt, non ideo, quia ju- „ ramentum ultra receptum morem non eſt „ extendendum, ſed quia revera illi, quæ „ juraverant, non mutaverunt, verum Ro- „ mani ipſis invitis, uti jam videbimus.

Nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea, quæ jurejurando ſanxiſſent, faciendi] „ Achæi non ſolum crudeliter cum Lacedæ- „ moniis egerunt, ſed & duriſſimas iis im- „ poſuere leges. Romani, quibus inæquali „ fœdere juncti erant Achæi, juſſerunt hos „ ut decreta revocarent; regerebant Achæi, „ ſe non tollere poſſe abſque perjurii nota, „ quæ jurejurando, quæ monumentis lite- „ rarum in lapide inſculptis in æternam me- „ moriam ſancta ſunt: tandem inſtantibus „ adhuc Romanis, petierunt ut ipſi Romani „ decreta mutarent, ne ipſi perjuri fierent. „ *Liv.* 39, 37. Quod fecere Romani. *ibid.* „ *c.* 48.

A D §. VI.

O p o r t e t *obligatio ſit licita*] „ Juramentum enim eſt ſaltem confirmatio obli- „ gationis; ubi proinde obligatio nulla eſt, „ ibi nec confirmatio accedere poteſt: non „ entis nullæ ſunt affectiones.

Nullas vires habebit jurata promiſſio de re illicita] Diximus ſupra *c. XI*, §. 9, promiſſionem de re illicita nullam eſſe, quia res non eſt in facultate noſtra, adeoque de ea diſponere, & in alium jus inde transferre non poſſumus: tantum ergo abeſt nos ex tali pacto obligari, ut nec facere id poſſimus, quod promiſſum eſt; *l.* 5. *C. de Legib.* & implendo

Digitized by Google

do josjurandum non liberamur a peccato,
ſed illud augemus.

Aut naturaliter, aut divina interdictione, aut humana] ,, Quia tunc facultas noſtra
,, agendi reſtricta eſt vel jure naturæ, vel
,, lege divina, vel lege humana: deficien-
,, te ergo facultate quicquid agitur irritum
,, eſt. *d. l.* 5.

Addit enim culpam culpæ] ,, Adeoque du-
,, plex hic peccatum ſubeſt: 1. quod rem il-
,, licitam jurato promittit: 2. quod juramen-
,, tum implet rem illam illicitam faciendo.

In Davide, qui Nabali pepercit, quem ſe occiſurum juraverat] ,, 1. *Sam. XXV*, 21.
,, Unde deinde gratias egit Deo, quod jura-
,, mentum non impleverit, *ib. v.* 34. Atque
,, hinc nec Herodes obligatus fuiſſet Herodia-
,, di, caput Johannis petenti, fidem jurato
,, datam ſervare, niſi amor prævaluiſſet.

Cicero ſimile ponit exemplum in voto Agamemnonis] ,, *L.* 3, *de offic. c.* 25. *Quid*
,, *Agamemnon? cum devoviſſet Dianæ quod*
,, *in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo*
,, *anno, immolavit Iphigeniam. . . . . Pro-*
,, *miſſum potius non faciendum, quam tam*
,, *tetrum facinus admittendum fuit. Ergo &*
,, *promiſſa non facienda nonnunquam.*

Mirum eſt ſi fides appellatur] ,, Quia ſce-
,, lus eſt, fidem de tali re dediſſe.

A D §. VII.

1 M A J U S *bonum morale impediens*] Quæritur, an juramentum, quo aliquid contra perfectionis regulas fieri promittitur, valeat? Auctor recte id negat. Etſi enim diſpoſitio hæc non repugnet juſtitiæ, quia nemini fit injuria, & jurans de ſuo jure diſponit, tamen obligari ex tali jurejurando ideo nequit, quia obligatio demum oritur ex voluntate Dei, qui non vult turpia; pugnat enim cum ejus perfectione, prohibere virtutes, quas adeo voluit, & obligare aliquem ad vitia, quæ adeo improbat. Unde in *L.* 2, *C. ad leg. Jul. Maj. ſi quis per nomen principis juret, ſe ſemper iratum ſervo fore*, & putet ſe non ſervando juramentum crimen læſæ majeſtatis committere, Imperator id vocat *alienam ſectæ ſuæ ſollicitudinem.* Poteſt ergo quis omittere virtutes, nec injuria eſt: at non pacto de iis omittendis obligari; id enim non eſt ex Dei voluntate, ſed contra eam. Conf. *ſupr. c.* 11, §. 8.

Additio.

,, Immo omnem promiſſionem, etiam ju-
,, ratam, de eo, quod cum perfectione pu-
,, gnat, jure naturæ licitam eſſe, & juran-
,, tem inde obligari, probavimus *ſupr. c.*
,, *XI*, §. 8. Cum enim virtutum actus ar-
,, bitrio hominum relicti ſint, idque ex ipſa
,, natura perfectionis ſequatur, pro lubitu
,, homines de iis diſponere, jurato quoque,
,, poſſunt. Si proinde dominus ſervo ſuo in
,, perpetuum iraſcitur, ſervo non fit injuria,
,, nec ille queri de domino poteſt. At per-
,, fectioni repugnat tale juramentum.

Profectum in bono] ,, I. e. incrementa
,, virtutum. Mens Auctoris eſt, facultatem
,, bene agendi non a nobis, ſed a Deo eſſe;
,, unde concludit, nos libertatem exercen-
,, di virtutes, quando a Deo tanquam Au-
,, ctore boni nobis obvenit, eripere nobis
,, ipſis non poſſe. Hæc ratio decretum abſo-
,, lutum ſapit, quod non agnoſcimus: ſed
,, & fallit illa ratio; ſi enim Deus nobis li-
,, bertatem, i. e. facultatem agendi, vel
,, non agendi concedit, eo ipſo ſequitur, in
,, noſtra poteſtate eſſe, bonum illud negli-
,, gere, quia alias libertas non eſſet, ſed
,, neceſſitas. Adeoque in hominis libertate
,, eſt votum facere de non benefaciendo aliis,
,, quod omni dubio caret ſi in favorem piæ
,, cauſæ id voveat, & magis Deo dicatum
,, eſſe velit, quam aliis.

Philonis] ,, Imperfectionem infert hoc
,, jusjurandum, non injuriam. Unde jurans
,, ei obligatur, cui juravit.

Id enim eſt κορβᾶν] Immo hoc votum plane ad juramenta non pertinet. Promiſſioni enim non adjicitur mentio rei ſanctæ, cujus metu a violatione deterretur: neque firmandæ rei cauſa accedit. Unde nec perjurium fit ſi votum non impleatur, ſed vovens compelli jure civili demum ad implendum poteſt. Formula igitur, κορβᾶν eſto, nihil aliud eſt, quam votum, quo effici ſolebat ne unquam alicui benefacere liceret; per oblationem enim illam res deſinebat eſſe in commercio, & ſacerdotibus acquirebatur: non tanquam ex jurejurando, ſed tanquam ex voto. Etſi Theophraſtus apud *Joſeph. c. App. l.* 1. formulam illam juramentum appellet.

Additio.

,, Ut meam quoque ſententiam de formu-
,, la hac explicem, dico, *neque* juramentum
,, ibi ſubeſſe, uti Auctor putat: *neque* exe-
,, crationem, ſeu anathema, uti Gronovius
opina-

,, opinatur : *neque* de quolibet voto loqui
,, Servatorem , *ut quicquid a me boni acce-*
,, *peris Deo dicatum ſit ;* tale enim votum in
,, genere licitum eſt : ſed agit de voto ſpe-
,, ciali, quo quis N B. PARENTIBUS
,, declarat , *ut quicquid ex ſe iis profuerit* ,
,, *corban ſit*. Ita enim ſonant verba apud Mar-
,, cum *c.* 7 , *v.* 11 : *vos autem dicitis* , *ſi*
,, *dixerit homo patri* , *aut matri* , *corban*
,, *quodcunque ex me tibi profuerit* , *& ultra*
,, *non dimittitis eum quicquam facere patri* ,
,, *aut matri &c.* Hoc votorum genus merito
,, improbat Servator, quia legi Moſis con-
,, trariebatur , qui juſſit patrem , & matrem
,, honorare *d. l. v* 10. Honorem autem pa-
,, rentum Legislatores Judæorum conſiſtere ,
,, dicebant , in neceſſitate alendi parentes
,, etiam ex propriis. *Vid Seld. de Jur. nat.*
,, *l.* 7 , *c.* 2. Si proinde filius tale votum fe-
,, cerit , ut omnia , quæ parentibus daturus
,, eſt, Deo dicata eſſe debeant , hoc ipſo
,, negaret parentibus alimenta ; diſponeret
,, igitur filius contra decalogi tabulas , & jus
,, parentibus ex decalogo quæſitum auferret.
,, Unde notanter concludit Servator , Pha-
,, riſæos *reſcindere verbum Dei per talem tra-*
,, *ditionem* , *d. l. v.* 13, dum ſibi vindicant
,, quod liberi contra legem parentibus aufe-
,, runt , Deoque dicant.

2 *Conſecrationis pœna*] ,, Imo κορβᾶν non eſt
,, conſecrationis pœna , ſed diſpoſitio in fu-
,, turum eventum ſuſpenſa , eoque valida ,
,, niſi intuitu parentum fiat.

Etiamſi adverſus parentes factum eſſet] ,, In
,, genere igitur valet tale votum , quia vo-
,, vens de ſuo jure diſponit ; nec cum perfe-
,, ctione id pugnat , quia maximus perfe-
,, ctionis gradus eſt , Deo , & Eccleſiæ be-
,, nefacere. Excipitur autem caſus , ubi tale
,, votum in præjudicium parentum fit , ut-
,, pote quibus jus alimentorum ex decalogo
,, quæſitum eſt , quod per illam diſpoſitio-
,, nem ipſis aufertur.

Dicto loco] ,, *Marc. c. XI* , 10 , 11 , 13.

Refellit Chriſtus] ,, Et merito increpat ava-
,, ritiam Sacerdotum , qui ſub prætextu ,
,, quod vota religioſe ſervari debeant , (de
,, quo vide *Selden. de J. N. l.* 7 , *c.* 2 ,
,, *pag.* 835.) parentibus jus ex decalogo
,, quæſitum falſa hac ſua interpretatione au-
,, ferebant.

In cujus verbis τιμᾶν , *honorare* , *eſt bene-*
facere] ,, Immo non in genere benefacere ,
,, ſed parentibus indigentibus benefacere ,
,, eis alimenta præſtare &c. &c. ut ex Selde-
,, no *L.* 7 , *c.* 2 , probavimus.

Ut collato Marci loco] ,, Verum eſt , in
,, locis Pauli , & Num. τιμᾶν , i. e. honorare
,, viduas , miniſtros Dei , &c. ſignificare
,, iis benefacere : ſed beneficentia illa non
,, conſiſtit in neceſſitate alendi indigentes ,
,, quæ in ſolis parentibus obtinet.

Sed etiamſi adverſus alios conceptum ſit]
,, Hoc verum nobis non videtur ; nam tota
,, ratio alimentorum in aliis ceſſat. Nemini
,, fit injuria per tale votum ; diſpoſitio fit in
,, favorem Eccleſiæ , quod laudabile maxime
,, eſt.

Quia , ut diximus , profectui , adverſum
eſt] ,, Dixit enim in *pr. h. profectum in bono*
,, *Deo nos debere* , *indeque ejus libertatem*
,, *nos nobis eripere non poſſe.* At jam notavi-
,, mus 1. libertatem agendi bonum non eſſe
,, ex decreto , ſed a voluntate hominis , aſ-
,, ſiſtente Deo. Sed & 2. negamus , profe-
,, ctui huic divino contrariari votum propo-
,, ſitum ; nam & hoc bonum , quin majus
,, bonum eſt eccleſiæ benefacere. Nullate-
,, nus igitur 3. vitioſum eſt tale votum , niſi
,, in ſolo caſu , quo adverſus parentes fit ;
,, quia jus ex decalogo quæſitum iis auferre-
,, tur.

AD §. VIII.

SATIS *enim manifeſtum eſt , ad omnino impoſſibile neminem obligari*] Nam diſpoſitio demum valet de eo , quod in poteſtate noſtra eſt ; qoale non eſt quod vel natura , vel jure (i. e. moraliter *l.* 2 , *c.* 16 , §. 1.) impoſſibile eſt. Conf. *c.* 28 , *X. de jurej.* & ſupra *c.* 11 , §. 8.

AD §. IX.

QUOD *pro tempore*] Nam quatenus poſſibile fieri poteſt , non eſt impoſſibile.

Aut ex ſuppoſitione] ,, Uti ſi quis juraverit
,, ſe operas præſtiturum , ad quas incapax
,, eſt , effectum habet hoc juramentum ſi
,, poſtea capax fiat.

Operam , quam poteſt , dare debeat] ,, Si
,, non plane incapax eſt , ſed quodammodo
,, operam præſtare poteſt , omnino eam ,
,, quam poteſt , præſtare tenetur.

AD §. X.

QUÆRITUR hic de forma juramenti ,

quibus verbis, & quo modo concipi debeat? In genere tenendum, jure naturæ juramentum dici omnem promiſſionem, vel aſſertionem, quæ fit per rem aliquam nobis ſanctam, & venerabilem: unde etiam bene Cicero jusjurandum definit *aſſertionem religioſam.*

Cum vero res inter homines religioſiſſima ſit Deus, hinc nullum firmius eſt jusjurandum, quam quod teſte *Deo* fit; cujus effectus hic eſt, ut homines, metu violandæ rei adeo ſibi ſanctæ, eo magis inducantur ad pacta ſervanda. Qui enim Deum teſtem promiſſi adhibet, declarat, ſe æque ſervaturum fidem datam, ac honorem creatori ſuo debitum; ſimulque implorat hunc teſtem, ut vindex ſit & perfidiæ, & violati honoris ſui.

Re convenit] ,, Imo re non ſemper convenit; alius enim eſt effectus juramenti, quod ,, per Deum, & per Principem fit, alius ,, juramenti, quod per memoriam majo- ,, rum, &c. *Vid.* §. *ſeq.*

Hunc enim ſenſum habere debet, ut Deus invocetur] ,, Diximus, verum jusjurandum ,, eſſe etſi Deus non invocetur, modo men- ,, tio fiat alterius rei nobis ſanctæ, vel reli- ,, gioſæ. *Vid.* §. *ſeq.*

Quæ duo in idem recidunt] ,, Hoc verum ,, eſt; Deus enim, qui ut teſtis veritatis ad- ,, hibetur, non poteſt non vindicare inju- ,, riam, & perfidiam mentientis.

Simul ab eo perfidiæ ultio poſcitur] ,, Nam ,, ea intentione, eoque animo promiſſor ,, Deum teſtem adhibet, ut is violata fide ,, vindex ſit perfidiæ.

Ideo quia teſtis] ,, Immo non ideo quia ,, teſtis, ſed quia ex eſſentia ſuæ perfectio- ,, nis non poteſt non injuriam nomini ſuo il- ,, latam vindicare. Sane, perfidus vilipen- ,, dit Divinam potentiam, quam vindicem ,, in caſum violatæ fidei imploravit.

Omne jusjurandum in diras deſinit] I. e. execrationem conjunctam habet; quia jurans ſibi imprecatur aliquid mali ſi fidem feſellerit. Omne igitur juramentum continet execrationem; ſed non contra omnis execratio deſinit in juramentum. Juramentum enim cautio eſt, quæ ſupponit præcedentem diſpoſitionem, vel aſſertionem, cui accedit, & quam firmat. Tale juramentum execrationem continet, quia jurans ſibi imprecatur aliquid mali, *ſi fidem feſellerit.* Atque hinc formula illa, *ſi promiſſa non ſervavero, diabolus me abripiat*, verum juramentum eſt. Neque dici poteſt, aſſertionem hic non eſſe religioſam; nam religioſum omnino mihi eſt corpus, & anima mea, quam diabolo abripiendam offero. At ſi execratio non accedit aut promiſſioni, aut aſſertioni, ſed ex iracundia ſaltem quis dicat, *Diabolus me abripiat*, hæc nuda execratio eſt, non vero juramentum; non enim firmat aut promiſſionem, aut aſſertionem præcedentem.

Huc pertinent] ,, Auctor ait, victimas ,, illas nihil aliud eſſe, quam ſpeciem exe- ,, erationis. Quod verum omnino eſt.

Ut apparet Gen. XV, 9, & ſequentibus] ,, Ubi fœdus, quod Deus cum Abra iniit, adhibito ſacrificio firmatum eſt. *Gen. XV*, 8, 9, 18. Sed & alia ſigna, quæ execrationem inferunt, jungi ſolebant juramento. Sic cumulum lapidum erectum, legimus paſſim in ſacra hiſtoria. Apud Juſtinum eſt *L.* 22, *c.* 2: *expoſitis ignibus cereis, tactisque, in obſequia Pœnorum jurat.* Apud Xenophontem 4, *de exped. Cyri p. m.* 365, Macrones jurabant data ſimul haſta barbarica Græcis, a quibus mutuo græcam accipiebant. Apud Marcellinum 17, 27, eductis mucronibus juravere ſe permanſuros in fide.

Apud Livium] ,, *L.* 1, *c.* 24. Conf. *Suet.* ,, *in Claud. c.* 25. *Briſſon. de form. L.* 4, ,, *p.* 356.

Ita illum] ,, Scilicet violantem pacta.

AD §. XI.

QUÆSTIO hic celebris movetur, *an etiam per creaturas jurare liceat?* Nos tuto id affirmamus. Nam diximus, jusjurandum nihil aliud eſſe, quam aſſertionem religioſam, adeoque fieri illud poſſe per quamvis rem nobis ſanctam, & venerabilem. Non enim ſolum metu divinæ vindictæ abſterremur a violatione rei nobis ſanctæ, ſed præterea ex duplici capite: VEL quia res illa, nobis ſancta, vindicare injuriam ſuo nomini illatam poteſt, quo pertinent juramenta per vitam, per nomen, per genium principis, &c. Ita enim Ægyptii jurabant per nomen Pharaonis, *Gen.* 42, 15; Græci per Alexandrum, *Curt.* 6, 11; Romani per nomen Auguſti, *Suet. in Claud. c.* 11. Unde Horatius Auguſtum alloquens ait, (*Lib. II. Epiſt.* 1.)

Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

De Honorio canit Claudianus in IV. Conſul.

——— *Juratur Honorius abſens.*

Sane, is, qui per nomen Principis pejerat, læſæ majeſtatis reus fit *l.* 2, *C. de Reb. cred. l.* 2.

Digitized by Google

l. 2, *C. ad leg. Jul. Majeſt. l.* 13, *l.* 33, *in f. de jurej.* Exemplum in Rubrio affert *Tac. l.* 1, *An.* 73. V e l quod metuere debet infamiam ex violatione rei ſanctæ, quod fit in omnibus caſibus, ubi nullum vindicem perfidiæ implorat jurans: atque huc pertinent formulæ, per vitam præcepturis, 2 *Reg.* 2, 4, *&* 6; per amicos; vel uti Naſamones, per viros optimos, ac juſtos, quorum ſepulchra ſimul tangebant. Vide *Herod. l.* 4, *c.* 172. Cajus per nomen Druſillæ ſororis, quam amabat &c. *Suet. Calig. c.* 24. His igitur caſibus violatio jurisjurandi non infert ultionem, ſeu vindictam; nullam imprecamur nobis ablationem boni, vel illationem mali: ſed pejerans exponit ſe malæ opinioni, quam probi, & honeſti viri de eo concipient, tanquam de homine, cui nihil inviolabile eſt. Atque huc quoque pertinet juramentum *bey Cavalier parole*, *bey Furſtlichen Ehren*: nam hic honor ſanctus ipſis eſt, adeoque violare illum nefas.

Conſtat ergo, etiam per alias quascunque res nobis ſanctas, & inviolabiles, aliquid promitti poſſe, idque verum juramentum eſſe; etſi in illis negotiis, ubi ſumma ſecuritas deſiderari ſolet, res ſanctiſſima adjici ſoleat, id eſt Deus.

Notanter autem de ſolis *promiſſis* id ſtatuimus; ſecus ſi de *veritate aſſerenda* agitur: nam aſſertio veritatis non niſi adhibito Deo teſte fieri poteſt. Veritas enim, de qua aſſerenda agitur, in animo jurantis latet, adeoque nemo teſtis hac in re adhiberi poteſt, niſi is, qui omniſcius eſt, & qui arcana animi cognita habet, adeoque ſolus Deus. Qua in re differt hoc juramentum a juratis promiſſis; ibi enim ex eventu apparet, an promiſſio impleta ſit, an non.

Supereſt ut dubia, quæ circa juramentum per creaturas præſtandum afferri ſolent, ſolvamus.

Primo autem *obſtat*, quod Deus juſſerit per ſuum tantum nomen jurare; non ergo licitum erit jurare per creaturas. Reſp. Præceptum illud excludit ſaltem Deaſtros, ne per hos juretur, quia Iſraëlitis nec ſancti, nec venerabiles, ſed execrabiles eſſe debebant.

Secundo obſtat, formulas has non eſſe jusjurandum, ſed obteſtationes, quæ per creaturam nobis religioſam fiunt. Reſp. Luſus eſt in verbis: nam latini talem obteſtationem vocant jusjurandum; adeo ut & pœna perjurii ſæpius ex violatione talis obteſtationis detur, *d. l.* 2. *d. l.* 13.

Additio.

,, Certum igitur eſt 1. non ex omni jura-
,, mento violato de perjurio agi inter homi-
,, nes poſſe, ſed tantum ex eo, quod ſupe-
,, riorem teſtem, & vindicem habet: adeo-
,, que non niſi ex eo, quod per Deum, &
,, principem fit. In omnibus reliquis pœna
,, perjurii ceſſat.

,, 2. Nullam video rationem, cur jusju-
,, randum, quo veritas declaratur, non
,, poſſit per quamvis rem ſanctam fieri, ſi
,, is, cui veritas aſſeri debet, conſentiat.
,, Quando igitur is, cui fides fieri debet,
,, conſentit ut aſſerens per memoriam paren-
,, tum, majorum &c. rei veritatem affirmet,
,, id verum eſt juramentum aſſerturium

,, Neque *obſtat*, quod is, qui teſtis veri-
,, tatis adhibetur, omniſcius eſſe debeat:
,, nam hoc ipſum eſt quod negamus; agitur
,, enim hic de jure ejus, cui fides facienda
,, eſt; ejus ſolius intereſt. Si proinde is con-
,, ſentiat ut aſſertio fiat non Deo, ſed teſte
,, adhibita creatura, valet hoc juramentum
,, aſſertorium ex diſpoſitione partium. Idem
,, quoque obtinet, ſi cum ſoli judici fides
,, fieri debet, is juramentum exigat adhibi-
,, to teſte veritatis, qui omniſcius non eſt,
,, quia itidem de jure ſuo diſponit. At regu-
,, lariter, & ubi illi, quorum intereſt,
,, non conſentiunt, ſumma ſecuritas exigi
,, ſolet: atque hæc ratio eſt cur ibi non ſo-
,, leant admitti alia juramenta, niſi quæ
,, Deo teſte fiunt.

,, At, inquis, pœnam perjurii illo caſu
,, nullam ſubeſſe, cum nemo animi ſecreta
,, experiri poſſit. Reſp. ſufficit quod partes,
,, de quorum jure agitur, ita diſpoſuerint,
,, & ſibi imputet is, cui fides fieri debet,
,, quod majorem ſecuritatem noluerit adhi-
,, bere. Sed & porro, licet pœna perjurii
,, hic non obtineat, tamen alius metus hic
,, ſubeſt, qui aſſerentem, ne falſo aſſerat,
,, impedire poteſt, metus, inquam, ne
,, perfidia forte ex aliis circumſtantiis pro-
,, datur, eoque fama ejus periclitetur apud
,, bonos viros, tum ob mendacium dictum,
,, tum ob rem ſibi ſanctam violatam.

Nominatis rebus, perſoniſve] ,, Adeo- 1
,, que per creaturas.

Sive quod illas ſibi noxias imprecabantur]
,, Res enim, per quas juratur, nobis vel
,, *charæ* ſunt, vel *exitioſæ*. Priori caſu im-
,, precamur nobis ut res illæ charæ nobis au-
,, ferantur; poſteriori caſu, ut mala illi no-

,, bis

Digitized by Google

,, bis contingant : utroque modo eſt jusjurandum.

Ut ſolem, terram &c.] ,, Jurans enim ,, precatur ut commoda ſolis, & terræ auferantur ſi pejeraverit. Exempla refert *Gronovius b.*

Cœlum] ,, Gentes per cœlum intellexere ,, Jovem cœlum inhabitantem : ut proinde ,, juramentum tale non fiat per creaturas, ,, ſeu res, ſed per uumen ipſum. Cæterum ,, ſi jurans per cœlum rem creatam intelligat, ,, nihilominus verum erit jusjurandum ; pre- ,, catur enim ut ſibi commoda cœli auferantur.

Principem] ,, Securitas igitur in eo conſiſtit, quod is, qui per nomen principis jurat, non præſumatur velle violare nomen ,, ſibi ſanctum, cum metuere debeat vindictam ejus, cujus nomen vilipenderet.

Sive quod in illis puniri depoſcebant] ,, Quibus precamur ut non tantum nobis male ,, ſit, ſed & illis, qui nobis cari ſunt, ,, adeoque quorum mala noſtra eſſe ſolent.

Ut in capite] ,, Precatur enim ut ſuo capiti mali aliquid contingat. *Gron. b.*

In liberis] ,, Precatur enim ut liberis male ,, ſit, ut privetur ſolatio liberorum &c. ,, *Gron. b.*

In patria] ,, Si enim patriæ male eſt, ,, ſingulis civibus, eoque ipſi juranti male eſt.

In principe] ,, Calamitas, quæ principi ,, infligitur, redundat quoque in populum: ,, quanquam verior ratio ſit, quod Princeps ,, ut vindex violatæ fidei, & ſanctimoniæ, ,, tum adhibeatur.

Non debere juraturos ob rem quamvis] ,, Quia nomen divinum absque gravi cauſa ,, adhiberi nunquam debet.

Per parentes, cœlum, terram, univerſum] ,, In levioribus enim cauſis non opus ,, eſt ſummam exigere ſecuritatem ; ſed ſufficit ibi aliam rem nobis ſanctam allegari, ,, quæ probos viros deterrere a violatione vel ,, promiſſi, vel aſſerti ſolet : in allegatis ,, igitur ſormulis jurans precatur ut ſi violaverit fidem, *parentibus* male ſit, (quo ,, ipſo incurrit in pœnam ſtatutam iis, qui ,, parentes non honorant,) vel *cœli*, *terræ*, ,, aut *univerſi* commoda ipſi auferantur.

Per ſalutem Pharaonis] ,, Si enim violaret ,, fidem jurans, teſtaretur ſe nihili facere ſalutem principis, quæ injuria eſt in principem ab eo vindicanda.

Ut quidam exiſtimant] ,, Qui juramenta ,, per creaturas licita non eſſe, imo minus ,, licita eſſe, ſtatuunt, quam quæ expreſſo ,, nomine divino fiunt, propter Servatoris ,, prohibitionem. *Matth. V*, 33, *& ſeq.* ,, *Vid Laut. comp. p.* 173, *ibique Dd.* ,, *Oſiand. in not. b Cauſ.* 22, *q.* 1, *c.* 9, ,, *&* 10. At recte hos refutat Auctor.

Sed cum Hebræi ea minus curarent] ,, Quia ,, Deus non adhibitus erat teſtis, aut vindex. Ex Philonis enim ante allegato loco ,, apparet, Judæos facillime juraſſe per cœlum, per terram, &c.

Sceptrum non putat eſſe Deos :] ,, Cum tamen per ſceptrum Jovis ejus omnipotentia ,, deſignetur.

Oſtendit & hæc vera eſſe juramenta] ,, Adeoque non minus licita eſſe, quam ea, ,, quæ expreſſo Dei nomine fiunt : indeque ,, eodem jure haberi, quin Deum implicite ,, contineri.

Deum jurare videtur] ,, Precatur enim ,, Deum, ut is omnem ſalutem juranti auferat.

Reſpectu enim divini numinis jurat] ,, Deus ,, enim ſolus ſalutis meæ auctor eſt, & ſolus ,, eam mihi auferre poteſt.

Qui templo præſidet] ,, Vel potius qui in ,, templo colitur.

Qui cœlo velut inſidet] ,, Cœlum enim pro ,, habitaculo Dei ſumitur, etſi Deus ubique ſit.

Non obſtringi homines juramentis per res conditas factis, niſi adjecta pœna] ,, Immo ,, hoc nullibi dicitur: ſed juranti temere per ,, creaturas pœna, etſi levior, infligebatur. ,, Vid. *Ligtfoot in horis Hebr. ad Matth.* ,, *V*, 33.

Hoc enim eſt juramentum κορβᾶν] ,, Auctor exiſtimat, *Corban* eſſe pœnam, quæ ,, adjicitur juramento per creaturam facto, ,, ut ſcilicet in caſum fidei violatæ res Deo ,, dicata eſſe debeat. At ſupra dictum eſt, ,, Corban plane non eſſe juramentum, ſed ,, votum, & in loco Matthæi nec promiſſum ,, aliquid eſſe, nec juramentum promiſſioni ,, acceſſiſſe, nec pœnam promiſſo adjectam ,, fuiſſe. Sane, Servator loquitur de caſu, ,, ubi filius vovet ut id, quod parentibus ,, daturus eſt, Corban, i. e. Deo dicatum ,, eſſe debeat. Hoc votum, quo parentibus ,, indigentibus alimenta quoque eripiuntur, ,, tanquam decalogo contrarium improbat ,, perfectiſſimus Servator.

Sed in Tyriorum quoque legibus mentio exſtabat] ,, Nulla gens eſt, quæ non religione utatur, Deumque colat ; ſpecies autem

,, cul-

Digitized by Google

,, cultus eſt, aliquid vovere Deo, i. e. ei
,, dicare: ſed de ea dicationis ſpecie, de
,, qua Servator loquitur, in legibus Tyriis
,, nihil habetur.

Orientis populos dictos Græcis χαλβάνας]
,, Imo vox hæc barbaros deſignat, uti ex
,, Heſychio, & Æſchylo probat *Gron. h.*
,, Sane, vox illa cum formula, *Corban*,
,, nec nomine, nec ſenſu commune aliquid
,, habet.

Huic errori dicto loco Chriſtus occurrit]
,, Cui errori? Scilicet, quo Judæi exiſti-
,, maverunt, per creaturas jurantes inde non
,, obligari niſi adjecta pœna, *ut res, violata*
,, *fide, Deo ſacra ſit.* At dictum eſt, Hebræo-
,, rum magiſtros nunquam in illo errore fuiſ-
,, ſe, neque votum, ut aliquid Corban,
,, i. e. Deo ſacrum ſit, vel pro juramento,
,, vel pro pœna, ſumſiſſe, neque illud im-
,, probaſſe, niſi in ſolo caſu, ſi votum tale
,, fiat in præjudicium parentum.

,, Fruſtra igitur aſſeritur, Servatorem erro-
,, rem illum, quem nunquam commiſere
,, Judæi, reformare voluiſſe, & ſtatuiſſe,
,, juramentum, quod per creaturas fit, æ-
,, que juramentum verum eſſe, ac illud,
,, quod expreſſo Dei nomine fit, etſi pœna
,, conſecrationis adjecta non ſit.

Dicto loco Chriſtus occurrit] ,, Scilicet
,, *Matth.* 23, *v.* 21. At non occurrit illi
,, errori, ſed occurrit traditioni Phariſæo-
,, rum erroneæ, qui contra mentem decalo-
,, gi, vota, quibus liberi parentibus indi-
,, gentibus alimenta eripiebant, valida de-
,, clarabant; de tali enim voto loquitur
,, Matthæus: *quicquid parentibus bene fecero,*
,, *Corban eſto.*

Omnibus Geniis anguſtiorem] ,, Veteres
,, Chriſtiani noluere jurare *per genium prin-*
,, *cipis. Tertull. apolog. c.* 32, *ibique He-*
,, *rald. p.* 125. *Joh. a Wovern in Oct. Min.*
,, *Felic. p.* 68. Rationem affert Ziglerus *in*
,, *not. h.* quia juramentum hoc vere idolola-
,, tricum erat, quippe juratur per iſtum
,, genium, tanquam divinitatis participem,
,, & proinde occultorum teſtem. *Add. Setſer.*
,, *de juram.* 1, 15, 35.

Sed & per majeſtatem Imperatoris] ,, Pu-
,, fendorfius improbat hoc juramentum *l.* 4,
,, *c.* 2, §. 3; ſed male: nam qui per
,, majeſtatem Imperatoris jurat, vel per eum
,, jurat, qui Auctor eſt majeſtatis; vel Im-
,, peratorem teſtem allegat, & tanquam vin-
,, dicem ſuæ majeſtatis contra violantem im-
,, plorat.

Quæ ſecundum Deum humano generi dili-
genda, & colenda eſt] ,, Principes enim
,, ſunt vicarii numinis, eorumque majeſtas
,, eſt ipſa majeſtas Dei, quam violare nemo
,, impune debet.

Ad §. XII.

S *i quis per falſos Deos juraverit, obliga-*
bitur] Modo *jurans* veros eſſe Deos putet.
Nam cum is, qui jurat, abſterreri debeat
metu religionis, neceſſario talis adjecta res
eſſe debet, quæ juranti religioſa eſt; & ri-
diculum foret, aliquem adſtringere metu re-
ligionis, quam jurans non agnoſcit. Semper
igitur religio intelligi debet, quæ reſpectu
jurantis talis eſt. Si proinde jurans per Dea-
ſtros eos credat veros, validum eſt jusjuran-
dum, *l.* 5, §. 1. *de jur. d. l.* 5. §. *p.* qui duo tex-
tus hoc modo conciliari debent. Uſum hujus
rei videbimus infra *l.* 2, *c.* 25, §. 8, *ſeq.*

Additio.

,, Ego duos illos textus alio modo conci-
,, liandos puto. Nam cum in republica Ro-
,, mana non alii Dii admiſſi ſint, quam a
,, Senatu probati, *Tertul. in apol. c.* 5,
,, indeque Cicero novos Deos, & adve-
,, nas, non admittat in ſuis legibus, *L.* 2,
,, *de Legib.* certum eſt, per Deos non rece-
,, ptos juramentum deferri non potuiſſe,
,, quia cultum id inferret: colere autem non
,, receptos illicitum erat; atque de hoc caſu
,, loquitur *d. l.* 5, §. *p.* ibi: *ſi quis illicitum*
,, *jusjurandum detulerit, ſcilicet improbatæ*
,, *publicæ religionis, videamus, an pro eo*
,, *habeatur, atque ſi juratum non eſſet?*
,, *Quod magis exiſtimo dicendum.* Civis ergo
,, Romanus non potuit deferre concivi ſuo
,, juramentum per nomen Chriſti, quia co-
,, lere hoc nomen apud Romanos nefas erat.

,, Neque *obſtat L.* 5, §. 1, *ff. de jurej.*
,, ubi Ulpianus ait, Divum Pium reſcripſiſſe,
,, *jurejurando, quod propria ſuperſtitione ju-*
,, *ratum eſt, ſtandum eſſe;* adeoque jura-
,, mentis, etiam eorum, qui improbatam
,, religionem profitebantur, ſtandum eſſe
,, videtur. Reſp. Ibi plane non quæritur de
,, Deaſtris, neque de jurantibus per Deos
,, improbatos, etſi juranti ſacros: ſed quæ-
,, ritur, an valeat juramentum, quod quis
,, alteri per *ſalutem* ſuam defert? Videbatur
,, id negandum, quia deferenti ſalus juran-
,, tis non erat religioſa; ſed merito Ulpia-
,, nus *d. l.* 5. *pr.* ait, *omne juramentum li-*

,, *citum eſſe*, *per quod voluit quis ſibi jurari*; & tum porro addit, ſufficere, rem juranti eſſe religioſam: idque auctoritate Divi Pii probat, *qui jurejurando*, *quod propria ſuperſtitione juratum eſt*, (modo non ſit improbatæ publicæ religionis, *d. l.* 5, §. *p.*) *ſtandum eſſe*, *reſcripſit* d. §. r.

,, Facile igitur ita conciliantur duo illi textus. In *priori* agitur de delatione juramenti *illiciti*, & improbatæ religionis: hoc juramentum non valet, & habetur pro non præſtito, *d. l.* 5, §. *p. Poſterior* textus agit de juramento *licito*, ſed quod defertur per rem, quæ deferenti ſancta non eſt: hoc juramentum valet; ſufficit enim, rem juranti ſanctam eſſe, & deferentem voluiſſe per eam ſibi jurari.

Quia quanquam ſub falſis notis, *generali tamen complexione numen intuetur*] ,, Immo id verum non eſt, ſed ſuum idolum reſpicit.

Additio.

,, Diximus, juris civilis fuiſſe, quod inter cives deferri juramentum per Deos non receptos non licuerit, etſi jurantibus forte ſacri fuerint, *d.* l 5, §. *p.* At aliud jure naturæ obtinet; nam ibi ſufficit rem juranti ſanctam eſſe, eumque ejus violandæ metu deterreri, in qua ſecuritate tota ratio jurisjurandi conſiſtit.

Deus verus in ſuam injuriam id factum interpretatur] ,, Infinita apud gentes legimus exempla, ubi Deus dicitur pœnam ſtatuiſſe etiam in falſorum Deorum violatores, Vid. quæ refert *Gronovius h.* Add. *Liv.* 30, *c.* 31, 37, & 42.

Sanctos viros videmus non detuliſſe] ,, Immo ſi cum gentili res, & ab eo ſumma ſecuritas exigenda fuiſſet, nec aliter, quam delato juramento expediri potuiſſet, deferri ei ea forma debuiſſet: quia gentibus quoque nihil ſanctius, quam idola ſua eſſe ſolent.

Multo minus ita juraſſe] ,, Hoc omnino verum eſt, nec ita jurare potuere, quia jorare per nomen idoli cultus eſt, colere autem idola nefas erat. Unde inter graviſſima crimina apud Hebræos referebatur per Deaſtros jurare. *Deut.* 6, 13. *Jerem.* 5, 9.

Quod a Duareno permitti miror] ,, Immo is non permittit poſterius, ſed prius, idque optimo jure. *Duaren. ad tit. ff. de jurejur. c. XI.* Loquitur enim de caſu, ubi Chriſtianus Turcæ defert jusjurandum per nomen Mahumedis. Sane, deferens hoc ipſo non probat impoſtorem, nec nomen hoc ſanctum eſſe teſtatur; ſed cum ejus interſit ſecuritatem promiſſorum habere, morali ratione autem ſumma ſecuritas ſit ex adjectione rei, quæ juranti ſacra eſt, ideo abſque impietatis nota recipi ejuſmodi juramentum poteſt. Atque id quoque probat Auguſtinus in *c.* 22, *q.* 16, *q.* 1; & ipſe Auctor ſtatim concedit, recipi ea forma juramenta a gentilibus poſſe. Si autem licite recipi poſſunt, etiam licite poſſunt deferri. Conſ. *Pet. Martyr. loc. com.* 2, 6. *Soto de Juſt. & jur.* 2, *q.* 4, *art.* 3.

Adduci non poſſent ut aliter jurarent] ,, Immo ſi gentiles adduci quoque poſſent ut jurarent per Chriſtum, quem ipſi non colunt, non erit juramentum, quia res ipſis ſancta non eſt, eoque omnis ſecuritas civilis ceſſat ratione ejus, cui promittitur.

Contraxiſſe cum eis] ,, Nam commerciorom uſus ab ipſa natura eſt, adeoque gentes diverſarum religionum, cum neceſſario quandoque contrahant, quælibet juxta ſuam religionem contractum firmat.

Ipſos quidem ut oportebat jurantes], , Scil. per verum Deum, aliasque res ſibi ſanctas.

Juramentum accipientes, *quale haberi poterat*] ,, Auguſtinos in *c.* 22, *q.* 16, affert exemplum Abimelechi, qui Abræ juravit. Aliud exemplum eſt apud *Thucyd. l.* 5, *p. m.* 325, (Pag. 396. Edit. ſec. H. Steph. a. 1588.) *Qui exigunt ab Epidauris jusjurandum*, *id exigant per Semelem.*

Exemplum eſt in Jacobo, *& Labane*], , At dubitare maxime hic licet, num Laban per Deaſtros juraverit; teſtem enim vocavit *Deum Abræ*, *& Nachoris*, *Deumque patris eorum.* Nam ita Jacobum allocutus eſt: *Deus Abraham*, *& Deus Nachor* judicet inter nos, *Deus patris eorum*, *d. c.* 31, *v.* 53; at hi omnes verum agnoverunt Deum Sed & ante jam dixerat: *intueatur*, *& judicet dominus inter nos*, *quando receſſerimus*, *&c. v.* 49; & mox: *nullus ſermonis noſtri teſtis eſt abſque Deo*, *qui præſens reſpicit*, *n.* 50. Sane Abraham nunquam conſenſurus fuiſſet ut filius jungeretur uxori idololatræ; ideo enim noluit ipſi ex Chananæis uxorem dare. *Gen. c.* 24, *v.* 3, & 4. Quid vero de idolis ſentiendum, quæ Rahel abſtulit, *Gen. c.* 31, *v.* 19, 30, 34.

,, Sane,

Digitized by Google

„ Sane, inde non ſequitur, Laban Idolola-
„ tram fuiſſe; ſed eum habuiſſe imagines ſub
„ certis conſtellationibus confectas prædi-
„ cendi cauſa: qui uſus apud Chaldæorum
„ philoſophos maxime obtinuit. *Vid. Stanlej.*
„ *Hiſt. phil. part. XIII, pag.* 144, *ſeq.* Quod
„ ex loco Geneſeos *c.* 44, *v.* 5, probari vi-
„ detur, ubi Joſephus increpat fratres, quod
„ ſcyphum, in quo augurari ſoleret, ab-
„ ſtuliſſent.

Hoc eſt, quod ait Auguſtinus] „ Immo
„ Auguſtinus non loquitur de Deaſtris, &
„ de jurante per Deaſtros, ſed de eo, qui
„ jurat per lapidem; hoc non eſſe juramen-
„ tum, quidam putabant, quia res ſancta
„ non eſſet juranti: at recte monet Auguſti-
„ nus; tali juramento implorari ſummum
„ numen, ut pejerantem vel lapidis ictu pu-
„ niat; adeoque imprecamur hic nobis ali-
„ quid mali, ut ſcil. damnum per lapidem
„ nobis inferatur. *Vid. c.* 10, *XXII, q.* 5.
„ Cæterum mos ille, quo *per lapidem* jura-
„ tur, apud Gentes paſſim obtinuit; ita enim
„ miſſo lapide per Jovem juratum eſſe, ait
„ Polybius *Hiſt.* 3, *c.* 25.

Ad §. XIII.

1 Præcidere *controverſias*] Diximus, juramenta accedere vel promiſſioni, vel aſſertioni. De poſterioribus verum eſt, quod tendant ad præcidendas controverſias. Priorum autem effectus eſt, ut ſecura reddantur promiſſa per adjectionem rei, quæ promittenti ſancta eſt, & quam non facile violaturus eſt. Adeoque ſunt inſtar cautionis.

Omnis diſputationis finis eſt juramentum rem ſanciens] „ Verum hoc eſt de juramento aſſer-
„ torio, quod conſenſu partium, vel juſſu
„ judicis præſtatur. De promiſſorio enim id
„ ſtatui non poteſt.

De re, de qua ambigitur] „ Adeoque ubi
„ itidem non agitur de promiſſo firmando,
„ ſed de veritate dubia per aſſertionem jura-
„ tam eruenda.

Quam nulla delebit ætas] „ Sanctimonia
„ enim jurisjurandi eſt ex ipſa naturæ ra-
„ tione.

Sponſores adhibet Deos] „ Tanquam teſtes,
„ & vindices perjurii, i. e. violatæ ſancti-
„ moniæ.

2 *Duo ergo debet jurans*] „ Jus Canonicum
„ tria requirit ad verum juramentum: veri-
„ tatem, judicium, & juſtitiam, *c.* 22,
„ *q.* 2, *c.* 2.

Ut verba animo congruant] „ De quo
„ late egimus ſupra §. 2, & 3. ubi diximus,
„ jurari debere de eo, quod inter utrumque
„ actum eſt; & reſervationes mentales a
„ perjurio non liberare.

Ut factum congruat verbis] „ Hinc ſi ali-
„ ter juratur, quam delatum eſt juramen-
„ tum, non eſt juramentum. *Vid. l.* 4, *in*
„ *fin. l.* 4, & *l.* 5, *pr. jurej.*

Ψευδορκεῖν] „ Quaſi qui fallit jurando (a ψεύδω fallo, & ὅρκος juramentum.)

Ἐπιορκεῖν] „ Quaſi qui contra juramentum
„ venit, (ab ἐπὶ contra, & ὅρκος jusjurandum.)

Quanquam confundi interdum hæc ſolent]
„ Revera uterque fallit jurando, & uterque
„ quoque contra juramentum venit.

Ad §. XIV.

Materia *talis ſit*] „ De qua jurare
„ poſſit. *Vid.* §. 6.

Ut non ad Deum tantum, ſed & ad hominem referantur] „ Adeoque ſi ex actu hoc
„ jurato jus aliquod in hominem transfertur.

Jus haud dubie homini ex ipſo juramento quæretur, tanquam ex promiſſo] Confundit Auctor *promiſſionem* cum ejus *confirmatione;* quæ tamen maxime differunt. Ex promiſſione ſola obligatur promittens, qui licite de ſuo jure diſponit, illudque in alium transfert. Ex confirmatione autem, ſeu ex adjectione illa rei ſanctæ, nullum novum jus transfertur, ſed confirmatur ſaltem prior diſpoſitio. Unde jurans nec magis obligatur ei, cui promiſit, ſed ſecurior ſaltem fit promiſſio. Si proinde jurans violat fidem, homini non tenetur niſi ex promiſſo, nullatenus autem ex perjurio, per quod ſoli Deo fit injuria, qui vel ipſe, vel per vicarium illam vindicare ſolus poteſt. *Vid. ſupr.* §. 1, *prop. IV.*

Qui ſimpliciſſime intelligi debeat] „ I. e.
„ Cum effectu, uti id infra §. 15, *n.* 3,
„ explicat.

Aut verba hominem non reſpiciant, jus ei conferendo] „ I. e. Si nullum jus in eum, cui
„ juratur, transfertur.

Aut reſpiciant quidem, ſed ſit aliquid, quod ei poſſit opponi] „ Uti opponi poteſt ab
„ eo, qui metu coactus juravit, adeoque
„ jus, quod accepit, reddere tenetur.

Ut homo quidem ille nullum jus conſequatur] „ Quia diximus, ex ſola promiſſione,
„ non ex jurejurando, jus oriri homini. Si
„ proinde ei, cui juravimus, nihil, vel

 „ non

Digitized by Google

„ non valide promiſſum eſt, certum eſt,
„ eum nullum jus conſequi.

At nihilo minus qui juravit Deo obligetur ſtare jurejurando] „ Intuitu Dei verum eſt
„ jurantem obligari, non ut adigi poſſit ad
„ implendum; nemini enim hominum jus
„ inde quæſitum eſt: ſed ut Deo teneatur tan-
„ quam perjurus, ſi non implevit. Conf.
„ 14. §. 3.

In eo, qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni juratæ dedit] „ Contrarium ipſe Au-
„ ctor docuit *ſupra c. XI*, §. 7, ubi ſta-
„ tuit, vim, & metum non tollere conſen-
„ ſum; adeoque eum, qui promiſit jurato,
„ omnino inde obligari, quia vere voluit,
„ etſi coactus.

Aut tale, quod reddere debeat, quia cauſam damno dedit] „ Hoc verum eſt: at non
„ eo ſenſu, quo Auctor id ſtatuit, quaſi
„ cogens præciſe teneatur ad liberandum
„ eum, qui joravit (*Vid. d.* §. 7. *n.* 2);
„ ſed quia is, qui juravit, propter injuriam
„ ſeparata actione agere contra cogentem
„ poteſt ad omne id, quod intereſt.

Quod fidem juratam Babylonius regibus non ſervaſſent] „ Auctor (ut probet, eum, qui
„ vi, metuque juravit, ſtare jurijurando
„ teneri, etſi homini jus inde non quæratur)
„ allegat exempla ex ſacra hiſtoria; at non
„ concedimus, metum hunc injuſtum fuiſ-
„ ſe. Hebræorum reges juſto bello victi fi-
„ dem juratam dederunt; adeoque ipſo jure
„ naturali inde obligabantur. *Vid. Ezech.*
„ 17. 13. Ut proinde ex his exemplis theſis
„ Auctoris non probetur.

Laudat Cicero Pomponium] „ Pomponius
„ Tribunus diem dixit Manlio, quod is dies
„ aliquos ad dictaturam gerendam ſibi addi-
„ diſſet, & quod Titum filium relegaſſet.
„ Adoleſcens hic cum audiſſet negotium pa-
„ tri exhiberi, intrat cubiculum Tribuni,
„ ſtrictoque gladio eum jurare coëgit ſe pa-
„ trem miſſum facturum. Pomponius ſtetit
„ promiſſis, patremque miſſum fecit apud
„ *Cic. de off. L.* 3, *c.* 31. Non quia ſoli Deo
„ (uti Auctor putat) jus inde quæſitum erat,
„ ſed quia cogenti quoque ex promiſſo, ne-
„ dum jurato, jus oritur. Refert Cicero,
„ Pomponium ad populum de eo retuliſſe;
„ & cum non conſtet, filium de injuria reum
„ factum fuiſſe, credendum eſt, populum
„ miſſionem patris admiratione pietatis filia-
„ lis approbaſſe.

Regulus redire in carcerem, ut maxime it fuerit injuſtus, debuit] „ Alibi jam dixi,
„ carcerem non fuiſſe injuſtum, adeoque
„ Pœnis verum jus inde quæſitum fuiſſe, ut-
„ pote cum ab hoſte captus reditum jurato
„ promiſerit. Hiſtoriam Reguli vide apud
„ *Sen. de Tranq.* 15. *Gell.* 6, 4. *Cic.* 1,
„ *off. l.* 3. & 3 *off.* 26. *Flor.* 22. *Horat.* 3,
„ 5. *Aurel. Vict. de vir. illuſtr. Polyb.* 1, 34.
„ *Appian. de bell. Pun.* 3. *Oroſ.* 4, *c.* 8. *Au-*
„ *guſtin. de civ. Dei l.* 1, *c.* 15. & 24. *La-*
„ *ctant.* 5, 13. *Vide Teſm. ad h.* §. &
„ *ad* §. 16. Caſum exponemus infra *L.* 3,
„ *c.* 20, §. 3, *n.* 2. & *c.* 23, §. 6.

Sed & decem illi, quorum Cicero meminit] „ Quos poſt Cannenſem pugnam ad
„ Senatum miſit Annibal, prævio juramento,
„ quod redire velint in caſtra, quibus potiti
„ erant Pœni, niſi de redimendis captivis
„ decretum Senatus impetraſſent. *Cic. l.* 3,
„ *de off. c.* 32. Verum hoc quoque juramen-
„ tum injuria non fuit exactum. Decem illi
„ juſto bello capti fuerunt; ultro juramen-
„ tum de redeundo præſtiterunt: cauſa juran-
„ di maxime licita, & juſta fuit; adeoque
„ jus Pœnis, non ſoli Deo, inde erat quæ-
„ ſitum. Atque hinc adeo firmum hoc jura-
„ mentum habitum fuit, ut Senatus deci-
„ mum, qui ex decreto Senatus reverſus
„ non eſt, vinctum ad Annibalem deduci
„ juſſerit. *Cic. d. l. Gell.* 7, 18.

Jusjurandum enim interceſſerat] „ Senſus
„ eſt, quod etſi ob metum injuſtum Pœni
„ nullum jus conſecuti ſint, ipſi tamen ju-
„ rantes Deo obligati fuerint ſtare jurejuran-
„ do. At diximus, metum in caſibus Reguli,
„ & decem illorum, quorum Cicero memi-
„ nit, non fuiſſe iojuſtum.

Ad §. XV.

Neque *hæc*] „ Scilicet quod promiſſio
„ jus quidem alteri non tribuat, ſed jurans
„ tamen Deo obligetur ad ſtandum juriju-
„ rando.

Inter hoſtes publicos] „ Ut in exemplo Re-
„ guli, & decem, quorum §. præcedenti
„ mentionem fecit.

Sed inter quosvis] „ Adeoque & inter
„ prædones, alioſque hoſtes privatos.

Non enim perſona ſola reſpicitur, cui juratur] „ Immo quoad effectum promiſſionis
„ juratæ ſula perſona, etiam prædonis, re-
„ ſpicitur, eique verum jus quæritur: quoad
„ perjurium ſolus ſpectatur Deus.

Is, qui juratur, Deus, qui ad pariendam

Digitized by Google

dam obligationem ſufficit] ,, Etſi enim prædo ,, nullum jus conſequatur, Grotius jurantem ,, obligari Deo, putat, ſtare juramento. At ,, prædoni verum jus ex promiſſo quæri, to- ,, ties diximus.

Repudiandus ergo Cicero] 3 *off.* 29. Peſſime Cicero partium ſtudio abreptus negat prædonibus, piratis &c. fidem juratam eſſe ſervandam, quia non ſunt pars humanæ ſocietatis. Nam hæc ratio non impedit, quo minus in talem hominem extra ſocietatem conſtitutum jus transferri poſſit, ſi quis e ſocietate cum eo contrahat. Conf. *Diſp. noſtr. de poſtliminio in pace. Sect.* 1, §. 12.

Quia pirata non ſit ex perduellium numero definitus] ,, I. e. non ſit hoſtis armorum jus ha- ,, bens, cum quo jura gentium ſervanda ,, ſont, *Gron. h.* Perduellis enim veteribus ,, idem eſt, quod hoſtis, & quidem hoſtis ,, bellum pertinaciter urgens. Vid. *Fabri* ,, *Lexic. voce Duellum*; unde Cicero *l.* 1, *de* ,, *Offic.* ait: *equidem illud etiam animadver-* ,, *to, quod qui proprio nomine perduellis eſſet,* ,, *is hoſtis vocaretur, lenitate verbi triſtitiam* ,, *rei mitigantis.* Et Cajus in *L.* 11, *ad l.* ,, 12 *tabb.* ita ſcribit: *quos nos hoſtes,* ,, *eos veteres perduelles appellabant, per eam* ,, *adjectionem indicantes, cum quibus bellum* ,, *eſſet.* At vox hæc generalis in ſpecie tribui ,, ſolet iis, qui hoſtes ſunt reipublicæ, etſi ,, ipſi ſint ſubditi: de quo crimine perduel- ,, lionis exſtat lex Cœlia. Vide *Auguſtin. de* ,, *leg.* voce *Cœlia*, & voce *Leges XII, tabb.* ,, *n.* 16.

Sed communis hoſtis omnium] ,, I. e. non ,, pars ſocietatis humanæ. At ſæpius diximus, ,, non dari, ſocietatem humanam.

Cum quo nec fides eſſe debeat] ,, Refutavi- ,, mus hanc rationem in jure noſtro contruv. ,, *tit. de pact. q.* 33.

Quod & de tyranno ab eodem dictum eſt alibi] ,, De hac quæſtione late agemus infra ,, *c.* 16, §. 17, & 18. *L.* 3, *c.* 19, §. 2, ,, *n.* 2, & §. 3, *n.* 1, & 2.

2 *In jure gentium conſtituto*] ,, Tale jus ,, voluntate gentium introductum non agno- ,, ſcimus. *Vid. Diſſert. proœm. IV.*

Differre hoſtem a pirata] ,, Hæc differentia ,, ab ipſo jure naturæ eſt; nam cum hoſte ,, jus belli eſt, quia hoſtis judicem non ha- ,, bet: cum pirata vero jus belli non eſt, ,, quia is privatus eſt, qui imperio alieno in- ,, juria ſe ſubduxit, indeque contra talem ,, prædonem vel jure imperii, vel jure ne- ,, ceſſariæ defenſionis agimus.

Et a nobis infra oſtendetur] ,, *L.* 3, *c.* 3, ,, §. 1. & *c.* 19, §. 1, *ſeq.* Conf. *c.* 16, ,, §. 17, & 18.

Ubi etſi perſona jus deficiat, cum Deo negotium eſt] ,, Verum non eſt, in tyranno, ,, prædone &c. perſonæ jus deficere. Sane, ,, obligatio ex diſpoſitione, etſi coacta, ,, pleniſſima oritur.

Qua de cauſa juramentum voti nomine nuncupatur] ,, Immo nullibi hoc dicitur. ,, Votum quidem jurejurando firmari poteſt, ,, at tunc ſunt diverſiſſima: aliud enim eſt ,, diſpoſitio, aliud ejus confirmatio, quæ ,, fit accedente jurejurando. Sed & verum ,, non eſt, diſpoſitionem cum prædone, & ,, Tyranno initam votum eſſe; nam hic ve- ,, rus eſt contractus, utriusque conſenſu ini- ,, tus: votum autem eſt, ubi unus diſpo- ,, nit.

Nullam eſſe cum prædone juris ſocietatem] ,, Merito hoc improbat Auctor; nam ſocietas ,, juris cum omni eo eſt, qui de re ſua diſpo- ,, nere poteſt: adeoque & cum Tyranno, & ,, cum prædone. Unde JCti Romani bene ex ,, juris Gentium rationibus ſtatuerunt, depo- ,, ſitum prædoni potius, quam domino reſti- ,, tuendum eſſe. *Vid. ſupr. c.* 10, §. 1.

Reddendum latroni ſi dominus non appareat] ,, Immo etſi dominus appareat, ex ratione ju- ,, ris gentium præferendus eſt prædo, cum ,, quo negotium contractum eſt: at ex æqui- ,, tate civili demum præfertur dominus, cu- ,, jus rei rationem expoſui *d. c.* 10, *n.* 4.

Momentanea ſolutione poſſe defungi, ita ut liceat ei, quod ſolvit, recuperare] ,, Hæc 3 ,, ſententia hactenus vera eſt, ut promittens ,, ſolvere prædoni teneatur; at non momen- ,, tanee, ſed jure perpetuo: nec ita ut ei ,, liceat id, quod ſolvit, recuperare, ſorte ,, condictione indebiti; ſed ut ſeparata actione ,, agere ad reparationem injuriæ poſſit, non ,, tantum ad recuperandum quantum ſolvit, ,, ſed & ad omne damnum, quod ei facto hoc ,, illicito datum eſt.

Verba enim in juramento quoad Deum ſimpliciſſime, atque adeo cum effectu ſunt intelligenda] ,, Dixit enim *n. præced.* 1, *non ſo-* ,, *lam perſonam reſpici, cui juratur, ſed* ,, *Deum, qui ad obligationem pariendam ſuf-* ,, *ficiat.* At dictum eſt, in promiſſione ju- ,, rata prædoni facta etiam perſonam reſpici, ,, utpote cui verum jus quæſitum eſt: ſalva ,, cæterum facultate agendi contra prædo- ,, nem ad reparationem injuriæ.

Non ſatisfecit juramento de reditu] ,, Lo-

„ quitur de exemplo §. præcedenti allegato,
„ decem, nimirum, nobilium, quos Ro-
„ mam miſit Annibal ea lege, ut reverteren-
„ tur re a Senatu non impetrata. Unus e
„ caſtris Pœnorum egreſſus mox rediit, qua-
„ ſi aliquid eſſet oblitus, & quia fraude hac
„ juramento ſatisfeciſſe credidit, Romæ man-
„ ſit. At Senatus decrevit ut ille veterator,
„ & callidus, vinctus ad Annibalem duce-
„ tetur. *Cic. l.* 3, *off. c.* 33.

Ad §. XVI.

Quæritur, an perfidis fides ſit ſervanda? Videtur negandum, & quidem ex jure talionis, quia perfidus quod in ſe probat, etiam contra ſe probare debet. Sed affirmativa verior eſt, & omnis fides data alii ſervanda eſt. *Vid. infr. l.* 3, *c.* 19, §. 13.

Additio.

„ Qui cum perfido contrahit, eo animo
„ contrahit, ut jus in eum transferat; atque
„ ex hoc ſuo conſenſu pleniſſime obligatur,
„ quia ita diſponit. Sane alterius delictum,
„ & perfidia, mihi libertatem delinquendi
„ non concedit. Conſ. *l.* 3, *c.* 19, §. 13.

„ Excipe ſi fidem jurato alteri dedi, ſub
„ certa lege, vel ſub conditione. Tunc enim
„ quamdiu alter fidem non implet, nec ego
„ fidem datam adimplere teneor; non quia
„ in perfidum perfidia uti licet; ſed quia fi-
„ des data non eſt niſi ſub certa lege, &
„ ſub certa conditione: idque in omnibus
„ contractibus cum quolibet initis obtinet.

x *Si jurata promiſſio aperte reſpectum habuerit alterius promiſſionis*] „ I. e. Si perfidus quo-
„ que viciſſim aliquid promiſit. Sane, per-
„ fidus quamdiu fidem reciproce datam non
„ implet, nullam contra promiſſorem actio-
„ nem habet. At diximus, boc jus non
„ inde oriri, quod infideli fides ſervari non
„ debeat, ſed quia promiſſioni ineſt conditio,
„ ſi tu quoque promiſſis ſteteris: idque in
„ omni diſpoſitione, etiam cum eo, qui
„ perfidus non eſt, ubtinere. *L.* 39, *in fin.*
„ *ff. jurejur. l.* 8, §. 6, *cond. Inſt.*

Qua ei quaſi conditio fuerit implicita]
„ Obligatio igitur in ſuſpenſo eſt, donec
„ conditio exiſtat: ſi vero exiſtit, is, qui
„ promiſit, etiam infideli, omnino ex pro-
„ miſſo tenetur.

Non ſi diverſi generis ſint promiſſa, & citra mutuum reſpectum] „ Adeoque ubi
„ diſpoſitioni non fuit implicita conditio.

Servandum cuique erit quod ipſe juravit]
„ Ex unaquaque enim diſpoſitione propria
„ obligatio oritur. Si proinde alter fidem da-
„ tam non implet, juris remediis ad id adigi
„ debet: at ejus perfidia alteri non debet eſſe
„ imitamento. *Hennig. in not. b.* Cæterum
„ id in omnibus aliis negotiis obtinere, di-
„ ximus. *Vid. Grot. l.* 3, *c.* 20, §. 37, *ſeq.*

Atque hoc nomine Regulum laudans]
„ Exemplum hoc paſſim illuſtravimus. *Vid.*
„ §. *præced. Item l.* 3, *c.* 20, §. 3, *n.* 2.
„ & *cap.* 23, §. 6. Etſi enim in aliis nego-
„ tiis perfidi fuerint Pœni, certum eſt, ea
„ nullum reſpectum habuiſſe promiſſionis a
„ Regulo factæ.

„ Tota igitur res eo redit, quod perfidis
„ fides ſervanda ſit: de qua quæſtione late
„ alibi egimus. Vid. *L.* 3, *c* 19, §. 13. &
„ *Diſſert. proœm. XII*, §. 423.

Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut reſcindendi, aut reformandi contractus] „ Auctor intelligit inæqualitatem z
„ quoad libertatem voluntatis; ſi ſcil. quis
„ metu injuſto inductus promittit: propter
„ hanc enim inæqualitatem aut reſcindi, aut
„ reformari debere contractum, dixit ſupra
„ *c.* 12, §. 10. Quod examinavimus *ibidem.*

Et quanquam jus gentium hac in re aliquid mutavit] „ Nimirum, ratione læſionis in pre-
„ tio. *Vid. c.* 12, §. 26; præcipue autem in
„ promiſſione vi extorta in bello ſolenni, *d.*
„ *c.* 12, §. 10, *in fine:* ibi enim nec reſciſ-
„ ſionem, nec reformationem locum habere,
„ putat. Quam doctrinam ſuis locis exami-
„ navimus.

Jure tamen civili rediri ſæpe ad illud, quod natura licebat] „ Pugnat hoc cum principiis
„ Auctoris, qui negat, jus gentium volun-
„ tarium mutari poſſe niſi communi conſen-
„ ſu. *L.* 2, *c.* 14, §. 6, *n.* 4. *l.* 2,
„ *c.* 3, §. 10. *Vid. Diſſert. proœm. IV*,
„ §. 22. Non ergo mutari poteſt legibus
„ civilibus.

Itidem ſupra monuimus] „ De mutatione
„ juris gentium per leges civiles locus nulli-
„ bi occurrit.

Sed hic quoque] „ Si ſcil. libertas volun-
„ tatis tollitur, eoque inæqualitas inducitur,
„ i. e. ſi juramentum vi extortum eſt. Vide
„ *Diſſert. proœm. XII*, §. 418, §. 477. Add.
„ ea, quæ ſupra *c.* 12, §. 10, diſſeruimus.

Etiamſi perſonæ nihil, aut minus debeatur, Deo fides erit præſtanda] „ Quia ex hypothe-
„ ſi Auctoris jus ex ipſo juramento oritur.
„ *Vid. ſupra* §. 14, *n.* 1. Quod verum eſſe
„ in-

„ intuitu *Dei*, diximus; nam *homini* nihil debetur; jus in eum tranſlatum non eſt: & juramentum, quod ſaltem eſt diſpoſitionis confirmatio, non plus juris dat, quam in diſpoſitione continetur.

Addit & hanc: Juratus in damnum ſuum, non tamen mutat] „ Pſalmorum ſcriptor ſupponit legitimam diſpoſitionem: adeoque ubi homo ideo obligatur, quia jus in alterum tranſtulit. Conſtat enim, quemvis hominem etiam in ſuum damnum licite diſponere poſſe: eumque ſemper obligari ex ſua diſpoſitione, nedum ſi illa jurata eſt.

AD §. XVII.

QUÆRITUR, *an hæres obligetur ex jurejurando defuncti?* Reſp. Diximus aliquoties, in jurejurando aliud eſſe promiſſionem, aliud juramentum, quod promiſſioni accedit. Ex *illa* omnino obligatur hæres, quia defunctus ex ſua diſpoſitione plus habuit in bonis ſuis, adeoque & hæres, qui in bona defuncti ſuccedit, ultra ſuum habet. Ex *juramento* autem hæres non obligatur, adeo ut perjurus non ſit, ſive defunctus violaverit fidem, ſive ipſe promiſſum, quod juratum eſt, præſtare nolit. Nam ſolus defunctus verba jurantia protulit; adeoque ſolus quoque inde obligatur: ſed & ſibi ſoli in caſum violationis mali aliquid imprecari potuit, non aliis; nemo enim in alterius animam jus habet. Denique obligationem ex delictis perſonaliſſimam eſſe, alibi vidimus.

Apparet ergo, *obligationem, quæ ex conventione oritur*, ad hæredem tranſire; non vero eam, *quæ ex perjurio oritur*: illa enim ex pacto eſt, hæc ex delicto: illa bona afficit, hæc animam: illa cum bonis in hæredes tranſit, hæc perſonaliſſima eſt.

Quoties non perſonæ jus naſcitur] „ Si materia talis ſit, ut aut verba hominem non reſpiciant jus ei conferendo, aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit, quod ei poſſit opponi. &c. *Vid.* §. 14, *n.* 1.

Ex tali defectu, qualem diximus] „ Si ſcil. ei jurato promittitur, qui per metum injuſtum anſam promiſſioni juratæ dedit, §. 14: ſi tyranno, & piratæ jurato promittitur, §. 15. ſi perfido, §. 16; & denique, ſi ei, qui inæquale pretium ſtipulatus eſt, fides datur, §. 16, *n.* 2. Nos omnibus his caſibus perſonæ quoque verum jus naſci, diximus.

Hæredem ejus, qui juravit, non teneri] „ Non ex diſpoſitione defuncti, utpote ex qua jus in alterum non eſt collatum: nec ex ejus juramento. 1. quia hæres rem religioſam non adjecit, adeoque ſibi nihil mali imprecatus eſt: 2. quia defunctus ſuæ ſaltem ſaluti præjudicium facere jurando potuit, non ſaluti hæredis, in cujus animam, & ſalutem nullum jus habet.

Quia ad hæredem ſicut bona tranſeunt, ita bonorum onera] „ Hæres enim ſuccedit in omne jus defuncti, quatenus fuit in ipſius patrimonio. Conf. omnino diſp. B. Parentis *de obligat. hæred. ex del. def.*

Non item alia, quæ quis ex officio, puta pietatis &c. fidei debuit] „ Nam hæc conſcientiæ, & pietati defuncti relicta ſunt; quæ conſcientia cum non ſit in ejus patrimonio, ad hæredes non tranſit.

Hæc enim ad illud, quod ſtricte jus dicitur, inter homines non pertinent] „ Auctor ius naturæ fecit vel *ſociale*, ſeu ſtricte ſic dictum, vel *laxius*: ad poſterius refert officia pietatis, gratiæ, & fidei &c; eaque ad hæredes non tranſire, recte ait.

Ut alibi quoque] „ De jure naturæ laxiori ex profeſſo egi, ac ſyſtema Auctoris explicavi in *Diſſ. proœm. II.*

AD §. XVIII.

QUÆRIT Auctor, *an remitti poſſit id, de quo juratum eſt?* Equidem ſi perſonæ jus ex tali præſtatione naſcitur, i. e. ſi jus inde in perſonam eſt tranſlatum, omnino remitti poteſt; quia ei, cui juratur, ſoli jus inde quæſitum eſt, de quo pro lubitu diſponere poteſt. Neque enim violare fidem dici poteſt, cum ei, qui jus ex fide illa habet, ſatisfactum eſt, iſque fidem pro impleta habet; alii autem jus ex jurata promiſſione quæſitum non eſt. Neque allegari poteſt, jus Deo ex tali juramento quæſitum remiſſione violari. Non enim violatur fides ſi is, qui jurat, paratus eſt implere fidem; is autem, cui juratur, eam pro impleta habet, i. e. remittit.

Ubi jus perſonæ non naſcitur] „ Uti ſi verba juramenti ita concepta ſint, ut hominem non reſpiciant jus ei conferendo, aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit, quod eis poſſit opponi. *Vid* §. 14, *n.* 1. Quod examinavimus ibidem.

Atque is eam nolit] „ Nam in ejus favo-

„ rem

Digitized by Google

„ rem & promiſſio facta, & juramentum
„ additum eſt; huic favori renunciare po-
„ teſt.

Non tenebitur qui juravit] „ Is enim, in
„ cujus favorem juratum eſt, fidem habet
„ pro impleta.

Sicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas] „ Si
„ quis juravit magiſtratui tanquam domino
„ fundi, vendito fundo ceſſat effectus jura-
„ menti priſtino domino præſtiti, quia ceſſat
„ qualitas magiſtratus: modo ſine ſcelere
„ noſtro deſinat eſſe magiſtratus. Hinc meri-
„ to Livius improbat conſilium plebis de cæ-
„ dendis conſulibus ut ſolverentur ſacramen-
„ to. *L.* 2, *c.* 33.

Curio] „ Legatus Cæſaris.

Domitii qui fuerant milites] „ Domitius
„ Ænobarbus Pompejanus cum 30. cohorti-
„ bus urbium confinium defendebat: ſed cum
„ ad extrema redactus fugam meditaretur,
„ a militibus Cæſari deditus eſt. Sextus
„ Quintilius Varo, itidem Pompejanus,
„ ſollicitabat milites rebelles *ne primi ſacra-*
„ *menti, quod apud Domitium, quod apud*
„ *Quæſtorem dixiſſent, memoriam depone-*
„ *rent. Caſ. de bell. civ. l.* 1, *c.* 5. & *l.* 2,
„ *c.* 5. His regerebat Curio, legatus Cæſaris,
„ verba, quæ Auctor hic allegat.

Quum projectis faſcibus, & depoſito impe-
rio] „ Fugam enim meditabatur, ideoque
„ cohortes in publicum productum circumſi-
„ ſtebant, & cuſtodiebant. *Caſ. l.* 1. *c.* 5.

Et captus ipſe in alienam veniſſet poteſta-
tem] „ Nam a militibus traditus eſt Cæſari.
„ *Caſ. d. c.* 5.

Sacramentum, ait, capitis deminutione
ſublatum] „ Quia ſcilicet libertatem amiſit,
„ dum in hoſtis poteſtatem pervenit. Unde
„ milites ſe juramento ſolutos credebant,
„ quia ceſſabat qualitas, ſub qua Domitio
„ juraverant. At male Curio hoc argumento
„ uſus eſt, quia libertatem nemo amittit in
„ bello civili, quale erat inter Cæſarem,
„ & Pompejum.

Ad §. XIX.

An *quod contra juramentum fit, illici-*
tum ſit tantum, an & irritum] „ Reſp.
„ *Si per diſpoſitionem juratam jus aliquod in*
„ *alterum tranſlatum eſt*, quicquid contra
„ juramentum fit, & illicitum eſt, & irri-
„ tum; quia jus tum homini, tum Deo quæ-
„ ſitum auferretur, adeoque is, qui contra
„ juramentum agit, ageret extra facultatem
„ a Deo ipſi conceſſam.

„ Aliud igitur dicendum *ſi per diſpoſitionem*
„ *illam juratam jus in alium non eſt tranſla-*
„ *tum*: hoc enim caſu actus juramento con-
„ trarius intuitu *hominis*, quem actus ille
„ reſpicit, nec illicitus eſt, nec irritus;
„ nam per mutationem voluntatis alteri non
„ fit injuria: at intuitu *Dei* eſt illicitus, quia
„ etſi actus ſubſiſtat reſpectu *hominis*, cui
„ jus quæſitum non eſt, *Deo* tamen tene-
„ tur ob injuriam Deo illatam, cujus nomen
„ violavit. *Conf. ſupr. l.* 2, *c.* 5, §. 10,
„ & 16.

Uti ſi ſola fides ſit obſtricta] „ I. e. Si per-
„ ſonæ jus non natum fuit ex diſpoſitione
„ jurata, ſed propter juramentum adjectum
„ ſola fides Deo obſtringitur. *Vid. ſupr.* §. 17.

Valeat actus contra juramentum factus]
„ Non ex ea, quam Auctor allegat, ra-
„ tione, *quaſi ita conceptum ſit juramentum*
„ *ut non ſimul contineat ablicationem plenam*
„ *poteſtatis ad actum*; nam id ipſum in quæ-
„ ſtione eſt: ſed quia alteri, cui promitti-
„ tur, jus quæſitum non eſt, adeoque per
„ mutationem voluntatis ei nulla fit injuria;
„ etſi violatio jurisjurandi actum intuitu Dei
„ reddat illicitum.

Puta, teſtamentum] Si quis igitur teſtator juret ſe teſtamentum non mutaturum, quæritur, an ſi mutet, novumque teſtamentum condat, poſterius ſit illicitum, vel irritum? Reſp. nec illicitum erit, nec irritum, quia prior diſpoſitio teſtatorem nec jure naturali, nec jure civili obligat. *Vid ſupr. c.* 6, §. *fin.* Neque ullum effectum habet illa diſpoſitio, niſi voluntas teſtatoris duret usque ad mortem. Cum igitur ex priori teſtamento nemini jus quæſitum ſit, teſtator pro lubitu illud revocare poteſt.

Atqui juravit ſe nolle mutare. Reſp. Per juramentum hoc non jus aliquod in alterum transfertur; id enim ſaltem fit conſenſu duorum, ſeu per juſtam diſpoſitionem, quæ non eſt in teſtamento, ubi ſolus teſtator voluntatem ſuam declarat. Neque hæres ſcriptus acceptat vivo teſtatore; poſt mortem autem teſtatoris acceptare non poteſt. Effectus igitur juramenti unicus hic eſt, ut is, qui mutat voluntatem, Deo teneatur ob violatum nomen Dei, quem teſtem adhibuit. Pœna autem hæc infligi poteſt etſi actus ſubſiſtat. Immo infligi non poteſt niſi ſubſiſtat.

Venditio] Male Auctor venditionem conjungit cum teſtamento. Nam actus venditionis,

Digitized by Google

nis, cui accedit juramentum, natura ſubſiſtit; venditor enim diſponit de re ſua, & jus eam petendi in emtorem transfert, quod jus neceſſario præſtari debet: adeoque nova diſpoſitio auferret jus priori venditori ſemel quæſitum.

Additio.

„ Hæc deciſio ſupponit, jure naturæ ex diſpoſitione de re jus in rem ipſam transferri. Quo principio poſito verum eſt, rem ſemel venditam fieri alienam, adeoque venditorem extra terminos facultatis ſuæ agere rem hanc alii vendendo. At cum alibi demonſtraverim, per venditionem ſolam perſonam venditoris obligari, & emtorem nullum jus in rem, ſed in ſolam perſonam emtoris conſequi, ſponte ſequitur, venditorem hanc rem, quæ jure dominii penes eum manet, pro lubitu alienare poſſe, neque actum hunc illicitum, nedum irritum eſſe: etſi venditor non tantum ad id, quod intereſt, ſed præterea quoque ob perjurium, i. e. ex delicto ſuo teneatur.

Ut ſimul contineat abdicationem plenam poteſtatis ad actum] „ Quod ſit ſi omne jus ſuum in alium tranſtulit; tunc enim nullum jus agendi penes jurantem manet. Si proinde aliquid huic diſpoſitioni contrarium agit, actus illicitus, & irritus eſt, tum intuitu ejus, cui promiſſum eſt, tum intuitu Dei.

Et hæc quidem naturaliter jusjurandum ſequuntur] „ Senſus eſt, quod ea, quæ hactenus de jurejurando tractavit, veniant ex ipſo jure naturæ: in ſequentibus enim exponit, quid jure civili ſuperior circa juramenta agere poſſit, & quid lege Evangelii obtineat. *Vid.* §. 20. *ſeq.*

Ex quibus faciendum eſt judicium de regum juramentis] „ In his enim eadem regula obtinet, ut nihil contrarium actui jurato facere, vel ſtatuere poſſint, ſi jus homini ex actu illo quæſitum eſt. De regum juramentis ſpeciatim agit *Cap. ſeq.* §. 3.

Et his, quæ exteri exteris jurant] „ Hi enim ſolo jure naturæ invicem tenentur.

Quando actus ex loco ſubjectionem non accepit] „ Uti ſi in loco deſerto, vel nullius jurant. Conf. *L.* 1, *c.* 3, §. 2, *n.* 1. *L.* 2, *c.* 7, §. 2, *n.* 2. *L.* 2, *c.* 1, §. 2, *n.* 2.

AD §. XX.

1 Nunc *quid ſuperiorum &c. imperia poſſint, videamus*] Regula generalis eſt, quod rex, pater, & maritus non poſſint improbare diſpoſitiones ſubditorum, filiorum, & uxorum licitas juramento confirmatas. Nam jure naturæ prout quisque de jure ſuo diſponit, ita jus eſt; adeo ut nec princeps, nec pater, nec maritus jus inde aliis quæſitum auferre poſſint. At ſi lex civilis facultatem ipſam diſponendi reſtringit, & prohibet ne ſubditi, filii, aut uxores diſponant, tunc diſpoſitio non valet, etſi juramentum accedat: quia diſponerent ultra facultates legibus ipſis conceſſas, adeoque nulliter.

Additio.

„ Quærit Auctor: *Quodnam jus regi competat circa juramenta ſubditorum*? Ad decidendam hanc quæſtionem ſupponit, actus noſtros, etiam juratos, non eſſe plene in noſtra poteſtate, ſed dependere a ſuperioribus. *Vid. n.* 1.

„ Addit, actum ſuperiorum circa id, quod juratur, vel poſſe dirigi *in perſonam jurantis, vel in perſonam, cui juratur. Vid. n.* 1.

„ In perſonam *jurantis* dirigi poſſe, ait, *aut* antequam juretur irritum reddendo juramentum; *aut* poſtquam juratum eſt vetando ne impleatur; *aut* in utrumque. *Vid. n.* 2.

„ Pergit, in perſonam ejus, *cui juratur*, actum dirigi poſſe, *aut* tollendo jus ei quæſitum; aut ſi jus deſit, vetando ne aliquid ex juramento capiat: idque duplici modo, vel ob utilitatem publicam, vel in pœnam. *Vid. n.* 3.

„ Atque ex his principiis apparere, ait, 1°. quid rectores civitatis ſtatuere poſſint circa juramenta extraneorum. Cur 2°. id, quod piratæ &c. jurato promittitur, ei in pœnam auferri non poſſit. 3°. Cur compenſari non poſſit quod jurato promiſſum eſt, cum jure, quod ante fuit controverſum. *Vid. n.* 3. 4°. Quo ſenſu leges civiles ſtatuere poſſint, ut certi generis actus, ubi deficit forma legibus præſcripta, convalidentur accedente juramento. Actus autem illos valere, ait, ex jure naturæ, vel fidem tantum obſtringendo, aut jus etiam dando alteri. *Vid. n.* 4.

„ Nihil hic, quod jurisprudentiam naturalem ſapiat, proponitur. Immo adeo obſcura, & vaga hæc eſt tractatio, ac tot diſtinctionibus involuta, ut quænam ſit mens Auctoris vix divinare liceat; quod

„ quod magis apparebit ex eis, quæ de ju-
„ ramentis regum *c. ſeq.* §. 3, diſputat. Res
„ ipſa paucis, & ſimpliciſſimis conſtat prin-
„ cipiis.

„ Homo ex actibus ſuis obligatur, *quoties*
„ *jus aliquod* per actus illos *in alterum trans-*
„ *fertur.* Hoc enim jus tribuere naturali ra-
„ tione tenetur ei, cui ex illo actu jus quæ-
„ ſitum eſt. Qood eo magis locum habet,
„ ſi actus ille juramento firmatur. Si autem
„ *jus ex actu illo in alterum non transfertur*,
„ homo non obligatur, etſi juramentum ac-
„ ceſſerit; adeoque hoc caſu actum illum,
„ utut juratum, irritum reddere poteſt.

„ *Jus autem non transfertur*, adeoque ho-
„ mo actum juratum irritum reddere poteſt,
„ ſi lege civili actus natura validus, propter
„ utilitatem publicam, vel in pœnam, aut
„ nullus declaratur, aut effectu deſtituitur.

„ Sane, leges Romanæ *aliquando* ipſum
„ actum juramento confirmatum nullum red-
„ dunt, ſi nimirum aliquid contra leges,
„ vel jus commune fit. *L.* 5, *in fin. C. de*
„ *legib. l.* 7, §. 3, *&* 16. *Pact. Aliquando*
„ autem actum juratum, & validum reſcin-
„ dunt, cum eum, qui dolo alterius indu-
„ ctus, vel metu, & vi coactus eſt, vel ſi
„ minorem ob læſionem reſtituunt &c. *Ali-*
„ *quando* actum perpetua ſaltem exceptione
„ elidunt, quo pertinet exceptio SCti Ma-
„ cedoniani, Vellejani, &c. *Aliquando* ju-
„ rantem ex juſta cauſa a juramento præſtito
„ exſolvunt, ut in *l. f. ff. ad munic. Ali-*
„ *quando* juramentum, quod tanquam con-
„ ditio, ſine qua non, diſpoſitioni additur,
„ remittunt.

Hæc principia etiam in *regum* actibus ju-
„ ratis obtinent, *ſi ut privati* agunt, & ju-
„ rant: nam leges civiles in his actibus obti-
„ nere, expediti juris eſt, & plenius appa-
„ rebit ex dicendis *ad cap. ſeq.* §. 3.

Regum] „ Circa actus ſubditorum juratos.

Patrum] „ Circa actus joratos liberorum
„ *Vid. n. ſeq.*

Dominorum] „ Circa juramenta ſervorum.

Maritorum] „ Circa juramenta uxorum
„ *Vid. n. ſeq.*

Superiorum actu &c. efficere non poteſt &c. ut jusjurandum non ſit præſtandum] „ Su-
„ perior enim (qui juris tuendi cauſa conſti-
„ tutus eſt) jus ex actu jurato aliis quæſi-
„ tum auferre nequit.

Quatenus vere fuit obligatorium] „ Eſt au-
„ tem obligatorium, *ſi jus inde in alterum*
„ *eſt translatum. Vid. pr. h.* §.

Id enim eſt juris naturalis, & divini]
„ Utriusque juris enim regula generalis eſt,
„ jus ſuum cuique tribuendum eſſe.

Quia actus noſtri non plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed ita ut a ſuperioribus dependeant]
„ Homines enim dum coëunt in civitatem,
„ ſuos actus hactenus ſubmittunt civitatis
„ judicio, ot legem illis, ſi publica utili-
„ tas id requirit, dicere poſſit.

Ideo duplex eſſe poteſt actus ſuperiorum circa id, quod juratur] „ I. e. Legem dicere po-
„ teſt ſuperior tum juranti, tum ei, cui
„ juratur.

Aut antequam juretur, irritum reddendo juramentum] „ Ita enim Legiſlatores Romani 2
„ omnem diſpoſitionem nullam declarant,
„ quæ contra leges fit, etſi juramentum ac-
„ ceſſerit. *L.* 5, *in f. C. de Legib.*

Quatenus jus inferioris ſub poteſtate ſuperioris continetur] „ I. e. Quatenus ſubditi ſunt;
„ nam aliud eſt ſi exteri exteris jurant, &
„ actus ex loco ſubjectionem non accipit.
„ *Vid.* §. *praeced. in fin.*

Aut poſtquam juratum eſt vetando ne impleatur] „ Ita jure Romano caotum eſt, ne
„ promiſſum ex cauſa a parte accipientis tur-
„ pi impleatur, & ut ex tali cauſa datum
„ condici poſſit. *tot. tit. ff. de Cond. ob*
„ *turp. &c.*

Nam inferior &c. obſtringere ſe non potuit, niſi quatenus id ſuperior placiturum eſſet]
„ Immo ſi actus juramento confirmatus legi-
„ bus loci non improbatur, actus hic non
„ dependet a placito ſuperioris, utpote qui
„ jus rite quæſitum nemini auferre poteſt,
„ niſi in pœnam, etſi ſumma neceſſitas rei-
„ publicæ id requirit.

Ampliorem enim non habebat poteſtatem]
„ Immo pleniſſimam habet poteſtatem, ſi
„ lege non prohibente agit.

Lege Hebræa mariti uxorum] „ Ea enim
„ lege uxori nulla de rebus ſuis diſponendi
„ facultas conceſſa fuit, adeoque & diſpoſi-
„ tio, & juramentum extra facultatem uxo-
„ ris conſtituta ſunt. At uxor jurans propter
„ abuſum nominis divini Deo tenetur.

Additio.

„ Exſtat lex illa *Numer.* 30, *v.* 7, *ſeq.*
„ Vera ratio eſt, quod uſusfructus omnium
„ bonorum uxoris competebat marito, uti
„ apparet ex formula, quam exhibet Sel-
„ denus *Uxor. Hebra. l.* 2, *c.* 10; in hujus
„ præjudicium igitur uxor diſponere non po-
„ tuit.

Patres liberorum] „ *Num.* 30, *v.* 4. Nam
„ in

Digitized by Google

,, in horum quoque bonis patri competebat
,, uſusfructus.
Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat]
,, Adeoque ubi lex, antequam jurabatur,
,, irritum declaravit juramentum.
Eadem lex me defendit, qua vetat] ,, Si
,, enim prohibente lege alii quid promiſi, ea
,, ipſa lex mihi porrigit exceptionem, quia
,, lex negotium tale nullum declarat.
Sed & actus ex utroque mixtus eſſe poteſt]
,, Ita ut & juramentum irritum reddatur an-
,, tequam juretur, & ut, ſi juratum eſt,
,, impleri non poſſit.
*Si ſuperior conſtituat &c. ita demum va-
lere ſi ab ipſo approbetur*] ,, Ante enim dixit,
,, inferiorem, qua inferiorem, ſe obſtringe-
,, re non poſſe, niſi quatenus ſuperiori id
,, placiturum eſt. *Vid. n.* 2. At ibidem no-
,, tavimus, actum juramento confirmatum,
,, ſi legibus non improbatur, arbitrio ſupe-
,, rioris non ſubjici, niſi ex utilitate publi-
,, ca, vel in pœnam; cum enim ex actu
,, tali jus ex lege quæſitum ſit ſubditis,
,, princeps illud auferre nequit.
Puta ex metu] ,, Exemplum hoc plane
,, huc non quadrat. Nam diſpoſitio jurata,
,, etſi vi, & metu extorta, & jure Naturæ,
,, & jure Romano ſubſiſtit; adeoque ad-
,, mitti non poteſt quod Auctor ait, *legem*
,, *juramentum tale irritum reddere antequam*
,, *juretur:* ſed nec porro admitti poteſt,
,, *jurantem implere id non teneri ſi juratum*
,, *eſt;* nam jure Romano ei, cui juratur,
,, omnino actio datur ad petendum id, quod
,, metu promiſſum eſt, ac jurans implere
,, tenetur, ſalva actione ad id, quod in-
,, tereſt. Prætor demum reſcindit hunc actum
,, jure validum, vel exceptione metus actio-
,, nem elidit; *l.* 7, §. 16, *ff. pact. l.* 5,
,, *in f. C. de Legib.* idque in pœnam co-
,, gentis.
Aut imbecillitate judicii] ,, Nec hoc exem-
,, plum huc pertinet; nam minor, qui ju-
,, rato promittit, & jure naturæ, & jure
,, Civili obligatur: adeoque caſus hic non eſt
,, *ubi ſuperior conſtituit, quod inferior jura-*
,, *verit ita demum valere ſi ab ipſo approbetur.*
,, Prætor demum hoc negotium, jure vali-
,, dum, reſcindit, ſi minor ex lubrico æta-
,, tis læſus eſt; idque propter utilitatem pu-
,, blicam, ex qua princeps jus ſubditis quæ-
,, ſitum auferre poteſt
Atqui ex hoc fundamento] ,, Si ſcilicet ſu-
,, perior conſtituit, quod inferior juraverit
,, ita demum valere, ſi ab ipſo approbetur.

Defendi poſſunt abſolutiones juramentorum]
,, Si injuria juramentum exactum eſt, vel
,, ſi ex ſuperveniente cauſa illicitum ſit,
,, princeps exſolvere jurantem poteſt, non
,, ex ea, quam Auctor allegat, ratione, ſed
,, vel in pœnam ejus, qui injuria ab altero
,, juramentum exegit (cujus rei exemplum
,, occurrit in *Ord. Cam. part.* 2, *tit.* 24;
,, ubi is, qui urphedam juravit, exſolvi ju-
,, ramento poteſt ad effectum agendi, ſi in-
,, juria exacta probetur); vel ſi cauſa ſuper-
,, veniat, de qua jurans non cogitavit, &
,, unde in tertium redundaret præjudicium.
,, Exemplum eſt in *L. ſ. ff. ad Munic.* ubi
,, Imperatores relaxarunt juramentum ei,
,, qui juraverat ſe ordini non interventurum,
,, & poſtea Duumvir creatus fuit; quia ci-
,, vis juramento ſuo non poteſt miniſteria ſua
,, reipublicæ requirenti ſubtrahere. *Puſend.*
,, *L.* 4, *c.* 2, §. 24. Conf. *Nov.* 51.
Quæ olim a principibus] ,, Cl. Barbeyra-
,, cius ad Grotii notam *b.* notavit, ſe apud
,, Vasquium nil tale reperire; at locus ex-
,, ſtat in controv. ill. *l.* 1, *c.* 2, §. 17, *&*
,, 18. *Vid. Gronov. b. & conf.* §. 14. *ſupr.*
*Nunc ipſorum principum voluntate ab Ec-
cleſiæ præſidibus*] ,, Eccleſia jus in actiones
,, humanas externas non habet, & uti nec
,, jura ſtatuere, ita nec jura quæſita homi-
,, nibus auferre poteſt At principes commit-
,, tere quosdam actus eccleſiæ ſolent, uti ju-
,, ra conſecrandi, i. e. rem a commercio
,, hominum eximendi. *Vid.* §. 8, *Inſt. de rer.*
,, *div. l.* 9, §. 1, *ff. Eod.* Atque huc quo-
,, que alicubi referuntur abſolutiones a jura-
,, mento.
,, Hodie inter Proteſtantes magiſtratibus
,, politicis id relinquitur. *Carpz. p.* 2, *c.* 36,
,, *d.* 1, *n.* 6, Quin ipſa Camera Imperia-
,, lis diſpenſat ſuper juramento, quoad effe-
,, ctum agendi. *O. C. p.* 2, *tit.* 24. *Gail.* 1,
,, *O.* 1, *&* 25.
,, Repetendum autem eſt, illam abſolu-
,, tionem non niſi ex juſtiſſima cauſa fieri
,, poſſe. Unde non valet abolitio, quam
,, Pontifex Imperatoribus toties obtulit, con-
,, tra juratas religionis, & Osnabrugenſis
,, paces: idque lege publica cautum eſt.
,, *Cap. Ferd.* 1, *art.* 29. *Rud. II*, *art.* 34.
,, *Matth. art.* 39, *& Ferd. II*, *art.* 38.
,, Immenſa clade perfidiæ ſuæ pœnam ex-
,, pertus eſt Ladislaus Pannoniæ rex, poſt-
,, quam violavit juramentum Amurathi II.
,, præſtitum; idque ad inſtantiam Eugenii
,, IV, qui juramento eum ſolverat. *Vid.*
,, *Gron. h.*

3 *In perſonam ejus, cui juratur, actus dirigi poteſt*] ,, Uti ob utilitatem publicam lege ſtatui poteſt, ne quis ex ſuo jurejurando obligetur: ita eadem lege ſtatui poteſt, ne ei, cui juratur, jus inde oriatur.

Tollendo ab eo jus, quod ei partum eſt] ,, Uti fit in eo, qui vi, metuque juramentum exegit, vel qui cum minore contraxit; prætor enim jus ei quæſitum auſert reſcindendo negotium.

Si jus deſit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat] ,, Si jus ex diſpoſitione alii quæſitum non eſt, non opus eſt ut ſuperior vetet, ne quid ex tali juramento accipiat: nam & jure naturæ, & jure Romano ex tali diſpoſitione jurata accipere alter nihil poteſt; adeo ut datum repeti poſſit per condictionem ſine cauſa.

Idque duobus modis, ſive in pœnam, ſive ob utilitatem publicam] ,, Nam ex duplici hac cauſa jus hominibus quæſitum ipſa quoque naturali ratione auferri poſſe, videbimus *infra l.* 2, *c.* 14, §. 7, & 8.

Ex vi ſupereminentis dominii] ,, Rectius, ex vi majeſtatis, ſeu legitimi imperii. *Vid. L.* 1, *c.* 1, §. 6.

Si jurans non ſit ejusdem ditionis cum eo, cui juratur, quid aut hujus, aut illius rectores poſſint circa jusjurandum] ,, Hæc quæſtio ex aliis principiis decidi debet, quæ ſuppeditat B. Parens in diſſertatione *de concurſu plurium jurisdictionum.* Si duo extranei jurant, valet actus juxta leges loci, ubi contrahitur. *Vid. L.* 2, *c.* 2, §. 5, *n.* 1. *C.* 11, §. 5, *n.* 2. Si duæ ſummæ poteſtates jurant, & actus ex loco ſubjectionem non recipit, jus naturæ obtinet, quod expoſuimus *ſupra* §. 19. Idem dicendum ſi actus in mari, alioque loco, qui nullius eſt, peragitur; nam ibi quoque ex jure naturæ res decidenda eſt. *Vid. l.* 2, *c.* 7, §. 2, *n.* 2. *l.* 2, *c.* 20, §. 8, *n.* 5.

Puta piratæ, non poteſt jus promiſſo quaſitum pœnæ nomine auferre] ,, Fidem enim hoſti, piratæ, infideli qua tali datam ſervandam eſſe, late probavimus *ſupra* §. 13, *ſeq.* & *c.* 11, §. 7. Conf. infra *L.* 3, *c.* 19, §. 1, & 2.

Quia tunc verba nullum haberent effectum] ,, Vera ratio eſt, quod uti partes de jure ſuo diſponunt, ita jus ſit. Atqui prædoni qua tali fides data eſt. *Vid. l.* 3, *c.* 19, §. 3.

Compenſari non poterit quod promiſſum eſt, cum jure, quod ante erat controverſum] ,, Plenius id explicat Auctor *l.* 3, *c.* 19, §. 15, & *ſeq.*

Implementum, quod certi generis actibus poſuerat, tollere, ſi juramentum &c. acceſſerit] ,, Senſus eſt, Jure Civili quosdam actus prohibitos eſſe, qui tamen validantur accedente juramento. Ita jure Canonico omne juramentum etiam de actibus jure invalidis obligat, quoties ſine diſpendio æternæ ſalutis ſervari poteſt; jure Codicis minorum diſpoſitio reſcindi non poteſt ob lubricum ætatis, ſi juramento confirmetur. *Auth. ſacram puberum c. ſi adv. vend.* Fœminis competit exceptio SCti Vellejani *tot. tit. ff. de SCto Vellejano.* At aliud eſt ſi jurato interceſſerint. *Laut. comp. f.* 269. Alia exempla recenſet *Teſm. h.* 4

Aut certa forma acceſſerit] ,, Ut in ſtipulationibus: jure Romano enim ex nudo pacto nulla oriebatur obligatio; at leges ſuſtulerunt hoc impedimentum, ſi verbis ſolennibus inter præſentes idem pactum confirmatur, adeoque ſi certa forma accedit.

Quæ non directe publicam &c.] ,, Nam ſi juratur contrarium utilitati publicæ, id nullum eſt; de jure enim alieno jurans diſponeret.

Sed privatam jurantis utilitatem ſpectant] ,, Si ſcilicet lex in favorem privatorum diſponentium impedimentum poſuit, uti in minoribus, & fœminis. At aliud dicendum ſi leges actui cuidam certam formam præſcripſere; nam ſi agentes hanc negligunt, nec per juramentum hoc impedimentum tolli poteſt. Atque hinc eſt quod pactum de hæreditate viventis non valeat etſi juratum ſit, quia ſucceſſio univerſalis non niſi certis modis lege defertur: nimirum, vel ab inteſtato, vel ex teſtamento; tertium non datur. *Vid. Jus meum controv. tit. de pact. q.* 34. Sic donatio mortis cauſa ſine ſolennibus facta nulla eſt, etſi jurata ſit. *Carpz. p.* 3, *c.* 1, *d.* 29, *n.* 8. Nam regula generalis eſt, quod jura publica, quo pertinent etiam formæ negotiorum, pactis privatorum mutari non poſſint. *L.* 27, *Reg. jur. ibique Goth.* Alia exempla vide *c. ſeq.* §. 2, *n.* 1. & §. 4.

Valebit actus juratus eo modo; quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus] ,, Deficiente enim impedimento civili, redit ſtatus naturæ.

Aut fidem tantum obſtringendo] ,, In præ- ,, ceden-

Digitized by Google

,, cedentibus enim docuit, eum, qui jura-
,, vit, Deo obſtringi ad implendum promiſ-
,, ſum, etſi perſonæ, cui juratur, jus in-
,, de non naſcatur. *Vid. ſupra* §. 14, *pr.*
,, At dicendum potius eſt, eum, qui jurat,
,, non teneri ſtare pactis, ſed ſi non implet
,, perjurum eſſe, & Deo ſaltem teneri de per-
,, jurio.

Aut jus etiam dando alteri] ,, Si ſcilicet
,, perſonæ quoque jus quæſitum eſt. *Vid.*
,, *ſupr.* §. 14.

Pro diverſa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata eſt] ,, Auctor paſſim diſtinxit
,, inter *actus*, ex quibus jus proprium in al-
,, terum transfertur, & inter actus, ubi
,, licet jus proprium in alterum non transfer-
,, tur, fides tamen adſtringitur. *Illos* refert
,, *ad jus naturæ ſociale*, ſeu ſtricte ſic dictum.
,, *Diſſ. Proœm. I*, §. 13, 14, 15. *Hos ad*
,, *jus naturæ laxiori ſenſu ſumtum. Diſſ.*
,, *proœm. II*, §. 8, 9, 10. *Ex prioribus*
,, jus agendi competere, ait, ei, cui pro-
,, mittitur: ex *poſterioribus* nullum jus com-
,, petere ei, cui promittitur, etſi jurato,
,, ſed ſoli Deo, propter injuriam ei ſoli
,, illatam.

Ad §. XXI.

1 Proprie *non ad juramentum aſſertorium, &c. ſed promiſſorium futuri incerti pertinere*] Diximus ſupra, juramenta alia eſſe aſſertoria, alia promiſſoria. *Vid.* §. 1, *Prop. III.* In illis agi de aſſerenda rei veritate, in his de fide data confirmanda. De aſſertoriis Auctor tradit, ea lege Evangelii licita eſſe, & probari, non vero promiſſoria. At verior eſt ſententia, Servatorem magis loqui de aſſertorio; agit enim de aſſertione veritatis, non de rei alicujus promiſſione: atque illam aſſertionem, i. e. ſermonem eorum, non juratam eſſe vult. Ratio in promtu eſt, quia natura rei ſanctæ (adeoque & jurisjurandi) eſt, ut a rebus profanis ſegregetur, indeque nec adhiberi, nec mentio ejus fieri debeat in *confabulationibus quotidianis*, de quibus loquuntur & Servator, & Jacobus. Unde apparet, *judicialia* juramenta non excludi.

Additio.

,, Auctor poſtquam *jus naturæ* circa jura-
,, menta ſive promiſſoria, ſive aſſertoria ex-
,, poſuit, (*Vid.* §. 19.) in §. 20. demon-
,, ſtravit, quænam auctoritas ſit legum huma-
,, narum circa juramenta: in hoc §. explicat
,, quid lege Evangelii obtineat. Equidem
,, Servator in genere videtur juramenta im-
,, probare *Matth. V*, 37, in verbis: *confa-*
,, *bulatio veſtra ſit immo immo, non non;*
,, *quod ultra eſt, eſt a malo.* Verum ex præ-
,, cedentibus repetendum eſt, Servatorem
,, non eſſe legislatorem, ſed virtutum præ-
,, conem, eumque ubique perfectionum re-
,, gulas auditoribus ſuis inculcare, non jura
,, tradere.

,, Inter regulas autem perfectionis merito
,, ponit, ne in confabulationibus quotidia-
,, nis homines aſſertiones, vel promiſſiones
,, ſuas juramento confirment. Nam ideo ju-
,, ramenta præſtantur, quia ſuſpecta eſt fi-
,, des aſſerentis, vel promittentis; & hæc
,, vera ratio eſt, cur loco cautionis exigamus
,, ut ea, quæ homo vel promittit, vel aſſe-
,, rit, adhibita re ſancta firmet.

,, In primævo rerum ſtatu hæ cautelæ in-
,, cognitæ fuerunt; indeque Servator, qui
,, homines ad primum perfectionis ſtatum
,, perpetuo revocat, merito improbat ma-
,, lam, quam de alterius fide habemus, opi-
,, nionem: & cum ille omnes homines æque
,, bonos eſſe velit, non poteſt non inculcare
,, ut unusquisque nudæ alterius aſſertioni
,, ſtet, quia nemo perfidus eſſe, aut ſuſpi-
,, cari alterius fidem debet. Idque notanter
,, exprimit divinus Servator per rationem,
,, quam addit, *quod ultra eſt, eſt a malo.*
,, Non ait, juramentum malum eſſe, ſed a
,, malo originem capere, nimirum, a per-
,, fidia hominum.

,, Atque hactenus apprime convenit do-
,, ctrina Apoſtoli Jacobi *c.* 5, §. 12, ibi:
,, *ante omnia autem fratres mei nolite jurare,*
,, *neque per cœlum, neque per terram, neque*
,, *aliud quodcunque juramentum; ſit autem*
,, *ſermo veſter, eſt eſt, non non.* Ubi ſi-
,, mul rationem addit ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέ-
,, σητε; quod Grotius n. s. h. vertit, *ne fal-*
,, *laces inveniamini*, alii, *ne in ſimulatio-*
,, *nem decidatis*, vulgata, *ne ſub judicio*
,, *decidatis:* quæ poſterior verſio * veriſſima
,, eſt. *Vid. infr. h. n. ad v. Ne fallaces inve-*
,, *niamini.*

* Nota editoris. At tunc poſt pleroſque Codices legendum eſt: ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε. Conf. Editionem N. T. accuratiſſimam e Curcellæi & Oxonienſium DD. laboribus conflatam à Wetſtenio Amſt. 1711. *D.*

,, nienſes virum notæ probitatis noluere jura-
,, re , quod veritatem verbis ineſſe crede-
,, rent. Atque hæc ratio eſt cur apud Scythas
,, quoque negligi juramenta ſolita fuerint ,
,, quia colendo fidem jurabant. *Pythagoras*
,, philoſophum , & Doctorem agit , non le-
,, giſlatorem ; ſuadet diſcipulis ſuis ut effi-
,, ciant , ut nec jurato ipſis credatur. *Solon*
,, non prohibet juramenta , ſed hortatur
,, ſaltem Athenienſes , ut ea ſint probitate ,
,, ut eis magis , quam juramento credatur.
,, Atque de his regulis perfectionis etiam
,, *Clemens Alexandrinus* , & *Hierocles* in-
,, telligendi ſunt.

Cujus apud Paulum Apoſtolum] ,, Verba
,, Apoſtoli ad Roman. *c.* 1 , *v.* 9 , hæc ſunt :
,, *teſtis mihi eſt Deus* , *quod ſine intermiſſione*
,, *memoriam veſtri facio.* Et c. IX , v. 1 :
,, *veritatem dico in Chriſto* , *non mentior.*
,, Item II Cor. I. v. 23 : *ego autem teſtem*
,, *Deum invoco in animam meam* , *quod par-*
,, *cens vobis non veni ultra Corinthum.* Por-
,, ro ad Philip. I. v. 8 : *Teſtis enim mihi*
,, *eſt Deus* , *quomodo cupiam vos eſſe in vi-*
,, *ſceribus Jeſu Chriſti.*

Sed ad promiſſorium futuri incerti pertine-
re] ,, Dixi jam 1. effatum Servatoris ad
,, utrumque juramentum pertinere. 2. Magis
,, vero intelligi poſſe de aſſertorio , quam de
,, promiſſorio. 3. Servatorem temeritatem
,, ſaltem jurandi improbare in cauſis leviori-
,, bus , in confabulationibus quotidianis :
,, ſive juramenta illa ad aſſerendam verita-
,, tem , ſive ad firmanda promiſſa adhibean-
,, tur.

Oſtendit hoc evidenter oppoſitio illa] ,, Im-
,, mo ex hac ipſa oppoſitione evidenter con-
,, trarium apparet. Nam perjurium apud
,, antiquos æque committebatur violando aſ-
,, ſertionem , quam violando promiſſum ;
,, adeoque oppoſitio illa etiam ad utraque ju-
,, ramenta pertinet.

Ne fallaces inveniamini] ,, Verſio hæc etſi
,, vera eſſet , non probat ſententiam Aucto-
,, ris ; nam fallax quoque eſt ille , qui fi-
,, dem datam , i. e. promiſſa fallit. Sed ve-
,, rior eſt Vulgata , *ne ſub judicio decidatis* ,
,, i. e. ne cenſuram , & culpationem divi-
,, nam incurratis propter facilitatem jurandi
,, in cauſis levioribus , & in confabulatio-
,, nibus. &c.

Nam eum ſenſum vox ὑποκρίσεως *apud Helle-*
niſtas habet] ,, Immo vox illa eſt a κρίσις ,
,, judicium , damnatio ; hæc vero a κρίνω
,, judico , punio , culpo , condemno. Atque
,, eodem ſenſu adhibetur a Servatore apud
,, *Matth. V* , *v.* 22 ; ubi is , qui fratri ira-
,, ſcitur , judicio (κρίσει) obnoxius dicitur ,
,, i. e. culpationi divinæ. Quanquam aliquan-
,, do vox illa ſimulationem , & fallaciam
,, ſignificet , uti in allegatis ab Auctore
,, locis.

Idem evincit illud in Chriſti verbis] ,, Au- 2
,, ctor prolixus eſt , ut ex verbis Servato-
,, ris , *Sermo veſter ſit ita ita* , *non non* ,
,, demonſtret , per figuram rhetoricam ibi
,, prohiberi *promiſſoria* juramenta : quia ver-
,, bum *ita* promiſſum , repetitio autem hujus
,, verbi implementum denotat. Verum , ex
,, ipſa horum verborum natura apparet , ea
,, æque , quin magis , de *aſſertorio* intelli-
,, gi debere ; nam diſerte in *confabulationi-*
,, *bus* , adeoque in aſſertionibus , ſufficere ,
,, ait , *ita ita* , *non non.* Præterea diximus ,
,, utrobique eandem eſſe rationem , quæ vult ,
,, ut & promittenti , & aſſerenti credatur
,, abſque juramento. Denique probavimus ,
,, Servatorem neutra juramenta improbare
,, tanquam injuſta , & illicita , ſed tanquam
,, cautionem , quæ a malo , i. e. a perfidia
,, hominum originem cepit ; adeoque quam
,, pii , & probi homines nec adhibere ,
,, nec exigere deberent : ut proinde operoſa
,, illa Auctoris tractatio plane inutilis ſit.

Eſt enim ναὶ *promittentis*] ,, Immo eſt &
,, aſſerentis.

Unde per ἀμὴν *explicatur*] ,, Sed & hæc
,, vox nihil aliud ſignificat , quam *vere* ;
,, adeoque & in aſſertorio obtinet.

Μάλιστα] ,, Maxime.

Notæ ſunt reſpondentis ad ſtipulationem]
,, Immo non tantum ſunt notæ promiſſionis ,
,, ſed & aſſertionis. Si quis enim alterum in-
,, terrogat , an verum dicis ? Ille reſpon-
,, debit , *ita* , *maxime* , *quid ni.*

Pro implemento promiſſionis ſumitur] ,, Nul-
,, libi hoc dicitur ; eſt potius aſſertionis
,, repetitio : ita enim ſæpius Servator ait ,
,, *amen* , *amen* , *dico vobis* , *&c.*

Juſti hominis ναὶ *eſt* ναὶ , *&* *non eſt non*]
,, Recte : verum , id non tantum in pro-
,, mittendo , ſed & in aſſerendo , obtinet.

Apud eos eſſe dicitur : ναὶ καὶ οὒ] ,, *Vid.*
,, *Gron. h.* Sed idem dici poteſt de iis ,
,, quorum aſſertio a veritate diſcrepat ; apud
,, eos enim itidem eſt *ita* , & *non* : aliquid
,, enim aſſerunt , quod verum non eſt.

Id eſt ναὶ *eorum eſſe* οὒ , *&* οὒ *eſſe* ναὶ] 3
,, Sermonem eorum eſſe diſſonum , ſive a
,, promiſſis , ſive a veritate. *Gron. h.*

Sic

Sic Paulus Apoſtolus ipſe exponit] „ Apoſtolus eadem formula uſurus fuiſſet , ſi de aſſertione veritatis ſermo ipſi fuiſſet.

Naucum] „ I. e. nihili.

Sequitur , ναὶ ναὶ, οὔ οὔ, *conſtantiam ſignificet*] „ Quid inde ? conſtantia æque eſt dictorum , ac factorum , i. e. aſſertorum ; quod ex loco Clementis Alexandrini , quem ipſe Auctor *n.* 5. allegat , conſtat.

4 *Rationali naturæ convenientiſſimum eſt , juramento abſtinere*] „ Philo proponit id tanquam virtuti , & perfectioni conveniens ; idque tam de promiſſorio , quam de aſſertorio intelligit. Sane , ratione naturali omnes probi eſſe , & vera dicere , ac facere promiſſa citra juramentum deberent : at in ſtatu præſenti licita omnino eſſe , ipſe Philo docet. *Vid. ſupr.* §. 7 , & 13.

Viri boni oratio pro juramento ſit firmo] „ Loquitur de oratione in genere , adeoque de aſſertione æque , ac promiſſione. Præterea non ait , juramentum exigi non poſſe ; nam de eo plane non quærebatur , ſed ait , fidem datam inſtar juramenti ſervari debere.

Quod de Eſſenis Joſephus] „ *De bell. jud.* 2 , *c.* 11. Hinc non elicitur , ſola promiſſoria eſſe licita ; nam locutio generalis eſt , & æque ad aſſertoria pertinet.

5 *Aut Hebræorum illis , quos ſecuti ſunt Eſſeni*] „ *Vid. ſupr. l.* 2 , *c.* 2 , §. 2 , *n.* 1.

Curtio] „ *Lib.* 7 , *c.* 8. Hic diſerte de promiſſorio loquitur : unde conſtat , utrobique eandem eſſe rationem. Cæterum nihil aliud ex hoc loco probatur , quam Scythas fidem datam æque ſervare ſolitos fuiſſe , ac ſi juraſſent : non vero quod juramenta illicita crediderint. Nam uſum juramentorum etiam inter Scythas fuiſſe , exinde apparet , quia ægrotante rege inquiſivere , an quis per ſolium ipſius pejeraverit.

Hæc eadem mendaci conſtituta eſt] „ Hoc verum non eſt : gravius eſt crimen perjurii , quam nudum mendacium. Alibi autem diximus , dari gradus uti præmiorum , ita & damnationis.

Solonis dictum celebratur] „ Omnia , quæ ſequuntur , exempla probant , eum , qui aliquid promiſit , æque ſancte id adimplere debere , ac ſi juraſſet. Quod omnino verum eſt.

Hieroclis] „ Hic itidem ait , juramenta
6 reverenter haberi debere ; adeoque ea probat.

Quæ poſſint fieri , & non fieri] „ Hierocles monet , abſtineri debere a jurejurando , ſi res , quæ promittitur , incerta eſt , forte ſi nondum , vel non abſolute eſt in noſtra poteſtate. Nam cum deficere poſſit , temerarium nimis eſſet juramentum. Vide §. 2 , & quod ſtatim ſequitur exemplum.

Ut etiam vera jurare vereatur] „ Non facile jurandum eſſe , ipſi aſſerimus : at inde non ſequitur , omnia juramenta promiſſoria illicita eſſe.

In rebus incertis non ad aſſeverationem] „ Si v. g. dux belli promittit ſuo Principi , ſe victorem rediturum , idque jurejurando confirmet ; merito improbatur juramentum , quod deficere , & ubi perjurium ſequi poteſt.

AD §. XXII.

Auctor varios recenſet ritus , qui inſtar juramentorum ſunt , & cum non a natura , ſed ex inſtituto veniant , in infinitum variare poſſunt.

Fides datis dexteris] „ At id non eſt juramentum , nec vice juramenti ; hoc enim ſupponit præter fidem datam & mentionem rei ſanctæ , & vindicem perfidiæ , quorum neutrum hic obtinet. Sed jungebantur apud Perſas dexteræ tanquam indicium perfecti negotii , & fidei actu datæ. Vid. *Diod. Sic.* 16 , 14. *Nepos in Datam. c.* 10. Idque apud alias quoque Gentes obtinuiſſe , refert Teſmarus *hic.* De Græcis vide *Sen. Herc. fur.* 370. De Parthis *Joſeph. antiq.* 18 , 12. Conf. *Xenoph. Inſt.* 4 , *p. m.* 99. *Curt.* 8 , 12. *Juſtin.* 11 , 15. *Liv.* 25 , 16. *Virgil.* 4, *Æneid.* 597. *Sophocl. in OEdip. Colon.* 1671. *Euripid. in Med.* 20. *Virgil. Æneid* 3 , *v.* 6. Qui mos apud Germanos hodieque in uſu eſt. Cæterum legiones apud Romanos ſibi dexteras miſiſſe , fidei , & concordiæ inſigne , & in numimis quoque conſpici , tradit *Gron. h.*

Promiſſor non minus deteſtabilis habeatur , quam ſi pejeraſſet] „ Perjurium tamen non committitur , quia rem ſanctam non violavit , utpote quæ promiſſioni adjecta non eſt.

Fidem eorum pro jurejurando valere] „ Hoc verum juramentum eſt , *tum* quia honos , & dignitas principibus res ſanctiſſima eſt , „ &

Digitized by Google

„ & eſſe debet; adeoque Princeps non videtur „ velle violare hanc ſanctimoniam violando „ pactum: *tum* quia mali aliquid ſibi imprecatur in caſum violationis, ut ſcilicet cordati homines male de ejus honore, & dignitate opinentur. At tale juramentum effectum ſolennis juramenti, & quod in „ judiciis adhiberi poſſet, non habet; niſi „ partes conſentiant.

Bonæ fidei ſum] „ Auguſtus id reſpondit „ populo congiarium promiſſum petenti: „ ſed id non eſt juramentum. Aſſerit ſaltem, „ ſe fidem datam ſervaturum, non vero promittit aliquid, adjecta mentione rei ſanctæ.

CAPUT XIV.

De eorum, qui ſummum imperium habent, promiſſis, & contractibus, & juramentis.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens, reſtitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales ſunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*

II. *Ad quos regum actus leges pertineant, diſtinctionibus explicatur.*

III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*

IV. *Quatenus rex teneatur his, quæ ſine cauſa promiſit.*

V. *Uſus ejus, quod de legum vi circa regum contractus dictum eſt.*

VI. *Rex ſubditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo ſenſu recte dicatur.*

VII. *Jus quæſitum ſubditis licite quomodo auferatur.*

VIII. *Rejecta hic diſtinctio quæſiti ex jure naturali, aut civili.*

IX. *Contractus regum an leges ſint, & quando.*

X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum hæredes.*

XI. *Quomodo ex iiſdem contractibus obligentur qui in regnum ſuccedunt:*

XII. *Et quatenus.*

XIII. *Beneficia regum, quæ revocabilia ſint, quæ non, diſtinctione explicatur.*

XIV. *Contractibus invaſorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

+ I. 1. + PRomiſſa, contractus, & juramenta Regum, + & qui alii iis pares jus in republica ſummum obtinent, + peculiares habent quæſtiones, + tum de eo, quod ipſis [1] in actus ſuos licet, + tum de eo, quod [2] in ſubditos, + tum de eo, quod [3] in ſucceſſores. + Quod primum caput attinet, + quæritur, an ipſe rex, ut ſubditos ſuos, ita ſe quoque reſtituere in integrum, + aut contractum irritum facere, + aut a jurejurando ſe exſolvere poſſit. + Bodinus [a] cenſet, iiſdem ex cauſis regem, (aa) ſive aliena fraude, ac dolo,

[a] *Lib.* 1. *cap.* VIII. *pag.* 135. *Ed. Franc.* 1622.

GRONOVII.

1 *In actus ſuos*] Quatenus promiſſum, contractum, juramentum poſſint ſervare, vel non ſervare.

2 *In ſubditos*] Quatenus ex promiſſo, contractu, juramento ſubjectis ſuis obligentur, num. 6.

3 *In ſucceſſores*] Quatenus ex his ipſis teneantur ſucceſſores, num. 10.

(aa) Non vult *Bodinus*, reſtitutionem illam

Digitized by Google

dolo, ſive errore circumventum, ſive metu, + reſtitui poſſe, ex quibus ſubditus reſtitueretur, tum in iis, quæ ad jura majeſtatis imminutæ, tum in iis, quæ ad privata commoda pertinent. + Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, ſi ejuſmodi ſint pacta conventa, + a quibus diſcedere lex[4] patiatur, etiamſi pacta honeſtati ſint conſentanea: + non enim ideo teneri quia juraverit, ſed quia juſtis conventionibus quiſque teneatur, + quatenus alterius interſit.

b L. II. c. XI. §. 5. *& infra* §. 6.

2. Nos, ut alibi diſtinximus[b], + ita hic quoque diſtinguendum cenſemus inter actus Regis, qui regii ſunt, & actus ejuſdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit, + eo loco habenda ſunt, quaſi communitas faceret: + in tales autem actus ſicut[5] leges ab ipſa communitate factæ vim nullam haberent, quia[6] communitas ſeipſa ſuperior non eſt, + ita nec leges regiæ. + Quare adverſus hos contractus reſtitutio[7] locum non habebit: venit enim illa[8] ex jure civili. + Non admittenda igitur exceptio regum adverſus contractus, quos minores feciſſent.

+ II. I. Plane + ſi populus regem fecerit non pleno jure, ſed additis legibus, + poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, + aut omnino, aut ex parte, + quia eatenus populus jus ſibi ſervavit. + De iis autem actibus regum, qui pleno jure regnant, + ſed regnum[9] non ut proprium poſſident, + quibus regnum, + aut regni pars, + aut res fiſcales alienantur,[10] + egimus ſupra, & oſtendimus, + hos actus ipſo naturæ jure nullos eſſe, + ut factos de re aliena.

2. + At privati actus regis conſiderandi ſunt, non ut actus communitatis, + ſed ut[11] actus partis, + ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam ſequantur. Unde etiam leges, + quæ actus quoſdam aut ſimpliciter, + aut ſi is, qui læſus eſt, velit, irritos faciunt, + locum & hic habebunt, + quaſi ſub ea conditione contractum foret. + Sic videmus reges quoſdam[12] adverſus

Regis, ſive quà Regis, ſive quà Privati, fieri ex Legibus Civilibus, ſed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari ſanè iniquum eſſet. De re ipſa plura diximus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

4 *A quibus diſcedere lex*] Quæ leges permittant non ſervari, aut quibus læſos, & querentes in integrum lex reſtituit.

5 *Leges ab ipſa communitate*] Falſum puto: nam communitas, quas leges poſuit ſingulis, poſuit & ſibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas ſeipſa ſuperior non eſt*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab ſeſe factis, & quamdiu conſtant, eas agnoſcit ſuperiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. [Non Auctor, ſed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum obſervaveramus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. *Not.* 4. *J. B.*]

7 *Locum non habebit*] Durum tamen, regis conditionem duriorem eſſe, quam minimi privatorum; præſertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior, & damnoſior eſt, quam in rebus privatorum.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, ſed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui poteſt reſtitui, debet habere ſuperiorem. Rex non habet ſuperiorem. E. Limitanda major: Qui poteſt reſtitui a judice civili. Inſtat; Atqui reſtitutio juris eſt civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo, & ſolennibus.

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut uſufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus ſupra, & oſtendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adverſus fœnebre malum*] Molliter excuſat, quod rex Hiſpaniæ Philippus II. debitoribus ſuis decoxit,

Digitized by Google

verſus fœnebre malum ſibi conſuluiſſe juris remediis. + Poterit tamen rex ut aliorum, ita ſuos actus his legibus ſolvere; quod an facere voluerit, + ex circumſtantiis erit æſtimandum. + Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, ſi quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, + ſed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales, & quidquid vim habet cogendi. Nam punitio, & coactio non poſſunt procedere niſi a voluntatibus diverſis: + itaque cogens, & coactum, requirunt diſtinctas perſonas, neque ſufficiunt diſtincti reſpectus.

III. + Juramentum autem Rex irritum reddere [13] + antecedenter poteſt [14] ut privatus, + ſi ſe ipſe poteſtate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: [15] + conſequenter non poteſt, + quia hic quoque perſonarum diſtinctio requiritur. Nam quæ conſequenter irrita redduntur, + jam antea [16] exceptionem in ſe habebant, niſi ſuperior noluerit: + at ita jurare, ut tenearis niſi ipſe nolis, + perabſurdum eſt, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etſi vero + ex jurejurando jus quæri alteri non poſſit, [17] ob aliquod vitium in perſona, + tamen eum, qui juraverit, Deo obſtringi, ſupra oſtendimus: + quod ad reges non minus, quam ad alios pertinet, + contra, quam ſentit dicto loco Bodinus.

IV. Promiſſa quoque + plena, & abſoluta, + atque acceptata, + naturaliter jus transferre, demonſtratum ſupra [c] eſt; + quod itidem ad reges non minus, quam ad alios pertinet, [d] ita ut improbanda ſit hoc quidem ſenſu eorum ſententia, + qui negant regem teneri unquam his, quæ [18] ſine cauſa promiſit; quod tamen quo ſenſu locum habere poſſit, mox videbimus.

V. Cæterum quod diximus [e] ſupra, leges civiles regni locum non habere [19] in Regum pactis, & contractibus, + id recte vidit & [f] Vaſquius. + Sed quod infert + emtionem, & venditionem ſine certo pretio, + locationem, & conductionem non expreſſa mercede, + emphyteuſin (cc) ſine ſcriptura, + ſi a regibus fiant, valitura, non concedendum eſt: + quia hi actus non a rege qua rege, ſed ab eo quaſi alio quovis fieri ſolent. + In quo actuum genere tantum

c *Cap.* XI. §. 4. 11, & 14.

d *Ang. ad L. Lucius* 11, *D. de evictione. Curt. Jun. conſ.* 138. *n.* 4.

e §. 1. *n.* 2.

f *Lib.* II. *Contr. Ill. c.* 51. *n.* 34. *Suar. lib.* III. *c.* 35. *n.* 14.

decoxit, & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754. [At idem Rex, biennio poſt, id revocavit, & agnovit debita, neceſſitateque ſummâ adactum ſe antea novas tabulas feciſſe profeſſus eſt, ut idem *Meteranus* (nam is eſt, qui heic *Demetrius* dicitur) refert, ſub finem ejuſdem Libri XVIII. Vide & Lib. ſequentem, *fol.* 417. Verſionis Gallicæ, quâ utor, *Edit. Hag. Com.* 1618. *J. B.*]

13 *Antecedenter*] Priuſquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Conſequenter*] Poſt factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

17 *Ob aliquod vitium*] Etſi fieri poſſit, talis ut ſit perſona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

18 *Sine cauſa*] Temere.

19 *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & à Superiore proficiſcitur: ſed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum eſt, reparandum. Hoc enim reſpectu Rex poteſt, & debet ſe ipſum ſubjicere legi. Oſtendimus id pleniùs in notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(cc) Verius eſt, Scripturam non requiri, ex naturâ illius contractus. Vide VINNIUM, in Tit. *Inſtit. De Locat. Conduct.* §. 3. *J. B.*

tantum abeſt ut communes regni leges vim nullam habeant, ut + etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus; + quia ſpeciali ratione rex ibi ſe habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen, ut diximus, ita procedunt, + niſi circumſtantiæ oſtendant, placuiſſe Regi, ſuum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum, quod idem adfert Vaſquius [g] de + promiſſione quolibet modo facta, bene convenit, + & ex his, quæ ſupra diximus, explicari poteſt.

VI. 1. Contractibus, quos rex cum ſubditis iniit, + obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, [b] juriſconſulti ferme omnes ſentiunt, + quod loquendi genus perobſcurum eſt. + Nam (dd) naturalis obligatio interdum a juris auctoribus dicitur + per abuſionem de eo, quod fieri natura honeſtum eſt, quanquam non vere debitum, + ut legata [i] integra ſine [20] detractione Falcidiæ præſtare, + ſolvere debitum, [k] quo quis [21] in pœnam creditoris erat liberatus, + vicem [l] beneficio rependere, + quæ omnia ceſſare faciunt [22] condictionem indebiti: + interdum vero magis proprie id, quod vere nos obligat, + ſive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, + ſive non oriatur, ut in plena, & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54. tria hæc apte diſtinguit, + & quæ non debentur, ait, venire benignitatis nomine, id eſt חסד, quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. explicant פלגת חטובה [a] *abundantiam bonitatis*; + quæ debentur ex jure ſtricte ſumto, משפט + *judicium* Hebræis vocari; + quæ ex honeſtate, *juſtitiam* צדקה, id eſt æquitatem. + ἔλεον, + κρίσιν, + πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat, quæ [23] Helleniſtis plerumque eſt + δικαιοσύνη. Nam + κρίσιν pro eo, quod ſtricte debetur, reperias etiam I. Macc. VII, 18. & VIII, 32.

2. + Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu, ut obligatio procedat + non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, + vel ex utroque, + aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur. [m] + Dicimus ergo, ex promiſſo, & contractu Regis, quem cum ſubditis iniit, naſci veram, ac propriam obligationem, + quæ jus det ipſis ſubditis: + ea enim eſt promiſſorum, & contractuum natura, ut ſupra [n] oſtendimus, + etiam inter Deum, & hominem.

g dict. l. *b Bal. ad l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus, 31. D. de legibus. L. ult. C. de tranſ. L. Si aquam, 2. C. de ſervit. Dd. in c. 1. de Conſt. Bal. L. Si pecuniam. 10. C. de condict. ob cauſam: & in l. ex imperfecto, 3. C. de teſtam.* *i L. 1. C. ad l. Falc.* *k L. Si pœnæ, 19. D. De condict. indeb.* *l L. Sed & ſi lege, 25. §. conſuluit, 11. D. De petit. hered.* *m Jaſ. l. v. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio, q. 111. verſ. 81. Vaſq. lib. 1. contr. Ill. cap. 3. n. 1. Bod. 1, c. 8.* *n L. 11. c. 11. §. 4.*

GROTII.

a *Abundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea, quæ non ob aliam cauſam fiunt, quam ut liberalitas, & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1. D. de donationibus: χρηστότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀποῤῥεῖ τῆς ἡμερότητος· *Ex ubere fonte manſueti ingenii manat beneficentia*: Plutarchus Catone majore, (*pag.* 339. A. Tom. I. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

20 *Detractione Falcidiæ*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia conceſſus eſt heredi, ſi legatis exhauſta ſit hereditas.

21 *In pœnam creditoris*] Velut proſcripti, aut cui aqua, & igni interdictum eſt. [Loquuntur JCti Romani, ut patet ex Legibus in margine indicatis, de iis, qui Filio familias, contra Senatus conſultum Macedonianum, pecuniam mutuam dederunt. *J. B.*]

22 *Condictionem indebiti*] Ut quod his nominibus præſtiteris, aut ſolveris, repetere nequeas.

23 *Helleniſtis*] Iis, qui Hebraica Græce reddebant, & tractabant.

(dd) Confer, circa hanc diviſionem, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

GRO-

minem. [24] + Quod ſi tales ſint actus, qui a rege, ſed ut a quovis alio, fiant, + etiam [25] civiles leges in eo valebunt: + ſin actus ſit regis qua regis, + ad eum civiles leges non pertinent. + Quod diſcrimen a Vaſquio non ſatis obſervatum eſt. + Neque tamen eo minus ex utrovis actu naſcetur actio, + nempe ut [26] declaretur jus creditoris; ſed coactio ſequi non poterit, + ob ſtatum eorum, quibuſcum negotium eſt: + nam ſubditis, cogere eum, cui ſunt ſubditi, non licet, + ſed æqualibus in æquales [27] id jus eſt a natura, + ſuperioribus in ſubditos etiam ex lege.

VII. + Sed hoc quoque ſciendum eſt, [o] poſſe ſubditis jus etiam quæſitum auferri per regem + duplici modo, + aut [28] in pœnam, + aut ex vi ſupereminentis dominii. (ee) Sed ut id fiat ex vi ſupereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut ſi fieri poteſt, + compenſatio fiat ei, qui ſuum amiſit, ex communi. Hoc ergo ſicut in rebus aliis locum habet, + ita & in jure, quod ex promiſſo, aut contractu quæritur.

o Vaſq. lib. 1. cont. ill. c. 5. in pr. & l. 4. c. 1. Caſtr. lib. 1. conſ. 129.

+ VIII. + Neque ullo modo hic admittenda eſt diſtinctio, quam adſerunt nonnulli, juris quæſiti ex vi juris naturalis, (ff) + & ejus, [29] quod venit ex lege civili; + nam in utrumvis par jus eſt regis, + nec hoc magis, quam illud, ſine cauſa tolli poteſt. Ubi enim dominium, aut jus aliud alicui legitimo modo partum eſt, + id ne ſine cauſa ei auferatur, juris eſt naturalis. Contra ſi rex faciat, haud dubie + tenetur reparare damnum datum: + facit enim contra verum jus ſubditi. Hoc ergo differt jus ſubditorum, & jus exterorum, + quod jus exterorum + (hoc eſt qui nulla ratione ſubditi ſunt) [30] ſupereminenti dominio nullo modo ſubeſt; + nam de pœna infra videbimus: + ſubditorum autem jus ei dominio ſubeſt, + quatenus publica utilitas deſiderat.

IX. + Ex his, quæ diximus, & hoc apparet, + quam falſum ſit quod [p] quidam tradunt, contractus Regum leges eſſe. + Nam [31] ex legibus nemini jus adverſus Regem naſcitur: + ideo ſi eas revocet, nemini facit injuriam. + Peccat tamen ſi ſine juſta cauſa id faciat. + At ex promiſſis, [32] & contractibus jus naſcitur. + Contractibus ligantur contrahentes tantum, + legibus ſubditi omnes. + Poſſunt tamen quædam eſſe mixta ex contractibus, & legibus, ut con-

p Bal. in l. Cæſar. 15. D. de publicanis. Bart. in l. ſicut 7. D. quod cujuſque univerſitatis, nom. Juſ. conſ. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vaſq. d. c. 3. n. 5.

GRONOVII.

24 *Quod ſi tales ſint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive ſuo, non ut regi, ſed ut patrifamilias, qui negotium ſuum regit.

25 *Civiles leges in eo*] Ut eorum nomine rex, vel ejus procurator, poſſint conveniri coram judicibus ab ipſo conſtitutis.

26 *Declaretur jus*] Vult ſubjectis eſſe jus conveniendi principis per libellum ſupplicem, & querendi ſibi non ſervari quod rex promiſerit: ſed ſi contemnat id ille, non eſſe jus ſubjectis vi, & armis cogendi eum ſervare quod promiſit.

27 *Id jus*] Nempe cogendi.

28 *In pœnam*] Si quis commiſerit, quare merito privetur illo jure.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quaſi poſterius privato auferri a rege poſſit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur qui naves peregrinas, & neceſſitatem publicam in ſuis portibus attinent, aut comprehendunt. Sed hoc poteſt excuſari tranſitu ad primævam communionem rerum, quam indulget neceſſitas.

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non ſervet, aut abroget rex, non poteſt eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Et contractibus jus naſcitur*] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipſo ſtatutos.

(ee) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 7. *J. B.*

(ff) Adde quæ infra dicentur, Lib. III. Cap. 20. §. 9. *J. B.*

Digitized by Google

contractus [33] cum vicino rege, + aut [34] cum publicano factus, + qui ſimul pro lege publicatur, + quatenus ei inſunt quæ ſubditis [35] obſervanda ſunt.

+ X. b Veniamus ad ſucceſſores: de quibus adhibenda diſtinctio eſt, + ſintne omnium ſimul bonorum heredes, + ut qui regnum, [36] quod in patrimonio eſt, teſtamento, vel + ab inteſtato accipiunt; + an ſucceſſores regni duntaxat, + puta ex electione nova, aut [37] + ex præſcripto; + ſive imitatione quadam vulgaris hereditatis, + ſive aliter: + an vero mixto jure ſuccedentes. + Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes ſunt, quin promiſſis, & contractibus teneantur, dubitandum non eſt. + Pro debitis enim etiam perſonalibus bona defuncti ut obligata ſint, ipſi rerum dominio coævum eſt.

XI. 1. c + At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt; + aut partim in bona; + in jus regni vero in ſolidum; + quatenus obligentur, tam dignum eſt quæri, quam confuſe hactenus tractatum eſt. d + Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari, ſatis eſt manifeſtum; + quia jus non accipiunt ab eo, qui proxime deceſſit, [38] ſed a populo, + ſive ea ſucceſſio propius accedat ad jus [39] hereditatum vulgarium, + ſive abſit longius: de quo

q *L.* 11. *c.* 4. §. 12. *ſeqq.* diſcrimine ſupra q egimus.

2. Sed + ἐμμέσως, id eſt e [40] per interpoſitam civitatem, obligantur etiam tales ſucceſſores: quod ſic intelligetur. + Cœtus quilibet, non minus, quam perſonæ ſingulares, jus habet ſe obligandi per ſe, + aut per [41] majorem ſui partem. Hoc jus transferre poteſt + tum expreſſe, + tum per conſequentiam neceſſariam, puta imperium transferendo; + nam in moralibus qui dat finem, dat ea, quæ ad finem perducunt.

XII. 1. + Non tamen in infinitum hoc abit; + neque enim obligandi infinita poteſtas ad imperium recte exercendum neceſſaria eſt, + ut nec ad tutelam, aut curationem, ſed quatenus ejus poteſtatis natura exigit. + *Tutor domini*

GROTII.

b *Veniamus ad ſucceſſores*] Vide Scriptores, quibus utitur *Reinkingius* lib. I, claſſe III, cap. 10.

c *At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt*] Vide *Aymonium* editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari, ſatis manifeſtum eſt*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promiſſo, quod Semei David fecerat. [Vide 1 *Reg.* 11. 9. & quod ea de re dictum eſt apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 11. §. 13. *J. B.*]

e *Per interpoſitam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. *de ſolutionibus.* Propius ad rem facit c. Abbate 3. *de ſententiis, & re judicata*, ubi notanda verba: *Cum tam ſupradicti avi donatio, quam locorum acquiſitio promiſſorum fuerint nomine regni facta.* Vide & *Treutl.* parte 1. diſput. VI. theſi 7. *Syr.* de pace religionis concl. 19.

GRONOVII.

33 *Cum vicino rege*] Quo quod convenit, ut utriuſque ſubjecti præſtent in alterius territorio, aut in mari, omnibus, & ſingulis exequendum eſt.

34 *Cum publicano*] Cui portorium, aut aliud vectigal locatur.

35 *Obſervanda*] Nempe in vectigalibus pendendis.

36 *Quod in patrimonio*] 1, 3. 12.

37 *Ex præſcripto*] Lege regni.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam, & omnes ex ea orituros ſemel legit tanquam alium ex alio ſceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde, ac ſi omnes vivi, ac præſentes fuiſſent: ita ut nemo a proximo, cui ſucceſſit, jus ſuum referat, ſed omnes a prima electione.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpoſitam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis ſui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum tranſierit ad ſucceſſorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab ſe aliena putare.

41 *Majorem ſui partem*] 2, 5, 17.

GRO-

Digitized by Google

mini [f] *loco habetur*, inquit Julianus, [r] *cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*; quo ſenſu & illud intelligendum, quod dixit Ulpianus [s], [42] magiſtri ſocietatis pactum ſocietati + non prodeſſe tantum, ſed & obeſſe. Neque tamen, ut quidam exiſtimant [t], lex hæc [43] ad naturam [44] negotiorum geſtorum exigenda eſt, + ut tum demum ratus ſit habendus actus, ſi utiliter geſtus ſit. Nam ad tales anguſtias reipublicæ imperantem redigere, + ipſi reipublicæ eſſet periculoſum. + Quare nec ſenſiſſe hoc credendus eſt populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in cauſa civitatis [u] reſponſum eſt, [45] valere tranſactionem, quam magiſtratus feciſſent [46] + in re dubia, + non ſi indubitate id, quod deberi poſſit, remiſſum ſit, + idem ad noſtram de populo toto quæſtionem referri debet, ac poteſt, + ſed ſervata proportione.

2. Sicut ergo + leges non quævis ſubditos obligant [x], poſſunt enim, etiam extra eas, quæ jubent + quod illicitum eſt, [g] + eſſe quædam evidenter ſtultæ, atque abſurdæ; + ſic & contractus regentium ita obligant ſubditos, + ſi probabilem habeant rationem, [h] + quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet. Quæ diſtinctio multo eſt melior, quam illa, quæ a multis afferri ſolet + de exitu [47] modicæ, aut immodicæ læſionis. + Non enim exitus in hac re, + ſed probabilis ratio rei gerendæ ſpectanda eſt: + quæ ſi adſit, & populus ipſe obligabitur, + ſi quo caſu ſui juris eſſe inceperit, + & ſucceſſores ut

r *L. qui fundum. 7. §. ſi tutor, 3. D. pro empto. L. ab agnato. 12. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. contra. 28. §. ſi curator, 1. D. de pactis.*

s *L. item, 14. D. de pactis.*

t *Alph. de Caſtro, l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de poteſt. Papæ. & conc. num. 18.*

u *L. Præſes, 12. C. De tranſaction.*

x *Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in eccleſiarum num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. ſententia 11. q. 3. concl. 6, & 7. n. 8. & 9. Alii in c. licet, de vot. Aguirre Apol. p. 1. n. 70.*

G R O T I I.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*] Huc pertinent ea, quæ habet *Camdenus* parte IV. Eliſabethæ anno M D XCV; & quæ *Cromerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter ſuſcepto a Wladislao, lib. XXVII. (*pag.* 593.)

g *Eſſe quædam evidenter ſtultæ, atque abſurdæ*] Ut lex Cabadis Perſarum regis apud *Procopium*, (Perſic. Lib. I. c. 5.) & *Agathiam*. (Lib. IV. c. 12.) Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Juſtini II. ad Choſroën, agens de iis, quæ Juſtinianus Saracenis promiſiſſe videbatur: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἤθει, φημὶ δὲ τὸ πλεῖον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντι, καὶ εἰ τύχοι βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε· *Non enim ex unius hominis conſuetudine, aut etiam lege non utili, etiam ſi Imperator ſit, qui morem talem firmaverit, aut lege ſanxerit, reſpublica unquam condemnabitur.* [Hoc eſt è M E N A N D R I *Protectoris Legat.* c. 12; ſed ibi *Joannes* Legatus loquitur, non *Petrus*. J. B.]

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet*] *Sidonius* lib. V. epiſtola XVII. *Quidquid ſpoponderit princeps, ſemper redhibet principatus.* Vide *Ambroſium* in laudibus Theodoſii, (*p.* 492. C. *Ed. Pariſ.* 1569.) *Symmachum* lib. IV, epiſt. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. *cæterum* 3. *de donationibus.* debita Juſtiniani, qui æs magnum reliquerat, a Juſtino imperii ſucceſſore perſoluta narrat *Corippus* lib. II.

G R O N O V I I.

42 *Magiſtri ſocietatis*] Qui præerat ſociis exercendi vectigalis publici, velut ſcripturæ, aut portoriorum, decumarumve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13. epiſt. 5. & 65.

43 *Ad naturam negotiorum*] Non ſtricte accipienda, ut ſit in impenſis a negotiorum geſtore factis.

44 *Negotiorum geſtorum*] Actionis contrariæ, quam qui ſe ultro negotiis, aut litibus alienis obtulit, negotiorum geſtor habet, & ea præſtatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter geſſit.

45 *Valere tranſactionem*] Remiſſionem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamſi ambiguum ſit, poſſitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum ſit, ſive ob actionis, ſive ob debentis infirmitatem.

47 *Modicæ, aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget ſucceſſorem, ſi non eo nimis imperium gravetur: contrario caſu non obliget.

C 1 o-

Digitized by Google

ut populi capita. Nam & ſi quid populus liber contraxiſſet, + obligaretur is, qui poſtea regnum pleniſſimo jure acciperet.

3. + [i] Laudatur Cæſar Titus hoc nomine, quod beneficia a ſuperioribus conceſſa a ſe peti paſſus non eſt, cum Tiberius, & eum ſecuti, + non aliter rata habuiſſent ſuperiorum beneficia, niſi eadem iiſdem & ipſi dediſſent. Titi exemplum ſecutus Imperator optimus Nerva in Edicto, quod [k] + [48] apud Plinium exſtat, ſic ait: *Nolo exiſtimet quiſquam quæ alio Principe vel privatim, vel publice eſt conſecutus, ideo ſaltem a me reſcindi, ut potius mihi debeat ſi illa rata, & certa fecero, nec gratulatio ullius inſtauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narraſſet Tacitus, [y] eum, nulla poſterûm cura, laceraſſe imperium, vulgo [49] ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibuſdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud ſapientes caſſa habebantur*, [l] + *quæ neque dari, neque accipi, ſalva republica, poterant.*

y Hiſt. III. c. 55.

4. Illud hic addendum eſt, ſi quo caſu contractus incipiat vergere + non ad damnum modo aliquod, + ſed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus [50] + in extenſione ad illum caſum cenſendus fuiſſet injuſtus, & illicitus, tunc [51] non tam revocari eum contractum poſſe, [m] + quam declarari, eum non ultra obligare, + quaſi factum ſub conditione, + ſine qua juſte fieri non potuit.

5. Quæ

GROTII.

i *Laudatur Cæſar Titus hoc nomine*] Hiſtoria apud *Suetonium* c. 8. apud *Xiphilinum* ex Dione, (pag. 212. *Edit. Rob. Steph.*) & apud *Victorem*, (*in Cæſarib.* c. 10.) Simile c. Juſtitiæ, 15. cauſa XXV, quæſt. 1. *Gail.* obſ. 11. LX, 15. Vide & Radevici hiſtoriam. *Gunterus Ligurino* lib. V.

Neve ſecuturi factum ſubvertere reges,
Aut revocare queant, regali tuta ſigillo
Argumenta Duci, monimentaque certa reliquit.
(Verſ. 569, *& ſeqq.*)

Et libro VIII. (*verſ.* 579. &c.)

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priſcorum munera regum
Hactenus iſta fide poſſederat, idque probare
Legitimis poterat, vel demonſtrare tabellis,
Principis aſſenſu titulo gaviſus eodem
Nunc quoque poſſideat. ——

k *Apud Plinium*] X. Epiſt. 66.

l *Quæ neque dari, neque accipi, ſalva republica, poterant*] Laudat, & applicat *Mariana* ad immenſam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXVI, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. *Tacitus* hiſtoriarum 1. (*Cap.* 20.), & *Plutarchus* (*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.) Pertinax etiam a libertis ea exegit, quæ ſub ſpecie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. [*Capitolinus*, Cap. 8.] Baſilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. *Zonaras* de eo: (Lib. XVI. Cap. 8. *Ed. Reg.*) Ἐψήφιςο παρὰ πάντων τὰς ἐξ ὐδεμίας χρήματα λαβόντας εὐλόγυ λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τόγε δὴ μετριώτερον ἥμισυ· *Communi conſenſu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex cauſa accepiſſent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Iſaacio Comneno. (*Lib.* XVIII. *Cap.* 4.) De donationibus Ludovici XI. vide *Serranum* Carolo VIII. (Pag. 413.) De ejuſdem donationibus, etiam quæ Eccleſiis factæ, non ſervatis, *Philippum Comineum* lib. IX. (*Verſ. Sleidan.* Lib. VI. Cap. 7. ipſius Auctor.) *Marianam* vero de donationibus, quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, reſciſſis, libro X, c. 16. de Iſabellæ donationibus reſciſſis per ipſam XXVIII, 11. *Cromerum* de Caſimiri regis Poloniæ teſtamento partim probato, partim improbato, XII. (Lib. XIII. pag. 322, 323.)

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggeſtum eſt, 9. de decimis. Exemplum in Actis Alfonſi, & Sanctii apud *Marianam* lib. XII, c. ultimo: apud *Camdenum* dicto ann. M D XCV. & anno M D XCVII. in controverſia Hanſeatica.

GRONOVII.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. poſt. epiſt. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

50 *In extenſione ad illum caſum*] Interpretatione productus, & applicitus ad hunc eventum.

51 *Non tam revocari*] Non neceſſe eſſe, ut ſolenniter reſcindatur, ſed ſufficit teſtari, & ſignificare, principem ſe eo non teneri.

GRO-

Digitized by Google

5. Quæ de contractibus diximus, + eadem intelligenda ſunt [n] de alienatione pecuniæ populi, + aut rei alterius, quam ſecundum leges rex alienare bono publico poſſit. Nam + hic quoque ſimilis adhibenda eſt diſtinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. + At ſi contractus ad regni, + ejuſve partis, + aut patrimonii regalis, + quatenus id Regi permiſſum non eſt, alienationem pertineant, + non valebunt, ut facti de re aliena. + Tantundem erit in [52] regnis reſtrictis, + ſi quam materiam, aut actuum genus populus a poteſtate regia exceperit. + Nam ut tales actus valeant, + populi per ſe, + aut per eos, qui [53] populum legitime referunt, conſenſus requiritur, ut ex iis, quæ de alienatione [54] ſupra diximus, intelligi poteſt. + Quibus diſtinctionibus adhibitis facile judicari poterit, juſtæ, an injuſtæ fuerint exceptiones regum, + qui priorum regum nomina exſolvere recuſarunt, + quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud + Bodinum z videre eſt.

+ XIII. Illud quoque [o] a multis traditum, a beneficia Principum, quæ liberaliter ſunt conceſſa, + ſemper poſſe revocari, ſine diſtinctione transmittendum non eſt. Sunt enim quædam beneficia, + quæ rex de ſuo facit, & quæ, + niſi adſit [55] precarii clauſula, vim habent perfectæ donationis. [p] + Hæc revocari non poſſunt, [56] + niſi quod ſubditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam, + cum compenſatione, ſi fieri poteſt. ‡ Sunt alia, quæ [57] vinculum duntaxat legis demunt, ſine ullo contractu. Et hæc ſunt revocabilia. Quia ſicut lex ſublata univerſaliter, + reponi univerſaliter ſemper poteſt, + ita & particulariter ſublata particulariter reponi. + Nullum enim hic jus quæſitum eſt adverſus legis auctorem.

. + XIV. Contractibus vero eorum, + qui ſine jure imperium invaſerunt, + non tenebuntur populi, aut veri reges; + nam hi jus obligandi populum non habuerunt. + De in rem verſo tamen tenebuntur, id eſt quatenus locupletiores facti ſunt.

z Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.

a Curt. Jun. conſ. 138. n. 4. conſ. 157. n. 18. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in ſpec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quæſ. non tollendo conc. 6. n. 20. & concl. 7.

GROTII.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per *Reinkingium* libro II, claſſe, cap. 8. num. 26. & ſequentibus.

p *Hæc revocari non poſſunt*] Vide Afflictum deciſ. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

52 *Regnis reſtrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, ſed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines, vel Status.

54 *Supra*] 2, 6. 9.

55 *Precarii clauſula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter conſtitutum.

56 *Niſi quod ſubditos attinet*] Quando ſubjectis conceſſa ſunt, ob crimen rebellionis, aut ſeditionem, ſimileve delictum, aut ſi ea reipublicæ detrimento eſſe cœperint: & tum tamen pro jure quæſito, quod aufertur, aliquid par illis reſtituendum.

57 *Vinculum legis demunt*] In quibus ſimpliciter conceditur, quod alicui civitati, vel corpori, collegiove, aut familiæ, vel perſonæ profuturum eſt, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

Digitized by Google

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XIV.

HACTENUS in genere de promiſſis, & contractibus, ac quomodo juramentis firmentur, egimus: ſequitur tractatus ſpecialis de promiſſis, iiſque juratis, *ſummarum poteſtatum*. Promittunt autem ſummæ poteſtates vel de rebus *privatis*, de quibus hoc capite agetur, vel de rebus *publicis*, de quibus capite ſequenti.

Hujus capitis Auctor tres facit partes, examinat enim 1°. quid liceat ſummæ poteſtati in propriis actibus, §. 1, *usque ad* §. 6: 2°. quid ei liceat in actibus ſubditorum, §. 6, *uſque ad* §. 10: 3°. Quid ei liceat circa actus ſucceſſorum §. 10, *ſeq*.

In genere hic notandum eſt, quod Princeps æque, ut privatus, ex promiſſo, & ex juramento cum effectu obligetur, ſive cum ſubdito contrahat, ſive cum alia ſumma poteſtate. Hoc principio in genere poſito, diſtinguendi ſunt caſus, 1. an rex cum rege contrahat: 2. an cum extraneo privato extra regnum: 3. an cum extraneo privato in ſuo regno: 4. an cum ſubdito ſuo.

Primo caſu, quoties ſcilicet rex cum rege ſive de re privata, ſive de re publica agit, jus merum naturæ valet, omniaque obtinent, quæ ſupra *c.* 11, 12, & 13. expoſuimus, adeo ut ſi alter ſtare promiſſis nolit, bello ad id adigi poſſit.

Secundo caſu, ſi ſcilicet Rex cum extraneo privato agit, extra regnum tenetur ut privatus ex jure loci, ubi negotium actum eſt; indeque *Rex*, *ſi actor* eſt, ſequitur forum rei privati, & ſi judex rei jus ei denegat, injuria eſt judicis; & ſic inter ipſos principes eſt jus belli. *Si Rex debitor*, & reus eſt, jus accipere debet juxta leges loci, ubi contraxit: ſi nolit ſatisfacere extraneus, ille ſui principis opem imploret, qui bello promittentem adigere poteſt ut ſuo ſubdito, cui promiſit, ſatisfaciat.

Tertio caſu, quando ſcilicet *Princeps* cum *extraneo privato* contrahit in ſuo regno, extraneus actionem contra principem promittentem cum effectu inſtituere nequit, quia hic ſuperiorem in ſuo territorio non habet. Nulla ergo alia procedendi ratio hic ſubeſt, quam ut privatus, cui promittitur, ſui principis imploret officia: ſi promittens ad hujus inſtantiam ſatisfacere nolit, bello ad id adigi poteſt, quia princeps jura ſuorum ſubditorum armis quoque defendere tenetur. E contrario princeps ſi ei promiſſum eſt, compellere illum privatum extraneum nequit ut promiſſis ſtet, quia principi in hunc nullum imperium competit: ſed ſi extraneus conventus in territorio ſui principis nolit ſolvere, creditor auxilium implorat principis, qui jus in reum habet; qui ſi ſatisfactionem neget, cum ipſo principe jus belli obtinet: de quo late egimus ſupra *L.* 1, *c.* 3, §. 1.

Quarto caſu, ubi Rex cum ſubdito agit, vel ab eo convenitur, pleniſſima inde utrinque oritur obligatio. At Rex conventus cogi non poteſt, quia ſuperiorem non habet. Hinc Deó res relinquenda eſt, & ſubditus calamitatem accipere videtur.

His ita præmiſſis, prima apud Auctorem quæſtio eſt, *an Rex ſe ipſum contra promiſſum a ſe factum in integrum reſtituere poſſit*, ſi vi, metu, vel dolo ad contrahendum inductus eſt? Nos diſtinguimus, an ſumma poteſtas, an extraneus privatus, an ſubditus metum illum intulerit. *Priori caſu* merum jus naturæ obtinet, & rex, etiam extra cauſam juſti belli, coactus pleniſſime ex ſuo conſenſu obligatur; ſi vero vis injuſta fuerit, & de eo conſtet, propter hanc injuriam ſeparatim

tim

Digitized by Google

tim agere poteſt contra eum, qui injuriam fecit. Coactus ergo obligatur ſtare promiſſis; at jure belli injuriam ſibi illatam vindicat. *Altero* caſu extraneus verum jus agendi habet contra regem, qui vi, metuque promiſit, adeo ut ſi nolit ſatisfacere, extraneus ille ſuum adire principem, ac de injuria queri poſſit: & tunc principis res eſt, ac jus belli. Sed ſi Princeps vim paſſus eſt, viciſſim de injuria agere contra metum inferentem poteſt, & princeps cogentis ſubditum ad reparationem illius injuriæ adigere tenetur. *Tertio caſu* princeps omnino uti eiſdem beneficiis poteſt, quæ ſuis ſubditis inter ſe indulſit.

Additio.

,, Vera principia mox peculiari diſſertatione exponemus.

A D §. I.

1 P R O M I S S A, *contractus, & juramenta regum*] ,, Nam de promiſſis, contractibus, & juramentis privatorum egit *Cap. XI, XII, & XIII.*

Et qui alii iis pares jus in republica ſummum obtinent] ,, Uti populus in ſtatu Democratico; Proceres in ſtatu Ariſtocratico, &c.

Peculiares habent quæſtiones] ,, Regula eadem eſt circa regum pacta, & circa pacta privatorum. Ex utriſque enim pactis jus oritur qoatenus partes diſponunt. At circa auctoritatem legum civilium, an, & quatenus in principum promiſſis, & juramentis valeant, quæſtiones peculiares occurrunt.

Tum de eo, quod ipſis in actus ſuos licet] ,, An ſcilicet gaudeant beneficio reſtitutionis in integrum ob fraudem, dolum, metum, errorem &c. *h.* §. 1, *n.* 1: an juramento ſe exſolvere poſſint, *h.* §. 1, *n.* 1, *juncto* §. 3: an promiſſio ſine caoſa, vel non adhibita forma lege præſcripta, facta valeat, §. 4.

Tum de eo, quod in ſubditos] ,, An ſcilicet princeps jus ſubditis ex ſuo pacto quæſitum auferre poſſit, §. 7, & 8. De eo, quod io extraneos licet, videſis ſupra *l.* 2, *c.* 4, §. 1.

Tum de eo, quod in ſucceſſores] ,, Quatenus ſcilicet ſucceſſores vel bonorum, vel imperii, ex pactis anteceſſorum obligentur, §. 9, & *ſeq.*

Quod primum caput] ,, Quid ſcilicet imperanti in ſuos actus liceat.

Quæritur, an ipſe rex ut ſubditos ſuos, ita ſe quoque reſtituere in integrum] ,, v. g. Ob læſionem enormem, ob lubricum ætatis, ob vim, ac metum &c.

Aut contractum irritum facere] ,, Si v. g. contra formam lege præſcriptam, adeoque contra jus commune aliquid promiſit. *Vid. L.* 5, *C. de Legibus.*

Aut a jurejurando ſe exſolvere poſſit] ,, I. e. Se ipſum diſpenſare poſſit, ne juramentum effectum habeat. Conf. *c. præc.* §. 20, *n.* 2, & *infra* §. 3.

Bodinus cenſet] ,, *De republ. c.* 8, *p. m.* 135, *ſeq.* qui more ſolito confuſe admodum hanc materiam examinat.

Reſtitui poſſe, ex quibus ſubditus reſtitueretur] ,, E contrario Vasquius *L.* 2, *Controv.* 51, *n.* 29, *ſeq.* ſtatuit, leges civiles in actibus principum plane in conſideratione non eſſe. Grotius diſtinguit inter actus regios, & privatos; & in illis jus naturæ ſolum obtinere, ait, in his autem leges civiles locum habere. Quod verum eſt, uti mox demonſtrabimus.

Tum in iis, quæ ad jura majeſtatis] ,, I. e. Ubi rex de Juribus reipublicæ diſponit.

Addit, ne jurejurando quidem teneri regem ſi ejusmodi ſint pacta conventa, a quibus diſcedere lex patiatur, etiamſi pacta honeſtati ſint conſentanea] ,, Hæc additio non pertinet ad caſum *ſi rex cum aliis principibus, aut ſubditis contrahit, & vi, dolo, aut metu læſus eſt*: ſed ampliatio hæc pertinet ad aliam quæſtionem, quam Bodinus *pag.* 112, movit, *an*, nimirum, *princeps patriis legibus, in quas juravit, obligetur?* Et hoc caſu diſtinguit, *an*, princeps ſe ipſum jurejurando adegerit? *an* princeps alteri promiſerit jurejurando, ſe leges a ſe, vel a majoribus latas non violaturum? *Priori* caſu regem non obligari, ait, *quia lex diſcedere patitur a tali pacto.* Cum enim obligatio harum legum dependeat ab arbitrio principis, ipſum quoque juramentum ab ejus arbitrio pendere videtur.

Non enim ideo teneri, quia juraverit, ſed quia juſtis conventionibus quisque tenetur] ,, Hæc verba male junguntur cum præcedentibus; nam ea ad poſteriorem diſtinctionis a Bodino adhibitæ caſum pertinet. Si ſcilicet *princeps aliis promiſerit jurejurando, ſe leges a ſe, vel a majoribus latas non violaturum*: atque hoc caſu obligari promittentem, & jurantem, ait Bodinus *dict. pag.* 112, ſi tertii interſit, non ideo, quia juravit, ſed

„ quia ita diſpoſuit. Ut proinde appareat, „ confuſe admodum ſententiam Bodini ab „ Auctore proponi.

Quatenus alterius interſit] „ Errorem hunc „ quem Connanus quoque defendit, refuta„ vimus ſupra *L.* 2, *c.* 11, §. 1; ubi demon„ ſtravimus, pacta ſervanda eſſe, etſi pro„ mittentis non interſit.

2 *Ita hic quoque diſtinguendum cenſemus*] Auctor in examinanda quæſtione, an beneficia reſtitutionis in integrum regi competant, diſtinguit, an UT REX contrahat, juret &c, an UT PRIVATUS: & ait, ea, quæ *ut rex* facit, eo loco eſſe, ac ſi populus feciſſet, qui cum ſe ipſo ſuperior non ſit, ſuis legibus nec obligari, nec beneficia ſibi concedere poſſit; ſecus ſi *ut privatus* promittit.

Nos in genere dicimus, regem æque obligari ex actibus privatis, ac ex actibus publicis, ſi *natura* jus alteri quæſitum inde eſt. Notanter diximus, *ſi natura* alteri jus inde quæſitum eſt; ſecus ergo ſi ſaltem *ex lege civili.* Nam cum Rex ſibi ipſi legem dicere non poſſit, nec ex illa lege civili obligari poterit: omne quippe imperium ex principis voluntate eſt; nemo autem ex ſua voluntate ſe obligat; imperium ſupponit ſuperiorem: at princeps ſibi ipſi ſuperior non eſt. Hinc contradictio eſt, & contra naturam relatorum, imperium in ſe eſſe. Equidem princeps ſe ipſum legibus civilibus ſubmittere ultro ſolet: & tunc non obligatur ex alterius imperio, ſed ex generoſitate implet id, ad quod natura non tenetur. Sed & porro notandum eſt, quod princeps, ſi contra jus natura quæſitum quædam beneficia indulgeat ſubditis, uti reſtitutiones in integrum ex capite ætatis, doli, vis, ac metus, item ſi irritos reddit contractus filiorum fam. & uxorum, ſi immodicas uſuras ſolvi prohibet &c, iiſdem beneficiis NB. contra ſubditos uti poſſit. Etſi enim ſibi ipſi beneficia concedere nequeat, tamen ſi iiſdem, quæ populo conceſſit, uti velit, licite id facere poterit. Neque enim alicui fit injuria: ſane, ſubditi in principe improbare non poſſunt quod in ſe probant.

Diſtinctio igitur illa inter actus *publicos*, & *privatos*, non ipſam obligationem reſpicit; nam ex utriſque æque obligatur princeps, ſi jus inde alii quæſitum eſt natura: ſed effectum hunc ſaltem habet illa diſtinctio, ut ex actibus *publicis* princeps tantum obligetur intra fines legitimæ adminiſtrationis; ex actibus *privatis* indiſtincte: & quod contractus de actibus *publicis* obligent ſucceſſores, non hæredes; promiſſa *privata* autem obligent hæredes, non ſucceſſores.

Additio.

„ Nos cum Grotio diſtinguendum cenſe„ mus, an Rex *ut rex* diſponat, i. e. de „ re publica: an *ut privatus* de jure privato. „ *Priori caſu* leges civiles locum habere non „ poſſunt, quia Rex ſuperiorem non habet, „ qui ei legem dare poſſit; ipſe autem ſibi „ neceſſitatem imponere nequit. Vide *L.* 2, „ *c.* 4, §. 12. *Poſteriori* caſu actus princi„ pis privati ſubjacent legibus civilibus, „ adeoque ſequuntur communem legum re„ gulam. Hactenus enim ipſe tanquam mem„ brum civitatis conſideratur, adeoque tan„ quam privatus, qui ſuperiorem habet; in„ deque privatorum jure utitur. Quo prin„ cipio poſito, omnes propoſitæ quæſtiones „ facili ratione deciduntur. Et cum hæc di„ ſtinctio inſignes effectus in omnibus juris „ objectis habeat, materiam hanc, a ne„ mine hactenus rite explicatam, peculiari „ diſſertatione illuſtravi, quam hic inſerere „ operæ pretium duxi.

DISSERTATIO

De diverſitate actuum Regis qua Regis, & Regis qua privati.

CAPUT I.

De diverſo reſpectu perſonæ regis in genere.

§. 1.

REX (*uti qualibet alia ſumma poteſtas,*) *diverſo reſpectu conſiderari poteſt: nimirum,* UT CAPUT REIPUBLICÆ, *ſeu qua* REX: 2. UT MEMBRUM SOCIETATIS CIVILIS, *ſeu qua* PRIVATUS.

§. 2. *Tanquam* CAPUT REIPUBLICÆ, *i. e. qua rex conſideratur, quoties quæſtio eſt de rebus, & juribus publicis, quæ populus ejus cura commiſit.*

Tanquam MEMBRUM CIVITATIS, *i. e. tanquam privatus conſideratur, quoties quæſtio eſt de rebus, & juribus regis privatis quæ rex non a populo, vel ex ejus diſpoſitione, ſed titulo privato tenet.*

§. 3. *Sane, reges quoque præter jura publica, quæ a populo eis delata ſunt, plurima jura cum aliis privatis communia habere, vel ex ipſa naturali ratione apparet.*

Ex STATU *enim* HOMINUM *jura patris, mariti, agnati &c, circa liberos, uxores, & agnatos eis naturali jure, æque, ac aliis concivibus quæſita ſunt.*

Jus

Jus IN REs, *i. e. proprietatem*, *&* *dominium iisdem modis ſibi acquirunt*, *quibus alii privati.*

*Sed & P*ERSONA *regis privatim* OBLIGARI *ex contractu*, *delicto*, *& variis cauſarum figuris poteſt.*

Nos ex naturæ rationibus, *& ex Romanis legibus alibi probavimus*, *regem duplicia habere bona*, *publica*, *& privata ; duplexque ærarium*, *publicum*, *& privatum.* (Vid. l. 2, c. 6, §. 10; & Jus meum Controv. tit. de jure fiſci q. 4.) *Priorum ſaltem adminiſtrator eſt*, *poſteriorum dominus.*

§. 4. *Hinc jam apparet*, *alios eſſe* ACTUS REGIS QUA REGIS, *alios eſſe* ACTUS REGIS QUA PRIVATI. Grot. l. 2, c. 14, §. 1, n. 2. §. 2, 3, 4, 5, & 6, n. 3. §. 11.

Actus regis UT REGIS *ſolo naturæ jure reguntur*. Grot. l. 2, c. 11, §. 5, n. 3, Diſſert. Prooem. XII, §. 421. *Neque leges civiles hic obtinent.* Grot. l. 2, c. 14, §. 5, pr. §. 6, n. 2. *Hi enim actus conſiderandi ſunt quaſi communitas faceret. In tales autem actus ſicut leges ab ipſa communitate facta vim nullam haberent*, *quia communitas ſe ipſa ſuperior non eſt*, *ita nec leges regiæ.* Grot. l. 2, c. 4, §. 12. cap. 14, §. 1. §. 2, n. 2. Bodin. l. 1, c. 8, p. m. 145.

§. 5. *Actus* REGIS PRIVATI *non ſunt conſiderandi ut actus communitatis*, *ſed ut actus partis*, Grot. d. c. 14, §. 2, n. 2, *qui a rege*, *ſed ut quovis alio fiunt*, d. c. 14, §. 6, *n.* 2.

In his igitur actibus indubie omnia jura privata obtinent, *quæ* ratio naturalis *inter membra ejusdem civitatis conſtituit ; adeoque omnia jura*, *quæ cuique privato ex* ſtatu hominum *ex* jure rerum, *&* ex obligatione perſonæ *naturali jure propria*, *& quæſita ſunt*, *& regi competunt*, *& contra regem obtinent.* Bodin. de republ. l. 1, c. 8, p. m. 134, 153, 155, ſeq.

§. 6. *Sed id quæritur*, An leges mere civiles in actibus regis NB. privatis obtineant ? *i. e.* An rex quoad jura privata ex legibus civilibus obligetur?

Negat hanc quæſtionem Vasquius L. 2, c. 51, *& magis Bodinus* L. 1, c. 8, pag. 134, 150, ſeq. *qui regem nunquam*, *nec majorum*, *nec ſuis legibus obligari*, *ſtatuit*, *quia nemo in ſe ipſum imperium habet*, L. 13, §. 4, ad Sc. Treb. *& nemo ſe ipſum cogere poteſt* ; ibid. & l. 3, §. 3, l. 4. Recept. arb. *ſuperior enim*, *vel par non eſt*, dd. leg. *Nemo igitur fungi poteſt officio cogentis*, *& coacti.* L. 13, §. 4, ad Sc. Treb. *Hinc regula eſt*, *nullam obligationem conſiſtere poſſe*, *quæ a voluntate promittentis ſtatum capit.* L. 46, l. 108, §. 1, Verb. obl.

Accedere videtur auctoritas legum civilium. Severus enim, , *& Antoninus ſæpiſſime reſcripſerunt*, *ſe legibus ſolutos eſſe*, *etſi legibus vivant.* §. f. Inſt. quib. mod. teſt. inf. *Theodoſius*, *& Valent. dignam vocem eſſe*, *ajunt*, *dignitate regnantis*, *legibus ſe alligatum profiteri ;* L. 4, c. legib. *adeoque ſolutos ſe legibus aſſerunt*, *& ſponte ſe illis alligatos profitentur. Conſ.* L. 3, de teſtam. l. 23, ff. legat. 3. Goth. ad l. 4, C. ad l. Falc. & Nov. 105, c. 2, §. 4.

Sed & idem Bodinus præjudicium affert Curiæ Pariſienſis, *quæ anno* 1182. *in cauſa Philippi II*, *regis*, *qui agrum Guinarum emit*, *& quem proximi jure gentili redimere cupiebant*, *hos ideo a redemtione removit*, quod princeps legibus civilibus non teneatur, d. l. 1, .c. 8, pag. 158.

Denique Puſendorſius de J. N. l. 8, c. 10, *aliam rationem affert*, *quod princeps*, *eo ipſo dum contrahit*, *actum illum a legibus civilibus exemiſſe videatur.*

At his non obſtantibus tuto aſſerimus, *leges mere civiles omnino in* ACTIBUS REGUM PRIVATIS *obtinere. Cum enim rex hactenus ut privatus*, *& ut membrum civitatis agat*, *neceſſario ſequitur*, *actus ejus legibus civitatis active*, *& paſſive ſubeſſe*, *i. e. eum jure privatorum uti.* Grot. l. 2, c. 12, §. 3. c. 14, §. 2, n. 2. §. 5. §. 6, n. 1, & 2. *Actusque eos eo animo factos cenſeri*, *ut communem legum regulam ſequantur*, *& regem ſub ea conditione contrahere videri.* Grot. l. 2, c. 14, §. 2, n. 2. *Atque hoc adeo verum eſt*, *ut rex non tantum conveniri ex illis legibus cum effectu poſſit*, *ſed & nullum ſit quicquid contra leges civiles agit.* l. 5, C. Legib.

Immo Grotius in hoc actuum genere tantum abeſſe, *ait*, *ut communes regni leges nullam vim habeant*, *ut etiam leges oppidi*, *ubi rex habitat*, *in illis valere ſtatuat* d. c. 14, §. 5 ; *quia ſpeciali ratione rex ibi ſe habet ut illius cætus membrum.* Grot. ibid.

Quod vero rex ex legibus quoque civilibus agere, *& beneficiis*, *ac privilegiis*, *aliis privatis conceſſis*, *uti poſſit*, *omni dubio caret. Cum enim jura civilia contra regem obtineant*, *nulla ratio dari poteſt*, *cur non obtinere debeant ſi de ejus favore agitur. In omnibus enim actibus privatis rex privatus eſt*, *& privatorum jure utitur.*

 Ka-

Rationes adverſariorum tanti non ſunt, ut in contrariam nos moveant ſententiam. Regula enim illa, quod nemo in ſe ipſum imperium habeat, & nemo ſe ipſum cogere poſſit, vera eſt quoad executionem, non quod ad obligationem, ſeu jus attinet. Sane, princeps, qui privatis debet, pleniſſime obligatur ad reparationem; at cogi nequit. Vid. §. ſeq.

Legibus Romanis ſtatutum erat, ut Imperatores, qua privati, ſoluti eſſent legibus: adeoque publica lege conſtabat, Imperatores ad formam, & ſolemnitates legum civilium obligatos non fuiſſe. Si proinde civis cum Imperatore contrahit, conditionis ejus gnarus, eo ipſo conſentit, ut negotia ex ſolis naturæ regulis dijudicentur. Adeoque hactenus verum eſt, virtutis, non juris fuiſſe, ſi imperatores legibus civilibus ſe alligatos profitebantur. Ipſe Auguſtus, qui legibus ſolutus erat, largitionem uxori Liviæ facturus, veniam legis Voconiæ a Senatu petiit. Bodin. d. l. pag. 158. *Quod ad præjudicium Bodini attinet, illud nihil probat, quia contraria præjudicia apud eundem Bodinum exſtant. Refert enim, Carolum VII. condemnatum fuiſſe ut ſylvam urbi proximam in Pariſiorum uſum cederet.* L. 1, c. 8, pag. 164. *Sed & porro rex Franciæ anno* 1266. *ex hortis deliciarum Curioni decimam exſolvere damnatus eſt judicio curiæ Pariſienſis.* Bod. d. l. p. 163; *& cum beneficium reſtitutionis amplecteretur, quod procurator fiſci vadimonium deſeruiſſet, rejectus eſt,* ibid. *Sane, Philippus Valeſius in teſtamento expreſſe derogavit legibus patriæ,* ibid. pag. 157; *& cum uxori pecuniam, aut prædia privata contra leges largiretur, pariter addidit, ſe legibus patriæ derogare,* ibid. *Adeoque non valuiſſent illi actus, niſi declaraſſet, ſe nolle in actibus his leges civiles valere. Quod jure nolle poteſt, quia in arbitrio regis eſt leges civiles pro lubitu mutare, & tollere.*

Fallit autem quam maxime ratio Puſendorfii: nam e contrario rex, qui ut privatus contrahit, ea lege contraxiſſe videtur, ut leges civiles obtineant, quemadmodum recte obſervavit Grotius l. 2, c. 14, §. 2, *n.* 2.

§. 7. *Sed & ipſe Grotius diſſentit* quoad leges pœnales. L. 2, c. 4, §. 12. c. 7, §. 11, n. 2. c. 11, §. 5, n. 3. c. 14, §. 2, n. 2. *Rationem hanc affert*, quia punitio, & coactio non procedunt niſi a voluntatibus diverſis, adeoque cogens, & coactum requirere diſtinctas perſonas, neque ſufficere diſtinctos reſpectus. *Verum, in legibus pœnalibus duo ſunt*; 1. obligatio, *quæ ex lege oritur*: 2. *legis* executio. *Rex qua privatus* *pleniſſime* obligatur *legibus pœnalibus, quia in actibus privatis privatorum jure utitur. At ſi nolit parere legibus, non deficit obligatio legis, ſed ejus executio, idque injuria regis. Adeoque non magis obligatio regis ob defectum executionis tollitur, quam ſi ſubditus vel per fugam, vel vi ſeſe executioni eximit. Præterea notandum eſt, regem de pœnis civilibus diſpenſare, & reis gratiam facere poſſe; cum igitur id in aliis liceat, ipſe quoque ſibi gratiam facere poterit.*

§. 8. *His ita præmiſſis, ſpeciatim in ſequentibus capitibus examinabimus, quatenus leges civiles circa* ACTUS REGIS PRIVATOS *in unoquoque objecto juris obtineant.*

CAPUT II.

De actibus regis privatis circa ſtatum hominum.

§. 9. *Prima circa* STATUM LIBERTATIS *occurrit quæſtio*, An princeps captus ab hoſte ſervus fiat? &c. *Equidem captos, quamdiu in poteſtate hoſtium ſunt, ab hoſte pro ſervis haberi, extra dubium eſt; adeoque negari nequit, etiam principem captum alieno dominio ſubjici, i. e. ex judicio hoſtis, qui injuriam ſibi factam eſſe aſſerit, ſervum fieri.* Grot. l. 3, c. 11, §. 7. *Neque de eo quæritur.*

Sed id quæritur, an captus ex judicio noſtræ civitatis ſervus fiat, adeo ut nec reverſus jura priſtina recipiat? *Equidem* jure naturæ *civis noſter, ab hoſte captus, ex judicio civitatis noſtræ injuria captus cenſetur*; l. 19, pr. Capt. & poſtl. Nov. Leon. *adeoque omnia ſuæ civitatis jura ſalva, & integra retinet, ad eum effectum, ut etiam durante captivitate de rebus ſuis pro lubitu diſponere poſſit, & ſi revertitur, ipſo jure priſtina jura recipiat. At* jure Romano veteri *tantus fuit circa captos rigor, tantumque in eos odium, ut etiam in Romana civitate pro ſervis, & pro civiliter mortuis habiti fuerint: adeo ut nec reverſi antiqua jura receperint.* (Vid. infra l. 3, c. 9, §. 10.)

Lex Cornelia hunc rigorem mitigavit, & captis, ac reverſis priſtina jura reſtituit, ſed per modum fictionis. Fingit enim lex illa, civem vel ab initio mortuum, vel, ſi revertitur, nunquam captum, adeoque nunquam ſervum fuiſſe (Vid. l. 3, c. 9, §. 11.) *At remanebat illa iniquitas, quod omnes captorum actus, quos ut ſervi perfecerunt, irriti manſerint, adeoque nec matrimonia medio tempo-*

re

re contracta, nec diſpoſitiones durante captivitate facta, vim juris habuerint.

De hoc igitur jure poſtliminii lege Cornelia conſtituto, quaritur, an illud locum habeat in actibus principis captivi privatis? Quod omnino affirmamus. Cum enim lege Cornelia in omnibus civibus ſtatutum ſit, ut capti non niſi jure poſtliminii priſtina recipiant jura, id quo minus quoque in rege, ejusque ACTIBUS PRIVATIS obtineat, nullam video dubitandi rationem. Poſita igitur lege Cornelia, ejusque uſu, certum eſt, Regem captum, quamdiu in captivitate eſt, non poſſe de rebus ſuis privatis diſponere, contrahere, matrimonium inire, teſtamentum condere &c; ſed omnes hos actus irritos eſſe, nec valere etſi reverſus fuerit.

Praterea, cum jure Romano arma, veſtis, omnesque res voluptaria &c, jure poſtliminii non recipiantur; id quoque jus in rebus regis privatis obtinere debet.

Hodie quaſtio illa inanis eſt, quia jus poſtliminii ceſſat, & jus natura etiam in privatis reductum eſt. (Vid. l. 3, c. 9, §. 1.)

§. 10. Porro illa quoque leges civiles, qua ad STATUM FAMILIÆ pertinent, & in rege qua privato, & contra eum obtinent.

Hinc 1°. jure Romano regi in liberos competit dominium Quiritarium, i. e. patria poteſtas civilis. Vi hujus poteſtatis civilis, REX QUA PATER, poteſt liberis ſuis pupillariter ſubſtituere, teſtamento eis tutorem dare, eos ex juſta cauſa exharedare. Praterea jus aliquod in peculia filii habet.

2°. Leges civiles, qua circa ſtatum familia ob utilitatem publicam aliquid prater naturam ſtatuunt, etiam regem obligant in actibus privatis. Hinc qua circa ſponſalia, nuptias, dotem, divortium, tutelam &c, conſtituta ſunt legibus patria, religioſe obſervari debent a rege. His conſequenter pater liberis hareditatem adimere, i. e. eos exharedare non niſi ex cauſis Nov. 115. expreſſis, poteſt; fundum dotalem alienare nequit, neque a tutela ſe excuſare poteſt, niſi ex cauſis jure probatis.

3°. E contrario REX, QUA FILIUS, eſt in poteſtate patris ſui privati, indeque omnia jura, qua lege civili patri in liberos conceſſa ſunt, ei etiam in filium regem competunt. Talis igitur pater privatus itidem filio regi pupillariter ſubſtituere, teſtamento tutorem ei dare, eumque ex juſtis cauſis exharedare poteſt: ac jus quoque in peculia filii habet.

4°. Quaritur, an conſenſus patris ſit neceſſarius ad nuptias Regis, qui in poteſtate patria privati eſt? Affirmatur quoad jura privata. Non enim poteſt patri invito ſuus hares obtrudi; adeoque liberi quoad effectum ſucceſſionis, juriumque familia privatorum, pro liberis jure non habentur.

Porro & 5°. quaritur, an rex plures ſimul uxores ducere poſſit? Equidem jure naturali nulla prohibitio apparet: at quia polygamus peccat in leges civiles, adeoque quoad jura privata (nam quod ad jura publica attinet, princeps ſola lege natura tenetur, eoque matrimonium valet) matrimonium ſecundum illicitum eſt, nec jura matrimonii quoad effectus civiles obtinent, liberi non ſuccedunt, nec jura legitimorum liberorum habent.

§. 11. REX QUA MARITUS omnia jura in uxorem acquirit, qua & ratio naturalis, & lex civilis cuique privato concedunt. Hinc ſi uxor adulterii rea eſt, Rex diſſoluto matrimonio dotem lucratur, &c.

Sed & econtrario, ſi Rex maritus adulterium committit, uxor recte agit ad diſſolvendum matrimonium, & lucratur donationem propter nuptias. Laut. comp. pag. 690.

Idem quoque obtinet in Regina, qua privato nupſit. Si enim maritus fidem conjugalem violat, agere ad diſſolvendum matrimonium poteſt, & donationem propter nuptias lucratur. Econtrario ſi ipſa adulterium committit, maritus ad diſſolvendum conjugium agit, & dos ejus lucro cedit. Sed & privatus ille maritus caſtigare uxorem, immo ad ſeparationem quoad thorum, & menſam, ex juſta cauſa agere poteſt.

Caterum rex, qua maritus, fundum dotalem regina alienare nequit; tot. tit. de fund. dot. Interceſſio regina pro marito nulla eſt. Laut. tit. ad SCtum Vellej. &c. Sed & pœna ſecundarum nuptiarum tam in rege, quam in regina locum habent; de quibus vide Jus meum controverſum tit. de nupt. qu. 10.

§. 12. REX, QUA AGNATUS, ſuſcipere tutelam agnatorum tenetur in bonis privatis, nec excuſare ſe poteſt niſi ex cauſis lege probatis. Immo tanquam ſuſpectus removeri poteſt. Sed & rex juxta ordinem legum civilium agnatis ſuis ſuccedit; at privatur ſucceſſione ſi necem regis anteceſſoris non vindicat.

Iidem agnati regi quoque viciſſim ſuccedunt in bonis privatis juxta leges patria; tutores ſunt legitimi regis pupilli, &c.

§. 13. Denique alia circa perſonas conſtituta ſunt jura, qua in regibus, eorumque actibus privatis conſideranda veniunt. Ita enim Rex quoad jura privata non ſit pubes niſi impletis

Digitized by Google

14 annis (etſi forte ante illud tempus & judicium plenum habeat, & indicia pubertatis adſint) : nec pro majore habetur niſi poſt annum 25.

Sed & differentia inter pubertatis, & infantiæ proximos hic obtinet. Perpetua enim hic valet ratio, quod Rex in actibus privatis ſit privatus, & privatorum jure utatur.

Caput III.

De actibus regis privatis circa jus rerum.

§. 14. Diſtinctionis inter actus regis qua regis, & inter actus regis qua privati, inſignis uſus eſt in ſecundo objecto juris, nimirum circa Jus rerum.

§. 15. Quæritur, nimirum, an jura legibus civilibus circa Jura in re ſtatuta, etiam ad reges pertineant, & illi formam legum civilium ſequi teneantur? Quod omnino affirmandum eſt, ſi Rex ut privatus agit, quia Rex in omnibus actibus privatis privatorum jure utitur. Vid. §. 6.

§. 16. Hinc 1°. quæritur, an Rex dominium acquirere pacto, & citra traditionem poſſit? Reſp. In illis caſibus, quibus jure civili dominium acquiritur citra traditionem, rex eodem jure uti poteſt: extra illos caſus nunquam, quia & jure naturæ, & jure civili dominium non niſi accedente traditione transfertur.

§. 17. Quæritur 2°. An rex per uſucapionem, & præſcriptionem, dominium acquirat, & amittat? Utrumque affirmamus de rebus privatis, modo requiſita uſucapionis, & præſcriptionis adſint. Si proinde in uſucapione deficit bona fides, vel juſtus titulus, vel longum tempus, ea regi nec prodeſſe nec nocere poteſt.

§. 18. Quæritur 3°. an rex de rebus privatis mortis cauſa donare, vel ex tali donatione acquirere poſſit? Utrumque affirmamus; modo ſolennitates lege præſcriptæ ſint adhibitæ, quibus deficientibus donatio nulla eſt.

§. 19. Quæritur 4°. an princeps teſtamentum condere, vel ex teſtamento privati aliquid capere poſſit? Utrumque affirmatur. Etſi enim teſtamenta ſint inventum juris civilis, tamen ex præcedentibus apparet, jura civilia quoque obtinere in actibus regis privatis, i. e. ſi de jure ejus privato agitur. Adeo ut omnia jura teſtamenti & in favorem regis, & contra ciam valeant.

§. 20. Quod de teſtamentaria diſpoſitione diximus, tunc demum verum eſt ſi ſolennitates teſtamenti adſunt, illis enim deficientibus diſpoſitio regis de rebus privatis nulla eſt.

Hinc 1°. non valet teſtamentum ſi 7 teſtes, reliquæve ſolennitates extrinſecæ, adhibitæ non fuerint. B. Par. in diſp. de teſt. princ. part. 2, §. 5. Vid. Dd. apud Muller. ad Struv. Exerc. 32, §. 9, lit. b. Eyben. de teſt. princ. tit. 2, n. 2, Quicquid diſſentiat ipſe Mullerus d. l. & Dd. ibidem, qui teſtamentum Caroli Auſtriaci, etſi teſtibus deſtitutum, validum judicatum fuiſſe teſtatur. Conf. Mylerus de ſtat imp. c. 26, §. 5.

Sed & 2°. non valet teſtamentum, ſi intrinſecæ ſolennitates deficiunt: uti ſi hæres in teſtamento nullus inſtitutus eſt. Vel

3°. Si liberi præteriti ſunt. Si inſtituti, ſed in legitima læſi ſunt, inofficioſi querela, vel ad ſupplementum agere poſſunt.

4°. Non valet teſtamentum regis, ſi pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedit. Adeoque

5°. Ex imperfecto teſtamento regis nemo agere, neque rex ex imperfecto teſtamento aliquid capere poteſt. Dd. apud Muller. d. l. Grot. l. 2, c. 7. §. 6, n. 2.

Sed & 6°. nullum eſt teſtamentum a rege confectum, qui non implevit annum decimum quartum, etſi pleniſſimum habeat judicium, §. 1, Inſt. quib. non eſt perm. junct. §. 5, Inſt. teſt. ord. 7°. Nec ſi captus apud hoſtes id fecerit, l. 8, pr. Qui teſt. fac. §. ſ. Inſt. teſt. ord. Vid. ſupr. §. 9, h. Diſſ. Nec 8°. ſi rex, qua filius, diſponit de peculio adventitio ſine conſenſu patris, utut privati, l. 6. l. 3, Qui teſt. fac. Nec 9°. ſi Rex inſtituit hæredes legibus civilibus inſtitui prohibitos. Laut. pag. 489. 10°. Teſtamentum etiam regis rumpitur ſui hæredis agnatione. Denique & 11°. valet teſtamentum regis in expeditione factum, ut teſtamentum militare, &c.

Cæterum 12°. rex liberis ſuis, immo pater privatus regi, pupillariter in teſtamento ſubſtituere poteſt; & 13°. beneficia deliberandi, & inventarii, in teſtamento regis obtinent.

§. 21. Præter dominium jure naturali alia Jura in re cognita non ſunt; & omnes illæ ſpecies, quæ jure Romano eo referuntur, originem ducunt ex jure civili.

De his igitur juribus quæritur, ſi rex ſervitutem, pignus, emphyteuſin, ſuperficiem, feudum &c, conſtituit, vel ſi tale jus ei conſtuitur, an eo ipſo Jus in re conſtituatur? Equidem jure naturæ ex ejuſmodi diſpoſitione tantum perſonam conſtituentis obligari, & in alterum nullum jus in rem ipſam tranſ-

Digitized by Google

transferri, alibi demonſtravimus. At quia rex in actibus privatis jure privatorum utitur, omnino ex his juribus actiones reales & ipſi, & contra eum dantur.

Quod itidem demum verum eſt ſi forma legibus civilibus præſcripta obſervatur. Adeoque 1°. Rex ſervitutem realem non rite conſtituit, nec talis ei conſtituitur, ſi prædium vicinum, & cauſa perpetua non eſt.

2°. *Similiter Rex verum uſumfructum non conſtituit, nec ei conſtituitur, ſi uſus a ſubſtantia rei ſeparari nequit.*

3°. *Pariter, quaſi uſumfructum rex nec conſtituit, nec ei conſtituitur, ſi id agitur ut res in ſpecie reſtituatur. Nam æſtimatio reſtitui, & ideo caveri debet.*

4°. *Sed & rex pignus non conſtituit, nec ei conſtituitur, in rebus, quæ lege civili pignori dari prohibentur.*

Caput IV.

De actibus regis privatis circa obligationes perſonæ.

§. 22. *In tertio objecto juris, ſcil. in* Obligationibus personæ, *nimirum, in pactis, & contractibus, in delictis, & in variis cauſarum figuris, diſtinctio inter* actus regis qua regis, *& inter* actus regis qua privati, *ſummam utilitatem habet.*

§. 23. *Sane, circa* Promissa regum *peculiares ſuboriri quæſtiones, bene obſervavit Grotius* L. 2, c. 14, §. 1. *Principii loco tenendum eſt, Regem,* ſi ut rex promittit, *ſolo jure naturæ obligari*, Grot. l. 2, c. 4, §. 1. cap. 11, §. 5, n. 3. cap. 14, §. 1, n. 2. §. 5. §. 6, n. 2. *Vid.* Vaſq. contr. ill. l. 2, c. 51, n. 28, & 34, *neque leges civiles in his actibus ullum effectum habere.*

At aliud dicendum de actibus regis privatis, *ſi rex ut privatus diſponit. Hi enim actus ſubjacent legibus civilibus: cujus rationem expoſuimus ſupra* §. 6.

§. 24. *His præmiſſis, in genere dicimus, quicquid lege civili etiam contra naturæ rationem ſtatutum eſt, & in rege, & contra regem obtinere, quoties de jure ſuo privato diſponit. Adeo ut omnis diſpoſitio legibus civilibus contraria ipſo jure nulla ſit*, l. 5, C. Legib.

Si proinde I. *jus civile ex negotio naturali jure invalido obligationem oriri voluit, etiam rex inde obligatur.*

II. *Si negotium jure naturæ validum legibus civilibus infirmatur, nec regi actio inde datur.*

III. *Si negotium jure naturæ, & civili validum ob juſtam cauſam reſcinditur, etiam contra regem reſtitutio in integrum locum habet.*

IV. *Si actio jure civili valida exceptione perpetua eliditur, id quoque contra regem obtinet.*

V. *Si legibus civilibus certa forma negotiis præſcripta eſt, ea deficiente, etiam actus regis privati nulli ſunt,*

VI. *Denique omnia jura, beneficia, & privilegia, quæ privatis lege civili conceſſa ſunt, etiam regi competunt.*

Singula hæc capita exemplis nunc demonſtrabimus.

§. 25. *Diximus* Primo, *regem obligari ex negotio, quod ſolo jure civili obligationem producit.*

Hinc 1°. *Rex ex ſua pollicitatione tenetur, ſi reipublicæ, vel piæ cauſæ aliquid promittit.* Grot. l. 2, c. 11, §. 3. cap. 14, §. 6. n. 1. Conf. Diſſ. Procem. XII, §. 421. (& infra in not. ad §. 5.) 2°. *Rex noxali actione conveniri poteſt ſi ſervus, vel animal ejus præter culpam damnum dant,* tot. tit. Nox. act. *Vid.* dict. Diſſert. Procem. XII, §. 586. 3°. *Si jure civili novum jus conſtitutum, & nomen additum non eſt, condictio ex lege etiam contra regem datur.* Tot. tit. ff. Condict. ex lege 4°. *Si actus jure reprobatus ex diſpoſitione juris civilis convaleſcit, accedente juramento, is etiam contra regem valet.* Grot. l. 2, c. 14, §. 1, n. 2.

§. 26. *Diximus* Secundo, *negotium jure naturæ validum aliquando infirmari jure civili; eoque caſu nec regi ex tali negotio actionem dari.*

Princeps igitur 1°. *nullam actionem habuit jure Romano, ſi abſque cauſa ei promittebatur.* Grot. l. 2, c. 11, §. 1, n. 3. cap. 14, §. 4, n. 5. 2°. *Quod per ludum fortunæ perditur, ejus nulla regi datur exactio,* tot. tit. ff. de aleatoribus. 3°. *Quoties rex contra leges civiles aliquid promittit, id ipſo jure nullum eſt.* L. 5, C. legibus.

§. 27. *Diximus* Tertio, *aliquando reſcindi negotium & jure naturæ, & jure civili validum. Atque hæ leges civiles etiam contra regem valent.*

Hinc ſi rex vi, metu, dolo &c. alium ad contrahendum inducit; ſi cum minore contrahit, qui ſe læſum ait; ſi rem ſuam ultra duplum veri pretii vendit, &c, omnibus his caſibus reſcinditur negotium, & læſus contra regem in integrum reſtituitur.

§. 28. *Diximus* Quarto, *actionem aliquando jure inſtitui poſſe, ſed legibus civi-*

libus eam elidi oppoſita exceptione perpetua. Hæ exceptiones etiam regi opponi poſſunt.

Hinc 1°. *Principi, qui agit ex pacto, quod cauſam non habet, jure prætorio opponi potuit exceptio pacti*, l. 5. l. 7, pr. pact. 2°. *Rex, qui filio familias pecuniam mutuam dedit, repelli poteſt exceptione SCti Macedoniani.* Grot. l. 2, c. 5, §. 6. Conf. Not. ad §. 5. & Diſſ. Proœm. XII, §. 421, n. 3. 3°. *Si fœmina apud regem pro debitore intercedit, regi contra fœminam agenti opponi poteſt exceptio SCti Vellejani.*

§. 29. *Diximus* Quinto, *jus civile ſæpius formam præſcribere negotiis, neque illa valere voluiſſe, niſi adhibitis certis ſolennibus. His igitur neglectis negotium nullum eſt, etiam intuitu regis; quod ſupra* §. 15, *jam obſervavimus.*

Hinc 1°. *non valet emtio venditio, ſi rex non pecuniam, ſed aliam rem promittit*, Grot. l. 2, c. 14, §. 5: *nec* 2°. *locatio conductio, non expreſſa mercede:* ibid. *nec* 3°. *mandatum, quod non gratis ſuſcipitur: nec* 4°. *ſtipulatio, ſi cauſa non præceſſit, aut verba non intervenirunt, &c. Diſſentit Vasquius* L. 1, qu. ill. 51.

Neque admittimus exceptionem Grotii, quod rex non teneatur adhibere has ſolennitates, ſi ex circumſtantiis appareat, ei placuiſſe, hunc actum ab illis legibus immunem facere, l. 2, c. 14, §. 2, *n.* 2. & §. 5. *Equidem facile concedimus, id tum locum habere, ſi lege publica declaratur, Principem ſolvi legibus velle, vel ſi rex contrahens id in ſpeciali illo actu declarat: quia leges civiles mutare, adeoque ſuos actus eis eximere poteſt.* Vid. §. 6. *At ſi nihil declaravit, & jus aliis ex negotio illo quæſitum eſt, id ex conjecturis auferri illis nequit. Hinc conceptis verbis id declarari debere, ait Bodinus l. 1, c. 8, p. m. 136.*

Quæritur, an rex injuria judicis condemnatus, ſolvere id, quod judicatum eſt, teneatur? Affirmatur: quia hæc ſententia non tantum civili jure, ſed & lege naturæ valet; partes enim litigantes in judicium compromiſerunt. Adeoque rex, ſi ſolvit, condicere ſolutum tanquam indebitum nequit. Vid jus meum contr. tit. de Cond. indeb q. 11.

§. 30. *Diximus* Sexto, *Regi qua privato omnia jura, & beneficia, legibus civilibus civibus indulta, competere:* Vid. ſupra §. 6. *Adeoque ſi* 1°. *ſine cauſa promittit, nulla contra eum actio datur. Quod* 2° *per luſum perdit, exigi ab eo nequit.* 3°. *Si quid contrarium legibus civilibus promittit, id ipſo jure nullum eſt.* 4°. *Si vi, dolo, metu, inducitur ad contrahendum, ſi ultra duplum veri pretii læditur, &c, rex ad reſcindendum negotium agere poteſt.* Bodinus de Rep. l. 1, *c.* 8, p. m. 135. (*ubi male id ad actus quoque regios extendit.* Vid. Grot. c. 14, §. 1.)

5°. *Quær. an Rex minor ſi contraxit, ob lubricum ætatis reſtitutionem impetrare poſſit? Quod omnino affirmamus, quia in actibus privatis privatorum jure utitur. Diſſentit Bodinus* d. c. 8, §. 163; *quia reges nunquam ſunt minores: verum, hæc ratio valet in actibus regiis, at non in actibus regis privatis, ubi privatus eſt.*

6°. *Si Rex, qui in poteſtate patria eſt, pecuniam mutuam accepit, eludere actionem poteſt exceptione SCti Macedoniani.* 7°. *Si forma lege præſcripta, vel ſolennitates jure ſtatutæ deficiunt in negotio cum rege contracto, rex inde conveniri nequit: adeoque non valet emtio ſine certo pretio, nec locatio ſine mercede, nec ſtipulatio ſine cauſa, & verbis &c.*

8°. *Si Rex ſtipulatus eſt ultra uſuras quincunces, exceptionem uſurariæ pravitatis opponere creditori poteſt, ſi* ut Privatus *ſtipulatus eſt*, Grot. l. 2, c. 14, §. 2, n. 2: *ſecus ſi* ut Rex. *Hinc peſſime Philippus II. Hiſpaniæ rex creditoribus ſuis decoxit, & ann.* 1596. *novas cum iis tabulas fecit.* Demetr. l. 18, pag. 754. Gron. in not. ad c. 14, §. 2.

§. 31. *In materia* Quasi contractuum *uſus quoque eſſe poteſt diverſi reſpectus in perſona regis. Nam* ut privatus *condictione furti, condictione ex lege civili, condictione ex cauſa civiliter turpi, vel injuſta, agere, & conveniri poteſt, non vero ſi* ut rex *conſideratur.*

§. 32. *Major difficultas eſt circa* Delicta, & Poenas. *Quæri enim ſolet, an leges pœnales quoque, ſi Civiles ſunt, contra Principem locum habeant? Grotius, aliique, id negant.* Vid. ſupr §. 6. *Nos affirmamus. Cum enim regula generalis ſit, quod rex in actibus privatis privatus ſit, & privatorum jure utatur, nulla ratio dari poteſt cur non in delictis idem obtineat. Delinquit enim non qua rex, ſed qua privatus. Sane,* 2°. *defectus executionis, ſeu exactionis, non impedit obligationem, nec eam minuit, ſed potius auget: quia non tantum injuriam facit, ſed & reparationem negat. Negari* 3°. *nequit, Principem, qui homicidium committit, talionem, i. e. mortis pœnam debere; utpote qua naturali jure determinata eſt.* Vid. Bodin.

l. 1.

Digitized by Google

l. 1, *c.* 8, §. 152; *adeoque hæc non hominis, ſed Dei lex eſt*, ibid. *Hæc obligatio non deficit, etſi executio contra regem nulla ſit. Idem ergo obtinet in pœnis civilibus. Immo 4°. ipſe Auctor fatetur, regem in cauſis, v. g. debiti civilis, legibus civilibus ſubjici*, Grot. l. 2, c. 13, §. 4, 5: *at nec in his princeps cogi poteſt, ut idem aſſerit* §. 14; *certiſſimo indicio, defectum coactionis non imminuere obligationem, & jus agendi. Rex igitur obligatur* 5°. *ex legibus juris Civilis pœnalibus; ſed invitus cogi non poteſt, non ex impotentia juris, ſed facti. Sane* 6°. *in pœnalibus non præciſe requiri diverſas perſonas, vel exemplo Caroli V. apparet, qui ſe ipſum, qua ducem Auſtriæ, ſub pœna in judicium vocavit.* Teſm. ad Grot. l. 2, c. 14, §. 2, lit. i. *Adeoque idem hic eſt cogens, & coactus.*

Cæterum doctrinam Grotii, quod Rex jure naturæ ob injurias privatas a quocunque privato puniri poſſit, & quod jure gentium demum id mutatum ſit, refutavimus ſupra l. 1, *c.* 4, §. 2, uſque ad §. 7.

Sed & ſupra diximus, Regem circa pœnas civiles diſpenſare, atque adeo ſibi quoque gratiam facere poſſe.

Denique facile concedimus, neminem privatum legem pœnalem contra Principem allegaturum, aut executionem pœnæ rogaturum eſſe. At non quærimus, quid fieri ob metum ſoleat, ſed quid jure fieri poſſit.

Hinc 1°. *pœna uſurariæ pravitatis in regem quoque ſtatui poteſt.* 2°. *Præſcriptio, quæ eſt pœna negligentiæ, regi quoque opponi poteſt.* Vid. Grot. l. 2, c. 4, §. 12, ibique not. *Si rex ultra duplum veri pretii ab alio accepit, reſcinditur contractus.* Grot. l. 2, c. 14, §. 1, n. 1. & not. ad §. 2. & ad §. 5. 4°. *Si ex turpi cauſa aliquid accepit, id amittit, & fiſco cedit.* Laut. Comp. tit. de Cond. ex turpi Cauſ.

§. 13. *Denique ex* quaſi delicto Civili *quoque rex obligatur: ſi nimirum legibus civilibus culpa quædam perſonæ imputatur, quæ natura culpa non eſt. Atque huc pertinent actiones noxales.* Vid. diſſert. Proœm. XII, §. 585, *Quæ proinde æque contra regem dantur, ſi actus eſt privatus, non ſi rex ut rex conſideratur.*

Eo loco habenda ſunt, quaſi communitas faceret] ,, Rex enim jure communitatis, i. e.
,, jure populi, qui omne jus ſuum in princi-
,, pem tranſtulit, leges condit.

In tales autem actus ſicut leges ab ipſa communitate factæ vim nullam haberent] ,, Fal-
,, ſam hanc rationem, & meram cavillatio-
,, nem eſſe, ait *Gron. h.* Nam communita-
,, tem, quas leges poſuit ſingulis, poſuiſſe
,, & ſibi, indeque regem teneri, putat, le-
,, gibus a ſeſe factis, & quamdio conſtant,
,, eas agnoſcere debere ſuperiores. At cum
,, Grotius hic agat de actibus regiis, i. e. de
,, actibus ſummæ poteſtatis, hi actus non
,, ſubſunt legibus, quas ſumma poteſtas præ-
,, ſcribit ſaltem actibus privatis. Sane, ſum-
,, ma poteſtas ſibi ipſi, qua ſummæ poteſta-
,, ti, legem præſcribere nequit: alius debet
,, eſſe, qui imperat, alius, qui paret; ſa-
,, ne, nulla eſt obligatio, quæ in arbitrium
,, confertur.

,, Tota hæc ratio ceſſat, ſi rex non ut rex,
,, ſed ut privatus de juribus ſois privatis diſ-
,, ponit; tunc enim certo reſpectu ipſe eſt
,, privatus, ſuperiorem habet, cujos legibus
,, obligatur. Idque fateri, quin gloriæ ſibi
,, eſſe volunt, legibus ſe alligatum profiteri,
,, §. *f. Quid mod. teſt. Vid. Teſm. h. c.* §. 2,
,, *lit. g.*

Ita nec leges regiæ] ,, Rex enim jure com-
,, monitatis, ſeu populi utitur.

Quare adverſus hos contractus reſtitutio locum non habebit] ,, Ad eum effectum, ut
,, reſcindatur negotium.

Venit enim illa ex jure civili] ,, Ex qoo
,, reges non tenentur. Equidem Gronovius *h.*
,, exiſtimat, regis conditionem duriorem fie-
,, ri, quam privatorum, præſertim in illis
,, rebus, in quibos fraus, metus, dolus mul-
,, to damnoſior eſt, quam in rebus privato-
,, rum. Idem ſentiunt Ziegler, & Oſiander
,, in *not. h.* Puſendorfius non opus eſſe reſti-
,, tutione, putat, ſed regem pacto ſuo ineſſe
,, aliquod vitium deprehendentem, per ſe
,, ipſum alteri declarare poſſe, ſe ex illo vi-
,, tioſo pacto nolle teneri. Neque neceſſum
,, eſſe relaxationem impetrare obligationis,
,, quæ natura nulla eſt. *L.* 8, *c.* 10, §. 2.

,, Sed viri doctiſſimi nec mentem Grotii,
,, nec rationem juris intellexerunt. Res ita
,, ſe habet.

,, Rex ſi U T R E X juſto bello cogitur ad
,, aliquid promittendum, reſtitutionem pete-
,, re, & ad reſcindendum promiſſum agere
,, nequit, quia vis bellica inter duas ſum-
,, mas poteſtates nunquam injuſta eſt; quod
,, & de dolo verum eſſe, probabimus infra
,, *l.* 3, *c.* 1, §. 6, *ſeq.*

,, Sed & ſi R E X minor U T R E X con-
,, trahit, vel ultra dimidium læditur, non

„ poteſt provocare ad reſtitutionem ob lu-
„ bricum ætatis, aut ob læſionem enormem.
„ Utraque enim jure naturæ (quo ſolo reges
„ qua reges tenentur) cognita non eſt.
„ Si REX UT REX extra juſtum bel-
„ lum, vi, metu, vel dolo inducitur ad con-
„ trahendum, ſubſiſtit negotium, neque re-
„ ſcindi mediante reſtitutione poteſt, quia
„ reſtitutiones ſunt beneficia juris civilis:
„ quidquid diſſentiat Bodinus apud Grot. *h.*
„ *c.* 14, §. 1. At id non impedit quo minus
„ rex, qui vim injuſtam paſſus, vel dolo
„ alterius deceptus eſt, ad id, quod intereſt,
„ agere poſſit. Quod fit non per reſciſſio-
„ nem negotii; id enim jure civili demum
„ ſtatutum eſt: ſed ſeparata actione. Unde
„ omnis iniquitas, quam Gronovius metue-
„ bat, ceſſat; nec admitti poteſt quod aſſe-
„ rit, reſtitutiones origine eſſe juris naturalis.
„ Omnia hæc ſecus ſe habent in actibus
„ REGIS PRIVATIS, de quibus mox.
„ Si legibus fundamentalibus certa ætas
„ conſtituta ſit, & rex antequam illam æta-
„ tem attingit, contrahat, quæritur, an ſub-
„ ſiſtat negotium? Negatur: nam lege pu-
„ blica adminiſtratio ei adempta eſt; adeoque
„ diſponere de juribus publicis nequit. Fru-
„ ſtra igitur hic de reſtitutione quæritur, cum
„ actus ipſo jure nullus ſit. *Vid. Teſin. h.*

Non admittenda igitur exceptio regum ad-verſus contractus, quos minores feciſſent]
„ Quia minores contrahere jure naturæ licite
„ poſſunt, & quod ob lubricum ætatis reſti-
„ tutio detur, id a jure civili eſt. Ex eadem
„ ratione Rex in actibus regiis non poteſt
„ opponere exceptionem SCti Macedoniani,
„ læſionis ultra dimidium &c; nec Regina
„ beneficia jure civili ſexui indulta.

AD §. II.

3 QUID rex agere poſſit, quid non poſſit, dependet totum a forma imperii: ſi mixta eſt forma, nihil agere poteſt ſine conſenſu omnium: ſi certis ſaltem legibus reſtricta eſt regis poteſtas, quidquid contra leges illas ſtatuit, nullum eſt.

Si populus regem fecerit non pleno jure, ſed additis legibus] „ De qua materia late egi-
„ mus *L.* 1, *c.* 3, §. 11, 12, *ſeq.* §. 16, 17, 18.
„ & *cap.* 4, §. 8, 12, 13, & 14.

Poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri] „ Nam imperium hactenus regi delatum
„ non eſt.

Aut omnino, aut ex parte] „ Juxta pote-
„ ſtatem, quam populus ſibi reſervavit.

Quia eatenus populus jus ſibi ſervavit] „ Ad-
„ eoque intuitu regis jus imperii, eoque &
„ facultas diſponendi hactenus deficit.

De iis autem actibus regum, qui pleno jure regnant] „ i. e. Quorum poteſtas nullis legi-
„ bus reſtricta eſt.

Sed regnum non ut proprium poſſident]
„ i. e. Jure patrimonii, qualia regna Auctor
„ vocat patrimonialia.

Quibus regnum] „ *Vide L.* 1, *c.* 3, §. 13. &
„ *l.* 2, *c.* 6, §. 3.

Aut regni pars] „ *Vid. l.* 2, *c.* 6, §. 4, 5,
„ 6, 7, 8.

Aut res fiſcales alienantur] „ *Vid. l.* 2,
„ *c.* 6, §. 10, *ſeq.*

Egimus ſupra] „ *L.* 1, *c.* 3, §. 12, *n.* 3, 4,
„ 5, 6. & *c.* 4, §. 10. *L.* 2, *c.* 6, §. 3, *ſeq. Conf.*
„ *L.* 3, *c.* 20, §. 5.

Hos actus ipſo natura jure nullos eſſe] „ Ra-
„ tiones expoſuimus allegatis locis.

Ut factos de re aliena] „ Scilicet, de re po-
„ puli, quod etiam verum eſſe, diximus,
„ in regnis bello quæſitis. In hæc enim regi
„ victori non plus juris competit, quam in
„ regnum a populo delatum. *Vid. L.* 1, *c.* 3,
„ *ad* §. 12, *n.* 1.

At privati actus regis conſiderandi ſunt, non ut actus communitatis] „ Rex enim non de ju- 2
„ re, vel re populi diſponit, ſed de jure ſuo
„ privato.

Sed ut actus partis] „ Diximus, duplici jure
„ principem uti: nam ipſe quoque privata
„ quædam bona, & jura ſibi propria habet,
„ diſtincta a juribus publicis.

Ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam ſequantur] „ Princeps enim
„ quoad jura privata privatus eſt, adeoque
„ hactenus ſubjacet legibus civilibus.

Quæ actus quoſdam aut ſimpliciter irritos faciunt] „ Si forma negotii præſcripta ne-
„ glecta fuit.

Aut ſi is, qui læſus eſt, velit] „ Uti ſi mi-
„ nor contraxit, ac ſe ex lubrico ætatis læ-
„ ſum ait, vel ſi major enormiter læſus eſt;
„ hæc enim negotia ſubſiſtunt, & volente læ-
„ ſo demum reſcinduntur.

Locum & hic habebunt] „ i. e. Leges,
„ quæ beneficia quædam, quibus promiſſa
„ enervantur, ſubditis concedunt, hic quo-
„ que obtinebunt.

Quaſi ſub ea conditione contractum foret]
„ Ut nimirum actus illi communem regulam
„ ſequerentur.

Sic

Digitized by Google

Sic videmus reges quoſdam adverſus fœnebre malum ſibi conſuluiſſe juris remediis] Hæc juris remedia indroducta fuerunt ex communi errore, quod principes exiſtimaverint, uſuras contrariari juri naturæ, & divino; quæ opinio cauſam dedit ut annui redditus ſint introducti, qui tamen effectu nihil aliud ſunt, quam uſuræ. Cæterum videtur Auctor hic reſpicere ad exemplum Regis Philippi II, qui hoc prætextu novas cum creditoribus ſuis tabulas fecit a C. 1596. *Demetr. l.* 18, *p.* 754. *Grot. Hiſt. Belg.* 5, *de Philippo II.*

Additio.

,, Ex præcedentibus apparet, diſtinguendum in hac quæſtione eſſe, *an* princeps uſuras promiſerit ut princeps, *an* ut privatus. *Priori* caſu, ſi in utilitatem reipublicæ pecuniam mutuam ſumſit, & uſuras immodicas promiſit, ex promiſſo ſuo tenetur, nec beneficiis legis civilis uti poteſt. *Poſteriori* caſu, ſi ad uſus privatos pecuniam accepit, remediis juris civilis contra immodicas uſuras ipſi ſuccurritur. Atque cum hac diſtinctione decidi exemplum Philippi II. debet. *Conf. infra* §. 12, *in fine.*

Poterit tamen rex ut aliorum, ita ſuos actus his legibus ſolvere] ,, Quod repetit *infra* §. 5. Senſus eſt, quod princeps ſtatuere poſſit, ne ob uſurariam pravitatem ipſe teneatur; ne actus ejus cum minore geſtus ob lubricum ætatis reſcindatur, &c. Hoc ipſo enim videtur lege ſpeciali actus ſuos a legibus illis civilibus eximere.

Ex circumſtantiis erit æſtimandum] ,, Immo cum ſubditis ex lege civili jus quæſitum ſit, id auferre eis nequit, niſi nova lege voluntatem in caſu præſenti, & in futurum expreſſe declaret.

Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali] ,, Deficiente enim lege civili, jus naturæ circa actus regis privatos obtinet: adeoque immodicas uſuras princeps ut privatus ſtipulari poteſt.

Sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram] ,, Quæritur, an leges quoque pœnales in actibus regum privatis obtineant? Grotius id negat *h.* §. & *ſupra c.* 7, §. 11, *n.* 2. §. 5, *in f.* cui adſtipulatur *Vaſquius Controv.* 51, *n.* 31. Nos affirmamus. Nam ſi commoda juris civilis ad eum pertinent, etiam incommodis ſe ſubjicere tenetur. Et cum in genere in actibus privatis privatus ſit, etiam in genere privatorum jure utitur.

,, Hinc exceptio præſcriptionis (quæ pœnam negligentiæ ſupponit) regi omnino opponi poteſt. Vid. *ſupr. l.* 2, *c.* 4, §. 12. Sed & pœnis uſurariæ pravitatis ſubjicitur, &c. Si vi, dolo &c. aliquid a ſubditis exegit, reſcinditur negotium.

,, Neque *obſtat* ratio Auctoris, quod alius eſſe debeat qui cogat, alius, qui cogitur. Reſp. Cum rex in actibus privatis jure privatorum utatur, hactenus punitio, & coactio procedunt a diverſis voluntatibus. Rex enim, qua rex, eſt perſona cogens, & qua privatus, eſt perſona, quæ cogitur. Nam quoad jura privata eſt privatus, adeoque hactenus cogi poteſt. Si rex, qua rex, nolit jus reddere, non deficit cogens, ſed executio; non deficit obligatio cogendi, ſed voluntas: idque contingit injuria ejus, qui cogere ſe ipſum deberet.

Itaque cogens, & coactum, requirunt diſtinctas perſonas, neque ſufficiunt diſtincti reſpectus] ,, Cur non alio reſpectu poterit eſſe rex, alio privatus? Uti alio reſpectu idem Princeps poteſt eſſe rex, alio filius, & alio maritus.

A D §. III.

JURAMENTUM *autem rex irritum reddere poteſt antecedenter*] Auctor principii loco poſuit, *actus regios* non ſubeſſe legibus civilibus, at *actus privatos regis* ſequi communem legum regulam; indeque concludit, in *illis* actibus eum ſe reſtituere non poſſe, in *his* poſſe. *Vid.* §. 1, & 2. Hinc jam porro ſtatuit, regem in *actibus* quoque *privatis* juramentum irritum reddere, ſeu ab eo ſe exſolvere poſſe antecedenter, i. e. *ſi ante contrarium juravit*: non conſequenter, i. e. ſi conditio ineſt, *niſi ipſe nolit.* Nos dicimus, regem ſemper ex ſuo jurejurando obligari, quoties jus ex ejus diſpoſitione alii quæſitum eſt; cum enim citra juramentum rex inde obligetur, multo magis obligabitur accedente juramento. Secus ſi alii jus inde quæſitum non eſt; tunc enim ex jurejurando non poteſt obligari ad aliquid præſtandum, quod præſtare alii non tenetur. Quis ergo effectus eſt jurisjurandi? Reſp. ſi non præſtat, perjurii pœnam metuere debet a Deo inferendam.

Additio.

,, Exemplum hic occurrit, ubi Auctor rem per ſe perſpicuam, adeo obſcuram reddit, ut vix, quid ſibi velit, conſtare poſſit. Quæ-

„ rit, nimirum, *ut rex*, ut privatus, *jura-*
„ *mentum per aliud juramentum irritum red-*
„ *dere poſſit?* Idque affirmat *antecedenter*,
„ ſi ſcilicet per prius juramentum ſe ipſe pri-
„ vavit poteſtate quid jurandi, vel, ut O-
„ ſiander rem explicat, ſi actus poſterior de-
„ pendet a facultate agentis: negat autem
„ *conſequenter*, quia hic quoque non ſuffice-
„ re, ait, diſtinctos reſpectus, ſed perſona-
„ rum diſtinctionem requiri; quod Oſiander
„ ita explicat, ſi actus poſterior non depen-
„ det a facultate agentis.

„ Res per ſe perſpicua eſt. Rex, qui ut
„ *privatus* juravit, naturali jure obligatur *ſi*
„ *per actum, qui juramento confirmatur*, *aliis*
„ *jus quæſitum eſt*, ſive jure naturali, ſive
„ civili. Hoc enim jus, quod in alium tranſ-
„ tulit, per poſterius juramentum alteri au-
„ ferre nequit; adeoque ipſo jure irritum eſt
„ poſterius juramentum. At *ſi jus in alium*
„ *ex priore promiſſione jurata non eſt transla-*
„ *tum*, rex a priori actu, qui per ſe irritus
„ jam eſt, recedere nova promiſſione jurata
„ poteſt: nemini enim fit injuria, quia ne-
„ mini jus aliquod ex priori juramento quæ-
„ ſitum eſt.

„ At alia quæſtio eſt, an Deo teneatur
„ propter perjurium, ſeu propter violatum
„ nomen Dei? quod omnino affirmamus.

Antecedenter poteſt ut privatus] „ Non con-
„ ſequenter, quia ibi non ut privatus, ſed
„ ut rex conſideratur, ubi perſonarum diſtin-
„ ctio requiritur: de quo ſtatim.

Si ſe ipſe poteſtate tale quid jurandi plane pri-
vaverit priore juramento], „ Si enim ſolam fidem
„ obſtrinxit, uti ſi juravit, ſe nolle teſtamentum
„ facere, & tamen poſtea conficit, idque ju-
„ ramento firmat, Grotius exiſtimat, actum
„ poſteriorem valere, & juramentum prius
„ irritum reddi, niſi ita conceptum ſit prius
„ juramentum, ut ſimul contineat abdicatio-
„ nem plenam poteſtatis ad actum: hoc enim
„ caſu antecedenter poſterius juramentum
„ irritum reddi, ait. *Vid. ſupr. c.* 13, §. 19,
„ ubi hæc principia examinavimus. *Add. pr.*
„ *b.* §.

Conſequenter non poteſt] „ Quatenus ſcil.
„ non ut privatus, ſed ut rex conſideratur:
„ ſupponit enim Auctor, actus privatorum
„ non plene eſſe in eorum poteſtate, ſed ita
„ ut a ſuperiore dependeant. *L.* 2, *c.* 13, §. 20.
„ Si proinde rex ut privatus jurat ſe velle te-
„ neri, hoc juramentum exceptionem in ſe
„ habere putat, niſi ſuperior, i. e. rex jurans,
„ noluerit. Abſurdum vero eſſe, ait, ſi rex
„ juraret ſe velle teneri niſi ipſe noluerit:
„ unde concludit, ad id, ut rex irritum prius
„ juramentum facere poſſit, perſonarum di-
„ ſtinctionem requiri. Conf. *pr.* §. *b.*

Quia hic quoque perſonarum diſtinctio re-
quiritur] „ i. e. Alius eſſe debet, qui ju-
„ rat, alius, qui juramentum illud infirmare
„ poteſt.

Jam antea exceptionem in ſe habebant, niſi
ſuperior noluerit] „ Actus enim noſtros non
„ plene in noſtra poteſtate eſſe, ait, ſed ita
„ ut a ſuperioribus dependeant. *Lib.* 2, *c.* 13,
„ §. 20.

At ita jurare, ut tenearis niſi ipſe nolis]
„ Quod in caſu propoſito fieret; Rex enim,
„ ut privatus, jurat ſe velle teneri, niſi ipſe,
„ qua rex, i. e. qua ſuperior nolit.

Perabſurdum eſt, & naturæ jurisjurandi
contrarium] „ Alius enim eſt qui jurat, alius,
„ qui ſua voluntate juramentum illud infir-
„ mat.

Ex jurejurando jus alteri quæri non poſſit,
ob aliquod vitium in perſona] „ Exemplum
„ dat in eo, qui per metum injuſtum cau-
„ ſam juratæ promiſſioni dedit. *Vid. ſupr.*
„ *c.* 13, §. 14. At ibidem notavimus, ex
„ illa promiſſione jurata verum jus alteri
„ quæri, adeoque hoc exemplum huc non
„ pertinere.

Tamen eum, qui juraverit, Deo obſtringi,
ſupra oſtendimus] „ Ita enim rem explicavit
„ *ſupra c.* 13, §. 14. *Si verba juramenti ho-*
„ *minem non reſpiciant, jus ei conferendo,*
„ *aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit, quod*
„ *ei poſſit opponi, tunc ea vis erit jurisjuran-*
„ *di, ut homo quidem ille nullum jus con-*
„ *ſequatur: at nihilominus qui juravit Deo*
„ *obligetur ſtare juramento.* Verior eſt ſenten-
„ tia, in propoſito exemplo de promiſſione
„ vi, metuque inita, jus omnino in alterum
„ transferri, nedum ſi jurata ſit.

Quod ad reges non minus, quam ad alios
pertinet] „ Nimirum, ut reges quoque, ſi
„ aliquid juramento contrarium agunt, Deo
„ de perjurio teneantur, etſi jus homini non
„ ſit quæſitum.

Contra, quam ſentit dicto loco Bodinus]
„ Bodinus non negat, regem jurantem de
„ perjurio Deo obſtringi; ſed ſaltem docet,
„ jurantem non teneri ei, cui juravit, ſi
„ ejuſmodi ſunt pacta jurata, a quibus diſce-
„ dere lex ipſa patiatur: quod omnino ve-
„ rum eſt, quia alteri jus quæſitum non eſt,
„ ſi lex a pacto recedere patitur.

„ Merito

,, Merito autem rejicit Bodinus ſententiam ,, eorum, qui pacta conventa, quæ nullam ,, per ſe vim habent, ſola vi jurisjurandi ,, vim juris accipere ſtatuunt. *Bodin. d. l. p.* ,, *m.* 112.

A d §. IV.

P l e n a, & *abſoluta*] ,, Si ſcilicet voluntas ſe ipſam pro futuro determinat tem- ,, pore, cum ſigno ſufficiente ad indicandam ,, perſeverandi neceſſitatem, & volendi jus ,, proprium conferre, *c. XI*, §. 3, & 4.

Atque acceptata] ,, Id enim neceſſario re- ,, quiritur, ut jus alteri quæratur, *d. c. XI*, ,, §. 14, *ſeq.* Hinc ex pollicitatione nullum ,, jus alteri quætitur, *ibid.* §. 3.

Naturaliter jus transferre] ,, Prout enim ,, partes de ſuo jute diſponunt, ita jus eſt.

Quod itidem ad reges non minus, quam ad alios pertinet] ,, Illi enim æque, ac privati, ,, ex jure naturæ tenentur; at juris naturalis ,, eſt, ut quis obligetur ex promiſſo.

Qui negant, regem teneri unquam his, quæ ſine cauſa promiſit] Cum JCti per *cauſam* intelligant animum ttansferendi juris, certum eſt, obligationem non dari, niſi cauſa, i. e. animus transferendi juris adſit: deficiente enim cauſa neceſſario deficit obligatio, quæ non niſi ex cauſa oritur.

Additio.

,, Notavimns alibi, JCtos Romanos per ,, *cauſam* non intellexiſſe animum transferen- ,, di juris, quia obligatio ex negotiis quibuſ- ,, dam oritur, etſi cauſa non ſubſit: per ,, *cauſam* igitur intellexerunt rationem ali- ,, quam, ſive futuram, ſive præcedentem, ,, propter quam aliquid viciſſim promittitur, ,, adeoque ubi *ſynallagma* adeſt. Ex his ſolis ,, negotiis jure civili obligatio oritur; ex ,, reliquis vero promiſſionibus, quæ ſine cau- ,, ſa fiebant, jus civile nullam oriri obligatio- ,, nem voluit. Prætor demum obligationem ,, ex pacto nudo produxit, ſed naturalem, ,, unde actio non datur, ſed ſaltem exceptio.

,, Si proinde rex, *ut rex*, ſine cauſa pro- ,, mittit, omnino inde obligatur, quia circa ,, talia promiſſa ſolum jus naturæ obtinet, ,, quo jure omnia pacta obligationem produ- ,, cunt: ſi vero *ut privatus* promittit, non ,, obligatur, quia jure civili ſtatutum eſt, ne ,, pacta ſine cauſa inita valeant; princeps ,, autem in cauſis privatis utitur jure privato- ,, rum.

A d §. V.

L e g e s *civiles regni locum non habere in regum pactis*] ,, Scilicet, ſi *ut rex* paciſcitur, ,, ſecus ſi *ut privatus.*

Id recte vidit Vaſquius] ,, In eo diſſentiens ,, a Bodino *Vid. ſupr.* §. 1, *n.* 1.

Sed quod infert] Recte a Vaſquio diſſentit Auctor: ſed ratio, quod hi actus regis ſint privati, adeoque legibus civilibus ſubditi, vera non eſt. Res ita ſe habet.

Nomina, & formæ negotiorum, publica auctoritate conſtitutæ, nec a regibus immutari poſſunt: cum igitur *venditionis* vox ſignificet tale negotium, quo res pro pretio commutatur, certum eſt, nec regem poſſe efficere ut hoc negotium dicatur *locatio.* Et hoc eſt quod dici ſolet: *verba valent uſu, neque regem hominibus civitatem dare poſſe.* Si proinde Princeps ait, ſe vendere alii domum, & emtor non pecuniam, ſed aliam rem promittit, non obligabitur princeps, non tanquam ex *venditione*, quæ non eſt ſine pecunia numerata; nec tanquam *ex alio contractu*, quia vendere voluit, non vero aliud negotium contrahere.

Idem in *locatione* obtinet, quæ mercedem requirit. Si igitur rex, non definita mercede, alicui locat domum, negotium eſt ipſo jure nullum.

Additio.

,, Quæſtio hæc eſt: *an ſi legibus civilibus* ,, *certa forma negotiis eſt præſcripta*, & *rex* ,, *illam negligat*, *negotium nullum ſit?* Vaſ- ,, quius id negat, quia rex ſolennibus Juris ,, Civilis non tenetur. Grotius affirmat, quia ,, in his actibus rex ſemper *ut privatus* con- ,, trahere ſolet. Atque hinc ait, 1. emtionem ,, non valere ſine pretio; nec 2. locationem, ,, & conductionem non expreſſa mercede; nec ,, 3. emphyteuſin ſine ſcriptura, *vid.* §. *b.* ,, nec 4. ſtipulationem non adhibitis verbis ,, ſolennibus. *Vid. ſupr.* §. 2, *n.* 2.

,, Nos hic quoque diſtinguendum putamus, ,, inter actus regios, & privatos. Sane, ſi rex ,, *ut privatus* contrahit, formam quoque le- ,, gibus præſcriptam ſervare tenetur; non ve- ,, ro ſi *ut rex* contrahit: cum enim formæ il- ,, læ negotiorum ex legibus civilibus origi- ,, nem habeant, ſponte ſequitur, reges, qua ,, tales, iis non obligari, inprimis ſi extra ,, territorium, vel cum ſummis poteſtatibus ,, contrahunt.

,, Neque *obſtat*, quod emtiones venditiones,

,, loca-

,, locationes conductiones, &c., jure gentium ſint inſtitutæ, *L. 5, ff. de juſt. & jur.* adeoque nec rex efficere poſſit ut venditio ſubſiſtat ſine pretio, locatio ſine mercede, &c. Reſp. Sunt *juris gentium* quoad diſpoſitionem, non quoad formam negotiorum.

,, Sane, quod venditio præciſe pretium requirat, & quod venditionis nomen tali negotio inditum ſit, id eſt ex jure Romano. Hinc venditionem quoque inter privatos ſubſiſtere debere ſi alia res detur, olim Sabinus, & Caſſius exiſtimarunt, §. 2, *Inſt. emt. vend.* & legibus demum Romanis aliud ſtatutum fuit, *ibid.*

,, Si proinde rex, *ut rex*, publicæ utilitatis cauſa *vendit* urbem ea lege, ut alter aliam urbem reddat, hoc negotium valet; nec nomen, quod a lege civili eſt, ſed utriuſque conſenſus inſpici debet. Si rex alii vectigalia publica, ad defenſionem reipublicæ deſtinata, *locat*, ea lege, ut civitatem forte oppignoratam reſtituat, ſubſiſtit negotium; nam ex eo apparet, regem uſum vectigalium alii pro alia re conferre voluiſſe. In actibus regiis igitur regula eſt, quod partes pro lubitu de ſuo jure diſponere poſſint, & prout diſponunt, ita jus ſit.

Emtionem, & venditionem ſine certo pretio] ,, Legibus enim Romanis venditio, ſi pretium non conſiſtit in numerata pecunia, nulla eſt, *d.* §. 2.

Locationem, & conductionem non expreſſa mercede] ,, Hoc negotium jure Romano nullum dicitur, ſi non pro mercede, ſed pro alia re locatio contrahitur, §. 2, *Inſt. Loc. Cond.*

Emphytheuſin ſine ſcriptura] ,, Immo nec jure civili in emphyteuſi ſcriptura eſt neceſſaria. *Vid. jus meum controv. L. 6, t. 3, q. 2.*

Si a regibus fiant, valitura, concedendum non eſt] ,, Vaſquii ſententia vera eſt ſi ut rex contrahit, non ſi ut privatus. Grotii ſententia locum habet ſi rex ut privatus contrahit, non ſi ut rex.

Quia hi actus non a rege, qua rege, ſed ab eo qu ſi alio quovis fieri ſolent] ,, Immo hos actus etiam a rege, qua rege, fieri poſſe, vidimus.

In quo actuum genere] ,, Ubi, nimirum, rex *ut privatus* conſideratur.

Etiam leges oppidi, ubi rex habitat, valere credamus] ,, Adeoque non tantum leges generales regni, ſed & ſpeciales illius oppidi, ubi habitat. Quia oppidi hujus juriſdictio fundata eſt in omnibus actibus, qui ibi peraguntur.

Quia ſpeciali ratione rex ibi ſe habet ut illius cœtus membrum] ,, i. e. Privatus eſt, & jure privatorum utitur. Quod verum non eſſe, diximus, ſi vendit, aut locat rem publicam, vel jus publicum: vel ſi cum extraneo, qui legibus loci ſubjectus non eſt, extra territorium contrahit.

Niſi circumſtantiæ oſtendant, placuiſſe regi, ſuum actum ab illis legibus immunem facere] ,, Certum eſt, regem, ſi *ut privatus* contrahit, ſemper formam lege præſcriptam ſequi debere, donec legem illam mutet, & ſtatuat, ut venditio quoque ſit ſi alia res præter pecuniam numeratam detur. Princeps enim legem mutare pro lubitu poteſt.

De promiſſione quolibet modo facta] ,, Quærit nimirum Vaſquius, an ſtipulatio principis, vel principi facta, valeat non adhibitis verbis ſolennibus, vel non facta in continenti reſponſione? Auctor cum Vaſquio id negat, quia hos actus ſemper tanquam a privato fieri, exiſtimat, quod modo refutavimus. Si proinde rex alii regi aliquid de re publica ſtipulato promittit, valet ut pactum, etſi forma ſtipulationis deficiat: ſolus enim conſenſus hic inſpicitur.

Et ex his, quæ ſupra diximus, explicari poteſt] ,, *Vid. ſupr.* §. 4. *& c. 11*, §. 4, §. 11, §. 14; ubi reges quoque teneri ex his, quæ ſine cauſa promiſerunt, aſſeruit.

A D §. VI.

Obligari *eum naturaliter tantum, non civiliter*] Hactenus Auctor expoſuit quæſtionem: *quid regi in ſuos actus liceat?* Jam de alia tractat: *quid regi contrahenti cum ſubdito in ſubditos liceat? Vid. ſupra* §. 1, *pr.* Atque eam hac ratione decidit, ut regem ex ſuo pacto vere obligari aſſerat, quando, nimirum, ſolennia juris civilis, ſi ut privatus contraxit, adſunt: at executionem deficere.

Nos alibi diximus, principem ex legibus a ſe latis nunquam obligari, indeque actus ejus legibus civilibus ſubjectos non eſſe; ſed inſpiciendum eſſe, an per actum illum jus aliquod naturali ratione in ſubditum ſit translatum: tunc enim princeps jus illud natura ſubdito quæſitum tribuere tenetur. Si autem per injuriam non tribuit, executioni locus non eſt, non ob defectum juris, pleniſſimæque obliga-

obligationis, ſed ob defectum ſuperioris. *Vid. ſupr. §.* 1.

Additio.

,, Supra diximus, regem cum ſubdito contrahere, vel ut regem, vel ut privatum; & ſi ut privatus contrahit, actum non valere niſi contrahatur juxta formam legis civilis. Si proinde rex valide ita contrahit, ſubdito & civiliter, & naturaliter obligatur, quia jus in ſubditum translatum eſt, quod princeps ei tribuere tenetur.

Quod loquendi genus perobſcurum eſt],, Nam JCti Romani, a quibus hæc differentia inventa eſt, varie has voces accipere ſolent; at nunquam eo ſenſu, quo Auctor hic eas ſumit, quaſi jus quidem petendi ſubdito competat contra regem promittentem, adeoque quaſi rex *naturaliter* obligetur, non vero *civiliter*, quia executio contra eum inſtitui non poſſit.

Nam naturalis obligatio interdum a juris auctoribus &c.],, Naturalis obligatio ab illis accipitur 1. pro obligatione plena; unde actio quoque cum effectu datur: ut in *l.* 10, *Obl. & Act. l.* 5, *in f. pr. Aut. tut. l.* 16, *§.* 4, *fidei.*

,, 2. Pro tali obligatione, unde jure naturæ verum jus petendi in alterum translatum eſt, ſed unde jure civili actio denegatur. Adeoque unde omnes effectus debiti oriuntur, excepta ſola actione, *l.* 16, §. 4, *fidei. l.* 26, §. 12, *Cond. indeb. juncta l.* 10, *V. S. l.* 66, *R. J. l.* 112, *Eod. l.* 20, §. 3, *Liberal. cauſ. l.* 6, *ff. Compenſ. l.* 13, *ff. Cond. indeb.* Unde ſolo æquitatis vinculo ſuſtineri dicitur, *l.* 95, §. 4, *ſolut.*

,, Atque hoc ſenſu ex nudis pactis non oriri dicitur obligatio, ſcil. *civilis*; (ad eum effectum ut actionem producat) *l.* 7, *§.* 2, *&* 4, *pact*; ſed obligatio *naturalis*, quia exceptionem ſaltem producit, *d. l.* 7, §. 4.

,, Hujus naturalis obligationis effectus recenſet Lauterbach *in Comp. pag.* 49, *& pag.* 620, & ad duo membra referri poſſunt: 1. quod exceptio inde detur: 2. quod acceſſiones valeant. Quæ latius explicavi *in jure meo controverſo l.* 2, *tit.* 14, *q* 39.

,, 3. Pro obligatione, quæ ex virtute eſt, at unde alii jus quæritur; adeoque quæ intuitu ſolius Dei obligationem infert, *ut in l.* 25, §. 11, *Hær. pet.*

,, Hæc igitur diverſitas, quæ legibus civilibus introducta eſt, tantum locum habet in actibus regis, qui ab eo ut privato fiunt, quia in his leges civiles loci obtinent.

Per abuſionem de eo, quod fieri natura honeſtum eſt],, Nam ſæpius diximus, ex eo, quod perfectum, & honeſtum eſt, jus alteri non quæri; indeque obligationem in his actibus tantum intelligi intuitu Dei, quia homo tenetur imitari perfectiones divinas: quod egregie demonſtravit B. Parens *in Diſp. de Antidoris tit.* 3, §. 1, *ſeq.* Conf. *Diſſ. proœm. II*, *§.* 30, *ſeq.* Atque hoc ſenſu Ulpianus in *l.* 25, *§.* 11, *de Hær. pet.* ait, Donatorem eum, cui donat, *naturaliter* ſibi ad remunerandum obligare.

Ut legata integra ſine detractione Falcidiæ præſtare] ,, Si quis ſciens, quartam falcidiam ſibi deberi, totum legatum ſolverit, condici ſolutum non poteſt, non quaſi *naturalis* obligatio hic ſubſit, quæ ex honeſtate oriatur (nam legata nunquam debentur nec jure naturali, nec ex honeſtate): ſed quia videtur voluiſſe voluntatem teſtatoris ſequi, *l.* 19, *C. Leg. Falc. l.* 1, *Eod. ibique Gotb.* adeoque donaſſe cenſetur. *Laut. Comp. pag.* 201. Quæ obligatio mere civilis eſt.

Solvere debitum, quo quis in pœnam creditoris erat liberatus],, *L.* 19, *pr. Cond. indeb.* Lex enim eos exonerare non voluit. *L.* 9, §. 4, *ad SC. Maced.* Hinc ſi debitor ſolvit, condictio non datur, *l.* 10, *ff. Eod.* Ex his apparet, obligationem *naturalem* hic non *ex honeſtate* oriri, ſed ipſo jure naturæ: lex enim civilis non totam obligationem tollere voluit, ſed ſolam actionem. Hinc omnes effectus debiti manent. *Vid. ſupr. ad rubr. tertiam. b. num.*

Vicem beneficio rependere],, Quæ obligatio ad antidorum, ſeu remunerationem, vocatur, & unde eum, cui donatur, naturaliter obligari, ait Ulpianus in *l.* 25, §. 11, *Pet.* Hinc & beneficii debitor dicitur in *l.* 54, §. 1, *ff. Furt.*

Quæ omnia ceſſare faciunt condictionem indebiti] ,, Doctores in duobus prioribus ſpeciebus excipiunt caſum, ſi per errorem falcidia detracta non ſit, vel ignorans, ſe in pœnam creditoris liberatum eſſe, ſolvit. *Laut. Comp. pag.* 203.

,, In tertia ſpecie duos caſus diſtinguit B. Parens in *diſp. de Antidores tit.* 3, §. 9, *&* 10.

,, Si enim tu putes, te debere donatori tuo ex mutuo, vel alia cauſa, idque ei ſolvas, potes illud, tanquam indebite ſolutum,

„ omnino repetere. Nec poteſt donator prætextu antidori, quaſi naturaliter ſibi debiti, id retinere: etſi enim obligatio naturalis ſufficiat ad excludendam condictionem indebiti, *L.* 15, *princ. L.* 65, *ff. de condict. indeb.* ex beneficio tamen nulla juris obligatio naturalis naſcitur. Atque ita Dd. hunc caſum optime definiunt. *Dd. comm. ad L.* 10, *C. de juris, & fact. ignor. Donell. lib.* 12, *Comm.* 2, §. *quæſitum eſt. Pinell. ad L.* 1, *C. de bon. mat. d. l. Treutl. Vol.* 1, *diſp.* 22, *th.* 6, *D. & th.* 9. *& Bach. ad dict. th.* 6, *D. & in tract. de Action. dict. loc. Bernh. Suthold. diſſert.* 12, §. 17, 18. Qui vero diſſentire putantur, ſequentem fere caſum ſupponunt.

„ Alter caſus eſt, ſi putes, te a me beneficium accepiſſe, quod non accepiſti, & ideo animo remunerandi aliquid mihi dediſti. Id vero condicere ut indebitum non potes, quia remuneratio eſt donatio: quod vero donaſti, id repetere non potes. Licet igitur cauſa mei beneficii ceſſet, remanet tamen titulus donationis, ſeu remunerationis tuæ, qui excludit condictionem indebiti, *l.* 32, §. *pen. ff. de Cond. indeb. l.* 65, §. 2, *ff. eod. tit.* Et ad hanc ſpeciem reſpiciunt *Covarruv. ad cap. Cum in officiis* 7, *X. de Teſtam. n.* 10, *incip. Habet tamen Zaſ. Singul. Reſp. lib.* 1, *cap.* 3, *n.* 22. *Hunn. Reſol. libr.* 3, *tract.* 3, *part.* 2, *quæſt.* 4. Qui omnes contra communem diſputant, ſed aliam quæſtionem, ſcil. hanc poſteriorem, figunt: adeoque non tam diſſentiunt, quam caſus confundunt, quin nec controverſiæ vim ſatis perſpectam habent.

Interdum vero magis proprie id, quod vere nos obligat &c.] „ Unde, ſcilicet, omnes effectus debiti oriuntur, ſola actione excepta. *Vid. ſupr. ad rubr. tertiam h. num.*

Sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis] „ Jure naturæ ex pactis plena, & vera obligatio naſcitur. Conf. *ſupr. l.* 2, *c.* 5, §. 10, *n.* 1. *& c.* 11, §. 4, *n.* 1, *&* 3. At cum jure civili nulla detur actio, niſi ubi cauſa ſubeſt, i. e. ubi ob cauſam vel futuram, vel præcedentem aliquid promittitur, ea autem in pactis nudis non ſubſit; ideo obligatio vocatur *naturalis*, quatenus opponitur *civili*, ex qua plena obligatio, & actio quoque oritur. *Vid. notata ſupra ad rubr. tertiam h. numeri.*

Sive non oriatur, ut in plena, & firma pollicitatione] „ Immo obligatio, quæ ex pollicitatione eſt, nullibi vocatur *naturalis*, ſed ea ex ſolo jure civili naſcitur. *Vid. l.* 2, *c.* 11, §. 3.

Et quæ non debentur, ait, venire benignitatis nomine] „ Optime Maimonides ea, quæ virtutis ſunt, hic a debito juris diſtinguit.

Quæ debentur ex jure ſtricte ſumto] „ Jus ſtricte ſumtum Auctori eſt jus naturæ ſociale.

Judicium Hebræis vocari] „ Quia instituta actione coram judice res debita vindicari poteſt.

Quæ ex honeſtate, juſtitiam] „ Juſtitia Hebræis aliquando ſumitur pro *judicio*, uti probavit Joh. Coccejus *in Lex. Hebr. voce* צדקה; aliquando etiam pro *æquitate*, ſeu pro eo, quod virtutis, & perfectionis eſt. Auctor juſtitiam poſteriori ſenſu refert ad jus naturæ laxius: *Vid. ſupr. l.* 1, *c.* 1, §. 9, *n.* 2.

Ἔλεον] „ Ab ἐλεῶ miſereor.

Κρίσιν] „ A κρίνω, judico, damno, culpo.

Πίστιν] „ Vox hæc in genere fidem ſignificat. *Vid. l.* 2, *c.* 23, §. 2.

Δικαιοσύνη] „ Juſtitia

Κρίσιν *pro eo, quod ſtricte debetur*] „ Eſt enim, uti diximus, a κρίνω, i. e. judico, condemno, &c.

Civiliter quoque ex actu ſuo obligari, dici 2
quis poteſt] „ JCti Romani triplici ſenſu *obligationem civilem* ſumſerunt: 1°. ſi obligatio procedit ex ſolo jure civili, ut in pollicitatione, &c. Hinc notanter JCtus in *l.* 2, §. 1, *ff. de pollicit.* ait: *& ideo illud eſt conſtitutum, ut ſi ob honorem pollicitatio facta fuerit, quaſi debitum exigatur.* 2°. Si & jure naturali, & jure civili, actio inde datur: ut in *L.* 1, *pr.* §. 1, *Novat. L.* 59, *ff. Cond. indeb. l.* 10, *ff. Obl. act.* Hinc poſtquam JCtus in *l.* 7. *pr. ff. pact.* dixerat, juris gentium conventiones quasdam actiones parere, in §. 2, ſequenti ait, inde naſci obligationem civilem. 3°. Si actio ſaltem ex negotio datur, ſed nulli ſunt effectus debiti. Uti ſi actio, quæ competit, perpetua exceptione tollitur; quæ obligatio ſpeciatim *civilis* dicitur. *Vid. jus meum controverſ. L.* 2, *tit.* 14, *q.* 39. Conf. *ſupr. notata ad rubr. tertiam num.* 1.

Non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili] „ Ut in pollicitatione *Vid. not. præc. & not. tert. num.* 1.

Vel ex utroque] ,, Si & natura obligatur,
,, & actio jure civili inde datur. *Vid. dd. nn.*
Aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur]
,, Si obligatio exceptione perpetua eliditur;
,, quod fit per exceptionem SCti Macedonia-
,, ni, & Vellejani &c. *Vid. dd. nn.*

Dicimus ergo, ex promiſſo, & contractu regis, quem cum ſubditis init, naſci veram; ac propriam obligationem] ,, Quæ actionem
,, quoque producit.

Quæ jus det ipſis ſubditis] ,, Adeoque & jus
,, petendi, ac exigendi a principe. *Vasq.*
,, *Controv.* 3. *l.* 1, *n.* 1.

Ea enim eſt promiſſorum, & contractuum natura] ,, Nam Rex voluntate ſua jus in al-
,, terum transfert, quod ei ex naturæ regu-
,, la tribuere tenetur.

Etiam inter Deum, & homines] ,, Quo
,, ſenſu id verum ſit, vidimus ſupra *L.* 1,
,, *c.* 1, §. 10, *n.* 5. & *L.* 2, *c.* 11, §. 4.

Quod ſi tales ſint actus, qui a rege, ſed ut a quovis alio, fiant] ,, Adeoque qui a re-
,, ge fiunt ut parte communiratis, *L.* 2,
,, *c.* 4, §. 12: ut cœtus illius membro.
,, *Vid. ſupr.* §. 5. & *l.* 2, *c.* 20, §. 22,
,, *n.* 1. & *c.* 11, §. 5, *n.* 3.

Etiam civiles leges in eo valebunt] ,, Prin-
,, ceps enim hactenus privatus eſt, & priva-
,, torum jure utitur, ac communem legum
,, regulam ſequitur. *Vid. ſupr.* §. 2, *n.* 2.

Sin actus ſit regis, qua regis] ,, *Vid. ſupr.*
,, §. 1, *n.* 2. §. 2. & *c.* 11, §. 5, *n.* 3.
,, i. e. Quatenus perſonam, ac auctoritatem
,, civitatis ſuſtiner, *L.* 2, *c.* 20, §. 22,
,, *n.* 4; hactenus enim actus regis conſide-
,, rantur ut actus ipſius communitatis, *d.*
,, §. 1, *n.* 2 & §. 2, *n.* 1, & 2.

Ad eum leges civiles non pertinent] ,, Res-
,, publica enim ſibi ipſi legem dicere nequir,
,, *d. c.* 4, §. 12; quia communitas ſe ipſa
,, ſuperior non eſt. *Vid. ſupr.* §. 1, *n.* 1.

Quod diſcrimen a Vaſquio non ſatis obſervatum eſt] ,, Vaſquius enim ſimpliciter ſta-
,, tuit, regem legibus ſuæ civitatis ſubeſſe.
,, *L.* 1, *contr.* 26, *n.* 7. (excepto ſolo im-
,, peratore. *Vid n.* 5.) quia ejus poteſtatem
,, non eſſe conſtitutam, ait, ad ſuam, ſed
,, ad meram civium utilitatem.

Neque tamen eo minus ex utrovis actu naſcetur obligatio] ,, Senſus eſt, quod Rex æque
,, obligetur ex actibus regiis, ac ex actibus
,, privatis.

Nempe ut declaretur jus creditoris, ſed coactio ſequi non poterit] ,, Senſus eſt, jus qui-
,, dem verum creditori inde acquiri, adeo-
,, que regem *naturaliter* obligari; at effectum
,, nullum ex tali obligatione oriri: adeoque
,, regem *civiliter* non obligari, quia execu-
,, tio deficit, & rex ſe ipſum cogere nequit.

Ob ſtatum eorum, quibuscum negotium eſt]
,, Quia ſuperiorem non habent, qui eos
,, cogere poſſit.

Nam ſubditis cogere eum, cui ſunt ſubditi, non licet] ,, Auctor id intelligit de jure gen-
,, tium voluntario: nam jure naturæ cuique
,, jus eſſe exigendi debitum etiam vi privata,
,, alibi docuit. *Vid. L.* 1, *c.* 4, § 2.

Sed æqualibus in æquales id jus eſt a natura]
,, Quod ſyſtema expoſuimus, & refutavimus
,, in *Diſſert. Proœm. I*, *c.* 3, §. 5. & *Diſſert.*
,, *VIII*, *c.* 2.

Superioribus in ſubditos etiam ex lege]
,, Inſtitutis enim demum ſocietatibus, ſeu
,, civitatibus, poteſtatem cogendi aliorum,
,, & ſuperiorum arbitrio, ait, eſſe delatam,
,, idque Deum approbaſſe. *L.* 1, *c.* 4, §. 4.

AD §. VII.

SED *hoc quoque ſciendum eſt*] Statim examinabimus hanc quæſtionem: *an Princeps jus ſubditis quæſitum ex plenitudine poteſtatis auferre poſſit?* Nos in genere eam negamus, quia principes conſtituti ſunt ad tuendum jus, non ad illud diſſolvendum. Duo autem excipiuntur caſus: 1. ſi ſubditis in pœnam auferatur; nam ex injuria tunc tenentur: 2 ob utilitatem publicam, idque ex obligatione, qua cives ad ea, quæ ad ſalutem publicam pertinent, contribuere tenentur.

Duplici modo] ,, Vide ſupra *c.* 12, §. 20,
,, *n.* 3, ubi id dominio eminenti tribuit. *Add.*
,, *l.* 1, *c.* 1, §. 6, & *c.* 3, §. 6, *n.* 2.
,, & *Vasq. l.* 1, *c.* 26, *n.* 17.

Aut in pœnam] ,, Vide *l.* 2, *c.* 20, §. 23.

Aut ex vi ſupereminentis dominii] ,, Quid
,, ſit dominium ſupereminens, & an prin-
,, ceps vi hujus dominii jus quæſitum ſubditis
,, auferre poſſit, ſtatim examinabimus. *Vid.*
,, *ad pr.* §. *ſeq.*

Primum requiritur utilitas publica] ,, At
,, tunc non vi ſupereminentis dominii, ſed
,, vi legitimi imperii ſubditis jus quæſitum
,, aufertur.

Compenſatio fiat ei, qui ſuum amiſit, ex communi] Si proinde Princeps diruit ædes ſuburbanas tempore obſidionis ad defendendam civitatem, ſi in agris privatorum fortalitium exſtruit, &c, æquum eſt, ut dam-

Digitized by Google

num hoc communiter feratur, quia communiter intereſt: & cives tenentur rem publicam defendere communi ſumtu, & opera. Si proinde unus ſolus tribuit, a reliquis repetere poteſt. Alia quæſtio eſt, an omnes æqualiter teneantur, an tantum pro rata patrimonii? Poſterius verum eſt in actibus dividuis, prius in individuis, ut in defenſione, quæ unicuique in ſolidum incumbit. *Vid. l.* 1, *c.* 5.

Ita & in jure, quod ex promiſſo, aut contractu quæritur] „ Ut ſcilicet Princeps vel
„ in pœnam, vel ob utilitatem publicam,
„ pacta jure naturæ valida irrita facere poſſit.
„ Ita enim Jus Romanum in pœnam pacta
„ vi, metuque inita, item de re litigioſa
„ &c, irrita reddit; & ob utilitatem publi-
„ cam conſtituit, ne pacta a minore, filiof.
„ & muliere inita effectum habeant, &c.
„ *Vasq. ill. contr. l.* 1, *c.* 5, *n.* 15, & 16.

Ad §. VIII.

Quærit hic Auctor, an regula illa, *quod Princeps jura ſubditis quæſita auferre non poſſit*, tantum pertineat ad jura quæſita a natura, an etiam ad jura ex legibus civilibus quæſita? & bene reſpondet, Principem nec jura legibus civilibus quæſita ſubditis auferre poſſe. Nam hæc lex naturæ eſt, ne jus quæſitum auferatur; ſive illud quæſitum ſit a natura, ſive ex lege ſuperioris: princeps enim de alieno diſponeret, eoque injuriam faceret, quam reparare tenetur.

Additio.

„ Late hanc quæſtionem examinavi in *jure*
„ meo *Controverſo*, *L.* 1, *t.* 4, *q.* 11.
„ & *tit. de Re jud. q.* 10, quæ hic re-
„ cenſeri meretur.

Mirum eſt, quam vulgo jactetur brocardicum illud, Principem vi plenitudinis poteſtatis, durch einen Macht-Spruch, *jura ſubditis quæſita intervertere poſſe. At refellitur hoc figmentum his ſolidiſſimis rationibus.*

I. *Vel excedit illa plenitudo poteſtatis manifeſte fines juſti imperii, & erit injuria; vel eſt intra ejus fines, & tum idem erit, ac imperium. Uti ergo vi imperii jura ſubditis quæſita tolli non poſſunt, ita nec ex plenitudine poteſtatis, quæ iisdem, quibus imperium, finibus continetur.*

II. *Sed & certum eſt, juris tuendi cauſa conſtituta eſſe imperia, & unicam, ac ſolum introducendi imperii rationem in eo poſitam eſſe, ut homines juribus ſuis a divino rerum Creatore conceſſis tranquille uti queant.* B. Par. Diſp. de Imp. in par. §. 2. & Diſp. de ſum. pot. §. 1. *Conf.* cauſ. 23, q. 5, c. 39. Aug. Ep. 54. *Tota hæc imperii ratio interverteretur, ſi Principi pro lubitu in populum graſſandi, juraque ſingulis quæſita auferendi, facultas concederetur.*

III. *Hoc enim modo non differrent dominium, & imperium, quæ tamen maxime diverſa ſunt.* L. 215, de V. S. *Nam dominium eſt* 1°. *domini cauſa, & ad ejus commodum pertinet; unde is* 2°. *abuti dominio poteſt.* L. 21, C. Mand. 3°. *Omnia dominus ſibi acquirit, ſuoque nomine agit: ſed &* 4°. *alienat &c. Omnia ſecus ſe habent circa imperia, utpote quæ* 1. *ſunt ſubditorum, non regnantis cauſa conſtituta. Princeps enim ideo eſt conſtitutus, ut juſtitiam æqua lance diſtribuat. Indeque* 2. *imperium omnem abuſum excludit. Sed &* 3. *Princeps non ſibi, ſed reipublicæ acquirit, ejusque nomine agit. Unde* 4. *non alienare poteſt bona reipublicæ, quia ita non adminiſtraret, ſed perderet &c. Tota, inquam, hæc diſtinctio ceſſaret, ſi ex plenitudine poteſtatis Princeps jus quæſitum ſubditis auferre, adeoque de eorum bonis, & juribus, pro lubitu diſponere poſſet: quin deſineret eſſe imperium, & fieret res privata. Vid.* optime hac de re diſſerentem Illuſtr. Virum Dn. Stiglitzium, a ſecretioribus Polonorum regi conſiliis, itinerum meorum olim ſocium amantiſſimum, in Diſp. de Immut. juris primog. c. 3, §. 13.

Hinc IV. *conſtat, Principem res judicatas evertere non poſſe; nam partibus jus quæſitum eſt ex conſenſu, adeoque ex naturali quoque ratione: partes enim judicem adeuntes, in ejus ſententiam, & quod ei ſtare velint, compromittunt.* L. 3, §. 11, ff. de Pecul. l. 11, §. 1, ff. de Novat. & late Dn. Par. in Diſp. de vero debit. ſent. abſ. Sect. 3, §. 2, & ſeq. *Unde* 2. *nec naturale debitum poſt rem judicatam ſupereſt, licet injuria judicis reus abſolutus fuerit*, arg. l. 13, Quib. mod. pign. ſolv. dict. Diſp. Sect. 3, per tot. *Hinc* 3. *Imperatores ſi leges ad caſus præteritos extendunt, excipere ſolent tranſactiones & judicata*, L. un. C. de Contr. emt.

Atque ita Facultas Viadrina in cauſa quadam maximi momenti reſpondit anno 1702. *menſe Decembr. Sed & Auguſtiſſimus Rex in cauſa* Rommer, contra Rommern, *ubi Commiſſarius judicatum ſuſtulit, factum hoc in reſcripto ad Regimen Halberſtadienſe tranſmiſſo improbavit.* Sane

Sane V. *jus quaſitum auferre ipſa natura probibet. Jus enim noſtrum ſine facto noſtro auferri nobis non poſſe, ipſius natura regula eſt, tradita quoque in* L. 11, ff. de Reg. Jur. *At juri natura etiam Princeps obligatur*, §. p. Inſt. de N. & G.

Unde VI. *ipſi Imperatores ajunt, nec Imperiali reſcripto jus quaſitum cuiquam ſubverti poſſe*, L. f. C. Si cont. jus l. 16, C. de Tranſact. l. 20, C. eod. *morisque non eſſe Principis, in cujusquam injuriam beneficium tribuere.* L. 4, c. de Emanc. *Et ſemper ita fieri debere interpretationem, ut ſine injuria, & prajudicio tertii intelligatur.* L. 2, §. 10, & 16, ff. Ne quid in loc. publ. l. 40, ff de Adm. tut.

VII. *Ipſa ſumma poteſtas Principis eſt ex jure quaſito, & ex diſpoſitione populi: ſi vero jura quaſita ita tolli poſſent, ipſa Majeſtas Principis tuta, atque ſecura non eſſet.*

Merito ergo VIII. *illud figmentum plenitudinis poteſtatis a Dd. rejicitur*, Carpz. P. I, dec. 78, n. 10, ibique late Dd. Dn. Par. J. publ. c. 20, §. 39. & Idem in Diſp. de Imp. in par. §. 7, ſeq.

Obst. 1. *quod tamen Princeps ex utilitate publica multa, etiam contra rationem naturalem, ſtatuere poſſit.*

Resp. *illa non ſtatuit vi plenitudinis poteſtatis, ſed vi legitimi imperii; neque tunc contra rationem naturalem ſtatuit, ſed ſecundum eam: hoc enim ipſa ratio naturalis ſuadet, quod ingruente neceſſitate reipublica etiam jus quaſitum ſubditis auferri poſſit.* (Grot. h.)

Obst. 2. *quod ipſi Status, tam Evangelici, quam Pontificii, illam plenitudinem poteſtatis agnoverint in Imperio noſtro, dum ſapius ſoli Imperatori, ejusque deciſioni, quadam reliquerunt*, d. diſp. de Imp. in par. §. 8. *Sed* ibidem

Respondetur, *illud ex ultronea remiſſione Statuum contigiſſe, qui tamen omnino etiam illos caſus Imperatori relictos expreſſe ratibabuerint: uti verba allegantur* d. diſp. §. 9. *Sed & ſpecies ibi propoſita, & arbitrio Imperatoris relicta, nunquam pro lege valuit; lis enim duravit, & plene demum quoad ſingulos articulos, utriusque partis conſenſu, in pace religioſa*, & R. *I.* de an. 1555, §. 15, junct. §. 144, *definita fuit*, d. diſp. § 10.

Regula hac, quod Princeps jus ſubditis quæſitum auferre non poſſit, *vera eſt, non tantum de jure quaſito a natura, ſed & de jure quaſito ex legibus civilibus. Nam poſita lege, jus ſemel ſubditis quaſitum eſt ex conſenſu, & voluntate principis legem conſtituentis, quod nec naturali ratione eis contraria voluntate auferre poteſt. Sane, ſubditus, qui auctoritate legis nixus quadam geſſit, comparavit, vendit, &c, fide publica deciperetur, ſi actus illi juxta leges civiles geſti noviori lege nulli declarari poſſent.*

Obj. 1 *Quod Princeps pro lubitu mutare, & tollere legem poſſit* §. 11, Inſt. J. N. G. & C.

Resp. *Tollere in futurum poteſt, quia ratione futurorum non eſt jus quaſitum, ſed quarendum. Ratione actuum prateritorum autem revocari lex, & retro tolli non poteſt, quia eatenus jus ſubditis quaſitum eſt ex ipſa voluntate Principis.*

Obj. 2. *Quod leges etiam ad caſus prateritos extendi poſſint, adeoque jus quoque quaſitum noviori lege tolli poteſt.* L. 7, C. LL.

Resp. *Verum hoc eſt ſi jus antiquum ſit dubium; tunc enim Princeps illud interpretari, & hanc interpretationem etiam ad caſus prateritos extendere poteſt, uti apparet ex* L. un. C de Contr. Jud. *ubi jus antiquum, quo Praſides provinciarum immobilia comparare probibentur, extenditur ad Conſiliarios, eorumque domeſticos, & praterea ad emtiones earundem perſonarum, qua fiunt per intermediam perſonam. Neque enim hactenus jus quaſitum ſubditis dici poteſt, quia licet verba legis antiqua ad eos non pertinent, mens tamen legis, & identitas rationis eos probibuiſſe videtur, idque princeps noviori lege non ſtatuit, ſed declarat: ſed & nullum in jure extat exemplum, quo legem abrogatoriam ad caſus prateritos extenſam eſſe probari poterit, cum e contrario plurima exſtent exempla, ubi nec interpretationes ad leges prateritas extenduntur.* Vid. Goth. ad L. 7, C. LL.

Caterum regula pramiſſa, quod Princeps jus ſubditis ſive ex lege natura, ſive ex lege civili quaſitum, nec ex plenitudine poteſtatis auferre poſſit, varias patitur exceptiones. Nam merito

Excipitur 1. *caſus neceſſitatis publica: quia hoc caſu non ex plenitudine poteſtatis, ſed vi legitimi Imperii, magiſtratus de juribus ſubditorum diſponere poteſt; hoc enim ipſa naturalis ratio ſuadet, ut ingruente neceſſitate reipublica populus eam ſanguine, & bonis defendere debeat.* Grot. de jur. bell. & pac. l 2, c. 14, §. 7. *Sed & in pœnam, vita, bona, , aliaque jura delinquentibus auferri poſſunt.* Grot. d. l *Idque non tantum ex neceſſitate reipublica, ſed praterea ex vi-*

Digitized by Google

caria illa Dei poteſtate, quam Principes in terris exercent.

E x c. 2. *Si jus quæſitum dubium eſt, & Princeps nova lege illud ſaltem interpretatur: hæc enim interpretatio etiam ad caſus præteritos pertinet, & Princeps hactenus jus quæſitum non auſert, ſed dubium circa illud ortum declarat.*

E x c. 5. *auferri quoque jus ſubditis poteſt, ſi illud non eſt quæſitum, ſed quærendum. Nam hinc eſt* 1. *quod Princeps legem mutare in futurum poſſit, quia quoad caſus futuros ſubditis non eſt jus quæſitum, ſed quærendum. Hinc* 2. *eſt, quod reſtitutus ex indulgentia Principis recipiat patriam poteſtatem quoad actus futuros:* §. 1, Inſt. Quib. mod. pat. pot. ſolv. junct. l. 13, §. 1, C. ſent. paſſ. *Nam eatenus ſaltem filio jus quæſitum eſt, ut ſit paterfamilias quamdiu ipſius pater deportatus eſt, non vero eatenus, ut Principi non liceret patrem reſtituere.*

Atque ex his principiis ſponte jam fluit deciſio quæſtionis in curia Halberſtadienſi ventilatæ: An ſcil. ille, qui criminis abolitionem impetravit, famaque reſtitutus eſt, ad opificiorum collegia iterum admitti debeat? Acriter id negavit collegium ex illa ratione, quod jus ex ſtatuto, (quod infames excludebat) collegio quæſitum eſſet, &c. Verum, diſtinctione totam rem componi poſſe, puto. Si enim infamia vera adeſt, & reus vel immediate a lege, vel per ſententiam notatus eſt, tunc verum eſt, reum jus Collegii amittere, & hactenus collegio ex ſtatutis, ipſa voluntate Principis munitis, jus quæſitum eſſe, quod contraria voluntate ipſi auferri nequit. Si tamen Princeps hujusmodi notatum fama, & dignitati reſtituit, eumque ad opificiorum collegia admitti jubet, neceſſario quidem recipiendus erit, quia poſt reſtitutionem non amplius eſt infamis: at non retro jus collegii recipit, ſed nova erit acquiſitio; ultimum occupabit locum; L. 2, & pr. §. 1. decur. *ſolarium, commoda, & emolumenta eis, quibus ſemel ceſſere, non auferuntur;* arg. l. 7, C. ſent. paſſ. *omniaque præſtare debebit, ac ſi nunquam in collegio fuiſſet:* arg. d. l. 2, §. 1, in f. *Si vero infamia demum ex legis condemnatione ſequitur, ut in viro adultero,* l. 43, §. Rit. nupt. l. 2, §. 3, His qui not. inf. & *in reis reliquorum criminum publicorum,* Laut. p. 62; *tunc abolito crimine, nec ſecuta ſententia, reus non amittit jus collegii: quia jus quæſitum collegio non eſt ante ſententiam. Cum ergo reus non ſit infamis, excludi a collegiis non poteſt.*

Atque hinc collegium eum, qui adulterii accuſatus fuit, & criminis abolitionem impetravit, recipere, eique omnia emolumenta retro præſtare coactum eſt in cauſa W. *contra* Schmiede-Gulde, & *in cauſa P. contra Cap. SS. B. & M.*

Neque ullo modo hic admittenda eſt diſtinctio] ,, Idem repetit Auctor *L.* 3, *c.* 20,
,, §. 9.

Et ejus, quod venit ex lege civili] ,, Quaſi
,, poſterius privato a rege auferri poſſit, non
,, prius: quod late examinavit *Vasq. ill.*
,, *contr. l.* 1, *c.* 5, *n.* 16, & *late ſeq.*

Nam in utrumvis par jus eſt regis] ,, Utrum-
,, que jus alienum eſt, adeoque extra facul-
,, tatem principis.

Nec hoc magis, quam illud, ſine cauſa tolli poteſt] ,, Injuriam ergo facit princeps,
,, qui jus, quod ex lege publica, adeoque
,, ipſius voluntate alii quæſitum eſt, aufert.

Id ne ſine cauſa ei auferatur, juris eſt naturalis] ,, *Vid. l.* 2, *c.* 10, § 1, *n.* 5.
,, Juris enim naturalis prima regula eſt, *ſuum*
,, *cuique tribuere*: i. e. nemini jus legitime
,, quæſitum auferre.

Tenetur reparare damnum] ,, Tenetur enim
,, jus ſuum cuique tribuere. Quid ſi nolit?
,, Reſp. cogi non poteſt; at tunc jus non de-
,, ficit, ſed executio. *Vid.* §. 6, *in fin.*

Facit enim contra verum jus ſubditi]
,, Adeoque peccat contra regulam naturæ,
,, quæ jubet, *jus ſuum cuique tribuere.*

Quod jus exterorum ſupereminenti dominio nullo modo ſubeſt] ,, Princeps ergo extraneo
,, jus quæſitum nec *in pœnam* auferre poteſt,
,, quia jus puniendi eum non habet, nec ſu-
,, perior eſt intuitu extranei: neque ob *uti-*
,, *litatem publicam*, quia cives ſaltem, non
,, extranei, ſalutem civitatis promovere te-
,, nentur.

Hoc eſt, qui nulla ratione ſubditi ſunt]
,, Nam extraneus quoque ſubditus eſſe poteſt
,, quoad certum actum, ſi ſcilicet in alieno
,, territorio contrahit, vel delinquit: *Vid.*
,, *ſupr. l.* 1, *c.* 3. vel ratione rei ſitæ.

Nam de pœna infra videbimus] ,, Auctor
,, enim jus puniendi æqualibus in æquales,
,, etiam extraneos, competere, putat. *Vid.*
,, §. 6, *n.* 2, & infra *c.* 20, §. 3. Ubi
,, Paradoxon hoc refutabimus.

Subditorum autem jus ei dominio] ,, I. e.
,, Supereminenti, vel rectius, legitimo im-
,, perio.

Quatenus publica utilitas deſiderat] ,, Nam
,, civium

Digitized by Google

„ civium officium natura eſt, tueri rempu-
„ blicam, ejusque utilitatem adjuvare. In
„ dubio autem judicium principis, non pri-
„ vatorum eſſe, quid utilitati publicæ con-
„ veniat, diximus ſupra *L.* 1, *c.* 4.

AD §. IX.

Ex *his*, *quæ diximus*, *& hoc apparet*] Quæritur, *an contractus regum ſint leges?* Negatur. Nam leges feruntur a ſolo rege, ut ſuperiore, in cives tanquam inferiores, non requiſito eorum conſenſu; cum contractus non niſi mutuo conſenſu fiant, & hactenus non ſit ſuperior, vel inferior, ſed contrahentes ſint æquales.

At ſenſu maxime improprio, contractus non tantum regum, ſed & privatorum, leges dicuntur. *L.* 7, §. 5, *pact. l.* 20, *pact. dot. Tot. tit. de lege commiſſoria.* Quia quilibet rei ſuæ, vel juri ſuo *legem* dicit: uti igitur quisque rei ſuæ legem dixit, ita jus eſt. Unde pacta contractibus adjecta *leges* dicuntur, *d. l.* 7; & lex commiſſoria nihil aliud eſt, quam pactum contractui pignerati-tio adjectum, *d. tit.* Cæterum differentiam inter obligationes, quæ ex Imperio, & eas, quæ ex pacto veniunt, late explicavi *in Diſp. de Imp. in par.* §. 13, *& ſeq.*

Quam falſum ſit quod quidam tradunt, contractus regum leges eſſe] „ Doctores apud
„ Bodinum *de republ. l.* 1, *c.* 8, *p. m.* 113.

Nam ex legibus nemini jus adverſus regem naſcitur] „ Rex enim legem ferendo nihil promittit, nedum ſe obligat, adeoque nullum jus in alium transfert, unde ipſe teneatur.

Ideo ſi eas revocet, nemini facit injuriam]
„ Nam ſuo jure utitur; ea enim legis civilis
„ natura eſt, ut pro lubitu ab imperante
„ mutari poſſit: quia a ſola voluntate impe-
„ rantis dependet.

Peccat tamen ſi ſine juſta cauſa id faciat]
„ Nam uti leges non niſi ad utilitatem publi-
„ cam ferre, ita & latas non niſi ex utilita-
„ te publica mutare poteſt. At an utile ſit,
„ arbitrium eſt principis.

At ex promiſſis, & contractibus jus naſcitur] „ Ex utriusque ſcil. conſenſu.

Contractibus ligantur contrahentes tantum]
„ Jus enim ibi oritur ex diſpoſitione utrius-
„ que, adeoque tantum inter diſponentes.

Legibus ſubditi omnes] „ Regulariter qui-
„ dem id verum eſt; at poſſunt tamen eſſe
„ leges, quæ certos ſaltem homines obligant.

Poſſunt tamen quædam eſſe mixta ex contractibus, & legibus] „ At duæ tunc in hoc ne-
„ gotio diſtinctæ ſunt cauſæ. Valet enim ne-
„ gotium tanquam contractus inter contra-
„ hentes; at quia rex quoque vult a ſubditis
„ illud obſervari, ratione ſubditorum lex eſt.
„ Ita pax Osnabrugenſis valet ut contractus
„ inter principes contrahentes, i. e. inter
„ Imperatorem, & Status imperii: inter
„ ſubditus vero Imperii valet ut lex, & ſan-
„ ctio pragmatica, quia ejus obſervantia ab
„ Imperatore, & Statibus, & eis injuncta eſt.

Aut cum publicano factus] „ Contractus
„ tunc eſt reſpectu publicani, cui reditus
„ publici locantur: ſubditi autem tenentur
„ publicano reditus illos ſolvere, non vi con-
„ tractus, ſed ex lege ſuperioris, vi cujus
„ ſubditi tenentur conferre ad onera imperii
„ ſuſtinenda vel principi, vel ejus manda-
„ tario.

Qui ſimul pro lege publicatur] „ Notifica-
„ tur, nimirum, ſubditis, publicano onera
„ præſtanda eſſe.

Quatenus ei inſunt quæ ſubditis obſervanda ſunt] „ I. e. quatenus publicano tales redi-
„ tus locantur, qui a ſubditis præſtari de-
„ bent.

AD §. X.

Sequitur jam tertia pars hujus capitis (Vid. ſupr. §. 1, pr.) *quid*, *ſcilicet*, *regi liceat circa actus ſucceſſoris?* Ubi notandum eſt, jure naturæ hæredes, & ſucceſſores non teneri, niſi *ut poſſeſſores bonorum*, ex quibus defunctus debuit, adeoque non niſi quatenus defunctus plus habuit in bonis, & patrimonio ſuo. Unde ſimul apparet, regulam illam, *quod hæres repræſentet perſonam defuncti*, mere civilem eſſe.

Atque ex his jam conſtat ratio, cur fiscus quoque, acquirens hæreditatem vacuam, ad æs alienum teneatur, & ad onera præſtanda, quæ hæreditati inhærent; quia bona defuncti ſunt obligata, quæ non intelliguntur niſi deducto ære alieno. *Vid. Diſp. noſtra de bonis vacantibus.* Sed & porro ſi hæres vendit ſuam hæreditatem, æs alienum ipſo naturæ jure in emtorem transfertur.

Cum vero rex duplex habeat patrimonium, publicum, & privatum: adeoque & duplicia bona, tum quæ ad rem publicam pertinent, ut bona coronæ, domania, &c, tum quæ titulo privato principi quæſita, ei-
que

Digitized by Google

que propria ſunt; duplicem quoque rex habet ſucceſſorem, alium, qui in imperio, & juribus publicis ſuccedit, alium, qui in jura privata. Hinc 1. bona publica ad ſolum ſucceſſorem in imperio pertinent; privata ad quemlibet hæredem, etiam non ſucceſſorem. Ille 2. ad æs alienum tenetur, quod intra fines legitimæ adminiſtrationis contractum eſt; hic ad omne æs alienum, qood ad uſus privatos quocunque modo contractum eſt. Si dubitatur, an intra fines adminiſtrationis contractum ſit, ſucceſſor tenetur, quia in dubio judicium eſt defuncti. An vero, & quatenus princeps ex fœdere anteceſſoris teneatur, explicabimus *Cap. ſeq.* §. 15. Si igitur 3. ſucceſſor in imperio fratres habeat, ille ſolus æs alienom publicum ſolvit; privatum vero pro rata ſaltem, quatenus in bona ſuccedit.

Additio.

„ De obligatione ſucceſſorum ex promiſſo „ defuncti *Vid. Diſſert. proœm. XII*, §. 409, „ *n.* 5. & *B. Par. Exercit. Curioſ. Vol.* 1, „ *fol.* 848. Hic obiter notamus 1°. FILIUM „ ſucceſſorem quoque teneri ultra patrimo- „ nium defuncti, quia in genere familiam „ continuat. Adeoque 2°. regulam, *quod* „ *hæres repræſentet perſonam defuncti*, ha- „ ctenus naturalem eſſe. *Vid. Diſſ. Proœm.* „ *XII.* §. 278. *ſeq. pag.* 30. Quæ de duplici „ patrimonio B. Parens differit, latius a no- „ bis explicata invenies *ſupra l.* 2, *c.* 6, §. 11.

Sintne omnium ſimul bonorum hæredes] „ Quales jure naturæ ſunt ſoli liberi.

Ut qui regnum, quod in patrimonio eſt, teſtamento, vel ab inteſtato, accipiunt] „ Regem nunquam in patrimonio habere re- „ gnum, paſſim probavimus.

Teſtamento] „ Vid. *ſupra l.* 2, *c.* 6, „ §. 3, *ſeq.*

Ab inteſtato] „ Vide *ſupra l* 2, *c.* 7, „ §. 12, *ſeq.*

An ſucceſſores regni duntaxat] „ Quod „ ſcilicet non ſimul eſt in patrimonio.

Puta, ex nova electione] „ Quia noviter „ electos non ſuccedit in hæreditatem, ſeu „ patrimonium defuncti.

Aut ex præſcripto] „ I. e. lege regni, & „ delatione populi. *Gronov. h.*

Sive imitatione quadam vulgaris hæreditatis] „ Uti ſi familiæ defertur hæreditas. *Vid.* „ *l.* 2, *c.* 7, §. 19.

Sive aliter] „ Uti ſi ſucceſſio obtinet feu- „ dalis, & linealis; *d. c.* 7, §. 21, *ſeq.* vel „ ſi ſpecialis modus ſuccedendi ex voluntate „ populi eſt definitus, *ibid.* §. 24.

An vero mixto jure ſuccedentes] „ Scili- „ cet, partim jure hæreditario, partim jure „ ſucceſſionis, vel, ut ipſe Auctor §. *ſeq.* „ *n.* 1, rem explicat, partim in bona, in „ jus regni autem in ſolidum.

Nam qui bonorum omnium, ita ut regni hæredes ſunt, quin promiſſis teneantur], „ Ta- „ les reges non dari, jam diximus. Regnum „ nunquam in patrimonio regis eſt; adeoque „ ſucceſſor nunquam ex hac ratione tenetur. „ Sed dicendum eſt, omnem ſucceſſorem te- „ neri ad æs alienum in utilitatem reipublicæ „ contractum, quia patrimonio publico id „ cohæret, quod cum ſuo onere ad ſucceſſo- „ rem quemcunque tranſit. Atque ex hac ra- „ tione aſſeruimus, regem, ſeu populum, „ qui civitatem deſertam occupat, teneri ad „ æs alienum prioris populi. *Vid. L.* 2, *c.* 9, „ §. 8. *Conf.* §. *ſeq.*

Pro debitis enim etiam perſonalibus bona defuncti ut obligata ſint, ipſi rerum dominio coævum eſt] „ Auctor dominium facto gen- „ tium demum introductum eſſe, paſſim do- „ cet: ac obligationem, quæ ex dominio „ oritur, ex ſocietate aliqua, quæ introdu- „ cto dominio inter dominos contrahitur, de- „ ducit, & ea cautum eſſe, fingit, ut qui „ rem alienam in ſua habet poteſtate, eam do- „ mino reddere teneatur. *Vid l.* 2, *c.* 10, „ §. 1, *n.* 2, & 4. Atque huic ſocietati tri- „ buit jus illud, quod poſſeſſor bonorum de- „ functi obligetur ex ejus patrimonio.

„ At dominia immediate a natura, non ve- „ ro ex ficta quadam diviſione, aut tacite in- „ dulta occupatione orta eſſe, alibi probavi- „ mus. Sed & porro obligationem reſtituen- „ di rem domino non ex ſocietate aliqua, quæ „ introducto dominio inter dominos contra- „ hatur, oriri, demonſtravimus ſupra *c.* 10, „ §. 1, *n.* 2, & 4. Hinc ſponte ſequitur, „ male huic ſocietati tribui, *quod poſſeſſor* „ *obligetur ex defuncti patrimonio.* Vera ratio, „ cur hæres teneatur ad onera defuncti, hæc „ eſt, quod hæres ſuccedat in familiam, i. e. „ in omne jus defuncti, adeoque hactenus „ cum eo habeatur pro una perſona. Quæ „ ratio locum habet etſi defunctus nihil in „ bonis habuerit.

AD §. XI.

AT *qui in jus regni duntaxat ſuccedunt*] 1 „ Adeoque qui non ſunt hæredes omnium bo- „ norum, regnique ſimul patrimonialis; „ ſed

„ ſed qui ex voluntate ſaltem populi hæredi-
„ tario jure in regno ſuccedunt.

Aut partim in bona] „ Si ſcilicet plures
„ ſint defuncti regis hæredes, tunc primoge-
„ nitus, qua hæres, pro rata ſaltem in bona
„ privata ſuccedit.

In jus regni vero in ſolidum] „ Jure
„ primogenituræ.

Quatenus obligentur, tam dignum eſt quæri] Diximus, Principem duplicia habere bona: alia *publica* regni, alia *privata*. In *illis* ſolus primogenitus ſuccedit, adeoque & ſolus onera illis bonis publicis cohærentia fert; in *his* omnes defuncti liberi, filii, & fœminæ ſuccedunt: adeoque rex qua hæres tantum pro ea parte tenetur, qua bona ad eum tranſeunt.

Directe, *hoc eſt* ἀμέσως, *hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari, ſatis manifeſtum eſt*] „ Recte obſervavit Puſendorfius,
„ nec Solomonem, nec Davidem male fe-
„ ciſſe. David enim non præcepit filio, ut
„ ipſe Simei ob delictum plecteret (nam ju-
„ raverat ei quod mori non deberet, *II. Sam.*
„ *c.* 19, *v.* 19); ſed conſilium ei dedit,
„ ne patiatur innoxium, idque ſapientiæ fi-
„ lii reliquit, qui mortuo patre injunxit Si-
„ mei, ut Hieroſolymis ſub oculis regis ha-
„ bitaret, nec rivum Cedron tranſiret. Ve-
„ rum, divina providentia ita diſpoſuit, ut
„ leges tam faciles, abs ſeſe quoque appro-
„ batas, violaret, ut juſta foret occaſio con-
„ digno nequam hominem exitio tradendi.
„ *Puſend. J. N. Lib. VIII, c. X, §.* 3.

Quia jus non accipiunt ab eo, qui proxime deceſſit, ſed a populo] „ Adeoque ex pacto
„ anteceſſoris, utpote tertii, ſucceſſor obli-
„ gari nequit.

Sive ea ſucceſſio propius accedat ad jus hæreditatum vulgarium] „ Uti in ſucceſſione co-
„ gnatica. *Vid. ſupr. c.* 7, §. 22.

Sive abſit longius] „ Uti in ſucceſſione
„ agnatica, & lineali, *ibid.* §. 23.

2 Ἐμμέσως] „ i. e. Per indirectum.

Per interpoſitam civitatem obligantur]
„ Etſi igitur ſucceſſor non teneatur ex con-
„ ſenſu ſuo, nam cum eo pactum non inter-
„ ceſſit; tamen tenetur ideo, quia anteceſ-
„ ſor intra fines legitimæ adminiſtrationis
„ promiſit ad utilitatem, & neceſſitatem
„ regni. Cum igitur regnum tranſit ad ſucceſ-
„ ſorem, tranſit cum ſuo onere; & hactenus
„ ſucceſſor aliquid alieni tenet, quod ex ge-
„ nerali regula juſtitiæ tribuere debet ei,
„ cui id deeſt.

„ Diximus autem, in dubio judicium eſſe
„ anteceſſoris, an utilitati reipublicæ con-
„ ducat, an non. Adeoque ſucceſſor ex tali
„ debito ab anteceſſore contracto ſemper te-
„ netur, donec probetur, in detrimentum
„ regni contractum eſſe.

Cœtus &c. jus habet ſe obligandi per ſe]
„ Senſus eſt, populum ipſum ſe obligare,
„ adeoque & eum jure populi contrahere poſ-
„ ſe, qui populum repræſentat, & in quem
„ populus omne jus ſuum tranſtulit.

Aut per majorem ſui partem] „ Major
„ enim pars rationem integri habet, *l.* 2,
„ *c.* 5, §. 17.

Tum expreſſe] „ Nimirum, obligatio-
„ nem approbando in comitiis &c.

Tum per conſequentiam neceſſariam, puta, imperium transferendo] „ Vi hujus imperii
„ Regi facultas adminiſtrandi competit: pars
„ autem adminiſtrationis eſt, in utilitatem
„ rei publicæ debitum contrahere.

Nam in moralibus, qui dat finem, dat ea, quæ ad finem perducunt] „ Explicavimus
„ hanc regulam in *not. ad proleg.* & *l.* 2,
„ *c.* 5, §. 24, *n.* 2. *item c.* 7, §. 2, *n.* 1.
„ Sane, conceſſo jure, omnia ea ſequuntur,
„ ſine quibus jus illud exerceri nequit. *Poſit.*
„ *J. G. IV, n.* 4. Adeoque qui concedit
„ generalem facultatem adminiſtrandi, con-
„ cedit quoque facultatem debita contra-
„ hendi.

AD §. XII.

Non *tamen in infinitum*] Adeoque ſuc- 1
ceſſor tunc demum ex promiſſione anteceſſoris obligatur, ſi ut adminiſtrator promittit, i. e. in utilitatem reipublicæ: ſæpius autem dictum eſt, judicium, an utile ſit, in dubio eſſe adminiſtratoris.

Neque enim obligandi infinita poteſtas ad exercendum imperium neceſſaria eſt] „ I. e.
„ non promiſcue Imperans de imperio diſpo-
„ nere poteſt.

Ut nec ad tutelam, aut curationem] „ *Vid.*
„ *l.* 12, *ff. de curat.*

Sed quatenus ejus poteſtatis natura exigit]
„ Natura autem imperii in tuendo ſingulo-
„ rum, & totius reipublicæ jure conſiſtit;
„ ideo enim regi delatum eſt imperium, *d.*
„ *l.* 12.

Tutor domini loco habetur, inquit Julia-
„ *nus, cum rem adminiſtrat non cum pu-*
„ *pillum ſpoliat*] „ Regula hæc exſtat in *L.*

„ 7, §. 3, *ff. pro emtore.* Hinc etiam dolus
„ tutoris nec nocet, nec prodeſt pupillo,
„ *l.* 3, *pr. Quand. ex fact. l.* 13, §. 7, *act.*
„ *emt.* Quod vero pupillo electio competat,
„ an læſus, etiam culpa tutoris, reſtitui,
„ an contra tutorem agere velit, jure Codi-
„ cis demum conſtitutum eſt. *L. f. & t. t.*
„ *C. Si tut. vel cur. interv.*

Non prodeſſe tantum, ſed & obeſſe] „ Sci-
„ licet, intra fines adminiſtrationis. Atque
„ hinc tranſactio cum adminiſtratoribus inita
„ non valet, ſi jure debitum ambitioſe re-
„ miſſum eſt. *L.* 12, *c. tranſact.*

Ut tum demum ratus ſit habendus actus, ſi utiliter geſtus eſt] „ In actione negotiorum
„ geſtorum verum eſt, non teneri eum,
„ cujus negotia geſta ſunt, niſi id utiliter
„ factum, & ex geſtione ea aliquid ad do-
„ minum negotii pervenerit; tunc enim plus
„ ſuo habet, quod ei, qui minus ſuo habet,
„ reſtituere tenetur.

„ At in Principe ſufficit, eum probabilem
„ habuiſſe rationem. *Vid.* §. 12, *n.* 2.

Ipſi reipublicæ eſſet periculoſum] „ Nemo
„ enim cum principe contracturus eſſet.

Quare nec ſenſiſſe hoc credendus eſt populus cum imperium detulit] „ Hæc voluntatis
„ conjectura nihil operatur, nec jus dat;
„ quis enim judicare deberet, an populus
„ tempore delationis id ſenſerit, an non?
„ Vera ratio eſt, quod populus generalem
„ adminiſtrationem detulerit Principi, eoque
„ in genere facultatem contrahendi conceſſe-
„ rit. Sane, contrahentis non eſt, inquire-
„ re, an negotium utile ſit reipublicæ, an
„ non, niſi notorie in detrimentum reipu-
„ blicæ vergat. *Vid. not. ab hac ſecundam.*

In re dubia] „ Ibi enim judicium eſt ad-
„ miniſtratoris.

Non ſi indubitate id, quod deberi poſſit, remiſſum ſit] „ Si id notorium ſit, & ipſi
„ contrahenti de eo conſtet, vel conſtare de-
„ beat, certum eſt, jus ei ex tali promiſſo
„ non naſci; quia contrahens ſcire debet,
„ adminiſtratorem non habere facultatem per-
„ dendi, ſeu alienandi.

Idem ad noſtram de populo toto quæſtionem referri debet] „ Ita ut populus quoque, &
„ ſucceſſor obligetur ex contractu Principis
„ anteceſſoris: modo non notorie in detri-
„ mentum reipublicæ vergat.

Sed ſervata proportione] „ Latius enim
„ longe patet adminiſtratio Principis, ac ad-
„ miniſtratoris civitatis. Unde judicium quo-
„ que de utilitate populi latius ſe extendit;
„ & ſi ſucceſſor allegat, notorie in detri-
„ mentum reipublicæ promiſſum eſſe, id ab
„ allegante probari, ac ſi inter partes, quæ
„ ſuperiorem non habent, de ea lis ſit, bello
„ id decidi debet.

Leges non quævis] „ Immo omnes obli- 2
„ gant, præter eas, quæ aliquid contra jus
„ naturæ, vel divinum, ſtatuunt.

Quod illicitum eſt] „ Scilicet natura, vel
„ præcepto divino: nam Princeps ille hacte-
„ nus ſubditus eſt.

Eſſe quædam evidenter ſtulta, atque abſurda] „ Si Princeps id velit, omnino tene-
„ tur populus. Huc pertinet lex, quam Ca-
„ ligula meditatus eſt de Senatorio honore ex-
„ hibendo equo, &c. *Dio in Caligula. Suet.*
„ *in Calig. c.* 53.

Sic & contractus] „ Mala hæc eſt illatio
„ a legibus ad contractus. Nam leges ſtultæ
„ obligant ſaltem populum quamdiu princeps
„ vult, & quamdiu ſucceſſor eas non mutat:
„ ſed contractus ſtulti obligant & populum,
„ & ſucceſſorem in perpetuum, quamdiu
„ non *notorie* de detrimento reipublicæ con-
„ ſtat.

Si probabilem habeant rationem] „ Re-
„ ctius: quoties non *notorie* in detrimentum
„ reipublicæ tendunt.

Quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet] „ Populus enim omne ſuum
„ judicium in principem tranſtulit, quod in
„ dubio tamdiu valet, donec *notorie* con-
„ ſtet, rempublicam inde detrimentum ca-
„ pere.

De exitu modicæ, aut immodicæ læſionis]
„ Nam nec immodica læſio irritum reddit con-
„ tractum Principis, ſi intra fines adminiſtra-
„ tionis contraxerit; ut in dubio factum præ-
„ ſumitur.

Non enim exitus hac in re] „ i. e. Even-
„ tus, ſeu læſio.

Sed probabilis ratio rei gerendæ] „ Cujus
„ judicium, & arbitrium eſt penes Principem.

Quæ ſi adſit] „ Uti ſemper adeſt vi illius
„ arbitrii, quod populus in principem con-
„ tulit, niſi notorie detrimentum appareat.

Si quo caſu ſui juris eſſe inceperit] „ Mor-
„ tuo ſcilicet contrahente ſi regnum eſt ele-
„ ctivum, vel exſtincta ejus familia.

Et ſucceſſores ut populi capita] „ Succeſ-
„ ſor enim jure populi utitur, uti anteceſſor.

Obligaretur is, qui poſtea regnum pleniſſimo jure acciperet] „ Succedit enim in jura
„ populi: quod Auctor late explicavit ſupra
„ c. 9, §. 8, *n.* 3.

Digitized by Google

3 *Laudatur Cæſar Titus hoc nomine*] „ Hic „ locus huc non pertinet ; nam agitur de caſu „ privilegii (non de contractu) , quod ſuc- „ ceſſor revocare noluit : de quo §. *ſeq.*

Non aliter rata habuiſſent] „ Nec injuria ; „ privilegia enim , quæ notorie in perniciem „ reipublicæ tendunt , revocari poſſe , cer- „ tum eſt. *Vid.* §. *ſeq.*

Quæ neque dari , neque accipi , ſalva republica , poterant] „ Optime Vitellius the- „ ſin hanc defendit. Sane , Princeps facere „ non poteſt , ne reſpublica ſalva ſit. At an „ in hypotheſi vera illa ratio fuerit , alia „ quæſtio eſt.

4 *Non ad damnum modo aliquod*] „ Quale „ Auctor ponit , ſcilicet , quod notorium eſt , „ adeoque ubi contractus excedit fines admi- „ niſtrationis.

Sed ad perniciem publicam] „ Hactenus „ enim imperium regi delatum non eſt. *Vid.* „ *L.* 1 , *c.* 4 , §. 7.

In extenſione ad illum caſum fuiſſet injuſtus] „ Senſus eſt , etſi contractus ab initio „ juſtus , & licitus fuerit , ſi tamen poſtea „ incidat caſus , quo contractus ille perniciem „ reipublicæ illaturus eſſet , negotium hoc „ retro nullum fieri ; & merito : Nam omni „ negotio ſua natura ineſt clauſula , *rebus ſic* „ *ſtantibus.*

„ Equidem intricata admodum eſt hujus „ materiæ tractatio , & difficile eſt determi- „ nare , quando res ſic , vel aliter ſtet , adeo- „ que quando mutatus ſtatus videatur. B. „ Patens *in diſputatione de clauſula rebus* „ *ſic ſtantibus* , *cap.* 2. §. 1 , *ſeq.* rem hoc „ modo explicat.

Uti ſtatus ille rerum ex innumeris circumſtantiis componi , ita & innumeris variari poteſt. Atque in tanta varietate , & tot ambiguitatibus , difficile videtur accurate eum definire , ac propriis finibus ita coërcere , ut cujusque negotii ſtatus , & quando ille mutatus intelligatur , apparere queat ; quod tamen probe definitum eſſe , plurimum intereſt.

Inprimis vero diſcernendum in genere eſt inter ſubſtantialia ſtatus , & ejus accidentia : neque dubitandum eſt , ſtatum rei mutatum eſſe , cum ipſa , ſine qua conſiſtere nequit , ſubſtantia mutata eſt. Idque eſt quod infert antiqua illa regula : Tolli rem , vel negotium , cum incidit in caſum , a quo incipere non poteſt. L. 3 , §. fin. ff. de his , quæ pro non ſcript. *Etſi regula directo in contrarium concepta ſit in* L. 85 , §. 1 , ff. de R. J. Non eſſe novum , ut quæ ſemel utiliter conſtituta ſunt , durent , licet ille caſus extiterit , a quo initium capere non potuerunt. *Item in* L. 11 , ff. de Judic. L. 11 , ff. de Servit. L. 15 , in fin. l. 16 , ff. Ad l. Aquil. §. pen. Inſt. de Noxal. act. §. 2 , Inſt. de Inut. ſtip. L. 43 , §. f. ff. de Furt. *Adeo ut in deciſionibus caſuum quoque in contrarias invicem partes diſceſſerint JCti veteres , in notiſſima ſpecie , cum quis creditori ſuo , quod ei ſub conditione debet , legat , & eo deinde vivo conditio exiſtit , quo ipſo utilitas omnis legati evaneſcit , æque , quin magis jam re absque legato quoque debita : cum enim legatum inutile ab initio valere nequeat , corruet quoque ex regula , ſi in eum caſum poſtea deducatur ; quod ſentit Paulus in* L. 82 , pr. ff. de legat. 2 , *contra Papinianum in* L. 5 , ff. ad l. Falc. *cujus ſententiam , diſſenſu hoc allegato , & non Paulo modo , ſed & regula ipſa contraria , rejectis , probat Juſtinianus in* §. 14 , Inſt. de Legat.

Iſtæ colliſiones ut ſedari poſſint , ex ipſo rerum ſtatu , ejusque præmiſſa diſtinctione , explicari poteſt. Illa enim quæ diximus , ſtatus ſubſtantialia , non ſunt unius generis ; alia enim ſunt , quæ tantum ad cauſæ , vel negotii conſtitutionem , alia , quæ ad ejus quoque conſervationem neceſſaria ſunt.

Ita ad cujusque negotii conſtitutionem , non conſervationem , requiritur ſaltem capacitas ejus conficiendi; atque ideo ſi quis poſtea in furorem incidat , ſurdus , mutus , prodigus fiat , &c , negotium initio utiliter geſtum non tollitur : L. 6 , §. 1. l. 18 , pr. ff. qui teſt. fac. l. 16 , §. f. ff. de Rit. nupt. l. 31 , pr. ff. de Donat. l. 8 , ff. de his , qui ſui , vel. al. §. 1 , Inſt. Quib. non eſt perm. *hæc enim vitia ſolum perſonæ actum impediunt , cum facultas agendi mera ſit qualitas actus , & perſonæ , atque ita tantum ad actum ipſum , non vero ad juris inde ſemel rite quæſiti conſervationem requiritur. Etſi itaque poſtea caſus talis incidat , ſemel utiliter geſtum ideo non vitiabitur.* dd. ll.

At contra , non tantum ad agendum , ſed & ad jus ex actu quæſitum retinendum , ſeu continuandum , requiritur capacitas res poſſidendi , dominiaque earum retinendi ; illa enim non ad modum actus , ſed ad omnem rei poſſeſſionem in perpetuum requiritur. Ita ſi vel agens deſinat eſſe dominiorum capax , v. gr. capitis deminutione , vel res deſinat eſſe in ejus commercio , quandocunque vitium illud ſupervenerit , negotium corruere , actumque irritum fieri , neceſſe eſt. Non enim de vitio

actus, vel negotii quæritur, ſed de ipſo jure poſſidendi, etiam ea, quæ legitime, & ex negotio valido quæſita fuere: adeoque ſi talis caſus accidat, quo non modo negotium illud gerere nequit, ſed & jura ſua omnia ex validis quoque negotiis acquiſita perdit, non poteſt non interire quoque jus illud, de quo quæritur, ex quocunque negotio quæſitum fuerit, & in quodcunque momentum caſus ille inciderit. Neceſſario itaque negotium perinde tolli oportet, ac ſi initio vitium jam adfuiſſet.

Et de hoc caſu valet omnino, & perpetua eſt regula illa d. l. 3, §. f. Irritum fieri negotium ſi incidat in caſum, unde incipere non poteſt: *uti hanc diſtinctionem, ejusque rationem haud obſcure innuit textus in* L. pen. §. fin. de Verb. obl. *Et hujusmodi caſus ſunt in* l. 6, §. 5, & ſeqq. ff. de Injuſt. rupt. irr. teſt. l. 83, §. 5, ff. de V. O. l. 8, l. 18, ff. qui teſt. fac. §. 3, & ſeqq. Inſt. Quib. non eſt perm. l. pen. §. 7, ff. de Bon. poſſ. ſec. tab. l. 43, §. fin. ff. de Furt. &c.

Huc pertinent quoque caſus omnes, de quibus licite diſponi non potuit. Talis itaque caſus ſi incidat, intelligitur ille ſub diſpoſitione non comprehenſus, ſed perinde irrita fit in eum caſum diſpoſitio, ac ſi initio de eo facta fuiſſet. Ut ſi inter duorum populorum cives convenerit, ut ferrum, cotes, aliasve merces invicem venderent; deinde vero inter populos illos bellum exarſerit, vel mercium illarum exportatio publice prohibita fuerit: conventio irrita fit, nec ex ea illi conveniri queunt, qui merces eas amplius non vendunt, uti ſi ab initio ille caſus jam extitiſſet. Ita ſi princeps privilegia aliis concedat, exiſtat vero caſus, quo talia privilegia jure concedi nequeunt, revocari illa recte poſſunt.

Atque hæc de ſubſtantialibus ſtatus rerum, de quorum mutatione, etſi & illa in omni jure publico, & privato verſetur, maximumque, & late patentem uſum habeat, minus operoſi erimus, cum deciſiones eorum ex cujusque negotii, ac cauſæ natura, atque ſubſtantia pendeant; quæ omnia exponere, limites diſputationis Academicæ immenſum egredi conſtat.

In iis vero, quæ non ſubſtantialia, ſed accidentia ſunt ſtatus rerum, duplex quæſtio diſcriminanda eſt. Altera *ubi expreſſa lex diſpoſitioni addita, ut in eodem ſtatu, quo tunc ſunt, omnia permaneant, vel reſtituantur:* altera, *ubi hoc additum non eſt, ſed quæritur ſaltem, quousque in diſpoſitionibus, & negotiis, intelligi debeat clauſula:* rebus ſic ſtantibus.

In caſu prioris *quæſtionis, ſcil.* clauſula, rebus ſic ſtantibus expreſſe inſerta, *quælibet mutatio diſpoſitionem tollit, niſi talis accidat mutatio, de qua clauſulam non poſſe intelligi, ſeu de qua actum, vel cogitatum non fuiſſe, apparet: uti ſi mutatio illa nihil ad cauſam pertineat; v. gr. ſi ſocius uxorem duxerit, habitationem mutaverit, Senator factus fuerit, id nihil commune habet cum ſocietate, neque eam tollit; vel ſi quidem eo pertineat, ſed tam levis momenti ſit, ut id curaſſe non videantur, v. gr. ſi ſocius paulo pauperior factus fuerit, &c.*

Ita quoque ſi dictum ſit ut res in ſtatu, quo ſunt, maneant; nam neque in ſubſtantialibus, neque in accidentalibus de ſtatu rei quicquam mutari poteſt.

Hic tamen ſtatus rei non eſt intelligendus de ſingulis actionibus, ipſoque actuali exercitio, ſed de facultate agendi, quæ eo tempore, de quo agitur, fuit; & hoc momentum eſt norma, ac regula illius ſtatus: uti cum poſſeſſor convenitur, omnia quidem pendente lite in eodem ſtatu, quo in momento cœpti judicii fuere, relinquenda ſunt; ſed eo non impeditur, quo minus poſſeſſor interim agrum litigioſum colere, meſſem ſecare, ac colligere, quin & conſumere poſſit, etſi in puncto litis cœptæ non fuerit occupatus ejus cultura, vel demetanda ſegete, nec tum fructus conſumſerit: quæ nec uno momento fieri poſſunt. Non itaque inſpicitur, quid tum egerit, ſed cujus rei agendæ vi poſſeſſionis ſuæ facultatem habuerit, id enim ſi agit, nihil fit novi, ſed cujus jam tunc, cum conveniretur, facultatem habuit, quæ pendente lite ipſi auferenda non eſt. Ita licet Status Imperii, vel eorum ſubditi, qui 1. Jan. 1624. publicum exercitium religionis habuere, in illo momento non vocaverint miniſtros, non habuerint conſiſtoria, non fecerint conſtitutiones Eccleſiaſticas; tamen ſufficit, quod vi exercitii religionis, hæc, & ſimilia facere potuerint. Atque ita de ſimilibus.

Alterius *quæſtionis*, cum *ſcil.* clauſula expreſſe addita non eſt, *obſcurior, & magis anceps eſt definitio: quam ut finibus ſuis circumſcribamus, & ad certam quaſi normam exigamus, inprimis pro regula rationi, & naturæ congrua, ſtatuendum eſt*: Non tolli rem, vel negotium, ejusve obligationem, etſi accidentalia ejus deinde mutentur: *modo ſint mera rei accidentia; ea enim abeſſe ſalva re poſſunt. Et ſane, valet omnino negotium,*

Digitized by Google

tium, cujus ſubſtantia, omniaque, ſine quibus conſiſtere nequit, integra ſunt. Unde licet accidat deinde aliquid, quod ſi pars præſciviſſet, ita diſpoſitura non fuiſſet, non tamen illud vim negotii ſemel rite perfecti infringit, nec jus inde alteri quæſitum perimit. Ita ſi quis rem ſuam vendiderit, deinde in eum ſtatum inciderit, ut ipſe quam maxime ea indigeat, adeo ut ſi id ſciviſſet, nunquam eam venditurus fuiſſet, non tamen ideo venditionem rite perfectam, & dominium ex ea translatum, revocare poteſt: alias enim omnes venditiones olim factæ retractandæ eſſent, ſi venditores quandocunque indigere ita rebus venditis cœpiſſent, ut in eum caſum vendituri non fuiſſent; pœnitere enim re integra ſolum licet, non autem negotio jam perfecto, & jure aliis inde quæſito.

Hac præſtructa regula, diſpiciendum ſaltem eſt, qui caſus inde excepti ſint? Et primum quidem in omnibus prope materiis inveniuntur caſus, quibus a negotio, etſi perfectum jam fuerit, mutato ſaltem circa accidentia ſtatu rerum, iterum recedi poteſt; quod jure civili, prout æquum, aut bonum viſum fuit, conſtitutum eſt: ut in l. 3, C. de loc. cond. l. 30, ff. de Fideicomm. l. 8, C. de Rev. donat. *& pluribus aliis, veluti in ſingulis materiis ſuo loco notabimus.*

Deinde, ſecus eſt in cauſis, quæ in voluntate, & arbitrio hominis conſiſtunt, ita ut de ejus ſaltem voluntate, & judicio quæratur: tum enim non quacunque mutatione accidentium mutatur ita ſtatus negotii, ut vim ſuam perdat, & ab eo recedi poſſit, quaſi rebus non ſic ſtantibus; ſed tum demum, cum talis caſus exiſtit, in quo mens, ac ſententia ſtatuentis ceſſare videtur: uti in ultimis voluntatibus.

In his igitur cauſis idem rerum, de quibus actum eſt, ſtatus non intelligitur, ſi hæc duo concurrunt: 1. *ut appareat, de eo caſu, vel ſtatu non fuiſſe cogitatum: &* 2. *etſi cogitatum fuiſſet, eo diſpoſitionem extenſam non fuiſſe. Idque nititur evidenti primum ratione, quia tum ſententia, & ratio diſpoſitionis, quæ ejus anima eſt, ceſſat,* arg. l. 17, l. 29, l. 30, ff. de Legib. *ſcil. ſi neque de eo ſtatu, vel caſu cogitavit, neque ſi cogitaſſet, ita diſpoſuiſſet: deinde textu claro, in* l. 12, ff. de Tranſact.

Itaque non prodeſt, non cogitaſſe de illo ſtatu, quia ſufficit de genere, quo continentur omnes ſpecies, cogitaſſe, & generaliter diſpoſitionem factam fuiſſe, d. l. 12, pr. *At ſi de re non cogitavit, & probabile eſt, ſi cogitaſſet, non fuiſſe ipſum de eo diſpoſiturum, tum vero mens, & ſententia, & animus agendi deficit. Exemplum utriusque eſt* d. l. 12. *Si quis enim regulariter tranſigit de iis, quæ in teſtamento relicta ſunt, videtur cogitaſſe de omnibus, quæ eodem teſtamento relicta ſunt, etſi alia ejus parte. Cæterum, ſi quæ codicillis poſtea prolatis relicta ſunt, nec de iis cogitaſſe, nec, ſi cogitaſſet, de iis tranſacturus fuiſſe videtur: cum tranſactiones & ſtricti juris ſint, & non præſumantur.*

In caſu, quo clauſula expreſſa eſt, mutatis accidentibus mutatur ſtatus rei, niſi appareat, clauſulam ad hanc mutationem non pertinere: clauſula autem non expreſſa, ſtatus negotii perfecti durare intelligitur, usque quo appareat, ita mutatum eſſe ſtatum, ut in eo negotium irritum ſit. Clauſula itaque inſerta, mutatis accidentibus, probandum eſt, negotium non obſtante mutatione ratum eſſe; ea omiſſa, illud irritum eſſe. Quæ probatio fieri quoque poteſt indiciis, & præſumtionibus juris, nonnunquam jurejurando, aliisque legitimis modis; & tum arbitrio judicis res deciditur: arg. l. 14, pr. ff. de diverſ. tempor. præſcr.

„ Effectum hujus clauſulæ in genere, & in
„ ſpecie in jure Gentium, exponit B. Parens
„ in *dict. diſp. c.* 3, §. 1, *usque ad* §. 13.
„ Verba hæc ſunt.

Q U A N Q U A M *ex jam traditis effectus hujus clauſulæ elici facile poſſint, tamen, ut eo magis eluceſcant, eos cum in genere, tum adductis ex omni jure notabilioribus exemplis, demonſtrabimus.*

Efficit vero hæc clauſula, ſive expreſſa in negotio, ſive tacite ſub illo intellecta ſit, ut quando ſtatus rerum mutatur, extinguatur omnis effectus prioris ſtatus, & res ipſa ſecundum præſentem ſtatum dijudicetur, ac decidatur. Quæ enim noviter emergunt, novo indigent auxilio L. 11, §. 8, de Interr. in jur. fac. *Ibique Gothofr.* qui lit. f. *plures leges, exemplis hanc ſententiam confirmantes, allegat.* Cap. paſtoralis 4, X, de Except. Gail. Lib. 1, obſ 91, n. 12. *& nullus de incognitis, & incogitatis diſpoſuiſſe præſumitur.* L. 5. L. 9. §. 1, & f. de Tranſact. l. 35, de Pact. *Conſ. tamen ſupra.* Cap. 2, §. 13, 14.

Et licet quis jurejurando promiſſionem ſuam roboraſſet, tamen excipere de ſtatu rerum immutato, etiam ad effectum reſiliendi, ei liceret; cum nec juramentum ad incogitata, & quæ ex nova cauſa oriuntur, extendatur Cap. 25, X, in f. d. El. & el. poteſt. Gail.

L. 1, Obſ. 22, n. 6. *Plures Doctores hoc ita ſtatuentes adducit Dn. Otto. Phil. Zepperus, in Cynoſura Legali* cap. 59, & ſeq.

Maximus hujus clauſulæ effectus eſt in obligatione ſubditorum, qui obſtricti ſunt a natura Principi, Imperio ſemel in ipſum rite delato, ad obſervantiam, & obſequia perpetua. Quid autem, ſi quis faciem Principis penitus exuat, & faſces qui ipſi ad conſervandam rempublicam concrediti ſunt, in perniciem ejus vertat, adeoque ex Principe hoſtis fiat, an adhuc populus eum bonis, & ſanguine tueri, & ut caput ſanctum venerari debet? Puto, ſi hoc notorium ſit, hoc ſtatu rerum, ubi ipſa anima Imperii, quæ in ſolo munere tuendi, & conſervandi, non perdendi Remp. conſiſtit, extincta eſt, omnia ſecus ſe habere. Vid. ſupr. cap. 2, §. 5. & §. 2, huj. *Tum faſces iterum redeunt ad populum, qui vel ipſe, vel is, cui tacite ſaltem hanc poteſtatem populus conceſſit, ſtatum Reip. omnibus viribus, etiam, ſi aliter nequit, cum interitu hujus Pſeudo-principis (qui jam privatus, immo hoſtis, & prædo eſt, cui tribuere ſanctiſſima majeſtatis jura blaſphemum; v. Dn. Præſidit* Poſit. pro explicat. jur. gent. VII.) *tueri poteſt.* Arg. Poſ. IV, n. 2.

Bene tamen hac in quæſtione ponderandum eſt, quod quam maxime diſtinguendum ſit inter ejusmodi Pſeudo-Principem, cujus exceſſus plane ad everſionem ſtatus publici præſentis notorie tendunt: & inter Principem, etſi contra jus naturæ peccantem, aut injuriare ſaltem inferentem privatis; ne errorem Nicolai Papæ in c. f. cauſ. 2, q. 1, *erremus, qui ideo Lotharium Regis titulo judicat indignum, quod ſe flagitiis quibusdam maculaverat, contra, ac nos ſacra pagina docet. Nam Davidem, commiſſo adulterio, & homicidio, a Propheta eo nomine reprehenſum quidem, quin & a Deo ipſo graviter ideo punitum legimus; verum, ut ea de cauſa removeretur ab Imperio, nemini in mentem venit.*

Cum de cauſis inter ſummos Principes controverſis tranſactum plene eſt, pacem inde oriri univerſalem, & in æternum duraturam, ex jure Gentium ſatis patet. Quæritur autem, ſi hic eadem facies rerum non maneat, ſed aut alteruter leges pacis violet, aut nova injuria alterum afficiat, an poſterior adhuc pace hac obligetur, ut injuriam ſibi ab altero illatam, vi præcedentis pacis vindicare non valeat? Equidem ſi pars moram inplendæ paci faciat, vel contra aliquem ejus articulum committat, non ilico pars altera exſolvitur omni pacis vinculo, ſed contra, ex ipſa pace agere ad reparandam injuriam poteſt. Nec probari poteſt, quod Grotius ubique ingerit, contractibus ſemper ineſſe conditionem, ſi & alter dictis ſteterit; Tract. de J. B. & P. lib. 2, c. 15, §. 15. lib. 3, c. 19, §. 14, &c. *niſi & ille animo recedendi a contractu ei non pareat: tunc enim utrinsque conſenſu inde diſceditur;* per l. 14, C. de Tranſact. *potuit enim alias moræ cauſas habuiſſe: ut ſi impeditus ſit, ſi putet, pace id non contineri, vel verba dubia eſſe, &c. Si ergo judicem, vel arbitrum, partes in cauſa habent, coram illo ea deciditur; ſi nullum aliud judicium eſt, pars læſa armis jus ſuum vindicare poteſt: utrumque ſalvo contractu, vel pace, quia pars læſa non rumpit prior pacem, ſed ex nova læſione, & ſuperveniente violatione, illatam injuriam perſequitur. Multo minus ergo ſi alter alterum extra pacis cauſam nova injuria afficit, læſo vindicta per præcedentem pacificationem ademta videbitur, cum pax tantum de eodem negotio inita fuit, de quo bellum erat, vel metuebatur; non ergo ad ſpeciem, de qua nihil dictum, vel cogitatum, vel ſi cogitatum, tranſactum tamen non fuiſſet, hæc diſpoſitio extendi debet, per* d. cap. 2, §. 13. & d. §. 2, h.

Eodem fundamento quæſtio illa, an pax conſtituta per ſe efficiat, ut etiam damna in bello data, vel in priſtinum ſtatum reſtitui, vel in ſtatu, quo ſunt, manere debeant, facile deciditur. Nam hoc negandum eſſe, ſatis conſtat, cum 1. ut jam in præcedentibus dictum, pax tantum eſt de cauſa belli; conſtat autem, damna, & injurias, quæ ſibi invicem durante bello partes inferunt, a cauſa, ſive lite, ob quam bellum ſuſceptum, plane differre, non minus, quam expenſæ in litem a negotio, de quo litigatur, differunt. Et 2. pax tantum eſt tranſactio de cauſa, non autem deciſio de juſtitia ejus, quam quiſque a ſuis partibus ſtare arbitratur, & adverſus ſe injuria ab altero agi contendit; adeoque de his damnis durante bello datis, ſi non novum bellum ſpirent partes, æque ut paciſcantur neceſſe eſt: uti hoc plurimis egregiis rationibus deduxit Dn. Præſes in Lectionib. ſuis ad Grot. lib. 3, cap. 20.

Optimo quoque jure hac clauſula defendere ſe potuit Mauritius Elector Saxoniæ, cum a Gallis, & Henrico II. Galliarum Rege, reus violati fœderis Chambortici poſtularetur. Iniit enim illud eo tempore, quo Philippus Magnanimus contra fidem datam, ac juratam, una cum Johanne Friderico Saxone capti-

vus

vus teneretur, & jam pars Pontificia immineret nimium libertati Imperii, & conſcientiarum. Hoc itaque fœdus pepigit Mauritius, & Albertus Brandenburgicus, duo veluti Scipiones Imperii, ad defenſionem libertatis, & conſcientiarum, adjectaque fuit clauſula, ne diſſentientibus ſociis pax fieret. Deinde ſequitur tranſactio Paſſavienſis, & Mauritius pacem facit cum Cæſare, cautumque fuit ſecuritati Imperii, & religionis. Vid. Sleid. de Stat. relig. lib. 24. Arum. Diſcurſ. Acad. 27. Heig. p. 1, quæſt. 11, n. 15, & ſeq. Jean de Serres Hiſt. de France, dans la vie de Henry II, ſous l'an 1552. Hoc facto peſſime violatum fuiſſe fœdus Chamborticum inſcio Rege Galliæ, calumniatur Bodinus de Rep. l. 5, c. 6, pag. m. 872, & ſeq.

Cæterum conſtat, totum cauſæ ſtatum hac tranſactione inverſum; nam ipſe Bodinus ait, hoc fœdere Henricum II. patrocinium Principum, & tutelam Imperii Germanici ſuſcepiſſe, cum Imperatoris Caroli V. ſervitute premerentur, d. pag. 872. Quæ tota cauſa ceſſavit pace Mauritii, & tranſactione Paſſavienſi: nec potuit amplius tutela contra ſervitutem ſuſcipi videri, ubi nulla jam ſervitus fuit, & periculum omne ceſſavit. Quin deſiit, reſtituta ſecuritate Imperii, fœdus eſſe licitum, quod non potuit iniri, niſi pro defenſione Imperii, & conſcientiæ, ſup. c. 2, §. 6. Accedit denique, nec inſcio Henrico pacem factam fuiſſe, uti luculenter ex eorum temporum annalibus demonſtrat. Heig. dict. loc.

Ex eo quoque decidenda eſſet controverſia Hanſeatici fœderis cum Anglis, propoſita in Comitiis anno 1595. Fœderi plura privilegia data erant Londini ratione commerciorum, in quam rem domum publicam in Urbe habebant Hanſeatici, quæ hodieque ab iis poſſidetur, & Stiliard, noſtris das Teutſche Haus, dicitur. Hæc privilegia, Eduardo VI, & deinde Maria regnante refixa, & interdicta fuere: cauſantibus Anglis, eo Regni ſtatu conceſſa eſſe, cum regni commercia jacerent, nunc mutata ſorte Regni, privilegia iſta noxia eſſe Reip. Anglicanæ. Camden. in Hiſt. Eliſab. part. 4, ad ann. 1597, p. m. 740. Zouch. de Jur. fec. part. 2, ſect. 4, quæſt. 26. Quæritur ergo, an ex clauſula, rebus ſic ſtantibus, defendi abrogatio hæc privilegiorum poſſit? Quæ vero quæſtio facti eſt, an ita ille ſtatus regni, quoad rem nauticam, mutatus fuerit, ut tempore pactorum de tali ſtatu non cogitarint Angli, ſi vero cogitaſſent, privilegia in eum caſum conceſſuri non fuiſſent.

Non enim hac ſola ratione poſſunt infringi pacta, & privilegia, quod nunc minus ſint utilia paciſcenti, nec propter utilitatem ſuam quis alteri jus quæſitum auferre, aut ſe obligationi ſuæ eximere poteſt. Sed & Angli tum, cum extraneis privilegia commerciorum concederent, ſperarunt equidem meliora negotiationum tempora, & auctam iri in Regno rem mercatoriam, quin hac ipſa ſpe amplificandæ rei nauticæ, & negotiatoriæ, indulſerunt Hanſeaticis hæc privilegia. Igitur adeo cogitarunt omnino de hilarioris fortunæ temporibus, ut ea his ipſis quoque privilegiis, & data peregrinis negotiandi facultate, invehere in regnum moliti fuerint. Non poteſt itaque quod cauſa fuit dandi privilegia, idem eſſe cauſa deſtruendi. Denique, etſi non cogitaſſent de beatiore negotiationum conditione, tamen oſtendendum erat, non fuiſſe eos pro temporum iſtorum rationibus, privilegia hæc in eum regni ſtatum, quo floreret ampliſſima navigandi, & negotiandi facultate, permiſſuros: cum contra videntur non fuiſſe denegaturi in omnem eventum, ut erigerent res jacentes Regni, atque reſtaurarent latiorem navigationum fortunam.

Fervuit controverſia hoc ſeculo quoque, & ſumma contentione hoc egerunt ita dicti Informatores Jurium domanii Anglicani, ut auctoritate Parlamenti de poſſeſſione domus Teutonicæ Germanos dejicerent. Quibus anno 1659. d. 3. Aug. Hanſa Teutonica oppoſuit in Parlamento exceptiones ſub- & obreptionum, quas exhibet Hagemeier in Comment. de fœd. civ. Hanſ. ad fin. Ita nunc quoque in hujus curiæ, ac jurium ſuorum uſu perſiſtunt, & nec ſub Carolo II. turbati, nec, quod ſciam, ſub piiſſimo, ac fortiſſimo Rege hodie inquietantur.

Quam declarari eum non ultra obligari] „ Si enim revocatur, jus quæſitum ſuppo- „ nitur: poſteriori caſu autem nunquam jus „ quæſitum fuit, quia ab initio ſubeſt clau- „ ſula, rebus ſic ſtantibus.

Quaſi factum ſub conditione] „ Si res in „ eo ſtatu permanſerint.

Sine qua juſte fieri non potuit] „ Adeoque „ quæ ipſo jure omnibus negotiis ineſt.

Eadem intelligenda ſunt de alienatione pecuniæ populi] „ Uti ſi pecuniam ad defen- „ ſionem reipublicæ deſtinatam alii donet; „ nam nec hanc pro lubitu alienari poſſe, „ pro-

„ probavimus ſupra *L.* 2, *c.* 6, §. 11: quanquam in ſtatu regio id vix obſervetur, quia diſpoſitio de hoc reditu Regi relinqui, neque rationes ab eo exigi ſolent. *Vid. dict. c.* 6, §. 11, 12.

Aut rei alterius, quam ſecundum leges rex alienare bono publico poſſit] „ Quo pertinent regalia minora. *Vid. ſupra L.* 2, *c.* 6, §. 10.

Hic quoque ſimilis adhibenda eſt diſtinctio] „ Omnis alienatio rerum, quæ ad rem publicam pertinent, abſque conſenſu populi ſive tacito, ſive expreſſo facta, ſubſiſtere nequit: de quo late *d. c.* 6, egimus.

6 *At ſi contractus ad regni*] „ De alienatione regni egimus *d. c.* 6, §. 6.

Ejuſve partis] „ De alienatione partis regni egimus *d. c.* 6, §. 4.

Aut patrimonii regalis] „ De prohibita alienatione regalium &c, egimus *d. c.* 6, §. 10, *ſeq.*

Quatenus id regi permiſſum non eſt] „ Si regi alienatio permiſſa eſt, ea valet ex voluntate populi. *d. c.* 6, §. 3.

Non valebunt ut facti de re aliena] „ In principem enim nil niſi jus adminiſtrandi collatum eſt: in reliquis deficit ejus facultas:

Tantundem erit in regnis reſtrictis] „ Ut ſcilicet non valeat contractus de juribus exceptis, quia eatenus jus populi manſit, de quo proinde princeps diſponere nequit.

Si quam materiam, aut actuum genus populus a poteſtate regia exceperit] „ Exempla ejuſmodi regnorum reſtrictorum vide ſupra *l.* 1, *c.* 3, §. 16.

Tales actus] „ Scilicet, excepti a delata poteſtate.

Populi per ſe &c. conſenſus requiritur] „ Nam de ejus jure agitur, quod princeps ſuo facto populo auferre *nequit*..

Aut per eos, qui populum legitime referunt] „ i. e. Status imperii. Hinc in Anglia, Germania, & Polonia, ac nunc in Suecia, res gravioris momenti non niſi in comitiis expediri poſſunt.

Quibus diſtinctionibus] „ Scilicet, 1°. an ſint actus regii, an privati. *Vid.* §. 1, *n.* 2, 2°. An probabilis donandi, vel alias alienandi ratio fuerit. *Vid. h.* §. *n.* 1, & *n.* 5.

Qui priorum regum nomina exſolvere recuſarunt] „ Regula generalis eſt, quod omnis ſucceſſor teneatur debita, quæ anteceſſor qua Rex contraxit, ſolvere, ſi in utilitatem reipublicæ contracta ſunt; quod in dubio præſumitur, donec ſucceſſor contrarium probet.

Quorum hæredes non fuerant] „ Si ſcilicet agnati ſunt; ſecus ſi liberi, vel hæredes teſtamentarii: hæredes enim omnia defuncti debita, etiam quæ non ut rex contraxit, ſolvere tenentur.

Bodinum] „ *L.* 2, *de Republ. c.* 8, *in fin. p. m.* 139. Ubi refert, curiam Pariſiorum an. 1256, & 1294, judicaſſe, regem ſuperiorum regum pactis non teneri. Exemplum regis Hiſpaniarum Philippi ſecundi allegavimus *ad* §. 2. *n.* 2.

AD §. XIII.

Quæritur, an Princeps privilegia a prædeceſſoribus conceſſa revocare poſſit? Equidem ſi per illam conceſſionem jus in alterum transfertur, i. e. ſi princeps intra fines legitimæ adminiſtrationis ea concedit, hoc jus quæſitum nec princeps auferre poteſt. Quod adeo verum eſt, ut nec inſit clauſula, *rebus ſic ſtantibus.* Nam translato ſemel jure res intuitu concedentis fit aliena, de qua diſponendi facultatem amplius non habet.

Exc. *I.* ſi non jus translatum, ſed precario ſaltem uſus alicujus juris conceſſus eſt: quod apparet 1. ex verbis, ſi jus revocandi reſervatum, vel nomen precarii additum ſit: 2. ex cauſa conceſſionis: & 3. ex circumſtantiis. Si dubia ſit diſpoſitio, potius pro precario habetur, & revocari pro lubitu poteſt.

Exc. *II.* ſi cauſa in eum ſtatum deveniat, ut Princeps amplius ita diſponere abſque detrimento reipublicæ nequeat. Atque hanc quæſtionem diſceptatam fuiſſe inter Anglos, & civitates Hanſeaticas, dictum eſt §. *præced.*

Semper poſſe revocari, ſine diſtinctione transmittendum non eſt] „ Fallit enim hæc regula, ubi jus in alterum translatum eſt: i. e. ubi Princeps intra fines legitimæ adminiſtrationis privilegium conceſſit.

Quæ de ſuo facit] „ Princeps enim privata quoque bona habet, quæ diſtinguuntur a patrimonio publico, atque de iis pro lubitu diſponere poteſt.

Niſi adſit precarii clauſula] „ Tunc enim noluit jus transferre niſi revocabile.

Hæc revocari non poſſunt] „ Sed valent

„ ut

Digitized by Google

„ ut quælibet diſpoſitio privati, qui prout „ de rebus ſuis diſponit, ita jus eſt.

Niſi quod ſubditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam] „ Ex his enim duabus cauſis jus quæſitum auferri poſſe, vidimus ſupra §. 7, & 8. Bene autem ait, „ hoc ad ſolos ſubditos pertinere, non ad „ extraneos: uti demonſtravimus *ibid.*

Cum compenſatione] „ Si quibusdam ſaltem inde fit præjudicium, compenſationem fieri debere ei, qui ſuum amiſit, ex „ communi, dixit *ſupra* §. 7.

Sunt alia, quæ vinculum duntaxat legis demunt] „ Senſus eſt, quod princeps ea „ privilegia, quæ non per contractum dantur, ſed vi legis, pro lubitu revocare poſſit.

Reponi univerſaliter ſemper poteſt] „ Princeps enim ferre leges, eas tollere, & „ reſtaurare easdem pro lubitu poteſt.

Ita & particulariter ſublata particulariter reponi] „ Privilegium enim eſt quaſi priva „ lex, ſeu lex particularis, in favorem „ unius, vel quorundam lata: hanc proinde mutare princeps ſi vult, poteſt.

Nullum enim hic jus quæſitum eſt adverſus legis auctorem] „ Non enim ex contractu alteri jus quæſitum, vel in alterum translatum eſt, ſed lege ſaltem ſuperioris, adeoque quamdiu lex illa ſubſiſtit.

Ad §. XIV.

Quæritur, an civitas obligetur ex contractu Tyranni? Negatur, quia tyrannus non habet legitimam facultatem adminiſtrandi rempublicam, adeoque nec facultatem contrahendi. Si tamen ex illo contractu locupletior facta civitas, & ex eo aliquid in rem civitatis verſum ſit, tunc civitas obligatur, non ex contractu tyranni, ſed quia plus ſuo habet, quod cum ſine cauſa penes eam ſit, ex regula naturæ reſtituere debet ei, cujus jus eſt.

Ultimo quæritur, an ſucceſſor acta publica, transacta, & judicata anteceſſoris reſcindere poſſit? Negatur, niſi ipſo jure nulla ſint, i. e. extra fines legitimæ adminiſtrationis acta fuerint. *Vid. Klok. Conſ.* 154.

Qui ſine jure imperium invaſerunt] „ Qui „ dicuntur tyranni acquiſitione. Idem autem „ dicendum eſt de iis, qui ſtatum imperii „ evertunt, qui dicuntur tyranni adminiſtratione: de quibus *l.* 1, *c.* 4, §. 15, „ egimus.

Non tenebuntur populi, aut veri reges] „ Etſi valeant quamdiu tyrannus ille poſſidet. „ Vid. *ſupra L.* 1, *c.* 4, §. 9.

Nam hi jus obligandi populum non habuerunt] „ Hoc jus enim eſt penes populum, „ aut regem legitimum: quod prolixe probavimus *L.* 1, *c.* 4.

At bene notandum, vera hæc eſſe de contractibus eorum, qui ſine jure imperium „ invaſerunt. Aliud dicendum de contractibus eorum, qui ſummæ poteſtates ſunt, „ & jure belli alienum imperium occuparunt, ac per ultimam victoriam legitimum regem ejecerunt, *d. c.* 4, §. *f.* Titulus enim belli inter duas ſummas poteſtates ſemper juſtus eſt.

De in rem verſo tamen tenebuntur] „ Non „ ex contractu tyranni, ſed quia plus ſuo „ habent. *Vid. d. c.* 4.

CAPUT XV.

De fœderibus, ac ſponſionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*

II. *Dividuntur in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.*

III. *Fœderum, & ſponſionum diſcrimen, & in quid ſponſiones obligent.*

IV. *Rejecta diviſio fœderum, quam Menippus fecit.*

V. *Fœderum diviſio in ea, quæ idem ſtatuunt cum jure naturæ: & unde id natum.*

VI. *Et ea, quæ aliquid adjiciunt: quæ ſunt æqualia;*

VII. *Aut inæqualia, quæ rurſum dividuntur.*

VIII. *Fœdera cum his, qui alieni ſunt a vera religione, licita eſſe jure naturæ:*

IX. *Nec univerſaliter prohiberi lege Hebræa;*
X. *Nec Chriſtiana.*
XI. *Cautiones circa talia fœdera.*
XII. *Chriſtianos omnes obligatos ad fœdus ineundum adverſus hoſtes Chriſtianiſmi.*
XIII. *Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat, diſtinctionibus explicatur.*
XIV. *An tacite renovatum cenſeatur fœdus.*
XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
XVI. *In quid teneantur ſponſores ſi ſponſio improbetur; ubi de Caudina ſponſione.*
XVII. *An ſponſio non improbata obliget ex notitia, & ſilentio, diſtinctionibus explicatur; ubi de ſponſione Luctatiana.*

[a] *L. Conventionum. 5. D. de pactis.*

+ I. CONVENTIONES + Ulpianus [a] diviſit in publicas, & privatas: & + publicam expoſuit non ut quidam putant definitione, ſed exemplis additis, + *quæ fit per pacem*, (aa) quod primum exemplum eſt: + *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur*; quod ſecundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, + quæ niſi [1] jure imperii majoris, [2] aut + minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum + a contractibus privatorum, ſed & + a contractibus regum circa negotia privata. + Quanquam ex privatis quoque iſtis belli cauſa naſci ſolet, + frequentius tamen ex publicis. Ideo poſtquam de conventionibus generaliter a nobis tractata ſunt [b] ſatis multa, quædam addenda ſunt, + quæ ad excellentiorem hanc ſpeciem pertineant.

[b] *Cap. XI. XII. XIII.*

II. + Publicas has conventiones, quas Græci + *συνθήκας* vocant, dividere poſſumus in + fœdera, + ſponſiones, + pactiones alias.

[c] *Cap. 5.*

III. 1. De fœderum, & ſponſionum diſcrimine adiri poteſt [3] + Livius [c] libro IX, ubi recte nos docet, fœdera eſſe, + quæ fiunt juſſu ſummæ poteſtatis, & in quibus + ipſe populus iræ divinæ obſtringitur ſi minus ſtetur dictis. Ea apud Romanos + peragi [4] per feciales ſolebant + addito [5] patre patrato. + Sponſio autem eſt, ubi hi, qui a poteſtate ſumma mandatum ejus rei non habent, [6] aliquid promittunt, + quod illam proprie tangit. Apud Salluſtium [d] legimus: *Senatus uti par erat decrevit, ſuo, atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.* Hieronymus Syracuſarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, [e] ſocietatem fecerat: + at poſtea Carthaginem miſit ad fœdus ex ſocietate faciendum. Quare [a] quod apud Senecam patrem eſt: *Imperator fœdus percuſſit, videtur populus percuſſiſſe Romanus, & fœdere continetur*: ad [7] + antiquos eos

[d] *Bell. Jugurth. c. 43.*

[e] *Lib. XXIV. c. 6.*

GROTII.

a *Quod apud Senecam patrem eſt*] Contr. IV, 25.

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipſo principe, vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque, vel præfectis ſummæ rei.

3 *Livius libro IX.*] c. 9.

4 *Per feciales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus, & belli cauſis examinatis, rebus repetundis, & bellis dicendis curabant. *Liv.* 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis, ac bello indicendo, *Liv.* 1, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur ſe operam daturos, atque effecturos, ut ille populus, vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæſares.

(aa) Vide Clariſſ. NOODTII Librum *de Pactis, & Tranſactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum acceperant. At [b] + in regnis, regum eſt fedus facere. Euripides Supplicibus (*verſ.* 1188, *& ſeqq.*)

> — *τόνδε δ' ἐμυνύναι χρεὼν*
> *Ἄδραςον· ὅτος κύριος τύραννος ὢν*
> *Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.*
>
> — *Adraſtum hunc opus*
> *Jurare : namque is jus habet regni potens,*
> *Ut civitatem federe obſtringat ſuo.*

Legendum enim ibi, ut diximus, *ὁρκωτομεῖν*, (bb) non *ὁρκωτομεῖ*.

2. Sicut autem + magiſtratus populum non obligant, + ita nec minor pars populi: + quod [8] pro Romanis *f* eſt adverſus Gallos Senonas: (cc) + nam major pars populi erat apud [9] Dictatorem Camillum; [10] bifariam autem, + ut apud Gellium eſt, cum populo agi non poteſt. *f Livius,* v, 49.

3. Sed ubi [11] + qui jus populi non habent, + de eo, quod populi eſt, ſpoponderunt, videamus, in quid teneantur. Putet forte aliquis, hoc caſu ſponſores + fidem liberaſſe, ſi operam omnem dediſſent, ut id, quod ſpoponderunt, fieret, ſecundum ea, quæ de promiſſo tertii facto [c] [12] ſupra diximus: ſed negotii hujus, [13] cui contractus ineſt, natura + obligationem [14] multo ſtrictiorem deſiderat. + Nam qui contrahendo aliquid de ſuo dat, aut promittit, is viciſſim præſtari reipſa ſibi aliquid vult; unde & jure civili, + quod facti

G R O T I I.

b *In regnis, regum eſt fedus facere*] Vide quæ infra lib. III, c. XX, §. 2, & ſequentibus. *Servius* ad illud 11 Æneidos (*verſ.* 161.)

> — *Servataque ſerves*
> *Troja fidem;* —

Quia quod rex promittit, videtur reſpublica promittere. Et ubi Æneas ſingulari certamine pugnaturus prius cum Latino fœdus facit: *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præſente rege non habet poteſtatem.* (In Æn. XII, 212.)

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

G R O N O V I I.

8 *Pro Romanis adverſus*] Non hoc purgat Romanos, ſed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars cum circumſtabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere ſe poſſe cenſuit.

9 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exſilio revocatus, Dictatorque dictus, cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob diſceſſum ſtipulati erant, penſantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46, & 49. *Flor.* 1, 15, & 22.

10 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *Non poſſunt eodem tempore diverſis locis, vel a diverſis magiſtratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum ſevocaret, capite ſanxerunt.*

11 *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt poteſtatem ipſum obligandi.

12 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

13 *Cui contractus*] Quod non eſt nudum promiſſum, vel actus beneficus merus, ſed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

14 *Multo ſtrictiorem*] Ut aliquid amplius debeant ſponſores, nempe uti ſe ſiſtant, aut dedantur iis, quibus ſpoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico, & Numantino.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. iſtius Operis: ſed pro voce illâ, Linguæ Græcæ ignotâ, voluit ſcribere Auctor *ὁρκωμοτεῖν* & *ὁρκωμοτεῖ*, ut habent omnes Editiones *Euripidis.* Ceterum emendatio illa fugit diligentiſſimum *Barneſium*, qui aliàs de ea aliquid dicere non omiſiſſet. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli ſcire, *Camillum* Dictatorem creatum fuiſſe, neque inquirere, major, an minor pars Populi *Capitolio* includeretur: tum ibi Senatum, civium partem auguſtiorem, videbant. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

facti alieni [15] promiſſiones repudiat, + promiſſio tamen [16] ratam rem haberi ad id, quod intereſt, obſtringit.

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente [d] Livio [g], + magis ex uſu ſuo, quam ex præſcripto artis ita diviſit, ut diceret, tria eſſe eorum federum, quæ inter ſe paciſcerentur reges, civitateſque, genera: + unum, cum bello victis dicerentur leges, quo in genere + quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris eſſe arbitrium: alterum, + cum [17] pares bello æquo federe in pacem, atque amicitiam venirent; tunc repeti, reddique per conventionem res, & ſi quarum turbata bello poſſeſſio ſit, eas aut [18] + ex formula juris antiqui, + aut [19] ex partis utriuſque commodo componi: tertium eſſe genus, cum qui hoſtes nunquam fuerint, ad amicitiam + ſociali federe inter ſe jungendam coëant; quos nec dicere leges, nec accipere.

g Lib. XXXIV. c. 57.

V. 1. + At nobis accuratius inſtituenda partitio eſt, ut primum dicamus, federa alia + idem conſtituere, quod juris eſt naturalis, + alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis federa + non tantum fieri ſolent inter hoſtes, qui a bello diſcedunt, ſed olim & fiebant ſæpe, & aliquo modo erant neceſſaria + inter eos, qui ante nihil contraxiſſent: + id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, + cognationem inter homines quandam eſſe a natura, + ac proinde nefas eſſe alterum ab altero lædi, + ut olim ante diluvium, ita rurſus aliquo poſt diluvium tempore malis moribus eſſet obliterata, [e] + ita ut latrocinari, & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur; quod [20] + Σκυθισμὸν vocat [h] Epiphanius.

h Præf. adv. Hær. & Lib. 1. p. 4. & ſeqq. Ed. Petav.

2. Hinc illa [f] apud Homerum, + an prædones eſtis? [21] amica interrogatio,

GROTII.

[d] *Livio*] Adde *Diodorum Siculum* Exc. leg. IV. (collect. à *Fulvio Urſino*, pag. 315.)

[e] *Ita ut latrocinari, & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæſar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujuſve civitatis fiunt.* Accedit teſtis *Tacitus* de moribus Germaniæ, (*Cap.* 14. & 26.) & *Saxo* libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis ſcriptum eſt *Servio* ad VIII, 429. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. *Diodoro Siculo* (*Lib.* V. Cap. 34.) de Luſitanis: quicum *Plutarchus* conſentit Mario: τὸ λῃστεύειν οὔπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένων· *ad id tempus Hiſpanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile eſt quod Judæi damnum datum ei, qui nec Judæus ſit, nec Judæis federatus, ſarciendum negant. (Vide *Baba Kama*, Cap. 1. §. 2. pag. 13. *Ed. Conſtantini l'Empereur. J. B.*)

[f] *Apud Homerum*] Odyſſeæ γ. ubi Scholiaſtes: οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' ἔνδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, ſed inſuper glorioſum ducebatur.* (Ad verſ. 71.)

GRONOVII.

15 *Promiſſiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inſt. *de inutil. ſtipul.*

16 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inſt. *de Satiſd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

17 *Pares bello*] Dum neutra pars ſuperior, aut inferior eſt altera: quamdiu nondum eſt inclinatus ſtatus belli.

18 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res ſeſe habebat ante bellum: ut reſtituantur in ſtatum, quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

19 *Ex partis utriuſque*] Ut habeantur eo modo, qui, dum paciſcuntur, optimus viſus eſt, *Juſtin.* 8, 4.

20 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi, & invadendi aliena retinuiſſent, quum aliis gentibus jam placuiſſet vita cultior.

21 *Amica interrogatio*] Quæ ſit, & accipitur ſine offenſa ejus, qui interrogatur.

(dd) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 10. *J. B.*

Digitized by Google

tio, g cujus & Thucydides meminit, + & in [22] Solonis *i* lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων· quippe, ut *k* Juſtinus ait, ad Tarquinii tempora + latrocinium maris gloria habebatur: + & illud [23] in Romano jure, ut ſi cum gente aliqua neque amicitia, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habeatur, + hi hoſtes quidem non ſint; quod autem ex Romano ad eos pervenerat, + illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus + ſervus fiat. Idemque ſit, + ſi quis inde ad Romanos perveniat: + & hoc quoque caſu [24] poſtliminium detur. + Sic Corcyrenſes olim ante belli Peloponneſiaci tempora hoſtes Athenienſium non erant, ſed nec pacem cum illis, nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem *l* apparet. De Boccho Salluſtius: *m* + *nobis neque bello*, *neque pace cognitus*. Hinc + in barbaros prædam exercere, laudatum *n* Ariſtoteli, + & ipſa [25] vox hoſtis veteri Latio nihil niſi externum ſignificabat.

i L. ult. D. de collegiis. *k Lib. XLIII. c. 3.* *l Lib. I. c. 40.* *m Bell. Jug. c. 22.* *n Politic. I. 8.*

3. + Sub hoc genere comprehendo & fœdera, quibus cavetur, + ut utrinque jus hoſpitii, ut jus commercii ſit, quatenus iſta [26] ſub jure naturali veniunt; qua de re egimus *o* alibi. + Utitur hoc diſcrimine Arco, in oratione ad Achæos apud *p* Livium, ubi + non de ſocietate, ait, quæri, + ſed de commercio præbendi, repetendique juris: nempe + ne ſervis Macedonum apud ſe perfugium eſſet. + Hoc genus totum conventionum Græci ſtricte + εἰρήνην vocant, & + opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre eſt, tum in oratione Andocidis *q* de pace cum Lacedæmoniis.

o L. II. C. II. §. 16. L. III. C. IX §. 18. n. 3. *p Liv. lib. XLI. c. 24. 29.* *q Orat. III. pag. 271. Ed. Wech.*

+ VI. 1. Conventiones, + quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales ſunt, aut inæquales. h + Æquales ſunt, quæ utrimque eodem modo ſe habent αἳ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Iſocrates *r* in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Æn.* XII, 190, 191.),

r Pag. 78. A. Ed. Steph.

Nec mihi regna peto, paribus ſed legibus ambas
Invictæ gentes æterna in fœdera mittam.

Græci iſtas vocant modo [27] + συνθήκας ſimpliciter, modo [28] συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum, & Xenophontem videre eſt, [29] has magis

GROTII.

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque: οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

h *Æquales ſunt*] Sic *Plinius* Parthos, ait, cum Scythis ex æquo degere. (*Hiſt. Nat.* VI. 25.) Pompejus apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII, 232.)

—— Solus
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

22 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis, & corporibus, *Salmaſius* ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ καπηλείων κοινωνοὶ ἢ ἐμπορικῶν. [At emendatio illa minimè neceſſaria eſt. Vide omnino Ampliſſ. BYNCKERSHOEK. *Obſerv. Jur. Civ.* Lib. I. Cap. 16. *J. B.*]

23 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *De Capt. & poſt. rev.*

24 *Poſtliminium*] Ut liber ſit, ac ſui juris, perinde, ac ſi captivus ex hoſtium cuſtodia evaſiſſet.

25 *Vox hoſtis*] *Cicero* 1. offic. 12.

26 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

27 Συνθήκας] Compoſitiones.

28 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compoſitiones pari, & æqua lege.

29 *Has magis proprie*] Inæquales.

gis proprie + *σπονδὰς*, & + quatenus minus dignos reſpiciunt [30] + *προστάγματα*, aut + *συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων*, + quas (ee) Demoſthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas, ait, his, qui libertatem amant, + quia ad ſervitutem accedant proxime.

2. + Utrinſque modi federa [31] + aut pacis, aut [32] ſocietatis alicujus fiunt cauſa. Æqualia pacis, ut + quæ de reſtituendis captivis, rebus captis, &
s L. III. C. XX. §. 20, & 21. [33] + ad ſecuritatem conveniri ſolent, qua de re agendum erit infra [s] in belli effectibus, & conſectaneis. Æqualia ſocietatis, + aut ad commercia pertinent, + aut ad belli communitatem, + aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones + variæ eſſe poſſunt, puta utrinque [34] ne vectigal ullum ſolvatur, + quod in vetere erat federe Romanorum, [35] & Carthaginienſium, excepto eo, quod [36] ſcribæ, & [37] præconi dabatur, + aut ne majus ſolvatur, quam in præſens, aut ad certam quantitatem.

3. + Sic & in bellica ſocietate ut auxilia præſtentur + paria equitum, peditum, navium, + ſive ad omne bellum, quod Græci [i] *ξυμμαχίαν* vocant,
t Lib. III. c. 75. & explicat Thucydides [t] *τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν, eoſdem ho-*
u L. XXIII. c. 35. *ſtes, & amicos habere:* quod & apud Livium [u] ſæpe reperias, ſive [38] ad tuendos fines duntaxat, quod *ἐπιμαχίαν*, + ſive ad certum bellum, + aut in certos hoſtes, aut in omnes quidem, ſed + exceptis ſociis, ut in federe inter
x Lib. VII. c. 2. vid. infr. §. 13. n. 1. Pœnos, & Macedonas, quod apud Polybium [x] eſt; quomodo & Rhodii [y] Antigono, & Demetrio per fedus auxilia promiſerunt in hoſtes quoſvis, excepto Ptolemæo. Poteſt, ut diximus, æquale fedus & + ad res alias pertinere, [k] ut
y Plutarch. in Demetr. p. 899. A. ne in confinio alterius alter arces habeat, + ne ſubditos alterius alter defendat, + ne iter alterius hoſti præbeat.

VII. 1. Ex æqualibus, + qualia ſint inæqualia, facile eſt intelligi. + Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut ſi quis auxilia promittat, [39] nec reſtipuletur, [40] aut majora pro-

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres *ὁμαιχμίαν*. Zoſimus lib. V. (c. 42.) [Vox autem *ἐπιμαχία* reperitur eo ſenſu, quo Auctor noſter exponit, apud *Thucyd.* 1. 44. Adde de his omnibus *Andr. Dounæi* Prælection. in *Demoſthen.* Orat. Philipp. De Pace, *pag.* 135. *& ſeqq.* J. B.]

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Perſicorum 1. (Cap. 2.)

GRONOVII.

30 *Προστάγματα*] Juſtinus *legem parendi dicere* 8, 3, *legem pacis ſtatuere* 9, 5.

31 *Aut pacis*] Ut eſſent hoſtilia.

32 *Societatis*] Ut præſtentur auxilia mutua.

33 *Ad ſecuritatem*] Ut tuto liceat altrinſecus verſari.

34 *Ne vectigal*] Tale Romanorum, & Maſſilienſium. *Juſtin.* 43, 5.

35 *Et Carthaginienſium*] Quod paulo poſt ejectos reges factum eſt. *Polyb.* 3, 22.

36 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

37 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat *Cato* de Re Ruſt.

38 *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Athenienſium, & Corcyræorum.

39 *Nec reſtipuletur*] Nec caveat eadem reddi ſibi, ſi quo caſu oppugnetur.

40 *Aut majora*] Ut præſtet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præſtet.

(ee) Immo locus ille eſt ISOCRATIS, in *Archidam.* En ipſa verba: *Καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους, ἐλευθέρους εἶναι, τὰς μὲν, ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας*. Pag. 126. C. *Ed. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quòd in laudatâ Oratione *Demoſthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, *pag.* 79. C. *Ed. Baſil.* 1572. Error autem huc translatus è *Mari Libero*, Cap. 13. *init.* ubi du dum locus ita ab Aucto re laudatus fuerat. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Iſocrates dicto Panegyrico loquitur, [41] τὰ τὺς ἑτέρυς ἐλαττῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, ſunt ea, quæ diximus [z] προςάγματα, aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipſa aut cum imminutione ſunt imperii, aut ſine ejus imminutione. z §. præced. n. 1.

2. Cum imminutione imperii, + ut in ſecundo fœdere [a] Carthaginienſium cum Romanis, ne cui Carthaginienſes bellum facerent, + injuſſu populi Romani. a Liv. XXX, 37. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοον ἔνσπονδοι, *Carthaginienſes Romanis ex fœdere morem gerebant.* Poteſt addi huic generi [42] + deditio conditionata, niſi quod illa non imminutionem, ſed [43] tranſlationem totius imperii continet; qua de re diximus + alibi. Talem autem conventionem fœderis nomine & alibi Livius [b] appellat, ut libro IX. *Theates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, ſed ut in ditione populi Romani eſſent.* b Cap. 20.

3. + Sine imminutione imperii onera aut tranſitoria ſunt, aut manentia. Tranſitoria, [44] + de ſolvendo ſtipendio, de [45] + mœnibus diruendis, [46] ut locis quibuſdam decedatur; ut dentur [47] obſides, elephanti, naves. Manentia, ut + de imperio, ac [48] majeſtate comiter colenda; cujus fœderis quæ ſit vis, [49] alibi diximus. Huic proximum eſt ut [50] hoſtes, & amici habeantur, + quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum ſit, + per fines tranſitus, commeatuſve detur. Tum illa minora, + ne arces certis locis ædificare, + ne exercitum ducere, + ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, + ne navigare, ne militem certis locis conſcribere liceat: + ne ſocios oppugnare: + ne commeatu hoſtes juvare: + ne recipere eos, qui aliunde veniunt: + ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre eſt.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores, & victos, + ut Menippus [c] cenſebat, + ſed & inter potentiores, & impotentiores, c Apud Liv. ubi ſupra, XXXIV, 57. etiam qui bello + inter ſe experti non ſunt.

+ VIII. De fœderibus frequens eſt quæſtio, liciténe ineantur cum his, qui a vera Religione alieni ſunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. + Nam id jus ita omnibus hominibus commune eſt, ut Religionis diſcrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæſtionem tractant [1] + non Theologi [d] tantum, ſed & Juriſconſultorum nonnulli, inter quos Oldradus, & Decianus. d Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. conſ. 71. Decian. III conſ. 20.

IX. 1.

GROTII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta *Antoninus*, *Cajetanus*, *Toletus*, *Molina*, *Valdeſius*, *Malderus*.

GRONOVII.

41 Τὰ τὺς ἑτέρυς] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

42 *Deditio conditionata*] Sub deditione, & juribus quibuſdam reſervatis.

43 *Tranſlationem imperii*] Ab eo, qui ſe dedit, ad eum, cui deditur, 2, 5. 31.

44 *De ſolvendo ſtipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

45 *Mœnibus diruendis*] *Liv.* 34, 17.

46 *Ut locis quibuſdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

47 *Obſides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

48 *Majeſtate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

49 *Alibi*] 1, 3. 21. n. 2, & 4.

50 *Hoſtes, & amici*] *Liv.* 38, 11.

GRO.

IX. 1. Videamus primum de jure divino + veteri, acturi deinde de novo. Fedus, [51] non nocendi cauſa, cum alienis a Religione contrahere + ante Moſis legem licuit. Exemplum eſt in federe [e] + Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, [f] + quando non ſatis conſtat eum fuiſſe idololatram. Neque id lex per Moſem data mutavit. Exemplo ſint Ægyptii, + haud dubie tunc idololatræ. [g] + Hos tamen averſari vetantur Hebræi. + Excipiendi ſunt [52] populi ſeptem divina ſententia damnati, + cujus ſententiæ exſecutores erant delegati Iſraelitæ [h]; nam his in idololatria perſtantibus, + & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi ſunt [i] + Amalecitæ.

e Gen. XXXI, 44. *f Geneſ.* XXVI, 28, 29. *g Deuteron.* XXIII, 7. *h Deut.* VII, 1, *& ſeqq.* *i Deut.* XXV, 17. *& ſeqq.*

2. + Federa quoque [53] commerciorum, + & quæ his ſimilia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem; nihil enim reperitur quod obſtet. Et exempla habemus federum, [k] + quæ David, & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum, in ſacra hiſtoria [l] dici fedus hoc a Solomone factum + juxta ſapientiam, quam Deus ei dederat.

k II Sam. V, 11. *l I Reg.* V, 12.

3. + Lex quidem Moſis [m] ſpecialiter imperat benefacere + popularibus, ἀγαπᾶν τὸν πλησίον· præterea [54] peculiaris victus, & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris conſuetudinem vix patiebatur. At + hinc non ſequitur, aut benefacere extraneis non licuiſſe, + aut etiam laudabile id non eſſe, + quod male inde collegit poſteriorum magiſtrorum prava interpretatio: + unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV, 103.)

m Levit. XIX, 18. *& Deuter.* XXII, 1.

Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti.

quo loco exemplum [55] monſtrandæ viæ minime moleſta, neque ſumtuoſa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda, Cicero [n] dicit, & [o] Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iiſdem: [p] *Apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* Sic + in novi federis hiſtoria legimus [q] ſæpe, non ſolitos Judæos convivere [56] συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo [r] Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis, qui de Deo ſentirent alia, nec quicquam ipſis commune eſſe cum his, qui inſtitutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum [s] Judæos accuſant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita ut cæteros pro hoſtibus ducant.* Sequitur de iiſdem: μηδενὶ

n De Offic. I, 16. *o De Benef.* IV, 29. *p Hiſt.* V, 5. *q Joan.* IV. 9. *Act.* X, 28. XI, 3. *& alib.* *r Apud Joſephum, L.* II. *contr. Apion.* Cap. 36. pag. 492. *Ed. Hudſ. Lugd. B.* *s Eclog. ex Lib.* 34. *apud Phot.*

GRONOVII.

51 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut ſit utriuſque populi civibus in alterius terris ſecuritas.

52 *Populi ſeptem*] 1, 2. 2.

53 *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde tranſportare.

54 *Peculiaris victus*] Quod juſſi erant tot vulgaribus aliorum cibis abſtinere, ut immundis.

55 *Monſtrandæ viæ*] Ut ſit nemini non Judæo promiſcuum aliquod, aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam ſi digito monſtres viam prætereunti.

56 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi, & conglutinari, coire, & conſueſcere.

G R O-

Digitized by Google

δενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, cum nulla gente alia menſam habere communem, neque bene eos aliis velle. Mox eis tribuitur *μισανθρωπία, odium humani generis.* Et apud [t] Philoſtratum, Tyanenſis de Judæis: *οἳ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· vitæ genus adeo ſecretum ab humano commercio repererunt, ut ne menſam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & paſſim Judæis apud Joſephum objicitur, *τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, inſociabilis vivendi ratio.*

t Vit. Apoll. Tyan. L. v. c. 33. Ed. Olear.

4. + At hunc non eſſe legis ſenſum, Chriſtus nos docuit exemplo ſuo, [u] + cum a Samaritide femina aquam accipere non recuſavit, legis ubique obſervantiſſimus. Sed & olim [x] David apud populos irreligioſos perfugium ſibi quæſiverat, nuſquam eo nomine reprehenſus. Apud Joſephum [y] Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: *ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμέν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· non ſumus inhumano ingenio,* + *neque male affecti erga extraneos.*

u Joann. IV, 7.
x 1 Sam. XXVII. &c.
y Ant. VIII, 2. pag. 265.

5. Excipiendi + ab hac regula non illi tantum populi, quos ſupra [z] diximus, ſed inſuper + Ammonitæ, & Moabitæ, de quibus ſcriptum eſt Deut. XXIII, 6. *Non quæres proſperitatem eorum* + (ita rectius hoc loco verteris שלמם, quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis [57] fœdera benefica cum illis populis vetantur, + non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam ſententia eſt, + vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe [58] + jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. 11, 19; neque [a] Jephthes arma in eos movit, + niſi poſt tentatas æquæ pacis vias; + neque David, [b] niſi atrocibus injuriis laceſſitus. + De ſocietate bellica quæſtio ſupereſt.

z L. II. c. 11. §. 3, & 6.
a Jud. XI. 16.
b II Sam. X.

6. + Ante legem, hanc quoque non illicitam fuiſſe cum profanis gentibus, exemplo apparet [m] + Abrahami, [c] impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Moſis quicquam + generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus ſenſiſſe [n] [59] + Aſmonæos, legis & peritos, & reverentes admodum, ut ex

c Gen. XIV.

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Eſcole, & Anero fœdus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi, & Naaſo, Solomon cum Ægyptiis, Aſa cum Benadado. [Vide 1. *Sam.* XXVII. 11. *Sam.* X, 2. 1. *Reg.* III. 1. & XV. 19.]

n *Aſmonæos legis & peritos, & reverentes admodum*] Laus eorum eſt in *Thargumo Chaldaico,* in libris *Maccabaicis,* in epiſtola ad *Hebræos.* Horum exemplum ſecuti Imperatores, & reges Chriſtiani fœdera aut cum non Chriſtianis, aut cum non ſane Chriſtianis fecere, Conſtantinus cum Gothis, & Vandalis, Juſtinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodoſius, Honorius, Leo, Heraclius, Baſilius, Iſaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hiſpaniæ Alfonſus Hiſpalenſis, Ramirus, Alfonſus Caſtus, Sanctius Caſtellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonſus Caſtellæ rex prudentiſſimus: cum Tartaris Rodolphus Habſpurgenſis. Adi *Johannem de Carthagena* libro III. de jure belli Romani Pontificis, c. 1. Julius II. Pontifex Turcis uſus.

GRONOVII.

57 *Fœdera benefica*] Quæ non modo ſecuritatem, ſed etiam mutua officia, & honores præſtant ineuntibus.

58 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello laceſſere.

59 *Aſmonæos*] 1, 4. 7. *num.* 1.

ex religioſa ſabbathi obſervatione, [60] + permiſſa ſola ſui tutela, non alio armorum uſu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis, & Romanis [d] fœdus pepigere, approbantibus ſacerdotibus, & populo; immo pro eorum ſalute ſacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, cauſas habent peculiares.

d 1 Macc. VIII. & XII.

7. + Nam ſi quos reges, aut populos, extra eos, qui in lege expreſſi erant, exoſos ſibi, & infortunio damnatos + per Prophetas Deus ſignificaſſet, eorum tutelam ſuſcipere, aut cum iis arma ſociare, haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet [e] Prophetæ [o] ad Joſaphatum de rege Iſraëlis; *Te ne improbo opitulari, & eos diligere,* [p] *qui Deum oderunt? At ob hoc ipſum exarſit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ [f] ad Amaſiam: *Ne ito tecum exercitus Iſraëlitarum: nam non adeſt Deus Iſraëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire + ex natura federis, ſed ex perſonæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus eſt [g] Joſaphatus, etiam diris additis, + eo nomine, quod commercii cauſa ſocietatem iniiſſet cum Ochozia rege Iſraelitarum, ſimilem ei, + quam David, & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehenſos, + partim laudatos, diximus. Nam + quod additur, Ochoziam impie egiſſe, debet ad totam ejus vitam referri, + ob quam Deus ipſi, omnibuſque ejus conatibus infenſus fuerit: quomodo hæc hiſtoria explicatur in libro, cui nomen Conſtitutiones Clementis VI, capite XVIII.

e II *Paralip.* XIX. 2.
f Ibid. XXV, 7.
g Ibid. XX, 37.

8. Notandum & hoc, + pejorem fuiſſe cauſam eorum, qui [61] a Jacobo orti Deum bene cognitum deſeruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur [q] lege, quæ exſtat Deut. XIII, 13.

9. Eſt & ubi culpantur federa, + ob [62] animi vitium, unde procedebant; + ita a Propheta reprehenſus Aſa, [h] quod ad ſocietatem Syri ſe contuliſſet Deo diffiſus: quod oſtenderat + cum res Deo ſacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus [i] quod in medicis ſpem poſuiſſet, non in Deo. Non ergo ex hac hiſtoria magis ſequitur, per ſe, aut generaliter malum eſſe ſocietatem contrahere cum talibus, quales erant Syri, quam medicos conſulere.

h II *Paral.* XVI, 2, 7. *Eſai.* VIII, 6.
i Ibid. XVI, 12. *Ambr. ad Rom. cap.* 3. *Auctor. imperfect. oper. ad Matth. c.* XVI.

GROTII.

o *Ad Joſaphatum*] Joſephus: ᾐτιᾶτο τῆς πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν. *accuſabat eum ſocietatis initæ cum Achabo homine impio, ac ſcelerato.* (Antiq. Jud. IX. 1. §. 1. *Edit. Hudſ.*)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti ſcripſit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non eſſe ſocialia arma jungere cum eo, qui Dei ſit hoſtis.* Zonaras. (Lib. XIII. Cap. 17.)

q *Lege, quæ exſtat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Joſuæ c. XXII.

GRONOVII.

60 *Permiſſa ſola ſui*] Ut ſabbato liceret tantummodo hoſtem aggreſſum repellere, non ultro aggredi, quamvis occaſio, & ſpes victoriæ præſens appareat.

61 *A Jacobo orti*] Quales erant X. tribus revulſæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne ſi quotannis Hieroſolymam proficiſcerentur ad templum viſendum, redirent ad reverentiam regum, a quibus deficiverant.

62 *Animi*] Intentionis, conſilii, propoſiti.

GRO-

ſulere. + Multa enim non illicita [63] vitiat animus, ut *l* + cenſum in Davide, *m* + theſaurorum oſtenſionem in Ezechia. Sic *n* alibi + fiducia in Ægyptio poſita reprehenditur, cum tamen Solomoni *o* cum Ægyptio + affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum eſt, *p* Hebræos ſub ſtatu legis veteris + diſertas habuiſſe promiſſiones victoriæ ſi legem obſervarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exſtant quidem & apud Solomonem *q* ſententiæ non paucæ, + de vitandis conſortiis impiorum. + Sed hæc prudentiæ monita ſunt, non legis præcepta: & illa ipſa monita, ut moralia pleraque, + plurimas habent exceptiones.

X. 1. + Lex autem Evangelii nihil + hac in parte mutavit: *r* immo magis etiam favet federibus, quibus hi, qui a Religione alieni ſunt, + in cauſa juſta ſublevantur, quia beneficentiam in quoſvis homines, data occaſione, + non liberam modo reliquit, & laudabilem, + ſed & ſub præcepto poſuit. *s* Nam Dei exemplo, qui ſolem oriri facit bonis, & malis, & pluvia utroſque humectat, + jubemur nullum hominum genus a beneficiis noſtris excludere. Bene Tertullianus: *t* *Quamdiu* [64] *intra Iſraëlem erat ſacramentum, merito in ſolos fratres miſericordiam mandabat. At ubi Chriſto dedit gentes hereditatem, & poſſeſſionem terminos terræ, &* [65] *cœpit expungi quod dictum eſt per Oſee: Non populus meus populus meus, & non miſericordiam conſecuta miſericordiam conſecuta, Natio ſcilicet; exinde Chriſtus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit,* [66] *neminem excludens in miſeratione, ſicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet + ſalva gradus differentia, ut in omnes ſimus benefici, *u* præcipue tamen in religionis conſortes. In + Clementis *x* conſtitutionibus legimus: *πᾶσιν ὖν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων: προτιμητέον δὲ τὒς ἁγίὒς· Omnibus largiendum de noſtra opera: ſed ita ut ſanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas,* inquit *y* Ambroſius, *fide, cauſa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domeſticos fidei.* Simile eſt illud *z* + Ariſtotelis: *ὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· Neque enim par eſt, æqualem curam ſubiri pro externis, & pro amicis.*

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus, qui alieni ſunt a Religione, non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor cauſa eſt, & qui a diſciplinæ Chriſtianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, + ſed familiare extra neceſſitatem, non etiam *a* + quod emendandis ipſis ſpem præbet. Illud vero, quod apud Paulum eſt, *b* *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim conſortium eſt juſtitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio eſt luci cum tenebris, aut quæ concordia eſt Chriſto cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet, [67] qui in idoliis convivabantur, atque

l II *Sam.* XXIV. *m* II *Reg.* XX, 13. *n* *Eſa.* XXXI, 1. *o* I *Reg.* III, 1. *p* *Deuter.* XXVIII, 7. *q* *Prov.* I, 15. XIII, 20. XXII, 24. XXIV, 1. *r* *Victoria de Indis relect.* 1. *n.* 15. & 17. *Franc. Arias de bello n.* 193. *Cajet.* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. tract.* II. *diſp.* 112. *s* *Matthæi* V, 45. *t* *Adv. Marcion.* L. 4. c. 16. *u* *Gal.* VI, 10. *x* *Lib.* VII, *cap.* II. *y* *Off.* 1, c. 30. *z* *Nic.* IV. c. 52. *a* II *Theſ.* III, 15. *b* II *Corinth.* VI, 14. & *ſeqq.*

GRONOVII.

63 *Vitiat animus*] Quæ per ſe ſunt innoxia, ſed culpantur, quia parum pio propoſito ſuſcipiuntur.

64 *Intra Iſraëlem erat ſacramentum*] Penes ſolos Iſraelitas fœdus, & Eccleſia.

65 *Cœpit expungi*] Impleri & q. ſolvi, quia pecuniâ ſolutâ expungitur, vel deletur nomen debitoris in tabulis expenſi.

66 *Neminem excludens*] Omnium miſertus, ut omnes vocat.

67 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hoſtiis falſorum deorum inſtructas: quoties enim ſacrificarent, parvum quiddam de extis

Digitized by Google

atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium ſpeciem præbebant. + Oſtendunt ſequentia: *Quæ conſenſio templo Dei cum idolis?* ſimilia illis, quæ in [c] priore ad Corinthios eoſdem: *Non poteſtis fieri participes menſæ Domini, & menſæ dæmoniorum.*

c 1 Cor. x, 21.

4. Neque ab eo, + quod ſubeunda ſponte non ſunt profanorum imperia, + nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc caſu + apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis uſui. Adde + quod magis perpetua ſunt iſta vincula: & in matrimonio liberior electio, cum federa ex temporum, & locorum occaſione ſumenda ſint. [d] Sicut autem benefacere profanis malum non eſt, ita + nec opem eorum implorare, ſicut Cæſaris, & Tribuni auxilium + Paulus invocavit.

d Sylv. verb. bellum 1. n. 9. concl. 3. Pan. in c. quod ſuper. de voto.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinſeca, aut univerſalis eſt pravitas, + ſed [r] ex circumſtantiis æſtimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio + contagium adferat [68] + infirmis; quam ad rem utile erit ſedes diſtingui, + ſicut Iſraëlitæ ſeorſim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud [e] Anaxandridæ:

e Apud Athenæum, VII, 13. p. 299, 300.

> Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
> Οὐθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὐθ' οἱ νόμοι
> Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
>
> *Ego eſſe veſter non queam commilito,*
> *Quando nec leges, nec mores conſentiunt,*
> *Sed multis inter ſe intervallis diſcrepant.*

Quo pertinent & ea, quæ alibi attulimus [f] de religione Judæorum, & Chriſtianorum in commilitio cum paganis.

f Lib. 1. c. 2. §. 9. n. 3.

2. Sed & ſi ex ſocietate tali [69] profanæ opes magnum ſint habituræ incrementum, [g] + abſtinendum erit extra ſummam neceſſitatem: in qua locum habet quod in ſimili re dixit Thucydides. [h] ἀνεπίφθονον δὲ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους, προσλαβόντας διασωθῆναι. + *His, qui inſidiis impetuntur, ut nos ab Athenienſibus, invidia fieri non debet ſi ſalutem quærunt non Græcorum modo, ſed & barbarorum auxiliis.* + Non enim [70] jus quodvis ſufficit ad id commit-

g Sylveſt. in verbo bellum, p. 1. n. 9. concl. 3.
h Libro 1. c. 82.

extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hoſtia, vel victima, epulabantur vocatis amicis, & ſi quod inſuper ſupereſſet, in macellum mittebant.

GROTII.

r *Ex circumſtantiis æſtimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud *Agathiam* III. (Cap. 5.) *Saxo* libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam poſſe animorum intervenire concordiam diſſona ſacra complexis; quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum conſortes exiſtere poſſe, quos ſupernæ venerationis formula diſparaſſet.* (Lib. IX. pag. 158. *Edit. Wech.* 1576.)

GRONOVII.

68 *Infirmis*] Quibus ſcandalo, & offenſioni ſit noſtra cum pravæ ſuperſtitionis cultoribus converſatio.

69 *Profanæ opes*] Si ab ſocietate noſtra cum infidelibus, & averſis a religione noſtra iſtorum in univerſum potentia contra omnes, qui nobiſcum ſunt religione conjuncti, etſi in præſens cauſa differant.

70 *Jus quodvis*] Cauſa, quæ non ſit maximi momenti,

Digitized by Google

committendum, quod religioni, ſi non directe, indirecte tamen nociturum putetur. + Quærendum enim primo loco ; eſt regnum cœleſte, id eſt, Evan- *i Matth.*
gelii propagatio. VI, 33.

3. OPTANDUM eſſet, ut multi hodie principes, ac populi in animum admitterent liberam, & + piam vocem Fulconis Archiepiſcopi quondam Remenſis, *k* Carolum Simplicem ſic admonentis: *Quis non expaveſcat, vos* [s] + *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem, & ruinam nominis Chriſtiani pagana* *k Frod. l. 17, hiſtoria Remenſis, c. 6.*
arma, & fœdera ſuſcipere deteſtanda.? + *Nihil enim diſtat utrum quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* Exſtat apud [l] Arrianum dictum Alexan- *l Lib. 2. Cap. 17.*
dri: *ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἕλλαδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων* *graviter eos delinquere, qui adverſùm Græcos Barbaris militarent,* + *contra Græcorum jura.*

+ XII. Illud hic addam, cum omnes Chriſtiani [m] unius corporis membra *m 1 Cor. XII, 18. 26.*
ſint, quæ jubentur alia aliorum dolores, ac mala perſentiſcere, + ſicut id ad ſingulos pertinet, ita & ad populos qua populi ſunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro ſe quiſque tantum, + ſed & pro mandata ſibi poteſtate ſervire Chriſto debet. Hoc autem præſtare reges, & populi non poſſunt, graſſante armis hoſte impio, [t] niſi alii aliis auxilio ſint: + quod commode fieri nequit, niſi fedus eo nomine ineatur; + quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus + creatus conſenſu communi [71] Romanus Imperator. + Debent ergo Chriſtiani omnes ad cauſam hanc communem pro virium modo viros, aut pecunias conferre: quod quo minus faciant, non video + quomodo poſſint excuſari, + niſi ſi qui bello inevitabili, aut [72] non diſſimili malo domi detineantur.

+ XIII. 1. Solet ſæpe & illa incidere quæſtio, ſi plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique eſt federatus. Hic primum ſciendum eſt, quod & + ſupra diximus, [73] + ad injuſta bella nullam eſſe obligationem. Quare [u] + qui federatorum juſtam habet belli cauſam præferendus, + ſi cum [74] extraneo res ſit. Etiam ſi cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli oſtendit [n] Demoſthenes, Meſſeniis ſociis contra Lacedæmonios *n Pag.*
item ſocios opem ferri ab Athenienſibus debere, + ſi ab his incipiat injuria. *83. C.*
Sed id ita verum; + niſi convenerit hoc quoque, ne adverſus eum auxilia mittere

momenti, licet juſta, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat, ac tueatur cum detrimento notabili omnis Chriſtiani nominis.

GROTII.

s *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud *Nicetam* rebus Iſaaci Angeli lib. II. (Cap. 3.) Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum poſſet, noluit.

t *Niſi alii aliis auxilio ſint*] Ad hanc rem vide *Marianam* libro XXX. (Cap. 23.) *Parutam* libro IV. *Bizarum* VII. & XII.

u *Qui federatorum juſtam habet belli cauſam præferendus*] Vide infra libro II, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et ſi ſcivero velle te aliquem juſte offendere, & inde generaliter, vel ſpecialiter fuero requiſitus, meum tibi, ſicut potero, præſtabo auxilium.* (Feud. II. 7.)

GRONOVII.

71 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a C. 1461. Videnda *Becleri* diſputatio *de Paſſagiis.*

72 *Non diſſimili malo*] Diſſenſione ob religiones.

73 *Ad injuſta bella*] Etiamſi quis ſocietatem armorum promiſerit, ſi ſocium videat bellum palam injuſtum aggredi, non teneri ex promiſſo talem ſocium juvare.

74 *Extraneo*] Non fœderato.

Digitized by Google

o *Polyb.* L. VII. c. 2.

mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus [o] erat : + *Hoſtium hoſtes erimus* , + *exceptis regibus* , *civitatibus* , *&* *portubus* , *quibuſcum fedus nobis* , *&* *amicitia eſt.*

2. + Quod ſi federati inter ſe committantur cauſis utrinque injuſtis, quod accidere poteſt, utraque parte abſtinendum erit. Sic in Leuctrica Ariſtidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλούντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι (ff) *ſi quidem in alios auxilium poſcerent, facile eſſe negotium* : + *ſin ſociorum alter in alterum, nolle ſe miſceri.*

3. + Quod ſi federati in alios bellent + juſta quiſque de cauſa, + ſi utrique auxilia mitti poſſunt, puta in milite, aut pecunia, mittenda erunt, + ut fit circa [75] creditores perſonales. At ſi ipſius, qui promiſit, + præſentia requiritur, [76] quæ individua eſt, ratio poſtulat [x] + ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus; quod (gg) Acarnanes Spartanis dicunt apud [p] Polybium : eodemque pertinet + Conſulis Romani reſponſum Campanis datum : [q] *amicitias ita inſtitui par eſt*, [y] *ne qua vetuſtior amicitia, ac ſocietas violetur.*

p *Lib.* IX. c. 25.
q *Liv.* VII. 31.
r *Sylveſt. in verb. bellum p.* 1. *n.* 7.
s *Lib.* VI. c. 10.

4. Sed addenda exceptio, [r] niſi fedus poſterius ultra promiſſionem aliquid habet, [z] [77] + quod quaſi dominii translationem in ſe contineat, puta ſubjectionis aliquid. [a] + Nam & ſic in venditione, dicimus, priorem præferri, niſi poſterior dominium tranſtulerit. Sic + Nepeſinis apud Livium [s] + deditionis, quam ſocietatis, fides ſanctior. Diſtinguunt hæc alii ſubtilius; ſed quæ dixi, ut ſimpliciora, ita veriora arbitror.

t *Dec.conſ.* 407.
u *Dec.conſ.* 265. *&* *Cep.* 451. 455, 461.

XIV. + Finito tempore fedus [t] tacite renovatum intelligi non debet, + niſi ex actibus, qui nullam aliam interpretationem recipiunt : + non enim facile [78] præſumitur nova obligatio.

+ XV. Si pars una fedus violaverit, [u] poterit altera a federe diſcedere : + nam

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31. [Secundum diviſionem *Cujacii* : at *Lib.* II. *Tit.* 28. in fin. Ed. vulg.]

y *Ne qua vetuſtior amicitia, ac ſocietas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hoſtes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Athenienſibus apud *Appianum* in legationum excerptis. [Sed aliò pertinet hic locus, ut patet ſtatim; nimirum ad caſum, de quo ſupra, §. 13. *n.* 1. in fine. Ceterum verba ipſa non reperio in *Excerptis* indicatis; & memoria heic videtur omnino feſelliſſe Auctorem. *J. B.*]

z *Quod quaſi dominii translationem in ſe contineat*] Vide *Radevicum* 11, 7.

a *Nam & ſic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

75 *Creditores perſonales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui ſolo chirographo ſibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, ſi quæ libera eſt, in concurſu creditorum dividitur. Alii ſunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. *de ſeparat.* l. 8. C. *qui bon. ced. poſſ.* quibus pignore, vel hypotheca proviſum eſt. Ex utriſque, quibus ob favorabilem crediti cauſam ante alios exigundi jus, vel privilegium conceſſum eſt, *privilegiarii* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

76 *Quæ individua eſt*] Neque enim poteſt quiſquam eſſe ſimul duobus locis.

77 *Quod quaſi dominii*] *Flor.* 1, 16. *Erat cum utriſque fœdus, ſed hoc Campani ſanctius, & prius omnium ſuorum deditione fecerant.* Adde 2, 12. 15.

78 *Præſumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onероſi.

(ff) Locus eſt *Tom.* II. pag. 220. *Ed. Paul. Steph.* ſed ubi, ſi expendatur ſeries orationis, manifeſto patebit agi, non de juſtitia, aut injuſtitia belli, ſed de [illegible], quod prudentia poſtulabat. *J. B.*

(gg) Immo *Ætoli*, adverſus *Acarnanes*, ore *Chlæneæ* Legati loquentes. Inſpice locum, quem diſtinctiùs in margine indicavi. *J. B.*

GRO-

\+ nam capita federis [79] ſingula conditionis vim habent. Exemplo ſit illud
apud [x] Thucydidem : *λύϐσι τὰς σπονδὰς ὐχ᾽ οἱ δι᾽ ἐρημίας ἄλλοις προσιόν-* x L. 1.
τες ἀλλ᾽ οἱ μὴ βοηθῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι· *Soluti federis culpam ſuſtinent,* C. 71.
\+ *non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam jurati promiſerant opem,*
re non præſtant. Alibi [y] apud eundem : *ὅ, τι δ᾽ ἂν τύτων παραβαίνωσιν ἑκά-* y Lib. IV.
τεροι καὶ ὁτιῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· *Sed ſi vel tantillum ex dictis* c. 23.
pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta. Sed hoc ita verum eſt, + ni
aliter convenerit : + quod fieri interdum ſolet, ne ob quaſvis offenſas a federe
diſcedere liceat.

\+ XVI. 1. Sponſionum + tot eſſe materiæ poſſunt, quot federum. + Diſtant
enim hæc [80] perſonarum facientium poteſtate. Sed duo ſunt, quæ de ſpon-
ſionibus quæri ſolent : (hh) Primum ſi improbetur a rege, aut civitate ſpon-
ſio, in quid teneantur ſponſores, [81] ad id, quod intereſt, + an ad reſtituen-
dam rem in eum ſtatum, in quo erat ante ſponſionem, + an ad [82] corpus
dedendum. + Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere : + ſecunda
æquitati, quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius, & Q. [83]
Mælius urgebant : + tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum
nobilium [84] Caudinæ, & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenen-
dum, + eum, qui ſummum imperium habet, [85] nullam in partem obligari.
Bene enim Romanis [z] Poſthumius : *Hoſti nihil ſpopondiſtis : civem neminem pro* z Liv. IX.
vobis ſpondere juſſiſtis ; nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec 9.
cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis. Bene [a] idem : *Injuſſu populi nego quic-* a Ibid. 5.
quam ſanciri poſſe, quod populum teneat : & hoc non minus recte : *ſi quid eſt,*
in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt.

2\. + Ergo nec ad id, quod intereſt, + nec ad reſtitutionem populus tene-
batur : cum quo ſi negotium ſibi eſſe voluiſſent Samnites, + retinere exerci-
tum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere, qui
cum Senatu, ac populo de pace, ac federe agerent, ut [86] quanti ipſis eſſet
exercitus incolumitas, id ipſi æſtimarent. (ii) + Tum demum ſi pactis ſta-
tum non eſſet, potuiſſent dicere, + quod & ab ipſis, & a [87] Numantinis
dictum,

G R O N O V I I.

79 *Singula conditionis*] Ut ſi unum illorum migret, vel non ſervet, pars altera alteram ſolvat.

80 *Perſonarum facientium*] *Fœdera* non faciunt niſi ſummæ poteſtates, aut earum mandato miniſtri : *ſponſiones* miniſtri ſine poteſtate, ac mandato.

81 *Ad id, quod intereſt*] Æſtimationem commodi, quod ex effectu habuiſſet is, cui ſponſio facta eſt, & pro ea ſatisfactionem.

82 *Corpus dedendum*] Sponſoris.

83 *Mælius urgebant*] Et ipſi Samnites *Liv.* 9, 11.

84 *Caudinæ, & Numantinæ*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

85 *Nullam in partem*] *Salluſtius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo, atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.*

86 *Quanti. ipſis eſſet*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obſeſſum, & clauſum recuperarent incolumem.

87 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum eſt.

(hh) Confer P U F E N D O R F I U M, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. IX. §. 12, 13. *J. B.*

(ii) Imprudenter quidem egerunt *Samnites* : ſed non minus propterea violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani*. Oſtendit id Celeberrimus JCtus Hallenſis, C H R I S T I A N U S T H O M A S I U S, Diſſertatione ſingulari *De Sponſione Romanorum Caudina*, quæ ſexta eſt inter Lipſienſes. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

G R O-

Digitized by Google

b L. II. c. 1. dictum, ait Vellejus, [b] [88] publicæ violationem fidei non debere [89] unius ſui ſanguine.

3. Majori ſpecie dici poteſt, [b] milites omnes fuiſſe obligatos. + Et certe æquum id eſſet, ſi ipſorum juſſu, ac nomine contractum foret a ſponſoribus, ut in pacto, [90] quod Hannibal fecit cum Macedonibus, factum videmus. Quod ſi [c] fide ſponſorum, & [d] + ſexcentorum, quos imperarunt, obſidum fuerunt contenti Samnites, + habent quod ſibi imputent. Rurſum + ſi ſponſores [91] præ ſe tulerunt poteſtatem publico nomine contrahendi, + ex damno per dolum dato ad reſtitutionem tenebantur. + Si id non apparet, + tenebantur ad id, [92] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. + Et hoc caſu non corpora tantum, + ſed & bona ſponſorum fuiſſent obligata Samnitibus, + niſi pœnam vice ejus, quod intereſt, [93] expreſſiſſent. + Nam de obſidibus convenerat, ut [94] capite luerent ſi pacto non ſtaretur. + De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna, in obſcuro eſt. + Pœnæ autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud [95] ſit in obligatione: + ſuccedit enim [96] certum loco incerti, quod intereſt. Erat autem communis iſtorum temporum ſententia, + etiam [97] vitam valide poſſe obligari.

4. + Apud [98] nos autem, qui aliter ſentimus, exiſtimo tali ſponſione + bona primum ad id, quod intereſt, & ſi ea non ſufficiant, + corpus ad ſervitutem obligari. [e] + Fabius olim [c] Maximus cum pactum quoddam ejus cum hoſtibus factum ſenatus improbaſſet, fundum ſuum ducentis millibus vendidit,

e c Scriptor de Vir. Ill. c. 43.

G R O T I I.

b *Milites omnes fuiſſe obligatos*] Sic Numantini, ſi ſponſio non probaretur, exercitum ſibi dedendum cenſebant, ea ſponſione liberatum. [Hoc habere videtur ex *Oroſio*, Hiſt. V. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomaſius* de hac quoque *Sponſione Romanorum Numantina* Diſſertationem ſcripſit, numero XIV. in eodem volumine. *J. B.*]

c *Fide ſponſorum*] Ii erant conſules duo, quæſtores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante *Appiano*. (Excerpt. Legat. *num.* 3. pag. 442. *Fulv. Urſin.*) Hi omnes dediti ex Caudino ſponſu: ex Numantino conſul ſolus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (*pag.* 827. A.)

d *Sexcentorum, quos imperarunt, obſidum*] Pontius filius apud *Appianum*: *τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶν δὲ τοῦ συνθηκῶν, ἕως ἅπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. equitum potiſſimos deligam, qui obſides ſint, donec populus pacta firmet.* Satis eſſe obſides tenentis arbitrio relinqui, cenſuere Luſitani in re ſimili. *Mariana* XXI, 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere cenſentur. *Polybius* excerpto CXXII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peireſcianis, *Valerius Maximus* IV, c. VIII. [Non *Diodorus Siculus*, ſed *Dion Cocceja-nus* habet id, de quo Auctor noſter loquitur. Vide *pag.* 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valeſio* editorum. *J. B.*]

G R O N O V I I.

88 *Publicæ violationem*] Populum, vel principem a perfidiæ crimine non excuſari, ſi, quo ne ſervet ſuo nomine promiſſum, ſæviat in miniſtrum promittendi, aut dedat, ut in eum ſæviatur.

89 *Unius*] Sponſoris.

90 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius lib.* 7, 2.

91 *Præ ſe tulerunt*] Mentiti ſunt, ſe habere quam non habebant.

92 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei, quæ agebatur, æſtimari poterat velle ſibi præſtari Samnites, ſi pactum ratum non eſſet.

93 *Expreſſiſſent*] Diſerte, & clare in formula pacti poſuiſſent.

94 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

95 *Sit in obligatione*] Quam pœna ſcilicet.

96 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æſtimatio ejus, quod intereſt, & poterat in quantumvis extendi. At poſtquam ea definita eſt, ceſſat æſtimatio incerti, & ſubit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

97 *Vitam valide poſſe*] 2, 21. 11. 3, 2. 6.

98 *Nos, qui aliter ſentimus*] Qui putamus, hominem vitæ ſuæ dominum non eſſe, ut poſſit eam obligare, aut caput ſuum pignori opponere.

G R O

vendidit, & fidei ſatisfecit. Samnites vero [f] + Brutulum Papium induciarum ruptorem ſimul cum bonis ſuis dedendum recte [d] cenſuerunt.

XVII. 1. Altera quæſtio eſt, + an ſponſio obliget ſummam poteſtatem [99] ex notitia, & ſilentio. Hic diſtinguendum primum, + an pure facta ſit ſponſio, + an ſub conditione ſi rata haberetur a ſumma poteſtate. + Nam hæc conditio non impleta + (debent autem conditiones diſerte impleri) nullam facit ſponſionem. Quod recte convenit in ſponſionem [e] + Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea ſe populus, quia ſuo injuſſu facta erat, teneri negaverat; itaque publico conſilio aliud de integro fedus factum erat.

d Plut. Fabio Maximo, p. 178. Livius lib. VIII. c. 39.

e Liv. l. XXI. c. 19. Polyb. libro III. c. 29.

2. Videndum deinde, + an præter ſilentium res aliqua acceſſerit; nam ſine re, aut facto aliquo, ſilentium non ſatis probabilem voluntatis conjecturam ſuppeditat, + ut ex his, quæ de dominii derelictione [100] ſupra diximus, intelligi poteſt. Sed ſi actus aliqui acceſſerint, qui ad aliam cauſam probabiliter referri nequeant, + tum recte intelligitur actus ratus eſſe habitus: quomodo probatum id, quod cum Gaditanis convenerat, notat + Cicero [f] pro Balbo.

f Cap. 15. & ſeqq.

3. Silentium adverſus Carthaginienſes urgebant Romani, + de pactione cum [g] Aſdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta eſſet negantibus, ne Pœni amnem Iberum tranſirent, + vix erat ut ſilentium ſolum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, + quippe cum factum proprium nullum ſecutum eſſet, + niſi aliquando Pœnus Iberum tranſire volens prohibitus à Romanis eſſet, eorumque dicto Pœni paruiſſent; + talis enim actus vim habet actus poſitivi, nec manet intra fines [1] nude abnutivos. + Quod ſi Lutatii pactio plures habuiſſet partes, & cæteras partes + a jure communi abeuntes obſervatas a Romanis ſemper appareret, jam ſatis firma eſſet conjectura probatæ pactionis.

g Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Reſtabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces, & milites non de eo, quod ſummi eſt imperii, ſed de re privata ſua, aut ſibi permiſſa faciunt: + ſed de his agendi oportunior erit locus, ubi ad ea, quæ in bello accidunt, perventum erit.

GROTII.

f *Brutulum Papium*] *Dion* excerpto legationum IV.

GRONOVII.

99 *Ex notitia, & ſilentio*] Eo, quod actum a legato ſuo, vel præfecto reſciverit, nec contradixerit.

100 *Supra diximus*] 2, 4. 3.

1 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XV.

HACTENUS egimus de contractibus tum *privatorum*, tum *principum*, quatenus ſiunt circa negotia *privata*. Sequuntur nunc contractus eorundem circa negotia *publica* : quo pertinent *ſponſiones*, & *fœdera*.

Fœdus eſt conventio de re publica, inter eos inita, qui de ea ſtatuere poſſunt (ſive ipſi contrahant, ſive per alios). Unde apparet, fœdus non eſſe ſi privatus de republica diſponit, uti ſi pacis conditiones hoſti offert : tunc enim *ſponſio* dicitur, ubi ſponſor, non autem reſpublica tenetur præſtare promiſſa, quia ſponſor promiſit ſuum factum, ſe ſcilicet effecturum ut reſpublica ratum habeat. Si proinde populus nolit rati habere, ſponſor redire in poteſtatem ejus debet, cui ſponſio facta eſt. *Vid. infr. §. 16.*

AD §. I.

ULPIANUS] „ *Conventionum tres ſunt*
„ *ſpecies ; aut enim ex publica cauſa ſiunt, aut*
„ *ex privata*, &c l. 5, ff. de pact. *Privata*,
„ *aut legitima*, *aut juris gentium.*

Publicam expoſuit, *non*, *ut quidam putant*, *definitione*] „ Quaſi *ſponſio* tantum,
„ quæ *de pace* ſit, hic intelligatur.

Sed exemplis additis] „ Quam ſententiam
„ etiam probat Gothofredus *ad l.* 5, *ff. pact.*
„ *lit g ;* ubi citat Harmenopulum, 1, 9,
„ §. 4, qui publicam conventionem definit,
„ *quæ per Principes ſit*, *aut belli duces*, *ve-*
„ *luti ad pacem*, *aut aliquid tale.*

„ At verior eſt ſententia, JCtum tantum
„ exponere pacta *privatorum*, quæ vel fieri
„ poſſunt (a privatis ſcilicet) ex cauſa *publi-*
„ *ca*, aut ex *privata*. Unde tria ſequuntur :
„ 1. Has conventiones de cauſa publica non
„ eſſe *publicas*, niſi ratione cauſæ ; ratione
„ paciſcentis enim ſunt pacta privata, a duce
„ belli, qui privatus eſt, inita : 2. JCtum
„ non exemplis, ſed definitione conventio-
„ nes, quæ ex cauſa publica ſiunt, expoſuiſ-
„ ſe ; nam alius caſus, ubi privatus de cau-
„ ſa publica paciſci poteſt, præter ſponſio-
„ nem non datur : 3. Harmenopulum male
„ ad has conventionum ſpecies referre eam,
„ *quæ per principem ſit ad pacem* &c. Hæ
„ enim conventiones non a privato ſiunt,
„ ſed a ſumma poteſtate de cauſa publica ;
„ adeoque ſunt vere *publicæ*. Rectius res in
„ *II. Eccl.* 1, 5, explicatur : *Quoties* ſcil.
„ *belli duces de pace paciſcuntur. Gotb. d. l.*

Quæ ſit per pacem, *quod primum exemplum eſt*] „ Male verba legis hic ſeparantur, ac
„ duo diverſa exempla ſtatuuntur. Diximus,
„ non dari conventiones, quæ a privatis de
„ cauſa publica fieri poſſunt, præter eas,
„ quæ a duce belli de pace ſiunt, & quæ
„ ſponſiones dicuntur. Has enim ſolas licitas
„ eſſe de republica, infra videbimus. Pacta,
„ quæ princeps de pace init, huc non per-
„ tinent, cum JCtus ſaltem de pactis priva-
„ torum agat.

Quoties duces belli quædam inter ſe paciſcuntur ; quod ſecundum] „ Verba hæc cum
„ præcedentibus conjungi debere, ex ipſa
„ inſpectione legis apparet. *Publica conven-*
„ *tio*, ait JCtus, *quæ ſit per pacem*, *quo-*
„ *tiens duces belli quædam inter ſe* (de pace
„ ſcil.) *paciſcuntur.* Atque hinc in *II. Eccl.*
„ 1, 5, diſerte definitur publica conven-
„ tio, *quæ ſit per pacem*, *quoties duces belli*
„ *de pace paciſcuntur*, apud *Gotb. d. l.*
„ Adeoque admitti non poteſt aſſertum Au-
„ ctoris, JCtum exempli tantum cauſa ex-
„ poſuiſſe publicas conventiones, & eas

„ non

„ non tantum per *pacem*, ſed etiam *quoties* „ *duces belli inter ſe quadam paciſcuntur*, „ contrahi.

Quæ niſi jure imperii majoris] „ Adeoque „ ab ipſa ſumma poteſtate. At diximus, Ul„ pianum loqui de pactis privatorum, eo„ rumque diviſione: adeoque de pactis du„ cum belli, non de pactis ſummarum po„ teſtatum.

Minoris] „ De his ſolis Ulpianum loqui, „ diximus.

A contractibus privatorum] „ Utpote „ qui qua tales nunquam de republica paciſci „ poſſunt.

A contractibus circa negotia privata] „ Cum enim rex hic ut privatus contrahat, „ & jure privatorum utatur, non differt a „ contractibus privatorum.

Quanquam ex privatis quoque iſtis cauſa belli naſci ſolet] „ Caſus, quibus id contin„ gere poteſt, recenſuimus in *Diſſ. Proœm.* „ *VIII*, §. 166.

Frequentius tamen ex publicis] „ I. e. „ quæ inter ſummas poteſtates contrahuntur; „ de quibus autem Ulpianus plane non lo„ quitur.

Quæ ad excellentiorem hanc ſpeciem &c.] „ Scil. de fœderibus, ac ſponſionibus.

Ad §. II.

Publicas *has conventiones*] „ Auctor „ intelligit non tantum illas, de quibus Ul„ pianus loquitur, & quæ a privato de re„ publica fiunt: ſed & inter eas, quæ inter „ ſummas poteſtates intercedunt.

Συνθήκας] „ I. e. compoſitiones: a συντίθημι, compono. *Vid. infra* §. 6, *n.* 1.

Fœdera] „ De quibus §. 3, uſque ad „ §. 16.

Sponſiones] „ De quibus §. 16, & 17.

Pactiones alias] „ De quavis re publica. „ *Vid.* §. 17, *n.* 4. & *l.* 3, *c.* 22. Diffe„ rentiam harum ſpecierum vide apud M. „ Varronem *L.* 2, *de Pop. Rom.*

Ad §. III.

1 Livius *Libro* ix.] *Cap. V.* ubi quatuor differentias ponit: 1. quod *fœdera* contrahantur a ſumma poteſtate, *ſponſiones* a duce belli: 2. quod *illa* fieri ſoleant per feciales, non *hæ*: 3. quod in illis duo tantum feciales intervenire debeant, in ſponſione plures perſonæ ſpondentes: 4. quod in fœdere obſides dari non ſoleant, ſecus, ac in ſponſione.

Præcipuam differentiam omittit: quod, nimirum, ex fœdere obligetur populus, non vero ex ſponſione; utpote per quam dux belli ſaltem promittit, ſe effecturum ut populus conſentiat. Atque de hac ſponſione infra, §. 16, latius agetur.

Quæ fiunt juſſu ſummæ poteſtatis] „ Dictum „ eſt, fœdus eſſe pactum de re publica inter „ eos initum, qui de ea ſtatuere poſſunt.

Ipſe populus iræ divinæ obſtringitur] „ Quia „ ejus jure, ac nomine, fœdus contrahitur.

Peragi apud Romanos per Feciales ſolebant] „ *Feciales, quòd fidei publicæ inter populos* „ *præerant; nam per hos fiebat ut juſtum con-* „ *ciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis* „ *conſtitueretur. Ex his mittebant, ante-* „ *quam conciperetur, qui res repeterent:* „ *& per hos etiam nunc fit fœdus, quod fi-* „ *dus ſcribit Ennius dictum. Varro l.* 4. *de* „ *ling. lat.* (*pag.* 21. *Ed. H. Steph.* 1573. „ D.) Jus feciale ab Æquicolis mutuatum, „ ſcribit Valerius *l.* 10; ejuſque auctorem „ fuiſſe Servatorium Relium Æquicolarum „ ejus, ait. Alii ab Ardeatibus originem ejus „ ducunt, *Onuphr. Panv. de Civ. Rom.* „ *C.* 32. Apud Romanos primus Numa fe„ ciales inſtituit, cum ageretur de bello in„ dicendo Fidenatibus, *d. c.* 32.

„ Feciales collegium conſtituebant, & of„ ficium eorum partem religionis publicæ „ occupabat. *Onuphr. d. l.* Olim a collegio „ eligebantur, poſt legem Domitiam vero in „ comitiis creati ſunt. *ibid.*

„ Fecialium munera recenſet Dionyſius „ *l.* 1, apud Grævium *Antiq. Rom. part.* 1, „ *pag.* 235, *D.*

Addito patre patrato] „ Cujus munus erat „ quum pax, aut fœdus faciendum eſſet, „ verba facere: ejus exemplum eſt apud „ Livium *l.* 1, *c.* 24.

„ Et quia verbenam (Germ. *Eiſenkraut*) „ ferebat, quia feciales, & patres patrati „ fœdera facturi, aut bella indicturi coronabantur, verbenarius is pater patratus di„ ctus eſt. *Plin. Hiſt. l.* 22. Verbena autem „ ex loco ſacro in Capitolio ſumebatur Ori„ ginem nominis variam afferunt auctores. „ *Vid. Plut. quæſt. Rom.* 61. Vera ratio vi„ detur, quod patratum ſit idem, quod per„ fectum, & abſolutum: inde patrati di„ cuntur, quod aliis perfectiores putarentur.

O 2 *Plut*

Digitized by Google

„ *Plut. d. l.* Inter requiſita Patris Patrati fuit,
„ ut vivo patre habeat liberos, *ibid.* His
„ patribus patratis educatio liberorum nobi-
„ lium committebatur, *ibid.*

Sponſio eſt, ubi hi, qui a poteſtate ſumma mandatum ejus rei non habent] „ Adeoque
„ hæc conventio non eſt publica ratione
„ ſponſoris, ſed ratione rei, de qua con-
„ trahitur.

Quod illam proprie tangit] „ Adeoque ubi
„ non de jure privato, ſed de jure publico bel-
„ li dux diſponit.

Suo, atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri] „ Quia paciſcens diſponeret de jure
„ alieno. Ita Conſules profecti ad Pontium
„ in colloquium, cum de fœdere victor age-
„ ret, *negarunt injuſſu populi fœdus fieri poſ-*
„ *ſe: nec ſine fecialibus, cæremoniaque alia*
„ *ſolenni. Liv. L. 9, c. 5.*

At poſtea Carthaginem miſit, ad fœdus ex ſocietate faciendum] „ Simile exemplum eſt
„ in Sempronio, qui cum Philippo, & aliis
„ Græciæ populis pacem iniit, at duorum
„ menſium inducias pactus eſt, miſſurus le-
„ gatos Romam, *ut populus in has conditio-*
„ *nes pacem juberet. Liv. l. 29, c. 12.*

Ad antiquos eos pertinet] „ Id eſt, ad eos
„ imperatores, qui ſub libera republica bella
„ geſſere. At verum id non eſſe, ex exemplis
„ paullo ante allegatis conſtat, ubi duces
„ belli perpetuo allegaverunt, *ſe injuſſu po-*
„ *puli Romani pacem facere non poſſe.* Sene-
„ ca autem pater aliam quæſtionem propo-
„ nit: quando populi Romani *majeſtas læſa*
„ *videatur?* & caſum ponit, ubi legatus
„ fœdus percutit indignum, & ultra fines
„ mandati; hoc caſu enim aliquid detrahi,
„ ait, magnitudini populi Romani, quia
„ legati audiuntur, tanquam populus Ro-
„ manus ea mandata dederit, & quia fœde-
„ ra populus percuſſiſſe videtur: populum
„ autem ex falſo mandato audiri, & eum
„ contineri *indigno* (ita enim legendum pro
„ *inito: Vid. Schulting. in not. ad d. contr.*
„ 25.) fœdere.

„ Loquitur igitur Seneca de Legatis, qui
„ mandatum generale de pace condenda ha-
„ buerunt, ſed fines ſpecialis mandati ex-
„ ceſſerunt: tunc enim populus obligatur
„ ex mandato generali, *vid. l. 2, c. 11, §. 12;*
„ quia populus fidem legato haberi voluit.
„ At legatus ideo, quod majeſtatem populi
„ Romani læſit, indignum fœdus contra-
„ hendo, puniri poteſt.

In regnis, regum eſt fœdus facere] „ Nam
„ populus omne jus ſuum in regem tranſtuliſt.
„ Adeoque conventiones regis populum obli-
„ gant, modo non notorie excedat termi-
„ nos legitimæ adminiſtrationis, forte alie-
„ nando regnum, ejusque partem.

Magiſtratus populum non obligat] „ Quia 2
„ Senatus jure officii agebat, majeſtas autem
„ penes populum erat. Hinc apud Livium
„ *l. 26, c. 33,* notanter dicitur, *Per Sena-*
„ *tum agi de Campanis, qui cives Romani*
„ *ſunt, injuſſu populi non video poſſe: idque*
„ *& apud majores noſtros in Sutrianis factum*
„ *eſt, &c.* Vid. *Tesm. b.*

Ita nec minor pars populi] „ Nam minor
„ pars populi non eſt populus; ſed majorem
„ demum partem habere rationem integri,
„ alibi diximus.

Quod pro Romanis eſt adverſus Gallos Senonas] „ Camillus ab exilio revocatus, &
„ Dictator creatus, noluit pactum inter Sol-
„ pitium Tribunum militum, & Brennum
„ Gallorum regulum initum ratihabere, *ne-*
„ *gans eam pactionem ratam eſſe, quæ poſt-*
„ *quam ipſe Dictator creatus eſſet, injuſſu*
„ *ſuo ab inferioris juris magiſtratu* (i. e. a
„ tribuno militum) *facta eſſet.* Liv. *L. 5, c. 49.*

Nam major pars populi erat apud dictatorem Camillum] „ Hæc ratio non allegatur a
„ Camillo; ſed quod inferior magiſtratus,
„ Tribunus. nimirum, militum, fœdus
„ inſcio Dictatore, ad quem ſumma impe-
„ rii pertinebat, inire non potuerit, *d. l.*
„ 5, *c.* 49.

Ut apud Gellium eſt] „ *L. 13, c. 15. Non*
„ *poſſunt eodem tempore diverſis magiſtrati-*
„ *bus haberi comitia.*

Qui jus populi non habent] „ Uti bello- 3
„ rum duces.

De eo, quod populi eſt, ſpoponderunt]
„ Uti ſi duces belli pacem faciunt. *L. 5,*
„ *§. 1, ff. de pact.*

Fidem liberaſſe ſi operam omnem dediſſent, ut id, quod ſpoponderunt, fieret] Auctor quæſtionem hic proponit: an dux belli, qui pacem fecit injuſſu populi, ac ſpopondit, *populum eam ratihabiturum*, liberetur adhibendo operam; an vero reſtitui omnia in priſtinum ſtatum debeant? Videtur prius affirmandum, quia is, qui factum tertii promittit, liberatur præſtando diligentiam. Sed recte Auctor ait, negotii hujus naturam obligationem multo ſtrictiorem deſiderare. Præciſe enim promittit, populum conſenſurum; & ſub ea lege ſponſor dimittitur, qua ceſſante redire tenetur.

Merito

Digitized by Google

Merito autem tum quæritur, an ſufficiat, ſolos ſponſores redire; an vero tota cauſa in integrum ſit reſtituenda? poſterius tribuni plebis opinabantur in ſponſione Caudina, apud *Liv. l.* 9, *c.* 8; prius Senatus ſenſuit: quod adeo indignum viſum fuit Pontio Samnitum duci, ut dixerit: *hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre? & vix pueris dignas ambages ſenes, & conſulares fallendæ fidei exquirere? d. l.* 9. *c.* 11. Ipſe Livius dubitat, an publica fides hac deditione liberata fuerit; ita enim ait: *Et quidem* NB. FORSITAN ET PUBLICA, *ſua certe fide liberata ab Caudio in caſtra Romana inviolati redierunt.*

Additio.

,, Pufendorfius ex æquo, & bono, legio-
,, nes intra ſaltum reſtituendas fuiſſe, cum
,, Pontio putat, *de Jur. nat. l.* 8. *c.* 9. At
,, cum Samnites tantum ſecuti ſint fidem
,, ſponſorum, Legiones autem nihil pactæ
,, ſed dimiſſæ ſint, verius eſt, fidem quo-
,, que publicam liberatam fuiſſe deditione
,, ſponſorum. Sane, Romanus populus in-
,, juriam non fecit retinendo legiones; is
,, enim nihil promiſit: legiones ex voluntate
,, Samnitum redditæ, adeoque liberæ fuerunt,
,, neque cum iis aliquid actum eſt. Igitur con-
,, tra ſponſores ſolos actio fuit Samnitis, ut
,, præſtarent id, quod intereſt. De quo *infra*
,, §. 16. *ſeq.* agemus.

Obligationem multo ſtrictiorem deſiderat]
,, Vera ratio, quod ſponſores non liberen-
,, tur, diligentiam, & operam præſtando,
,, non in eo conſiſtit, quod huic negotio
,, contractus inſit, atque ideo negotii hujus
,, natura ſtrictiorem deſideret obligationem:
,, ſed in eo, quod ſponſor præciſe promittat
,, ſe effecturum, ut populus ſponſionem ra-
,, tihabeat. Hic ergo non factum alienum,
,, ſed ſuum promittit. Adeoque ſponſor obli-
,, gatur ut ſe ſiſtat, aut dedi debet illis,
,, quibus ſpopondit. *Gron. h.*

Nam qui contrahendo aliquid de ſuo dat, is viciſſim præſtari aliquid vult] ,, Hæc ratio
,, univerſaliter vera non eſt, nec huc qua-
,, drat. Verum enim non eſt, eum, qui
,, de ſuo dat, viciſſim aliquid dari velle;
,, quia quis 100. ſibi ſtipulari ab alio poteſt,
,, etſi nihil ei viciſſim detur: idque in om-
,, nibus contractibus unilateralibus obtinet.
,, Præterea ſponſor ſe ſiſtere, vel dedi debet
,, ei, cui ſpopondit, non ideo quia is, qui
,, dat, viciſſim aliquid ſibi dari vult, ſed
,, quia ſub conditione dimiſſus eſt, qua de-
,, ficiente res redit in priſtinum ſtatum, i. e.
,, ſponſor redire in vincula debet.

Quod facti alieni promiſſiones repudiat]
,, Nemo enim de re, & facto alieno diſpo-
,, nere poteſt, *l.* 83. *V. O. l.* 65. *ff. fidej.*
,, §. 3. *de init. ſtip.* & talis diſpoſitio eſt ipſo
,, jure nulla *d. l.* 83: adeo ut promittens
,, nec ad curam, & diligentiam obligetur,
,, *dd. ll.* niſi facto indefinito proprium conti-
,, neatur, *l.* 81. *pr. l.* 83. *V. O.* quo per-
,, tinet caſus in *l.* 14. §. 2. *Conſt. pec.* item
,, ſi promittit, rem ratam haberi. *Vid.*
,, *not. ſeq.*

Promiſſio tamen ratam rem haberi ad id, quod intereſt, obſtringit] ,, Si quis factum
,, tertii promittit, ſimulque cavet, tertium
,, id ratihabiturum, promiſſor non ideo te-
,, netur ad id, quod intereſt, quaſi is,
,, qui dat, vel promittit, viciſſim ſibi ali-
,, quid dari velit (tale enim quid ſub pacto
,, non continetur, nec promiſſor ſibi viciſ-
,, ſim aliquid dari vult), ſed quia promiſ-
,, ſor ſuum factum promiſit, adeoque vel
,, efficere debet ut tertius factum promiſſum
,, præſtet, vel ipſe tantundem præſtare te-
,, netur, quod naturali ratione idem eſt.

AD §. IV.

MAGIS *ex uſu ſuo, quam ex præſcripto*] Immo Menippos optime ita diviſit. Nam omne fœdus contrahitur *vel* cum hoſte, *vel* cum eo, qui hoſtis non eſt. *Priori* caſu, vel cum hoſte victo contrahitur, vel cum eo, qui pari fortuna adhuc pugnat. *Poſteriori* caſu amicitia, & ſociale fœdus mutuo conſenſu ex variis cauſis iniri ſolet.

Nam per fœdus in genere vel jus conſtituitur, vel cautio, vel utrumque: jus autem vel amicitia eſt, vel aliud quodcunque. De fœdere amicitiæ, & quis ejus ſit effectus, agemus *infra l.* 3. *c.* 20. §. 40.

Additio.

,, Antiochus expetebat amicitiam Romano-
,, rum. Hi legem jungebant ut ab Aſiæ civita-
,, tibus abſtineret. Mirabantur legati Antio-
,, chi, quod Romani Antiocho legem dicere
,, audeant, quas Aſiæ urbium liberas eſſe
,, velint; & tum addunt, *tria eſſe fœderum*
,, *genera &c. Antiochum hoſtem non eſſe,*
,, *ſed cum eo in tertio ſenſu fœdera contrahi,*
,, *ubi partes nec leges dant, nec accipiunt.*
,, Cæterum, certum eſt, ſub his tribus
,, fœderum ſpeciebus omnia fœdera compre-
,, hendi.

Cum bello victis dicerentur leges] ,, Quid

,, in victos per ultimam victoriam liceat,
,, videbimus infra *L.* 3. *c.* 8.

*Quid victum habere, quo mulctari eum vel-
let*] Per ultimam victoriam nil niſi jus imperii
acquiritur; victi enim deſinunt eſſe hoſtes:
adeoque victori non jus eos lædendi compe-
tit, ſed jus tuendi novos ſubditos.

Additio.

,, Demonſtrabimus *d. l.* 3. *c.* 8, victorem
,, in victos animadvertere, eosque ob ſangui-
,, nem injuria (id enim ex judicio noſtræ ci-
,, vitatis ita tenemus) effuſum, aut ob
,, res injuria ablatas, vaſtatasque, interſi-
,, cere, vel in ſervitutem redigere poſſe.

*Cum pares bello æquo fœdere in pacem,
atque amicitiam venirent*] ,, Adeoque ubi
,, mutuo conſenſu bellum, quod pari fortuna
,, geritur, per pacem finitur.

Ex formula juris antiqui] ,, De quo ge-
,, nere fœderum agemus infra *L.* 3. *c.* 20.
,, §. 11. *n.* 2.

Aut ex partis utriusque commodo] ,, v. g.
,, Si convenit, ut res maneant in ſtatu,
,, quo nunc ſunt; id enim in dubio conven-
,, tum credi debere, ait *d. c.* 20. §. 12.

Sociali fœdere] ,, Ubi neuter ab altero
,, aliquid petit; adeoque ubi de amicitia
,, ſaltem contrahenda agitur. *Vid.* §. *ſeq.*

Ad §. V.

At *nobis accuratius inſtituenda eſt parti-
tio*] ,, Diximus, veram eſſe diviſionem Me-
,, nippi: ea autem, quæ Grotius hic diſſe-
,, rit, ad objectum fœderum illorum per-
,, tinent.

Idem conſtituere, quod juris eſt naturalis]
,, Adeoque quod ſpeciali pacto caveri neceſſe
,, non eſt.

Alia aliquid ei adjicere] ,, Scilicet, vel
,, onus adjiciendo, vel cavendo, vel jus
,, transferendo.

*Non tantum fieri ſolent inter hoſtes, qui a
bello diſcedunt*] ,, Nam hujusmodi fœderibus
,, cavetur de ſe invicem in futurum non læ-
,, dendo, quod eſt juris naturalis.

Inter eos, qui ante nihil contraxiſſent]
Fœdera vel fiunt obligandæ, vel confirman-
dæ amicitiæ cauſa. Poſteriori caſu fœdera
ſunt inſtar cautionis, quibus non contrahitur
amicitia (utpote quæ naturali jure inter omnes
homines eſt), ſed contracta confirmatur. Ut
proinde apparet, fœdus quoque amicitiæ
inter eos fieri poſſe, inter quos nulla inimici-
tia intercedit.

Id inde ortum] Male Auctor ait, fœdera
amicitiæ inter eos, qui nunquam hoſtes fuere,
ideo contrahi ſolita fuiſſe, quia inter gentes
memoria cognationis quaſi exſtincta, atque
hinc neceſſarium fuerit, memoriam illam
fœdere inito revocare; quem ſtatum Scythiſ-
mum vocat. Cum enim talis ſtatus nunquam
exſtiterit, potius ſtatuimus, fœdera amici-
tiæ etiam cum amicis contrahi poſſe, quia
omne, quod jure naturæ debitum eſt, pacto,
vel fœdere firmari poteſt, maxime ſi aliquid
accedat natura non comprehenſum, ut ratio-
ne hoſpitii, præſtationis in commerciis &c.

Additio.

,, Noſtram ſententiam de fœdere amicitiæ
,, exponemus infra *l.* 3 *c.* 9. §. 1.

*Cognationem inter homines quandam eſſe a
natura*] ,, Quam regulam proponit Floren-
,, tinus in *L.* 3. *ff. Juſt.* & *jur.* Rationem
,, hujus regulæ examinavimus in *proleg.* §. 14.

Ac proinde nefas eſſe alterum ab altero lædi]
,, Alibi demonſtravimus, nefas id manſu-
,, rum, etſi nulla cognatio inter homines
,, ſtatuatur. *Vid. Diſſert. proœm. I.*

Ut olim ante diluvium, ita rurſus, &c.]
,, Fabulam hanc refutavimus ſupra *c.* 2. §. 2.
,, *n.* 2. & 3. *l.* 1. *c.* 2. §. 5. *n.* 3. 4. 5.
,, *Conf. l.* 3. *c.* 9. §. 18.

*Ita ut latrocinari, & prædas agere in ex-
ternos, nullo bello indicto, pro licito habere-
tur*] Immo nunquam talis ſtatus generis hu-
mani fuit, nedum inter Græcos, & Roma-
nos uſitatus; ſed Barbaræ quædam, at pau-
ciſſimæ gentes & olim fuerunt, & hodie exi-
ſtunt, quæ omnes alias gentes hoſtium loco
habent, indeque prædam in omnes promiſ-
cue exercent: uti Phocenſes apud *Juſtin. l.* 43.
c. 3; Teuta regina ferociſſima apud *Polyb.
l.* 2. *c.* 8. *&c.*

Additio.

,, De Germanis quoque id teſtatur *Cæſ. de
,, B. G. l.* 6. *c.* 23; de Tartaris *Herberſt.
,, in Comment. rer. moſc.* Quosdam Chal-
,, dæos rapto vixiſſe, tradit *Xenophon de Inſt.
,, Cyr. l.* 3. *p. m.* 80. de Iſauris idem teſta-
,, tur *Marcell.* 14. 1; de Pictis *Buchananus
,, de reb. Scot. paſſ.* de Piſidiæ incolis *Chalco-
,, condylas* l. 5; de Slavis *Helmoldus chron.
,, Slav l.* 1. *c.* 2; de antiquis Græcis idem
,, tradit *Thucydides L.* 1. *pr.* & ſuo tempo-
,, re in continente tales piratas adhuc exſti-
,, tiſſe, ait *ibid.* Exempla ejusmodi gentium
,, hodieque exſtant in republica Algerienſi,
,, & Tunetana. *Conf. l.* 3. *c.* 3. §. 2. *n.* 3.
,, Add. *Liv.* 1. 4. *l.* 5. *c.* 28. *l.* 10. *c.* 2.
,, *Curt.*

„ *Curt.* §. 2. *Appian. bel. Hiſp. n.* 293. *Juſt.* 43. 3. *Salluſt. H.* 2. *Thuan. l.* 10. *p.* 204. *Pufend. J. N.* 2. *c.* 2. §. 10. *Alex. ab Alex.* 4. *c.* 13. *Bodin. de rep. n.* 328. *Teſm. in not. b.*

„ Mirum videri poterit, cur Algerienſibus, & Tunetanis latrocinia ejusmodi exercere a Chriſtianis regibus, eisque potentiſſimis, permittatur: adeo ut ſoluto tributo redimere injurias has ſoleant. Equidem nihil facilius eſt conſilio de iis exſtirpandis: ſed cum maria infeſtare, eoque gentes ne promiſcue navigent, commerciaque exerceant, impedire ſoleant, vicinæ reſpublicæ magis ſibi utile duxerunt, conſervare hos prædones.

Σκυθισμὸν vocat Epiphanius] Originem cepit hoc nomen ex loco *Pauli ad Coloſ.* 3. *v.* 11, & *Rom.* 1. *c.* 14. ubi Apoſtolus ait, in Chriſto neque eſſe *Barbarum*, neque *Judæum*, neque *Græcum*, neque *Scytham*. Hinc Epiphanius, in libro de Hæreticis, hominum de Deo hæreſes in quatuor diviſit claſſes: *Barbariſmum*, ubi ſtatus naturæ obtinet, absque omni ritu, & ſolennitate; *Græciſmum*, ubi ſtatus ille barbarus cultior factus eſt, adjectis ritibus, & ſolennibus; *Judaiſmum*, quia diverſum ab omnibus reliquis gentibus ritus, & verum cultum ſoli habuerunt; *Scythiſmum*, ita vocatum, non a Scytharum gente, de qua Curtius loquitur, (hæc enim, quam maxime juſtitiam colebat) ſed de quibusdam Scythiæ incolis, qui nullam legem, nec naturæ ſequebantur: qui proinde ſtatus non fuit communis hominum, ſed in paucis quibusdam hominibus ferarum inſtar viventibus conſiſtebat. Hinc Apoſtolus quoque Stolidos hos vocat, omnes vero reliquos ſapientes, quia hi cultus divini gnari erant, quem illi ignorabant. *Add. Galat.* 3. *v.* 28.

2 *An prædones eſtis? amica interrogatio*] „ Ex qua nullam offenſam capiebant interrogati: ita enim Neſtor hoſpitem Telemachum alloquitur:

O Hoſpites quinam eſtis? Unde navigatis humidas vias?
An ob aliquod negotium, aut temere erratis
Tanquam prædones per mare, &c. Odyſſ. III. v. 71.

Et in Solonis lege veteri] Quæ exſtat in *l. fin. ff. de Colleg.* Auctor hæc intelligit de collegio latronum; ſed in Florentina non exſtat vox ἐρχομένων, ſed ἐσχόμενοι, i. e. ſimul habitantes. Sane, materiæ, de qua in *d. l. f.* agitur, natura ſatis indigitat, Florentinam lectionem ſequendam eſſe; agitur enim de collegiis.

Latrocinium maris gloria habebatur] „ Sed de quibus gentibus loquitur? de populis Italiæ maritimis, ſine lege, & ſine cultu viventibus. *Juſt. l.* 43. *c.* 3.

Et illud in Romano jure] De ſenſu hujus juris Romani (quod traditur in *l.* 5. §. 1. *Capt. & poſtl.*) agetur *infra l.* 2. *c.* 9. §. 18. Caſus ibi refertur, ubi pace facta non tranſigitur de damnis medio tempore datis. Hoc caſu ſi res nobis ablata, pace concluſa ad nos redeat, poſtliminio locus eſſe dicitur, niſi amneſtiæ clauſula addita paci, eoque de damnis, & injuriis durante bello illatis tranſactum ſit. Atque hæc amneſtia dicitur *fœdus amicitiæ. Vid Diſp. de amneſt. S.* 2. §. 1. 2. 7. 8. 18 & 28.

Additio.

„ Jure Romano *hoſtes* dicuntur, quibus bellum publice populus Romanus decrevit. *L.* 24. *ff. capt. & poſtl.* Atque ideo 1. cum latronibus non eſt bellum, eoque nec poſtliminium. *ibid.* Ideo quoque 2. cum illis gentibus, quæ latrocinia promiſcue exercent, bellum proprie non eſt, ſed pax. At quia illi captos ex noſtris ſervos faciunt, & res noſtras rapiunt, jure talionis idem jus ſubditis Romanis permiſſum, *l.* 5. §. 1. & 2. *poſtl. revers.* & reverſis poſtliminium datum eſt. *ibid. Conſ. infr. L.* 3. *c.* 9. §. 18. Cum his igitur populis injuriæ non ceſſant, niſi per *fœdus amicitiæ*; atque de hoc caſu loquitur. *d. l.* 5.

Hi hoſtes quidem non ſint] „ Hoſtes enim JCtis Romanis dicuntur, qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus. *L.* 24. *ff. capt. & poſtl. Vid. l.* 3. *c.* 3. §. 1. & *l.* 2. *c.* 17. §. 19. Illæ igitur gentes, quæ promiſcue prædas agunt, nullo indicto bello, hoſtes non ſunt.

Illorum fiat] „ Vi enim occupant, & animo ſibi habendi, nec ſuperior eſt, qui eos cogere ad reſtituendum poſſit.

Servus fiat] „ Nam a gente, quæ ſuperiorem non habet, libertate privatus eſt.

Si quis inde ad Romanos &c.] „ Qui jure talionis ſervus fit.

Et hoc quoque caſu poſtliminium detur] „ *d. l.* 5. §. 2. *Vid. d. l* 3. *c* 9. § 18.

Sic Corcyrenſes] „ Apud *Thucydidem l.* 1. *p. m.* 15. De his legati Corinthiorum ajunt, „ dece-

,, *decorum*; *quod prætendunt* , *noluiſſe ſe*
,, *cuipiam eſſe confœderatos* , *non eo ſpectabat*
,, *ne alienæ injuſtitiæ ſocii forent* , *ſed ut ſine*
,, *arbitris injuriam facerent* , *utque ubi præ-*
,, *valerent* , *aliis vim adferrent* , *&* *cum*
,, *latuiſſent* , *plus emolumenti adipiſcerentur* ,
,, *&* *quod adepti eſſent* , *ejus erepti pudere*
,, *eos non poſſet* d l. p. m. 17. (pag. 27.
,, Edit. H Steph. 1588 D.)

Nobis neque bello , *neque pace cognitus*]
,, At inde non ſequitur fuiſſe inimicum , vel
,, eum latrocinia promiſcue exercuiſſe ; nam
,, natura ipſa homines inter ſe amicos fecit.

In barbaros prædam exercere] ,, I. e. in
,, tales , qui promiscue prædas agunt , adeo-
,, que humano generi bellum movent. Cum
,, his jure naturæ omnia jura belli obtinent ,
,, licet indictum non ſit ; idque ju·e neceſ-
,, ſariæ defenſionis , vel jure talionis.

Ipſa vox hoſtis veteri Latio nil niſi exter-
num] ,, Varro IV. de lingua lat *Multa ver-*
,, *ba aliud nunc oſtendunt* , *aliud ante ſi-*
,, *nificabant* : *ut hoſtis* ; *nam tum eo verbo*
,, *dicebant peregrinum* , *qui ſuis legibus ute-*
,, *retur* ; *nunc dicunt eum* , *quem tum di-*
,, *cebant perduellem.* Hinc terram exteram
,, Vellejus Paterculus vocat hoſtilem , *L.* 2.
,, c. 101. Vid ſupr. *l.* 2. *c.* 6. §. 14. *n* 2.

3 *Sub hoc genere*] ,, Quo idem conſtituitur ,
,, quod juris eſt naturalis , at quod oblitera-
,, tum , introducta prædandi licentia , quaſi
,, renovatur per fœdus amicitiæ.

Ut utrinque jus hoſpitii , *ut jus commercii*
ſit] ,, Utrumque eſt juris naturalis. Cur au-
,, tem fœdere demum hæc exprimuntur ?
,, Reſp cautionis ergo , vel quia ratione
,, onerum præſtandorum quædam adjiciuntur.

Utitur hoc diſcrimine] ,, Quo diſtinguun-
,, tur ea , quæ ſub jure naturæ veniunt , ab
,, iis , quæ præterea fœderibus adjiciuntur.

Non de ſocietate] ,, Scilicet , bellica ; nam
,, Callicrates oratione ſua perſuadere Achæis
,, voluit , *viam regiæ ſocietatis quæri* , *qua*
,, *Romanorum fœdus violaretur.* d. l. 41. c. 23.

Sed de commercio præbendi , *repetendique*
juris] ,, Ne interdicendo Macedones finibus
,, ſuis , ſe quoque finibus Macedonum ar-
,, cerent *d.* *l.* 41. *c.* 24.

Ne ſervis Macedonum apud ſe perfugium
eſſet] ,, Nam id quoque juris naturalis eſt.
,, *Vid. Diſſert. proœm. XII.* §. 746.

Hoc genus totum conventionum] ,, Quo
,, conſtituitur tantum id , quod juris natura-
,, lis eſt.

Ἐιρήνη] ,, Ab εἰρήνη pax , παρὰ τὸ εἰς ἓν εἴρειν
,, a connectendo ; quia pax disjuncta in
,, unum nectit , vel ab ἄρειν congruere. Hinc
,, εἰρηνικὸς pacificus , εἰρηνεύω in pace vivo.

Opponunt σπονδαῖς] ,, I. e. Libationibus ,
,, a σπένδω libo. Nam σπονδαὶ peculiariter di-
,, cuntur libationes , quæ in ſanciendis fœ-
,, deribus adhibentur , & ſæpe etiam ipſa
,, fœdera.

A D §. VI.

A U C T O R fœdera , quæ juri naturæ aliquid adjiciunt , facit æqualia , vel inæqualia. *Æquale* fœdus eſſe , ait , in quo utriusque par eſt conditio (v. g. ſi utrinque paciſcentes prohibentur arces in confinio exſtruere , ut inter Theodoſium , & Varanem Perſam. *Proc. l.* 1. *de bell. Perſ.*) Reliqua omnia ſunt *inæqualia*. Inæqualitas autem eſt *vel* ratione honoris , & dignitatis , *vel* ratione præſtationis , *vel* ratione poteſtatis.

Ratione *honoris* , *&* *dignitatis* Inæquale eſt fœdus , ſi v. g quis promittit ſe alterius majeſtatem comiter (i. e cum veneratione) conſervaturum , vel , quod idem eſt , adjuturum ut ea ſalva ſit : quemadmodum in fœdere Ætolorum cum Romanis , apud *Liv. l.* 38. c. 11 , & in fœdere Gaditanorum , apud *Cic. pro Balbo c.* 15 , cautum erat. Conf *l.* 7. §. 1. *de capt. & poſtl.* Atque hujusmodi fœdere non minui ſummam poteſtatem , late probavimus ſupra *l.* 1. *c.* 3. §. 21. Ad hæc fœdera inæqualia quoque pertinet pactum , ut alter vela ſubmittat , quæ cauſa belli ſæpius fuit inter Anglos , & Belgas.

Ratione præſtationis inæqualitas eſt , ſi alter alteri tributum ſolvere tenetur ; quo pertinent regna tributaria , vel ſi auxilium ferre alteri promiſit. Notandum autem eſt , talem cenſum non imminuere ſummam poteſtatem , uti vidimus *l.* 1. *c.* 3. § 22 ; quia hunc cenſum Gentes non præſtant ut ſubditi , nec tanquam ſuperiori , ſed ex pacto. Hinc cum Romani indignarentur , quod Coſroes cenſum ſibi ſtipularetur , ſubjectionis ſpeciem , ipſe negabat inferri inde ſubjectionem , addens , ſe ut ſocium pro iis tutos ſervaturum fines. *Procop. l.* 2. *bell. perſ. f.* 283.

Ratione *poteſtatis* inæqualitas tollit ſummam poteſtatem , ſi per illud fœdus alter fit ſuperior , & unius poteſtas alterius poteſtati , & imperio ſubjicitur : uti factum eſſe Herode Magno defuncto , conſtat ; ex eo enim tempore ſceptrum a Juda ablatum eſſe , proba-

Digitized by Google

probavimus ſupra *l.* 1. *c.* 4. §. 7. *n.* 5.
Exempla ejuſmodi fœderum, quæ ſubjectionem inferunt, attulit Auctor *L.* 1. *c.* 3. §. 17. 18. 20. 21. *n.* 4. & 23 Sed ibi ſimul demonſtravimus, diſtinguendum eſſe inter ſummam poteſtatem *abſolutam*, & *ſecundum quid.* Poteſt enim civitas ſubjecta eſſe alii civitati ratione certorum jurium, & ſumma tamen gaudere poteſtate ratione ſuorum ſubditorum. Ita enim regna Siciliæ, & Neapolis, ſubfuere olim regno Germaniæ, etſi ratione ſui territorii ſummum imperium haberent. Quod latius expoſuimus dicto *Lib.* 1. *c.* 3. §. 11.

1 *Quæ juri naturæ aliquid adjiciunt*] „ Ha-
„ ctenus enim egit Auctor de fœderibus,
„ quibus promittitur id, quod juris natu-
„ ralis eſt.
Æquales ſunt] „ Æquales ſunt, ubi
„ utriusque par eſt conditio Hinc Juſti-
„ nus ait, fœdus cum Maſſilienſibus *æquo*
„ *jure percuſſum eſſe.* *L.* 43. *c.* 5.
Συνθήκας] „ *Vid. ſupra* §. 2. *pr.*
Σπονδὰς] „ I. e. libationes, ſeu fœdera,
„ quæ cum libatione fiunt.
Quatenus minus dignos] „ De quibus
„ §. *ſeq.*
Προστάγματα] „ I. e. mandata, a προστάσσω,
mando onus. *Gron. b.*
Συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων] „ Conventio
„ ex præcepto, ſeu imperio, ab ἐπιτάσσω,
„ impero.
Quas] „ Scilicet conventiones, quæ po-
„ teſtatem minuunt.
Quia ad ſervitutem accedant proxime]
„ Scilicet, ad ſervitutem publicam, quæ
„ in eo conſiſtit, quod non ſuis, ſed alie-
„ nis legibus vivere teneantur.
2 *Utriusque modi fœdera*] „ Et æqualia, &
„ inæqualia.
*Aut pacis, aut ſocietatis alicujus cauſa
fiunt*] „ In genere dicendum, fœdera de
„ omni jure publico, ſive belli, ſive pacis,
„ intra fines legitimæ adminiſtrationis con-
„ trahi poſſe; eodem modo uti pacta pri-
„ vata de omni jure noſtro privato iniri
„ poſſunt.
Quæ de reſtituendis captivis] „ Scil.
„ utrinque.
Et ad ſecuritatem] „ v. g. ne in confinio
„ exſtruantur fortalitia.
Aut ad commercia pertinent] „ Quo
„ pertinent ſocietates negotiatoriæ. *Vid l.*
„ 2. c. 12. §. 24. Talia fœdera favorabi-
„ lia eſſe, Auctor dixit *l.* 2. *c.* 16. §. 16. n. 3.
Aut ad belli communitatem] „ De belli
„ ſociis vide *l.* 1. *c.* 5. §. 2. & *l.* 3. *c.* 9.
„ §. 2. *l.* 2. *c.* 25. §. 4. *Conf. Diſſ. prooem.*
„ *XII.* §. 773. *ſeq.*
Aut ad res alias] „ Publicas, non pri-
„ vatas.
Varia eſſe poſſunt] „ Regula generalis
„ eſt: *partes prout de jure ſuo publico diſ-*
„ *ponunt, ita jus eſt.*
*Quod in vetere erat fœdere Romanorum,
& Carthaginenſium*] „ Apud *Polyb.* 3. *c.* 5.
„ Tale quoque erat fœdus Romanorum,
„ & Maſſilienſium, apud *Juſtin.* 43 5.
Aut ne majus] „ Vel ut minus, quam
„ alii. Exemplum eſt apud *Cambd.* 3. *p.* 366.
„ *Quod ad vectigalia, promiſit Muſcoviæ*
„ *Princeps, ſe altera parte minora a ſocie-*
„ *tate Anglica, quam a cæteris exacturum,*
„ *quando quidem primi viam per mare ape-*
„ *ruerint.*
Sic & in bellica ſocietate] „ Hæc omnia 3
„ dependent a diſpoſitione contrahentium.
Paria equitum, peditum, navium]
„ Exemplum in terminis exſtat in fœdere
„ inter Gallos, & Anglos, apud *Cambd,*
„ 2. *p.* 235.
Sive ad omne bellum] „ Veteres hoc ap-
„ pellabant *hoſtes, amicosque eosdem habere.*
„ *Livius.* 23. 35. Exempla noviora vide
„ apud *Cambd.* *p.* 2. *p.* 235. *Busbeq. ep.*
„ 4. *Thuan. l.* 16. *p.* 324. *l.* 12. *p.* 249.
„ *l.* 24. *p.* 428. *Teſm. b,*
Sive ad certum bellum] „ Quo finito fœ-
„ dus deſinit.
Aut in certos hoſtes] „ v. g. Contra
„ Turcas.
Exceptis ſociis] „ Sic Veneti excipiunt
„ Turcam apud *Guicciard.* 15. 1. Apud
„ Thuanum excipitur Pontifex, aliique no-
„ minati reges; *l.* 6. *p.* 117. Add. *Liv.* 7.
„ 31. *Thucyd.* 1. *p.* 25.
Ad res alias] „ Prout partes diſponunt.
Ne ſubditos alterius alter defendat]
„ Exempla vide apud *Buchan. rer. Scot.* 5.
„ 49. *Thuan. l.* 39. *in f.* *Cambd.* 2. *p.* 283.
„ *Thucyd.* 8. *p.* 468. *Vid Teſm. b.*
Ne iter alterius hoſti præbeat] „ Equidem
„ tranſitum negari nemini poſſe, dictum eſt
„ ſupra *L.* 2. *c.* 2. §. 13., etſi cum exer-
„ citu transeat, *ibid.* *n.* 4. Quatenus igi-
„ tur tale fœdus licitum ſit, examinavimus
„ *ibidem.*

Ad §. VII.

1 Qualia *ſint inæqualia, facile eſt intelligi*] „ Omnia enim ſunt inæqualia, ubi utriusque par non eſt conditio.

Promittuntur autem inæqualia] „ Diximus, inæqualia eſſe fœdera 1. ratione honoris, & dignitatis, 2. ratione præſtationis, 3. ratione poteſtatis. *Vid.* §. 1. Atque hanc ſolam tollere ſummam alterius poteſtatem, certum eſt. *Vid. L.* 2. *c.* 9. §. 6.

2 *Ut in ſecundo fœdere Carthaginenſium*] „ Verba fœderis lege apud *Liv. l.* 30. *c.* 37. Tale fœdus erat cum Latinis, *Liv.* 2. 30. & *L.* 3. *c.* 6. & 8.

Injuſſu populi] „ De qua formula, ejusque effectu, vide *l.* 2. *c.* 16. §. 14. Exempla ſunt in fœdere cum Philippo apud *Liv. l.* 33. *c.* 16. Cum Carthaginenſibus apud *Liv. l.* 30. *c.* 37.

Deditio conditionata] „ Quando populus ſe alii populo dedit, ac in ejus jus, ac poteſtatem ſub certis legibus tranſit.

Alibi] „ De deditione in genere, vide *l.* 2. *c.* 5. §. 31. *l.* 2. *c.* 9. §. 6. *l.* 3. *c.* 8. §. 4. *l.* 3. *c.* 11. §. 14. *l.* 3. *c.* 20. §. 50; & inprimis de conditionata *l.* 3. *c.* 20. §. 51.

3 *Sine imminutione imperii*] „ Fœdera inæqualia ratione præſtationis non minuunt ſummam poteſtatem. *L.* 1. *c.* 3. §. 20.

De ſolvendo ſtipendio] „ Hodie vocari id ſolet *ſubſidien.* Exempla vide apud *Gron. h.*

De mœnibus diruendis] „ *Liv.* 34. 17. Tali pacto non tolli imperium, dictum eſt ſupra *l.* 2. *c.* 9. §. 7.

De imperio, ac majeſtate comiter colenda] „ Vide *Gron. h.* Add. *l.* 7. §. 1. *Capt. & poſtl.* Cujus effectus inter alios hic quoque erat, ut populus Romanus lites ſociorum decidere potuerit, non tanquam ſuperior, ſed ex pacto. Conf. *Diſp. de Imp. in par.* §. 16.

Quos velit partium altera] „ Exempla ſunt apud *Salluſt. Jugurt. c.* 14; & apud *Thuan. l.* 16. *p.* 324, ubi Ferrarienſis Gallorum regi promittit, ſe amicos regis pro amicis, hoſtes pro hoſtibus habiturum. Segeſtes apud *Tacitum An.* 1. 58, ait: *ex quo a Divo Auguſto civitate donatus ſum, amicos, inimicosque ex veſtris utilitatibus delegi.* Alia vide apud *Liv.* 6. 23. & *l.* 2. *c.* 30. *l.* 38. *c.* 11.

Per fines tranſitus, commeatusve detur] „ Exemplum eſt apud *Polyb. l.* 3. *c.* 5. Conf. §. *præced. in fin.*

Ne arces certis locis ædificare] „ Exemplum Auctor allegavit §. *præced.* Add. *Polyb.* 3. *c.* 5. *p. m.* 194. & *Liv. l.* 34. *c.* 34.

Ne exercitum ducere] „ *Liv. l.* 2. *c.* 30.

Ne naves habere ultra numerum] „ Carthaginenſibus ultra 10 triremes habere permiſſum non erat. *Liv.* 30. 37. Conf. *Id. l.* 34. *c.* 34. & *l.* 38. *c.* 38.

Ne navigare] „ Inter Carthaginenſes, & Romanos cautum fuit: *ne Romani, ſociive Romanorum ultra Promontorium Pulchri naviganto. Polyb. l.* 3. *c.* 5. Conf. *Liv.* 38. *c.* 38.

Ne ſocios oppugnare] „ Apud *Polyb. d. l.* 3. *c.* 5.

Ne commeatu hoſtes juvare] „ *Liv.* 37. 11. & *l.* 38. *c.* 38.

Ne recipere eos, qui aliunde veniunt] „ De perduellibus provinciam ingreſſis non pernoctando, vid. *Polyb. l.* 3. *c.* 5; de non recipiendis militibus ex ditione Romana, nec volentibus, *Liv. l.* 38. *c.* 38.

Ne fœdera prius facta dirimantur] „ Exemplum eſt apud *Cambd. p.* 2. *f.* 235.

Ut Menippus cenſebat] „ Immo Menippus id non cenſuit. Dixit enim ſaltem, *leges* non poſſe dici, niſi inter victorem, & victos. Sane, *conditiones inæquales* poſſe ſtatui non tantum inter eos, qui æquo marte pugnant, ſed & inter eos, qui plane hoſtes non ſunt, extra omne dubium poſitum eſt, quia partes prout de jure ſuo diſponunt, ita jus eſt. 4

Sed & inter potentiores, & impotentiores] „ Quin & inter æquales.

Inter ſe experti non ſint] „ Tertium enim ei genus fœderum eſt, cum qui hoſtes nunquam fuerunt, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe jungendam coëunt. *Vid.* §. 4.

Ad §. VIII.

Grotius celebrem quæſtionem hic movet: *An fœdus contrahere liceat cum iis, qui alienæ ſunt religionis?* Auctor fruſtra diſtinguit inter fœdera, quæ nocendi cauſa, & ea, quæ non nocendi cauſa fiunt; cum de his ſolis quæratur. Nullum enim fœdus jure naturæ valet nocendi cauſa, ſed tantum ad

ad jus ſuum tuendum contra injurias aliorum: nam & quod vi repetitur, ſi aliter repeti nequit, defenditur.

In genere igitur dicimus, fœdus, quod cum infidelibus juris ſui tuendi cauſa Princeps contrahit, omni jure licitum eſſe: 1. quia hominibus natura competit facultas de re ſua, & de jure ſuo diſponendi prout lubet; hoc jus tamdiu inter homines obtinet, donec prohibitio appareat. Nullibi vero 2. ob hæreſin, vel damnatam religionem, jus de re ſua diſponendi prohibetur: nec ratio naturæ afferri poteſt, quæ prohiberet. Diverſæ enim cauſæ ſunt fœdus, ſeu diſpoſitio duorum, & impietas ejus, cum quo contrahitur: ex illo jus transfertur etiam in impiiſſimum, ex hac pœnam Deo debet impius. Neque 3. magis fœderis vis impeditur delicto, quam fœderis cum Davide initi vis propter ejus adulterium, vel homicidium. Sane, cujusque cauſæ proprii ſunt effectus, nec vitium actui cohærens vitiare poteſt alium actum non vitioſum. Vitium autem hic non ineſt diſpoſitioni, ſed opinioni, qua is, cum quo contrahitur, male de Deo ſentit. Accedit 4. quod inter eos, inter quos jura gentium obtinent, etiam ſit jus fœderum; atqui cum infidelibus omnino jus gentium eſt. Sed & 5. negari nequit, jus commerciorum cum infidelibus eſſe; at ea ſine pactis, & fœderibus exerceri nequeunt. Contradictio igitur eſt permittere commercia cum infidelibus, & tamen detrahere vim obligandi fœderibus cum illis initis. 6. Fœdera plerumque contrahuntur de rebus, & uſibus ſecularibus, quibus nihil commune eſt cum cauſa religionis. Idque 7. confirmatur omnium gentium uſu, & conſenſu; cujus rei exempla Judæorum cum vicinis regibus, ipſisque Romanis, allegavimus *ſupra cap.* 13. §. 12. Notabile, & tremendum exemplum exſtat violati fœderis in Uladislao Ungariæ rege, quod allegavimus ſupra *c.* 13. §. 20; *ibique Gron.*

Equidem honeſtius omnino eſt, ejusmodi abſtinere fœderibus, quorum cauſa eſſe ſolet ſpes lucri, adeoque avaritia; vel auxilium, quod ſupponit lites, & controverſias: ex regulis perfectionis autem nec lites, nec vitia inter Chriſtianos obtinere debent. Atque hæc ratio eſt, qua Theologi plerumque utuntur & quæ adeo apud quosdam Chriſtianos populos invaluit, ut nefas duxerint cum Æthyopibus crucis Chriſti hoſtibus pacem facere. *Vid. Tesm. h. & ad §. ſeq.*

Non autem loquimur de caſu, ubi fœdus cum impio contrahitur a Chriſtiano contra Chriſtianum; nam hoc illicitum eſſe cenſemus. Cum enim ſocietas quædam communis ſit inter Chriſtianos, hæc rumpi absque injuria nequit.

Additio.

„ Ego etiam contra Chriſtianum injuriam
„ mihi facientem tale fœdus contrahi poſſe,
„ puto, ſi fiat pro jure meo tuendo. Nam
„ 1. omnis modus defendendi jus noſtrum
„ eſt juris naturalis. Cicero ait, *naturaliter*
„ *omnem expediendæ ſalutis honeſtam eſſe ra-*
„ *tionem.* pro Milon. *n.* 4. Neque 2. in-
„ juria mea eſt, ſed ejus, qui me ad eas
„ neceſſitates redigit, ut aliena, & im-
„ piorum quidem, auxilia implorare tenear;
„ adeoque vitium eſt cogentis. Sed & 3.
„ certum eſt, inter primos Chriſtianos pro
„ crimine habitum non fuiſſe, implorare of-
„ ficium judicis gentilis contra Chriſtianum;
„ adeoque nec crimen erit implorare aſſi-
„ ſtentiam ſocii, utut alienæ religionis.

„ Equidem Armacanus Epiſcopus Ypren-
„ ſis integro tractatu improbat fœdus Fran-
„ ciſci I. cum Turca contra Imperatorem
„ Romanum Carolum V. initum: at Epiſ-
„ copus id improbavit non tanquam juri na-
„ turæ, ſed tanquam charitati Chriſtianæ
„ contrarium; neque enim Chriſtianos ab
„ alio, quam a Deo, vindictam injuriæ
„ contra Chriſtianum expectare decet. Nos
„ ex alia cauſa fœdus illud illicitum pro-
„ nunciamus, non quod cum impio, &
„ hoſte Chriſtiani nominis contractum eſſet,
„ ſed quod Franciſcus injuria bellum mo-
„ viſſet: quod eventus probavit.

Nam id jus ita omnibus commune eſt, ut religionis diſcrimen non admittat] „ Jure
„ naturæ circa promiſſa non inſpicitur com-
„ munio religionis, quia jus illud non ex
„ profeſſione religionis, ſed ex ratione
„ oritur, quæ omnibus hominibus commu-
„ nis eſt Sed & omnes gentes Deum Au-
„ ctorem juris naturæ, & vindicem injuriæ
„ profitentur. Præterea diximus, aliud eſſe
„ pactum, aliud hæreſin: ex illo jus ori-
„ tur inter partes, prout diſponunt; ex
„ hac pœnam perſolvit impius divino numini.
„ Hic ſolus actus vitioſus eſt, non ille.

Non Theologi tantum] „ Auctoribus a
„ Grotio h. allatis. Adde Armacanum epiſco-
„ pum Ypreſem.

Ad §. IX.

1 Veteri] Quod in veteri teſtamento continetur.

Fœdus non nocendi cauſa] Sed nullum fœdus nocendi cauſa valet; pugnat illud cum præcepto, *neminem lædere*. Tam abſurdum ergo eſt quærere, *an nocendi cauſa fœdus inire liceat*, quam ſi dicatur, pacta, quibus injuria tertio fit, valere. Adeoque de ſolo fœdere quæritur, quod initur tuendi juris cauſa, etiam tunc cum fœdus offenſivum eſt.

Additio.

„ Auctor per fœdus nocendi cauſa initum
„ intelligit fœdus offenſivum ad juris defen-
„ ſionem initum; quod ſemper licitum eſt:
„ alterius enim jus defendere non juſtum ſal-
„ tem, ſed & pium eſt.

Ante Moſis legem] „ Fœdus pro tuen-
„ do jure ante, & poſt legem Moſis con-
„ trahi potuit.

Jacobi cum Labane] „ De quo vide ſu-
„ pra *cap.* 13. §. 12.

Quando non ſatis conſtat, eum fuiſſe idololatram] „ Quia ipſe Abraham pro ſua
„ juſtificatione allegat, ſe neſciviſſe, *num*
„ *timor domini fuerit in illa terra*, quem
„ tamen poſtea quodammodo reperit. Vide
„ *Gen. XX. verſ.* 11. *Teſtm. b.*

Haud dubie tunc idololatra] „ Nam
„ boves adorabant.

Hos tamen averſari vetantur Hebræi]
„ Secus, ac de Ammonitis, & Moabitis
„ ſtatutum erat. *Deut.* 23. *v.* 6. & 7.

Excipiendi ſunt populi ſeptem] „ Quos
„ recenſui ſupra *L.* 1. *c.* 2. §. 2. *n.* 1. §. 6.
„ *n.* 3. *l.* 2. *c.* 5. §. 13. *n.* 1. & 2. &
„ *cap.* 13. §. 4. *n.* 2. & 3.

Cujus ſententiæ executores erant delegati Iſraëlitæ] „ Vid. ſupra *L.* 1. *c.* 2. §. 2. *n.* 1.

Et imperium detrectantibus] „ Quod la-
„ te explicavimus ſupra *L.* 2. *c.* 13. §. 4.
„ *n.* 2. & *L.* 3. *c.* 11. §. 17.

Amalecitæ] „ Vide ſupra *l.* 2. *c.* 2. §. 6.
„ *n.* 3. Idem de Moabitis, & Ammonitis
„ dicitur. *Deut.* 23. *v.* 6. Ratio autem
„ damnationis in his tribus populis, Abræ
„ poſteris, erat denegatio tranſitus. *Ibid.*

2 *Fœdera quoque commerciorum*] „ *Vid.*
„ *ſupra* §. 6. *n.* 2.

Et quæ his ſimilia] „ Diximus, fœdera
„ contrahi poſſe de omni jure publico, &
„ tunc prout partes diſponunt, ita jus eſt.

Inire cum profanis licet per legem] „ Nam
„ de ſuo jure diſponunt; quæ diſpoſitio ex
„ naturali ratione valet inter diſponentes.

Quæ David, & Solomo, cum Hiromo]
„ Conf. ſupr. *l.* 1. *c.* 3. §. 12. *n.* 3.

Juxta ſapientiam, quam Deus ei dederat] „ Adeoque laudat ſcriptura hoc pa-
„ ctum, idque ſapientiæ divinæ tribuit;
„ quod fieri non potuiſſet ſi res illicita
„ fuiſſet.

Lex quidem Moſis] „ Bene hic Auctor no- 3
„ tat, legem Judæis datam de benefacien-
„ do popularibus, & de evitando conſortio
„ cum extraneis, non excluſiſſe facultatem
„ fœdera contrahendi. Nam *alia* quæſtio eſt,
„ an Judæi potuerint in conſortium imperii,
„ & civitatis recipere alienigenas? hoc me-
„ rito negatur. Unde illi, qui bello devicti
„ erant, vel alias in terris Judæorum habi-
„ tare cupiebant, non niſi ſub conditione
„ recipiebantur: 1. ut ſeptem præcepta Noa-
„ chidica obſervarent: 2. ut tributum ſolve-
„ rent: vel 3. ut ſerviles operas reipubli-
„ cæ præſtarent. *Vid. Selden. de J. G. l.* 6.
„ *c.* 14. *Alia*, an cum extraneis fœdera ini-
„ re poſſint? Sane, hæc cum omnibus
„ gentibus, damnatis exceptis, inire fas,
„ & pro re nata mos erat. *Selden. d. l.*
„ *c.* 15. *pr.*

Popularibus] „ De quo late actum eſt ſu-
„ pra *L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 3. & §. 8. *n.* 9.

Hinc non ſequitur, extraneis benefacere non licuiſſe] „ Nam popularibus ibi oppo-
„ nuntur non omnes extranei, ſed ſeptem
„ populi damnati. *Vid. l.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 3.

Aut etiam laudabile id non eſſe] „ Nam
„ ſumma perfectio eſt, imitari Deum; Deus
„ autem omnibus hominibus, bonis, &
„ malis beneficia ſua exhibet.

Quod male inde collegit poſteriorum magiſtrorum prava interpretatio] „ Quos Ser-
„ vator reprobat, verbis, *ego vero dico*
„ *vobis*. Vid. *ſupra l.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 3. &
„ §. 9. *n.* 9. *ſeq.*

Unde] „ Ob perverſam illam interpreta-
„ tionem male audiebant Judæi apud omnes
„ Gentes.

In novi fœderis Hiſtoria] „ Ita enim Pha-
„ riſæi exprobrabant Chriſto, quod diſcipuli
„ ejus cum publicanis, & peccatoribus co-
„ mederent. *Matth. c.* 11. *v.* 19.

At hunc non eſſe legis ſenſum, Chriſtus nos docuit exemplo ſuo] „ Illum non eſſe legis 4
„ ſenſum, alibi probavimus: 1°. ex eo,
„ quod per inimicum Moſes intelligat ſe-
„ ptem

„ ptem damnatos populos. *Vid. l.* 1. *c.* 2.
„ §. 6. *n.* 3. 2°. Omnium maxime id pro-
„ batur ex ipſis legibus Moſis ; is enim
„ juſſit , ne remanentes ſpicas colligant
„ Hebræi , ſed pauperibus , & peregrinis
„ carpenda dimittant. *Lev.* 19. v. 9. & 10.
„ Immo permiſit Solomo , ut extranei adora-
„ rent in templo ſuo , quod ſummum benefi-
„ cium eſt, *Joſeph. Antiq.* 8. 2. Denique &
„ 3. licet concedamus , illicitum fuiſſe be-
„ neficia extraneis præbere , hoc tantum in-
„ telligi deberet de liberalitatibus , non ve-
„ ro de pactis , & fœderibus , quæ plerum-
„ que ex communi neceſſitate contrahuntur.
„ Unde recentiores magiſtri prohibitionem
„ illam ad fœdera , & pacta nunquam ex-
„ tenderunt. Sane , 4. pecuniam ſub uſuris
„ credere extraneis licuit. *Vid. Selden. d.*
„ *l. c.* 10.

Cum a Samaritide fœmina] „ At hoc
„ exemplum , & quod mox de Davide alle-
„ gat , ad noſtrum caſum non quadrat :
„ quæritur de benefaciendo extraneis , non
„ de accipiendo beneficium.

Neque male affecti erga extraneos] „ Ut-
„ pote quos ad cultum , & ſacrificia admit-
„ tebant.

5 *Ab hac regula*] „ Scilicet , quod cum
„ alienis a noſtra religione fœdera non no-
„ cendi contrahi poſſint.

Ammonitæ , & Moabitæ] „ Ammonitæ
„ deſcendebant ab Ammone , filio Loth ,
„ qui erat frater Abræ. *Gen.* 19. 38. Moabitæ
„ a Moab , filio Loth ex filia majori. *Gen.*
„ 19. *v.* 36. Contra hos Abræ cognatos
„ Deus noluit pugnare Iſraëlitas , allegans
„ rationem , quod filiis Loth illam terram
„ dederit in poſſeſſionem. *Deut.* 2. *v.* 9.
„ Unde Moſes noluit intrare eorum terras ,
„ nec bello eos aggredi , etſi tranſitum , &
„ neceſſaria negarent. *Joſu. c. III. v.* 17.
„ & 18.

„ At quia denegaverunt injuria tranſitum
„ Iſraëlitis , Auctor ait , Deum , tanquam
„ vindicem injuriæ populo ſuo illatæ , om-
„ nia fœdera benefica cum iis prohibuiſſe :
„ idque probat ex *Deut.* 23. *v.* 6. ubi Deus
„ ait , *non quæres proſperitatem eorum* (vul-
„ gata , *non facies pacem cum iis*) , *nec*
„ *bonum eorum cunctis diebus vitæ tuæ in*
„ *æternum. Deut.* 23. *v.* 6.

Ita rectius hoc loco verteris] „ Recte Au-
„ ctor hic monet , errare vulgatam , quæ
„ populos hos inter damnatos recenſere vi-
„ detur , dum vertit , *pacem* non fieri cum
„ iis poſſe ; nam vox שלמם id non ſi-
„ gnificat : at nec *proſperitatem* ſignificat ,
„ uti Auctor putat ; ſed ea voce denotantur
„ *pacifica* , i. e. ſacrificia , quæ dicuntur pa-
„ cifica , quia partem de ſacrificiis accipit
„ is , cujus eſt victima , & ideo pax in iis
„ fit. *Siphr. c.* 16. *v.* 2. Adeoque ſenſus di-
„ vinæ prohibitionis eſt , quod admitti non
„ debeant ad *ſacrificia* , quæ vocantur *paci-*
„ *fica* ; hunc enim verum ſenſum eſſe vocis
„ שלמם apparet ex *Cocceii Lexic. Ebr.*
„ *dicta voce* : unde ſeptuaginta illam vertunt
„ εἰρηνικά , i. e. pacifica. *Vid. Schrevel, lex.*
„ *Græc. d. voce.*

„ Ad hæc ſacrificia gentiles quoque (ex-
„ ceptis ſeptem populis damnatis) admitte-
„ bantur. *Seld. de J. G. l.* 3. *c.* 8. Specia-
„ tim autem inde excipiebantur Ammonitæ ,
„ & Moabitæ , ob denegatum tranſitum. At-
„ que hunc genuinum ſenſum illius prohibi-
„ tionis divinæ eſſe , porro patet ex *Deut.*
„ *c.* 23. *v.* 3 , ubi Deus eos in perpetuum
„ juſſit excludi ab ingreſſu templi ; & ex
„ *v.* 7 , ubi Idumæos ſaltem excludit usque
„ ad tertiam generationem.

Non etiam jus belli conceditur] „ Adeo-
„ que non inter damnatas gentes recenſeri
„ debent , neque pax cum iis fieri prohibe-
„ tur , ſed a commercio jurium ſacrorum
„ excluduntur. Hinc etiam legimus , Davi-
„ dem eos ſub lege tributi ſuo imperio ſub-
„ jeciſſe , 2. *Sam.* 8. 2. & 12 , & Joramum
„ demum eos rebelles exſtirpaſſe , 2. *Reg.* 1.
„ *v.* 1. 3. 5 ; qui enim ſuperarunt , latrun-
„ culi dicebantur. 2. *Reg.* 13. *v.* 20.

Vetatur pax ab illis peti] „ Vera ſenten-
„ tia eſt , vetitum fuiſſe ad ſacrificia pacifica
„ eos admittere.

Jus belli in Ammonitas negatur] „ Quia
„ ex Abræ cognatis erant , *Gen.* 19. *v.* 38.
„ *junct. Deut.* 2. *v.* 9 ; & prohibitio com-
„ mercii ex alia cauſa originem cepit , ſci-
„ licet , ex denegato tranſitu.

Niſi poſt tentatas æqua pacis vias] „ Rex
„ Ammonitarum vindicare voluit terram ,
„ quæ olim Amorrhæorum fuit ; cauſatus ,
„ Iſraëlitas aſcendendo de Ægypto ſibi eam
„ a finibus Arnon usque ad Jordanem abſtu-
„ liſſe. *Jud. c.* 11. *v.* 13. Dehortabatur
„ Jephta regem miſſis legatis , & allegabat ,
„ ſe terras Moabitarum (quæ filiis Loth ,
„ ſcil. Ammoni , & Moabo aſſignatæ a Deo
„ fuerunt) non intraſſe , nec occupaſſe ,

„ ſed terras ſaltem Ammorhæorum : hanc
„ vero terram nunquam Ammonitarnm fuiſ-
„ ſe ; addendo, Ammonitas per 300. an-
„ nos ſiluiſſe. *Jud. c.* 11. *v* 12. 17. 24.
„ 25. Adeoque deprecatur bellum injuſtum,
„ *v.* 24. Cum vero acquieſcere noluerunt
„ Ammonitæ, bello victi ſunt. *v.* 28. *ſeq.*
*Neque David niſi atrocibus injuriis laceſſi-
tus*] „ Is enim eos vicit, & tributarios fe-
„ cit, 2. *Sam.* 8. *v.* 2, quia rebelles ſæpius
„ fuere, 2. *paral.* 20. *v.* 1. Joram autem
„ eos exſtirpavit. 2. *Reg.* 1. *v.* 1.
De ſocietate bellica] „ Fœdera non nocen-
„ di, & ſocietatem commerciorum, licita
„ fuiſſe cum profanis gentibus, hactenus
„ probavit Auctor. *Vid. n.* 1. & *ſeq.* Idem
„ aſſerit de ſocietate bellica, *n.* 6. *ſeq.*
6 *Ante legem*] „ Scilicet, Moſis. Pro tuen-
„ do enim jure naturali ratione cum toto hu-
„ mano genere pacta inire licet.
Abrahami] „ Non apparet ex Sacris,
„ Abrahamum fœdus iniviſſe cum *impiis*
„ *Sodomitis*, ſed cum Aner, & Eſcol.
„ Neque ea intentione arma ſumſit ut Sodo-
„ mitas liberaret, ſed fratrem. *Vid. Teſm.*
„ *h. Gen.* 14. *v.* 10. *ſeq.*
Generaliter] „ Nam lex Moſis excipit ſaltem
„ ſeptem populos damnatos, & Amalecitas.
Aſmonæos] „ Joſephus de Aſmonæorum
„ familia ait, *eam illuſtrem fuiſſe*, & *ce-
„ lebratam propter continuatum in ea gente
„ honorem ſacerdotii, facinoraque majorum
„ egregia, quibus propugnarunt Judæorum
„ rempublicam.* Antiq. *l.* 14. *c. f.* Obtinuit au-
„ tem principatum per 126. annos, *ibid. l.* 20.
„ *c.* 18 : at ſub Herode deſiit. *d. c. f. d. c.* 18.
Permiſſa ſola ſui tutela] „ Non offenſio-
„ ne alterius, etſi hoſtis : quod quatenus ju-
„ re naturæ procedat, explicavimus ſupra
„ *l.* 1. *c.* 4. §. 1.
Nam ſi quos Reges, aut populos] „ Non
„ quod fœdera cum illis contrahere non lice-
7 „ ret, ſed quod fuerint exoſi Deo, & peri-
„ turi ; id enim in exemplo Joſaphat præ-
„ dictum erat : cauſa ergo obſtitit, non jus.
Extra eos] „ Seil. ſeptem populos damnatos.
Per Prophetas ſignificaſſet] „ Vel prohi-
„ bendo ; tunc enim prohibitio non eſt a
„ natura, ſed ex lege particulari divina :
„ vel prædicendo, eos perituros, ut in
„ allegatis Joſaphati, & Amaſiæ exemplis ;
„ & tum temeritas erat iis aſſiſtere.
Ex natura fœderis] „ Quaſi illud in genere
„ cum profanis gentibus lege Moſis licitum
„ non fuerit.

*Eo nomine, quod commercii cauſa ſocieta-
tem iniiſſet cum Ochozia*] „ Convenerunt
„ enim de claſſe conſtruenda, & naves,
„ quæ irent in Tharſis. 2. *Par.* 20. *v.* 37.
Quam David, & Solomo] „ Vid. *ſupra*
„ §. 9. *n.* 2.
Partim laudatos] „ Fœdus enim illud a
„ Solomone factum dicitur juxta ſapientiam,
„ quam Deus ei dederat, *d. n.* 2.
Quod additur, Ochoziam impie egiſſe]
„ Unde concludunt quidam, fœdus ideo
„ improbatum fuiſſe, quod cum impio con-
„ tractum eſſet.
*Ob quam Deus ipſi, omnibusque ejus co-
natibus infenſus fuerit*] „ Et ideo prædixerat
„ Joſaphat, Ochoziam periturum. *II. Pa-
„ ral.* 18. *v.* 11. *ſeq.*
Pejorem fuiſſe cauſam eorum] „ Cum his 8
„ enim adeo jus fœderum non erat, ut po-
„ tius ex præcepto divino arma in eos
„ ſumere tenebantur.
Ob animi vitium] „ Nimirum, ex diffi- 9
„ dentia erga Deum.
Ita a Propheta reprehenſus Aſa] „ 2. *Pa-
„ ral.* 16. *v.* 7. Adeoque non improbatur
„ fœdus, ſed diffidentia. Hinc. Amaſias,
„ qui Iſraelitas ſocios belli fecit, eos horta-
„ tu domini dimiſit, non quod fœdus cum
„ iis contrahere non liceret, ſed ne in homi-
„ nibus magis, quam in Deo ſpem ponere
„ videatur. 2. *Par.* 25. *v.* 7.
Cum res Deo ſacratas ad Syrum mitteret]
„ Hinc exprobrat ei Propheta, *quia habui-
„ ſti fiduciam in rege Syriæ, & non in do-
„ mino Deo tuo, idcirco evaſit Syriæ regis
„ exercitus de manu tua.* 2. Paral. 16. *v.*
„ 7. Et mox, *ſtulte igitur egiſti, & pro-
„ pter hoc etiam ex præſenti tempore adver-
„ ſum te bella conſurgent.* Ibid. *v.* 9.
Multa enim non illicita vitiat animus]
„ Intentio enim ſæpius ea, quæ bona ſunt,
„ mala efficere poteſt.
Cenſum in Davide] „ 2. *Sam.* 24. Quia
„ in numero populi fiduciam ponebat. Unde
„ peracto cenſu ipſe aſſerit : *peccavi valde
„ in hoc facto, & ſtulte egi nimis. Ibid.*
„ *v.* 10.
Theſaurorum oſtenſionem] „ Oſtentatio
„ enim hæc potentiæ diſplicebat Deo, in
„ quo ſolo, non in theſauris, fiduciam po-
„ nere debuiſſet.
Fiducia in Ægyptio poſita] „ Idque ipſa
„ verba innuunt : *Væ qui deſcendunt in Æ-
„ gyptum ad auxilium, in equis ſperantes,
„ & habentes fiduciam ſuper quadrigis &c.*
„ &

Digitized by Google

& non ſunt confiſi ſuper ſanctum Iſraël, & dominum non requiſiverunt. Eſai. 31. *v.* 1.

Affinitatem contrahere] „ Ducendo filiam regis Pharaonis, 1. *Reg.* 3. 1.

10 *Diſertas habuiſſe promiſſiones*] „ Auctor diffidentiam in Deo (quæ ex eo, quod cum profanis gentibus fœdera inirent, & auxilia ab ipſis peterent, ſatis probabatur) eo magis culpoſam eſſe, ait, quo certior erat promiſſio divina, quod victores exſtituri ſint, ſi auxilium a ſolo Deo exſpectarent.

De vitandis conſortiis impiorum] „ Loquitur de popularibus, male moratis: horum familiaritatem vitandam Salomo dixit; adeoque plane de fœderibus cum profanis gentibus non agit.

Sed hæc prudentiæ monita ſunt] „ Juſte enim etiam impio familiariter uti licet: at pugnat id non, uti Auctor putat, tam cum regulis prudentiæ, quam cum regulis perfectionis. *Vid.* §. *ſeq. n.* 3.

Plurimas habent exceptiones] „ Ea, quæ evitare prudentiæ eſt, ſæpius ob utilitatem, vel neceſſitatem, amplecti debemus.

Clementis conſtitutionibus] „ Vid. *ſupra* §. 9. *n.* 7. *in fin.*

Ariſtotelis] „ *Ad Nic. IV. c.* 52. Tertullianus *adverſus Marcionem IV: Secundus gradus bonitatis eſt in extraneos: in proximos primus.*

3 *Sed familiare extra neceſſitatem*] „ Nullum ergo malum actionis eſt, converſari cum impiis; ſed eos ſocios, & amicos deligere, nec prudentiæ eſt, (*Vid.* §. *præced. n.* 10.) nec perfectionis. Sane, cordatis viris nunquam probabitur, qui cum ſceleratis verſatur. Noſcitur ex ſocio, qui non cognoſcitur ex ſe; & bene Seneca *de tranq. c.* 7. *Serpunt vitia, & in proximum quemque tranſiliunt, & contactu nocent.* Vid. *Id. l.* 2. *de ira cap.* 22. *& Teſm. b.*

Quod emendandis ipſis] „ Ex qua ratione etiam conjugia cum infidelibus permittebantur in prima eccleſia.

Oſtendunt ſequentia] „ Scilicet, Apoſtolum de tali convictu agere, quo cultus idolorum continetur.

4 *Quod ſubeunda ſponte non ſunt profanorum imperia*] „ Non ergo ſequitur ex hac prohibitione, pacta, & fœdera cum profanis gentibus illicita eſſe; ſed ratio particularis hæc fuit, quod imperium Iſraëlitarum proprium fuerit Deo: id enim ſibi reſervavit; adeoque Iſraëlitæ de re aliena diſponere, i. e. imperium in alium transferre, non potuere.

Nec conjugia cum iis contrahenda] „ *Num.* 25. 6. *Deut.* 7. 3. *Conf. Paræus ad Gen.* 6. 2. Jure Naturæ conjugia cum infideli contrahi poſſe, nemo dubitat. Lege civili, ſeu forenſi, in republica Judæorum id prohibitum erat ob metum ſeductionis; quæ ratio cum mere fuerit civilis, ad reges non pertinuit: unde Solomo Pharaonis filiam uxorem duxit.

„ Apparet ergo, nec ex hac prohibitione ſequi, pacta, & fœdera cum gentibus profanis illicita eſſe: nam lex illa ad jura privata connubii pertinebat, ex ſingulari ratione; nec proinde ultra caſum legis, nedum ad jura publica extendi poteſt.

Apparet majus periculum] „ Ob ſeductionem: cujus exemplum in Solomone rege ſapientiſſimo in ſacra hiſtoria refertur.

Quod magis perpetua ſunt iſta vincula: & in matrimonio liberior electio] „ Inanis hæc eſt ratio: fœdera enim quoque poſſunt eſſe „ per-

---

A D §. X.

1 L E X *autem Evangelii*] „ Evangelium jura non ſtatuit; adeoque præcepta ejus pro lege inter homines haberi non poſſunt. Vid. *L.* 1. *c.* 1. §. 15. & *Diſſ. proœm. II. per tot.*

Hac in parte] „ Scilicet, ratione fœderum cum infidelibus contrahendorum.

In cauſa juſta ſublevantur] „ Indeque fœdera benefica, quæ lege Moſis prohibebantur, cum alienis a religione iniri poſſe, ſtatuit. *Conf.* §. 9. *n.* 5.

Non liberam modo relinquit, & laudabilem] „ Secus, ac in veteri teſtamento, ubi damnatis populis ex hypotheſi Auctoris nec benefacere licebat, §. 9. n. 3.

Sed & ſub præcepto poſuit] „ Immo Evangelium non præcipit per modum legis, i. e. nullam neceſſitatem juris infert; ſed Servator regulas ſaltem perfectionis inculcat, rem ipſam autem quoad effectum juris noſtro relinquit arbitrio.

Jubemur] „ Potius, hortatur nos Evangelium.

2 *Salva Gradus differentia*] „ Vid. *l.* 1. *c.* 2. §. 8. *n.* 10.

„ perpetua, imperia autem temporaria;
„ quin & conjugia ex leviſſima cauſa lege
„ Moſis diſſolvi poterant.

Ita nec opem eorum implorare] „ Scilicet,
„ juris tuendi cauſa: idque etiam contra
„ Chriſtianos injuriam facientes verum eſſe,
„ diximus *ſupra* §. 8. Hinc excuſatur Fride-
„ ricus Neapolitanus, quod contra Gallum
„ Turcam invocaverit; erat enim deſtitutus
„ ab omnibus ſociis. *Guicciard. d. l. 9. Leti*
„ *in phil.* 11. *l.* 5. *apud Tetm. h.*

Paulus] „ *Vid. Act.* 16. 37. & *cap.* 25.
„ *v.* 10.

A D §. X I.

1 S E D *ex circumſtantiis aſtimanda*] „ Per
„ ſe igitur convictus cum infidelibus illicitus
„ non eſt, ſed propter metum ſeductionis.

Contagium adferat] „ Atque hinc Deus
„ in pœnam Iſraëlitarum quoſdam genti-
„ lium ſuperſtites eſſe voluit, ut ſeductio-
„ nis inſtrumenta.

Infirmis] „ Religione non admodum im-
„ butis, vel ingenii debilioris.

*Sicuti Iſraëlitæ ſeorſim ab Ægyptiis habita-
runt*] „ Immo hæc ratio allegari non po-
„ teſt; nam Joſephus cum familia inter eos
„ habitavit. Vera ratio eſt, quod non po-
„ tuerint cum Ægyptiis habitare, qui dete-
„ ſtebantur omnes paſtores ovium. *Gen.* 46.
„ *v.* 34.

„ De cauſa hujus odii variæ ſunt opinio-
„ nes. Celeberrimus Cuperus ſingularem
„ fovet ſententiam: putat ille, quoſdam
„ Arabes paſtores ante adventum Iſraëlita-
„ rum occupaſſe inferiorem Ægyptum, &
„ regnum Taniticum conſtituiſſe; memo-
„ riam autem horum paſtorum (quæ in Iſraë-
„ litis quaſi reviviſcebat), ideo quia impe-
„ rio vi adepto crudeliter uſi fuerunt, horro-
„ ri fuiſſe ſubditis. *Alii* ſtatuunt, Tanitis
„ oves ſacras fuiſſe, indeque deteſtatos eos
„ eſſe omnes, qui oves interficerent, adeo-
„ que & Iſraëlitas, qui oves ſacrificarent,
„ iisque veſcerentur. Hinc Moſes ait: *non*
„ *poteſt ita fieri* (ſcilicet, ut Deo ſacrifica-
„ rent in Ægypto); *abominationes enim*
„ *Ægyptiorum immolabimus Domino Deo*
„ *noſtro, quod ſi mactaverimus ea, quæ co-*
„ *lunt Ægyptii coram eis, lapidibus nos ob-*
„ *ruent.* Exod. 8. v. 26. Sane, ab eſu ovium
„ abſtinuiſſe Ægyptios, auctor eſt *Diod.*
„ *Sic. l.* 1. *Alii* denique cum Abelio ſen-
„ tiunt, odio fuiſſe paſtores propter fœdum
„ caſtrandi cadavera morem, quæ infamia
„ hodieque huic negotio inhæret. *Vid. Abel.*
„ *in Hiſt. monarch. f.* 122. & *fol.* 718. Me-
„ diæ ſententiæ, cum ipſis ſacræ ſcripturæ
„ verbis probetur, noſtrum addimus cal-
„ culum.

*Abſtinendum erit extra ſummam neceſſita-
tem*] „ Non ex ratione juris, ſed ex ratio-
„ ne honeſtatis, & perfectionis. 2

His, qui inſidiis impetuntur] „ Adeo-
„ que ubi agitur de jure tuendo.

Non enim jus quodvis ſufficit] „ Pie fa-
„ ciunt qui a tali ſocietate abſtinent; at ju-
„ re ſuo utuntur qui barbarorum, & impio-
„ rum auxilio utuntur ad juris ſui tuitionem
„ neceſſariam.

*Quærendum enim primo loco eſt regnum
cæleſte*] „ At non impeditur hæc acquiſitio,
„ neque negligitur Evangelii propagatio, ſi
„ fœdera cum infidelibus contrahuntur.

Piam vocem] „ Pie omnino facit ſi is, 3
„ qui ſubſidiis neceſſariis inſtructus eſt, ſoli
„ Deo fidet, eumque judicem ſuæ cauſæ
„ conſtituit: ſed ſi aliter jus ſuum tueri ne-
„ quit, media alia negligere non tenetur.
„ Vid. *ſupra proleg.* §. 28.

Inimicorum Dei amicitiam velle] Simile
legimus de Venetorum Duce, qui Henri-
co III. id exprobravit: *d'où penſez-vous que
ſoyent découlés tant de malheurs l'un ſur l'au-
tre en votre Royaume, & ſur les perſonnes
des Roys vos prédéceſſeurs, ſi ce n'eſt de cette
alliance contractée avec l'ennemi de J. C.* Vid.
Tetm. h.

*Nihil enim diſtat, utrum quis ſe paganis
ſociet, an abnegato Deo idola colat*] „ Ex
„ nimio religionis zelo hæc prolata ſunt,
„ forte quod ſciverit, cauſam Caroli fuiſſe
„ injuſtam.

Contra Græcorum jura] „ Græciæ civi-
„ tates inter ſe pacta quædam habuerunt,
„ unde obligabantur non tanquam ex lege,
„ ſed tanquam ex pacto: contra hæc jura
„ peccabant illi, qui barbarorum auxilia
„ implorabant.

A D §. X I I.

„ Q U Æ R I T U R, an Chriſtianus prin-
„ ceps teneatur aſſiſtere Chriſtiano bellum
„ cum infidelibus gerenti? Auctor id affir-
„ mat ob ſocietatem illam, quæ inter Chri-
„ ſtianos intercedit, vi cujus omnes unius
„ cor-

Digitized by Google

,, corporis membra ſunt : unde concludit ,
,, ad ea conſervanda vires , & pecuniam
,, conferri debere ; quæ omnia pie admo-
,, dum dicuntur : ſed ex juris naturalis ratio-
,, ne nihil horum ſequitur.

Sicut id ad ſingulos pertinet , ita & ad populos &c] ,, Senſus eſt , quod lex Evan-
,, gelii , quæ ſub præcepto poſuit beneficen-
,, tiam in quosvis homines (§. 10. *n.* 1),
,, & quæ nos jubet aliena ferre mala tan-
,, quam membra unius corporis , ſub eo
,, præcepto comprehenderit etiam reges , &
,, reſpublicas.

Sed & pro mandata ſibi poteſtate] ,, Re-
,, ges igitur magis benefacere aliis debent ,
,, quo major eorum eſt beneficiendi poteſtas.

Quod commode fieri nequit , niſi fœdus eo nomine ineatur] ,, Ut alii aliis auxilio ſint.

Quod fœdus jam olim initum fuit] ,, Tem-
,, pore expeditionum cruciatarum.

Creatus conſenſu communi Romanus Imperator] ,, Vid *Maimbourg Hiſtoire de la*
,, *Croiſade.*

Debent ergo] ,, Omnia ſuppoſita Auctoris
,, referri debent ad perfectionis regulas , non
,, ad debitum juris.

Quomodo poſſint excuſari] ,, Immo non
,, video rationem , quomodo poſſint obli-
,, gari. Nemo jus in res , & actiones al-
,, terius habet ; & ceſſante fœdere illo com-
,, muni , quod initum olim fuit , nulla obli-
,, gandi ratio hic concipi poteſt : inprimis
,, cum dictum ſit , ex dogmatibus Evange-
,, lii nulla præcepta juris inferri poſſe.

Niſi ſi qui bello inevitabili , &c.] ,, Sane ,
,, perfectionis regula non admittit , ut quis
,, cum propriæ ſalutis diſpendio ſocio auxi-
,, lia mittat : ordinata charitas a ſe ipſo in-
,, cipit.

AD §. XIII.

QUÆRITUR , ſi Principi alicui plures ſunt fœderati , qui omnes bellum gerunt , utri potius opem ferre princeps debeat ? Auctor diſtinguit , an fœderati *cum extraneis* bellum gerant , an fœderati *inter ſe.* *I lo* caſu utrique aſſiſtendum eſſe , ait , ſi juſtam bellandi cauſam habeant , & utrique auxilia mitti poſſint ; uti ſi præſentia fœderati non requiritur , ſed ei vel militibus , aut pecunia aſſiſtere poſſit : ſi vero præſentia regis promiſſa eſt , præferendum eſſe , ait , antiquiorem , niſi ſœdus poſterius contineat translationem dominii. *Hoc* caſu aſſiſtendum eſſe ei , qui juſtiorem cauſam habet , niſi poſteriori promiſſum ſit ne adverſus eum auxilia mittantur

Totum ergo deciſionis fundamentum Auctoris in eo conſiſtit , quod ſi duo ſocii inter ſe bellum gerunt , ſocius teneatur aſſiſtere ei ſocio , qui *juſtam , vel juſtiorem cauſam habet ;* quaſi ſocii ſit , judicium ferre de juſtitia cauſæ , & quidem contra ſocium , qui ſuperiorem non habet. Sane , quilibet fœderatus hoc modo eludere pactum , & prætextu injuſtitiæ cauſæ pro lubitu auxilia promiſſa negare poſſet. At cum fœderis obligatio ſit ex pacto , & diſpoſitione , non ex juſtitia cauſæ , ſocius non liberatur niſi promiſſis ſteterit.

Verius igitur eſt , eum , qui duobus fœderatus eſt , qui inter ſe bellum gerunt , operam promiſſam præſtare debere antiquiori : huic enim ex pacto ſemel jus auxilii contra quoscunque quæſitum eſt , quod ei per pactum cum futuro ſocio initum auferri nequit. Si proinde alii ſocio ſimilia auxilia promiſit , non poteſt id intelligi contra antiquiorem ſocium , quia diſponeret extra fines facultatis , & de jure alieno. Unde in omnibus fere fœderibus bellicis excipi ſolent antiquiores ; uti plurima exempla Auctor hic refert. Atque ita res in jure quoque feudali deciſa eſt , ubi vaſallus jurat fidelitatem domino contra omnes , excepto domino antiquiore. 2 *feud.* 32. *in fin.*

EXC. *I* ſi utrique opera promiſſa præſtari poſſit : uti ſi non perſonæ operam promiſit , ſed militem , vel pecuniam ; tunc enim utrique præſtari debet , etſi fœderati inter ſe bellum gerant. *Vid. n* 2 Nam hic duo ſunt actus : 1 promiſſio pecuniæ , & auxilii : 2. uſus , & impenſio illius auxilii. Poſterius factum non eſt factum promittentis ; ejus non eſt inquirere in quem uſum impendere velit ; adeoque ſi contra antiquiorem ſocium impendit , paciſcens nulla ratione inde tenetur.

EXC. *II.* ſi unus fœderatorum cauſam defendit *notorie* injuſtam ; tunc enim latrocinium eſt, non bellum. Licet igitur fœderatus non ſit judex ſocii injuſtam cauſam agentis , non tamen opus eſt judicio, ubi res notoria eſt.

EXC *III.* ſi fœderatus in ſtatum incidat , ubi fœdus contrahere non poteſt , uti ſi alii populo ſe dedit ; tunc enim nec novus Princeps tenetur , quia is non contraxit , nec populus , quia jus contrahendi nunc non habet.

Additio.

,, Noſtram ſententiam expoſuimus in *Diſ-*
,, *ſert. Proœm. XII.* §. 409. ubi in caſu,
,, quo quis pluribus eſt fœderatus, diſtinxi-
,, mus, an hi fœderati *cum extraneis* bel-
,, lum gerant, an *inter ſe*; & diximus,
,, *priori* caſu utrique auxilia mitti debere,
,, quia diſpoſitio licita eſt, & ex quolibet
,, fœdere jus oritur juxta leges diſpoſitionis.
,, Nec diſtingui debet, an cauſa juſta fuerit,
,, an injuſta, quia is, qui auxilia promiſit,
,, judex non eſt, immo prætextu cauſæ
,, notorie injuſtæ ſemper ſe extricare, &
,, auxilia promiſſa negare poſſet. *Poſteriori*
,, caſu ſoli antiquiori fœderato auxilia de-
,, bentur, adeo ut noviori neque m lite,
,, neque pecunia aſſiſtere poſſit. *Vid. infra*
,, §. 13. *n* 5. *B. Par. Hypom. jur. feud.*
,, *tit.* 6. §. 37. Auxilia enim cum effectu
,, non præſtarentur antiquiori, ſi poſterioris
,, ſocii vires milite, ſive pecunia augeret:
,, adeoque jus quæſitum antiquiori ex fœdere
,, auferret.

,, Senatus Romanus Campanis ſociis ſuis
,, auxilia contra Samnites petentibus reſpon-
,, dit: *Ita vobiscum amicitiam inſtitui par*
,, *eſt, ne qua vetuſtior amicitia, ac ſocietas*
,, *violetur*: *Samnites nobiscum fœdere juncti*
,, *ſunt*, &c. Liv. *l.* 7. *c.* 31. Flor. *l.* 1.
,, *c* 16.

,, At ſi non facta mentione vetuſtioris ſo-
,, cii novam ſocietatem contrahit, atque
,, auxilia promittit, tenetur noviori ad om-
,, ne id, quod intereſt. Conf *Burg. Lib. I.*
,, *Obſ* 11.

,, Denique quæſitum ſæpius eſt, an pa-
,, ctum, quo in genere auxilia promittun-
,, tur, contra omnes intelligi debeat, etiam
,, ſi contra conſortes religionis bellum gera-
,, tur? Helvetiorum pars id negabat apud
,, *Thuan. l.* 2. *p.* 36, indeque noluere ſi-
,, gna Proteſtantibus Germaniæ conceſſa re-
,, vocare, etſi & Cæſar, & Pontifex id ju-
,, re fœderis maxime urgerent: rationem
,, allegabant, quoniam de religione agere-
,, tur, quod hactenus diſſimulatum, nunc
,, ex fœdere nuper cum Pontifice facto ma-
,, feſtum ſit, *d. p.* 36. Econtrario Regina
,, Angliæ Eliſabetha, cum ex ea quærere-
,, tur, an mutua defenſio contra omnes,
,, etiam cauſam religionis, comprehendat;
,, reſpondit, *comprehendere*, *& ſe præſto*
,, *futuram ad mutuam defenſionem contra*
,, *omnes*, *etiam in cauſa religionis*, *ſi ex*
,, *lege fœderis requiratur.* Camd, *p.* 2. *f.* 263.

,, Equidem ſi bellum a ſocio meo ideo geri-
,, tur ut religionem, cui ego addictus ſum,
,, exſtirpet, nec aliam cauſam habeat,
,, non teneor ad auxilia, quia ipſa promiſſio
,, injuſta eſſet: atque huc pertinet factum
,, Helvetiorum.

Supra] ,, *L.* 1. *c* 3 §. 23. *n* 2. Quod 1
,, ſæpius repetit infra *l.* 3. *c* 10. §. 3. *c.* 6.
,, § 1. *c* 16. §. 3. *c.* 13. § 3. Add. *Lib.* 2.
,, *c.* 15. § 3. *n.* 1. *c* 26 § 3.

Ad injuſta bella nunquam eſſe obligatio-
nem] ,, Adeo ut nec ſubditos tale bellum
,, ſequi teneri, ſtatuat Auctor *d.* §. 23.
,, Quod refutavimus *ibid.*

Qui fœderatorum juſtam habet belli cauſam
præferendus] ,, Idem quoque ſtatuit *Burgers*
,, *cent* 1. *Obſ.* 9. *ibique late allegati Dd.*
,, At diximus, promittentis judicium non
,, eſſe.

Si cum extraneo res ſit, *etiam ſi cum alio*
fœderato] ,, Immo cum judex non ſit in
,, cauſa, quæ inter duas ſummas poteſtates
,, verſatur, ſoli antiquiori auxilia promiſſa
,, præſtare tenetur.

Si ab his incipiat injuria] ,, Oratorio mo-
,, re hæc a Demoſthene allegantur: & con-
,, ſtat, eum cauſa cecidiſſe. *Oeuvres de*
,, *Tourreil part.* 2. *pag.* 337.

Niſi convenerit hoc quoque, *ne adverſus*
eum auxilia mittere liceat] ,, Immo hoc ex
,, natura prioris, & antiquioris fœderis ſe-
,, quitur.

,, Verior eſt exceptio, ſi cum fœderato
,, antiquiori pactum eſt, ut jus auxilia mit-
,, tendi ei, quem bello impeteret, ſalvum
,, maneat: quale pactum tempore Pyrrhi
,, exſtat inter Carthaginenſes; & Romanos.
,, *Vid. Grot. l.* 2. *c.* 16. §. 13. *n.* 2.

Hoſtium hoſtes erimus] ,, *Vid. ſupr.*
,, §. 6. *n.* 3.

Exceptis regibus] ,, Diximus, antiquiores
,, fœderatos ſemper, & ex natura pacti ex-
,, cipi. Id ſaltem intereſt, quod, ſi expreſ-
,, ſe excipiuntur, promiſſor non teneatur po-
,, ſteriori ſocio ad reſtitutionem damni: uti
,, tenetur ſi non facta mentione priorum fœ-
,, deratorum novum fœdus ſociale contrahit.

Quod ſi fœderati inter ſe committantur cau- 2
ſis utrinque injuſtis, &c. *utraque parte ab-*
ſtinendum erit] ,, Diximus, ſocium auxi-
,, lia promiſſa ſemper mittere debere, neque
,, eum de juſtitia cauſæ judicare poſſe: at
,, mitti debere tantum antiquiori fœderato,
,, ſi fœderati inter ſe committuntur.

,, Gro-

Digitized by Google

,, Grotius in ſeq. n. 4. excipit caſum, ſi
,, fœderatus poſterior ſe in ditionem ejus dat,
,, cujus auxilia implorantur, quia tunc hic
,, partem ſui imperii defendere videtur.
,, Exemplum in bello Campanorum, quod
,, cum Samnitibus geſſere, exſtat. Erat Ro-
,, manis fœdus cum utriſque percuſſum;
,, antiquius cum Samnitibus. Campani ad ex-
,, trema redacti ſeſe dederunt Romanis, qui
,, cum antea violare amicitiam vetuſtiorem
,, cum Samnitibus nefas judicarent, nunc cau-
,, ſam ſuam faciebant; Samnitibus nuntia-
,, bant *deditionem factam*, petebantque *ut*
,, *dedititiis ſuis parcerent, neque in eum*
,, *agrum, qui populi Romani factus eſſet*,
,, *hoſtilia arma inferrent.* &c. *Liv. L.* 7.
,, *c.* 31. Atque de hoc caſu Florus ait, *Cam-*
,, *panorum fœdus.* (etſi poſterius) *ſanctius*,
,, *& prius, omnium ſuarum deditione*,
,, *factum eſſe; & ſic Romanos bellum Sam-*
,, *niticum tanquam ſuum geſſiſſe.* Lib. 1. *c.*16.
,, At ſi dicendum quod res eſt, exemplum
,, hoc ad calliditates pertinet, quas Mithri-
,, dates Romanis toties exprobravit. Sane,
,, ſumma injuria Romani cauſam Campano-
,, rum in ſe ſuſcepere, poſtquam iiſdem
,, Campanis auxilium petentibus declarave-
,, rant, nefas eſſe vetuſtiorem ſocietatem
,, cum Samnitibus initam violare. *Liv. dict.*
,, *c.* 30. Negari enim nequit, juſtiſſimam
,, Samnitibus fuiſſe belli cauſam contra Cam-
,, panos, qui Sidicinis, cum quibus bellum
,, gerebant Samnites, auxilia præſti erunt:
,, merito igitur Samnites victis Sidicinis re-
,, parationem injuriæ a Campanis petierunt;
,, a qua nullo jure liberare ſe potuerunt dedi-
,, tione ſuæ civitatis, cum reparandi neceſ-
,, ſitas cum ipſa civitate ad Romanos tranſ-
,, iverit.

Sin ſociorum alter in alterum, nolle ſe
miſceri] ,, Hoc exemplum huc non pertinet:
,, noluit enim Ariſtides ſe miſcere, non quod
,, cauſa utriusque eſſet injuſta, ſed quia ci-
,, vitates illæ eodem fœdere comprehende-
,, bantur; utriſque enim eodem momento
,, auxilia contra hoſtes promittebantur,
,, quod non niſi contra extraneos intelligi
,, potuit, cum de ſe cogitare non potuerint,
,, pace jam inita: adeoque non agebatur de
,, antiquiori fœderato.

3 *Quod ſi fœderati in alios bellent*] ,, Adeo-
,, que ubi fœderati non inter ſe committun-
,, tur, *n. præced.*

Juſta quiſque de cauſa] ,, Immo etſi
,, promiſſor injuſtam judicet, utrique auxilia
,, mittere tenetur: ipſi enim judicium de ju-
,, ſtitia cauſæ non competit.

Si utrique auxilia mitti poſſunt, mittenda
erunt] ,, Quia utrique promiſit; & prout
,, quiſque de jure ſuo diſponit, ita jus eſt.

Ut fit circa creditores perſonales] ,, Nam
,, eadem res quidem pluribus dari non po-
,, teſt, ſed eadem perſona pluribus debere
,, poteſt.

Præſentia requiritur] ,, Forte ſi utrique
,, promiſit, ſe imperium exercitus ejus ſu-
,, ſcepturum, vel ſi certæ legiones nomina-
,, tæ utrique promiſſæ fuerint.

Ut præferatur cum quo antiquius eſt fœ-
dus] ,, Ei enim jus quaſitum jam fuit,
,, antequam cum altero pactum iniret.

Conſulis Romani reſponſum Campanis da-
tum] ,, Apud *Livium l.* 7. *c.* 31. Unde
,, mirum videtur fœdus, quod Angliæ re-
,, gina contraxit cum clauſula, *ut valeat con-*
,, *tra omnia fœdera contracta, & contra-*
,, *henda:* apud *Camd. l.* 2. *p.* 235.

Quod quaſi dominii tranſlationem in ſe con- 4
tineat] ,, Immo ſi populus alii ſe in ſubje-
,, ctionem dat, fœdus ab illo populo ante
,, contractum non tollitur; ſed ſucceſſor,
,, uti in omnia jura publica, ita in fœdus il-
,, lud, quod in utilitatem reipublicæ con-
,, tractum ſupponimus, ſuccedit. Sane,
,, uſurpatorem quoque ex fœderibus civitatis
,, obligari, alibi vidimus.

,, Sed & ratio, quod ſubjectio quaſi do-
,, minii tranſlationem contineat, vera non
,, eſt: per talem enim ſubjectionem impe-
,, rium ſaltem transfertur, adeoque jura pu-
,, blica, ſub quibus fœdera cum vicinis con-
,, tracta continentur

Nam & ſic in venditione] Immo ex ratio-
ne juris gentium præfertur prior emtor, etſi
venditor alteri rem tradiderit; quia ex pacto
de re jus in ipſam rem transfertur, indeque
prior ſemper potior eſt Jure Romano id mu-
tatum eſt, & jus demum in perſonam ex pa-
cto de re datur.

Additio.

,, Paſſim jam demonſtravimus, jure natu-
,, ræ ex pacto de re nullum jus in re oriri,
,, ſed ſolam perſonam obligari; adeoque na-
,, turali quoque ratione præfertur poſterior
,, emtor, cui prius res tradita eſt: prior
,, enim emtor nunquam jus in rem ipſam ha-
,, buit; ei igitur non fit injuria.

,, At diſpar ratio eſt in eo, cum quo fœ-
,, dus initum eſt: ex hoc fœdere enim tota
,, reſpublica obligatur; quæ obligatio etiam

,, tranſit ad eum : in quem jura publica rei-
,, publicæ transferuntur.

Nepeſinis] ,, De civitate Nepetii, Nepet,
,, Nepi, & Nepa, *vid. Cluver. II. Ital.*
,, *Antiq. c.* 3.

Deditionis, quam ſocietatis, fides ſanctior]
,, Legati ab Nepete auxilium adverſus Etrus-
,, cos petentes Romam veniunt. Dum arma
,, parabantur, Etruſci, parte Nepeſinorum
,, prodente, civitatem eorum deditione oc-
,, cupant. Romani, quorum auxilium Ne-
,, peſini implorarunt, mittunt ad principes
,, illius civitatis, *ut ſecernerent ſe ab Etru-*
,, *ſcis, fidemque, qui imploraſſent a Roma-*
,, *nis, ipſi præſtarent. At deditionis, quam*
,, *ſocietatis fidem ſanctiorem fuiſſe*, ait Li-
,, vius *l.* 6. *c.* 9. & 10. Equidem 1. exem-
,, plum hoc non probat exceptionem Aucto-
,, ris : Livius enim refert ſaltem id, quod
,, factum eſt, non vero id pro jure habet.
,, Nam *fidem deditionis* hic injuria prælatam
,, fuiſſe *fidei ſocietatis*, vel exinde patet,
,, quia deditio civitatis per proditionem
,, quorundam facta eſt, & proditores occu-
,, pata urbe capite puniti fuere. *Liv. ibid.*
,, Sane, 2. verum non eſſe, diximus ſu-
,, pra *ad n. 2. h. §.* quod ſi duo fœderati
,, inter ſe committuntur, poſteriori, qui ſe
,, dedidit, auxilia præſtari debeant. Neque
,, 3. is caſus ibi proponitur. Sutrii enim, &
,, Nepeſini fœderati quidem erant Romano-
,, rum ; at illi inter ſe non litigabant, ſed
,, Etruſci contra utroſque : hinc utraque ci-
,, vitas auxilia petiit a Romanis contra Etrus-
,, cos. *Liv. d. l.* Neque Nepeſini ſe dedide-
,, runt Romanis : ſed Etruſcis : adeoque
,, Romani non defendebant eorum cauſam
,, *ob fidem deditionis*, ſed *ob fidem ſocietatis.*

Magis huc pertinet exemplum belli inter duos populos Romanis fœderatos geſti, Campanos ſcil. & Samnites, quorum priores ſe Romanis dediderunt, & quorum cauſam Romani defenderunt contra Samnites, licet ſocios vetuſtiores. *Vid. ſupr. ad n.* 2.

Ad §. XIV.

Finito *tempore fœdus tacite renovatum intelligi non debet*] Finito enim tempore ceſſat diſpoſitio partium, adeoque & fœdus; nec renovatum videri poteſt, niſi nova diſpoſitio accedat, eaque ſive verbis, ſive factis declaretur.

Niſi ex actibus, qui nullam aliam interpretationem recipiunt] ,, Voluntatem enim
,, æque factis, ac verbis declarari, paſſim
,, probavimus. Facta autem talia eſſe debent,
,, ut pleniſſime inde de voluntate conſtet.

Non enim facile præſumitur nova obligatio]
,, Immo nulla præſumtio ſufficit ad conti-
,, nuandum fœdus; prior obligatio eſt ex-
,, ſtincta, nova autem nulla apparet, cum
,, non ex præſumtionibus, ſed ex ſola diſpo-
,, ſitione jus quæratur. Cur vero in reloca-
,, tione aliud obtinet jure Romano? Reſp.
,, hoc ex mera diſpoſitione juris civilis eſt.
,, *l.* 13. §. *f. loc. cond.*

Ad §. XV.

Quæritur, ſi pars fœdus violaverit, an altera quoque pars a fœdere recedere poſſit? Auctor id affirmat: verior tamen eſt ſententia negantium. Si enim alter contrarium aliquid fœderi agit, non tamen animo rumpendi fœdus in aliis articulis, compelli debet ad implendum ; non vero ex perfidia alterius alter delinquendi licentiam arripere poteſt.

Secus ſi alter animo rumpendi totum fœdus ab eo diſcedat; tunc enim & ego recedere poſſum, & fœdus tunc ſolvitur mutuo conſenſu. Atque ita res jure Romano quoque deciditur in *l.* 14. *ff. transact.*

Additio.

,, Mentem Grotii explicavimus in *Diſſ.*
,, *proœm. IX.* §. 124. Noſtram ſententiam
,, expoſuimus in *Diſſert. proœm XII. Lib.*
,, 6. §. 871. *ſeq.* Conf. infra *l.* 3. *c.* 20. §. 35.
,, *ſeq.*

Nam capita fœderis ſingula conditionis vim habent] ,, Vera ratio eſt, quod utriusque
,, conſenſu diſſolvi conventio videatur. Conf.
,, *Jus meum controv. L. 2. tit.* 15. §. 15.

Non qui deſerti ad alios ſe conferunt]
,, Adeoque qui tunc demum diſcedunt a fœ-
,, dere, ubi alter fidem fefellit

Ni aliter convenerit] ,, Scilicet, ut pa-
,, cta non rumpantur, etſi alter diſceſſerit.

Superſunt adhuc quæſtiones tractandæ, quas Auctor omiſit.

Primo quæritur, an ſubditi fœdera contrahere poſſint? Negatur : fœdera enim fiunt de jure publico, de quo privati diſponere non poſſunt; Unde etiam jus fœderum inter majora regalia referri ſolet. Exc. 1. ſi contra principem fœdera contrahunt, qui egreſſus

Digitized by Google

egreſſus eſt notorie imperii ſui fines: uti ſi tyrannus eſt, vel acquiſitione, vel adminiſtratione; tunc enim redit ſumma poteſtas ad populum, utpote qui in hunc caſum eam nunquam transtulit. Indeque populus tunc contra eum non agit tanquam principem, ſed tanquam hoſtem.

Exc. 2. jure neceſſariæ defenſionis: ſi ſcil. princeps ſubditis aliquid injungit conſcientiæ contrarium, & quod ſine injuria in Deum facere non poſſunt. Tunc enim contra hunc actum fœdera contrahere poſſunt: atque huc pertinet fœdus Schmalcaldicum a proteſtantibus anno 1530. initum, cujus caput fuit Elector Saxoniæ, *Vid. Sleid. l.* 7. improbatum a Melanchtone, defenſum ab Hortledero, aliisque. *Vid. Jus. publ. noſtrum c.* 26. §. 21. At eo minus improbari id poterat, quia expreſſe excipiebantur Imperium, & Imperator, *d.* §. 21. Sane, ſtatus Pontificii, & Germaniæ Epiſcopi ſub Henrico IV. eodem principio nixi, declararunt, ſe Imperatori jurejurando obſtrictos eſſe, cum ad ædificationem, non ad deſtructionem eccleſiæ poteſtate uteretur; alias ſe quaſi cum hoſte barbaro, & oppreſſore Chriſtianorum bellum geſturos: apud *Lambertum Schafnabrugenſem*. At hoc prætextu male uſi ſunt, cum non de religione ageretur, ſed de jure imperii circa beneficia eccleſiaſtica. Conf. *Limn. l.* 8. *n.* 34. Talis quoque fuit unio Evangelica Halæ Suevorum anno 1610. inita apud *Sleid. l.* 8. *Vid. J. publ. noſtrum d. l.* Eadem quoque neceſſariæ defenſionis ratio fuit in fœdere illo Hanſeatico; nam cum ea eſſet conditio imperii, ut nulla ſecuritas civitatibus ſupereſſet, regno quippe inter civiles turbas diviſo, jure neceſſariæ defenſionis, pro ſecuritate commerciorum, fœdus, tum invicem, tum cum vicinis, contraxerunt, quod proinde licitum etiam in imperio habitum fuit. *Vid. dict. jus publ. d. l.* Sed & porro eadem ratione nititur fœdus illud Suevicum, quod anno 1401. inter ſtatus Imperii pro defendenda pace publica initum eſt, cujus fœderis tres conſtituti fuere judices. *Jus publ. d. l.*

Exc. 3. ſi ſubditi certo reſpectu ſummam poteſtatem, adeoque majeſtatem ſecundum quid habeant: *Vid. L.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 1. *ſupr. not. init.*

Hac enim ratione ſtatus imperii Romano Germanici fœdera contrahere poſſunt: quia ſuperioritas territorialis nihil aliud eſt, quam ſumma poteſtas ſecundum quid, ſeu reſpectu certorum jurium, de quibus proinde fœdera contrahere poſſunt. Equidem Fridericus III. in reformatione ſua de anno 1441. id prohibuit, ſed ſtatibus id non probatum, & contrarium in *R. I.* 1495. & in *A. B. tit.* 15. ſtatutum, tandem autem per *P. O. Art. VIII.* §. *gaudeant &c.* res deciſa, & extra omne dubium poſita eſt.

Secundo quæritur, *an ſucceſſores teneantur ex fœdere a prædeceſſore inito?* & affirmamus, ſi intra fines legitimæ adminiſtrationis contraxit antoceſſor (de quo plenius *cap. ſeq.* §. 16.) Nam cum jure populi contrahat, & tanquam caput reipublicæ, idem eſt, ac ſi ipſa reſpublica contraxiſſet, quæ cum non moriatur, perpetuat obligationem etiam in ſucceſſore. Atque id verum eſt etſi regnum ſit electivum, quia & rex electus non niſi jure reipublicæ contrahit; adeoque & ſucceſſor, qui ejusdem reipublicæ caput eſt, ex fœdere legitime contracto obligatur. Ex fœdere igitur jure imperii contracto omnes obligantur, ad quos imperium illud devolvitur. *Vid. ſupr. c.* 14. §. 10. *ſeq.* Idque firmatur exemplo ſtatus popularis, ubi fœdus a Senatu contractum perpetuo durat. Et ſumma æquitas ſubeſt; cum enim commodum illius fœderis ad rempublicam, & ſucceſſores pertineat, onus quoque ad eos pertinere debet. Accedit conſenſus gentium: Gilimer provocavit ad fœdus cum Zenone initum, idque agnovit Juſtinianus. *Procop. bell. Vandal. l.* 1. Fœderis conditio, qua Diocletianus limitem Romani imperii cum Parthis conſtituit Euphratem, duravit uſque ad Conſtantium. *Feſt. in brev. p.* 408. Unde Carolus Galliæ rex male a diviſionis pacto receſſit, cauſatus ſe cum fratre pepigiſſe, non cum ejus liberis. *Regin. l.* 2. *ad ann.* 886. *Conf. J. publ.* noſtrum *c.* 5. §. 19. 22. Hinc perfidiæ quoque pœnam paſſus eſt. *ibid.*

Excipe, ſi cauſa fœdere comprehenſa ſua natura perſonam paciſcentis non egreditur (de quo plenius *c. ſeq.* §. 16.) Ex quo capite noluit Mauritius Elector Saxoniæ adhærere fœderi Schmalcaldico a patre inito. *Vid. Heig.* 1. *q.* 11. Idem quoque dicendum, ſi rex in ſtatu mixto absque conſenſu reipublicæ bellum gerat, & fœdera contrahat; tunc enim nec reſpublica obligatur, nec ſucceſſor.

Additio.

„ Quæſtionem, an ſucceſſores ex contra-
„ ctu anteceſſuris teneantur? late Auctor
„ tractavit ſupra *c.* 14. §. 10. *ſeq.*

Tertio quæritur, an ſocius invito ſo-

cio a ſœdere recedere poſſit ? & varii hic diſtinguendi ſunt caſus. V e l enim ſocius ſocio, de cujus cauſa agitur, ſaltem aſſiſtit. Hoc caſu unum tantum bellum eſt unius principis, qui ſolus injuriam paſſus eſt, ſolusque ſatisfactionem petit; ſocius nihil ſuo nomine agit, nec ei injuria facta eſt. Talis igitur ſocius deſerere fœderatum nequit, ſi ad totum bellum auxilium promiſit, nedum paciſci eum hoſte, nec quicquam de belli cauſa ſtatuere poteſt. V e l quisque ſociorum cauſam propriam defendit, armis ſaltem junctis: uti contigit duobus ultimis bellis in Germania geſtis, ubi Germani, Angli, & Belgæ, ſuam quisque cauſam communibus armis defendebant. Hi pro lubitu cauſam deſerere, indeque a fœdere diſcedere poſſunt, quia plura bella ſunt, & tot bella quot cauſæ; indeque ſocietas cauſæ hic nulla eſt. Niſi in ſpecie id inter eos actum ſit, ne diſcedant usque dum omnibus ſatisfactum ſit, & ne pacem ſaciant absque omnium conſenſu. Si tamen æqua omnibus pax, vel ſatisfactio offeratur, & quidam tamen bellum continuare velint, vel res in eum ſtatum devenerit ut fœdus fiat illicitum, i. e. conjunctum cum ruina reipublicæ, tunc cauſa fœderis ceſſat, indeque ſocius invito quoque ſocio pacem de ſua cauſa ſtatuere, eoque cauſam ſocii deſerere poteſt. V e l cauſa omnium una, & communis eſt, ut in cauſa Evangelicorum: tunc enim ſi dividi poteſt cauſa, ſinguli de ſuo jure diſponere, illudque remittere, eoque a fœdere recedere poſſunt, & tunc eædem exceptiones, quas in priori caſu expoſui, obtinent. Si cauſa eſt communis pro *indiviſo*, tunc neuter poteſt deſerere cauſam, quæ omnibus communis eſt, adeoque de qua non niſi omnes diſponere poſſunt.

Additio.

„ Præterea aliæ adhuc circa fœdera occur„ runt quæſtiones, quas Auctor paſſim pro„ poſuit. 1°. An maneat fœdus cum repu„ blica initum mutato ejus ſtatu. *Vid. l.* 2. „ *c.* 9. §. 8. Conf. *L.* 1. *c.* 4. §. *f.* & infra „ *c.* 16 §. 16. & 18. 2°. An cum uſurpato„ re regni fœdera contrahere liceat. *d. l.* 1. „ *c.* 4. §. *f.* 3°. An ejecto uſurpatore rex „ reſtitutus tali fœdere obligetur, *ibid.* „ 4°. An cum rege ejecto, pendente ejus exi„ lio, fœdera contrahi poſſint, *ibid.* & in„ fra *c.* 16. §. 17. & *c.* 18. §. 2. *n.* 2. „ 5°. An nominatis in fœdere ſociis etiam „ futuri veniant, *Vid. infr. c.* 16. §. 13. „ 6°. Quomodo fœdera in dubio ſint inter„ pretanda. *Vid. c ſeq.* §. 13. *usque ad* 19. „ 7°. Quando ſit fœdus perſonale, quando „ reale. *c. ſeq.* §. 16.

Quod fieri interdum ſolet] „ *d. c.* 20. „ § 35. Sed & generoſi animi, Auctor, „ eſſe, ait, iis ſtare etiam poſt acceptam „ aliquam injuriam. *l.* 3. *c.* 19. §. 19. *n.* 4.

A d §. XVI.

H a c t e n u s Auctor egit de fœderibus: ſequitur nunc tractatio de Sponſionibus. Differentiam utrorumque in principio hujus capitis expoſuimus. Diximus, nimirum, ſponſiones eſſe, ubi *privatus* de re publica diſponit, quod contingit ſi dux belli pacem facit, ac ſpondet, rempublicam ratihabituram: Tales ſponſiones fuere 1°. inter Poſthumium conſulem, Romanorum ducem, ac inter Samnites, *Liv. l.* 9. *c.* 11; quæ Caudina vocatur. 2°. Numantina, inter Hoſtilium Mancinum conſulem, & Numantiam urbem Africæ, qua Hoſtilius deditus fuit. *Plut. in Tiber. Grach. c.* 6. *Flor. l.* 2. *c.* 18. Conf. *l.* 17. *in f. de legation.* 3°. Corſica, qua Clodius deditus eſt. *Vid. Val. Max. l.* 6. *c.* 4. 4°. Aulus a Jugurtha in anguſtias redactus itidem ſponſionem fecit, & Senatus cenſuit non valere. *Saluſt. in Jugurt. c.* 38. & 39. 5°. Tremollius præfectus Diviorum cum Helvetis quædam pactus eſt, quæ rex Galliæ poſtea improbavit, apud *Maſſon. Ann. l. p. in Lud. XII. Guicciard. l. XII.*

Demonſtravimus ſupra, populum ex tali ſponſione minime fuiſſe obligatum, ſed ſolos ſponſores; indeque nec obligatos fuiſſe cauſam in priſtinum reſtituere ſtatum, i. e. exercitum dimiſſum reddere; & liberatum fuiſſe populum dedendo ſponſores.

Additio.

„ Dixi ſupra *ad* §. 3, Populum Roma„ num ex pacto obligatum non fuiſſe: non „ ex ſuo, quia nihil promiſit; nec ex pacto „ ducis, qui de republica diſponere non „ potuit.

Tot eſſe materia poſſunt, quot fœderum] 1
„ Immo *ſponſiones* proprie ſaltem intelligun„ tur de pactis ducum belli, quibus bellum „ finitur: *publica enim conventio eſt, quæ fit* „ *per pacem, quotiens duces belli inter ſe* „ *quædam promittunt.* Ulpianus in *l.* 5. *ff.* „ *pact.*

Diſtans

Digitized by Google

Diſtant enim hæc perſonarum facientium poteſtate] „ Quia, ut dictum eſt, fœdera a „ ſumma poteſtate contrahuntur; ſponſio- „ nes a privatis, ſcilicet ducibus belli.

An ad reſtituendam rem in eum ſtatum, in quo erat ante ſponſionem] „ Quod Pontius „ Samnitum dux prætendebat, ut legiones „ in ſaltum reſtituerentur. De quo *num. ſeq.*

An ad corpus dedendum] „ Adeoque an „ ſponſor liberetur redeundo, & corpus „ ſuum hoſti, cui ſpopondit, tradendo.

Prima ſententia videtur juri Romano congruere] „ Qui enim factum promittit, libe- „ ratur præſtando id, quod intereſt. *l.* 13. „ *in fin. de re jud. L.* 72. *ff. V. O.*

Secunda æquitati] „ Quia commodum „ pacti videtur perveniſſe ad populum, & „ exercitus ſalvus ei ex hoc pacto fuiſſe.

Tertia uſu probata] „ Scilicet, ut cor- „ pus ſponſorum dedatur.

Eum, qui ſummum imperium habet, nullam in partem obligari] „ Quia diſpoſitio in- „ terceſſit inter ſolum ſponſorem, & hoſtem; „ idque ipſe Poſthumius Samnitibus reſpon- „ dit.

2 *Ergo nec ad id, quod intereſt*] „ Quia „ populus nihil promiſit, adeoque nulla in „ eo eſt obligatio.

Nec ad reſtitutionem] „ Quia plus ſuo non „ habebat, nec locupletior factus eſt ex ju- „ re alieno.

Retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant] „ Exercitus in poteſtate erat Sam- „ nitum, deditione facta. Samnites certa le- „ ge cum Duce inita dimiſerunt exercitum. „ Romani legem illam a Duce ſtipulatam im- „ plere noluerunt, & exercitum retinue- „ runt, idque jure.

Tum demum &c. potuiſſent dicere] „ Quia „ tunc ex ſuo pacto obligati fuiſſent.

Quod & ab ipſis] „ Samnitibus.

3 *Et certe id æquum eſſet*] „ Quia tunc ex „ ſua diſpoſitione tenerentur.

Sexcentorum, quos imperarunt] „ Tot „ equites imperaverunt Samnites, qui capi- „ te luerent ſi pacto non ſtaretur. *Liv.* 9. 5.

Habent quod ſibi imputent] „ Ea enim „ conditione dimiſerunt exercitum.

Si ſponſores præ ſe tulerunt poteſtatem publico nomine contrahendi] „ Adeoque ſi no- „ mine totius exercitus, ejusque juſſu ſe „ ſpondere falſo aſſeruerunt.

Ex damno per dolum dato ad reſtitutionem tenebantur] „ Ex aſſertione enim doloſa „ ſponſorum damnum datum fuiſſet Samniti- „ bus, qui non dimiſſuri fuiſſent exercitum „ ſi perſuaſum ipſis non fuiſſet, publico no- „ mine totius exercitus contrahi.

Si id non apparet] „ Sponſores, ſcilicet, „ præ ſe tuliſſe poteſtatem publico nomine „ contrahendi.

Tenebantur ad id, quod intererat ex vi negotii ratum haberi] „ Id enim præciſe „ promiſerunt. *Vid. ſupr.* §. 3. *n* 3.

Et hoc caſu non corpora tantum] „ Quia „ deficiente ratihabitione manent bello ca- „ pti, & jus victoris in vitam, & bona „ eorum ſubſiſtit.

Sed & bona ſponſorum] „ Adeo ut fide „ hoſti data Ducis promittentis magiſtratus „ adigere eum debeat ut impleat. *Vid. l.* 2. „ *c.* 13. §. 14. & 15. *junct. l.* 3. *c.* 23. „ §. 10.

Niſi pœnam vice ejus, quod intereſt, expreſſiſſent] „ Tunc enim liberantur ſponſo- „ res præſtita pœna: ita enim partes diſpo- „ ſuerunt.

Nam de obſidibus convenerat ut capite luerent] „ Vid. *Liv. l.* 9. *c.* 5. Notandum au- „ tem eſt, obſides illos non tam in pœnam „ occidi potuiſſe, quam jure belli; defi- „ ciente enim ratihabitione manebant hoſtes.

De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna, in obſcuro eſt] „ Immo de iis nihil dictum „ erat, adeoque in ſponſoribus idem obti- „ nere debuit, quod in exercitu. Nam cum „ juxta conditiones ſponſionis exercitus iner- „ mis dimitti debuit, ſexcentis ſaltem obſi- „ dibus reſervatis, duces quoque, quæſtores, „ ac Tribuni, ſub exercitu comprehende- „ bantur. Unde Livius tradit, eos quoque „ dimiſſos fuiſſe. *L.* 9. *c.* 8.

Pœna autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud ſit in obligatione] „ Jure Romano quoque id ita „ ſtatutum eſt. §. 18. *Inſt. de inut. ſtip.* „ *l.* 38. §. 17 *ff. V. O.* At repetendum eſt, „ quod diximus, obſides non in pœnam, „ ſed ut hoſtes, & ſervos, jure belli occidi „ potuiſſe.

Succedit enim certum loco incerti, quod intereſt] „ Determinatio enim, & æſtimatio „ ejus, quod alterius intereſt, admodum „ incerta eſt, quia & affectus &c. æſtimari „ debet. Adeoque in locum incertæ æſtima- „ tionis, ex diſpoſitione partium certum „ conſtituitur.

Etiam vitam valide obligari poſſe] „ De „ qua quæſtione vide *l.* 2. *c.* 21. §. 11. & „ *l.* 3. *c.* 2. §. 6. At dixi, fruſtraneam hanc „ eſſe

Digitized by Google

,, eſſe quæſtionem in caſu præſenti, ubi ju-
,, re belli in captos ſævire licuit.

4 *Apud nos autem, qui aliter ſentimus*] ,, I.
,, e. apud Chriſtianos, ubi nemo jus in vi-
,, tam ſuam habere creditur, & ubi jus vi-
,, tæ, & necis in ſervos nefas habetur.

Bona primum ad id, quod intereſt] ,, Tan-
,, tundem enim debetur, ſcilicet, ex bonis.

Corpus ad ſervitutem obligari] ,, I. e. Ad
,, operas perpetuas. Immo ſponſores illi jam
,, erant ſervi, & ſub jugum miſſi, adeoque
,, non demum ex pacto tales fiebant.

Fabius olim Maximus] ,, Senatus Ro-
,, manus pactum Fabii Maximi pro recipien-
,, dis ab Annibale captis ratum habere noluit,
,, ideo Fabius fundum, quem unicum ha-
,, buit, vendidit, & fidem datam liberavit.
,, Conf. *Plut. in vita Q. Fabii. Valer. Max.*
,, 4. 8. *pr. Brun. ad l. 5. ff. Pact. Puſend.*
,, *l.* 8. *c.* 9. §. 12.

Brutulum Papium] ,, Uti pax non rum-
,, pitur facto privato, *L.* 3. *c.* 20. §. 30,
,, ita nec induciæ, *L.* 2. *c.* 21. §. 13; &
,, ſatisfactum hoſti eſt ſi violans cum bonis
,, dedatur. *d.* §. 13. At hoc exemplum huc,
,, ubi de ſponſore agitur, non quadrat.

Ad §. XVII.

1 An *ſponſio obliget ſummam poteſtatem ex notitia, & ſilentio*] Negatur: ſumma enim poteſtas tantum obligatur ex propria diſpoſitione, & declaratione voluntatis; talis autem non eſt nuda ſcientia, & ſilentium, *Vid. l* 2 *c.* 4. § 4. 5. 6 7: niſi facta quædam accedant, ex quibus neceſſario ratihabitio infertur Tota ergo quæſtio eo recidit, an ſumma poteſtas ſatis declaraverit voluntatem; quod æque verbis, ac factis fieri poteſt.

An pure facta ſit ſponſio] ,, v. g. Si Dux
,, promiſit certas conditiones pacis, non ad-
,, dita clauſula, *ſi populus Romanus ratiha-*
,, *buerit.*

An ſub conditione ſi rata haberetur a ſumma poteſtate] ,, Adeoque ſi Dux non pure
,, conditiones pacis promittit, ſed ſub con-
,, ditione ſi populus approbaverit

Nam hac conditio non impleta nullam facit ſponſionem] ,, In eum enim caſum Dux nihil
,, promiſit *Vid. l.* 3. *c.* 19. §. 14.

Debent autem conditiones diſerte impleri]
,, Vide *L.* 2. *c.* 11. §. 8. *n.* 2. & *c ſeq* § 21.

Lutatii cum Pœnis] ,, Bello Punico primo.
,, Pactus autem erat Lutatius, *ut omnes*
,, *utriusque ſocii in genere tuti eſſent*, addita
,, conditione *ſi populus Romanus ratum ha-*
,, *buerit. Polyb. Hiſt.* 3. *c.* 29. Cum vero po-
,, pulus noluerit ratihabere, aliud fœdus
,, publicè repetitum eſt, *d c* 27. *Conf.*
,, *Liv. l.* 39 *c.* 30. & *ſeq.*

An præter ſilentium res aliqua acceſſerit] 2
,, Quando ſilentium habeatur pro conſenſu,
,, vidimus ſupra *l* 2. *c.* 4. §. 6 7.

Ut ex his, quæ de dominii derelictione ſupra diximus] ,, *L* 2. *c* 4. § 3 *ſeq* Ubi
,, ſimul demonſtravimus, ex præſumta de-
,, relictione nullum jus oriri.

Tum recte intelligitur actus ratus habitus]
,, Quod verum eſt ſi ex illo facto id neceſſa-
,, rio ſequitur, & nulla alia ratio dari poteſt.

Cicero pro Balbo] ,, Verba hæc ſunt: *Ni-*
,, *hil omnino unquam de iſto fœdere ad ple-*
,, *bem neque de lege, neque de pœna latum*
,, *eſſe, dico; de quibus etiamſi eſſet latum,*
,, *ne quem civem reciperemus, tamen id eſſet,*
,, *quod populus poſtea juſſiſſet, ratum* Cic.
,, *Orat.* 35. *p. m* 720. Et tum porro pro-
,, bat, etſi injuſſu populi factum ſit fœdus,
,, indeque nullo publico religionis vinculo
,, obliget, tamen *ex vetuſtate ſua, & auctoritate ſenatus* vim habere

De pactione cum Aſdrubale facta] ,, Fœ- 3
,, dus renovaverat Aſdrubal Carthaginenſis
,, cum populo Romano, *ut fines utriuſque im-*
,, *perii eſſet amnis Iberus, Saguntiniſque*
,, *mediis inter imperia duorum populorum li-*
,, *bertas ſervaretur.* Liv. *l* 21. *c.* 2. Cum
,, vero non obſtante fœdere Annibal Sagun-
,, tum obſideret, legati miſſi ſunt Cartha-
,, ginem, qui Ducem in pœnam rupti fœderis
,, depoſcerent Romani provocabant tum ad
,, fœdus initum cum Lutatio Conſule, ubi
,, omnes in genere ſocii comprehenſi fuere,
,, tum ad fœdus initum cum Aſdrubale, ubi
,, in ſpecie Saguntinorum mentio facta fuit.
,, Excipiebant Carthaginenſes, in priori fœ-
,, dere nihil de Saguntinis dictum fuiſſe,
,, nec ſociorum nomine futuros contineri:
,, poſterius fœdus injuſſu populi initum fuiſ-
,, ſe, indeque idem jus ibi eſſe, quod Ro-
,, mani in pactu Lutatii pro ſe allegarunt,
,, dum noluere illud ab initio ratihabere ob
,, diſſenſum populi. Replicabant Romani,
,, in priori fœdere non opus fuiſſe Saguntinos
,, nominare, quia ſub generali ſociorum no-
,, mine omnes præſentes, & futuri contine-
,, rentur. In poſteriori fœdere ratihabitio-
,, nem ſubſecutam eſſe tanti temporis ſilentio;
,, aliam-

Digitized by Google

,, aliamque rationem eſſe in fœdere Lutatii,
,, quia ibi expreſſe additum erat, ſi populus
,, Romanus ratum habuerit. *Vid. Liv. l.* 21.
,, *c.* 19. *ſeq. l.* 30. *pr. Polyb. Hiſt. l.* 3. *c.* 21.
,, 29. 30.
,, Ex his argumentis ſatis apparet, juſtiſ-
,, ſimum fuiſſe bellum Punicum ſecundum
,, ex parte Romanorum. Unde Hanno gra-
,, viſſima oratione in Senatu factum Anni-
,, balis improbat *Saguntum*, ait, *veſtri*
,, *circumſedent exercitus, unde arcentur fœ-*
,, *dere: mox Carthaginem circumſedebunt*
,, *Romanæ legiones, ducibus iisdem Diis,*
,, *per quos priore bello rupta fœdera ſunt ulti,*
,, *&c. Sagunti ruina noſtris capitibus inci-*
,, *dent, ſuſceptumque cum Saguntinis bel-*
,, *lum, habendum cum Romanis eſt. Dede-*
,, *mus ergo Annibalem? Non dedendum ſo-*
,, *lum ad piaculum rupti fœderis, ſed ſi nemo*
,, *depoſcat, devehendum in ultimas maris,*
,, *terrarumque oras, &c.* Liv. *L.* 21. *c.* 10.
,, Rationes pro juſtitia Romanorum nervoſe
,, expoſuit Livius *L.* 21. *c.* 19. *Hæc directa*
,, *percunctatio, ac denuntiatio belli magis*
,, *ex dignitate P. R. viſa eſt, quam de fœ-*
,, *derum jure verbis diſceptare; quum ante,*
,, *tum maxime Sagunto exciſa. Nam ſi ver-*
,, *borum diſceptationis res eſſet, quod fœdus*
,, *Aſdrubalis cum Lutatii priore fœdere com-*
,, *mutatum eſt, comparandum non erat:*
,, *quum in Lutatii fœdere diſerte additum*
,, *eſſet, ita id ratum fore ſi populus cenſuiſ-*
,, *ſet; in Aſdrubalis fœdere nec exceptum*
,, *tale quidquam fuerit: & tot annorum ſi-*
,, *lentio ita vivo eo comprobatum ſit fœdus,*
,, *ut ne mortuo quidem auctore quicquam mu-*
,, *taretur; quanquam & ſi priori fœdere ſta-*
,, *retur, ſatis cautum erat Saguntinis, ſociis*
,, *utrorumque exceptis: nam neque additum*
,, *erat, iis, qui tunc eſſent, nec qui poſtea*
,, *aſſumerentur. Et cum aſſumere liceret no-*
,, *vos ſocios, quis æquum cenſeret, aut ob*
,, *nulla quemquam merita in amicitiam reci-*
,, *pi, aut receptos in fidem non defendi?*
,, *tantum ne Carthaginenſium ſocii aut ſolici-*
,, *tarentur ad defectum, aut ſua ſponte de-*
,, *ſciſcentes reciperentur.* Plenius hoc argu-
,, mentum tractat Auctor *cap. ſeq.* §. 13.

Vix erat ut ſilentium ſolum ad inducendam ratibabitionem facti alieni valeret] ,, Immo
,, publice, & in conſpectu omnium fœdus il-
,, lud ab Aſdrubale initum fuit: civitas con-
,, ſcia fuit rei geſtæ, neque vivo Aſdrubale,
,, neque eo mortuo contradixit; adeoque
,, conſenſus hic eo magis eluceſcit, quod
,, idem cum aliis quoque gentibus fœdera
,, contraxerit, eoque magis conſilio, quam
,, bello res Carthaginenſium auxiſſe dicatur.
,, *Liv L.* 21. *c.* 2.

Quippe cum factum proprium nullum ſecutum eſſet] ,, Immo ſecutum eſt, dum Duci
,, ſuo facultatem fœdera pangendi permiſe-
,, runt. *Liv. d. l.* 21. *c.* 2.

Niſi aliquando Pœnus Iberum tranſire volens prohibitus a Romanis eſſet] ,, In actibus
,, negativis jus non acquiritur niſi præceſſerit
,, prohibitio, adeoque ſilentium ſolum jus
,, non tribuit, ſed prohibitio. Atque hinc
,, eſt quod in rebus meræ facultatis non pro-
,, cedat præſcriptio. Quatenus id naturali
,, juri conveniat, explicabimus *c. ſeq.*
,, §. 15.

Talis enim actus vim habet actus poſitivi, nec manet intra fines nude abnutivos]
,, Senſus eſt, quod accedente prohibitio-
,, ne jus ſibi afferat prohibens, quod alter
,, non abnuendo concedit.

Quod ſi Lutatii pactio habuiſſet partes]
,, Auctor n. 1. recte aſſeruit, pactum Lu-
,, tatii irritum fuiſſe, quia conditio defe-
,, cit, i. e. populus ratum non habuit. Si
,, vero populus longo tempore ſiluiſſet, an
,, ex hoc ſilentio conſenſus inferri potuiſſet?
,, Negat hoc Auctor, niſi factum aliquod
,, accedat, quod conſenſum neceſſario de-
,, claret. Atque inter hæc facta refert caſum,
,, ſi pactio illa plures articulos a jure com-
,, muni abeuntes (ſi enim ex jure com-
,, muni gentium actus fit, non poteſt vi-
,, deri vi fœderis geſtus, eoque fœdus
,, approbatum eſſe) habuiſſet, & Roma-
,, ni cæteros articulos perpetuo obſervaſ-
,, ſent, neceſſario inde concludendum eſſet,
,, reliquos articulos approbatos fuiſſe; quia
,, qui unum ex contentis in inſtrumento
,, approbat, alterum quoque approbare
,, cenſetur.

A jure communi abeuntes] ,, Alias alle-
,, gare poſſet, ſe actum illum non vi fœ-
,, deris, ſed ex jure communi peregiſſe.

Sed de his agendi erit opportunior locus 4
&c.] ,, *Vid. L.* 3. *c.* 22. At in genere hic
,, notandum, pacta illa non ad fœdera,
,, nec ad pacta privata pertinere, ſed ad
,, ea pacta publica, quæ vi mandati a du-
,, cibus belli fieri poſſunt, indeque non a
,, duce belli qua privato, ſed qua inſtru-
,, mento ſummæ poteſtatis peraguntur.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promiſſa obligent exterius.*

II. *Verba, ſi aliæ conjecturæ abſint, intelligenda ex proprietate populari.*

III. *Verba artis ex arte.*

IV. *Conjecturis uſum eſſe ex ambiguitate vocum, ex ſpecie repugnantiæ, aut quia ſponte ſe ingerunt:*

V. *Ut ex materia:*

VI. *Ex effectu:*

VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*

VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando, & quomodo locum habeat.*

IX. *Diſtinctio ſignificationum in laxas, & ſtrictas.*

X. *Diſtinctio promiſſorum in favorabilia, odioſa, mixta, aut media.*

XI. *Rejecta circa actus populorum, aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut ſtricti juris.*

XII. *Ex dictis diſtinctionibus ſignificationum, & promiſſorum regulæ formantur circa interpretationes.*

XIII. *An ſociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Aſdrubale, & ſimilibus controverſiis.*

XIV. *Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injuſſu bellum gerat.*

XV. *De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.*

XVI. *Quæ pacta perſonalia habenda, quæ realia, diſtinctionibus explicatur.*

XVII. *Fœdus cum Rege initum extendi ad Regem regno pulſum:*

XVIII. *Non ad regni invaſorem.*

XIX. *Promiſſum ei, qui primus hoc fecerit, ſi plures ſimul fecerint, cui debeatur.*

XX. *Conjectura ſe ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:*

XXI. *Ubi & de mandato per aliud implendo:*

XXII. *Aut reſtringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex abſurdo:*

XXIII. *Ex ceſſatione rationis unicæ:*

XXIV. *Ex materiæ defectu:*

XXV. *(Obſervatio circa conjecturas proxime dictas:)*

XXVI. *Vel ex caſus emergentis repugnantia cum voluntate: qui ſumitur ex illicito:*

XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus:*

XXVIII. *Ex ſignis aliis, ut ubi partes ſcripti inter ſe committuntur:*

XXIX. *Quæ tum regulæ obſervandæ ſint.*

XXX. *Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.*

XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non ſumere.*

XXXII. *Verba conditionem acceptantis, an offerentis, magis ſpectanda, per diſtinctionem explicatur.*

Digitized by Google

+ I. 1. Ipſum, + qui promiſit, ſolum ſi ſpectamus, + ſponte id præſtare obligatur, + in quod obligari voluit. [1] + *In fide quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum*, inquit [a] Cicero. + Sed quia [2] interni actus per ſe ſpectabiles non ſunt, & certi aliquid ſtatuendum eſt, + ne nulla ſit obligatio, ſi quiſque ſenſum, quem vellet, [3] ſibi affingendo liberare ſe poſſet; + ipſa dictante naturali ratione jus eſt ei, cui quid promiſſum eſt, promiſſorem cogere ad id, quod recta interpretatio ſuggerit; + nam alioqui res exitum non reperiret: + quod [4] in moralibus pro impoſſibili habetur. + Hoc forte ſenſu cum de pactis egiſſet [b] Iſocrates [5] præſcriptione adverſus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, + ut recte eum locum emendavit vir eminentiſſimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, ſed & Barbari, + ut paulo ante idem dixerat.

a De Off. I. c. 13.

b Pag. 376.D.Ed. H. Steph.

2. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud [c] Livium: *Sine dolo malo* [a] *utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt.* + Rectæ interpretationis menſura eſt [6] collectio mentis ex ſignis maxime probabilibus. (bb) + Ea ſigna ſunt duûm generum, verba, & conjecturæ aliæ: quæ [7] + aut ſeorſim conſiderantur, + aut [8] conjunctim.

c Lib. I. c. 24.

II. + Si nulla ſit conjectura, quæ ducat aliò, + verba intelligenda ſunt ex proprietate, [b] non grammatica, [9] quæ eſt ex origine, ſed + populari ex uſu,

[d] *Quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi.*

d Horat. Art. Poët. verſ. 71.

Stulto ergo perfidiæ effugio uſi ſunt [c] + Locri, cum polliciti ſe pactis ſtaturos quamdiu terram hanc inſiſterent, & capita humeris geſtarent, terram calceamentis

G R O T I I.

a *Utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt*] Vota interpretanda, ut communiter ſumuntur, notant Hebræi ad *Num.* XXX.

b *Non grammatica, quæ eſt ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: τῷ χρόνῳ τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τίθενται, ἥκιστα ἀξιοῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὀνομασμένων ὀλιγωροῦντες· *Longa dies non ſolet ſervare voces in quo primum datæ ſunt ſenſu; vertuntur enim res ipſæ qua volunt homines, vocabula illa primitus impoſita rebus nihil curantes.* (Cap. 11.)

c *Locri*] *Polybius* lib. XII. (c. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non ſtantem, ſed everſam reddidere. *Thucyd.* V. (*Cap.* 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, cum diſſecuit, cui caput incolume fore promiſerat. [Vide J. CUSPINIAN. *de Turcarum orig.* in *Mahumete II.* pag. 132. *Edit. Lugd. B.* 1654. J. B.]

G R O N O V I I.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiſeris, vel receperis.

2 *Interni actus per ſe*] 2, 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo, ſe non hoc, quod poſcitur, ſed aliud cogitaſſe, & intellectum voluiſſe.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis, & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præſcriptione*] Παραγραφικῷ, ſive Exceptione, qua demonſtrat, adverſario contra ſeſe actionem non eſſe.

6 *Collectio mentis*] Indagatio, & explanatio ſententiæ dictorum.

7 *Aut ſeorſim*] Ut extra ſignificationem verborum aliunde arceſſantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

9 *Quæ eſt ex origine*] Multis enim verbis longe aliam ſignificationem impoſuit uſus, quam ea primitus ex origine acceperant.

(aa) In Opere *Semeſtrium*, Lib. I. Cap. 7. in fine. *J. B.*

(bb) In toto iſto Capite perpetuo conferendus

Digitized by Google

mentis injectam, & aliorum capita humeris impoſita abjecerunt, quaſi eo modo religione ſe poſſent exſolvere, quæ hiſtoria apud Polybium [e] exſtat: ac + ſimilis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum [f], quæ tranſcribere nihil opus eſt, + quia controverſiam non habent. Ejuſmodi fraudibus recte [g] dixit Cicero, + adſtringi, non diſſolvi perjurium.

e L. XII. c. 4.
f Strat. VI. 15.
g De Off. III. c. 32.

III. [d] In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit + artis cujuſque prudentum definitio, ut + quid ſit majeſtas, + quid parricidium, quæ [10] ad finitivum ſtatum referunt oratoriæ artis magiſtri. Vere enim dictum a Cicerone Academicarum [h] primo: *Dialecticorum verba nulla* [11] *ſunt publica, ſuis utuntur: & id quidem commune omnium fere eſt artium.* Sic ſi in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus + exercitum eſſe eam militum multitudinem, quæ palam fines hoſticos auſit invadere; nam paſſim opponunt hiſtorici id, + quod furtim fit, aut latrocinantium more, & quod juſto fit exercitu. Quare + pro viribus hoſtium æſtimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero [i] exercitum vocat ſex legiones, & auxilia. + Polybius Romanum exercitum + plerumque, ait, conſtitiſſe [12] ſexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti ſociorum: at minor quoque numerus implere poteſt ejus nominis menſuram. Nam Ulpianus [k] exercitui præeſſe eum, ait, + qui vel uni legioni cum auxiliis præeſt; id eſt, ut Vegetius [l] exponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus (dd) ſpeciem ponit juſti exercitus. + Pari modo de claſſe erit æſtimandum. Sic [e] + arx eſt locus, qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit.

h Cap. 7.
i Parad. VI.
k L. 2. D. de his qui not. infamia.
l Libro III. cap. 1. De Re Milit.

IV. 1. + Conjecturis aſſumtis opus eſt, ubi verba, aut verborum complexio ſunt πολύσημα, id eſt, + *plures ſignificationes recipiunt*. Hunc locum Rhetores vocant [13] ἐξ ἀμφιβολίας· Dialectici ſubtilius, ſi in una voce ſenſus eſſe plures poſſent, + ὁμωνυμίαν, ſi in complexione, ἀμφιβολίαν. + Similiter

PUFENDORFIUS. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 12. cum Notis noſtris. *J. B.*

GROTII.

d *In artium autem vocabulis*] *Auguſtinus* in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis, & mathematicis, quam a philoſophis cognominantur, accipere debemus non tam pro ſolito uſu conſuetudinis, quam pro conditione præcepti.* (Cap. 9. Princip. Rhetoric. falſo illi Doctori tributorum.)

e *Arx eſt locus, qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit*] *Servius* ad 1. Æneidos: *Arces dictæ ab eo, quod eſt arceo, quod inde hoſtes arceantur, hoc eſt prohibeantur.* (Ad verſ. 20.)

GRONOVII.

10 *Ad finitivum ſtatum*] Conſtitutionem ex definitione, quum in controverſia eſt, quo nomine factum appelletur *Cic.* 1. de Invent. 8. Ad Herennium 1, 12. *Finitionem* vocat *Quintil.* 7, Inſt. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo, & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, ſingulas 4000. ped. 300. equ. *Polyb.* 1, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus ſingulis ſena millia, interdum amplius, militare conſueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites ſex millia centum, equites* DCCXXVI.

13 Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum*, vel *amphiboliam*, Quintil. 7, 9.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat præterea etiam Equitatus, ut ex ſequentibus patet, *Hiſt.* Lib. III. Cap. 72. Vide & *If. Caſauboni* Notam in *Lib. I. Cap.* 16. pag. 21. Ed. Amſt. *J. B.*

(dd) Prima Editio ſola habet heic in margine, *Lib.* XXV. Locus eſt *Cap. 6. Speciem juſti exercitus feciſſemus.* Sed reliquiæ cladis Cannenſis, de quibus heic agitur, & quæ *Venuſiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit ſupra Hiſtoricus, *Lib. XXII. Cap.* 54. init. *J. B.*

GRO-

militer conjecturis opus eſt, quoties in pactis eſt *ἐναντιοφάνεια*, *ſpecies quædam repugnantiæ.* Tunc enim conjecturæ quærendæ ſunt, quæ partes alias aliis concilient, ſi fieri poteſt; + nam ſi certa ſit pugna, quod poſterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluiſſe; & ea natura eſt actuum, qui a voluntate pendent, + ut novo actu voluntatis diſcedi inde poſſit, [14] ſive *μονομερῶς* + *ex parte una*, ut in lege, & teſtamento, ſive conjunctim, ut in contractibus, & pactis. Hunc locum Rhetores vocant [15] *ἐξ ἀντινομίας*. Et his quidem caſibus verborum evidens obſcuritas + cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipſæ conjecturæ ita evidentes ſunt, + ut ſponte ſe ingerant, etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant *περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας*· Latini [16] ex ſcripto, & ſententia ſcripti. + Loci autem, ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui ſunt [17] + ex materia, + ex effectu, + ex conjunctis.

V. [f] + Ex materia, [m] + ut vox diei, ſi triginta dierum pactæ ſint induciæ, *m Everh. in loco a ſubjecta materia.*
non debet de diebus [18] naturalibus, ſed [19] civilibus intelligi: + id enim materiæ congruit. + Ita verbum [20] donare [n] ſumitur pro tranſigere ex negotii qualitate. + Sic armorum vox, quæ modo belli inſtrumenta, modo milites armatos ſignificat, pro materia aut hunc, aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promiſit, vivos, non mortuos reddere debet, + contra, quam cavillati ſunt [21] Platæenſes. Et ferrum deponere juſſi, ſatisfecerunt + ſi gladium deponant, [22] + non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum ſit, + contra, quam fecit [23] Alexander. Et pars dimidia navium in diviſione, integrarum intelligi debet, + non ſectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. + De ſimilibus idem eſto judicium. *n L. 15. §. 4. D. Locat. conduct.*

VI. + Ex effectu, [o] in quo præcipuum eſt + ſi vox ex uſu receptiore ſumta effe- *o Everh. in loco ab abſurdo.*

GROTII.

[f] *Ex materia*] *Tertullianus* de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus eſt ſermo.* Idem habet libro de Reſurrectione carnis. [In hoc opere leguntur verba ab Auctore adlata, niſi quòd pro voce *ſenſus* malè ſcripſerit *Sermo*. Cap. 37. In Libro autem *de Pudicitia* Cap. 8, & *ſeqq.* ex hac regula nonnulla loca Scripturæ interpretari conatur *Tertullianus*; verba autem ipſa regulæ non reperio. *J. B.*

GRONOVII.

14 *Sive μονομερῶς*] Sive ſufficiat unius perſonæ voluntas, ut cum legislator legem, teſtator teſtamentum mutat; ſive plures, & minimum duos conſentire oportet.

15 *Ἐξ ἀντινομίας*] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian.* Quintil. 7, 7.

16 *Ex ſcripto, & ſententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex ſcripto, & voluntate*, Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in noſtrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia ita accipi ſoleant.

18 *Naturalibus*] Qui conſtant, dum ſol eſt ſupra hemiſphærium noſtrum.

19 *Civilibus*] Qui ſunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis*, & *dilat. Gell.* 3, 2.

20 *Donare pro tranſigere*] Litem finire remittendo de jure ſuo ante ſententiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

21 *Platæenſes*] *Thucydid.* initio l. 2. (c.5. 6.)

22 *Non & fibulas*] Quibus adſtringebat pallia.

23 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3, 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. p. 698. C. quam forte indicare voluit Vir Doctiſſimus in fine iſtius Notulæ. *J. B.*]

(ee) Refert id FRONTINUS, *Stratagem.* Lib. IV. Cap. 7. num. 17. *J. B.*

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. *Lib. VII. Cap.* 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII, 39. *J. B.*

effectum poſt ſe traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda eſt interpretatio [p], + quæ vitio caret. + Itaque non admittenda (gg) Braſidæ cavillatio [q], qui pollicitus agro Bœoto ſe deceſſurum, negabat agrum Bœotum eſſe, quem exercitu inſideret, + quaſi de bellica poſſeſſione, non de finibus antiquis ea vox intelligenda eſſet: quo + ſenſu inanis fuerat pactio.

p L. In ambigua. D. de legibus.
q Thuc. IV. c. 98.

VII. g + Conjuncta ſunt aut origine, [r] + aut etiam loco. Conjuncta origine ſunt, quæ ex eadem voluntate proficiſcuntur, etiamſi alio loco, & occaſione dicta, + unde conjectura naſcitur, quia [24] in dubio voluntas creditur ſibi fuiſſe conſentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem, & Menelaum, [s] ut victori Helena cederet, ex [t] poſterioribus ita erit exponendum, + ut victor is demum intelligatur, qui alterum occiderit. + Rationem reddit Plutarchus: [u] *οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προστίθενται, τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες· judices accedunt ei, quod minus ambiguum eſt, omiſſo eo, quod eſt obſcurius.*

r Everb. in loco a conjunct. duarum leg.
s Iliad. III. 92, 93.
t Ibid. verſ. 281, 309.
u Plut. ſymp. IX, 13.

VIII. Inter ea, + quæ & loco conjuncta ſunt, vim præcipuam habet h [25] ratio legis, quam cum mente multi confundunt, + cum unum ſit ex indiciis, quibus mentem venamur. + Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima, + ſi certo conſtet, aliqua ratione, tanquam cauſa unica, voluntatem fuiſſe motam; + nam ſæpe rationes ſunt plures: + interdum & [26] præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſuæ determinat, quod ad obligationem producendam ſufficit. + Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, ſi nuptiæ ſecutæ non ſint.

IX. Cæterum, ſciendum eſt, + voces multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex cauſis evenit, + aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus [27] cognationis, &

GROTII.

g *Conjuncta ſunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Auguſtinus* contra Adimantum c. 14. *Particulas quaſdam de ſcripturis eligunt, quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ ſupra, & infra ſcripta ſunt, ex quibus voluntas, & intentio ſcriptoris poſſit intelligi.* (§. 2. Cap. XIV. *Edit. Benedictin.*)

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *Non alio eſt ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non ſit, abſitve reipublicæ cauſa, quaſi quidam pene dominus, hoc eſt, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim, dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

GRONOVII.

24 *In dubio*] Ubi non exploratum eſt, aliquem voluntatem mutaſſe, creditur idem velle, quod aliquando ſe voluiſſe ſignificavit.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio eſt cauſa, quæ legislatorem movit, ut legem poneret; mens, ſententia, ſeu id, quod ex verbis recte acceptis colligitur.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, ſed libido, ſed fortuitus animi motus facit decernere, conſentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere eſt vel *agnatio*, vel *cognatio* in ſpecie: *adoptio* eſt vel *arrogatio*, vel *adoptio*.

(gg) Non *Braſidæ*, Ducis *Lacedæmoniorum*, ſed Præconis ab *Athenienſibus* miſſi. Inſpice locum *Thucydidis*, in orâ libri diſtinctiùs deſignatum. *J. B.*

(hh) Exemplum iſtud non ſuo loco poſitum, quum pertineat ad ſuperiora, *Si certo conſtet aliquâ ratione tamquam cauſſa unicâ* &c. Deinde ibi nihil obſcurum, nihil ambiguum: & exceptio manifeſto ſequitur ex naturâ ipſius rei. *J. B.*

GRO-

& adoptionis, item in nominibus [28] maſculinis, quæ etiam pro communibus ſumi ſolent, ubi deſunt communia: + aut quia uſus artis latius patet, quam uſus popularis, + ut [i] [29] mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud ſignificet.

X. Simul notandum eſt, [v] + eorum, quæ promittuntur, alia eſſe (ii) favorabilia, alia odioſa, alia mixta, aut media. Favorabilia ſunt, + quæ [30] æqualitatem in ſe habent, + & quæ communem ſpectant utilitatem, quæ quo major eſt, atque latius patet, eo major eſt promiſſi favor, ut + eorum, quæ ad pacem faciunt, major, quam ad bellum, + & belli [31] ob tuitionem ſuſcepti major, quam aliis de cauſis. + Odioſa ſunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & + quæ pœnam in ſe continent, + & quæ actus faciunt irritos, + & quæ de prioribus aliquid immutant. + Quod ſi mixtum ſit aliquid, + ut mutans quidem priora, + ſed pacis cauſa, id pro magnitudine boni, aut mutationis, + modo favorabile, modo odioſum cenſebitur, + ita tamen ut, cæteris paribus, favor cenſeatur potior.

v Alc. v. reſp. 17.

+ XI. + Diſcrimen [32] actuum [x] bonæ fidei, & ſtricti juris, (kk) + quatenus ex jure eſt Romano, ad jus gentium non pertinet. Poteſt tamen aliquo ſenſu huc aptari, + ut ſcilicet ſi quibus in regionibus actus aliqui [33] formam quandam habeant communem, ea + quatenus immutata non eſt, + actui ineſſe intelligatur: + in aliis autem actibus, qui per ſe ſunt indefiniti, + qualis eſt donatio, & liberalis promiſſio, + magis ſtetur dictis.

x Gl. in l. non poſſunt. D. de legibus.

XII. 1. + His poſitis hæ tenendæ ſunt regulæ. + In non odioſis ſumenda verba ſecundum totam proprietatem uſus popularis, + & ſi plures ſint, eam, quæ latiſſima eſt; + quale eſt ut maſculinum ſumatur pro genere communi, + & indefinita locutio pro univerſali. Sic [34] verba hæc, *Unde quis dejectus eſt*, etiam ad eum reſtituendum pertinebunt, [35] + qui vi vetitus eſt ad ſuum accedere;

G R O T I I.

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Medlolanenſem ducatum pertinentibus ſermo. (*pag.* 341. *Ed. Genevenſ.* 1645.)

G R O N O V I I.

28 *Maſculinis*] L. 1. *de V. S. Verbum hoc*, S I Q U I S, *tam maſculos, quam feminas complectitur.*

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* L. 1. §. 8. *de bon. poſſ. cont. tabb.*

30 *Æqualitatem*] In quibus par, & æqualis utriuſque partis ſit conditio, atque ambabus conſulitur.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines ſuos defendendos, quam ad acquirendum, aut ulciſcendum.

32 *Actuum bonæ fidei, &c*] §. 28. Inſtit. *de action.* Inſr. 3, 21. 16.

33 *Formam quandam*] Continere aliquid, & ſecum trahere, vulgo exiſtimentur, adeo ut iſto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in ſtricti juris actiones tantummodo venit illud, quod nominatim conventum eſt, & quod ipſi contractui ineſt ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, ſed quæ præſtari æquum, bonumque ducit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ poſſeſſionis, quod *Unde vi* appellatur §. 6. Inſtit. *de Interd.*

35 *Qui vi vetitus*] Cui vi, & manu præcluſus eſt aditus ad prædium ſuum, non tantum de illo, qui tractus inde, aut exturbatus eſt.

(ii) Diſtinctionem illam nec ſatis certo fundamento niti, & parum utilem eſſe, oſtendimus, poſt alios, in Notis noſtris ad P U F E N D O R F. *De Jure Nat. & Gent.* §. 22, *& ſeqq.* Capitis huic reſpondentis, & antea indicati. *J. B.*

(kk) Vide eumdem P U F E N D O R F I U M, *Lib.* V. Cap. 2. §. 8. *J. B.*

G R O-

accedere; + nam vox laxius ſumta fert eam ſignificationem, ut recte + Cicero pro A. Cæcina diſputat.

y Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de uſuc. Covar. III. Var. c. 5. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. + In favorabilioribus, [y] + ſi is, qui loquitur, jus intelligat, aut peritorum juris conſilio utatur, verba laxius ſumenda, + ut etiam includant [36] ſignificationem artis, + aut quam lex dedit. [k] + Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, + niſi alioqui abſurdum aliquid, aut [37] pacti inutilitas ſequeretur. Ex contrario verba etiam ſtrictius, quam fert proprietas, ſumenda erunt, + ſi id neceſſarium erit ad vitandam iniquitatem, vel abſurditatem: at ſi non talis eſt neceſſitas, + ſed manifeſta æquitas, vel utilitas in reſtrictione, ſubſiſtendum erit intra arctiſſimos terminos proprietatis, + niſi circumſtantiæ aliud ſuadeant.

3. In odioſis vero + etiam [38] ſermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione, & juris ſui remiſſione, verba, quantumvis generalia, + reſtringi ſolent ad ea, de quibus veriſimiliter eſt cogitatum. + Et in hoc rerum genere [39] + occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod ſpes ſit poſſe retineri. [z] Sic + auxilia promiſſa ab una tantum parte, intelligentur deberi impendiis ejus, qui poſtulabit.

z Barb. IV. conſ. 92.

XIII. 1. + Illuſtris eſt quæſtio, ſociorum nomine veniant tantum qui erant fœderis tempore, an & futuri, + ut in fœdere facto inter populum Romanum, & Carthaginienſem, poſt bellum de Sicilia: [40] *Utriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto.* Hinc Romani inferebant, + etiamſi fœdus cum Aſdrubale ictum de Ibero amne non tranſeundo, nihil ipſis prodeſſet, + quod Carthaginienſes id ratum non habuiſſent, tamen ſi Carthaginienſes factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos poſt fœdus Romani ſocios adſciverant, probarent, bellum indici ipſis poſſe tanquam fœdere violato. Rationes ita [41] Livius [a] exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, ſociis utrorumque exceptis; nam neque additum erat, iis, qui tunc eſſent,* [l] *nec, ne qui poſtea aſſumerentur: & cum aſſumere novos liceret ſocios, quis æquum cenſeret,* [42] *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginienſium ſocii aut ſollicitarentur ad defectionem, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum [43] de Polybio [b] ſumta apparet. + Quid dicemus? Quin verbum ſociorum, & ſtrictam illam de iis, qui erant

a Lib. XXI. c. 19.

b Hiſt. l. III. c. 29.

GROTII.

k Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid, aut pacti inutilitas ſequeretur] Vide exemplum in l. cum virum, 16. C. de *Fideicommiſſis.*

l Nec, ne qui poſtea aſſumerentur] Quod additum in pace Peloponneſiaca inter Lacedæmonios, & Athenienſes. *Thuc.* lib. V. (c. 18.)

GRONOVII.

36 *Significationem artis*] Non populari tantum uſu ſumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pactum vanum ſit, & effectu careat.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, diſcedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arcifiniis, 2, 3. 16. (Non agitur de tali occupatione, ut attendenti ſatis patet. *J. B.*)

40 *Utriuſque populi ſocii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

41 *Livius lib. XXI.*] 19.

42 *Aut ob nulla quemquam*] Aut nullius in poſterum populi erga ſe merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei ſociale darent; aut ſi dediſſent, pericula eorum deſtituere, & indefenſos prodere.

43 *De Polybio Hiſt. l. III.*] 29.

GRO-

erant federis tempore, & ampliorem alteram ſignificationem, quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere poſſit + ſalva ratione recti ſermonis, dubitandum non eſt. Utra ergo præferenda ſit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: ſecundum quas dicimus, (ll) + futuros non comprehendi, + quia agitur de federe rumpendo, + quæ odioſa eſt materia: + & de adimenda Carthaginienſibus libertate, eos, qui injuriam ipſis feciſſe crederentur, armis cogendi; m + quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur.

2. Ergo Romanis adſciſcere in ſocietatem Saguntinos, aut adſcitos defendere non licuit? Imo vero licuit, + non ex vi federis, ſed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utroſque eo eſſent loco, quaſi nihil de ſociis conveniſſet: quo caſu + nec Carthaginienſes contra fedus erant facturi, ſi in Saguntinos arma moverent, quæ juſta arbitrarentur, + nec Romani ſi eos defenderent. + Plane ſicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienſes, & Romanos convenerat, c ut ſi eorum populorum alter *c Polyb.* cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyr- *hiſt. l. III.* rhus bello impeteret, ſalvum maneret. + Non dico juſtum utrinque bellum eſſe *c. 25.* potuiſſe; ſed n + nego pertinuiſſe hoc ad federis violationem: quomodo in quæſtione de auxilio Mamertinis miſſo a Romanis diſtinguit Polybius, d an juſtum *d Lib. III.* id fuerit, & an per fedus licuerit. *c. 26.*

3. Et hoc ipſum eſt, quod Corcyrenſes apud Thucydidem e dicunt Athe- *e Lib. I.* nienſibus, + licere ipſis ſibi auxilia mittere, nec obſtare quod Athenienſes *c. 35.* habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos ſocios adſciſcere liceret. Atque eam ſententiam ſecuti ſunt Athenienſes poſtea, imperato ſuis, ne in Corinthios pugnarent, f niſi ubi ii deſcendere pararent hoſtili- *f Ibid. c.* ter in Corcyram, aut in aliquod ſolum ditionis Corcyrenſium, ne ſcilicet *45.* fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, o + manente de cætero pace. Juſtinus g + de his *g Libro* temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant,* + *ex ſociorum* *III. c. 7.* *perſona rumpebant, quippe* + *quaſi minus perjurii contraherent, ſi ferentes ſociis auxilia*

GROTII.

m *Quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibuſque ut id per Romanos fieri liceret, reſponderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis, bellique liberum arbitrium ſit.* Livius lib. VIII. (c. 2.) In Antiochi federe eſt: *Si qui ſociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus eſto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (c. 38.) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam ſocii erant *Romanorum*, ut patet ex fine *Cap.* I. præcedentis apud *Livium*. In fœdere autem cum *Antiocho* agitur tantum de jure defenſionis, quod in omni pacto tacitè exceptum cenſeri debet. *J. B.*]

n *Nego pertinuiſſe hoc ad federis violationem*] *Procopius* Perſicorum II. ἔφασκέ τε ὡς αὐτὸς οὐ λύει τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδάς, ἐπεὶ αὐτὸν εἰς ταύτας οὐδέτεροι ἐνεγράψαντο· *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari a ſe quæ inter Perſas, Romanoſque convenerant, quandoquidem ipſe a neutra parte conventis inſcriptus eſſet.* (Cap. I.)

o *Manente de cætero pace*] Sic poſt tempora memorata Corcyrenſes decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι κατὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι· *Velle ſe Athenienſibus ex pactis ſocietatem armorum præſtare, & cum Peloponneſiis ſervare amicitiæ jura.* [THUCYDID. III. 70.]

(ll) Comprehenduntur etiam *futuri*, ut oſtendimus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

Digitized by Google

auxilia potius, quam ſi aperto prælio dimicaſſent. Sic & in oratione de Haloneſo, [b] quæ inter Demoſthenicas legitur, apparet, pace quadam Athenienſium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ eſſent: ſi quis vim inferret, + defendere eas in pace comprehenſis liceret. Et hoc quidem exemplum eſt + in federe æquali.

b Pag. 33. A.

XIV. In federe + inæquali ponemus alterum, ſi convenerit + ne alter federatorum injuſſu alterius bellum gerere poſſit; quod [44] poſitum fuiſſe in federe Romanorum, & Carthaginienſium, poſt bellum Punicum ſecundum, ſupra [i] memoravimus; ſicut & poſitum fuit in federe [45] Macedonico cum Romanis, [k] ante Perſeum regem. Cum belli gerendi nomen + & ad omne bellum pertinere poſſit, + & ad id, quod infertur, non quod repellitur, + in dubio [46] arctiorem hic ſignificatum ſumemus, ne (mm) nimium coarctetur libertas.

i C. XV. §. 7. n. 2.
k Livius, lib. XLII. c. 25.

XV. Ejuſdem generis eſt illud, quod Romani promiſerant, [p] [47] + liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus + de pleniſſima poteſtate intelligi non poterat, (belli enim ſuſcipiendi jus, & alia quædam, [48] + pridem amiſerant) + aliquam tamen illis relinquebat libertatem, + & minimum tantam, ut alieno imperio urbem ſedibus transferre non tenerentur. + Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes, + civium multitudinem, (nn) non urbem ſignificari: (quod quanquam + improprium concedi poteſt, [49] + ob attributum, quod civibus magis, quam urbi convenit). Nam in voce, liberam relinqui, *αὐτόνομον*, ut [l] Appianus ait, + manifeſta erat captio.

l Pag. 48. Ed. H. Steph.

XVI. 1. + Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt + de [50] pactis perſonalibus, ac [51] realibus. (oo) Et ſiquidem cum populo libero actum ſit, dubium non eſt, + quin quod ei promittitur, ſui natura reale ſit, + quia ſubjectum eſt [52] res permanens. Immo + etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur,

GROTII.

p *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus ſic refert excerpto legationum 27. manſura illis *νόμους, χώραν, ἱερά, τάφους, ἐλευθερίαν· leges, regionem, ſacra, ſepulchra, libertatem.*

GRONOVII.

44 *Poſitum fuiſſe*] *Livius* 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injuſſu pop. Rom. gererent.*

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injuſſu ſenatus gereret.* Lib. 42, 25. *Fædus cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortem patris renovatum, in quo diſerte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi ſocios pop. Romani laceſſere bello.*

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, ſi facerent imperata, datis CCC obſidibus, & armis traditis. Quod cum feciſſent, juſſerunt eos exteris rebus ſalvis cedere ſedibus, & 10000 paſſuum a mari aliam urbem condere.

48 *Pridem amiſerant*] Pace poſt bellum Punicum ſecundum facta.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam.*

50 *Pactis perſonalibus*] Quæ intra perſonam ſtant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata perſona manent ſtabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

(mm) Immo quia ſui ipſius defenſio eſt jus à naturâ conceſſum, quo nemo poteſt ullo pacto ſeſe exuere. *J. B.*

(nn) Ubi de *Urbe* aliquâ ſermo fit, quamquam ut multitudo Civium ſpectetur, tamen non ſine ſolo, & ædificiis, quæ ſedes ſunt Populi, intelligitur. *J. B.*

(oo) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 6, & ſeqq. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

mutetur, manebit fedus, + quia manet idem corpus, etſi mutato capite, &, ut ſupra [m] diximus, imperium, quod per regem exercetur, non deſinit imperium eſſe populi. Excipiendum erit ſi appareat, cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, + ut [53] ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa fedus contrahant. [m *L.* II. *C.* IX. §. 8, & 9.]

2. At + ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit cenſendum fedus: nam ut recte dictum eſt + a Pedio, [n] & Ulpiano, plerumque perſona pacto inſeritur, [54] non ut perſonale pactum fiat, ſed ut demonſtretur cum quo pactum factum eſt. Quod ſi adjectum ſit federi, + ut perpetuum ſit, + aut factum in bonum regni, + aut cum ipſo, & ſucceſſoribus: ſicut ſolere adjici in federibus, *καὶ τοῖς ἐκγόνοις*, *& poſteris*, ait Libanius in defenſione Demoſthenis, + aut ad tempus definitum, jam ſatis apparebit reale eſſe. Tale videtur fuiſſe [q] + fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perſeus ejus filius ad ſe pertinere negaret, bellum eo nomine exortum eſt. + Sed & alia verba, & ipſa interdum materia + conjecturam ſuppeditabunt non improbabilem. [n *L. jure gentium*, 7. §. *pactum*, 8. *D. de pactis.*]

3. Quod ſi pares ſint [55] in utrumque conjecturæ, ſupererit, (pp) + ut favorabilia credantur eſſe realia, odioſa vero perſonalia. + Federa pacis cauſa facta, aut commerciorum, favorabilia ſunt. Quæ belli cauſa, + non odioſa omnia, ut quidam cenſent, ſed [56] *ἐπιμαχίαι*, id eſt, federa tuendi ſe cauſa, propius ad favorem accedunt, + *ξυμμαχίαι* + magis ad onera. Ad quæ + accedit, quod in federe ad bellum quodvis, [57] præſumitur ratio habita [r] prudentiæ, & pietatis ejus, quicum agitur, ut qui non modo non injuſte, ſed nec temere bellum ſuſcepturus videretur.

4. Quod vero dici ſolet, [58] ſocietates morte finiri, [o] huc non adfero: + pertinet enim hoc ad ſocietates privatas, + & juris eſt civilis. Jure ergo, an injuria [s] Fidenates, [t] + Latini, Etruſci, Sabini a federe diſceſſerint mortuis [o *Decius*, *lib.* I. *Conſ.* 22.]

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. (c. 25.)

r *Vide Parutam* libro V, & VII.

s *Fidenates*] Vide *Dionyſium Halicarnaſſenſem* libro III. (c. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III, 42.] & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio, & Latinis, idem libro IV. (c. 46.) *Ammianus* libro XXVI. *Perſarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad ſuam ditionem ex integro vocare vi nimia properans. ſed injuſte; cauſando, quod poſt Joviani exceſſum. cum quo fedus firmaverat, & pacem, nihil obſtare debeat, quo minus ea recuperaret, quæ ante ad majores ſuos pertinuiſſe monſtrabat.* (Cap. 4.) Similia de Juſtiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem.* (Cap. 12.) Adde quæ Helvetii cauſantur poſt mortem Henrici III. apud *Thuanum* libro XCVII. in anno MDLXXXIX. Vide & inſignem locum apud *Camdenum* in anno MDLXXII. ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etruſci Vejentibus, cum hi bello adverſus Romanos regem creaſſent, negarunt auxilia, quamdiu ſub rege eſſent. *Liv.* 5, 1.

54 *Non ut perſonale*] Non ut ad eum ſolum pertineat, ſed ut appareat, quicum ſive ipſius, ſive alieno nomine actum ſit.

55 *In utrumque*] Ut & perſonale, & reale interpretari poſſis.

56 Ἐπιμαχίαι] 2, 15. 6. *n.* 3.

57 *Præſumitur ratio habita*] Bene exiſtimaſſe utrumque contrahentium de altero, & credidiſſe inter ſe, neutrum temere, aut injuſte agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Inſtit. *de ſociet.*

(pp) Quum diſtinctio illa ſit incerta, & lubrica admodum, tutius eſt ſtatuere, in dubio Fœdera cum Rege inita cenſenda eſſe realia, quoniam in dubio Rex intelligitur egiſſe tamquam, Caput Civitatis, & ejus utilitatis cauſa. Vide Celeberrimi THOMASII *Juriſprudentiam Divinam*, Lib. III. Cap. 25. num. 10. *J. B.*

Digitized by Google

+ XIX. Tractaverat [t] olim Chryſippus hanc quæſtionem, an præmium promiſſum ei, qui primus ad metam perveniſſet, debeatur utrique ſi ſimul [61] pervenerint, + an neutri. Et ſane [x] vox primi ambigua eſt; nam aut eum ſignificat, [62] + qui omnes antecedit, + aut quem nemo. Sed + quia virtutum præmia favorabilia ſunt, (rr) verius eſt, concurſuros ad præmium, quanquam liberalius [y] Scipio, Cæſar, Julianus his, qui pariter muros aſcenderant, + ſolida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta ſunto de interpretatione ea, + quæ verborum ſignificationi propriæ, vel impropriæ aptatur.

t Apud Plutarch. De Stoïc. repugn. p. 1045. D.

XX. 1. Eſt & aliud interpretandi genus, [u] + ex conjecturis, extra ſignificationem verborum, + eorum ſcilicet, quibus promiſſio continetur: idque duplex, [63] + vel extendens, vel [64] coarctans. + Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam ſicut in rebus omnibus, ut effectus non ſequatur, + ſatis eſt unam deeſſe cauſarum, ut naſcatur, omnes convenire oportet; [65] + ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda eſt: + multoque hic difficilius, quam in caſu, de quo ſupra dicebamus, ubi verba largam aliquam ſignificationem, etſi minus receptam, admittunt. Nam hic [66] extra verba promittentia conjecturam quærimus, + quæ valde certa eſſe debet, ut obligationem inducat; + nec ratio ſimilis ſufficit, + ſed oportet eadem ſit; + nec id ſemper ſatis eſt, ut dicamus ex ratione faciendam extenſionem: quia, ut modo dicebamus, + ſæpe ratio ita movet, [67] ut voluntas tamen ſit cauſa per ſe ſufficiens, etiam ſine ratione illa.

u Eve.k. in loco a ratione legis ad reſtrictionem, & in loco a ratione legis ad extenſionem.

2. Ut ergo talis extenſio recte fiat, opus eſt ut conſtet, rationem, ſub quam venit caſus, quem volumus comprehendere, + eſſe cauſam unicam, & efficacem, quæ promittentem moverit, + eamque rationem ab eo [68] conſideratam in ſua generalitate, + quia alioqui promiſſio futura fuiſſet iniqua, aut

GROTII.

x *Vox primi ambigua eſt*] Vide *Albericum de Roſato* de ſtatutis qu. 106. & 107.

y *Scipio*] Capta Carthagine novâ in Hiſpania. [Refert id *Livius*, XXVI, 48. Adde *Excerpta ex Dione Caſſio*, p. 602. inter *Exc. Valeſ.* J.B.]

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controverſiæ tollendæ cauſa veteres ſolebant interdum *hieran* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc eſt, coronam, quam uterque meruiſſe videbatur, alicui Deo ſacrare, & in templo ſuſpendere. *Ovid.* 13., Met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus eſt, poſteriori plures eſſe poſſunt.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expreſſum ſit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adeſſe oportet: ut anguſtior, ſufficit minimum abeſſe.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expreſſum non eſt, ſed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] i. Num. 7.

68 *Conſideratam in ſua generalitate*] Ut etiam complectatur caſus non expreſſos.

(rr) Heic potius mihi videtur diſtinguendum, an actus, cujus præſtationi præmium promiſſum eſt, poſſit *iterari*, *aut non*. Si *prius*, jubendi ſunt illi, qui præmium ambiunt, iterum e. g. curſum inſtituere. Si poſterius, vel ipſum *præmium* ſine incommodo, aut onere nimio multiplicari poteſt, vel *non poteſt*. Si *poteſt*, utrique ſolidum praemium dandum, quum uterque meritus ſit. *Sin minus*, praemium vel *dividi* poteſt, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune poſſideri*, & ita poſſidebitur; vel neutrum fieri poteſt, & tunc vel ex *ſorte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia fuſius deduximus, & probavimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

aut inutilis. Hæc quoque pars tractari ſolet + a rhetoribus in loco *περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας*, cujus ſpeciem unam ponunt, quoties ſemper eandem ſententiam dicimus: ſed & alter locus [69] *κατὰ συλλογισμὸν*, *per ratiocinationem*, huc pertinet: nimirum, + ubi [70] ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a jurisconſultis traduntur [z] + de his, [71] quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum ſit [a] in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. + Is locus ne aggere quidem cingi poterit, + ſi ſatis conſtet, prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta, [72] qui poſthumum omnino exſpectabat, + ut [73] ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, [74] ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet, voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum non + apud jurisconſultos tantum,
x Lib. I. c. 39. & II. c. 32. *de Orat. Bruto*: c. 52, 53. ſed & [b] apud [x] Ciceronem, & Valerium (ss) Maximum invenire eſt.

4. Cicero cauſam hanc adfert + oratione [y] pro Cæcina: *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat?* + *minime. Quæ res igitur valuit?* + *voluntas: quæ ſi tacitis nobis intelligi poſſet, verbis omnino non uteremur: quia non poteſt, verba*
y Cap. 20. *reperta ſunt, non* [75] *quæ impedirent, ſed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit, idem jus eſſe, ubi perſpicitur [c] una, atque eadem cauſa æquitatis,

GROTII.

z *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene *Seneca* excerptis controverſiarum VI, 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum.* *Quintilianus* controverſia (immo *Declamat.*) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud *Plinium* hiſtoriæ naturalis libro XVIII: *Quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo modo D jugerum, & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret.* (Cap. 3.) Eſt eadem hiſtoria apud *Valerium Maximum* VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud *Tacitum* annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ eſt in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus*] *Fuſcus Arellius* in controverſia, quæ eſt apud *Senecam* decima libro II. *Hunc enim animum fuiſſe ſine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (c. 42.)

c *Una, atque eadem cauſa æquitatis*] Sic in ſponſam alterius adulterium committi, probat *Philo* de ſpecialibus legibus, addita cauſa: *αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι* (Pag. 788. A.) *Idem valent ſponſalia, quod nuptiæ.* Sic in lege per Moſem data ſub bovis nomine intelliguntur omnia animantia manſueta: ſub nomine putei foſſa quævis, *Exodi* XXI, 28. & 35. *Chaſſanæus* Catalogo Gloriæ mundi V. parte, conſid. 49.

GRONOVII.

69 *Κατὰ συλλογισμὸν*] *Quinctil.* inſtit. 7, 8.

70 *Ex ſcripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis, aut pacti ſententia eluditur: quoties quod lex, aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit.

72 *Qui poſthumum*] Qui certum habebat ſe uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia diſpoſitionis*] Teſtamenti, aut cujuſcumque ultimæ voluntatis.

74 *Si is poſthumus natus non eſſet*] Si abortum paſſa ſit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

75 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obſcuram redderent. [Minimè: ſed quæ efficerent quo minus voluntas effectum haberet. *J. B.*]

(ss) Nihil hac de re exſtat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Teſtamentis, & reſciſſis*, ubi locus eſſet aptus, nec alibi, quod ſciam. Sed in Cap. præced. *Lib. VII. Cap.* 7. n. 1. exemplum legitur, quod ad hanc regulam poteſt referri, quamquam contrario modo: nimirum, Patris, qui, quum Filium ſuum in bello occubuiſſe falſo crederet, alios inſtituerat heredes,

Digitized by Google

æquitatis, id eſt, rationis, quæ ſola moverat: + Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis, armatisve*, locum habere adverſus omnem vim, quæ ad caput, & vitam pertineat. [z] *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos, armatoſque*: + *quæ ſi* [76] *alio conſilio, eodem periculo facta ſit, eodem jure eſſe voluerunt.* In declamatione patris [a] Quintiliani exemplum hoc eſt: + *Cædes videtur ſignificare ſanguinem, & ferrum; ſi quis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones*, (tt) + *aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam* [77] *immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille, qui ferro percuſſus ſit.* + Similis eſt argumentatio Iſæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo, quod teſtamentum Attica lege vetitum eſſet fieri filia invita, infert, [78] ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti.

z Cap. 22.

a Decl. 350.

XXI. Atque hinc ſolvenda eſt celebris illa quæſtio, quæ & apud [b] Gellium eſt + de mandato, an impleri poſſit non per idem, ſed per aliud æque utile, aut utilius, quam erat id, quod mandator præſcripſerat. (xx) Id enim ita demum licet, ſi conſtet, quod præſcriptum erat, + non præſcriptum fuiſſe [79] ſub ſpeciali ſua forma, [d] ſed ſub conſideratione generaliore, quæ aliter quoque obtineri poſſit: quomodo eum, + qui fidejubere erat juſſus, mandare poſſe creditori, ut tertio pecuniam numeret, [e] a Scævola reſponſum eſt. Cæterum, ubi de eo non ſatis conſtat, retinendum eſt quod apud Gellium eo loco legitur, [80] + diſſolvi imperantis officium, ſi quis ad id, quod facere juſſus eſt, non obſequio debito, ſed conſilio non deſiderato reſpondeat.

b Lib. I. c. 13.

e L. ult. D. Mandati.

XXII. + Reſtringens interpretatio extra ſignificationem verborum, quæ promiſſio-

heredes. Hoc, ut videtur, anſam dedit errori Auctoris noſtri, memoriæ vitio duo diverſa confundentis. *J. B.*

G R O T I I.

d *Sed ſub conſideratione generaliore*] *Quintilianus* controverſ. [Immo *Declam.*] CCLVII. *Servi quædam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruiſſe.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ, accipiendæque ſint; & in iis, quæ Johannes Juſtinianeorum ducum unus fecit contra Beliſarii verba, Gothicorum II, & IV. [Scilicet apud P R O C O P. Lib. II. c. 10. & *Hiſt. Miſc.* c. 23.]

G R O N O V I I.

76 *Alio conſilio, eodem periculo*] Alia via, & modo, eodem juſto metu.

77 *In immenſam altitudinem*] De tecto excelſo, vel turri in humile ſolum, de jugo, aut cacumine montis ſaxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Quia una utrinſque ratio eſt, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub ſpeciali ſua forma*] Non ut juſſum facias modo, ſed juſſam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, ſi ſic feciſſes, ut ille juſſerat.

80 *Diſſolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii ſubverti.

(tt) Editio *Obrechti* habet: *Si occiderit in latrinas, aut &c.* quòd omnino rectius eſt. *J. B.*

(uu) Locus eſt *pag.* 400. *Edit. Wech.* ſed ubi hoc tantum dicitur, Patrem, qui ſolas filias ex juſto matrimonio natas relinquit, neminem poſſe adoptare, heredemque ſcribere, niſi cui prius filiam in matrimonium collocaverit, juxta Legem *Athenis* conſtitutam. Deceptus eſt Auctor ab Interprete Latino infeliciſſimo, qui ἐπὶ ταύταις vertit, *in illarum* [filiarum] *arbitrio*: & ἄνευ τῶν θυγατέρων, *inſciis filiabus, non conſultis*: quum hæc ſignificent, non ſine illis uxoribus ductis ab eo, qui teſtamento heres inſtituitur. Adde Viri Eruditiſſimi *Jac. Perizonii* Diſſert. Triad. *Diſſ.* II. pag. 60, *& ſeqq.* ubi rectè locum exponit; ut dudum poſt hæc ſcripta animadverti. *J. B.*

(xx) Confer P U F E N D O R F. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

G R O-

promiſſionem continent, + aut [81] ex defectu petitur originario voluntatis, + aut [82] ex caſus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur + ex abſurdo, quod alioqui evidenter ſequeretur; ex ceſſatione rationis, [e] + quæ ſola plene, & efficaciter movit voluntatem; + & ex materiæ defectu. + Primum in eo fundamentum habet, + quod nemo credendus eſt velle abſurda.

XXIII. + Secundum, ex eo, quod [83] contentum in promiſſione, ubi ratio talis additur, aut de ea conſtat, [84] non conſideratur nude, ſed quatenus ſub ea ratione venit.

XXIV. + Tertium, in eo, + quod materia, de qua agitur, ſemper intelligenda eſt [85] obverſari animo loquentis, etiamſi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, + cum dicitur [86] non ſemper eadem ſententia.

+ XXV. 1. Sed de ratione notandum eſt, ſub ea + comprehendi ſæpe quaſdam res [87] non ſecundum exiſtentiam, ſed ſecundum potentiam moraliter conſideratam, quæ ubi locum habet, reſtrictio facienda non eſt. Sic ſi cautum ſit, ne exercitus, aut claſſis aliquò ducatur, non poterit duci, + etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, + ſed periculum qualecunque ſpectatum eſt.

2. Solet & hoc diſputari, + an promiſſa in ſe [88] habeant tacitam conditionem, ſi res maneant quo ſunt loco: + quod negandum eſt, niſi apertiſſime pateat, + ſtatum rerum præſentem in unica illa, quam diximus, ratione inclusum eſſe. Sic paſſim [d] in hiſtoriis legimus, [89] + legatos a ſuſcepto itinere domum rediiſſe deſerta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia, aut cauſa ceſſaret.

d *Paſcal. legato.* c. 57.

XXVI. 1. + Repugnantia caſus emergentis cum voluntate ſolet & ipſa ab oratoriæ artis magiſtris referri ad eum, quem [e] dixi, locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας.

e §. 24.

GROTII.

e *Quæ ſola plene, & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. *Adigere* 6. §. *quamvis*. 2. D. *de jure patronatus*.

GRONOVII.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile eſt, ab initio hanc voluntatem paciſcentis non fuiſſe.

82 *Ex caſus emergentis*] Aut fuiſſe quidem, ſed non, ſi tale quid contingeret, quod intervenit. (Non hic eſt ſenſus Auctoris: ſed caſum, de quo agitur, talem eſſe, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuiſſe, præſumatur; quum in priori ſpecie, ubi eſt *defectus originarius voluntatis*, caſus excipiendus cenſeatur ab initio obverſatus eſſe animo loquentis, & jam tum adeo ab illo exceptus. *J. B.*

83 *Contentum in promiſſione*] Res promiſſa.

84 *Non conſideratur nude*] Non promiſſa eſt omni modo, ſed ob impellentem rationem, ſine qua promiſſum non eſſet. Ut cum apud *Sueton.* colligitur, Tiberium neceſſitate magis, quam judicio adſcitum ſucceſſorem ab Auguſto, quia præfatus ſit in teſtamento: *Quoniam ſiniſtra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres eſto.* c. 25.

85 *Obverſari animo*] Atque ita qui ſenſus extra materiam eſt, animo ejus obverſatus non videtur.

86 *Non ſemper eadem*] Iiſdem verbis de negotiis diverſis.

87 *Non ſecundum exiſtentiam*] Non quæ jam nunc ſint, & reſpiciantur, ſed ex quibus exiſtere poſſit quod reſpicitur.

88 *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam ſi &c.

89 *Legatos a ſuſcepto*] Ut Titus a patre miſſus ad gratulandum Galbæ, qui occiſus interim erat, Othone ſucceſſore. *Tacit.* 2, *hiſt.* 1.

GRO-

Digitized by Google

διανοίας. + Eſt autem duplex: nam aut voluntas colligitur [90] + ex naturali ratione, + aut ex alio ſigno voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Ariſtoteles, qui hanc partem accuratiſſime tractavit, + propriam virtutem tribuit in intellectu *γνώμην*, ſive *εὐγνωμοσύνην*, id eſt, *æquiprudentiam*, in voluntate vero *ἐπιείκειαν*, id eſt, + *æquitatem*, quam ſapienter definit, [91] correctionem ejus, [f] + in quo lex deficit ob univerſalitatem: + quod ad teſtamenta quoque, & pacta ſuo modo referri debet. Nam + quia caſus nec prævideri omnes poſſunt, nec exprimi, ideo libertate quadam opus eſt eximendi caſus, + quos qui locutus eſt, ſi adeſſet, eximeret: + non tamen [92] temere; + id enim eſſet [93] dominum ſe facere actus alieni; + ſed ex ſufficientibus indiciis.

2. + Certiſſimum indicium eſt, [94] ſi quo caſu ſequi verba illicitum eſſet, id eſt, pugnans cum naturalibus, aut divinis præceptis. Talia enim, [95] cum obligationis capacia non ſint, + eximenda ſunt neceſſario. *Quædam*, ait Quintilianus [f] pater, *etiamſi nulla ſignificatione legis comprehenſa ſint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promiſit depoſitum gladium reddere, + non reddet furenti, ne aut ipſi periculum creet, aut aliis innocentibus. + Sic nec reddetur res depoſita ei, qui depoſuit, [96] ſi dominus eam repetat. *Probo*, inquit [g] Tryphonius, *hanc eſſe juſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit*, + *ut non diſtrahatur ab ullius perſonæ juſtiore repetitione.* Ratio eſt, quia, [97] + ut alibi notavimus, introducti ſemel dominii ea vis eſt, ut rem domino cognito non reddere omnino injuſtum ſit.

f *Decl.* 315.

g *L. bona fides.* 32. *D. depoſiti.*

+ XXVII. 1. Secundum erit indicium, [h] ſi [98] verba ſequi + non quidem per ſe, & omnino illicitum ſit, ſed æque rem æſtimanti nimis grave, atque intolerabile: [99] + ſive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ, + ſive comparando perſonam, & rem, de qua agitur, cum ipſo fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, + intra eos dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat: quia actus tam benefici ea eſt natura, + ut non credendus ſit quiſquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare. Sic qui auxilium federato promiſit, + excuſabitur quamdiu ipſe domi periclitatur, in quantum

h *Molin. diſp.* 294. *Sylv. verb. commodatum. n.* 4. *Leſſ. l.* 11. *c.* 27. *dub.* 5.

GROTII.

f *In quo lex deficit ob univerſalitatem*] *Seneca* IV, controverſia 27. *In lege, inquis, nihil excipitur; ſed multa, quamvis non excipiantur, intelliguntur: & ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa; quædam vero tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent.*

GRONOVII.

90 *Ex naturali ratione*] Quod homo ſanus, & ſuæ ſpontis id ita eſſe, vel eo caſu voluiſſe, non potuit.

91 *Correctionem*] Exceptionem a lege, quod eum poſſit aliquo modo ſub eam trahi, revera tamen definitum non eſt, quia univerſalia tantum, non etiam ſingularia perſequitur.

92 *Temere*] Ex nulla, vel levi ratione.

93 *Dominum ſe facere*] Pro arbitrio mutare, atque interpolare, quod non eſt noſtri, ſed alieni arbitrii.

94 *Si quo caſu ſequi*] Talis ſit caſus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo poſſit obligari.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui depoſuit, aliquamdiu poſſederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2, 10. 1.

98 *Verba ſequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive abſolute*] Vel cuivis homini pro captu noſtræ fragilitatis, vel ei, qui promiſit.

Digitized by Google

[f Aug. ad l. 7. ad l. Rhod. Vaſq. contr. Ill. c. 31.] quantum copiis opus habet. [f] Et [g] conceſſio immunitatis vectigalium, & tributorum [+] intelligetur [1] de quotidianis, & anniverſariis, non de iis, quæ ſumma neceſſitas exigit, & quibus carere reſpublica non poteſt.

[k De Offic. I. 10.] 2. Ex quibus apparet, nimis laxe dictum a Cicerone, [k] [+] non ſervanda promiſſa, quæ ſint iis, quibus promiſeris, inutilia, [+] nec ſi plus tibi noceant, quam illi proſint, cui promiſeris. Nam an res utilis ſit futura ei, cui promiſſa eſt, [2] [+] judicare promiſſor non debet, [+] niſi forte in caſu furoris, de quo ſupra diximus: & ut promiſſum promiſſorem non obliget, non ſatis eſt [3] quodlibet nocumentum in promiſſorem, ſed tale oportet ſit, [h] [+] quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promiſit, non tenebitur, ſi eum [4] morbus ſonticus patris, aut filii detineat. [l Cap. 10.] Et hoc recte Cicero de Officiis [l] primo: *Si conſtitueris te cuipiam advocatum* [5] *in rem præſentem eſſe venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit,* [+] *non ſit contra officium non facere quod dixeris.*

[m De Benef. l. IV, c. 35.] 3. In eundem ſenſum accipiendum, nec ultra trahendum eſt [i] quod apud [m] Senecam legimus: [6] *Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam,* [+] *ſi* [7] *cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum; alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. Promiſi* [8] *advocationem; poſtea apparuit, per illam cauſam* [9] [+] *præjudicium in patrem meum quæri: promiſi me peregre una iturum;* [+] *ſed iter infeſtari latrociniis nuntiatur: in rem præſentem venturus fui; ſed æger filius, ſed puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debent eadem, quæ fuerint cum promitterem, ut promit-*

tentiæ

GROTII.

g *Conceſſio immunitatis*] Vide *Roſenthalium* de Feudis cap. V. concl. LXXXVI. num. 2. *Heig.* Illuſtrium XVIII, num. 16. parte 1. *Cothmannum* conſ. XI, 32. *Clarum* §. feudum. XXIX, 2. *Andream Knich* de Veſtitis Pactis, parte II, c. 5. num. 20. *Henricum Bocer* de Collectis cap. IV, 12.

h *Quod pro naturo actus credi debeat exceptum*] Vide *Carolum Molinæum* ad conſuetudines Pariſienſes tit. 1. §. 2. gl. IV. n. 3. *Ferd. Vaſquium* de ſucceſſionum creatione libro II, §. XVIII. num. 80. *Antonium Fabrum* rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. *Zaſium* in l. ſtipulatio hoc modo. 61. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum, 25. *de jurejurando*, & *Alciatum* ad c. *cum contingat*, eodem titulo.

i *Quod apud Senecam legimus*] Ejuſdem hæc ſunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam, quia promiſi, ibo, etiamſi frigus erit, non quidem ſi nives cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamvis non concoxerim, ſed non ſi febricitavero. Sponſum deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere in incertum jubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi hæc ita erunt. Effice ut idem ſtatus ſit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem; deſtituere levitas non erit, ſi aliquid intervenit novi; quid miraris, cum conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia præſta, & idem ſum. Vadimonium promittimus, tamen deſeritur. Non in omnes datur actio, deſerentem vis major excuſat.* Uſi ſæpe hoc effugio Angli. Vide *Camdenum* in anno M D XCV. tum in controverſia cum Batavis, tum in altera cum Anſeaticis.

GRONOVII.

1 *De quotidianis, & anniverſariis*] Perpetuis, & ſolennibus.

2 *Judicare promiſſor*] Neque hoc dicit *Cicero*: intelligit enim, quæ revera omnium ſanorum judicio ſunt inutilia, non unius promiſſoris.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecumque damnum, quod inde ſentiat promiſſor.

4 *Morbus ſonticus*] Gravis, quo vita periclitatur.

5 *In rem præſentem*] In foro, & judicio præſto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefelliſſe, & levitatis infamiam ſubiiſſe.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex tranſverſo interveniens faciem rerum, ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid ſtatui, quo cauſa patris mei pendens in lite fiat deterior.

GRO-

tentis fidem teneas. + Omnia intellige, pro actus ejus, de quo quæritur, natura, ut jam modo expoſuimus.

+ XXVIII. Diximus, [n] alia quoque eſſe poſſe ſigna voluntatis, + quæ oſtendant [10] caſum eximendum. Inter ea ſigna nihil validius eſt, quam verba [11] alio loco poſita, non ubi directe pugnant, quæ eſt ἀντινομία, + cujus ſupra meminimus, + ſed cum velut inſperato ex ipſo rerum eventu inter ſe committuntur, quam + Rhetores Græci vocant τὴν ἐκ περιςάσεως μάχην. *n Sup. §. XXVI. n. 1. junct. n. 4.*

XXIX. 1. In hac diſceptatione + utra pars ſcripti [12] cum ex caſu fit colliſio prævalere debeat, regulas quaſdam ex antiquis auctoribus [k] Cicero poſuit, quæ ut ſpernendæ neutiquam ſunt, ita mihi non ſuo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. [l] + Ut quod permittit [13] cedat ei, quod jubet: (yy) + quia qui permittit aliquid, ita permittere videtur, niſi aliud quid obſtet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait [14] Scriptor ad [o] Herennium, plus valet [15] ſanctio permiſſione. + Ut quod faciendum eſt certo tempore, ei præferatur, quod quovis tempore fieri poteſt: *o Lib. II. c. 10.* unde ſequitur, ut plerumque + pactio [16] vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, niſi aut tempus ſit expreſſum, aut juſſio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ ſupradictis qualitatibus pares ſunt, + ut præferatur quod magis eſt peculiare, & ad rem propius accedit: + nam ſolent ſpecialia efficaciora eſſe generalibus: & in prohibitionibus, + ut quæ pœnam adjunctam habet, ei, quæ pœna vacat, + & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur. Tum vero, + ut ſuperet quod cauſas habet aut magis honeſtas, aut magis utiles. + Extremo loco, ut (zz) quod poſtremo dictum eſt vincat.

2. Illud ex ſuperioribus hic repetendum eſt, + pactorum juratorum eam eſſe vim, ut intelligi debeant ſecundum receptiſſimam proprietatem, & + ut omnes

G R O T I I.

k *Cicero poſuit*] De Inventione ſecundo, (*Cap.* 49.) & ibi *Marius Victorinus.*

l *Ut quod permittit, cedat ei, quod jubet*] *Quintilianus* declamatione CCC. LXXIV. *Semper potentior lex eſt, quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus* Phormione actu 1. ſcen. 2. (*verſ.* 76.) *Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex, quæ aliquid permittit, quàm illa, quæ aliquid jubet.* Vide *Ciceronem* Verrina II. (*Cap.* 51.) & quæ habet *Connanus* libro I, c. 9.

G R O N O V I I.

10 *Caſum eximendum*] Tali caſu non voluiſſe fieri, quod quis voluit fieri.

11 *Alio loco poſita*] Non conjuncta, & proxima illis, quibuſcum pugnant.

12 *Cum ex caſu fit colliſio*] Caſu colliduntur, & eventu, *Quintil.* 7, 7.

13 *Cedat ei*] Minus obligans, urgenſque crebatur, quàm, &c.

14 *Scriptor ad Herennium libro II.*] cap. 10.

15 *Sanctio permiſſione*] Quod imperatur, neceſſarium; quod permittitur, voluntarium eſt. *Cic.* 2, de Invent. 49.

16 *Vetans obligat ad quodvis*] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, ſed quovis fieri poteſt.

(yy) Modo ſcilicet Permiſſio ſit generalis, juſſum autem particulare: alias id, quod jubetur univerſaliter, cedit Permiſſioni particulari; ut ad Pufendorfium obſervatum eſt. *J. B.*

(zz) Regula illa heic non benè aptatur. Illa enim valet, ubi omnimoda, & perpetua eſt repugnantia inter utramque partem ſcripti: quum heic agatur de colliſione in certis tantum caſibus. Plura dicemus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

omnes reſtrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino neceſſarias, quam maxime repudient. Quare & ſi juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, [m] + præferendum erit (aa) cui adeſt jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, + an in dubio contractus perfectus cenſeri debeat antequam ſcriptura confecta ſit, & tradita. Nam [p] id Murena cauſabatur adverſus ea, quæ inter Syllam, & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, [n] + credendum, ſcripturam adhiberi, ut [17] monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem. + Alioqui exprimi id ſolet, ut in judiciis cum Nabide: [q] *Ex qua die deſcriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

[p] *Appian. Mithr.* p. 214. *Ed. H. Steph.*
[q] *Livius* l. XXXIV. c. 35.

XXXI. Illud vero non admittam, + quod [r] quibuſdam placuit, contractus regum, & populorum quantum fieri poteſt + interpretandos ex jure Romano: niſi appareat, inter quoſdam populos jus illud civile in his, quæ juris ſunt gentium, + etiam pro jure gentium receptum eſſe; + quod temere præſumendum non eſt.

[r] *Alc.* v, *conſ.* 17.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus [s] in Sympoſiacis movet, + conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum [18] accipiens hic ſit, qui promittit, + ejus verba formam dare negotio, ſi abſoluta, & in ſe perfecta ſint. Nam + ſi [19] per affirmationem reſpiciant verba offerentis, tunc ea ipſa ex natura vocum relativarum repetita in promiſſione videbuntur. + Antequam vero accepta ſit conditio, ne eum quidem teneri, qui obtulit, certum eſt; + nullum enim adhuc jus quæſitum eſt, ut ex his, quæ de promiſſione ſupra [t] diximus, apparet. Et hæc oblatio conditionis + minus eſt promiſſione.

[s] IX. *Symp.* 13.
[t] *L.* II, *C.* XI, §. 15, *ſeq.*

GROTII.

m *Præferendum erit cui adeſt jurisjurandi religio*] Acontius apud *Ovidium* :

Promiſit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc eſt teſtificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic ſit major, an ille metus?

(Epiſt. Heroid. XX, 159. & *ſeqq.*)

n *Credendum ſcripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem*] L. in re. 4. & l. ſi res geſta. 5. D. *de fide inſtrumentorum.* l. pactum, quod bona fide, 17. C. de pactis. ſic legem *contractus*, quæ eſt 17. C. *de fide inſtrumentorum*, interpretantur *Bartolus*, & *Johannes Faber*, *Salicetus*, quorum ſententia in judiciis contra *Baldum*, & *Caſtrenſem* prævaluit. *Mynſingerus* decade X, conſ. XCI. *Neoſtadius* de pactis antenuptialibus, obſervatione XVIII. quare non ſatis probabile eſt, quod *Ligniacus* adfert de inſtrumento a rege ſubſcripto, ſed nondum addito ſigillo, & ſecretarii manu, libro II. rerum Italicarum *Guicciardini.*

GRONOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi poſſit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

18 *Accipiens hic ſit*] Qui enim offert, facit optionem, vel electionem ejus, utrum, duorum, aut quid e pluribus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, ſed tantum, accipio, vel maxime, vel, ita ſit.

(aa) Hoc nititur falſa hypotheſi, de quâ ſuo loco monuimus. *J. B.*

HENRICI

Digitized by Google

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XVI.

Absolvimus materiam de *promiſſis*, *eorumque jure*; ſequitur nunc tractatus *de interpretatione promiſſorum dubiorum*. Auctor admodum prolixus eſt in demonſtrando hoc themate; ubi in genere notandum, pleraſque regulas interpretationum, quas Auctor ſuppeditat, deſumtas eſſe ex Rhetorica, adeoque non pertinere ad explicationem thematis: modos enim ſuppeditat, quibus thema ampliari poteſt. Vera ergo præmittemus principia, quæ in poſitione noſtra IV. continentur.

PROPOSITIO I.

Diſpoſitio non ſatis declarata non eſt diſpoſitio, neque jus inde oritur: idemque de factis non probatis dicendum eſt.

DEMONSTRATIO.

Sæpius dictum eſt, declarari voluntatem hominum per ſigna, quibus animi ſenſa exprimuntur, & quæ duplicia ſunt, *verba*, vel *facta*, ſub quibus continentur geſtus, vultus, nutus, aliaque ſigna voluntatem declarantia. Si proinde talia ſigna voluntatis certa, & evidentia non exſtant, deficit diſpoſitio, & nemo ſibi jus ex tali voluntate arrogare poteſt.

PROPOSITIO II.

Verba dubia intelligi debent 1. *ex uſu loquentis*, 2. *ex uſu publico*, 3. *ex proprietate vocis.*

DEMONSTRATIO.

Sæpius contingit, verba dubia eſſe, & ab altero hoc, ab altero alio ſenſu ſumi, & utrumque ſenſum verbis convenire poſſe: tunc igitur ad interpretationis naturalis regulas recurrendum eſt. Interpretatio igitur eſt voluntatis dubiæ declaratio, & non tantum in *verbis*, ſed & in *factis* neceſſaria eſt; de priori hic agimus.

Verba autem interpretationem recipiunt *I. ex more loquentis.* Nam cum de ejus mente, ac voluntate quæratur, inprimis videndum eſt, quid ille ſolitus fuerit tali verbo exprimere; quisquis enim mentem ſuam exprimere ſolet verbis ſibi familiaribus: indeque verba intelligi debent uti loquens ea intelligere ſolitus eſt; quod etiam jure Romano ita ſtatutum eſt. *L.* 50. §. *fin. Legat.* 1. *L.* 73. *de Legat.* 3. *l.* 69. *Reg. jur.* Excipe. ſi inter duos res agitur; tunc enim verba explicari debent juxta id, quod inter utrumque actum eſt, *dd. ll. II. Ex uſu publico*: ſi ſcilicet mos loquendi ſpecialis ejus, qui diſpoſuit, non apparet, id intelligendum eſt, quod publice intelligi ſolet, *d. l.* 50. §. *f. d. l.* 75; ſermo enim ideo introductus eſt, ut homines ſe invicem intelligant. Unde Ariſtoteles definit verba, quod ſint ſigna ex inſtituto hominum introducta, *de interpr. c.* 11. Atque hinc proverbium illud: *Verba valere uſu, ſicut nummi;* & Horatius de uſu ait: *quem penes arbitrium eſt, & norma loquendi.* Add. *Procop. Vandal. l.* 1. Quod adeo verum eſt, ut nec princeps nomina inter gentes recepta, & uſitata mutare poſſit. Vid. *Aut. in not ad th.* 2. *ibique Teſm.*

III. Ex proprietate vocis, & natura negotiorum: Si igitur nec publicus uſus aliquid definit, ex natura vocum intentio elici debet. *L.* 69. *pr.* §. 1. *de legat.* 3 *l.* 67. *Reg. jur.* Tamdiu enim res manet in ſuo Statu naturali, donec inde appareat receſſum. Unde quam maxime intereſt, veram vocum ſignificationem in ſingulis linguis addiſcere: atque in eo maxime operoſi fuere JCti Romani, *tot. tit. de verb. ſignif.*

PROPOSITIO III.

Facta explicanda ſunt 1. *ex ordine ſuo*, & *ſtatu*

Digitized by Google

ſtatu naturali , 2. ex ratione , 3. ex circumſtantiis : quæ ſi deficiant nihil actum videtur.

D e m o n s t r a t i o.

Si proinde *facta* dubia ſunt , ea itidem interpretationem recipiunt.

I. Ex more agentis ; & inquiri quam maxime debet , 1. quid ab eo actum ſit , & 2. quomodo hic actus intentioni agentis conveniat. *L.* 34. *pr. Reg. juris l.* 21. *pr. Reb. dub.*

Excipe ſi inter duos res agitur : tunc inſpicitur mos utriusque agentis , & quid proinde inter utrumque actum ſit.

II. Si ſpecialis mos agentis non appareret , id ſequitur , quod communiter per talem actum intelligitur , *d. l.* 34. *vs. aut ſi non &c.* Ita communis intentio eſt , ut actus ſubſiſtat , *l.* 12. *l.* 21. *de Reb. dub. l.* 34. *§.* 1. *legat.* 2 ; favere familiæ , aut cognationi ſuæ , *l.* 10. *C. legat. l.* 50. *in fin. leg.* 1 ; conſiderare merita in liberalitate , *l.* 13. §. 1. *Reb. dub.*

III. Si nec publicus uſus aliquid definit , decidenda res eſt ex ipſa natura actus , ſeu negotii , *l.* 69. *pr. &* §. 1. *de legat.* 3. *l.* 67. *Reg. jur.* Et in hac ſpecie ampliſſima , & varia eſt interpretationis materia. Unde videndum , ut partes negotii inter ſe , & cum toto , pro cujusque natura apte cohæreant , nec tantum cum ipſa ſubſtantia negotii , ſed & cum antecedentibus , & conſequentibus , immo & cum ipſo jure , ac ratione , quin & voluntate diſponentis , *Cic. l* 2. *de invent. loco ex ambiguo.* Et hæc convenientia partium negotii inter ſe , & cum antecedentibus , & conſequentibus , & cum ipſo toto , eſt præcipuum interpretationum fundamentum Hinc ſi plures ſint perſonæ , res , ſummæ , & altera non ſit ſatis definita , definienda eſt ex altera , quæ præcedit , & ſequitur , *l.* 50. *in f. leg.* 1.

Quid vero ſi plures ejusdem verbi ſunt ſignificationes , & plures ejusdem actus fines ? Sane , jure naturæ hic omnis deficit diſpoſitio : quia jus tantum oritur ex diſpoſitione , adeoque ex declarata voluntate ; ea autem non eſt declarata , quamdiu eſt incerta.

Cum vero in negotiis privatorum interſit admodum , præſcindere controverſias ex diſpoſitione dubia oriundas , jure civili certæ interpretationum regulæ ſunt inventæ , juxta quas judex decidere cauſas debet. Huc pertinet

I. Quod in dubio valeat , vel credatur id , quod veroſimilius eſt , *L.* 114. *Reg. jur. c.* 54. *Reg. jur. in* 6. Ita in naufragio veroſimilius eſt prius periiſſe imbecilliorem : huc quoque pertinet regula , quod in dubio aliquid actum videatur.

II. Quod valeat negotium in favorem cauſæ , v. g. dotis , eccleſiæ , teſtamenti , libertatis. Hæc interpretationum regula eſt meri juris civilis ; nam jure naturæ non ex favore , vel gratia , nec ex odio jus alii quæritur , ſed ex ſola voluntatis declaratione , ubi ſaltem quæritur , quid voluerit , non cui magis , aut minus faverit.

III. Quod aliquando interpretatio fiat in pœnam : *l.* 39. *ff. Pact.* uti ſi potuit diſponens apertius legem dicere rei ſuæ : nam jure naturæ jus demum oritur ex voluntate ſatis declarata , non ex eo , quod jus civile in pœnam demum ſtatuit ; id enim mere poſitivum eſt.

IV. Si plures conjecturæ concurrunt , efficiunt vel ſemiplenam probationem , ad effectum juramenti ſuppletorii ; vel indicia ſaltem , ad effectum juramenti purgatorii : idque itidem mere civile eſt ; quia J. N. ex voluntate declarata jus oritur , non ex vagis conjecturis.

Not Jus civile ex circumſtantiis ſæpius aliquid inducit , & pro vero ponit , adeo ut nec probatio in contrarium admittatur ; cujus exempla ſunt in *l.* 28. *de V. S. l.* 2. *C. R. V. l.* 10. *C. jur. & fact. ign. Laut. compend. fol.* 424 : quas conjecturas vocant juris , & de jure.

Quæritur , quis probet vel mentem , vel uſum communem loquentis , aut agentis , vel naturam verborum , & actus ? Reſp. Videndum , quæ propoſitionum invicem adverſantium prima incerta ſit , ita ut quæ eam præcedit quoad genus ſuum certa ſit ; pro illa enim præſumtio , & altera probanda eſt : ſeu cum duo invicem contradicunt , & contendunt agendo , excipiendo , replicando &c. videndum unde incipiat incertum ; quod enim primum incertum eſſe incipit , id probandum : ſeu videndum , quod ultimo certum eſt ; id enim præſumitur , & quod ſequitur , ac incertum eſt , id probari debet. Si eo perveniri non poſſit , ſed utrumque maneat incertum , videndum , quid magis ſit certum ; idque tamdiu præſumitur , donec contrarium probetur. Verum , cum hoc exitum in vita civili vix habere poſſit , nec certa incertorum menſura dari poſſit , hinc JCti Romani merito id reſtrinxerunt ad præſumtionem juris , ut ſi talis pro aliquo mili-

tet

tet, ea transferat in alterum onus probandi.

Additio.

„ Hæc principia diſtincte expoſuit B. Parens in diſputatione *de eo, quod juſtum eſt in dubio, Sect.* I. 2 & 3.

„ Nos pauciſſimis regulis totam interpretationis materiam abſolvimus: vel enim de interpretatione verborum agitur, vel de interpretatione factorum.

„ Si VERBA dubia ſunt *I.* Regula generalis eſt, quod is ſenſus verborum valeat, quem contrahens ſcit alterum intelligere. Si proinde quis alio ſenſu verba contractus accipit, ac alterum intellexiſſe ſcivit, fallaciam committit, nec eſt utriusque conſenſus in idem placitum.

„ *II* Si contrahens neget, ſibi cognitum fuiſſe alterum tali ſenſu verba intellexiſſe, verba ſumi debent ex uſu communi: adeoque interpretatio fit contra eum, qui uſum illum communem ſcit, vel ſcire debet.

„ *III.* Verba interpretationem recipiunt ex fine negotii promiſſi. Sic qui iter permittit, reditum quoque permittere videtur.

„ *IV.* Denique interpretatio quoque fit ex medii neceſſitate, ſi nimirum finis promiſſi aliter obtineri nequit; qui enim vult finem, vult quoque media.

„ Si FACTA dubia ſunt, interpretatio fieri debet I. ex *uſu communi*, quid nimirum communiter per talem actum intelligatur: 2. *ex actionis fine neceſſario;* ita enim qui chirographum reddit, debitum remittere cenſetur; ſecus ſi pignus ſaltem reddit

„ 3. In actibus unius præcipue inſpici ſolet, quid agens per talem actum ſignificare ſolitus fuerit.

„ His regulis deficientibus, negotium nullum eſt; deficit enim diſpoſitio.

AD §. I.

1 IPSUM, *qui promiſit, ſolum ſi ſpectamus*] „ i. e. Non habito reſpectu ad id, quod inter utrumque actum eſt.

Sponte id præſtare obligatur] „ i. e. Exſpectare non debet ut is, cui promiſſum eſt, cogat promiſſorem ad præſtandum id, quod promiſit.

In quod obligari voluit] „ *Conſentientes enim in aliquam rem, conſenſu obligari ex voluntate noſtra videmur;* quæ ſunt verba JCti in *L.* 52. §. 4. *ff. O. A.*

In fide quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum] „ Cicero loquitur de reſervatione mentali, non de interpretatione dubiæ voluntatis.

Sed quia interni actus per ſe ſpectabiles non ſunt] „ Adeoque non conſtat, in quid obligari voluerit

Ne nulla ſit obligatio, ſi quisque ſenſum, quem vellet, ſibi affingendo liberare ſe poſſet] „ Si de intentione paciſcentium dubitatur, & alter hoc, alter alio ſenſu voluntatem explicat, nullus pacti effectus futurus eſſet, ſi unicuique liceret, affingendo verbis ſenſum, quem vellet, liberare ſe ab obligatione.

Ipſa dictante ratione naturali jus eſt &c. cogere ad id, quod recta interpretatio ſuggerit] „ Theſis vera eſt: at regulæ pleræque, quas Auctor ſuppeditat, non ſunt naturales; (compendium earum exhibuimus *in Diſſ. proœm. VII* §. 51. *ſeq.*) quibus poſitis nulla pacta dantur, quæ ex illis infirmari, vel in alium ſenſum detorqueri non poſſint: immo adeo obſcuræ, & tam longe petitæ ſunt, ut vix perſuadere mihi poſſim, Grotium ſerio putaſſe, ſummas poteſtates ex iis obligari. Conf. quæ diximus in *dict. diſſ.* §. 58. *n.* 15. Vera principia modo expoſuimus.

Nam alioquin res exitum non reperiet] „ Obligatio enim dependeret ab arbitrio cujusque paciſcentium.

Quod in moralibus pro impoſſibili habetur] „ Paria ergo ſunt, impoſſibilem eſſe præſtationem ex pacto, & eam exitum habere non poſſe.

Hoc forte ſenſu, cum de pactis egiſſet Iſocrates] „ Immo Iſocrates in genere commendat, fœdera eſſe ſervanda, non vero de eorum interpretatione agit. *Iſocr. adv. Callimach. p. m.* 737.

Ut recte eum locum emendavit] „ Hyeronimus Wolfius ita latine reddit: *hoc uno tanquam communi bono homines omnes uti non deſiſtimus.* Res ipſa cum emendatione Fabri convenit.

Ut paulo ante idem dixerat] „ *In quibus* (fœderibus) *tanta vis eſt, ut pleraque res, tum Græcorum, tum barbarorum, ex pactis, & conventis tranſigantur,* d. p. 737.

Recta interpretationis menſura eſt collectio mentis ex ſignis maxime probabilibus] „ Nam „ ſi

,, ſi inter partes de voluntate diſceptatur,
,, regulam conſtitui neceſſe eſt, juxta quam
,, voluntas illa explicari debet.

Ea ſigna ſunt duum generum, verba, & conjectura alia] ,, Nam voluntas verbis,
,, vel factis declaratur. Grotius aliquando
,, conjecturas admittit, quæ plane volun-
,, tatem non inferunt, uti in progreſſu vi-
,, debimus.

Aut ſeorſim conſiderantur] ,, Si ſcilicet
,, præter verba nulla ſit conjectura, quæ
,, ducat alio. *Vid.* §. *ſeq.*

Aut conjunctim] ,, Si præter verba
,, conjecturis aſſumtis opus eſt. *Vid.* §. 4. *n.* 1.

A D §. I I.

S I *nulla ſit conjectura, quæ ducat alio*]
,, i. e. Si verba ſola conſiderantur, ſemotis
,, aliis conjecturis, §. *præced. n.* 2.

Verba intelligenda ſunt ex proprietate]
,, Immo antequam ad vocum proprietatem
,, recurrere licet, inſpiciendus eſt ſenſus,
,, quo vel promittens, vel acceptans alte-
,, rum intellexiſſe ſcivit: ſi is probari ne-
,, quit, recurrendum eſt ad morem lo-
,, quendi communem; ſi & is dubius eſt,
,, tunc demum interpretatio fieri debet ex
,, proprietate vocis.

Non grammatica, quæ eſt ex origine]
,, Certum eſt, plerasque voces alium ex uſu
,, ſenſum accepiſſe, ac originarie illis tri-
,, butus eſt. *Gell.* 12. 13. & *c.* 13. §. 20.
,, *Quintil. Inſt.* 1. *c.* 6. *Sen. ep.* 81. & 114.

Populari ex uſu] ,, Quintilianus ait: *con-*
,, *ſuetudo certiſſima loquendi magiſtra eſt,*
,, *utendumque plane ſermone eſt ut nummo,*
,, *cui publica forma eſt.*

Locri] Hæ meræ cavillationes fuerunt, non interpretationes. Mens, & verba diſponentium clara erant; per calumniam ſenſus detorquebatur. Sane, terræ inſiſtere ex proprietate vocis non denotat inſiſtere arenæ, quam promittens, altero ignorante, in calceis habet; & capita, quæ impoſita humeris habebant, non erant capita loquentium, ſed cadaverum. Accedit, quod illi, quibus promittebatur, rem ex ſenſu naturali acceperint: promittentes ſciebant alteros eo ſenſu intelligere; utrinque igitur de voluntate certa conſtabat: ut proinde hic interpretatio contra proprietatem vocum, mentemque diſponentium fieri non potuerit.

Similis perfidia] ,, Boëti urbem polliciti
,, reddere, non ſtantem, ſed everſam reddi-
,, derunt, quæ nuda cavillatio erat: ever-
,, ſa enim civitas non eſt civitas, nec ea
,, mens utriusque diſponentis fuit. Mahume-
,, des Sultanus Eubœa capta eum diſſecuit,
,, cui caput incolume fore promiſerat, qua-
,, ſi ſecato homine caput incolume dici poſſit.
,, Conf. *Puſend. l.* 5. *c.* 12. §. 2. & 3.

Quia controverſiam non habent] ,, I. e.
,, dubia non eſt diſpoſitio, adeoque nec in-
,, terpretatione opus eſt. Conf. *Puſend. de*
,, *J. N. l.* 5. *c.* 12. §. 2. 3.

Adſtringi, non diſſolvi perjurium] ,, i. e.
,, Gravius fieri perjurium: non enim tantum
,, peccat promiſſor perfidiam committendo;
,, ſed magis peccat, quod ſpecie juris illam
,, committat.

A D §. I I I.

A R T I S *cujusque prudentum definitio*] Nam ab arte ſenſus inditus eſt, ergo certus, & communis loquendi modus is demum eſt, qui ab artis peritis adhiberi ſolet.

Quid ſit Majeſtas] ,, Majeſtas enim artis
,, vocabulum eſt, & denotat imperium,
,, quod proprio jure defertur.

Quid parricidium]. ,, Quod ex proprie-
,, tate vocis ſaltem eſt ſi filius, vel filia pa-
,, rentes occidunt: at in doctrina juris etiam
,, ad eos pertinet, qui liberos ſuos interi-
,, munt.

,, Exemplum, quod magis ad rem facit,
,, allegat Auctor infra *l.* 3. *c.* 20. §. 23,
,, ubi ait, nomina regionum accipienda eſſe
,, ex uſu præſentis temporis, non tam vulgi,
,, ſed peritorum. Agitata olim fuit hæc quæ-
,, ſtio, facta diviſione regni Neapolitani in-
,, ter Gallum, & Hiſpanum: hic Capita-
,, natum ut partem Apuliæ vindicabat; Gal-
,, lus vero acceſſionem Aprutii eſſe putabat,
,, ſeque in nominibus antiquis fundabat; il-
,, le in recentioribus, & uſu moderno. Vid.
,, Henning. *in not. ad d.* §. 23.

Exercitum eam eſſe militum multitudinem]
,, Omittit Auctor eſſentiale requiſitum: ni-
,, mirum, ut auctoritate ſummæ poteſtatis
,, conſcriptus ſit; neque numero is definiri
,, debet, ſed ſufficit contra hoſtes conſcrip-
,, tum eſſe.

Quod furtim fit, aut latrocinantium more] ,, Hinc exercitus non eſt, licet prædo
,, maximam prædonum multitudinem col-
,, ligat.

Præ

Pro viribus hoſtium] „ Immo id æſtimandum ex arbitrio ſummæ poteſtatis exercitum conſcribentis.

Polybius] „ *L.* 1. *c.* 16. *ibique Caſaub.*

Plerumque, ait, conſtitiſſe] „ Non quaſi id neceſſarium, ſed quod moris fuerit.

Qui vel uni legioni] „ *L.* 2. §. 1. *ff. His qui not.* Legio plerumque conſtabat 4000. ped. & 300. eq. *Polyb.* 1. *c.* 16. Plena legio erat, in qua ſex millia centum pedites, equites IↃCCXXVI. militabant. *Veget. l.* 2. *c.* 2. & *c.* 6. *Gron. b.*

Pari modo de claſſe erit æſtimandum] „ Si in aliquo fœdere poſitum ſit, ne quis in certa maris parte cum claſſe naviget, aut alterum navigare patiatur. Nam hic non ſolum navium numerus conſideratur, ſed quomodo inſtructæ ſunt naves &c. *Puſend. l.* 5. *c.* 12. §. 4; adeoque hic definitio eorum requirenda, qui arti militari operam dant. Hinc Florus claſſem vocat, quæ ſex roſtratis conſtabat, addens: *ſed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. L.* 1. *c.* 11.

Arx eſt locus, qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit] „ Arx igitur ab arcendo dicitur, eodem modo uti ager arcifinius dicitur, qui arcendis aliis eſt idoneus.

Ad §. IV.

1 CONJECTURIS *aſſumtis opus eſt*] Si ſcilicet præter verba aliæ conjecturæ adſunt, & ſic ſigna illa non ſeorſim, ſed conjunctim conſiderantur. *Vid.* §. 1. *n.* 2. Cæterum, diximus jam, conjecturas non quaslibet probare voluntatem, ſed talia demum ſigna, & facta, unde neceſſario voluntas infertur.

Plures ſignificationes recipiunt] „ Si utraque ſignificatio æque communis eſt, recurritur ad proprietatem vocis.

Ὁμωνυμίαν] „ A verbo ὁμοίω aſſimilo, vel ὁμόω, unio.

Similiter conjecturis opus eſt, quoties in pactis ſpecies quædam eſt repugnantiæ] „ *Vid. infra* §. 26.

Nam ſi certa ſit pugna &c.] „ Si in eodem inſtrumento repugnantia invenitur, neutra diſpoſitio valet, quia in eodem inſtrumento non eſt prius, nec poſterius; adeoque cum ob repugnantiam de voluntate diſponentium non conſtet, diſpoſitio nulla eſt.

Ut novo actu voluntatis diſcedi inde poſſit] „ At non eſt novus actus, ſi negotio, quod uno, eodemque tempore contrahitur, repugnantia ineſt.

Sive ex parte una, ut in lege, & teſtamento] „ Equidem certum eſt, & leges, & edicta, & teſtamenta, ſeu actus unilaterales, æque mutari novo actu voluntatis poſſe, ac contractus, aliique actus bilaterales. At de eo non quæritur: ſed quæſtio hæc eſt, an ſi in eadem lege, in eodem contractu, in eodem teſtamento, repugnantia inveniatur, id valeat, quod ſcriptura eſt poſterius? Ego nihil valere dixi, quia in his actibus nihil eſt prius, nihil poſterius, ſed omnia vim accipiunt ex eodem momento, quo negotium perfectum eſt: at in hoc eſt repugnantia.

Cogit recurrere ad conjecturas] „ Immo negotium propter repugnantiam nullum eſt.

Ut ſponte ſe ingerant, etiam contra receptiorem verborum ſignificatum] „ Si ſcilicet mens, ratio, intentio agentium, & finis actionis proprietati verborum repugnant. Sic aſcendere mœnia capitale olim erat; hæc lex ceſſabat in obſidione repentina. Vid. §. 8. 2

Loci autem, ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur] „ In genere jam notavimus, conjecturas voluntatis pugnare cum voluntate, quæ non eſt niſi rite declarata, nec aliter obligat.

Ex materia] „ *Vid.* §. *ſeq.*

Ex effectu] „ Si vox proprie ſumta abſurditatem involveret, §. 6.

Ex conjunctis] „ Si v. g. alia occaſione, vel alio loco ita locutus eſt is, qui diſponit, §. 7. & 8.

Ad §. V.

EX *materia*] „ *Materia* igitur ex hypotheſi Auctoris aliquando ita evidentes reddit conjecturas voluntatis, ut ſponte ſe ingerant etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. *Vid.* §. *præced. n.* 2. & *infr.* §. 24. Hinc regula celebris eſt apud JCtos Romanos, quod verba accipi debeant ſecundum ſubſtratam materiam; & exempla ſunt in *l.* 15. § 4. *ff. Locat. in l.* 34. *ff. damn. inf. Vid. Eberhard. loc. legal.* 40.

Ut vox diei, ſi triginta dierum pacta ſint

induciæ, non debet de diebus naturalibus, ſed civilibus intelligi] *Vid. Gron. h.* Quæritur, quisnam dies compotetur pactis induciis? Reſp. *Civilis*, ita ut nox quoque contineatur. Nam materia, de qua agitur, eſt ſecuritas, quam partes durante ſpatio 30. dierum pacti ſunt, adeoque æque nocte, ac die. Hinc perfidia non carent qui pactis 30. dierum induciis, noctu hoſtium terras populantur. *Vid. Cic.* 1. *off.* 10.

At alia quæſtio eſt, quomodo ſpatium 30. dierum pactis induciis computetur? an *naturaliter*, i. e ut de momento, quo partes pacti ſunt, incipiat, & eodem momento triginta diebus elapſis finiatur; an *civiliter*, ita ut demum finiatur toto die elapſo? De qua quæſtione agemus infra *l.* 3. *c.* 21. §. 4.

Id enim materiæ congruit] „ Vera ratio „ eſt, quod omnes regulæ interpretandi na„ turales fallaciæ huic obſtent. Nam 1. pa„ ciſcens ſcit, alterum eo ſenſu *diem* intel„ lexiſſe: 2. uſus communis loquendi eſt, „ ut per diem intelligatur ſpatium 24. ho„ rarum: 3. finis unicus, & neceſſarius hu„ jus pacti eſt *ſecuritas*; hæc autem non ob„ tinetur ſi noctu lædere liceret.

Ita verbum donare ſumitur pro tranſigere ex negotii qualitate] „ Immo nullibi *donatio* „ pro *tranſactione* ſumitur: nam hæc eſt de „ re dubia, ubi aliquid datur, aliquid re„ tinetur; donatio vero ſupponit rem cer„ tam, & indubitatam, quæ ex mera li„ beralitate in alium transfertur. *Laut.* „ *comp. p.* 44.

Sic armorum vox] „ Si quis promittit, „ ſe nolle arma alicui ſuppeditare, intelli„ guntur inſtrumenta militaria: ſi promittit, „ ſe nolle alii arma inferre, promittit ſe „ nolle militibus armatis eum infeſtare.

Contra, quam cavillati ſunt Plataenſes] „ Hiſtoriam refert *Thucyd. l.* 2. *pr. p. m.* „ 61. Thebani Platæam urbem dolo occu„ parunt: a Platæis iterum ejecti Theba„ norum quidam capti in urbe remanſere; „ pro his liberandis conſilium capiebatur de „ invadendis Platæenſibus, qui extra ur„ bem agebant. Suſpicati id Platæenſes, „ jurato promiſerunt Thebanis, ſe reddi„ turos captivos ſi receſſerint, alias ſe eos „ interemturos. Poſtquam fidem Platæen„ ſium ſecuti receſſere Thebani, illi omnia „ ex agris in urbem comportant, captivos „ interimunt, & interemtos remittunt: at „ peſſime, mortui enim non ſunt homi„ nes, nec captivi. Sane, utriusque mens, „ & intentio erat ut redderentur vivi; ideo „ enim, ne interficerentur captivi, receſſe„ re, idque inter utrumque actum erat.

Si gladium deponant] „ Ex natura nego„ tii, de quo agebatur, nimirum, ut læ„ dendi inſtrumenta deponerent, nihil „ aliud intelligi potuit, quam gladius.

Non & Fibulas, quod Pericles argutabatur] „ Pericles cum quibusdam hoſtibus ita „ pactus eſt ut ferrum deponerent; poſtea „ eosdem pacti violati inſimulavit, arguta„ tus, eos non depoſuiſſe fibulas ferreas, „ quibus adſtringebant pallia. *Puſend. l.* 5. „ *c.* 12. §. 7.

Contra, quam fecit Alexander] „ Barbari „ duces pactum inïverunt cum Alexandro, „ ut mercenarii milites urbe exirent: cum „ ad ſtadia octoginta caſtra poſuiſſent, Ale„ xander inſtructo exercitu eos invaſit, mul„ tosque interfecit. Illis exclamantibus, vim „ ſibi fieri contra jusjurandum, ac violatos „ Deos implorantibus, alta voce Alexander „ regeſſit, ſe non impediviſſe quin urbe „ exirent. *Diod. Sic. l.* 17 *p. m* 564. „ *Polian. Strat.* 4. 20. Merito Auctor fa„ ctum hoc improbat, quia dum eis exce„ dendi ex urbe libertatem dedit Alexan„ der, ea mens, & intentio fuit, ut alibi „ ſedes quærerent; non ergo in itinere oc„ cidi poterant. Unde etiam aliam jungit ra„ tionem: *ſe eos non veros Macedonum* „ *amicos eſſe, cognitum habere.* Diod. „ *Sic. d. l.*

Non ſectarum] „ Quia ſectæ naves non „ ſunt naves, ut bene ait *Macrob. l.* 2. „ *c.* 6, ſed tabulæ. Præterea conſtabat, inter „ partes de totis actum fuiſſe, non de „ ſectis.

Additio.

„ Hiſtoria exſtat apud Valerium Max. *l.* 7. „ *c.* 3, & *Liv.* 38. 38; qui vero de ſectio„ ne navium nihil refert.

De ſimilibus idem eſto judicium] „ Cam„ pani fœdus cum hoſtibus pepigerunt ea le„ ge, ut eis dimidiam armorum partem tra„ derent, & diſſectis armis dimidium eos „ recipere juſſerunt. *Polyæn. l.* 6. *c.* 15. „ Apud Xiphilinum, *Epit. Dionyſ. in Ca*„ *racalla*, cum duo milites utrem vino „ plenum, quem inter prædandum rapue„ rant, juſſi eſſent dividere, ſtricto gladio „ eum ſecuerunt. Sic Rhadamiſtus Mithrida„ ti jurat, nec veneno, nec ferro ſe vim ei „ illaturum; mox eum injecta multa veſte „ necat. *Tacit. Ann. XII. Vid. Puſend.* „ *l.* 5. *c.* 12. §. 7.

A n

Digitized by Google

A d §. VI.

E x *effectu*] „ Examinavimus conjecturas voluntatis, quæ promuntur ex *materia*: ſequuntur nunc illæ, quæ ex *effectu* deſumuntur, & ita evidentes ſunt, ut ſponte ſe ingerant etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. *Vid.* §. 4. *n.* 2.

Si vox ex uſu receptiore ſumta effectum poſt ſe traheret a ratione alienum] Immo ſi recepta vox eſt ex uſu communi, nec ſpecialis loquendi uſus ejus, qui diſponit, apparet, menſuram interpretatio accipere debet ex communi uſu.

Additio.

„ Auctor hanc regulam repetit *L.* 3. *c.* 21. §. 14: *rejicienda igitur eſt ſtricta interpretatio, etiam quam ferunt verba, niſi alioquin abſurdum aliquod ſequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ.* Exemplum Auctor ibi affert de eo, qui de itu cavit; is enim de reditu quoque caviſſe cenſetur, ut vitetur abſurdum, *d.* 1. §. 16. Verior ratio hujus rei eſt, quod finis nullus alius fuerit cautionis, quam ut tuto ire, & redire poſſit. Conf. *l.* 3. *c.* 23. §. 11. & 13.

Quæ vitio caret] „ Immo ſi recepta vox eſt ex uſu communi, valet diſpoſitio inter partes prout diſpoſuere, etſi interpretatio vitio non careat, modo ipſa diſpoſitio non ſit vitioſa.

Itaque non admittenda Braſidæ cavillatio] Non ideo improbatur exceptio Braſidæ, quia effectum poſt ſe traheret a ratione alienum, ſed quia dubia non erant verba: nam ex more communi *ager Bœotus*, territorium Bœotum denotat, ſub quo omnino etiam continetur pars illa exercitu obſeſſa, quia per occupationem bellicam, quamdiu finitum non eſt bellum, jus Bœotum in illum agrum nondum deſiit.

Sed & utriusque paciſcentis intentio erat de diſceſſu ex agro Bœoto occupato contrahendi de ho[illegible] inter utrumque actum erat.

Additio.

„ Aliud exemplum refert *Pufend.* *l.* 5. *c.* 12. §. 8, in fœdere, quo protectionem urbis Bononiæ, ejusdemque reguli Bentivoglii, Ludovicus XII. receperat, ſalvis Papæ juribus, quem paulo poſt alio modo cavillatur Ludovicus. *Guicciard. Hiſt. l. V. p. m.* 134. 136. *Henning. in not. b.* §.

Quaſi de bellica poſſeſſione, non de finibus antiquis ea vox intelligenda eſſet] „ Bellica enim poſſeſſio non tollit jus, niſi bellum finitum ſit: adeoque ex uſu vocis communi hic ager occupatus quoque ſub promiſſo continebatur.

Quo ſenſu inanis fuerat pactio] „ Immo non inanis erat; nam ratione reliquorum agrorum, quos infeſtare quotidie potuit, effectum habere potuiſſet: ſed vera ratio eſt, quod dubia promiſſio non fuerit.

A d §. VII.

C o n j u n c t a *ſunt aut origine, aut etiam loco*] „ Explicatis conjecturis voluntatis, quæ ex *materia*, & *effectu* promuntur, ſequuntur nunc illæ, quæ ex *conjunctis* deſumi ſolent. *Vid.* §. 4. *n.* 2. *in fin.*

Aut etiam loco] „ De quibus §. *ſeq.*

Unde conjectura naſcitur, quia in dubio voluntas creditur ſibi fuiſſe conſentiens] „ Hoc caſu non ex conjectura aliqua fit interpretatio, ſed voluntas alio loco, & alia occaſione declarata confirmatur: idque apparet exemplo ſtipulationis de tritico factæ, quæ ſine adjectione menſuræ imperfecta eſt, *l.* 115. *V. O.* Si vero ex præcedente negotio appareat, de certi generis, certæque quantitatis tritico cogitatum, & actum eſſe, id pro expreſſo etiam in ipſa ſtipulatione eſt habendum, *l.* 94. *ff. Eod.* Hic ergo non eſt interpretatio voluntatis, ſed ipſa voluntas declarata.

Ut victor is demum intelligatur, qui alterum occiderit] Immo id non ſequitur: vincere enim utramque ſpeciem ſua natura comprehendit, ſive occidat alterum, ſive capiat; vincere enim, in genere, omnem actum, quo alter altero ſuperior eſt, ſignificat: ut proinde hic dubium non ſit, indeque nec interpretatione res indigeat.

Additio.

„ Recte B. Parens Auctorem hic notat. Nam pugna hac conditione proponebatur, ut NB. *vincentem* mulier, & opes ſequerentur.

Alexander, & bellicoſus Menelaus
Longis lanceis pugnabunt propter mulierem,
Vincentemque mulier, & opes ſequentur.

„ Græci acceptabant eam conditionem his verbis:

Si quidem Menelaum Alexander interfecerit,
Ipſe poſtea Helenam retineat, & opes omnes;
Sin autem Alexandrum interfecerit flavus Menelaus,
Trojani poſtea Helenam, & omnes opes reddunto.

„ Alexandro igitur victo, at furori Mene-
„ lai a Venere erepto, pactis ſtare Trojani
„ debuiſſent, etſi Alexander interfectus non
„ fuerit: nam victoriam indubie reporta-
„ vit Menelaus, fatentibus Helena, & ipſo
„ Alexandro; unde Agamemnon merito ad
„ implendum pactum agebat, ac Helenæ
„ traditionem vi juramenti petebat:

Victoria quidem manifeſta eſt bellicoſi Menelai.
Vos autem argivam Helenam, & opes cum ipſa
Reddite, & mulctam perſolvite, quam par eſt.
Sic dixit Atrides.

„ Jupiter de victoria hac Deos conſultans,
„ & ad amicitiam componendam pronus,
„ ita concludit:

Omnino quidem habitetur urbs Priami Regis;
Retro autem Argivam Helenam Menelaus abducat.

„ At Juno irata rumpi fœdus voluit, tan-
„ demque eo induxit Jovem, ut juſſerit
„ Minervam,

Tentare ut Trojani gloria elatos Achivos
Incipiant priores præter juramenta lædere.

„ Apparet ergo ex his, pactum non de
„ interfectione, ſed de victoria initum eſſe,
„ adeoque interpretatione hic opus non fuiſ-
„ ſe, cum & ipſi dii contra juramentum
„ fieri declarent, ſi Trojani Græcos læſerint.
„ Unde Agamemnon Menelaum conſolatu-
„ rus ait:

Sic te percuſſerunt Trojani, & juramenta firma conculcarunt.

Rationem reddit Plutarchus] „ Quo,
„ quæſo, modo applicari hæc ratio poteſt
„ ad ſummas poteſtates, quæ judicem non
„ agnoſcunt? Ratio ergo Plutarchi eſt
„ meri juris poſitivi, & inter ſolos privatos
„ obtinet.

A D §. VIII.

Q U Æ *& loco conjuncta ſunt*] „ Si-
„ gna enim conjuncta eſſe, dixit, aut origi-
„ ne, aut etiam loco, §. *præced.*

Cum unum ſit ex indiciis, quibus mentem venamur] Ratio eſt cauſa legis, & id, quod mentem movit, vel quod idem eſt, mens a ratione mota. Atque ita promiſcue *mens* accipitur pro *ratione*, unde mens apparet, vel *ratio* pro mente, quæ ex illa colligitur.

Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima] „ Ratio male inter *conjecturas* refertur;
„ nam ea eſt præcipua, & certiſſima men-
„ tis, & ſententiæ regula, ac anima diſpo-
„ ſitionis, *l.* 29. *l.* 30. *Legib.*

Si certo conſtet, aliqua ratione tanquam cauſa unica voluntatem fuiſſe motam] „ Etſi
„ enim verba ſint dubia, ratio certa eſt,
„ & ex ea de intentione agentis conſtat.

Nam ſæpe rationes ſunt plures] Hoc caſu, cum verba ſint dubia, nec de certa agentis intentione conſtet, (quia pluros ſunt rationes moventes) nihil actum videtur.

Interdum & præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſua determinat] „ Adeo-
„ que tunc ratio illa pro indicio volunta-
„ tis ſumi non poteſt, quia fortuito motu
„ ad conſenſum fertur is, qui diſponit.

Quod ad producendam obligationem ſufficit] „ Nam ſi de voluntate diſponentium
„ conſtat, ſive ratione, ſive libidine, ſive
„ fortuito animi motu conſentiant, partes
„ obligantur, quia ita diſponunt.

Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit] Qui enim donat propter nuptias futuras, non donat niſi ſub conditione ſi nuptiæ ſecutæ fuerint, qua deficiente ceſſat donatio.

A D §. IX.

V O C E S *multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem*] Sic *filius* non tantum dicitur qui natura talis eſt, ſed & qui adoptione: & *mortuus* non tantum qui vita deceſſit, ſed & qui deportatus eſt.

Aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret] „ Ita *cognati* in genere dicuntur,
„ ſive cognati ſint, ſive agnati; in ſpecie
„ autem *cognati* dicuntur qui non ſunt agna-
„ ti: ita *adoptio* eſt vox generis, & con-
„ tinet arrogationem, & adoptionem in
„ ſpecie. *Gron. h.*

Aut quia uſus artis latius patet, quam uſus popularis] „ Nam voces artis non ex
„ more loquendi communi, ſed peritorum
„ explicandas eſſe, dixit *ſupr.* §. 3.

Ut mors in jure civili ad deportationem producitur] „ Mors enim vel naturalis
„ eſt, vel civilis. 165. *ſ. pro ſoc. l.* 4. §. 2. *ff.*
„ *bon. libert.*

Ad §. X.

Eorum, *quæ promittuntur, alia eſſe favorabilia &c, alia odioſa*] Hæ regulæ jure naturæ nullum effectum habent : quia ibi omnia valent ex diſpoſitione, non ex favore, vel odio. At jure civili ad decidendas lites in cauſis dubiis neceſſariæ fuere interpretationum regulæ, inter quas præcipuæ ſunt illæ, quæ de odio, & favore proponuntur.

Additio.

„ Sæpius Auctor ad hanc regulam pro-
„ vocat. *Vid. infr.* §. 12. & 13. *l.* 3.
„ *c.* 21. §. 4. & 5. 14. *L.* 3. *c.* 13. §. 2.
„ *l.* 2. *c.* 20. §. 11. *L.* 2. *c.* 11. §. 15.
„ & §. 17. *n.* 2.

Quæ æqualitatem in ſe habent] „ *Add.*
„ *l.* 2. *c.* 2. §. 6. *n.* 1. Æqualitas, ſi
„ diſpoſitio vere dubia eſt, nullum jus alte-
„ ri tribuit, ſed ſola diſpoſitio.

Et quæ communem ſpectant utilitatem]
„ Si diſpoſitio dubia eſt, nec hæc regula in-
„ terpretationem facit ; ſed diſpoſitio nulla
„ eſt, quia jus non oritur niſi ex voluntate
„ ſatis declarata.

Eorum, quæ ad pacem faciunt, major, quam ad bellum] „ Si diſpoſitio dubia eſt,
„ ex ea neuter obligatur, etſi forte bellum
„ inde ſit oriturum, quia alter injuria bel-
„ lum moveret. Si certa eſt diſpoſitio, va-
„ let non quia ad pacem tendit, ſed quia
„ partes ita voluerunt.

Et belli ob tuitionem ſuſcepti major, quam aliis de cauſis] „ Senſus eſt, quod major
„ ſit favor belli defenſivi, quam offenſivi.

Odioſa ſunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant] „ Adeoque ubi non
„ eſt æqualitas inter contrahentes.

Quæ pænam in ſe continent] „ Quod pœ-
„ næ ſint ſtrictæ interpretationis, id ex le-
„ ge civili eſt.

Et quæ actus faciunt irritos] „ Regula,
„ quod in dubio aliquid actum videri debet,
„ itidem ex jure civili eſt.

Et quæ de prioribus aliquid immutant]
„ In dubio res præſumitur in eodem ſtatu
„ manere, donec mutatio probetur. Hæc
„ regu'a naturalis eſt.

Quod ſi mixtum ſit aliquid] „ Ex odio-
„ ſis, & favorabilibus.

Ut mutans quidem priora] „ Hacte-
„ nus enim eſt odioſa diſpoſitio.

Sed pacis cauſa] „ Hactenus eſt favo-
„ rabilis.

Modo favorabile, modo odioſum cenſebitur] „ Diximus, omnia dependere a diſ-
„ poſitione : ſi ea certa eſt, ſemper valet,
„ ſive favorabilis ſit, ſive odioſa ; ſi dubia,
„ nunquam valet, nec ob favorem cauſæ
„ quia non conſtat de voluntate.

Ita tamen ut cæteris paribus favor cenſeatur potior] „ Immo id ſolum valet, de quo
„ inter utrumque actum eſſe, certo conſtat.

Ad §. XI.

Quærit Auctor, *an diſtinctio inter*
„ *contractus bonæ fidei, & ſtricti juris,*
„ *ſit ex jure gentium?* Recte id negatur.

„ Diſtinctio inter contractus bonæ fidei,
„ ſtricti juris, & arbitrarios, ex ſolo jure
„ civili orta eſt, quanquam æquitate natu-
„ rali nitatur; quam late expoſuimus in ju-
„ re noſtro controverſo, *tit. de oblig. &*
„ *act. quæſt.* 13.

„ *Jure naturali* ex contractu actio non
„ datur niſi ad petendum id, quod in con-
„ tractu promiſſum eſt : adeoque ſi res mihi
„ vendita eſt, agere tantum poſſum actio-
„ ne emti contra venditorem, ut rem mi-
„ hi præſtet ; ſi vero venditor dolum ad-
„ hibuit, de hoc dolo non agere poſſum
„ actione ex emto, nihil enim de eo in con-
„ tractu dictum eſt. Sed & porro, ſi vendi-
„ tor rem, & pretium penes ſe habet, actio
„ emti non datur ad uſuras, ſeu fructus,
„ &c; ſed emtor ſeparatis actionibus de
„ dolo, & ad id, quod intereſt, agere
„ tenetur.

„ Cum autem jure Romano iniquum
„ viſum fuerit, paciscentem in varia di-
„ ſtrahere judicia, conſtituit, ut actione
„ ex ipſo contractu agi poſſit ad omne id,
„ quod æquum, & bonum eſt : atque ex
„ hoc capite emtor actione ex emto petere
„ poteſt & rem venditam, & id, quod
„ dolo venditoris ei abeſt, & fructus, &
„ in genere omne id, quod ejus intereſt.
„ Atque hæc negotia dixere bonæ fidei.

„ Leges Romanæ ab hac regula nullos
„ contractus exceperunt, niſi illos, ubi
„ partes vel verbis, vel literis per ſolen-
„ nes formulas, per interrogationem, &
„ reſponſionem, &c. aliquid promittunt.
„ In his enim negotiis JCti Romani credi-
„ derunt, partes magis ſecuritatem in ver-

bis, & literis, quam in bona fide debitoris quæſiviſſe. Indeque ex his negotiis actio tantum datur ad id, quod verbis, vel literis expreſſum eſt. Si præterea in hoc negotio dolus intervenit, vel alias alterius contrahentium intetſit, id ſeparatis actionibus peti debet. Hos contractus vocabant STRICTI JURIS. Conf. *Diſſ. proœm. XII.* §. 461. & 462.

„ STRICTI JURIS negotia igitur ſunt, *quoties verbis, vel literis ſolennibus contrahitur obligatio.* Unde Cicero notanter ait, *ſi verbis & literis contenditur, ei opponi ſolere æqui, & boni nomen, & dignitatem.*

„ Hinc jam apparet, cur JCti paſſim declarent, tantum in *bonæ fidei judiciis* officium judicis valere, quantum in ſtipulatione nominatim ejus rei facta interrogatio. *l.* 7. *ff. Neg. geſt. l.* 24. *ff. depoſ. l.* 5. *pr.* & §. *f. ædil. edict.* Quia nimirum omnia negotia, ubi de *fide* agitur, ſunt *bonæ fidei*, niſi *ſtipulatio* (vel literarum obligatio) accedat.

„ Sane, in vaſtiſſimo illo Digeſtorum opere nullum veſtigium invenietur, unde conſtet, extra *ſtipulationem*, & *literarum obligationem*, dari contractum ſtricti juris.

„ Cum autem hæc diſtinctio tantum in *contractibus* locum habeat, JCti Romani omnia reliqua negotia (indeque deſcendentes actiones) vocant ARBITRARIA, quia ſi reus ad juſſum judicis non reſtituit, judex pro ſuo arbitrio in contumaciam condemnare reum poteſt ad omne id, quod ex natura negotii æquum, & bonum eſt: *dict. jus controv. q.* 14. *Conf.* §. 31. *Inſt. de act.*

Diſcrimen actuum bonæ fidei, & ſtricti juris] „ Dictum eſt, diſcrimen in eo conſiſtere, quod ex negotiis *bonæ fidei* promittens non tantum ad promiſſa obligetur, ſed præterea ad omne id, quod ex natura negotii æquum, & bonum eſt: ex negotiis *ſtricti juris* autem promittens teneatur tantum ad id, quod promiſſum eſt verbis, vel literis.

Quatenus ex jure Romano eſt, ad jus gentium non pertinet] „ Totum hoc diſcrimen eſt ex jure Romano; jure Gentium id plane incognitum eſt.

Ut ſcilicet ſi quibus in regionibus actus aliqui formam habeant communem, ea actui ineſſe intelligatur] „ Sic v. g. emtionis forma communis eſt, ut in actionem emti non tantum veniat quod promiſſum eſt, ſed præterea uſuræ, fructus, & omne id, quod intereſt, immo dolus, & culpa &c. (quæ capita ſeparatis actionibus jure naturæ peti deberent.)

„ Si proinde extraneus aliquid emit, Grotius ait, huic actui formam illam communem ineſſe, atque hactenus illum actum etiam *jure Gentium* eſſe *bonæ fidei.*

„ *Not.* Quod actus ille ſit bonæ fidei, i. e. quod actus ille formam communem habeat, id ex mero jure Romano ortum habet: quod vero forma illa actui ineſſe intelligatur, i. e. quod emtor agere poſſit non tantum ad id, quod promiſſum eſt, ſed & præterea ad id, quod æquum, & bonum eſt, ex alio capite ſequitur, quia nimirum jure Gentium contrahentes in aliquo loco ſeſe ſtatutis, & legibus illius loci ſubmittere tenentur.

Quatenus immutata non eſt] „ Forma enim negotiorum legibus mutari poteſt: adeoque ea demum forma communis actibus ineſſe intelligitur, quæ obtinet tempore contractus.

Actui ineſſe intelligatur] „ Ad eum effectum, ut juxta illam formam non tantum ad id, quod dictum eſt, agi poſſit, ſed ad id, quod forma illa communi definitum eſt, i. e. quod ex natura negotii præſtari æquum, & bonum eſt.

In aliis autem actibus, qui per ſe ſunt indefiniti] „ Adeoque qui formam talem communem non habent.

Qualis eſt donatio, & liberalis promiſſio] „ Errat Grotius 1. quod donationem, & liberalem promiſſionem ad contractus ſtricti juris referat, cum *donatio* plane non ſit contractus, ſed modus transferendi dominii; *pactum de donando* autem ſit pactum nudum, unde actio jure Digeſtorum non oriebatur: adeoque fruſtra ibi quæritur, an actio ſit bonæ fidei, an ſtricti juris. Hinc recte Modeſtinus ait in *l.* 22. *ff. Donat. quod in bonæ fidei contractibus donatio non contineatur.* Nec inde ſequitur, eſſe *contractum ſtricti juris*, quia plane non eſt contractus. Errat 2. quod exiſtimet, promiſſiones liberales eſſe actus per ſe indefinitos; nam hi quoque actus formam habent communem: certum enim

„ eſt

„ eſt , donationes ultra 500. ſolidos non valere abſque inſinuatione judiciali. Hæc forma igitur omnino ineſt actui. *Vid. Goth. ad l. 34. ff. donat. tit. l.*

Magis ſtetur dictis] „ Adeoque non petantur ea , quæ æquitati præterea conveniunt. At dictum modo eſt , ideo actum non fieri ſtricti juris.

AD §. XII.

1 His *poſitis , hæ tenendæ ſunt regulæ*] „ Uti præmiſſa ſunt obſcura admodum , vaga , & plerumque falſa , ita & concluſiones quoque fallere neceſſe eſt.

In non odioſis ſumenda verba ſecundum totam proprietatem uſus popularis] „ Dixi ſæpius , interpretationem ex odio , vel favore , natura cognitam non eſſe. Unde uſus popularis verborum in utrisque inſpici debet ; nam voluntas per verba explicatur : verba autem valent ex uſu communi.

Et ſi plures ſint , eam , quæ latiſſima eſt] „ Si vox ex uſu populari plures habet ſignificationes , Auctor eam in favorabilibus intelligi putat , quæ latiſſima eſt ; at in caſu , quo vox ex uſu communi plures ſignificationes patitur , & alter hanc , alter alteram ſignificationem intellexerit , nihil actum eſſe , ſupra diximus , quia deficit diſpoſitio utriusque.

Quale eſt ut maſculinum ſumatur pro genere communi] „ Maſculinum enim etiam fœminas complectitur , uti in formula *ſi quis* &c. *L. 1. V. S.* Unde voce fratrum etiam ſorores continentur. *L. 35. pact. l. 92. §. 3 legat. 3.* At hæc interpretatio non eſt ex jure naturæ , ſed civili , adeoque inter Principes non obtinet : certum igitur eſt , nihil actum videri ſi alter contendat de genere communi ſe ſenſiſſe , alter de ſolis maſculis.

Et indefinita locutio pro univerſali] „ Ex hac regula Auctor §. *ſeq.* decidit quæſtionem , *an ſociorum nomine etiam veniant futuri ?* Sed hic quoque dicendum eſt , ſi alter indefinitam illam vocem pro univerſali , alter pro particulari ſumat , nihil actum videri , quia ceſſat diſpoſitio utriusque.

Qui vi vetitus eſt ad ſuum accedere] „ *Vid. l. 1. §. 47. ff. Unde vi.* Exemplum hoc non pertinet ad interpretationem pactorum , & fœderum , de qua hic agitur , ſed ad interpretationem legis , quæ doctrinalis vocatur , ubi ob identitatem rationis lex extenditur ad eos , qui verbis legis non continentur.

Nam vox latius ſumta fert eam ſignificationem] „ Immo id non ſequitur ex uſu vocis , ſed ex identitate rationis. *Conf. l. non poſſunt , ff. de Legib. ibique Goth.*

Cicero pro A. Cæcina] „ Immo Cicero in allegato loco *p. m.* 323. non diſputat , an dejectus ſit qui vetitus eſt ad ſuum accedere ; ſed an vis ei fiat. Hoc affirmat , & ex ipſa proprietate vocis id demonſtrat : at ex proprietate vocis non ſequitur , eum dejectum eſſe ; ſed id demum ex identitate rationis ſequitur.

In favorabilioribus verba laxius ſumenda] „ Jure naturæ nec favor , nec odium jus dat , ſed ſola diſpoſitio partium ſufficienter declarata ; ſi proinde dubia eſt , nihil actum cenſetur.

Si is , qui loquitur , jus intelligat , aut peritorum juris conſilio utatur] „ Io vocabulis artis cujuſque prudentum definitionem adhibendam eſſe , dixit ſupra §. 3. & *c. 7. §. 30. n. 3.* Ea autem adhibita , laxiorem ſignificationem ſumi in favorabilioribus , contendit. At in utrisque dicendum , eam ſignificationem obtinere , quæ artis peritis communis eſt ; quia inter peritos vocabula artis uſum aliquem communem obtinent.

Ut etiam includant ſignificationem artis] „ Dixi enim , ſignificationem artis inferre uſum communem inter peritos.

Aut quam lex dedit] „ Vocabula enim legis etiam ſunt verba artis.

Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum niſi &c.] „ Deficit enim ille uſus communis , qui ſolus valorem dat verbis.

Niſi alioqui abſurdum aliquid , aut pacti inutilitas ſequeretur] „ Si dubia eſt diſpoſitio , nihil actum eſt ; adeoque nunquam recurri debet ad improprias ſignificationes , ſive abſurdi aliquid inde ſequeretur , ſive inutile foret pactum. Si vero de voluntate utriusque circa vocem proprie ſumtam conſtat , ea valet etſi abſurdi aliquid ſequatur , vel licet pactum inutile ſit ; nam partes ita diſpoſuere. Cæterum , hanc limitationem paſſim commendat Auctor. *Vid. ſupr. §. 6. & l. 3. c. 21. §. 14.*

Si id neceſſarium erit ad vitandam iniqui-

quitatem, vel abſurditatem] „ Si *certa* eſt diſpoſitio, & uterque vocem juxta proprietatem uſus popularis intellexit, ea valet, utut abſurda; ſi *dubia* ſit, non valet diſpoſitio, non ut evitetur iniquitas, ſed quia deficit conſenſus, eoque & obligatio.

Sed manifeſta æquitas, vel utilitas in reſtrictione, ſubſiſtendum erit intra &c.] „ Diximus, hoc verum non eſſe ſi de voluntate, utut abſurda, diſponentium conſtat.

Niſi circumſtantiæ aliud ſuadeant] „ Immo regula in contrarium ſtatuenda, ut diſpoſitio talis ſemper ſubſiſtat, ſi de voluntate utriusque conſtat.

3 *Etiam ſermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur*] „ Immo ſi ſermo ille figuratus (i. e. diſcedens a proprietate verborum) non nititur utriusque partis conſenſu, nec in odioſis effectum habet.

Reſtringi ſolent ad ea, de quibus veriſimiliter eſt agitatum] „ Si verba generalia ſunt, etiam in genere intelligenda ſunt, quia partes in genere diſpoſuerunt: quod vero in donationibus reſtringantur ad ea, de quibus veriſimiliter eſt cogitatum, id meri juris civilis eſt.

Et in hoc rerum genere] „ Si ſcilicet de odioſis agitur, & ubi de onere vitando quæritur.

Occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod ſpes ſit retineri poſſe] „ Videtur hic Auctor reſpicere ad doctrinam JCtorum, qui feram occupatam, i. e. noſtram eſſe, tradunt, etſi evaſerit, quamdiu in conſpectu eſt, nec difficilis ejus perſecutio, §. 12. *Inſt. de Rer. div.* At hoc plane non pertinet ad interpretationem pactorum; nedum ex aliqua interpretatione odioſa oritur, ut onus vitetur: ſed obtinet id ex certa juris naturæ ratione, quia quamdiu ſpes eſt retinendi, nondum aſſeri poteſt feram extra poteſtatem noſtram eſſe.

Auxilia promiſſa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus, qui poſtulabit] „ Hoc itidem non eſt ex interpretatione aliqua odioſa, ut onus vitetur, ſed quia ratione impenſarum deficit diſpoſitio. Duæ enim diverſæ ſunt quæſtiones: 1. an auxilia ſint præſtanda? 2. cujus ſumtibus? Prius ſolum inter partes actum eſt; de poſteriori nihil dictum eſt; adeoque hactenus deficit diſpoſitio. Proinde alter liberatur præſtando auxilium, quo ſi alter uti velit, neceſſario impenſas exhibere debet. Cæterum Romanos ante C. Poſthumium ſuis ſumtibus ſocios adjuviſſe, teſtis eſt Livius *libr.* 42. apud *Grot. l.* 1. *c.* 3. §. 21. *n.* 9.

Ad §. XIII.

Illustris *eſt quæſtio*] „ Ex cujus decisione juſtitiam belli Punici ſecundi definire ſolent. *Vid. Teſm h.* 3

Ut in fœdere facto inter populum Romanum, & Carthaginenſem] „ Hiſtoriam hujus fœderis late explicavi *cap. præced.* §. 17.

Etiamſi fœdus cum Aſdrubale] „ Qui poſt illud generale fœdus ſpeciatim addidit Saguntinos. *Vid. c. præced.* §. 17.

Quod Carthaginenſes id ratum non habuiſſent] „ At tacite eos fœdus ratihabuiſſe, alibi demonſtravi.

Quid dicemus] Auctor 1. male ſtatuit, futuros ſocios non comprehendi ſociorum nomine, cum tamen ipſe fateatur, ſalva ratione recti ſermonis etiam futuros comprehendi poſſe. 2. Male allegat rationem, quod odioſa hæc ſit materia, eoque reſtringenda, cum ſæpius jam dictum ſit, odium, & favorem nullum jus naturæ tribuere. Præterea 3. verum non eſt, cauſam hic eſſe odioſam, ſed potius eſt favorabilis, quia ad pacem facit. *Vid.* §. 10.

Dicimus igitur, hoc pacto non tantum ſocios, qui tempore fœderis fuere, ſed & futuros comprehendi, quia vox *ſociorum* generaliter poſita, ex natura ſermonis, & communi loquendi more, ad omnes etiam futuros pertinere ſatente ipſo Auctore poteſt. Huic igitur generali ſignificationi inſiſtendum omnino eſt.

Additio.

„ In genere ſententiam Grotii veram eſſe puto, *quod ſociorum nomine tantum veniant qui fuere fœderis tempore.* Nam Saguntini tunc ſocii non fuerunt, adeoque de futuris contrahentes cogitare non poterant: accedit, quod Romani cum omnibus vicinis ſocietatem contrahere, eoque Carthaginenſes privare potuiſſent libertate eos, qui injuriam ipſis feciſſe crederentur armis cogendi. *Vid. Grot. h.* §. *n.* 1. *in fin.*

„ At

Digitized by Google

„ At in caſu propoſito aliæ rationes accedunt. Nam Asdrubal poſtea ſpeciali pacto Saguntinos comprehendit : Carthaginenſes tanto tempore ſiluerunt ſcientes pacem factam fuiſſe, & amicitiam ceſſante bello invicem coluerunt ; adeoque facto ipſo pacis conditiones ratihabuerunt.

„ Sane, Hanno Carthaginenſis vir probus, & ſummæ auctoritatis, ipſe Annibalem fœdifragii accuſavit, eumque dedi Romanis voluit. *Liv. l.* 21. *c.* 19. Polybius quoque tradit, nemini procerum probatum fuiſſe quod Annibal contra Saguntinos egiſſet : *l.* 3. *c.* 8. & eventus quoque belli ſatis probat juſtitiam cauſæ Romanæ. Sane, Annibalem ipſum hoc prætextu uſum eſſe ut renovaret bellum cum Romanis, patet ex Livio *d. l.* adeoque cognitum ipſi fuit, Romanos inde cauſam bellum renovandi jure ſumere potuiſſe.

„ Sed & ponamus, Saguntinos ſocios non fuiſſe Romanorum, nihilominus Romanis liberum fuiſſet aſſiſtere Saguntinis, cauſamque eorum defendere. *Grot. h. n.* 2. Sane, eorum maxime intererat, quia ipſis certe conſtabat, Annibalem victis Saguntinis bellum meditari Romanis inferendum. His igitur poſitis fœdus violatum dici non potuit.

Salva ratione recti ſermonis] „ Inprimis cum indefinita locutio haberi ſoleat pro univerſali. *Vid.* §. 12. *n.* 1.

Futuros non comprehendi] „ Adeoque nec Saguntinos ſub primo fœdere comprehenſos fuiſſe.

Quia agitur de fœdere rumpendo] „ Immo agebatur de fœdere conſervando ; in id enim Romani omni ope laborabant : Annibal autem de fœdere rumpendo cogitabat ; adeoque hæc ratio admitti non poteſt.

Qua odioſa eſt materia] „ Diximus, 1. naturali jure *favorem* jus non tribuere, nec *odium id*, quod quæſitum eſt, tollere : 2. verum non eſſe, odioſam hic eſſe materiam.

Et de adimenda Carthaginenſibus libertate eos, qui injuriam ipſis feciſſe crederentur, armis cogendi] „ Quod ſana ratione Carthaginenſes nunquam cogitaſſe, præſumendum eſt.

Qua libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur] „ Immo & pactum generale, & ſpeciale interceſſit, adeoque diſpoſitio clara fuit.

Non ex vi fœderis] „ Immo licuit vi fœderis ſpecialis, quod cum Asdrubale contractum fuit. 2

Nec Carthaginenſes contra fœdus erant facturi] „ Quia jure belli injurias ſibi illatas vindicare potuiſſent.

Nec Romani ſi eos defenderent] „ Quia jure naturæ aliis, quibus a fœderatis injuriam factam eſſe cenſemus, aſſiſtere bello licet.

Plane ſicut Pyrrhi tempore] „ Hic eo magis fœderato etiam contra fœderatum Pyrrhum jure naturali auxilia ferre licuit ; quia id non tantum fœdere non abdicatum, ſed & in ſpecie cautum erat.

Non dico, juſtum utrinque bellum eſſe potuiſſe] „ Cur non ? poteſt omnino juſtum utrinque eſſe bellum, ſi ſcilicet mutuæ ſunt injuriæ. At ratione ejusdem cauſæ verum eſt, bellum non poſſe eſſe utrinque juſtum. Conf. *L.* 2. *c.* 23. §. 13. *c.* 17. §. 19. *l.* 1. *c.* 3. §. 4. *l.* 2. *c.* 26. §. 4. *n.* 3. *&* §. 6. *n.* 2.

Nego, pertinuiſſe hoc ad fœderis violationem] „ Immo pertinuit : violatum enim erat fœdus poſterius ſpeciale.

Licere ipſis ſibi auxilia mittere] „ Hic itidem fœderi clauſula addita fuit, *ut ſi qua Græcarum civitatum ex ſocietatibus non ſit, eis ad utros libuerit accedere licere. Thucyd. p. m.* 14. Athenienſes vi hujus clauſulæ Corcyrenſibus auxilia promiſerunt, non ad aggrediendos Corinthios, ſed ad defendendum Corcyram, & Corcyrenſium terras, ſimulque injunxere præfectis ne fœdera rumperent. Unde exercitus Athenienſis pugnam, quæ inter Corcyrenſes, & Corinthios interceſſit, non capeſſebat, *fol.* 21. *&* 22. *quippe verebantur præfecti Athenienſium præceptum.* At in fugam verſis Corcyrenſibus eos tutabantur, *fol.* 21. Corinthii Athenienſes rupti fœderis reos accuſabant ; at merito regerebant Athenienſes : *Neque bellum incipimus, neque fœdera rumpimus, ſociis Cocyrenſibus auxilio venimus. fol.* 23. Interim hæc cauſa belli fuit cum Corinthiis, quod contra ſe fœderatos pro Corcyrenſibus pugnaſſent. *fol.* 24. 3

Manente de cætero pace] „ Hoc caſu facultas aſſiſtendi ſociis non fuit contra fœdus, ſed in ipſo fœdere permiſſa.

Juſtinus] „ *L.* 3. *c.* 7. Conf. *Alberic. Gent. de Jur. bell. l.* 3. *c.* 18.

Ex ſociorum perſona rumpebant] „ Dum Corcyrenſibus auxilia miſerunt contra Corinthios fœderatos.

Quaſi minus perjurii contraherent] „ Immo perjurium non erat, quia vi fœderis id ipſis licebat.

Defendere eos in pace comprehenſis liceret] His ergo auxilium ferri potuit ex ipſo fœdere contra fœderatum.

In fœdere æquali] „ Quid ſit fœdus æquale, vide *c. præced.* §. 6.

Ad §. XIV.

Inæquali] „ Quid ſit fœdus inæquale, vide *c. præced.* §. 7. *n.* 2.

Ne alter fœderatorum injuſſu alterius] „ De qua formula egimus ſupra *c.* 16. §. 7.

Ad omne bellum pertinere poſſit] „ Adeoque indefinita locutio videtur haberi pro univerſali. *Vid. ſupr.* §. 13. *n.* 1.

Et ad id, quod infertur, non quod repellitur] „ Bellum enim eſt vel offenſivum, vel defenſivum, & ſpecialiter ſumtum poſterius denotat.

In dubio arctiorem hic ſignificatum ſumemus] Quæſtio hic occurrit, *an poſita tali formula, etiam contineatur ne armis ſe defendere poſſint inæquali fœdere juncti?* Recte hoc negat Auctor, ſed ex falſa ratione: vera ratio eſt, quod uſu communi loquendi bellum inferre dicitur, qui ultro bellum movet, non qui ſe contra illatum defendit. Accedit, quod illicitum foret pactum, ſi de prohibita defenſione neceſſaria intelligendum eſſet, quia huic renunciare absque crimine non poſſet.

Additio.

„ Non ergo admitti poteſt ratio interpretationis, quam Auctor affert, quaſi odioſa hic ſit materia, ubi de reſtringenda libertate agitur. Nam odium, vel favor libertatis nullum jus natura tribuit. Veras rationes allegavit Perſeus: *nam*, ait, *ſi eſt in fœdere ita ſcriptum, ut ne ſi bellum quidem quis inferat, tueri me, regnumque meum liceat, mihi fatendum eſt, quod me armis adverſus Abrupolim ſocium populi Romani defenderim, fœdus violatum eſſe. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & jure gentium ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur, quid tandem me facere decuit? Quieſcerem, & paterer donec Pellam, & in regiam meam armatus perveniſſet?* *Liv. l.* 42. *c.* 41. Equidem in alia cauſa oratores Latinorum a Romanis petierunt, *ut aut mitterent ſubſidium, aut ſe ipſos tuendorum finium cauſa arma capere ſinerent*: Liv. *l.* 2. *c.* 30. & tutius viſum fuit, *defendere inermes Latinos, quam pati retractare arma. Ibid.* At caſus ibi erat, ubi Latini victi a Romanis (*Liv. l.* 1. *c.* 52. & l. 2. *c.* 20.) inæquali fœdere ita juncti fuerunt, ut non niſi armis populi Romani tueri ſe poſſent; idque ob ferocitatem, & potentiam Latinorum caute ſtatuiſſe videntur Romani. Atque hinc cum iidem Latini aſſumtis Hernicis ſine Romano aut duce, aut auxilio Volſcos, Æquosve, qui fines eorum populabantur, caſtris exuiſſent, & bellum finitum fere eſſet, Romani tamen conſulem contra Volſcos miſere; & addit Livius *l.* 2. *c.* 53: *mos, credo, non placebat, ſine Romano duce, exercituque, ſocios propriis viribus, conſiliisque bella gerere*: Conf. *Liv. l.* 3. *c.* 19. Neque ſine cauſa providos fuiſſe Romanos, vel ex eo apparet, quod poſtea Samnitibus Romanorum ſociis bellum ultro intulerint. Sane, eo potentia eorum crevit, ut Samnitibus querentibus, & rogantibus, *Latinos, Campanosque, ſi ſub ditione populi Romani eſſent, pro imperio arcerent Samniti agro, &c.* anceps a Senatu reſponſum datum fuerit, *quia fateri pigebat, in poteſtate ſua Latinos jam non eſſe. Liv. l.* 8. *c.* 2. Tandem, cum ſocios imperii ſe fieri inſolenter poſtularent, bello a Romanis victi, & fere deleti ſunt. *Liv. l* 8. *c.* 10.

Ad §. XV.

Liberam *fore Carthaginem*] „ Repeliuntur hæc verba in fœdere belli Punici ſecundi apud *Liv.* 30. *c.* 37. Quod cum violaſſe accuſarentur, ideoque bellum ipſis indiceretur, legatos 30. Romam miſerunt, per quos Carthaginenſes ſeſe dederunt Romanis. Conſules igitur fœdus cum ipſis renovarunt ſub lege, *ut libera ſit Carthago ſi juſſis pareret.* Appian. *de bell. pun. n.* 46. & 52. (*n.* 37. & 42. *Edit. H. Steph.* 1592. D.) Juſſi autem ſunt dare trecentos obſides, & arma, om-

Digitized by Google

,, omniaque inſtrumenta bellica. *Liv. epit.*
,, *l.* 49. *pr.* Quo facto, ex auctoritate Se-
,, natus conſulti duces Carthaginenſium in
,, alio loco, procul a mari decem millia paſ-
,, ſuum remoto, oppidum facere jubeban-
,, tur. *Liv. d. l. Flor. l.* 2. *c.* 15. Cum re-
,, gererent Carthaginenſes, fœdere dictum
,, eſſe, *liberam fore Carthaginem*; Romani
,, reſponderunt, ſe per Carthaginem non
,, *ſolum*, ſed *populum* intellexiſſe. Verba
,, Carthaginenſium refert Appianus *dict. loc.*
,, *n.* 48. (*mihi n.* 40. D.) *Credidimus Ro-*
,, *manorum conſuetudini, & moribus; nam*
,, *&. Senatus datis ad nos literis, & vos cum*
,, *obſides peteretis, affirmabatis, Carthagi-*
,, *nem ſuis legibus relinquendam ſi eos accipe-*
,, *retis. Quod ſi adjectum fuit, alia quoque*
,, *imperata facienda, non decebat vos accep-*
,, *tis obſidibus libertatem civitati pollicitos,*
,, *ultra obſides imperare ſubverſionem ipſius*
,, *Carthaginis: quam ſi fas eſt vobis diruere,*
,, *quomodo liberam ſinetis uti ſuis legibus,*
,, *quemadmodum dixitis?* Conſulum Roma-
,, norum verba referuntur ab eodem Appia-
,, no. *n.* 52. (*mihi n.* 42.) *Non longe a*
,, *mari* LXXX. *ſtadia jubemus vos recedere,*
,, *quum ipſi ab eo abſimus* C. *ſtadiis. Locum*
,, *ut ipſi eligatis, concedimus, ſimulque li-*
,, *bertatem in novis ſedibus. Et hoc eſt, quod*
,, *jam ante prædiximus, liberam fore Car-*
,, *thaginem ſi nobis pareat: vos enim, non*
,, *veſtrum ſolum, putamus eſſe Carthaginem.*

De pleniſſima poteſtate intelligi non poterat]
,, Neque Carthaginenſes ipſi id de pleniſſima
,, poteſtate intelligebant, ſed de jure ſuis
,, legibus in eadem civitate vivendi, ſub
,, fœdere inæquali, quo promiſerunt, ſe
,, nolle injuſſu populi Romani bellum gere-
,, re, in quem finem omnia arma, & in-
,, ſtrumenta bellica cum trecentis obſidibus
,, dederunt.

Pridem amiſerant] ,, Nam per pacem
,, poſt bellum Punicum ſecundum jam pro-
,, miſerant, ſe nolle injuſſu populi Roma-
,, ni bellum gerere. *Vid.* §. *præced.*

Aliquam tamen iis relinquebant liberta-
tem] ,, Fœdus inæquale non tollit liberta-
,, tem, *l.* 7. *ff. capt. & poſtl.* ſed jus
,, agendi ex pacto reſtringit.

Et minimum tantum, ut alieno imperio
urbem ſedibus transferre non tenerentur]
,, Frivola hæc eſt ratio; nam de eo ipſo
,, quæritur, an pacto talis libertas fuerit
,, relicta? quod affirmamus, quia Romani
,, ſciebant, Carthaginenſes ea intentione
,, pepigiſſe fœdus, ac pacis conditiones im-
,, plevſſe: valet autem promiſſio juxta id,
,, quod inter utrumque actum eſt.

Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant
Romani] Ex proprietate enim vocis intel-
ligitur civitas cum civibus. Atque hic quoque
eſt mos loquendi communis, & de eo inter
utrumque populum actum erat.

Civium multitudinem, non urbem ſignifi-
cari] ,, Juſtinus *l.* 2. *c.* 12. ait, *patriam*
,, *municipes eſſe, non mœnia; civitatemque*
,, *non in ædificiis, ſed in civibus poſitam.*
,, Cic. *ad Att. l.* 7. *ep.* 9. *Liv. l.* 9. *c.* 4.
,, *Thucyd.* 7. 14. *Tac. H.* 1. *c.* 84. Apud
,, Juſtinum agitur de interpretatione oraculi;
,, oracula autem uti fraude nitebantur,
,, ita verbis improprie uti ſolebant. Cæte-
,, rum ex uſu communi loquendi, & ex
,, utriusque partis conſenſu agebatur de Car-
,, thagine, quæ conſiſtebat ex urbe, &
,, civibus.

Improprium concedi poteſt] ,, I. e. contra
,, communem loquendi morem, etſi forte
,, proprietati vocis id magis conveniat: pro-
,, prie enim, & communi loquendi uſu utrum-
,, que, & urbem, & populum comprehen-
,, di, vidimus.

Ob attributum, quod civibus magis, quam
urbi convenit] ,, Adjecta enim vox *libera*
,, civibus magis competit; ædificia enim,
,, & mœnia, proprie libera dici nequeunt.

Manifeſta erat captio] ,, Eo magis im-
,, probanda, quod Carthaginenſes de liber-
,, tate quoque urbis agerent, idque Ro-
,, manis cognitum eſſet: adeoque inſpicien-
,, dum hic fuit quod inter utrumque actum,
,, non quod a Romanis mente reſervatum
,, erat. Ut proinde mera hæc captio verbo-
,, rum fuerit. Conf. *Puſend. de J. N. &*
,, *G. l* 5. *c.* 12. §. 15.

Ad §. XVI.

Huc] ,, Scilicet, ad interpretationum 1
,, materiam.

De pactis perſonalibus, ac realibus] ,, Au-
,, ctor pactum *reale* eſſe, ait, quod cum
,, populo pactum eſt; cum *rege* tunc ſi vel
,, clauſula adjecta eſt fœderi ut perpetuum
,, ſit, aut factum in utilitatem regni, aut
,, ſi cum rege, & ſucceſſoribus contractum
,, eſt, aut ſi ex verbis, vel ipſa interdum
,, materia, ea voluntas appareat: *perſonale*

,, vero, quod cum rege abſque his circum-
,, ſtantiis initum eſt.

,, Addit, pacta in *dubio* magis credi eſſe
,, realia, quia hæc ſunt ſavorabilia, perſo-
,, nalia vero odioſa, *n.* 3; hinc fœdera
,, belli cauſa inita videri perſonalia, pacis
,, cauſa contracta realia, *d. n.* 3. Atque
,, ex his concludit, cum rege initum fœdus
,, reale manere, etſi regno pulſus ſit,
,, §. 17; neque contra fœdus cum populo
,, initum agi, ſi invaſor bello petatur, §. 18.

,, Præmittendum autem hic eſt, PERSO-
,, NALE pactum in jure dici, quod ad per-
,, ſonas paciſcentium reſtringitur, nec ad
,, hæredes, aut ſucceſſores pertinet, *l.* 17.
,, §. 3. *l.* 21. *pr. l.* 25. §. 1. *ff. pact.* REA-
,, LE, quod non reſtringitur ad perſonas pa-
,, ciſcentium, ſed ad illorum quoque hæ-
,, redes, & ſucceſſores tranſit, *l.* 16. *l.* 17.
,, §. 5. *l.* 40. *pr.* & §. *f. ff. de pact.*

Quin quod ei promittitur, ſui natura reale ſit] Fœdus ſua natura eſt reale, & ad ſucceſſores in electivo quoque regno pertinet: 1. quia princeps fœdus non ut perſona privata, ſed ut caput reipubl. contraxit, Reſpublica autem non interit, *c.* 5. *de reſcr. in* 6; ipſa igitur reſpublica per regem pepigit, qui eam repræſentat: 2. quia non eſt cauſa principis, ſed reipublicæ. 3. Probatur id exemplo fœderum in ſtatu populari, vel ariſtocratico, a populo, & optimatibus contracto, quæ iis mortuis non tolluntur. Idque 4. extra omne dubium eſt in pacto liberatorio, quo pax, remiſſio, aut tranſactio facta eſt, qua jus exſtioctum reviviſcere non poteſt. Hinc 5. Gilimer rex Vandalorum provocat in literis ad Juſtinianum datis ad fœdus cum Zenone initum, *cui Tu*, ait, *ſucceſſiſti.* Et Juſtinus ipſe ad idem fœdus provocat, ſed ſe id ſoluturum minatur, niſi ſatisfaceret monitis. *Procop. l.* 1. *de bell. Vand.* Equidem Carolus Rex Galliæ contra defuncti fratris filios, rupto diviſionis pacto cum fratre inito, bellum movit, monitusque de pactis, dixit, cum fratre, non cum filiis pepigiſſe: ſed fuſus, victusque eſt. *Regin. l.* 2. *an.* 886. Hinc cum Luxemburgo a Gallis obſeſſo Carolus V. auxilium ab Eduardo III. peteret, vi fœderis cum hujus patre anno 1542. initi, male Eduardus reſpondit, fœdus cum perſona exſtinctum eſſe, *Gentil. l.* 3.

Multo magis autem reale eſt fœdus, ſi additur, ut ſit perpetuum: uti in Pace Oſnabrugenſi *in pr.* vel ſi Succeſſorum ſint emtio. &c. *Vid. Cambd. p.* 2. *p.* 225.

• Excipe, niſi in genere aliud appareat ex cauſa, verbis, negotio &c. Uti 1. ſi rex ſui cauſa, adeoque de jure privato contraxit; hoc enim pactum non ad ſucceſſores, ſed ad ſolos hæredes tranſit. 2. Si ad certum actum auxilium promiſſum, isque finitus ſit. 3. Si cauſa perſonam non egrediatur, aut circumſcripta ſit ſua natura.

Additio.

,, Hanc quæſtionem late examinavimus
,, ſupra *c.* 14. §. 11. & in *Diſſert. proœm.*
,, *XII.* §. 409.

Quia ſubjectum eſt res permanens] ,, Po-
,, pulus enim, cum quo fœdus initum eſt,
,, nunquam moritur. *L.* 2. *c.* 9. §. 3. *n.* 2.

Etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur, manebit fœdus] ,, Idem enim manet popu-
,, lus ſub quacunque forma regiminis. *Vid.*
,, *L.* 2. *c.* 9. §. 8.

Quia manet idem corpus etſi mutato capite]
,, Caput enim non niſi jure corporis agit;
,, & Rex non ſuo jure contrahit, ſed jure
,, populi.

Ut ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa] ,, I. e. pro tuendo ſtatu populari. Si
,, enim populus poſtea jus imperii ſui in re-
,, gem transfert, tollitur hoc ipſo fœdus
,, initum, quia tota ejus ratio ceſſat. *vid.*
,, *Gron. b.*

Si cum rege contractum ſit, non ſtatim 2
perſonale erit cenſendum fœdus] ,, Quia rex,
,, qui de republica contrahit, non ut pri-
,, vatus, ſed ut caput reipublicæ contrahit,
,, quæ nunquam interit.

A Pedio, & Ulpiano] ,, In *l.* 7. § 8. *ff.*
,, *de pact.* Sane, quod JCti hi de pactis pri-
,, vatis tradunt, multo magis obtinet in
,, pactis publicis.

Ut perpetuum ſit] ,, Vid.. *Pac. Oſn. pr.*
,, & fœdus inter regem Galliæ, & Ponti-
,, ficem, &c. apud *Thuan. l.* 16. *p. m.* 323.

Aut factum in bonum regni] ,, Tunc
,, reſpublica tenetur, quia rex intra fines
,, legitimæ adminiſtrationis, quam populus
,, totam in regem contulit, contraxit.

Aut cum ipſo, & ſucceſſoribus] ,, Tunc
,, enim conſtat, noluiſſe alterum cum ſola
,, perſona regis contrahere.

Aut ad tempus definitum] ,, Apud Thu-
,, cydidem *l.* 5. *p. m.* 292. ſtatuitur, *eſſe*
,, *porro fœdera annos quinquaginta Athe-*

,, *nien.*

Digitized by Google

,, *nienſibus*, *ac Lacedæmoniis*, *&c utrorumque ſociis.* Apud Thuanum *l.* 6. *p. m.* 116. *ut fœdus cum Franciſco initum quamdiu Henricus viveret*, *&c in quinquennium poſt ejus mortem cum Henrici hæredibus*, *ſervaretur*, *mutua auxilia utrimque præſtarentur.* Conf. *Puf. l.* 8 *c.* 9. §. 6. *&c* 7. *&c Teſm. b.*

Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege] ,, Immo renovavit Perſeus fœdus
,, cum patre initum, & tamen ſe ex eo non
,, obligari, injuria ſuſtinuit. Verba Perſei
,, apud *Liv. l.* 42. *c.* 25. hæc ſunt : *Fœ-*
,, *dus cum patre ictum* (quo prohibebatur
,, rex Macedoniæ extra fines arma efferre,
,, & populi Romani ſocios laceſſere bello,
,, *d. c.* 25.) *id ſe renovari*, *non quia pro-*
,, *baret*, *ſed quia in nova poſſeſſione regni pa-*
,, *tienda omnia eſſent*, *paſſum.*

Sed &c alia verba] ,, In genere dicen-
,, dum, omnia pacta regulariter eſſe realia,
,, donec aliud ex verbis, cauſa, vel natura
,, negotii probetur.

Conjecturam ſuppeditabunt] ,, Immo
,, conjecturæ non ſufficiunt, ſed certo de
,, intentione paciſcentium conſtare debet.

3 *Ut favorabilia credantur eſſe realia*, *odioſa vero perſonalia*] ,, Sæpius jam dictum
,, eſt, in diſpoſitionibus nec favorem, nec
,, odium aliquid operari, ſed jus ibi tan-
,, tum oriri ex voluntate declarata.

Fœdera pacis cauſa facta, *&c.*] ,, Immo
,, etiam fœdera belli cauſa inita favorabilia
,, eſſe poſſunt, ſi ad pacem aut quærendam,
,, aut firmandam tendunt. Sed & ratio,
,, cur hæc fœdera ad ſucceſſores transeant,
,, hæc eſt, quia rex jus fœderis non habet
,, niſi jure reipublicæ, cujus nomine, &
,, jure contrahit ; reſpublica autem non
,, moritur.

Non odioſa omnia, *ut quidam cenſent*]
,, Ex his apparet, quam maxime incerta ſit
,, illa interpretatio ab odio, vel favore de-
,, ſumta ; quilibet enim ita pro lubitu vel
,, favorem, vel odium fingere poſſet.

Συμμαχίαι] ,, Quæ ſunt fœdera, quibus
,, auxilium promittitur ad omne bellum,
,, etiam offenſivum, *d. c.* 15. §. 6. *n.* 3.

Magis ad onera] ,, Immo hæc quoque
,, fœdera favorabilem cauſam habent ; nam
,, offenſiva quoque bella juris tuendi cau-
,, ſa ineuntur.

Accedit, *quod in fœdere ad bellum quodvis præſumitur ratio habita &c.*] ,, Ex hac
,, ratione neceſſario ſequitur, omnia fœde-
,, ra belli cauſa inita eſſe favorabilia, quia
,, ſemper præſumtio eſt, eum, cui auxilia
,, ad quodvis bellum promittuntur, pie ſu-
,, ſcepturum id eſſe : adeoque ejusmodi pacta
,, ſemper erunt realia, non vero perſonalia.

Pertinet enim hoc ad ſocietates privatas] 4
,, Non ad publicas ; publicæ enim ſocieta-
,, tes morte non finiuntur. *Vid. l.* 2. *c.* 9.
,, §. 8. *&c* 9. *c.* 6. §. 4.

Et juris eſt civilis] ,, Refutavimus hoc
,, alibi, & demonſtravimus, ex ipſa natu-
,, ræ ratione id ſequi. *Vid. Diſſert. proœm.*
,, *XII.* §. 353. *n.* 5.

Latini] ,, De Latinis vide *Liv. l.* 1. *c.* 32.
,, Adde *not. ad* §. 14. *in fin.*

Dijudicari a nobis non poteſt] ,, Immo
,, ſatis ex ipſa hiſtoria apparet, fœdera fuiſ-
,, ſe cum republica inita, eoque perpetua ;
,, & eventus quoque pro Romanis ſtetit.

An civitates, *quæ Medorum tributariæ fuerant*, *mutato imperio conditionem mutaſſent*] ,, Sublato Medorum imperio, eo-
,, que poſt mortem Ciaxaris in Cyrum tranſ-
,, lato, civitates a Medis olim devictæ li-
,, boras ſe eſſe aſſerebant : at Cyrus eas tan-
,, quam rebelles vi, & armis ſubjecit *Ju-*
,, *ſtin. l.* 1. *c.* 7. Idem contigit in regno
,, Germaniæ, ubi Carolingis exſtinctis pro-
,, vinciæ devictæ ſuo ſibi juri reſtitutas eſſe
,, putabant, atque ex eo capite Bavari, &
,, Saxones libertatem ſibi vindicabant contra
,, Francos. *B. Parens in J. publ. C.* 3. *Sect.*
,, 1. §. 9. *&c ſect.* 6. §. 86. *&c* 87 Sed
,, & Francica familia exſtincta, Bavari,
,, Franci, ac Lotharingi, Saxonum ſe im-
,, perio, ex eadem ratione, ſubjicere no-
,, luerunt, *dd. ll.*

Fidem Medorum elegiſſent] ,, Immo id
,, ſpectandum non eſt ; nam cum a regibus
,, Medis jure belli victæ, & tributariæ fa-
,, ctæ ſint, certum eſt, ſub Medorum po-
,, teſtate eas fuiſſe, quia Rex non ſuo jure
,, jus belli habet, ſed jure populi ; quic-
,, quid ergo acquirit, non ſibi acquirit, ſed
,, regno ; adeoque & Perſis, qui in regno
,, hoc ſucceſſerunt.

Minime vero admittenda eſt Bodini argumentatio] ,, Qui confundit promiſſionem
,, cum juramento, unde diverſæ oriuntur
,, obligationes.

Poteſt quippe juramenti obligatio perſonam tantum obſtringere, *&c ipſa promiſſio obligare hæredem*] ,, Jurans enim ſolus teſtem Deum
,, invocavit, & in caſum perjurii ejus vin-
,, dictam imploravit, quæ vindicta ad hæ-

,, redem tranſire nequit, qui non juravit:
,, at obligatio ex promiſſo patrimonio juran-
,, tis inhæret, quæ proinde cum ipſo patri-
,, monio ad hæredes tranſmittitur.

5 *Fœdera jurijurando veluti firmamento initi*] ,, Recte Auctor ad hanc objectionem re-
,, ſpondet, omnem vim obligandi conſiſtere
,, in pacto, in illa diſpoſitione, qua jus in
,, alterum transfertur; juramentum enim
,, ſaltem majoris ſecuritatis cauſa accedit.

Cavillantur tribuni quidam, quaſi non teneretur religione populus] ,, Recte Au-
,, ctor cavillationem vocat factum Tribuno-
,, rum: Valerius enim non qua privatus
,, jusjurandum exegit, ſed ut Conſul, jure,
,, & nomine Senatus, populique Romani,
,, qui nunquam moritur; idque judicium
,, fuit & populi, & Livii.

A d §. XVII.

C u m *Rege initum fœdus manet, etiamſi rex &c. ſit pulſus*] Hinc male Hernici fœdus cum Tarquinio ictum eo ejecto exſtinctum eſſe dixere. *D. Halic. l.* 8. *c.* 23.

Additio.

,, Merito notantur Hernici, quod Tarqui-
,, nio ejecto fœdus cum populo Romano fi-
,, nitum crediderint; fœdus enim initum
,, erat cum rege ut capite reipublicæ, adeo-
,, que cum rege, & republica ſimul: ſi
,, proinde inter ſe diſſident, neutri aſſiſtere
,, tenetur fœderatus, quia utrique auxilium
,, conjunctim promiſit. Eodem modo uti in
,, caſu, quo pluribus civitatibus conjunctim
,, auxilium promittitur, omnibus id jure ne-
,, gatur ſi inter ſe diſſentiunt. *Vid. ſupra*
,, *c.* 15. §. 13. *n.* 2.

A ſubditis ſit pulſus] ,, Quid ſi ab extra-
,, neo hoſte? *Vid.* §. *ſeq.*

Jus enim regni penes ipſum manet] ,, De
,, quo *vide ſupra l.* 1. *c.* 4. §. 15.

Utcunque poſſeſſionem amiſerit] ,, Aliud
,, enim eſt jus habere, aliud poſſidere, *d.*
,, *c.* 4. §. 15.

A d §. XVIII.

S i *alieni regni invaſor volente rege, &c. bello impetatur*] Fœderatus hoc caſu ex pacto, & fœdere, ejecto regi aſſiſtere poteſt, immo tenetur: nec invaſor allegare fœdus poteſt, quia ad eum non pertinet; contractum enim cum eo eſt, qui jus imperii habet: niſi invaſor ex poſtfacto jus acquiſiverit.

Aut oppreſſor populi liberi bello impetatur]
,, Fœdus enim cum populo initum eſt;
,, adeoque ſi ſubditus, vel extraneus po-
,, pulum illum liberum opprimit, tantum
,, abeſt ut fœderatus contra fœdus agat,
,, ut potius vi fœderis aſſiſtere populo te-
,, neatur.

Et hoc eſt quod Nabidi dicebat T. Quintius] ,, *Liv. l.* 34. *c.* 32. Nabis erat Lace-
,, dæmonienſium tyrannus, cujus anteceſſo-
,, res injuria regnum occupaverunt, & Pe-
,, laſgum ejecerunt. *Liv. l.* 34. *c.* 23. Ro-
,, mani pro libertate Græcarum civitatum
,, bellum ſuſcepturi, Lacedæmonem quoque
,, liberam eſſe voluerunt; Nabis colloquio
,, inſtituto cum Quintio ad fœdus cum La-
,, cedæmoniis initum provocabat: *Cum me*
,, *ipſe reſpexi* (ait) *eum eſſe ſpero, cui &*
,, *publice, ſicut cæteris Lacedæmoniis, vobiſ-*
,, *cum vetuſtiſſimum fœdus ſit: & meo no-*
,, *mine privatim amicitia, ac ſocietas nuper*
,, *Philippi bello renovata.* Et mox: *Tempus*
,, *autem eo me liberabit, quod cum jam Ar-*
,, *gos haberem, ſocietas mihi vobiſcum con-*
,, *venit, & ut vobis mitterem auxilia ad*
,, *bellum.* Addit: *de nomine hoc reſpondere*
,, *poſſum, me, qualiſcunque ſum, eundem*
,, *eſſe qui fui, cum tu ipſe mecum Quinti ſo-*
,, *cietatem pepigiſti; tunc me regem appella-*
,, *ri a vobis memini, nunc tyrannum vocari*
,, *video.* Denique allegat: *jam feceram hæc*
,, *qualiacunque ſunt, quum ſocietatem me-*
,, *cum pepigiſtis, & auxilia in bello adver-*
,, *ſus Philippum accepiſtis.* Liv. *l.* 34. *c.* 30.

,, Nabis igitur provocabat 1. ad fœdus
,, antiquiſſimum, quod inter Romanos, &
,, Lacedæmonienſes interceſſit: 2. ad fœdus
,, amicitiæ cum ipſo Nabide initum. Ad
,, utrumque reſpondet Quintius: *Amicitia,*
,, *& ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelo-*
,, *pe Lacedæmoniorum rege juſto, ac legitimo*
,, *facta eſt, cujus jus tyranni quoque, qui*
,, *poſtea per vim tenuerunt Lacedæmone impe-*
,, *rium, uſurparunt, ſicut tu quoque fe-*
,, *ciſti, &c. Nam quid minus conveniret,*
,, *quam nos, qui pro libertate Græciæ ad-*
,, *verſus Philippum gereremus bellum, cum*
,, *tyranno inſtituere amicitiam, &c.*

,, Equidem hæc reſponſio ad prius quidem
,, membrum objectionis quadrat, ſed non-
,, dum tollit dubium, quod Romani cum
,, ipſo Nabide fœdus amicitiæ contraxerint,
,, adeoque eum legitimum regem agnoverint.

Nam

Digitized by Google

„ Nam reſponderi debuiſſet, Romanos aliis
„ bellis tunc diſtrictos (*vid. d. l.* 34. *c.* 32.
„ *pr.*) ſecutos eſſe poſſeſſionem, idque
„ jure gentium fieri potuiſſe. *vid ſupr. l.* 1.
„ *c.* 4. §. *pen.* Hoc autem facto tyrannum
„ non fieri regem legitimum, neque jus im-
„ perii regi exuli adimi. Si igitur rex exul
„ auxilium fœderati inprimis antiquioris
„ implorat, agnitio fœderati, qui ſolam
„ poſſeſſionem ſequitur, non impedit quo
„ minus vero regi contra tyrannum aſſiſtere
„ poſſit: nec contra fœdus cum tyranno
„ initum hactenus aliquid egiſſe videtur,
„ quia alia cauſa eſt Exemplum recens ex-
„ ſtat in Carolo IX. qui Piſanos, in quos
„ Florentini imperium uſurparunt, liberos
„ eſſe juſſit, non obſtante fœdere cum Flo-
„ rentinis inito. *Belcar. rer. Gall. l.* 5. *Com-*
„ *mina. l.* 7. *c.* 7.

Qualitates autem iſtæ] „ Nimirum, ami-
„ citia, & ſocietas.

Jus proprie ſignificant] „ Nam amici-
„ tiam, & ſocietatem cum vicinis gentibus
„ contrahere, ad jus imperii pertinet.

Et odioſa eſt invaſorum cauſa] „ Auctor
„ fœdus cum Uſurpatore initum ideo non
„ eſſe reale, ait, quia cauſa invaſorum eſt
„ odioſa. Eo autem caſu fœdera eſſe per-
„ ſonalia, dixit ſupra §. 16. *n.* 3. Vera
„ ratio, cur fœdus tale deficiat cum ipſo
„ invaſore, hæc eſt, quia deficit facultas
„ moralis contrahendi: actus enim ejus non
„ valent, niſi quatenus in poſſeſſione eſt;
„ ceſſante igitur poſſeſſione omnis ejus fa-
„ cultas deſinit.

Ad §. XIX.

Quæritur, ſi præmium promiſſum ſit ei, qui primus mœnia aſcenderit, & duo ſimul aſcendunt, cui debeatur præmium? Quidam putant, unicuique in ſolidum deberi. Conf. *Puſend. l.* 5. *c.* 12. §. 14. At rectius dicendum, dividi debere inter utrumque: quia jam duo primi ſunt. Nam primus non tantum eſt is, qui omnibus aliis prior eſt, ſed & quo nemo alius eſt prior, licet par: & hoc ſenſu plures poſſunt eſſe primi, & illis ſimul idem præmium debetur. Eodem modo uti ſumma poteſtas pluribus ſimul competere poteſt; quia ſumma dicitur non tantum, quæ omnibus aliis ſuperior, ſed & qua nulla alia eſt ſuperior, etſi æqualis adſit. *Vid. L.* 1. *c.* 3. §. 7.

An neutri] „ Quod Carolus V. fecit apud
„ *Jov. Hiſt.* 44. *p. m.* 512. Ne odium ſimul-
„ tates, & ſeditionem excitet.

Qui omnes antecedit] „ Adeoque qui
„ nec ſuperiorem, nec æqualem habet.

Aut quem nemo] „ Adeoque qui ſuperio-
„ rem non habet, licet æqualis adſit.

Quia virtutum præmia favorabilia ſunt, verius eſt concurſuros ad præmium] „ Inter-
„ pretatio hæc non oritur ex favore virtutis,
„ ſed ex communi loquendi more, quia
„ omnibus, qui primi ſunt, idem præmium
„ debetur. Hinc corona, quam uterque
„ meruiſſe videtur, utriusque nomine Deo
„ conſecrari ſolebat. *Gron. h.*

Solida præmia] „ Id virtutis eſt, non
„ juris.

Quæ verborum ſignificationi aptatur] „ Nam
„ ſigna, ex quibus mens colligitur, Au-
„ ctori ſunt duûm generum, *verba*, &
„ *conjecturæ aliæ*: ſupr. §. 1. *n.* 2. Ha-
„ ctenus egit de verbis, quæ aut ſeorſim
„ conſiderantur, non aſſumtis conjecturis,
„ *d.* §. 1. *n.* 2. & §. 2. vel aſſumtis con-
„ jecturis, §. 3. *ſeq.* Jam ſequitur interpre-
„ tatio, quæ fit extra verborum ſignificatio-
„ nem *ex aliis conjecturis*: *d.* §. 1. *n.* 2.
„ *junct.* §. *ſeq.*

Ad §. XX.

Ex *conjecturis extra ſignificationem verborum*] Extenſio diſpoſitionis fit aliquando ad non dicta, ſi voluntas aliter, quam ex verbis appareat: nam extenſio diſpoſitionis eſt alia diſpoſitio, quæ non obligat niſi ſuis ſignis declarata. Equidem interpretatio hic non fit ex favore, vel odio, ſed 1. ex ratione totali, quæ movet voluntatem; hæc autem non vult niſi quatenus nota: 2. ex materia propoſita, quia de eo negotio, non alio, eos agere patet: 3. ex aliis circumſtantiis, factis, &c. *Vid.* §. 22. *ſeq.*

Hinc quæritur, an ſilentium ſit pro conſenſu? Negatur: 1. quia ex nudo ſilentio non fit clara voluntas: 2. quia ſilentium non eſt diſpoſitio, ſed ejus negatio. 3. Hinc qui tacet, nec negare, nec affirmare dicitur. *Leg.* 142. *ff. Reg. jur. c.* 44. *Eod. in* 6. Apud Curtium *l.* 10, *c.* 8, ſilentium opponitur aſſenſui: Rex enim Philippus Alexandri M. ſucceſſor, cum Perdiccas 300. milites Elephantis objeciſſet, tacendo dicitur nec prohibuiſſe, nec auctorem facti fuiſſe, *d. l.* 10. *c.* 9. *in f.*

Exa,

Exc. 1. ſi factum, vel circumſtantia acceſſerit, unde conſtet de conſenſu; quia tunc non ex ſilentio, ſed ex natura facti, vel circumſtantiarum, de voluntate conſtat. Sub facto autem continetur quoque non factum, quod fieri debuit, vel cujus agendi cauſa fuit. Ex eo igitur ſequitur conſenſus, vel diſſenſus, ſi alia cauſa probabilis non apparet, *l. 2. pr. ad Municip. l. 16. SC. Maced. l. 28. V. S. Curt. l. 10. c. 9. in f.*

Meleager ſilentium regis, Perdicca capto, pro imperio accepit. *Curt. d. l. 10. c. 8.* Rex ipſe ſe juſſiſſe fatetur, ſed inductum a Meleagro eſſe, dixit. Romani Pœnis cauſantibus, fœdus cum Asdrubale initum privato conſilio non obligare, opponunt, tot annorum ſilentio id probatum fuiſſe, & ne mortuo quidem Asdrubale quicquam mutatum. *Liv. l. 21. c. 19. Conf. Cæſ. bell. civ. l. 1. c. 1.*

Exc. 2. ſi agitur de præjudicio ejus, qui ſilet; tunc enim alius finis ſilentii non eſt niſi aſſenſus, habet enim cauſam loquendi. Conf. *l. 2. pr. ad Munic.* Naturale quippe eſt ut quisque quod præſenti nocet prohibeat, & contradicat: unde ſi poteſt prohibere, nec facit, hoc ipſo permittit.

Additio.

,, Materiam de ſilentio, & quatenus ex
,, eo inferatur voluntas, uberius explicavit
,, B. Parens in *Diſput. de ſilentio*; cujus
,, verba hæc ſunt:

S I L E N T I I *in ſe nulla vis eſt, aut efficacia, nullumque ſive in natura, ſive in jure effectum habet, cum mera negatio ſit, qua quis dicitur non loqui; tantum abeſt ut ex eo ſolo conſenſus, vel diſſenſus, tantumque præjudicium inferri poſſit.*

Quin contraria potius in utroque jure regula, & merito, poſita eſt: Quod qui tacet, neque conſentire, neque diſſentire videatur. l. 142. ff. de Reg. Jur. c. 44. eod. in 6. *Nam & conſenſus, & diſſenſus animi externis ſignis declarari debent, qualia nulla ſunt in muto ſilentio.*

At accedunt quædam nonnunquam ſilentio, ex quibus conſenſus, vel diſſenſus colligitur; uti inprimis quando factum aliquod, ſeu actio cum ſilentio concurrit, eique conjuncta eſt; facta enim, & actiones non minus, quam ſermo ipſe, agentium vel conſenſum, vel diſſenſum explicant; nihilque intereſt, expreſſe ſuffragio quis, an rebus ipſis, & factis voluntatem ſuam declaret: *quæ ſunt verba* l. 32. §. 1. ff. de legib. *Quæ quidem vel ſola ſanæ ratiocinationi ſufficere poſſunt, ſed paulo plenius tamen explicanda.*

Vix vero eſt ut moneam, conſenſum non magis ex facto, quam ex verbis ipſis oſtendi poſſe, niſi neceſſaria, & ad ſubſtantiam omnis veri conſenſus (qualis etiam tacitus eſt, ſeu qui ex facto infertur) pertinentia requiſita adfuerint, quæ inprimis ſunt ſcientia, & voluntas.

Primum igitur velle non poteſt, qui neſcit; l. 76. ff. de Reg. Jur. l. 48. §. 3. Furt. l. 2. in fin. ff. ſol. matr. *nec proinde pro conſenſu haberi ſilentium ignorantis rem ſuam geri, etſi præſens ſit, atque adeo ſi quis quidem te præſente, & tacente negotia tua gerat, ſed vel ignores geri negotia, vel id quidem videas, at neſcias ad te ea pertinere, ſilentium hoc pro conſenſu non erit, nedum pro mandato, quod conſenſu conſtat. Unde etſi te præſente, ſciente, ac tacente tranſigatur, vel ſententia inter alios feratur, non tamen id tibi præjudicat, ſi neſciveris rem ad te pertinere.* Covarr. Pract. quæſt. cap. 13. n. 7. §. Ex quibus. verſ. Tandem in ſumma Gail. 1. Obſ. 70. n. 26. *Quodſi ergo id quoque haud lateat, & taceas, in negotium ipſum quidem conſentire videris, ſed ſi error tamen in negotio, ejusve circumſtantiis inciderit, non magis ille hic, quam in verbali conſenſu præjudicat. Hinc ſi cognatus cognato, qui jus retractus habebat, ſciente, & patiente fundum vendiderit viliſſimo pretio, & ille tanti venditum iri neſciverit, adhuc retrahere poteſt, uti in collegio facultatis reſpondimus anno 1679. in cauſa H. uxorio nomine contra L. Idemque eſt ſi alia damni, periculive circumſtantia adfuerit, quam is, qui tacet, neſciebat: ceu non ſemel reſpondi de facto conſultus.*

Alterum, quod requiritur, eſt voluntas, *quippe quæ conſenſum conſtituit. Ea autem quomodo ex facto, quod ſilentio conjunctum eſt, eliciatur, præcipua nunc quæſtionis eſt. Et primo quidem certum eſt, hoc ipſo dum agimus ultro, velle nos id ipſum, quod agimus, & quicquid actui illi neceſſario cohærere novimus: cum illud, quod ita agitur, nihil aliud ſit, quam actio, quæ a voluntate noſtra proficiſcitur. Hinc in criminalibus quoque, etſi ea probationes certiſſimas deſiderent, ſufficit tamen probari ſaltem factum, quo ipſo etiam probatur dolus, ſeu vitioſitas, quæ facto illi neceſſario ineſt, atque cohæret: v. g. ſi patet ultro occiſum a privato hominem, neceſſario etiam patet animus occidendi, & do-*

lus

hæc inde non præſumitur, ſed demonſtratur. Idemque eſt in aliis factis ſua natura criminoſis, uti quod injuriam neceſſario infert: eo enim probato adeo voluntas injuriandi ſimul probatur, ut nec valeat proteſtatio in contrarium; ceu deciſum refert Guid. Pap. deciſ. 465. n. 1.

Non tantum autem id volumus, quod abſolute actui, quem gerimus, cohæret, ſed & quod facile accidere inde poſſe omnino novimus, in eventum, ſi id accidat. Ita in duellis non quidem neceſſario cædes alterutrius ſequitur; at conſtat, ſequi poſſe, adeo ut nemo ſuſcipere duellum queat, quin hunc quoque caſum cogitet: in illam cædem igitur, ſi ſecuta fuerit, conſenſit qui in duellum conſenſit; & ſufficit hoc ſolum probari, non animum. Sunt vero & tales actus, in quibus contingere quidem cædes v. g. poteſt, ſed adeo indirecte, nec ex intentione actus, ut dubitari ſaltem poſſit, an percuſſor de cæde cogitaverit: uti ſi invento forte inſtrumento, cum percutere vellet, in eam partem ictus incidit, qua facile vita ſolvitur, & homo periit; certum eſt enim, fieri id poſſe citra ullam intentionem ferientis, ac proinde probato tali facto animus occidendi non probatur: præſumtio autem in criminalibus non ſufficit. Neceſſum ergo, & tutius mihi videtur, in re tanti præjudicii extraordinariam pœnam ſtatuere, per l. 1. §. 3. verſ. Quod ſi clavi. l. ult. verſ. Quod ſi validis. ff. ad l. de Sicar. *Sane, ſi quis rei licitæ operam dederit, & v. g. ſclopeto ludens aſtantem forte trajecerit, conſtat, delictum non eſſe, ſed culpam, cui carceris, vel temporariæ relegationis pœnam in collegio facultatis decretam memini.*

Atque ita conſenſus non ex ſilentio, ſed ex ipſius facti evidentia certius longe, quam ex ullo verborum apparatu, conſtat. Præterea vero innoteſcit quoque conſenſus ex facti cujuſque fine, quippe qui eſt ipſa intentio, & voluntas agentis: quod in duobus actuum generibus tractari poteſt. Aut enim ipſi id agimus, aut alius in re noſtra nobis contradicentibus; & utroque caſu, ſi finis noſtræ actionis, vel omiſſæ contradictionis certus, ac neceſſarius eſt, certa quoque eſt voluntas: ſi vero probabilis tantum, & plures dari fines poſſint, præfertur probabilior & regularior, & veroſimilis ſaltem eſt voluntas.

,, B. Parens exemplis hoc illuſtrat tum in propriis actionibus, *dict. diſp.* §. 9. *ſeq.* tum quando alius agit in re noſtra, vel noſtro nomine, *ibid.* §. 13. *ſeq.* Exceptiones autem proponit *ibid.* §. 16. *ſeq.*

,, Regula igitur generalis eſt, *ſilentium jure naturæ non inferre conſenſum.* Idque verum eſſe exiſtimamus, etſi ſigna quædam accedant, quæ conjecturam voluntatis faciunt, immo etſi de præjudicio ſilentis agatur: ſi enim alter negat ſe ſilendo conſenſiſſe, quis judex erit inter duas gentes? Jus meum non deſinit, niſi certa voluntas deſerendi appareat: non autem apparet ſi alia ſilentii ratio dari poteſt, forte quod tuto contradicere non potuerim, quod ignoraverim jus meum, &c. Illuſtre exemplum allegavimus in, cauſa Bragantina, *ſupra ad l. 2. c. 4.* Et in cauſa Lingenſi *ſupra ad l. 2. c. 4. §. 1. & ad l. 1. c. 4. §* 15.

,, Excipe ſi ex actionis fine neceſſario de conſenſu conſtet: ſi proinde Princeps vicino partem territorii cedit, & agnatus, qui jus ſuccedendi habet, guarantiam promittit, ipſe quoque juri ſuo renunciaſſe cenſetur. Pari ratione is, qui reddit chirographum creditori, ipſum debitum remiſiſſe cenſetur. Conf. *l. 2. c.* 4.

Eorum ſcilicet, quibus promiſſio continetur] ,, Immo ſi ſignificatio verborum, quibus promiſſio continetur, dubia eſt, nullus interpretationi ſupereſt locus: non enim ex verbis conſtat de conſenſu; neque ex conjecturis, quæ fallere poſſunt.

Vel extendens, vel coarctans] ,, Neutra voluntatem infert.

,, *Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit*] ,, Immo plane non procedit, ſive extendat, ſive arctet.

Satis eſt, unam deeſſe cauſarum] ,, Senſus eſt, quod ideo obligatio in dubio non ſit extendenda, quia ut effectus naſcatur, plures cauſæ convenire debent, cum ut non naſcatur, una ſufficiat. At dictum jam eſt, obligationem nunquam extendi, vel coarctari, ſi de verbis, vel mente diſponentium non conſtet; adeoque ſi dubia eſt, nihil actum videtur. Sed & ratio illa vera non eſt, *plures cauſas convenire debere ut effectus naſcatur:* nam una ſufficit, ſcilicet, voluntas diſponentium, qua non probata, uti non probatur ex conjecturis, deficit diſpoſitio; nec interpretatio, ſive extenſiva, ſive coarctans, hic locum habet.

Ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda eſt]
,, Auctor id deducit ex præcedenti ratio-
,, ne, quia ut effectus non ſequatur, ſuf-
,, ficit, unam deeſſe cauſarum. Quæ conſe-
,, quentia?

Multoque hic difficilius, quam in caſu, de quo ſupra dicebamus, &c.] ,, Scilicet,
,, §. 4. *n.* 2. Ibi enim verba ipſa ex conje-
,, cturis aſſumtis interpretationem recipere,
,, fingit, quam rationem hic ceſſare putat,
,, ubi extra verba ex meris conjecturis inter-
,, pretatio fit. At dictum jam eſt, hæc om-
,, nia gratis dici.

Quæ valde certa eſſe debet, ut obligationem inducat] ,, Sed tunc non eſt conjectura,
,, verum declaratio ipſa voluntatis certa.

Nec ratio ſimilis ſufficit] ,, Quia de ſimili
,, caſu diſpoſitum non eſt, eoque ceſſat vo-
,, luntas. Hinc ſi quis militi, qui brachium
,, bello amiſerit, 100. promiſit, miles al-
,, tero poſtea brachio amiſſo, alia 100. pe-
,, tere non poteſt, etſi ratio ſimilis ſit.

Sed oportet eadem ſit] ,, Hinc regula,
,, *ubi eadem eſt ratio, ibi idem jus*, natura-
,, lis eſt.

Nec id ſemper ſatis eſt, ut dicamus ex ratione faciendam extenſionem] ,, Varias
,, enim limitationes hujus regulæ, etiam
,, jure civili dari, patet ex traditis a Bar-
,, boſa *loc. com. voce* RATIO.

Sæpe ratio ita movet, ut voluntas tamen ſit cauſa per ſe ſufficiens &c.] ,, Sic cauſa,
,, cur fœminæ poſtulare prohibebantur,
,, erat Carfania fœmina improbiſſima: at
,, licet fœmina quædam ſit non improba,
,, tamen ratio prohibitionis durat.

2 *Eſſe cauſam unicam, & efficacem, quæ promittentem moverit*] ,, At tunc non eſt
,, extenſio voluntatis ex conjecturis, ſed
,, ipſa voluntas declarata per rationem.

Eamque rationem ab eo conſideratam in ſua generalitate] ,, Ita ut licet verbis certa ſpe-
,, cies promiſſa ſit, tamen ex ratione mo-
,, vente unica genus ipſum comprehendatur.

Quia alioqui promiſſio futura fuiſſet iniqua, aut inutilis] ,, Illuſtratur mens Grotii n.
,, ſeq. exemplo ejus, cujus intereſt ne vi-
,, cinus locus muniatur, atque ideo cum
,, domino loci convenit, *ne muris cingatur.*
,, Hoc caſu locus ille nec aggere, nec foſſis
,, muniri poteſt; ſi enim alio modo muni-
,, retur, inutilis foret promiſſio.

A Rhetoribus] ,, Vid. *Quintil. l.* 3. 6.

Ubi ex ſcripto ducimus, quod ſcriptum non eſt] ,, I. e. ubi ex identitate rationis cer-
,, ta voluntas diſponentium elicitur.

De his, quæ in fraudem ſiunt] ,, Juxta
,, principia Auctoris promiſſio dolo elicita
,, nulla eſt, quia cauſa unica, quæ pro-
,, mittentem movit, propter dolum alterius
,, ceſſat; adeoque promiſſio hoc ipſo fit
,, illicita, & iniqua. Idque Auctor deducit ex
,, conjectura extendente, quæ extra ver-
,, borum ſignificationem obtinet. At obſcura
,, hæc admodum ſunt, nec rem explicant.
,, Promiſſio dolo elicita ſemper valet;
,, conſenſus enim adeſt. Quod vero decep-
,, tus ſeparata actione de dolo agere poſſit,
,, id non oritur *ex interpretatione extenſiva,*
,, *quæ ex conjectura extra verborum ſignifica-*
,, *tionem continetur*, ſed quia decipiens
,, jus alterius læſit, quod reparare tenetur.
,, *Vid. cap. ſeq.*

Is locus ne aggere quidem cingi poterit] 3
Unica enim, & ſola pacti ratio eſt, ne muniatur locus; etſi igitur una ſaltem munimenti ſpecies ſit expreſſa, intentio tamen efficax hæc eſt, ne impetus fiat ex loco firmo, ac periculoſo. Idem autem impetus fieri poteſt, ſive aggere cingatur, vel alio modo muniatur.

Si ſatis conſtet, probibendi muros unicam fuiſſe cauſam, &c.] ,, Secus igitur ſi par-
,, tes de certa ſaltem munimenti ſpecie co-
,, gitaverunt, & de eo conſtet.

Ut ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, &c.] ,, Introducto jure ci-
,, vili teſtamentorum uſu, verum eſt, eum,
,, qui hæredem ſub conditione inſtituit, *ſi*
,, *poſthumus*, quem ſperat, *morietur*, eun-
,, dem quoque inſtituiſſe videri in caſum, *ſi*
,, *non naſcetur poſthumus.* Quia finis, &
,, intentio teſtatoris eſt, ſibi hæredem fa-
,, cere in caſum non exſtituræ prolis.

Apud JCtos] ,, §. 1. *Inſt. de exhær. lib.*

Oratione pro Cæcinna] ,, *Add. Cic. l.* 2. 4
,, *de orat.* 16.

Minime] ,, Nam de caſu, ſi poſthumus
,, natus non eſſet, nihil dixit teſtator.

Voluntas] ,, Quia loquentis voluntas mo-
,, ta fuit conſideratione non exſtituræ prolis.
,, *Vid. n.* 3.

Ita interdictum] ,, Deſumtum hoc eſt ex
,, eadem orati[illegible] pro Cæcinna: quærebatur
,, nimirum, an Cæcinna ex interdicto *unde*
,, *vi* ſit reſtituendus? Negabat Æbutus ad-
,, verſarius, ſe vi Cæcinnam dejeciſſe, ſed
,, coadunatis hominibus ſaltem obſtitiſſe ne
,, ingrediatur. Cicero autem probat, ratio-
,, nem

,, nem legis quoque obtinere in eo, qui repellit dominum fundum ſuum ingredi volentem. *Quid ergo*, ait, *hoc interdictum putamus eorum eſſe cauſa compoſitum, qui ſe præcipitatos ex locis ſuperioribus dicerent? eos enim vere poſſumus dicere dejectos: an non cum voluntas, & conſilium, & ſententia interdicti intelligatur?* Conf. *ſupr.* §. 12. *n.* 1.

Quæ ſi alio conſilio eodem periculo facta ſit, eodem eſſe jure voluerunt] ,, Nam vis quoque eſt, cum vi impeditur fundum ſuum ingredi.

Cædes videtur ſignificare ſanguinem, & ferrum] ,, Cædes enim dicitur a cædendo, quod ferrum ſupponit, & ſanguinis effuſionem.

Aut in aquas præcipitatus] ,, Ratio enim pœnæ eſt interfectio hominis, adeoque hæc ratio conſideratur, quocumque modo homo interficiatur.

Similis eſt argumentatio] ,, Nam mens, ratio, & intentio legis eſt, ne filiæ invitæ auferatur hæreditas; auferretur autem æque per adoptionem, ac per hæreditatem. Lucianus in declamatione, quæ inſcribitur *tyrannicida*, hunc caſum defendit. *Lex eſt, Tyrannicida præmio afficiatur: eſt qui in arcem aſcenderit ut tyrannum necaret; aſt tyrannum non reperit, ſed filium ejus, quem etiam interemit relicto in vulnere gladio. Adveniens mox tyrannus ut filium vidit occiſum, præ dolore animi eodem ſe gladio occidit. Is, qui filium tyranni ſuſtulerat, præmium petit tanquam tyrannicida.* At hæc magis oratorio modo, quam vere proponuntur.

Ad §. XXI.

De *mandato, an impleri poſſit, non per idem, ſed per aliud æque utile*] Celebris hæc eſt quæſtio, an mandatum per æquipollens impleri poſſit? Negatur: quia omnis actio ejus, cui mandatur, dependet a vi mandati; quicquid igitur verbis mandati expreſſum non eſt, non eſt mandatum, & mandans talia agens excederet terminos mandati ſibi poſitos.

Excipe ſi ex ratione mandati, vel ex intentione mandantis appareat, eum non certo modo mandatum impleri voluiſſe. Ita qui ex hoſtili territorio monſtrata certa via prædam capere juſſus eſt, poteſt breviori, commodiori, & tutiori via uti; nec tum violaſſe mandatum cenſetur: qui enim maius vult, etiam vult minus. Ita implevit mandatum qui pro 100. emere juſſus emit pro 50.

Additio.

,, In dubio tutius eſt verbis mandati inhærere, ſpeciatim ubi de cauſis maximi momenti agitur. *Thuanus l.* 16. *p. m.* 329. ait: *ne ulterius noſtri eas inſequerentur, cauſa fuit regis mandatum, cui dum obſequitur Nivernius tam pulchram occaſionem elabi paſſus eſt.* Alia exempla vide apud eundem Thuanum *l.* 12. *p.* 238. *l.* 49, *p.* 1015. *Grot. l.* 7. *c.* 10. *l.* 8. *c.* 35. *Puf. l.* 5. *c.* 4. §. 5.

Non præſcriptum fuiſſe ſub ſpeciali ſua forma] ,, Adeoque ubi modus quidem exprimitur, ſed magis in vicem conſilii, & quod mandans putat rem commodiſſime ita poſſe expediri, ut tamen mandatario non ſit prohibitum ſua uti dexteritate, ſi commodior apparuerit modus, ubi in rem præſentem fuerit perventum. *Puf. d.* §. 5.

Qui fidejubere erat juſſus, mandare poſſe creditori] ,, Nam ratio, intentio, & finis Lucii Titii mandantis erat, ut Gajus Publio Mevio pecuniam procuraret a Sempronio, ſive Gajus fidejuſſorem det Sempronio, ſive pro Mevio ipſe caveat apud creditorem, ſive creditori mandet ut Publio Mevio ſolvat, *l. ſ.* §. *ſ. Mand.*

Diſſolvi imperantis officium] ,, In dubio conſultum magis erit mandatario, verba mandati ſequi; idque prudentia ſuadet. Tunc enim nulla contra mandatarium actio eſt mandati, qui fines non excedit; cum econtrario is, qui per æquipollens implet, mandanti anſam præbeat improbandi factum, inprimis ſi minus felix exitus fuerit. Exemplum eſt apud Gellium *l.* 1. *c.* 13.

Ad §. XXII.

Restringens *interpretatio*] ,, Auctor enim interpretationem ex conjecturis extra verborum ſignificationem duplicem facit, vel extendentem, vel coarctantem, §. 20 *n.* 1. De priori hactenus, nunc de poſteriori: ubi repetenda ſunt ea, quæ ad initium §. 20. diximus.

Aut ex defectu petitur originario voluntatis] ,, Uti ſi abſurda eſt voluntas, ſi ceſſat ratio, vel ſi ſubjecta materia aliam voluntatem infert.

Digitized by Google

Aut ex caſus emergentis repugnantia] ,, De quo §. 26. agetur.

Ex abſurdo, quod alioqui evidenter ſequeretur] Si verba generalia ſunt, in genere intelligi debent, niſi aliunde conſtet, quod plus dixerit, quam voluerit, uti ſi abſurda eſſet voluntas. Nam is ſtatus naturæ eſt, quo ponitur, quod homo ſanus ſana loquatur. *Vid. tamen* §. 6. & §. 12.

Quæ ſola plene, & efficaciter movit voluntatem] ,, In diſpoſitionibus enim intentio ,, agentium inſpicitur, quæ ex cauſa, & ,, ratione apparet: ceſſante igitur ratione, ,, deficit intentio diſponentium. *Vid. ſupr.* ,, §. 8.

Et ex materiæ defectu] ,, Quoties igitur ,, verba generalia non poſſunt applicari ſub- ,, jectæ materiæ, reſtringitur diſpoſitio ad ,, materiam ſpecialem. *Vid. ſupr.* §. 5.

Primum] ,, Scilicet, defectus voluntatis ,, originarius ex abſurdo.

Quod nemo credendus eſt velle abſurda] ,, Homo enim ſanus non niſi ſane diſponere ,, voluiſſe videtur. *Vid. tamen d.* §. 6. & 12.

Ad §. XXIII.

Secundum] ,, Defectus ſcilicet ori- ,, ginarius ex ceſſatione rationis. *Vid.* §. 22.

Quod contentum in promiſſione, &c. non conſideratur nude, ſed quatenus ſub ea ratione venit] Si proinde verba generalia ſunt, mens agentis intelligi debet ex ratione, quæ movet voluntatem; voluntas enim tantum vult id, ad quod movetur: adeoque ubi de ratione actionis conſtat, fruſtranea ſunt verba. Vide *Ciceronem pro Cæcin.* cujus verba exhibuit Auctor *ſupra* §. 20. *n.* 4.

Additio.

,, Exemplum ponit Pufendorfius *l.* 5. *c.* 4. ,, §. 19. in patrono, qui prohibetur adigere ,, libertum, ne uxorem ducat, aut liberos ,, tollat. *Vid. l.* 6. §. 2. *de jur. patron.* Et ,, tum additur: *quamvis in lege nulla perſo-* ,, *na excipiatur, tamen intelligendum eſt,* ,, *de his legem ſentire, qui liberos tollere poſ-* ,, *ſunt. Itaque ſi caſtratum libertum quis* ,, *jurejurando adegerit, dicendum eſt, non* ,, *puniri patronum hac lege.* Nam ratio legis ,, erat, ne dum patronus avaritiæ ſuæ ve- ,, lificatur, ſobolis multiplicatio impediretur, ,, quæ a caſtrato nulla poteſt exſpe- ,, ctari.

Ad XXIV.

Tertium] ,, Defectus ſcilicet origina- ,, rius voluntatis ex materiæ defectu.

Quod materia, de qua agitur, ſemper intelligenda eſt obverſari animo loquentis] Etſi igitur diſponens in genere loquatur, tamen materia, de qua agitur, obverſari videtur animo loquentis; adeoque ad eam reſtringenda ſunt verba. Ita qui in genere feudum concedit hæredibus maſculis, ex natura materiæ, de qua agitur, excludit maſculos ex filia, quia hic ſenſus extra materiam feudorum eſt, ideoque animo concedentis obverſatus non videtur. Atque hæc eſt illa regula, quod verba intelligi debeant pro ſubſtrata materia. *Vid ſupr.* §. 5. *pr.*

Cum dicitur non ſemper eadem ſententia] ,, De loco Rhetorum, ubi ſemper eandem ,, dicimus ſententiam, egimus ſupra §. 20. ,, *n.* 2; ibi enim Auctor locum habere, ,, dixit, conjecturam, & interpretationem ,, extenſivam. *ibid.*

Ad §. XXV.

Verba Auctoris ex ſcholis ſunt deſumta, & obſcura admodum. Res eo redit: diſpoſitionem generalem in genere eſſe intelligendam, donec ex factis de alia voluntate certo conſtet.

Comprehendi ſæpe res non ſecundum exi- 1
ſtentiam, ſed ſecundum potentiam moraliter conſideratam] ,, Conventio, in qua ratio- ,, nem aliquam reſpexerunt paciſcentes, ,, puta ut periculum, aut incommodum ,, evitarent, non ſolum in iis caſibus valet, ,, quando iſtud revera erat ſecuturum, ſed ,, in illis quoque, ex quibus probabiliter, ,, aut ſaltem non adeo difficulter, exiſtere ,, poſſe creditur. *Puſend. d. l.* §. 20.

Etiam animo non nocendi] ,, Nam licet ,, actu non noceat, poteſt tamen nocere, ,, adeoque metus quoque tolli debet; idque ,, pacto continetur.

Sed periculum qualecunque] ,, Nec non ,, incommodum, quod ex tranſitu exercitus ,, ſequi ſolet.

An promiſſa in ſe habeant tacitam condi- 2
tionem ſi res maneant, quo ſunt loco] Diximus ſupra, omnibus negotiis ineſſe clauſu-

lam

Digitized by Google

lam *ſi res in eodem ſtatu maneat.* Modo ille ſtatus pertineat ad ſubſtantiam negotii; hoc enim mutato omnino diſpoſitio deficit.

Quod negandum eſt] „ Hanc negativam „ veram eſſe ſi ſtatus mutetur accidentalis, „ ſupra *c.* 14. §. *pen.* probavimus.

Statum rerum præſentem in unica illa, quam diximus, ratione incluſum eſſe] „ Re- „ ctius: niſi ſtatus pertineat ad ſubſtantiam „ negotii, isque mutetur.

Legatos a ſuſcepto itinere domum rediiſſe deſerta legatione] „ Uti ſi negotium jam „ peractum, vel impoſſibile factum eſt. „ *Vid. Gron. h.*

AD XXVI.

1 REPUGNANTIA *caſus emergentis*] „ Reſtringens interpretatio extra verborum „ ſignificationem, juxta ſententiam Aucto- „ ris, petitur aut ex defectu originario vo- „ luntatis, aut ex caſus emergentis repu- „ gnantia cum voluntate. *Vid.* §. 22. De „ priori hactenus, nunc de poſteriori.

Eſt autem duplex] Auctor repugnare, ait, voluntatem duobus ex indiciis: 1. ſi illicitum eſt verba ſequi; at id non pertinet ad interpretationis regulas, nec quæſtio hic voluntatis eſt, ſed juris; nec verba hic ſequi ideo licet, quia partes nolunt, ſed quia partes non poſſunt: 2. ſi verba ſequi grave, & intolerabile eſt; uti ſi de eo caſu non cogitavit, & ſi cogitaſſet, facturus non fuiſſet, vel facere non potuiſſet: de quo §. *ſeq.*

Aut ex naturali ratione] „ Quæ ſcilicet „ diſponentem movit.

Aut ex alio ſigno voluntatis] „ V. g. ex „ fine actionis, aut ex medii neceſſitate, „ &c.

Propriam virtutem tribuit in intellectu] „ Senſus eſt, quod is, qui aliquid vult, „ æquitatem, & æqui prudentiam præ ocu- „ lis habuiſſe videatur.

Æquitatem] „ Quæ opponitur verbis le- „ gis, ſeu juri ſtricto. Apud Donatum legi- „ tur: *jus eſt, quod omnia recta, & infle- „ xibilia exigit; æquitas eſt, quæ de jure „ multum remittit. Term. h.* Originem dif- „ ferentiæ æquitatis a ſtricto jure ſolide „ demonſtravit B. Parens *in Diſp. de lubrico „ ætatis*, quæ exſtat *Vol. II. pag.* 884.

In quo lex deficit ob univerſalitatem] „ Adeo ut licet lex generaliter loquatur, „ tamen ob æquitatem quidam inde exci- „ piantur caſus. *Vid. Quintil. D.* 252. „ & 331.

Quod ad teſtamenta, & pacta ſuo modo referri debet] „ Nimirum „ ut diſponens „ ſive pacto, ſive teſtamento, etſi in gene- „ re loquatur, varios tamen caſus ob illam „ æquitatem excepiſſe cenſeatur.

Quia caſus nec prævideri omnes poſſunt] „ De legibus id ita traditur *l.* 3. 4. 8. 10. 11. „ 12. & 13. *ff. de legib.*

Quos qui locutus eſt, ſi adeſſet, eximeret] Scilicet, ſi de eo caſu non cogitavit, & ſi cogitaſſet, facturus non fuiſſet, vel facere non potuiſſet. Nam ſi cogitavit, & tamen non excepit, continetur pacto; ſi non cogitavit, ſed apparet non excepturum fuiſſe, itidem.

Additio.

„ Hæc interpretatio non eſt ex jure naturæ; „ nam qui in genere diſpoſuit, etiam in ge- „ nere voluit obligari: quod vero caſus quos- „ dam excepturus fuiſſet ſi de iis cogitaſſet, „ hoc dubium eſt, adeoque de ea volunta- „ te non conſtat. Sane, ſemper hoc modo ex- „ cogitari quid poſſet, ob quod rumperen- „ tur pacta. *Conf. Liv.* 9. 11.

Non tamen temere] „ Quis inter gentes „ judex erit? Verius igitur eſt, generalem „ diſpoſitionem etiam in genere obligare.

Id enim eſſet Dominum ſe facere actus alie- ni] „ Cum potius quilibet ſuorum verborum „ ſit interpres. Vera ratio eſt, quod inter „ utrumque in genere diſpoſitum ſit; quod „ jus alter ſua interpretatione alteri auferre „ nequit.

Sed ex ſufficientibus indiciis] „ Varia in- „ dicia Auctor jam ſuppeditavit, & ulterius „ ſuppeditat.

Certiſſimum indicium eſt, ſi quo caſu ſequi verba illicitum eſſet] Immo tunc non quæritur, an voluerit diſponens, ſed an potuerit: adeoque voluntas ibi reſtringitur non ex caſu aliquo emergenti, quaſi ipſe exemturus hunc caſum fuiſſet, ſed quia non poteſt de re illicita diſponere. 2

Eximenda ſunt neceſſario] „ At non ex „ interpretatione voluntatis, ſed quia defi- „ cit facultas diſponendi, i. e. quia non „ poteſt velle. *Vid. ſupr. c.* 11. §. 8. *ſeq.*

Non reddet furenti] „ Nam cum hoc „ nihil agi poteſt: & hinc ſi damnum inde „ oriatur, reddens tenetur ex culpa.

Sic nec reddetur res depoſita ei, qui depo- ſuit] „ Immo jure gentium deponenti red- „ di omnino debet: quod vero dominus

Digitized by Google

„ præferatur, id meri juris civilis eſt; uti „ vidimus ſupra *c.* 10. §. 1. *n.* 4.

Ut non diſtrahatur ab ullius perſona juſtiore repetitione] „ Juſtior autem eſt repetitio „ domini, quam prædonis: at id demum „ ratione habita *totius negotii*, adeoque ex „ jure poſitivo eſſe, ipſe JCtus ait, *d. l.* 31.

Ut alibi notavimus] „ Auctor ſupra *c.* 10. „ §. 1. *n.* 4. ſuppoſuit, introducto domi„ nio inter dominos ſocietatem quandam eſſe „ contractam, ut qui rem alienam in ſua „ poteſtate habet, eam domino reddere de„ beat. At *ibidem* jam notavimus, verum „ non eſſe, talem ſocietatem inter homines „ introducto dominio contractam unquam „ fuiſſe: reſtituendi neceſſitas non oritur ex „ aliquo pacto dominorum, ſed ex volun„ tate creatoris, qua unicuique hominum „ facultatem occupandi res nullius dedit; „ quod ergo homo ex conceſſione divina te„ net id auferri ab aliis nequit, & ſi aufer„ tur, reſtitui debet ex regula naturali, „ quod ſuum cuique tribui debeat.

„ Apparet ergo, & ſententiam ipſam, „ & rationem Auctoris veram non eſſe.

AD §. XXVII.

ALTERUM indicium voluntatis repugnantis Auctor ſtatuit, *ſi gravis, & intolerabilis eſt diſpoſitio.* Sed nec hoc ita generaliter admitti debet, quia poteſt eſſe gravitas, quam dominus curaturus non fuiſſet. Adeoque tale incommodum requiritur, ex quo certo apparet, dominum in hunc caſum diſpoſiturum non fuiſſe: uti in exemplo allegato ab Auctore, ubi quis alii commodat equum, quo poſtea ipſe utitur; hoc caſu dominus etiam nondum finito uſu repetere equum poteſt, quia certum eſt, in præſenti ſtatu dominum commodaturum equum non fuiſſe, *l.* 3. *c. Locat.* Ita qui promiſit auxilium, non tenetur ſi ipſe periclitetur, quia ſuam rempublicam deſerere, & aliam defendere, non poteſt.

Additio.

„ Immo diſpoſitio clara, & perſpicua „ nullam interpretationem patitur, etſi ali„ quid grave, aut intolerabile inde ſequa„ tur: neque enim ideo, quod illa diſpo„ ſitio ſit abſurda, aut gravis, alii jus inde „ quæſitum auferri poteſt; quod ab initio eſt „ voluntatis poſtea fit neceſſitatis. Quod „ ergo commodans rem ante finitum uſum „ repetere poſſit, ſi ipſe indigeat, id meri „ juris civilis eſt.

Non quidem per ſe, & omnino illicitum] „ Quo caſu non ceſſat voluntas, ſed facul„ tas, uti vidimus §. *præced.* 1

Sive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ] „ Adeoque quæ ſua natura homini„ bus gravia, & intolerabilia ſunt; quædam „ enim talia ſaltem eſſe videntur.

Sive comparando perſonam, & rem, de qua agitur, cum ipſo fine actus] „ Uti ſi ex „ fine negotii appareat, diſponentem ſibi „ incommodum creare noluiſſe.

Intra eos dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat] „ Non enim cogitavit de pro„ pria neceſſitate; & non dediſſet, ſi præ„ videre egeſtatem potuiſſet.

Additio.

„ Diximus, commodantem, etſi ipſe „ egeat, rem commodatam repetere non „ poſſe niſi finito uſu. Sane, is, qui ad „ certum uſum alii rem ſuam commodat, „ nihil excipit, adeoque ſine conditione „ jus utendi in alterum transfert; & de hac „ voluntate certo conſtat: de propria ege„ ſtate nihil dictum inter partes eſt; adeo„ que exceptio hæc dubia eſt, & incerta „ plane, unde nullum jus oritur. Hinc „ diſpoſitio *l.* 3. *c. Locat.* eſt meri juris „ civilis.

Ut non credendus ſit quiſquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare] „ Jus „ oritur ex diſpoſitione, i. e. ex voluntate „ declarata, non vero ex vagis ejuſmodi „ conjecturis: quid, quæſo, non inde in„ ferri poſſet?

Excuſabitur, quamdiu ipſe domi periclitatur] „ Hoc non inde eſt, quia ipſi grave, „ ac intolerabile eſt, ſed quia facultas diſ„ ponendi in talem caſum ceſſat; agitur „ enim de jure ſuæ reipublicæ, adeoque de „ jure alieno, cujus defenſionem deſerere „ nequit.

Intelligetur de quotidianis] „ Immo tota „ diſpoſitio nulla eſt, quia illicita eſt „ hæc conceſſio; eſt enim de jure reipu„ blicæ, adeoque de re aliena. Unde ſupra „ jam dictum eſt, principem jure naturæ „ reditus ad defenſionem reipublicæ deſtina„ tos ad alios uſus expendere non poſſe, „ ſed ideo rationes reddere teneri. Adeoque „ fruſtra quæritur, an conceſſio immuni„ tatis ad extraordinarias collectas exten„ denda ſit, & fruſtra id ex reſtringente ali-

Digitized by Google

„ qua interpretatione, vel ex conjectura „ aliqua deducitur, cum conceſſio immunitatis nec in ordinariis valeat, ſed ab ipſo „ concedente pro lubitu revocari poſſit.

2 *Non ſervanda promiſſa, quæ ſint iis, quibus promiſeris, inutilia*] „ Locum hunc „ Ciceronis examinavimus ſupra *L.* 2. *c.* 11. „ §. 1. *n* 2. Sane, ex diſpoſitione jus oritur, ſive id utile ſit diſponenti, ſive „ non; ſufficit enim, ita inter partes conveniſſe.

Nec ſi plus tibi noceant, quam illi proſint, cui promiſeris] „ Hanc quoque ſententiam & juri, & æquitati repugnare, „ diximus *dict. cap.* 11. §. 1. *n.* 2.

Judicare promiſſor non debet], Sane, ſi „ damnum in ſe recipere velit, alterius non „ intereſt, qui obligatur ex ſuo conſenſu.

Niſi forte in caſu furoris] „ Auctor reſpicit ad id, quod §. *præced. n.* 2. dixit, „ gladium deponenti promiſſum non debere „ dari furenti.

Quod pro natura actus credi debeat exceptum] „ At nec hæc exceptio admitti debet; quis enim judex erit inter duas gentes, altera affirmante, altera negante? „ Sane, hoc effugio omnis diſpoſitio everti „ ab alterutra partium poſſet? Rectius ergo „ dicimus, omne pactum valere, & nullum damnum exceptum videri, niſi pactio ipſa ſit illicita, vel impoſſibilis.

Non tenebitur ſi eum morbus ſonticus patris, aut filii detineat] „ Nam pactio in „ hunc caſum illicita foret, quia jure naturæ quoque ægrotorum parentum, & filiorum curam habere debemus.

Non ſit contra officium] „ Fidem datam „ non violari.

3 *Si cum omnia eadem ſint*] „ I. e. quoties „ ſtatus ſubſtantialis non mutatur. *Vid. ſupr.* „ *c.* 14. §. *pen.*

Præjudicium in patrem meum quæri] „ Forte quod in contumaciam proceſſus inſtituebatur.

Sed iter infeſtari latrociniis nunciatur] „ Modo periculum certum ſit. Pactum „ enim foret de re illicita, quia nemo ſe exponere periculo poteſt, niſi pro defenſione alterius iter ſe ſuſcepturum promiſerit.

Omnia intellige pro actus ejus, de quo quæritur, natura] „ Immo hæc omnia fluunt non ex interpretatione aliqua reſtringente, neque ex indicio, quod diſponentes non credantur aliquid grave, & intolerabile voluiſſe, ſed quia de tali caſu „ diſponere non poſſunt, adeoque quia facultas, non quia voluntas deficit.

Ad §. XXVIII.

Si duæ ſunt diſpoſitiones, & poſterior ex poſt fiat contraria priori, non valent, quia contraria ſubſiſtere nequeunt.

Quæ oſtendant caſum eximendum] „ Quia „ is, qui locutus eſt, ſi adeſſet, ipſe exemtus fuiſſet. *Vid.* § 27. *n.* 1.

Cujus ſupra] „ §. *IV. n.* 1. Ubi dixit, „ quod ſi certa ſit pugna, deroget prioribus id, quod poſterius inter contrahentes placuit. At notavimus ibidem, tunc „ diſpoſitionem nullam eſſe.

Sed cum velut inſperato ex ipſo rerum eventu inter ſe committuntur] „ Quando igitur duæ extant diſpoſitiones, quæ ſua natura non pugnant, at ex caſu inopinato ſtare ſimul nequeunt, tunc is caſus exceptus videtur ſalvis reliquis: quod ex regulis §. ſeq. poſitis magis illuſtrabitur

Rhetores Græci] „ Vid. *Quintil. Inſt.* 5. „ *c.* 10. *pag.* 384.

Ad §. XXIX.

Utra *pars ſcripti cum ex caſu ſit colliſio*] „ Adeoque cum ſua natura non pugnant diſpoſitiones, ſed ex eventu dubiæ „ redduntur. 1

Cicero poſuit] Regulæ Ciceronis vix uſum aliquem habent; in ſingulis enim par poteſtas eſt: adeoque vel prius valebit, ſi jus natum; vel poſterius, ſi res adhuc in poteſtate promittentium eſt: ſi utrumque aliquo modo fieri poteſt, eo modo præſtari debet.

Additio.

„ In genere notandum eſt, Ciceronem „ non agere de interpretatione *pactorum*, „ ſed de interpretatione *legis*, vel *ultima* „ *voluntatis* dubiæ: ſi nimirum ex ſcriptionis ratione aliquid dubii naſcitur. *De invent. l.* 2. *c.* 26. *p. m.* 138 *ſeq.*

„ Dubium autem oriri poſſe, ait, vel ex „ *ambiguo*, vel ex *ſcripto*, & *ſententia*, „ vel ex *contrariis legibus*, vel ex *ratiocinatione*, vel ex *definitione*, Cic. *d. l. c.* 26. „ *p. m.* 38.

„ Ex

Digitized by Google

,, Ex *ambiguo* naſci controverſiam, ait,
,, cum quid ſenſerit Auctor obſcurum eſt;
,, v. g. ſi teſtator dixit: *hæres meus uxori*
,, *meæ vaſorum argenteorum pondo* 10. *NB.*
,, *quæ volet, dato.* Dubium enim hic eſt,
,, quæ pondo debeantur, an quæ hæres *vo-*
,, *let*, an quæ uxor, quæ vaſa magnifica
,, petebat, *d. l. c.* 27.

,, Ex *ſcripto, & ſententia* naſci contro-
,, verſiam, ait, ſi alter ad verba ſcripti,
,, alter ad mentem loquentis provocat: eo
,, autem caſu diſpiciendum eſſe, putat, an
,, ſententia ſemper idem velle demonſtret,
,, an ſaltem ad certum tempus, aut even-
,, tum voluiſſe cenſeatur, *d. l. c.* 28.

,, Ex *contrariis legibus* dubiom naſci, ait,
,, cum inter ſe duæ videntur leges, aut plu-
,, res diſcrepare Exemplom ponit duarum
,, legum, quarum altera promittit præmium
,, interficienti tyrannum, altera jubet cogna-
,, tos tyranni occidi; & tunc ſupponit ca-
,, ſum, ubi uxor maritum tyrannum inter-
,, ficit, & præmii loco vitam expetit filii,
,, qui mori ex altera lege debuit, *d. l.*
,, *c.* 29.

,, Ex *ratiocinatione*, cum ex eo, quod
,, uſpiam eſt, ad id, quod nunquam ſcri-
,, ptum, pervenitur, *d. l. c.* 30.

,, Ex *definitione*, cum in ſcripto verbum
,, aliquod eſt poſitum, de cujus vi quæri-
,, tur, *d. l. c.* 31.

,, Apparet ergo luculentiſſime, *I.* regulas
,, has non pertinere ad interpretationem *pa-*
,, *ctorum*, ſeu diſpoſitionum, quæ *inter*
,, *duos* fiunt, ſed ad diſpoſitiones *unius*,
,, nimirum, vel *legis*, vel *teſtatoris.* Sed &
,, *II.* ex ipſa inſpectione conſtat, regulas
,, illas plane non pertinere ad caſum, quem
,, Auctor ſupponit: is enim ponit caſum,
,, ubi 1°. *verba in eodem ſcripto alio loco*
,, *ſunt poſita, quæ* 2°. *velut inſperato ex ip-*
,, *ſo rerum eventu inter ſe committuntur;*
,, & de hoc caſu 3°. quærit, *utra pars ſcri-*
,, *pti, cum ex caſu ſit colliſio, prævalere de-*
,, *beat?* At Cicero *III.* ſupponit caſum, ubi
,, *non verba alio loco poſita committuntur*,
,, ſed ubi mens ſcribentis dubia eſt, *vel*
,, ubi alter ad verba, alter ad mentem
,, ſcribentis provocat; *vel* ubi duæ leges con-
,, trariæ exſtant; *vel* ubi de vi verbi in
,, ſcripto poſiti quæſtio eſt. Sed & *IV.* nulla
,, harum regularum referri poteſt ad caſum,
,, *ubi velut inſperato ex ipſo rerum eventu*
,, *verba alio loco poſita inter ſe committun-*
,, *tur;* quia in exemplis Ciceronis non ca-
,, ſu, vel inſperato eventu fit colliſio, ſed
,, vel quia intentio ſcribentis, vel contra-
,, rietas legum, vel verba ipſa dubium effi-
,, ciunt. Repetendum igitur *V.* eſt, quod
,, antea diximus, ſi pacta contrarietatem in-
,, ferunt, nihil actum videri.

Ut quod permittit, cedat ei, quod ju-
bet] Juſſus omnino tollit permiſſionem, fa-
cultatemque reſtringit ſi poſterior ſit; pugnat
igitur, permiſſum eſſe quod vetitum eſt.

Additio

,, Cicero (ſi ex contrariis legibus contro-
,, verſia naſcitur) conſiderandum eſſe, ait,
,, *utra lex jubeat aliquid, utra permittat;*
,, *nam id, quod imperatur, neceſſarium,*
,, *illud, quod permittitur, voluntarium eſſe*,
,, d. l. *c.* 29. *p. m.* 144. Sed hoc caſu porro
,, diſtinguendum eſt, an lex permittens ſit
,, prior, an poſterior; nam ſi permittens eſt
,, poſterior, ea neceſſario tollit anteriorem
,, jubentem. Iterum igitur ex his conſtat,
,, 1. Ciceronem non loqui de interpretatione
,, pactorum, quæ duorum conſenſu conſtant,
,, ſed de interpretatione diſpoſitionis unius,
,, ſcilicet legiſlatoris: 2. neque regulas in-
,, terpretationum naturales ab eo tradi, ſed
,, ſuppeditari oratoribus cauſarum inventio-
,, nes defendendi cauſas ſibi commiſſas, per
,, explicationem, & amplificationem thema-
,, tis; quod ad Rhetoricam pertinet: 3. nec
,, Ciceronem loqui de caſu, ubi verba *in*
,, *eodem ſcripto* alibi poſita dubiam diſpoſitio-
,, nem reddunt, ſed ubi *duo ſcripta* contra-
,, ria exſtant; quod ex ſingulis regulis ma-
,, gis perſpicuum fiet.

Quia qui permittit aliquid] ,, Rem ita ex-
,, plicat Pufend. *d. l.* §. 23. *Permiſſioni tan-*
,, *tum ineſt libertas faciendi, vel omitten-*
,, *di; juſſum involvit neceſſitatem faciendi,*
,, *& in præſenti caſu libertatem omittendi*
,, *tollit.*

Ut quod faciendum eſt certo tempore, ei
præferatur, quod quovis tempore fieri poteſt]
,, Si utrumque aliquo modo fieri poteſt, eo
,, modo fieri debet.

Additio.

,, Pufendorfius mentem Grotii hoc modo
,, explicat: *ubi in unum tempus incipit obli-*
,, *gationum duarum impletio, quarum uni*
,, *non niſi certo, eoque præſenti tempore re-*
,, *cte ſatisfieri poteſt, alteram autem quovis*
,, *alio tempore impleri nihil intereſt, hac in*
,, *aliud tempus dilata, iſta ſtato tempore erit*
,, *implenda*, d. l. §. 23.

,, Cicero (quoties ex contrarietate legum
,, con-

Digitized by Google

„ controverſia oritur) conſiderandum eſſe,
„ ait, *utrum ex lege ſtatim fieri neceſſe ſit*,
„ *utrum habeat aliquam moram*, & *ſuſten-*
„ *tationem*: *nam id*, *quod ſtatim faciendum*
„ *ſit*, *perfici prius oportere*, d. l. *c.* 29. *p.m.*
„ 144. Certiſſimo indicio, Ciceronem plane
„ non cogitaſſe de interpretatione dubia *pa-*
„ *ctorum*.

Pactio vetans vincat jubentem] Hæc pugnant; poſterius ergo valet ſublato priore, cum ſimul ſtare non poſſint: ſecus ſi poſſunt aliquo modo; tunc enim utrumque expediendum.

Additio.

„ Senſum Auctoris explicat Pufendorfius
„ *L. V. cap. XII.* §. 23. At res ita ſe ha-
„ bet: Cicero (ubi controverſia naſcitur ex
„ legum contrarietate) conſiderandum eſſe,
„ ait, *utra lex jubeat*, *utra vetet*; *nam*
„ *ſæpe eam*, *quæ vetat*, *quaſi exceptione qua-*
„ *dam videri corrigere illam*, *quæ jubet*. Ap-
„ paret ergo, hanc quoque regulam non
„ pertinere ad pacta, ſed ad leges; neque
„ hic agi de controverſia, quæ ex verbis
„ alibi in eodem ſcripto poſitis, ſed quæ ex
„ duabus legibus contrariis oritur: ubi cer-
„ tum eſt, legem poſteriorem derogare prio-
„ ri. Hæc regula naturalis eſt, nec ulla in-
„ terpretatione res indiget.

Ut præferatur, quod magis eſt peculiare] Specialia derogant generi, quia inde exemta ſunt, & in iis aliud diſpoſitum eſt: manet ergo prior diſpoſitio in reliquis.

Additio.

„ Pufendorfius eodem loco §. 23. mentem
„ Auctoris explicat. At hic quoque Cicero
„ non de interpretatione pactorum, ſed le-
„ gum agit. Nam in controverſia, quæ ex
„ legibus contrariis oritur, conſiderandum
„ eſſe, ait, *utra lex de genere omni*, *utra*
„ *de parte quadam*, *utra communiter in plu-*
„ *res*, *utra in certam aliquam rem ſcripta*
„ *videatur*; *nam quæ in partem aliquam*,
„ & *quæ in certam quandam rem ſcripta*
„ *eſt*, *propius ad cauſam accedere videri*,
„ & *ad judicium magis pertinere*, d.l. *c.*29.
„ *p. m.* 144.

Nam ſolent ſpecialia eſſe efficaciora] Immo hoc non eſt ob efficaciam, ſed quia naturale eſt, ſpecialia derogare generi, uti regulæ exceptio: ſic naturæ regula eſt, ne homo hominem occidat; ſed exceptio eſt in magiſtratu.

Ut quæ pœnam adjunctam habet ei, quæ pœna vacat] Immo ex utraque æque tenetur abſtinere; ſed ſi caveri nequit, minus malum eligetur, quia quatenus majus malum eligit, ultro peccat.

Additio.

„ Pufendorfius ſenſum Auctoris clarius ex-
„ primit. *d. l.* §. 23. At hæc quoque regula
„ ad pactorum interpretationem non perti-
„ net. Nam Cicero (qui de controverſia,
„ quæ ex legibus contrariis oritur, inven-
„ tiones continuat) conſiderandum eſſe, ait,
„ *in utra lege*, *ſi non obtemperatum ſit*,
„ *pœna afficiatur*, *aut in utra major pœna*
„ *ſtatuatur*; *nam maxime conſervandam*
„ *eſſe eam*, *quæ diligentiſſima*, & *ſancta*
„ *eſt*, d. l. *c.* 29. *p. m.* 144.

Et quæ majorem pœnam minatur ei, quæ minorem] Regula generalis eſt: lex poſterior derogat priori.

Ut ſuperet quod cauſas habet aut magis honeſtas, aut magis utiles] Si utrumque poteſt, præſtari debet; alias ipſius electio eſt: quo caſu laudabilius eſt facere id, quod honeſtius.

Additio.

„ Pufendorfius lucem affundit huic regulæ
„ *d. l.* §. 23. Verum nec hæc regula ad in-
„ terpretationem pactorum referri poteſt.
„ Cicero enim in omni ſcripto dubio, (ſive
„ ex *ambiguo* dubium naſcatur, *c.* 27. *p. m.*
„ 139, ſive ex *dicto*, & *ſententia*, *c.* 28. *p.*
„ *m.* 141, ſive ex *legibus contrariis*, *c.* 29.
„ *p. m.* 144, ſive ex *ratiocinatione*, *c.* 30.
„ *p. m.* 145.) examinandum eſſe, ait, quid
„ utilius, quid honeſtius, aut quid magis
„ neceſſarium ſit; id enim ſcribentem magis
„ voluiſſe. *dd. ll.*

Extremo loco, ut quod poſtremo loco dictum eſt vincat] „ Cicero, ſi ex legibus con-
„ trariis controverſia oritur, conſiderandum,
„ ait, *utra lex poſterius lata ſit*; *poſtremam*
„ *enim quamque graviſſimam eſſe*: *d. l. c.*29.
„ *p.* 144. Diximus, hanc regulam naturalem
„ eſſe, ſed eam non ad pacta dubia perti-
„ nere, ſed ad leges contrarias.

Pactorum juratorum eam eſſe vim] „ Pa-
„ cta jurata intelligi debent juxta id, quod
„ inter utrumque actum apparet; quod ex
„ ratione, & fine agentium conſtat: ſi id
„ quoque dubium ſit, interpretatio fit ex
„ communi loquendi uſu.

Ut omnes reſtrictiones tacitas repudient]
„ Adeoque & reſervationes mentales. *Vid.*
„ *l.* 2. *c.* 13. § 3.

Præferendum erit cui adeſt juriſjurandi religio] „ His ſequentes regulas jungit Pu-

fendor-

,, ſendorfius *d. l.* §. 23. I. Obligationi perfecte mutuæ cedit obligatio imperfecte mutua. II. Lex beneficentiæ cedit legi gratitudinis, cæteris paribus. III. Quo arctiori vinculo aliqua perſona nobis conjungitur, eo præſtationes, quæ ipſi debentur, aliis præponderant, cæteris paribus, &c. At hæ interpretationum regulæ nulla ratione ad pacta dubia applicari poſſunt. Nam 1. obligatio imperfecte mutua non eſt obligatio. 2. Leges beneficentiæ, & gratitudinis ad jus naturæ, quod homines inter ſe obligat, plane non pertinent; adeoque fruſtra quæritur, quarum altera alteri cedat. 3. Graduum proximitas in pactis nullum effectum habet, ſed omnia ibi valent ex diſpoſitione partium, & ex voluntate ſufficienter declarata.

Ad §. XXX.

An *in dubio contractus perfectus cenſeri debeat antequam ſcriptura confecta ſit*] Affirmatur, quia contractus natura eſt, ne opus ſit ſcriptura; conſiſtit enim in diſpoſitione partium, quæ effectum habuit antequam ſcriptura cognita fuerit: ea igitur ſaltem ad faciliorem adhibetur probationem.

Excipe, ſi partes non niſi in ſcriptis contrahere voluerunt; tunc enim nihil valet niſi ſcriptura perfecta: quia ita diſpoſuere partes, ut non niſi ſcriptura obligari velint.

Credendum, ſcripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem] ,, Senſus eſt, ſcripturam adhiberi, ,, ut probari facilius poſſit diſpoſitio, non ,, ut ex ea demum valeat.

Alioqui exprimi id ſolet] ,, Si igitur inter ,, partes expreſſe actum eſt ut in ſcriptis ,, contrahatur, non valet niſi ſcriptura perfecta ſit: ita enim partes voluerunt.

Ad §. XXXI.

Quod *quibuſdam*] ,, Quos allegat Arthurus Duck *de auth. jur. civ. l.* 1. *c.* 2. *n.* 6.

Interpretandos ex jure Romano] Norma interpretandi contractus naturales eſt jus naturæ, non jus civile.

Additio.

,, Interpretatio pactorum regiorum deſumi ,, non poteſt ex jure Romano qua tali, ,, quia Romani jus in gentes non habent; ,, at quatenus principia interpretandi naturalia eo jure continentur, hactenus allegari jus Romanum poteſt: nec tunc jus ,, illud auctoritatem habet niſi ut teſtimonium de jure naturæ.

Etiam pro jure gentium receptum eſſe] ,, Jus gentium voluntarium non dari, ſupra ,, probatum eſt. Sane, ſi plures gentes idem ,, forte jus ſuis ſubditis ſtatuunt, id non eſt ,, jus gentium, ſed jus civile, quod non ,, inter civitates obtinet, ſed in ſingulis ſaltem civitatibus. Quin etſi gentes inter ſe ,, ſæpius idem jus ſecuti ſint, inde nulla eſt ,, obligatio ratione futuri.

Quod temere præſumendum non eſt] ,, Tota exceptio inanis eſt: jus gentium nullum ,, exiſtit, adeoque nunquam receptum præſumi poteſt.

Ad §. XXXII.

Conditionem *offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant*] Jure naturæ non magis unius, quam alterius verba inſpiciuntur, ſed utriuſque: ſi dubia ſunt, neutrius; & diſpoſitio ceſſat. Unde regula, quod interpretatio fiat contra eum, qui apertius loqui potuit, & quæ habetur in *l.* 39. *ff. de pact.* eſt pœnalis, adeoque mere civilis. Conf *infr. l.* 3. *c.* 20. §. 26.

Ejus verba formam dare negotio, ſi abſoluta, & in ſe perfecta ſint] Quia ex illa promiſſione demum utriuſque conſenſus ſequitur; adeoque forma negotii ex eo incipere videtur. At verum id non eſt, ſed inſpiciendum eſt id, quod inter utrumque actum eſt. Si id dubium ſit, nulla eſt diſpoſitio.

Si per affirmationem reſpiciant verba offerentis, tunc &c. repetita in promiſſione videbuntur] ,, v. g. Aliquis ex alio quærit ,, *decem, & domum tuam dare ſpondes?* ,, alter in genere ait, *ſpondeo*; utrumque ,, promittit, & decem, & domum: ſi vero ,, domum ſolam ſpondet, diſpoſitio ſaltem ,, de domo valet; id enim ſolum inter utrumque actum eſt.

Antequam accepta ſit conditio, ne quidem eum teneri, qui obtulit] ,, Quia pactum

,, definitur

„ definitur *duorum* in idem placitum conſenſus.

Nullum enim adhuc jus quæſitum eſt] „ Jus enim in alterum transfertur non ex „ ſola oblatione, ſed tunc demum ſi alter „ oblatas conditiones acceptat.

Minus eſt promiſſione] „ Immo ejuſdem „ valoris eſt; uti enim oblatio non valet „ ſine acceptatione, ita nec acceptatio ſine „ oblatione effectum habet.

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione, quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad reſtitutionem damni.*
II. *Damnum intelligi, quod pugnat cum jure ſtricte dicto.*
III. *Accurate diſtinguendam aptitudinem a jure ſtricte dicto, ubi concurrunt:*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum ceſſans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et ſecundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario,*
IX. *Et ſecundario:*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum conſequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo, qui alteri vim intulit:*
XV. *In adultero, & ſtupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo, qui cauſam promiſſioni dedit per dolum, aut metum injuſtum.*
XVIII. *Quid ſi metu juſto naturaliter?*
XIX. *Quid de metu, quem jus gentium pro juſto habet?*
XX. *Poteſtates civiles quatenus teneantur ex damno per ſubditos dato: ubi quæſtio de prædis in mari actis in ſocios contra imperium publicum.*
XXI. *Naturaliter ex animali ſui, aut navis ſuæ facto ſine culpa neminem teneri.*
XXII. *Damnum dari, & adverſus famam, & honorem, & quomodo reparetur.*

† I. SUpra diximus ¹ ejus, quod nobis debetur, † fontes eſſe tres, † pactionem, † maleficium, † legem. † De pactionibus ſatis tractatum. † Veniamus ad id, quod ex maleficio naturaliter debetur. † Maleficium hic appellamus culpam omnem, ſive in faciendo, † ſive in non faciendo, pugnantem cum eo, † quod aut ² homines communiter, † aut pro ratione certæ ³ qualitatis facere debent. ᵃ † Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, ſi damnum datum eſt, (aa) † nempe ut id reſarciatur. ᵃ L. II. C. I. §. 2. n. 1.

II. 1.

GROTII.

a *Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀδικίου δίκην Græcis. [Apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημίαν δίκην. *J. B.*] Vide in decretalibus titulum *de injuria, & damno dato*, & Digeſtis *ad l. Aquiliam*, & vicinas rubricas.

GRONOVII.

1 *Supra diximus*] 2, 1. 2.
2 *Homines communiter*] Vulgo omnes.
3 *Qualitatis*] Perſonæ, quam gerunt.
(aa) Confer, in toto iſto capite, PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 1. *J. B.*

Digitized by Google

II. 1. [h] + Damnum [4] + forte a demendo dictum, eſt τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet ſuo, + ſive [5] illud ſuum ipſi competit ex mera natura, + ſive accedente facto humano, + puta dominio, + aut pacto, + ſive ex lege. + Natura homini ſuum eſt vita, [6] + non quidem ad perdendum, ſed ad cuſtodiendum, corpus, + membra, + fama, honor, [7] + actiones propriæ. Dominio, & pactis quomodo ſuum quid cuique ſit, [8] + ſuperior tractatio docuit, + tum quoad res, + tum quoad jus in actiones alienas. + Simili modo ex lege jus ſuum cuique oritur, + quia idem, aut plus lex poteſt, quam in ſe, ac ſua ſinguli. Sic pupillus jus habet [9] + exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, + reſpublica a magiſtratu, nec reſpublica tantum, + ſed & [10] cives ſinguli, + quoties lex id expreſſe, aut per ſufficientem conſequentiam ſignificat.

2. + At ex ſola aptitudine, + quod jus minus proprie dicitur, & [11] + ab aſſignatrice juſtitia ſpectatur, non oritur verum dominium, + ac proinde reſtitutionis obligatio: + quia non id alicui ſuum eſt, ad quod aptus eſt: πλεονεκτεῖ ὐδὲν, ait [b] Ariſtoteles, ὁ ὐ βοηθήσας χρήμασι δι᾽ ἀνελευθερίαν. + *Contra proprie dictam juſtitiam nihil committit, qui pecunia ſua alteri non ſuccurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. [c] Plancio: *Eſt hæc conditio liberorum populorum, + poſſe ſuffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique;* & tamen mox ſubdit, accidere + ut populus faciat quod velit, non quod debeat, + voce debendi ſumta in laxiore ſignificatu.

b Nic. V. c. 4.

c Cap. 4.

III. Sed cavendum hic, + ne confundantur quæ diverſi generis ſunt. [d] Nam cui [12] magiſtratus collatio mandata eſt, is reipublicæ tenetur + ad eligendum eum, qui dignus ſit; & ad hoc exigendum reſpublica jus habet proprium: quare ſi ex indigni electione + damnum fecerit reſpublica, ille [13] reſarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, + etſi jus proprium ad officium

d Thom. & Cajet. 2, 2. q. 62. art. 2. Soto, lib. IV, q. 6. Leſſius, lib. II. c. 32. dub. 18. & Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 7.

GROTII.

h *Damnum forte a demendo dictum*] Ita *Varro* libro IV. *Damnum a demtione, cum minus re factum, quam quanti conſtat.* (Pag. 41. *Ed. H. Steph.*) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut ſit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *ſopnus*, *ſomnus*. Nec abſurde deducas a græco δάμνω, quod eſt βιάζω, aut ex ζημία, *damia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*.

GRONOVII.

4 *Forte a demendo*] *Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. & *Iſidorus* 5. Orig. 27. Quid ſi a δαμάω, δάμνημι.

5 *Illud ſuum*] 1, 1. 5.

6 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipſe ſibi auferre poſſit. 2, 15. 16.

7 *Actiones propriæ*] Quas jure ſuo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

8 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

9 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum, aut culpam caveat. l. 23. *D. de R. Juris.*

10 *Cives ſinguli*] Hinc Tiberius, bonum, & ſalutarem principem ſervire debere, & univerſis civibus ſæpe, & plerumque ſingulis. *Sueton.* c. 29.

11 *Ab aſſignatrice*] 1, 1. 7. & 8.

12 *Magiſtratus collatio*] Jus eligendi, & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ adminiſtrationis.

13 *Reſarcire tenebitur*] *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Anteceſ.* 124. capit. 556. pag. 193. *Quod ſi talis adminiſtrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus ſubrogari, cum decreto epiſcopi, & habitatorum ejuſdem civitatis; ſcientibus nominatoribus, quod ſi aliquod per eum civitati allatum ſit detrimentum, de propriis facultatibus hoc reſarcire cogantur.* Ita leg. nam & præceſſit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipſe, quem & adminiſtratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

GRO-

cium aliquod non habeat, habet tamen [14] + verum jus petendi juxta alios: + in quo jure ſi per vim, aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ, ſed + incerti illius damni æſtimationem exigere poterit. [e] Simile erit in eo, cui + ne quid legaret teſtator, vi, vel dolo fuit impeditus; nam [15] capacitas legati jus quoddam eſt, cui id eſt conſequens, + ut libertatem teſtatoris in eo impedire injuria ſit.

+ IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum feciſſe intelligetur, non in re tantum, ſed & in fructibus, [16] + qui proprie rei fructus ſunt, + ſive illi percepti ſunt, + ſive non, + ſi tamen ipſe eos percepturus fuerat, + deductis impenſis, quibus res melior facta eſt, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt neceſſariæ, + ex regula, quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. + Sed & [17] ſpes lucri ex noſtro æſtimabitur, non ut [18] illud ipſum, [f] + ſed [19] ſecundum propinquitatem ad actum, + ut in ſemente ſpes meſſis.

+ VI. Tenentur autem, [g] præter ipſum, qui per ſe, & ἀμέσως damnum dat, + alii quoque faciendo, aut + non faciendo. (bb) Faciendo alii primario, alii ſecundario: primario, + qui jubet, + qui [20] conſenſum requiſitum adhibet, + qui adjuvat, [21] + qui receptum præſtat, + aut qui alio modo in ipſo crimine participat.

VII. Secundario, + qui conſilium dat, [c] laudat, aſſentatur. *Quid enim intereſt* [d] + *inter ſuaſorem facti, & probatorem?* ait Cicero [b] Philippica ſecunda.

VIII. + Non faciendo item primario, aut ſecundario; primario, qui cum [22] + ex jure proprie dicto + debeat vetare præcepto, [e] + aut opem ferre ei, cui

e Soto, lib. IV, q. 7. Leſſ. lib. II. c. 12. dub. 16. n. 3.

f L. in quantitate, 73. §. magno 1. D. ad legem Falcid.

g Thom. 2. 2. q. 62. art. 4. Soto, lib. IV. q. 6. art. 5.

b Cap. 12.

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud *Procopium* Gotthicorum III. ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, οὐδέν τι ἧσσον τῶν πεπραγμένων αὐτουργὸς γίνεται· *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipſe rei factæ auctor habendus eſt.* (Cap. 25.) *Ulpianus* in L. 1. c. de ſervo corrupto: *Et ſi erat ſervus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propoſiti fuerit, tenetur; non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter ſuaſorem facti, & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto *Ammianus* libro XXVII. (*Cap.* 11.) *Lege Langobardica* libro I, tit. IV. etiam conſulens ad compoſitionem vocatur. Vide *Rom.* 1. in fine, & ibi veteres ſcriptores.

e *Aut opem ferre ei, cui fit injuria, id non facit*] *Nicetas Choniates* Michaële Comneno: ὁ ἐμπρησμὸς, οὐ μόνον τοῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατασβέσαι δυναμένου, δρᾶσαι δέ τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος· *Incendium non ei tantum imputatur, qui facem intulit, ſed & ei, qui prohibere cum poſſet, omnino noluit.* (Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

14 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις, ſive ſimilibus jure civibus; inde ad [illegible] *Quintilianum* decl. 252. *Paraſitus* [illegible] *data.*

15 *Capacitas legati*] Poſſe ex teſtamento aliquid capere.

16 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur ſingulari curæ, induſtriæque poſſeſſoris, qualis a domino expectari nequeat.

17 *Spes lucri*] Quo veriſimiliter fuiſſem potitus, niſi rem meam alter poſſediſſet, aut ea me frui prohibuiſſet.

18 *Illud ipſum*] Non quanti lucrum ſolidum foret, id ſi percepiſſem; ſed arbitrio boni viri, prout propior, aut longinquior a ſperato eventu abfui; prout plus, aut minus periculi reſtabat ad eventum conſequendum, ſi non intercepta ſpes fuiſſet ab eo, qui damnum dedit.

19 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior, ac pronior ad id fuerit via.

20 *Conſenſum requiſitum*] Qui cum ſine conſenſu, ac nutu ejus damnum mihi dare non poſſet adverſarius, petenti ut liceret, indulſit.

21 *Qui receptum*] L. 1. §. 2. D. *de receptat.*

22 *Ex jure proprio*] Ratione perſonæ, muneris, poteſtatis.

(bb) Vide quæ fuſè notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. 1. §. 27. tertiæ, & quartæ Edd. ubi de concurſu ad facinus alienum accuratiùs, quàm uterque Auctorum noſtrorum, egimus. *J. B.*

Digitized by Google

cui ſit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphraſtæ Levit. XX, 5. מסר + obſirmator dicitur.

i Leſſ. lib. II, c. 13. dub. 10.

IX. Secundario, [i] + qui aut non diſſuadet cum debeat, + aut factum reticet, quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus + ad jus proprium, quod juſtitia expletrix reſpicit, + ſive illud ex lege, ſive ex qualitate exoritur. + Nam ſi debeat [23] ex charitatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, + cujus origo eſt jus aliquod proprium, + ut ante diximus.

k Th. 2, 2. 62. art. 6. Soto, lib. IV. q. 7. art. 3.

X. Sciendum quoque, hos omnes, quos diximus, ita teneri, [k] + ſi vere cauſa fuerint damni, id eſt, + momentum attulerint, aut ad totum damnum, + aut ad partem damni. Nam ſæpe accidit [24] in agentibus, vel negligentibus [25] ſecundarii ordinis, interdum etiam in quibuſdam, qui ſunt ordinis [26] primarii, ut etiam [27] ſine eorum actu, aut neglectu is, qui damnum dedit, + certus fuerit id ipſum dare: quo caſu illi, quos dixi, [28] + non tenebuntur. [l] Quod tamen non ita intelligendum eſt, + ut ſi alii defuturi non fuerint, puta qui ſuaderent, aut juvarent, non teneantur qui ſuaſerint, aut juverint, ſi abſque ope, aut conſilio qui dedit damnum, daturus id non fuiſſet. + Nam & illi alii ſi ſuaſiſſent, aut adjuviſſent, tenerentur.

l Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.

m Leſſ. lib. II, cap. 13. dub. 5. ib. dub. 4.

XI. Tenentur autem [m] primo loco ii, [29] + qui imperio, aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: + his deficientibus patrator facinoris: + & poſt eum cæteri, [30] + in ſolidum ſinguli, qui ad actum cauſam dederunt, [f] + ſi totus actus ab ipſis quamquam non ſolis proceſſit.

n Excerpt. Contr. V, 5.

o Strabo XII. pag. 539.

XII. Qui vero de actu tenetur, [g] + ſimul tenetur de his, quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta. [h] In Senecæ controverſia [n] quadam hoc tractatur in ſpecie platani incenſæ, ex qua domus arſerat, ubi hanc ponit ſententiam: *Etiamſi partem damni dare noluiſti*, + *in totum quaſi prudens dederis tenendus es;* [31] *ex toto enim noluiſſe debet*, *qui imprudentia defenditur*. Ariarathes [o] Cappadocum rex eo, quod Melani amni exitum per laſciviam obſtruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna + & Galatis, & Phrygibus damna intuliſſet, permiſſo Romanis judicio, talentis trecentis diſpendium ſarcivit.

XIII.

GROTII.

f *Si totus actus ab ipſis, quamquam non ſolis, proceſſit*] *Lex Langobardica* lib. I, tit. IX, 5.

g *Simul tenetur de his, quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta*] Vide *Thomam* prima ſecundæ quæſt. XX. art. 5. & l. ſi ſervus ſervum 27. §. ſi quis inſulam 8. D. *ad l. Aquiliam*.

h *In Senecæ controverſia*] Excerptis V, 5.

GRONOVII.

23 *Ex charitatis norma*] Ut vir bonus, aut homo Chriſtianus.

24 *In agentibus, vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo, vel omittendo.

25 *Secundarii*] Vid. §. 7. & 9.

26 *Primarii*] §. 6. & 8.

27 *Sine eorum actu, vel neglectu*] Etſi nihil illi faciendo, vel omittendo peccaverint.

28 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, ſi conſcii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo, vel non faciendo.

29 *Qui imperio, aut*] Qui primario, aut ſecundario in cauſa fuerunt.

30 *In ſolidum*] Ad omne damnum ſarciendum.

31 *Ex toto enim noluiſſe*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluiſſe intelligitur, qui ſic ſe defendit, ut dicat ſe inſcio, atque imprudente datum eſſe.

GRO-

Digitized by Google

XIII. Exemplo hæc ſint. [p] + Homicida injuſtus tenetur ſolvere impenſas, ſi quæ factæ ſunt in medicos, + & iis, quos occiſus alere ex officio ſolebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum [32] illa ſpes alimentorum, + ratione habita ætatis occiſi, valebat: + ſicuti [q] Hercules legitur Iphiti a ſe occiſi liberis mulctam pependiſſe, quo facilius expiaretur. + Michael Epheſius ad quintum [r] Nicomachiorum Ariſtotelis: *ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκείνῳ δέδοται. Sed & qui occiſus eſt, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus, & liberi, & cognati accipiunt, ipſe quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injuſto, id eſt, qui non habuit jus id faciendi, unde mors ſequitur. [s] Quare ſi quis jus habuerit, + ſed in charitatem peccaverit, ut [33] + qui fugere noluit, non tenebitur. + Vitæ autem in libero homine æſtimatio non fit; + ſecus in ſervo, qui vendi potuit.

p Leſſ. lib. 11, c. 9. dub. 19.
q Diod. l. IV. c. 31.
r Cap. 2.
s Leſſ. dub. 21. Navarr. cap. 15. n. 22.

XIV. 1. [1] + Qui mutilavit, ſimiliter tenebitur ad impenſas, & ad æſtimationem ejus, quod jam qui mutilatus eſt [34] + minus poterit lucrari. + Sed ſicut ibi vitæ, [t] + ita & hic cicatricis in libero homine æſtimatio non fit. De [35] + conjectione in carcerem idem dicendum.

t L. ult. D. De his qui effud. vel dej.

XV. Sic [u] adulter, & adultera tenentur non tantum + indemnem præſtare maritum ab alenda prole, + ſed & legitimis liberis rependere, ſi quod damnum patiuntur ex concurſu ita ſuſceptæ ſobolis ad hereditatem. [x] Qui virginem imminuit + vi, aut fraude, tenetur ei rependere [36] + quanti minoris ipſi valet ſpes nuptiarum: + immo & ducere tenetur, ſi ea promiſſione corporis uſuram impetraverit.

u Leſſ. lib. 11, c 10. dub. 6.
x Leſſ. lib. 11, c. 10. dub. 2. & 3.

XVI. + Fur, [y] & raptor tenentur rem ſubtractam reddere + cum ſuo [37] incremento naturali, + & [38] cum ſequente damno, + aut ceſſante lucro: + & ſi res perierit, æſtimationem [39] non ſummam, [40] non infimam, ſed mediam. In hac claſſe ponendi & illi, + qui legitima [z] vectigalia fraudant. Similiter

y Ib. c. 12. dub. 17.
z Leſſ. lib. 11, c. 33. dub. 8. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.

GROTII.

1 *Qui mutilavit, ſimiliter tenebitur ad impenſas, & ad æſtimationem ejus, quod jam qui mutilatus eſt minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos ſervatum, *Baba Kama* cap. VIII. §. 1. & apud Anglos, & Danos, quorum fedus vide apud doctiſſimum *Pontanum* diſſertatione de mari. [*Diſcuſſ. Hiſtoric.* &c. Lib. II. Cap. 21. ubi tamen nil legitur, quod ad rem faciat. Eſt tantum aliquid de mulctâ ab homicida heredibus occiſi pendenda, pag. 143. *J. B.*]

GRONOVII.

32 *Illa ſpes alimentorum*] Prout magis, aut minus deſtituti ſunt qui alebantur, & prout lautius, aut arctius, contentiuſque, qui occiſus eſt, eos fovere potuiſſet per ætatem.

33 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit, & necavit interea, dum ipſe ſeſe defendit.

34 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam ſufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit, quantas ſolebat.

35 *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

36 *Quanti minoris ipſi*] Quanto ob pudorem amiſſum nunc longius abeſt a ſpe honeſti matrimonii.

37 *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per ſe ſine manu, & induſtria hominis erit factura.

38 *Cum ſequente damno*] Quanto deterior eſt cum reddit, quantoque minus utilitatis, & commodi præbere poteſt.

39 *Non ſummam*] Quanti eſt, cum plurimi.

40 *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

41 *Judicio*

militer tenentur + qui [41] judicio injuſto, [42] + accuſatione injuſta, + teſtimonio injuſto damnum dederunt.

XVII. Sed & + qui contractui, aut promiſſioni cauſam dedit + dolo, vi, aut metu injuſto, [43] + tenetur eum, quicum actum eſt, in integrum reſtituere, + quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, + tum ne cogeretur; + illud ex natura contractus, + hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi ſunt [a] qui id, quod ex officio facere tenebantur + facere noluerunt, niſi pecunia accepta.

a Covarr. c. peccat. p. 2. §. 3.

XVIII. + At [44] qui cauſam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, [b] habet quod ſibi imputet: + nam [45] involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

b Leſſ. lib. II, c. 17. dub. 6.

XIX. + At gentium conſenſu ſicut introductum eſt, ut bella omnia ſummæ poteſtatis auctoritate utrinque geſta, & indicta, [46] pro juſtis habeantur, + quoad effectus externos, qua de re + infra dicemus: ita & hoc, ut [47] talis belli metus + hactenus pro juſto habeatur, ne quod ita obtentum eſt repeti poſſit. [c] + Atque hoc ſenſu admitti poteſt diſtinctio Ciceronis, [d] inter hoſtem, [48] + quicum multa jura habemus, ut ait, communia, + ex gentium conſenſu ſcilicet, + & piratas, ac latrones. + Nam hi ſi quid metu expreſſerunt, repeti poteſt, + niſi jusjurandum interceſſerit: + quod illi, non item. Quare quod [e] Polybio videtur + juſtam fuiſſe Carthaginienſibus cauſam belli Punici ſecundi, quod Romani ab ipſis mercenariorum ſeditione occupatis bello denuntiato Sardiniam inſulam, & pecuniam expreſſiſſent, + habet naturalis æquitatis aliquam ſpeciem, + ſed a jure gentium abit, + ut alibi explicabitur.

c Bodin. L. v. De Republ. c. 6.
d De Off. III. c. 29.
e Lib. III. c. 13. & ſeqq.

XX. 1. + Ex neglectu tenentur reges, ac magiſtratus, qui ad inhibenda latrocinia, & piraticam non adhibent ea, quæ poſſunt, ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab [f] Amphyctionibus Scyrii. Quæſitum memini ex facto, cum patriæ noſtræ rectores poteſtatem prædarum in mari ex hoſte agendarum [49] per codicillos plurimis dediſſent, & eorum nonnulli res amicorum rapuiſſent, deſertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum uſi eſſent opera, aut quod [50] cautionem non exegiſſent. + Dixi, eos in nihil

f Plutarch. in Cimon. p. 483. C.

41 *Judicio injuſto*] Si judex litem ſuam fecerit. pr. Inſt. *de oblig. ex quaſi delict.*

42 *Accuſatione injuſta*] Ut calumniatores. §. 1. Inſt. *de pœna temere litig.* Utrorumque meminit *Horat.* 2, ſat. 1. *Cervius iratus leges minitatur, & urnam: Grande malum Turius, ſi quis ſe judice certet.*

43 *Tenetur eum*] 2, 13. 17.

44 *Qui cauſam dedit*] Negando ſcilicet quod jure ab eo petebatur.

45 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recuſando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, ſed ipſum cogi voluiſſe exiſtimatur.

46 *Pro juſtis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuſte illato acquiſita ſunt, pro jure acquiſitis procedant.

47 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuſte illati terrore, ac formidine expreſſum eſt, tamen ſi jus armorum habuerit qui expreſſit, jure teneat, idque ab eo poſt intervallum repeti nequeat.

48 *Quicum multa*] Adverſus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri exiſtimatur.

49 *Per codicillos*] *Acte van octroi.*

50 *Cautionem non exegiſſent*] Prædes, ac fidejuſſores dare, de non lædendis ſociis, juſſiſſent.

GRO-

Digitized by Google

hil amplius teneri, quam ut noxios, ſi reperiri poſſent, + punirent, + aut dederent: + præterea [51] in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipſos injuſtæ prædationis + cauſam non fuiſſe, + nec quicquam de ea participaſſe: + prohibuiſſe etiam legibus, ne amicis noceretur: + cautionem ut exigerent, nullo jure fuiſſe obligatos, + cum poſſent, etiam ſine codicillis, omnibus ſubditis hoſtem ſpoliandi poteſtatem facere, [52] quod & factum olim eſſet: neque talem permiſſionem cauſam eſſe cur damnum datum eſſet ſociis, cum poſſent privati etiam ſine permiſſu tali naves armare, & in mare progredi. + Mali vero an futuri illi eſſent, provideri non potuiſſe; + neque vero vitari poſſe quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi poſſe exercitum.

2. Neque vero + ſi quid milites, aut terreſtres, aut nautici contra imperium amicis nocuiſſent, reges teneri: quod [k] Galliæ, [g] & + Angliæ teſtimoniis probatum. + Ut vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quiſquam teneatur, non eſſe juris gentium, ex quo dijudicanda eſſet hæc controverſia, + ſed juris civilis, + nec generalis, + ſed [53] adverſus nautas, & alios quoſdam + ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a [54] ſupremi auditorii judicibus + contra Pomeranos quoſdam pronuntiatum eſt, idque ad exemplum rerum in cauſa non diſpari, ante duo ſæcula, judicatarum.

g Conſt. Galliæ tom. III. tit. 3. conſtitutione ann. 1583. c. 44.

XXI. Illud quoque notandum eſt, [55] ut mancipium, aut animal, quod damnum, + aut pauperiem fecit, + noxæ dedatur, + itidem ex jure civili eſſe. (cc) Nam dominus, + qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur: ut nec is, + cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, + ut & noſtra, damnum tale [56] + dividi ſolet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut [h] diximus, + etiam adverſus honorem, & famam datur, + puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irriſu, aliiſque ſimilibus modis. [i] In quibus non minus, quam in furto, atque aliis criminibus [57] vitioſitas actus ab effectu diſcernenda eſt. + Nam illi pœna reſpondet, + huic damni reparatio, quæ fit + culpæ confeſſione, [l] + exhibitione

h Supra §. 1.

i Leſſ. lib. II, c. II. dub. 19. 25. 27. Soto, lib. IV. q. 6. art. 3.

GROTII

k *Galliæ*] Vide etiam tomo *conſtitutionum* III, tit. II. conſtitutione anni M D XLIII. cap. 44.

l *Exhibitione honoris, teſtimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani, qui accuſationis injuſtæ pœnitentia ductus eſt, apud *Caſſiodorum* IV, 41.

GRONOVII.

51 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ eſſent in patria, quatenus poſſent, reſarcire ſua damna.

52 *Quod & factum*] 3, 4. 2.

53 *Adverſus nautas*] Exercitoria, & inſtitoria actione. 2, II. 13.

54 *Supremi auditorii judicibus*] *Den Hogen Raadt.*

55 *Ut mancipium, aut animal*] Videndi tit. *de noxalibus actionibus, & ſi quadrupes pauperiem fecerit.*

56 *Dividi ſolet*] Ut dimidium ejus ſuſtineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

57 *Vitioſitas actus ab effectu*] Ipſa culpa, ſive injuria a damno per culpam, vel injuriam dato.

(cc) Hoc verum quidem eſt de Animali bruto, quod utpote Ratione deſtitutum, damnum propriè dictum dare nequit. At alia eſt ratio de Mancipio; ut oſtendimus in Gallicis noſtris Notis ad hunc locum. *J. B.*

tione honoris, + teſtimonio innocentiæ, & per ea, quæ his ſimilia ſunt: + quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, ſi læſus velit, quia pecunia communis eſt rerum utilium menſura.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XVII.

ANTEQUAM ad interpretationem Grotii accedamus, vera fundamenta totius materiæ de DELICTIS præmittere, neceſſarium duximus.

PROPOSITIO I.

Omnis obligatio oritur vel ex eo, quod quis rem alienam tenet, vel quod quis ex alieno aliquid habet, vel in alieno quid facit. Vid. ſupr. l. 2. c. 10. §. 1. & c. 11. §. 1.

PROPOSITIO II.

Factum circa rem alienam vel LICITUM *eſt, cum quis vel domini voluntate, vel ejus cauſa licite agit; hoc caſu ſi quid inde ad agentem pervenit, illud reſtituere domino tenetur; eoque referuntur quaſi contractus, dict. loc.* Vel ILLICITUM; *quo pertinent delictum, & quaſi delictum: de quibus nunc agemus.*

PROPOSITIO III.

Delictum eſt omne factum illicitum, quo quis excedit fines facultatis a natura conceſſa.

DEMONSTRATIO.

Homo enim totus eſt in poteſtate creatoris ſui, & a ſe nihil, ab illo omnia habet. Nulla ergo homini eſt poteſtas agendi, niſi ex arbitrio, ac norma voluntatis conditricis, quæ homini jus facit. Quicquid ergo homo ultra facultatem a natura conceſſam agit, illicitum eſt, eoque delictum.

PROPOSITIO IV.

Sub facto illicito etiam continetur non factum, quod fieri debuit.

DEMONSTRATIO.

Equidem agere in alieno nemo tenetur; adeoque omiſſio in re aliena regulariter pro facto illicito non habetur: 1. quia alteri in meas actiones nullum jus competit, cum unicuique tantum in ſuas res, & actiones, jus a rerum creatore conceſſum ſit; ſi autem ego in re aliena quædam agere deberem, dicendum eſſet, alteri jus aliquod in mea facta competere, quod verum non eſt: 2. quia non agendo in alieno nemo excedit fines juris ſui; ergo nulla eſt obligatio, quæ non eſt niſi ex alieno. 3. Unicuique natura competit facultas non agendi; hæc libertas durat, donec appareat prohibitio.

At aliud eſt ſi res in mea cuſtodia eſt, vel eſſe debet; quod fit vel ex mea, vel ex legis diſpoſitione: prius fit in commodato, negotiorum geſtione, pignore, &c. poſterius in eo, qui rem alienam invenit; cum enim domino id nunciare, & tum reſtituere debeat, interim cuſtodire neceſſario debet. Vid. *ſupr. c.* 10. §. 1. *n.* 2.

Si proinde ex negligentia, vel ignorantia ejus, qui rem alienam in cuſtodia habet, alii aliquid abeſt, quod caveri humanis viribus poteſt, id delictum eſt.

PROPOSITIO V.

Ex eo naſcitur obligatio ad reparandum damnum eo facto datum.

DEMONSTRATIO.

Nam 1. ceſſat facultas id agendi, unde neceſſario infertur, omittendum id eſſe; quæ eſt obligatio: & cum 2. factum illud illicitum contrarietur voluntati divinæ, injuria eſt, & manet injuria donec reparetur.

PRO-

Digitized by Google

PROPOSITIO VI.

Damnum facto eo datum dicitur etiam ab eo, qui cauſa eſt facti.

DEMONSTRATIO.

Etſi igitur quis factum non committat, ſed tamen cauſa eſt ut ab alio committatur, id factum æque eſt illicitum, eoque delictum. Unde Cicero *Philip.* 9. *in f.* de Sulpitio ab Antonio occiſo ait: *Is ei profecto mortem intulit, quia mortis cauſa fuit.* Et huc pertinent quæſtiones, an mandans, an is, qui conſilium dedit, &c. tanquam ex facto illicito teneatur.

PROPOSITIO VII.

Idque verum eſt, ſive ſciens, & cum propoſito aliquid illiciti fecerit; qui DOLUS *dicitur: ſive ignorans, modo ſcire, vel impedire adhibita omni diligentia potuit; quod* CULPA *dicitur.*

DEMONSTRATIO.

Delinquitur ergo duplici modo, vel dolo, vel culpa: *Dolo*, ſi quis cum propoſito, & ſciens alium inde lædi, in alieno quid agit: *Culpa*, cum quis aliquid in alieno agit ſine propoſito lædendi, unde tamen ſcit, vel ſcire debet, alium lædi poſſe. Nam 1. nullum jus habet agendi in re aliena, adeoque adhuc injuria eſt. 2. Quia homo facultate intelligendi a natura inſtructus eſt, quam ſi non adhibet, vitium eſt agentis, adeoque impotentia illa a vitio, & defectu hominis eſt, quæ non excuſat.

Hactenus igitur jus naturæ non diſtinguit dolum, & culpam. Utrumque verum delictum eſt: illud ex propoſito, hoc ex culpa; & ex utroque æque oritur reparandi neceſſitas.

Equidem triplex homini beneficium jure Romano datum eſt ob imbecillitatem: 1. quod ignorantia, ſeu culpa non ſit verum delictum, ſed quaſi: 2. quod ignorantia illa culpoſa non juxta rigorem naturalem (ubi damnum leviſſima quoque culpa datum præſtatur) ſed juxta imbecillitatem humanam æſtimetur; adeoque diligentia ſufficiat media, ſeu quæ a diligente patre familias, i. e. ex uſu eorum, qui hodie diligentes ſunt, adhiberi ſolet. Sed & 3. nec hujus omiſſio ſemper delictum eſt, ſed aliquando tunc demum, ſi culpa craſſiſſima, i. e. lata id fiat.

Additio.

„ Compendio originem obligationis, quæ
„ ex *delictis* oritur, expoſuit *B. Parens in*
„ *poſit. VII.* Vid. *Diſſ. proœm. X.* §. 10.
„ & prolixius in collationibus ad Struvium,
„ quas invenies in *Vol.* 1. *Diſſert. Coccej.*
„ *pag.* 132. ubi eleganter demonſtrat, quid
„ jure Romanu circa materiam *de Culpa* mu-
„ tatum ſit.

PROPOSITIO VIII.

Ceſſat ergo delictum, ſi ſciri, vel impediri vi intellectus in præſenti hominum ſtatu non poteſt.

DEMONSTRATIO.

Tota ergo obligationis ratio in delicto, quod per ignorantiam committitur, hæc eſt, quod ſciri poſſit illicitum eſſe. Si proinde viribus humanis id ſciri, vel impediri non poſſit, ceſſat omne delictum, eoque & reparandi neceſſitas. Idque probatur, 1. quia obligatio nulla eſſe poteſt ad agendum aliquid, ubi deficit agendi facultas; deficit autem ſi ſciri, factum illicitum eſſe, non poſſit. 2. Factum nihil aliud eſt, quam ipſa faciendi facultas in actum deducta, quæ nulla hic eſt; ergo nec obligatio ad factum, ſeu ad id, quod non eſt. 3. Obligatio oritur ex naturæ juſſu, quæ fieri vult; at natura non vult fieri quæ ſciri non poſſunt Atque hinc infans, & furioſus nunquam delictum committunt, quia nec ſciunt, nec ſcire poſſunt, illicitum eſſe quod agunt.

PROPOSITIO IX.

Jure naturæ alia actio eſt, qua ex negotio agitur, alia, qua ex damno occaſione illius negotii dato agitur; at compendium juris civilis eſt, quod ex omnibus his cauſis, uno judicio quaſi ex facto licito agi poſſit.

DEMONSTRATIO.

Si quis v. g. contra mandatarium, qui aliquid doloſe in re mandata omiſit, agere velit, jure naturæ duplicem intentare debet actionem: *alteram* ex negotio mandati, ſeu facto illo licito, quo mandatarius voluntate, & conſenſu mandantis rem alienam geſſit, unde tenetur actione mandati ad id, quod ex facto hoc licito accepit, & plus ſuo habet: *alteram* ex facto illicito, quo mandatarius, cui cuſtodia rei commiſſa eſt, rem negligit, adeoque aliquid omittit, cum ſcire potuit, alii damnum inde oriturum; hæc actio ex delicto eſt.

Ut vero hæ ambages evitentur, JCti Romani conſtituerunt, ut etiam actione ex negotiis damnum dolo, vel culpa datum, adeoque & id, quod licite, & quod illicite egit, una actione vindicari poſſit. Atque talia negotia, in quibus JCti Romani id conſtituerunt, dicuntur bonæ fidei.

Digitized by Google

PROPOSITIO X.

Etſi jure naturæ non interſit ratione diſponentium inter dolum, & culpam, intereſt tamen ratione pœnæ.

DEMONSTRATIO.

Jure naturæ ex diſpoſitione doloſa oritur obligatio ad reparandum, & reſtituendum id, quod alteri ex facto meo abeſt. Neque hactenus intereſt, an damnum dolo, an culpa datum ſit; ex utroque enim eadem eſt præſtatio.

Inſto, ita nullam eſſe differentiam inter delicta doloſa, & culpoſa. Reſp. hoc verum eſt ratione partium, inter quos negotium geritur: at differunt in eo, quod magiſtratus in eum, qui dolo aliquid in alieno agit, pœnam ſtatuere poſſit, non vero in eum, qui citra propoſitum ex ſola culpa peccat. Nam *dolo*, & ſi quis ſciens contra leges agit, ineſt contemtus legislatoris, & manifeſta, ultroneaque aſpernatio, unde fiſco quoque reparatio fieri debet. At in *culpa* ceſſat ille contemtus, quia ignorat ſe contra legem agere, neque propoſitum habet leges aſpernandi: cum igitur injuria non fiat legislatori, nec reparatio ei fieri debet. Sed & dolus ſolus ſtatuta pœna caveri poteſt, culpa non item. In illo ſolo pœna addi poteſt, ne quid ſciens illicitum faciat, quod omittere poſſit: at in culpa ceſſat hic effectus pœnæ, quia agens neſcit contra legem ſe quid agere, adeoque nec cogitatio pœnæ inde abſtrahi poteſt, quam neſcit locum habere. Quanquam ob craſſiorem ignorantiam leges aliquando pœnam conſtituere ſoleant, ut vel depravationem corrigant, vel induſtriam exerceant.

Additio.

„ Noſtram ſententiam de origine obligationum ex delicto, & quaſi delicto, expoſuimus in *Diſſert. proœm. XII.* §. 520. *ſeq.* & §. 578. *ſeq.* quo remittimus lectorem.

AD §. I.

FONTES *eſſe tres*] Nos duos ſaltem fecimus: quando quis ultra ſuum vel aliquid habet, vel aliquid agit; id enim ex regula naturali ei, cui inde aliquid abeſt, tribuere tenetur.

Pactionem] Quæ pertinet ad prius membrum, quo quis aliquid ultra ſuum habet ex diſpoſitione vel propria, vel ſuperioris.

Maleficium] Quod pertinet ad alterum membrum, quo quis ultra ſuum agit: ſi enim inde damnum alteri contingit, obligatur agens ad reſtitutionem, & injuriæ reparationem.

Additio.

„ Auctor poſtquam expoſuit id, quod debetur ex *pactione*, (*vid. cap. XI.* & *ſeq.*) tranſit ad id, quod debetur ex *maleficio*. Ex quo actionem dari, dixit, vel *ad reparandum*, vel *ad puniendum*. Vid. ſupr. c. 2. §. 1. De *priori* membro, *hoc capite XVII.* agit; de poſteriori, *capite XX.* Principia Auctoris expoſui *in Diſſertatione Proœmiali VII.* §. 91. *ſeq.*

„ Duo autem in genere circa hæc principia notanda ſunt: 1. quod nullibi originem, & rationem obligationis, quæ ex delictis oritur, explicet: 2. Quod naturam quaſi delictorum, & quæ inde oritur obligationis, nullibi demonſtret, immo præcipuas hujus obligationis ſpecies ad jus civile referat. *Diſſ. proœm. VII.* §. 92. §. 94.

Legem] „ Auctor ad obligationes, quæ ex lege oriuntur, refert obligationes quaſdam ex quaſi contractu, nec non eam, quæ oritur ex quaſi delicto, *d. c.* 1. §. 2. At alibi demonſtravimus, utramque hanc ſpeciem ex ratione naturali ſui. Nam in quaſi contractu ſupponitur, eum, qui obligatur ex facto licito, aliquid alieni, ſeu ex re aliena penes ſe habere, quod ei, cujus eſt, reſtitui debet: in *quaſi delicto* autem ſupponitur, eum, qui obligatur ultra ſuum agendo, damnum alii dare, cum ſcire debeat, ex tali facto alterum lædi poſſe. Hic ergo agens peccat non ex propoſito, ſed culpa, quia damnum, quod ex facto tali oriri poteſt, providere potuit, & debuit: & hanc culpam jure naturæ verum delictum eſſe, diximus. Jus Romanum ad imbecillitatem humanam reſpiciens, eos demum actus inter DELICTA retulit, quibus jus alterius *ex propoſito* læditur: ſi vero *culpa* damnum quis dedit, eos actus *quaſi delicta* vocat; & unus ſaltem excipitur caſus, quoties damnum corpore in corpus, etiam culpa leviſſima datur: hunc enim ſolum caſum Prætor Aquilius inter *vera delicta* recenſet.

De pactionibus ſatis tractatum] „ Nam de pactis in genere actum eſt capite 11; de contractibus, c. 12; de promiſſis principum privatis, c. 14; de pactis publicis, ſeu fœderibus, c. 15; de cau-

„ tioni-

Digitized by Google

„ tionibus promiſſis adjectis, nimirum de jurejurando, c. 13; de interpretatione pactorum dubiorum, c. 16.

Veniamus ad id] „ Adeoque hactenus Auctor egit de obligatione, quæ ex factis licitis oritur: ſequitur jam obligatio, quæ oritur ex factis illicitis.

Maleficium hic appellamus culpam omnem] „ Adeoque omne factum illicitum, ſive cum propoſito, ſive ſine propoſito admiſſum; modo agens ſcire potuit, damnum inde alteri oriturum eſſe.

Sive in non faciendo] „ I. e. omittendo. *Vid. ſupr. prop.* 7. & 8.

Quod aut homines communiter] „ Adeoque quod fieri ratio naturæ univerſalis dictitat: uti quod in re aliena nihil fieri debeat, unde quis ſcit vel ſcire debet, damnum oriri poſſe.

Aut pro ratione certa qualitatis] „ Uti ſi quis profitetur peritiam: *Omnes artes*, ait Cicero, *in iis reprehenduntur, qui cum profeſſi fuerint, ſatis facere non poſſunt, non in iis, qui ſe ab his ſtudiis abfuiſſe confitentur.* Orat. pro Planc.

Ex tali culpa naturaliter obligatio oritur] „ Nam ex hoc facto illicito alii aliquid abeſt, quod ei, cui deeſt, reſtitui debet.

Nempe ut id reſarciatur] „ Injuria enim eſt, alii damnum dare; tamdiu ergo injuria manet, donec damnum datum reparetur.

A D §. II.

1 DAMNUM *forte a demendo dictum*] Quia ſcilicet alii aliquid demitur, unde pauperior fit. Damnum igitur eſt cum quis minus ſuo habet, adeoque ubi alicui aliquid facto alterius abeſt.

Sive illud ſuum ipſi competit ex mera natura] „ I. e. ante introductum dominium.

Sive accedente facto humano] „ Adeoque non ex mera natura, ſed poſt introductum dominium. Conf. *l.* 2. *c.* 1. §. 2. *n.* 1.

Puta dominio] „ Hic eſt error Auctoris perpetuus, quod dominium originem cepiſſe putet ex facto hominum; quod verum non eſſe, alibi demonſtravimus. *Vid. diſſ. proœm. I. cap. fin.*

Aut pacto] „ i. e. Ex promiſſo. Nam ante introductum dominium homines jus de rebus terræ communibus diſponendi non habuiſſe, docuit ſupra *c.* 7. §. 2. Adeoque apparet, Auctorem hic intelligere pacta, quæ fiunt *de re:* alia enim pacta, v. g. de actionibus noſtris, ex mera natura oriri, ipſe fatetur. Conf. *l.* 1. *c.* 2. §. 1. & *proleg.* §. 15.

Sive ex lege] „ Quo male refert quaſi contractus quosdam, & quaſi maleficia. *L.* 2. *c.* 1. *n.* 1.

Natura homini ſuum eſt vita] „ Vitam enim, membra, libertatem, &c. naturali ratione cuique propria eſſe, dixit, etſi dominium introductum non eſſet, *l.* 1. *c.* 2. §. 1. *n.* 5.

Non quidem ad perdendum, ſed ad cuſtodiendum] „ Quod late probavimus ſupra *l.* 2. *c.* 1. §. 3. *ſeq.*

Membra] „ Vide *d. c.* 1. §. 6.

Fama, honor] „ Vid. *d. c.* 1. §. 10. Item pudicitia, *ibid.* §. 7.

Actiones propriæ] „ Nam in meas actiones jus alii non competit; adeoque ad jus noſtrum etiam actiones propriæ pertinent, in quas proinde ſi alius vel dolo, vel culpa jus ſibi arrogat, indeque damnum oritur, id maleficium dicitur.

Superior tractatio docuit] „ De dominio egimus *c.* 2. *usque ad c.* 11. De pactis *c.* 11. *uſque ad c.* 17.

Tum quoad res] „ Quod jus rerum vocatur.

Tum quoad jus in actiones alienas] „ v. g. Uxoris, liberorum, ſervorum, &c. de quibus ſupra *c.* 5. egit; quod jus perſonarum dicitur.

Simili modo ex lege jus ſuum cuique oritur] „ Quando lex nobis jus aliquod tribuit, id ex naturæ quoque ratione noſtrum eſt, quia ea ſuperiori obedire jubet.

Additio.

„ Auctor ſupra dixit, acquiſitione derivativa noſtrum aliquid fieri aut facto hominis, aut LEGE: vid. *cap.* 6. §. 1. & *Diſſ. proœm. VI.* §. 6. §. 32 De acquiſitione derivativa, quæ fit LEGE NATURÆ, *vide d. diſſert.* §. 37. *ſeq.* De ea, quæ fit JURE GENTIUM VOLUNTARIO, *vide ibid.* §. 47. *ſeq.* Et de ea, quæ fit LEGE CIVILI, *vide ibid.* §. 49. *ſeq.* Nos alibi demonſtravimus, obligationes, quæ ex quaſi contractu, & quaſi delicto oriuntur, non pertinere ad acquiſitiones legis civilis. *Diſſ. proœm. XII.* §. 562. *ſeqq.*

Quia idem, aut plus lex poteſt, quam in ſe, ac ſua ſinguli] „ Jus enim ſingulorum depen-

„ det ab arbitrio ſuperioris, *vid. infr. c.* 21. „ §. 11. *n.* 3. nimirum, a dominio emi„ nenti, ſeu potius ab arbitrio imperantis, „ ſi utilitas reipublicæ id exigit. *ibid.* Conſ. „ *ſupr. c.* 14. §. 3.

Exactam quandam diligentiam exigendi a tutore] Tutor tenetur 1. ex facto licito ad rationes, & reliqua, quia hactenus ultra ſuum aliquid habet: 2. ex facto ſuo illicito, ſi quid omiſit, vel fecit minus diligenter; nam cuſtodia, & cura tutori a ſuperiore demandata eſt. Jure Romano non ex quavis culpa tenetur, ſed ex levi, quia non ultro, ſed neceſſario ſuſcepit; unde liberatur mediam diligentiam præſtando.

Reſpublica a magiſtratu] Hoc admittendum non eſt in magiſtratu, qui proprio jure imperium tenet: in hunc enim reſpublica omne jus ſuum tranſtulit.

Sed & cives ſinguli quoties lex, &c.] „ Nec reſpublica, nec ſinguli jus habent „ exigendi a principe diligentiam; arbitrium „ enim omne in Principem contulerunt.

Quoties lex id expreſſe, &c. *ſignificat*] „ At vix exemplum ejusmodi legis dari po„ terit. Conferantur ea, quæ ſupra diſſe„ ruimus *ad l.* 1. *c.* 4. §. 8. §. 12. 13. „ & 14.

At ex ſola aptitudine, &c. *non oritur verum dominium*] „ Ex eo enim, quod „ convenit, & quod virtutis eſt, plane „ nullum jus inter homines oritur, nedum „ dominium.

Quod jus minus proprie dicitur] „ Quia „ homines inter ſe inde non obligantur, „ ſed ſaltem intuitu Dei. Vid. *Diſſert. proœm.* „ *II.* §. 10.

Et ab aſſignatrice juſtitia ſpectatur] „ Quia „ juxta proportionem Geometricam ea, quæ „ nobis propria ſunt, elargiuntur. *Vid. prol.* „ §. 10. *L.* 1. *c.* 1. §. 8. *ibique notata.*

Ac proinde reſtitutionis obligatio] „ Jus „ enim meum non eſt, nec damnum mihi „ datum dici poteſt: ubi autem damnum „ non eſt, ibi non eſt injuria, nec ejus re„ paratio.

Quia non id alieni ſuum eſt, ad quod aptus eſt] „ Seu quod alicui convenit. Vid. „ *Prol.* §. 9. & 10. *l.* 1. *c.* 1. §. 10.

Contra proprie dictam juſtitiam nihil committit] „ i. e. Contra juſtitiam, quæ ho„ mines inter ſe obligat: juſtitia enim, de „ qua hic agitur, obligat ſaltem intuitu Dei.

Poſſe ſuffragiis vel dare, vel detrahere cuique] „ Facultas enim diſponendi de dignita„ tibus reipublicæ populo competit.

Ut populus faciat quod velit, non quod debeat] „ *Cic. orat.* 1. *p. m.* 612. Loquitur „ autem de populo, qui in comitiis plerum„ que dignitates confert indignis, adeoque „ qui potuit eas conferre, at qui debuit con„ ferre dignis.

Voce debendi ſumta in latiore ſignificatu] „ Scilicet, inſpecta ſola aptitudine: quia „ debuiſſet bene meritis conferre.

A d §. III.

N e *confundantur quæ diverſi ſunt generis*] „ Nam ea, quæ ex aptitudine deben„ tur, aliquando jure proprio, & ſtricte „ ſic dicto peti poſſunt, certo modo.

Ad eligendum eum, qui dignus ſit] „ Ve„ rum hoc eſt de magiſtratu inferiore, vel „ tali, qui non jure proprio imperium tenet. „ Princeps autem, cui imperium plene de„ latum eſt, pro ſuo arbitrio dignitates con„ fert; populus enim omne jus ſuum in eum „ tranſtulit. Hinc ſacrilegium eſſe dicitur, „ de meritis ejus dubitare, quem Princeps „ dignum exiſtimavit, *l.* 2. *C. Crim. Sacril.*

Damnum fecerit reſpublica, &c.] „ Di„ ximus, id verum non eſſe in Principe, „ cui jure proprio imperium eſt delatum.

Etſi jus proprium ad officium aliquod non habeat] „ Collatio enim dignitatum depen„ det ab arbitrio eligentium.

Verum jus petendi juxta alios] „ Singuli „ enim cives jus habent capeſſendi dignitates „ reipublicæ ſuæ quatenus capaces ſunt.

In quo jure ſi per vim, aut dolum impediatur, &c.] „ v. g. Si quis vinculis detinea„ tur ne tempore electionis poſtulare digni„ tatem poſſit; vel ſi per calumniam conci„ vium excluditur, vel ſi doloſe mortuus „ aſſeritur.

Incerti illius damni æſtimationem exigere poterit] „ Cum incertum ſit, num officium „ obtenturus fuiſſet, vix eſt ut hujus incer„ ti damni æſtimationem exigere poſſit, niſi „ probet, vim, & dolum cauſam fuiſſe præ„ teritionis.

Ne quid legaret teſtator, vi, vel dolo fuit impeditus] Immo nec hoc damnum eſt, quia qui legatum ſperavit, legatum nunquam habuit, adeoque nihil ei ademtum eſt; niſi conſtet, teſtatorem ei legaturum fuiſſe ſi mortuum non crediſſet. At ſemper injuria eſt ſi quis vi, vel doloſis perſuaſionibus teſtato-

Digitized by Google

ſtatorem impediverit ne legata relinquat: eodem modo uti injuria eſt, quod quis domino invito fundum ejus ingrediatur, etſi damnum non det.

Additio.

„ Si quis *vi* teſtatorem impedit, quo minus mihi aliquid relinquat, vel mentitus „ eſt me deceſſiſſe, hæc injuria eſt, quæ „ reparari debet præſtando omne id, quod „ mea intereſt teſtatorem impeditum non „ fuiſſe. Jure Romano diſtinguitur, an hæres „ inſtitutus prohibeat, an tertius: PRIORI „ caſu hæres tenetur ad omne id, quod intereſt, *l.* 88. §. 4. *leg.* 2. *Laut. comp.* „ *pag.* 509. *pr.* & portio hæredis fiſco cedit, *l.* 1. *pr. Si quis aliquem teſt. prohib.* „ POSTERIORI caſu actione in factum „ tenetur is, qui prohibuit. §. *fin. Inſt. ad* „ *L. Aquil.*

Nam capacitas legati jus quoddam eſt] „ Jus *capacitatis legati* in eo conſiſtit, quod „ legatum accepturus fuiſſet, niſi teſtator „ dolo alterius impeditus fuiſſet.

Ut libertatem teſtatoris in eo impedire ſit injuria] „ Modo ſatis probetur, facto hæ- „ redis, vel tertii, teſtatorem impeditum „ fuiſſe ne leget.

AD §. IV.

RECTE Auctor ait, damnum quoque datum in fructibus reſarciendum eſſe, adeo ut ſi facto alterius illicito fructus mihi abſint, is hos quoque reſtituere teneatur. Sane, totum factum injuria eſt, quia non debuit id facere; quicquid ergo ex hac injuria damni alteri contingit, id reparandum erit: quo pertinent exempla Auctoris in §. 12. *ſeq.* Neque id verum ſaltem eſt de fructibus perceptis, quia hi etiam ex facto licito reſtitui debent; ſed & de percipiendis, quia jure naturæ exactiſſima diligentia in re aliena adhiberi debet. Si igitur dominus adhibita exactiſſima diligentia fructus ex re illa percipere potuiſſet, illos omnino percipiens reſtituere tenetur.

JCti Romani duo hic mutarunt: 1°. quod poſſeſſor ſi in bona fide ſit, percipiendos fructus nunquam reſtituat, ſed tunc demum ſi in mala fide ſit: *l.* 62. §. 1. *R. V. l.* 48. *pr. A. R. D.* 2°. quod ſi bonæ fidei poſſeſſor juſtam opinandi cauſam habuerit ſe dominum eſſe, nec perceptos reſtituat; quia talem poſſeſſorem domini loco habuerunt, *d. l.* 48. *A. R. D.* & §. 35. *Inſt. R. D.*

Additio.

„ Nos rationibus naturæ demonſtravimus „ in *Diſſ. proœm. XII* §. 267. fructus ex re „ aliena perceptos acquiri percipienti, quia „ fructus ſeparati deſinunt eſſe pars arboris, „ cujus ſolius alter dominus eſt: idque verum eſt, licet percipiens ſit in mala fide. „ Præter mutationes allegatas, id quoque „ jure codicis mutatum eſt, ut bonæ fidei „ poſſeſſor non lucretur fructus, ſi adhuc „ exſtant. *l.* 22. *C. R. V.*

„ At alia quæſtio eſt, an percipiens teneatur ad æſtimationem fructuum? Quod merito affirmamus, quia facto percipientis „ domino arboris aliquid deeſt, adeoque „ percipiens locupletior fieret cum alterius „ jactura. *Diſſ. proœm. XII.* §. 277.

Qui proprie rei fructus ſunt] Sive naturales ſint, ſive civiles: i. e. ſive ex re oriantur, ſive occaſione rei, ut merces locationis, &c. *d. l.* 62. *pr. Rei vind.*

Sive illi percepti] „ Etſi enim perceptione „ dominus fiat ille, qui percipit, vere tamen plus ſuo habet.

Sive non] „ I. e. etiamſi exſtent: quod „ jure codicis mutatum eſt: *l.* 22. *C. R. V.*

Si tamen ipſe eos percepturus fuerat] „ Immo ſufficit, dominum jus percipiendi habuiſſe, etſi forte percepturus non fuiſſet; „ id enim alteri jus non dat in rem alienam. „ Dominus negligere jus percipiendi potuit, „ tertio autem, qui nullum jus in re aliena „ habet, id non licet.

Deductis impenſis] „ Dominus æſtimationem fructuum ab alio perceptorum petens „ pati tenetur, ut ab illa æſtimatione deducantur meliorationes in rem, vel expenſæ „ neceſſariæ ad fructus percipiendos factæ.

Ex regula, quæ nos vetat locupletiores fieri] „ De qua regula, ejusque effectu circa „ fructus, late egimus ſupra *L.* 2. *c.* 10. „ §. 4. *ſeq.*

AD §. V.

SED & *ſpes lucri ex noſtro æſtimabitur*] „ Spes enim lucri nihil aliud eſt, quam bonum ſperatum, quod ob incertitudinem „ eventus æſtimatur minori pretio; & incertus ille eventus multum detrahit vero rei

Digitized by Google

„ rei pretio, adeo ut quo major eſt incerti-
„ tudo, eo minor quoque ſit æſtimatio. Hæc
„ igitur æſtimatio quantula ſit, reſtitui de-
„ bet: de quo plenius ſupra *L.* 2. *c.* 12.
„ §. 5. & 23. egimus.

Sed ſecundum propinquitatem ad actum] „ I. e. ut eo minor ſit æſtimatio, quo major „ eſt incertitudo, & contra.

Ut in ſemente ſpes meſſis] „ Alia exempla „ vidimus *d. c.* 12. §. 5.

AD §. VI.

FACTO illicito damnum dari, tunc dicitur, quando faciens cauſa eſt damni. Si proinde aliquis conſilium dat, laudat propoſitum, & alter alias facturus non fuiſſet, omnino participat de delicto, quia cauſa eſt damni, adeoque tenetur ad ejus reparationem.

Notanter diximus, damnum oriri debere *ex facto illicito*; ſi enim actio agentis non eſt injuſta, ſed is ſuo jure utitur, & caſu ſaltem damnum inde oritur, tunc agens non poteſt dici cauſa damni dati; cujus rei exempla refert Auctor infra §. 20.

Alii quoque faciendo] „ Si hoc facto ſuo „ cauſa ſunt damni dati.

Non faciendo] „ De quo §. 8.

Qui jubet] „ Nam tunc tota actio, unde „ damnum oritur, eſt jubentis, adeoque „ is principaliter tenetur.

Qui conſenſum adhibet] „ Modo alter ſine „ hoc conſenſu facturus non fuiſſet.

Qui adjuvat] „ Auxilio enim ſuo cauſa eſt „ damni dati.

Qui receptum præſtat] „ Adeoque qui celat, v. g. furtivas res; nam hoc quoque „ factum cauſa eſt damni dati.

Aut qui alio modo in ipſo crimine participat] „ De quo late agit *Math. de Crim. pro-* „ *leg. c.* 1. *n.* 7. *Binsfeld. ad tit.* 10. *de in-* „ *jur. & damn. dat. quæſt.* 1. 2. 3. *ſeq.* Vid. „ *Diſp. B. Patr. de ſociis delicti.*

AD §. VII.

QUI *conſilium dat, laudat, aſſentatur*] Verum hoc eſt ſi abſque conſilio, laude, & aſſentatione facturus non fuiſſet; tunc enim laudans vera cauſa damni eſt: ſi autem æque facturus alter fuiſſet, pro cauſa damni haberi, indeque ad reparationem obligari nequit. Equidem male agit, conſilium &c. dando, ſed eo damnum alteri non dat; neque huic jus aliquod inde aufertur: eodem modo uti is, qui rem alii aufert volenti, vitioſe quidem agit, quia neſcit dominum conſentire, ſed inde non tenetur ad reparationem damni, quod non fit violenti.

Inter ſuaſorem facti, & probatorem] „ Duo „ hic notanda ſunt: 1. quod neuter ad dam- „ ni reparationem teneatur, ſi alter æque „ facturus fuiſſet, quia non ſunt cauſa dam- „ ni æque ſecuturi: 2. quod probator nun- „ quam teneatur, ſi probat factum jam com- „ miſſum, quia non poteſt dici cauſa eſſe „ damni ante probationem dati.

AD §. VIII.

NON *faciendo*] Regula generalis eſt; quod omiſſio toties ſit injuſta, quoties quis tenetur aliquid agere; id enim omittit ultra terminos facultatis a natura reſtrictæ. Vid. *l.* 31. §. 3. *ff. de pet. hæred.*

Ex jure proprie dicto] „ Non ex aptitudi- „ ne. *Vid.* §. 2.

Debeat vetare præcepto] „ Uti ſi cuſtodes „ domus vident noctu intrare, vel egredi „ furem, nec impediunt; tunc enim cauſa „ ſunt damni. Secus ſi vicinus aliquis vi- „ deat ingredi fures; hic enim vetare non „ tenetur, quia rei dominus in actiones vi- „ cini nullum jus habet, nec cuſtodiæ vici- „ ni res vicinorum ſunt commiſſæ. Atque „ ita intelligendum eſt quod ait Seneca: *Qui* „ *non vetat, cum poſſit, peccat*, ſcilicet ubi „ vetare tenetur. Recte igitur infamia no- „ tantur parentes, qui liberos patiuntur bi- „ na ſponſalia contrahere, quia impedire „ poſſunt, & tenentur, *l.* 13. §. *ff. His qui* „ *nat.* Hinc magiſtratus, qui non punit „ malos, cauſa eſt damni, quod inde ori- „ tur. Vid. *Agapethus ad Juſtin.* 27. *Cicero* „ *in Piſone n.* 5. *Corinthii apud Thucyd.* 1. „ *Arnob. adv. gent.* 4. 28. & alia apud „ *Teſm. h.*

Aut opem ferre] „ Si illi, qui ſecuritati „ publicæ tuendæ conſtituti ſunt, vident „ hominem ſpoliari, nec auxilium ferunt, „ cauſa ſunt damni.

Obfirmator] „ Deus allegato loco *Lev.* 18. „ *v.* 5. minatur ſe puniturum & eum, qui „ fornicatur cum Moloch, & eum, qui „ conſentit ut fornicaretur, i. e. qui non „ impedit cum potuiſſet, & debuiſſet.

AD

Digitized by Google

AD §. IX.

QUI *aut non diſſuadet cum debeat*] Ergo
regulariter non tenetur diſſuadere, tum quia
nemo jus in alterius actiones habet, tum
quia nemo tenetur curam habere rerum alte-
rius, quas in cuſtodia ſua non habet: ſecus
igitur ſi diſſuadere tenetur, ut judex, cu-
ſtodes publici, parentes, &c.

*Aut factum reticet, quod notum facere
debebat*] „ Ita is, qui ſcit aliquid in rem pu-
„ blicam machinari, id notum facere, vel
„ eandem cum reo pœnam ſubire debet. *L.* 5.
„ *C. L. jul. Maj.*

*Ad jus proprium, quod juſtitia expletrix
reſpicit*] „ De quo late actum eſt *L.* 1. *c.* 1.
„ §. 8.

*Sive illud ex lege, ſive ex qualitate exori-
tur*] „ Nam Auctor jus, quatenus pro *qua-*
„ *litate* ſumitur, diſtinguit a jure, quatenus
„ pro *lege* ſumitur. *Lib.* 1. *c.* 1. §. 4.
„ *junct.* §. 9.

*Nam ſi debeat ex charitatis norma, pecca-
bit quidem omittendo, non tamen ad repara-
tionem tenebitur*] „ Ea enim eſt natura juris
„ laxioris, ut neceſſitas quidem moralis in-
„ de oriatur, at tantum intuitu Dei; aliis
„ enim hominibus jus proprium inde non
„ naſcitur. *Diſſ. prooem. II.* §. 10. *ſeq.*

Cujus origo eſt jus aliquod proprium]
„ Senſus eſt, quod ad reparandi damni ne-
„ ceſſitatem requiratur, ut jus mihi pro-
„ prium dematur; quale non eſt ſi ex ſola
„ aptitudine, ſeu virtute debetur. *Vid.*
„ *ſupra* §. 2.

Ut ante] „ *d.* §. 2. Conf. *Diſſ. pro-*
„ *œm. I.* §. 13.

AD §. X.

SI *vere cauſa fuerint damni*] Sunt au-
tem cauſa ſi aliter facturus non fuiſſet is,
cui conſilium datum eſt, vel is, qui lauda-
tur, & cui aſſentimur.

*Momentum attulerint aut ad totum dam-
num*] „ Uti ſi abſque hoc conſilio alter pla-
„ ne facturus non fuiſſet.

Aut ad partem] „ Si v. g. necem diſſuaſit,
„ rapinam probavit, ſaltem de rapina te-
„ netur.

Certus fuerit id ipſum dare] „ Adeoque
„ non poſſunt cauſa dici damni, quod alter
„ æque daturus fuiſſet.

Non tenebuntur] „ Quia ubi damnum
„ datum ab illis non eſt, nulla quoque eſt
„ reparandi neceſſitas.

Ut ſi alii defuturi non fuiſſent] „ Vel enim
„ non petitur ab illis aliis conſilium, vel pe-
„ titur, & illi quoque probant. Priori caſu
„ non tenentur, etſi forte quæſiti probaturi
„ fuiſſent. Sane, aſſeri nequit, eorum con-
„ ſilio damnum datum eſſe, quia conſilium
„ non dederunt, adeoque pro cauſa damni
„ haberi non poſſunt. Poſteriori caſu illi alii
„ æque, ut priores tenentur, quia omnes
„ conſilium dando, & probando, cauſam
„ dedere damno.

Nam & illi alii] „ Quia tunc cauſa damni
„ dati fuiſſent.

AD §. XI.

QUI *imperio, aut alio modo aliquem
impulerunt ad factum*] „ Nam illi ſunt ve-
„ ra cauſa damni; patrator enim ſaltem eſt
„ cauſa inſtrumentalis: actio autem non eſt
„ agentis, ſed inſtrumenti.

His deficientibus patrator facinoris] „ Nam
„ abſque juſſu ſuperioris maleficium ultro
„ committit, & ſic cauſa eſt damni dati.

Et poſt eum cæteri] „ Scilicet, qui hor-
„ tati ſunt, conſilium dederunt, laudarunt,
„ &c. poſitis ſcil. terminis habilibus.

*In ſolidum ſinguli, qui ad actum cauſam
dedere*] „ Si ſcilicet plures ſimul facinus
„ commiſerunt, unus auferendo, alter ſca-
„ lam ponendo, tertius recipiendo, &c.
„ ſinguli tenentur in ſolidum, quia unus-
„ quisque facto ſuo cauſam dedit damno.
„ At unius præſtatione omnes reliqui liberan-
„ tur, quia damnum amplius non eſt; pœ-
„ nam autem ſinguli pati debent.

*Si totus actus ab ipſis, quanquam non ſo-
lis, proceſſit*] „ Nam in ſolidum cauſam
„ damno dedit unusquisque agentium.

AD §. XII.

SIMUL *tenetur de his, quæ illum ex
actu vi ſunt conſecuta*] Qui mandat alii fa-
ctum illicitum, tenetur etiam ad damnum,
quod ex eo facto (non ex alia cauſa) ſequi-
tur; quia hujus quoque damni Auctor, &

cauſa eſt, utpote cum ſecutum non fuiſſet niſi mandaſſet. Atque huc pertinent caſus ex Seneca, & Strabone allegati.

In totum, quaſi prudens dederis, tenendus es] „ Quia ejus vera cauſa es. *Conf.* §. 13.

Et Galatis, & Phrygibus] Adde & Cilicibus, *Strab. p. m.* 517. Nam Carmalæ exitu obſtructo, ore deinde rupto aqua quædam Cilicum loca devaſtavit. Hic igitur pœnas quoque dedit eis, qui injuria affecti ſunt.

Ad §. XIII.

Homicida *injuſtus tenetur ſolvere impenſas*] „ Sine facto enim illo illicito medico opus non habuiſſet, hoc ergo damnum hæredibus occiſi reſarcire tenetur.

Et iis, quos occiſus alere ex officio ſolebat] Immo damnum hoc vere non eſt, quia alimenta morte parentis exſtinguuntur; parentes enim non niſi vivi alunt: cum ergo liberi jus in hunc caſum nullum habeant, non poteſt dici, aliquid iis demtum fuiſſe. Sed & æſtimari damnum id nequit, quia pater alias mori, vel impediri potuit. Nec ſpes æſtimatur, ubi nihil deberi certum eſt. At jus Romanum, & uſus, ex ſumma æquitate liberis aliquid conceſſere, ejusque definitionem arbitrio judicis reliquere. *Berl. p.* 4. *concl.* 19. *n.* 20. *Myns. Reſp.* 59. *decad.* 6. *Pufend. l.* 3. *c.* 1. §. 7. Conf. *Exod.* 21. 22. *Ant. Matth. tit. de Sicar. c.* 9. *n.* 11.

Additio.

„ Si defunctus opera ſua liberos aluit, certum eſt, occiſorem in cauſa eſſe ne liberi defuncti ex illa opera alantur; hoc igitur damnum eſt injuria datum, quod reparari debet: equidem quantitas incerta eſt; hinc inter privatos ex arbitrio judicis res decidi debet. Sed & præterea injuria fit familiæ, dum caput, vel membrum ei aufertur: hæc injuria æſtimari quoque poteſt.

Ratione habita ætatis occiſi] „ Ut ſcilicet plus ſolvatur ſi vir juvenis, & robuſtus interficiatur, quam ſi decrepitus. *Tesm. h.*

Sicuti Hercules legitur] At id ultro fecit, quod crimen eo facilius expiari putaverit.

Additio.

„ Immo conſilio Apollinis Iphiti (non Iphicli) liberis pretium, quo ſe venundari paſſus eſt, dedit.

Michael Epheſius] „ Hic loquitur non de eo, quod juris naturæ, ſed quod apud Græcos receptum; idque vel inde appa ret, quia etiam *cognati* aliquid accipiunt, quibus tamen alimenta non debentur.

Sed in charitatem peccaverit] „ I. e. contra regulas perfectionis egit.

Ut qui fugere noluit] „ Cum tuto poſſit. Nam fugere nullo jure tenetur. *Vid. ſupr. l.* 1. *c.* 1. §. 10.

Vitæ autem in libero homine æſtimatio non fit] „ Nam vita jus erat ſoli defuncto proprium; huic autem æſtimatio reddi non poteſt, quia omne jus ejus morte eſt exſtinctum: liberis autem, & agnatis nullum jus in illam vitam competiit, adeoque illis nihil hactenus demtum eſt, quod æſtimando reparari deberet.

Additio.

„ Noſtram ſententiam modo explicavimus. *ad rubr. h.* §. *ſecundam.*

Secus in ſervo, qui vendi potuit] „ Nam cum domino verum jus in ſervum, ejusque vitam competat, hoc demi domino non poteſt; & ſi demitur, omnis utilitas, quæ ex vita illa redundare poteſt, æſtimatur.

Ad §. XIV.

Qui *mutilavit, ſimiliter tenebitur ad impenſas &c.*] „ Nam ex hoc facto illicito alteri aliquid abeſt, eique aliquid demitur, quod reparari debet.

Minus poterit lucrari] „ Nam hoc quoque demitur facto alterius illicito.

Sed ſicut ibi vita] „ *Vid.* §. *præced.*

Ita & hic cicatricis in libero homine æſtimatio non fit] Cicatrix enim, dolorque, non ſunt pars damni; neque enim ideo minus in bonis habet is, qui mutilatus eſt: ubi ergo damnum non eſt, ibi nec æſtimatio obtineri poteſt.

At quia injuria egit is, qui mutilavit, ultra fines facultatis ſuæ in corpus meum ſæviendo, hæc injuria æſtimari poterit; & cum ea per reſtitutionem reparari nequeat, per tantundem reparari debet: de quo jure *infra c.* 20. agetur. Idque etiam præceptis divinis convenit. *Lev.* 24. *v.* 17. *ſeq. Math. V. v.* 38. *Exod.* 21. *v.* 23.

De conjectione in carcerem] „ Per hanc injuriam itidem damnum non datur, adeoque ejus nulla eſt æſtimatio; at, quia jus alterius lædit is, qui inſontem in carcerem conjicit, reparari hæc injuria debet

„ per

Digitized by Google

„ per tantundem : i. e. agens ſimile malum pati debet ; quod plerumque fit per pecuniariam æſtimationem.

AD §. XV.

INDEMNEM *præſtare maritum ab alenda prole*] „ Nam maritus non tenetur alere niſi ſuos liberos , adeoque neceſſitas alendi liberos alienos ei obtrudi nequit.

Sed & legitimis liberis rependere] „ Si ſcilicet adulterinus filius patri putativo ſucceſſit , poſtea vero appareat , partum adulterinum eſſe ; tunc omnino reſtitui debet quicquid ex facto hoc illicito penes filium eſt , adeoque portio hæreditatis cum fructibus. Neque adulter , vel adultera ſaltem ad id obligantur , qui cauſa ſunt , & partum ſuppoſuere ; ſed præcipue partus ipſe , ex regula illa , quod nemo locupletior fieri debeat ex re aliena invito domino.

Vi , aut fraude] „ Non ergo ſi volentem imminuit ; nam volenti nec damnum datur , nec injuria fit.

Quanti minoris ipſi valet ſpes nuptiarum] Alius enim ſtupratam non eſt ducturus. Hoc ergo damnum eſt , quod æſtimari poteſt , & a ſuperiore definiri debet.

Immo & ducere tenetur ſi ea promiſſione corporis uſuram impetraverit] „ Hoc caſu non tenetur ducere , ſed jam duxit. Mutuus enim conſenſus de cohabitando nuptias facit , & cum id verum ſit etiamſi concubitus non acceſſerit , multo magis id verum erit ſi uſuram corporis impetraverit promittens.

AD §. XVI.

FUR , & *raptor tenentur rem ſubtractam reddere*] „ Quia facto eorum illicito domino aliquid abeſt , & damnum datum eſt , quod reparari debet.

Cum ſuo incremento naturali] „ Nam hoc incrementum alteri abeſt , uti partus ancillæ furtivæ.

Et cum ſequente damno] „ Uti ſi ancilla interim viciata fuit.

Aut ceſſante lucro] „ Si forte interim ancillam vendere magno pretio dominus potuiſſet.

Et ſi res periit , æſtimationem non ſummam] „ Immo veram debet præſtare æſtimationem ; quæ autem ſemper eſt cum aliqua latitudine. *Vid. Diſp. B. Parent. de vero rerum pretio.*

Qui legitima vectigalia fraudant] „ Nam hi quoque fures ſunt , jus principi quæſitum auferunt , adeoque damnum facto ſuo illicito datum reparare tenentur.

Qui judicio injuſto] „ Ut judex , qui injuria ſententiam dicit , eoque mihi damnum dat : hoc igitur damnum facto ſuo illicito datum reparare tenetur.

Accuſatione injuſta] „ Si quis injuria me defert judici , & criminis reum facere vult , hic omnes expenſas , & quicquid inde damni mihi datur , reſtituere tenetur.

Teſtimonio injuſto] „ Nam cauſa eſt , quod res mihi auferatur ; adeoque damnum facto ſuo illicito infert.

AD §. XVII.

QUI *contractui , aut promiſſioni cauſam dedit*] „ De quibus late actum eſt ſupra *L. 2. c. 11. §. 7. & c. 13. §. 6. ſeq.*

Dolo , vi , aut metu injuſto] „ Alii diſtinguunt inter dolum , & metum ; ac illum , ſi cauſam dedit negotio , ipſo jure nullum reddere negotium ajunt , quia conſenſus deficit : ſecus , ac in vi , & metu. Nos utroque caſu negotium ex conſenſu ſubſiſtere , alibi diximus. *Diſſ. proœm. XII.* §. 384. 418. *ſeq.* Conf. *l. 2. c. 11.* §. 6. 7.

Tenetur eum , quicum actum eſt , in integrum reſtituere] „ I. e. tenetur eum liberare a promiſſo : adeo ut Auctor nec ex tali promiſſione jurata jus ei acquiri putet. *Vid. l. 2. c. 13.* §. 14. Nos alibi demonſtravimus , vim , & metum non impedire conſenſum , adeoque verum jus prædoni acquiri ex tali diſpoſitione ; at eundem prædonem ſeparata actione de injuria illata teneri : *d.* §. 14. *Conf. l. 2. cap.* 11. §. 7. *n.* 2. & 3. *cap.* 19. §. 4. & *infra cap.* 23. §. 2.

Quia ille jus habet , tum ne deciperetur] „ Ideo injuriarum tenetur is , qui dolo alterum decipit ; at negotium ſubſiſtit.

Tum ne cogeretur] „ Nemo enim jus in alterius actiones habet. Si quis igitur alterum cogit ut promittat , injuriam committit , ad cujus reparationem tenetur , ſalvo cæterum negotio.

Illud ex natura contractus] „ Immo ex natura contractus non decipitur , quia ita conſenſit.

Digitized by Google

Hoc ex naturali etiam libertate] „ Liber-
„ tatem enim naturalem promittendi , vel
„ non promittendi a natura habet, quæ ſi
„ reſtringitur , injuria eſt , quæ reparari
„ debet.
Facere noluerint niſi pecunia accepta]
„ Acceptum ergo reſtituere tenentur , quia
„ facto hoc illicito aliquid abeſt ei, qui pecu-
„ niam dedit , non daturus ſi alter feciſſet
„ id , quod facere debebat.

A d §. XVIII.

A t *qui cauſam dedit cur vim pati , aut cogi debeat*] Ut ſi quis a ſuperiore cogitur , qui jus cogendi habet , tunc non fit injuria ei , qui cogitur.

Nam involuntarium ex voluntario ortum habens] „ Senſus eſt , quod is , qui volens
„ aliquid promiſit , ſi poſtea recedere velit ,
„ jure ad id cogi poſſit , quia quod ab initio
„ eſt voluntatis , poſtea incipit eſſe neceſſi-
„ tatis. Rem ita explicat Leſſius ab Auctore
„ allegatus , *in L.* 2. *c.* 17. *dub.* 6. *n.* 43.
„ *Moraliter loquendo Is , qui juſte cogitur ,*
„ *non cenſetur involuntarie conſentire , quia*
„ *voluntarie cauſam metus , & coactionis*
„ *dedit ; unde timor ille mali non cenſetur*
„ *extrinſecus inferri , ſed ab illomet naſci :*
„ *ac proinde conſenſus inde ſecutus non cen-*
„ *ſetur involuntarius , cum ſit omnino vo-*
„ *luntarius in ſua cauſa.*

A d §. XIX.

A t *gentium conſenſu ſicut introductum eſt , ut bella omnia &c.*] Quod bella utrinque juſta ſint ratione modi procedendi , id non eſt ex jure aliquo Gentium voluntario , ſed ex ipſo jure naturæ : neutra enim partium judicem habet ; utraque contendit ſe jure agere. Tamdiu ergo utrinque juſtum eſt bellum , donec per ultimam victoriam lis decidatur ; de quo latius egimus *ſupr. l.* 2. *c.* 15. §. 13. *n.* 1. & *infra agemus l.* 2. *c.* 23. §. 13. Conf. *l.* 1. *c.* 1. §. 4.

Quoad effectus externos] „ Quid Auctor
„ per effectus externos intelligat , explica-
„ vimus & examinavimus ſupra *in Prol.*
„ §. 17. Nos alibi demonſtravimus , bellum
„ nec quoad modum procedendi utrinque
„ juſtum dari , ſed ſuſpendi debere judicium
„ de juſtitia cauſæ inter duas ſummas pote-
„ ſtates , quæ judicem non habent , qui de
„ cauſa decidat , & quarum quisque ſuam
„ cauſam juſtam eſſe aſſerit , donec Deus
„ bellorum arbiter per ultimam victoriam
„ ſententiam quaſi pronunciet. *Vid. diſſ.*
„ *proœm. IX.* §. 65. 168. *n.* 4.
Infra] „ *L.* 3. *c.* 2. §. 1. *c.* 3. §. 1.
„ *c.* 4. §. 2. 3. & 4. *c.* 5. §. 1. *c.* 6. §. 2.
„ *c* 7. §. 1. & 2. *c.* 10. §. 1. *c.* 13. §. 1.
Hactenus pro juſto habeatur , ne quod ita obtentum eſt , repeti poſſit] „ Talis enim
„ poſſeſſor ex ſententia Auctoris apud omnes
„ gentes in poſſeſſione tuendus eſt : *L.* 3.
„ *c.* 6. §. 3. neque pro fure haberi poteſt.
„ *L.* 3. *c* 4. §. 3. At demonſtravimus ibi-
„ dem , id non ex ficto jure Gentium ſecun-
„ dario , ſed ex ipſo jure naturæ ſequi.
„ *Conſ. dict. diſſ proœm. IX.* §. 168.
Atque hoc ſenſu admitti poteſt] „ Immo
„ Cicero non loquitur de jure Gentium , nec
„ de effectibus externis , ſed de ipſo jure
„ naturæ.
Quicum multa jura habemus communia]
„ Inter hæc jura Auctor quoque recenſet ,
„ quod fides hoſti ſit ſervanda : *L.* 2. *c.* 11.
„ §. 7. *n.* 2. item quod arma illicita contra
„ cum non ſint adhibenda , &c. De quo late
„ agemus *L.* 3. *c.* 4. §. 15. & *ſeq.*
Ex gentium conſenſu ſcilicet] „ Immo ex
„ ipſo jure naturæ.
Et piratas , ac latrones] „ Nam his quo-
„ que fides data ſervanda eſt *Vid. l.* 3. *c.* 19.
„ §. 3. & 6.
Nam hi ſi quid metu expreſſerunt , repeti poteſt] „ Immo repeti non poteſt quod pira-
„ tæ , & latrones vi exigunt , *vid. l.* 2.
„ *c.* 11. §. 7. quia partes ita diſpoſuere. At
„ ob violentiam , ac injuriam illatam agi-
„ tur ad id , quod alterius intereſt vim fa-
„ ctam non eſſe. *vid* §. 17. *ad rubr. tertiam.*
Niſi jusjurandum acceſſerit] „ Immo ex
„ tali juramento Deo quidem obligatur , non
„ autem prædoni ; adeoque prædo non con-
„ ſequitur jus agendi , ſed jurans Deo tene-
„ tur de perjurio : quæ perpetuo confundit
„ Auctor. Cæterum , quia promiſſio hæc
„ jurata injuria extorta eſt , prædo tenetur
„ ad reparationem. *Conſ. l.* 2. *c.* 11. §. 7.
„ *c.* 13. §. 14.
Quod illi non item] „ Adeoqoe quod ho-
„ ſtes vi exigunt , repeti non poteſt ; idque
„ jure naturæ quoque verum eſſe , probabi-
„ mus ſuo loco. Equidem Grotius jure natu-
„ ræ licentiam exigendi aliquid ab hoſte
„ tantum reſtringit ad bellum juſtum , vel ſi

„ juſtum

Digitized by Google

,, juſtum eſt, intra fines quantltatis debitæ.
,, *L.* 3. *c.* ›. §. 2. *c.* 11. §. 2. *c.* 3. §. 5.
,, *l.* 13. §. 1. *c* 14. §. 1. *c.* 15. §. 1.
,, *c.* 12. § 1. Unde jure gentium demum
,, impunltatem concedi, ait, ei, qui ex
,, injuſta cauſa bellum gerit, vel qui in ju-
,, ſto quoque bello plus exigit. *L.* 3. *c.* 4.
,, §. 3. & *c.* 6. § 2. Adeoque tutum eum
,, eſſe, putat, ſolo conſenſu gentium, &
,, quoad effectus externos. &c. At ibidem
,, videbimus, tale jus gentium non exiſte-
,, re, & poſſeſſorem rei hoſtilis tutum eſſe
,, ipſo naturæ jure, ſive bellum juſtum ſit,
,, ſive injuſtum, donec lis per ultimam vi-
,, ctoriam decidatur.

Juſtam fuiſſe Carthaginienſibus belli Punici ſecundi cauſam] Sententia Polybii vera non eſt. Nam in eo bello tantum quærebatur, an Romani juſtam habuerint cauſam Sardiniam inſulam repetendi? Hac poſita, non tenebantur Romani exſpectare tempus, quo hoſtium vires invaleſcerent; quin contra officium facit Princeps, qui præſente occaſione, qua jus reipublicæ facillime recuperari poteſt, non utitur, & morando eam in majus periculum, damnum, difficultatemque conjicit, & plus ſanguinis fundi oportet: & vana gloria eſt, vincere majori difficultate.

Habet naturalis æquitatis aliquam ſpeciem] ,, Immo nullam.

Sed a jure gentium abit] ,, Quaſi jus
,, gentium voluntarium id, quod jure natu-
,, ræ illicitum eſt, licitum facere poſſit? Sed
,, & dictum jam ſæpius eſt, tale jus gentium
,, non dari.

Ut alibi] ,, Vide omnia loca ſupra §. 17.
,, *ad rubr. tertiam* allegat.

Ad §. XX.

1 . Ex *neglectu tenentur reges, ac magiſtratus*] ,, Ideo enim ſolvuntur vectigalia, ut
,, iter ſecurum reddat Princeps. Atque ideo
,, maxime laudatur Cyrus apud Xenophon-
,, tem, *l.* 1. *p.* 287. quod unicuique, ſive
,, Græco, ſive Barbaro, ſecure liceret iter
,, facere quo vellet, & quicquid ſecum ge-
,, ſtare commodum eſſet; *vid. ſupra l.* 2.
,, *c.* 21. §. 2. modo ſpoliatio facta fuerit in
,, via regia, non in diverticulo. *Cz. p.* 2.
,, *Crim. q.* 91. *n.* 60. *ſeq.*

Dixi, eos in nihil amplius teneri] Nam duo bene hic diſtinguenda ſunt facta: *alterum* rectorum reipublicæ, qui ſuo jure commiſerunt privatis ut prædam agerent, qui *Caapers* vocantur; hoc factum juſtum eſt, utpote cum in hoſtes prædam agere liceat: *alterum* privatorum poteſtatem ſibi datam excedentium, & ſociorum res rapientium; hoc factum illicitum eſt: unde vel puniendi, vel dedendi ſunt, vel ſi nullius imperio parent, a quolibet oppugnari, & puniri poſſunt.

Punirent] ,, Tamquam ſubditos delin-
,, quentes.

Aut dederent] ,, Ut ipſi læſi puniant.
,, *Vid. l.* 3. *c.* 20. §. 41.

Præterea in bona raptorum jus reddi curarent] ,, Nam damnum datum reparari debet
,, ex bonis, quia æs alienum bonis inhæret.

Cauſam non fuiſſe] ,, Factum enim eo-
,, rum licitum erat, quia jure belli prædas
,, agere ex hoſte per ſuos ſubditos poſſunt:
,, quod vero exceſſerint, hoc eſt factum
,, privatorum, & illicitum.

Nec quicquam de ea participaſſe] ,, Si
,, enim decimam partem, uti plerumque ca-
,, veri ſolet, accepiſſet reſpublica, appro-
,, baſſet factum, & ſic obligaretur ex ſua
,, approbatione. Sed & ſi neſcit, prædam a
,, ſociis captam eſſe, tamen tenetur quate-
,, nus locupletior facta eſt.

Probibuiſſe etiam legibus, ne amicis noceretur] ,, Adeoque cauſa damni dati non ſunt,
,, cum prohibuerint.

Cautionem ut exigerent] Nam ratione damni futuri nemini natura actio datur. Cautiones omnes ſunt inventum juris civilis.

Cum poſſent etiam ſine codicillis &c.]
,, Auctor ſupponit caſum, ubi Princeps om-
,, nibus ſubditis in genere poteſtatem dedit
,, invadendi hoſtem, quo caſu vi hujus ge-
,, neralis conceſſionis ſubditi etiam ſine co-
,, dicillis prædam ex hoſte agere poſſunt.

Cum poſſent privati etiam ſine permiſſu]
,, Hoc non admittimus. Privati jus inferen-
,, di vim non habent, ſed ſummus princeps,
,, & cui is conceſſit. Privati igitur prædam
,, ex hoſte agere ſine conceſſione non poſ-
,, ſunt. *Vid. l.* 3. *c.* 18. §. 1.

Mali vero an futuri illi eſſent] ,, Adeo-
,, que imputari non poteſt rectoribus, quod
,, malorum hominum opera uſi ſint, quia
,, credunt bonos.

Neque vero vitari poſſe] ,, Adeoque nec
,, mala electio delictum eſt, ſi meliores ha-
,, beri non poſſunt.

Si quid milites contra imperium amicis nocuiſſent, reges teneri] ,, Eadem autem ratio eſt 2
,, in republica. Conf. *l.* 3. *c.* 20. §. 30. & 31.

Digitized by Google

Angliæ] „ *Camd. p. 2. Hiſt. Eliſab. p.* 245. Gallicus apud Reginam legatus conquerebatur, Mongomerium Anglorum auxiliis contra fœdus ad Rupellam navigationem ſuſcepiſſe, & mercatores Anglos Rupellanis obſeſſis rem annonariam ſubminiſtraſſe. Cui illa ſe fidem fœdere interpoſitam ſancte ſervare, & ſervaturam, reſpondit; auxiliares illos piratas eſſe, & extorres, injuſſu ſuo ſolviſſe, ſigna ementita prætuliſſe, atque ut in eos animadverteretur, peroptavit.

Ut vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quisquam teneatur, non eſſe juris gentium] „ Non enim poſſunt dici cauſa damni dati, cum culpa careant.

Sed juris civilis] „ Immo nec jure Romano ex miniſtrorum facto tenetur negotii dominus, niſi culpa ejus concurrat.

Nec generalis] „ I. e. ut non ex omni facto miniſtrorum quisque teneatur: nos jam diximus, ex nullo teneri ſi culpa caret.

Sed adverſus nautas, & alios quosdam &c.] „ Reſpicit ad edictum prætoris, quo nautæ, caupones, & ſtabularii tenentur ad reſtitutionem damni ab illis dati, quorum opera in caupona navi, & ſtabulo utuntur. *Tot. tit. Naut. Caup.* At negamus, hanc actionem eſſe ex jure civili; oritur illa ex vero naturæ jure, quia nauta, & caupo profitentur ſecuritatem, & in eum finem ſervos eligunt: ſi igitur malorum hominum opera utuntur, revera cauſa ſunt illius damni, indeque ob factum hoc, quod præcavere potuerunt fideles miniſtros eligendo, culpa non carent.

Ex rationibus peculiaribus introductum] „ Ratio conſiſtit in mala electione, *l. ſ. pr. Naut. caup. &c.* quæ hic culpa non caret, ubi recipiens profitetur ſecuritatem.

Contra Pomeranos] „ Qui damnum ab ejusmodi militibus ex codicillis prædam agentibus accepere.

Ad §. XXI.

Aut *pauperiem*] „ I. e. ſi animal aliquid facit, quo alter pauperior fit.

Noxa dedatur] „ Vid *l. 2. c.* 5. §. 32.

Itidem ex jure civili eſſe] Jure enim naturæ ex tali facto non obligatur dominus: 1. quia unusquisque tantum ex ſuo facto obligatur, non ex facto alterius, nedum ex facto animalis. 2. Ipſæ leges Romanæ fatentur, pauperiem eſſe damnum ſine injuria datum, ubi autem injuria non eſt, ibi non eſt reparandi neceſſitas. Sane, 3. ratio meri juris civilis eſt, quod magis imputari ſoleat in penſatione damni ei, qui talem ſervum, ac animal habet, quam ei, qui damnum paſſus eſt.

Additio.

Materiam hanc late explicavi in *Diſſert. proœm. XII.* §. 585.

Qui in culpa non eſt] „ Natura enim ſervos, & animalia habere licet.

Cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit] „ Si forte duæ naves exorta tempeſtate collidunt.

Ut & noſtra] „ Ita enim judicatum in ſuprema curia Hollandiæ, referunt *Neoſtad. Dec.* 48. & 49. *Grœnw. ad l.* 29 *ff. Leg. Aquil. Vid. Teſm. h.*

Dividi ſolet] „ Par enim utriusque cauſa eſt.

Ad §. XXII.

Etiam *adverſus honorem, & famam datur*] Proprie hæc ad *damnum* non pertinent, utpote quod a demendo dicitur; ſed ad injurias, ſeu juris noſtri læſionem, quæ reparari debet etſi damnum datum non ſit. Cæterum, hic factum aliquod illicitum eſt, quo jus noſtrum non quidem ratione patrimonii, ſed ratione ſocietatis, in qua vivimus, læditur. Quando igitur jura, per quæ homines digni redduntur ad honores petendos, nobis auferuntur, hæc quoque injuria reparanda eſt.

Additio.

„ Poteſt damnum proprio quoque ſenſu vocari, quia jus aliquod demitur. Rationes juris naturæ, cur injuria talis verum delictum ſit, explicavi in *Diſſ. proœm. XII.* §. 525.

Puta verberibus] „ Quoties aliquid fit, quo alter contemtior redditur: idque declaratur omnibus modis, quibus alium ludere, vel contemnere ſolemus, ut riſu, calumniis, geſtus, mores, ſqualores alterius imitando; de quo vide *tot. tit. ff. de injur.*

Nam illi pœna reſpondet] „ I. e vitioſitati, quia pœna non eſt, niſi ubi vitium adeſt.

Huic] „ Scilicet effectui, ſeu damno dato.

Culpa

Culpa confeſſione] „ Hinc deprecationi addi ſolet formula : *daſz er ihm daran zu viel, und unrecht gethan.*

Exhibitione honoris] „ Aliquando etiam in genua ſe demittere his, qui injuriam fecit tenetur.

Teſtimonio innocentiæ] „ Per declarationem honoris : *daſz er nichts als alles liebes, und gutes von ihm wiſſe ;* quæ ineſſe etiam ſolet deprecationi.

Quanquam & pecunia] „ Immo fama, & honeſtas, non poſſunt pecunia menſurari naturaliter, quia non ſunt res æſtimabilis, nec patrimonii noſtri pars : ſed id jure civili in pœnam injuriæ ſtatutum eſt. Hinc Quintilianus, *decl.* 279. ait: *Majoribus non eſt nefas viſum accipere pecuniam, ſed etiam hac pœna animadverti putarunt, ſicut pleraque delicta puniuntur.*

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quaſdam ex jure gentium naſci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An ſemper admittenda legatio.*
IV. *Adverſus legatos periculoſa molientes defenſionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus miſſus non eſt.*
VI. *Hoſtem, ad quem miſſus eſt legatus, teneri :*
VII. *Nec opponi poſſe jus talionis.*
VIII. *Jus hoc & ad comites legatorum porrigi : ſi legati voluerint.*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis, ſine cogendi jure.*
XI. *Quanti ſit hoc jus legationis.*

I. + HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, + paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ ſuperadditum. Reſtat veniamus ad obligationes, + quas ipſum per ſe jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit; + quo in genere (aa) præcipuum eſt caput de jure legationum. Paſſim enim legimus, + ſacra legationum, a ſanctimoniam legatorum, + jus gentium illis debitum,

¶ (aa) Jus *Legationum* in ſe ſpectatum verè oritur à Jure Naturali, ut oſtendit PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, niſi velit, & pacto vel expreſſo, vel tacito, ad illa concedenda ſeſe obſtrinxerit. *J. B.*

GROTII.

a *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. *ſi quis* ult. D. de legationibus : *Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati : & ideo ſi cum legati apud nos eſſent gentis alicujus, bellum cum eis indictum ſit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens eſſe. Itaque eum, qui legatum pulſaſſet, Quintus Mucius dedi hoſtibus, quorum erant legati, ſolitus eſt reſpondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos oratores, comiteſve attinebit, ſi quis eorum quem pulſaſſe, ſive injuriam feciſſe arguetur, *Ulpiano* reſpondente in l. *lege Julia* 7. D. *ad legem Juliam de vi publica. Joſephus* antiquæ hiſtoriæ libro XV. (*Cap.* 8.) multum prædicat legatorum ſanctimoniam, quibus, ait, commune cum angelis Dei nuntiis nomen. *Varro* lib. III. de Lingua Latina : *Sancta ſunt corpora legatorum. Cicero* Verrina III. *Legatorum jus divino, humanoque vallatum præſidio, cujus tam ſanctum, & venerabile nomen eſſe debet, ut non modo inter ſociorum jura, ſed & hoſtium tela incolume verſetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ : (Immo *Pelopidæ.* CORN.

Digitized by Google

debitum, jus divinum, humanumque: ſanctum inter gentes jus legationum, federa ſancta gentibus, fedus humanum: ſancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaïd.* II. 486.)

Sanctum populis per ſecula nomen.

a *Cap.* 16. Cicero de haruſpicum [a] reſponſis: *Sic enim ſentio, jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* + Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe, [b] + ſed & impium omnium confeſſione, ait Philippus in epiſtola [b] ad Athenienſes.

b *Apud Demoſth.* p. 62. A.

II. 1. Sed primum ſciendum eſt, + qualecunque eſt hoc jus gentium, de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, + quos mittunt qui ſummi imperii ſunt compotes inter ſe; nam qui extra hos legati ſunt [1] provinciales, [2] municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes eſt diverſas, + ſed [3] jure civili reguntur. Legatus apud Livium [c] publicum ſe nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium [d] alibi ſenatus Romanus + jus legationis [4] + externo, non civi comparatum, ait: & Cicero [e] ut oſtendat non eſſe legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res eſt, hoſte*

c *Lib.* 1. c. 32.
d *Lib.* VI. c. 17.
e *Philipp.* V, 10.

CORN. NEPOS, c. 5. n. 1.) *Cum legationis jure ſe tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet. Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis, *pag.* 349. τὴν ἄδειαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας *ſecuritatem a legatorum ſanctimonia.* Apud *Papinium* lib. II. (*Theb.* verſ. 373.)

tutique regreſſus
Legato.

Chryſoſtomus: καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti ſunt, quod tutos præſtat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos: (*verſ.* 101.) *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde *Livium* lib. I. de Laurentibus, (cap. 14.) *Dionem Chryſoſtomum* de lege, & conſuetudine, *Vellejum Paterculum* initio lib. II. *Menandrum Protectorem*, (Exc. Legat. 19.) Epiſtolam *Felicis* ad *Zenonem* in appendice codicis *Theodoſiani* data a *Sirmundo.* Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων σέβειν· *omnibus, ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* (Cap. 36.) Idem de barbaris dixit *Scafnaburgenſis. Aimonius* regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis ſimul, humaniſque legibus, quæ injuriarum immunes ſanciunt, debere eſſe eos, qui mediatores hoſtilium efficiuntur armorum. Inter arma namque ſola legatio pacis ſequeſtra eſt. Exuit hoſtem, qui legatione fungitur.* Vide & *Radevicum* in appendice. De Polonis vide *Cromerum* libro XX. de Turcis *Leunclavium* libro VIII. & libro XVII. de Mauris *Marianum* libro XII. c. 14. [Apud *Varronem* non exſtant verba, quæ tamquam ex illo affert Auctor, circa initium Notæ iſtius. Errorem hauſit è nota *Dionyſ. Gothofredi* in *L.* 17. D. *De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Obſerv.* XII. 5. poſt indicatum *Varronis* fragmentum è *Lib.* III. *De Vita populi Rom.* quod ſervavit NONIUS MARCELLUS, p. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* etiam, Lib. II. Cap. 2. initio, nihil eſt quod huc faciat; & Auctor ipſe locum illum, juxta verum ſenſum, ſupra adſulit, Cap. XV. §. 16. *num.* 2. in fine. Locus *Ciceronis* non eſt ex *Verrin. III.* ſed è *Lib. I. in Verr.* cap. 33. & prima etiam ejus verba petita ſunt ex Orat. *De Haruſpic. Reſponſ.* Cap. 16. *J. B.*]

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς, ait *Plutarchus* in vita Æmilii, narrans Gentii factum, (p. 261.) *Joſephus* libro XV. hiſtoriæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι, τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου διαλεγομένους; *Hoc nomen & hoſtes hoſtibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium poteſt, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?* (Cap. V. §. 3. p. 753. *Edit. Hudſon.*)

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœceſibus, ſatrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præſtari legato alienigenæ, nec noſtræ ditionis: non ejus populi, qui noſtro imperio eſt obnoxius.

GRO-

hoſte reipublicæ, ſed cum cive. + Qui autem externi habendi ſint, ita clare expoſuit [f] Virgilius, ut nemo juriſconſultorum poſſit clarius: *f Æn. VII, 369.*

> *Omnem equidem ſceptris terram, quæ libera noſtris*
> [5] *Diſſidet, externam reor.*

2. [c] + Qui ergo impari junguntur fœdere, cum ſui juris eſſe non deſinant, jus habebunt legationis: + immo & hi, [6] qui ex parte ſubditi ſunt, ex parte non ſunt, pro ea parte, qua non ſunt ſubditi. + At reges, qui bello ſolenni victi, [7] regnoque exuti ſunt, + cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. + Ideo [8] Perſei a ſe victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. + In bellis vero civilibus neceſſitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, [d] puta cum ita diviſus eſt populus in partes quaſi æquales, + ut dubium ſit, ab utra parte ſtet jus imperii; aut cum jure admodum controverſo + de regni ſucceſſione duo decertant. Nam hoc eventu + gens una pro tempore quaſi duæ gentes habetur. Ita [e] [9] + Flavianos accuſat [g] Tacitus, *g Hiſt. III. c. 80.* quod ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temeraſſent. + Piratæ, & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non poſſunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos miſiſſet, indoluit, quod deſertor, & prædo [10] + hoſtium more ageret: quæ verba ſunt [h] Taciti. Sed interdum tales qui ſunt, jus legationis + nanciſcuntur fide *h An. III. c. 73.* data, ut olim [i] + fugitivi in ſaltu Pyrenæo. *i Cæſ. L. III. de bello civ. c. 19.*

III. 1. Duo autem ſunt de legatis, + quæ ad jus gentium referri, paſſim videmus, + prius [f] ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus eſt Livii,

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur fœdere*] *Cromerus* XXX.

d *Puta, cum ita diviſus eſt populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem Johannem, *Marianam* libro XXII, 8. de Flandris *Crantzium* Saxonicis XII, 33.

e *Flavianos accuſat Tacitus*] Et Magnentium *Zoſimus* libro II. Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ τοῖς πρέσβεσι πατοῦντα θεσμόν. *Magnentius apud animum ſuum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud ſe retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Conſtantio venerat. (*Cap.* 47. *Ed. Cellar.*)

f *Ut admittantur*] *Donatus* ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere, jus gentium eſt.* (Ad verſ. 1.)

GRONOVII.

5 *Diſſidet*] Separata eſt a noſtro regno, vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda poſſident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, niſi tantum temporis intervallum interceſſerit, ut illi regnum pro derelicto habere poſſint credi.

8 *Perſei a ſe victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. Sed retinuiſſe, putes, caduceatores Perſei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, ſed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod ſine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37, 45. *Ideo nihil illis mali, ſed per eos reſponſum Perſeo non dedit.* [Video tamen, quum poſtea tres Legati à *Perſeo* ad *Paullum Æmilium* mitterentur cum literis, in quibus *Rex Perſeus Conſuli Paullo ſalutem* dicebat, ſine reſponſo, ac ſine literis eam legationem dimiſſam eſſe: unde *ſenſit Perſeus, cujus nominis obliviſcendum victo eſſet*: itaque *alteras literas cum privati titulo* miſit. Liv. XLV, 4. Unde colligitur, neque tales legatos à *Paullo* tamquam ſanctos, & inviolabiles haberi debuiſſe. *J. B.*]

9 *Flavianos accuſat*] Ut & L. Opimium *Velleius*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miſerat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hoſtium more ageret*] Uſurparet jus, quod ſolis conceſſum eſt, qui pares poteſtate, atque imperio, bello contendunt.

Livii, * ubi Hanno ſenator Carthaginienſis in Annibalem ſic invehitur: *Legatos ab ſociis, & pro ſociis venientes bonus Imperator veſter in caſtra non admiſit: * jus gentium ſuſtulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum eſt: g * non enim omnes admitti præcipit gentium jus: * ſed vetat ſine cauſa rejici. Cauſa eſſe poteſt ex eo, qui mittit, ex eo, qui mittitur, ex eo, ob quod mittitur.

2. Meleſippus Lacedæmoniorum legatus, l auctore Pericle, dimiſſus eſt extra fines agri Attici, * quod ab hoſte armato veniret. Sic h ſenatus Romanus m negavit ſe Carthaginienſium legationem admittere poſſe, quorum exercitus eſſet in Italia. * Perſei adverſus Romanos bellum molientis n legatos non admiſerunt Achæi. Sic Totilæ ſæpe perfidi legationem rejecit Juſtinianus, o & Gothi, qui Urbini erant, Beliſarii oratores. Cynethenſium quoque, ut gentis ſceleratæ, legatos undique pulſos narrat p * Polybius. Secundi exemplum eſt in Theodoro, * qui ἄθεος vocabatur, q quem a Ptolemæo ad ſe miſſum * audire Lyſimachus noluit: * idemque aliis evenit peculiaris odii cauſa. * Tertium, quod diximus, locum habet, i ubi cauſa mittendi aut ſuſpecta eſt, ut Rhabſacis r Aſſyrii legatio ad populum concitandum * merito ſuſpecta erat Ezechiæ, * aut non ex dignitate, * aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, s ne quam legationem mitterent, niſi permiſſu Imperatoris: * Perſeo, ne Romam mitteret, t ſed ad Licinium: * & Jugurthæ u legatis edictum, k * intra decem dies Italia excederent, ni regnum, & regem deditum veniſſent. Optimo autem jure rejici poſſunt, quæ nunc in uſu ſunt * legationes aſſiduæ, quibus quam non ſit opus, * docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

* IV. 1. 1 De non violandis legatis difficilior eſt quæſtio, & varie a claris hujus ſæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus * de legatorum perſonis, * deinde de comitibus eorum, ac bonis. De perſonis alii ita ſentiunt, jure gentium * vim duntaxat injuſtam a legatorum corporibus arceri: * cenſent enim 11 privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de cauſis putant legato vim inferri poſſe, * ſed ita demum ſi jus gentium ab eo læſum ſit, quod ſatis late patet: * nam in jure gentium jus

naturæ

k Lib. XXI. c. 10.

l Thuc. l. II. c. 12.

m Zonar. Tom. 2. (Lib. IX. Cap. 13. Ed. Reg.)

n Liv. l. XLI. c. 29.

o Procop. l. III. c. 37. & L. II. c. 19.

p Libro IV. c. 21.

q Diog. Laert. II. 102.

r II Regum XVIII. 36.

s Livius l. XXXVII. c. 49.

t Lib. XXXII. c. 36.

u Salluſt. Bell. Jug. c. 30.

GROTII.

g *Non omnes admitti, præcipit gentium jus*] Vide *Camdenum* in anno MDLXXI. quæſtionum ibi propoſitarum quarta.

h *Senatus Romanus negavit, ſe Carthaginienſium legationem admittere poſſe, quorum exercitus eſſet in Italia*] De hoc Romanorum more vide *Servium* ad VII. Æneidos, (*verſ.* 168.)

i *Ubi cauſa mittendi aut ſuſpecta eſt*] Sic Andreas Burgus Cæſaris legatus in Hiſpaniam non admiſſus: *Mariana* libro XXIX. (*Cap.* 15.) Simile apud *Gomerum* libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum ſibi indicendum miſſos deduci juſſit in locum, qui a comitatu ſuo abeſſet triginta milliaria. *Guicciardinus* libro XVIII. (pag. 472. *Ed. Genev.* 1645.) *Bellajus* libro III. (fol. 103. *Edit. Pariſ.* 1573.)

1 *De non violandis legatis*] *Menander Protector* de Juſtino II. Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸν κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide *Ern. Cothmannum* reſponſo XXXII, num. 29. & ſequentibus, volumine V. (Non *Juſtinus II.* Legatos *Avarum*, ſed *Bajanus*, horum Rex, *Juſtini* legatos in vincula conjecit: *Excerpt. Legat.* Cap. 9. *J. B.*)

GRONOVII.

11 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

12 Ex

Digitized by Google

naturæ includitur, + ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus poſſit, + niſi quæ [12] ex mero jure civili oriuntur. + Reſtringunt hoc alii ad ea, + quæ contra ſtatum reipublicæ, aut dignitatem ejus, ad quem legatus mittitur, fiunt: + quod ipſum ſunt qui periculoſum putant, + & querelas exponendas ei, qui miſit, ejuſque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant, + conſulendos [13] reges, aut gentes, quarum nihil intereſt: + quod [14] + prudentiæ eſſe poteſt, juris non poteſt.

2. Rationes, quas pro ſe quiſque afferunt, nihil definite concludunt: + quia jus hoc non ut jus naturale [15] ex certis rationibus certo oritur, ſed ex voluntate gentium modum accipit. + Potuerunt autem gentes aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus; + nam & hinc utilitas ſtat pœnæ in gravia delinquentes, + & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas ſecuritate quanta poteſt eſſe maxima optime promovetur. + Spectandum ergo quouſque gentes conſenſerint: + quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt. + Extant enim ſatis multa in partem utramque. + Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia, + tum ad conjecturas.

3. + Judicia duo habeo maxime illuſtria, Livii alterum, alterum Salluſtii. Livii hoc eſt de legatis Tarquinii, qui proditionem concitaverant Romæ: x + *Quanquam viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent,* [16] *jus tamen gentium valuit.* Videmus hic, (bb) etiam ad eos, qui hoſtilia patrant, [17] + jus gentium extendi. Salluſtii dictum ad comites legationis, de quibus mox y dicemus, non ad legatos ipſos pertinet: + ſed recte a majori, id eſt, minus credibili, ad minus, id eſt, magis credibile, procedet argumentatio. Is ita ait: z + *Fit reus magis* [18] *ex æquo, bonoque, quam ex jure gentium,* (cc) *Bomilcar comes ejus, qui Romam fide publica venerat.* Bonum, & æquum, id eſt, merum naturæ jus patitur + pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: + at jus gentium legatos, + & qui his ſimiles fide publica veniunt, excipit. Quare ut rei fiant legati, + contra jus eſt gentium, + quo vetari multa ſolent, quæ jus naturæ permittit.

x *Lib.* II. c. 4.

y §. 8.

z *Bello Jug.* c. 39. *Ed. Waſſ.*

4. + Conjectura quoque hinc ſtat. + Verius enim eſt, privilegia ita intelligen-

GRONOVII.

12 *Ex mero jure civili*] Edicto aliquo, aut conſtitutione reipublicæ ad ſolius illius ſtatum pertinente.

13 *Reges, aut gentes*] In delictis legatorum ſumendos eſſe arbitros, & ſequeſtros, qui extra cauſam ſint.

14 *Prudentiæ, non juris*] Quod ſi quis fecerit, prudenter egiſſe judicabitur; nemini tamen id facere, ſi recte facere velit, neceſſum eſt.

15 *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine, vel neceſſitate.

16 *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere ſupplicio, quod eo jure indignos ipſi ſe reddidiſſent.

17 *Jus gentium extendi ad eos*] Hos quoque jure gentium inviolabiles eſſe.

18 *Ex æquo, bonoque, quam*] Bono magis exemplo, quam conceſſo jure. *Tacit.* I, annal. 38.

(bb) Immo ex iſto loco contrarium inferri poteſt, ut oſtendimus in Notis noſtris Gallicis; ubi & quæ ad jus iſtud Legationis pertinent, accuratiùs exponuntur, ex principiis, non fictitii illius Gentium Juris voluntarii, ſed ipſius Juris Naturalis. Ceterum, longè fuſius totum argumentum, etiam in eo, quod ad merum uſum Gentium refertur, à nobis poſtea excuſſum eſt in Notis Gallicis ad Verſionem Libri Ampl. BYNKERSHOECKII *De Foro Legatorum*, cujus ſecunda Editio prodiit Anno 1730. *J. B.*

(cc) Locus iſte malè quoque huc trahitur, ut patet vel ex Interpretibus, qui verum ejus ſenſum dudum expoſuerunt. *J. B.*

telligenda, ut [19] aliquid tribuant ultra jus commune. + Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, (dd) nihil præcipui. Adde + quod [20] ſecuritas legatorum utilitati, quæ ex pœna eſt, præponderat. + Nam pœna haberi poteſt per eum, qui legatum miſit + volentem: & ſi nolit, ab ipſo exigi bello, + tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui, + ſatius unum plecti, quam bello multos involvi: atqui ſi is, qui legatum miſit, factum ejus probet, + legati pœna bello nos non eximet. + Parte vero altera valde in lubrico locatur ſalus legatorum, ſi actuum ſuorum rationem [21] alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint conſilia eorum, qui mittunt legatos, & qui accipiunt, + vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit, quod criminis accipiat ſpeciem. + Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, ut dubitationem non habeant, + ſufficit tamen [22] ad æquitatem, & utilitatem legis univerſalis, periculum univerſale.

5. Quare omnino ita cenſeo, + placuiſſe gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci [23] territorio ſubjicit, exceptionem pateretur in legatis, + ut qui ſicut fictione quadam habentur [24] pro perſonis mittentium + (*ſenatus faciem ſecum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. [a] Tullius) + ita etiam fictione ſimili [25] conſtituerentur quaſi extra territorium; + unde & civili jure populi, apud quem vivunt, non tenentur. Quare ſi tale ſit delictum, quod contemni poſſe videatur, + aut diſſimulandum erit, [m] + aut e finibus jubendus excedere legatus, quod + Polybius ei factum narrat, qui Romæ obſidibus fugiendi cauſam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, [26] qui idem deliquerat, virgis cæſus eſt, id eo eveniſſe, [n] + quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent. Si crimen ſit atrocius, &

[a] *Phil.* VIII. c. 8.

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moſcis. *Thuanus* libro LXXIII, in anno MDLXXXI. Eliſabetha Scoto, & Hiſpano. Utrumque habes apud *Camdenum* in an. MDLXXI, & MDLXXXIV. [Quod Auctor heic in contextu, quaſi ex *Polybio*, refert, nullibi apud hunc Auctorem reperio. Et videtur omnino deceptus ab *Alberico Gentil.* De Legat. II. 21. qui ait: *ut in* Selectis *habet Polybius.* Ibi autem certe nihil tale. *J. B.*]

n *Quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanenſis, ut ſubditi ſui, imperavit, ne a comitatu ſuo abſcederet. *Guicciardinus* (libro XVIII. *pag.* 472.) indicato jam loco.

GRONOVII.

19 *Aliquid extra jus*] Amplius, quam omnibus conceſſum eſt tralaticio jure.

20 *Securitas legatorum*] Omnium ſive recte agentium, ſive peccantium, res eſt magis ad exemplum pertinens, quam pœna peccantium.

21 *Alii reddere*] *Tacit.* 1. annal. 6. *Eam eſſe conditionem imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi uni reddatur.*

22 *Ad æquitatem, &c*] Æquum, & utile eſt, ut hæc ſingularia non attendantur, quia ſi non omnibus liberaverimus legatum, ex illis ſingularibus per interpretationem poterit teneri de omnibus.

23 *Territorio ſubjicit*] 2. 5. 1. & 32.

24 *Pro perſonis mittentium*] Repræſentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores ſunt, majoribus honoribus adficiuntur.

25 *Conſtituerentur quaſi extra territorium*] Haberentur, & conſiderarentur, quaſi non habitarent nobiſcum, neque in finibus territorii noſtri eſſent. *Plinius* 5, 25. *Palmyra urbs nobilis ſitu, velut terris exempta a rerum natura, privata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorum, Parthorumque, & prima in diſcordia ſemper utrimque cura.*

26 *Qui idem deliquerat*] Obſidibus fugæ occaſionem dederat. *Livius* 25, 7.

(dd) Abunde ſufficit, ſi non ob quavis delicta jure ſuo excidat Legatus. *J. B.*

GRO-

& ad publicum malum ſpectans, o + remittendus erit legatus ad eum, qui miſit, cum poſtulato ut eum puniat, aut dedat; quomodo Gallos poſtulaſſe, legimus, b ut ſibi dederentur Fabii. b *Lib.* v; 36.

6. Sed quod ſupra diximus aliquoties, 27 + humana jura omnia ita eſſe comparata, ut non obligent in ſumma neceſſitate, id + de hoc quoque præcepto ſanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum, + is 28 apex neceſſitatis non eſt 29 in ſumtione pœnæ, + quam & aliis in caſibus tolli jure gentium, infra apparebit, cum de ſolennis belli effectibus agemus: + multo minus in loco, tempore, ac modo ſumendæ pœnæ, + ſed in præcautione gravis mali, præſertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, + ſi alia nulla eſt ratio idonea, & retineri, & 30 interrogari legati poterunt. Ita conſules Romani Tarquinii p + legatos deprehenderunt, q 31 + literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent.

7. + Quod ſi vim armatam intentet legatus, ſane occidi poterit, + non per modum pœnæ, ſed per modum + naturalis defenſionis. + Sic Fabios, quos 32 violatores juris humani c Livius vocat, Galli occidere potuerunt. c *Lib.* v; c. 36.
Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Euryſtheo miſſum, & vi ſupplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret, (ce)

Tun' fecialem cædere huc miſſum audeas?

Reſpondet, + *Ni fecialis dexteram a vi temperet.*

Huic feciali nomen fuiſſe r Copreo, s & quia vi ageret, a populo Athenienſi inter-

GROTII.

o *Remittendus erit legatus ad eum, qui miſit*] *Dion* in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς καρχηδονίων πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες, ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν καρχηδόνα, καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἀφείθησαν· *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam veniſſent, ibique contumelioſe quædam feciſſent, miſſi ſunt Carthaginem, traditique Carthaginienſibus; ab his vero nihil illis nocitum eſt, ſed dimiſſi ſunt incolumes.* [Exc. *Fulv. Urſin.* num. 18. ubi ex incogitantia Auctor noſter poſtrema verba malè vertit, pro: *Traditique illis*, ſcilicet, *Romanis*, non *Carthaginienſibus*, à quibus contra Legati dediti ſunt. *J. B.*]

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum eſſet, Theſſalos ad libertatem concitaret. *Plutarchus*, (*pag.* 292.) & Latinus ſcriptor vitæ Pelopidæ. (*Corn. Nep.* c. 5.)

q *Litterarum inprimis habita cura*] Vide *Serranum* in Henrico IV. [Aut potius Auctorem Supplementi *Monliardum*, pag. 844. *Edit. Francof.* 1627. quâ uſus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli VII.* proceſſit. Ceterum, agitur ibi de eo, qui à Secretis erat Legato *Hiſpaniæ*, propter proditionem, ſimul cum *Macrargo*, in cuſtodiam dato. *J. B.*]

r *Copreo*] Vide Iliados O. (verſ. 639.)

GRONOVII.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes, vel civitates ſibi ſtatuerunt, ut ab iis ſit regreſſus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex neceſſitatis*] Inexcuſabilis, & inevitabilis neceſſitas.

29 *In ſumtione pœnæ*] Sed in ſe conſervando. 2, 2. 6.

30 *Interrogari*] Examinari *more reorum. Salluſt.* Catil. 31. & *teſtium. Suet.* Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adoleſcentibus conſpiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos miſſi fuerant de pace legati, adverſus eos ſine auctoritate publica ſumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ce) Chorus eſt, qui loquitur heic, non Fecialis, *verſ.* 272. Quamquam & in *Excerptis ex Trag. & Comic. Græcis*, Auctor neſcio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

GROTII.

s *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Juſtiniani legatis di-

interfectum, narrat Philoſtratus [d] vita Herodis. Diſtinctione non diſſimili ſolvit [33] Cicero [e] quæſitum illud, + an patrem patriæ proditorem filius accuſare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

V. 1. Ea vero, quam dixi, lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda eſt + eum obligare, ad quem miſſa eſt legatio, † atque ita demum ſi admiſit, + quaſi ſcilicet ab eo tempore [34] tacita pactio interceſſerit. + Cæterum denuntiari & poteſt, & ſolet, ne mittantur legati; alioqui pro hoſtibus fore: ut Ætolis [f] a Romanis eſt denuntiatum, & olim [35] a Romanis [g] Vejentibus edictum, ni faceſſerent urbe, daturos [36] quod Lars Tolumnius dediſſet: & Romanis a [h] Samnitibus, [37] ſi quod adiiſſent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros. + Non pertinet ergo hæc lex ad eos, per quorum fines, + non accepta venia, tranſeunt legati; nam † + ſiquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt, + aut alioqui hoſtilia moliuntur, interfici etiam poterunt, + quod [i] Athenienſes fecerunt legatis inter Perſas, & Spartanos, Illyrii legatis [k] inter [38] Eſſios, & Romanos: multoque magis [39] vinciri, quod conſtituit [l] Xenophon in quoſdam, + Alexander in eos, [m] qui Thebis, & Lacedæmone ad Darium miſſi erant, Romani in [n] legatos [u] + Philippi ad Annibalem, & [o] Latini in legatos Volſcorum.

2. +

d Vit. Soph. II. 5.
e Off. III. 23.
f Liv. XXXVII. c. 49. vid. ſupra §. 3.
g Idem l. IV. c. 58.
h Livius, X, 12.
i Thuc. l. II. c. 67.
k App. de bello Ill. L. VI. pag. 760.
l Lib. VI. de exp. Cyri, c. 3. §. 7.
m Arr. lib. II. c. 15.
n Livius, lib. XXIII. c. 33.
o Dion. Halic. VI. 25.

cit apud *Procopium* Gotthicorum 1. (*Cap.* 7.) *σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζωσιν, ἕως σφίσιν ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτείνειν γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι.* *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati ſibi tamdiu ſervant, quamdiu ſua modeſtia legationis dignitatem tuentur. Ita enim exiſtimant homines, fas eſſe vel interficere legatum, ſi is in principem, ad quem mittitur, ſit injurioſus, aut alienum matrimonium violet.* Legati vero, cum oſtendiſſent longiſſime ſe abeſſe ab adulterii ſuſpicione, quorum ne exitus quidem ſine cuſtode eſſent, addunt prudenter: *Τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, οὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἤνγε οὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι περιέσται μόνον. Si legatus ea dixerit, quæ audivit a principe, qui ipſum miſit, ea ſi non ſint commoda, præſtare non ipſe debet culpam, ſed qui eum miſit: ipſi quippe nihil aliud conceſſum eſt quam miniſterio mandato fungi.* Vide & *Camdenum* indicato jam loco anni MDLXXI.

† *Siquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt*] Siculi Athenienſium ſocii legatos Syracuſanorum miſſos ad civitates alias cepere; *Thucydides* lib. VII. (*c.* 32.) Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum miſſos, & Argos perduxere. Idem *Thucydides* libro VIII. (c. 86.) Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere, & pretium eis extorſere Epirotæ; horum unus literis Romanorum liberatus. *Polybius* in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis, quos in Pado Hiſpani cepère, & occiderunt, vide judicia *Parutæ* libro XI. *Bizari* libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano, *Crantzium* Saxonicorum XII, 33. Laudatur Beliſarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hiſpaniam miſſis, & ab Hiſpania reverſis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. *Procopius* Vandalicorum 1. (c. 24. Secundum exemplum, è *Thucydide* petitum, non accuratè refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* à Paraliis. *J. B.*]

u *Philippi ad Annibalem*] Vide *Appianum* in excerptis legationum num. 19.

GRONOVII.

33 *Cicero Offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De ſecuritate illius, qui miſſus eſt.

35 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti ſenatu legatis Romanis. *Liv.* 4, 58.

36 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad ſe miſſos interfecerat.

37 *Si quod concilium*] Publicum aliquem conventum.

38 *Eſſios*] Iſſæos ab inſula *Iſſa* Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Cuſtodiæ dari. *Juſtin.* 2, 15.

GRO-

Digitized by Google

2. + Tale ſi nihil ſit, & male tractentur legati, x + non illud jus gentium, de quo agimus, + ſed amicitia, & dignitas aut ejus, qui miſit, aut ejus, ad quem eunt, violata cenſebitur. Juſtinus p de Philippo poſteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ ſocietatis gratia cum epiſtolis mittit: qui comprehenſus, & ad ſenatum* (Romanum) *perductus incolumis dimiſſus eſt, non in honorem regis,* + *ſed ne dubius adhuc, indubitatus hoſtis redderetur.*

p *Lib.* XXIX. c. 4.

VI. Cæterum, admiſſa legatio y etiam [40] apud hoſtes, + tanto magis [41] apud inimicos, + præſidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem eſſe, dixit q Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Perſarum feciales interfecerant, r eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudiſſe omnium hominum jura. Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati,* inquit s Pomponius. Et Tacitus hoc jus, de quo agimus, vocat t *hoſtium jus, & ſacra legationis, &* + *fas gentium.* Cicero prima Verrina: u *Nonne legati inter hoſtes incolumes eſſe debent?* Seneca de ira: x *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio y cædes ruptura jus gentium, ſcelus, cauſa nefanda, cædes impia z dicitur in hiſtoria legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: a *Legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: b *Caduceatores, qui ad pacem eos compellerent, miſit, quos Tyrii contra jus gentium occiſos præcipitaverunt in altum.* + Merito ſane: + nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ niſi per legatos tranſigi non poſſunt, + & ipſa pax vix eſt ut aliter coëat.

q *Lib.* V. Cap. 75.
r *Herodot.* VII, 137.
s *L. ult. D. de legation.*
t *Ann.* I. c. 42.
u *Cap.* 33.
x *Lib.* III. c. 2.
y *Lib.* IV. c. 17.
z *Ibid.* c. 32.
a *Lib.* XXIV. c. 33.
b *Lib.* IV. c. 2.

VII. Solet & illud quæri, + an jure talionis interfici, aut male tractari legatus poſſit ab eo veniens, qui tale quid patraverit. Et ſunt quidem + ultionis talis exempla in hiſtoriis ſatis multa: ſed nimirum + hiſtoriæ non tantum quæ juſte, ſed & quæ inique, iracunde, impotenter facta ſunt, memorant. + Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, + ſed & ejus, qui mittitur, ſecuritati: + quare [42] cum hoc quoque tacite contrahitur. + Huic ergo fit injuria, [43] etiamſi ſi ei, qui miſit, nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, ſed & ex jure gentium Scipio, c qui poſtquam legati Romanorum a Carthaginienſibus male eſſent habiti, ductis ad ſe Carthaginienſium legatis, & quid fieri deberet interrogatus reſpondit, z + nihil tale,

c *App. de bello Pun.* p. 19. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

x *Non illud jus gentium, de quo agimus*] Aliud ſit ſi quis extra fines ſuos inſidias ponat legatis alienis; eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Theſſalorum oratione contra Philippum, apud *Livium*, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hoſtes*] Vide loca modo producta ad §. 1. *Donatus* ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum eſt, ut quaſi dicat: liceat per te, miles, quod etiam inter hoſtes, & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 2. verſ. 14.)

GRONOVII.

40 *Apud hoſtes*] Inter quos bellum declaratum eſt.

41 *Apud inimicos*] Inter quos ſine bello ſimultas eſt.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde eſt, ac ſi fides ipſi quoque [illegible]tur, fore ut ſalvus ſit, atque incolumis.

43 *Etiamſi ei, qui miſit*] Violando nempe legatum ejus, qui noſtrum ante violavit.

GROTII.

z *Nihil tale, quale factum eſſet a Carthaginienſibus*]

Digitized by Google

d Lib. XXX. c. 25. ta'e, quale factum eſſet a Carthaginienſibus. Addit Livius [d], dixiſſe eum, + nihil ſe facturum inſtitutis populi Romani indignum. Valerius Maximus
e Lib. VI. c. 6. n. 2. conſulibus Romanis + in facto ſimili, [e] ſed antiquiore, hanc tribuit vocem: *Iſlo te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Aſinæ, contra jus legationis, + injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

+ VIII. 1. + Comites quoque, & [44] + vaſa legatorum [45] ſui generis ſanctimoniam habent, unde in antiquo [46] fecialium carmine [f] erat: *Rex, faciſne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium?* [47] *vaſa, comiteſque meos?*
f Livius, 1, 24.
g L. lege Jul. 7. D. ad l. Jul. de vi publ. Et lege Julia [g] de vi publica teneri pronunriantur non modo qui legatos, ſed & qui comites eorum injuria affecerunt. + Sed hæc [a] ſancta ſunt acceſſorie, & proinde [48] quatenus legato videtur. Itaque ſi quid comites gravius deliquerint, + poſtulari a legato poterit ut eos dedat. [b] + Vi enim abſtrahendi
h Pauſ. libro VII. ſeu Achaïc. c. 14. pag. 556. Ed. Kuhn. non ſunt: quod cum factum eſſet ab [h] Achæis in Lacedæmonios quoſdam, qui cum legatis Romanis erant, (ff) + vociferati ſunt Romani, jus gentium lædi; quò referri etiam poteſt + Salluſtii judicium de Bomilcare, quo [i] ſupra uſi ſumus. Quod ſi dedere eos nolit legatus, + eadem ſcilicet facienda erunt, [49] quæ modo de legato diximus.
i § 4. n. 4.

2. Ipſe autem legatus an juriſdictionem habeat in familiam ſuam, & [c] + an jus aſyli in domo ſua pro quibusvis eò confugienribus, (gg) + ex conceſſione pendet ejus, apud quem agit. + Iſtud enim juris gentium non eſt.

+ IX. Bona quoque legati mobilia, + & quæ proinde habentur perſonæ acceſſio, + pignoris cauſa, + aut ad ſolutionem debiti + capi non poſſe, nec [50] per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, [51] + manu regia, verius eſt; + nam omnis coactio abeſſe a legato debet, tam quæ res ei

ſibus] *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς Καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν. *Dixit Scipio, non eſſe id faciendum, quod ipſi in Carthaginienſibus accuſarent.* (Pag. 290.) & Romani ipſi legatos, jam comperto Carthaginienſium facto, dimiſerunt. Vide *Appianum.* Conſtantius Titianum a Magnentio ad ſe miſſum remiſit, quanquam Philippum a Conſtantio miſſum ad ſe retinebat Magnentius. *Zoſimus* libro II. (*Cap.* 49. *Ed. Cellar.*) Vide & hiſtorias apud *Cromerum* libris XIX. & XXI. & *Parutam*, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

a *Sancta ſunt acceſſorie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide *Fraxini Canæi* epiſtolas, paginis 75. & 279.

b *Vi enim abſtrahendi non ſunt*] *Serranus* Henrico IV. [Aut potius Auctor Supplementi, eodem loco, quem indicavimus, in §. 4. Not. q. *J. B.*]

c *An jus aſyli in domo*] Diſtingui ferme hac in re ſolent crimina. Vide *Parutam* libro X. ubi rex Galliæ hanc ob cauſam iratus pacatur. Vide eundem libro IX.

GRONOVII.

44 *Vaſa legatorum*] Supellex, ſarcinæ.

45 *Sui generis ſanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis ſolennibus.

47 *Vaſa, comiteſque meos*] Faciſne ſarcinas, & comites meos, ſarcinas, & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis, & ſecuritatis gaudentes, quo me, ut arripi, detinerique nullo prætextu queant.

48 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea ſancta, & jus ſuum participantia velit, adeo ut vaſa poſſit obligare, aut alienare, comites ad pœnam tradere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi ſuperioris dominii.

(ff) Exemplum iſtud malè refertur, & aptatur. Conſule locum *Pauſaniæ*, quem in orâ libri diſtinctiùs indicavimus. *J. B.*

(gg) Vide Celeberrimi THOMASII Diſſertationem *De jure azyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipſienſes XVI. numero eſt. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

ei neceſſarias, quam quæ perſonam tangit, + quo plena ei ſit ſecuritas. Si quid ergo debiti contraxit, + &, ut fit, [52] res ſoli eo loco nullas poſſideat, ipſe compellandus erit amice, + & ſi detrectet, is, qui miſit, ita ut ad poſtremum + uſurpentur [53] ea, quæ adverſus debitores extra territorium poſitos uſurpari ſolent.

X. 1. + Nec metuendum eſt quod quidam putant, ne ſi id juris ſit, nemo inveniatur, qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus, + qui cogi nequeunt, non deſunt creditores; & apud quoſdam populos moris fuiſſe, docet [k] Nicolaus Damaſcenus, + ut de contractibus, [54] qui in creditum *k Excerpt.* iiſſent, jus nullum redderetur, + non magis, ſcilicet, quam adverſus in- *Peireſc. p.* gratos: Ita ut cogerentur homines, + aut pariter implere contractum, + aut *522. & Stob.* contenti eſſe nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum ſtatum [d] + Seneca: *Serm.* 44. *Utinam quidem perſuadere poſſemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla ſtipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta, conventaque, impreſſis ſignis cuſtodirentur. Fides potius illa ſervaret, & æquum colens animus.* Perſis quoque, Appianus ait [l], diſplicuiſſe: [e] τὸ κιχρᾶσθαι *l Civil. 1.* ὡς ἀπατηλόν τε καὶ φιλοψευδές, + *pecuniam creditam ſumere, ut quæ res* *p. 382. Ed.* *fraudibus, & mendaciis eſſet obnoxia.* *H. Steph.*

2. De Indis idem narrat [m] Ælianus: cui conſentit Strabo his verbis: [n] *m Var.* Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ πα- *Hiſt. Lib.* θεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ· ὥς τε ἀνέχεσθαι *4. c. 1.* δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον, καὶ *n Lib. 15.* μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν· *Judicia non eſſe niſi de cæde, & injuria: quia* *p. 708.* *homo præſtare non poſſit ne in ea incidat: at contractus in cujuſque eſſe poteſtate: ideo* [55] *ferendum ſi quis fidem violet: & ante videndum cui quiſque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque conſtitutum fuit, [o] + ne quis actionem haberet, qui [56] de pretio habuiſſet fidem: quod & [p] *o Stob. de* Platoni placuit. Notatum & [f] Ariſtoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δί- *leg. Tit. 44.* και, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας· *apud quoſdam* *p Ethic.* *de his rebus judicia non ſunt:* + *exiſtimant enim, homines contentos eſſe debere* *Nic. VIII,* *fide, quam ſunt ſecuti.* Et alibi: [q] ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων *15.* συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον *q Ibid.* καθάπερ ἐκοινώνησεν· *Eſt ubi leges de* (hh) *credito jus reddi vetant, quaſi* *IX, 1.* *privatim*

GROTII.

d *Seneca*] De Beneficiis III, 15.

e Τὸ κιχρᾶσθαι] Τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit *Herodotus Clio*, (ſeu *Lib.* 1. c. 138.)

f *Platoni*] VIII. de Legibus, (*pag.* 849, 850. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

52 *Res ſoli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adverſus*] Dentur repreſſalia.

54 *Qui in creditum iiſſent*] Quibus mutuum factum eſſet, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. *de reb. cred. & res in creditum abire.* l. 5. *de tributor. act.* l. 3. *ad SCtum Macedon.*

55 *Ferendum ſi quis*] Non puniendum lege, cum ſatis ſit punitus amiſſo pudore.

56 *De pretio habuiſſet fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita crediidiſſet emtoris promiſſioni.

(hh) Vertendum erat, *de contractibus voluntariis*, ut Græca ſonant. Ceteroquin vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 8. §. 3. Not. 1. *J. B.*

privatim tantum cum eo agendum ſit, cum quo quis contraxit, & cujus fidem ſecutus eſt. + Quæ contra hanc ſententiam adferuntur ex jure Romano, non ad noſtros legatos, + ſed ad provinciales, aut municipales pertinent.

+ XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos ſuſcepta ſunt, plenæ ſunt [g] profanæ hiſtoriæ. Exſtat & [h] in ſacris libris memoria belli, quod eo nomine David [r] geſſit adverſus Ammonitas. Nec aliam cauſam juſtiorem exiſtimat Cicero [s] adverſus Mithridatem.

r 2 *Sam.* x.
s *Pro Leg. Man.* c. 5.

GROTII.

g *Profanæ hiſtoriæ*] Romani ob id bellum ſuſcepere in Senonas. *Appianus* excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios, & Ligures. *Polybius* excerpto legationum 125. & 134. In Iſſios. *Dion*, exc. legationum. 11. In Corinthios. *Livius* libro LII. Epitom. In Tarentinos. *Dionyſius Halicarnaſſenſis* excerpto legationum 4. (p. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum, & Germanorum exempla habes apud *Aimoinum* libro III, cap. LXI. & LXXXVIII. & *Withikindum* libro II.

h *In ſacris libris*] Vide *Chryſoſtomum* ad Stagirium libro III. (Tom. VI. pag. 129. *Ed. Eton. Savil.*)

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XVIII.
§. I.

HACTENUS *ea memoravimus, quæ ex jure naturæ nobis debentur*] ,, Nimirum, ,, ex promiſſis, *Cap.* 11. *& ſeq.* & ex maleficio, *Cap.* 17, vel ut Romani JCti lo- ,, quuntur, ex contractu, & delicto.

Paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo erat aliquid juri naturæ additum] ,, Auctor enim ſupponit, ,, exiſtere jus aliquod gentium voluntarium, ,, quo juri naturæ aliquid additum fuiſſe, ,, fingit. Ita enim *jure gentium* inæqualita- ,, tem, quæ infra dimidium veri pretii eſt, ,, pro æqualitate haberi, ſtatuit, cum *jure* ,, *naturæ* quælibet inæqualitas in pretio cor- ,, rigi debeat. *L.* 2. *c.* 12. §. 26. *n.* 1. *L.* 3. ,, *c.* 19. §. 6. Porro *jure naturæ*, ait, ſta- ,, tutum eſſe, ut fides etiam prædoni ſerva- ,, ri debeat; *jure* autem *gentium* placuiſſe, ,, quæ adverſus prædones etiam vitioſe com- ,, mittuntur, diſſimulare. *L.* 3. *c.* 19. §. 5. ,, *L.* 3. *c.* 4. §. 18. *n.* 5. Conf. *Diſſ. proœm.* ,, *IV.* §. 20. *n.* 4. Quæ ſuis locis refutavimus.

Quas ipſum per ſe jus gentium illud, quod voluntarium diximus, induxit] ,, Quo- ,, modo inducere jus gentium obligationes ,, potuit, cum tale jus inter gentes nun- ,, quam ſit conſtitutum? Uti probavimus in ,, *Diſſ. proœm. IV.* §. 29 *ſeq.* & ſupra *L.* 1. ,, *c.* 1. §. 14.

Quo in genere præcipuum eſt caput de jure legationum] Jus legatorum, & ſanctitas, ac inviolabilitas eorum, non eſt ex *jure gentium voluntario*, ſed ex ipſo *jure naturæ*. Jure naturali enim ſi inter duas gentes pro defenſione juris bellum exarſit, id bellum finiri, & componi debet, vel quod læſus credat ſibi ſatisfactum jam eſſe, vel quod cedere velit, vel denique quod lædens paratus ſit ſatisfacere; nam his caſibus ceſſat injuria, ob quam ſolum bellum natura licitum eſt. At nihil horum fieri poteſt niſi per legatos; mitti autem legati non poſſent ſi ab ho-

ſte

Digitized by Google

ſte ut hoſtes haberi, adeoque occidi, vel alio modo lædi poſſent: ex medii igitur neceſſitate apparet, ipſo jure naturæ vetitum eſſe, legatos pro hoſtibus habere.

Sacra legationum, Sanctimoniamque legatorum] ,, De Sanctimonia legatorum varia
,, loca collegit *Teſm. in not. b.* Conf. *Liv.*
,, *l.* 1. *c.* 14. *lib.* 2. *c.* 4. *l.* 4. *c.* 32. *l.* 5. *c.* 4.
,, *l.* 8. *c.* 5. *l.* 30. *c.* 25. *Cic.* 1. *in*
,, *Verr.* 33. *Juſtin.* 21. 2. & 34. 1. *Hero-*
,, *dian.* 6. 4. & 7. 7. *Quintil. decl.* 12. *Ap-*
,, *pian. Punic.* 19. & 53. *Arrian.* 3. *p.* 220.
,, *Nepos in Pelopid.* 5. *Thuan.* 38. *p.* 759.
,, *Busbeq. ep.* 3. *p.* 187. Hanc legem omnium
,, ſanctiſſimam ait *Dion. Halic. l.* 2. *c.* 53.
,, *Joſeph. in Ant. jud. l.* 15. Hinc legatum
,, violare nefarium vocatur facinus, *Appian.*
,, *de bell. pun.* 29. & violatio omnis humani
,, juris apud *Tac. an.* 1. 14.

Jus gentium illis debitum, jus divinum, humanumque] Ex his ipſis formulis apparet, jus legationum non demum ex jure gentium voluntario, ſed ex ipſo jure gentium primævo originem trahere. Sanctum enim inter gentes dicitur quod inviolabile, & ſanctione quadam naturæ hominum injuriis exemtum eſt. Hinc parentes, magiſtratus, &c. nobis ſancti dicuntur, adeoque eodem modo legati.

Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe]
,, Dixi enim, legatos neceſſarios eſſe ad com-
,, ponenda bella, quæ nec debent, nec
,, poſſunt eſſe perpetua. Sane, injuria eſt
,, ſi quis altero ad ſatisfaciendum parato vi
,, uti pergat. Quid ergo magis impium eſt,
,, quam legatos occidere pro pace loquentes?

Sed & impium] ,, B. Parens peculiari diſ-
,, ſertatione ſanctimoniam, & inviolabilita-
,, tem legatorum ex juris naturæ principiis
,, demonſtravit, eamque inſcripſit *de legato*
,, *ſancto, non impuni.* Sanctimoniam autem
,, illam in *cap.* 1. §. 2 *ſeq.* hoc modo probat.

SANCTIMONIA *ab eo, quod ſanctum eſt, dicitur: ſanctum autem eſt quicquid ita præ cæteris venerabile, & charum eſt, ut ejus violatio vel non facile metuatur, vel inſigniori pœna vindicetur. Equidem nulla lex violari poteſt, eoque ſenſu omne jus ſanctum eſt*, vid. præfat. h. Diſp. §. 1; *& inde in genere leges iſtæ, quæ pœnam in violatores ſtatuunt, ſpecialiter ſanctiones appellantur:* L. 9. §. 3. ff. de Rer. div. L. 41. ff. de Pœn. *verum, hic gradus inſignior ſanctitudinis eo denotatur; quo ſenſu accipiendum eſt quod* in l. 8. princ. ff. de Rer. div. *dicitur*, ſanctum eſſe quod ab injuria hominum defenſum, atque munitum eſt: *ſcil. inſigniore pœna; mox enim additur ibi exemplum pœnæ capitalis. Sic & Auguſti nomen, quod Octavio Cæſari tributum eſt, idem quod ſanctum, maxime venerabile, ſeu σεβαςὸν, ſignificat. Quod Dion docet* d. lib. 50. Auguſta dicuntur, quæ ſanctiſſima, & veneratione digniſſima ſunt: ideoque Auguſtum Græci σεβαςὸν interpretati ſunt, *quaſi maxime venerabilem.*

Nam & eminentior iſta ſanctimonia in ſuos iterum diſpeſcitur gradus, & quædam præ aliis ſacroſancta habentur. De his Cicero pro Cornel. Balb. *circa med.* Sacroſanctum eſſe nihil poteſt, niſi quod populus, plebsve ſanxiſſet: deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt, aut genere ipſo, aut obteſtatione, & conſecratione legis, aut pœnæ, cum caput ejus, qui contra facit, conſecratur. *His legibus igitur violator ſacer fit cum omni familia, pecuniaque ſua; prout ex Feſto refert Briſſon.* de verb. ſign. voc. ſancta. *Ita legibus Romanis ſacro-ſancti fuere tribuni plebis*, Cic. pro P. Roſc. poſt med. Liv. lib. 9. cap. 8. in fin. & cap. 9. Val. Max. lib. 4. cap. 1. n. 3. *adeo ut nec hoſtibus dedi, nec alias ullo modo violari potuerint*; Liv. d. c. 8. in fin. *ſed qui vel verbulo eos violaſſet, ſacer fieret, & abſque alio judicio quoque occidi ab iis poſſet.* Dion. Caſſ. Hiſt. lib. 53. Tribunitia poteſtas facit ut ſacroſancti ſint, ita ut qui quocunque facto, & vel verbo eos læſiſſe viſus fuiſſet, eum ut ſacrum, ſeu piaculo obnoxium, etiam indicta cauſa interficere licuerit.

Ex his omnibus apparet, omnem ſanctitatis rationem in eo conſiſtere, quod violari nullatenus debeat. Unde ſanctum eſſe, & violari, *tanquam contraria invicem opponuntur; & ſanctum dicitur, quod violari non debet.* Cicero pro Arch. *prope fin.* Sit igitur ſanctum apud vos nomen, quod nulla unquam Barbaria violavit. *Et* pro M. Fontej. *circa med.* His quicquam ſanctum, & religioſum videri poteſt, qui ne religionem quidem colere poſſunt, niſi eam ipſam prius ſcelere violarint. *Gell.* Noct. Att. 17. c. 2. Tanta SANCTITUDO fani eſt, ut nunquam quisquam violare ſit auſus. *Cæſar* de bell. Gall. lib. 6. c. 5. *de Germanis:* Hoſpites violare fas non putant, SANCTOSQUE habent. *Cicero* Orat. II. in Catil. cap. 8. An in vaſtatione omnium tuas poſſeſſiones SACROSANCTAS futuras, putas? *Cum Dux Albanorum Metius fœdus cum Romanis ſanctiſſime initum fœdiſſima proditione violaſſet, indeque bello victus atrociſſimo ſupplicio a Tullo Rege Romano de-*

ſtinatus eſſet, Doce, *inquit ei Rex*, humanum genus ea ſancta credere, quæ a te violata ſunt. Liv. lib. 1. c. 28. *Pariter cum Appius Claudius Virginiæ pudicitiam juxta, ac libertatem invaſiſſet, eaque de cauſa a plebe foro pulſus eſſet, plebs vero urbe in ſacrum montem ſeceſſeret, liberi, & conjuges rogarunt*, Cuinam ſe relinquerent in ea urbe, in qua nec pudicitia, nec libertas ſancta eſſet. *Liv.* lib. 3 cap. 25.

Pariter omnibus Legatis commune eſt quod ſint ſancti, & inviolabiles; ſed ii maxime, qui pacis, aut fœderis, aliusve negotii publici cauſa ſpecialiter, & cum charactere, ut ajunt, miſſi ſunt. Alii enim ſunt talium negotiorum cauſa, quæ per privatos quoque expediri poſſunt, adeoque tanquam meri negotiorum geſtores, vel procuratores, vulgo agenten: *neque hi ſemper mittuntur, ſed negotia hujuſmodi committi ſæpius iis ſolent, qui in loco commorantur, ſub nomine Agentium.*

Cæterum, tota hæc quæſtio proprie ad eos legatos pertinet, qui ad hoſtes mittuntur, & proinde jure hoſtium haberi, ac violari poſſent: nam qui ad amicos mittuntur, jure communi perinde, ut privati quoque homines tuti ſunt, nec hoc ſingulari gentium jure, ac privilegio, ne lædi queant, opus habent. Hi igitur majori quidem cum dignitate, ac privati ibi vivunt; at jus ſecuritatis ipſis cum omnibus aliis commune eſt: ea enim beneficio pacis omnibus perinde debetur.

In genere igitur legati, etiam ad hoſtes miſſi, inter omnes gentes, etſi barbaras, ſancti ſunt, ſeu inviolabiles; nec in id cumulabimus quæ paſſim frequentiſſime occurrunt auctoritates; cum & nemini id dubium, & plane deciſum ſit in l. fin. ff. de Legation. Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur; quia ſancti habentur legati. *Et mox:* Itaque eum, qui legatum pulſaſſet, L. Mutius dedi hoſtibus, quorum erant Legati, ſolitus eſt reſpondere. *Eamque in rem auctorum teſtimonia longo ordine recenſet* Grotius de Jur. Bell. & Pac. lib. 2. cap. 18. §. 1. & in not. ad d. §. 1. *Quibus addi poteſt* Jul. Cæſar. l. 3. de Bell. Gall. cap. 2. Dionyſ. Halic. Antiq. Rom. 5. cap. 13. *ubi invehitur in Tarquinios*, quod ſacroſancta obſ[illegible], & legatorum Romanorum corpora violare conati eſſent.

Verum, ex quo jure ſit illud jus Legatorum, ne ab hoſtibus lædi poſſint, diſquiritur. Et Grotius d. c. 18. §. 1. *id tribuit juri gentium voluntario, quod ſecundarium vulgo vocant. Atqui parum præſidii habituri ſunt Legati ab eo jure, quo liberi populi, & ſummi principes non obligantur: atque ita fruſtra Legati apud hujuſmodi Principes ad hujus juris auctoritatem provocarent. Cum enim illi neminem in terris ſuperiorem, ſed ſolum Deum recognoſcant, non poſſunt humanarum gentium leges eos tenere, nec adeo gentes, quæ ſuperiores non ſunt, jus ipſis dare, vel dicere. Quin ſummi Principes hujus ſecundarii gentium juris capita in ſuis terris mutare, itaque, uti aliis juribus poſitivis, ut vocant, derogare poſſunt, & derogant quotidie in illis articulis, de quibus in* tot. tit. Inſt. de Rer. div. *agitur.*

Itaque ab alterius auguſtioris juris reverentia petenda eſt Legatorum inter hoſtes ſecuritas; ab eo, nimirum, quod ab ipſa natura, ejusque auctore ſancitum eſt. Diſſidentibus namque bello populis cuique parti natura permiſſum eſt, oblata ſatisfactione bellum finire; ergo & eadem naturæ lege cum ſecuritate Legatos mittere, ſine quibus offerri ſatisfactio nequit. Quin hoc ipſo, dum offertur ſatisfactio, deſinit injuria, deſinit hoſtis, & bellum, quod juſtum non eſt, niſi ad reparationem injuriæ geratur. Belli autem jure ceſſante ceſſat lædendi licentia, & jus hoſtis in Legatum pacis cauſa miſſum. Et licet forte non illico de conditionibus pacis conveniant, tamen dum in ſuſpenſo eſt tranſactio, ſuſpendi interim quoque jus belli in Legatum de tranſactione agentem neceſſe eſt; nam alias adhuc omnis componendæ pacis ratio tolleretur, ſi hic ipſe tractatus non eſſet in tuto: ſemper vero ea ratio, ſine qua id, quod natura conceſſum, vel conſtitutum eſt, expediri nequit, a natura & ipſa ſit neceſſe eſt. Optime Legati Romani ad Cosroem Regem Perſarum: Si, *inquiunt*, certantes nunquam convenirent, infinitum omnino bellum eſſet; id vero ſi finem habiturum non eſt, eo occupatos de ſtatu hominum, ac naturæ, dejicere aptum eſt. *Procop.* lib. 2. de Bell. Perſ. *Nam & directo equidem ad humanæ ſocietatis deſtructionem pertinet, eam rebus humanis imponi neceſſitatem, ut cum diſſenſio aliqua inter duos populos oritur, nunquam debellatum videri poſſet, niſi cum internecione alterius, vel utriusque partis. Atque ita veteres quoque divino juri id adſcripſere; uti* Cicero Orat. de Haruſp. reſp. *circa med.* Jus Legatorum, *ait*, cum hominum præſidio munitum, tum etiam *NB.* divino jure eſſe vallatum.

Hinc Romani ipſos Deos immortales hujus ſan-

Digitized by Google

ſanctiſſimæ legis ſuæ, & violatorum Legatorum vindices acerrimos eſſe crediderunt. Vid. Arum. Diſcurſ. Acad. 29 concl. 12. Kirchner de Legat. lib. 2. c. 1. n. 52. *Qua fiducia erectus Coſſus Tribunus militum, conſpecto Larte Tolumnio Rege Vejentum, Romanos, quorum Legati occiſi ejus juſſu fuerant, in prælio acriter urgente*, Hiccine, *inquit*, eſt ruptor fœderis humani, violatorque Gentium juris? jam ego hanc mactatam victimam (ſi modo ſancti quicquam in terris eſſe Dii volunt) Legatorum manibus dabo. *Nec feſellit eventus, ſed cæſo Rege altera a Romulo opima ſpolia Jovi Feretrio tulit.* Liv. lib. 4. cap. 19. & 20. *Nec aliam ob cauſam everſas eſſe Athenas, quam quia ſe impiaverant nece Legatorum Perſicorum, creditum tum fuiſſe, apparet ex Herodoto* Lib. 7. n. 185. *Ita plerumque videmus inauſpicato prælii exitu, ſtragibus, excidiis, litatum fuiſſe legatorum manibus. Haud levi indicio, ab ipſo Deo, cui adeo res ea curæ eſt, ſancitam eſſe, & tot triſtiſſimis eventibus ſanciri ſecuritatem legatorum. Uti ex hac cauſa Thebani ab Alexandro Magno*, Curt. Lib. 4. cap. 2. *Veneti a Cæſare*, Cæſ. de Bell. Gall. Lib. 3. cap. 3. *Ammonitæ, & Syri a Davide*, 2. Sam. 10 & 11. *Arabes ab Herode*, Joſeph. Antiq. Lib. 15. *c.* 7, & 8. *Alexandri Severi exercitus a Perſis*, Herodian. lib. 6. cap. 4. *Suecones oppreſſo Reſone Legato Danico, a Gotrico, ſeu Gothefredo Rege Daniæ, victi, & cæſi ſunt.* Sax. Gramm. Hiſt. Dan. lib. 8. in fin. *Etſi Loccenius* Hiſtor. Suec. lib. 2. in princ. *Suecones variata facti ſpecie defendat; qui deinde addit*, non eſſe conſentaneum, adeo juris Gentium, & naturæ vel oblitos, vel negligentes fuiſſe Suedos, ut Legatum ex ſolo contemtu per inſidias trucidarent. *Sed & alia paſſim triſtiſſimi exitus exempla. Conf.* Plut. in Pelop. c. pen. & ult. & Corn. Nep. in Pelop. c. 5. *Et vix ulla occurrunt, quibus a violatorum partibus ſteterit prælii ex hac cauſa initi victoria. Juri igitur Gentium primævo tribuimus merito Legatorum ſanctimoniam; atque ideo ſummos quoque Principes ea lege teneri, metuendamque ipſis eſſe ejus violatæ vindictam, ultricesque diras, aſſerimus.*

Ad §. II.

1 Qualecunque *eſt hoc jus gentium*]
,, Immo eſt ipſum jus naturæ.

Quos mittunt qui ſummi imperii ſunt compotes inter ſe] Legatus ergo eſt perſona publica, quæ mittitur a libero populo ad liberum populum, ad negotium aliquod reipublicæ curandum. *Alius* eſt legatus, qui ad amicos, ſocios, & confœderatos mittitur, qui jure naturæ communi utitur, quo omnes homines ab invicem tuti ſunt; nedum illi, qui principis perſonam repræſentant: *alius*, qui ad hoſtes mittitur, qui jure naturæ communi tutus non eſt, ſed ex ſpeciali demum privilegio juris naturalis, quod ex medii neceſſitate fluit; quia pax ſine legatis componi nequit. *Vid. Auctor des memoires touchant les Ambaſſadeurs. p.* 68.

Sed jure civili reguntur] ,, Hi enim nudi
,, ſunt mandatarii a ſubditis miſſi, & ipſi
,, ſubditi, eoque ex jure civili æſtimandi,
,, *tot. tit. ff. de Legatis.* Legati, quos ſubditi
,, extranei mittunt, itidem non gaudent hac
,, ſanctimonia, quia jus belli non habent,
,, adeoque nec jus legatorum; ſed tuti ſunt
,, jure naturæ communi.

Externo, non civi] ,, Hinc Senatus Pa-
,, riſienſis Fecialem Gallum admittere noluit,
,, *quod ſupremarum poteſtatum ſit inter ſe*
,, *feciales mittere, & accipere;* & tum ad-
,, dit: *ſi nos iis inſeris, aut annumeras,*
,, *gloriam indebitam merito aſpernamur, ſo-*
,, *la fide, & decore obſequii contenti.* Priol.
,, *Hiſt. Gall. L.* 3. *p.* 160.

Qui autem externi habendi ſint] ,, Externi
,, ſunt omnes, qui ſummam poteſtatem non
,, habent, ſive cives noſtri, ſive externi ſint.

Qui ergo impari junguntur fœdere] Nam 2
inæquali fœdere juncti non deſinunt eſſe ſummæ poteſtates. Conf. *L.* 1. *c.* 3. §. 21. *n.* 1. & *L.* 2. *c.* 15. §. 7.

Immo & hi, qui ex parte ſubditi ſunt] Atque hinc ſtatus imperii Romano Germanici habent jus legatorum, quia certo reſpectu ſummam poteſtatem habent. *Vid. Jus publ. noſtrum c.* 23. §. 23.

At reges, qui bello ſolenni victi, regnoque exuti ſunt] ,, Secus ſi non bello publico,
,, ſed a ſubditis orta rebellione expulſi ſunt;
,, tunc enim jus regni retinent. Exempla vi-
,, dimus ſupra *L.* 1. *c.* 4. §. 15. Miniſtri
,, Angliæ diſtinxere, an jure ſint expulſi,
,, an injuria, *Camd. in vit. Eliſ. p.* 2. *p.* 208.
,, & illo caſu ceſſare jus legandi, dixere.

Cum aliis regni bonis, &c.] ,, Nam per
,, ultimam victoriam omne eorum jus imperii
,, tollitur. *Vid. l.* 3. *c.* 8. *per tot.* Exem-

,, plum eſt in Crœſo devicto. Secus ſi bellum
,, finitum non eſt; non autem eſt finitum
,, quamdiu ejectus ſpem habet recuperandi:
,, hinc Carolum II. exulem legatos miſiſſe,
,, vidimus ſupra *L.* 1. *c.* 4. §. *p.* Cæterum,
,, vicinos non peccare ſequendo poſſeſſio-
,, nem, demonſtravimus *ibidem*; ubi exem-
,, pla recenſuimus legatorum ad uſurpatores
,, miſſorum.

Ideo Perſei a ſe victi, *&c.*] ,, Perſeus
,, enim jam in poteſtate populi Romani erat.
,, *Vid. Gron. h.*

3 *In bellis vero civilibus neceſſitas interdum locum huic juri facit*] Immo cum neutra pars habeat ſummam poteſtatem, ſed totus populus, neutra quoque legatos mittere poteſt. Hinc Cæſar noluit ad Pompejum legatos mittere, ſed voce præconis e longinquo ſcrutatus eſt, an velit nuncium accipere, & ſecuritate promiſſa demum miſit: at cum nec hic tutus fuerit, Cæſar non de violata ſanctimonia juris gentium, ſed de perfidia queſtus eſt. *Caſ. bell. civ. l.* 3. *c.*

Additio.

,, In præmiſſo exemplo potiores fuere par-
,, tes ejus, quem Senatus approbavit; at-
,, que ex hoc capite Pompejus ſibi majeſta-
,, tem vindicabat: *Lucan.* 5. *pr.* & hæc
,, ratio fuit, cur Cæſar privatus, & a Sena-
,, tu damnatus, legatos mittere ad Pompe-
,, jum auſus non fuerit.

Ut dubium ſit, *ab utra parte*] ,, Non
,, autem eſt dubium ſi alter Senatus auctori-
,, tate arma cepit.

De regni ſucceſſione duo decertant] ,, Immo
,, duæ tunc ſunt ſummæ poteſtates, inter
,, quas jus belli omnino obtinet. *Vid. ſupr.*
,, *l.* 2. *c.* 7. §. 17. Exempla autem Galbæ,
,, Vitellii &c. ad bella civilia pertinent.

Gens una pro tempore quaſi duæ gentes habetur] ,, Revera, & naturaliter una gens
,, eſt, unum imperium, & una ſumma po-
,, teſtas: at quia hæc pluribus in ſolidum
,, competere poteſt, hi inter ſe diſſentientes
,, nullum jus niſi belli habent; adeoque
,, utrinque jus legationum competit.

Ita Flavianos accuſat Tacitus] ,, Simile
,, quid de Opimio refert *Gron. h.* At utrum-
,, que factum merito improbatur: nam Vitel-
,, lius a Senatu confirmatus fuit, *Suet. in*
,, *Vitell. c* 9. & legati auctoritate Senatus ad
,, pacem faciendam mittebantur, *ibid. c.* 16,
,, unde merito legatorum jura cum ipſis ob-
,, ſervari debuiſſent. Ubi tamen notandum;
,, factum hoc non Ducis, ſed inſolentis mul-
,, titudinis fuiſſe; Dux enim præſidio dato
,, eos defendit, *Tac. d. l.* Factum Opimii
,, improbandum eſt non ideo, quod Flaccus
,, legatos mittere potuerit; rebellis enim
,, fuit, & Opimius auctoritate Senatus ar-
,, ma contra eum ſumſit, *Flor. L.* 3. *c.* 15:
,, ſed *quod filius hic immunis eſſet paterno-*
,, *rum delictorum*; quæ ſunt verba Velleji
,, Paterculi *d. L.* 2. *c.* 7. adeoque ipſe pro
,, crimine patris puniri non potuit.

Piratæ, *& Latrones*, *qui civitatem non faciunt*, *jure gentium niti non poſſunt*] Nam cum his bellum non eſt, adeoque nec hoſtium loco haberi poſſunt: uti late probavimus ſupra *L.* 1. *c.* 1. §. 1. Unde hi jure imperii puniuntur.

Hoſtium more ageret] ,, i. e. Jure belli
,, uteretur: quod ſaltem inter ſummas po-
,, teſtates obtinet.

Nanciſcuntur fide data] ,, Tunc legatis
,, competit ſecuritas, non ſpeciali illo jure
,, naturæ, ſed ex pacto.

Fugitivi in ſaltu Pyrenæo] ,, Exemplum
,, latronum admiſſorum per legatos refert
,, *Curt. L.* 7. *c.* 6.

A D §. III.

Q U Æ *ad jus gentium refert*] ,, Utrum- x
,, que ſequitur ex jure naturæ

Prius, *ut admittantur*] Recte Auctor ait, legatum admitti præciſe non teneri: nam Princeps etiam amicos poteſt ſubmovere ab ingreſſu territorii, ſolo tranſitu excepto; nedum hoſtem. At aliud eſt 1. ſi in contumeliam fiat ejus, qui mittit; tunc enim hæc nova injuria eſt, quæ bello vindicari poteſt: ſed & 2. ſi pacem offerat legatus, rejici nequit, quia ſine ejusmodi admiſſione bellum componi non poſſet: denique, & 3. ſi ſine juſta cauſa rejiciuntur, queri de injuria poſſunt. Hinc merito queſtus eſt Mauritius Elector, quod legati exterorum contra morem Imperii dimittantur. *Sleid. L.* 24. *p.* 755. Et Hanno in Annibale improbat, quod ſociorum legatos, qui de injuria ſociis illata querebantur, in caſtra non admiſerit. *Liv. L.* 21. *c.* 10. Et ſcelere impiatos vocat, qui caduceatores ad tollenda cadavera miſſos non admiſerunt, & mittendis internecionem minabantur. *Polyb. L.* 1. *c.* 81. Conf. *Liv. L.* 2. *c.* 39. *L.* 24. *c.* 33. *l.* 10. *c.* 10.

Jus

Jus gentium ſuſtulit] „ Quod vetat legatum ſine cauſa rejici.

Non enim omnes admitti præcipit jus gentium] „ Quia occupato territorio quosvis alios inde arcere, ſalvo cæterum jure tranſitus, poſſumus; cur non & hoſtes ?

Sed vetat ſine cauſa rejici] „ Non ergo rejici poſſunt qui ad ſatisfaciendum mittuntur, vel ad petendam ſatisfactionem, vel ad tollendos mortuos.

Quod ab hoſte armato veniret] „ Qui non tam pacis cauſa mittebatur, quam *ut experiatur, num quid jam humilius ſentirent Athenienſes, cum in itinere viderent exercitum Spartanorum.* Thucyd. *l.* 2. *p.* 64.

Perſei adverſus Romanos bellum molientis legatos non admiſere Achæi] „ Potuiſſet enim ſuſpecta inde Romanis fieri Achæorum fides. Sane, hanc rationem non admittendi fuiſſe, patet ex Livio *l.* 41. *c.* 35. ibi: *dataque opera eſt ab iis, qui offenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur.*

Polybius] „ Alia exempla ſunt apud *Liv. l.* 2. *pr.* & *c.* 39. *l.* 9. *c.* 4. *l.* 22. *c.* 58. *l.* 25. *c.* 7. *l.* 30. *c.* 23. & 26. *p.* 1005. *l.* 51. *p.* 1050. & *l.* 54. *p.* 1115. *l.* 55. *p.* 21. Cosröes Perſa rejecit legatos apud *Evagr.* 5. 14. Fridericus Daniæ rex noluit legatos Pontificis recipere, quia non veniebant pacis cauſa, utpote cum bellum cum Friderico non eſſet; amicitiam autem ſpecialem cum inimico communi proteſtantium nolebat. *Thuan l.* 28. *p.* 571. Sed & in Anglia lege antiqua cautum erat, ne Pontificis nuntii (niſi prius venia impetrata) ingrederentur, juramento etiam præſtito ne quid in Anglia molirentur, quod fraudi ſit regi, aut regni libertati. *Camd. p.* 1. *p.* 59. & 146. Juſta quoque cauſa eſt ſi conſtet, conditiones a legatis offerendas acceptari non poſſe: ita cum deliberaretur, num Jugurthæ legati recipi deberent, Senatus decrevit, ni regnum, ipſumque deditum veniſſent, ut in diebus proximis 10. Italia excederent. *Salluſt. Jug. c.* 28. Alia exempla vide apud *Wikef. L'Ambaſſadeur l.* 1. *Sect.* 3. Rex Scotiæ, cujus mater ab Eliſabetha erat capitis damnata, non admiſit hujus legatum, qui non ſatisfaciendi, ſed excuſandi cauſa miſſus erat: *Camd. l.* 3. *p.* 502. Non rejiciuntur legati ſi extra urbem, aut caſtra ſaltem, recipiuntur; uti exempla ſunt apud *Liv. L.* 24. *c.* 33. & *L.* 3. *c.* 25.

Qui ἄθεος vocabatur] „ De quo vide *proleg.* §. 3. Vitam ejus deſcribit *Stanjelus Hiſt. Phil. p.* 3. *c.* 2. *p.* 257.

Audire Lyſimachus noluit] „ Immo audivit, & admiſit; ſed quod impio ore quædam effutiiſſet, *cavere eum voluit, ne in poſterum ad eum accedat*: ſed merito reponebat Theodorus: *Cavebo quamdiu Ptolemæus non miſerit.* Laërt. *Lib.* 2. *n.* 102.

Idemque aliis evenit peculiaris odii cauſa] „ Qui forte in injuriam, & contemtum alterius mittuntur: uti ſi rebelles mittuntur. *Vid. Thuan. L.* 36. *poſt pr. Appian. de bell. Mithr. n.* 176. Aliquando tamen ob potentiam mittentis recipi debent: ita Laurentius Medicæus recepit legatum a Bajazethe miſſum, Bernardo dictum, qui fratrem Laurentii Julium occidit, & vitæ ipſius Laurentii inſidiatus eſt. Auctor *des Memoires touchant les Ambaſſadeurs p.* 51. notanter addit: *Laurent ne laiſſa pas d'avoir toute la conſideration que l'on peut avoir pour un Miniſtre public, non obſtant qu'il fût né ſujet de la Republique de Florence. Il faut demeurer d'accord, que Bajazeth en uſa un peu à la Turque, qu'un Prince Chretien ne l'auroit voulu faire, & que peut-être Laurent n'auroit pas eu le même reſpect pour un autre Prince.*

„ Rationem hujus juris expoſuit B. Parens in *Diſput. de Legato ſancto, non impuni*; *Cap. fin.* §. 14. Non enim permiſſum eſſe ulli Principum, ait, illos legatos mittere, ac ire jubere ad Principes, qui jure legitimi magiſtratus eos perduellionis reos judicarunt, aut alia ex cauſa in exilium pepulerunt; eo ipſo enim qui mittit legitimi magiſtratus auctoritati detrahit, graviſſimamque injuriam infert: idque exemplo Cardinalis Poli probat. Perſeus civem proſcriptum, & a Gentio Rege Illyriæ legatione miſſum punivit. *Alber. Gent. l.* 2. *c.* 10. *Zouchæ* 24. 19.

Tertium] „ Ubi cauſa rejiciendi eſt ex eo, ob quod mittitur.

Merito ſuſpecta erat Ezechiæ] „ Immo hic non rejecit legatos, ſed ſaltem extra urbem eorum deſideria excepit; quod paſſim factum legimus, *Liv.* 2. 39. & *L.* 24. 33. & pro arbitrio ejus, ad quem legati mittuntur, fieri poteſt.

Aut non ex dignitate conveniens] „ Romani noluere hoſtem armatum, quamdiu in Italia eſſet, audire: de quo more in præcedentibus quædam diximus.

Aut

Digitized by Google

Aut temporibus] ,, Uti ſi forte ſocii ſuſpicari inde fidem poſſent ; quod Achæorum exemplo conſtat. *Liv.* 31. 35. Græcorum duces ſub Cyro militantes non admittere volebant legatos Perſarum, quod militum animos corrumperent, & ad deſerendum inſtigarent. *Xenoph.* 3. *p.* 329.

Perſeo ne Romam mitteret] ,, Dixi jam, in arbitrio Principis eſſe, quo loco velit legationem recipere, & per quem conditiones ab iis proponendas excipere velit.

Et Jugurthæ legatis edictum] ,, Quia conditiones, quas proponere in commiſſis erat, non ſufficiebant. Senatus enim decrevit, regnum, ipſumque Jugurtham dedi debere. *Salluſt. Jug. c.* 28.

Intra decem dies Italia excederent] ,, Exemplum Caroli V. huc non pertinet : Nam 1. legati non excedere finibus, ſed intra fines manere juſſi ſunt. 2. Deduci eo juſſit non animo lædendi, vel carceri includendi, ſed ut ſuos legatos apud Gallos in tuto conſtitueret, quia deſperata pace bellum indictum erat. Atque hanc poſteriorem rationem diſertis verbis affert *Guicciard. alleg. loc. p. m.* 679.

Legationes aſſiduæ] ,, Nam in his ratio illa neceſſitatis ceſſat ; neque enim hic de pace concilianda, aut bello componendo agitur : idque hodie quoque fieri poſſe, certum eſt, nec alter quaſi injuria ſibi fiat, queri, nedum cauſam belli inde deſumere poteſt, ſed ſolo jure talionis uti, & viciſſim alterius legatos repudiare poteſt.

Docet mos antiquus, cui illa ignorata] ,, Hinc Wikeſort *des Ambaſſadeurs p.* 2. *p.* 193. ait : *Il n'y a pas encore deux cent ans que les Princes font reſider leurs Miniſtres pluſieurs années de ſuite, & qu'ils entretiennent un commerce dans les Cours étrangeres, tant pour la conſervation de la bonne correſpondance entre les Princes, que pour y tenir des eſpions, qui obſervent leurs actions.*

Ad §. IV.

Gravis, & in curiis Principum frequenter agitata quæſtio eſt, an legati ex delicto ſuo forum ſortiantur, vel ex contractu ſuo conveniri poſſint coram Principe, ad quem miſſi ſunt ? Quatuor Auctor hic refert opiniones : *alii* in genere quæſtionem affirmant ; ac legatos ex omni delicto, & contractu, in foro delicti, vel contractus conveniri poſſe, aiunt : *alii* in genere id negant, cum quibus ſentit Auctor : *alii* tunc demum forum ſortiri in loco delicti, ſtatuunt, ſi aliquid contra ſtatum publicum regni commiſiſſent : *alii* putant, extraneos reges conſulendos eſſe.

Agitata fuit hæc quæſtio 1. in legato Mariæ Reginæ Scotiæ : 2. in legato Hiſpano Mendoza : 3. in legato Luſatico : 4. nuper in legato Suecico. Nos primam amplectimur opinionem, legatos ob delicta puniri, & ex contractu ſuo conveniri poſſe coram Principe, ad quem miſſi ſunt. Nam 1. in genere fundata eſt jurisdictio ſummæ poteſtatis in toto territorio, in omnes res, & in omnes perſonas, quæ eo continentur ; quæ regula tamdiu in legatis obtinet, donec appareant excepti. At 2. talis exceptio adeo in legatis non apparet, ut nec ipſi reges ſi in alieno territorio commorantur, exempti ſint ab ejus jurisdictione. Sane, in territorio una tantum eſt ſumma poteſtas ; ſi autem rex extraneus alieno territorio non ſubeſſet, duæ forent ſummæ poteſtates in eodem territorio. Accedit 3. quod natura inviolabilitatis in eo conſiſtat, ut jus hoſtium ceſſaret, adeoque ut vis ipſis inferri non poſſit : reſtituitur ſaltem id, quod pace rupta, & bello exſtinctum erat, nimirum, ne violetur, i. e. ne vis ipſi fiat, non vero ut executio juſtitiæ impediatur ; nam id bello non erat exſtinctum. Sane, natura non vult ſuccurrere criminibus, & delinquentibus, ſed officio ſancti legati fungentibus ſecuritatem dare. Princeps 4. tenetur ſubditis jus dicere, reparare damna ipſis illata, & punire delicta, quibus ſocietas, & ſecuritas publica turbatur : ceſſaret autem hoc officium ſi legatis alios impune lædere liceret, & ſi jus eos puniendi non competeret. Certum 5. eſt, jus delinquendi legatis non competere, & ſecuritatem iis tantum competere intuitu officii, cujus pars non eſt delinquere. Optime Juſtinus legatis ſuis Bizantinis reſcripſit : *Tamdiu jus non violandi legatos ſervandum eſſe, quoad ipſi jus legationis, honeſtatemque ſervarent.* Extra hoc officium, adeoque in delictis, legatus ille privatus eſt, quia id mandatum non eſt, nec mandari poteſt. Idque confirmatur exemplo Tribunorum plebis, qui ſacroſancti ſunt quamdiu ut Tribuni ſe gerunt. Unde ſæpe eos criminis reos factos eſſe, legimus. *Liv. l.* 9. *c.* 8. & 9. *Val. Max.* 5. *c.* 1. *n.* 7. & *l.* 4. *c.* 7. *n.* 3. *Cic. Catil. II. c.* 8. *Plut. in Gracbo c.* 29. Sed & 6. tota

ratio

ratio inviolabilitatis hic ceſſat, qoæ nititur neceſſitate illa, quod alias pax coire nunquam poſſit, niſi nuncii hoſtiles ſecuri eſſent ab injuria: at poteſt pax conciliari etſi delinquentes puniantur. 7. Legati non poſſunt plus in bello obtinere, quam in tempore pacis; non plus apud hoſtes, quam apud amicos. Nulla autem ratio eſt, quæ eximat tempore pacis extraneos legitimæ jurisdictioni; ergo minus in bello: adeoque hoc jus puniendi non eſt ex jure belli, ſed ex jure communi pacis. Immo 8. contradictoria ſunt, legatum ſanctum eſſe, & eum delinquere impune poſſe: inviolabilitas ex delicto naſci non poteſt, nec ſanctimonia tribui delicto. Atque hæc 9. communis fuit veterum ſententia. Legatus Juſtiniani ad Gothorum regem adulterii accuſatus litem conteſtatus eſt, de foro autem non excepit. *Procop. bell. Goth. l.* 1. Spartæ legati cauſam ſuam egerunt, & abſoluti ſunt, apud *Xenoph. rer. Græc. l.* 1. *c.* 5. De legato Reginæ Scotiæ, qui tumultum excitabat, ita conſuluerunt JCti Angliæ apud *Camd. ad an.* 1571. Cum Mendoza Hiſpaniæ legatus proditionis reus accuſaretur, concluſum antiqua ſeveritate, igne, & ferro perſequendum. *Camd. ad an.* 1584. Et licet Regina utroque caſu pepercerit legatis, id ex humanitate, vel ſaltem politicis rationibus factum eſt. Sane, Cromwellius judicio ſtatuto legatum Luſitanum capite plecti juſſit, *d.* 22. *Nov.* 1653; qua occaſione integrum tractatum ſcripſit Zouchæus *de foro competente legatorum.* Denique, &. 10. Doctores plerumque ita ſtatuunt. *Vid. Arumæ. diſc.* 29. *th.* 12. *& ad A. B. c.* 1. *q.* 7. *Kirchner de legat. l.* 2. *c.* 1. *n.* 116. ubi exempla refert. Conf. *Serran. in Franciſco* 1. *ad an.* 1553.

Additio.

„ Legatos ob delictum puniri ab eo, ad
„ quem miſſi ſunt, non poſſe, cum Grotio
„ ſtatuunt *Kulpis. de legat. ſtat. imp. & in*
„ *Colleg. Grot.* p. 170. *Strauch. diſſert. jur.*
„ *publ.* 171. 8. *Iunkb. in diſp. de legat. th.*
„ 146. *Colleg. jur. Arg. tit. de legatis. th.* 6.
„ *Furſten. de Suprem. c.* 6. *Vitriar. Inſt. I.*
„ *N. l.* 2. *c.* 18. *Zouchæus de foro compet.*
„ *legati delinquentis. Stephanus Caſſius in*
„ *diatribe de jure & judice legatorum.* At
„ cum B. Parente puniri legatum delinquen-
„ tem poſſe, defendunt Cammerich *Von der*
„ *Unverletzlichkeit der geſandten.* §. 14. *&*
„ 27. *Huber. J. Civ. l.* 2. §. 4. §. 21. *ſeq.*
„ Minus recte quidam diſtinguunt inter
„ crimina majora, vel minora, ut ex iis
„ ſaltem puniri poſſit legatus non ex his. *Tho-*
„ *mas de jur. div. l.* 3. *c.* 9. §. 56. Majora
„ autem eſſe, dicunt, quæ contra jus gen-
„ tium, non quæ contra jus civile commit-
„ tuntur. *Perez. C. de legat. n.* 6. *Grot. h.*
„ Alii per majora crimina intelligunt ea,
„ quæ contra ſtatum committuntur. *Vid.*
„ *Cammerich. d. l.* §. 15. *ſeq. Ioh. Pres-*
„ *beut. de Legat. ſtat.* §. 96. *Le parfait*
„ *Ambaſſadeur. tom.* 1. §. 45. *f.* 120. At-
„ que huc referunt exempla Brugmanni
„ legati Holſatici ad Perſas, qui plura de-
„ licta privata commiſit impune, &c. Ve-
„ rum, eadem utrobique ratio eſt, & ſan-
„ ctimonia nec ratione delictorum minorum
„ competit.

„ Vera igitur omnino eſt ſententia B. Pa-
„ rentis, inprimis ex ea ratione, quod uti
„ legati perſona ſancta, & inviolabilis eſſe
„ debet ei, ad quem mittitur, ita viciſſim,
„ & magis, hujus perſona ſancta eſſe debet
„ legato: & ſumma iniquitas foret ſi lega-
„ tus principem, ad quem miſſus eſt, im-
„ pune lædere poſſet, princeps legatum ſon-
„ tem jure non poſſet. Ineptiſſimum eſſet,
„ vindictam committere mittenti, qui forte
„ conſcius criminis in ſe ipſum animadverte-
„ re deberet. Sane, legatus Franciſci I.
„ de Merveilles Mediolani capite plexus eſt.
„ *Jean de Serre in Franc. I. ad an.* 1553.
„ Legatus Poloniæ ob adulterium punitus
„ eſt, apud *Kirchner. l.* 2. *c.* 1. *n.* 116.
„ Theſſali Pelopidam in vincula conjecerunt.
„ *Plut. in Pelop. c.* 48. Antonius legatum cum
„ Cleopatra impudenter ludentem punivit.

„ At inter gentes res hæc ex politicis ma-
„ gis rationibus decidi ſolet: ſi Principi ma-
„ jus malum, & forte bellum, utut inju-
„ ria, inde metuendum eſſet: ſi forte com-
„ mercia interrumperentur: ſi talionem in
„ ſuæ reipublicæ legatos alter minaretur: vel
„ ſi ſingularem erga mittentem foveat amici-
„ tiam, &c. Juſtitiæ mittentis committi ſo-
„ let criminis & inquiſitio, & pœna. Atque
„ huc pertinent omnia, quæ in contrarium
„ allegari ſolent, exempla: Sane, Romani
„ legatos Tarquinii, rebellionem molientes,
„ urbe exire juſſerunt, pœnam autem ab iis
„ non ſumſerunt. Atque ex eadem ratione
„ nuper Angliæ Rex legatum Sueciæ ſeditio-
„ nem moventem carceri tradidit, at impu-
„ nem dimiſit.

„ Quæſtionem hanc graviſſimam more ſuo

„ ſolide pertractavit B. Parens in *Diſp. De* „ *legato ſancto, non impuni: cap.* 2. & 3. „ Verba ejus hæc ſunt.

H Æ C *quæſtio inprimis ratione delictorum, & pœnarum, recentioribus ſeculis acerrime agitata fuit; adeo ut illi ſententiæ, quod legati in loco, ubi degunt, forum ſortiantur, quæ apud veteres extra controverſiam fuit, prolixus tractatus noſtra memoria oppoſitus ſit ſub titulo:* Memoires touchant les Ambaſſadeurs & les Miniſtres publics, par L. M. P. avec des reflexions faites ſur eux, &c. *In quam varias vero ſententias iverint auctores, plurimos referunt Grotius* de Jur. Bell. & Pac. lib. 2. cap. 18. §. 4. *Zouchæus* tract. de Leg. delinq. jud. c. 11. 12. 13. *Perez.* C. de Legat. n. 11. &c.

In hac vero quæſtione inprimis diſcernendum eſt id, quod generoſitatis, humanitatis, aut prudentiæ; & id, quod juris eſt. Generoſi, ac magnanimi Principis indicium eſt, ſi is legatum, qui faciem ſui Principis veluti imago quadam ejus refert, cum ipſe eum punire poſſet, ad Principem, ac Dominum ejus remittit, atque ita in cauſa vindictæ jure, ac poteſtate ſua cedit: & eo magis laudandum eſt hoc conſilium, quod eo Principes ad mutua humanitatum officia, cultumque provocantur; magisque adeo animi moderatione, quam jure, & armis certant. Sed & prudentiæ quoque id eſt ſæpiſſime, ſi potentiſſimi hoſtis, cauſamque invadendi circumſpicientis, legatus ſit, ut vindictam potius diſſimulet, vel ad dominum legati rejiciat, quam Rempublicam in diſcrimen adducat. Atque ita plurima ſunt exempla Regum, ac Principum, qui legatos a publicis, atrocibusque delictis impunes dimiſerunt ad eorum Principem; ut Eliſabetha Regina Angliæ, &c. Zouch. d. tract. cap. 5. Arum. ad Aur. Bull. diſc. 1. th. 21. *Inde vero nullatenus efficitur, eos ad dimittendos hos legatos jure obligatos fuiſſe.* Vid. cap. ſeq.

De jure vero Gentium, primario, inquam, ejusque ratione ſi quæratur, exiſtimamus omnino, legatos non eſſe exemtos a juriſdictione, ac poteſtate ejus principis, ad quem miſſi ſunt; adeoque ſi ibi vel delinquunt, vel contrahunt, ibi ceu in loco delicti, vel contractus, forum eos nanciſci, nec huc jus illud Gentium, & legatorum ſanctimoniam pertinere poſſe. Quod & inprimis de delictis paulo plenius nunc oſtendemus.

Primum igitur pro certo, indubitatoque tenendum, quod jure natura ſumma cujusque territorii poteſtas ſe extendat ad omnia; quæ ſunt, & quæ fiunt in eo territorio.

Conſtat enim, ſummam illam, & abſolutam humani generis poteſtatem in hanc terram, unde nihil, quod non excedit modum humanum, exceptum eſt, non numero hominum, ſed terrarum finibus in plures civitates ita diviſam eſſe, ut non certis hominum capitibus, ſed unice territorii regionibus definiatur, nec aliter definiri poſſit. Hæc igitur ſumma civitatis poteſtas tantundem intra ejus fines valet, ac totius humani generis in univerſam terram: quin nihil aliud illa eſt, quam ipſa illa humani generis ſumma poteſtas in plures civitates diſtincta, & cujusque civitatis finibus circumſcripta.

Hac igitur naturali ratione hoc plane evidentum eſt pro ſumma civitatis poteſtate, quod, ut loquuntur, fundata indubie ſit intentio ejus in omnia, quæ territorio continentur, eoque & in legatos, niſi hos alio jure naturali inde exemtos, ex adverſo probetur. Non ergo probandum nunc eſt, legatos quoque ſubeſſe poteſtati ejus territorii, ubi legationis cauſa morantur; (id enim in ipſa certiſſima ratione naturali ſatis fundatum eſt) ſed e contrario legatorum exemptio probanda venit, & quidem ex jure Gentium primario, quo ſolo ſummi Principes obligantur.

Ad hujus autem rei probationem nihil aliud affertur, quam illa Legatorum ſanctimonia hactenus expoſita; ex qua tamen nihil minus ſequitur, quam exemptio a juriſdictione loci, ubi ſunt. Nam & Tribuni plebis, aliique Romæ Magiſtratus, ſed & ſacerdotes fuere ſancti; nec tamen ideo exempti imperio: nec quicquam commune habet ſanctimonia rei, & exemptio a ſumma poteſtate.

Nec ſancti dicuntur qui a juris executione immunes ſunt, ſed qui ab injuriis defenſi, l. 8. princ. ff. de Rer. div. *Et præſtat iis hac ſanctimonia præſidium contra injurias, non contra jus: neque enim ſanctimonia delictis tribui, neque ex delicto jus ſacroſanctum, ex impuro ſacrum naſci poteſt.*

Sed nec Jus Gentium hoc agit ut Legatis facinorum licentia detur, verum, ne aliis in ipſos; ut ſanctitate ſua ſecuri ſint, non ut impunes: quæ adeo invicem pugnant, ut impunitatem ſcelerum facere non ſit ſanctimonia, ſed ſumma profanitas.

Idem oſtenditur ex eo, quod ſanctum idem ſit, ac inviolabile, ſup. c. 2. §. 4. *Violat autem qui injuriam, & contra jus facit, non qui*

Digitized by Google

qui jus ipſum, pœnamque eo debitam exequitur. Juris enim executio nullam injuriam habet, l. 13. §. 1. ff. de Injur. *& qui criminis aliquem poſtulat, & condemnat, quin & qui exequitur, lege agit*, l. 2. l. 6. ff. de Orig. jur. Liv. lib. 26. c. 16. Lictor viro forti virgas adde, & in eum primum lege age: *directo autem, & quam maxime pugnant, lege agere, & jus violare; legis actio, & ejus violatio. Violare a vi, & violentia dicitur, uti Græcis βιάζειν ἀπὸ τῆς βίας; unde βίαιος violentum ſignificat. Igitur Jus Gentium dum tantum violari legatos prohibet, vim injuſtam, injurias, ac violentias a capitibus eorum amolitur, non autem juris executiones, pœnasque lege debitas impedit.*

Neque vero ſanctiſſimi hujus juris, ejusque auctoris Dei mens, atque ſententia fuit, ſceleribus patrocinari, præſidium dare machinandi in Principem, & Rempublicam, lædendi, ac violandi cives, eorumque conjuges, liberos, &c. denique ita inviolabiles Legatos præſtare, ut omnia ipſi violare poſſint, ſublato in terris illis pœnæ metu, & nemini permiſſo in eos judicio, quam ipſi partis læſæ hoſti.

Sed & tota ratio, qua conſtitutum eſt jure naturæ hoc munimentum legatis, de quo c. 1. h. Diſſ. *in univerſum penitus ceſſat in delictis: neque enim paci faciendæ, fœderibus pangendis, aliisque negotiis interventu legatorum gerendis, quicquam officit quod ipſi impune delinquere nequeant; uti officeret ſi hoſtium loco eſſent. Nam hic metus, ne ut hoſtes hoſtilia patiantur, excluderet omnem commeandi facultatem; non vero metus delicta haud impune ferendi: flagitia enim evitare eorum arbitrii eſt; vim hoſtilem, non eſt, niſi lege naturæ illa ſancte prohibita ſit. Igitur ceſſante in delictis univerſaliter hujus Juris Gentium ratione, jus ipſum plane ceſſat*, per vulg.

Et cum hæc ſecuritas in bello, & inter hoſtes legatis ut ſingulare beneficium jure naturæ datum ſit, conſtat, beneficia delinquentibus non dari: ea enim eſt natura beneficiorum, ut pro meritis dentur; & proinde cum eis pugnat, deberi delinquentibus. L. 2. §. 3. ff. ad SCt. Vellej. *Beneficii ergo hujus ratio in eo eſt, ut de publica ſalute tractantes tuti, non ut delinquentes impunes ſint.*

Sed nec plus legatis ex hoc ſingulari jure Gentium in bello inter hoſtes tribui poteſt, quam jure communi in pace inter amicos ipſis competit. Atqui in pace, & inter amicos, nihil jure naturæ ſpecialiter de legatis conſtitutum apparet, nec conſtitui aliquid neceſſe fuit, cum jure communi omnes homines, privati quoque tunc tuti, & inviolabiles ſint; legatis vero eodem jure ipſa, quæ iis cohæret, dignitas, ſuſceptique muneris ratio, abſque ſpeciali privilegio naturæ, uti aliis in dignitate conſtitutis, pro ejus modo ſecuritatem majorem, magisque inviolabilem præſtet. Quod igitur legatis in pace apud amicos non conceditur, multo minus iis in bello apud hoſtes deberi poteſt: hoc enim naturæ lege id ipſum agitur, ut legatis inter hoſtes jura pacis reſtituantur, uti arguit Cicero Orat. 3. in Verr *ubi ait, tam venerabile, & ſanctum eſſe legatorum nomen*, ut non modo inter ſociorum jura, ſed & inter hoſtium tela incolume verſetur. *Ergo iis tantum incolumitas, & ſecuritas eadem in bello competit, ac inter ſocios, & amicos in pace; non vero impunitas, quæ ne quidem in pace.*

Porro jus puniendi delicta, ac flagitia, non eſt proprium vel bello, vel paci, ſed utrique tempori commune. At hoc jus Gentium ſingulare, quo de legatorum ſanctimonia agitur, bellis ſpecialiter proſpexit, ne effrenis illa lædendi hoſtis licentia, quæ rupto armis ſocietatis vinculo invaluit, ad legatos extendatur. De aliis vero, quæ bello, pacique communia ſunt, ſingulare aliquid in perſonis legatorum naturæ legibus conſtitutum eſſe, oſtendi nequit.

Qui vero fieret, ut Principis ſumma poteſtas, cui ante adventum legati nihil in territorio ejus exemtum fuit, imminui poſſet ingreſſu extranei, cui nihil in eo juris eſt. Qua item ratione illa lex, quæ legatos non niſi ad pacem, fœderaque facienda ſanctos fecit, ad flagitiorum licentiam pertinere poteſt? Delinquendo enim nec intra mandati fines, nec legatus eſt.

Quin ipſi Principes, quos legati repræſentant, ſi extra ſuum in alieno territorio morantur, non effugiunt plane auctoritatem territorii, in quo ſunt, (etſi ſi irreverenter Princeps territorii tanti hoſpitis majeſtatem haberet, ſuæ detraheret) nedum legati. Quod vero Albericus Gentilis, & Zouchæus d. tract. cap. 4. *plus tribuunt legato, quam ipſi Principi mittenti, imagini, ac umbræ, quam corpori, eo nihil plane abſurdius videri poteſt; cum legatus nihil juris, dignitatis, ſanctimoniæque habeat, niſi a conceſſione ſui Principis.*

Neque vero poteſt in eodem territorio niſi una eſſe ſumma poteſtas, ſive uni perſonæ, ſive pluribus inhærens. Igitur Rex, qui in alieno territorio moratur, vel ibi eſt ut Rex cum ſumma poteſtate, vel ut privatus. Non illud, quia præter ſummam ejus territorii poteſtatem alia adhuc in eo eſſet ſumma poteſtas; quæ ſe-

Digitized by Google

cum pugnant, *hoc magis*, *quod naturali ratione civitates*, *earumque ſummæ poteſtates*, *finibus territorii concluſæ eſſe*, *oſtenſum ſit* ſupr. §. 4. h. Cap. & Diſſ. *Quæ vero Zouchæus* d. cap. 4. *de Proconſule*, *qui urbe egreſſus ea*, *quæ voluntariæ juriſdictionis ſunt*, *ſtatim exercere poteſt*, *prolixe diſſerit*, *nihil equidem huc faciunt*; *præterquam enim quod juris illa civilis capita ſint*, *& Proconſul hæc jura intra fines Imperii*, *& ejus nomine peregerit*, *ex eo quoque*, *quod tantum in cauſis voluntariæ juriſdictionis*, *& ſoli Proconſuli*, *non aliis permiſſa fuerint*, *ſingulariter ita arbitrio legum civilium ſtatuta ea eſſe*, *facile apparet.*

Neque unquam de eo apud veteres dubitatum fuiſſe, *ullibi invenitur. Equidem cum Theodahatus Gothorum Rex increpationibus legatorum Juſtiniani offenſus in faciem iis diceret:* Tamdiu legatos dignitatem ſuam retinere, quoad ipſi ſuæ legationis officia obſervarent: at ſi Regem contumelia affecerint, vel adulterium commiſerint, occidi poſſe; *Legatus nihil excepit ratione fori*, *ſed* negavit, legatis per cuſtodias, quibus ſepti ſint, relinqui peccandi occaſionem, *apud Procop.* de Bell. Goth. lib. 1. fol. m. 15.

Et legati Athenienſium cum a Lacedæmoniis quaſi conſcii invaſionis, *quam Sphodrias fecerat*, *comprehenſi in vincula conjicerentur*, *nihil conqueſti ſunt de privilegio legatorum*, *ſed de cauſa ipſa reſponderunt*, *& ſe omnium ignaros eſſe teſtati*, *atque ita dimiſſi ſunt.* Xenoph. Rer. Græcar. lib. 5. fol. m. 388. *Et fruſtra eſt quod Zouchæus ait*, *videri eos non ad Lacedæmonios*, *ſed ad alios ablegatos fuiſſe: nam nec quidquam hujus ibi dicitur*, *& apud Lacedæmonios commorati ſunt; & licet id ita eſſet*, *ſi tamen in loco*, *ubi tranſeunt*, *conveniri poſſint*, *cum ubique apud amicos æque ſancti ſint*, (vid. infr. cap. 4. h. Diſſ.) *nedum apud hoſtes poterunt*, de quo ſupra. *Denique non modo cuſtodia detenti*, *ſed in vincula conjecti dicuntur.*

Ita Lampſaceni, *cum Verres Legatus Romanorum primarii civis filiam ad ſtuprum vi abducere tentaret*, *concione habita conſenſerunt*, *ſibi jus eſſe legati capiendi*, *ac puniendi*, *nec Romanos id improbaturos eſſe. Ita enim refert Cicero* I. Verrin. cap. 33, *concluſum ab omnibus fuiſſe*: Non eſſe metuendum, ſi legati nefarium ſcelus Lampſaceni ulti vi, manuque eſſent, ne Senatus, Populusque R. in eam civitatem animadvertendum putaret; quod ſi hoc jure Legati P. R. in ſocios, nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum ſervare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis eſſe pepeti ſatius, quam in tanta vi, atque acerbitate verſari. *Adeo vero id non improbarunt Romani*, *ut Cicero de hoc quoque crimine Verrem deinde accuſaverit*, *& Lampſacenos*, *qui precibus Romanorum civium victi eum dimiſerant*, *publice deprædicaverit.*

Maximis quoque ſtudiis agitata eſt lis illa in Anglia, *ubi Scotorum Reginæ legatus Roſſenſis Epiſcopus in Reginam Eliſabetham impie machinatus*, *rebelliumque nefariis conſiliis immixtus*, *indeque interrogatus*, *etſi ſatis impudenter contenderet*, rationes non alteri, quam ſuo Principi reddendas eſſe, *Cambd.* Hiſt. Eliſ. part. 2. an. 1571. pag. 217. *tamen captus*, *& in inſulam Eliam devectus eſt: tum vero Conſilio JCtorum publice habito*, *ac re perpenſa*, *ex eorum ſententia ei*, *acriter ante objurgato*, *reſponſum eſt*: Non amplius eum pro Legato agnoſcendum, ſed ut perniciose meritum male mulctandum eſſe. *Inde in arce Londinenſi arctiſſime cuſtoditus adeo judicium Reginæ ſubiit*, *ut ad articulos quoque*, *& omnia*, *quæ rogatus fuit*, *reſponderit.* Cambden. d. loc. p. 220. 221. 222. *Ut fruſtra omnino hic ſint effugia Zouchæi* dict. tract. cap. 7.

Idem Zouchæus fatetur, *Hiſpani Legatum in Anglia Epiſcopum Aquilanum*, *eo quod Italum*, *qui in alterum bombardulam diſploſerat*, *in ædes ipſius fugientem clam emiſiſſet*, *domo concluſum*, *& interrogationibus ſubditum*, *atque adeo judicio ſubjectum fuiſſe*, d. cap. 7.

Id quoque Bernardino Mendozæ, *uti antea Deſpeſio*, *utrique Hiſpaniæ Regis Legato in Anglia accidit*, *qui ejusdem flagitii poſtulati re deprehenſa regno exire juſſi ſunt*, Cambden. d. tract. part. 3. ad an. 1584. p. 404; *ut appareret*, *judicio eos ſubjectos*, *ſed pœnæ meritæ atrocitatem pro temporum rationibus remiſſam fuiſſe. Quod & Cambdenus de Mendoza addit*: Eum ſacroſancto legationis jure ad proditionem abuſum, antiqua ſeveritate igne, & ferro (ut multis viſum) perſequendum fuiſſe. *Unde miratur*, *quod hic homo*, *poſt tantam Reginæ clementiam fremens*, *furensque quaſi violato legationis jure in Galliam pervenerit: quaſi vero Legatus proditor Majeſtatis ſanctior ſit in alieno*, *quam ipſa ſacratiſſima*, *& Dei vicaria Majeſtas in ſuo; & ille plus juris in alieno habeat ad violandam ipſam*

Ma-

Majeſtatem, quam hæc [illegible] *ſuo ad ſe tuendam, proditionemque perſequendam.*

Quanquam vero ea res male habuerit Philippum Hiſpaniæ Regem, idem tamen & ipſe probavit in Legato Veneto, ad cujus domum cum quidam profugeret, ac Marchallus capiendi ejus cauſa domum Legati ingreſſus, at a ſatellitibus male tractatus eſſet, Præpoſiti juſtitiæ, præſente Legato, in aliam domum interim tranſire coacto, delinquentes apprehenſos alios capitis, alios fuſtigatione, alios ad triremes damnarunt; & ipſe Rex Hiſpaniæ Philippus literas ad Principes Chriſtianos dedit: ſe nolle Legatos ſuos immunitate muneris juſtitia ſanctiores eſſe, quin legibus Regni conveniri, & damnari poſſint, ſi quando facinus ab officio, aut mandato ſibi impoſito alienum commiſiſſent.

Equidem Zouchæus mirum in modum ſe torquet, ut hujus exempli vim effugiat; indeque gratis fingit, non Legati ſatellites, ſed hoſpitis famulos tantum condemnatos fuiſſe: & quod Rex permiſerit aliis Regibus vindictam in Legatos ſuos ibi delinquentes, id non factum eſſe quaſi agnoviſſet jus Gentium, ſed arbitraria ceſſione juris ſui, &c. ea quidem ſatis vana videntur. Nam auctor ille, quem cap. 6. *allegat Maerſellar, expreſſe refert, per familiam Legati vim factam fuiſſe; nec alter auctor, in quem incidiſſe ſe adeo gaudet* cap. 7, *id negat, ſed e contrario ait, feneſtras famulis vim minitantibus oppletas fuiſſe. Nec vero credibile eſt, hoſpitem Legati tantam manum famulorum aluiſſe, quorum alii ad mortis, alii ad fuſtigationis alii ad triremium pœnam damnati dicuntur. At vero omnes, qui deliquerant, excepto ſolo Legato, prehenſos, damnatosque fuiſſe, idem tradidit. Gratis igitur fingit Zouchæus, nullum e famulis Legati inter eos fuiſſe. Equidem contrarium quoque apparet ex allegatis literis Philippi, quæ de Legato, qui facinus admiſit, & ideo judicium pati cogitur, ad Principes ſcripſit, idemque de ſuis Legatis permiſit: quam inepte, ſi neque Legatus, nec famuli Legati tale quid paſſi fuiſſent? Quis vero crederet, tantum Regem tam temere jus ſuum adeo eminens (ne Legati ipſius alibi puniri ob delictum poſſent) ſine cauſa repudiaſſe, & ſe, ſuosque Legatos in tanto deteriorem præ cæteris Regibus (qui id non remiſerant) conditionem abjeciſſe, quinimo circularibus literis, nemine petente, & cum nulla eſſet cauſa, (uti nulla eſt ſi nihil vel in Legatum, vel in miniſtros ejus ſtatutum fuit) hanc tanti juris profuſionem ſignificaſſe? Certum itaque eſt, Regem literis his facti hujus, ne alii id calumniarentur, juſtitiam ex jure Gentium defendere, atque ut appareret, hanc vere ejus ſententiam eſſe, paria in ſuos Legatos delinquentes permittere voluiſſe.*

Sed & Henricus IV. Galliarum Rex in Legati Hiſpanici Miniſtrum, qui Secretarium Regis ad proditionem oppidi corrumpere conatus fuerat, judicium exercuit, eumque carceri incluſit, & Legatum Hiſpanicum eo nomine conquerentem maſcule refellit. Et frivolum eſt quod reponitur, non in Legatum, ſed ejus miniſtrum, nec in hunc graviorem pœnam ſtatutam fuiſſe: nam Legati comites æque, ac Legatum, ſanctos eſſe, conſtat; nec quæritur, quam pœnam, (quæ arbitrio judicis vel infligitur, vel remittitur) ſed an judicium pati cogantur.

Nec illud evitari poteſt, quod ex Warſevicio affert Kirchnerus (de Legat. lib. 2. cap. 1. n. 116.) *de Legato, qui ob adulteria & condemnatus, & ultimo ſupplicio affectus fuit, ſive a Luſitanis, ut Warſevicius refert, ſive a Tunetenſibus, ut Zouchæus ex Hotomanno conjicit,* dict. tract. cap. 7. in fin.

Ipſe Paulus IV. Papa cum Vegam Legatum Regis Hiſpaniæ in carcerem miſiſſet, eoque nomine Dux Albanus querelam moveret, reſpondit: Vegam fines mandati egreſſum, & muneris ſui oblitum eſſe, quippe ſeditionum, machinationum, conſiliorum, clam in S. S. & ſe initorum participem; ob id jus illud inviolabile, quod ad defenſionem obtendat, culpa ſua amiſiſſe, ut meruerit ſic habitum eſſe, & nunc etiam haberi, &c. *Thuan.* lib. 17. ad ann. 1556. p. m. 791.

Quibus in cumulum accedit, nec parum momenti affert, ſapientiſſimorum Germaniæ Principum Johannis Friderici Electoris Saxoniæ, & Philippi Landgravii Haſſiæ auctoritas, & teſtimonium, qui ſcripto publice edito ad Henricum Ducem Brunſvicenſem Ann. 1539. *ita reſcripſerunt:* Haben aber ſolche *Legaten* in Zeit ihrer *Legation* etwas verwurcket, betrugliche Sachen gebraucht oder gehandelt, ſo man ſie ohne Unterſcheidt angegriffen, gefanglich angehalten, ihre Briefe erbrochen, und zu Zeiten geſtraft, *apud Arum.* ad Aur. Bull. diſc. 1. th. 21. p. 40.

Alia exempla, auctoritatesque videri poſſunt apud Arumæum d. theſ. 21. & de Jur. publ. Diſc. 14. quæſt. 16. & Diſc. 29. Concl. 12. *Kirchner.* de Legat. lib. 2. cap. 1. num. 107.

& ſeqq. *Bodin.* de Republ. lib. 5. cap. 6. in fin. *Zouch.* dict. tract. c. 6. §. 12. *Perez.* C. de Legatione n. 11. *Quanquam non omnia, quæ allegant, exempla rei, quæ intenditur, probandæ ſatis conveniant. Quo & pertinet factum Pauli IV. Papæ, prout Thuanus* d. lib. 17. pag. 790. *id refert: nam Regis Hiſpaniæ Legatum, qui nihil deliquerat, ideo carceri incluſiſſe dicitur, quod cum bellum inter ipſum, & Regem ortum eſſet, Dux belli Hiſpanicus in ipſum duceret. Unde Thuanus,* Legatum, ait, nulla juris Gentium habita ratione in carcerem conjici juſſit; ex quo non prius dimiſſus eſt, quam pax anno ſequenti convenit.

Adverſus doctrinam tam evidentem, ac certam, & tot juris naturalis momentis gentiumque auctoritatibus ſubnixam, quæ afferri ſolent, mirum equidem eſt, quam fatiſcant, & langueant. Grotius, qui tract. de Jur. Bell. & Pac. lib. 2. cap. 18. §. 4. *cauſam hanc totam ad Jus Gentium voluntarium refert, & proinde unice quousque Gentes conſenſerint ſpectandum eſſe, putat,* (*quod refutatum eſt* cap. 1. h. Diſſ.) *in id duo maxime laudat judicia, Livii, & Salluſtii. Livius* lib. 2. c. 4. *refert*, Legatos Tarquiniorum conſpiraſſe cum adoleſcentibus nobilibus Romæ, & adoleſcentes in vincula conjectos, de Legatis paulo addubitatum fuiſſe; *tum quid decreverint Conſules de Legatis, ita addit:* Quanquam viſi ſunt commiſiſſe ut hoſtium loco eſſent, Jus tamen Gentium valuit.

Verum ille locus magis adverſatur haud obſcure Grotio, & qui eum ſequuntur. Duo enim ſunt decreti hujus membra: in priore refertur, quid de jure viſum fuerit conſulibus, ſeu, quid ſenſerint jure fieri potuiſſe; ſcil. Viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent; *adeoque iis Jus gentium non prodeſſe: in altero vero, quod tamen jus Gentium, remiſſo eo jure in hoſtes, quo uti potuiſſent, valuerit. Igitur mitiore via ultro uſi ſunt Conſules, & Jus Gentium, quod alias legatis competit, in hunc quoque caſum, quo ut hoſtes haberi, damnarique jure potuiſſent, extendi, ac valere placuit. Atque hæc ergo eſt vera loci hujus ſententia, quod legati rigido jure amiſerint quidem Jus Gentium, ſed nihilominus tamen id ipſum indultum fuerit. Nam quod Conſulibus viſum fuerit, Legatos ſubeſſe judicio populi Romani, vel inde quoque patet, quia abſque hæſitatione profecti dicuntur ad eos comprehendendos,* Liv. d. c. 4; *quod fieri non potuiſſet ſi exemti eorum juriſdictioni fuiſſent.*

Ita & alterius loci, qui eſt Salluſtii de Bell. Jug. cap. 35. *ſententia plane invertitur ab iis, qui diſſentiunt. Jugurtha Rex Romam venerat, & una Bomilcar comes ejus; adeoque hic proprie nec legatus, nec legati comes fuit, ſed fide publica, adeoque data ſecuritate adiit Romam; quod perinde eſt: nihil enim refert, jure Gentium, an pacto publico detur alicui ſecuritas. Hic Bomilcar inſtinctu Jugurthæ obtruncaverat Maſſivam Maſiniſſæ nepotem; quæſitumque, an non obſtante ſecuritate publice data in eum ſtatui potuerit; & ait Salluſtius:* Fit reus magis ex æquo, & bono, quam ex jure Gentium Bomilcar. *Ergo conſtat, reum eſſe factum; non potuiſſet autem reus fieri Romæ, niſi forum ibi competens fuiſſet. Quin factus eſt reus ex æquo, & bono; non igitur contra Jus Gentium. Certum ergo eſt, non hanc eſſe ſententiam, Bomilcarem non potuiſſe Jure Gentium reum fieri; ſed contra non tantum potuiſſe reum fieri, ſed & in vincula conjici, graviusque in eum, facto jam judicio, pro rei atrocitate ſtatui. Hoc autem, quod Jure Gentium fieri poterat, factum non eſt, ſed mitius cum eo actum, & dies tantum dicta: cæterum ipſe nec vinctus, nec comprehenſus fuit; quæ res deinde quoque viam ipſi aufugiendi fecit.*

Hoc ergo voluit Salluſtius, Bomilcarem reum factum fuiſſe non juxta rigorem Juris Gentium, *ſed mitius, & magis ex æquo, & bono. Hæc enim verba juri oppoſita ſignificant rigidi juris mitigationem, Græcis ἐπιείκειαν, ut in* L. 17. de Injuſt. rupt. irr. Licet ſubtilitas juris refragari videtur, attamen voluntas ex æquo, & bono tuebitur. *Et in* L. 16. ff. de Cond. & dem. *dicitur:* In his poſſunt res ex æquo, & bono interpretationem capere; ea vero, quæ ex teſtamento orirentur, neceſſe eſt ſecundum ſcripti juris rationem expediri. *Add.* l. 8. C. de Judic. & Cicer. lib. 7. ad Attic. ep. 7. *Inde natum, æqui, bonique facere, conſulere, &c. id eſt, in mitiorem, clementioremque partem facere. Idem Cicero late* in Orat. pro A. Cæcin. circa fin. Tum, *ait*, ad iſtam orationem decurrunt, cum ſe in cauſa, putant, habere æquum, & bonum, quod defendant; ſi contra verbis, & literis, &, ut dici ſolet, ſummo jure contenditur, ſolent iſti iniquitati & boni, & æqui nomen, dignitatemque opponere: tum vociferantur, ex bono, & æquo, non ex callido, verſutoque jure rem judicari oportere. *Intelligitur ergo his verbis ratio mitior, juri duriori oppoſita.*

Quin ex hoc ipſo exemplo evidentiſſime ſententia;

Digitized by Google

tentia, quam defendimus, confirmatur. Refert enim Salluſtius d. l. *Jugurtham hunc reum, ne ſupplicium de eo ſumeretur, clam dimiſiſſe in Numidiam. Atque adeo non tantum actu reus factus fuit ille; ſed & agnovit Jugurtha, ſupplicium de eo Romæ, non obſtante data ſecuritate, ſumi potuiſſe.*

Cætera, quæ adducit Grotius d. l. *ipſe conjecturas eſſe, ait, ex quibus colligere intendit, placuiſſe Gentibus ut legati videantur extra territorium eſſe. Verum in genere primum notamus, nec ex conjecturis jus naturæ oriri, ſed id probandum eſſe: nec etſi probaretur, Gentibus ita placuiſſe, exinde obligarentur ſummi Principes, qui non tenentur placitis Gentium, ſed ſolo jure naturæ. Nec eſſet id jus naturæ, ſed jus Gentium ſaltem ſecundarium, de quo hic non quæritur.* Vid. ſupr. h. Diſſ. cap. 1. *Denique nec ex ſingulis, quæ adducit, quicquam inferri poteſt, ut jam apparebit.*

Primum enim ait, Privilegia ita intelligenda, ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, nihil præcipui. *Reſp.* 1. *Hoc equidem inſigne, ſatisque eximium eſt, quod legati, qui hoſtes ſunt, & ab hoſtium partibus veniunt, & qui proinde jure belli ut hoſtes haberi, occidi, ſpoliari, lædique poſſent, non modo æque tuti ſint, ac amici, ſed & apud hoſtes ipſos ſancti, & inviolabiles. Tanta itaque, tamque eximia hujus privilegii vis eſt, ut juri belli non modo deroget, ſed illud quoque in univerſum in perſonis legatorum aboleat, atque cum inviolabili ſanctimonia commutet; cum alias hæc duo invicem contraria fuerint, hoſtem, & ſanctum eſſe: ut apud Virgil. Æneid.* lib. 3. verſ. 406.

> Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
> Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.

2. *Sed nec id adeo efflagitamus, ut jus legatorum pro privilegio habeatur; cum ſufficiat, jure naturæ communi Legatorum ſecuritati, non flagitiis cautum eſſe.*

Deinde ait: Securitas Legatorum utilitati, quæ ex pœna eſt, præponderat: nam pœna haberi poteſt per eum, qui miſit; qui ſi punire nolit, bello exigi ab ipſo poteſt: nec bello nos eximet legati pœna, ſi factum ejus probet qui miſit. *Reſp.* 1. *ſecuritati legatorum nihil decedit etſi impune delinquere non auſint, ut probatum* cap. 2. *Nec* 2. *naturæ jure quæritur, quid parti alteri utile, ſed quid juſtum ſit.* 3. *Mirum vero ſi quis collata ſecuritate legati cum ſecuritate Principis, ac Reipublicæ, illam huic præferre haud erubuerit, & magis proſpectum vellet perſonæ legati, quam toti civitati, ejusque Principi, apud quem degit. Quid enim non metuendum Principi ab hoſtis miniſtro, qui legati jure prope domeſticus eſt; animo, quem hoſtilem retinet, hoſtis; impunitatis fiducia ferox, & tumidus? Quid non auſurus eſt legatus in Principem, ac Rempublicam hoſtilem, cui occaſio, & impunitas audaciam accendunt, & ſpes promerendæ Principis ſui gratiæ animum, ſtudiumque machinandi, graſſandique acuunt? Hoc exempla Legatorum in Reginam Angliæ Eliſabetham conſpirantium docuerunt; quam ipſa quotidie prope in diſcrimen vitæ, Regnique adducta, ipſique quotidie, in propriis prope Laribus, cum tot periculis de omnibus fortunis dimicandum fuerit: uti ex Camdeno expoſitum eſt, uberiusque videri poteſt. Cui igitur utilius eſt proſpici, Principi, totique Reipublicæ, ut tuti, an perſonæ legati, ut impunis ſit? Denique* 4. *quis probet conſilium Grotii, bello potius pœnam a Principe, qui legatum non punit, exigere; quia ſi is factum probet, pœna Legati bello nos non ſit exemtura? Id enim negari plane nequit, ſatius utique eſſe, pœnam jure imperii a legato, quam bello a Principe adverſario cum ſummo diſcrimine Reipublicæ exigere. Quodſi hic vindictam bello moliatur, injuria molitur, quæ alteri jus puniendi auferre nequit; expectandusque eſt, cæteris paribus, belli eventus mala cauſa dignus.*

Porro addit Grotius: Parte altera valde in lubrico locatur ſalus Legatorum, ſi actuum ſuorum rationem alii reddere debeant, quam a quo mittuntur: nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint utriusque partis conſilia, vix eſt ut non ſemper aliquid in Legatum dici poſſit, quod criminis accipiat ſpeciem. *Reſp. Uti idem prope eſt cum præcedente argumento, ita eadem reſponſio. Magis utique in lubrico locatur ſalus Principis, & totius Reipublicæ, ſi in ejus quaſi ſinu Legatus hoſtis impune delinquere, machinari in rempublicam, &c. poteſt. Quid igitur potius, Legati perſona, an reipublicæ? Cæterum, nec ſaluti Legatorum inſidias lex naturæ, ſed flagitiis pœnas ſtatuit: nec videndum, quid utile; ſed quid juſtum ſit, quæritur. Sed nec in lubrico locatur ſalus Legatorum, ſi jure agunt.*

agunt. Quin etſi in eos quid ita ſtatuatur, id per injuriam fiet, quæ fieri poſſet ſive jus puniendi ſit Principi, ſive non ſit. Si igitur ſalus Legati in lubrico eſt apud Principem, ad quem mittitur, id non eſt ex jure puniendi, ſed ex injuria. In eo vero maxime fallitur Grotius, quod ait: ſemper aliquid in legatum dici poſſet, quod criminis accipiat ſpeciem. *Poteſt enim Legatus cauſam Principis ſui apud eum, ad quem mittitur, palam omni ſtudio, & contentione agere; quod in ſpeciem criminis verti neutiquam poteſt: at vero clam machinando in Principem, vel alios lædendo, omnino delinquit; neque id ſpeciem delicti habet, ſed verum omnino delictum eſt.*

Quod præterea Grotius d. l. *concedit, non modo Legatum juberi poſſe ut e territorio abeat, ſed & ſi neceſſe ſit, capi, & interrogari, eo agnoſcit, Legatum ſubjectum eſſe Juriſdictioni Principis, ad quem mittitur: alioquin enim ſi exemtus eſſet ei Juriſdictioni, nec capi, nec interrogari poſſet; quippe qui ſunt actus Judicis, & Juriſdictionis.*

Afferuntur quoque plurima exempla eorum, qui Legatos delinquentes remiſere ad Principem ſuum; de quibus Zouch. d. tract. cap. 5. *Verum, ex talibus exemplis nihil concluditur: ex eo enim, quod plurimi Principes dimiſerint Legatos delinquentes, non ſequitur, quod jure ad id obligati fuerint, vel obligatos ſe crediderint, cum vel ex gratia, ac clementia, vel ex animi magnitudine, & generoſitate, vel pro Republica ſua, temporumque rationibus ita egiſſe potuerint. Non enim magni Principes ſemper attendunt, quid facere jure poſſint, ſed & quid conſultius ſit ſibi, ac Reipubl. ſuæ, quid generoſius, quid decentius, &c. At ex eo, quod populi, ac Principes in Legatorum delicta inquiſiverint, & animadverterint, ſequitur, id jure naturæ ſibi licitum, permiſſumque ſenſiſſe. Itaque ex his affirmative, ut loquuntur ſcholæ, inferri poteſt; ex illis negative non poteſt.*

Etſi igitur hoc præſertim ſeculo Principes, ac Populi Europæ vix, vel rariſſime in Legatos ſi quid admiſerint, ſtatuere, ſed vel illud diſſimulare, vel Principi ipſorum denunciare ſoleant; non tamen inde concludi poteſt, quod jure non poſſint in eos ſtatuere: ſed quod vel id præſenti rerum ſtatui non conducere, vel quod generoſius id eſſe, exiſtiment, ita agere; vel denique ſi id juris eſſe velint, non eſſe hoc niſi jus Gentium ſecundarium, quod ſummos Principes, qui non niſi Deum ſuperiorem agnoſcunt, non obligat, ut ſupra dictum.

De Legatorum perſonis] „ An hæ ex delicto conveniri poſſint? nam quod violari, „ i. e. vis injuſta eis inferri non poſſit, cer„tum eſt. 1

Deinde de comitibus eorum, ac bonis] „ De „ quibus infra §. 8. & *ſeq.* agemus.

Vim duntaxat injuſtam a Legatorum corporibus arceri] „ Quam ſententiam poſt B. Pa„rentem etiam nos defendimus.

Cenſent enim, privilegia ex jure communi interpretanda] „ Ita ut non dentur delin„quentibus: quod verum omnino eſſe, ratio„nibus naturæ demonſtratum eſt.

Sed ita demum ſi jus gentium ab eo læſum ſit] „ *Perez. C. de legat. n.* 10. Immo jure „ naturæ eadem ratio eſt in delictis civilibus; „ nam cum legatus ſub jurisdictione illius „ territorii ſit, omnes ejus actus quoque „ ſubſunt legibus illius territorii: quanquam „ Principes non ſoleant minima ejusmodi cu„rare in exterorum legatis.

Nam in jure gentium jus naturæ includitur] „ Immo jus gentium eſt ipſum jus naturæ; „ nec aliud jus gentium, quod non ſit ſimul „ jus naturæ, datur.

Ita ut ex omnibus delictis puniri jam Legatus poſſit] „ Quia violans jus gentium ipſum „ jus naturæ violat.

Niſi quæ ex mero jure civili] „ Immo & „ ex his puniri poteſt. *Vid. notam ab hac „ retro tertiam.*

Reſtringunt hoc] „ Quod ſcilicet ex omni„bus delictis juris gentium puniri poſſit.

Quæ contra ſtatum reipublicæ, aut dignitatem ejus] „ Non ergo quæ contra privatos „ fiunt; quo pertinent homicidia, adulte„ria, &c.

Quod ipſum ſunt qui periculoſum putant] „ Adeoque tutius eſſe, ajunt, hanc quoque „ cauſam committere mittenti. At nos non „ quærimus, quid tutum, ſed quid juſtum „ ſit; & diximus, omnia legati delicta judi„cio ejus, ad quem mittitur, ſubeſſe.

Et querelas exponendas ei, qui miſit] „ At „ hic plerumque conſors, quin Auctor cri„minis eſſe ſolet: vix enim legatus conſpi„rare absque præſcitu mittentis contra eum, „ ad quem mittitur, ſolet.

Conſulendos reges] „ At hi judicium in „ neutrum habent; adeoque effectum ejuſ„modi conſultatio nullum haberet.

Quod prudentiæ eſt] „ Quæ jus non ef„ficit.

Quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, ſed ex voluntate gentium 2

tium &c.] „ Immo jus non violandi legatos ex ipſo jure naturæ ſequi, probavimus; ſed eo non contineri facultatem delinquendi, ex eodem naturæ jure demonſtravimus.

Potuerunt autem gentes aut omnino cavere, &c.] „ Adeoque omnia a conſenſu, voluntate, & arbitrio gentium dependere, putat. At ſæpius jam dictum eſt, tale jus gentium non dari: adeoque jura legatorum exinde modum accipere non poſſunt.

Nam & hinc] „ Senſus eſt, pro jure puniendi delinquentes militare rationem, quod nemo impune delinquere debeat.

Et inde utilitas Legationum] „ Pro immunitate a pœnis militare rationem, quod ſub eo prætextu nullus legatus ſecuritatem in alieno territorio haberet.

Spectandum ergo quousque gentes conſenſerint] „ Fruſtra id ſpectaretur, cum 1. talis conſenſus univerſalis non detur; nunquam enim gentes omnes inter ſe convenerunt. 2. Sed & ſi moratiores quædam ita convenerunt, id valebit ex pacto, adeoqoe hactenus ex ipſo jure naturæ. At 3. id tum ad alios, quam inter quos ita convenit, extendi non poteſt; neque enim paciſcentes aliis gentibus jus hoc obtrudere poſſont. Sane, 4. res hæc innumeris difficultatibus ſubjecta eſſet; quis enim probare poterit, gentes ita conveniſſe? Pacta expreſſa non exſtant; adeoqoe ex factis id dijudicandum eſſet: facta autem utrinque afferri ſolent, & poſſunt. Præterea negari nequit, facta illa ex humanitate, & prudentiæ regulis, illo tempore admiſſa eſſe, non ex obligatione ulla, &c.

Quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt.] Immo ex exemplis punitorum legatorum evinci poteſt, jure id fieri potuiſſe, cum rationem juris naturæ pro ſe habeant. Exempla autem remiſſorum legatorom nihil probant, quia ex humanitate, & rationibus politicis id factum eſſe poteſt.

Exſtant enim ſatis multa in utramque partem] „ Vidimus enim, aliquando legatos delinquentes punitos, aliquando dimiſſos fuiſſe.

Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia] „ Ex his enim jus gentium ſecundarium probari, dixit Auctor *proleg.* §. 46. & *L.* 1. *c.* 1. §. 14. At ſapientes illi, eorumque conſenſus, jus obtrudere gentibus nequeunt. Accedit, quod judicia ſapientum admodum differant.

Tum ad conjecturas] „ Conjecturæ nullum jus probant, nedum jus gentium voluntarium; quale plane non exiſtit.

Judicia duo habeo] „ Utrumque contrarium 3 eſſe Auctori, demonſtratum eſt *ſupra a B. Par.*

Quanquam viſi ſunt commiſiſſe ut hoſtium loco eſſent] „ Adeoque de jure naturæ, & quod jure occidi potuerint, dubium non erat: ſed eo non obſtante utile pro præſenti rerum ſtatu viſum fuit, ſecuritatem juris gentium ipſis indulgere; valuit igitur privilegium juris naturæ, & gentium ex mera humanitate.

Jus gentium extendi] „ Immo *jus gentium voluntarium* non extenditur, ſed ipſum jus naturæ: hujus juris privilegium indultum immeritis fuit ex mera ratione prudentiæ.

Sed recte a majori] „ Quod nimirum in comites legati jus gentium ſtatuit, id magis in ipſo legato obtinere debet.

Fit reus magis ex æquo, & bono] Verum hujus effati ſenſum explicavimus in *Diſp. de legato ſancto, non impuni cap.* 3. §. 3.

Additio.

„ Verus horum verborum ſenſus hic eſt: Bomilcarem potuiſſe reum fieri *jure gentium*; adeoque puniri *jure naturæ*, potuiſſe ob cædem Maſſivæ; at magis obtinuiſſe ut mitius cum eo ageretur: nam nec vinctus, nec comprehenſus, ſed ſaltem dies ei dictus, eoque aufugiendi tempus datum fuit. Hic igtur *reus factus eſt magis ex æquo, & bono* (noluere enim Romani ſuo jure uti) *quam ex jure gentium*, quod permittit in reos tales animadvertere.

Bonum, & æquum, i. e. merum jus naturæ] „ Immo bonum, & æquum opponitur rigori juris gentium, ſeu naturæ: *Vid. ſupr. c.* 16. §. 11. *ibique not.*

Pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit] „ Fatetur ergo Auctor, jure naturæ legatum delinquentem puniri poſſe, at id jure gentium voluntario mutatum eſſe. Cum vero tale jus Gentium voluntarium non exiſtat, certum eſt, ſolum jus naturæ in legatis obtinere.

At jus gentium legatos, &c. excipit] „ Hæc verum non eſſe, modo diximus.

Et qui his ſimiles fide publica veniunt] „ Exemplum, quod Salluſtius propoſuit, loquitur de Jugurtha, qui non fuit legatus, ſed rex, qui cauſæ ſuæ dicendæ cauſa Romam fide publica venerat. *Vid. ſupr.*

Contra jus eſt gentium] ,, Immo non eſt ;
,, nam tale jus gentium non exiſtere, ſæpius
,, dictum eſt

Quo vetari multa ſolent, quæ jus naturæ permittit] ,, Late hoc refutavimus ſupra *l.* 1.
,, *c.* 1. §. 14. *Conſ. Diſſert. proœm. IV.*
,, §. 15.

4 *Conjectura quoque*] Auctor enim ſuppoſuit ſupra *n.* 2. *in fin.* ſi exempla dubia ſunt, recurrendum eſſe ad ſapientum judicia, & ad conjecturas.

Verius enim eſt, privilegia ita intelligenda, ut tribuant aliquid ultra jus commune]
,, Privilegium enim eſt quaſi priva lex, i. e.
,, lex ſingularis, adeoque quæ derogat juri
,, communi.

Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet] Immo magni hoc eſt, quod cum communi naturæ jure ut hoſtes (nam de ejusmodi legatis agimus) violari, & occidi poſſint, etiam inter hoſtes ſancti, eoque tuti ex ſpeciali naturæ privilegio ſint.

Quod ſecuritas Legatorum utilitati, quæ ex pœna eſt, præponderat &c.] Immo utilius eſt proſpicere ſecuritati reipublicæ, & principis, quam legato delinquenti. *Vid. ſupr.*

Nam pœna haberi poteſt per eum, qui legatum miſit] Idem dici de omnibus extraneis in territorio degentibus poſſet. Id ſaltem quæritur, an mittenti legatum jus puniendi in alieno territorio competat ? Hoc negamus; injuria enim facta eſt Principi, ad quem mittitur, vel ejus ſubdito : teſtes ſunt in eodem territorio, &c. adeoque ineptum eſſet, demere huic principi poteſtatem cognoſcendi de tali injuria, eamque concedere extraneo, cum facultate evocandi teſtes, &c. Accedit, quod in iis delictis, quæ ſtatum concernunt, ipſe mittens plerumque complex delicti ſit, adeoque ei judicium committi non poſſit.

Volentem] ,, i. e. Qui promittit, ſe pœ-
,, nam a ſuo legato ſumturum.

Tanquam criminis approbatore] ,, Dixi-
,, mus, jus puniendi omnino domino terri-
,, torii competere, adeoque jure naturæ his
,, ambagibus opus non eſſe.

Satius unum plecti] ,, Hæc non eſt ratio
,, juris, ſed æquitatis, & prudentiæ.

Legati pœna bello nos non eximet] ,, At
,, tunc injuria eſt penes eum, qui bellum
,, movet, quam Deus, bellorum arbiter,
,, & judex, vindicaturus erit. *Vid. ſupr.*

Parte vero altera valde in lubrico locatur ſalus Legatorum] ,, Si legatus agit id, quod
,, juſtum eſt, non erit in lubrico poſita ejus
,, ſecuritas.

Vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit] ,, Sed tunc injuria eſt a parte ejus,
,, qui crimina legato imputat, ubi non ſunt ;
,, & ideo bello petendus, quia injuriam fe-
,, cit ſubdito mittentis. *Vid. ſupr.*

Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, &c.] ,, i. e. Quanquam certo de crimine
,, commiſſo conſtet.

Sufficit tamen ad æquitatem, & utilitatem legis univerſalis periculum univerſale] ,, At
,, 1. verum non eſt, talem legem univerſa-
,, lem, qua legati delinquentes puniri a
,, domino territorii prohibentur, exiſtere.
,, 2. Negamus, periculum univerſale eſſe ſi
,, puniretur. 3. Puniens ſuo jure utitur ; &
,, ob metum injuriæ accipiendæ jus ſuum re-
,, mittere nemo tenetur.

Placuiſſe gentibus, ut communis mos &c. pateretur exceptionem in legatis] ,, Fabula hæc 5
,, eſt. Gentes nunquam convenerunt, nec
,, commune tale placitum ſtatuerunt ; nedum
,, id univerſale erit : ſed ſi de tali pacto con-
,, ſtat, id inter illas ſaltem obtinebit gentes,
,, inter quas vel verbis, vel factis reiteratis
,, de tali placito conſtat.

Ut qui ſicut fictione quadam habentur pro perſonis mittentium] ,, Immo repræſen-
,, tativa illa qualitas non ex fictione eſt ; ſed
,, ex ipſa naturali ratione ſequitur. Quod ita
,, probat B. Parens *in diſp. de repræſent. leg.*
,, *qual.* §. 5. *ſeq.*

Præter *illud, (ſcil. quod legati ſint inviolabiles) duo adhuc ſpectantur in legatis : ſcil.* 1. *vis, & auctoritas tractandi, & negotiandi nomine mittentis, quam ex mandato, quo ipſi id committitur, habet :* 2. *dignitas quadam, qua repræſentat ipſum principem mittentem, quam conſequitur tali charactere a mittente ſibi conceſſo. Hæc duo ſcite conjunxit Cicero* Orat. 50. *ſeu* Philip. 8. *ubi Legato P. R. tribuit* auctoritatem Reip. & faciem ſenatus; *ita enim de C. Popilio P. R. legato loquitur :* Senatus faciem ſecum attulerat, auctoritatem Reipubl. *Per* faciem *enim intelligit illam imaginem, ſeu qualitatem repræſentativam, qua legati referunt perſonam, & faciem quaſi mittentis, qui tunc erat Senatus, quippe qui vice populi conſulebat Republica, & Legatos mittebat ; per* auctoritatem *autem intelligit ipſam poteſtatem agendi nomine totius populi, ſeu Reip. Rom. Eodem fere modo Tacitus illa duo conjungit* lib. 1. hiſt. *ubi de Legatis Galbæ, inter quos debebat eſſe*

Piſo,

Digitized by Google

Piſo, *ait:* Quod Legati auctoritatem ſenatus, Piſo dignationem Cæſaris referre debuerit; *a Senatu enim miſſi*, *&* *mandatis inſtructi videbantur* : *Piſo autem ideo additus*, *ut ipſius Imperatoris perſonam referret.*

Prius illud, mandatum *ſcil. itidem omnibus nunciis publicis commune eſt*, *ſine quo nemo quicquam in publicis agere poteſt : etſi enim in privatis negotiorum geſtores admittuntur ſine mandato, publicis tamen nemini ſua ſponte immiſcere ſe permittitur. Solent autem illa mandata hodie vulgo* inſtructiones *dici; de quibus nunc non agimus.*

Alterum autem, *ſcil.* repræſentativa illa qualitas, *quam nunc ſolam tractamus*, *non omnibus nunciis competit*, *ſed iis tantum*, *qui ſub hoc charactere in ſpecie mittuntur. Etſi enim alii quoque ſint nuncii publici*; *qui honeſtiore ſunt conditione*, *ac loco*, (*prout ſcil. digniore titulo*, *atque officio mittuntur*, *cum officiis publicis honeſtioribus alia quoque dignitas annexa eſſe ſoleat*) *non tamen facile ad id faſtigii evehuntur*, *ut principem*, *ejusve dignitatem repræſentent.*

Hæc igitur repræſentatio non eſt ipſa dignitas Principis, *ſed ejus quædam imago*, *&* *umbra*, *qua Legatus non fit Princeps*, *ſed aliquam principis ideam*, *ac formam refert. Neque proinde dignitas Legati par eſt dignitati Principali*, *ſed ita ei ſimilis*, *ut imago rei*, *idea veritati*, *umbra corpori* : *ex qua ratione jura*, *&* *dignitas Legatorum facile reſtringi*, *&* *a juribus*, *ac ordine verorum principum ſecerni poſſunt.*

Nam I. *non valet illa repræſentatio*, *quando Legatus concurrit*, *ſeu comparatur cum alio vero Principe*, *hic enim etſi domino Legati inferior ſit*, *Legato tamen præfertur*, *cum imago*, *&* *veluti umbra rei non ſit potior ipſa re*, *fictio veritate. Quam rationem*, *ceu naturalem*, *allegat quoque JCtus* in l. 23. princ. lib. & poſthum. *indeque concludit*, *filium*, *qui a patre emancipatus iterum arrogatur*, *potius tamen pro naturali habendum; addita ratione* : ne imagine veritas naturæ adumbretur; *licet alias adoptio idem valeat*, *quod generatio. Sic bona fidei poſſeſſor habetur pro domino*, L. 146. R. I. *&* *perinde rem vindicat*; tot. tit. dict. Publ. in rem act. *at verus tamen dominus ſi concurrit cum poſſeſſore*, *omnino præfertur*, *oppoſita exceptione juſti dominii*, l. pen. dict. tit. *Jus ex præſumtionibus*, *&* *conjecturis ſæpius inducitur*, *ac ſi vere eſſet*; *&* *eadem eſt vis taciti*, *&* *expreſſi* : *ſi tamen collidant conjectura*, *&* *rei evidentia*, *tacitum*, *&* *expreſſum*, *omnino potior eſt evidentia*, *&* *expreſſio.* L. 25. §. 1. Legat. 3. l. 137. §. 2. in fin. V. O. *Eodem modo Legatus*, *tanquam imaginarius*, *&* *fictitius Princeps*, *dignitatem veri quidem Principis refert*; *at huic*, *ſi concurrat*, *omnino ratione quoque naturali concedit.*

Cum igitur non concurrant Legatus, *&* *Princeps*, *quando in diverſis ſunt collegiis*, *legatus in ſuperiore collegio locum retinebit*, *ſi Princeps ipſius membrum ſit illius collegii*, *licet in inferiore collegio ſint veri principes* : *non enim hoc caſu perſonæ collegiorum*, *ſed collegia*, *&* *corpora conferuntur*, *&* *quæque perſona ratione ſui tantum collegii*, *aut conſeſſus*, *priorem*, *vel inferiorem locum obtinet*, *non vero ratione alterius*, *in quo nullum locum*, *adeoque nec priorem*, *nec deteriorem habet*; *qui in omnibus Imperii conſtitutionibus perpetuus eſt ſubſcriptionum ordo*, *cujus vigore* 1. *Electores*, 2. *horum Legati*, 3. *Principes Eccleſiaſtici*, 4. *horum Legati*, 5. *Principes ſeculares*, 6. *horum Legati*, *&* *ſic deinceps collocantur*, *ut ſemper legati veris dignitatibus in eodem collegio cedant*, *in alio inferiore autem præcedant. Unde quoties more receptum*, *ut in proceſſu publico ſinguli tantum ordines*, *ſeu membra inter ſe conferantur*, *Legatus ſi cum Principe concurrat*, *ejusdem duntaxat ordinis honeſtiore latere*, *non autem ipſo ordine Principi cedit.*

Falluntur igitur omnino Paſcalius, Zouchæus, *aliique*, *qui legatos alteras*, *ſeu geminas Principum perſonas ita eſſe*, *ſtatuunt*, *ut idem omnino*, *qui Principi*, *honor iis debeatur* : *excepto ſaltem principe*, *ad quem miſſa eſt legatio*, *quippe qui in proprio territorio potior ſit*; *&* *aliud ſpecialiter moribus Germanorum ſaltem invaluiſſe. Hæc* *&* *ſententia*, *&* *argumentatio multa peccat*, *ut partim ex jam tradita ipſius repræſentationis natura patet.*

II. *Ex eadem repræſentationis figura ſequitur*, *quod hæc legatorum dignitas tantam obtineat*, *quatenus*, *&* *quamdiu Principem repræſentant* : *nimirum*, *in negotio ipſis commiſſo*; *quo peracto*, *licet adhuc ſubſiſtant in eodem loco*, *deſinit dignitas repræſentativa*, *etſi inviolabilitatis jus nondum ceſſet* : *quippe quo continetur*, *ut toto itinere*, *&* *donec reverſi fuerint*, *ſecuritate iſta*, *qua alias ſine effectu eſſet*, *gaudeant. Durante autem negotiatione omnia legatorum jura*, *&* *ipſa quo-*

que dignitas repræſentativa, non in actibus modo ad legationis negotium pertinentibus, ſed aliis quoque, obſervanda ſunt, quippe quæ legatis toto illo tempore ſine interruptione cohærent. Suntque hæc fere quotidiana.

III. *Sequitur inde, quod legati non poſſint ſibi arrogare ea, quæ vel ſua natura, vel moribus, & jure gentium ipſis perſonis verorum Principum ſunt propria, & quaſi reſervata. Ita legati non utuntur titulis ipſorum Regum, ac Principum:* v. g. invictiſſimi, ſereniſſimi &c; *neque ornatu eorum proprio, aliisve vero Principi reſervatis inſignibus: unde nec menſæ, quæ in ſolennibus Curiis Imperatoris cuique Electorum parata eſt, Legatis aſſidere licet*, per Aur. Bull. tit. 24. §. Quandocunque.

Hanc qualitatem, ſeu dignitatem repræſentativam tantum concedere poſſunt illi, qui habent veram: quia is demum alii poteſtatem aliquam committere poteſt, qui ipſe eam jure proprio, non alieno beneficio, habet: per. l. 5. Juriſd. l. 5. Off. ejus, cui mand. text. eleg. in c. 1. de Ordin. in 6. *Id enim aliis demum concedere poſſumus, quod noſtrum, non quod alienum eſt; & ille demum alii quid committit, qui ipſe negotii dominus eſt*, l. 1. l. 33. §. 3. l. 67. & paſſ. ff. Procurat.

Unde efficitur, quod legati aliis hanc qualitatem concedere non poſſint, qui eam non ſuo, ſed vicario jure habent, quo alium repræſentant, per §. præced. *Neque legatus per alium repræſentari poteſt, quia imago non eſt imaginis, ſed rei, nec fictio fictionis, aut umbra umbræ, ſed corporis, ſcilicet, ipſius Principis, cujus dignitatem legatus alii committere nequit. Delegatus quidem Principis ſubdelegare poteſt;* tot. tit. paſſ. X. de Off. deleg. *ſed id inde eſt, quia negotium delegati, quod eſt juriſdictio, non eſt ita proprium Principi, quin alii quoque ejus ſint capaces, & committere aliis quoque poſſint.*

Aliud ſtatuendum de tutoribus, & curatoribus Principum: quippe qui domini loco ſunt, neque alicujus negotii, ſed univerſi territorii, ejusque jurium regalium, inter quæ eſt jus mittendi legatos, adminiſtrationem gerunt; adeoque eadem qualitate, qua domini legatos mittere poſſunt: uti quotidie fit.

Committi vero hanc qualitatem omnibus poſſe, nihil videtur impedire ſi abſolute de jure mittentis quæras; cum in poteſtate Principis ſit, dignitates, cui velit, conferre: & mendicos quoque legatos egiſſe, & Ludovicum XI. Galliarum Regem tonſorem ſuum legatum ad Aurelianenſem, & Galeacium Mediolani Ducem obſcurum hominem ad Regem Galliæ miſiſſe, Comminæus refert; & occurrunt hujus rei exempla paſſim alia. Convenientius tamen eſt, ſi inprimis rationes politicas ſpectes, ut perſona reſpondeat muneri injuncto, tum ratione generis, tum ratione doctrinæ, & rerum experientiæ: nec deſunt exempla eorum legatorum, qui propter obſcuritatem non admiſſi ſint; & tonſor ille, quem antea diximus, legatus Regis Galliæ, ab iis, ad quos mittebatur, fere trucidatus fuit: cum ad contemtum ejus, cui legatio mittitur, pertinere videatur ſi nimis viles, & obſcuri mittuntur.

Eo autem fine illa repræſentatio inventa videtur, ut negotia majori auctoritate, & efficacia explicare, & facilius in præſentiam Principis, ac colloquendi familiaritatem admitti poſſint legati; quibus auctoritas, & dignitas, facilem cum ipſo Principe conſuetudinem conciliat.

Effectus ejus ſunt, ut iidem, qui Principi, honores Legato exhibeantur, juxta proportionem, & limites, quos antea monſtravimus. In quibus ſpectandum tum officium ipſius Legati, tum Principis, ad quem mittitur. Ipſe Legatus non tantum poteſt, ſed & tenetur ordinem dignitatis domini ſui religioſiſſime ſervare, cum nihil ipſe poſſit de Majeſtate, ac juribus domini ſui remittere.

Unde Arſaces Rex Perſarum legatum ſuum Orobazum, quod Syllæ, ad quem miſſus fuit, loco ceſſiſſet, reverſum capite punivit: trahi enim id quodammodo ad crimen vulgare violatæ Majeſtatis poteſt ſi quis, inprimis legatus, dignitatem Principis ſui ita profanet, eique in loco, ubi de ipſius præjudicio agitur, detrahat, arg. l. 4. §. ult. l. 6. ff. Ad l. Jul. Maj. *Princeps vero, ad quem mittitur legatus, honores ſolitos, de quibus nihil nunc dicimus, ei denegare non poteſt: unde ſæpius iis non exhibitis legati re infecta diſceſſerunt.*

Senatus faciem ſecum attulerat] „ Senſum „ hujus locutionis modo expoſuimus.

Ita etiam fictione ſimili conſtituerentur quaſi extra territorium] „ Quid non, quæſo, ex „ ejuſmodi fictionibus inferri poſſet? Sane, „ rex ipſe in alieno territorio degens ſubje- „ ctus eſt legibus ejus territorii, neque hic „ extra territorium eſſe fingitur; nedum

igitur

Digitized by Google

„ igitur id de ejus legato dici poteſt. Sed & contrariatur ſibi ipſi Auctor; ſi enim fictione quadam extra territorium conſtituitur, nullus actus jurisdictionis in eum exerceri poteſt: at ipſe Auctor aſſerit, capi eum, interrogari, ſcripta examinari, & ut e territorio decedat, juberi poſſe, ſi neceſſitas id exigat. *Vid. n. ſeq.*

Unde & civili jure populi] „ Immo tenentur, quia territorii jurisdictio fundata eſt eſt in omnes, qui in territorio ſunt: idque experientia quotidiana docet; nam & acciſas ſolvere, & viſitationibus res ſuas ſubjicere tenentur: etſi verum ſit, in levioribus, & ubi de lucro Principis non agitur, id negligi ſolere.

Aut diſſimulandum erit] „ Quod in levioribus quoque fieri ſolet.

Aut e finibus jubendus excedere legatus] Adeoque agnoſcit Auctor, poſito quoque ficto illo jure Gentium, legatum ſubjectum eſſe jurisdictioni territorii, quia alias nec juberi poſſet ut e finibus excedat.

Polybius] „ Similia exempla ſunt apud *Thucyd. l. 2.* De Legatis Campanorum vide *Liv.* 23. *c.* 6. De legato Hiſpaniæ Fuenſaldagnio, *Priol. de Reb. Gall. l.* 12. *p.* 502. Legimus tamen, aliquando legatos noluiſſe excedere, niſi prius mandatum id a mittente eſſet: exemplum vidimus *ſupra n.* 2. in Theodoro Atheo. Addatur *Wickefort. p.* 1. *p.* 37.

Quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent] „ Tarentini victi quidem, at non ſubditi Romanis fuerunt: nam libertatem ipſis datam eſſe, ait *Liv. l.* 15. *epit.* Unde & legatum Romæ habebant. *Liv. l.* 25. *c.* 7. Sane, ipſe Auctor paſſim inculcavit, fœdus inæquale non minuere ſummam poteſtatem. Hoc ergo exemplum probat diſerte, legatos delinquentes puniri poſſe.

Remittendus erit legatus ad eum, qui miſit] „ Diximus jam, jus puniendi omnino competere ei, ad quem legatus mittitur, adeoque neceſſitatem remittendi legatum nullam eſſe.

6 *Humana jura omnia ita eſſe comparata, ut non obligent in ſumma neceſſitate*] „ At ibidem notavimus, neceſſitatem jus nec date, nec mutare.

De hoc quoque præcepto ſanctimoniæ] „ Auctor, qui jure gentium voluntario non animadverti in legatos delinquentes poſſe, ſtatuit, excipit caſum neceſſitatis, ad eum effectum, ut tunc capi, & retineri poſſit legatus. At ſi jure gentium plane non ſubjacent jurisdictioni territorii, & immunitatem ab omni delicto habent, nec capi, nec retineri, nedum interrogari poſſent. Quin cum ſemper talis neceſſitas allegari poſſet, hoc periculum univerſale ſufficeret ad æquitatem legis, uti Auctor ſupra *n.* 3. ſtatuit.

Is apex neceſſitatis non eſt in ſumtione pœnæ] „ Immo ſumma hic ſubeſt neceſſitas, ut alii deterreantur metu pœnæ. Sed & diximus, 1. neceſſitatem nec conſtituere, nec minuere jus naturæ; nedum jus gentium, quod plane non agnoſcimus. Diximus 2. ſi legatus jure Gentium a jurisdictione territorii exemtus eſt, nec ex neceſſitate actus jurisdictionis in eum exerceri, eoque nec capi, nec interrogari poſſet Sed & 3. ſi neceſſitas tale jus tribueret, etiam pœna ab ipſo ſumi poſſet, quia interrogatio ſine effectu eſſet, niſi metu pœnæ ad veritatem dieendam cogi poſſet.

Quam & aliis in caſibus tolli jure gentium, infra apparebit, cum de ſolennis belli effectibus agemus] „ Ex hypotheſi Auctoris is, qui interficit hoſtem ultra delicti modum, injuriam ei infert: & qui rapit res hoſtiles ultra debiti quantitatem, jure naturæ furtum committit. *L.* 3. *c.* 1. §. 2. *c.* 11. §. 2. *c.* 3. §. 5. *c.* 13. §. 1. *c.* 14. §. 1. *c.* 15. §. 1. *c.* 12. §. 1. At jure gentium voluntario, obſervatis certis ſolennibus, pœnam hanc, ait, ſublatam eſſe, adeo ut nec ut homicida, nec ut fur puniri poſſit, *l.* 3. *c.* 4. §. 3. *l.* 3. *c.* 6. §. 2. Quanquam ex hoc jure non jus, ſed ſaltem impunitatem oriri, putet. *L.* 3. *c.* 2. § 1. *c.* 3. §. 1. *c.* 4. §. 1. 2. 3. & 4. *c.* 5. §. 1. *c.* 6. §. 1. & 2. *c.* 7. §. 1 & 2. *c.* 10. §. 1. *c.* 13. §. 1. Novum hoc ſyſtema Grotii expoſuimus in *Diſſert proœm. VIII.* 48. & §. 63. *ſeq.* illudque refutavimus *ibid.* §. 168.

Multo minus in loco, tempore, ac modo ſumendæ pœnæ] „ Senſus eſt, quod neceſſitas non exigat, ut in ſordidiori loco cuſtodiatur, ut in æternum retineatur, & ut publice pœna ab eo ſumatur.

Sed in præcautione gravis mali, præſertim publici] „ I. e. ad ſui defenſionem, *l.* 2. *c.* 2. §. 10.

Si alia nulla eſt ratio, & retineri, & interrogari legati poterunt] „ Diximus, 1. hinc inferri neceſſario, legatum ſubeſſe jurisdictioni territorii; alias nec hi actus fieri

poſſent. 2. Diximus, interrogationem plane non eſſe neceſſitatis, quia legatus ſi reſpondere detrectat, puniri ex hypotheſi Auctoris non poſſet: adeoque hæc interrogatio ſine effectu eſſet. Verius igitur 3. eſt, jure naturæ, quod quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus jurisdictioni ſubjicit, legatum delinquentem puniri omnino poſſe.

Legatos deprebenderunt] „ Diximus in notis *ad h.* §. *n.* 2, publice judicatum fuiſſe, eos hoſtium loco haberi potuiſſe; at ob politicas rationes privilegia juris gentium etiam immeritis indulta fuiſſe.

Literarum inprimis habita cura] „ Ut ſtatus conſpirationis, nec non complices inde cognoſci poſſint: idque in Hiſpaniæ legato factum legimus apud *Cambd. l.* 1. *p.* 60. Idem in Anglia contra legatum Suecicum obſervatum fuiſſe, conſtat. Atque hic eſt actus jurisdictionis; adeoque ei ſubeſt legatus delinquens.

7 *Quod ſi vim armatam intentet legatus, ſane occidi poterit*] „ Immo in genere hoc verum eſſe, dixi, quoties delictum aliquod committit, quod pœnam capitis meretur.

Non per modum pœnæ] „ i. e. Non vi jurisdictionis, quam nullam in legatos eſſe, ſtatuit.

Naturalis defenſionis] „ Quæ vim vi repellere, & vitam defendere jubet. At præterea legatum puniri ex omni delicto poſſe, probavimus.

Sic Fabios, &c. Galli occidere potuerunt] Quia ad quos miſſi fuerant de pace legati, adverſus eos ſine auctoritate publica ſumtis armis pugnaverunt. *liv.* 5. 36. Ideo a Gallis accuſati, *ibid.* & tanquam legatione violenter functi a Cajo Martio Tribuno plebis damnati ſunt. *Liv. l.* 6. *pr. Vid. Gron. & Tesm. in not. b.*

Ni fecialis dextram a vi temperet] „ Indicans, vim vi repellere, etiam contra legatum licere.

An patrem patriæ proditorem filius accuſare debeat] Male 1. dubitatur, an filius patrem, vitato periculo proditionis reum accuſare debeat? cum vinculum, quo patriæ obligatur, longe fortius ſit eo, quo patri tenetur. 2. Male Auctor id jus deducit ex capite neceſſitatis.

Additio.

„ Jure naturæ filius patrem perduellem accuſare tenetur: nam defendere filii rempublicam debent etiam contra patrem, adeo ut quamdiu imminet periculum, filius occidere patrem perduellem poſſit. *Cic. d. L.* 35. *ff. Relig.* Cujus rei exemplum refert *Goth. ad d. l.* 35. in fratribus de Falkenſtein, qui olim tale quid in patrem ſuum deſignarunt. Accuſare autem tenentur etiam vitato periculo: *l.* 5. *C. Leg. Jul. Maj.* tum quia non conſtare poteſt filio num vitatum ſit; tum quia intereſt reipublicæ; conatum quoque puniri, ſi aliquatenus in actum eſt deductus. Nititur autem hæc lex illa æquitate naturali, quæ majorem longe rationem habet patriæ, quam parentum. *Vid. Juſtin.* 41. 5. *Vopiſcus c.* 6. *Cic. l.* 1. *de republ. apud Nonium &* 1. *in Catil. Salluſt. in* 1. *Catil. Plato l.* 5. *de LL. & in Critone &c.* Conf. *Manut. ad Cic. l.* 1. *de off. c.* 45.

A D §. V.

E U M *obligare, ad quem miſſa eſt*] „ Non ergo alios, ad quos miſſa non eſt, & quorum forte fines tangit; *de quo mox.* 1

Atque ita demum ſi admiſit] „ Nam repudiare eam ex juſta cauſa poteſt. *Vid.* §. 3.

Quaſi ſcilicet ex eo tempore tacita pactio interceſſerit] „ Immo nec ante admiſſionem vis legatis, qui pacis cauſa mittuntur, inferri poteſt, ſed remitti ſalvi, & incolumes debent.

Cæterum, denunciari & poteſt, & ſolet; ne mittantur legati] „ Immo denunciari id jure non poteſt: ſi enim legati plenariam offerunt ſatisfactionem, rejici non poſſunt; nedum talem ſatisfactionem offerentes violari poterunt. *Vid.* §. 3.

Non pertinet ergo hac lex ad eos, per quorum fines, &c. tranſeunt legati] „ Quia ex hypotheſi Auctoris, lex de vi legatis non inferenda obligat ſaltem eos, ad quos miſſa eſt legatio, atque ita demum ſi admiſſa eſt. *Vid. pr. h.* §.

Non accepta venia] Accepta enim venia ex pacto tuti ſunt.

Siquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt] „ Grotius non ſatis diſtinguit caſus: *vel* enim loquitur de caſu, ubi legatus *principis pacati* per noſtros fines tranſit; *vel* ubi legatus *principis, cum quo bellum nobis eſt*, tranſit. *Priori* caſu ſemper jure communi tutus apud nos eſt legatus, ſive ad hoſtes noſtros eat, ſive ab hoſtibus noſtris veniat: adeoque hoc caſu verum non eſt, legatum capi, vel interfici

Digitized by Google

ſici poſſe, niſi ex contractu, vel ex delicto debeat; nam his caſibus etiam legatus ad nos miſſus reus fit. *Poſteriori* caſu legatus capi, & occidi poteſt, etiamſi ad pacatos nobis mittatur, vel a pacatis veniat, intra fines enim noſtræ civitatis hoſtis eſt, cauſam hoſtis ſequitur, & defendit, adeoque hoſtis loco haberi poteſt. Conf. *B. Par. diſput. de legato ſancto c.* 4. §. 10. *ſeq.*

Aut alioqui hoſtilia moliuntur] ,, Quia tunc hoſtis partes ſequuntur. Hinc jam conſtat, comitem Dumontium, Legatum a Gallis ad rempublicam Polonicam miſſum, jure captum fuiſſe occupata a Ruſſis urbe Dantiſco: cum enim reſpublica in partes iverit, ac quæque pars proprium ſibi elegerit regem, nec ſuperior judex fuerit, armis lis hæc decidi debuit. Jus belli igitur inter duas has partes obtinuit; qui proinde unius partes ſecuti ſunt, in eos alteri parti jus belli competiit: at legatus ille partes Stanislai ſecutus eſt, opera, & conſilio ei adſtitit; pecunias ad animandos cives erogavit, &c. adeoque jure pro hoſte haberi potuit. *Vid.* §. *præced.*

Quod Athenienſes fecere legatis inter Perſas, & Spartanos] ,, Legati enim Spartanorum a Regis Thraciæ Sitalcis filio, cum fines Thraciæ egreſſi eſſent, capti, & Athenienſibus dediti ſunt, qui eos Athenis interfecerunt: *Thucyd. l.* 2. *p. m.* 85. At bene notandum, jure talionis id feciſſe Athenienſes, quia Lacedæmonii ante legatos Athenienſes, quos circa Peloponneſum onerariis navibus curſum tenentes nacti ſunt, trucidarunt. *Ibid.*

Alexander in eos] ,, *Apud Arrian. l.* 2. *p. m.* 123. Ita Alexander exciſa Tyro pepercit legatis Athenienſium: ſed quia ſuſpicabatur, hoſtilia quædam machinatos eſſe, ipſis Athenienſibus bellum denunciavit. *Curt. l.* 4. *c.* 4.

Philippi ad Annibalem] ,, *Optimum viſum eſt, captivos, comitesque eorum Romam ad Senatum, aut ad Conſules, ubicunque eſſent, quam primum deportare.* Liv. 23. 24.

2 *Tale ſi nihil ſit*] ,, i. e. Si neque ad hoſtes eorum eunt, nec ab hoſtibus veniunt; nec alioqui hoſtilia moliuntur.

Non illud jus gentium, de quo agimus] Nam jus illud gentium ex ſententia Auctoris ſaltem obligat eum, ad quem miſſa eſt legatio. *Vid pr. h.* §.

Sed amicitia, & dignitas aut ejus, qui miſit, aut ejus, ad quem eunt, violata cenſebitur] ,, Rectius, jus tranſitus, quod natura humano generi competit, violatum cenſebitur.

Sed ne dubius adhuc, indubitatus hoſtis reddatur] ,, Potuiſſet pro hoſte haberi hic legatus, quia hoſtilia moliebatur; at ex politicis rationibus dimiſſus eſt.

AD §. VI.

TANTO *magis apud inimicos*] ,, Hoſtes dicuntur, inter quos bellum declaratum eſt; inimici, inter quos non eſt, etſi ſimultas quædam inter eos intercedat.

Præſidium habet juris gentium] ,, Ex admiſſione, adeoque ex tacito pacto, uti Auctor putat §. *præced. n.* 1. Nos tales legatos ex jure ſingulari naturæ tutos eſſe, diximus.

Fas gentium] ,, Per fas autem indigitatur jus naturæ.

Merito ſane] ,, Rationes, cur legatio ab hoſte miſſa jure gentium tuta ſit, expoſuimus ſupra §. 1.

Nam & in bello plurima incidunt negotia] v. g. Si induciæ faciendæ, ſi contra jus belli quædam a privatis committuntur, & ideo ſatisfactio petitur: uti ſi armis illicitis pugnatur, &c.

Et ipſa pax vix eſt ut aliter coëat] ,, Ex medii igitur neceſſitate legati tuti eſſe debent. *Vid.* §. 1,

---

AD §. VII.

AN *jure talionis interfici, aut male tractari legatus poſſit*] Negat hoc Grotius. Nos quæſtionem hanc examinavimus in Diſp. de legato ſancto *c.* 4. §. 12. & *ſeq.* verbis ſequentibus.

ANCEPS *magis quæſtio eſt, an ſi legatus noſter ab eo, ad quem miſſus eſt, violetur, hujus legatus ex lege talionis iterum violari poſſit? Negat hoc Grotius* d. cap. 18. §. 7. *Et ſane, perquam durum videtur, innocentem legatum luere furias principis in legatum contra jus gentium ſævientis; ſemperque generoſiores principes, ac belli duces, abominati ſunt talionem, uti notiſſimo* Scipionis *exemplo, aliisque in* d. §. 7. *oſtenditur.*

Verum enim vero, eſt ea jure quoque natu-

ra ſors ſubditorum, ut teneantur præſtare factum principis, ejusque judicium ſequi: obligantur ergo ex ejus facto, quaſi ex proprio. Cum Senatus Carthaginienſis Regulum fortiſſimum Romanorum ducem bello captum per varios cruciatus occidiſſet, (*Valer. Maxim.* lib. 1. cap. 1. §. 14. *Polyen.* Stratag. l. 8. cap. 12.) *Romani deinde nobiliſſimos Pœnorum bello viciſſim captos liberis Reguli excoriandos, necandosque tradiderunt: ita inſontes atrociſſimis cruciatibus ſævitiam procerum ſuorum pendere coacti ſunt. Hac ratione igitur legati quoque præduram hanc talionis legem, ſi pars læſa ea uti velit, jure quoque ſubire compellentur: idque non exemplis modo, ſed perpetuo gentium, ipſorumque legatorum judicio apparet. Ita cum Pœni legatum Romanorum male tractaſſent, Amilcar Pœnus noluit legatus Romam ire, metu talionis; Hanno autem ideo ſuſcepit, quia magnitudinem animi in Senatu Romano perſpectam habuit.* Valer. Max. lib. 6. cap. 6. §. 2. *Alii deinde legati Pœnorum audito ſcelere in legatos Romanos a ſuis admiſſo ne dubitandum quidem putabant, in ſe Romanos ultionem ſumturos eſſe,* Polyb. lib. 5. Hiſt. 4; *ubi hic ipſe Auctor deinde ſentit, potuiſſe hoc Romanos jure facere. Themiſtocles veritus ne ipſe legatus a Spartanis ob conſilium Athenas muris cingendi civibus ſuis datum male haberetur, monuit Athenienſes, ut legatos Spartanorum quaſi pignus retinerent, ſi quid in ipſum forte molirentur; & in Senatu Spartanorum ipſe profeſſus eſt, legatos eorum in hoc pignus Athenis retentos, ſi quid de ſe crudelius ſtatuerent.* Juſtin. l. 2. c. 15. *Aliud exemplum talionis eſt apud Joſephum,* Antiq. lib. 15. cap. 7. §. 8. & *Herodotum* lib. 7. cap. 185. *Quo tamen talionis jure tunc indubie abſtinendum videtur, cum princeps manifeſta injuſtitia, ultra fines notorios poteſtatis ſuæ, legatos alterius male habuit, ipſiusque legati plane innocentes ſunt: tale enim factum non tenentur præſtare, aut probare.*

Ceterum, hoc jus gentium non poſſunt ſibi arrogare perduelles, aliique ob flagitia ſua pulſi, & ejecti, ſi legati ad locum illum, unde excedere coacti ſunt, veniant. Non enim illo jure permiſſum eſt ulli principum, illos legatos mittere, atque ire jubere ad principes, qui jure legitimi magiſtratus eos perduellionis reos judicarunt, aut alia ex cauſa in exilium pepulerunt: eo ipſo enim is, qui mittit, legitimi magiſtratus auctoritati detrahit, graviſſimamque injuriam infert; nec proinde qui mittitur ullo legati jure frui, ſed ut hoſtis, ac perduellis haberi poteſt. Et cum Principes extraneum delinquentem punire poſſint, ſupr. cap. 2. *nedum perduellem ſubditum ſuum. Ita cum Reginaldus Polus Cardinalis ab Henrico VIII. Angliæ Rege perduellionis damnatus, a Papa deinde ad Mariam Angliæ Reginam legatus mitteretur, etſi illa Poli ſtudioſiſſima eſſet, adeo ut deinde publice inter illam, & maritum ejus Philippum Regem Hiſpaniæ medius iret, non tamen admitti eum ante in Regnum voluit, quam proſcriptionis damnatio publica auctoritate remiſſa fuiſſet. Quin antea cum Polus ad Regem Galliæ a Papa miſſus eſſet, Henricus VIII. eum ſibi a Rege dedi petiit: prout late rem exponit Gratianus* de Caſib. Illuſtr. rubr. de Reginaldo Polo pag. 209.

Ultionis talis exempla] Sic Athenienſes interfecere Spartanorum legatos, eorumque corpora in foſſas dejecerunt, quia Spartani idem fecere legatis Athenienſium. *Thucyd. l.* 2. *p. m* 85.

Hiſtoria non tantum, quæ juſte, ſed & quæ inique, &c.] „ Atque hinc jus gentium „ voluntarium ex hiſtoriis non ſimpliciter in„ ferri, dixit in *proleg.* §. 40. & *l.* 1. *c.* 1. §. 14.

Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati] „ Utpote quæ læditur violato eo, „ qui repræſentat ejus perſonam.

Sed & ejus, qui mittitur, ſecuritati] At deſinit hæc ſecuritas ſi injuriam facit legatus; facere autem videtur cum mittens injuriam infert; cujus factum ſubditi, eoque & legati præſtant: de quo plenius infra *l.* 3. *c.* 2.

Neque *obſtat*, talionis pœnam ſaltem obtinere in perſona, quæ injuriam facit. Reſp. exceptio eſt in perſonis publicis, quarum factum etiam præſtant ſubditi, dum illarum judicium ſequuntur.

Quare cum hoc quoque tacite contrahitur] „ Nam cum eo, qui mittit, tacitum pa„ ctum intercedere, dixit ſupra § 5. *n.* 1. „ Neutrum verum eſt. Sane, inviolabilitas „ non ex tacito contractu, ſed ex ipſo jure „ naturæ infertur. Sed & ſi tale pactum in„ terceſſiſſet, id non impedit quo minus talio, „ ob novam injuriam a mittente illatam, in „ ejus legatum ſtatui poſſit: dum enim lega„ tus injuriam illam probat, & defendit, ip„ ſe reus fit intuitu principis, ad quem miſ„ ſus eſt; adeoque privilegium juris gentium „ ceſſat.

Huic

Digitized by Google

Huic ergo fit injuria] „ Immo non fit: nam „ ſecuritas ei non datur contra injuriam; „ quam etſi princeps committat, ſuam tamen „ facit ſequendo principis judicium.

Nihil tale, *quale factum eſſet a Carthagi-nienſibus*] „ Exempla ab Auctore *b.* allata non „ probant, Romanos talionem in legatos „ ſtatuere jure non potuiſſe: ſed eos ex ra- „ tionibus politicis, vel ex humanitate, „ jure uſos non eſſe.

Nihil ſe facturum inſtitutis populi Romani indignum] „ Adeoque cum inſtitutis populi „ Romani pugnabat, talionem exercere in „ legatos.

In facto ſimili] Ubi Amilcar Romam ire noluit, quod legatus Romanorum Cornelius Aſina male Carthagine habitus fuerit; cum igitur Hanno ad colloquium veniret, & Tribunus militum minaretur, idem illi Romæ accidere poſſe, Conſules eum tacere juſſerunt, addentes: *Iſto te metu*, *Hanno*, *fides civitatis noſtra liberat. Val. Max l. 6. c. 6.*

Injecta a Pœnis catena fuerant] „ *Flor.* „ *l. 2. c. 2.*

A D §. VIII.

QUAM hactenus legatis aſſeruimus inter hoſtes quoque ſecuritatem ſacroſanctam, & inviolabilem, eadem comites quoque, & famulos eorum, quin vaſa, & ſarcinas contineri, dubium eſſe nequit. Eadem enim neceſſitatis ratio ipſos, ipſorumque ſarcinas perinde defendit, ac legatos: quippe non magis legati ſine comitibus, ac ſarcinis iter facere, & ea, quæ graviſſimi muneris ſui ſunt, obire poſſunt, quam pax, & fœdera absque legatorum interventu fieri. Quod cum omnium quoque gentium ſuffragiis comprobatum ſit, nec in diſceptationem publicam veniat, exempla, & auctoritates in id afferre, prorſus ſupervacaneum eſt. Vid. *Grot. de Jur. Bell. & Pac. lib. 2. c. 18. §. 8. & 9. & ibi interp.*

Etſi autem negandum non ſit, majoris ſanctimoniæ, ac venerationis gradu legatos ipſos, quam miniſtros eorum habendos eſſe, perperam tamen inde differentiam fori infert Zouch. *d. tract. cap. ult.* ubi legatum non poſſe in loco delicti conveniri; miniſtros, & comites poſſe, tradit. Cum enim omnes ſancti ſint, & inviolabiles, & ſanctimoniæ tantum gradu in loco legationis diſtinguantur, id ſaltem inde ſequitur, quod mitius puniendi ſunt miniſtrorum, quam legatorum violatores. Sed quid inde ad forum ipſum? Ad pœnas violantium legatos id pertinet, non ad forum legatorum, & comitum delinquentium. Si ſanctimonia legatos foro delicti eximit, eadem & comites ipſorum eidem foro ſubtrahet. Et ſi pœnam perſonis ſanctis ob delictum infligi violatio eſt, non magis comites, quam legati, jure gentium violari poſſunt; ſi non eſt, (uti non eſſe, demonſtratum eſt *ſupra*) in utroſque pœna perinde ſtatui poteſt, quia jure gentium ſola violatio eorum interdicta eſt. *Vid. diſp. noſtram de legato ſancto c. 4. §. 1. ſeq.*

Comites quoque] „ Quia & perſona, & „ dignitas legati ſalva eſſe debet; dignitas „ autem in comitatu quoque conſiſtit. Atque „ id edicto publico d. 29. Mart. an. 1651. „ apud Belgas ſtatutum eſſe, docet *Teſm. b.* „ Add. *Auctor des Memoires touchant les* „ *Ambaſſadeurs p. 6. & p. 328. Wikefort* „ *des Ambaſſadeurs p. 1. p. 358. & in li-* „ *bello de legat. ejusque miniſtris l. 1. ſect. 28.* „ *p. 610.*

Et vaſa legatorum] „ Nam hæc quoque „ ad ſuſtinendam legati dignitatem pertinent.

Sed hæc ſancta ſunt acceſſorie, *& quatenus legato videtur*] „ Adeoque ſi legatus dimittit „ famulum, ceſſat illa ſanctimonia: & ſi „ vaſa vendit, in iis obtinet jus commune.

Poſtulari a Legato poterit ut eos dedat] „ Id „ humanitatis eſt, non juris.

Vi enim abſtrahendi non ſunt] Jure naturæ uti jus cognoſcendi de delictis legati competit domino territorii, ita & magis jus puniendi comites. Proceſſus naturalis eſt, ut legitime citetur reus; ſi non comparet, vi quoque abſtrahi poteſt; etſi moribus ex humanitate requiri ſoleant legati, ut dedant.

Vociferati ſunt Romani, *Jus gentium lædi*] Qui Romani? commilitones rei: at non videmus, populum Romanum id feciſſe.

Salluſtii judicium] „ At contrarium exin- „ de probari, vidimus.

Eadem, *ſcilicet*, *facienda erunt*, *quæ modo de legato diximus*] „ Ut ſcilicet vel diſ- „ ſimulandum ſit delictum, aut e finibus „ excedere jubendus legatus, §. 4. *n.* 4; „ in ſumma tamen neceſſitate capiendus, & „ interrogandus ſit, §. 4. *n.* 5: & ſi vim ar- „ matam intentet, jure neceſſariæ defenſio- „ nis occidendus, *ibid. n.* 7. At omnibus his „ ambagibus opus non eſſe, jam vidimus.

Digitized by Google

2 *Ex conceſſione pendet ejus, apud quem agit*] Recte Auctor ſtatuit, jure gentium jurisdictionem legato non competere, quia eſt privatus; neque enim ipſe mittens eam in alieno territorio habet, adeoqne eam legato tribuere nequit.

An jus aſyli in domo ſua] Jus Aſyli non competit legato in domo ſua, 1. quia privilegium legatorum tantum in eo conſiſtit, ut ipſi cum familia tuti ſint, non ut & alios, qui ad familiam non pertinent, ſanctos faciat. 2. Aſylum non eſt niſi ex lege, & privilegio ſuperioris; legatus autem ſuperioritatem nullam in alieno territorio, adeoque nec jos privilegia concedendi habet. Sed & 3. Aſylum locum demum habet in factis, quæ ſine propoſito procedunt, non vero in delictis; idque apud Romanos indubium eſt. Tacitus ait, neminem in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo ſubſidio ad flagitia utatur. *Annal.* 3. *c.* 36. Unde Dio ait: *Romani nulli Deo tribuerunt, ut criminis cauſa ad ejus aram confugere liceret*: Conf. *Heig. p.* 2. *q.* 24. *n.* 55. & infra *c.* 21. §. 5. Sane, 4. legatus ipſe impunis non eſt a pœna; nedum aliis impunitatem præſtare poteſt. Hinc 5. Veneti ex ædibus legati Galli proditores bannitos vi eximerunt. *Heig. d. l. n.* 29. *Paſcal. de legat. c* 76. *Zouch. de legat.* 2. 4. 21. Celerem, & rigoroſam executionem in nobilem Hiſpanum domeſticum legati Hiſpani vide apud *Leti in vita Philippi II. p.* 2. *l.* 10. Eaque 6. communis eſt ſententia *Wikeſ. de l'Ambaſſadeur p.* 1. *p.* 328. *Perez. tit. C. de Legat. n.* 10. Hinc in omnibus fere conventibus, ubi de tractanda pace agitur, cognitio de famulorum delictis judici ordinario loci concedi ſolet: idque Monaſterii, & Nimwegii factum eſſe, tradit *Wikeſ. de legato, & ejus functione l.* 1. *S.* 28. *& Teſm. b.*

Iſtud enim juris gentium non eſt] ,, Jus ,, gentium enim ſecuritatem legatis, & co- ,, mitibus eorum præſtat, quæ ſalva eſt, etſi ,, extraneis delinquentibus aſylum denegetur.

Ad §. IX.

Quæritur, an legati ex contractu ſuo conveniri, ac executio in eos fieri poſſit? Equidem jure naturæ legatos ſubeſſe jurisdictioni territorii, ubi degunt, vidimus ſupra *lib.* 1. *c.* 3. §. 5. *n.* 7. Atque hinc tam ex delicto, quam ex debito ibi conveniri poſſe, probavimus ſupra §. 8, quo lectorem remittimus. At alia quæſtio eſt, an legati ratione eorum, quæ alibi, vel in loco quidem legationis, ſed ante legationem contraxerunt, ibi conveniri poſſint; an vero jus revocandi domum habeant? Equidem cum jure civili beneficium hoc datum ſit legatis, ne ratione eorum, quæ alibi, vel in loco quidem legationis, ſed ante legationem contraxerunt, ibi conveniri poſſint, ſed jus domom revocandi habeant, *l.* 2. §. 3. *ſeq. l.* 23. *de jud.* dubitari poteſt, jurisne civilis, ac poſitivi id ſit, an juris gentium. Equidem ſi rationem juris gentium inſpicimus, indiſtincte legatos ex contractibus ſuis in loco legationis, quoad ibi degunt, conveniri poſſe, dicendum eſt. Quicunque enim intra fines territorii, eoque ipſo ſub ejus poteſtate exiſtunt, in eos naturali ratione jus dici a magiſtratu loci, ubi ſunt, adeoque ex omnibus cauſis ibi rei fieri poſſunt: uti pluribus expoſui in *Diſput. de Fundata in territor. pot. tit.* 4. §. 11. *ſeq.* & ejus juris veſtigia hodie inter gentes apparent in jure arreſtorum, quo ubicunque reperiuntur perſonæ, & res ſiſti poſſunt. *Peck. de jur. ſiſtend. c.* 2. Quare & legati, quos juribus loci illius non eſſe exemtos, docuimus *cap.* 2. ut ex delictis, ita & ex contractibus ſuis, aliisque cauſis legitimis ibi conveniri poterunt, cum jus gentium ipſis tantum ſecuritatem a vi hoſtili, non autem immunitatem ab executione juris præſtet; ut pariter probatum dedimus *d. cap.* 2. Non differunt ergo legati in cauſis juris gentium ratione fori ab aliis, qui ſub poteſtate territorii ſunt. Idque inde confirmatur, quia jure civili jus revocandi domum, tanquam ſingulare beneficium civile, & tanquam privilegium legatis conceſſum eſt: *dd. ll.* inde enim colligitur jure gentium communi, id ſecus eſſe. *Vid. Diſput. noſtram de legato ſancto c.* 4. §. 4.

Et quæ proinde habentur perſonæ acceſſio] ,, Mobilia perſonam ſequi, & oſſibus, ac ,, perſonis inhærere, comuniter traditur. ,, *Vid. Stryk. de Succeſſ. ab inteſt. Diſſ. I.* ,, *c.* 4. §. 3. *ibique late Dd. Carpzov. p.* 3. ,, *c.* 12. *deſ.* 14. *& Reſp.* 38. *&* 39. Atque ,, ex eo capite in ſucceſſione rerum mobilium ,, forum domicilii defuncti inſpici, putant, ,, *ibid.* Sed ratio illa ſallit: mobilia non ſunt ,, acceſſio perſonæ, non magis, qnam immo- ,, bilia; neque ulla conjunctionis ratio hic ,, ſubeſt. Unde alibi demonſtravi, forum ,, domicilii ex plane alia ratione in mobilibus ,, inſpici; non quia mobilia ſunt acceſſio per- ,, ſonæ

Digitized by Google

,, ſonæ, ſed quia in loco domicilii ſita vi-
,, dentur : perſona enim defuncti ibi conſi-
,, ſtit, iisque rebus ibi utitur. *Vid. Jus meum*
,, *controv. Tit. de juriſdict. quaſt.* 25.

Pignoris cauſa] ,, Per impoſitionem arreſti.

Aut ad ſolutionem debiti] ,, Per venditio-
,, nem publicam.

Capi non poſſe] ,, Contrarium jam demon-
,, ſtravimus.

Manu regia] ,, Ex decreto Principis.

Nam omnis coactio abeſſe a legato debet]
,, Injuria cogi non poteſt; at jure poteſt.

Quo plena ei ſit ſecuritas] ,, Hæc nunquam
,, dari debet niſi contra injuriam, & ne læ-
,, datur; non autem læditur qui ex facto ſuo
,, illicito patitur.

*Et, ut ſit, res ſoli eo loco nullas poſſi-
deant*] ,, Nam ſi poſſidet, executio fit in
,, res illas, quæ indubie juriſdictioni terri-
,, torii ſubſunt.

Et ſi detrectet, is, qui miſit] ,, Huic in
,, alieno territorio, actusque ibi geſtos, nul-
,, la competit juriſdictio.

*Uſurpentur ea, quæ adverſus debitores ex-
tra territorium poſitos uſurpari ſolent*] ,, Ex
,, ſententia enim Auctoris legati fictione qua-
,, dam conſtituuntur quaſi extra territorium.
,, *Vid ſupra* §. 4. *n.* 5. Contra debitores
,, autem extraneos, quorum magiſtratus de-
,, negat juſtitiam, locum habet jus repreſſa-
,, liarum. *Vid. l.* 3. *c.* 2. §. 4. At ejuſmodi
,, ambagibus opus non eſſe, jam vidimus.

Ad §. X.

1 Nec *metuendum eſt*] Ob hunc metum le-
gatorum bona capi non poſſunt pignori, ſed
ex aliis rationibus, quas late *ſupra* §. 1. ex-
poſuimus.

Qui cogi nequeunt] ,, Subditus enim cum
,, principe ſuo contrahens, cogere eum ad
,, præſtanda promiſſa nequit.

*Ut de contractibus, qui in creditum iiſ-
ſent, jus nullum redderetur*] ,, Nam tradi-
,, tione demum contractus fieri voluerunt.
,, *Vid. ſupr. l.* 2. *c.* 12. §. 15. *n.* 1. Sed &
,, jure Romano ex nudo pacto actio non da-
,, batur. Sic apud Judæos ex pacto uſura-
,, rum nullum jos agendi oriebator.

*Non magis, ſcilicet, quam adverſus in-
gratos*] ,, Adverſus ingratos natura actio-
,, nem non competere, videbimus infra
,, *c.* 22. §. 16. & *c.* 25. §. 3. *Add. c.* 20.
,, §. 20.

Aut pariter implere contractum] ,, Si ſci-
,, licet ex alio contractu alteri viciſſim ali-
,, quid deberent.

Aut contenti eſſe nuda fide debitoris]
,, Quia ſibi imputare debent, quod bona fi-
,, de debitoris contenti fuerint.

Seneca] ,, Seneca optat, ut contractus in
,, creditum eant citra ſtipulationem, & re-
,, motis cautionibus; adeoque pacta vult im-
,, pleri non ob cautelas adjectas, ſed ex fo-
,, la fide.

Pecuniam creditam ſumere] ,, Uſuras apud
,, plures gentes illicitas fuiſſe, ſupra *l.* 2.
,, *c.* 12. §. 20. vidimus

Ne quis actionem haberet, qui de pretio ha- 2
buiſſet fidem] ,, Idque in his quoque oris,
,, edictis publicis tum ratione ſtudioſorum,
,, tum ratione militum cautum eſt.

*Exiſtimant enim, homines contentos eſſe
debere fide, quam ſunt ſecuti*] ,, Adeoque
,, imputare ſibi debent, quod non præſente
,, pecunia vendiderint.

*Quæ contra hanc ſententiam adferuntur ex
jure Romano*] ,, Quo legati ex debito conve-
,, niri poſſunt.

Sed ad provinciales] ,, Quos Imperatores
,, in provincias mittebant, & proconſulibus
,, jungebant: de quibus *tot. tit. ff.* & *C. de*
,, *legatis.*

Ad §. XI.

,, Quæritur, an legatorum violatio
,, ſit juſta belli cauſa? Affirmatur ſi injuria
,, illis fit, (non ergo ſi vel ob delictum pu-
,, niuntur, vel ob debita arreſtantur) injuria
,, enim fit principi mittenti, cujus reparatio-
,, nem armis petere poteſt Exempla Auctor
,, recenſet *b.* Ita Genuenſes ob legatos viola-
,, tos claſſe regnum Cypri invadunt, & Pe-
,, trinum regem cogunt, ut qootannis 40.
,, m. promitteret. *Platina in Gregor. XI.*
,, Romani Corinthum ideo exſcindunt. *Liv.*
,, *l.* 52. *epit.* Belli Achaici ſemina referuntur,
,, quod legati populi Romani ab Achaicis
,, pulſati ſint. *Liv. l.* 51. *epit.* Teuca Illyrio-
,, rum regina legatum Romanorum alterum
,, occidere in itinere juſſit; ideo bellum
,, contra eam decretum eſt. *Polyb. l.* 2. *c.* 2.
,, & 3. Cæſar ideo Venedis bellum intulit.
,, *Cæſ. de bell. Gall. l.* 2. *c.* 2. §. 4. De
,, pœna legatos violantium ſequentia addit
,, B. Parens *in diſp. de legato ſanct. non imp.*
,, *c. ſ.* §. *ſ.*

Digitized by Google

Jure communi notum eſt, eos hoſtibus dedi, l. fin. ff. de legation. *Quod ſatis grave eſt, ipſius hoſtis irati, partisque læſæ judicio, libidini, atque arbitrio pœnam committere, etſi extent varia deditorum exempla.* Valer. Max. lib. 6. c. 6. §. 3. & §. 5. Dion. Halicarn. Antiq. lib. 2. c. 53. Ajal. de jur. bell. lib. 1. c. 9. n. 2. Bodin. de republ. lib. 2. c. 6. in fin. *Verum, jure gentium non tenetur Princeps violatorem hoſti dedere, cum ipſius ſit legitimum forum; atque adeo ipſe pœnam arbitraria ſeveritate ſtatuere poteſt. At cogitabit, non modo violati juris gentium, ſed & neglectæ in violatores pœnæ vindicem acerrimum eſſe Deum ejus juris latorem; vel exemplo urbis Romæ, quæ cum in legatos ſuos juris gentium violatores non animadvertiſſet, ante a Gallis, qui læſi erant, diruta, ac deſtructa eſt, quam ſentiret eos hoſtes eſſe. Hinc cum Camillus exul apud Ardeam eo audito*, ſeneſceret indignando, mirandoque, ubi illi viri eſſent, qui ſecum Vejos, Faliſcoſque cepiſſent, &c. Liv. l. 5. c. 43. *deinde agnoſcit, ideo id contigiſſe Romanis*, quia gentium jus a legatis eorum violatum, & ab ipſis, cum vindicari deberet, eadem negligentia Deorum prætermiſſum fuerat. *Liv.* dict. lib. 5. c. 51.

Superſunt adhuc quæſtiones quædam circa legatos.

Quær. I. Quinam legati mitti poſſint? Reſp. dependet hoc ab arbitrio mittentis, modo naturæ defectus non ſit impedimento. Ita legati juribus nihil derogatur, etſi quis fœminas, vel clericos, vel vilis conditionis, aut negotiorum imperitos mittat: nam & omnium horum generum legatos noſtra quoque memoria miſſos eſſe, conſtat; & Ludovici XI. legatus tonſor fuit. *Vid. diſp. noſtra de legato ſancto* c. 4. §. 8. Alia quæſtio eſt, quid magis decorum, congruum, & e republica videatur: quod ipſum quoque a principis judicio pendet, an ſatis decorum, aut e re ſit, virilia, & publica negotia fœminis, ſecularia, & civilia clericis, graviſſima tonſoribus, & momenta reipublicæ imperitis committere. Principi enim liberum eſt eligere, per quos negotia ſua explicari velit; neque minus ideo illi, qui ab eo ita miſſi ſunt, juribus, ac beneficiis legatorum utuntur. *Ibid.* §. 9.

Additio.

„ Sabinæ fœminæ pacem cum Romanis
„ conciliarunt. Idem fecit Coriolani mater,
„ & uxor. Porthsmutia noſtro ævo legati
„ partes ubiit inter Galliæ, & Angliæ reges.
„ Ita Judæos, immo cæcos, ac ſurdos miſ-
„ ſos, legimus apud *Kirch. de Legat.*
„ *lib. 2. c. 1.*

Quær. 2. An illi, qui ſpeculandi cauſa ſub ſpecie legationis mittuntur, jure gentium gaudere poſſint? nam ipſe Scipio Africanus ſuſcepit legationem ad Antiochum ſpeculandi cauſa, apud *Appian. de Bell. Syr.* Quod paucis ita decidimus. Cum in hoſtem dolo æque, ac vi uti licitum ſit, poteſt quidem hoſtis ſpecie quoque legationis decipere hoſtem; quanquam Romani veteres non adeo hunc morem in hoſtem probaverint, apud *Liv. l.* 42. *c.* 47. Sed cum hic actus hoſtilis tamen ſit, poterit ſi detectus, & deprehenſus ille animus ſpeculandi fuerit, perinde, ac ſi vi uſus fuiſſet, pro hoſte haberi; deſinit enim hoc facto eſſe legatus, quia id eſt extra fines mandati, quod exhibuit. Exemplum memorabile de Stephano rege Poloniæ, & legatis Moſcorum eſt apud *Thuanum Hiſt. lib.* 73.

Quær. 3. An ſi legatus negotii contrahendi cauſa miſſus fines mandati excedat, princeps teneatur ex contractu legati? Affirmatur, quia mittens legatum per litteras, quas vocant credentiales, promittit, ſe omnia ratihabiturum quicquid legatus in tali negotiorum genere fecerit. Si ergo legatus ille mandatum ſuum excedit, valet contractus, & mittens regreſſum contra legatum excedentem habet. *Vid. ſup. c.* 11. §. 12.

Quær. 4. An pluribus legatis miſſis, & uno impedito, aut mortuo, reliqui negotium expedire poſſint? Sane, Juſtiniani legatus ad Chosroëm Perſarum regem miſſus, altero Conſtantino ægrotante noluit perficere iter: contra Diæus Rhodiorum ad Romanos legatus mortuo ſocio iter continuavit. *Poſterius* factum probat *Paſcal de legatis cap.* 31. At *prius* rationi magis conſentaneum eſt: 1. quia non uni, ſed duobus negotium commiſſum eſt, adeoque unius facultas eſt reſtricta. 2. Nondum conſtat, an is, ad quem legatus mittitur, cum uno ſolo acturus ſit; adeoque tutius eſt rem renunciare mittenti, novaque mandata expetere. Sed & 3. dubium eſt, an mittens velit negotium per unum expediri; adeoque legatus ex dubia voluntate mittentis jus agendi ſibi ſolus arrogare nequit.

Quær. 5. Quando finiatur ſecuritas legati? Reſp. 1°. Quamdiu in hoſtili territorio eſt, quia non eſſet tutus ſi ante exceſſum ex illo territorio violari poſſet. Neque dici poteſt, peracto negotio officium ceſſare: nam poteſtas quidem agendi ceſſat, at non ejus dignitas,

Digitized by Google

tas, nedum ſecuritas illa, ſine qua negotium peragi non poteſt. 2°. Si deſinit eſſe legatus; uti ſi mittens eum dimittat. 3°. Si ipſe renunciat re integra, *Quintil. decl.* 366. 4°. Si injuriam committit; de quo *ſup.* §. 4. Non vero 5. morte; nam corpus quoque mortui violari nequit.

Additio.

„ *Quær.* 6. An jura, privilegia, & prærogativæ, quæ perſonis ejusmodi publicis „ vulgo tribui ſolent, ut jurisdictio in do- „ meſticos, ſigna reverentiæ, v. g. *daſz die* „ *Wache das Gewehr præſentiren muſz*, „ nec non honores per ceremoniale (quod „ vocant) ejusmodi perſonis deſtinati, de- „ negari legato poſſint? Equidem in ſingu- „ lis fere curiis legatis varia privilegia, pro „ variis legatorum gradibus, tribui ſolent. „ Qui proinde legatum certi ordinis admit- „ tit, ei quoque honores gradui illi annexos „ tribuere tenetur, tum ex tacito pacto, „ quia qui vult antecedens (i. e. qui recipit „ legatum cum caractere, cui uſus com- „ munis, vel curia illa, ad quam legatus mit- „ titur, certa privilegia tribuit) vult etiam „ conſequens: tum quia injuria eſſet, uni „ negare privilegia, quæ omnibus ejusdem „ dignitatis principibus tribuuntur. Idque ex- „ tra omne dubium eſt ſi ipſe, qui denegat, „ eodem privilegio apud eum, cui denegat, „ utitur. Aliud igitur dicendum ſi Princeps, „ qui talem prærogativam prætendit, ipſe „ eam denegat aliis: tunc jure talionis meri- „ to excluditur ejus legatus ab ejusmodi pri- „ vilegiis.

„ Hujuſmodi privilegia, quæ legati longo „ uſu obtinuerunt, mutari quidem generali „ lege principis poſſunt; nullum enim jus „ lege naturæ legatis, & qui eos mittunt, „ quæſitum eſt: at non temere, nec tumul- „ tuarie id fieri debet. Si tamen ob abuſum „ mutare princeps velit, reliquis principi- „ bus quoque liberum eſt, vel tollere privi- „ legia legatis in ſuo territorio conceſſa, vel „ plane non mittere legatum: at cauſa belli „ juſta inde non erit.

C A P U T XIX.

De jure ſepulturæ.

I. *Ex eodem jure gentium naſci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hoſtibus.*
IV. *An & inſigniter facinoroſis?*
V. *An & his, qui ſe interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

I. 1. + EX jure gentium, (aa) quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum ſepultura. Dion [a] Chryſoſtomus + inter mores, ſive ἔθη, quæ τοῖς ἐγγράφοις, id eſt, *ſcripto juri*, opponit, + poſt legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, *non prohibere quominus ſepeliantur mortui.* Et [b] Seneca pater inter jura non ſcripta, + ſed omnibus ſcriptis certiora, ponit,. [1] humum porrigere cadaveri. + Naturæ id jus

[a] Περὶ ἔθους. Orat. 76. pag. 649. C.
[b] *Libro* 1. *contr.* 1.

GRONOVII.

1 *Humum porrigere*] Erat hæc ſuperſtitio veterum, non præterire cadaver in via ſtratum, niſi gleba terræ injecta, vel lapide. *Horat.* 1. Od. 28. *Petronius* cap. 74. *tralaticia humanitate lapidare.*

(aa) Jus iſtud *Sepulturæ* à Lege Naturali quoque oritur. Vide quæ diximus ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. *Not.* 9. ultimæ Editionis. *J. B.*

jus appellant Hebræi Philo, ac [c] Joſephus; & *Φύσεως θεσμὸς*, Iſidorus [d] Peluſiota: [+] ut ſolere ſub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi conſentaneos, [+] alibi diximus. Apud Ælianum eſt: [e] *τῆς Φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης τὸν μηκέτι ζῶντα κατακρύψαι· cum mortuum condi ipſa imperet communis natura.* Idem alibi: [f] *τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις* vocat *γῆν καὶ ταφὴν, terram, ac ſepulturam hominibus cunctis communia, & ex æquo debita.* [a] Leges hominum, *νόμους βροτῶν* dixit Euripides [g] Supplicibus, *κοινὸν νόμον* [h] Ariſtides, Lucanus [i] hominum ritus, terrarum leges, & mundi fœdera [k] Papinius, ſortis humanæ commercium [l] Tacitus, ſpem communem orator [m] Lyſias. Qui impedit, hominem exuere [n] Claudiano dicitur; [+] naturæ dedecus facere, Leoni [o] Imperatori: *τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν*, [+] *fas violare* [p] Iſidoro Peluſiotæ.

2. Et quia veteres jura hæc [+] hominibus bene moratis communia, [+] quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, [+] ut legationis, ita & hoc jus Diis adſcribi, paſſim videmus. Itaque in dicta tragœdia [q] Supplicibus [b] *νόμον δαιμόνων* Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit (*verſ.* 460, *& ſeqq.*)

> *Decreta quippe hæc nec ſupremus Jupiter,*
> *Nec fas Deorum Manium dictaverat,*
> *Queis alia jura debet humanum genus,*
> *Nec id valere credidi juſſus tuos,*
> *Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm*
> *Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus*
> *Violare poſſes, non enim nuper vigent,*
> *Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.*
> *Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu*
> *Mortalis iræ, par Deis magnis fuit*
> *Me gerere morem?*

3. Iſocrates [r] de bello agens Theſeos adverſus Creontem ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in* [2] *Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſoſque* [3] *ductores vidit interemtos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit, ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur*

c *Jud. Bell.* Lib. IV. Cap. 6. §. 3. *Ed. Hudſon.*
d *Epiſt. ult. edit.* 491.
e *Lib.* XII. c. 64.
f *Lib.* XIII. c. 30.
g *Verſ.* 378.
h *Panathen. Tom.* I. p. 202. B.
i *Pharſ.* VII. 801.
k *Theb.* XII. 642.
l *Ann.* VI. c. 19.
m *Orat. funebr. ſeu* XXXI. c. 3.
n *Bello Gild. verſ.* 397.
o *Nov.* LIII.
p *d. loco*
q *Verſ.* 563.
r *Panathenaico*, p. 268. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

a *Leges hominum*] *Φύσεως θεσμὸς*, naturæ leges. *Euſ.* hiſt. VIII, (*De Martyrib. Palæſtin.* Cap. 9. pag. 425. *Edit. Cantabrig. Valeſ.* 1720.)

b *Νόμον δαιμόνων*] *Sophocles* Ajace (*verſ.* 1149.) idem *θεῶν νόμους* dixit in Antigone. (*verſ.* 462.)

GRONOVII.

2 *Dionyſiis*] Liberalibus, ſive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, immo & inventæ putantur: unde ſcenici hiſtriones *Διονυσιακοὶ τεχνῖται. Ælianus* 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

GRO-

pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tanquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit. Idem mox [c] Thebanos reprehendit, (bb) quod civitatis ſuæ decreta legibus divinis antehabuiſſent: ejuſdemque hiſtoriæ & alibi meminit, [s] Panegyrico, Helenæ [t] encomio, Plataica [u] oratione: Herodotus quoque [x] Calliope, Diodorus Siculus hiſtoriarum [y] quarto, Xenophon hiſtoriæ Græcæ [z] ſexto, & Lyſias [a] ea, quæ eſt in honorem ſepultorum: poſtremo Ariſtides in Panathenaico, (cc) qui bellum hoc ſuſceptum, ait, [+] pro communi natura hominum.

4 Et paſſim apud laudatos auctores videmus, egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam [4] [+] humanitatem vocant (dd) [b] Cicero, [c] & [d] Lactantius; humanitatem, ac manſuetudinem [d] Valerius Maximus; miſericordiam, [+] & religionem [e] Quintilianus; miſericordiam, & humanitatem [f] Seneca; *οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως miſerationem communis naturæ* [g] Philo; [+] fortis humanæ commercium [h] Tacitus; miſericordiam, & pietatem [i] Ulpianus; [k] Modeſtinus, memoriam humanæ conditionis; clementiam [l] Capitolinus; *δίκην*, ſive juſtitiam [m] Euripides, & Lactantius; opus benignum [n] Prudentius. Contra Donatiſtas, [+] qui Catholicorum corpora ſepeliri vetabant, impietatis accuſat [o] Optatus Milevitanus. Apud Papinium, (*Theb.* XII, 165.)

bello cogendus, & armis
[5] *In mores, hominemque Creon.*

[p] Spartianus tales, ait, eſſe ſine humanitatis reverentia: [q] Livius ſævitiam vocat [6] ultra humanarum irarum fidem. [e] Homerus dixerat *ἀεικέα ἔργα*. Eo-

rum,

s Pag. 52. t Pag. 214. u Pag. 306. x Lib. IX. c. 27. y Cap. 67. z Cap. 5. §. 38. Ed. Oxon. a Cap. 3. b Cic. Orat. pro Quintio. c Lact. l. VI, inſt. c. 12. d Val. Max. l. V, c. 1. e Quint. lib. XII, c. ult. inſt. orat. f Sen. de benef. lib. V, c. 20. g Lib. de Joſeph. p. 530. B. h Annal. VI, 19.

i L. 14. §. 7. D. de relig. *k L. 27. ff. de conv. inſt.* *l Capitol. in M. Anton. Philoſoph.* c. 13. *m Supplic.* verſ. 379, 526, 530. Lact. VI, 12. *n.* 31. *n Cathem.* Hymn. X, 63. *o Opt. l.* VI. *p Spart. vita Caracallæ*, c. 4. *q Lib.* VIII. c. 24.

GROTII.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus ſepeliendi, vult *Plutarchus* Theſeo (*pag.* 14.) At prælio *Pauſanias* Atticis (c. 39.)

d *Lactantius* [Cujus & hoc eſt lib. VI, c. 12. *Ultimum illud, & maximum pietatis officium eſt, peregrinorum, & pauperum ſepultura.*

e *Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα*] Idem Iliados Ω Jovem, & Deos Achilli iratos fuiſſe, dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*verſ.* 113, *& ſeqq.* Locus autem in contextu laudatus eſt *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] *Juſtinus* II. 12. *idque eum non amoris, ſed* HUMANITATIS *cauſa feciſſe.*

5 *In mores, hominemque*] Ad mores communi omnium hominum ſenſu receptos.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non eſt quemquam hominem iratum procedere.

(bb) Non: ſed ut oſtendat, quanta eſſet auctoritas *Athenienſium*, obſervat, eos, qui *Thebis* plurimum poterant, majorem rationem habuiſſe illorum poſtulationis, quàm Legum ab ipſo Numine latarum, de jure ſepulturæ: Τοὺς δὲ κυρίους ὄντας Θηβῶν οὕτω διαθεῖναι, ὥσθ' ἡγεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ Δαιμονίου κατασταθεῖσι· Pag. 269. C. Auctor dum feſtinans legeret, nec ad feriem orationis adtenderet, verba, ὑπὸ τῆς πόλεως, intellexit de *Thebis*; quum de *Athenis* agatur. *J. B.*

(cc) Locus eſt *pag.* 204. A. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.* Sed ibi agitur de alio bello, nimirum, de expeditione adverſus *Amazonas*: quod exemplum quum ſtatim ſubjiciatur illi, de quo Auctor heic, ideo unum, idemque eſſe putavit; eo faciliùs, quòd ibi eſt κἀνταῦθα. *J. B.*]

(dd) Nullibi in Oratione *Ciceronis*, ad quam remittit margo, reperitur vox *humanitatis*, juri ſepulturæ adcommodata. Originem erroris in hoc,

&

Digitized by Google

r Lib. VI. c. 12. s Theb. III. verſ. 98.

rum, qui ſupervacaneam facerent ſepulturam, Lactantius impiam vocat ſapientiam. Eandem ob cauſam impius Eteocles s Papinio.

t Geneſ. L. 2. Tacit. Hiſt. V, 5. u De Legib. II. 22. x Apud Stob. Eclog. Phyſ. Tit. XI.

II. 1. + Quæ primum cauſa moris hujus introducendi fuerit, + ut corpora humo tegerentur, ſive 7 condita prius, ut apud t Ægyptios, ſive + cremata, ut apud Græcos pleroſque, + ſive ita uti ſunt, quem morem eſſe antiquiſſimum, notavit u Cicero, & poſt eum f Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moſchion exiſtimat, occaſionem datam + ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ ſignum ſepulturam; ita enim ait: x

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inſpargere
Necdum ſepultis, ne darentur conſpici
Abominanda ſigna paſtus priſtini.

y Geneſ. III. 19. z Tuſc. Qu. III. 25.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut ſponte ſolviſſe debitum, + quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus g ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum y Adamo edixit, + ſed & Græci, Latinique paſſim agnoſcunt. z Cicero ex Euripidis Hypſipyle:

Reddenda terræ terra.

a Eccl. XII. 9.

Et quod apud Salomonem a legimus, pulverem quidem ad terram redire 8 quale fuerat, + ſpiritum autem ad Deum, qui dederat, Euripides hoc ipſum argumentum ex perſona Theſei in Supplicibus tractans ſic ait (*verſ.* 351, *& ſeqq.*)

Jam ſinite terræ mortuos gremio tegi:
Res unde quæque ſumſerat primordium,
Eo recipitur: ſpiritus cælo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim 9 *mancupi,*

Sed

& aliis locis laudatis, oſtendent Notæ noſtræ Gallicæ: harum enim modus non patitur, ut omnia dicamus, præſertim in iſto, & præcedenti Capite, quæ omnium maxime talibus ἀβλεψίαις ſcatent. *J. B.*

GROTII.

f *Plinius*] Hiſtoriæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus vero, humo contectus.*

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Job.* X, 9. *Philo* in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν· *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, ſed & mortuis, ut eadem, quæ primos ſuſcepit natales, ſuſcipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen ſicut nullum eſt in homine factum laudabile, cujus non veſtigium in alio aliquo animantium genere Deus poſuerit, ita & in hac re evenit. De Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter ſe viventium ſolæ, præter hominem.* At is ipſe de Delphinis lib. IX, 8. *conſpectique jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 256.)

Tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt.

Servius: *cum exſequiali ſcilicet pompa.*

GRONOVII.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. 1, 8.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat.* LXX. ὡς ἦν.

9 *Mancupi*] *Lucret.* 3, 1021. *Vitaque mancupio nulli datur, omnibus uſu.*

GRO-

Digitized by Google

Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipſa quod nutriverat.

Lucretius ſimiliter de terra (Lib. V. *verſ.* 1260.)

Omniparens eadem rerum eſt commune ſepulchrum.

Cicero de legibus [b] II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum, ac ſitum quaſi operimento matris obducitur.* Plinius quoque [c] ſcripſit, terram nos [10] naſcentes excipere, natos alere, ſemelque editos ſuſtinere ſemper, noviſſime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire.

b *Cap.* 22.
c *Hiſt. Nat.* II. 63.

3. Sunt qui reſurrectionis ſpem a primis humani generis parentibus, + hoc veluti monumento, poſteris conſignatam putant. Nam & [11] ob reviviſcendi promiſſum adſervanda corpora, + docuiſſe (ee) Democritum, Plinius teſtis eſt, libro ſeptimo, capite quinquageſimo quinto. + Chriſtiani autem ſæpe morem honeſte condendi corpora ad hanc ſpem referunt. Prudentius: [d]

d *Hymn.* X, 53. & *ſeqq.*

Quidnam ſibi ſaxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Niſi quod res creditur illis
Non mortua: ſed data ſomno?

4. Simplicius eſt, cum homo cæteris animantibus præſtet, + indignum viſum ſi ejus corpore alia animantia paſcerentur: quare inventam ſepulturam, ut id quantum poſſet caveretur. Miſeratione hominum cuſtodiri corpora [h] ab incurſu,

GROTII.

10 *Naſcentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere ſolebant, donec ab agnoſcentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio. Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviſcendi promiſſum*] Quod ſpem faceret, promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(ee) Non id dixit *Democritus*: ſed ecce verba PLINII, quorum ſenſum mutavit Auctor, dum ex memoriâ citaret, vel feſtinanter legeret: *Similis eſt & de adſervandis corporibus hominum, ac reviviſcendi, promiſſa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipſe.* Agitur ibi tantum de reſurrectione quadam, cujus imaginem ſibi finxerat Philoſophus, quamque *Plinius* vocat *adſervationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quaſi verba ſic poſita eſſent: *De adſervandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

GROTII.

h *Ab incurſu avium, ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami poſteritate in pœnam peccatorum ejus, 1 Regum XIV, 11. Et *Tertullianum* de Reſurrectione. De Ægiſtho Homerus Odyſſeæ Γ. (*verſ.* 258.)

Τῷ κε οἱ ὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευον,
Ἀλλ' ἄρα τόνγε κύνες τε ϗ οἰωνοὶ κατέδαψαν.

Ergo nec leviter glebam injecere peremto,
Illius ut volucres lacerarent oſſa, caneſque.

De Ægiſtho loquitur, quem ut adulterum, & regni invaſorem Argivi inſepultum abjecerant, [immo abjecturi fuiſſent ſi *Argis* fuiſſet. Inſpice locum. *J. B.*] cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Oreſtes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in *Sophocle*, (*Ajac.* verſ. 1083.)

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.

Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulyſſes, prudentiæ exemplar. *Sophocles* Antigone in ipſius Antigones laudem, (*verſ.* 711, & ſeqq.)

e Decl. VI. p. 95. Ed. Obrecht. *f Cap. 55.*

incurſu avium, ferarumque, dixit *e* Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: *f a feris vexatus,* [12] *communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus (*Æn.* X, 557, & *ſeqq:*)

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra ſepulchro:
Alitibus linquêre feris.

g Jer. XXII, 19. 1 Reg. XXI, 19. *h Lib. VI. c. 12.* *i De Tob. c. 1.*

Et Deus inviſis ſibi regibus minatur apud prophetas *g*, futurum, ut aſini ſepulturam habeant, ut canes eorum ſanguinem lingant. Nec aliud in ſepultura conſiderat Lactantius cum *h* ait: *Non enim patiemur, figuram, & figmentum Dei, feris, ac volucribus in prædam jacere;* & Ambroſius, cujus hæc *i* verba ſunt: *Nihil hoc officio præſtantius,* [13] *ei conferre, qui jam tibi non poteſt reddere: vindicare a volatilibus, vindicare a beſtiis conſortem naturæ.*

5. + Sed etſi tales abeſſent injuriæ, proteri tamen, ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur + ab iſtius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controverſiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τῇ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο. ἐπειδὰν καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον· *Honeſtum eſſe humare mortuos, & ab ipſa natura quaſi conceſſum corporibus, ne velut probro afficiantur poſt mortem ſi nuda diffluant.* [*hoc naturâ eſſe honeſtum, hoc humanum.*] *placere id omnibus, ſive Dei fuerint, ſive ſemidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulſerunt. Quia enim a ratione alienum eſt,* [14] *naturæ humanæ arcana poſt mortem omnibus conſpicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora ſepeliendi, ut monumento condita clam, & procul a conſpectu tabeſcant.* Quo & illud pertinet Gregorii Nyſſeni in epiſtola ad Letoium: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ *i* τὴν ἀσχημο-

*Ἥτις τὸν αὑτῆς αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
Πεπτῶτ᾽ ἄθαπτον, μήθ᾽ ὑπ᾽ ὠμηστῶν κυνῶν
Εἴασ᾽ ὀλέσθαι, μήθ᾽ ὑπ᾽ οἰωνῶν τινός.

Illa obſitum cruore germanum ſuum
Non inſepultum ſivit alitibus feris,
Canibuſque fieri pabulum mordacibus.

Appianus civilium 1. de interfectis juſſu Marii: ταφήν τε οὐδενὶ ἐξῆν ἐπενεγκεῖν εἰς οὐδένα τῶν ἀναιρουμένων, ἀλλ᾽ οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιούσδε διεσπάραττον· *Nec cuiquam licebat, quenquam interfectorum ſepelire, ſed viros tam egregios lacerabant aves, & canes,* (pag. 394. *Ed. Steph.*) *Ammianus Marcellinus* principio libri XVII. de Juliano: *Sollicituſque ne diræ volucres conſumerent corpora peremtorum, ſine diſcretione cunctos humari mandavit,* (Cap. 1.)

i Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo *Agathias* dicit, moris eſſe τὰ αἰσχυντηλὰ τῶν ὠδινῶν ἐπικαλύπτειν· *Obtegere puerperis pudorem.* (Lib. V. Cap. 6.) Ita quam nihil natura ſimus, apparet in ortu, & interitu. Quod ut ſignificarent Sapientes Hebræi, vetuere, ne plebejæ, aut ſummæ fortunæ qui eſſent, aliusmodi faſciis involverentur, aut modo nati, aut mortui.

GRONOVII.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud ſecretum quam vilibus elementis conſtet, quod tam ſpecioſum in vivo corpore apparet.

αἰσχημοσύνην τῆς Φύσεως, *ne ſoli oſtendatur id, quod dedecori eſt humanæ naturæ.*

6. Hinc eſt quod officium ſepeliendi + non tam [15] homini, id eſt, perſonæ, quam [k] + humanitati, id eſt naturæ humanæ, præſtari dicitur: unde + publicam hanc humanitatem dixerunt [k] Seneca, & [l] Quintilianus; tralatitiam [m] Petronius. Cui conſequens eſt, ut + nec inimicis, nec hoſtibus invideri ſepultura debeat. De inimicis egregia eſt apud Sophoclem diſſertatio (ff) Ulyſſis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

k De beneſ. lib. V. c. 20.
l Quint. Decl. VI.
m Satyric. c. 114.

Menelae, poſt tot dicta ſapienter, cave
Injurioſus ſis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone: [n]

n Fragment. verſ. 39, 40.

Mors jurgiorum finis eſt mortalibus:
Num majus aliud quid poteſt letho dari?

Idem Supplicibus (*verſ.* 528, 529.)

Fecere vobis ſiquid Argivi male,
Cecidere; in hoſtes iſta vindicta eſt ſatis.

Et Virgilius (*Æn.* XI, 104.)

Nullum cum victis certamen, & æthere caſſis.

Quam ſententiam citans ſcriptor ad Herennium addit: (gg) *Nam quod malorum eſt extremum, accidit illis jam.* Papinius: [o]

o Theb. XII, 573.

bellavimus; eſto:
Sed cecidere odia, & triſtes mors obruit iras.

Et eandem cauſam reddit + Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia veſtra vel mors aliena compeſcat; jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. [l] + Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam, omnes ſentiunt. Belli

GROTII.

k *Humanitati, id eſt, naturæ humanæ præſtari dicitur*] *Servius ad* XI. *Æneidos*: *Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur univerſis*, (ad verſ. 106.)

l *Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam, omnes ſentiunt*] *Philo* in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἴκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων· *Etiam qui in bello occubuerunt, eos homines ſolent ad ſepulturam dare; illi quidem, quibus bonitatis, & humanitatis plus eſt, ſuopte impendio; alii vero, qui odia & in mortuos extendunt, ſub pactis dantes corpora, ne careant eorum, quæ mos imperat honore ultimo*, (pag. 974. A. *Ed. Pariſ.*)

GRONOVII.

15 *Homini, id eſt, perſonæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipſum, ſed propter reverentiam communis naturæ, ob cauſam humani generis communem.

(ff) Non *Ulyſſis*, ſed Chori, *verſ.* 1110, & ſeqq. *J. B.*

(gg) Nullibi in *libris ad Herennium* hoc reperitur. Habet Auctor ex ALBERICO GENTILI, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 24. pag. 459. *Edit. Hanov.* ubi locus plenius adfertur, tamquam ex III. *Rhet. ad Herenn.* qui liber, ut ipſe poſtea obſervat, *pag.* 531. non eſt *Ciceronis*, ſi Virgiliana habet. Poſt primam Editionem, caſu incidi in fontem erroris. Scriptor Neapolitanus, *Ant. Sebaſtian. Minturnus*, Lib. III. *De Poeta*, pag. 207. *Ed. Venet.* 1559. adlato *Virgilii*

Digitized by Google

Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat p + Appianus, belli commercia q Philo. Tacitus: r *Ne hoſtes quidem ſepulturam invident.* Dio s Chryſoſtomus ſervari hoc jus, ait, etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hoſtes; addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamſi ad ſummum odia proceſſerint.* De eadem re agens t Lucanus hominum ritus in hoſte ſervandos, dixit. Sopater idem, qui u ſupra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνέσχετο; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eouſque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is, quem dixi, Dio Chryſoſtomus x oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hoſtes judicat; neque ira, & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. m + Et paſſim exſtant exempla. Sic y Hercules ſuos hoſtes, Alexander z victos ad Iſſum, Hannibal a C. Flaminium, P. b Æmilium, Tiberium c Gracchum, n Marcellum, Romanos quæſivit ad ſepulturam. *Credas*, inquit Silius d Italicus, 16 *Sidonium cecidiſſe ducem.* Idem e Hannoni a Romanis præſtitum, Mithridati a f Pompejo, a g Demetrio multis, Archelao regi ab h Antonio. In Græcorum adverſus Perſas militantium juramento erat: *Socios* (hh) *omnes ſepeliam: bello victor etiam barbaros*: & paſſim in hiſtoriis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν, o *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pauſaniam in Atticis i exemplum eſt: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι· *Medos Athenienſes a ſe ſepultos ajunt, quia qualemcunque mortuum terra condi fas ſit.*

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, k cum 17 + alioqui rei ulli funebri intereſſe vetaretur, repertum tamen hominem p inſepul-

p Pag. 63. q In Flacc. p. 974. A. r Annal. I. 22. s Orat. de conſuetud. p. 649. C. t Pharſ. VII. 801. u §. II. n. 5. x Pag. 647. D. y Ælian. V. Hiſt. XII. 27. z Diod. Sic. XVII, 40. a Livius, XXII, 7. b Ibid. c. 52. c Idem, XXV, 17. d De B. Pun. XV. 389. e Val. Max. V. 1. 2. f App. Alex. p. 250. g Vid. Plutarch. in ejus Vit. pag. 396. A.

h *Idem, Vit. Ant.* p. 917. B. i *Lib.* I. c. 32. k *Levit.* XXI, 1. & *ſeqq.*

gilii verſu, ſtatim de ſuo ſubjicit: *Quippe quibus tum accidit, quod malorum omnium extremum eſt.* Hæc quum legiſſet, ipſe Italus, *Alberic. Gentilis*, & memoriter laudavit, & ex vetuſto Auctore Libb. ad *Herennium* ſibi animo retenta putavit, ita ut etiam verba quædam paululum immutaverit. Ejuſmodi lepida, ut ita dicam, παροράματα, plura forte deprehenderemus, ſi ſemper indagari, aut ſeſe offerre poſſent loca, ubi cubile eſt citationum per manus ab uno libro in alium propagatarum. *J. B.*

GROTII.

m *Et paſſim exſtant exempla*] *Joſephus* in legibus: θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui* [*hoſtes.* Ant. Jud. IV, 8. §. 24. *Edit. Hudſon.*] Agamemnon Trojanos ſepelit *Iliados* H. (*verſ.* 396, & *ſeqq.*) Antigonus Pyrrhum apud *Plutarchum*, (pag. 406.) Vide eundem in vita Theſei. (*pag.* 14. A.)

n *Marcellum*] *Plutarchus* Marcello, (*pag.* 316. Adde CICERONEM, *De Senect.* c. 20.)

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. III, c. XX. §. 45.

p *Inſepultum ſepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano *Servius* notat (ad *Æneid.* VI, 176.)

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis, aut ſociis, non Romanum hoſtem.

17 *Alioqui rei funebri*] *Levit.* 21, 1. & 11. qui mos etiam tranſiit ad Romanos, *Tacit.* 1, annal. 62.

(hh) Habet hoc Auctor procul dubio è DIODORO SICULO: ſed dum pravam interpunctionem ſequitur, feſtinanter legendo, ſenſum planè alienum nobis offert. En verba Græca: Ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω. &c. Id eſt: *Sed ſocios in prælio mortuos omnes ſepeliam; ubi vero bello Barbaros victro*

Digitized by Google

inſepultum ſepelire etiam jubebatur. Chriſtiani vero tanti fecerunt ſepulturam, *l* ut ejus cauſa, ſicut + ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos, vaſa eccleſiæ etiam [18] initiata conflari, aut + vendi licite, exiſtimaverint.

l Ambroſ. Offic. II. 28.

4. + Sunt quidem & exempla in contrarium, ſed communi judicio damnata.

Hunc oro q [19] defende furorem:

eſt apud Virgilium (*Æn.* X, 905.)

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæſis invidit arenam.

Apud *m* Claudianum. Diodorus Siculus: *n* τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες. *ferinum eſt, bellum gerere cum mortuis, qui ejuſdem naturæ fuerint.*

m De Bell. Gild. 397. *n Biblioth.* V. 29.

IV. 1. + De inſigniter tamen facinoroſis video eſſe dubitandi cauſas. Lex divina *o* Hebræis data, ut omnis virtutis, ita & humanitatis magiſtra, illos ipſos, qui ſuſpenſi patibulo erant (quod + valde ignominioſum cenſebatur. Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. 2 Sam. XXI, 13.) + eodem die ſepeliri jubet. Hinc *p* Joſephus tantam Judæis, ait, eſſe curam ſepulturæ, ut eos etiam, quorum corpora ad publicum ſupplicium damnata ſunt, ante ſolis occaſum tollant, & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt, + exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini, ad quam homo ſit conditus. Ægiſthum, qui [20] adulterium cæde regis cumulaverat, a regis interfecti filio Oreſte humo mandatum, Homerus memorat Odyſſeæ *q* tertio. Sed & apud Romanos Ulpianus *r* corpora eorum, qui capitis damnantur, cognatis, ait, neganda non eſſe: imo & quibuslibet petentibus danda, cenſuit *s* Paulus juriſconſultus. Et Diocletianus, ac Maximianus Imperatores ita reſponderunt: *t obnoxios criminum digno ſupplicio affectos r ſepulturæ tradi, non vetamus.*

o Deut. XXI. 23.
p Bell. Jud. L. IV. Cap. V. §. 2. *Ed. Hudſon.*
q Verſ. 309, 310.
r Leg. 1. *ff. de cad. punit.*
s L. III. *ibid.*
t L. 11. *C. de relig.*

2. Legimus quidem in hiſtoriis exempla eorum, *s* qui inſepulti abjecti ſunt, + frequentiora civilibus, quam externis bellis: & hodie videmus, quorundam damnatorum corpora + diu in publico conſpectu relinqui: *u* qui tamen mos an laudandus ſit, diſputant non politici tantum, + ſed & theologi.

u Rochus de conſuetud. fol. 12. *Abb. in c. ex parte de ſepult. Sylveſt. in verb. ſepultura, quæſt.* 13.

3. Contra, laudatos videmus qui ſepeliri juſſerunt corpora eorum, qui id ipſum aliis non permiſerant, ut Pauſaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus

cero, nullam urbium devictarum vaſtabo &c. Lib. XI. Cap. 29. pag. 258. *Ed. H. Steph.* Vides ibi de Sepulturâ hoſtium nequaquam agi. *J. B.*

G R O T I I.

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram, & poſt fata ſævire cupientem.*

r *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio eſt apud *Philonem* contra Flaccum, (*pag.* 977. A.)

s *Qui inſepulti abjecti ſunt*] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τὸν νεκρὸν dixit *Joſephus* in morte Judæorum regis Alexandri, (*Ant. Jud.* l. XIII. c. XV. §. 4. *Ed. Hudſon.*) Adde Quintilianum declamatione quarta, (Cap. 9. *Ed. Burman.*)

G R O N O V I I.

18 *Initiata*] Conſecrata, dedicata, & jam uſibus ſacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut: *Solſtitium pecori defendite.*

20 *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem, & Mycenarum, vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemneſtram pellexiſſet ad adulterium.

citatus ab Æginetis ut Perſarum factum [21] in Leonidem ſimili facto ulciſceretur, conſilium ut ſe, ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theſeus [22] Creontem ſic alloquitur (*Theb.* XII, 780:)

vade atra [illegible]aturus
Supplicia, extremique tamen ſecure ſepulcri.

Alexandrum quoque Jannæum regem, [x] qui in mortuos populares valde contumelioſus fuerat, ſepelierunt Phariſæi. Quod ſi Deus interdum ſepulturæ jactura quoſdam puniit, + fecit hoc ſuo jure ſupra leges conſtitutus. Et quod Goliathi caput David ſervavit oſtentui, + factum ſcilicet in alienigenam, Dei contemtorem, + & ſub ea lege, quæ proximi nomen ad ſolos Hebræos porrigebat.

V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de ſepeliendis mortuis regulam apud ipſos Hebræos habuiſſe exceptionem (ii) eorum, + qui ipſi ſibi mortem conſciverant; quod Joſephus [y] nos docet. Nec id mirum, + cum in hos aliud ſupplicium conſtitui non poſſit, qui mortem pro ſupplicio non habent. Sic [z] + Mileſiæ virgines a voluntaria morte abſterritæ, & [t] plebs olim Romana, quanquam improbante [a] Plinio. [23] Sic & [24] Cleomenis corpus, qui ſe interfecerat, [b] Ptolemæus ſuſpendi juſſit. Et [u] paſſim receptum, ait Ariſtoteles [c], ut ignominia aliqua afficiantur qui ſibi mortem conſciverunt: ubi Andronicus [d] Rhodius id exponens ait, ſepultura eorum corpora prohiberi; quod inter alia Demonaſſæ Cypri Reginæ ſcita laudat Dion [e] Chryſoſtomus. Neque huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alii monent, [f] + nihil ſentire mortuos: quare nec damno, nec pudore affici. + Satis enim eſt, id, quod mortuis accidit, a vivis metui, ut hoc pacto a peccato retrahantur.

x *Joſ. Ant.* XIII, c. 16. & *Gorionid.*
y *Lib.* III. c. 8. §. 5. *Ed. Hudſ. de Bel. Jud. Hegeſ. libro* III, c. 17.
z *Gel. l.* XV. c. 10. *Plut. de mul. virt.* T. II. pag. 249.
a *Plinius* LXXXVI. c. 15.
b *Plutarch. Ag. & Cleom. vit.* p. 823.
c *Nic.* V, 15.
d *Pag.* 332.
e *Orat.* LXIV. pag. 592. D.
f *Vide Stob. tit.* 126. *& Soph. Ajace.*

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] *Servius* ad 12. Æneidos: *Sane, ſciendum, quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finiſſet, inſepultus abjiceretur. Unde merito ait,* INFORMIS LETHI, *quaſi mortis infamiſſimæ. Ergo cum nihil ſit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate, dixiſſe, accipiamus. Caſſius autem Hemina ait, Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgiſſet, & ob hanc injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum eſt, mortem ſibi conſciſcere,* (ad verſ. 603.)

u *Paſſim receptum*] Athenis *Æſchinis* tempore ejus, qui ſe interfeciſſet, manus ſeorſim a corpore ſepeliebatur. *Æſchines* in Cteſiphontem, (*p.* 309. E.) Adde *Hegeſippum* lib. III. cap. 17.

GRONOVII.

21 *In Leonidem*] Ad Thermopylas ſumma cum gloria mortui cadaver capite abſciſſo in crucem ſuſtulit Xerxes. *Herod.* lib. 9. c. 77, 78.

22 *Creontem*] Qui Argivos victos, & cæſos in obſidione Thebarum, ſepultura prohibebat.

23 *Sic*] Nempe minando, cadavera fore inſepulta, ſi quæ ſibi manus attuliſſet.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo factum, quod in ſe ſæviſſet, verum, ex odio, quod Rex Spartanus exſul, & ſe non dimitti videns, conſpirationem contra Philopatora fecerat, & ſeditionem cœptaverat.

(ii) Exceptio illa hoc tantum efficiebat, ut cadavera eorum, qui ſibi ipſi mortem conſciverant, uſque ad Solis occaſum manerent inſepulta. Ita diſertè JOSEPHUS, loco in orâ libri indicato: Τὺς γοῦν ἀνελόντας ἑαυτὺς, παρὰ μὲν ἡμῖν, μέχρις ἡλίυ δύσεως ἀτάφυς κρύπτειν ἔκριναν, καί τοι καὶ πολεμίυς θάπτειν θέμιτον ἡγύμενοι &c. HEGESIPPUS autem loquitur de moribus, & legibus aliorum Populorum: *Hæc non ſolum moribus hominum, ſed etiam legibus, interdicta accipimus: namque alii inſepultos projici jubent eos, qui ſe in ferrum dejecerunt...... alii dextram manum abſcindunt defunctis,* &c. Hoc ultimum genus pœnæ receptum erat *Athenis*, ut Auctor ipſe obſervat mox, Nota *u*. *J. B.*

2. Optime

GRO

2. Optime enim [25] + Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſervitutis, & [26] morbi fugam, immo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, + nec injuſſu ejus, a quo ille nobis eſt datus, ex hac vita demigrandum; quam in rem + multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipionis. (kk) Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, [x] damnaverat, [g] ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ᾽ ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ᾽ ὑποδιδράσκειν· *quippe nec pium cenſens, nec virile, cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere.* g Plutarch. Vit. Brut. p.1002. E. Et Megaſthenes [b] notabat, ab Indorum ſapientibus reprehenſum [27] Calani factum; neque enim eorum placitis probari [y] talem exitum hominum vitæ impatientium. b Strab. XV. p.718. Nec aliena Perſarum, ut videtur, ſententia, quorum rex Darius apud Curtium, [i] *alieno ſcelere, quam meo, mori malo.* i Lib. V. c. 12.

3. Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id eſt, + *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. II, 29. ſed & in Græca verſione, Gen. XV, 2. & Num. XX. in fine; quod genus loquendi & Græcis uſitatum. Themiſtius de anima: ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν· *eum, qui moritur, ajunt, dimitti, & mortem dimiſſionem vocant.* Apud Plutarchum [k] in conſolatione legimus hoc ſenſu: ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς· *donec Deus ipſe nos dimittat.* k Pag. 108. C. Tom. II. Ed. Wech.

4. [z] Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam cauſam excipiunt, tanquam [28] εὔλογον ἐξαγωγὴν, + ſi quis videat ſe deinceps victurum

GROTII.

x *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. *Seneca* epiſt. LXX. *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent, ipſum interemtorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum, quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV. βίαιος καταστροφὴ ἀχρεῖος καὶ ἄνους προπετής, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, χρόνιον τοῦτο δραστηρίου πρόσχημα οὐκ εὐπρεπὲς τοῖς γε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καὶ τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis, & plena inſipientis impetus; & illa in mortem ferens audacia, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.* (Hiſt. Miſc. Cap. 12.)

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus viſum, non minus, quam Indis, & Perſis, ex *Jobo* diſcas III, 21.

z *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variaſſe Hebræorum ſuper hac quæſtione ſententias, cognoſcas ex Joſepho, ubi, *De Bel. Jud.* 1, 11. p. 732. de morte Phaſielis, & de deliberatione Herodis (*Ant. Jud.* XVII. 9. p. 599. B.) agitur. Judæi ad Petronium Philone recitante: ἐγχειρησόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα ... σφάξαντες ἑαυτούς. ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γενέσθω. Μέμψαιτ᾽ ἂν οὐδ᾽ ὁ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων στοχαζομένους, καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο, ἐὰν ὑπεκχωρῶμεν ἀβιώτῳ βίῳ καταφρονήσαντες· *miſcebimus inter nos ſanguinem, morte ſponte ſumta; tum mortuis iſta imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur, & ſacratas leges cuſtodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, ſi abeamus hinc contemta vita minime vitali.* (De Legat. ad Cajum, *pag.* 1026. B. C.)

GRONOVII.

25 *Platonici contra Stoicos*] *Seneca* 3. de Ira, 15.

26 *Morbi*] *Corn. Nepos* in Attici vita. *Plinius* I, epiſtol. 12. *Seneca* epiſt. 77.

27 *Calani*] Gymnoſophiſtæ, qui præſente Alexandro, & exercitu ejus, ut oſtenderet contemtum doloris, & mortis, vivus ultro in rogo ſe cremandum præſtitit. *Ælianus* var. 2, 14. 5. 6.

28 Εὔλογον ἐξαγωγὴν] Εὐλόγιστον· Laudabilem exceſſum, vel eductionem.

(kk) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. §.19. *J. B.*

G 2 C

ſturum in probrum ipſius Dei. Nam + quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe, ſtatuunt, (ut recte [l] Joſephus ſuos edocet) exiſtimant, [29] præſumtam Dei voluntatem ſolam eſſe, quæ mortis anticipandæ conſilium abſolvat. + Atque huc referunt Samſonis exemplum, qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui, & + Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei, ſuiſque hoſtibus illuderetur; + nam hunc [30] reſipuiſſe volunt poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat, [m] quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, prælium pro patria, & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: a quo & ii, qui Saulem cum honore ſepelierant, recte facti teſtimonium retulerunt. Tertium eſt exemplum + Razis Hieroſolymitani ſenatoris in hiſtoria [n] Maccabaica. Sed & in Chriſtiana hiſtoria exempla legimus ſimilia eorum, qui mortem ſibi intulerunt, [a] + ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent, + & virginum, quæ [b] ne pudicitiam amitterent in flumen ſe jecerunt, quas & + in martyrum cenſum Eccleſia retulit. Sed de his tamen [c] + quid [o] Auguſtinus ſentiat, videre eſt operæ pretium.

l Bell. Jud. Lib. III. C. VIII. §. 5. *Ed. Hudſ.*

m 1 *Samuel.* XXXI, 4.

n 2 *Maccab.* XIV. 37.

o Lib. 1. *de Civit. Dei c.* 26. *Epiſt.* 61. *ad Dulc.* & *l.* 11, *c.* 23. *contra ſecundam Gaud. epiſt.*

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuiſſe video, quam Locri opponebant Phocenſibus, [p] ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους· *communem Græcis omnibus morem eſſe*, + *ut ſacrilegi inſepulti abjiciantur.* Sic & Dion Pruſæenſis [p] Rhodiaca [31] τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους, ait, ſepultura orbari. Idem Athenis [d] in proditores conſtitutum,

p Diod. lib. XVI. *c.* 25.

GROTII.

a *Ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent*] Vide *Euſebium.* (Hiſt. Eccl. Lib. VIII. Cap. 12.)

b *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat *Cicero*, nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe, oratione de provinciis conſularibus, (*Cap.* 3.) Tale eſt & quod de Mileſiis virginibus memorat *Hieronymus* adverſus Jovinianum, (*Lib.* I. pag. 48. Tom. II. *Ed. Baſil.*) & epigramma vetus *Anthologiæ* lib. III. 29. tit. de juvenibus, incipiens ἀγχίαλε ὦ Μίλητε. Narrant & Judæi, feminam in navi ad ſtuprum expetitam, cum a marito quæſiiſſet, an & mari merſa corpora eſſent reſurrectura, iſque id affirmaſſet, jeciſſe ſe in mare. Chriſtianarum autem mulierum plurima ſane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum ſub Diocletiano: Sophroniæ ſub Maxentio, in *Martyrologiis*, *Zonara*, (Lib. XII. Cap 33.) *Sexto Aurelio.* Alias Antiochenas ſub Choſroe addit *Procopius* Perſicorum II. (*Cap.* 8.) Laudat virgines, quæ morte pudorem ſervarant, *Ambroſius* (*de Virginib.* Lib. III. pag. 97. *Edit. Pariſ.* 1569.) *Hieronymus* in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in perſecutionibus non licet mihi propria perire manu, abſque eo, ubi caſtitas periclitatur.* [Vide quæ diximus in Libro Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccl.* Cap. XV. §. 7, & ſeqq. *J. B.*]

c *Quid Auguſtinus ſentiat*] Cui addere licet *Chryſoſtomum* in Gal. I, 4. (Tom. III. p. 714.) & *Concilium Aurelianenſe* III. *Oblationes defunctorum, qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere cenſemus, ſi tamen non ipſi ſibi mortem probentur propriis manibus intuliſſe.* Et tamen is ipſe *Auguſtinus* lib. I, de Civitate Dei c. 16: *At per hoc & quæ ſe occiderunt ne quicquam hujuſmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignoſci?* *Capitulare* autem *Francicum* libro VI, 70. *De eo, qui ſemetipſum occidit, aut laqueo ſe ſuſpendit, conſideratum eſt, ut ſi quis compatiens velit eleemoſynam dare, tribuat, & orationes in pſalmodiis faciat: oblationibus tamen, & miſſis ipſi careant: quia incomprehenſibilia ſunt judicia Dei, & profunditatem conſilii ejus nemo poteſt inveſtigare.* Vide & ibidem VII, 344.

d *In proditores*] At *Nicetas* libro III. vitæ Alexii fratris Iſaaci, (*Cap.* 7.) cum narraſſet mortem Johannis Comneni Craſſi, qui per ſeditionem imperium affectaverat, ſic loquitur: μετὰ δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀρθὲν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παραρίπτεται· ὃ καὶ θηριῶδες μικροῦ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἐδόκει· *Poſt corpus inde ablatum, canibus, & avibus eſca ponitur: quod ab humanitate alienum, ac pæne ferinum omnibus videbatur.*

GRONOVII.

29 *Præſumtam Dei*] Si quis intelligat certis, & non fallentibus indiciis, Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Reſipuiſſe*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuiſſe.

31 Τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους] Impios, & profanos.

Digitized by Google

tum, narrat Plutarchus [q] Antiphonte. Sed ut ad inſtitutum me recipiam, + ob negatam ſepulturam bellum juſte ſuſcipi, cenſuerunt veteres conſenſu magno: ut + ex illa Theſei hiſtoria apparet, quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Iſocrates eo, quem adduximus, loco. [s]

VI. + Sunt & alia quædam; + quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut + longo tempore poſſeſſa, + ſucceſſiones ab inteſtato, + & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. + Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, + accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, + ſive adverſus conjecturæ incerta, + ſive adverſus exceptiones quaſdam, quas alioqui ratio naturalis videtur ſuggerere: + ut ſupra obiter a nobis de jure naturæ agentibus oſtenſum eſt.

q *Pag.* 318. C.
r *Tom.* II. p. 834. A.
s *Supra* §. 1. *n.* 3.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

LIB. II. CAP. XIX.

§. I.

EX *jure gentium, quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum ſepultura*] Immo ſepeliendi neceſſitas non eſt ex jure Gentium voluntario, ſed ex ipſo jure naturæ: 1. quia humanæ naturæ ineſt dignitas præcipua, & veneratio ab eo, quod Creatoris ſui imaginem, & quaſi ſpeciem gerat in anima, cujus domicilium, & organum eſt corpus; ejuſque memoria, & ratio durat poſt mortem. Nihil autem indignius, adeoque magis iſti dignitati corporis humani contrarium eſt, quam proteri illud publice, & conculcari pedibus hominum, beſtiarum, curribus, &c. laniari avium, ferarumque paſtu, expoſitum eſſe cœli, omniumque injuriis, & mutari in paſtum, ac corpus feræ, idque inſpici. Sed & 2. in præcedentibus demonſtratum eſt, pudorem quendam naturalem ineſſe membris genitalibus, eaque communi gentium conſenſu pro turpibus haberi; indeque inter ferociſſimas quoque gentes tegi: huic pudori naturali repugnat, obſcœna hæc membra omnium exponere oculis. Cum igitur 3. id tribuatur honori, & venerationi divinæ, ſanctimoniæ, ac dignitati naturæ humanæ, ac denique pudori naturali, & contra Deum, & contra genus humanum peccari videtur cum homo ſepultura privatur; indeque non eſt jus hominis mortui, ſed omnium commune, quia dignitas communis læditur, quin ipſe Deus. Atque hæc ratio eſt, cur ſepultura officium, & negotium humanitatis dicatur in *L.* 14. §. 7. *Religioſ.* Quibus adde loca ab Auctore *h.* §. & Teſmaro *ibidem* allegata. Idque 4. confirmatur conſenſu omnium fere gentium. In Lucullo improbatur, quod cadavera militum, qui infeliciter cum Mithridate pugnaverant, inhumata reliquiſſet; & laudatur Pompejus, qui id poſtea executus eſt. *Plut. in Pomp. c.* 63. Cleopatra arguitur,

„ Eaque 4. eſt doctrina plurimorum philoſophorum. Conf. *Suet. in Veſp. c.* 19. *Sall. in Catil. c.* 51. Lucanus 7. *v.* 818. canit:

——— ——— Capit omnia tellus
Quæ genuit; cælo tegitur qui non habet urnam.

„ Sane, Diogenes, & Demoſthenes ſepulturam pro re neceſſaria non habuerunt, teſte Stobæo, & Luciano apud *Goth. ad l.* 28. *ff. Religior.*

„ Neque *obſtat*, 1. debitum videri naturæ, ut terræ reddatur quod a terra deſumtum eſt; unde pro præcepto, non pro prædictione rei futuræ ſumi ſolet, quod Deus Adamo edixit, hominis corpus ex terra ortum terræ deberi. *Grot. d.* §. 2. *n.* 2. Reſp. Effatum divinum ſaltem indigitat, corpus humanum ex terra deſumtum iterum in terram converſum iri: at hic naturæ finis etiam citra ſepulturam obtineri poteſt.

„ *Obſtat* 2. Auctoritas Græcorum, & Romanorum, quin mos fere omnium gentium. At bene notandum eſt, Romanos, & Græcos, ex falſo religionis principio ſepulturam ad jus naturæ retuliſſe. Illi enim ſupponunt, animas a corpore ſeparatas non cum ipſo corpore mori, ſed ſoperſtites manere. *Guther. de jure manium l.* 1. *c.* 27. *Propert. l.* 4. *eleg.* 7. *pr.*

Sunt aliquid manes; lethum non omnia finit:
Lucidaque evictos effugit umbra rogos.

„ Has animas vocant manes, a *mani*; vel *manum*, quod bonum ſignificat; vel quod per omnia *manare* credantur, *vid. Feſtus, voce, manes*; vel a *manendo*, quod ſuperſtites maneant. Hos manes autem Deos eſſe crediderunt. *Feſt. d. l. Apul. de Deo Socratis. Guther. d. l.* 1. *c.* 27. & *l.* 2. *c.* 9. Unde formula: *Diis manibus.*

„ Obambulare autem, credebant, manes illos circa corpus defunctorum; immo tutores illorum corporum eſſe, fingebant. *Tomaſinus de donariis veterum c.* 23. & *c.* 37.. *Guther. d. l.* 2. *c.* 36. Unde nec quieſcere, putabant, illos manes, nec ab inferis recipi, niſi ſepulto corpore. *Guther. de jur. man. l.* 2. *c.* 10. 16. & 17. *Quintil. declam.* 10. *Auguſtin. de Civ. Dei l.* 1. *c.* 12. *Valentinianus legum novel. tit.* 5. *Tesm. ad Grot. l.* 2. *c.* 19. §. 2. *lit. y.*

„ Æneas poſtqoam ad undas Acherontis pervenit, ingentem vidit animarum concurſum *ſtabant orantes primi transmittere curſum*, Charon alios *accipit*, alios *arcet arena*. Miratus Æneas cauſam hujus rei ex conductrice percontabatur; illa ita reſpondet: (*Virgil. Æneid. VI.* 325. *ſeqq.*)

Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt;
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.

„ Sed & porro cum Palinuri manes ibidem oberrantes inveniſſet, rogabatur a Palinuro ut terram ipſi injiceret, aut ſecum per undas tollat; ubi rationem addit: (*v.* 371.)

Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.

„ Hinc Auctor dialogi, qui *Palinurus* inſcribitur, tradit, Charontem inſepultos ultra Acherontem fluvium minime trajicere. *Goth. ad l.* 28. *ff. Religior.* Denique inſepultos ab aliarum animarum conſortio repelli, Patroclus indicat apud Homerum *Illiad.* ψ.

„ Atque ex hac ratione 1°. manes ſalutabantur a viatoribus, ut bene ipſis ſit, ut bene quiescant, &c. & manes gratias reddere, credebant. *Guth. de jure man. l.* 2. *c.* 13. 2°. Inferiæ manibus dabantur. *Guth. l.* 2. *c.* 11. cœnæque in rogo parabantur. *Id. l.* 1. *c.* 25. 3°. Superſtites smici nihil ſolennius habebant, quam manes defuncti votis proſequi, ut defunctis inferos Deos pacatiores redderent. *Tomaſin. de don. vet. c.* 23. & 37. *Guther. l.* 2. *c.* 36. 4°. Perſuadebant ſibi, violantes hos manes inſomniis torqueri, *Guther. l.* 2. *c.* 16. indeque expiari eos neceſſe eſſe, *id. l.* 2. *c.* 14. quod in ſervorum quoque manibus obſervabant. *Id. l.* 2. *c.* 36. Maxime autem, credebant, hoſtium occiſorum manes expiandos eſſe, quod quieſcere ante non poſſent. *d. l.* 2. *c* 14.

„ His ita poſitis mirum jam non eſt, Romanos æque, ac Græcos, ſepulturam neceſſitatis eſſe, duxiſſe, non corporis ipſius intuitu, ſed ut manes quieſcere poſſint; adeoque ne dii manes vindictam a ſuperſtitibus ſumerent. Erat igitur religionis pars, *Deos manes colere.* Hinc decretum Creontis, qui Polenicen ſepeliri prohibuit, *contra jus Deorum manium* emanaſſe, ait Sophocles in Antigone. Plinius, poſtquam oſſa hominis, cujus ſpectrum domum infeſtabat, effoſſa, & publice ſepulta, ac rite condita fuiſſe, narravit, addit, *Domum poſtea rite conditis manibus eo caruiſſe. L.* 1. *ep.* 27.

,, Hinc quoque conſtat ratio, 1. cur jura
,, ſepulturæ ad jus pontificium pertinuerint;
,, 2. cur ſepulchra divini juris dicantur, &
,, ad res religioſas referantur; *L. 6. §. 2. ff. Per div. §. 7. Inſt. Eod.* cur. 3. ſervi quo-
,, que, qui omnium jurium incapaces erant,
,, ſepeliri debuerint, & cur locus per illatio-
,, nem ſervi mortoi religioſus factus fuerit.
,, *L. 2. ff. de Religioſ.*

,, Quod vero gentes fere omnes mortuos
,, ſepelire ſoleant, id non ex ratione qua-
,, dam morali, ſed politica ortum eſſe, mox
,, demonſtrabo.

,, *Obſtat* 3. Maledictionis divinæ ſignum
,, eſſe, carere ſepultura. *Ælian. l. 6. Var. c. 12.* Sane, in ipſa ſacra hiſtoria Deus
,, eam minatur regibus tyrannis. *Grot. L. 2. c. 9. §. 4.* Immo lex etiam de cæſis hoſti-
,, bus ſepeliendis exſtat apud Joſephum *adv. Appion. L. 4. c. 8.* Reſp. Inde non ſequi-
,, tur, jus hoc naturali jure corporibus homi-
,, num deberi: nam ea quoque, quæ mori-
,, bus populi pro debito habentur, in pœ-
,, nam auferri poſſunt.

,, Verior igitur eſt opinio, ſepeliendi offi-
,, cium ex rationibus mere politicis introdu-
,, ctum, & plerarumque gentium legibus ci-
,, vilibus munitum eſſe; quo ſpectant omnes
,, illæ cauſæ occaſionales, quas ſupra recen-
,, ſuimus: quæ rationes cum pleræque in
,, omnium hominum ſenſum cadant, mirum
,, non eſt, omnes gentes demortuos ſepul-
,, turæ tradidiſſe. Movent igitur hæ cauſæ,
,, ſed nullam neceſſitatem imponunt. Unde
,, etiam humanitati, miſericordiæ, &c. tri-
,, bui ſolet ſepulturæ officium.

,, Cum igitur moribus populorum pro tur-
,, pi habeatur, corpora viſu, & odore fœ-
,, data conſpectui omnium, nec non injuriis
,, tempeſtatum, ac ferarum exponi; merito
,, pœnæ loco haberi debet, ſi corpori mor-
,, tuo ob delicta a vivo commiſſa hæc turpi-
,, tudinis nota infligitur. Exempla vide apud
,, *Quintil. declam.* 274 *& declam.* 4. Adda-
,, tur *Sophocles in Ajace v. 5. 1080. & in Antigon. v. 27. Lamprid. in Commodo c. 20. Liv. l. 24. c. 21. & l. 29. c. 9. Corn. Nep. in Themiſtocle c. 10. & in Phocion. in fin. Thuan. l. 17. p. m. 343.*

,, Sed nec ex JURE GENTIUM
,, VOLUNTARIO ſepeliendi jus dedu-
,, ci poteſt, quia tale jus non exiſtit. *Vid. ſub rubr. ab hinc tertia.*

1 *Inter mores*] ,, Mores aliquando pro ipſo
,, jure naturæ ſumi, alibi demonſtravimus.
,, *Vide Diſſert. proœm. XI. §. 39. & ſupr. l. 1. c. 3. §. 10.* Mores ideo vocari, dixi-
,, mus, quia jus illud inter gentes obſerva-
,, tur citra ſcripturam.

Poſt legatorum jura] ,, Philoſophi veteres
,, deduxere jura legatorum, & ſepulturæ,
,, ex eodem fonte: quod concedi nequit,
,, quia jura legatorum ex jure naturæ origi-
,, nem ducunt, jus ſepulturæ ex legibus ci-
,, vitatum.

Sed omnibus ſcriptis certiora] ,, Hæc de-
,, ſcriptio non pertinet ad jus gentium volun-
,, tarium, utpote quod incertiſſimum, im-
,, mo nullum eſt; ſed ad jus naturæ.

Natura id jus] ,, Non ergo ex jure gen-
,, tium voluntario jus ſepeliendi oritur.

Ut ſolere ſub natura nomine comprehendi mores communes, &c.] ,, Aliquando enim
,, confundi hæc jura, Grotius paſſim mo-
,, nuit. *Vid. Diſſ. proœm. IV. §. 8* At *mores*
,, ipſum jus naturæ deſignare, jam vidimus.

Alibi] ,, *Vid. l. 2. c. 20. §. 41.* Conf.
,, *l. 2. c. 5. §. 12.*

Naturæ dedecus facere] ,, Tarquinio ſuper-
,, bo nomen facta indiderunt, quod ſocerum
,, gener ſepultura prohibuit. *Liv. 1. 49.* Su-
,, perbum autem vocari, graviſſimum erat
,, contumeliæ genus *Sen. Herc. fur. v. 385. Tesm. b.*

Fas violare] ,, Fas eſt ipſum jus naturæ.
,, Vide *L. 3. c. 4. §. 2. n. 3. ac Diſſert. proœm. XII. §. 39.*

Hominibus bene moratis communia] ,, A- 2
,, pud quasdam enim gentes minus moratas
,, non ſepeliuntur homines.

Quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant Auctores] ,, Legislatores enim Genti-
,, lium ut concilient legibus ſuis auctorita-
,, tem, Deos earum auctores facere ſolebant.
,, Conf. *Flor. l. 1. 2. Juſt. l. 3. c. 3.* Atque
,, huc quoque referunt legem ſepulturæ.

Ut legationis] ,, Immo ſanctitatem legato-
,, rum a natura eſſe, capite præcedenti pro-
,, bavimus.

Pro communi natura hominum] ,, Quaſi 3
,, ea violata eſſet.

Humanitatem] ,, Non quatenus pro per- 4
,, fectione ſumitur, ſed pro officio humani-
,, tatis, pro jure humano generi debito.

Et religionem] ,, Partem enim religionis
,, fuiſſe, probavimus.

Sortis humanæ] ,, I. e. conditionis humanæ.

Qui catholicorum corpora] ,, Idem exem-
,, plum

,, plum ſequuntur Catholici pontificii, qui
,, proteſtantium corpora in locis ad id deſtina-
,, tis ſepeliri vetant.

AD §. II.

1 QUÆ *primum cauſa moris hujus introducendi fuerit*] Immo non moribus demum gentium id introductum eſt, ſed ex ipſa naturæ ratione. Dixi enim, totum hominem animal ſanctum eſſe propter animam, adeoque & corpus ut ejus pars, & animæ domicilium. Dixi, in cadavere humano manere memoriam, ac dignitatem hominis, adeoque & ſanctimoniam quandam: eoque ſummam injuriam eſſe, id non ſepeliri, ſed projici injuriis cœli, hominum, ferarum, &c. quin exponi membra, quæ natura voluit velari. Ea & natura, & judicio gentium horrorem, & abominationem habent, unde natura fit injuria humanitati. *L.* 14. §. 7. *ff. Relig.*

Additio.

,, Noſtram de ſepultura ſententiam modo
,, explicavimus.

Ut corpora humo tegantur] ,, Auctor cau-
,, ſas affert, quæ gentes humanas moverunt
,, ut humarent mortuorum corpora: 1. ut
,, aboleatur feritas illa gigantea, ubi homi-
,, nes corpora mortuorum devorabant: 2. ut
,, præſtent officium, quod ipſa natura exi-
,, git, ſcilicet, ut reddatur terræ: 3. ad
,, ſpem reſurrectionis: 4. ne a beſtiis devo-
,, rentur: quibus quidam 5. addunt fœto-
,, rem, qui facile aërem inficere poteſt; ex
,, quo capite etiam majorum animalium cor-
,, pora condi ſolent. *Vid. Teſm. h. lit. b.*

Cremata, ut apud Græcos] ,, Carthagi-
,, nenſibus Darius Perſarum rex id prohibuit.
,, *Juſtin. l.* 19. *c.* 1.

Sive ita uti ſunt] ,, I. e. nec condita, nec
,, cremata.

Ex gigantea feritate mandendi homines]
,, Talem giganteam feritatem univerſalem
,, nunquam fuiſſe, omnium minime eam in
,, veſcenda carne mortuorum conſtitiſſe,
,, alibi demonſtravimus.

2 *Quod alioqui vel ab invitis repetit natura*]
,, Nam tandem mortui corpus in cineres redi-
,, gitur, etſi non ſepeliatur; adeoque ho-
,, mines ſaltem præveniunt naturam.

Sed & Græci, Latinique] ,, Inprimis eo-
,, rum philoſophorum, qui UNIVERSUM
,, eſſe Deum, & hominem univerſi portio-
,, nem ſtatuebant; hi enim mortuo homine
,, partem univerſi redintegrari cum toto, pu-
,, tabant. *Vide Diſſert. proœm. I.* §. 19. *ſeq.*

Spiritum autem ad Deum, qui dederat]
,, Unde apparet, verum non eſſe, Solomo-
,, nem de immortalitate animæ dubitaſſe:
,, uti quidam nugantur.

Hoc veluti monumento] ,, Totum corpus 3
,, cuſtodiri, ideo viſum fuit, ne mancum
,, reſurgat.

Docuiſſe Democritum] ,, De vita, & do-
,, ctrina Democriti *vid. Stanlej. hiſt. vet. phi-*
,, *loſoph. pag.* 885.

Chriſtiani autem] ,, Quaſi Deus eadem po-
,, tentia, qua corpora reviviſcere voluit, non
,, poſſit idem operari in corporibus non con-
,, ditis.

Indignum viſum ſi ejus corpore alia ani- 4
mantia paſcerentur] ,, Inde non ſequitur,
,, peccare contra jus naturæ, qui id non im-
,, pediunt.

Sed etſi tales abeſſent injuriæ] ,, i. e. Etſi 5
,, alia animantia corpore mortui non paſce-
,, rentur.

Ab iſtius naturæ dignitate] ,, Cum corpus
,, illud fuerit domicilium animæ rationalis.

Non tam homini, id eſt, perſonæ] ,, De- 6
,, functo enim exhiberi non poteſt, quia
,, omnis ſenſus expers eſt, omniaque ejus
,, jura expirant morte.

Humanitati, i. e. naturæ humanæ præſta-
ri dicitur] ,, Conf. loca ab Auctore ſupra
,, §. 1. *n. f.* allegata.

Publicam] ,, I. e. communem omnibus
,, hominibus.

Nec inimicis, nec hoſtibus] ,, Mortuus
,, enim deſinit eſſe inimicus, & hoſtis. Ac-
,, cedit, quod jus hoc ſit non mortuorum,
,, ſed manium, qui ſuperſtites eſſe finguntur.

Optatus Milevitanus] ,, *Lib.* 6. *Conf. ſupr.*
,, *n.* 4.

AD §. III.

1 QUARE *& hoſtibus publicis deberi ſepulturam, omnes ſentiunt*] Nam nec hoſtibus jus natura quæſitum auferri poteſt. Diximus autem, jus ſepulturæ eſſe jus humanitatis, eoque & hoſtium. Accedit, quod denegatione ſepulturæ hoſtium vires nec minuantur, nec noſtræ augeantur, adeoque ad ſolam vindictam ſpectet, eoque illicita ſit. *Vid. l.* 3. *c.* 4. *ſeq.*

Additio.

,, Sepulturæ neceſſitatem non eſſe a natu-
,, ra, probavimus. ſupra §. 1.

Appianus] ,, *Bell. Pun. m.* 63. Immo

,, late demonſtravit Lipſius *in Manud. ad*
,, *philoſ. Stoic.* 22; quos ſulidiſſimis rationi-
,, bus refutat *diſſert.* 23 : quanquam ipſe *in*
,, *epiſt.* 22. *cent.* 2. eam non improbare vi-
,, deatur. Exempla Cleanthis, Chryſippi,
,, Zenonis, Empedoclis, Democriti, mor-
,, tem ſibi inferentium, exhibet *Lactant. de*
,, *falſa ſap. c.* 18. Indorum philoſophi ſummæ
,, ſibi gloriæ duxere, publice mori. *Plut.*
,, *in vit. Alex. M.* Quo pertinet exemplum
,, Calani, & Zamari; quorum prius recen-
,, ſet *Ælianus Var. H.* 41. *V.* 6. poſterius
,, *Dio Hiſt. L.* 54. *p.* 527.

,, Relationes, & itineraria Indica fidem
,, faciunt, autocheiriam aqud Indos, & A-
,, mericæ populos partem religionis eſſe; ibi
,, enim uxores, & ſervi ſibi ipſis mortem in-
,, ferunt, in funere mariti, vel heri. Gen-
,, tiles coram idolo ventrem ſibi cultro ape-
,, riunt, &c. *Vid. le voyage de Loubere, t.* 1.
,, *p.* 384.

,, Sed & exempla Lucretii, Titi Pompo-
,, nii Attici, Cleombroti, Catonis, exſtant
,, *apud Aug. de civ. Dei l.* 7. *c.* 22. *Senec. ep.*
,, *XIII.* De Bruto, Peregrino, Demonaxe,
,, *vid. Plutarchum in vit. Brut. p.* 1002. *Lu-*
,, *cianum*, aliosque apud *Gothofr. ad L.* 3.
,, §. 6. *ff. de bon. eor.*

,, Mirum denique, inter Chriſtianos quo-
,, que inveniri, qui crimen hoc defendunt,
,, quo pertinet Donnius, &c. *Vid. act. erud.*
,, *Lipſ. Menſ. Maj.* 1701. *p.* 234.

,, Cauſam hujus upinionis nullam aliam
,, fuiſſe, puto, quam dogma de tranſmigra-
,, tione animarum; ex ea enim doctrina in-
,, ferri poteſt, hominem, qui ob perpetuos
,, dolores, vel alias ob cauſas tædio vitæ
,, captus finem vitæ ſuæ imponit, ſuo bono
,, conſulere, quia ſperat, animam mox in
,, aliud robuſtius corpus tranſituram, & feli-
,, ciorem conditionem obtenturam eſſe. Hanc
,, enim rationem allegare ſolent ipſi gentiles,
,, & præcipue Indiæ philoſophi; ita enim
,, Xaverio rem explicat ſacerdos Japonenſis,
,, apud *P. Bouchet. p.* 98. *Les hommes, à*
,, *proprement parler, ne meurent point : l'a-*
,, *me ſe dégage ſeulement du corps où elle étoit*
,, *enfermée; & tandis que ce corps pourrit*
,, *dans la terre, elle en cherche un autre frais,*
,, *& vigoureux, où nous renaiſſons tantot*
,, *avec le ſexe le plus noble, tantot avec le*
,, *ſexe imparfait.* Servi in inſula Barbadum
,, commorantes præcipitare mortem ſolent
,, ob ſpem redeundi poſt mortem in patriam.
,, *Hiſt. des Isles des Barbades pag.* 86.

,, Injuri autem admodum ſunt in legislato-
,, res Romanos qui aſſerunt, eos autochei-
,, riam licitam ſtatuiſſe. Contrarium diſerte
,, traditur in *L.* 13. *ff. ad Leg. Aquil.* ubi
,, aſſeritur, neminem eſſe membrorum ſuo-
,, rum dominum. Neque contrarium ex eo
,, probatur, quod bona illorum, qui tædio
,, vitæ, vel impatientia doloris, vel ob filii
,, obitum, ſibi mortem conſciverunt, pu-
,, blicari non debeant: *L.* 3. § 4. & 6. *ff. de*
,, *bon. eor. L.* 34 *ff. de teſt. mil. l.* 6. §. 7.
,, *injuſt. teſtam.* nam hoc ideo merito ſtatu-
,, tum eſt, quia publicatio bonorum magis
,, pœna eſſet intuitu ſucceſſorum, quibus ſi-
,, ne eorum culpa bona auſerrentur. Sane,
,, hodie omnes publicationes bonorum, pau-
,, cis criminibus exceptis, ſublatæ ſunt, *O.*
,, *Cr. art.* 135. quis vero inde concludet,
,, omnia illa crimina hodie licita eſſe? Alia
,, igitur quæſtio eſt, an autocheiria licita ſit?
,, quod adeo non ſtatuerunt JCti Romani,
,, ut potius paſſim id apud eos improbetur:
,, alia, an bona eorum publicentur? hoc
,, negant JCti, & merito, quia magis ſucceſ-
,, ſores, punirentur.

,, Equidem allegari in contrarium ſolet
,, *L.* 9. § 7. *ff. de pecul.* ubi diſerte traditur,
,, ſervum naturaliter in corpus ſuum ſævire
,, poſſe. At alibi diximus, quæſtionem ibi
,, proponi, an dominus damnum a peculio
,, ſervi deducere poſſit, ſi ipſe in corpus ſuum
,, ſævit. Reſpondet JCtus, deducere eum in
,, præjudicium creditorum id non poſſe; ad-
,, ditque rationem, *quia ſervo naturaliter in*
,, *corpus ſuum ſævire licet.* Naturaliter igitur,
,, i. e. juxta facultatem mere naturalem, id
,, ſervo licet, non jure. Nam ea, quæ facti
,, ſunt, ſervus retinet, adeoque & faculta-
,, tem illam naturalem in corpus ſuum ſæ-
,, viendi. Cum ergo hoc factum ſervus ſibi
,, reſervaverit, illudque per naturam in do-
,, mini poteſtatem transferre non potuerit,
,, neceſſario inde ſequitur, dominum dam-
,, num, quod ex illo ſacto procedit, ex pe-
,, culio ſervi, in præjudicium reliquorum
,, creditorum ſervi, deducere non poſſe:
,, jus enim dominii non impedit, quo minus
,, de facto ſævire in corpus ſuum poſſit. Sen-
,, ſum hujus legis latius explicavi in Jure
,, meo controverſo *Tit. de Pecul. quæſt.* 14.

,, *Inſto:* Servus eſt in patrimonio domini,
,, adeoque dum ſe occidit, bonis ejus aliquid
,, decedere videtur, i. e. damnum ei facto
,, ſervi datur. *Reſp.* Servus, qui facultate
,, naturali utitur, non intelligitur damnum
,, dare

Digitized by Google

,, dare, etſi conditio alterius inde deterior
,, fiat. *Arg. l.* 24. §. *f. ff. Damn. infr.*

Cum in hos aliud ſupplicium conſtitui non poſſit] ,, Vera ratio eſt, ut alii inde deter-
,, reantur.

Mileſiæ virgines] ,, *Vid. ſup. L.* 2. *c.* 1. §. 8.

Nihil ſentire mortuos] ,, Nec mortuorum
,, cauſa pœna hæc ſtatuta eſt, ſed vivorum,
,, ut illi deterreantur.

Satis enim eſt] ,, Nam ſecundaria pœnæ
,, ratio eſt exemplum. *Cap. ſeq* §. 9.

2 *Platonici contra Stoicos*] ,, Late id probat
,, Lipſius *in Manud. ad Stoic. phil. l.* 3. *diſ-*
,, *ſert.* 22. & 23.

Nec injuſſu ejus] ,, Nam homo non ſibi,
,, nec ſui cauſa eſt creatus, ſed in gloriam ſui
,, Creatoris: injuſſu igitur hujus ſtationem
,, deſerere nequit.

Multa videre eſt] ,, Quæ late cumulavit
,, *Lipſius d. diſſert.* 23.

3 *Dimitti*] ,, Scilicet, ab eo qui, Auctor vi-
,, tæ eſt: at non dimittitur qui vitæ ſuæ vim
,, infert.

4 *Si quis videat, deinceps ſe victurum in pro-*
brum Dei] ,, Immo nunquam in opprobrium
,, Dei vivit, qui innocens infamiam patitur;
,, adeoque hæc ratio non ſufficit, neque eo
,, referri exempla allegata poſſunt.

Quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe] ,, Hoc thema paſſim tractat Auctor.
,, *Vid. l.* 2, *c.* 21, §. 11, *n.* 2, & §. 14, *n.* 1,
,, *L.* 3, *c.* 11, §. 6. & *L.* 2, *c.* 20, §. 43,
,, *n.* 2, *B.* 1, *c.* 1, §. 3, *n.* 1.

Atque huc referunt Samſonis exemplum] Juſtitia hujus facti non in eo conſiſtit quod Samſon in probrum Dei victurus fuiſſet; ſed quod obeundo mortem & patriæ prodeſſet, & ulciſceretur inimicos. Fecit ergo Samſon quod Decii, quod Scævola, &c. fecerunt, & quod omnes milites, qui in hoſtium tela ruunt, iisque ſe, ſuamque vitam exponunt, dum patriam defendunt. Ad. *Judic.* 16. 30.

Saulis] Hoc factum ideo licitum erat, quia majori dolore, ac infamia periturus erat.

Nam hunc reſipuiſſe volunt] ,, Alii negant
,, ex 1. *Paral.* 11, *v.* 12, & 13. *Tesm. h.*
,, Quicquid ſit, factum hoc ex alio capite
,, defenditur.

Razis] Hic æque periturus erat, adeoque licite prævenit. Accedit, quod exemplum hoc deſumtum ſit ex Apocrypho. 2. *Macc.* 14. *f.*

Ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent] ,, Adeoque æque, quin gravius perituri fuiſſent, ſi ejuraſſent.

Et virginum] Merito laudanda eſt virgo, quæ ſe puram, integramque tuetur morte: uti enim alium, ita & ſe occidere poteſt, ſi aliter tueri ſe nequit. Nec obſtat, quod nemo ſit membrorum dominus. Reſp. Hactenus eſt dominus, ut illud conſervare poſſit etiam a fœditatibus.

Atque hac ratione factum Lucretiæ probari poſſet, ſi violationem præveniſſet: at violatione peracta, & re patrata, difficilior deciſio videtur.

Additio.

,, Si dicendum quod res eſt, ante patra-
,, tum crimen arma ſeſe interficiendi deficie-
,, bant, re patrata vivere abſque infamiæ nota
,, non poterat. Vix fidem inventura fuiſſet ſi
,, allegaſſet, ſe vi, metuque infamiæ a Sex-
,, to violatam fuiſſe: ad famæ igitur defenſio-
,, nem ſe ipſam interfecit.

In martyrum cenſum] ,, De Pelagia vide
,, *Ambroſ. l.* 3. *de Virgin. Euſeb.* 8. 24. de
,, nobili quadam Vidua Antiochiæ *Cedren.*
,, *f.* 210. *n.* 1. *Niceph. l.* 7. *c.* 21. *Tesm. h.*

Quid Auguſtinus ſentiat] ,, Verba Auguſti-
,, ni hæc ſunt: *de his nihil temere audeo ju-*
,, *dicare; utrum enim eccleſia aliquibus fide*
,, *dignis teſtimoniis, ut eorum memoriam ſic*
,, *honoret, divina perſuaſerit auctoritas,*
,, *neſcio, & fieri poteſt ut ita ſit.* Conf. *Au-*
,, *guſtin. de Civ. Dei. l.* 19, 26, & 27. &
,, *c.* 9. *cauſ.* 23. *q.* 5.

Ut ſacrilegi] ,, In pœnam jura naturæ au- 5
,, ferri poſſe, nedum jus ſepulturæ, dixi-
,, mus ſupra.

Ob negatam ſepulturam bellum juſte ſuſcipi &c.] Hoc neceſſario infertur ex illo principio, quod ſepultura ſit jus humanitatis, quo violato cuique genti jus ſit injuriam vindicandi.

Ex illa Theſei Hiſtoria] ,, Thebani indu-
,, cias ad humandos mortuos concedere no-
,, luerunt.

A D §. VI.

S U N T & *alia quædam*] ,, Præter ſecu-
,, ritatem, quæ jure Gentium *Legatis* debe-
,, tur, *vid. cap.* 18; & præter *ſepulturam*,
,, quæ mortuis debetur. *Vid. ſupr.* §. 1. *ſeq.*

Quæ ex jure gentium voluntario debentur]
,, Adeoque non ex jure naturæ, ſive ſociali,
,, ſive laxiori; ſed ex placito gentium. At
,, diximus, tale placitum non exiſtere.

Longo tempore poſſeſſa] ,, Auctor enim ſu-
,, pra dixit, jure gentium voluntario indu-
,, ctam eſſe hanc legem, ut poſſeſſio memo-
,, riam

Digitized by Google

,, riam excedens non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, dominium transferret. *L.* 2, *c.* 4, § 9. At ibidem demonſtravi, præſcriptionem immemorialem nec jure naturæ, nec jure illo ficto gentium cognitam eſſe.

Succeſſiones ab inteſtato] ,, Grotius jure naturæ liberis deberi ſucceſſionem parentum, ſtatuit; idque ex jure alendi deducit, *l.* 2, *c.* 7, §. 3, & 8. At omnes reliquas ſucceſſionum ſpecies officio quidem congruere, ait; at non eſſe neceſſarias, *d. c.* 7, §. 3, & § 11, n. 1: ſed jure Gentium demum iotroductas eſſe, indeque ex diverſis cauſis voluntatem humanam moventibus variare *L.* 2, *c.* 7, §. 11, *n.* 1.

Et quæ ex contractu quantumvis inæquali] ,, Jure naturæ enim ex omni inæqualitate reparandi neceſſitatem oriri, putat; at jure Gentium exceptum eſſe caſum, ſi inæqualitas non eſt magna: & hoc caſu inæqualitatem, ubi nec mendacium interceſſit, nec ejus, quod dictum oportuit, reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate haberi. *L* 2, *c.* 12, §. 26.

Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant] ,, 1°. Præſcriptionem enim immemorialem deduxit ex illa præſumtione, quod ille, qui longo tempore rem ſuam noo repetit, eam derelinquere videatur. *d. l. c.* 4. §. 9. 2°. Succeſſiones collateralium ex alia præſumtione firmat, quod defunctus, qui cum potuit, voluntatis ſuæ teſtationem vivus non edidit, videatur vuluiſſe relinquere bona ei, quem magis amavit. *L.* 2, *c.* 7. §. 3. *ſeq.* 3°. Debitum ex inæqualitate leviori etiam ex naturali æquitate poſſe ſubſiſtere, putat, ob incerta rerum pretia, & ut evitentur controverſiæ inexplicabiles inter eos, qui communem judicem non habent. *L.* 2, *c.* 12, §. 26, *n.* 3.

,, Verum, hæc gratis finguntur; alibi enim demooſtravimus, 1. longi temporis poſſeſſionem nullum jus in re aliena tribuere; 2. ſucceſſiones collateralium jure naturæ incognitas eſſe: 3. Quod ex contractu inæquali promiſſum eſt, deberi ipſo jure naturæ, nec demum ex jure Gentium firmitatem accipere.

Accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam] ,, Ita ut jam lege quoque inducta ſit obligatio. *L.* 2, *c.* 4, §. 9. Atque hoc eſt, quod Auctor alibi dixit, jus gentium aliquid ſuperaddere juri naturæ; quod examinavimus *ſupra c.* 18. §. 1.

Sive adverſus conjectura incerta] ,, Quibus juxta hypotheſin Auctoris nititur & longa poſſeſſio, & ſucceſſio ab inteſtato; prius late explicavit *d. l.* 2, *c.* 4, §. 5, *n. f.* §. 6, & 7. *junct.* § 9. poſterius in *L.* 2, *c.* 7, §. 3, §. 9. *junct* §. 11. Quæ in allegatis locis ſatis refutata ſunt.

Sive adverſus exceptiones quasdam] ,, Quas contra contractum inæqualem ratio naturalis ſuggerit; in genere enim *omnem inæqualitatem* in contractibus jure naturæ reſarciendam eſſe, ſtatuit *l.* 2. *c.* 12. §. 12. At has exceptiones inæqualitatis jure gentium non attendi, ait, ſi modica ſit inæqualitas, ob incertitudinem pretii: *d* §. 26. adeoque ex hypotheſi Auctoris jus Gentium firmat id, quod ex naturali æquitate ortum aliquatenus habet.

Ut ſupra obiter a nobis de jure naturæ agentibus] ,, Singula loca modo notavi.

CAPUT XX.

De Pœnis.

I. *Pœnæ definitio, & origo.*
II. *Spectare pœnam ad juſtitiam expletricem, & quomodo.*
III. *Pœnam certæ perſonæ naturaliter non deberi; ſed exigi pœnam licite, quoad jus naturæ, ab eo, qui paria non deliquerit.*
IV. *Pœnam utilitatis alicujus cauſa exigendam inter homines aliter, quam apud Deum, & quare.*
V. *Quo ſenſu ultio naturaliter ſit illicita.*
VI. *Utilitas pœnæ triplex.*
VII. *Pœna ad utilitatem ejus, qui deliquit: eamque a quolibet exigi naturaliter, cum diſtinctione tamen:*
VIII. *Item ad utilitatem ejus, in quem peccatum*

peccatum eſt; ubi de ultione licita jure gentium:

IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*

X. *Quid lex Evangelica circa hanc materiam conſtituerit.*

XI. *Solvitur argumentum ſumtum a Dei miſericordia in Evangelio patefacta:*

XII. *Et a præciſione pœnitentiæ.*

XIII. *Rejiciuntur imperfectæ diviſiones pœnarum.*

XIV. *Chriſtianis privatis non eſſe tutum pœnam exigere, etiam ubi jure gentium id licet:*

XV. *Aut ſponte ad accuſationem proſilire:*

XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*

XVII. *Leges humanæ, quæ interfectionem ad pœnam permittunt, an jus dent, an impunitatem ſolam, diſtinctione explicatur.*

XVIII. *Actus internos non eſſe punibiles inter homines:*

XIX. *Nec actus externos, quos fragilitas humana nequit vitare:*

XX. *Nec actus, quibus ſocietas humana nec directe, nec indirecte læditur: cujus rei cauſa redditur.*

XXI. *Rejicitur ſententia ſtatuens, ignoſcere nunquam licere.*

XXII. *Oſtenditur, id licere ante legem pœnalem:*

XXIII. *Non tamen ſemper:*

XXIV. *Etiam poſt legem pœnalem.*

XXV. *Quæ ad id faciendum probabiles cauſæ intrinſecæ:*

XXVI. *Quæ extrinſecæ.*

XXVII. *Refellitur ſententia ſtatuens, nullam eſſe juſtam cauſam diſpenſandi, niſi quæ per modum exceptionis tacitæ inſit legi.*

XXVIII. *Pœnæ taxatio ex merito.*

XXIX. *Spectari hic cauſas impellentes, quæ inter ſe comparantur.*

XXX. *Item cauſas, quæ a peccando abſtrahere debuerant: ubi de gradibus præceptorum decalogi, quæ proximum tangunt, & alia quædam.*

XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque, quæ varie ſpectatur.*

XXXII. *Meritum pœnæ extendi poſſe ad majus nocumentum, quam quod peccans intulit: & quare.*

XXXIII. *Rejicitur ſententia de proportione harmonica in pœnis.*

XXXIV. *Minui pœnam ex charitate; niſi major charitas obſtet.*

XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item conſuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet, aut ab ea retrahat.*

XXXVI. *Clementiæ uſus ad pœnas minuendas.*

XXXVII. *Ad ſuperiores locos referuntur quæ Hebræi, & Romani in pœnis ſpectari volunt.*

XXXVIII. *De bello ad pœnam.*

XXXIX. *An juſtum ſit bellum ob delicta inchoata, diſtinctione explicatur.*

XL. *An reges, & populi bellum recte inferant ob ea, quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen adverſus ipſos, ipſorumve ſubditos, explicatur, rejecta ſententia ſtatuente, naturaliter ad pœnam exigendam requiri juriſdictionem.*

XLI. *Diſcernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:*

XLII. *Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.*

XLIII. *In jure naturæ diſcernenda manifeſta a non manifeſtis.*

XLIV. *An ob delicta in Deum bellum ſuſcipi poſſit.*

XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ, & quomodo primis decalogi præceptis indicentur.*

XLVI. *Qui has primi violant, puniri poſſe.*

XLVII. *Non item alios; quod oſtenditur argumento legis Hebrææ.*

XLVIII.

Digitized by Google

XLVIII. *Bella juſte non inferri iis, qui Chriſtianam religionem amplecti nolunt:*

XLIX. *Juſte inferri iis, qui Chriſtianos ob ſolam religionem crudeliter tractant:*

L. *Non etiam his, qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus, & exemplis illuſtratur.*

LI. *At illis juſte, qui in Deos, quos putant, impii ſunt.*

+ I. [1] Supra cum de cauſis, ex quibus bella ſuſcipiuntur, agere cœpimus, [2] + facta, diximus, duplici modo conſiderari, aut ut reparari poſſunt, aut ut puniri. + Priorem partem jam abſolvimus. + Supereſt poſterior, quæ eſt de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda eſt nobis, + quod origo ejus, & natura minus intellecta multis errationibus cauſam dedit. (aa) Eſt autem pœna generali ſignificatu + *Malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibuſdam [3] injungi opera quædam ſolent, ea tamen opera ſpectantur tantum qua moleſta ſunt, + atque ideo ad paſſiones ſunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob [4] morbum contagioſum, aut [5] corpus mutilum, aut alias [6] impuritates, quales multæ exſtant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus, aut [7] functionibus, + proprie pœnæ non ſunt, quanquam + ob ſimilitudinem quandam, & per abuſionem, eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero, quæ + natura ipſa dictat licita eſſe, & non iniqua, eſt & hoc, + ut qui male fecit, malum ferat, + quod antiquiſſimum, & Rhadamantheum jus vocant philoſophi, ut [8] alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro [a] de exilio: *τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας· juſtitia Deum comitatur, ultrix in eos, qui adverſus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur + adverſus omnes homines ut cives.* [a] Plato dixit, [b] *ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην· nec Deorum, nec hominum quiſquam hoc dixerit, + injuſte agenti non luendam pœnam.* Et [c] Hierax juſtitiam ex parte hac tanquam nobiliſſima definiebat *τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, pœnæ exactionem ab iis, qui priores læſere*, & Hierocles

a *Pag. 601. B.*

b *In Euty-phr. Tom. I. p. 8. D. Ed. H. Steph.*

c *Apud Stob. Serm. IX.*

G R O T I I.

a *Plato*] Verba ejus ſic poſuit *Irenæi* interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus ſermo eſt, initium, & medietates omnium, quæ ſunt, habens, recte perficit, ſecundum naturam circumiens: hunc autem ſemper conſequitur juſtitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.* (Cap. 41. vulg. 25. diviſ. *Maſſuet.*)

G R O N O V I I.

1 *Supra cum de cauſis*] 2, 1. 2.

2 *Facta*] Injurias illatas,

3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. *Suet.* Ti. 51. ad foſſam faciendam. Ner. 31.

4 *Morbum contagioſum*] Ut lepram. *Levit.* 13.

5 *Corpus mutilum*] *Deuter.* 23, 1.

6 *Impuritates*] *Levit.* 15.

7 *Functionibus*] Muneribus, & officiis civilibus, ſacrisve.

8 *Alibi*] 1, 2. 5.

(aa) In toto iſto capite perpetuo conferendus P U F E N D O R F I U S *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. cum Notis noſtris, præſertim alterius Editionis. *J. B.*

d Pag. 124. Ed. Needham. rocles [d] *ἰατρικὴν πονηρίας*, + *malitiæ medicatricem.* [b] Lactantii dictum [e] eſt: *Non exiguo falluntur errore, qui* [9] *cenſuram ſive humanam, ſive divinam acerbitatis, & malitiæ nomine infamant, putantes, nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.* *e De ira Dei 2. 17.*

3. Quod vero diximus, pœnæ, + quæ proprie ita nominatur, omnino *f l. Retract. (ſeu Retractation.) c. 9.* hoc ineſſe + ut delicto reddatur, notatum & Auguſtino eſt, *f* qui dixit: *omnis pœna, ſi juſta eſt, peccati pœna eſt:* + quod ad pœnas etiam, quæ a Deo irrogantur, pertinet; quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem ſcriptor loquitur, + *latet culpa, ubi non latet pœna.*

II. 1. Sed + an ad aſſignatricem, an vero ad expletricem juſtitiam pœna pertineat, diverſi diverſum ſentiunt. Quidam enim quia [10] qui plus peccavit, gravius, qui minus, levius puniuntur, & quia [11] pœna quaſi a toto parti datur, + ideo ad aſſignatricem juſtitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, aſſignatricem juſtitiam toties locum habere, [12] quoties inter terminos plures duobus inſtituitur æqualitas, + verum non eſſe, [13] in principio operis hujus oſtendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, + id per conſequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo, ac per ſe ſpectetur. Nam primo, ac per ſe ſpectatur [e] [14] + æqualitas inter culpam, & pœnam: de qua *g 1, Sat. III. 78, 79.* Horatius: [g]

Cur

GROTII.

b *Lactantii dictum eſt*] Convenit huc & illud Beliſarii apud *Procopium* Vandal. 1. *πρῶτον δ' ἂν τῦ δικαίυ γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνῃρηκότων ποινή· Primum juſtitiæ documentum erit, pœna exacta de injuſtis interfectoribus.* (Cap. 12.) Adde *Agathiam* lib. V. ubi de Anatolio. (*Cap.* 2.)

GRONOVII.

9 *Cenſuram*] Damnationem, vel exactionem ſupplicii. *Αὐςότης.*

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt *διανεμητικὴ* & *συναλλακτικὴ* juſtitia, quod altera tribuat paria diverſis, altera plus, minuſve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, Ibi ſtatim reſpectus eſt perſonarum, Sic enim contractus quoque pertinerent ad *διανεμητικὴν*, quippe pretioſiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc eſt differentia, quod plus, minuſve, aliis atque aliis tribuitur per juſtitiam *διανεμητικὴν* æſtimatis perſonis, per *συναλλακτικὴν* æſtimatis inter ſe rebus, nullo perſonarum diſcrimine.

11 *Pœna quaſi a toto*] Statuunt enim, a juſtitia præſcribi, & regi vel negotium privatæ perſonæ cum privata, idque facere *τὴν συναλλακτικὴν*, vel reipublicæ cum ſingulis, idque eſſe *διανεμητικῆς* quæ fuit ſententia *Thomæ Aquin. Hornejī*, Ethic. 3, 11. 23.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi obſervatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] 1, 1. 8. ubi contra nos id ſatis commode dici, probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei, ſive proportio arithmetica.

GROTII.

e *Æqualitas inter culpam, & pœnam*] *Seneca* de Ira II, 6. *Iniquus erit ſi æqualiter iraſcetur inæqualibus. Tacitus* annalium III. (cap. 50.) *Sin flagitia, & facinora ſine modo ſunt, ſuppliciis, & remediis principis moderatio, majorumque, & veſtra exempla temperant, & vana a ſceleſtis, dicta a maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul, ac ſeveritatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. c. 1. *Oraturi, ne delictis ſupplicia ſint grandiora.* Scholiaſtes ad *Horatium*, (init. Sat. 3. Lib. 1.) *Si in minimis peccatis etiam maximæ pœnæ conſumuntur, reſtat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova ſupplicia adinveniantur.* Lex Wiſigothorum libro XII, tit. III. cap. 1. *Nam quædam leges ſicut culparum habent diverſitates, non ita diſcretas in ſe continent (retinent) ultiones, ſed permixta ſcelera tranſgreſſorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec ſecundum modum culpæ modus eſt adhibitus pœnæ, cum major, minorque tranſgreſſio non unius debeat mulctationis prædampnari ſupplicio: præſertim cum dominus in lege ſua præcipiat: pro menſura peccati erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. [In loco TACITI legendum mihi videtur:

Sin

Digitized by Google

> ——— ——— ——— — *Cur non*
> *Ponderibus modulisque ſuis ratio utitur, ac res*
> *Ut quæque eſt ita ſuppliciis delicta coërcet?*

Et alibi (*Ibid.* verſ. 117, 118.)

> ——— ——— ——— — *Adſit*
> *Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,*
> *Nec ſcutica dignum horribili ſectere flagello.*

+ Eodem ſpectat lex divina Deuteron. [b] XXV. + & novella [i] Leonis. [b] verſ. 2, 3. [i] CV.

2. + Sed nec alterum, quod illi ponunt, magis verum eſt, + pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his, [15] quæ dicenda ſunt, apparebit. Tum vero oſtenſum a nobis ſupra [k] eſt, veram juſtitiæ aſſignatricis rationem + nec in tali æqualitate, + nec in proceſſu a toto ad partem proprie conſiſtere, + ſed in habenda [16] ratione ejus aptitudinis, quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat, ſed [17] occaſionem ei det. Quanquam vero is, qui punitur, aptus, aut dignus eſſe debet puniri, + non eo tamen id ſpectat, ut ipſi accedat aliquid, quod aſſignatrix juſtitia poſtulat. Nec tamen qui expletricem juſtitiam, + quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis ſe explicant. + Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, + ſicut in contractibus fieri ſolet. [18] + Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus, pœnam deberi ei, qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον. + nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud, quam + æquum eſſe ut puniatur. [k] L. 1. C. 1. §. 8. n. 2.

3. Verum tamen eſt, + in pœnis primo, ac per ſe exerceri expletricem juſtitiam, + quia ſcilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis naſcitur. Atque hac in re eſt aliud, [d] + quod ad contractuum naturam accedit: + quia ſicut qui vendit, etiamſi nihil

Sin flagitia & facinora, ETSI *ſine modo ſunt* &c. alias non conſtat ſenſus, quem nec *Freinshemius* in paraphraſi, nec alii interpretes, ſatis expediunt: & facilè à Librariis omitti potuit particula *etſi*, propter ſequentem *ſine*. Quà de re judicium penes Criticos eſto. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Quæ dicenda*] *Num.* 7.

16 *Ratione ejus aptitudinis*] Nodum in ſcirpo quærit: hanc enim ipſam rationem aptitudinis *Ariſtoteles*, & ejus ſectatores explicant per æqualitatem geometricam.

17 *Occaſionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res, & ad actus proficiſcitur.

18 *Decepit eos*] Immo decepit Auctor ſeſe: non enim conſiderant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur, & reddatur, ſed tanquam qui aliquid debeat, & reddat. Inde *ultor*, vel *vindex ſumere*, *exigere*, *expetere* pœnas, noxius *dare*, *luere*, *pendere*, *ſolvere* dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ *debet*, ac legibus: hæc *facultas*, hoc *ſuum* proprie reipublicæ, & legum eſt: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etſi non civem. 2, 5. 32. Conceſſit autem ſuperiùs, τὸ ſuum, & facultatem hoc modo conſideratam pertinere ad juſtitiam συναλλακτικὴν, ſive τὴν ἐν συναλλάγμασι διορθωτικήν. 1, 1. 5. & 8. Adde ipſum ad *acta Apoſt.* 7, 60.

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat *Servius*, ad IV. Æneidos, (*verſ.* 695.) *nam qui excedunt delinquendi modum, ipſi ſibi pœnam ſanciunt.* Ibidem (in *verſ.* 699.) *damnare eſt debito liberare*, *unde* DAMNABIS TU QUOQUE VOTIS. Ad X. Æneidos, (*verſ.* 32.) LUANT PECCATA. *luant*, *id eſt*, *abſolvant. Dicimus autem & luo pœnam, ſed melius eſt hic*

 pecca-

nihil peculiariter dicat, obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia, quæ [19] venditionis ſunt naturalia, + ita qui deliquit, ſua voluntate ſe videtur obligaſſe pœnæ, quia crimen grave non poteſt non eſſe punibile, + ita ut qui directe vult peccare, per conſequentiam & pœnam mereri voluerit: quo ſenſu Imperatores cuidam [l] ajunt, [e] + *ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*, & qui ſceleratum capiunt conſilium [m] + ſua mente (bb) jam tum puniti, id eſt, ſua voluntate pœnæ meritum contraxiſſe dicuntur: & [20] Tacito [n] mulier, quæ ſe ſervo conjunxiſſet + in ſervitutem ſui (cc) conſenſiſſe dicitur, quia id pœnæ in tales erat conſtitutum.

l L. Imperatores 34. D. de jure fiſci.
m L. ult. C. ad l. Jul. Maj.
n Ann. XII. c. 53.
o Cap. 2.

4. Michael Epheſius ad quintum [o] Nicomachiorum Ariſtotelis: *γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις, ὅ ἐςι τὸ συναλλάσσειν· λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας, δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας·* + *eſt hic quodammodo datio, & acceptio, in quibus conſiſtit natura contractuum: nam qui res, aut aliud quid furatus eſt, pro eo dat pœnas.* Idem poſterius: [p] *συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν. ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων ἀπηγορευμένα. contractus a veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus conſtant,* + *ſed &* [21] *quæ legibus ſunt vetita.*

p Ad Cap. 4.

III. 1. Sed + hujus [22] juris ſubjectum, id eſt, cui jus debetur, + per naturam ipſam determinatum non eſt. Dictat enim ratio, maleficium poſſe puniri, non autem quis punire debeat: niſi quod ſatis indicat natura, + convenientiſſimum eſſe ut id fiat ab eo, [23] qui ſuperior eſt: + non tamen ut omnino hoc demonſtret eſſe neceſſarium, + niſi vox ſuperioris eo ſumatur ſenſu,

peccatum. nam peccatum ſolvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a priſtina liberat obligatione: Contra, luo pœnam, non procedit, quaſi pœna ſolvatur. Auctoritas tamen iſta conſimilit licenter, more quo ſolet poni vel a ſequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod ſequitur. Idem locutio ſacræ ſcripturæ frequens indicat. Nam, ut *Tertullianus* ait de oratione, (*Cap.* 7.) *Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur. Chryſoſtomus* oratione de terræ motu, quæ eſt tomo V. (Immo *Tom.* VI. pag. 677. *Edit. Savil.*) de divite illo agens, qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβες, quæ eſt in illo Evangelii loco, (*Lucæ* XVI. 25.) *ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ ὀδύναι· debebantur ipſi pœnæ, debebantur ipſi dolores.* Idem II. de pœnitentia: *τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγράφεται· peccata ad debiti genus referuntur.* [Ibi eſt, ὡς ὀφειλήματα &c. *Tom.* VI. pag. 771.] Auguſtinus III. de libero arbitrio: *Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiam, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit, quod dictum eſt: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.* (C. 15. §. 44. *Ed. Benedictin.*)

e *Ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*] Philo fine libri primi de vita Moſis; *αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας· peccare dum feſtinatis, ad pœnas ferendas feſtinatis.* (Pag. 652. D.)

GRONOVII.

19 *Venditionis naturalia*] De ſubſtantia illius contractus.

20 *Tacita*] 12. annal. 53.

21 *Quæ legibus ſunt vetita*] Hi ſunt, qui contractus involuntarii dicuntur *Ariſtoteli συναλλάγματα ἀκούσια, λαθραῖα, βίαια.* Interpres Heinſianus lib. 5. cap. 5. ethicor.

22 *Juris ſubjectum*] Poſſeſſor, perſona capax, dominus, exactor. 1, 5. 17.

23 *Qui ſuperior eſt*] Qui poteſtatem habet in eum, qui peccavit.

(bb) In omnibus Editionibus erat heic *ſuo merito*: ſed contra lectionem omnium corporis Juris Codicum, quos quidem viderim, & præter mentem etiam Auctoris noſtri, qui, dum exponit *ſuâ voluntate*, manifeſto oſtendit, ſe legiſſe *ſuâ mente*: quamquam ipſe erratum non animadverterit, etiam quum in Editione ann. 1632. adderet voces ſequentes *jam tum*, quæ in primâ Editione deſunt. *J. B.*

(cc) Apud TACITUM, legendum omnino, ut edidit RYCQUIUS: *Statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapſa, in ſervitute: ſin conſenſiſſet, pro libertâ haberetur.* Vide ibi J. FR. GRONOV. Notam. Sic locus nil ad rem facit. *J. B.*

GRO-

ſenſu, ut is, qui male egit, eo ipſo ſe [24] quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe, & quaſi ex hominum cenſu detruſiſſe [f] + in cenſum beſtiarum, quæ homini ſubjacent, + quod a theologis [q] quibuſdam eſt proditum. Democritus: [r] *Φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ κρείσσονι*, + *natura evenit ut melior ſequiori imperet.* Et Ariſtoteles [s] ait, + deteriora comparata eſſe in uſum meliorum, tam in his, quæ a natura ſunt, quam quæ ab arte.

2. + Cui conſequens eſt, ut ſaltem ab æque nocente æque nocens [25] puniri non debeat: + quo Chriſti ſententia pertinet: *qui veſtrum ſine peccato eſt* (tali ſcilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. + Quod ideo dixit, quia eo ſæculo corruptiſſimi erant Judæorum mores, adeo ut qui ſanctiſſimi videri volebant, in adulteriis, & ſimilibus flagitiis volutarentur, ut videre eſt Rom. II, 22. Idem ergo quod Chriſtus dixerat, dixit & Apoſtolus: + *quapropter inexcuſabilis es, ô homo, quiſquis alium damnas: nam hoc ipſo, quod damnas alterum, te ipſum condemnas, quando eadem facis tu, qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: + *non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt damnat.* Et alibi (dd) *faciet nos moderatiores reſpectus noſtri*, [26] *ſi conſuluerimus nos*, [g] *numquid & ipſi aliquid tale commiſimus?* Ambroſius [t] apologia Davidis: + *unuſquiſque de alio judicaturus de ſe ipſo primum judicet, nec minora in alio errata condemnet, cum ipſe graviora commiſerit.*

+ IV. 1. Altera quæſtio eſt de fine pœnis propoſito. Nam quæ diximus hactenus, id duntaxat oſtendunt, + nocentibus injuriam non fieri ſi puniantur. + Inde vero non ſequitur, omnino puniendos. Neque id verum eſt: multis enim nocentibus multa + & Deus, & homines condonant, eoque nomine laudari ſolent. Celebre eſt Platonis [u] dictum, [27] οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία· & alibi, [x] [28] οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκη, (οὐ γὰρ

[q] *Th.* 2. 2. *quæſt.* 64. *art.* 2. & *ibi Cajet.*
[r] *Apud Stob. Serm.* 47.
[s] *Politic.* VII. 14.
[t] *Lib.* II. c. 1.
[u] *De lege L.* IX. *pag.* 254. D.
[x] *Lib.* XI. p. 934. A.

GROTII.

[f] *In cenſum beſtiarum*] Sic & *Moſes Maimonides* ad Deut. XXXIII.

[g] *Numquid & ipſi tale aliquid commiſimus*] Pertinet huc & *Ambroſii* locus ſermon. XX. in Pſalmum, *Beati immaculati*, ad verſiculum, *Miſerationes tuæ domine*, (Serm. XX. c. 4. p. 1593. C.) citatus cauſa III. quæſtione VII. (cap. 4.) item *Caſſiodori* VI, 21.

GRONOVII.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoſcit hoc Cainus *Geneſ.* 4. καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· *omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.*

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad *Ciceronem* epiſtol. 14. *Scis Appium cenſorem hic oſtenta facere? de ſignis, & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? perſuaſum eſt ei, cenſuram lomentum, & nitrum eſſe. Errare mihi videtur: nam ſordes eluere vult, venas ſibi omnes, & viſcera aperit.* Et *Velleji* de cenſura Pauli & Planci 2, 95. *cum alteri vis cenſoris, alteri vita deeſſet, Paulus vix poſſet implere cenſuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere poſſet adoleſcentibus, aut objicientes audire, quod non agnoſceret ſenex.*

26 *Si conſuluerimus*] Interrogaverimus conſcientiam noſtram.

27 Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum ſumitur pœna.

28 Οὐχ ἕνεκα] Non ideo, quod peccatum eſt, exigitur ſupplicium (factum enim fieri infectum nequit), ſed propter exemplum, vel tempus futurum.

(dd) Præcedens locus ubinam exſtet, divinare nequeo: Auctor enim neque heic, neque in Adnotationibus ad *Joann.* VIII, 7. ubi ſimiles congeſſit, ullum indicium dat, unde inveſtigari queat. Hic autem legitur *De Ira*, Lib. II. Cap. 28. Sed poſt primam Editionem comperi, priorem locum non eſſe Philoſophi, ſed illius, qui mentitus eſt nomen *Senecæ*, in Libro *De Remediis fortuitorum*, unde *Excerpta* ſubjecta etiam Editionibus *Lipſii*, & *Gronovii*; ubi facile jam eſt invenire hæc verba, quum Excerpta brevia ſunt. *J. B.*

GRO-

γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔϛαι ποτὲ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνου. Quod ita vertit [y] Seneca: *nemo prudens punit quia peccatum eſt, ſed* [29] + *ne peccetur. Revocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur.* Idem alibi: [z] *ne homini quidem nocebimus quia peccavit, ſed ne peccet: nec unquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur:* [30] *non enim iraſcitur, ſed cavet.* Apud Thucydidem [a] Diodorus de Mitylenæis ad Athenienſes verba faciens: ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτοὺς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· *ut maxime illos injuſte egiſſe pronuntiem,* + *non & interficiendos cenſebo, niſi id expediat.*

y De Ira, l. 1, c. 16.
z Ibid. II. 31.
a Lib. III. c. 44.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera ſunt; nam homo ita homini alteri ipſa conſanguinitate alligatur, [h] + ut nocere ei non debeat, + niſi boni alicujus conſequendi cauſa. + In Deo alia res eſt, ad quem Plato [b] dictas ſententias male extendit. + Dei enim actiones niti poſſunt ipſo ſummi dominii jure, + præſertim ubi meritum hominis ſpeciale accedit, + etiamſi finem nullum ſibi proponant extra ipſas: & ita [c] Hebræi quidam explicant illud Solomonis, quod ad hanc materiam pertinet: רעה כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום. Ut ſenſus ſit, + *res ſingulas Deus facit propter ipſas, etiam impium ad diem malum:* id eſt, etiam tum, cum impium punit, + non alio fine hoc facit, quam [31] ut puniat. Quamquam, etiamſi + receptiorem ſequamur interpretationem, + eodem res recidet; ut dicatur Deus feciſſe omnia propter ſe, id eſt, + jure ſummæ libertatis, & perfectionis, nihil extra ſe quærens, aut reſpiciens: ſicut Deus dicitur + αὐτοφυὴς, + quia non eſt natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi, ſacra verba teſtantur, + cum dicunt, [d] eum voluptatem capere ex ipſorum malo, ſubſannari, atque irrideri impios a Deo. + Tum vero & extremum judicium, poſt quod nulla exſpectatur emendatio, immo & in hac vita pœnæ quædam [32] inconſpicuæ ut obduratio, verum eſſe, + quod contra Platonem dicimus, evincunt.

b Gorgia, p. 525. B.
c Moſes Maimonides in directore dubitantium lib. II, c. 13. & Rab. Imm. ad Prov. XVI, 4.
d Deuter. XXVIII, 63. Eſai. I, 24. Prov. I, 26.

3. + At homo cum hominem ſibi natura parem punit, [33] + aliquid ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt, quod ajunt [e] ſcholaſtici, + non debere in malo cujuſquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato [f] in Gorgia, eos, qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc *βούλεσθαι ἁπλῶς, ſimpliciter velle,* + ſed *boni alicujus cauſa,* ἕνεκα τοῦ ἀγα-

e Thom. 2, 2. quæſt. 108. Silv. verb. vindicta.
f Pag. 468. B.

G R O T I I.

h *Ut nocere ei non debeat niſi boni alicuius conſequendi cauſa*] *Caſſiodorus* [aut potius *Petrus Bleſenſis*] de Amicitia: *quod ſi manus una caſu aliquo forte lædat alteram, illa, quæ læſa eſt, non repercutit, nec ſe erigit in vindictam.*

G R O N O V I I.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a ſimili peccato abſterreantur.

30 *Non enim iraſcitur, ſed*] Judex damnans, & puniens non iræ obſequitur, ſed prudentiæ: neque id potiſſimum agit, ut ulciſcatur, ſed ut conſulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum, aut alius ſimile quid delinquat.

31 *Ut puniat*] Puniendo juſtitiam demonſtret, etiamſi ad neminem exemplum pertineat.

32 *Inconſpicuæ*] Quæ non incurrunt in oculos, ſed in animis ſentiuntur patientium.

33 *Aliquid ſibi debet habere &c. Non debere in malo*] Non id tantum ſpectare, ut malum habeat noxius, ſed potiſſimum ut propter eum punitum minus ſit malorum.

Digitized by Google

ἀγαθῦ· Et [i] Seneca, ad vindictam veniendum [g] *non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile.* Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII. ait, + quædam eſſe honeſta ſimpliciter, + quædam ob aliquam neceſſitatem: & poſterioris exemplum ponit + in pœnarum exactione. *g De Ira, II. 32.*

V. 1. Quod ergo a mimo dictum eſt: [h] *h Publ. Syr. verſ. 340.*

Læſo doloris remedium inimici dolor:

& a [i] Cicerone, dolorem pœna mitigari, Plutarcho [k] ex Simonide; [34] γλυκὺ καὶ ὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγῦντι τῷ θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν: congruit quidem [35] ei naturæ, [k] quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim ira ut in beſtiis, ita in homine ζέσις περικαρδίυ αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit [l] Euſtratius, [l] *fervor ſanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus + adeo per ſe caret ratione, ut ſæpe feratur in ea, quæ non læſerunt, ut in fœtus feræ, quæ læſit; [m] aut in ſenſu carentia, ut in lapidem, quo ictus eſt canis. At talis appetitus in ſe ſpectatus [n] non convenit [36] parti rationali, cujus eſt imperare affectibus; + ac proinde nec juri naturæ, + quia [37] id eſt dictatum naturæ rationalis, ac ſocialis, qua talis eſt. Dictat autem ratio, homini + nihil agendum, quo noceatur homini alteri, + niſi id bonum aliquod habeat propoſitum. + In ſolo autem inimici dolore, + ita nude ſpectato, nullum eſt bonum + niſi falſum, & [38] imaginarium: ut in [39] divitiis ſupervacuis, multiſque aliis rebus ejuſmodi. *i Orat. pro Cæcin. c. 12.* *k Vit. Arat. pag. 1048. E.* *l In Ethic. Nic. VI. 1.*

2. + Atque hoc ſenſu ultionem improbant in hominibus non Chriſtiani modo doctores, [o] + ſed & philoſophi, ut [m] Seneca: + *Inhumanum verbum eſt, & quidem pro juſto receptum ultio, & a contumelia non differt* [40] *niſi ordine.* *m Lib. II. de Ira c. 32.*

GROTII.

i *Seneca*] Ejuſdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII. *Exſequar, quia oportet, non quia dolet.* [Immo *Lib.* 1.]

k *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica (*Iliad.* IV. 23. χόλος δέ μιν ἄγριος ᾕρει. *illum fera prenderat ira.* Item (*Iliad.* IX. 625.

Ἄγριον ἐν ςήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in alto.

Item (*Ibid.* verſ. 492.)

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum ſed Achille doma.

l *Fervor*] Inde σβέσσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud *Homerum* [*Iliad.* IX. 674.]

m *Aut in ſenſu carentia*] *Seneca* de Ira libro II, c. 26. *His iraſci quam ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt, nec ſentiunt.* Braſiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine ſe vindicant. [Vide JOANN. LERIUM, *Itin. Braſil.* p. 163.]

n *Non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem *Seneca* de Ira libro I, c. 5.

o *Sed & Philoſophi*] *Plato* Gorgia. Vide de eo *Theodoretum* libro XX. eurationis.

GRONOVII.

34 Γλυκὺ ϗ] Dulce, & non aſperum quaſi ægroto animo, & inflammato medicinam adhibere ſatisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi τῷ θυμικῷ.

36 *Parti rationali*] Τῷ λογικῷ ϗ ἡγεμονικῷ.

37 *Id eſt dictatum naturæ*] 1, 1. 10.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui ſe paviſſe oculos ſpectata inimici morte, jactabat. *Tacit.* 3, hiſt. 39.

39 *Divitiis ſupervacuis*] Caligulæ, qui ſuper immenſos aureorum acervos patentiſſimo diffuſos loco nudis pedibus ſpatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. *Suet.* c. 42.

40 *Niſi ordine*] Quia præcedit contumelia, ſequitur ultio.

Digitized by Google

cæco, & irrationabili furore ducuntur, & iis, qui ſibi nocent, vicem retribuere conantur.

4. + Liquet ergo, ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi cauſa; + quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam, videamus.

VI. 1. + Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ eſt apud Platonem [47] Gorgia, & Taurum philoſophum ad eum locum, cujus verba Gellius recitat libro VI, cap. XIV. nam partitiones iſtæ ex fine deſumtæ ſunt, niſi quod cum duos fines Plato poſuiſſet, [48] emendationem, & [49] exemplum, + tertium addidit Taurus [r] [50] τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus deſinit, [r] κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην· + *mali retributionem, quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Ariſtoteles, qui + omiſſa pœna exemplari, + hanc ſolum ſpeciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, [s] τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, + *exigentis cauſa ut ei ſatisfiat.* [51] Plutarchus quoque eam non omiſit, cum dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μάλιστα τοῦ παρηγορεῖν τοὺς πεπονθότας ἔνεστιν αὐταῖς· *quæ facinus ſtatim ſubſequuntur pœnæ, non modo in poſterum inhibent delinquendi audaciam, ſed & injuria affectos maxime conſolantur.* Et hæc proprie eſt, quam idem Ariſtoteles [t] refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *juſtitiam*, + quam ipſe *commutatricem* vocat.

r *Pædagog.* Lib. I. Cap. 8. *Ed. Oxon.*
s *Rhet.* 1, cap. 10.
t *Ethic. Nic.* V. 7, 8.

2. + Sed ſubtilius iſta examinanda ſunt. + Dicemus ergo, in pœnis reſpici + aut utilitatem ejus, qui peccarit, + aut ejus, cujus intererat non peccatum eſſe, + aut indiſtincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium + primum + pertinet [52] pœna, quæ philoſophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo [u] Juriſconſulto pœna, + quæ conſtituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα [x] Platoni, + Plutarcho [y] ἰατρεία ψυχῆς, *animi medicatrix*, quæ hoc agit, ut + eum, qui peccavit, reddat meliorem + medendi modo, qui eſt per contraria. Nam quia omnis actio, præſertim vero [53] deliberata, ac frequens, quandam gignit ſui [54] proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, + ideo vitiis, quamprimum fieri poteſt, adimenda eſt [55] illecebra; quod fieri rectius nequit, quam ſi [s] dolore quodam ſubſequente ſaporem amittant dulcedinis. Platonici

u *L.* 20. *D. De Pœnis.*
x *De Legg. L.* XI. p. 933. E.
y *De ſera Num. vind.* p. 550. A. 559. F.

GROTII.

1 Τιμωρίαν] Tria hæc, νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, ſatisfactionem, exemplum, etiam *Chryſoſtomus* ponit in 1 ad *Corinth.* XI, 32. (Tom. III. pag. 424, 425. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

47 *Gorgia*] Pag. 357. (*Ed. Wech.* at p. 525. A. B. Tom. I. *Ed. H. Steph.*)

48 *Emendationem*] Ut corrigatur, & melior fiat, qui peccavit.

49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.

50 Τιμωρίαν] Satisfactionem: ut injuria dematur, & in poſterum ſecuritas præſtetur læſo.

51 *Plutarchus*] *De ſera Numinis vindicta*, p. 548. E.

52 *Pœna, quæ philoſophis*] Latinis *admonitio*.

53 *Deliberata, ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex propoſito, & deſtinato, ac ſæpius repetitur.

54 *Proclivitatem*] Propenſionem, & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa ſuavitas, quæ in peccatum trahit, atque illicit.

GROTII.

s *Dolore quodam ſubſequente*] *Seneca* de ira 1, 5. *quemadmodum quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus,*

Digitized by Google

z De habitud. doctr. Platonic. pag. 21. Ed. Elmenhorst.
a Annal. XII. 54.
b Th. 2, 2. q. 33. 3.
c Plaut. Trinum. I. 2. 1.

Platonici recitante [z] Apulejo: *gravius, & acerbius eſt, omni ſupplicio ſi noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadverſione plectatur.* Apud [a] Tacitum eſt: *corruptus ſimul, & corruptor æger, & flagrans animus haud levioribus remediis reſtinguendus eſt, quam libidinibus ardeſcit.*

2. Punitionem, + quæ huic fini inſervit, + natura cuivis eſſe licitam, [b] qui judicio valeat, + & ejuſmodi generis, aut paribus vitiis non teneatur, + ex ea, quæ verbis fit, caſtigatione apparet.

[c] *Amicum caſtigare ob meritam noxiam,*
[56] + *Immune eſt facinus, verum, in ætate utile.*

+ In verberibus vero, & aliis, quæ coactionis aliquid continent, diſcrimen t inter perſonas, quibus id liceat, aut non liceat, non eſt factum a natura + (neque enim potuit, + niſi quod ratio parentibus in liberos ejus juris uſurpationem pro affectus neceſſitudine peculiariter commendat), ſed a legibus, + quæ [57] communem illam generis humani propinquitatem, [58] + vitandarum rixarum ergo, [59] + ad proximos affectus reſtrinxerunt, + ut videre eſt tum alibi, + tum Codice Juſtinianeo, [d] titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet [e] Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ᾽ ἀγαθῷ ἐκόλασα τινὰ, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἷαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσιν ἐπ᾽ ἀγαθῷ· ſi quem ut prodeſſem verberavi,* + *pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magiſtri diſcipulis. Nam & medici ægrotum ſuo ipſius bono urunt, ac ſecant.* Lactantius libro VI. [f] *Jubet Deus ut manus noſtras ſuper minores ſemper habeamus, hoc eſt, ut peccantes eos aſſiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili, & indulgentia nimia educentur ad malum, & ad vitia nutriantur.*

d Lib. IX. tit. 15.
e De Exped. Cyr. L. V. c. 8. §. 8. Ed. Oxon.
f Cap. 19. n. 8.

3. + Hoc vero puniendi genus + ad mortem [60] pertingere non poteſt, + niſi eo modo, quem [61] reductivum vocant, + quo negationes reducuntur ad rerum oppoſitarum genera. Nam ſicut Chriſtus [g] dixit, melius quibuſdam futurum fuiſſe, id eſt, non tam male, + ſi nati nunquam eſſent; ita ingeniis inſanabilibus melius eſt, id eſt, + minus eſt malum emori, quam vivere, quando certum eſt vivendo pejores evaſuros. De talibus Seneca loquitur,

g Marc. XIV, 21.

gamus, ſed ut explicemus, elidimus: ſic ingentia vitia prava dolore corporis, animique corrigimus. Idem de Ira II, 27: *In his erunt boni magiſtratus, parentesque, & judices, quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo ſcalpellum, & abſtinentia, & alia, quæ profutura torquent.*

t *Inter perſonas, quibus id liceat*] Vide *Auguſtinum* enchiridio cap. 72.

GRONOVII.

56 *Immune eſt facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere ſine munere, atque onere civili: vel pro quo nemo munis eſt, ſive munificus.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat caſtigandi ſontes facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum augerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Neceſſitudines, vel neceſſarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, ſed quem pater ſibi probatiſſimum affirmabat, ſine ignominia dimiſit, habere, dicens, cenſorem ſuum. *Suet.* 16.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id eſt, extendi, porrigi.

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adeſt, ſed per applicationem, aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamſi nec magnopere proſit. I, I. 10.

GRO-

Digitized by Google

tur, [b] cum ait, + interdum [62] ut pereant, intereſſe pereuntium. Jamblichus [i]: καθάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τοῦ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν· *quomodo ſuppurato melius eſt uri, quam ſic manere;* + *ita improbo mori, quam vivere.* Talem vocat [k] Plutarchus ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὑτῷ τε βλαβερώτατον, *cæteris noxium quidem,* + *ac ſibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixiſſet, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι, διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν· *tertio* + *& ipſis expedit mori ita corruptis animo, ut ad ſanitatem perduci nequeant.*

b De Ira Lib. 1. c. 5. Vid. & cap. 16.
i Protreptic. c. 2.
k De ſera Num. vind. p. 551 E.

4. Sunt qui hos ipſos eſſe, putant, quos l Johannes Apoſtolus ait, [u] + ad mortem peccare. + Sed quia fallacia ſunt ejus rei argumenta, + dictat charitas, neminem temere habendum pro deplorato, + ita ut hoc quidem fine animadverſio, + non niſi raro admodum, locum habere poſſit.

l 1 Joh. V. 16.

VIII. 1. [x] + Utilitas ejus, cujus intererat non peccatum eſſe, in eo ſita eſt, + ne poſthac tale quid patiatur ab eodem, aut ab aliis. Gellius [m] ex Tauro hanc ſpeciem ſic deſcribit, *cum dignitas, auctoritaſve ejus, in quem eſt peccatum, tuenda eſt,* + *ne prætermiſſa animadverſio contemtum ejus pariat, & honorem levet.* Sed quod [63] de auctoritate læſa dicit, + idem [64] de libertate cujuſque, aut alio jure læſo intelligendum eſt. Apud [n] Tacitum legimus: *conſuleret ſecuritati juſta ultione.* Ne qui læſus eſt, ab eodem malum patiatur, + tribus modis curari poteſt: + primum ſi tollatur qui deliquit, deinde + ſi [65] vires nocendi ei adimantur, poſtremo + ſi malo ſuo dedoceatur delinquere; quod cum emendatione, de qua jam egimus, conjunctum eſt. + Ne ab aliis lædatur qui læſus eſt, punitione non quavis, + ſed aperta, atque conſpicua, quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

m Noct. Att. VI. 14.
n Ann. XIV. 61. add. XI. 31.

2. + Ad hos ergo fines, + & intra æqui terminos ſi dirigatur + vindicatio, etiam privata, ſi jus nudum naturæ, id eſt, [66] + abductum a legibus divinis, humaniſque, + & ab his, quæ non neceſſario rei accidunt, reſpicimus, non eſt

GROTII.

u *Ad mortem peccare*] Τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας. morbo tentos inſanabili hos vocat *Chryſoſtomus* 2 Corinth. XIII, 9. (Tom. VI. pag. 702.) *Julianus* ſecundo libro de Conſtantio: διττῶν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποδιδόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντη τὴν θεραπείαν ἀπεστραμμένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπενόησαν, οὐκ εἰς τὸν ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· *cum duo ſint delictorum genera, alia quidem, quæ ſpem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum inſanabiliter peccantium: huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipſorum, quam omnium aliorum bono.* (Orat. II. p. 89. B. *Ed. Spanhem.*)

x *Utilitas ejus, cujus intererat non peccatum eſſe*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam conſurgit. Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

62 *Ut pereant, intereſſe*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, niſi morte, ſuccurrere non poſſent. *Sueton. Ner.* 36.

63 *De auctoritate læſa*] Perſonarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujuſvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur.*] Debilitando, aut vinculis coërcendo. *num.* 9.

66 *Abductum a legibus*] Id, quod dictat recta ratio nondum adſtricta legibus: præterquam in paucis caſibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut ſi parentes, ſi mentis homo commotæ injuriam intulerit, ſi ipſe cauſam dederit non miſerendo prior.

eſt illicita : + ſive fiat ab ipſo, qui læſus eſt, + ſive ab alio, + quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum. Atque hoc ſenſu admitti poteſt quod Cicero cum jus naturæ eſſe dixiſſet id, quod nobis [67] + non opinio, ſed innata vis affert, [o] inter ejus exempla + collocat vindicationem, quam [68] gratiæ opponit : ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim, ac contumeliam,* [69] + *defendendo, aut* + *ulciſcendo, propulſamus a nobis, ac noſtris, qui nobis chari eſſe debent,* + *& per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione, quam ex Trogo exſcripſit [p] Juſtinus : *adverſus latronem ſi nequeant pro ſalute,* + *pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere.* Hoc ipſum [70] + *ἀμύνης νομον* vocat in vita [q] Arati Plutarchus.

3. [y] + Hoc naturali jure + defendens ſe Sampſon adverſus Palæſtinos, [r] + inſontem ſe teſtatur fore ſi Palæſtinos, qui ſe malo affecerant, malo viciſſim afficeret : Et poſt peractam ultionem eadem ſe tuetur ratione, [s] + dicens, ſe ipſis feciſſe quod ipſi ſibi feciſſent priores. Platæenſes apud Thucydidem : [t] *ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπίοντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι· merito eos ulti ſumus,* + *jure apud omnes recepto, ut hoſtilia parantem ulciſci liceat.* Demoſthenes, oratione adverſus Ariſtocratem, [u] communem, ait, eſſe legem inter homines, + ut eum, qui noſtra vi rapiat, ulciſci nobis fas ſit. Et Jugurtha apud Salluſtium [x] cum dixiſſet, Adherbalem vitæ ſuæ eſſe inſidiatum, addit, populum Romanum [71] *neque pro bono, neque pro recto facturum,* + *ſi ab jure gentium ſe prohibuerit :* id eſt [72] ab ultione. Ariſtides orator & a poetis, & a legum auctoribus, & a [73] proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc, ait, probari [y] *ἀμύνεσθαι τους ὑπάρξαντας,* + *ultionem ſumi de his, qui injuriam facere aggreſſi ſunt.* Maccabæos laudat [z] Ambroſius, [z] + quod etiam ſabbato [a] ulti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum. Idem adverſus Judæos incenſam a Chriſtianis [74] baſilicam graviter querentes diſputans, ſic ait : [a] *Ac certe ſi jure gentium agerem, dicerem,* [75] *quantas baſilicas Judæi tempore imperii Juliani incenderint :* ubi

[o] *De Inven.* II. c. 22.
[p] *Libro* XXXVIII. c. 4.
[q] Pag. 1048. E.
[r] *Judic.* XV. 3.
[s] *Ibid.* verſ. 11.
[t] *Lib.* III. c. 56.
[u] *Pag.* 437. A.
[x] *Bell. Jug.* c. 25.
[y] *Orat. pro quatuor vir. Tom.* III. p. 259. A.
[z] *De Off.* l. 1. c. 40.
[a] *Ep.* 29. p. 562. C.

GROTII.

y *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελύσθαι· Romulus de Tatio occiſo a Laurentibus, *cædem cæde penſatam*, apud *Plutarchum*, (*Vit. Rom.* p. 32. C.) Beliſarius apud Procopium Vandalicorum 1. *φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις ἡ πρὸς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα· naturalis enim eſt læſi hominis in eum, qui vim intulit, inimicitia.* (Cap. 16.)

z *Ambroſius*] Eundem vide oratione contra Symmachum.

a *Ulti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum*] Vide *Joſephum* antiquæ hiſtoriæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

GRONOVII.

67 *Non opinio*] Qualiſcumque perſuaſio, ſed ingenita ſententia, & judicium animi.

68 *Gratiæ*] In qua amicitiarum, & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur. cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

70 *Ἀμύνης νόμον*] Ἀνδρ᾽ ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo verſu Homerico (extat cum alibi, tum Ἰλ. ω. v. 369.) Claudius ſæpe pro teſſera utebatur. *Sueton.* cap. 42.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud *Salluſtium* eſt, *neque recte, neque pro bono*, cap. 22. *Cæſar.* 5, Gall. 7. *nihil hunc ſe abſente pro ſano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permiſſa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam, & ſententiis vulgi uſu receptis.

74 *Baſilicam*] Qua pro proſeucha, vel ſynagoga utebantur.

75 *Quantas baſilicas*] Quot Chriſtianorum templa, vel eccleſias.

GRO-

Digitized by Google

ubi [b] jus gentium vocat, par pari referre. Nec aliter apud Tacitum [b] Civilis: *egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & ſæviſſimas hujus exercitus voces, quibus ad ſupplicium petitus + jure gentium pœnas repoſco.* b *Hiſt.* IV. c. 32.

4. Sed quia in rebus noſtris, & noſtrorum, [76] + affectu corrumpimur, + ideo ſimul multæ familiæ [77] in unum locum convenerunt, + judices conſtituti, & his ſolis data poteſtas vindicandi læſos, + ademta cæteris, quam natura indulſerat, libertate. Lucretius (*Lib.* V. *verſ.* 1147, *& ſeqq.*)

> *Acrius ex ira quod enim ſe quiſque parabat*
> *Ulciſci, quam nunc conceſſum eſt legibus æquis,*
> *Hanc ob rem eſt homines [78] pertæſum vi colere ævum.*

Demoſthenes [c] in Cononem: *προεώραται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προςυχόντος (ee) ὁρμῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι placuit, de omnibus his injuriis* [c] *ex legibus judicium exerceri, non autem* c *Pag.* 730. A.

GROTII.

b *Jus gentium vocat, par pari referre*] Sic & *Livius* libro I. *cum Laurentes jure gentium agerent*, (c. 14.)

GRONOVII.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines, terminoſque juſtæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæſum vi colere*] Potius viſum legibus, quam armis diſceptare. *Juſtin.* 43, 4.

(ee) Eſt apud DEMOSTHENEM, ὀργῇ, *irâ*: neque vocem mutare neceſſe eſt. *J. B.*

GROTII.

c *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujuſque impetu, atque arbitrio*] Tyndareus adverſus Oreſtem ſic declamat in *Euripidis* Oreſte, (*verſ.* 491, *& ſeqq.*)

> Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς ἂν σοφίας ἥκοι πέρι;
> Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
> Τούτου τίς ἀνθρώπων γένετ' ἀσυνετώτερος,
> Ὅςις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
> Οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
> Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
> Πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
> (Αἴσχιςον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτὲ)
> Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
> Ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
> Μητέρα, τὸ σῶφρον τ' ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
> Καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἴχετ', εὐσεβής τ' ἂν ἦν.
> Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρι,
> Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
> Αὐτὸς κακίων ἐγένετο μητέρα κτανών.
> Ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως, τοσόνδε σε.
> Εἰ τόνδ' ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνὴ,
> Χ' ὁ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
> Κἄπειθ' ὁ κείνου γενόμενος φόνον φόνῳ
> Λύσει, πέρας δὲ ποῖ κακῶν προβήσεται;

> *Huic me jubes certare de ſapientia?*
> *Quæ pulchra quæque fœda ſi cunctis patent,*
> *Iſto homine tandem quis fuit dementior,*
> *Qui nec quod æquum eſt mente pervidit ſua,*
> *Nec quod per omnem Græciam leges jubent?*
> *Namque ubi Agamemno ſpiritum efflarat ſuum,*
> *Tranſverberatus a mea nata caput,*
> *(Quod turpe facinus abſit ut dicto probem)*
> *Tunc ille rite debuit matrem reum*
> *Peragere cædis e lare ejectam ſuo.*
> *Ita temperate pertuliſſet miſeriam,*
> *Pœnas petiſſet jure, ſervaſſet pium.*
> *Nunc ſubiit illum, quod prius matrem, nefas.*
> *Illam malam vocat ille, non injuria:*
> *Sed pejor illa eſt ipſe dum matrem necat.*
> *Menelae, ſi permittis hoc te interrogo:*
> *Irata ſi uxor conjugem occidet ſuum,*
> *Hanc ultor ipſe filius trudet neci,*
> *Et rurſus illo genitus hanc cædem nova*
> *Cæde expiabit, fine quo ſtabunt mala?*

Quæ poſtrema plena prudentiæ materiam diſſerendi & philoſophis, & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in diſſertatione, an referenda injuria, (*Diſſertat.* II. pag. 22. *Ed. Davis.*) εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, καὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία, τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας.

[d] Declam. XIII. *tem ex cujuſque impetu, atque arbitrio.* Quintilianus: [d][79] *injuriæ compenſatio non ſolum juri inimica, ſed paci: eſt enim lex, forum, judex, niſi quem jure* [80] *vindicari pudet.* Imperatores Honorius, & Theodoſius: [e] *idcirco judiciorum vigor, juriſque publici tutela in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat ultionem.* + Rex Theodoricus: [f] *hinc eſt quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu.*

[e] L. nulli. 14. C. de Judæis.

[f] Caſſiod. lib. IV, ep. 10.

5. + Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis, [81] + ubi judicia ſunt nulla, + ut in mari. + Quò forte referri poteſt, quod Cajus [82] Cæſar privatus adhuc piratas, [g] a quibus captus fuerat, claſſe tumultuaria perſecutus eſt, ipſorumque naves partim fugavit, partim merſit, & cum proconſul negligeret animadvertere in captos piratas, ipſe eos in mare reverſus cruci ſuffixit. + Idem locum habebit in locis deſertis, + aut ubi [83] Nomadum more vivitur. [d] Sic apud Umbricos, narrat Nicolaus [h] Damaſcenus, ſibi quemque fuiſſe ultorem: + quod & apud Moſchos hodie impune fit, poſt tempus aliquod aditi judicis. + Nec aliunde origo [84] ſingularium certaminum, quæ + ante Chriſtianiſmum [e] Germanicis nationibus uſitata, + alicubi necdum ſatis deſueta ſunt. Ideo apud [i] Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ juriſdictionis formam conſpicerent, + quod injurias juſtitia finiret, + quod ſolita armis diſcerni jure terminarentur.

[g] Vell. Pat. l. II. c. 42. & Plut. in Caeſ. p. 708.

[h] Apud Stob. de Legibus.

[i] Lib. II. c. 118.

6. [85] + Lex Hebræa propinquo occiſi permittit, ut extra aſyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi, [86] talionem pro mortuo + manu exigi poſſe; + pro ſe, ut puta in vulnere, non niſi per judicem, + quia ſcilicet difficilior [k] eſt moderatio, ubi proprius dolor accedit. Parem morem privatim vindicandæ cædis apud vetuſtiſſimos Græcos fuiſſe, apparet + ex

[k] Sen. I, de Clem. 20.

δικαιοσύνη ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακόν, καὶ ποῦ στήσεται· *Nam ſi is, qui paſſus eſt injuriam, ultionem ſumet, tranſibit malum ab hoc ad illum velut ſaltu quodam, & injuſtitiæ injuſtitia ſuccedet; quippe ſi hoc jure poſito concedis ei, qui malum pertulit, vindicare in eum, qui fecit, ſequitur, ut rurſus ab hoc ad illum ſe referat ultio: eſt enim juſtum, par utrique parti. Si id ita eſt, quid nobis feciſti, Jupiter, juſtitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero ſtabit hoc malum?* Ariſtides oratione de pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς προτέρους ἀπολωλεκότας, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, ſi propter eos, qui jam periere, ſuperſtites alii perpetuo idem malum ferent?* (Tom. II. p. 78. C. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Ariſtides ſenſum ſimilem, in Leuctrica ſecunda.

d *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia ſignificatos voluit? [Vide VALESIUM in *Excerpt. Peireſc.* pag. 513.] Apud Afrorum multos idem moris fuiſſe, teſtis eſt *Leo Afer* lib. II. c. de Teſechis, & capite de Teljeuta, & alibi.

e *Germanicis nationibus*] Gotthos ſuos corrigens rex Theudericus apud *Caſſiodorum* III, 23. *Remove conſuetudines abominanter inolitas; verbis ibi potius, non armis res tractetur*, & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus eſt homini lingua, ſi cauſam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τοὺς τῶν οἰκείων φονεῖς· *mos omnibus modis ultionem ſumere de propinquorum homicidis.* (Hoc è *Joſepho*, Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. IX. §. 1. *Ed. Hudſon.*)

GRONOVII.

79 *Injuriæ compenſatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] *Ne ſcilicet turpi judicio conflictetur*, ut de fratribus loquitur *Cicero* 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia ſunt nulla*] 1, 3. 2.

82 *Cæſar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuiſſe, ut ſolebant illuſtres viri, & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, ſine lege, ſine juſto imperio. *Salluſt.* Jug. 18.

84 *Singularium certaminum*] Vide *Extrait pour l'antiquité des duels*, dans les *mémoires de Monſ. de Bethune* tom. 4. p. 323.

85 *Lex Hebræa*] *Numer.* 35, 19.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occiſum propinquum cuivis de homicida pœnam ſumere licuiſſe; de auctore vulneris, qui ſauciatus eſſet, ipſi nemini.

GRO-

Digitized by Google

+ ex Theoclymeni verbis, quæ apud Homerum ſunt l Odyſſeæ O. Sed maxime frequentia ſunt hujus moris exempla + inter eos, [87] qui communem judicem non habent. Hinc *juſta bella definiri ſolent*, m + Auguſtino teſte, *quæ ulciſcuntur injurias*: & Plato bellicum certamen probat, n *μέχρις οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην· donec qui in culpa fuerint, cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

IX. + 1. Utilitas indiſtincte quorumlibet, + qui finis erat tertius, + eaſdem habet partes, quas illa, quæ ad læſum pertinet. Nam aut hoc agitur, + ne qui uni nocuit, aliis noceat, quod fit + eum tollendo, [88] + aut debilitando, ſive conſtringendo ita, ut nocere nequeat, + aut emendando: aut f ne alii impunitate illecti aliis quibuſvis moleſti ſint, + quod ex ſuppliciis conſpicuis obtinetur, quæ Græci *παραδείγματα*, [89] Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur, o ut unius pœna metus ſit multorum, + ut pœnæ p genere deterreri cæteri poſſint, ut leges loquuntur, *ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται*, ut q Demoſthenes.

2. Hujus quoque juris poteſtas + naturaliter penes unumquemque eſt. g Sic Plutarchus r virum bonum, ait, a natura [90] magiſtratum deſignari, & quidem

l Verſ. 272, & ſeqq.
m L. I. q. 10. ſuper Joſue.
n De Rep. Lib. V. p. 471. B. Tom. II. Ed. H. Steph.
o L. 1. C. ad L. Jul. de rep.
p L. 7. 0. Ad L. Fab. de plag.
q Orat. in Neær. p. 528. B.
r Præcept. polit. pag. 817. B.

GROTII.

f *Ne alii impunitate illecti aliis quibuſvis moleſti ſint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII. c. 16.

g *Sic Plutarchus*] Idem Pelopida, (p. 290.) ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· *Prima, eademque antiquiſſima lex eum, qui ſervare poteſt, ei, qui ſalute opus habet, naturaliter magiſtratum deſignat.* Et Philopœmene: τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν οὔτε νόμον, οὔτε χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ᾽ ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους· *Suſcepit cives ſuos, qui neque legum, neque ſuffragiorum tempus expectaverint: ſed ipſum ſequebantur naturæ lege, quæ ſemper potiorem vult imperare deterioribus.* (Pag. 363. A.) Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de cauſis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens (*Cap.* 36.) *Hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum, & ſenatum conſilio, & auctoritate regerent.* Chryſoſtomus II ad Corinthios VII, 13. de Moſe: καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ᾽ ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἴδοι τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε· καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστίν, οὐκ ἀξίωμα μόνον, καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα· *Etiam antequam manu populum educeret, dux erat ipſis factis. Valde igitur ſtulte Hebræus ille ei dixit: quis te conſtituit nobis principem, ac judicem? Quid dicis? facta vides, & de nomine facis controverſiam; velut ſi quis medicum videat optime ſecantem, ac ſic opitulantem ægro corporis membro; deinde ei dicat, quis te conſtituit medicum, quis ſecare præcipit? ars, mi bone vir, & morbus tuus: ſic & Moſem ſua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum eſt, ſed & ars, & quidem artium omnium ſublimiſſima.* (Tom. III. pag. 631, 632. *Ed. Savil.*) Tractat idem ſcriptor hoc ipſum argumentum ad Eph. III. in fine: (Tom. eod. *pag.* 798.) ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης, φησίν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν· *tua*, inquit, *injuſtitia, tua feritas me conſtituit principem, & judicem.* (PLUTARCHI locus, cujus occaſione omnia iſta addita ſunt, non ſatis accuratè refertur, ut inſpicienti patebit. Præterea illorum ſententia poſſet videri repugnare principiis Auctoris noſtri, ut oſtendimus in Gallicis noſtris Notis. *J. B.*)

GRONOVII.

87 *Qui communem judicem*] Qui diverſarum ſunt civitatum, aut aliis, atque aliis magiſtratibus parent.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit *num.* 8. vires nocendi adimendo.

89 *Latini exempla*] *Terent.* Eun. 5, 6. *Uterque exempla in te edent.* Plautus Moſt. 5, 1. 17. *Faciam ego exempla in te.* Juſtin. 18, 7. *Statuam in te exemplum.* Liv. 29. 27.

90 *Magiſtratum deſignari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud *Horatium* pueri ludentes, *rex eris*, ajunt, *ſi recte facies.* L. 1, ep. 1.

Digitized by Google

dem perpetuum: + nam ipſa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat
f Tuſc. qu. IV, 23. juſta. Sic ſapientem nunquam eſſe privatum, Naſicæ exemplo probat f + Tullius; & Lollium [91] non unius anni conſulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide, (*verſ.* 375.)

Mente qui prudente pollet, + is magiſtratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda ſunt, [92] + quatenus ejus leges id ferunt.

3. + De hoc naturali jure ita loquitur g Democritus: ipſius enim verba quia
g Apud Stob. Serm. 44. notabilia ſunt adferam. Primum de jure beſtias interficiendi ſic illi videtur: *κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὐ ἐς οὖν τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. de occidendis, aut non occidendis animantibus ita ſe res habet: + quæ injuriam faciunt, aut facere volunt,* [93] *quiſquis occiderit, purus eſt, adeo quidem ut hoc feciſſe, quam non feciſſe, ſit rectius.* Et mox: *κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός· ea, quæ injuſte nobis nocent, omnino, & omnia fas occidere.* Et certe + non improbabile eſt, hoc more vixiſſe viros probos h ante diluvium, antequam Deus ſuam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidiſſet. Rurſus: *ἔκως περὶ κιναδέων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν· Quæ vero de vulpibus, & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero ſubjungit: *κλέπτην καὶ ληστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῷος ἂν εἴη, καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ κελεύων*
u Lib. 1. de Ira, c. 16. *καὶ ψήφῳ· furem, & latronem qui quocunque modo occiderit, ſive* [94] + *manu, ſive* [95] + *juſſu, ſive* [96] + *ſuffragio, + innocens eſt.* + Ad quos locos reſpexiſſe
x Sen. de Ira. Lib. II. c. 31. mihi videtur Seneca, u cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu, animoque ero,* i *quo ſerpentes, & animalia venenata percutio.* Et alibi: x *ne viperas*

GROTII.

h *Ante diluvium*] Aliquos & poſtea moris primævi memores; ita Dicæarchus, & alii, quos teſtes citat *Hieronymus* contra Jovinianum, (Tom. II. p. 78. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

91 *Non unius anni conſulem*] 4. Od. 9. Sic Stoici ſolum ſapientem dicebant eſſe regem. *Horat.* 1. ſat. 3. *dives, qui ſapiens eſt. Et ſutor bonus, & ſolus formoſus, & eſt rex.* Seneca Thyeſte, V, 341. & ſeqq.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat perſonam, & mereatur in ſe dici Plautinum Stich. 2, 2. 28. *Sine ſuffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quiſquis occiderit, purus eſt*] Inſons. Ovidius lib. 15, 108. *Noſtrumque petentia letum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur. Iſocrates* Panathen. 634. *τὸν δὲ πόλεμον ὑπειλήφασιν ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μὲν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γινόμενον.*

94 *Manu*] Executor, lictor.

95 *Juſſu*] Magiſtratus.

96 *Suffragio*] Judex.

GROTII.

i *Quo ſerpentes, & animalia venenata percutio*] Καθάπερ οὖν ἔχεις καὶ σκορπίους καὶ ὅσα ἰοβόλα, πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι, θεασάμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύουσι πρὸς θηρίων ἀτιθάσσων ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅπως ἂν δύνωνται· *ſicut ergo viperas, & ſcorpios, & quæ alia veneno nocent, priuſquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, ſtatim ſine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea, quæ in ipſis eſt, malignitate; eundem ad modum & homines puniri par eſt, qui naturam nacti manſuetam, propter fontem rationis, quæ ad ſocietatem trahit, inſtitutis in ferarum ſævitiam tranſeunt, utilitatique, ac voluptati habent nocere quam poſſint plurimis.*

Hæc

Digitized by Google

viperas quidem, & natrices, & ſi qua morſu, aut ictu nocent, effigeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere ne nobis, aliiſque periculo eſſent. + *Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, ſed ne peccet.*

4. Sed cum & + facti inquiſitio ſæpe magnam diligentiam, & pœnæ æſtimatio multum prudentiæ, & æquitatis deſideret, + ne dum quiſque [97] de ſe nimium præſumeret, + aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum juſtis [98] communitatibus, + eos deligere, quos optimos, ac prudentiſſimos putarent, aut fore ſperarent. Idem [y] Democritus: *οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο· φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπειργάζετο· non prohibuiſſent utique leges ſuo quemque arbitrio vivere, niſi alter alterum offenſum iiſſet. Invidia enim ſeditioni molitur exordium.* [y] Apud Stob. Serm. 12.

5. Sed + ſicut in ultione factum modo [z] diximus, + ita & in hac ad exemplum punitione + manent veſtigia, ac reliquiæ priſci juris, + in iis locis, + atque inter eas perſonas, quæ certis judiciis non ſubſunt: + ac præterea in quibuſdam caſibus exceptis. Sic [a] Hebræorum moribus Hebræus a Deo, & Dei lege deficiens, aut ducem ſe ad falſos cultus præbens, [k] + illico a quovis homine (ff) poterat interfici. [l] [99] + Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a [b] Phinea (gg) primo exercitum ajunt, + & inde abiiſſe in morem. Sic Judæum quendam Græcis ſe ritibus polluentem occidit [c] Mathatias. Sic trecenti

[z] §. 8. n. 5.
[a] Deuter. XIII, 9.
[b] Num. XXV.
[c] 1 Maccab. II, 24.

Hæc Philo de ſpecialibus legibus II. (*pag.* 793. A. B.) Claudius Neapolitanus apud *Porphyrium* lib. I. de non eſu animalium: οὐκ ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ὄφιν οὐκ ἔκτεινε δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθείη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος· *nemo eſt qui ſerpentem ſibi conſpectum ſi poſſit non occidat, ne aut ipſe ab eo vulneretur, aut alius.* (Pag. 32.) Vide, ſi vacat, & ſequentia. ibidem non multo poſt: ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· *ſerpentem, & ſcorpium, etiamſi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præſtamus humano generi.* (Pag. 40. *Ed. Lugd.* 1620.) Porphyrius ipſe libro II. ὥσπερ γὰρ οἰκειότητός ἐστιν ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγούμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιά, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· *ſicut enim, quanquam ſocietas nobis quædam eſt cum hominibus malis, etiamſi qui ſuopte ingenio, ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis ſine diſcrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri cenſemus: ita & mutorum animantium ea, quæ ſui natura ſunt injuſta, & nocere amantia, quæque impetu ingenii ſui feruntur in obvii cujuſque perniciem, occidere, ratione non caret.* (Pag. 159.) Et hoc eſt quod vult Pythagoras apud *Ovidium* Metam. XV. *Noſtrumque petentia lethum Corpora miſſa neci, ſalva pietate fatemur.* (verſ. 108, 109.)

k *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum *Joſephi* XII, (6. §. 2. *Ed. Hudſ.*) *Moſem Maimonidem* ad XIII. articulos, & Directoris libro III, c. 41.

l *Judicium zeli*] Vide 1 *Maccab.* II, 24. 26.

GRONOVII.

97 *De ſe nimium præſumeret*] Plus juſto ſibi tribueret, in peritia, vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus, vel ſocietatibus juris communicandi cauſa initis.

99 *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus, & Weſtphalis fertur inſtituiſſe Carolus M. *Chronicon Colon.* vetus pag. CXIV. *Æneas Silv.* in ſtatu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis *M. Freheri* to. ſecundo. *Revius* in Daventria ad ann. 773. pag. 13. & ad ann. 1394. p. 89. & ad ann. 1463. p. 114. *Veem-ſchepen* dicebantur.

(ff) Non ſimpliciter, ſed poſtquam accuſatus, & damnatus fuerat à Judicibus. Vide PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 3. §. 13. & Clariſſimum CLERICUM in locum *Deuteron.* de quo agitur. *J. B.*

(gg) Reſpublica Hebræa nondum tunc temporis prorſus conſtituta erat, quemadmodum fuit poſtea. Vide eumdem Doctiſſimum Interpretem, quem modo laudavi, in *Num.* XXV, 7. & Celeberrimi J. FR. BUDDEI Diſſertationem *De Jure Zelotarum in Gente Hebræa*, §. 34, & *ſeqq.* *J. B.*

4. 5. + Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Evangelium, + patet, a nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, + verum etiam ut benefaciamus; + quod & diſerte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis + graviores injurias permittebat ulciſci, non manu, + ſed adito judice. + At Chriſtus idem nobis non permittit; + quod apparet ex illa oppoſitione, *audiſtis dictum fuiſſe, oculum pro oculo:* & mox: *ego vero dico vobis.* Quanquam enim + quæ ſequuntur + de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam + aliquatenus ſaltem reſtringunt, + multo tamen magis ultionem improbare cenſenda ſunt, + quia veterem permiſſionem [o] + ut [9] imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: *οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας*; *non quod iniqua ſit juſta ultio, ſed quod ei præſtet patientia*, ut eſt in conſtitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re ſic loquitur [p] [10] Tertullianus: *novam plane patientiam docet Chriſtus, etiam* [11] *vicem injuriæ prohibens permiſſam* [12] *a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipſe alteram amplius maxillam offerri jubens, & ſuper tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc* [13] *Chriſtus adjecerit, ut ſupplementa conſentanea diſciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc ſtatim* [14] *renuntiandum eſt,* [15] *an diſciplina patientiæ prædicetur penes Creatorem. Sic per* [g] *Zachariam præcipit, ne unuſquiſque malitiam fratris ſui meminerit, ſed nec* g VII, 10.
proximi. Nam & rurſus: malitiam, inquit, proximi ſui unuſquiſque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit

GROTII.

o *Ut imperfectiori tempori congruentem*] *Oculum pro oculo, quæ, ſi dici poteſt, injuſtorum juſtitia eſt.* Auguſtinus in expoſitione Pſalmi CVIII. citatus C. ſex differentiæ 23. 1. *Cauſ.* 23. quæſt. 3.

p *Tertullianus*] Adverſus Marcionem IV. (*Cap.* 16.) Idem libro de Patientia: *Chriſtus gratiam legi ſuperducens ampliandæ, adimplendæque legi adjutricem ſuam patientiam præfecit, quod ea ſola ad juſtitiæ doctrinam retro defuiſſet.* (Cap. 6.) *Chryſoſtomus* ad Epheſios cap. IV, 13. διὰ τοῦτο εἶπεν, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένης ἀμύνης, ἐνεκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὡρμηκόσι, διὸ λέγει, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν, ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηροῦν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι· *ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra; ut non tuis tantum oculis noxam arceat, ſed & illius oculos ſalvos præſtet. ſed quod quærebam hoc erat, cur ultione permiſſa culpantur ii, qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoſcit Deus iis, quos ſi forte contumeliæ ſenſus abripuit, & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: viæ iracundorum ad mortem, quod ſi, ubi oculum vice oculi eruere permiſſum eſt, tanta eſt iracundi pœna, quanto magis apud eos, qui mala paſſi præbere ſe ulterioribus injuriis, jubentur?* (Tom. III. pag. 845, 846. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

9 *Imperfectiori tempori*] Quod fuit ſub lege Moſis ante Chriſtum.

10 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

11 *Vicem injuriæ*] Juſte redditam injuriam pro injuria.

12 *A Creatore*] Deo Patre in V. T.

13 *Chriſtus adjecerit*] Vult, Chriſtum non ſtatuiſſe aliquid novum, & adverſum illi ſententiæ, ſed addidiſſe, & ſuppleſſe, quod minus erat expreſſum, & tamen ei conſentiens.

14 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum: *De Cor.* 4. *His igitur exemplis renuntiatum eſt, poſſe etiam non ſcriptam traditionem in obſervatione defendi.*

15 *An diſciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius, quam vindicandam, ut Chriſtus nihil inconveniens priori permiſſioni introduxiſſe videatur.

dicit, mihi vindictam, & ego vindicabo, proinde patientiam docet [16] *vindictæ exſpectatricem.* [17] *In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, ſed etiam ultionem, etiam recordationem, & recogitationem injuriæ prohibet,* [18] *in tantum aperitur nobis, quomodo oculum pro oculo, & dentem pro dente cenſuerit, non* [19] *ad ſecundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, ſed* [20] *ad primam coërcendam, quam prohibuerat oppoſita talione, ut unuſquiſque reſpiciens licentiam ſecundæ injuriæ a prima ſemetipſum contineret. Facilius enim vim comprimi, ſcit,* [21] *repræſentatione talionis, quam repromiſſione ultionis. Utrumque autem conſtituendum fuit pro natura, & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exſpectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4\. *Hanc legis* [22] *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & ſabbati, & legis, & omnium paternarum diſpoſitionum Chriſtus & revelavit,* [23] *& compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ obligationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impediſſe, certe quam* [24] *prophetia manifeſte coërcuerat, & memoriam injuriæ prohibens, & ultionem ad Deum redigens. Ita ſi quid Chriſtus* [25] *intulit, non adverſario, ſed adjutore præcepto, non deſtruxit diſciplinas Creatoris. Denique* [26] *ſi in ipſam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plenæ, atque perfectæ conſideremus, non conſiſtet* [27] *ſi non eſt Creatoris, qui vindictam repromittit,* [28] *qui judicem præſtat. Alioqui ſi tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, ſed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, ſed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, ſed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non ſit me defenſurus,* [29] *in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod eſt ultio, quam mihi permiſiſſe debuerat ſi ipſe non præſtat, aut ſi mihi non permittebat ipſe præſtaret, quoniam & diſciplinæ intereſt injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur.* [30] *Ceterum, paſſim emiſſa libertate, dominabitur utrumque oculum effoſſura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis ſecuritate.*

5\. Cenſet ;

GRONOVII.

16 *Vindictæ exſpectatricem*] Quæ vindictam non ſumit ipſa, ſed exſpectat, donec a Deo ſumatur.

17 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum, & planum eſt, non poſſe videri eundem.

18 *In tantum aperitur*] Tam certum, & planum fit nobis.

19 *Ad ſecundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & *Senecæ* ſententia eſt, quum *contumeliam ab ultione non*, ait, *differre niſi ordine.*

20 *Ad primam coërcendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

21 *Repræſentatione talionis*] Si ſtatim ſequatur præſens, & juxta gravis pœna, quam ſi promittatur futura ultio.

22 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi, & diſputari.

23 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere juſſit.

24 *Prophetia*] *Zachariæ.*

25 *Intulit, non adverſario*] Introduxit non contrario, ſed ſubſerviente, ac ſecundante præcepto.

26 *Si in ipſam rationem conſideremus*] Vulgo *conſiderem.* Si præſtarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret ſpes mea, niſi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc eſt, niſi oſtendit ſe omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum conceſſit judici, oculum pro oculo, dentem pro dente exigere. [Nodum in ſcirpo quærit Vir Doctiſſimus. Vult *Tertullianus*, niſi Creator eſſet potentiſſimus, qui talem præcipit patientiam, non ſatis cauſæ fore, cur illam quis in ſe ſuſciperet. *J. B.*]

27 *Si non eſt Creatoris*] Ea ſcilicet ratio.

28 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præſtat.

29 *In vacuum*] Sine ratione, fruſtra.

30 *Ceterum paſſim*] Alioquin effrenis graſſaretur iniquitas, & non unum tantummodo, ſed

utrumque

Digitized by Google

5. Cenſet, ut videmus, Tertullianus non modo Chriſtianis [31] + poſtulationem talionis eſſe vetitam, ſed ne Hebræis quidem permiſſam, + tanquam quæ vitio careret, + ſed majoris mali vitandi cauſa. Quod quin verum ſit + de tali poſtulatione, quæ ex odio venit, non eſt dubitandum, ut ex ſuperioribus [h] apparet. Nam hanc + improbatam etiam illis, qui inter Hebræos ſapientia excellebant, + nec legis verba tantum, ſed [32] & propoſitum intuebantur, ex Philone [i] apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: *οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν· non delectamur, ô domine, ultione de inimico; nam* [q] *ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri.* + Et huc pertinet + quod Chriſtus a nobis indiſtincte exigit, ut omnibus remittamus, qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. Id eſt, [33] + ob ſenſum mali noſtri malum illis nec [34] + procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum [k] Claudiano loquar, *ferus eſt,* [35] + *legumque videtur vindictam præſtare ſibi.* Quam ob cauſam Lactantius [l] dictum illud Ciceronis [m] commemorans: *juſtitiæ primum munus eſt, ne cui noceat niſi laceſſitus injuria*, ait, ſimplicem, veramque ſententiam + duorum verborum adjectione corruptam: & [n] Ambroſius idem illud Ciceronis dictum + vacare, ait, Evangelii auctoritate.

h §. 4. n. 3. & §. 5.

i Pag. 982. D.

k De Mallii conſ. verſ. 224.

l L. VI, c. 18.

m De offic. 1. 7.

n Offic. 1. 28.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum reſpicit, + ſed quatenus [36] in futurum cavet? Sane, & hanc condonari vult Chriſtus, primum [r] + ſi qui nos læſit, teſtimonia probabilia det pœnitentis animi, + Lucæ XVII, 3. Epheſ. IV, 32. Coloſſ. III, 13. quibus locis de pleniore quadam remiſſione agitur, id eſt, quæ etiam in jus veteris amicitiæ reſtituat eum, qui peccavit; + unde ſequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamſi abſint talis pœnitentiæ ſigna, damnum haut nimium grave inſuper habendum Chriſtus + præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit, [o] non referendum malum *εἴ τε δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, etiamſi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui ſenſus & apud Maximum Tyrium exſtat. *Ὕβρεως δίκην*, id eſt, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Chriſtus alapæ nomine indicat) + negabat Muſonius aut ſe inſtituturum, aut cuiquam, ut inſtitueret, auctorem fore: + multo enim rectius condonari talia.

o In Criton. p. 49. B.

7. Quod

utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, ſed omnes excuteret.

GROTII.

q *Ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri*] Vide *Origenem* adverſus Celſum. (Lib. VII. pag. 348.)

r *Si qui nos læſit, teſtimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide *Moſem Maimonidem* citatum ab eruditiſſimo *Conſtantino* libro de damno dato c. VIII. §. VII.

GRONOVII.

31 *Poſtulationem talionis*] Apud judicem, vel magiſtratum.

32 *Et propoſitum*] Mentem, ſententiam verbis latius patentem.

33 *Ob ſenſum mali noſtri*] Nemini dolorem demus, aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

34 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

35 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ, & legum cauſa facere debet, id facere animi cauſa, vel ob ſuam voluptatem.

36 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio, vel ab eodem ſimilis injuria fiat.

GR

Digitized by Google

7. Quod ſi diſſimulatio magnum ſecum periculum ferat, [37] + ea cautione contenti eſſe debemus, quæ quam minimum noceat. Nam + ne apud Hebræos quidem in uſu erat talio, ut [p] Joſephus, & alii Hebræorum doctores notant, ſed ſolebat, qui læſus erat, + ultra impendia a ſe facta, de quibus ſeorſim lex exſtat Exod. XXI, 19. ([s] hæc enim eſt [38] ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens) pro talione [t] + pecuniariam mulctam accipere: + quod & Romæ factum, docet apud Gellium [q] Favorinus. Sic Joſephus domini noſtri Jeſu educator, cum uxorem ſuam adulterii compertam crederet, [u] + divortio ſe liberare maluit, [r] quam committere ut traduceretur: atque id feciſſe dicitur, + quia juſtus erat, id eſt, vir probus, ac facilis: ad quem locum (hh) Ambroſius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, ſed etiam [x] ab accuſationis ſeveritate alienam eſſe juſti perſonam; ſicut & ante Lactantius [s] dixerat, *neque accuſare quemquam crimine capitali juſto licebit.* [y] Juſtinus [t] de Chriſtianorum accuſatoribus agens: *nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur.* [39] *Sufficit illis ſua pravitas, & rerum bonarum ignorantia.*

[p] *Antiq. Jud.* Lib. IV. Cap. 8. §. 35. *Ed. Hudſon.*
[q] *Lib.* XX. c. 1.
[r] *Matth.* 1. 19.
[s] *Inſt. div. lib.* 6. c. 20.
[t] Apolog. 11. pag. 44. *Ed. Sylb.*

8. + Reſtant pœnæ, quæ non privato, ſed publico bono conſulunt: + partim tollendo, aut coërcendo nocentem ne cui noceat, + partim deterrendo alios ſeveritate exempli, quas non ſublatas a Chriſto, certiſſimo argumento [40] alibi [u] probavimus, + quod cum ſua daret præcepta, ſimul teſtabatur, ſe nihil legis tollere. + Lex autem Moſis, + quæ in his rebus, + quamdiu ſtabat reſpublica, ſtare debebat, magiſtratibus rigide imperabat, + ut homicidia, & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14. Num. XXXV, 31, & ſeqq. Deut. XIX, 13. Quod ſi Chriſti præcepta conſiſtere potuerunt cum lege Moſis [z] quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat, [a] + poſſunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus conſiſtere.

[u] *L.* 1. c. 1. §. 5. & 8.

XI. 1. + Sunt qui, ut + contrariam ſententiam tueantur, + adferunt ſummam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magiſtratibus

GROTII.

s *Hæc enim eſt ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens*] *Lex Wiſigotthorum* VI, 4, 3.

t *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem *Conſtantinum* d. cap. VIII. §. 1.

u *Divortio ſe liberare maluit*] *Auguſtinus* libro II. de Adulterinis conjugiis: *ſi autem (quod verius dicitur) non licet homini Chriſtiano adulteram conjugem occidere, ſed tantum dimittere.* (Cap. 15.).

x *Ab accuſationis ſeveritate*] Vide *Hincmarum* de divortio ad interrogationem V, in fine. c. laicos. *cauſ.* 2. *quæſt.* 7. & ibi *Panormitanum.* Gail. de Pace publica VIII. 3. Adde c. Accuſaſti, *de accuſationibus*, ita ut eſt apud *Brocardum.*

y *Juſtinus*] Ejuſdem eſt: μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βυλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσε· *ne minimum quidem ulciſci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* (Dialog. cum Tryphon. *pag.* 182. *Ed. Sylb.*) Adde quæ infra §. XV.

z *Quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat*] Phariſæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat *Joſephus.* (Antiq. Jud. Lib. XIII. Cap. XI. §. 6.) Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda eſt, inferatur quam leniſſime, quod eſt in *Talmude* titulo *Ketuboth.*

a *Poſſunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, conſiſtere*] *Auguſtinus* quæſtionum evangelicarum libro I, quæſtione X.

GRONOVII.

37 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læſerit, quantum fieri poteſt, pareamus.

38 *Simpli reſtitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abeſt alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poſcitur. §. 22. 23. 24. 25. *Inſtit. de action.*

39 *Sufficit illis*] Satis ſupplicii eſt illis.

40 *Alibi probavimus*] 1, 2. 8.

(hh) Locus eſt in *Pſalm.* 118. Serm. 7. Cap. 5. pag. 1473. D. *Ed. Pariſ.* 1569. *J. B.*

GRO-

ſtratibus ut Dei vicariis, ſequenda ſit: + quod aliquatenus verum eſſe, non negamus, + ſed non tam late patet, quam illi volunt. Nam Dei ingens miſericordia in novo ſedere patefacta + præcipue ſpectat [41] peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Moſis commiſſa ante acceptam Evangelii notitiam, + Actor. XVII, 30. + Rom. II, 25. + Actor. XIII, 38. + Hebr. IX, 15. + Nam quæ poſtea committuntur, + præſertim ſi adſit contumacia, comminationem habent [b] + judicii multo [42] ſeverioris, quam illud fuit, quod per Moſen eſt inſtitutum, + Hebr. II, 2. 3. + X, 29. + Matth. V, 21. 22. 28. + Neque vero in altera tantum vita, ſed & in hac ipſa in tales culpas Deus non raro animadvertit. + 1 Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non ſolet impetrari, [c] + niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit, + 1 Cor. XI, 31. [43] + gravi quodam mœrore, II Cor. II, 7.

2. + Urgent iidem + ſaltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam, de vera pœnitentia hominibus + vix eſſe ut conſtet, + nec quemquam non impune ſua malefacta laturum, ſi eam quovis modo profiteri ſufficiat, + Deus ipſe non ſemper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam; quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id eſt mortem violentam, aut alioqui immaturam, + remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum, qui deliquerat, [d] ſic nunc quoque poteſt pœnam [x] remittere mortis æternæ, + atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire, + aut velle etiam ut ſic per magiſtratum puniatur. *x Syneſ. ep. 44.*

XII. 1. Rurſum [44] alii hoc accuſant, quod cum vita ſimul ſpatium ad pœnitendum præciditur. Sed ſciunt, hujus rei a piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi, + niſi dato tempore, quo peccata ſua agnoſcere, ac ſerio deteſtari poſſit; [e] qualem pœnitentiam, [45] etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur, + acceptam Deo eſſe poſſe, latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. + Quod ſi dicatur, vitam longiorem ad magis ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici poſſit [f] illud Senecæ: [y] *quod unum bonum* *y L. 1, de Ira, c. 16.*

G r o t i i.

b *Judicii multo ſeverioris, quam illud fuit, quod per Moſem eſt inſtitutum*] *Chryſoſtomus* idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum ſecunda de jejunio.

c *Niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit*] *Peccator ante veniam deflere ſe debet. Tertullianus* de Pœnitentia, (cap. 6.) *Ambroſius* in Pſal. XXXVII. *Chryſoſtomus* in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 *Cor.* VII, 9. & 10.

d *Sic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire*] Hieronymus in cap. 1. in Nahum, qui locus relatus eſt in c. 6. *cauſa* XXIII. *quæſtionem* V. *Agathias* libro V, ex Platone. (*Cap.* 2.)

e *Qualem pœnitentiam etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur*] *Hieronymus* ad Damaſum, citatus in c. importuna, 58. *de pœnitentia*, diſt. 1.

f *Illud Senecæ*] Cujus & hoc eſt de Beneficiis VII, 20. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt, optimumque eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt.* Ibid.

G r o n o v i i.

41 *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in univerſum genus humanum.

42 *Severioris, quam*] Moſes enim tantum pœnas, quas mortalis exigere judex poteſt, ſanxit: Chriſtus & gehennam minatur.

43 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum ſeſe emendandi, & fidem remiſſionis per Chriſtum.

44 *Alii hoc accuſant*] In ſuppliciis per magiſtratum exactis.

45 *Etiamſi opera*] Bona opera, per quæ agnoſcatur ſerium emendationis propoſitum.

z *Ibid. c. 15.* *num tibi ſupereſt, repræſentabimus mortem:* ut & illud ejuſdem. [z] *quo uno modo poſſiunt, deſinant mali eſſe*; quod Euſebius philoſophus dixerat: [46] ἐπειδὰν ὐχ᾽ οἷον τε ἄλλως καὶ τύτωγε ὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τῷ ἐνταῦθα δεσμῶ τῆς κακίας πορίσωνται φυγήν.

2. Hæc ergo, + ſupra ea, quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto + illis, qui ſupplicia aut omnia, aut capitalia, ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, + contra, quam nos Apoſtolus docet, qui + cum regio officio uſum gladii incluſiſſet [47] ut exercitium divinæ ultionis, + alibi orandum, ait, ut reges Chriſtiani fiant, & [48] qua reges ſunt, innocentibus + ſint præſidio: quod, quæ etiam poſt Evangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, + niſi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces, & ſupplicia ſontium, + ſatis tuta ſit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, + imitandum proponere [g] exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatiſſimi, a quo capitales pœnas [49] in damnationem ad opus mutatas
a *Lib. 1. c. 65.* feliciſſimo ſucceſſu narrat [a] Diodorus: etiam ad Caucaſum gentes quaſdam,
b *Lib. XI. p. 520.* ait [b] Strabo: *μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα· nemini mortem irrogaſſe, quamvis peſſima merito.* Neque ſpernendum illud Quintiliani:
c *Lib. XII, 1. Inſt. Orat.* [c] *nemo dubitabit, quin,* + *ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis e republica ſit, quam puniri.* Notat Balſamo leges Romanas, quæ mortis pœnam irrogabant, [h] a poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis mutatas pleraſque [i] [50] in alia ſupplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

+ XIII. 1. + Ex ea autem, quam nos fecimus, enumeratione finium pœnæ
d *Noct. Attic. VI. 14.* apparet, nonnihil prætervisum a Tauro philoſopho, ex quo ita [d] Gellius: *Quando igitur aut ſpes magna eſt ut is, qui peccavit,* [51] *citra pœnam ipſe ſe ultro corrigat,*

GROTII.

g *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Immo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo poſt legem Porciam mortis, aut verberum ſupplicio affici potuit, niſi perduellis, aut ab ipſo populo damnatus. (De *Lege Porcia* vide *Livium*, X.9.)

h *A poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. 11. vide apud *Nicetam* libro 1. (Cap. 4.) juramentum Iſaaci Angeli. Idem Johannis Comnèni imperium ſine morte cujuſquam fuiſſe, ait. (*Ibid.* Cap. ult.) Vide de Zenone *Malchum* (Excerpt. Legat. *Heſchel.* pag. 76.) & *Auguſtini* epiſtolam CLVIII. & CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones, 1. *cauſa* XXIII. *quæſt.* V, & capitulis ſequentibus & *Chryſoſtomum* adverſus Judæos, ubi de Caini pœna.

i *In alia ſupplicia*] Ad opera maxime. *Auguſtinus* epiſtola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deſerviant.* Vide & *Nectarii* epiſtolam ad *Auguſtinum*, quæ eſt CCI.

GRONOVII.

46 Ἐπειδὰν ὐχ᾽ οἷον τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex iſtis vinculis malitiæ inveniant fugam. (Locus eſt apud *Stobæum*, Serm. XLVI. *J. B.*)

47 *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam ſibi reſervavit, exercet.

48 *Qua reges ſunt*] Etiam poteſtatem ſuam; perque uſum gladii.

49 *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adverſus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital feciſſent, in id opus miſit, nemine occiſo per carnificem.

50 *In alia ſupplicia*] In mulctas, exſilia, pœnales operas.

51 *Citra pœnam ipſe ſeſe*] Ut Cæſaris milites apud *Sueton.* cap. 68.

GRO-

Digitized by Google

corrigat, aut ſpes contra nulla eſt, emendari eum poſſe, & corrigi; aut jacturam dignitatis, in quam peccatum eſt, metui non neceſſum eſt, aut non id peccatum eſt, [52] *cujus exemplo neceſſario metu ſuccurrendum ſit, tum quicquid ita delictum eſt, non ſane dignum eſſe imponendæ pœnæ ſtudium viſum eſt.* Nam ita loquitur, + quaſi [53] uno fine ſublato tollatur pœna, + cum contra omnes ceſſare oporteat ut pœnæ locus non ſit. + Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura, aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, + etiam ad alia damna, quæ metuuntur, extendendum fuit.

2. Melius Seneca cum [e] dixit: *In vindicandis injuriis + hæc tria* [54] *lex ſecuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet,* [k] *ut aut eum, quem punit, emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut ſublatis malis ſecuriores cæteri vivant.* Nam hic ſi per cæteros intelligas, + non minus qui læſi jam ſunt, + quam qui lædi adhuc poſſunt, + plenam habebis partitionem, + niſi quod ad illud *ſublatis* addendum fuit, [55] aut repreſſis. + Nam & vincula, & quæcunque eſt virium deminutio eò pertinet. + Minus perfecta eſt illa alio loco ejuſdem [f] Senecæ diſtributio: *Hoc ſemper in omni animadverſione ſervabit, ut ſciat, alteram adhiberi ut emendet malos, alteram, ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: [g] + *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.*

e De Clem. Lib. I. c. 22.

f L. 1, de Ira, c. ult.

g Declam. 274.

+ XIV. Ex his, quæ dicta ſunt, hactenus colligi poteſt, [56] quam non tutum ſit + Chriſtiano homini privato, ſive ſui, ſive publici boni cauſa, [l] pœnam ſumere de improbo quoquam, præſertim capitalem, [m] + quanquam id jure gentium nonnunquam permitti, diximus: unde + laudandus eſt mos eorum populorum, apud quos [57] navigaturi inſtruuntur mandatis a publica poteſtate ad perſequendos piratas, ſi quos in mari repererint: ut data occaſione uti poſſint, + non quaſi auſu ſuopte, ſed ut publice juſſi.

XV. Cui non diſſimile eſt quod multis in locis receptum eſt, [n] ut ad accuſa-

GROTII.

k *Ut aut eum, quem punit, emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam *Philo* poſuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μή, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν· *pœna ſæpe corrigit, & emendat etiam eum, qui peccavit: quod ſi id non eveniat, certe alios, quorum ad notitiam pervenit; multos enim meliores faciunt aliena ſupplicia paris mali formidine,* (pag. 992. B.)

l *Pœnam ſumere de improbo quoquam*] Vide quædam ſupra poſita lib. I, c. III. §. 3.

m *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti, diximus*] Hoc capite, §. 8.

n *Ut ad accuſationes criminum non admittantur*] *Chryſoſtomus* de Pœnitentia VIII. Καλὸν μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον. ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γίνεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis tranſactionibus, ut amicum dirigas ad id, quod lites ſibi propoſitum habent: publicorum autem judiciorum accuſationes non dicam tranſigendo abrumpere, ſed nunquam eas incipere.* (Tom. VI. pag. 806. *Edit. Savil.*

GRONOVII.

52 *Cujus exemplo neceſſario*] Quod non verendum eſt, ne quis imitetur, ſi non puniatur.

53 *Uno fine ſublato*] Ex tribus *num.* 6. propoſitis.

54 *Lex ſecuta eſt*] Legiſlator reſpexit.

55 *Aut repreſſis*] Coërcitis, ut ſuperſint quidem, ſed graſſari deſinant.

56 *Quam non tutum*] Grave, ac periculoſum conſcientiæ, atque animæ hominis Chriſtum profeſſi.

57 *Navigaturi*] Privatis impendiis, atque exercitoribus.

Digitized by Google

cuicumque licentia datur ſupplicio ſubjugandi milites populatores, hac addita ratione: n + *melius enim eſt occurrere in tempore, quam poſt exitum vindicare. Veſtram igitur vobis permittimus ultionem, & quod ſerum eſt punire judicio, ſubjugamus edicto, ut nullus parcat militi, cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex ſubſequens de opprimendis deſertoribus: *cuncti*, inquiens, o *adverſus latrones publicos, deſertoreſque militiæ jus ſibi, ſciant, pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud pertinet p Tertulliani: q *In reos majeſtatis, & publicos hoſtes, omnis homo miles eſt.* n L. 1. o L. 2. p Apolog. c. 2.

3. Atque in hoc differt [68] + jus occidendi exſules, quos bannitos vocant, [69] ab iſtarum legum ſpecie, quod ibi præcedit ſpecialis ſententia, hic generale edictum, r accedente facti evidentia, vim latæ ſententiæ obtinet.

+ XVIII. + Nunc illud videamus, ſintne omnes [70] actus vitioſi tales, ut puniri ab hominibus poſſint. Pro certo habendum eſt, + non omnes eſſe tales. Primum enim [71] actus mere interni, + etiamſi caſu aliquo, puta per confeſſionem ſubſecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non poſſunt, quia, ut alibi q diximus, + naturæ humanæ congruum non eſt, ut ex actibus mere internis jus, aut obligatio inter homines naſcatur. Et hoc ſenſu accipiendum eſt quod dictant [72] leges Romanæ: *cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obſtat quo minus actus interni, s [73] + quatenus in externos influunt, in æſtimationem veniant + non ſui proprie, + ſed actuum externorum, qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem. q L. II. C. IV. §. 2. & C. VI. §. L. & L.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt + actus [74] inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum eſſe non poteſt + niſi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato, & ſemper abſtinere, ſupra humanam eſt conditionem, + unde cognatum homini eſſe peccare, inter philoſophos Sopater, Hiero-

tiam milites proprie devovere ſe pro Imperatore, atque imperio, cenſentur, *queis fortes acuit devotio mentes*, ut *Claudianus* canit. *Lucanus* 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. *Juſtin.* 14, 9.

G R O T I I.

q *In reos majeſtatis, & publicos hoſtes, omnis homo miles eſt*] *Agathias* lib. IV. (in Orat. *Ruſtici*) οὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπὸς ἐμφύεσθαι, καὶ προσιζάνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ θατὸν ὅπῃ καὶ προσῆκεν τῆς ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν· *non ſolis ducibus, aliiſve potentibus innaſci ſolet, atque immorari bene agendi propoſitum, ſed cuique volenti & licet, & honeſtum eſt ejus, in qua vivit, reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro ſuis viribus promovere.* (Cap. 2.) Vide quæ ſupra hoc capite, §. IX.

r *Accedente facti evidentia*] *Quintilianus* declamatione CCLX. *quædam ſunt reipublicæ læſæ, ad quorum pronuntiationem oculi ſufficiunt.*

s *Quatenus in externos influunt*] Ita *Suyrus* lib. III. Theſauri, cap. 6.

G R O N O V I I.

68 *Jus occidendi exſules*] Quintil. decl. 305. *Exſulem intra fines deprehenſum liceat occidere.*

69 *Differt ab iſtarum*] Exſulem occidere non licet, niſi proprio de ipſius perſona judicio exſul declaratus, & huic pœnæ ſubjectus ſit: iſtos ex perpetua, & ſemel in omnes promulgata conſtitutione principis, modo conſtet, deſertores, & latrones eſſe.

70 *Actus vitioſi*] Pœnæ objectum, vel ſubjecta materia.

71 *Actus mere interni*] Cogitationes de ſuſcipiendis ſceleribus. 2, 4. 3.

72 *Leges Romanæ: Cogitationis*] L. 18. D. *de pœnis. Rittershuſ.* 7, ſacr. lect. 12.

73 *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos, vel cum eis conjunguntur, æſtimentur, non quaſi ſua natura pœnam judicii debeant, ſed quaſi qui modificent, gravioreſque, aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

74 *Inevitabiles naturæ*]. Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a ſe putare.

Hierocles [r], [t] Seneca [s], [u] inter Judæos Philo, inter hiſtoricos [t] Thucydides, inter Chriſtianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus eſt*, inquit [u] Seneca, *cuicunque pravum, maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.* Sopater [x] vero: ἕως ἄν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως· *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare poſſint, menſuram excedit ejus, quæ ſecundum naturam eſt, correctionis.* Quod [x] Diodorus [y] Siculus vocat συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injuriam eſſe adverſus communem hominum imbecillitatem*: alibi, [z] τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι, *oblivisci infirmitatis ejus, quæ communis eſt humano generi.* + Is, quem dixi, Sopater, diſſimulanda, ait, τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores, & quaſi quotidianas.*

r In Aur. carm. Pyth. p. 192. Ed. Needham.
s II. Controv. 12.
t Lib. III. c. 45.
u De Ira lib. II, c. 31.
x Apud Stob. Serm. 46.
y Lib. XIII. c. 21.
z Lib. XVII. c. 38.

2. Immo dubitari poteſt, + an hæc recte, & proprie (ii) peccata dicantur, + cum [75] libertatem, quam in ſpecie habere videntur, in ſua generalitate conſiderata, non habeant. Plutarchus [a] Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν· *oportet, legem ſcribi ſecundum id, quod obtineri poteſt, ſi quis velit* [76] *paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ ſimpliciter naturæ, + ſed [77] huic & nunc inevitabilia, [y] + ob [78] corporis concretionem in animum tranſeuntem, + aut adultam conſuetudinem, + quæ tamen puniri ſolet non tam in ſeſe, quam [z] ob culpam præcedentem, quia aut neglecta ſunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

a Pag. 90. A.

XX.

GROTII.

t *Seneca*] Ejuſdem eſt eodem (*lib.* 1.) de Ira, cap. 14. *Nemo invenitur, qui ſe poſſit abſolvere.* Capite 9. dixerat, (immo *Lib.* II.) *inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor.* Poſtea cap. 27. *quis iſte eſt, qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, cap. 26. *omnes mali ſumus.* De clementia 1, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti, ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit, ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.* *Procopius* Gotthicorum III. (Cap. XI.) in oratione Beliſarii: τὸ μὲν γὰρ μηδ' ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ἔτι ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω· *nihil plane delinquere neque hominis eſt, neque id rerum fert natura.* Adde *Baſilium* Imperatorem cap. 50. (*Parænetic.* ad *Leonem* Filium.)

u *Inter Judæos Philo*] De Moſe libro III. p. 675. c. addi poteſt *Abeneſdras* ad Jobum V, 7. & Rabbinus *Iſraël* c. 8.

x *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.* (E Lib. XXVI. Eclog. 1.)

y *Ob corporis concretionem in animum tranſeuntem*] Seneca de Ira libro II, cap. 18. *morum varietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura. Epiſtola XI.

z *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. 9. *cauſa* XV. *quæſt.* 1.

GRONOVII.

75 *Libertatem, quam*] Etſi fiant ſponte, ſi ſingulos caſus reſpicias, tamen ſi univerſum genus conſideres, agnoſcas facile quamdam neceſſitatem, per quam *ſuos quiſque manes patimur.*

76 *Paucos utiliter*] Ut ſerviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

77 *Huic & nunc*] Certis perſonis, certiſque temporibus.

78 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, ſanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde medicorum dictum: *mores animi ſequuntur temperamentum corporis.*

(ii) Merito hoc rejicit, & confutat PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 5. §. 8. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

XX. 1. Tertio, punienda non ſunt peccata, [79] quæ nec directe, nec indirecte ſpectant + ad ſocietatem humanam, + aut ad hominem alterum. + Ratio eſt, quia nulla eſt cauſa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, + qui & ad ea noſcenda eſt ſapientiſſimus, + & ad expendenda æquiſſimus, + & ad vindicanda potentiſſimus. Quare ab hominibus punitio talis + inſtitueretur plane ſine utilitate, ac proinde mendoſe. + Excipiendæ hinc ſunt pœnæ emendatoriæ, quæ cauſam habent, ut qui peccavit melior fiat, etiamſi forte id aliorum non interſit. + Puniendi quoque non ſunt actus oppoſiti virtutibus [80] + quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere ſunt miſericordia, + liberalitas, gratiæ relatio.

2. Tractat hanc quæſtionem [b] Seneca, + an ingrati vitium impunitum eſſe debeat; & [81] cur non debeat, adfert multa, ſed hoc præcipuum, [c] quod & ad alia ſimilia extendi poteſt: *cum res honeſtiſſima ſit referre gratiam:* + *deſinit honeſta eſſe* [82] *ſi neceſſaria eſt*, id eſt, honeſtatis gradum excellentem amittit, quod ſequentia indicant: *non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quam eum, qui depoſitum reddidit, aut quod debebat* [83] *citra judicium ſolvit.* Mox: *non eſt glorioſa res gratum eſſe*, [a] [84] *niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe.* Aptari ad hujus generis vitia poteſt illud Senecæ patris in controverſiis: [b] *ego reum* [85] *non laudari deſidero, ſed abſolvi.*

b L. III. de Ben. c. 6.
c Idem eod. lib. c. 7.

+ XXI. Sequitur, illud tractemus, an ignoſcere, + aut veniam dare liceat interdum. [c] + Negant enim Stoici, ut videre eſt in fragmento apud Stobæum, titulo de magiſtratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, ſed levi argumento. [d] + *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remiſſio eſt: ſapiens autem, quod facere debet, facit.* + Hic fraus latet in illa voce *debitæ.* Nam ſi intelligas, eum, qui peccavit, pœnam + debere, id eſt, ſine injuria

d Senec. de Clem. II. 7.

G R O T I I.

a *Niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe*] Idem *Seneca* de Beneficiis I, c. 1. *Ita demum turpe eſt non reddere* (beneficia nempe) *ſi & licet.* Pater *Seneca* controverſiarum V, 34. *Dicis mihi, hoc facere non oportet; huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla vindicta eſt.* Auguſtinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *ſic igitur quod adverſus vos leges conſtitutæ ſunt, non eis bene facere cogimini, ſed male facere prohibemini.* (§. 184. *Edit. Benedictin.* ubi legitur: *Si quæ igitur adverſus* &c. Sed & locus non videtur rectè huc aptari. J.B.)

b *Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolvi*] Eſt hoc V, contr. 33. ſimile libro IV. controverſia 25. *Non ſperamus, ut probet* (Flamininum *Judex*), *ſed ut* dimittat. Et in Excerptis VI. 8. *Multum intereſt objurges, an punias.* Sunt enim quædam, ut Cimone ait *Plutarchus*: ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινὸς, ἢ κακίας πονηρεύματα· *deliquia magis virtutis alicujus, quam ex vitio crimina*, (pag. 480. A.)

c *Negant enim Stoici*] Contra eos bene *Diodorus Siculus* in fragmentis, (E. Lib. XXI. Eclog. 8.) συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα· *venia melior pœnæ exactione.* Pro Chriſtianis ſententiam dicet *Cyprianus* epiſtola LII. *alia eſt philoſophorum, & Stoicorum ratio, qui dicunt, omnia peccata paria eſſe, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Chriſtianos autem, & philoſophos, plurimum diſtat.* (Ep. LV. pag. 107. *Edit. Fell. Bremenſ.*)

G R O N O V I I.

79 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis intereſt.

80 *Quorum coactionem*] Neceſſe eſt enim, ut ſponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

81 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

82 *Si neceſſaria*] Si ad eam legibus, & metu adigimur.

83 *Citra judicium*] Non coactus in foro ſententia judicis.

84 *Niſi tutum eſt*] Liberum ab animadverſione magiſtratus.

85 *Non laudari deſidero*] Non magnum, & eximium, ſed inſontem apparere.

GRO-

Digitized by Google

injuria puniri poſſe, [86] + jam non ſequetur, ſi quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias, + debitam eſſe pœnam a ſapiente, id eſt, omnino oportuiſſe exigi, + dicemus, id non ſemper accidere, ac propterea hoc ſenſu pœnam poſſe eſſe + non debitam, ſed licitam tantum. Atque id verum eſſe poteſt tum ante legem pœnalem, tum poſt eam poſitam.

XXII. 1. + Ante legem pœnalem conſtitutam + dubium tamen non eſt quin pœnæ locus eſſe poſſit, + quia naturaliter, qui deliquit, in eo ſtatu eſt, ut puniri licite poſſit: ſed [d] non ideo ſequitur, debere eam exigi: + quia [87] hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt, cum ipſa pœna. + Quare ſi fines illi per ſe [88] morali æſtimatione neceſſarii non ſint, + aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles, aut neceſſarii, + aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint, jam apparet, nihil eſſe quod ad pœnam exigendam præciſe obliget. Sit + primi exemplum + in [89] peccato pauciſſimis cognito, cujus proinde + publica traductio non neceſſaria ſit, aut damnoſa etiam: quò illud pertinet Ciceronis [e] de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit:* [90] + *conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit.* + Secundi in eo, + qui bene [91] merita aut ſua, aut parentum repenſari digna culpæ opponit: nam, ut ait [f] Seneca, (kk) *beneficium ſuperveniens injuriam apparere non patitur.* + Tertii in eo, + qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit, ut ad eos fines pœna jam opus non ſit.

e Ad Q. fr. Ep. 1, 2. c. 2.

f De Benef. VI. 6.

2. + Et hæc pars una eſt clementiæ a pœna liberans: + quam reſpiciens [g] Hebræus ſapiens dixit: *δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· juſtum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet, quod [92] per ſe ſpectatum + non quidem juſtitiæ, ſed charitati repugnet, + facile patitur ratio ea abſtineri, niſi major, ac juſtior [93] charitas quaſi irrefragabiliter obſtet. Appoſitus eſt ad hanc rem Sopatri locus [h], cum ait: *τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· juſtitiæ pars illa, + quæ contractus* ad

g Sap. XII, 19.

h Apud Stobæum, Serm. 46.

GROTII.

d *Non ideo ſequitur, debere eam exigi*] *Julianus* de Euſebia: *ὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς ϗ κολάζεσθαι, τύτυς ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· non enim, ſiqui ſunt meriti male tractari, punirique, hos perire utique neceſſe eſt.* (Orat. III. p. 115. B. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

86 *Jam non ſequetur*] Poteſt enim quivis debitum ſibi remittere, ac condonare.

87 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna ſit, an non, conſtituendum eſt pro conſecutione certa, vel dubia finium, qui *n.* 6. expreſſi ſunt, punitionis ex ipſa pœna.

88 *Morali æſtimatione*] Judicio prudentis, & boni viri.

89 *Peccato paucis cognito*] In quo plus prodeſt ignoratia vitii, quam cognitio virtutis. *Juſtin.* 2, 2.

90 *Conquiri neceſſe non*] Ut Trajanus conſtituit de Chriſtianis. *Plin.* 10. ep. 98.

91 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio ſororis. *Flor.* 1, 3. Adde *Cicer.* in Vatin. 6.

92 *Per ſe ſpectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam, aut ſecuritatem privatorum.

93 *Charitas*] Erga probos, quos, periculum eſt, ne lædat maleficus, ſi priora ſcelera ei ſunt impunita.

(kk) Sed in Mss. & optimis Editionibus ita locus ſeſe habet: *Sic beneficium ſuperveniens* INJURIA *adparere non patitur.* Quod planè alium ſenſum exhibet: & ne quidem ſecundum lectionem vitioſam verba ad rem facerent. *J. B.*

GRO-

ad æqualitatem reducit, + *omnino reſpuit omne gratiæ genus*: + *at ea pars*, *quæ circa delicta occupatur*, *non recuſat ſuavem*, *&* *blandam gratiarum faciem.* Cujus ſenſus partem priorem ſic expreſſit [i] Cicero: *Via juris ejuſmodi eſt quibuſdam in rebus*, + *ut nihil ſit loci gratiæ*: + poſteriorem ſic Dion Pruſæenſis oratione [k] ad Alexandrinos: χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη· *boni præſidis eſt*, *ignoſcere.* Favorino: [l] ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο ἐστιν ἄφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι· *ea*, *quæ dicitur clementia apud homines*, *eſt tempeſtiva relaxatio de ſummo jure.*

i Ad Q. fr. 1, 2. c. 3.

k Pag. 366. C. Ed. Morel.

l Apud Gellium, 1. 3.

XXIII. Poſſunt autem tria hæc occurrere, + aut ut pœna omnino ſit exigenda, [e] ut in peſſimi exempli ſceleribus; aut ut omnino non exigenda, + ut ſi bonum publicum omitti eam exigat; + aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod [m] ait Seneca, + clementiam liberum habere arbitrium. + Parcit tunc, inquiunt Stoici, ſapiens, non ignoſcit. + Quaſi vero nobis non liceat [94] cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic, & alibi, ut Cicero, Galenus, atque alii notarunt, magna pars Stoicarum diſputationum [f] circa voces conſumitur; + quod philoſopho apptime cavendum eſt. Nam ut veriſſime dixit ſcriptor [n] ad Herennium: *vitioſum eſt controverſiam intendere propter nominum mutationem*: quod Ariſtoteles dixerat, [o] εὐλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.

m De Clem. II. 7.

n Lib. II. c. 28.

o Topic. I. 14. (17.)

XXIV. 1. + Major eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem, quia legis auctor [95] aliquo modo legibus ſuis obligatur; ſed hoc [96] diximus verum eſſe [g] + quatenus auctor legis [97] ut pars civitatis ſpectatur, non qua civitatis ipſius perſonam, atque auctoritatem ſuſtinet. + Nam qua talis eſt, + poteſt legem etiam totam tollere, + quia legis humanæ natura eſt, [98] ut a voluntate humana pendeat, + non in origine tantum, + ſed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, + niſi probabili de cauſa, + peccaturus alioqui in regulas [99] juſtitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere poteſt, + ita [100] & vinculum ejus circa perſonam, aut factum ſingulare; manente de cætero lege, + Dei ipſius exemplo, qui Lactantio [p] teſte, *legem cum poneret*, *non utique ademit ſibi omnem poteſta-*

p De Ira Dei, c. 19.

Grotii.

e *Ut in peſſimi exempli ſceleribus*] Joſephus: πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· *parricidium*, *&* *naturam*, *&* *vitam humanam violat*, *ita ut qui id non puniat*, *&* *ipſe in naturam peccet.* [Antiq. Jud. XVII. §. 5. *Ed. Hudſ.*]

f *Circa voces conſumitur*] Extra uſum, ut ait Scholiaſtes Horatii. *Auguſtinus* contra academicos: *turpe diſputantibus*, *in verborum quæſtione immorari*, *cum certamen nullum de rebus remanſerit.* [Cap. 11.]

g *Quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur*] Vide quæ ſupra in textu, & notis hoc libro c. IV, §. 12.

Gronovii.

94 *Cum vulgo loquendi*] Uſu, *quem penes arbitrium eſt*, *&* *vis*, *&* *norma loquendi.*

95 *Aliquo modo legibus*] Ut non poſſit de illarum ſeveritate ſemel ſtatuta remittere.

96 *Diximus*, *verum eſſe*] 2, 4. 12.

97 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus eſt legis, ſed qua & ipſe, & leges ſubjiciuntur legi majori, quæ eſt, *ſalus reipublicæ ſumma lex eſto.*

98 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum ſit latori ſumma poteſtate prædito, ferre legem, vel non ferre, ſed etiam abrogare, aut ſervare.

99 *Juſtitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio ſtatus.

100 *Et vinculum ejus*] Ei derogare, vel obrogare, perſonam, aut caſum ſingularem, excipiendo.

poteſtatem, + *ſed habet ignoſcendi licentiam.* [h] *Imperatori*, inquit Auguſtinus, *licet revocare ſententiam, & reum mortis abſolvere, & ipſi ignoſcere*; cauſam explicat, + *quia non eſt ſubjectus legibus qui habet in poteſtate leges ferre.* Seneca [q] Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo non poteſt: + ſervare nemo præter me.*

[q] De Clem. l. I. c. 5.

3. Sed hoc quoque faciendum non eſt, + niſi cauſa ſubſit probabilis: quæ autem ſint cauſæ probabiles, + quanquam non poteſt præciſe definiri, tenendum tamen eſt, + majores eſſe debere poſt legem, quam quæ ante legem ſpectabantur, + quia legis auctoritas, quam ſervari utile eſt, ad cauſas puniendi acceſſit.

XXV. + Cauſæ autem liberandi aliquem a pœna legis ſolent eſſe [1] aut intrinſecæ, aut extrinſecæ. + Intrinſeca, cum [2] ſi non injuſta, dura tamen eſt pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinſeca, + ex merito aliquo, + aut alia re commendante: aut + etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, + ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto, de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam + ſatis eſt [3] ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, [i] tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, + efficit ut lex facilius, & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime + uſu venit in iis delictis, quæ per ignorantiam, + quamvis culpa omni non carentem, + aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem, ſed [4] difficulter ſuperabilem, committuntur: + ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet, ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere + multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo fœdere verbis, & exemplis teſtatus eſt, + ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. 1 Timoth. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis, Pater*,

GROTII.

h *Imperatori licet revocare ſententiam*] *Symmachus* lib. X. epiſt. 63. *Alia enim eſt conditio magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ ſi ſint legibus mitiores: alia divorum principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere.* Idem diſcrimen inter regem, & judicem eſt apud *Themiſtium*, oratione V. [Or. XVIII. pag. 227, 228. *Ed. Harduin.*] Locus, qui tamquam ex *Auguſtino* adfertur, non eſt illius Patris, quamquam millies ſub ipſius nomine laudatus, & à multis Auctoribus; ſed illius, qui *Quæſtiones Vet. & N. Teſtamenti* ſcripſit, Quæſt. *De Fato* 115. *Appendic. Tom. III.* Opp. Aug. Ed. Benedictin.

i *Tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius, & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit*] Multa ad hanc rem utilia congeſſit *Gratianus* cauſa 1. quæſtione VII.

GRONOVII.

1 *Aut intrinſecæ, aut extrinſecæ*] Implicitæ ipſi negotio, aut exterius accedentes.

2 *Si non injuſta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non eſt ex atrociſſimis ejus generis: ut Thraſea clementiam ſuaſit in crimine Antiſtii apud *Tacitum* 14. ann. 48.

3 *Ratio univerſalis*] Ut in Horatii cæde ſororis. Ratio univerſalis legis de homicidio eſt ſecuritas privatorum a privatis, & privatæ vindictæ improbatio: ea ſufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio ſpecialis eſt, ne quis ob temerariam rixam, aut ſperatum commodum, hominem perimat: hæc cauſa ceſſabat in Horatio; dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hoſtis lugebatur, neque de hereditate cogitare tum quidem illi vacabat.

4 *Difficulter ſuperabilem*] Quippe non niſi per magnos viros, qui affectus domuerunt, & in poteſtate habent.

GRO-

Pater, quia neſciunt quid faciunt, [k] adductum Theodoſium + ut Antiochenis ignoſceret, notat Johannes Chryſoſtomus.

XXVII. Atque hinc apparet, quam male [r] Ferdinandus Vaſquius dixerit, *r Lib. 1, c. 46.* juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, + eſſe eam tantum, de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe, eam obſervari. + Non diſtinxit enim [5] inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, + & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam, & Sotum reprehendit, [s] quod dicant, *s Lib. 1. c. 26. & c. 46.* [6] + legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet; + quaſi legem eſſe [7] putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, + quæ ſæpe libere & dari, & omitti poteſt, + referenda ſit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio, + quæ aut [8] ex charitate, + aut ex [9] juſtitia rectrice debetur, + eò referri poteſt. + Aliud enim eſt legem aut probabili, aut etiam urgente cauſa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuiſſe comprehenſum. + De tollendis pœnis vidimus; + de taxatione earum videamus.

+ XXVIII. Ex + ſupra dictis apparet, in pœnis + duo ſpectari, id, ob quod, & cujus ergo. + Ob quod, eſt meritum; + cujus ergo, eſt utilitas ex pœna. [l] + Puniendus nemo eſt ultra meritum, quò ea pertinent, quæ ex Horatio jam ante [t] protulimus; & [u] Ciceronis illud, *eſt pœnæ modus ſicut* *t §. 2. num. 1.* *rerum reliquarum*, + *& quædam mediocritas.* Ideo pœnam [10] + æſtimationis nomine appellat [x] Papinianus. Et Ariſtides Leuctrica [y] ſecunda humanæ naturæ conveniens eſſe, ait, ut in quoque crimine ſit aliquid, [11] + ultra quod vindicta procedere non debet. Demoſthenes vero, in epiſtola pro Lycurgi liberis, [z] æqualitatem in pœna non ita nude ſpectandam, ait, ut in ponderibus, & menſuris, + ſed expenſo propoſito, ac voto ejus, qui deliquit. [12] + Intra meriti vero modum magis, aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

u Epiſt. XV. ad Brut.
x L. Sanctio. 41. D. de pœn.
y Leuctr. 1. pag. 94. C. Tom. II.
z Pag. 114. B.

XXIX. 1. + In merito examinanda veniunt [m] cauſa, quæ impulit, + cauſa, quæ

G R O T I I.

k *Adductum Theodoſium*] Hiſtoriam vide apud *Zonaram*. (Lib. XIII. Cap. 18. Confer quæ Auctor adfert infra, *Cap.* XXIV. hujus Libri, §. 3. num. 1. in Not.)

l *Puniendus nemo eſt ultra meritum*] Bene hac de re diſſerunt Mediolanenſes in oratione, quæ apud *Guicciardinum* eſt libro XVII. (pag. 387, *& ſeqq.*) Confer quæ hoc capite habuimus §. 11. & quæ habituri ſumus libro III, cap. XI. §. 1.

G R O N O V I I.

5 *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ ſemper ineſt legi, & quam neceſſario ſequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri poſſe, quamvis nullum ſit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum eſt; ut in Mauro Veneto.

7 *Putaſſent ſolam ſcripturam*] Quaſi hæc ſententia ſtatuatur, verba legis obligare ſine ratione, quæ anima legis eſt. Male: ſufficit enim ratio univerſalis, quæ ipſam occaſionem, vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

8 *Ex charitate*] Chriſtiano, & benigno judicio, ac ſenſu de proximo.

9 *Juſtitia rectrice*] Ratione ſtatus, ut in Hannone apud *Juſtin.* XI, 4.

10 *Æſtimationis*] Quod in ea obſervetur medium inter nimium, & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque ſibi tranſcendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita ut ſupplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna reſpondeat.

G R O T I I.

m *Cauſa, quæ impulit*] Chryſoſtomus X. de ſtatuis: οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν ἀλλὰ τὰ συγκατορθῶντα μείζονα ἢ μὴν ἐπάγει τὴν

quæ retrahere debuit, + & perſonæ [13] idoneitas ad utrumque. + Vix quiſquam [14] gratis malus eſt, aut ſi quem malitia + propter ſeipſam delectat, is [15] ultra modum humanum proceſſit. Pars maxima ad peccandum + ducuntur affectibus; [a] ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· *appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam [16] & + declinandi mali impetum comprehendo, + qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus; + unde quæ mortis, carceris, doloris, + aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia videri ſolent.

a Jac. I. 15.

2. Et huc illud Demoſthenis [b] pertinet: *æquum eſt, his, qui, cum divites ſint, mali ſunt, magis iraſci, quam his, quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices + neceſſitas aliquid adfert veniæ, cum ſi qui in rerum affluentia injuſti ſunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius [c] quod, + impendentis periculi reſpectu (ll), federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles: [d] ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· *magis voluntaria eſt incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* [n] *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit, naturæ exitium adferens: voluptas nihil tale,* [o] *ideo plus habet voluntarii.* In eundem ſenſum inſignis eſt [p] locus apud Porphyrium, [17] de non eſu animalium libro tertio. [e]

b Orat. in Steph. I. p. 616. B.
c Lib. IV. c. 30.
d Ethic. Nicom. III. 15.
e Pag. 291. Ed. Lugd. 1620.

3. + Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut [18] imaginabile. + Vera bona + extra virtutes, & earum actiones, + quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταί, (mm) + *conſentiunt enim* virtutes

τὴν τιμωρίαν. *non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, ſed graviorem illa, quæ facile corrigi potuit.* (Tom. VI. pag. 531.) Et in ſecunda oratione, cur obſcurum ſit vetus teſtamentum, hinc probat, calumniatorem pejorem eſſe ſcortatore, fure, homicida. (*Tom.* VI. pag. 667. *Ed. Savil.*)

n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit*] Vide egregiam comparationem furis, & adulteri, *Proverbiorum* VI, 30. & ſeqq.

o *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: πάντα μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη χαλεπά, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία· διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπίπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· μόνη δ' αὕτη ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔσω ἑκούσιος· *omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem ſtatum moveant, atque concutiant, (neque ſanum eſſe ſinant) ſed omnium harum graviſſima eſt cupido; nam cætera, quia extrinſecus ad nos impetum faciunt, noſque pulſant, videntur velut invitis evenire: at ſola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis ſponte eſſe noſtræ videtur.* (Pag. 764. C.)

p *Locus apud Porphyrium*] Et ſimilis apud *M. Antoninum* de vita ſua libro II. (§. 10. *Ed. Gatak.*) ubi iram, & cupiditatem inter ſe confert. *Plutarchus* Romulo: ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας, ἀνατραπέντα· *Commovens animum cauſa plus excuſationis ei præſtat, qui ex graviore cauſa, velut ictu validiore, evertitur.* (Pag. 38. A.)

GRONOVII.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, ſine ſpe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, ſed propemodum Satanæ inſtar malus eſt

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

17 *De non eſu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abſtinentia veſcendi animalibus.

18 *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, ſed ipſi fingunt bonum, putantque, quod non eſt.

(ll) Parum adcurate hoc dicitur. Inſpice locum in orâ libri à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

(mm) Axioma Stoicorum, apud DIOGENEM LAERTIUM, *Lib.* VII. §. 125.

GRO-

Digitized by Google

virtutes inter ſe), ſunt + aut [19] delectantia, aut delectantium cauſa, + quæ utilia vocantor, ut poſſeſſionum abundantia. [q] Imaginabilia, non autem vere bona ſunt, [20] + excellentia ſupra alios + quatenus a virtute, & utilitate ſejungitur, + & vindicta: + quæ quo magis a natura abeunt, eo [21] ſunt fœdiora. + Et hos tres appetitus Johannes + his vocibus [f] exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τȣ̃ βίȣ. Primum enim membrum + voluptatum deſideria, ſecundum + habendi cupiditatem, tertium + vanæ gloriæ conſectationem, & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione [g] omnia mala eſſe, dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro ſexto: [h] *virtus eſt, iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refrænare. Nam fere omnia, quæ fiunt injuſte, atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* Quod & alibi repetit.

[f] 1 Johan. II, 16.

[g] Pag. 765. E.

[h] Cap. 5.

XXX. 1. + Cauſa, quæ a delinquendo abſtrahere debet, + generalis eſt injuſtitia. Verſamur enim + non in quibuſvis peccatis; ſed in iis, [22] quæ reſpectum habent extra peccantem. + Injuſtitia eo eſt major, quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent [23] + delicta conſummata, poſtremum + quæ [24] ad actus aliquos, ſed non ad ultimum proceſſerunt: in quibus tanto quidque eſt gravius, + quo ulterius proceſſit. In utrovis genere + ea injuſtitia eminet, quæ [25] communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. + Sequitur ea, quæ ſingulos tangit. + Maxima hic eſt, quæ vitam: + proxima, quæ familiam, + cujus fundamentum eſt matrimonium: + poſtrema, quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, + ſive directe ſubtrahendo, + ſive dolo malo cauſam dando damni.

2. + Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed + quem indicavimus ordinem Deus in decalogo ſecutus eſt. Nam [26] + parentum nomine, qui naturales ſunt magiſtratus, etiam alios rectores, par eſt intelligi, + quorum auctoritas ſocietatem humanam continet: + ſequitur interdictio homicidii: deinde + matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis: + tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo + delicta inconſummata. + Inter cauſas autem abſtrahentes non debet poni tantum [27] qualitas ejus, quod directe fit, ſed & ejus, + quod ſecuturum probabile eſt, + ut in incendio, & [28] perfoſſo aggere multorum ſummæ calamitates, & mortes etiam ſpectandæ ſunt.

3. Ad

GROTII.

q *Imaginabilia, non autem vere bona ſunt*] Seneca *epiſt.* XVI. *naturalia deſiderio finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent.* Vide *Chryſoſtomum* in tractationibus moralibus ad Rom. VI. ad 2 Cor. XI, 12. ad Epheſ. I, 14.

GRONOVII.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

20 *Excellentia ſupra alios*] *Cicero* 1, Off. 9.

21 *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant, & onerant; quod propterea eſt peccatum.

22 *Quæ reſpectum habent*] Quibus non modo turpior fit qui peccat, ſed etiam alius, neque id meritus, læditur.

23 *Delicta conſummata*] Facinora perpetrata.

24 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

25 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

26 *Parentum nomine rectores*] Magiſtratus, præceptores, doctores, ſeniores, & quosvis ſuperiores, quibus ut ſua conſtet veneratio, publicæ tranquillitatis intereſt.

27 *Qualitas ejus*] In damnum, & incommodum, quod præſens dabo, dum pecco, ſed etiam, quod gravius, & latius patens ex præſenti conſecuturum eſt.

28 *Perfoſſo aggere*] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia, & fundos ejus, quem lædere volumus.

Digitized by Google

3. Ad injuſtitiam, + quam generalem cauſam poſuimus, [r] interdum & aliud accedit vitium, + puta, impietas in parentes, + inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, + quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas [s] + ſi quis ſæpius deliquit: quia [29] habitus mali actibus ſunt pejores. Et hinc intelligi poteſt, quatenus natura æquum ſit quod [30] apud Perſas fiebat, [t] + ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret. Id enim locum habere debet in his, + quibus alioqui non malis ſubito aliqua peccandi dulcedo ſubrepſit: + non in his, qui totum
i c. XVIII. vitæ genus immutarunt, in quibus ipſe Deus apud + Ezechielem [i] nullam
k Lib. I. c. 86. ſe habere, ait, prioris vitæ rationem, quibuſque adeo [k] + Thucydideum illud aptari poteſt: *διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· dupliciter pœnas merentur, eo quod ex bonis mali facti ſint.* Quod &
l Lib. III. c. 67. alibi [l] dixit: *ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι. quia ipſos peccare minime decebat.*

4. Itaque optime Chriſtiani veteres in [31] pœnis canonum æſtimandis [u] non nudum delictum voluerunt aſpici, ſed ſimul vitæ quod præceſſit, &
m Rom. VII, 13. quod ſequitur; ut ex Ancyrana, & aliis Synodis videre eſt. + Sed & [m] lex poſita adverſus vitium ſpecialem [32] quandam malitiam veteri ſuperaddit: quod

G R O T I I.

r *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum inſignem in Lucæ verbis apud *Xiphilinum* ex Dione. (In Editionibus præcedentibus, loco vocum illarum, *Lucæ verbis*, poſitum fuerat, *Lucii vita.* Nimirum, Editores putaverant, ita emendandum locum, quum neſcirent quid ſibi vellet. Hi tamen ſimul monere debuerant, quis ſit ille *Lucius*, ad cujus Vitam, à *Xiphilino* ſcriptam, Auctorem nos amandare voluerunt. Eſt quidem heic mendum, ſed in ſolâ voce *Lucæ*: quod nos detexiſſe ſperamus. Nimirum, in animo habuit Auctor, quod de *Avidio Caſſio* dicit *Marcus Antoninus*, in Oratione ad Milites habitâ, ubi eo atrociorem eſſe ejus rebellionem demonſtrat, quòd violaverit jura amicitiæ, φιλίαν ὑπερβάντα. Vide reliqua, *pag.* 277. B. C. *Ed. H. Steph.* Senſus ille, ut quivis videt, omnino ad rem, de quâ agitur, facit. Auctor voluerat dicere *in Marci verbis*: ſed incogitantiâ quadam, ortâ ex affinitate nominum familiarium, quibus duo Evangeliſtæ gaudent, vel Auctor ipſe, vel Exſcriptor, *Lucam* pro *Marco* nobis obtulerunt, ut habent Editiones vivo Auctore in lucem emiſſæ, & illa etiam anni 1646. poſt obitum ejus prima. *J. B.*)

s *Si quis ſæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν ἀνθρώπῳ· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς· ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν· *aliquando ignoraſſe quod vita exigat, hominis eſt: at in iiſdem rebus ſæpius aberrare, emotæ eſt mentis: quo enim plura ſunt, in quæ incidimus, delicta, hoc majorem pœnam commeremur.* (DIOD. SIC. è Lib. XXI. Eclog. 15.)

t *Ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret*] Aſinius Pollio: (apud *Senec.* Suaſor. VI. paullo ante verſus *Corn. Severi.*) *qua major pars vitæ, atque ingenii ſtetit, ea judicandum de homine eſt.* Cicero pro Sul. *Omnibus in rebus, judices, quæ graviores, majoresque ſunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine, ſed ex moribus ejus, qui arguitur, eſt ponderandum.* (Cap. 25.)

u *Non nudum delictum voluerunt aſpici*] *Canon Ancyranus* XXV. *Chryſoſtomus* ad II ad Corinthios cap. 11. ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν· *unde diſcimus, pœnitentiæ fines determinandos non ſola delictorum natura inſpecta, ſed & propoſiti, & moris eorum, qui peccarunt.* (Tom. III. pag. 569.) Idem II. de Sacerdotio: οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν. ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως· *non enim ad ſolam menſuram delictorum pœna imponenda eſt, ſed & inquirendum, quis fuerit ejus, qui peccavit, animus.* (Tom. VI. pag. 10.)

G R O N O V I I.

29 *Habitus mali*] Conſuetudo peccandi odioſiorem facit peccantem, quam unicum delictum.

30 *Apud Perſas*] Herodotus l. 1, c. 137.

31 *Pœnis canonum*] Quas irrogant canones conciliorum.

32 *Quandam malitiam veteri*] Simul, atque quod improbum eſt per ſe, etiam lege vetitum eſt, jam plus vice ſimplici obligat.

G R O-

Digitized by Google

quod ita docet [n] Auguſtinus: [x] *lex prohibens omnia delicta congeminat: non* n De vera
enim ſimplex peccatum eſt non ſolum malum, ſed etiam vetitum committere. Ta- relig. c. 6.
citus: [o] *ſi velis quod nondum vetitum eſt,* (nn) *timeas ne vetère: at ſi probi-* o Ann.
bita impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt. III. c. 54.

XXXI. 1. + Perſonæ aptitudo, aut ad conſiderandas [33] cauſas avertentes, + aut ad ſuſcipiendos [34] affectus incitantes, conſiderari ſolet in corporis mixtura, ætate, ſexu, educatione, circumſtantiis actus. + Nam & pueri, & feminæ, + & craſſi ingenii homines, maleque educati, + juſti, & injuſti, liciti, & illiciti diſcrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet, + iracundi ſunt, + in quibus ſanguis, ad venerem proni; tum vero [35] + huc juventus, [36] illuc ſenectus propendet. Andronicus [p] Rhodius: *Φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτὰ, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· videtur factis turpibus excuſationis aliquid* [37] *adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* + Metum accendit mali imminentis cogitatio, + & iracundiam recens, ac necdum ſedatus dolor, + ita ut rationem audiri vix ſinant: ſuntque + illorum affectuum delicta merito minus odioſa, quam quæ ex voluptatis naſcuntur deſiderio, quod & [38] minus efficaciter movet, & differri, [y] & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt. Ariſtoteles Nicomachiorum [q] ſeptimo: *ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· magis naturale ira, & acerbitas, quam cupiditas eorum, quæ modum excedunt, minimeque ſunt neceſſaria.*

p Paraphr. in Ethic. Nicom. Lib. VII. c. 10. p. 444.

q Nic. VII, 7.

2. Omnino enim illud tenendum eſt, [39] + quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis, eo, quod delinquitur, minoris

G R O T I I.

x *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene *Chryſoſtomus*: *ἐνταῦθα οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρύμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· hic non tantum par jus, dignitatemque oſtendit Judæi, & Græci, ſed & Judæum hoc ipſo prægravari, quod legem acceperit.* (Ad *Roman.* pag. 32. Tom. III.) Deinde: *ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. Nam qui plus inſtitutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.* (Ibid. p. 30.)

y *Et aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt*] Chryſoſtomus ad Galatas: *ἡ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μίξιν· cupido concubitum tantum quærit, non hujus, aut illius concubitum.* (Tom. III. pag. 753.) Tertullianus libro II. ad uxorem: *nam quanto grandis eſt continentia carnis, quæ viduitati miniſtrat, tanto, ſi non ſuſtineatur, ignoſcibilis videri poteſt; difficilium enim facilis eſt venia. Quanto autem nubere in Domino perpetrabile eſt, uti noſtræ poteſtatis, tanto culpabilius eſt non obſervare quod poſſis.* (Cap. 1.) & mox, *quanto poteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* (Cap. 3.) Adde *M. Antoninum*, loco modo indicato, ubi Theophraſto auctore utitur.

G R O N O V I I.

33 *Cauſas avertentes*] Rationes, quæ deterrent a peccando.

34 *Affectus incitantes*] Metum crediti mali, & deſideria verorum, aut imaginariorum bonorum.

35 *Huc juventus*] Ad vagam, & legibus inimicam Venerem.

36 *Illuc ſenectus*] Ad iracundiam.

37 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

38 *Minus efficaciter*] Deſiderium voluptatis non tam acres habet ſtimulos, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis ſedandæ, quam dolor, & iracundia.

39 *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur, & offunditur affectu, vel perturbatione aliqua, ut cauſas avertentes videre, ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur: quantoque illa perturbatio frequentior, violentior, & magis repentina eſt; tanto excuſabilius delictum, & leviore pœna puniendum.

(nn) Locus iſte *Taciti*, rectè expenſus, nil ad rem facit. *J. B.*

ſcelera [49] *taxantur modo*
Majore noſtra.

2. [c] Apud Indos, ut Strabo [z] notat, qui quem mutilaſſet, [50] + ſupra talionem, + manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus, quæ Ariſtotelis nomen præferunt, legimus: [a] οὐ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν· *juſtum eſt ſi quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, + ſed & amplius patiatur.* Nec enim æquum eſt ut [51] par ſit periculum innocentis, & nocentis, ut recte oſtendit [d] Philo quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hæc inde quoque æſtimari poteſt, quod delicta quædam [e] non conſummata, + & ideo conſummatis minora, [52] + nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa [f] + de falſo teſte [b] proditum, + & in lege Romana de eo, qui hominis [53] occidendi cauſa cum telo ambulavit. Cui conſequens eſt ut perfectis criminibus + major reſpondeat pœna; + ſed quia morte nihil eſt gravius, + eaque iterari non poteſt, ut Philo notat [c] dicto loco, + ideo intra eam neceſſario conſiſtitur, + additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

z Lib. XV. pag. 710.
a Lib. I. c. 34.
b Deut. XIX, 19.
c Pag. 789. E.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude ſpectatur, + ſed cum reſpectu ad patientem. + Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: + & vili ignominia leve erit malum, honorato grave; + quo genere diverſitatis ſæpe utitur lex Romana: unde [54] + harmonicam proportionem exſtruxit [d] Bodinus, cum tamen revera + ſimplex hic ſit, & qualis in [55] numeris æqualitas, + meriti ad pœnam, + ſicut in contractibus mercis ad nummos, + quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. + At fatendum, ſæpe in lege Romana id non fieri ἄνευ προσωποληψίας, id eſt ſine nimio [56] perſonarum, & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu; + a quo vitio longiſſime ſemper abeſt lex Moſis. Et hæc quidem, ut diximus, + intrinſeca eſt pœnæ taxatio.

d Lib. VI. de Rep. c. ult.

XXXIV.

G R O T I I.

c *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit *Nicolaus Damaſcenus.*

d *Philo*] Secundo de legibus ſpecialibus, (*p.* 789, *& ſeq.*)

e *Non conſummata, & ideo conſummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus obſervatione mira percuſſorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero, qui telum quidem miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum, raptatumque ſternit, nec vulnerat.* (Hiſt. Nat. VIII. 16.)

f *De falſo teſte proditum*] Et de eo, qui uxorem ſtupri inſimulavit, ut dotem lucraretur. *Deut.* XXII, 19. Et de eo, qui cæteroqui ex cauſa injuſta aliquem in judicium deduxerit, alienum ſibi vindicans. *Exod.* XXII, 9.

G R O N O V I I.

49 *Taxantur modo majore noſtra*] Apud ipſum *veſtra.* Et loquitur de regibus, & magiſtratibus per apoſtrophen, eoſque apud inferos gravius puniri, ait, quam privatos. Error memoriæ.

50 *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

51 *Par ſit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare inſtituit innocenti, ut ſic quoque abſterreatur.

52 *Nocumentum infligant par*] Tam graviter puniantur, quam ſi perfecta eſſent, non tantum deſtinata.

53 *Occidendi cauſa cum telo*] Qui perinde tenetur l. Cornelia de ſicariis, atque is, qui hominem occidit, l. 1. D. *ad l. Corn. de ſicar.*

54 *Harmonicam proportionem*] Vide *Hornei.* 3, ethic. 12, 8.

55 *Numeris æqualitas*] Proportio arithmetica.

56 *Perſonarum, & qualitatum*] Ut eum, qui uxorem in adulterio deprehenſam occiderit, humiliore loco poſitum, in exſilium perpetuum ire, jubet; in aliqua dignitate poſitum ad tempus relegat, l. 1. §. 5. D. *ad l. Cornel. de Sicar.* Similis προσωποληψία in l. 12. D. *de incend. rui. nauf.* l. 45. D. *de injuriis.* l. 11. D. *de ſepulcro violato.* l. 1. *de abigeis.* l. 1. *de furibus balneariis.*

XXXIV. Sed [57] + intra conceſſum modum ad minimum + ducit charitas ejus, qui punitur, + niſi plurium [58] juſtior charitas aliud ſuadeat + ob cauſam extrinſecam, quæ interdum eſt + ingens periculum ab eo, qui deliquit, plerumque autem + neceſſitas exempli. + Ea autem naſci ſolet + ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi niſi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua ſunt, + conſuetudo, & + facilitas.

XXXV. + Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum g de paſcuo, quam de domo, Exod. XXII, 1. & 7, 9. Juſtinus e de Scythis: + *nullum ſcelus apud eos furto gravius, quippe ſine tecto, munimentoque pecora, & armenta habentibus quid ſalvum eſſet, ſi furari liceret?* Simile illud in Ariſtotelis problematis ſectione XXIX. ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν· *legis auctor cum ſciret,* h *illis in locis dominos res ſuas cuſtodire non poſſe,* + *cuſtodem legem addidit.* + Conſuetudo facti etſi [59] aliquid detrahit de culpa (*non ſine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, f *facto vetito quidem, non tamen inuſitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, g *nimium multis graſſantibus opus exemplo eſt.* Sed [60] + in judiciis magis illud, [61] + in legibus hoc ſequendum eſt, [62] + ratione habita temporis, quo leges, aut judicia feruntur: + quia [63] pœnæ utilitas magis in univerſalitate ſpectatur, circa quam ſunt leges: + culpa autem major, aut minor eſt in ſingulis.

XXXVI. 1. Quod autem h diximus, + ubi magnæ, urgenteſque cauſæ ceſſant, ad minuendam potius pœnam promptos nos eſſe debere, in eo + clementiæ pars altera ſita eſt. Nam + priorem [64] in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile eſt temperamentum,* + inquit i Seneca, *quidquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet.* Alibi: k *pœnam ſi tuto poterit, donet, ſin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum l laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας, l *ſupplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: m *erat mos iſte Antonino, ut omnia crimina*

e Lib. II. c. 2.
f Lib. IV. Ep. 9.
g Lib. 16. §. 10. D. de pœnis.
h §. 34.
i Lib. 1. de Cl. cap. 2.
k Ibid. c. 20.
l Biblioth. 1. 70.
m Cap. 24.

GROTII.

g *De paſcuo, quam de domo*] Vide Maimonidem Directore III, 41. *Cicero* pro Sexto Roſcio Amerino: *atque ea ſunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.* (Cap. 40.)

h *Illis in locis*] In balneis. Morte plectebantur Athenis fures balnearii, ſi æſtimatio eſſet major decem drachmis. *Demoſthenes* contra Timocratem. Adde l. 1. D. *de furibus balneariis.* (Lex *Solonis* exſtat *pag.* 476. C. Orationis Demoſthenicæ: ſed in illâ agitur tantum de iis, qui furabantur in Gymnaſiis, aut Portubus. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*)

GRONOVII.

57 *Intra conceſſum*] Ut ex eo genere pœnarum, quod delicto reſpondet, id eligatur, quod leniſſimum eſt.

58 *Juſtior charitas*] Erga tot innoxios, bonosque, qui lædi poſſunt, & læduntur facilius, ſi nulla, aut levis pœna ſit.

59 *Aliquid detrahit*] Hinc illud *Terentii* Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et *M. Senecæ* controv. 12. *Solet fieri.*

60 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

61 *In legibus hoc*] Ut ſtatuamus, ac minemur graviorem.

62 *Ratione habita temporis*] Niſi circumſtantia temporis in utriſque aliud requirat.

63 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna propoſita proficere volumus, pertinet ad univerſos, ſicut & leges univerſalia complectuntur: at culpæ per judicium æſtimatio ſingulos tangit, in quibus ad clementiam, quam ad crudelitatem, tutior eſt propenſio.

64 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna.

GROTII.

l *Supplicia meritis minora*] Juſtin. 11. Hunnis ſcribens, 'Ρωμαίοις ἔτεσι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας

Digitized by Google

mina + *minore ſupplicio, quam legibus plecti ſolerent, puniret.* Iſæus (oo) quoque orator dixit, oportere + leges quidem conſtitui rigidas, ſed [k] + pœnas exigi legibus mitiores. Et Iſocratis [n] eſt monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων· *ut pœnæ infligantur* + *infra peccati modum.* n Ad Nicocl. p. 19. D. Ed. H. Steph.

2. [l] Auguſtinus [65] comitem Marcellinum ſic admonet ſui officii: *mihi ſollicitudo maxima incuſſa eſt, ne forte ſublimitas tua cenſeat, eos tanta legum ſeveritate eſſe plectendos,* + *ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obteſtor fidem tuam, quam habes in Chriſto, per ipſius Domini noſtri miſericordiam, ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus eſt & hoc: *Sic etiam ipſos criminum ultores, atque* [66] *in hoc officio non ira propria concitatos, ſed legum miniſtros, nec ſuarum, ſed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices eſſe debent,* [67] *terruit divina cenſura,* [68] *ut cogitarent, propter ſua peccata miſericordiam Dei neceſſariam,* + *nec putarent, ad* [69] *culpam officii ſui pertinere ſi quid erga eos miſericorditer agerent, quorum vitæ, neciſque haberent legitimam poteſtatem.*

XXXVII. + Speramus, nihil a nobis prætermiſſum, quod ad hujus argumenti ſatis difficilis, & obſcuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa, quæ [m] Maimonides maxime, ait, ſpectari in pœnis, + magnitudinem peccati, id eſt [70] damni, [71] + frequentiam talium peccatorum, [72] + quantitatem concupiſcentiæ, + & operis facilitatem, + ad ſua loca retulimus; nec minus illa ſeptem, + quæ confuſe ſatis in pœnis conſiderat [o] Saturninus. Nam perſona ejus, qui fecit, ad + aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, + & perſona ejus, qui patitur, interdum aliquid confert ad æſtimandam culpæ o L. Aut. facta, 16. §. 1. D. de pœnis.

μωρίας ἰσοῤῥόπως τοῖς πλημμελήμασι· Romanis mos hic eſt, non irrogare pœnas pares peccantium merito. [In *Eclogis Legationum*, ex *Menandro Protectore*, pag. 131. *Ed. Hoeſchel.* ubi *Juſtinus* non ſcribit *Hunnis*, ſed præſens loquitur Legatis *Bajani* Regis *Avarum*. J. B.]

k *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc ſibi volebat Henricus Imperator ſymbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex Theodoricus apud *Caſſiodorum* XI, 40. *Qui periculoſe juſti ſumus, ſub ſecuritate ſemper ignoſcimus.*

l *Auguſtinus*] Epiſtola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones, 1. *cauſa* XXIII, *quæſt.* V. Vide, ſi placet, ad *Auguſtinum* eundem epiſtolam *Macedonii*, & eam, qua reſpondet *Auguſtinus* numeris LIII. & LIV. Adde de Theodoſio juniore, quæ ſunt in excerptis *Johannis Antiocheni* ex manuſcripto *Peireſcii*, (pag. 850.) *Macedonius* ad *Auguſtinum*: *officium ſacerdotis eſt, intervenire pro reis.*

m *Maimonides*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. ſicut dignum, 6. *de homicidio voluntario, vel caſuali.*

GRONOVII.

65 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis, & provinciæ alicui, aut magnæ procurationi præfectum.

66 *In hoc*] In hanc rem.

67 *Terruit divina cenſura*] Illa, cujus meminit *num.* 3. judicium Dei, quod ipſi de ſe futurum exſpectabant.

68 *Ut cogitarent*] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipſi eſſent peccatores apud Deum, & cum ſibi propitium optarent.

69 *Culpam officii*] Se officio deeſſe, aut eo male fungi.

70 *Damni*] Quod per injuriam, ſive peccando datum eſt, quantum ſit.

71 *Frequentiam*] Sæpe, an raro hoc genere culpæ peccetur.

72 *Quantitatem concupiſcentiæ*] Flagretne animus corruptus, atque ardeat cupiditate facinoris, an ſegniter illud moveatur.

(oo) Nullibi exſtat talis ſententia in Orationibus *Iſæi*, quæ circa controverſias civiles omnes verſantur. Aut valde fallor, aut habet hoc Auctor noſter è Notis FRIDERICI LINDENBROGII, qui ad *Ammianum*, XXVIII. 1. ſimul cum locis *Capitolini*, & *Iſocratis* heic laudatis, tamquam ex *Iſæo* addit verba ſequentia: Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρᾳοτέρως δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Poſt primam Editionem locum reperi apud STOBÆUM, Serm. XLIV. ſeu *De Regno*, p. 327. *J. B.*

culpæ magnitudinem. ⁿ ⁺ Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem, ⁺ aut etiam ad facilitatem operis pertinere. ⁺ Tempus ut diuturnum eſt, aut breve, ita libertatem judicandi auget, aut minuit, interdum & pravitatem animi oſtendit. ⁺ Qualitas ⁺ partim ad genera appetituum refertur, ⁺ partim ad cauſas, quæ abſtrahere a peccando debebant. ⁺ Quantitas quoque ad appetitum referenda eſt. ⁺ Eventus ad cauſas abſtrahentes.

ᵖ L. 11. C. 1. §. 2. & b. c. §. 1.

XXXVIII. ⁺ Solere pœnæ expetendæ cauſa bella ſuſcipi, & ſupra ᵖ oſtendimus, ⁺ & paſſim docent hiſtoriæ: ⁺ ac plerumque hæc cauſa cum altera de damno reparando conjuncta eſt, quando idem actus ⁺ & vitioſus fuit, & damnum reipſa intulit, ⁺ ex quibus duabus qualitatibus [73] duæ diverſæ naſcuntur obligationes. ⁺ Non eſſe autem bella ſuſcipienda ob delicta quævis, ſatis conſtat; ⁺ nam ne leges quidem ſuam illam ultionem, ⁺ quæ [74] tuto nec niſi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere, ait, ⁺ ea, quæ minora, & vulgaria ſunt delicta, diſſimulari, non vindicari.

ᑫ Gell. l. VII. c. 3.

ʳ b. C. §. 18. & L. II. C. IV. §. 2.

ˢ De Ira lib. I. c. 3.

XXXIX. 1. Illud autem, quod in oratione pro Rhodienſibus a Catone dictum fuit, ᑫ ⁺ non eſſe æquum pœnas quemquam dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluiſſe, ſuo quidem loco non male erat poſitum, quia ⁺ nullum populi Rhodienſis [75] decretum adferri poterat, ſed [76] animi fluctuantis conjecturæ: ⁺ univerſaliter autem hoc recipiendum non eſt. ⁺ Nam voluntas, [77] quæ ad externos actus proceſſit (internos enim ab hominibus non puniri, ſupra ʳ diximus) pœnis ſolet eſſe obnoxia. ᵒ Seneca pater in controverſiis: *ſcelera quoque, quamvis* [78] *citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus eſt, jam facit*, ᵖ ait alter ˢ Seneca. Non exitus rerum, ſed

GROTII.

ⁿ *Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem*] Philo lib. I. de legibus ſpecialibus: οὐ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾽ ἄρχοντ᾽ ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἐγχειρεῖσθαί τι τῶν μὴ ἐφειμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾽ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· *non idem eſt, patri, & extraneo inferre violentas manus: nec idem, magiſtratui, & privato maledicere: nec illicitum, aliquid patrare in loco profano, & ſacro, in die feſto, in conventu, in ſacris publicis*. (Pag. 805. E.) Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit, 7. in fine D. de injuriis. *Perſonâ atrocior injuria fit, ut cum magiſtratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, ſi ludis, & in conſpectu: nam populi Romani in conſpectu, an in ſolitudine injuria facta ſit, multum intereſſe, ait*. [In hac Lege laudanda Auctor tacite ſequitur emendationem rectam (quidquid dicat perpetuus obtrectator *Gul. Fornerius*, Select. 1. 21. & poſt eum alii præjudiciis obcæcati) Summi CUJACII, qui pro *Prætoris in conſpectu*, legendum cenſuit, *Populi Romani in conſpectu*, erroremque ex ſiglis ortum demonſtravit. *J. B.*]

ᵒ *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

GRONOVII.

73 *Duæ diverſæ naſcuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

74 *Tuto nec niſi nocentibus*] Secus, ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is, qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi*.

75 *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

76 *Animi fluctuantis*] Dubii, utrum Romanas, an Perſei Macedonis partes ſequerentur.

77 *Quæ ad externos*] Quæ opere, ac facto aliquo manifeſtata eſt.

78 *Citra exitum ſubſederunt*] Non omnino perfecta ſunt.

GROTII.

ᵖ *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro eſt etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi, atque interficiendi voluntatem*. *Philo* in primo [immo *ſecundo* libro, pag. 790. C.] de ſpecialibus legibus: ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τὸ ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα

ſed q conſilia legibus vindicari, Cicero dixit pro *t* Milone. Periandri dictum erat: [79] μὴ μόνον τὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τὺς μέλλοντας κόλαζε. + Sic Romani cenſent bellum ineundum cum rege Perſeo, *u* niſi ſatisfaciat de conſiliis belli parandi adverſus populum Romanum initis, quia ſcilicet arma, milites, claſſem jam comparaverat. + Atque hoc ipſum in Rhodienſium oratione apud Livium *x* recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum eſſe, ut ſi quis vellet inimicum perire, ſi nihil fecerit, quo id fiat, capitis damnetur.

t Cap. 7. *u Livius lib.* XLII. c. 30. *x Lib.* XLV. c. 24.

2. + Sed nec omnis perverſa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam + ſi ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, + multo minus cogitata, ac cœpta. In multis locum habet quod Cicero dicit: *y haud ſcio*, + *an ſatis ſit, eum, qui laceſſerit, injuriæ ſuæ pœnitere.* Lex Hebræis data adverſum pleraque delicta [80] inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis [81] vitam extra (pp) judicium, nihil ſpeciale conſtituit: quia & circa res divinas utpote [82] nobis inconſpicuas + facilis eſt error, & + iracundiæ impetus non indignus eſt cui ignoſcatur.

y 1. *De Offic.* c. 11.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili poſſeſſionum diviſione fraudem ſtruere, qua cum aliena jactura ſe quis locupletet, + minime erat ferendum. Nam illud, non concupiſces, quod in Decalogo eſt, quanquam + ſi ſcopum ſpectes legis, id eſt, τὸ πνευματικόν, latius patet, (r + vellet enim lex, omnes [83] etiam mente eſſe puriſſimos) tamen + ipſum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικήν, quod attinet, + ad motus animi pertinet, [84] qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Evangeliſta *z*, qui idem illud præceptum extulit, + μὴ ἀποστερήσῃς. + idque cum jam ante poſuiſſet, μὴ κλέψῃς. atque eo ſenſu vox Hebræa, & ei reſpondens Græca reperiuntur tum + Mich. II, 2. tum alibi.

z Cap. x. 19.

4. + Inchoata ergo delicta armis vindicanda non ſunt, niſi & res ſit gravis, & eo proceſſum ſit, ut ex tali actu + certum malum, etſi nondum illud, quod intendebatur, ſecutum jam ſit, + aut certe ingens periculum, + ita

χ.μα ὦσιν εἰργασμένοι· *homicidas exiſtimari oportet non eos ſolum, qui vitam adimunt, ſed & eos, qui omnia faciunt palam, aut clam, ut quenquam interimant, etiamſi facinus ipſum nondum commiſerint.*

q *Conſilia legibus vindicari*] *Valerius Maximus* de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promiſſos: *non factum tunc, ſed animus in quæſtionem deductus eſt, plusque voluiſſe peccare nocuit, quam non peccaſſe profuit.* (Lib. VI. Cap. 1. *num.* 8.)

r *Vellet enim lex, omnes etiam mente eſſe quam puriſſimos*] *Chryſoſtomus* ad Rom. III, 13. & ad caput VII. multa habet in hanc rem.

GRONOVII.

79 Μὴ μόνον τὺς] Non peccantes modo, ſed & peccaturos caſtiga. [Refert id DIOGENES LAERT. Lib. I. §. 98. *Edit. Amſt. J. B.*]

80 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in anteceſſum fecerit, tanquam idola culturus.

81 *Vitam extra judicium*] Si quis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem fruſtratus ſit.

82 *Nobis inconſpicuas*] Quæ maximam partem in animo, & ſententia, conſiſtunt, eoque difficile eſt, quemquam de altero, ut circa eas animatus ſit, judicare.

83 *Etiam mente eſſe*] Ne cogitationes quidem pravas, & fœdas in ſeſe admittere.

84 *Motus, qui facto*] Deſideria improba, quæ quis ſe concepiſſe, dicto aliquo, aut facto demonſtraverit.

(pp) Vide ſupra, §. 32. hujus Capitis, *n.* 2. *J. B.*

Digitized by Google

\+ ita ut vindicatio aut conjuncta ſit cum cautione futuræ noxæ, (de qua ſupra [a] egimus in capite de defenſione) + aut dignitatem læſam tueatur, + aut pernicioſo exemplo occurrat.

a L. II C. I. §. 2, & 17.

\+ XL. 1. Sciendum quoque eſt, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere + pœnas poſcendi non tantum ob injurias + in ſe, + aut ſubditos ſuos commiſſas, ſed & + ob eas, quæ ipſos peculiariter non tangunt, ſed in quibuſvis perſonis jus naturæ, aut gentium immaniter violant. Nam + libertas humanæ ſocietati per pœnas conſulendi, + quæ initio, ut diximus, penes ſingulos fuerat, civitatibus, ac judiciis inſtitutis penes ſummas poteſtates reſedit, + non proprie [85] qua aliis imperant, + ſed qua nemini parent. Nam ſubjectio aliis id jus abſtulit. Immo + tanto honeſtius eſt alienas injurias, quam ſuas vindicare, + quanto in ſuis magis metuendum eſt ne quis doloris ſui ſenſu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus eſt + Hercules, quod Antæo, + Buſiride, + Diomede, & ſimilibus [s] + tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca [b] de eo loquitur, tranſiit [86] + non concupiſcendo, ſed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias [c] indicat, + injuſtos puniendo. Diodorus Siculus de eo ſic loquitur: [d] τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας, τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας· *homines injuſtos, & reges inſolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: [e] ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους· *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Pruſæenſis [f] de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφανῶν ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν· *homines malos puniebat, & ſuperborum regna deſtruebat, aut in alios transferebat.* Ariſtides in Panathenaico ait [g], eum + ſuſcepta communi humani generis cura meruiſſe in Deos referri. Laudatur ſimiliter + Theſeus, quod latrones + Scirona, Sinin, & Procuſten ſuſtulerit, quem ſic de ſe loquentem Supplicibus inducit Euripides, (*verſ.* 340, 341.)

b De benef. L. I. cap. 13.
Iſocr. Hel. Enc. p. 212, 213. Ed. H. Steph.
c Orat. fun. ſeu XXXI. c. 5.
d Biblioth. L. IV. c. 17.
e V. 76.
f Orat. I. De Regno, p. 17. D.
g Tom. I. p. 187, 188.

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, [t] ultor ut ſcelerum vocer.

\+ Va-

GROTII.

s *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. *Philo* de legatione: ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστάς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν· *Hercules purgavit terras, ac maria, certamina ſubiens hominibus omnibus partim neceſſaria, partim perutilia, ut tolleret hominum, animantiumque aliorum ea, quæ exitialia, aut noxia eſſent.* (Pag. 1003. D.)

GRONOVII.

85 *Qua aliis imperant*] Acceperunt ſummæ poteſtates, quantum ſinguli de ſuo jure civitati remiſerunt, & ſocietas poteſtati dedit. Habuerant autem jus puniendi ſceleratos ſinguli non tantum pro ſe, ſed etiam pro alio; tamdiu, quam ſui eſſent, & non ſubjecti ſocietati. Id igitur etiam contulit poteſtati ſocietas, cui ſe ſubjecit, ipſum nemini.

86 *Non concupiſcendo, ſed vindicando*] Non ut ſibi acquireret, ſed ut tenerent boni, & innoxii.

GROTII.

t *Ultor ut ſcelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali, (verſ. 574.)

Ἦ πᾶσιν οὖν σ' ἔφυσεν ἐξαρκεῖν πατήρ;

Ten' ergo ſevit omnibus genitor parem?

Reſpondet Theſeus:

'Oστις

\+ Valerius Maximus de eodem : [b] *quidquid ubique monſtri, aut ſceleris fuit, virtute animi, ac robore dextræ comminuit.*

b *Lib.* v, c. 3. num. 3. extr.

3. Sic non dubitamus, quin juſta ſint bella in eos, + qui in parentes impii ſunt, quales [87] Sogdiani [i] antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret : in eos, qui (qq) hoſpites occidunt : in eos, [u] + qui humanam carnem epulantur, [x] + a quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coegit, narrante (rr) Diodoro ; + in eos, qui piraticam exercent. [k] Seneca : *ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ gravis eſt, & ſepoſitus a mea gente ſuam exagitat,* [88] + *abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* [l] Auguſtinus : *opinantur, ſcelera facienda decerni : qualia ſi aliqua terrena civitas decerneret, decreviſſetve,* [89] *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis, quam hominibus, dici recte poteſt quod de Perſis, [90] qui Græcis nihilo deteriores erant, perverſe dixit Ariſtoteles, + naturale in eos eſſe bellum ; & quod Iſocrates Panathenaico dixit, juſtiſſimum eſſe bellum + in belluas, + proximum in homines (ss) belluis ſimiles.

i *Plutarch. de Fort. Alex.* pag. 328. C. Tom. II.

k *De Benef.* L. VII. c. 19.

l *L.* v. *de Civ. Dei.* c. 1.

4. Et

"Οσοι γ' ὑβριςαὶ χρηςὰ δ' ἐ κολάζομεν·

Injurioſis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita : ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· *peſſimis tyrannis Græciam liberavit.* Item : ἐδὲν αὐτὸς ἀδικέμενΘ ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τὰς πονηρὰς· *nihil ipſe paſſus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum ſumebat*, (p. 37. C.)

u *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit. (Vid. *Plutarch.* ibid.)

x *A quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coegit*] Vide *Dionyſium Halicarnaſſenſem* narrantem, ut Hercules hunc morem, aliaque multa abſtulerit, in beneficiis ſuis Græcos a barbaris non diſtinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat *Plinius* XXX, 1. *Non ſatis æſtimari poteſt quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi vero etiam ſaluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipſo capite dicentur §. XLVII. Sic Juſtinianus principibus Abaſgorum edixit, ne ſubditorum pueros caſtrarent. *Procopius* meminit Gotthicorum IV. (ſeu Hiſt. Miſc. *Cap.* 3.) & *Zonaras* Leone Iſauro. Et Inchæ, in Peruana reges, (de quibus videndus *Garcilaſſ. de la Vega*) vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coëgere abſiſtere ab inceſtis, a marium cum maribus concubitu, a comeſtione hominum, aliiſque id genus facinoribus, atque eo modo imperium ſibi pararunt omnium, quæ uſquam legimus, excepta religione, juſtiſſimum. (DIONYSIUS HALICARNASSENSIS narrat equidem, *Herculem* veteribus *Italiæ* incolis *perſuaſiſſe*, ut, loco victimarum humanarum, effigies quaſdam hominum *Saturno* offerrent : verum, ibidem docet, morem illum inhumanum, & ferinum manere adhuc ſuâ ætate apud *Gallos*, & alios Populos *Occidentis*, *Antiq. Rom.* Lib. I. Cap. 38. Vide & JULIUM CÆSAREM, *Comment. de Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. 16. CICERONEM, *Orat. pro Fonteio*, Cap. 10. *J. B.*)

GRONOVII.

87 *Sogdiani*] Qui ſemiconfectos interficiebant, & eorum corporibus veſcebantur.

88 *Abſcidit nihilominus*] Inſociabilem mihi reddidit, & dignum, quem pro hoſte habeam.

89 *Genere humano decernente*] *Juſtin.* 8, 2. de Phocenſium ſacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipſe n. 51.

90 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, ſi nihil aliud, tollebant omnem libertatem, feramque, & immanem tyrannidem inducebant ; tollebant omnem cultum ingenii, & ſtudia liberalia ; conſueſcebant cum ſororibus, & matribus ; & hoc faciebant ipſi magi, ipſi ſapientiæ profeſſores, qui & corpora non ſepeliebant, niſi a feris laniata. *Cic.* 1, Tuſc. 45.

(qq) Exemplum iſtud, quod in prima Editione legitur, in aliis omnibus exciderat. Neque enim ulla fuit ratio Auctori ejiciendi : & in animo habuerat, quod de veteribus *Scythis* refertur à STRABONE, *Geogr.* Lib. VII. pag. 300. OVIDIO, IV. *Triſt.* Eleg. IV. verſ. 63, 64. LACTANTIO, *Inſt. Div.* Lib. I. Cap. 21. *J. B.*

(rr) Voluit dicere Auctor, *Dionyſio Halicarnaſſenſi.* In quo tamen cum eximio Hiſtorico perperam teſtimonium denuntiare, patet ex iis, quæ Notæ ipſius Auctoris ſubjecimus. *J. B.*

(ss) Immo *in Barbaros*, quos pro *naturâ hoſtibus* habebant *Græci.* Inſpice locum p. 267. B. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

m Inno. c. quod ſuper his: de voto Arch. Flor. 3. part. tit. 22. c. 5. §. 8. Sylv. in verbo Papa qu. 7. n Rel. 1. de Indis, n. 40. o Controv. ill. l. 1, c. 24. p L. 1. C. 11. §. 2. ſeq. §. 10. n. 1.

4. Et eatenus ſententiam ſequimur + Innocentii, m & aliorum, qui bello, ajunt, peti poſſe eos, y + qui in naturam delinquunt: + contra, quam ſentiunt n Victoria, o Vaſquius, Azorius, Molina, alii, qui ad juſtitiam belli requirere videntur, + ut qui ſuſcipit, aut læſus ſit in ſe, aut republica ſua, + aut ut in eum, qui bello impetitur, juriſdictionem habeat. Ponunt enim illi, [91] + puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium juriſdictionis civilis, + cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali; qua de re aliquid diximus libri primi p initio. Et ſane, ſi illorum, a quibus diſſentimus, admittatur ſententia, + jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, + etiam poſt juſte (tt) ſuſceptum bellum [92] ex cauſa non punitiva: + quod tamen jus plerique concedunt, & uſus omnium gentium confirmat, + non tantum poſtquam debellatum eſt, + ſed & manente bello; + non ex ulla juriſdictione civili, + ſed ex illo jure naturali, quod & ante inſtitutas civitates fuit, + & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias, non in civitates, diſtributi.

XLI. + Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ ſunt; prima, + ne mores civiles, + quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti, ſumantur [93] pro jure naturæ: qualia ferme erant + illa, quæ Perſas a Græcis diſparabant, + ad quæ recte q Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle, obtentum eſſe, quo veletur alieni cupiditas.*

q Vit. Pompei. p. 656. D.

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis + ea, de quibus id non ſatis conſtat, & quæ [94] lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat z [95] + innuptos concubitus, & [96] + quoſdam eorum, qui inceſti dicuntur, & [97] + fœnus.

XLIII.

GROTII.

y *Qui in naturam delinquunt*] Vide *Joſephum Acoſtam* de procuranda Iudorum ſalute lib. II, cap. 4.

z *Innuptos concubitus*] *Aſterius* Amaſeæ epiſcopus, οἱ τοῖς τοῦ βίου τούτου νομοθέταις περιέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπουσι τῆς πορνείας τὴν ἐξουσίαν *qui hujus tantum ſæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum *Hieronymi* ad Oceanum, productum a nobis ad caput V. §. 9.

GRONOVII.

91 *Puniendi poteſtatem*] Non competere niſi in illum, in quem juriſdictio competit, quales ſunt aut ſubjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos ſe nobis obligarunt.

92 *Ex cauſa non punitiva*] Ubi nullum intervenit ſcelus, quod alter bello punire inſtituit, ſed uterque videntur jus ſuum propugnare.

93 *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hoſtias immolare, & canina veſci, & cadavera comburere prohiberet, *Juſt.* 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo poſteriora mores arguebant cauſam bello non præbentes.

94 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario. 1, 1. 15.

95 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris, & fœminæ, ſine ſolennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

96 *Quoſdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

97 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam eſſe, putarunt. 2, 12. 20.

(tt) Non potui à me impetrare, quin adderem heic vocem illam *juſtè*, quæ, quamquam in omnibus Edd. deſit, omnino excidiſſe mihi videtur, non minus, quàm τὸ *injuſtè* vidimus ſupra, *Cap.* 14. §. 10. Poſtulat additamentum particula *etiam:* ex recepta enim hactenus lectione ſequeretur, ſecundum diſſidentes, bellum ſuſcipi poſſe & *ex cauſſa punitivâ*, & *ex cauſſa non punitivâ*; quod falſum. Deinde major eſſet dubitandi ratio, an poſt bellum ſuſceptum ex cauſſâ non punitivâ hoſtis in hoſtem puniendi jus habeat, quàm poſt bellum ſuſceptum ex cauſſâ punitivâ: cujus tamen contrarium ſupponit illud *etiam*, ut quivis videt. Debuiſſet tunc dici *ſaltem*, non *etiam*. Adde, ut fecimus, *juſtè*, omnia plana ſunt:

ſi

Digitized by Google

XLIII. 1. Tertia, + ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia,
+ quale eſt honeſte vivendum, + id eſt, ſecundum rationem, + & quædam
his proxima, ſed ita manifeſta, ut dubitationem non admittant, quale eſt
alteri ſuum non rapiendum; & inter [98] illationes, quarum aliæ facilem ha-
bent cognitionem, ut poſito matrimonio [a] + non admittendum [r] adulterium, *r L. 38. §.*
+ aliæ vero difficiliorem, + ut ultionem, [99] quæ in dolore alterius acquie- *4. D. ad L.*
ſcit, eſſe vitioſam. + Ferme idem hic evenit, quod in mathematicis, ubi *Jul. de adult.*
quædam ſunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonſtrationes,
quæ ſtatim & intelliguntur, & aſſenſum obtinent, quædam veræ quidem,
ſed non omnibus patentes.

2. + Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus, qui legum notitiam, aut
intellectum non habuerunt, ita & [b] circa naturæ leges [s] par eſt eos excuſari, *s Mat. X.*
quibus aut ratiocinationis imbecillitas, + aut prava educatio obſtant. + Nam *15. Luc.*
ignorantia legis ſicut, [100] inevitabilis ſi ſit, tollit peccatum; + ita etiam *XII, 47. 48.*
cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Ariſtoteles [t] bar- *t Nicom.*
baros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat, + qui morbo *VII. c. 6.*
corruptos habent appetitus. Plutarchus ait, eſſe quædam *νοσήματα καὶ πάθη
τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· morbos animi, qui ho-
minem de naturali ſtatu dejiciant.*

3. Poſtremo illud addendum, + quod ſemel dico, ne ſæpe repetam, + quæ
ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpecta eſſe injuſtitiæ, niſi ſcelera
ſint atrociſſima, & manifeſtiſſima, + aut alia ſimul aliqua cauſa concurrat.
De Romanis [u] Mithridates [1] forte non extra verum ajebat: + *non delicta re-* *u Juſtinus*
gum illos, ſed vires, ac majeſtatem inſequi. *XXXVIII. c. 6.*

XLIV. 1. + Perduxit nos ordo ad delicta, + quæ in Deum committun-
tur; quæritur enim, an ad ea vindicanda bellum ſuſcipi poſſit, quod late
ſatis [x] tractat Covarruvias. Sed ille alios ſecutus + exiſtimat, punitivam po- *x Ad C. Peccatum.*
teſtatem non eſſe ſine proprie dicta jurisdictione: quam ſententiam nos jam *Part. 2. §. 10.*
ante [y] rejecimus. Unde ſequitur, ſicut in rebus eccleſiæ dicuntur epiſcopi *y §. 40.*
aliquo *n. 3.*

ſi enim bellum injuſtè ſuſceptum fuerit, tunc injuſtitia illa cauſſæ minus mirum efficit, quòd jus puniendi deſit. *J. B.*

GROTII.

a *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri, teſtatur *Philo* vita Joſephi, (*pag.* 533. B.) adulterium natura turpe eſſe *Ulpianus* l. Probrum 42. D. de verborum ſignificatione. *Lactantius* in Epitome : *corrumpere alienum matrimonium, etiam communi gentium jure damnatur.* (Cap. 5.)

b *Circa naturæ leges par eſt eos excuſari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas, aut prava educatio obſtant*] *Hieronymus* II. adverſus Jovinianum : *unuquæque gens hoc legem naturæ putat, quod didicit.* (Tom. II. pag. 75. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

98 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem, aut conſequentiam ex iſtis colliguntur.

99 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud ſpectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

100 *Inevitabilis ſi ſit*] Si noſtra culpa non accidat.

1 *Forte non extra verum*] Contra *Cicero* pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate ſanctum fuit; ſociorum vero regum, & amicorum, ſanctiſſimum.* Mithridates vero ipſis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, ſatis refutatur, Antiocho, Perſeo, Jugurtha, & ſimilibus, qui graviſſimis, ſi quis unquam, delictis pop. Rom. odium contraxerant.

aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιςεῦσθαι· id eſt, [c] [2] *univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*, ita & regibus, + præter peculiarem ſuæ civitatis, etiam generalem pro humana ſocietate curam incumbere. + Potior ratio pro ſententia negante, juſta eſſe bella talia, hæc eſt, + quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe committuntur; unde dici ſolet, [3] *Deorum injurias diis curæ*, & [4] + *perjurium* [a] *ſatis Deum habere ultorem.*

[a] *L. 2. C. De rebus credit.*

2. Verum, ſciendum eſt, + idem & de aliis delictis dici poſſe. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie ſufficit, + & tamen ea ab hominibus recte puniuntur, nemine diſſentiente. Inſtabunt quidam, & dicent, + alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur, aut periclitantur. + Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta, + quæ directe alios lædant, + ſed & quæ per conſequentiam, qualis [5] ſui occiſio, [6] + concubitus cum beſtiis, + & alia quædam.

3. Religio autem + quanquam per ſe ad conciliandam Dei gratiam valet, + habet tamen & ſuos in ſocietate humana effectus maximos. + Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum poteſtatis, ac legum, & honeſtæ diſciplinæ vinculum vocat. Plutarchus [a] ſimiliter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis ſocietatis, & fundamentum legislationis.* Philoni quoque [b] eſt φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἑρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή. *efficaciſſimum* [7] *amatorium, & vinculum indiſſolubile benevolæ amicitiæ*, [d] *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

[a] *Contr. Colot.* p. 1125. E.
[b] *De Monarch.* p. 818. B.

[e] *Heu primæ ſcelerum cauſæ mortalibus ægris,*
[e] + *Naturam neſcire Dei.*

[e] *Sil. Italicus.* IV 794.

Omnis

GROTII.

c *Univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*] Eſt id in *conſtitutionibus* præferentibus nomen *Clementis.* (Lib. VI. Cap. 14.) *Cyprianus* epiſt. XXX. *Omnes enim nos decet pro corpore totius eccleſiæ, cujus per varias quaſque provincias membra digeſta ſunt, excubare.* (Ep. 36. ſecundum diviſionem *Fell.*) Et de unitate eccleſiæ: *epiſcopatus unus eſt, cujus a ſingulis in ſolidum pars tenetur.* (Pag. 108. *Ed. Fell. Brem.*) Exempla hujus curæ univerſalis paſſim apud *Cyprianum*: illuſtre inprimis epiſtola LXVII. (LXVIII. diviſ. *Fell.*) Adde *Chryſoſtomum* in laudibus S. Euſtathii.

d *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ᾽ ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικὴ καὶ ἀδιάλυτος φιλία κέχυνται πρὸς ἀλλήλους· *ſumma, ac maxima concordiæ cauſa, de uno Deo ſenſus, ex quo velut fonte procedit inſolubilis, & animas inter ſe vinciens amicitia*, (pag. 741. D. E.) Joſephus autem contra Appionem libro II. τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἀποτελεῖ· *eandem de Deo habere ſententiam, nihilque vita, & inſtitutis inter ſe diſcrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.* (Pag. 484. §. 19. *Edit. Hudſ.* Tom. II.)

e *Naturam neſcire Dei*] Sic & *Joſephus* adverſus Appionem libro altero cauſas, cur multæ civitates male conſtitutæ fuerint, has reddit: τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηδ᾽ ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας, πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος. Vide & quæ ſequuntur ibidem optime, (pag. 491. §. 35.)

GRONOVII.

2 *Univerſalis eccleſiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in ſuam cujuſque eccleſiam impietas, aut error irrepat, ſed ubicunque illa exiſtunt, quantum in ipſis eſt, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coerceantur.

3 *Deorum injuriæ*] *Tacitus* 1, annal. 73.

4 *Perjurium ſatis*] *Cicero* 2, de legib. 8. *Qui ſecus faxit, Deus ipſe vindex eſto.*

5 *Sui occiſio*] Qua læditur reſpublica, cui eripitur civis.

6 *Concubitus cum beſtiis*] Contumelioſus, & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod *Ovidius* ad amicam, quæ abortivum ſumpſerat, 2, el. 14. *Si mos antiquis placuiſſet patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

7 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo

amor

Omnis falſa, inquit Plutarchus, [d] + de rebus divinis perſuaſio pernicioſa, + accedente animi perturbatione pernicioſiſſima. Exſtat apud Jamblichum [e] ſententia Pythagorica: *ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία· Dei cognitio & virtus eſt, & ſapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem [f] dixit reginam divinarum, humanarumque rerum; & [g] Ariſtoteli [f] + inter curas publicas prima de rebus divinis; & Romanis jurisprudentia [h] divinarum, humanarumque rerum notitia. Philoni [i] ars regia *πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια· rerum privatarum, publicarum, & ſacrarum curatio.*

4. Hæc vero omnia + non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem [k] Cyrus ait, + ſubditos hoc ſibi addictiores fore, quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, [l] + *fides etiam, & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: [m] + *juſtitiam adſert, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris, & domini numen, quod conſilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod + Epicurus + cum divinam [8] providentiam ſuſtuliſſet, [g] + juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci, diceret, [9] + ex ſola conventione, + neque durare ulterius, quam communis duraret utilitas; abſtinendum autem ab his, quæ alteri nocitura eſſent, + ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia exſtant apud + Diogenem [n] Laertium.

5. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles, qui V. de repub. cap. XI. ſic ait de rege: *ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· minus enim populus timebit injuſte tractari a principe,* + *quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX. de placitis Hippocratis, & Platonis, cum multa de mundo, divinaque natura quæri dixiſſet, [10] nullo ad mores uſu, + quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas, tum ad publicas virtutes. Vidit & hoc Homerus, qui Odyſſeæ [o] ſexto, & [p] octavo, hominibus *ὑβρισταῖς καὶ ἀγρίοις*, + *feris, & injuſtis*, opponit eos, quibus *νόος ἐστὶ θεουδής, mens religioſa.* Sic Judæorum veterum [h] juſtitiam religione permixtam laudat ex Trogo [q] + Juſtinus;

[d] De Superſtit. p. 164. E.
[e] Protreptic. Cap. 3.
[f] L. 2. D. De Legg.
[g] VII. Polit. c. 8.
[h] L. 10. §. 2. D. De Juſt. & Jure.
[i] De creat. magiſtr. p. 723. B.
[k] Cyri Inſtit. lib. VIII. c. 1.
[l] Lib. 1. de Nat. Deor. c. 2.
[m] De fin. IV. c. 5.
[n] Lib. X. §. 150, 151. Ed. Amſt.
[o] Verſ. 120, & ſeqq.
[p] Verſ. 576.
[q] Lib. 36. c. 2.

amor conciliari creditur. *Seneca* ep. 19. *Ego tibi monſtrabo amatorium ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius maleficæ carmine: ut ameris, ama.*

GROTII.

f *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans *Juſtinus Martyr* addit: *βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· erit hoc opus ſane regium.* (Apolog. II. Cap. 8. pag. 23. *Edit. Oxon.* 1703.) Adde quæ habet *Covarruvias* in c. peccatum, Part. 2. §. 10.

g *Juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane*] *Seneca* epiſt. XCVII. *Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit, nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.*

h *Juſtitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: *τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεόν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται· ejuſdem eſt naturæ, religioſum eſſe, & hominum amantem: apud eundem ſpectantur pietas in Deum, & in homines juſtitia.* (pag. 378. D.)

GRONOVII.

8 *Providentiam ſuſtuliſſet*] Quia ſtatuebat, Deum nullam rerum humanarum curam agere.

9 *Ex ſola conventione*] Ex pactione coeuntium in civitatem.

10 *Nullo ad mores uſu*] Quæ ingenia tantum curioſa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

Digitized by Google

r Geograph. Lib. XVI. p. 761.

s Inſt. Div. L. v. c. 14.

t De Ira Dei, c. 7.

ſtinus; ſicut eoſdem Judæos Strabo [r] δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: [s] *ſi ergo pietas eſt cognoſcere Deum, cujus cognitionis hæc ſumma eſt ut eum colas,* + *ignorat utique juſtitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim poteſt eam noſſe, qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi [t]: *religioni eſt propria juſtitia.*

6. Jam vero majorem etiam uſum habet religio + in [11] majori illa, + quam in civili ſocietate, quia in civili + partem ejus ſupplent leges, + & facilis legum exſecutio: cum contra + in magna illa communitate + juris exſecutio ſit difficillima, + ut quæ niſi armis expleri nequeat, + & leges pauciſſimæ: quæ ipſæ inſuper + ſanctimoniam ſuam habent præcipue [12] a metu numinis; unde + qui in jus gentium peccant, divinum jus violare paſſim dicuntur. Non male ergo, + religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam, dixere [u] Imperatores.

u L. 4. C. de hæreticis.

XLV. 1. Ut rem totam penitius introſpiciamus, notandum eſt, + religionem veram, quæ [13] omnium ætatum communis eſt, + quatuor præcipue [14] pronuntiatis niti; quorum primum eſt, + Deum eſſe, + & eſſe unum: ſecundum, + Deum nihil eſſe eorum, quæ videntur, ſed his aliquid ſublimius: tertium, + a Deo curari res humanas, + & æquiſſimis arbitriis dijudicari: quartum, + eundem Deum opificem eſſe rerum omnium extra ſe. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam + primo aperte traditur Dei unitas: + ſecundo, natura ejus inconſpicua: + nam propter eam imago ejus exſtrui vetatur Deut. IV. 12. Quomodo & [i] Antiſthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· *oculis non conſpicitur, rei nulli eſt ſimilis, unde nec quiſquam eum poteſt ex effigie cognoſcere.* [k] Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον· *profanum eſt, ejus, qui inconſpicuus eſt, pingendo, aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus [x] de Moſe: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· [l] *ſimulacrum non conſtituit, eo quod Deum non crederet humana forma eſſe.* [y] Tacitus: *Judæi mente ſola, unumque numen intelligunt: profanos, qui Deum imagines mortalibus materiis in ſpeciem hominum effingunt.* Plutarchus vero, cur [m] Numa de templis ſimulachra ſuſtulerit, cauſam hanc [z] reddit:

x Excerpt. è lib. XL.

y Hiſt. v. 5.

z Pag. 65. B. vit. Num.

ὡς

GROTII.

i *Antiſthenes*] Laudatus *Clementi Alexandrino.* (Cap. VI. pag. 66. *Ed. Oxon.* ubi tria priora verba deſunt.) Ex illo videtur hoc promiſiſſe *Seneca* lib. VII, c. 30. naturalium quæſtionum: *ipſe, qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.*

k *Philo autem*] Dicit hæc apud *Philonem* rex Agrippa. (*pag.* 1032.)

l *Simulacrum non conſtituit*] *Dion* lib. XXXVI. (*pag.* 41. E. *Ed. H. Steph.*) οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄῤῥητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *nec ullum Hieroſolymis ſimulacrum habebant, quod Deum, crederent, neque conſpici, neque verbis explicari poſſe.* Vide & Strabonem libro XVI. (pag. 761.)

GRONOVII.

11 *Majori illa*] Omnium hominum inter ſeſe.

12 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo ſolent ſanciri fœdera.

13 *Omnium ætatum*] Ante Moſen, Moſaicæ, & Chriſti.

14 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra *notiones*, & *notitiam* vocat.

GROTII.

m *Numa*] De hoc Numæ inſtituto vide & *Dionyſium Halicarnaſſenſem.* (Nihil habet hac de re

ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι Θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει· quod Deus concipi niſi ſola mente non poſſit. Tertio præcepto intelligitur + cognitio, & cura rerum humanarum, + etiam cogitationum: + nam id jurisjurandi fundamentum eſt. + Deus enim teſtis etiam cordis, + & ſi quis fallat, vindex invocatur; + quo ipſo ſimul & juſtitia Dei ſignificatur, + & potentia. Quarto, + origo mundi totius auctore Deo, n + in cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbathum, [15] & quidem ſingulari quadam ſanctimonia ſupra ritus alios. Nam ſi quis in alios ritus peccaſſet, + pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; ſi in hunc, pœna capitis: + quia [16] ſabbathi violatio ex inſtituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus + & bonitatem ejus, + & ſapientiam, + & æternitatem, + & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem [17] notionibus contemplativis ſequuntur [18] activæ, ut + Deum honorandum, amandum, colendum, + eique obtemperandum. Itaque [a] Ariſtoteles eum, qui Deum honorandum, aut parentes amandos ne- *a Top. I.*
get, + non argumentis, ſed pœna edomandum, dixit. Et [19] alibi [b] alia 11.
quædam eſſe honeſta, + Deum honore proſequi ubique. Iſtarum autem, *b Ibid. I.*
+ quas contemplativas diximus, notionum veritas haud dubie etiam + petitis 11. c. 11.
ex rerum natura argumentis demonſtrari poteſt; inter quæ illud validiſſimum eſt, + quod res aliquas eſſe factas oſtendat ſenſus, res autem factæ omnino nos [20] ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem, + & ſimiles alias non omnes capiunt, + ſufficit quod ab omni ævo, per omnes terras, + pauciſſimis exceptis, in has notiones conſenſerunt, + & hi, qui [21] craſſiores erant, quam ut vellent fallere, + & alii ſapientiores, quam ut [22] fallerentur: o quæ conſenſio in tanta & legum, & opinionum aliarum varietate

re eximius ille Antiquitatum Romanarum Scriptor. Debet Auctor noſter CYRILLO, *contra Julian.* Lib. VI. pag. 193. *Edit. Spanhem.* ſed qui videtur ex errore *Dionyſium Halicarnaſſenſem* pro alio laudaſſe: nam putat, *Numam è Philoſophia Pythagorica* hoc inſtitutum hauſiſſe; quum *Dionyſius Halicarnaſſenſis*, Lib. II. Cap. 59. oſtendat, *Pythagoram* quatuor ætatibus poſt *Numam* vixiſſe, adeoque hunc illius diſcipulum eſſe non potuiſſe. *J. B.*)

n *In cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbathum*] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos, ad quæſtionem LXIX. *ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων εὑρίσκειν ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· ut ergo memoria mundi conditi inter homines ſervaretur, ideo voluit Deus ſeptenarium numerum in ſacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt. (Inter Opera *Juſtini* Martyr. p. 336. *Ed. Sylburg.*)

GRONOVII.

15 *Et quidem ſingulari*] Ut ad id obſervandum majori neceſſitate conſtringerentur Hebræi, quam ad alia multa religionis officia.

16 *Sabbathi violatio*] Quippe quod eſſet introductum in memoriam Dei quieſcentis ab opere creationis.

17 *Notionibus contemplativis*] Sententiis, & effatis, quæ opinionem, & exiſtimationem de natura, & majeſtate Dei rectam inculcant.

18 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt, atque imperant.

19 *Alibi alia quædam*] Apud quoſdam honeſta, & ſine vitio haberi, quæ ſint alibi turpia: ut apud Perſas ſputum, vel lotium in mare, aut amnem mittere. Videnda præfatio *Cornelii Nepotis.*

20 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progreſſus in infinitum, oportet eſſe aliquam cauſam ſine cauſa.

21 *Craſſiores*] Non tam celeris, atque acuti ingenii, ut eos credi poſſit ementitos eſſe, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

22 *Fallerentur*] Paterentur ſe decipi, & illudi ab illis, quos ſuſpicari poterant ea commentos eſſe.

GROTII.

o *Quæ conſenſio*] *Tertullianus* adverſus Mar- [illegible]

Digitized by Google

rietate ſatis oſtendit, + traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, + ac nunquam ſolide refutatam; quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt.

c Orat. XII. pag. 205. *Ed. Morell.*
d *In Amator.* p. 756. B.
e *De cœlo.* l. 1. c. 3.
f *Pag.* 887. D.E. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

4. + Conjunxit ea, quæ memorata nobis jam ſunt de Deo, [c] Dion Pruſæenſis, cum dixit, ὑπόληψιν, id eſt, perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, [23] ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus [d] eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam perſuaſionem, qua nullum haberi poſſit, aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* [e] Ariſtoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. + Idem ſenſus apud Platonem [f] de legibus decimo.

XLVI. 1. Quare + non vacant culpa qui, [24] + etiamſi hebetioris ſint ingenii, quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, + cum & ad honeſtum ſint duces, + & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur. + Sed quia de pœnis, & quidem humanis, agimus, diſcrimen hic adhibendum eſt + inter notiones ipſas, & inter [25] modum ab iis diſcedendi. Hæ notiones, + numen aliquod eſſe (+ unum, an plura, ſepono) & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales, & + ad religionem, ſive veram, ſive falſam, conſtituendam omnino neceſſariæ. [g] τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id eſt, *qui religionem habeat*: nam religio Hebræis acceſſus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & eſſe Deum, & ab eo præmia dari ſe colentibus.*

g *Hebr.* XI, 6.
h *De nat. Deor.* 1. c. 2.
i *Enchir.* c. 38.

2. Similiter [h] Cicero: *Sunt philoſophi, & fuerunt, qui nullam habere cenſerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum ſi vera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure, ac caſte tribuenda Deorum ita numini ſunt, ſi animadvertuntur ab his, & ſi eſt aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: [i] τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν

cionem: *animæ a primordio conſcientia Dei dos eſt.* (Lib. I. c. 10.) φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis, (e *Lib.* XXIII. Eclog. 11.) *Philo* de unius imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθοῦ καὶ τελειοτάτου πάντως δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως Θεοῦ. *nihil artem præferens caſu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, teſtaturque, a ſumme perito, ſummeque perfecto ſe fabricatum. Notitia, qua Deum eſſe credimus, hinc ortum habet.* (Pag. 815. E.) *Tertullianus* adverſus Marcionem 1. (*Cap.* 18.) *Nos defendimus, Deum primum natura cognoſcendum, deinde doctrina recognoſcendum: natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Cyprianus* de idolorum vanitate, (*Cap.* 5. num. 9. *Ed. Cellar.*) *hæc eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis. Julianus* ad Heraclium: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾶν ἐπ' αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν. οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. *omnes ante doctrinam numen aliquod eſſe, perſuaſi ſumus, eo reſpiciendum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, ut viſu prædita ad Lucem.* (Orat. VII. p. 209. C. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

23 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti ſunt in promptu.

24 *Etiamſi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excuſare n. 31. Peccant enim arrogantia, & nimia fiducia ſui, dum ſpreto & majorum, & omnium aliorum judicio, putant ſibi non credendum, quod mathematica demonſtratione ſibi probare nequeunt.

25 *Modum ab iis diſcedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes, vel aliquas harum notionum negant, aut in dubium vocant.

GRO-

Digitized by Google

τῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· *Pietatis hoc præcipuum, bene ſentire de Diis, ut qui & ſint, & res omnes juſte, ac recte adminiſtrent.* Ælianus ait, [k] barbarorum neminem delapſum ad ἀθεό- k Lib. II.
τητα, ſed ab omnibus affirmari, [p] & eſſe numen, & noſtri curam gerere. c. 31.
Plutarchus, libro de communibus notitiis, ait, eam, quæ de Deo eſt, notitiam tolli, [l] ſublata providentia: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλ- l Pag.
λὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ 1075. E. Add. Lact.
νοεῖσθαι τὸν θεόν· *non enim immortalem tantum, & beatum, ſed & hominum* de Ira Dei
amantem, ita ut & curet eos, & proſit ipſis, concipi, atque intelligi Deum. c. 9.
Lactantius: [m] *neque honor ullus deberi poteſt Deo ſi nihil præſtat colenti, nec* m De Ira
ullus metus ſi non iraſcitur non colenti. Et revera negare Deum eſſe, aut ne- Dei, c. 6.
gare a Deo curari actiones humanas, + ſi [26] moralem effectum reſpicimus, tantundem valet.

3. Quare + ipſa quaſi neceſſitate auctore hæ duæ notiones [q] apud omnes ferme, quos novimus, populos, per tot jam ſæcula, conſervatæ ſunt. Hinc Pomponius [n] erga Deum religionem juri adſcribit gentium: & apud Xenophon- n L. 2. D.
tem, [o] Socrates τοὺς θεοὺς σέβειν, *Deos colere legem eſſe*, ait, quæ apud de Juſt. & jure.
omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro [p] primo, o Memo-
tum ſecundo de inventione [q] affirmat. Dion Pruſæenſis [r] oratione XII. vo- rab. IV. 4.
cat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴ τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως num. 19. Ed. Oxon.
μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων, ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ p Cap. 16.
λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν· *perſuaſionem, quæ inſit hominibus communiter* q Cap. 22.
omnibus, non minus barbaris, quam Græcis, neceſſariam, ac naturalem cunctis r Pag. 201.
ratione utentibus. Et paulo poſt: πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀένναον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν· *perſuaſionem valde robuſtam, ac ſempiternam apud omnes gentes, & cœptam, & permanentem.* Xenophon in convivio [s] & Græcos, & barbaros ita, ait, exiſti- s Cap. 4.
mare, + nota eſſe Diis & præſentia, & futura. §. 47.

4. + Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, + ſicut in bene conſtitutis civitatibus coërceri ſolent, + ut [27] Diagoræ Melio accidiſſe legimus, + & Epicureis, qui ex bene moratis urbibus ejecti ſunt, [r] ita & coërceri poſſe,

GROTII.

p *Et eſſe numen, & noſtri curam gerere*] Seneca epiſtola XCV. *Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt.*

q *Apud omnes ferme, quos novimus, populos*] Seneca epiſt. CXVII. *Tanquam Deos eſſe inter alia ſic colligimus, quod omnibus de Diis opinio inſita eſt: nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges, moreſque projecta, ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales conſenſiſſent alloquendi ſurda numina, & inefficaces Deos, &c.* Adde *Platonem* Protagora, (*pag.* 322. Tom. I.) & decimo de legibus, (*p.* 887. D. E. Tom. II.) & pulchra, quæ habet *Jamblichus* poſt principium de myſteriis Ægyptiorum, ubi Deum noſſe ita homini, ait, proprium, ut hinnitum equo.

GRONOVII.

26 *Moralem effectum*] Si conſideremus, quid ex utraque ſententia in moribus, & vita ſequatur: nempe ut nullo metu Dei, ſive quod non ſit, ſive quod non curet res humanas, in ſcelera, & flagitia ſint audaciores.

27 *Diagoræ Melio*] *Cicero* I. de natura Deor. 42. & ejuſdem operis 3, 37.

GROTII.

r *Ita & coërceri poſſe, arbitror, nomine humanæ ſocietatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitato

poſſe, arbitror, nomine humanæ ſocietatis, quam ſine ratione probabili violant. Himerius Sophiſta actione [t] in Epicurum: *δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ ἐξὸν, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται· placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, ſed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

t Apud Photium, Cod. 243. col. 1083. Ed. Rothom.

XLVII. 1. + Cæteræ notiones + non æque ſunt evidentes, ut Deos plures uno non eſſe: + nihil eorum, quæ videmus, Deum eſſe, [28] non mundum, + non cœlum, + non ſolem, + non aërem: + mundum non eſſe ab omni æternitate, + ac ne ejus quidem materiam, ſed a Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapſu + apud multos populos [29] obliteratam, & quaſi extinctam videmus; eoque facilius, + quia leges hanc partem minus curabant, + ut ſine qua [30] aliqua ſaltem conſiſtere religio poſſet.

2. + Ipſa lex Dei illi populo data, quem Prophetæ, & prodigia partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, + cognitione harum rerum nec obſcura, nec incerta imbuerant, + quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur, + non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; + ſed eos demum, [31] quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, + ut eum, qui princeps alios ſeduxerit. Deut. XIII, 1, 6. + civitatem, quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XIII, 12, 13. + eum, qui aſtra colit, ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum deſerat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo [u] eſt *λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα*, [s] + *opificio ſervire, non opifici*: nam *παρὰ* ibi, & alibi ſæpe vim habet excluſivam) quæ res etiam apud [32] Eſavi poſteros aliquo tempore pœnis fuit ſubdita, ut videre eſt Jobi XXXI, 26. 27. + eum quoque, qui liberos Molocho, id eſt, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

u Roman. 1, 25.

3. Cananæos vero, & vicinos illis populos pridem delapſos ad pravas ſuperſtitiones + non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum, cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis + diſſimulavit ignorantiæ tempora circa falſorum numinum cultus, + Actor. XVII, 30. Nimirum, recte a Philone [x] dictum eſt, religionem ſuam

x Leg. ad Cajum. p. 1031. B.

bitatores obſidione captos merſit omnes *εἶεν ἀθέως*, ut qui Deum nullum noſſent, colerentve. *Nicolaus Damaſcenus* in excerptis Peireſcianis. (*pag.* 442.)

s *Opificio ſervire, non opifici*] *Philo* ad decalogum de talibus: *εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲ τῶν ἴσων μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δ' οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ' οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες. ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνον προσῆκεν ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην*, &c. *ſunt autem alii, quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo, & operibus ejus tribuant, ſed quicquid honoris excogitari poteſt his exhibent, illud communiſſimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt, quod ſolum meminiſſe debuerant, ſponte miſeri ſibi accerſentes quæſitam oblivionem*, (pag. 753. A. B. *Ed. Pariſ.*) Sic locum Deuteronomii interpretatur *Maimonides* Directore III, 41.

G R O N O V I I.

28 *Non mundum*] Quem tamen Deum eſſe, argutiis quibuſdam & Zeno colligebat. *Cic.* 2, de Nat. Deor. 8.

29 *Obliteratam, & extinctam*] Quum ſine dubio primi homines & ab Adamo, & a Noacho eas acceperint.

30 *Aliqua ſaltem*] Qualem notum eſt penes omnes fere paganos publice fuiſſe.

31 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid, & deteſtabile ſecum traheret.

32 *Eſavi poſteros*] Videtur cenſuiſſe, Jobum eſſe illum *Jobabum*, qui nominatur inter reges Edomitarum, *Geneſ.* 36, 33. & 34. Adde *Voſſ.* de idolol. 2, 3.

G R O-

Digitized by Google

ſuam cuique videri optimam, + ut [33] quæ plerumque non ratione, ſed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, [y] nemini ullam diſciplinam philoſophiæ probari, + præter eam, quam ipſe ſequatur. Addit, + pleroſque [34] teneri adſtrictos antequam quid eſſet optimum judicare poſſent.

[y] *Acad.* IV. c. 3.

4. + Sicut autem excuſabiles ſunt, + & ab hominibus certe non puniendi, qui + cum legem a Deo proditam nullam acceperint, + aut aſtrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut ſpiritus, ſive in + imaginibus, + ſive in animantibus, + ſive in rebus aliis colunt, + aut etiam animas eorum, qui virtute, & [35] beneficiis in humanum genus excelluerunt, + aut [36] mentes quaſdam incorporeas, + præſertim ſi nec ipſi tales cultus commenti fuerint, [t] + nec ſummi Dei cultum ideo deſerant; ita + impiis magis, quam errantibus annumerandi ſunt, qui aut cacodæmonas, quos tales eſſe norunt, aut [37] vitiorum nomina, + aut homines, quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere inſtituunt.

5. Nec minus illi, + qui deos colunt hominum innocentum ſanguine, a quo more quod Carthaginienſes abſtinere coegerit, laudatur [u] Darius [z] Perſarum rex, & + Gelo [a] Syracuſarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, [b] barbaros quoſdam, qui humanis victimis deos colebant, + pœnas daturos Romanis fuiſſe: ſed cum antiquitate moris ſe excuſarent, nihil mali paſſos: [38] vetitos tantum, nequid in poſterum tale facerent.

[z] *Juſt. L.* XIX. c. 1.
[a] *Plutarch. apopth.* p. 175. A. & *de ſera num. vind.* pag. 552. A.

XLVIII. 1. + Quid de aliis armis dicemus, quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob cauſam, quod illi Chriſtianam religionem ſibi propoſitam amplecti nolunt? Non jam quæram, + an [39] talis proponatur, qualis debet, & quomodo debet. + Demus, ita fieri: duo notanda dicimus. Prius eſt, veritatem Chriſtianæ religionis, + quatenus ſcilicet [40] naturali, ac primævæ religioni non pauca ſuperaddit, + argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe, + ſed niti hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, + tum miraculorum ab ipſo, & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, + olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, + ſed olim, ita ut & hæc quæſtio + facti ſit, + & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his, qui nunc primum eam audiunt,

[b] *Quæſt. Rom.* 83.

GROTII.

[t] *Nec ſummi Dei cultum ideo deſerant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Auguſto, a Tiberio in templum admiſere Judæi. Docent id & *Joſephus*, & *Philo*, (*de Legat. ad Caj.* p. 1036. C. Verum illi Reges, & Principes non propterea Deum *Judæorum*, ut unicum, & ſummum, adgnoſcebant; eadem ſacra cuivis alii Numini oblaturi. *J. B.*)

[u] *Darius*] Hyſtaſpis filius, Xerxis pater. Confer quæ ſupra §. XLI.

GRONOVII.

33 *Quæ plerumque*] In qua æſtimanda pars maxima non ſequitur id, quod rectiſſimum eſt, ſed quo adſuevit, quod imbibit, & cœpit adamare.

34 *Teneri adſtrictos*] Implicitos errori.

35 *Beneficiis in humanum*] Cic. 2. de Legib. 8. *Ollos, quos endo cœlum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æſculapium, Pollucem, Quirinum.*

36 *Mentes quaſdam*] Angelos, genios.

37 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæarchus Philippi præfectus, qui miſſus a rege ad Cycladas inſulas ſubigendas in portu duas aras poſuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. *Polyb.* lib. 17. pag. 772.

38 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, *Sueton.* 25.

39 *Talis proponatur*] Pura, & ſincera, nec ſuperſtitionibus pravis polluta.

40 *Naturali, ac primævæ*] Notionibus illis, quas n. 45. enarravit.

audiunt, + penitus in animum admitti nequeat, niſi [41] ſecretis Dei auxiliis accedentibus, quæ ſicut quibus dantur non dantur [42] in operis alicujus mercedem, ita ſi quibus negantur, aut minus large conceduntur, id fit ob cauſas non iniquas illas quidem, ſed plerumque [43] nobis incognitas, + ac proinde humano judicio non punibiles. Huc reſpicit + canon concilii Toletani:
c Cap. 5. de Judæis. diſt. 45. [c] *Præcepit ſancta ſynodus*, [x] *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miſeretur, & quem vult indurat.* Mos enim eſt ſacrorum librorum, [y] quarum rerum cauſæ nos latent, eis cauſam aſſignare divinam voluntatem.

2. + Alterum hoc eſt, [z] + Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam + nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 55. Matth. XIII, 29. quo ſenſu veriſſimum illud Tertulliani: [44] + *Lex nova non ſe vindicat* (uu) *ultore gladio.* In [45] libro antiquo, cui nomen Conſtitutiones
d Lib. VI. Cap. 22. [d] Clementis de Chriſto, dicitur: *τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό· liberam reliquit hominibus arbitrii poteſtatem, non morte temporali eos puniens, ſed in altero ſæculo ad reddendam rationem vocans.* [a] Athanaſius: *Dominus non cogens, ſed libertatem ſuam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire poſt me; Apoſtolis vero:* [b] *numquid &*
e Tom. II. pag. 751. Ed. Savil. *vos abire vultis?* Chryſoſtomus ad eundem [e] Johannis locum: *ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην· interrogat, an & ipſi velint diſcedere? quod omnem eſt amoventis vim, ac neceſſitatem.*

3. Nec obſtat illud [46] + in fabula de nuptiis, + quod quidam jubentur cogi

GROTII.

x *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Joſephus ita cenſet *δεῖν ἕκαστον ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν εὐσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας· debere quemque libero animi propoſito Deum colere, non vi coactum.* (In Vit. ſua, p. 11. §. 23. *Ed. Hudſ.* Tom. II.)

y *Quarum rerum cauſæ nos latent, eis cauſam aſſignare divinam voluntatem*] *Servius* ad initium III. Æneidos, (*verſ.* 2.) *Quotieſcunque ratio, vel judicium non apparet, ſic viſum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. ſcena II. Eunuchi, (*verſ.* 36.) Atque in eum ſenſum poni Hebræum חפץ notat Abarbanel.

z *Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc *Gregorius Nazianzenus* oratione Cum aſſumptus eſt a Patre: & Beda lib. I. c. 26. *Iſidorus* de Siſebuto rege: *Qui in initio regni ſui Judæos ad fidem Chriſtianam permovens, æmulationem quidem Dei habuit, ſed non ſecundum ſcientiam; poteſtate enim compulit, quos provocare oportuit fidei ratione.* (Pag. 224. *Edit. Vulcan.*) Tranſcripſit hoc in hiſtoriam *Rodericus* II, 13. Poſteriores in Hiſpania reges eodem nomine culpant *Oſorius*, & *Mariana*; quem vide XXVI, 13. XXVII, 5.

a *Athanaſius*] Epiſtola ad ſolitarios. (*Tom.* I. pag. 855. A.)

b *Numquid & vos abire vultis?*] *Cyprianus* epiſtola LV. *Converſus ad Apoſtolos ſuos dixit: numquid & vos vultis ire? ſervans ſcilicet legem, qua homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus, ſibimet ipſe vel mortem appetit, vel ſalutem.* (Epiſt. 59. diviſ. *Fell.*)

GRONOVII.

41 *Secretis Dei auxiliis*] Inſtinctu Spiritûs Sancti.

42 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

43 *Nobis incognitas*] Quas ſibi reſervat Deus, nec notas hominibus reddit.

44 *Lex nova*] Evangelium, fides in Chriſtum.

45 *Libro antiquo, cui nomen*] Eſt enim, ſi non omnis, certe magnam partem ſuppoſititius.

46 *In fabula*] Parabola.

(uu) Ita legitur locus, quem in animo habuit Auctor: *Nam vetus lex ultione gladii ſe vindicabat. .... nova autem lex clementiam deſignabat.* Adverſ. Judæos, *Cap.* 3. *J. B.*

cogi intrare, Luc. XIV, 23. nam ſicut in ipſa fabella illud cogere [c] [47] + inſtantiam vocatoris ſignificat, ita & in affabulatione, quo ſenſu vox ejuſdem ſignificationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ hiſtoriæ parte docet, a ſapientibus culpatum fuiſſe [d] Juſtiniani conſilium, quod Samaritas vi, ac minis ad Chriſtianam religionem compulerit: addit & incommoda inde ſecuta, quæ apud ipſum legas.

XLIX. 1. + Qui vero Chriſtianiſmum docentes, aut profitentes, eam ob cauſam pœnis ſubdunt, haud dubie faciunt contra ipſam rationem; nihil enim eſt in diſciplina Chriſtiana + (ipſam hic per ſe conſidero, non + quatenus ei inſincerum aliquid admiſcetur) + quod humanæ ſocietati noceat, immo nihil, quod non proſit. Res ipſa loquitur, & extranei coguntur agnoſcere. [48] Plinius Chriſtianos ſacramento inter ſe obſtringi, ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. [e] Ammianus [f] ea religione nihil, ait, doceri niſi juſtum, & lene. Et + vulgi verbum, [g] *Bonus vir Cajus Sejus*, [49] *tantum quod Chriſtianus.* + Nec admittendæ excuſationes, nova omnia metuenda, præſertim cœtus: + nam neque metuenda ſunt dogmata quamvis nova, ſi modo ad honeſta omnia, + atque ad exhibendam ſuperioribus obedientiam ducant, + nec ſuſpecti eſſe debent [50] cœtus proborum hominum, + & qui latere non quærunt niſi cogantur. Recte huc aptem quod Auguſtum de Judæorum conventibus dixiſſe, [f] Philo commemorat: non eos [51] bacchanalia eſſe, aut cœtus turbandæ paci, ſed virtutum ſcholas.

f Lib. XXII. c. 11.
g Tert. Apol. c. 3. & 1. ad verſ. Nat. c. 4.

2. + Qui

GROTII.

c *Inſtantiam vocatoris ſignificat*] *Cyprianus* de idolorum vanitate hunc locum reſpiciens: *Per orbem vero diſcipuli, magiſtro, & Deo monente, diffuſi, præcepta Dei in ſalutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos, & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chriſto delicata confeſſio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.* (Cap. 7.)

d *Juſtiniani conſilium*] Ad eundem Juſtinianum epiſtolam Theodahadi vide in *Caſſiodoro* X, 26.

e *Ammianus*] Idem vere, Chriſtianam religionem abſolutam, & ſimplicem vocat (*Lib.* XXI. c. 16.) Zoſimus & ipſe paganus: χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή· *Chriſtianæ fidei hæc eſt pollicitatio, libertas ab omni crimine, atque impietate.* (Lib. II. c. 29. *Ed. Cell.*) Secta nemini moleſta paſſim a paganis dicebatur. *Tertullianus* Scorpiaco, (*Cap.* 1.) Juſtinus apologetico II: Ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν Θεὸν κακοεργὸν, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι. *Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutatores, & collaboratores ſumus, ut qui doceamus, fieri non poſſe ut Deo quis lateat, ſive ſit maleficus, raptor, inſidiator, ſive æqui amans; tum vero ad æternam aut ſalutem, aut pœnam quemque mitti pro factorum ſuorum dignitate.* (Pag. 44. *Edit. Sylburg.*) *Arnobius* de conventibus Chriſtianorum loquens lib. IV. *in quibus aliud auditur nihil, niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, verecundos, pudicos, caſtos, familiaris communicatores rei cum omnibus, quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.* (Pag. 152. *Edit. Lugd. B. Salm.*)

f *Philo commemorat*] In legatione, (p. 1035. E.) Similiter & libro de ſacrificantibus facunde oſtendit, quantum ſynagogæ diſtent a paganicis myſteriis, (*pag.* 856, &c.) Locus uterque dignus inſpici. Simile habet libro altero contra Appionem Joſephus.

GRONOVII.

47 *Inſtantiam vocatoris*] Serium ſtudium, & deſiderium vehemens. Malim autem vocantis, aut invitantis; nam vocatores antiquis non convivatores ipſi ſed eorum miniſtri. *Sueton.* Calig. 39. *Plinius* lib. 35, 10. *Seneca* 3. de Ira, 37.

48 *Plinius*] Lib. 10, epiſt. 67.

49 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, niſi quod Chriſtianus eſt.

50 *Cœtus*] Concilia, & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

51 *Bacchanalia*] De quibus *Livius* 39, 8.

Digitized by Google

2. + Qui in tales ſæviunt, ipſi in ea cauſa ſunt ut puniri juſte poſſint, quod & [b] Thomæ videtur. Atque eam ob cauſam [g] + Conſtantinus Licinio, Imperatores [h] + alii Perſis bellum intulerunt: + quanquam hæc bella magis ad innocentum defenſionem, de qua & infra [i] agemus, quam + ad pœnæ exactionem pertinent.

[b] Thom. 2. 2. 108.

[i] Lib. II. c. XXV. §. 6, & 8.

L. 1. In eos vero, qui Chriſti legem pro vera habent, (xx) + ſed de quibuſdam, [52] quæ aut extra legem ſunt, + aut in lege [53] ſenſum videntur habere ambiguum, + & ab antiquis Chriſtianis non eundem in modum ſunt expoſita, dubitant, aut errant, ſuppliciis qui graſſantur, + perinique faciunt: + quod oſtendunt & ea, quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent, [54] quæ ſuppliciis hujus vitæ ſanciebatur, nunquam tamen pœnis ſubdiderunt Sadducæos, + qui rejiciebant dogma reſurrectionis, + veriſſimum quidem, ſed [55] in ea lege + non niſi obſcure, & ſub verborum, aut rerum involucris traditum.

2. + Quid ſi vero gravior ſit error, & qui apud æquos judices facile poſſit ſacra auctoritate, aut veterum conſenſu revinci? cogitandum hic quoque, + quanta ſit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat + in ſuam cujuſque ſectam ſtudium, malum, ut [k] Galenus ait, quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: [l] *εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλεῖψαι ἂν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα·* *facilius quis alia ſibi conſueta exuat, quantumvis illis affixus ſit,* [i] *quam ea, quæ dogmatum ſunt.* Adde, quod quanta hæc ſit culpa, pendet + ex modo [56] illuminationis, & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

[k] Lib. 1. de natural. facult.

[l] Lib. 1. contra Celſ. pag. 40. Ed. Cantabrig.

3. [k] + Hæreticus Auguſtino is demum, qui alicujus [l] temporalis commodi, &

GROTII.

g *Conſtantinus Licinio*] Vide *Zonaram.* Simile illud apud *Auguſtinum* epiſt. L. *Maximianus epiſcopus Vagienſis auxilium petit ab Imperatore Chriſtiano contra hoſtes eccleſiæ, non tam ſui ulciſcendi cauſa, quam tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ.* Relatum eſt in cauſam XXIII. quæſt. III. c. 2.

h *Alii Perſis*] Vide *Menandrum Protectorem.*

i *Quam ea, quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc *Chryſoſtomus* in 1 Cor. II. *ὅταν δὲ ἡ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειε, ἢ τὰ περὶ τὰς θρησκείας· ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo fit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet, quam ea, quæ religionis ſunt.* (Tom. VI. pag. 286. *Edit. Savil*)

k *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi (Cap. 1.) locus refertur in *cauſam* XXIV. *quæſtione* 3. c. 29. Addit *Auguſtinus*, non idem ſibi videri hæreticum, & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis *obſtinatioris animi dementia.* l. 2. c. *de ſumma Trinitate*, princ. [At illius pertinaciæ ſolus Deus Judex eſt, ut ab Auctoribus, de quibus modo dixi, indicatum. *J. B.*]

l *Temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatuſque ſui gratia*] Scriptor *reſponſorum ad orthodoxos* quæſtione IV. (pag. 308. inter Opp. *Juſtin.* Martyr. *Ed. Sylburg.*) *δῆλόν ἐστιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν· apertum eſt, ex cupiditate gloriæ, aut ex æmulatu, qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad *Gal.* V. *ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία· mater hæreſium, cupiditas principatus.* (In *verſ.* 13. pag. 754. Tom. III.)

GRONOVII.

52 *Quæ extra legem ſunt*] Ut Pontificiæ traditiones, & conſtitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

53 *Senſum videntur*] Ut controverſiæ in articulis religionis.

54 *Quæ ſuppliciis*] A qua qui deſciſcerent, capite plecterentur.

55 *In ea lege*] In V. T.

56 *Illuminationis*] Lucis, & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

(xx) In hanc rem habemus ſcripta plurima ſub

Digitized by Google

& maxime gloriæ, principatuſque ſui gratia, falſas, ac novas opiniones vel gignit, vel ſequitur. Audiamus de Arianis [m] Salvianum: *hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis ſunt, & hoc nos illis. Nos illos injuriam* [57] *divinæ generationi facere, certi ſumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos Patri exiſtimant, quod* [58] *æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honos Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis, quod credunt.* [59] *Inofficioſi ſunt, ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impii ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed* [m] *bono animo errant, non odio, ſed affectu Dei, honorare ſe dominum, atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant charitatem; & qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore in die judicii puniendi ſint,* [n] *nemo poteſt ſcire niſi judex. Interim idcirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt, eos etſi non recte credere,* [60] *affectu tamen piæ opinionis errare.*

m De Gubernat. Dei, Lib. v. Cap. 2. pag. 100. Ed. Baluz. 3.

4. + De Manichæis audiamus eum, qui in illorum craſſis ſordibus diu hæſit, [n] Auguſtinum: *illi ſæviant in vos, qui neſciunt, quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quam rarum, & arduum ſit,* [61] *carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quanta difficultate ſanetur oculus interioris*

n Contra Epiſt. Manichæi &c. Cap. 2, 3.

ſub finem ſæculi proximè præteriti, & hoc ipſo, quo vivimus, in lucem edita, Anglicè, Latinè, præſertim Gallicè, & ſic ſatis nota; in quibus luce meridianâ clariùs demonſtratum eſt, neminem Religionis cauſſâ ullo modo vexandum; & argumenta eorum, qui aliorum intellectui legem dicere volunt, & in animos dominari, ita confutata, ut diſſenſui nullus ampliùs locus futurus eſſet, ſi veritatis ſtudium, modeſtia, & charitas, in animos vexantium tantillum admitti poſſent. Nobis quoque, poſt primam Notularum iſtarum Editionem, occaſio nata eſt argumentum illud fuſe ſatis more, modoque noſtro perſequendi, in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum Eccleſiæ*, Cap. XII. §. 9, *& ſeqq.*] J. B.

GROTII.

m *Bono animo errant*] *Agathias* ubi de Alemannorum abſurdis ſuperſtitionibus egerat hiſtoriarum 1. ἐλεεῖσθαι μὲν ἂν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι δὴ τὰ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσι. οὐ γὰρ δήπου ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει, τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπρὶξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα· *miſeratione, quam odio digniores ſunt, ac tales, quibus ignoſci par ſit, quicunque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur, & ceſpitant; ſed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ ſemel viſa ſunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.* (Cap. 5.)

n *Nemo poteſt ſcire niſi judex*] *Chryſoſtomus* homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλῶς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτι μέλλει ὁ Θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· *id, quod abſconditum, ſolus ſine periculo dijudicet ſæculorum judex, cui ſoli patet & ſcientiæ menſura, & fidei quantitas. Unde enim nos ſciamus, dic mihi quæſo, quibus verbis ille ſe accuſaturus, aut excuſaturus eſt in die illa, qua Deus dijudicabit arcana hominum? vere inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & viæ ejus impervestigabiles.* (Tom. VI. p. 442.)

GRONOVII.

57 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno eſſe, ſtatuimus orthodoxi.

58 *Æquales*] Patrem, & Filium.

59 *Inofficioſi ſunt*] Male habent, vel tractant catholicos, ubi poſſunt, ſed putant, in hoc ſe ſervire religioni.

60 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti, & religioſo erga Deum animo in falſa, & impia religione eſſe, quam vera credentes in recta, & ſana opinione ſunt.

61 *Carnalia phantaſmata*] Larvas, & umbras falſæ religionis.

Digitized by Google

rioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quantis gemitibus, & ſuſpiriis fiat ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſæviant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos omnino non poſſum, quos ſicut me ipſum illo tempore, ita nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus, & cæcus errarem.

5. o In Arianam hæreſin acriter invehitur Athanaſius epiſtola [62] ad ſolitarios, quod [63] + prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribuſque ad ſe pertrahere anniteretur: *atque ita*, inquit, *ſeipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix, manifeſtat*, reſpiciens, ni fallor, ad illud, quod legitur p Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. q In Gallia jam olim damnati ſunt eccleſiæ judicio [64] Epiſcopi, qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadverteretur curaverant; & in oriente damnata Synodus, quæ in [65] + Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, r + errantis pœnam eſſe, (yy) doceri.

LI. 1.

GROTII.

o *In Arianam hæreſin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Chriſtianos repertores. Vide eorum ſæva facta apud *Euſebium* de vita Conſtantini libro I, 5. 38. *Socratem* libro IV, 29. *Procopium* Vandalicorum 1. ubi de Hunericho (*Cap.* 8.) & Gotthicorum 1. de Amalaricho (Cap. 13.) & *Victorem Uticenſem*. de Semiramis *Epiphanius*: τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσι, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρίαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας· λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς· *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes; exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus, regionibusque attulere.* De talibus *Gregorius* epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum epiſcopum: (Lib. II. Ind. 2. Ep. 52.) *Nova, & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* [Malè quidem egerunt *Ariani*: ſed non primi tam malum exemplum ediderunt. Jam antea *Orthodoxi* ad eos vexandos impulerant *Conſtantinum*, ut ex Hiſtoria Eccleſiaſtica conſtat. *J. B.*]

p *Gal.* IV, 29.] Ad quem locum vide *Hieronymum*, citatum c. qui ſecundum, 13. *cauſa* XXIII. *quæſt.* IV.

q *In Gallia jam olim damnati ſunt*] Sulpicius Severus: *tum vero Idacius, atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes, poſſe inter initia malum comprimi; ſed parum ſanis conſiliis ſæculares judices adeunt, ut eorum decretis, atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* (Lib. II. c. 47.) Mox: *ſecuti etiam accuſatores Idacius, & Ithacius epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus, quam oportuiſſet, certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, mihi tam reos, quam accuſatores diſplicere.* (Ibid. c. 50.) Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium, ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret; ſatis, ſuperque ſufficere, ut epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

GRONOVII.

62 *Ad ſolitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio ſecedebant, & in ſolitudines ſeſe abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud *Jo. Caſſianum.*

63 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæſares, & principes ſuæ ſectæ fautores inſtigaſſent ad ſupplicia, in diſſentientes orthodoxos ſtatuenda.

64 *Epiſcopi, qui ut*] Idacius, & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui ſumpſerat imperium in Britannia contra Theodoſium. *Sulp. Sever.*

65 *Bogomili exuſtionem*] Juſſu Alexii Comneni. *Zonaras. Anna C.*

(yy) Dicit Philoſophus, *ignorantis*, ignorantia autem cum errore magnam habet adfinitatem, & hic ab illà ſæpè oritur: Προσήκει δέ που [πάσχειν τῷ μὴ εἰδότι] μαθεῖν παρὰ τοῦ εἰδότος. De Rep. Lib. I. pag. 337. D. *Tom.* II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GROTII.

r *Errantis pœnam eſſe, doceri*] *Seneca* in Tragœdia, (*Herc. fur.* verſ. 1237.)

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

& de Ira I. 14. *non eſt prudentis, errantes odiſſe;*

aliequin

LI. 1. [s] + Juſtius illi punientur, qui in eos, quos Deos putant, irreverentes, atque irreligioſi ſunt. Atque hæc cauſa + inter cæteras allata [o] belli Peloponneſiaci inter Athenienſes, & Lacedæmonios, + & a Philippo Macedone [p] in Phocenſes: de quorum ſacrilegio ſic Juſtinus: [q] *quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis V. [r] *Quamdiu* [66] *vaſa fuerunt in* [67] *idolio Babylonis, non eſt iratus Dominus (videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe); poſtquam autem* [68] *humanis uſibus divina contaminant,* + *ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium.* Nimirum, & + Auguſtinus exiſtimat, (zz) auctum a Deo imperium Romanorum, + quod cordi illis fuiſſet quamvis falſa religio: &, ut Lactantius loquitur, [69] ſummum hominis officium, + etſi non reipſa, (aa) tamen propoſito tenerent.

o *Thuc.* I. c.126, &c.

p *Diod.* libro XVI. c. 60, &c.

q *Lib.* VIII. c. 2.

r *Pag.* 581. B. *Ed. Baſil.*

2. Et [70] ſupra diximus, + qualiacunque, quæ putantur, numina pejerata [71] a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait, [s] + Seneca: *opinio illum ſua obligat pœnæ.* Sic accipio & illud [t] Senecæ: *Violatarum religionum alibi, atque alibi diverſa pœna eſt: ſed ubique aliqua*; & quod [u] + Plato capitis damnat religionis temeratores.

s VII, *de Ben. cap.*7.

t *De Benef.* III. 6.

u *De Legib.* IX. p. 907. & *ſeqq.*

alioquin ipſe ſibi odio erit. M. Antoninus libro IX. (§. 11. Edit. Gatak.) εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μὴ, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. *Si potes, meliora doce; ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus. Chryſoſtomus* Eph. IV, 17. (Tom. VI. pag. 828.) τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ. *eum, qui ignorat, neque malo affici, neque accuſari oportet, ſed æquum eſt ut diſcat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante *Ammiano Marcellino* libro XXX. *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud; nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id, quod ipſe voluit, inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit.* (Cap. 9.)

s *Juſtius illi punientur, qui in eos, quos Deos putant, irreverentes, atque irreligioſi ſunt*] Vide de hac re egregia apud *Cyrillum* libro contra Julianum V. & VI. Solone auctore Amphictyones bello perſecuti ſunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intuliſſent. *Plutarchus* Solone, (p. 83. E.) Sic & qui falſo ſibi vatum nomen induunt, recte puniuntur. Conſule *Agathiam* lib. V. (Cap. 3.)

GRONOVII.

66 *Vaſa*] Rapta e templo Hieroſolymitano, quum captam urbem vaſtaret Nabuchodonoſor.

67 *Idolio*] Templo idolorum.

68 *Humanis uſibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioſo convivio.

69 *Summum hominis*] Cultum Dei, quo nullum magis officium præſtare debent homines, non juſto quidem modo, forma, ratione, ſed tamen voluntate, ac ſtudio, quantum in ipſis fuit, antiquiſſimum habuerunt.

70 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

71 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambyſis, cum Apim in Ægypto interfecit, & ſpoliatum Jovem Hammonem miſit. *Juſt.* 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. *Juſt.* 2, 12. Gallorum, cum & ipſi Delphos ſunt adorti. 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholoſanum, ut & Servilius Cæpio.

(zz) Neſcio ubinam id dixerit *Auguſtinus.* Certè ſic non ſatis ſibi conſtat, quum ipſe *Lib.* V. *Cap.* XII. *De Civit. Dei* fuſè ſatis oſtendat, *Romanorum* Imperium auctum Providentiâ divinâ, non quòd illis cordi fuiſſet, quamvis falſa Religio, ſed ob eorum virtutes Civiles. *J. B.*

(aa) Locus eſt *Inſtit. Divin.* Lib. II. Cap. 3. *num.* 14. *Ed. Cellar.* ubi *Lactantius* loquitur de Idololatris in univerſum. Neque locus *Senecæ*, qui mox ſequitur, ſatis rectè heic aptatur. *J. B.*

HENRICI

Digitized by Google

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XX.

ANTEQUAM ad interpretationem Auctoris accedamus, noſtra principia præmittere, neceſſarium eſſe duximus.

PROPOSITIO I.

POENA *eſt privatio juris, vel boni alicujus, propter culpam.* Poſit. XII.

DEMONSTRATIO.

Alii definiunt pœnam, *vindictam noxæ*, ſeu *omnium delictorum coërcitionem.* Grotius cum Philoſophis eam definit, *malum paſſionis propter malum actionis.* Nos dicimus, eſſe *privationem juris, vel boni noſtri, propter culpam.*

In hac definitione duo ſunt: 1. materia pœnæ: 2. ejus forma. *Materia* pœnæ conſiſtit in privatione juris, vel boni noſtri: quia ſcilicet nobis aufertur tantumdem, ac alii abſtulimus, & nos privamur pari jure, quo alterum privavimus.

Notanter vero addimus, *privationem boni:* pœnæ enim, inprimis corporis afflictivæ, & quæ parentibus in liberis inferuntur, (ut in crimine læſæ majeſtatis) proprie non ſunt privationes juris noſtri, quia nec corpora noſtra, nec liberi in jure noſtro ſunt; adeoque rectius privatio *boni* hæc pœna dicitur, utpote cum ea voce omnia veniant, quæ nobis jucunditatem afferunt, adeoque quarum privatione dolore afficimur.

Forma pœnæ in eo conſiſtit, ut jure noſtro privemur *propter culpam*, i. e. propter factum aliquod illicitum, ex quo alii injuria infertur; quod Philoſophi malum actionis vocant. Ex hac enim culpa oritur obligatio non tantum ad reparandum damnum culpa illa datum, de quo ſupra *cap.* 17; ſed & ad reparandam injuriam alii per eam culpam illatam, quæ pœna dicitur, ſeu talio: cujus tota proinde ratio in eo conſiſtit, ut menſuretur id, quod ablatum eſt læſo, cum eo, quod auferendum eſt lædenti.

Ubi igitur culpa, delictum, ſeu mala actio non eſt, ibi non eſt pœna, quia formale pœnæ deficit, ſcilicet, malum actionis. Unde malum, quod liberi patiuntur propter delicta parentum, non eſt pœna in liberis, ſed eodem modo id malum patiuntur, uti quamlibet calamitatem, in quam natura moderante incidunt.

PROPOSITIO II.

Natura ob quamvis culpam homo obligatur ad talionem, quæ eſt æſtimatio, vel penſatio mali, quod illatum eſt.

DEMONSTRATIO.

Si quis *ex propoſito* jus alteri facto ſuo illicito aufert, certum eſt, jus illud in priorem ſtatum eſſe reſtituendum, quia injuria durat quamdiu jus alteri ablatum plenarie reſtitutum non eſt. Idque verum eſt, ſive injuria facta ſit in bonis, ſive in corpore, vita, fama, aliiſque juribus. Sed & ſupra diximus, idem obtinere ſi non ex propoſito, ſed *negligentia* noſtra jus alii auferatur; hæc enim culpa, etiam leviſſima, jure naturæ verum delictum eſt. Nam cum omnis noſtra agendi facultas limitetur ex voluntate Creatoris, neceſſario ſequitur, quod ei contrariatur, injuriam eſſe, quæ tamdiu durat, donec contrarietas illa tollatur. Deus autem nobis intellectum dedit, quo prævidere poſſumus, alii damnum ex facto noſtro dari poſſe, quo neglecto culpa, eoque injuria eſt, quæ reparari debet.

PRO-

PROPOSITIO III.

Ea penſatio non ſit præciſe idem malum infligendo, ſed vel pecunia, vel alio paris mali genere.

DEMONSTRATIO.

Diximus, quoties jus noſtrum læditur, alterum obligari ad reparationem: hæc reparatio fieri debet reſtituendo damnum, quod datum eſt: quod ſi fieri natura nequit, æſtimari illud damnum, & ſic æſtimatio fieri debet per tantumdem. Hinc pœna dicitur æſtimatio delicti in *l. 21. ff. de pœn.*

Illa autem æſtimatio fit per aliud malum ejuſdem quantitatis, & valoris. Atque ita intelligenda eſt *lex Talionis* adeo decantata in legibus Moſis, *dens pro dente, vulnus pro vulnere.* Vid. *Deut. XIX.*19. *&* *Exod. XXI.* 20: quæ in leges Atticas, & inde in leges XII. tabularum tranſlata eſt, cujus fragmentum adhuc exſtat his verbis conceptum: *Si membrum ruptum, fractumque erit, talio eſto.*

Errant igitur, qui talionem naturaliter his legibus intelligi autumant, ita ut qui membrum rumpit, ei quoque membrum ſimile rumpi debeat. Nam dolor in eadem menſura per rei naturam reſtitui nequit; vulnus enim læſo datum poſſet lædenti eſſe lethale.

Cæterum, hoc jus talionis omnibus fere gentibus cognitum fuit Philoſophi illud vocant τὸ ἀντιπεπονθὸς *Ariſt. l.* 5. *Eth.* 5. & *magn. moral. c.* 34. Alii vocant jus Pythagoricum, jus Neoptolemium, vid. *Becman. in not. b.* & ſupra *l.* 1. *c.* 2. §. 5. *ibique not. Grot.* JCtis Romanis id cognitum fuiſſe, patet ex fragmento XII. tabularum ante allegato, & ex toto titulo, *quod quisque juris,&c.* Sacri annales illuſtre exemplum talionis divinæ in Adonibeſecho referunt, *Judic.* 1; eamque gentes quoque agnoverunt. De Mario vide *Plut.* in *Mario.* De Cæſare *Dion. Caſſium libr.* 48. De Gordiano *Capitolin. in Gordiano.* Ipſe Servator juſtum eſſe, ait, ut quis eandem experiatur menſuram, qua alios metitur. Græcorum poëtæ fingunt, tres apud inferos judices conſtitutos eſſe, qui juſta talione crimina punirent. Vid. *Senec. in Hercul. fur. act.* 3. *v.* 732. *Macrobius in Somn. Scip.* Livius occaſione Tarquinii ait, ipſam conſcientiam de juſtitia talionis teſtari, *libr.* 1. *cap.* 49. Idemque jus legati Antiochi Romanis oppoſuere apud *Liv. l.* 35. *c.* 16. Exempla vide apud *Liv. l.* 7. *c.* 15. junct. *c.* 19. & *l.* 29. *c.* 27. *Gell. Noct Attic. l.* 6 *c.* 4. *Flor. l.* 3. *c.* 4. Conf. *Ovid. de art. am. l.* 1. *Horat. Serm.* 1. *Sat.* 3. *v.* 66. *ſeq. Sophocl. in Antigon. v.* 918. *ſeq.*

Cæterum, hæc æſtimatio omne continet damnum, & quicquid mihi facto alterius abeſt: privatio vitæ, ſeu corporis integri, damni dolor, dignitas, fama, honos, aliaque jura, ſed & malitia lædentis æſtimatur. Hinc plus peccat qui ex propoſito lædit, quam qui culpa; nam priori caſu contemtus jungitur injuriæ.

Cum autem hæc æſtimatio naturali ratione admodum ſit incerta, legibus civilibus determinari ſolet: atque huc pertinent jure Romano actiones in duplum, triplum, & quadruplum, &c. Atque hæc ratio eſt, cur legibus civilibus in ſingulis fere criminibus certa pœna ſtatui ſoleat, ita ut leviores injuriæ pecunia æſtimentur.

Additio.

,, Merentur hic inſeri, quæ B Parens circa intellectum juris talionis diſſerit in eruditiſſima diſputatione *de ſacro ſancto talionis jure* §. 3. *uſque ad* §. 28. *&* §. 34. *uſque ad* §. 42. Verba ejus hæc ſunt.

INTER *hos igitur, mirum non eſt, fuiſſe quoque Favorinum philoſophum a Gellio paſſim celebratum: qui cum inter plura alia jura talionem quoque non ſatis intelligeret, ſed reprehenderet, ludibrium debuit Cæcilio JCto. Ita enim legem illam talionis perſtringit*: Nonnulla autem iſtis legibus nec conſiſtere quidem viſa ſunt Velut illa lex talionis, cujus verba (niſi memoria me fallit) hæc ſunt: Si membrum rupit meum, e pacto talio eſto. Præter enim ulciſcendi acerbitatem, nec procedere quoque executio juſta talionis poteſt. Nam cui membrum ab alio ruptum eſt, ſi ipſi itidem rumpere per talionem velit: quæro, an efficere poſſit rumpendi pariter membri æquilibrium? In qua re primum ea difficultas eſt inexplicabilis. Quid ſi membrum, inquit, alter imprudens ruperit? Quod enim per imprudentiam factum eſt, retaliari per imprudentiam debet Ictus quippe fortuitus, & conſultus, non cadunt ſub ejusdem talionis ſimilitudinem. Quonam igitur modo imprudentem poterat imitari, qui in exequenda talione non licentiæ jus habet, ſed imprudentiæ. Sed & ſi prudens rupit, nequaquam patietur aut altius ſe lædi, aut latius: quod cujusmodi libra, atque menſura caveri poſſit, non reperio. Quin etiam ſi quid plus erit, alterve commiſſum, res fiet ridiculæ atrocitatis: ut contraria actio mutuæ talionis oriatur, & adoleſcat infinita quædam reciprocatio

tio talionum. *Hactenus Favorinus apud Gellium* Noct. Attic. libr. 20. cap. 1.

Neque vero hic philoſophus hujus erroris auctor videri debet, qui jam ab antiquiſſimis Pythagoræ temporibus in Græcia, & Italia inveteraverat. Huic enim philoſopho, ejusque ſectatoribus, craſſæ, barbaræque hujus talionis ſententiam tribuit Ariſtoteles Magn. Moral. libr. 1. cap. 34. & *Pythagoricos, ait*, juſtum exiſtimaſſe, ut quæcumque quis feciſſet, eadem talionis vice pateretur: *Unde & talio jus Pythagoricum vulgo dictum fuit.*

De hac igitur materia talionis cum juſtiſſimo ſenſu, tum ſanctiſſimo jure, pauca pro diſputatione inaugurali nunc proponenda, atque hujus talionis ſenſum a barbaræ interpretationis errore, juſtitiam a prophanæ talionis immanitate, & ſacroſanctam ejus auctoritatem a variis abuſibus, denique ipſam quaſi talionem a talione, illam ſcil. piam, juſtam, & ſanctam, ab iſta fera, barbara, & immani, unaque leges, ſacras litteras, ipſamque, quæ talionem conſtituit, naturam a tam fœdæ opinionis, ac doctrinæ labe aſſerere, pro viribus aggredior.

T A L I O *itaque quid ſit, ipſa vox infert, quæ quaſi pariationem ſignificat, ita ut quale commiſſum eſt,* T A L E *quoque ferendum ſit, adeo ut utrumque æqua quadam lance penſetur, & commiſſum adæquata ipſi pœna, ceu pretio quodam ſuo luatur; unde pœnæ delicti æſtimationes aptiſſime dicuntur in* L. 41. D. de pœn.

· *Hinc variis illa apud Græcos nominibus deſcribitur, quæ rationem ejus apprime declarant. Pythagoræ dicta fuit* ἀντιπεπονθὸς, Ariſt. d. l. 1. c. 34. *id eſt, jus, quo quis tantumdem patitur, ac fecit. Quod ipſum quoque vox* ἀντιπάθεια *exprimit. Aliis* ἀντιποίνησις, *ſeu mutua, & æqua penſatio, & ejus, quod quis agit, ac patitur, libratio. Aliis* ἀντάμειψις, *ſeu jus, quo facto ſuo quis reus ſit ad tantumdem,* &c. vid. Suid. *Sed & dici ſolet pœna Neoptolemea, ab illuſtri illo exemplo Neoptolemi, ſeu Pyrrhi Achillis filii, qui cum Priamum ad aram obtruncaſſet, ipſe deinde ab Oreſte pariter ad aram obtruncatus fuit: eaque talio divina in proverbium deinde abiit.* Vid. Pauſ. libr. 4. cap. 17.

Recte itaque deſcribitur talio, quod ſit jus, quo quisque tantumdem patitur, ac fecit. Quæ deſcriptio ad rationem vocis, ac rei expreſſa, omnes ſenſus complectitur. Hanc talionis legem graphice deſcripſit divinus Moſes Exod. 21. v. 23. ſeqq. Reddes animam pro anima, oculum pro oculo; dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore, &c. Et *Lev.* 24. *v.* 17. 18. hominem pro homine, beſtiam pro beſtia. *It. v.* 19. 20. ſicut fecit, ita fiat ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet; qualem maculam inflixerit, talem ſuſtinere cogetur. Et *Deuteronom.* 19. *v. ult.* nec miſereberis ejus, ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

Ex hoc Hebræorum fonte jus hoc ad Græcos, & in leges Atticas translatum eſt; unde legis XII. tabb. auctores in Græciam ejus rei cauſa profecti in leges Romanas retulere, lege ſic data: ſi membrum rupit meum, e pacto, talio eſto. *Gell. d. l.*

Has leges, certum eſt, non poſſe intelligi de retribuendo ejusdem generis malo, & infligendo iterum naturali vulnere; quod duplici ratione liquet: 1. *quia id humanæ poteſtatis non eſt, ictum in corpore humano ita moderari, ut vulnus in omnibus par ſit alteri vulneri. Hæc enim vulnera ad menſuram dari non poſſe, quin nec ita poſſe, conſtat, ut qualiscumque ſit ictus, non periclitetur vita, ac valetudo: ſed & licet ictus omnes, ac vulnera ita metiri homo poſſet; ut nulla re varient, ſed per omnia æquentur, ipſa corporum, ac conſtitutionum varietas obſtat ne talio fieri poſſit, cum unum, idemque vulnus in alio corpore lethale ſit, quod in alio non eſſet.* L. 51. D. ad leg. Aquil. *Non igitur poſſunt leges intelligi de talione, quæ in homines cadere nequit, ſed longe ultra eorum modum, & vires eſt.*

2. *Etſi hæc omnia accurata ratione, certaque menſura æquari poſſent, non tamen juſta talio eſſet: quippe quæ non ſola quantitate vulneris, ſed expenſis omnium eorum, quæ commiſſi crimen augent, vel minuunt, rationibus æſtimatur, eaque omnia in juſtæ talionis rationes computantur; ut animus, perſonæ conditio, tempus, locus, dolor, qualitas,* &c. L. 16. §. 1. D. de pœn. *Unde merito Ariſtoteles quoque* Magn. moral. libr. I. cap. 34. *oppugnat ſententiam Pythagoricorum, quod eadem non ſit talio ad omnes.*

Videndum igitur, quomodo horum omnium talio rite penſitanda ſit. Ex definitione talionis apparet, tantumdem fieri debere. Hoc quomodo æſtimandum eſt? Et primùm conſtat,

æſti-

æſtimationem nihil aliud eſſe, quam menſuram rei æſtimatæ, quæ ejus valorem metitur, ut ulna longitudinem, & pondus gravitatem: adeo ut menſura, & menſuratum, ratione ejus, quod in menſuram venit, unum, idemque ſit. Unde & æſtimatio ipſius rei eſt. L. 39. D. de uſufr. L. 33. D. de pecul.

Æſtimatio autem dupliciter fit: vel pecunia numerata, vel aliis rebus tantumdem valentibus. Hæc ultima antiquiſſima, & naturalis eſt, qua olim, nondum inventa monetæ forma, gentes uſæ ſunt; quæque nunc adhuc obtinet in permutatione. Olim enim emtio ſpecies permutationis fuit, nec aliter facta eſt, quam rebus permutatis, cum alia ratio emendi non eſſet: & pro emtore habitus eſt qui re aliqua indiguit, & pro ea alias res obtulit, quæ inſtar pretii fuere; inprimis aurum, & argentum appendi ſolitum eſt. Altera vero deinde obtinuit æſtimationis ſpecies ex inſtituto hominum, dum ut commodior eſſet, & facilior ratio commercia exercendi, pecunia publica forma percuſſa, & numerata, ſenſim inter gentes obtinuit. L. 1. D. de contrah. emt.

His poſitis ſequitur jam, talionem juſtam in genere tripliciter fieri poſſe: 1. ſi id ipſum, quod ablatum eſt, cum omni eo, quod eo facto alteri abeſt, reſtituatur: 2. ſi totum hoc pecunia numerata æſtimetur, eaque æſtimatio, ſeu pretium, loco rei reſtituatur: 3. ſi tantumdem aliis, præter pecuniam numeratam, rebus penſetur, quæ ſunt ejuſdem valoris, & has loco rei ablatæ ſolvendo damnum reſtauretur.

Unde quæro, quæ harum talionum juſta ſit, ac ſufficiat? Reſp. ſi res ablata exſtet, ac in poteſtate debitoris ſit, ipſam reſtituendam eſſe, non æſtimationem aliam; quia in obligatione reſtituendi hoc ipſum eſt, quod ablatum fuit: & in eam rem auferenti nihil quidquam invito domino juris eſt, adeoque nec poteſt eam abſque injuria habere, aut retinere, etſi ejus loco omne id, quod intereſt, domino rem petenti offerat; adeo ut ſi quis fundum debeat, & decuplum pro eo ſolvere paratus ſit, invito domino, non tamen obligationi ſatisfaciat. Unde optime JCti Romani, & Imperatores, pro regula, & lege ſtatuerunt, aliud pro alio invito creditori ſolvi non poſſe. L. 2. §. 1. D. de reb. cred. L. 16. C. de ſolut. *Et hinc accurata loquendi ratio eſt, qua utitur Imp. in* L. 17. C. de fid. inſtrum. *cum ait, neceſſitatem venditori imponi,* vel contractum venditionis perficere, vel id, quod emtoris intereſt, ei perſolvere. *Ex his enim verbis apparet, non perficere eum contractum venditionis, qui id, quod intereſt, ſolvit. Hæc duo enim invicem opponuntur; adeoque fidem ex contractu non implet, qui rem ex eo promiſſam non præſtat, etſi id omne quod intereſt, ſolvat,* d. L. 17: *nulla enim ratione cogi dominus poteſt, ut re ſua invitus careat.* L. 8. D. de in lit. jur. L. 11. D. de reg. jur. *Atque hinc conſtitutum eſt jusjurandum in litem, quo dominus in infinitum rem æſtimare poteſt, ſi dolo, vel contumacia partis ei res ipſa non reſtituatur.* Tot. tit. D. de in lit. jur.

Verum, ſi res non exſtet, aut reſtitui ipſa in integrum nequeat, ad æſtimationem deveniendum eſt, ut cum res ipſa non poſſit præſtari, tantumdem præſtetur. Hoc igitur & jure ita cautum, L. 71. §. 3. D. de legat. 1. L. 26. §. fin. D. eod. L. 8. pr. D. de cond. furt. *& rationis naturalis eſt, ita tantumdem reſtitui, ut optime, & pleniſſime poteſt; ultra enim, quam præſtari poteſt, obligatio non eſt.*

Cum igitur ante dictum ſit, dupliciter fieri æſtimationem, pretio, vel rebus, ſupr. §. 14. h. Diſſ., *quæritur, quænam in talione intelligenda ſit? Reſp. ea, quæ pecuniario pretio fit, ſi vel ipſa res eo æſtimari, vel ſaltem cauſa hoc modo expediri poſſit; quia ea & tutior, & certior æſtimatio eſt, cum pecunia numerata ſit vera; & certa menſura quædam rerum omnium. Unde pœna pecuniaria. Neque tantum illa adhibentur, ubi damnum pecunia æſtimari poteſt, ſed & in libero homine læſo, &c. non enim his pœnis corpus, ejusque damnum proprie æſtimatur, ſed inſpicitur injuriæ illatæ modus, & quantum mulctæ ſufficiat, ut æquatus utrimque mali ſenſus, & patiendi, dolendique vices penſatæ videantur.*

In ceteris omnibus, quoties vel injuria tam atrox, & gravis eſt, ut ei reparandæ non ſufficiat pecuniaria talio; vel reus tam inops ſit, ut eam præſtare nequeat, altera æſtimatio neceſſaria eſt, ut aliis quibuscumque rebus fiat, quæ ſui momento, licet alio mali genere, æquent tamen, & quaſi metiantur damni, vel injuriæ illatæ gravitatem.

Cum vero damna, ac injuriæ ſint, quæ ei, qui paſſus eſt, reparari non poſſunt, uti cum homo vita privatur, hæc quidem reddi occiſo nequit; at nihilominus homicida tantumdem pati debet lege talionis. Atque ita thorus adulterio violatus reſtitui quidem nequit; at adulteri tamen non ideo minus flagitium luunt,

tantumdem æſtimatione ferendo. Et ſic in aliis.

Etenim injuriæ reparatio, ac talio ita fieri debet, ut optime poteſt, ſupr. §. 13. & 15. h. Diſſ. Etſi igitur tale commiſſum ſit, ut jus in integrum reſtitui, & læſo reddi non poſſit, id tamen non liberat delinquentem, ſed adverſus ipſum nihilominus executio talionis fieri debet prout poteſt: anima pro anima dari, licet alteri illa reddi nequeat; & oculus pro oculo, &c. licet ideo viſum alter non recipiat; atque ita injuria tolli, etſi jus omne non redintegretur.

Ea ſcil. eſt naturæ, ſeu Dei ad homines lex, ac decretum, ne quid mali inter eos fiat. Unde ſequitur, ſi quid factum ſit, id tollendum, & abolendum eſſe: quod ni fiat, eſt utique, & perſeverat mali ratio contra Dei, ac naturæ decretum. Aut igitur res in integrum reſtitui, & in priorem plane ſtatum deduci poteſt, ut & lædenti auferatur, & læſo reſtituatur, & tum id omnino ita faciendum eſt: aut non poteſt reparatio integra fieri, ſed licet a parte rei talio fieri, eique tantumdem auferri poſſit, non tamen & læſo reſtitui, vel ipſius ratione factum infectum fieri; & hactenus expedienda eſt talio ut poteſt; in reſiduum enim, quod impoſſibile eſt, obligatio inter homines ceſſat. Sic igitur ſaltem malum auferendum eſt, etſi bonum reſarciri univerſum nequeat.

Expenduntur igitur in computanda talione primum rationes alterius, quod viciſſim ferendum eſt, mali; quod ita comparatum eſſe debet, ut ſenſu pœnæ injuriam penſare poſſit in re, vel corpore, vel capite, vel juribus publicis, aut privatis, vel in fama, aliisque omnibus, quæ ei chara ſunt, & quorum privatione non minus ipſe affligitur, ac alterum afflixit.

Equidem non poſſe, inquies, hoc modo omnia crimina juſta talione æſtimari, & penſari, cum hæ res, & facta, nullam certam æſtimationem habent. Verum, habent utique, etſi humano judicio difficile ſit eam definire. Non fallet juſtiſſima proportio divinam olim Nemeſin; hominum vero arbitrio licet accurata non ſemper comparatio fieri poſſit, agendum id tamen eſt legislatori, ut definiat quam proxime poſſit: idque ipſius religioni, prudentiæ, & conſcientiæ relinquitur.

Hinc jam elucescit verus divinæ illius legis ſenſus: dentem pro dente, oculum pro oculo, cicatricem pro cicatrice, &c; item ejus, quæ inde deſumta eſt, legis: ſi membrum rumperit, talio eſto. Nimis enim inſulſum eſt ſtatuere, his rebus fieri retributionem; cum conſtet, nec ad certam menſuram vulnera infligi, quin nec ſine periculo vitæ poſſe, nec, etſi poſſet, æquari etiam utriusque facti rationes, & qualitates: quæ tamen omnino in æſtimationem veniunt, ſupr. §. 22. h. Diſſ. Valet igitur omnino regula naturæ, ut quoties res ipſa præſtari nequeat, ejus pretium, ac æſtimatio ſuccedat, quæ, ut eleganter Grotius de Jure Belli, & Pacis, loquitur, morali ratione idem eſt. Atque adeo debet reus juſta æſtimatione facti, & omnium ejus circumſtantiarum, dentem pro dente, oculum pro oculo, &c.

Ex his omnibus illud liquet, ex natura, & lege talionis non quidem id ſequi, ne plus mali quis patiatur, quam fecit, ſed ne unquam minus: quatenus enim minus mali, quam commiſſum eſt, reparatur, malum durat; nec reſtaurari injuria facta poteſt, niſi integra talione. At nec talio, nec quidquam aliud impedit, quo minus, qui quid commiſit, plus mali patiatur, quam fecit, deterrenda ſcil. in futurum tum ipſius, tum aliorum malitia. Nam & hoc ſuperioris, & boni magiſtratus officio comprehenditur, ut non tantum reparet, quæ commiſſa eſt, injuriam ſed & caveat ei non committendæ in poſterum. Satius enim eſt, integram civitatem, & intactam ab injuriis, ſi fieri poteſt, ſervari, quam inquinatam purgari. Expedit igitur, ita temperari pœnas, ut talio quidem immutabiliter in omnibus negotiis obtineat, in gravioribus vero delictis ultra eam deterrendis quoque hominibus in poſterum pœna ſtatuatur, eoque & injuriæ factæ reparentur, & futuræ caveantur: quomodo Deus non ſimplicem, ſed ſeptuplicem talionem interminatus eſt ei, qui Cainum occiſurus eſſet, Geneſ. 5. v. 15. & 24; cum jam ab ipſo Deo ille punitus eſſet, repetita exſecratione totius terræ duriſſimus in futurum operis, & perpetua proſcriptione, ſeu banno, d. c. 5. v. 11. 12.

Eſt igitur jus talionis, ſeu jus illud, ut minimum tantumdem reparetur, jus natura conſtitutum, jus, inquam, immotum, inviolabile, & ſacroſanctum, quo & Deus ipſe uti ſolet, quodque inter omnes gentes ab omni memoria receptum eſt. Certiſſima enim hæc naturæ ratio eſt, jus, & juſtitiam inter homines a natura, ſupremoque rerum arbitro conſtitutam eſſe: unde ſequitur, ſi quid injuſti commiſſum fuerit, id neceſſario in priſtinum ſtatum reſtituendum eſſe; & quate-

nus

nus non reſtituitur, cum reſtitui poſſit, manere injuriam; & manente injuria, iram, vindictamque ſummi Numinis, in cujus jura incurſatur. Unde in ſacris perpetuo ipſe divinus Auctor illud inculcat, ut malum auferatur de medio, &c. Deut. 22. v. 21. 22. 24. *Etenim totum humanum genus eſt quædam Deo ſacra ſocietas; quam adeo ipſe incorruptam, atque ab injuriis intaminatam ipſe vult: unde non poteſt non odium ipſius, ac vindicta in homines concitari, quoties contra ejus ſanctiſſimam voluntatem aliquid delinquitur, neque id reparatur. Ea enim reparatio cum civitati, ejusque rectori commiſſa ſit, non poteſt non in ipſam civitatem, ejusque perniciem redundare, ſi quæ publica auctoritate fieri debuit, injuriarum reparatio neglecta fuit. Perpendamus igitur vocem divini illius oraculi, quo ipſi Iſraëlitarum civitati, ac reipublica in genere interdicitur, derogare quidquam talioni, non tantum in ſuppliciis, ſed & in aliis pœnis, cum dicitur:* non ignoſcet ei oculus tuus; ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede. *Quo graviſſimo carmine omnis usque ad talionem diſpenſandi poteſtas liberis quoque populis, & ſummis poteſtatibus, qualis erat gens Iſraëlitica, penitus ademta eſt: nam nec ipſe Deus, qua eſt juſtitia, ſine cauſa ex ea aliquid remittit, ut in ſequentibus apparebit.*

Sic igitur ſanctiſſime conſtituta eſt a Deo, & a natura talio, atque ita inter gentes exercitio, uſuque comprobata, omnique humano jure firmata ut uſque ad ſummam talionis nihil detrahi per gratiam ullius humanæ poteſtatis poſſit: denique & ipſe Deus exercere eam ſolet.

De jure divino, & naturali id conſtat ex præceptis, & rationibus hactenus allegatis; quæ & divinus Servator noſter repetit ſimili regula: qua menſura metiemini, eadem & metientur vobis. *Matth.* 7. *v.* 1. *Luc.* 6. *v.* 30. *Atque ita Jacobus* c. 2. v. 13. *inquit*, judicabitur absque miſericordia, qui ipſe miſericordia uſus non eſt; & *Salomon* Proverb. 21. v. 13. qui obturaverit aurem ſuam ad clamorem pauperis, viciſſim clamabit, nec audietur. *Ita* Matth. 26. v. 52. qui gladium ſumit, gladio peribit; & *Apoc.* 13. *v.* 10. qui carceri includit, ipſe carceri includetur, &c. *Suffragantur ei gentiles; & Heſiodus* Oper. libr. 1. *ait*, Deum malorum operum gravem poſuiſſe talionem. *Conſ.* infr. §. 37. ſeqq. h. Diſſ.

Jure vero civili omnes in univerſum actiones rei perſecutoriæ in hac ſola talionis lege fundantur: nec infra eam actio ulla jure conſtituta eſt. Ex quo fonte eſt, quod in L. 41. D. de pœn. *pœna* æſtimatio delicti *dicitur. Præterea in genere quoque edicto notiſſimo cautum eſt*, quod quisque juris in alium ſtatuerit, ut eodem jure utatur. L. 1. & tot. tit. D. quod quisque jur. *Cujus edicti æquitatem, ac legem talionis, ſummis laudibus commendat JCtus in* d. l. 1. pr. Hoc edictum, *inquiens*, ſummam habet æquitatem, & ſine cujusquam indignatione juſta. Quis enim aſpernabitur, id jus ſibi dici, quod ipſe aliis dixit, vel dici effecit? *Hoccine vero id ipſum eſt, quod ſanctiſſimus Servator ſanctiſſime inculcat:* quidquid vultis ut vobis faciant homines, hoc & vos facite illis.

Inter gentes quoque uſitatam, ac probatam fuiſſe talionem iſtam, oſtenditur & auctoritate, & exemplis. Auctoritas paſſim ex auctoribus deſumi poteſt: ut ex Ovid. de arte amandi libr. 1.

—— —— Nec enim lex juſtior ulla,
Quam necis artifices arte perire ſua.

Antigone moritura ait: ſi illi peccant, tantumdem mali ferent, quantum mihi injuriæ fecerunt *Sophocl.* Antig. verſ. 918. *Et Marcellus dux Romanus de Siculis:* quis paſſus hoſtilia, cum fecerit, indignabitur. *Liv.* libr. 26. c. 31. *Antiochus exprobrat Romanis*, aliud juris eos ipſi ſtatuere, alio ipſos uti. *Liv.* libr. 35. c. 16. *Cicero* Orat. pro Ligar. *hac totius orationis prope ſumma refellit Tuberonem accuſatorem Ligarii, quod ipſe in eadem cauſa fuerit.* Horat. Serm. lib. I. Satyr. 3. v. 66. ſeqq.

Adeo autem perſuaſum fuit gentibus, juſta talione juſtitiam inviolabiliter cuſtodiri, ut & poſt hanc vitam apud inferos, ubi exactiſſime, & per juſtiſſimos judices jura reddi credebant, immotam hanc legem obſervari ſtatuerint. Ita Theſeus ab inferis cum Hercule reverſus Amphitruoni regi pœnas, & judicia impiorum refert apud Senec. Hercul. fur. act. 3. *ubi primum rex ait, id credi inter gentes, & verumne id ſit, quærit* v. 726.

—— Verane eſt fama, inferis
Tam ſera reddi jura?

Tum de judice quærit v. 729.

Quis iſte veri rector, & veri arbiter?

Reſpondet Theſeus v. 730.

Non unus alta ſede quæſitor ſedet.
Auditur illo Gnoſſius Minos foro:
Rhadamanthus illo: Thetidis hos audit ſocer
(Æacus).

Hi ſcil. exacti judicii, & incorruptæ juſtitiæ fama maxime omnium in hac vita floruerant; unde & inferis jus dare dicuntur. Tum vero de pœna addit v. 734.

> Quod quisque fecit, patitur; auctorem ſcelus
> Repetit, ſuoque premitur exemplo nocens, &c.

Tam ſanctam, immotamque legem talionis ſtatuerunt gentes, ut & ibi, ubi omnium, quæ in hac vita acta, & commiſſa ſunt, exactiſſima ratio, omnibusque perfectiſſime, & ſanctiſſime jus redditur, non alia, quam talionis lege id fieri crediderint.

Unde adeo metuerunt talionem commiſſi alicujus ſibi conſcii. Cum Pœni Ariſtonem hoſpitem comprehendere vellent, ea ratione diſſuaſum id eſt, quod idem Carthaginenſibus & Tyri, & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum ſit. *Liv.* libr. 34. c 61. *L. Tarquinius Superbus cum occiſo Servio rege regnum ſcelere quæſiviſſet, metu hoc armatis ſe ſepſit*, & conſcius, male quærendi regni ab ſe ipſo adverſus ſe exemplum capi poſſe, armatis corpus circumſepſit, *ut loquitur Liv.* libr. 1. c. 49. *Sylla dictator cremari, non humo condi voluit*, veritus talionem eruto C. Marii cadavere. *Plin.* Hiſtor. nat. lib. 7. c. 54. *Cum Pœni legato Romano catenas injeciſſent, & Hanno Pœnus Romam legatus mittendus eſſet, noluit ire metu talionis: ſed ab eo Scipio ipſum liberavit.* Valer. Max. libr. 6. c. 6. in *Aſdrub. Vibius Virius princeps urbis Capuæ cum defectionis a Romanis, & trucidati præſidii auctor fuiſſet, conſciusque, quid ipſe, & Campani facturi eſſent ſi Romanos in poteſtate ſua haberent, adeo ejus rei talionem metuit, ut cum aliis 27. ſenatoribus ad epulas pariter, & eodem auſus eadem ratione invitatis, hauſto veneno eodem prope rogo cremari decreverint.* Liv. libr. 26. c. 13. *Et hactenus de iis, qui metu occuparunt talionem. Videamus & de iis, qui exercuerunt.*

Exempla vero ejus rei illuſtria apud gentes paſſim occurrunt. Cum Tarquinienſes Romanos in foro immolaſſent, ipſi deinde bello capti, & Romam miſſi, medio in foro omnes virgis cæſi, ac ſecuri percuſſi: id pro immolatis in foro Tarquinienſium Romanis pœnæ hoſtibus redditum. *Liv.* libr. 7. c. 19. *Regulus a Pœnis captus miris modis excruciatus, & inprimis diu ſomno prohibitus, atque ita vita privatus dicitur.* Id ubi Romæ innotuit, nobiliſſimi Pœnorum captivi liberis Reguli a ſenatu dediti, & ab iis in armario muricibus præfixo deſtituti, eademque inſomnia excruciati interierunt. *Gell.* libr. 6. c. 4. *Carolum IV. narrat Dubravius, cum pro tribunali in regno ſuo jus diceret, ac ſacerdos quidam a patrono ſuo nobili viro oculis orbatus fuiſſet, eumdem, etſi aliam offerret ſatisfactionem, utroque oculo multaſſe.* Dubrav. Hiſtor. Bohemic. libr. 22. pag. 590.

Sed & ipſe ſummus rerum arbiter inſignibus exemplis hujus talionis ſanctitatem inter gentes paſſim probavit, & ſua quaſi auctoritate communit. Haud ſine tremore legi poteſt, quomodo id exemplo ſuo agnoverit Adonibezec rex Chananæus, & a Judæis captus, & manuum, pedumque pollicibus truncatus: ſeptuaginta, *inquit*, principes amputatis manuum, ac pedum pollicibus colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias; ſicut feci, ita reddidit mihi Deus. *Judic.* 1. *v.* 7. *Brutus, & Caſſius cum aliis Julium Cæſarem occiderunt: ipſi deinde iiſdem gladiis, quibus ille percuſſus eſt, ſe ipſos interfecerunt, omnesque eorum occiſores brevi deinde exſtincti ſunt. Dion. Caſſ.* Hiſtor. libr. 48. princip. *ubi addit:* ita nimirum & juſtitia poſtulabat, & Deus volebat eos interire, qui virum ad id virtutis, & fortunæ progreſſum occidiſſent. *Idemque tradunt Sueton. in* Jul. Cæſ. in fin. *& Jul. Capitolin. in* Gordian. c. 33. *Quod memorabile talionis divinæ exemplum deinde repetitum in Gordiano III. Imp.; & ejus interfectores quoque ſua manu, ſuisque gladiis, & iiſdem, quibus illum percuſſerant, interiiſſe dicuntur.* Jul. Capitolin. d. c. 31. *Agamemnon occiſo Tantalo Thyeſtis filio, uxorem ejus Clytemneſtram duxit: deinde & ipſe ab Ægyſtho, adultero Clytemneſtræ, & uterque adulter rurſus ab Oreſte hujus filio occiſus eſt. Alexandri VI. filius peſſimus, qui nemini fidem ſervavit, ab eo, cujus fidei ſe commiſerat, proditus eſt.* Thuan. libr. 1. f. 20. *Idem notatur de Ludovico Sfortia Mediolanenſi duce, qui nemini ipſe fidus, neminem ſuorum fidelem ſibi habuit. Carolus Burgundus, qui Coneſtabilium fidei ſuæ ſe permittentem Galliæ regi prodidit, viciſſim a Compobachio proditus eſt eo fato, ut etſi rex Galliæ moneret, tamen non providerit*, Comin. libr. 7. *ubi hanc talionem divinam bis inculcat. Sed & paria de Ludovico XI. idem Comineus prædicat:* multos, *inquiens*, per omnem vitam perpetuo metu excruciaverat; & nunc ecce videmus eum ad conſimilem plane modum affligi. *Marius, Metello jam victori Jugurthæ ſuccedens, gloriam victoriæ ei eripuit; ipſi*

Ma-

Digitized by Google

Mario deinde viciſſim pari ratione Cornelius Sylla, Plut. in Marc. c. 12; *ubi id tribuitur ultioni divinæ. Pyrrhus, qui Priamum interfecit ad aram, iterum ad aram interfectus eſt, ut* ſupra §. 2. *retulimus ex* Pauſan. *Quod adeo agnovere gentes, ut talionem ex ejus cognomine dixerint*, d. l. *Archelaus Macedoniæ rex a Crateva quodam ſcorto ſuo; hic vix triduo rex iterum interfectus fuit*, Ælian. Hiſtor. Var. libr. 8. c. 9. *Item Philippus Macedonum rex Aratum Achæorum principem, virum rerum geſtarum gloria præclariſſimum, veneno clam dato occiderat; idemque ſcelus in Euriclidem, & Miconem, oratores, perpetraverat. Sed* hoc mortiferum poculum ipſi divina talione perniciem attuliſſe, *inquit Pauſanias in* Corinth. lib. 2. c. 9. *nam minor ipſius filius Perſeus alterum Demetrium veneno ſuſtulit, ipſeque pater ideo ægritudine animi exſtinctus eſt.* Hæc, *pergit Pauſanias d. l.* hic recenſui, reſpiciens ad divinum illum Heſiodi verſum: injuſte in alterum conſulentes conſilium in ſe auctorem inprimis vertere. *In qua ſpecie in filium Venefici verſa talio hoc acrius excruciavit auctorem.*

Quæritur jam porro, quousque talio valeat? Reſp. intra fines ejus, quod eſt in poteſtate magiſtratus; unde anima pro anima auctoritate magiſtratus (nam privatæ poteſtatis fines ea res excedit) in talionem venire poteſt, quia magiſtratus habet jus vitæ, & necis: non autem adulterii, vel caſtrationis talio fieri adulterio reciproco, vel caſtratione poterit, Novel. Leon. 60; *quia magiſtratui non competit jus permittendi, nedum decernendi hæc crimina. Hæc ſemper ſunt crimina; homicidium non ſemper: nimirum, morte homicidæ etſi non reſtituatur alteri vita, tamen tollitur malum*, ſupr. §. 28. ſeq. *Sed reciprocato adulterio, vel caſtratione, non tollitur malum, ſed geminatur.*

Propositio IV.

Juſta talio in ſolo homicidio, & adulterio, eſt vitæ ademtio; nec aliter, niſi morte, penſari hæc crimina poſſunt.

Demonstratio.

Certum enim eſt, (Quæ ſunt verba Henr. de Cocceii in d. Diſſ. de SS. Jure talionis §. 28-33.) *cum nihil in hoc orbe, nihilque omnino corporei cum vita, ac anima hominis, quippe divinitatis particula, comparari poſſit, illius ademtæ talionem nullam eſſe poſſe, quæ non ſit inferior delicto, niſi ipſa vita, & anima: qua ſola cum æſtimari, ac penſari crimen illud poſſit, viciſſim eam auferri neceſſe eſt, cum nullum animæ pretium ſtatui poſſit, quam anima. Ex hac lege talionis eſt oraculum illud Noachidis datum:* qui ſanguinem effundit, ejus ſanguis effundetur, *Geneſ.* 9. *v.* 6; *& quod paſſim dictum eſt*, animam pro anima.

Certum igitur eſt, homicidii pœnam minorem ultimo ſupplicio eſſe non poſſe: & licet alias pœnarum determinationes, & æſtimationes, a judicio Magiſtratus civilis pendeant, nec earum quantitas natura definita ſit, homicidio tamen pœna capitis ipſa naturæ lege injuncta, deciſumque omnino eſt, ſi pœna minor ſit ultimo ſupplicio, eam a juſtæ talionis rationibus deficere, nec crimini adæquatam eſſe. Elucet ejus juris evidentia exemplo Caini, qui fratricidii manifeſtus, & tum perpetrati ſceleris, tum talionis conſcientia anxius, ac trepidus, quisque, *inquit*, me invenerit, interficiet me. Gen. 4. v. 14. *Nondum tum homines in Civitates coierant, nedum leges inter ſe condiderant; quin primus hominum iſte Cainus humano ſemine procreatus eſt: unde ergo illa ſtatuendæ in ſe talionis notitia, niſi ab ipſa natura? Fuitque tam certum hoc, indubitatumque jus inter omnes, ut non tantum Cainus ſibi ab omnibus metuerit, & legem talionis hominibus perſuaſam, fixamque crediderit, ſed & ipſi* Deo *neceſſarium viſum fuerit, ne homines jus hoc talionis in Cainum exequerentur, peculiari ſigno, & ſtatuta ſeptupli pœna id cavere, atque avertere. Adeo jam tunc, cum præter ſolam naturalem, nondum ullam legem homines agnoſcerent, talionis ſenſum agnoverunt, ac pro immota lege habuerunt.*

Ex quibus irrefragabiliter infertur, homicidio commiſſo pœnæ capitalis gratiam a nullo homine, nec ab ulla humana poteſtate fieri poſſe: cum pœna hæc decreta ſit ipſa naturæ lege, ac præcepto, cui nulla poteſtas, nullus Magiſtratus derogare poteſt; quippe cui omnes ſubjecti ſunt, omnesque ejus reſpectu privati. Derogare autem legi nemo poteſt, niſi qui condidit, aut qui parem ipſi Conditori poteſtatem habet; qualis nulla humana poteſtas eſt, comparata cum ſummo Creatore, ejusque decretis. Quæ omnia certi juris, certæque rationis ſunt.

Hoc ipſæ ſacræ literæ ſevere inculcant, omnemque hujus talionis remiſſionem penitus abominantur. Ita expreſſe præcipitur populo Iſraëlitico: Non parcet ei oculus tuus; ſed animam pro anima, &c. Deut. 19. in fin.

Hæc

Hæc lex, ut jam vidimus, dicta fuit toti populo, qui liber populus, & cum ſumma poteſtate fuit. Idem clariſſime Num. 35. v. 31. Non recipietis pretium ab eo, qui reus eſt ſanguinis; ſtatim & ipſe morietur. *Qua lege ſummæ poteſtati, qualis fuit in Rep. Hebræorum, cui hic Deus loquitur, omnis aufertur de hac pœna homicidii diſpenſandi poteſtas. Sed & eadem lex omnibus Noachidis, id eſt toti humano generi lata eſt.* Gen. 9. v. 6. ſupr. h. Diſſ. §. 28. *Ergo & omnes homines, & totum genus humanum, hac lege obligantur. Pugnat autem, ipſum, qui lege obligatus, & adſtrictus eſt, ei derogare, ſeu ut loquuntur, de ea diſpenſare poſſe, quod eſt ejus, qui lege ſuperior, non qui ea inferior eſt, ut humanum genus ſummo legislatore. Atque ita cum Carolus V. gratiam homicidii largiri vellet ei, cui valde favebat, ideoque reſcriberet ad Conſilium Mantuanum, ampliſſimus ille Senatus graviſſimis litteris cauſas reddebat, cur id fieri non poſſet. Et pariter teſtis eſt Dn. Præſes, a facultate Juridica Archi-Palatina ſe referente bis pronunciatum fuiſſe: ſemel de puella Hannovica, quæ in partu infantem occiderat; eaque res tum omnibus prope novellis vulgata fuit. Etſi autem plurimi Viri Illuſtres, & Magnates, miſerti ætatis, formæ, & ingenii puellæ, ſingulari ſtudio pro ea intercederent, & ipſe Illuſtriſſimus Comes, qui conſulebat facultatem, tantis interceſſionibus motus in gratiam, ſi fieri poſſet, proclivem ſe ſignificaret; prædicta tamen ampliſſima facultas Heidelbergenſis plurimis rationibus evicit, in modo quidem ſupplicii locum gratiæ eſſe poſſe, in ſupplicio non poſſe: unde gladio deinde punita fuit. Quo modo in ſimili prope cauſa iterum deinde ibi pronunciatum, & judicatum; quin & tertium in ſupremo conſilio Status Electoralis Palatini, ipſo præſente, in milite, qui cædem fecerat, ita concluſum fuit, licet hic miles tandem aliunde pœnam mortis evitaverit.*

Sed & in adulterio cum conjugata commiſſo juſta talio infra ſupplicium capitis ſtatui nequit; & omnia reliqua infra ejus æſtimationem eſſe videntur. Nam & violatur eo conjugalis thori ſanctimonia, quem ſolum natura conſtituit. propagandi hominis, conſervandique generis humani, divini animalis, modum, ac remedium; & hoc præterea agitur, ut perpetua, ac æterna inferatur familiis injuria, quæ cum partu adulterino, ejusque poſteritate omnia familiæ jura uſurpante, aliosque iis privante, in ſempiternum perennat. Accedit, quod adulterini amoris furoribus periclitetur vita conjugis innocentis. Denique hoc crimen omnium ſcelerum ſentina eſt; tantique viſum non impune id eſſe, cum maxime in occulto fieri ſoleat, ut amaræ potionis miraculo, & execratione, prodi potuerit latitans adultera. Num. 5. v. 11. & ſeq. *Sed & ubique fere Gentium graviſſimis pœnis capitalibus illud coërcetur. In ſacris conſtat, pœnam capitis eſſe*, Lev. 20. v. 10. Deut. 22. v. 22: *ſcil. ut uterque adulter ſaxis obruatur*, Joh. 8. v. 5. Deut. 22. v. 21. *Ita apud Parthos nulla delicta adulterio gravius vindicata eſſe, ait Juſtinus* lib. 41. c. 3. *Imperator Macrinus adulteros ſemper vivos ſimul incendit junctis corporibus.* Jul. Capitol. in vit. Macr. c. 12. *Et apud alios populos plerumque capitale fuiſſe, exemplis oſtendit* Damhaud. Prax. Rer. Crim. c. 91. n. 53. & ſeq. *Quod & innuit* Virg. 6. Æneid. verſ. 612. *ubi in locis inferorum, quibus retinentur, & puniuntur impii, etiam adulteros recenſens inquit:* Quique ob adulterium cæſi . . .

De jure civili veteri, putant, in adulteros non ultimo ſupplicio, ſed deportatione animadverſum fuiſſe, per l. 5. ff. de Quæſtion l. 14. ff. de teſtib. l. 13. ff. de his, quæ ut, &c. *Quod tamen dubium ſit, tum* ex d. loco Virg. *tum per* l. 18. C. de Tranſact. & l. 9. C. ad L. Jul. de Adult. *licet eas a Triboniano interpolatas putent. Et certum eſt, ſaltem poſt Conſtantinum I. pœnam capitalem factam eſſe:* l. 30. C. eod. tit. Nov. 134. c. 10. §. 4 Inſt. de Publ. jud. *ubi pœna capitis ipſi legi Juliæ tribuitur. Nam & ex ipſa L. Corn. de Sicar. ſaltem deportationis pœna conſtituta eſt; & tamen capitis pœnam ipſi L. Corneliæ vindicat Juſt.* in §. 5. Publ jud. *Et potuit equidem non minus id facere, quam jura SCti Pegaſiani aggregare SCto Trebelliano vetuſtiori*, §. 7. de Fideic. hær. *Quanquam & dici poſſit, his duabus legibus plura ſtatui: ſcil. L. Julia non modo de adulteriis, ſed & ſtupris cum ſoluta: L. Cornelia tum de Homicidiis, tum de iis, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant; & ideo non ultimam pœnam, quæ nunquam in utrumque cadit, ſed mediam, ac talem, quæ utrique quodammodo communis eſſe poſſit, pro ordinaria ſtatuiſſe. Sane, uſu in adulteriis, & homicidiis, jam ante Conſtantinum M. pœnam capitis obtinuiſſe, dubitandum non eſt.*

PROPOSITIO V.

Pœna jure naturæ tantum ſtatuitur pro injuria

Digitized by Google

ſaria facta: non 1. *pro imperfectione*, *etſi morali: nec* 2. *in cogitationes*, *etſi pravas*, L. 18. D. de pœn.: *nec* 3. *in id*, *quod viribus humanis impoſſibile eſt.*

DEMONSTRATIO.

Per ſolam *injuriam* actu illatam jus noſtrum læditur, eoque reparandi neceſſitas exiſtit, *Poſit.* 7; ceſſante igitur injuria, omnis quoque ceſſat obligatio. Quod igitur ob *injuriam non factam* cautio aliquando exigatur, id eſt juris poſitivi.

Non autem *I.* pœna ſtatuitur in hominem, qui quadam *imperfectione* laborat; uti ſi ſit furioſus, infans, &c. Hæ enim imperfectiones non ſunt in poteſtate hominum: & vitium non in animo, ſed in corpore conſiſtit. Vid. *propoſit. ſeq.*

Idque verum eſt, etſi *imperfectio* illa ſit moralis; forte quod quis charitatis regulas negligat, &c. His enim vitiis jus alterius non læditur; adeoque cum nemini fiat injuria, nulla ſubeſt reparandi neceſſitas: immo cum cuique natura jus comperat de rebus ſuis pro lubitu diſponendi, is potius injuria agit, qui neceſſitatem alicui imponit de re ſua erogandi. Neque dici poteſt, reparari injuriam, quia etſi avarus cogatur ut eroget, non tamen ideo deſinit eſſe avarus; vitium enim, quod in animo conſiſtit, manet. Vitia igitur animi non pœnam inferunt, ſed carentiam præmii, quod ens perfectiſſimum virtutum actibus deſtinavit.

Sed & *II.* per *cogitationes*, *etſi pravas*, alii non infertur injuria: aliud enim eſt facere injuriam, aliud velle facere; hac ſola voluntate jus alterius non læditur, adeoque fruſtra de reparatione quæritur. Sane, magiſtratus officium ad cogitationes non pertinet, quia in animo conſiſtunt, & ad imperfectiones morales potius referendæ ſunt: ſed & impoſſibile eſt, perſcrutari cogitationes, quippe quod Deo tantum eſt reſervatum; idque teſtatur Livius *lib.* 45. *c.* 24. Hinc regula JCtorum, quod cogitationis pœnam nemo patiatur. *L.* 18. *D. de pœn.*

Hinc qui perverſe de Deo ſentit, ideo puniri nequit, quia non eſt in noſtra poteſtate aliter cogitare: immo Deo illuderet, qui coactus aliter loqueretur, ac cogitaret. At ſi contra leges civitatis cogitationes cum aliis communicat, punitur, non quia cogitavit, ſed quia alios docuit.

Equidem ſcientia punitur in crimine læſæ majeſtatis; ſed hoc ex ratione naturali ſequitur: nam vera cauſa eſt injuriæ actu illata; quia qui malum impedire poteſt, & debet, æque reus eſt: quæ ratio ad cogitationes non pertinet.

Denique, & *III.* pœna ſtatui non poteſt in id, *quod viribus humanis impoſſibile eſt*: facultas enim naturalis agendi ceſſat; ad impoſſibilia autem nemo tenetur. Atque huc retulimus ſingulares de religione opiniones: nemo enim cogi poteſt, ut credat quod perſuadere ſibi nequit.

Supponitur autem impoſſibilitas, quæ excedit vires humanas. Si enim illa oritur ex corruptione morum, pœna omnino in tales actus ſtatui poteſt, quia eſt ſpecies culpæ.

PROPOSITIO VI.

Hinc bella vel ob ſtuporem, vel in pœnam aliarum gentium, non valent. Exc. 1. *ſi cauſa ipſius, vel hominum communis ſit:* 2. *ſi ſcelera in Deum agnitum fiunt; non ſi de eo male ſentiant:* 3. *ſi aſſiſtimus læſis ab alia gente.*

DEMONSTRATIO.

Ex præcedenti propoſitione ſequitur, puniri gentes non poſſe ob *ſtuporem*, quia eſt imperfectio animi, onde alterius jus non læditur, adeoque ubi nulla concipi poteſt reparandi neceſſitas. Hinc male hoc prætextu Hiſpani ſubjugarunt Americæ gentes.

Idem dicendum de aliis criminibus a gente aliqua committi ſolitis; uti ſi inceſtos, Sodomia, &c. ab ea permittitur. Sane, *in pœnam* bellum inferre ei, non poſſumos, quia per hæc crimina jus noſtrum non læditur, nemini fit injuria, adeoque ceſſat reparatio. Præterea pœna tantum infligitur a ſuperiore: gens autem gente non eſt ſuperior. Denique in quos lex ferri non poteſt, in eos nec pœna ſtatui, quia pœna eſt legis executio: non autem lex ferri poteſt niſi in ſubditos.

Aliud obtinet *I.* ſi injuria illa ad nos quoque pertinet; tunc enim noſtrum jus læditur, cujus reparatio exigi poteſt. Uti ſi cauſa ſit communis hominum: tunc enim gens non exigit pœnam qua ſuperior, ſed jus ſuum, injuriam ſibi quoque illatam vindicat; uti *ſi genti quadam promiſcue piraticam exercet:* nam in hanc quoque pœna a quocumque ſtatui poteſt, *vid. L.* 7. *D. de capt.* & *poſtl.* quia ſecuritatem communem hominum turbat, commercia impedit, jus tranſeundi maria denegat, &c. Tales quoque ſunt *anthropophagi*, qui 1. impediunt jus ſepulturæ, adeoque injuriam inferunt ſanctuario, in quo conſervabatur particula imaginis divinæ: 2. eo ipſo jus ſibi arrogant in corpus hominum, quod non eſt

Digitized by Google

creatum ad uſum hominum. Sed & eos huc referre ſolent, qui conſcientiæ ſubditorum vim inferunt. *Vid. Teſmar. in not. ad* §. 40. *lit k.* & §. 48. *lit. a. in fin.* Nam hoc quoque pugnare, ajunt, cum ſocietate humana, adeoque hanc injuriam communem a quolibet Principe vindicari poſſe. Talia quoque ſunt bella illorum heroum, Theſei, & Herculis, qui monſtrorum domitores, eoque beneficia humano generi dediſſe, dicuntur, immo in Deorum numerum relati fuerunt. Denique etiam in tyrannos licite bellum geritur, quia illi quoque ſecuritatem humani generis violant.

Excipimus porro, & *II.* a regula ab initio hujus propoſitionis poſita, ſi injuria in Deum agnitum committitur. Cum enim imperium ab initio toti humano generi competierit, facta poſtea diviſione, ea tantum ad jura humana pertinebat: at poteſtas vindicandi gloriam Numinis, communis, & in ſolidum penes omnes partes manſit. Hinc probantur bella Iſraëlitarum contra populos damnatos: quanquam etiam ſpeciale Dei mandatum acceſſerit.

Equidem Auctor hactenus aſſentit *h. c.* §. *fin.* at in eo errat, quod putat, tale bellum licite geri in gentes, quæ ſcelus in idolum committunt. Etſi enim genti illud idolum ſacrum ſit, non tamen humano generi ſacrum eſt; niſi Creator univerſi ſub illo idolo intelligatur, uti ſi Jovi ſit injuria.

Notanter ſuppoſuimus, injuriam fieri *in Deum agnitum.* Aliud igitur dicendum ſi gens ſaltem male de Deo ſentiat: nam opinio cogi nequit; & hoc eſſet conſcientiæ vim inferre: quæ injuria eſt, & a qualibet gente vindicari poteſt. *Conf. Gordines, e ſociet. Jeſ. in chron. ad ann.* 1589. *Covarruvias in cap. Peccatum, part.* 2. §. 10. *de reg. jur. in* 6.

Denique *III.* aliorum injuriam vindicare poſſumus, *ſi auxilium a nobis expetunt*: tunc enim non jus noſtrum vindicamus, ſed læſus ſuam injuriam perſequitur, & nobis utitur tamquam inſtrumento. Actio igitur hic non eſt noſtra, ſed ejus, cujus jure, & nomine agimus. Hinc cives contra Principem notorie tyrannidem exercentem, auxilia aliorum implorare poſſunt.

Additio.

„ Multa hic notanda occurrunt, quæ in
„ explicatione textus obſervabimus.

P r o p o s i t i o VII.

Talio fit 1. *vel in eadem perſona, vel in alia, quæ pro altera tenetur:* 2. *privatione vel juris ejusdem, vel per tantundem:* 3. *non illata nova turpitudine.* Vid. diſp. noſtra de ſacro ſancto talionis jure §. 46. 47.

D e m o n s t r a t i o.

Talio regulariter fit *I.* in *eadem perſona*, quæ malum fecit: quia culpa, & delictum non excedit perſonam; adeoque in hac ſola reparatio fieri poteſt.

Aliquando tamen etiam in *alia perſona* fieri poteſt, quæ jure pro altera tenetur. Sane, pro delicto civitatis ſinguli cives tenentur, quod eſt fundamentum juris repreſſaliarum. Atque hæc ratio eſt, cur legato noſtro violato violantis legati jure talionis violari poſſint: cives enim approbant civitatis judicium, ejusque Rectoris, & factum illius defendunt, vel ſaltem defendere tenentur. Exemplum illuſtre exſtat in Regulo, quem Carthaginenſes cruci affixerunt, in cujus criminis penſationem poſtea primarii Carthaginenſium cives excruciati fuere. *Gell. Noct. Attic. libr.* 6. *c.* 4. Romani jure talionis 500. Pœnos morti dederunt, quia Pœni totidem cives Romanos occiderant: præterea autem pœnæ loco 300. alios interfecerunt, ut malitiæ quoque pœnam darent. *Liv. libr.* 7. *c.* 15. & 19. Notum eſt exemplum Johannæ Lotharingicæ apud *Serran. ad an* 1430.

Aliud igitur dicendum ſi alia perſona pro alia jure non tenetur: hinc filius pro patre, uxor pro marito, ſervus pro domino talionem non patitur, nec contra. *Vid. Plut. in Timol. in fin.*

Porro, & *II.* talio requirit *privationem juris.* Si enim reo nihil juris aufertur, malum non patitur, adeoque definitio talionis ceſſat. Privari autem debet vel *jure eodem*; hinc is, qui rem mihi abſtulit, non liberatur, pretium, vel duplum pretii reſtituendo, ſed præciſo eandem rem reſtituere tenetur: vel ſi eadem res reſtitui nequit, talio fit per *tantundem*; i. e. æſtimari debet malum, quod reus fecit, & malum, quod ideo viciſſim ei infligendum eſt: quæ æſtimatio quomodo fieri debeat, examinavimus in *Propoſ. III.*

Quæritur igitur, *III.* an talio fieri poſſit idem crimen committendo? Quod merito negamus. Si proinde quis uxorem, vel filiam meam ſtupravit, mihi non viciſſim licet ſtupratoris uxorem, vel filiam violare: ſi quis hominem caſtraverit, ideo non viciſſim caſtrari debet. *Novell. Leon.* 60. Hi actus enim per ſe crimen ſunt, adeoque non reparatur injuria, ſed nova committitur. Polybius valde in Philippum invehitur, quod ſacrilegium Ætolorum pari ſacrilegio taliaſſet. *Lib.* 5. *c.* 3.

Atqui

Digitized by Google

Atqui homicidium alio homicidio penſari poteſt? Reſp. Hoc eſt intra fines officii magiſtratus, quia magiſtratus habet jus vitæ, & necis: at magiſtratui non jus eſt decernendi, vel permittendi adulterium reciprocum, vel caſtrationem; quod prolixe expoſuimus in *Diſſ. de ſacroſancto talionis jure* §. 42.

PROPOSITIO VIII.

Ultra talionem quæ infertur pœna ad emendationem vel ipſius lædentis, vel tertii, eſt mere juris civilis.

DEMONSTRATIO.

Reparata injuria, ſeu patiendo tantumdem, omnis pœna ceſſat, quia malum actionis ceſſat. Sane, naturâ ſufficit ad deterrendam voluntatem a delicto obligatio ad reparandum; hoc caſu enim quia tantumdem boni aufertur, quantum abſtulit, naturaliter nihil ſupereſt, quod voluntatem moveat: & licet homines aliquando nihilominus inducantur ad delinquendum, id tamen non eſt ex inſufficientia pœnæ, ſeu talionis, ſed ex ſpe impunitatis, quod latiturum putent. Sed nec major pœna ſemper ſufficit ad homines deterrendos, quia ſpe impunitatis etiam graviſſima delicta committi ſolent. At quia ſola hac pœna naturali delictorum frequentia impediri in ſtatu hominum adeo corrupto nequit, ob utilitatem publicam, ut ipſi delinquentes, aliique deterreantur in poſterum, varia pœnarum augmenta jure civili ſtatuta ſunt, quibus vel cruciatus augentur, vel ignominia reparationi jungitur. Ut proinde ſola utilitas publica cauſa ſit augmenti pœnarum.

PROPOSITIO IX.

Æſtimationem injuriæ auget animus, ſeu propoſitum.

DEMONSTRATIO.

Animus, ſeu propoſitum peccandi, non auget pœnam naturalem, i. e. æſtimationem injuriæ, quæ læſo debetur, & quæ finitur præſtando tantundem, quantum alteri abeſt, At quia diximus, ultra talionem a magiſtratu, ob utilitatem publicam, pœnam infligi poſſe, in hac æſtimatione omnino inſpiciendus eſt animus, ſeu propoſitum; & gravius punitur ille, qui ex malitia peccat, quam is, qui ex negligentia.

Sed & porro minuitur aliquando talio naturalis ex eadem utilitate publica, reſpectu habito ad imbecillitatem humanam: atque hinc doloſa homicidia graviorem æſtimationem patiuntur, quam culpoſa; quod etiam jure divino obſervatum fuit. Id ergo meri juris civilis eſt.

Equidem Stoici omnia delicta æqualia dixere: *Cicero* 4. *Paradox.* & *pro Milon.* dum comparat vitam Africani cum morte Clodii. Conf. *Socrat. apud Plat. L. ult. de leg.* Quod ſuo ſenſu verum eſt Nam ſive parva, ſive magna res ſit ablata, æque furtum eſt ratione furis; æque vitium eſt, & exceſſus: adeoque æque forma furti. At non idem eſt ratione æſtimationis, tum damni, tum pœnæ; quæ omnino major eſſe debet, ubi major eſt læſio. Ita Cicero poſtquam dixit, peccati rationem in eo eſſe, quod non licet, indeque eo facto æque peccatum eſſe, ſive res magna, ſive parva ſit, ita pergit: *Nos in vita non qua cuique peccato pœna, ſed quantum cuique liceat, ſpectare debemus; quidquid non oportet, ſcelus eſſe.* Non igitur intellexit mentem Stoicorum Horatius, dum 1. *Serm. Sat.* 3. *v.* 96. *ſeqq.* refutat delictorum æqualitatem:

Queis paria eſſe fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum eſt: ſenſus, moresque repugnant, &c.
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet, idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus divum ſacra legerit: adſit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas;
Ne ſcutica dignum, horribili ſectere flagello.

Quo major ergo malitia eſt, eo majorem reparationem leges civiles ſtatuere, & eo graviorem pœnam infligere poſſunt.

PROPOSITIO X.

Jus puniendi non competit privato, ſed ſoli magiſtratui.

DEMONSTRATIO.

Hic perpetuus eſt Auctoris error, jure naturæ unumquemqoe læſum, quin & alium non æque nocentem, pœnam a lædente ſumere poſſe; quod paſſim jam refutavimus. Nam 1. privatus in privatum, par in parem, natura nullum jus habet. 2. Ad pœnam etiam invitus cogendus eſt; jus autem cogendi non niſi ſuperior habet. Unde 3. pœna eſt effectus imperii; quod par in parem non habet. Sed & 4 pœna natura infligi non poteſt niſi prævia cauſæ cognitione; hæc autem privato in parem nullibi conceſſa eſt; nedum in propria cauſa. 5. Communi gentium conſenſu conſtat, adminiſtrationem juſtitiæ magiſtratui conceſſam eſſe; pars autem ejus adminiſtrationis eſt diſtributio pœnarum.

PROPOSITIO XI.

Pœna finitur 1. morte, 2. remiſſione.

Digitized by Google

D e m o n ſ t r a t i o.

I. Morte finiri pœnam, certum eſt, 1. quia effectus pœnæ eſt ut injuria tollatur patiendo tantundem: hæc paſſio locum naturaliter habere non poteſt, niſi in perſona, quæ læſit, adeoque tantum ea vivente; poſt mortem enim malum pati nemo poteſt. 2. Pœna eſt æſtimatio demeriti, uti præmium æſtimatio meriti: meritum autem, atque demeritum, extra perſonam eſſe nequeunt, non magis, quam unius actio poteſt videri actio alterius. Sed & 3. effectus pœnæ conſiſtit in ſenſu: unde nec infans, nec furioſus, puniri naturaliter poſſunt, quia ſenſum pœnæ non habent; nedum mortuus. Unde 4. hæredes ex delicto defuncti ad pœnam non tenentur: non ex ſuo facto illicito, quia nihil peccarunt; nec ex jure defuncti, quia pœna ſaltem tenet ſuos auctores. *L. 22. C. de pœn.* Aliud eſt ſi talio ex bonis defuncti fiat, de quo plenius actum eſt in *Diſput.* noſtra *de obligatione hæredis ex delicto defuncti.*

II. De *remiſſione* pœnæ Auctor agit infra §. 22. *ſeq.* Ea finitur omnino pœna, ſi jus ſit partis læſæ, non ſi jus ſit ſuperioris punientis: unde nec e contrario ſuperior pœnam remittere poteſt, ſi de jure privati agitur.

A d §. I.

F a c t a] „ Nam ex hypotheſi Auctoris actiones dantur aut ob injuriam *non factam*, aut ob *factam*: *L. 2. c. 1.* §. 2. Quando *ob non factam* injuriam bellum licitum ſit, explicavit *d.* §. 2. *in. fin.* & §. *ſeq.*

Priorem partem jam abſolvimus] „ Poſtquam enim in genere ſuppoſuit, ob injuriam factam *reparandum eſſe id, quod noſtrum eſt, vel fuit*, aut quod nobis *debetur*; pergit, *noſtrum aliquid eſſe* vel communi hominum jure, vel jure ſingulari (Vid. *libr. 2. cap. 2. usque ad cap. 11. Diſſ. proœm. VI.* §. 1. *ſeq*). *Deberi autem nobis aliquid*, vel ex jure naturæ, vel ex jure gentium (vid. *libr. 2. cap. 11. usque ad cap. 20. Diſſ. proœm. VII.* §. 1. *ſeq.*) Utrumque autem reparari debere concludit.

Supereſt poſterior de pœnis] „ I. e. ſupereſt ut demonſtremus, quomodo injuria facta punienda ſit.

Quod origo ejus, & natura minus intellecta multis errationibus cauſam dedit] „ Verum eſt, naturam, & originem pœnarum hactenus ſatis cognitam non fuiſſe: ſed ü dicendum quod res eſt, nec Grotii principia rem exhauriunt. Meliora ſunt quæ B. Parens de origine pœnarum initio hujus capitis diſſeruit, & quæ compendio, paucis mutatis, nunc proponemus.

„ *I.* Ex omni facto illicito, quo jus alterius læditur, oritur reparandi neceſſitas, i. e. obligatio jus ſuum cuique tribuendi. *Vid. Diſſ. proœm. XII.* §. 518.

„ *II.* Reparatio illa fit 1. per reſtitutionem damni dati, 2. per paſſionem tantundem mali, quantum fecit.

„ *III.* Reſtitui igitur debet damnum injuria datum, ſive reddendo rem ipſam, quæ apud delinqoentem exſtat, ſive ſolvendo æſtimationem, ſeu tantundem. *Vid. B. Par. Diſſ de obligat. ex del. def.* §. 5 *n.* 5. & §. 10. Cum enim læſus ex facto delinquentis minus ſuo habeat, naturali ratione tantundem ejus patrimonio detrahi debet, donec patrimonium læſi redintegretur.

„ *IV.* Cum vero is, qui deliquit, præter demtionem rei, jus alterius lædat, ſecuritatem a natura ſingulis conceſſam violet, angorem, dolorem, & perturbationem animi læſo accerſat, &c. hanc quoque injuriam reparare, i e. tantundem mali pati tenetur, quantum fecit.

„ Atque hæc reparatio, quæ per talionem fit, pœna dicitur: eaque vera ratio eſt *pœnarum privatarum*, quas JCti Romani ultra ſimplum, in duplum, triplum, vel quadruplum ſtatuerunt; quæ proinde non ex jure civili, ſed ex jure naturæ originem habent.

„ Sed & *pœnæ publicæ* ex eodem fonte oriuntur. Cum enim is, qui jus alterius lædit, vel aliquid legibus contrarium admittit, auctoritatem quoque magiſtratus violet, hanc quoque injuriam in magiſtratum per contemtum legum commiſſam reparare, i. e tantundem mali pati tenetur, quantum fecit.

„ *V.* Hinc jam facile conſtat, hanc talionem non conſiſtere in eodem malo præciſe infligendo; v. gr. ut dens pro dente, oculus pro oculo, &c. facto naturali eruantur; hic enim per rei naturam tantundem mali definiri nequit: ſed fieri id debet per æſtimationem, juxta arbitrium boni viri, ubi malitia lædentis, dignitas læſi, locus ubi læſio facta eſt, &c. in æſtimatio-

Digitized by Google

„ tionem veniunt, & juxta gradus injuriæ, &
„ malitiæ, pœna, ſeu talio augetur; quod
„ optime obſervarunt Romani JCti in *L. 16.*
„ *D. de pœn.* Quibus principiis poſitis tota
„ ratio pœnarum perſpicua erit.

Malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis] Rectius definivimus pœnam, *privationem boni noſtri propter culpam.*

Additio.

„ Hæc definitio non differt a priori: nam
„ ille quoque, qui privatur jucunditate ali-
„ qua, v. gr. in liberis, &c. patitur ma-
„ lum aliquod.

Atque ideo ad paſſiones ſunt referenda]
„ Revera enim mali aliquid patitur qui ad
„ operas damnatur.

Proprie pœnæ non ſunt] „ Etſi enim ma-
„ lom hic ſit paſſionis, id tamen non eſt ob
„ malum actionis, ſed jus quæſitum aufer-
„ tur ob utilitatem publicam, &c. Ita enim
„ ob morbum contagioſum, v. gr. lepram,
„ commerciis interdici alicui poteſt, *Levi-*
„ *tic.* 13; ob corpos mutilum excludi a di-
„ gnitatibus, *Deuteron* 23 1; ob impurita-
„ tes quaſdam a cœtu, & conſortio homi-
„ num, *Levit.* 15.

Ob ſimilitudinem, & per abuſionem]
„ Quia revera malum aliquod patitur, etſi
„ citra culpam, ſeu malum actionis.

2 *Natura ipſa dictat*] „ Per convenientiam,
„ ſcilicet, cum ſocietate humana. At ſæpius
„ dictum eſt, tale dictatum non dari, quia
„ humana ſocietas non exiſtit: adeoque ex
„ alia naturæ ratione originem pœnarum de-
„ monſtravimus.

Ut qui male fecit, malum ferat] „ Omnis
„ enim injuria tolli debet; eaque eſt naturæ
„ obligatio: non autem reparatur niſi reſti-
„ tutione rei, & damni; & præterea per ta-
„ lionem, quæ eſt æſtimatio, ſeu penſatio
„ mali, quod illatum eſt.

Quod antiquiſſimum, & Rhadamantheum jus vocant] „ De antiquitate hujus juris
„ vide *pr. h.* §. *propoſ. III.*

Adverſus omnes homines ut cives] „ Ejuſ-
„ dem ſcilicet reipublicæ, cujus caput Deus
„ eſt.

Injuſte agenti non luendam pœnam] „ Conf.
„ *Salluſt. Jug. c. 20. & 31. Catil. c. 51. Pa-*
„ *chymer. Hiſt. 6. Euripid. in Hecub. v. 844.*
„ *Sophocl. in Oedip. tyrann. v. 553. Teſm. h.*
„ *Senec. de ira, c. 30.* & in *Herc. fur.*
„ *v. 735. Plat. in Eutyphr. Euripid. in*
„ *Hippol. Coron. v. 938.*

Malitiæ medicatricem] „ Nam pœnæ ſunt
„ inſtar medicinæ, qua affecta corpora cu-
„ rantur. *Teſmar. h.* & *Grot. infr.* §. 7.
„ *n. 1.* Add *c. 1. c. 23. q. 5. Liv. 28. 27.*
„ *Senec. de ira lib. 1. c. 16. Tac. Annal. 1.*
„ *c. 49.*

Quæ proprie ita nominatur] „ Et quæ in- 3
„ fliguntur ob malum actionis.

Ut delicto reddatur] „ Pœna enim eſt æſti-
„ matio malitiæ, ſeu malæ actionis, *L. 41.*
„ *D. de pœn.*

Quod ad pœnas etiam, quæ a Deo irrogantur, pertinet] „ Si ſcilicet Deus malum in-
„ fert hominibus propter peccata. Cæterum,
„ non omnia mala a Deo illata ſunt pœnæ;
„ aliquando enim ſunt beneficia: ſemper au-
„ tem jus Dei eſt, creaturæ ſuæ calamitates
„ inferre; quod thema latius explicavi ſupra
„ *libr. 1. c. 1. §. 10. n. 6.*

Latet culpa, ubi non latet pœna] „ Tunc
„ igitur malum patitur ob malam actionem,
„ quæ homines, non Deum latet. Cæterum,
„ ſæpius Deus malum hominibus infert, ubi
„ nec culpa, nec pœna eſt, exemplo Jobi:
„ jure enim dominii, quod in vitam, & in
„ res terreſtres habet, pro lubitu de utriſ-
„ que diſponere poteſt.

Ad §. II.

An *ad aſſignatricem, an vero ad expletricem juſtitiam pœna pertineat*] Quid auctor per has juſtitiæ ſpecies intelligat, vidimus ſupra *libr. 1. c. 1.* §. 8. ubi ſimul notavimus, jure naturæ nullam proportionem, neque aſſignatricem, neque expletoriam, i. e. neque geometricam, neque arithmeticam locum habere. Cæterum, ſi quædam proportio attendenda eſſet, pœnæ ad expletricem juſtitiam potius pertinent, quia tendunt ad reparationem injuriæ, adeoque ad expletionem juſtitiæ. 1

Ideo ad aſſignatricem juſtitiam pœnas referunt] „ Quia non videtur præciſe expleri fa-
„ ctum; ſed pro qualitate, & circumſtan-
„ tiis facti pœna attribuitur, ſeu aſſignatur.

Verum non eſſe, in principio operis hujus oſtendimus] „ Scilicet *libr. 1. c. 1.* §. 8. ubi
„ ſimul refutat eos; qui ajunt, juſtitiam
„ attributricem verſari circa res ſingulorum.

Id per conſequentiam duntaxat evenit]
„ Immo id ipſum eſt ex juſtitia expletrice,
„ quia præciſe injuria reparari, i. e. tantun-
„ dem mali reddi debet.

Æqualitas inter culpam, & pœnam] „ Æqualitas inter culpam, & pœnam, neceſſario eſſe debet, quia delinquens tantundem pati debet mali, quantum mali fecit.

Eodem ſpectat lex divina] „ Verba *Deut. XXV. v.* 2. hæc ſunt: *pro menſura peccati erit & plagarum modus.*

Et Novella Leonis] „ Verba *Novel.* 34. ita ſe habent: *ubi enim injuriæ ultio, quando injuria affecto damnum injuria datum non reſarcitur;* & *Nov.* 66: *ut juſtitiæ libram non plus æquo ad miſericordiam inclinare, ita neque nimia auſteritate delinquentibus graviorem, quam peccatum requirat, pœnam imponi, honeſtum eſt.*

Sed nec alterum, quod illi ponunt] „ Qui ſcilicet pœnas ad juſtitiam aſſignatricem referunt.

Pœnas omnes venire ex toto ad partem] „ I. e. comparatam, eoque geometricam proportionem hic obtinere, *d.* §. 8. *n.* 2.

Nec in tali æqualitate] „ Hanc enim ſæpe locum habere, dixit, non ſemper, *d.* §. 8. *n.* 2.

Nec in proceſſu a toto ad partem] „ Quia in juſtitia aſſignatrice aliquando ſimplici commenſione attributionem fieri, dixit *d.* §. 8. *n.* 2.

Sed in habenda ratione ejus aptitudinis, quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat] „ Plurima circa hæc principia auctoris notavimus *d.* §. 8. Diximus, 1. aptitudinem plane ad jus non pertinere, adeoque nec ad juſtitiam aſſignatricem: 2. proportionum uſum in jure nullum eſſe, adeoque fruſtra de his ſubtilitatibus quæri.

„ Quid vero Grotius per *aptitudinem*, ſeu jus naturæ laxius, & quid per *jus ſtricte dictum*, ſeu facultatem, intelligat, late explicavimus ſupra *libr.* 1. *c.* 1. §. 4. 5. 6; ubi ſimul notavimus, hanc diſtinctionem nullum effectum in juris naturæ tractatione, quatenus de jure hominum inter ſe agitur, habere.

Non eo tamen id ſpectat, ut ipſi accedat aliquid, quod aſſignatrix juſtitia poſtulat] „ Senſus eſt, quod etſi aptitudo quoque in pœnis requiratur, eoque pœnæ ad juſtitiam aſſignatricem ſpectare videantur, non tamen talis aptitudo hic ſit, qualem *aſſignatrix juſtitia* poſtulat, quippe cujus natura in eo poſita ſit, ut quæ juris ſunt alteri permittantur, aut impleantur, *prol.* §. 10; cum juſtitia comes ſit earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt, *libr.* 1. *c.* 1. §. 8. *n.* 1. Quæ examinavimus *ibidem.*

Quam vulgo commutatricem vocant] „ *d. libr.* 1. *c.* 1. §. 8.

Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur] „ Nimirum, malum pro alio malo, quod fecit.

Sicut in contractibus fieri ſolet] „ Nam fingunt, eum, qui mali aliquid facit, conſentire in pœnam, adeoque quaſi ex pacto teneri. *Vid. n ſeq.*

Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus, pœnam deberi ei, qui deliquit] „ Ita Cicero ait, *pœna tanto facinori debetur.*

Nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet] „ Delinquens autem nullum jus habet in eum, quem lædit.

Æquum eſſe ut puniatur] „ Rectius pœna ei *deberi* ideo dicitur, quia meretur pœnam ex facto ſuo illicito.

In pœnis primo, ac per ſe, exerceri expletricem juſtitiam] „ Hoc refutavimus ſupra *libr.* 1. *c.* 1. §. 8; & demonſtravimus, in jure nullum eſſe proportionum uſum, nedum dari aliquam juſtitiam expletricem, ſeu commutativam. Si vero proportio quædam obſervanda eſſet, negari nequit, pœnam infligi debere juxta juſtitiam expletricem.

Quia ſcilicet qui punit, &c. jus habere debet ad puniendum] „ Ei enim debetur reparatio; adeoque hactenus in alterum ei jus competit. *Vid. n. præc. in fin.*

Quod ad contractuum naturam accedit] „ Immo toto cælo differt obligatio, quæ ex contractu eſt, & ea, quæ eſt ex delicto, & unde pœna debetur. *Prior* obligatio oritur ex utriusque conſenſu, & ex facto quoque licito: *poſterior* ſemper ſupponit factum illicitum; & pœna debetur etiam non conſentienti, immo & invito.

Quia ſicut qui vendit, &c. obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia, quæ venditionis ſunt] „ Vox *venditionis* natura ſua (quam ſcil. lex civilis, & uſus ei indidit) indigitat negotium, quo res pro pretio utriusque conſenſu in alterum transfertur: qui proinde ait, ſe vendere, ille omnia expreſſiſſe videtur, quæ natura vocis comprehenduntur.

Ita qui deliquit, ſua voluntate ſe videtur obligaſſe pœnæ] „ Fallit hæc comparatio: delinquens enim non ideo tenetur, quia pœnæ ſe obligare voluit, ſed quia dolo, vel culpa jus alterius læſit; adeoque etiam in-

„ vitus

Digitized by Google

„ vitus ad reparandam injuriam, patiendo
„ tantumdem mali, quantum fecit, tenetur.
Ita ut qui directe vult peccare, per conſequentiam & pœnam mereri voluerit] „ Immo etſi declaret, ſe ſpe impuni atis deliquiſſe, tamen inde obligatur ad pœnam.
Ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti] „ Ipſe non ſe
„ ſubdit pœnæ, quia nolens quoque repara-
„ re tenetur malum, quod alii intulit.
Suo merito jam tum puniri, i. e ſua voluntate] „ Immo hæc plane diverſa ſunt; *ſuo*
„ *merito* enim puniri, nihil aliud eſt, quam
„ puniri ob malum actionis, etſi puniri no-
„ lit, & contrariam declaret voluntatem.
In ſervitutem ſui conſenſiſſe dicitur] „ Hoc
„ verum quoad operas, & res ſuas, qua-
„ rum arbitrium in dominum conſenſu ſuo
„ transfert, & jure transferre poteſt: jus
„ autem vitæ, & necis, non tranſit ex con-
„ ſenſu, ſed ex diſpoſitione legis in pœnam.
Eſt hic quodammodo datio, & acceptio]
4 „ Valde improprie, & allegorice magis,
„ quam vere hæc ita dici, apparet ex adje-
„ cta voce *quodammodo*.
Sed & quæ legibus ſunt vetita] „ Immo
„ a veteribus JCtis eo ſenſu contractus nun-
„ quam appellantur.

A D §. III.

Hujus *juris ſubjectum, i. e. cui jus debetur.*] „ Intelligit perſonam, cui jus pu-
„ niendi competit.
Per naturam ipſam determinatum non eſt]
„ Auctor hic repetit errorem, quem ſupra *lib.* 1. *c.* 1. §. 10. & 14. & *c.* 2. §. 5. *n.* 3. late refutavimus: nimirum, jus puniendi competere omnibus, qui ſimili crimine non laborant; & hoc ſenſu hos eſſe ſuperiores ei, qui nocuit: quod Auctor ex dicto Caini, & reſponſo Servatoris, probare voluit. Diximus in allegatis locis, pugnare cum naturæ ratione, privato, & pari competere imperium in alios, nedum in propria cauſa. Diximus, Cainum metum tantum vindictæ exponere, non jus: Servatorem autem non concedere jus puniendi adulteram accuſantibus, ſed exprobrare ipſis ſaltem propria vitia.

Sed & ſupra jam probavimus, jus puniendi ab initio competiiſſe toti humano generi, eoque diviſo ſingulis civitatibus; quæ aliquando jus ſuum in unum, vel plures confert. *Conf. ſupr.* § 1. *propoſ.* 10. Numquam ergo competit privatis, niſi 1. in caſu neceſſariæ defenſionis, 2. ubi lex id permittit. De quo §. 17.

Additio.

„ Noſtra principia circa originem judicio-
„ rum, & jus puniendi, expoſuimus in *Diſſ.*
„ *proœm. XII* §. 612. *ſeq.*
Convenientiſſimum eſſe, ut id fiat ab eo, qui ſuperior eſt] „ Natura autem ſuperiores
„ ſunt patresfamilias (non ergo, ut Auctoe
„ putat, quilibet homo, qui eiusdem crimi-
„ nis reus non eſt) Inter familias ipſas au-
„ tem ſi quid admittitur, non poteſt alicui
„ ſuperiori jus puniendi nocentem compete-
„ re, quia familiæ communem ſuperiorem
„ non habent: adeoque jure belli, ſeu ne-
„ ceſſariæ defenſionis demum læſus a nocen-
„ te pœnam ſumere debet. Quis vero nocens
„ ſit, ex fine demum litis, ſeu ex victoria
„ apparebit.
Non tamen ut omnino hoc demonſtret eſſe neceſſarium] „ Immo id abſolute neceſſarium
„ eſt intra fines familiæ, in qua ipſa natura
„ patrem ſuperiorem conſtituit.
Niſi vox ſuperioris eo ſumatur ſenſu, ut is, qui male egit, eo ipſo ſe quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe] „ Nemo unquam vo-
„ cem *ſuperioris* hoc modo intellexit.
In cenſum beſtiarum] „ Nec hoc concedi
„ poteſt, quælibet peccata ita deformare ho-
„ minis dignitatem, ut ob ea patrata ſtatim
„ velut inter beſtias ſit referendus: nulla ra-
„ tio naturæ ideo allegari poteſt. Vid. *Puf.*
„ *lib.* 8. *c.* 3. § 1. Sane, cum omnes ho-
„ mines delinquant, omnes in cenſum be-
„ ſtiarum detrudi deberent, & ſic non ma-
„ gis alter huic, quam hic alteri ſubjectus
„ eſſet.
Quod a Theologis quibusdam] „ Ex igno-
„ rantia principiorum juris naturæ. Sed &
„ plane alio ſenſu id Theologi illi dixere.
Natura evenit ut melior ſequiori imperet]
„ Refutavimus hoc alibi. Sane, prudentia
„ nemini jus tribuit in imprudentiorem, &
„ quilibet ſe prudentiorem altero aſſereret.
„ Optime dictum hoc explicat *Puſendorf. l.*
„ *c.* § 1.
Deteriora comparata eſſe in uſum meliorum]
„ Immo hoc univerſaliter verum non eſt,
„ & inprimis in moralibus fallit, quia quili-
„ bet inter meliores recenſeri cupit. Quis er-
„ go judex?
Cui conſequens eſt, ut ſaltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat] „ Immo
„ nec ab innocente puniri nocens poteſt,
„ quia jus illius læſum non eſt: ſed & fallit
illa

Digitized by Google

,, illa regula in ſuperiore, qui etſi æque nocens ſit, tamen nocentem punire poteſt.

Quo Chriſti ſententia pertinet] ,, Servator non ait, adulteram puniri non poſſe a legitima poteſtate, etſi in pari reatu conſtituta; ſed in Scribis, & Phariſæis improbat, quod contra æquitatem accuſent adulteram, cum æque adulteri, adeoque in pari reatu conſtituti ſint.

Quod ideo dixit] ,, Diximus, Servatorem non voluiſſe indicare, Phariſæos ideo judices eſſe non poſſe, quod æque nocentes eſſent: nam de eo plane quæſtio non erat; conſtabat enim, ſolum magiſtratum de adulterio cognoſcendi jus habuiſſe. Sed de ſola accuſatione quærebatur, an ſcil. Phariſæi adulteram ream facere poſſint, cum ipſi ejusdem criminis rei eſſent.

Quapropter inexcuſabilis es, o homo, qui alium damnas] ,, Immo nec Apoſtolus hic ait, judicem eſſe non poſſe qui æque nocens eſt: contrarium enim in Davide, aliisque, videre licet. Sane, ille non deſiit eſſe judex, licet & homicidium commiſerit, & adulterium. Apoſtolus ergo dehortatur ſaltem doctores, ne id committant, quod in aliis damnant. *Vid ad Rom. cap.* 2. *v.* 21. 22. Vitia igitur docentium reprehendit; non vero ſtatuit, nocentem ab æqua nocente puniri non debere. Egregie rem explicat Ziglerus in *notis h. l.* ubi ita loquitur: *Hoc effatum non huc pertinet, ut velit definire, nocentem ab æque nocente puniri non debere; ſed ut quæſtionem captioſam declinaret, & indirecte reſpondendo judicum inquinatiſſimorum vitia reprehenderet.*

Non poteſt ullam auctoritatem habere] ,, Scilicet, inter bonos viros, qui ſemper male de tali judice opinabuntur: at auctoritatem omnino habet contra peccantem.

Unusquiſque de alio judicaturus, de ſe ipſo primum judicet] ,, Ambroſius virtutem, & perfectionem hic inculcat; hortatur judicem, ne ipſe peccet, quia damnando alios ejusdem peccati reos ſe ipſum damnaret. Utitur igitur hoc argumento, ut judices a peccando deterreat.

Ad §. IV.

Auctor ait, punientem neceſſario finem habere debere, *th.* 4. & 5; ideoque tres fines pœnarum ſtatuit: 1. emendationem ejus, qui deliquit: 2. utilitatem ejus, contra quem peccatum eſt: 3. exemplum ratione reliquorum, *th.* 6. *ſeq.* Nos diximus, unicum pœnarum finem natura eſſe reparationem injuriæ, ſeu talionem; nam ubi ſatisfactum, & jus læſi reparatum eſt, ceſſat injuria, eoque delictum.

Reliqui autem fines omnes ſunt juris poſitivi, ut emendatio ejus, qui peccavit, ſenſu pœnæ, *L.* 20. *D. de pœn.* & exemplum reliquorum, ut deterreantur. *Vid.* §. 1. *propoſ.*

Nocentibus injuriam non fieri ſi puniantur] Quia jus alterius lædunt, quod reparari natura debet.

Inde vero non ſequitur, omnino puniendos. Neque id verum eſt] Nam remitti aliquando injuria a læſo poteſt; & tunc ſatisfactum ei eſt. At id generaliter non obtinere, infra videbimus.

Et Deus] ,, Si Deus quælibet peccata ſtatim puniret, nemo hominum ſupereſſet; nullus enim eſt, qui non peccet. *Lactant. de ira cap.* 20.

Et homines condonant] ,, De remiſſione delicti agemus infra §. 21. *ſeq.*

Ne pereatur] ,, Adeoque ne vel is, qui nocuit, amplius nocere poſſit, vel ut alii deterreantur ne peccent.

Non & interficiendos, niſi id expediat] ,, Adeoque remitti pœna poteſt ſi id expedit.

Ut nocere ei non debeat, niſi &c.] ,, Quod homo homini nocere non debeat, non eſt ex aliqua conſanguinitate, ſed quia jus in alterius res, & actiones, nullum habet; indeque extra facultatis a Creatore conceſſæ fines, eoque injoria ageret: ad cujus reparationem cogi poteſt.

Niſi boni alicujus conſequendi cauſa] ,, Rectius, niſi injuriæ reparandæ cauſa.

In Deo alia res eſt] ,, Qui nocere poteſt etiam non conſequendi alicujus boni cauſa; quod verum eſt: at tunc non eſt pœna.

Dei enim actiones niti poſſunt ipſo ſummi dominii jure] ,, Vi cujus plenum jus in vitam, & bona hominum habet; quod late explicavimus *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 6. & *c.* 4. §. 7. *n.* 1. Conf. *proleg.* §. 18. & infra *l.* 2. *c.* 21. §. 14. *n.* 1. *l.* 3. *c.* 1. §. 4. *n.* 3. & *c.* 4. §. 9. *n.* 1.

Præſertim ubi meritum hominis ſpeciale accedit] ,, Cum enim Deus, tanquam omnium rerum arbiter, ſine cauſa vitam, & bona hominibus pro lubitu auferre poſſit; multo magis id poterit ſi ex juſta cauſa fiat.

Etiamſi

Digitized by Google

Etiamſi finem nullum ſibi proponant extra ipſas] „ Senſus eſt, Deum punire poſſe quia vult, etſi extra hanc voluntatem aliam cauſam non habeat. At bene notandum eſt, noxam hanc non eſſe pœnam: adeoque Deus nocere quidem pro lubitu poteſt, at non punire, niſi ob delictum præcedens.

Res ſingulas Deus facit propter ipſas, etiam impium ad diem malum] „ Dictum hoc plane huc non pertinet; nedum interpretatio Auctoris admitti poteſt. Salomon non ait, Deum ſine ulla cauſa, & delicto non præcedente, punire homines poſſe; id enim juſtitiæ ejus repugnaret: ſed aſſerit ſaltem, Deum eſſe cauſam omnium; ita enim Vulgata vertit: *univerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus;* & tunc addit, *eum feciſſe etiam impium ad malum diem.* Quod iidem propter ſemetipſum fecit, ut manifeſtet juſtitiam ſuam, puniendo eos, quos bonos creavit, & qui impii facti ſunt: adeoque non ſine fine.

Non alio fine hoc facit, quam ut puniat] Contrarium ex hoc ipſo loco apparere, dixi.

Receptiorem interpretationem] „ Non quaſi Deus res ſingulas faciat *propter ipſas*, ſed *propter ſemetipſum.*

Eodem res recidet] „ Verum ſenſum illius dicti jam explicavi.

I. e. jure ſummæ libertatis, & perfectionis, nihil extra ſe quærens] „ Hic ſenſus repugnat juſtitiæ divinæ: omnis pœna ſupponit delictum; adeoque nec Deus punire poteſt niſi ob malum actionis.

Αὐτοφυὴς] „ Natus ex ſe ipſo.

Quia non eſt natus ex aliquo] „ Ipſe enim eſt cauſa neceſſaria omnium rerum, eoque æternus, i. e a ſe ipſo. At inde non ſequitur, eum punire ſine cauſa homines poſſe: nam cum ens ſit perfectiſſimum, nihil facere poteſt, quod perfectioni illi ſit contrarium. Equidem pro lubitu Deus vitam, & bona hominibus, etiam piiſſimis auferre poteſt; at tunc non eſt pœna: neque id facit tanquam judex, ſed tanquam rerum omnium arbiter, & dominus; quæ duo confundit Auctor.

Cum dicunt, eum voluptatem capere ex ipſorum malo] „ Quia id promeriti ſunt: adeoque Deus voluptatem capit dum ſatisfacit juſtitiæ ſuæ, & irridet impios, quod leges Creatoris ſui tam pertinaciter tranſgredi audent.

Tum vero extremum judicium, &c.] „ Auctor ut probet, Deum jure ſummæ libertatis citra ullum finem emendationis punire, provocat ad exemplum ultimi judicii, & obdurationem quorumdam in hac vita; in neutro enim caſu emendationis finem eſſe, ait: unde concludit, Deum punire non ne peccetur, ſed pro ſuo lubitu. Equidem ſi præter emendationem alius finis pœnarum non daretur, vera eſſet ſententia auctoris: at nos finem pœnarum unicum ponimus in reparatione injuriæ, quæ fit patiendo tantundem. Hunc autem finem Deus ipſe, dum punit, reſpicere debet, nec abſque injuſtitia illum omittere poteſt.

Quod contra Platonem, &c] „ Qui Deum quoque ad emendationem, adeoque ad certum finem punire, ait.

At homo cum hominem ſibi natura parem 3
punit] „ Par parem natura punire nequit ſi ſuperior adeſt; uti ſemper adeſt ſi inter membra familiæ res agitur: paterfamilias enim judex eſt naturalis. *Vid. Diſſert proœm. XII. §. 612. ſeq.*

Aliquid ſibi debet habere propoſitum] „ Hoc verum de judice puniente. At is finis natura neque emendatio eſt, neque exemplum, uti Auctor putat, ſed reparatio injuriæ, quæ fit infligendo tantundem mali, quantum alter fecit.

Non debere in malo cujusquam acquieſcere ulciſcentis animum] „ Judex odio cauſæ punire debet, non odio perſonæ. Si tamen judex contrarium facit, non contra juris, ſed contra perfectionis regulas peccat.

Sed boni alicujus cauſa] „ Præcipua cauſa eſt reparatio injuriæ: reliquæ cauſæ ſunt mere civiles.

Quædam eſſe honeſta ſimpliciter, &c.] „ I. e. per ſe, & ex ſua natura: ut clementia, liberalitas, &c.

Quædam ob aliquam neceſſitatem] „ Qua ceſſante actus deſineret eſſe honeſtus.

In pœnarum exactione] „ Recte: quia alius finis, quem puniens ſibi proponit, honeſtus non eſt, extra neceſſitatem; quæ conſiſtit in reparanda injuria.

AD §. V.

ADEO *per ſe caret ratione, ut ſæpe feratur* 4
in ea, quæ non læſerunt] „ Hinc iram furorem, & inſaniam vocat. (*Senec. Epiſt.* 18. & 114.)

Ac proinde nec juri naturæ] „ Utpote

 „ quod

,, quod non ex affectibus, non ex impetu,
,, & mero inſtinctu, ſed ex ſola ratione ori-
,, tur.
Quia id eſt dictatum naturæ rationalis, & ſocialis] ,, Dictatum *naturæ rationalis* Aucto-
,, ri dicitur jus naturæ laxius; dictatum *na-*
,, *turæ ſocialis* ei vocatur jus naturæ ſtricte ſic
,, dictum: at neutrum agnoſcimus. Sane, nec
,, jus ſociale, nec rationale, ſeu jus huma-
,, næ naturæ, in ſenſu Auctoris dari, de-
,, monſtravimus ſupra *L.* 1. *c.* 1. §. 9. *ſeq.*
,, & *Diſſert. proœm. I. & II.* Jure naturæ
,, nihil aliud ad juſtitiam pœnæ requiritur,
,, quam malum actionis, propter quod no-
,, cens mali aliquid viciſſim pati tenetur. Ne-
,, que tunc ratione juſtitiæ intereſt, an pu-
,, niens id faciat vindictæ cauſa, & an vo-
,, luptatem inde capiat, an non; nam id
,, ad perfectionis regulas pertinet, adeoque
,, ad alterius diſciplinæ partes pertinet.
Nihil agendum, quo noceatur homini alteri] ,, Vide *ſupra* §. 4. *n.* 2. *Proleg.* §. 8.
Niſi id bonum aliquod habeat propoſitum]
,, Propoſitum autem bonum non eſt niſi qua-
,, tenus tendit ad reparationem injuriæ.
In ſolo autem inimici dolore nullum eſt bonum] ,, Si puniens ſolam vindictam ſibi pro-
,, poſitam habet, vitioſe agit, non injuſte:
,, manet enim propoſitum primarium, repa-
,, ratio injuriæ. Sane, reo non fit injuria,
,, qui malum patitur quia male fecit.
Ita nude ſpectato] ,, I. e. nullo reſpectu
,, habito ad emendationem: rectius, ad re-
,, parationem injuriæ.
Niſi falſum, & imaginarium] ,, Quod in
,, ſola voluptate vitioſa conſiſtit.
2 *Atque hoc ſenſu*] ,, Quando pœna ſaltem
,, vindictæ cauſa ſumitur, ut alter dolorem
,, ſentiat.
Sed & Philoſophi] ,, Hi omnes loquuntur
,, de eo, quod perfectionis eſt, ultionem
,, enim, i. e. reparationem injuriæ, quæ
,, vindictæ cauſa exigitur, non improbant
,, tamquam juri naturæ, ſed tamquam virtu-
,, ti contrariam.
Inhumanum] ,, Seneca igitur fatebatur,
,, verbum ultionis pro juſto quidem receptum,
,, ſed inhumanum eſſe.
At ſi natura ſpectetur] ,, Loquitur de
,, affectu vitioſo naturæ, de quo *n.* 1. egit.
3 *Pugnat ergo cum natura hominis*] ,, Re-
,, ctius, pugnat cum perfectione naturæ hu-
,, manæ, non cum jure naturæ.
Qua dolor eſt] ,, Non habito reſpectu ad
,, emendationem.

Quo hominum quisque minus valet rationis uſu] ,, I. e. Quo hominum affectus, & impe-
,, tus naturales, minus per philoſophiam,
,, & perfectionis regulas, retinentur.
Liquet ergo ab homine] ,, Poſtquam Auctor 4
,, operoſe ſatis probavit, inter homines pœ-
,, nam non obtinere niſi propter aliquem fi-
,, nem, ſeu propter aliquod bonum, inde
,, jam concludit, homines puniri non poſſe,
,, niſi quædam utilitas pœnam juſtam faciat.
Quæ ergo utilitates] ,, Emendatio nimi-
,, rum, reparatio, & exemplum; de qui-
,, bus mox.

Ad §. VI.

Pertinet *autem huc*] ,, Scilicet, 1
,, ad cognoſcendum quæ ſint illæ utilitates,
,, quæ pœnas juſtas faciunt.
Tertium addidit Taurus] ,, Hic ſolus fi-
,, nis naturalis pœnæ eſt, ut nimirum repa-
,, retur injuria: quæ reparatio non fit niſi in-
,, fligatur tantundem mali, ac alter fecit.
,, Reliqui fines ſunt mere civiles.
Mali retributionem, quæ ad exigentis utilitatem refertur] ,, Retributio mali ſola ad
,, pœnam ſufficit, etſi exigentis nulla ſit
,, utilitas: nam puniri lædens debet propter
,, malum actionis, ſive id utile ſit punienti,
,, ſive non.
Omiſſa pœna exemplari] ,, Quia mere ci-
,, vilis eſt.
Hanc ſolum ſpeciem] ,, Scilicet, ſatisfa-
,, ctionem.
Exigentis cauſa, ut ei ſatisfiat] ,, Satis-
,, factio autem hæc non in eo conſiſtit, quod
,, utilitas aliqua exigenti inde accedit, ſed
,, quod alter tantundem mali patitur.
Quam ipſe commutatricem vocat] ,, Ubi
,, obtinere, ajunt, proportionem arithme-
,, ticam. Vide ea, quæ dicta ſunt *l.* 1. *c.* 1.
,, §. 8. & *h. c.* §. 2.
Sed ſubtilius] ,, Jus naturæ hac in re 2
,, ſimpliciſſimum eſt. Pœnæ finis naturalis
,, unicus eſt reparatio injuriæ alii illatæ; quod
,, fit per talionem.
Dicemus ergo] ,, Totidem verbis hæc re-
,, fert Galenus apud Auctorem §. *ſeq. n.* 3.
,, *in fin.*
Aut utilitatem ejus, qui peccarit] ,, Ut
,, ſcilicet emendetur: at hunc finem eſſe
,, mere civilem, diximus.
Aut ejus, cujus intererat] ,, In pœ-
,, narum materia ſemper intereſt punientis,
,, non

Digitized by Google

,, non peccatum eſſe, etſi utilitatem nullam inde percipiat.

Aut indiſtincte quorumlibet] ,, Ne qui uni nocuit, aliis quoque noceat; aut ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint. *Vid.* §. 9. At hic quoque finis eſt mere civilis.

Ad §. VII.

1 Primum] ,, Scilicet, utilitatem ejus, qui peccavit. At diximus, punientes hunc finem ſibi propoſitum non habere. Quod vero emendetur reus, id per accidens fit, absque propoſito ejus, qui pœnam exigit: memoria enim mali, quod paſſi ſumus, & metus, ne reiterato crimine malum quoque reiteretur, nos meliores reddit.

Pertinet pœna] ,, Immo unicus finis pœnarum eſt reparatio injuriæ, quæ fit per talionem.

Quæ conſtituitur in emendationem] ,, Hæc eſt definitio pœnæ civilis.

Plutarcho] ,, Uti Hierocles dixit, malitiæ medicatricem. *Vid.* §. *1. n.* 2. Similitudinem hanc explicat Seneca *de Ira l.* 1. *c.* 5.

Ut eum, qui peccavit, reddat meliorem] ,, Ideo non infligitur pœna; uti modo vidimus: ſed & ratio illa non eſt univerſalis; ceſſat enim in pœnis capitalibus.

Medendi modo, qui eſt per contraria] ,, Per pœnam enim, i. e. per inflictionem mali, affecta corpora curantur, *d.* §. 1. *n.* 2.

Ideo vitiis, quamprimum fieri poteſt, adimenda eſt illecebra] ,, Immo hæc vera ratio non eſt; ſed ideo puniri debet, quia alterius jus læſit, quod reparari niſi talione nequit.

2 *Quæ huic fini*] ,, Quatenus, ſcilicet, utilitati ejus, qui peccarit, conſulit.

Natura cuivis eſſe licitam, qui judicio valeat] ,, Emendare enim nequit cui judicium deficit: ut in infante, & furioſo.

Et ejusmodi vitiis, aut paribus, non teneatur] ,, Nocentem enim ab æque nocente pœnam ſumere non poſſe, Auctor dixit ſupra §. 3. *n.* 1; quod ibidem refutavimus.

Ex ea, quæ verbis fit, caſtigatione apparet] ,, Verbis aliquem caſtigare, non eſt pœna, niſi a ſuperiore fiat; vere enim hic non eſt malum paſſionis.

Immune eſt facinus] ,, Ipſe Auctor ſtatim ait, nihil coactionis hic contineri.

In verberibus vero diſcrimen] ,, Senſus eſt: Natura quidem unumquemque, qui æque nocens non eſt, nocentem emendare poſſe, verbis eum caſtigando, immo verberibus quoque, aliisque pœnis coactivis; leges autem civiles hanc facultatem ſaltem reſtrinxiſſe ad parentes, & propinquos: cæterum, hoc puniendi genus, ad emendationem ſcilicet, ad mortem extendi non poſſe niſi reductive, i. e. niſi quatenus pœna illa eſt beneficium ejus, qui peccavit, &c. At nihil horum rationi naturali convenit: verum enim 1. non eſt, caſtigationem, quæ verbis fit, proprie pœnam eſſe: verum 2. non eſt, caſtigationem verbalem fieri non poſſe ab æque nocente: verum 3. non eſt, natura unumquemque verberibus emendare poſſe peccantem. Quod vero 4. parentes punire liberos poſſint, id non demum eſt ex lege civili, ſed ab ipſa natura; cujus rei rationem explicavimus alibi. Sed & 5. verum non eſt, hominem in eadem familia conſtitutum ſibi parem morte mulctare poſſe reductive; nam par in parem plane jus non habet.

Inter perſonas, quibus id liceat, aut non liceat, non eſt factum a natura] ,, Ex hypotheſi Auctoris natura unusquisque eſt vindex & ſuæ, & *alienæ* injuriæ: adeoque inter proximos, & extraneos hactenus nullam naturali ratione eſſe differentiam, ait.

Neque enim potuit] ,, Supra enim dixit, rationem dictare, maleficium poſſe puniri; non autem, quis punire debeat. *Vid. ſupra* § 3. *n.* 1.

Niſi quod ratio parentibus in liberos ejus juris uſurpationem, &c.] ,, Rem hanc ita explicat B. Parens in *diſſ. de judicio morum membr.* 2. §. 8.

Aſſerimus igitur, illis, in quorum poteſtate alii ſunt poſiti, ac inprimis patrifamilias in omnes illos, qui paterno, vel alio domeſtico, & ſingulari ipſius imperio coërcentur, ob morum perverſitatem, non quidem ad infligendas pœnas atroces, & capitales, uti olim quidem jure veteri vitæ, ac necis, *l. 11. de lib. poſth. l. ult. C. de patr. pot. l.* 5. *ad L. Pompej. de parricid. l.* 3. 4. *C. de patr. pot. l. unic. C. de emendat. propinquor.* ſed modicæ caſtigationis jus competere; quod quidem domeſticum

„ morum judicium in ſingulis ſpeciebus ple-
„ nius apparebit.

„ Et hujus judicii morum domeſtici certi-
„ tudo quoque apprime conſtat ex collatione
„ fontium juris naturalis, gentium, divini,
„ & humani; ut præter alia inferius traden-
„ da colligere eſt ex *can. duo iſta nomina* 35.
„ *XXIII. q.* 4. cujus hæc verba ſunt: *Huic*
„ *officio* (ſcil. correctionis. *Gloſſ. in d. c.* 35.)
„ *nominis invigilet diſciplina, ſicut cuique*
„ *regenti apta, & accommodata eſt: non ſo-*
„ *lum Epiſcopo regenti plebem ſuam, ſed &*
„ *pauperi regenti familiam ſuam, marito re-*
„ *genti conjugem ſuam, patri regenti prolem*
„ *ſuam, judici regenti provinciam ſuam,*
„ *Regi regenti gentem ſuam.* Hic ergo non
„ minus domino in familiam, marito in con-
„ jugem, ac patri in prolem, quoad coërci-
„ tionem morum poteſtas tribuitur, quam
„ Epiſcopo, judici, ac regi in ſubditos. Hoc
„ judicium domeſticum diſerte quoque ad-
„ ſtruitur ex *l. ult. C. an ſerv. pro ſuo facto*
„ Verb. *domi eos conveni*: ubi intelligitur
„ conventio inſtar judicii, quia *convenire*
„ *aliquem* in jure dicitur judicio contra ali-
„ quem agere, & domeſtica conventio op-
„ ponitur conventioni coram præſide; uti ex
„ inſpectione patet: quo eodem ſenſu in *l.* 4.
„ *C. de patr. pot.* controverſia intra domum
„ terminanda dicitur. Et in *l. un. C. de emend.*
„ *propinq.* graphice id deſcribitur, quod ſit
„ auctoritas, quæ jure patris corrigat pro-
„ pinqui juvenis erratum, & privata anim-
„ adverſione compeſcat: item, quod ſit jus
„ domeſticæ emendationis. Aperte autem
„ in *l.* 71. *pr. de Furt.* dicitur: ideo patri
„ actionem furti non proditam, quia ipſe
„ poteſt in furem ceu filium ſtatoere. Unde ex
„ *d. l. ult.* notat Baldus in *d. l. n.* 1. perſo-
„ nam mere privatam in ſuos habere quan-
„ dam jurisdictionem, per *l.* 11. *in fin. de*
„ *lib.* 4. *poſth. c.* 13. *in fin. extr. de for. comp.*
„ adeo ut Innocentius in *c. Quod ſupr.* §. *extr.*
„ *de Vot.* & idem Baldus in *l.* 1. *n.* 2. *C.*
„ *de Epiſc. & Clerc.*. aſſerere non dubitent,
„ quod a poteſtate patris in filium inceperit
„ prima Jurisdictio mundi. Quo faciunt tra-
„ dita *Molinæi de J. & J. tr.* 2. *D.* 22. *n.* 5.
„ *tb.* 28. *Laymanni l.* 5. *Theolog. moral.*
„ *tr.* 10 *part.* 1. *c.* 2. *& Philipp. Paſchalius*
„ *tractat. de effect. patr. poteſt.*

*Quæ communem illam generis humani pro-
pinquitatem ad proximos affectus reſtrinxe-
runt*] „ Senſus eſt, leges jus illud punien-
„ di boni alicujus cauſa (*i. e.* ad emendan-
„ dum peccantem verberibus,) quod toti
„ humano generi, & ſingulis ſocietatis illius
„ communis membris natura competiit, ſal-
„ tem proximioribus conceſſiſſe; quod ſupra
„ examinavimus.

Vitandarum rixarum ergo, &c.] „ Quæ
„ ex pœnis a remotioribus infligendis oriri
„ poſſent.

Ad proximos affectus reſtrinxerunt] „ I. e.
„ ad parentes, & maritos: quibus natura
„ jus in liberos, & in uxorem conceſſit. *Vid.*
„ *Diſſ. proœm. XII.* §. 612. *ſeq.* Quod vero
„ reliqui excludaotur a jure emendandi, id
„ non a legibus eſt, ſed ab ipſa natura: alius
„ enim in alterius mores nullum jus habet.

Ut videre eſt tum alibi] „ Conf. *Cic. lib.* 3.
„ *de legib. Thom. Aquin. ſumm.* 2. *de q.* 64.
„ *a.* 3. *Oſiand. in annot. ad Grot.* § 7.
„ *n.* 3. *b. C.*

Tum Codice Juſtinianeo] „ Immo etiam
„ jure Digeſtorum, *L.* 12. §. 3. *D. de admi-*
„ *niſtr. tut. L.* 5. § 3. *D. ad Leg. Aquil.*

*Pœnam debere me, profiteor, qualem pa-
rentes, &c.*] „ I. e. nullam, quia jus cor-
„ rigendi liberos natura competit parentibus.

Hoc vero puniendi genus] „ Per verbera,
„ aliosque cogendi modos.

Ad mortem pertingere non poteſt] „ Paren-
„ tes & mariti, tanquam judices naturales,
„ liberis, & conjugibus criminis reis, etiam
„ mortis pœnam apud Romanos dictare po-
„ tuerunt. *Vid. Diſſ. proœm. XII.* §. 612.
„ *ſeq.*

Niſi eo modo, quem reductivum vocant]
„ I. e. Si nulla emendationis ſpes ſupereſt.

*Quo negationes reducuntur ad rerum oppo-
ſitarum genera*] „ Quando id, quod pœna
„ videtur, vere eſt beneficium, quod pec-
„ canti redditur: uti ſi vivendo pejor redde-
„ retur. Atque huc pertinet, quod Auctor
„ ſupra *l.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 3. dixit, *eſſe quæ-*
„ *dam juris naturæ reductive.* At dictum jam
„ eſt, non cuivis homini innocenti jus ita
„ puniendi competere, ſed ſoli ſuperiori.

Si nati nunquam eſſent] „ Propter malum,
„ quod commiſere, & commiſſuri non fu-
„ iſſent ſi nunquam in rerum natura exſti-
„ tiſſent.

Minus eſt malum emori, quam vivere]
„ At inde non jus oritur morte aliquem ple-
„ ctendi; maxime enim dubium adhuc eſt,
„ numne ad ſaniorem mentem nocens ſit
„ venturus. Sed & alia coërcendi media ſu-
„ perſunt, ut æterna vincula, &c. Si ergo
„ no-

,, nocens mortem non meruit, ſive lege na-
,, turæ, ſive lege civili, emendatio nun-
,, quam ad mortem extendi poteſt, etſi pe-
,, jor forte futurus eſſet.

Interdum ut pereant, intereſſe pereuntium]
,, Seneca *l.* 1. *de Ira c.* 5. id allegat.

Ita improbo mori, quam vivere] ,, Ne in
,, nequitia diutius hæreat, & quo uno modo
,, poteſt, deſinat malus eſſe. *Lipſ. ad Sen.*
,, *d. c.* 5.

At ſibi maxime, &c.] ,, Ob conſcientiæ
,, cruciatus, qui ſequi delicta ſolent; adeo-
,, que plane alio ſenſu dictum hoc allegatur.

Et ipſis expedit mori] ,, Galenus ſupponit
,, homines mortem meritos: his enim con-
,, ſcientia criminis perpetui ſupplicii loco eſt.

4 *Ad mortem peccare*] ,, Germanice *die da ſündigen zum Todt,* 1. *Joh. c.* 5. *v.* 16. Recte
,, commentatores hic monent, Johannem
,, non loqui de peccatis civilibus, nedum
,, de peccatoribus, qui propter inſanabilita-
,, tem ingenii ab æqualibus ſupplicio tradi de-
,, bent; ſed de peccato in Spiritum San-
,, ctum, pro quo nec intercedere apud Deum
,, licet. *Joh. d. l. v.* 14. 15. 16. 17.

Sed quia fallacia ſunt ejus rei argumenta]
,, Auctor igitur ipſe ſuam exceptionem, quod
,, nimirum ea, quæ ad emendandum infligi-
,, tur pœna, ad mortem extendi poſſit redu-
,, ctive, (ſi pejor vivendo evaſurus eſſet)
,, fallacem appellat.

Dictat charitas] ,, Immo ipſum jus naturæ
,, id dictat: dubium enim eſt, anne tandem
,, pœnitentiam ſit acturus. *Vid. omnino Val. Max. l.* 6. *c.* 9. Adeoque præſumtio inſa-
,, nabilitatis nullum jus in vitam alterius tri-
,, buere poteſt, ſi mortem aliàs meritus non
,, eſt.

Ita ut hoc quidem fine] ,, Quo ideo morte
,, puniri poteſt is, qui mihi æqualis eſt,
,, quia inſanabilis eſt.

Non niſi raro admodum locum habere poſſit]
,, Immo nunquam.

A D §. VIII.

1 Utilitas *ejus, cujus intererat non peccatum eſſe*] ,, Hic eſt alter pœnarum finis.
,, *Vide* §. 6. *n.* 2.

Ne poſthac tale quid patiatur ab eodem, aut ab aliis] ,, Adeoque ut ſecuritati læſi pro-
,, ſpiciatur. At hic verus pœnarum finis eſſe
,, non poteſt, quia ceſſat in eo, cui vita eſt
,, erepta a nocente. *Gellius l.* 6. *c.* 14.

Ne prætermiſſa animadverſio] ,, Impunitas
,, enim anſam præbet contemnendi & leges,
,, & legiſlatorem.

Idem de libertate cujuſque, aut alio jure læſo] ,, Immo ratio diverſa eſt: priori caſu
,, ipſe judex vindicare auctoritatem ſuam na-
,, tura poteſt; at ſi inter privatos lis eſt,
,, vindicatio illa a ſuperiore fieri debet.

Tribus modis curari poteſt] ,, Superflua
,, hæc ſunt. Diximus enim, finem pœnarum
,, naturalem, & neceſſarium nullum alium
,, eſſe, quam reparationem injuriæ, quæ alio
,, modo, quam per talionem fieri nequit:
,, etſi certo conſtet, læſum vel ab eodem,
,, vel ab alio, nullum unquam damnum paſ-
,, ſurum eſſe.

Primum ſi tollatur qui deliquit] ,, Adeo-
,, que hactenus differt hic pœnæ finis a prio-
,, ri. Nam cum prior finis ſaltem ad emenda-
,, tionem tendat, ad mortem extendi pœna
,, nequit.

Si vires nocendi ei adimantur] ,, Prohiben-
,, do ne militem, ne arma, ne arces muni-
,, tas habeat, item per carceres, &c. *Vide*
,, §. 9.

Si malo ſuo dedoceatur delinquere] ,, Re-
,, cte Auctor addit, hoc pertinere ad pri-
,, mum finem, ſcilicet, ad emendationem;
,, de qua §. *praced.*

Ne ab aliis lædatur] ,, Hoc pertinet ad
,, tertium finem, ſcilicet, ad exemplum,
,, ut alii deterreantur; de quo §. 9.

Sed aperta, atque conſpicua] ,, Ut plurimi
,, commoveri hoc metu poſſint. *Quinctil. declam.* 274. *Senec. de ira l.* 3. *c.* 19. Unde
,, idem Quinctilianus *d. l.* ait, *omnem pœ-*
,, *nam non tam ad delictum pertinere, quam*
,, *ad exemplum.* Conf. §. *ſeq.* At ſæpius di-
,, ctum eſt, hunc finem eſſe ex jure civili.

Ad hos ergo fines] ,, Ut ſcilicet lædens 2
,, emendetur, & ne læſus ab eodem, aut ab
,, aliis, in poſterum lædatur.

Et intra æqui terminos] ,, Citra appetitum
,, reponendi doloris, qui ſemper vitioſus eſt.
,, *Vide* §. 5. *n.* 1. *&c.*

Vindicatio etiam privata illicita non eſt, ſi jus nudum natura reſpicimus] ,, Auctor
,, ſupponit, cuique privato jus eſſe injuriam
,, ſibi illatam privata auctoritate ulciſcendi;
,, idque demum legibus humanis mutatum eſ-
,, ſe, *vid. n.* 5: quod refutavimus ſupra *ad pr. h. c. prop. X.*

Abductum a legibus, &c.] ,, Quæ jus
,, puniendi non niſi ſuperiori conceſſerunt.

Et ab his, quæ non neceſſario rei acci-dunt]

Digitized by Google

dunt] ,, Fateor, me non intelligere quid Auctor hic ſibi velit: non enim explicat, quænam ſint ea, *quæ neceſſario*, & *quæ non neceſſario, rei accidunt.* Si divinare licet, intelligit ſolennitates, quæ, ut exemplum præbeant, adhiberi ſolent; illa enim ſolennia non neceſſario rei accidunt.

Sive fiat ab ipſo, qui læſus eſt] ,, Nam unumquemque natura juris ſui eſſe vindicem, Auctor ſtatuit. Quod ita generaliter ſumtum verum non eſſe, ſæpius diximus.

Sive ab alio] ,, Immo naturali ratione alieni juris vindex nemo eſt, etſi aſſiſtere læſo id petenti liceat.

Quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum] ,, Conſentaneum autem non eſt, niſi læſus roget.

Non opinio, ſed innata vis affert] ,, Quæ ex juſtis rationis concluſionibus apparet.

Collocat vindicationem] ,, Non privatam, quæ fit a pari in parem, a privato læſo contra privatum lædentem; ſed eam, quæ 1. fit jure belli inter duas ſummas poteſtates; 2. inter privatos deficiente judice; 3. per magiſtratus: quod ex ipſis verbis ab Auctore relatis ſatis apparet.

Defendendo] ,, Scil. Bello inter gentes, & jure neceſſariæ defenſionis inter privatos.

Ulciſcendo] ,, Quod fit inter gentes per bella offenſiva, quibus vindicamus injuriam illatam, & inter pilvatos per judicia.

Et per quam peccata punimus] ,, Adito ſcilicet, ſi inter privatos res agitur, ſuperiore, & legitimo magiſtratu.

Pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere] ,, Mithridates non loquitur de latronibus privatis, ſed de libera gente: de Romanis, nimirum, ibi quæſtio erat, contra quos bellum parabat Mithridates. Ut vero ad bellum hoc milites excitaret, oratione habita ait: *optandum ſibi fuiſſe, ut de eo liceret conſulere, bellumne ſit cum Romanis, an pax habenda: ſed in eo ſtatu rem non eſſe; non licere quieſcere non tantum animo hoſtiliter, ſed etiam bello congreſſis. Impugnantibus igitur reſiſtendum eſſe, etſi ſpes victoriæ deficiat.* Et tum addit: *quippe adverſus latrones ſi nequeant pro ſalute, pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere.* Hic igitur locus ad pœnas, quas privati inter ſe pares ab invicem ſumunt, plane non pertinet.

Ἀμύνης νόμον] ,, Legem propulſationis injuriæ: adeoque loquitur de neceſſaria defenſione.

Hoc naturali jure] ,, Intelligit jus illud na- 3
turale, quo quilibet privatus pœnas a nocente ſumere poteſt, ad eum finem, ne poſthac tale quid patiatur aut ab eodem, aut ab aliis. *Vide h.* §. *n.* 1.

Defendens ſe Samſon] ,, Frivola hæc Samſonis defenſio, totumque factum illicitum eſt. Injuria enim privata ei a Socero illata fuit, qui uxorem ejus alterius poteſtati tradidit: hujus injuriæ privatæ pœnam a tota Philiſtæorum gente ſumere non potuit, inprimis ex quo Philiſtæi facti hujus certiorati ſupplicium tum a Socero, tum ab uxore ſumſerunt. Unde populus Iſraëlitarum improbavit vindictam Samſonis, ac eum Philiſtæis vinctum tradidit. *Judic.* 15.

Inſontem ſe teſtatur] ,, Hoc judicium non approbavit populus, & merito.

Dicens, ſe ipſis feciſſe quod ipſi ſibi feciſſent priores] ,, Philiſtæorum gens injuriam non fecit, nec eam approbavit; adeoque ab ea pœnam ſumere non potuit.

Jure apud omnes recepto, ut hoſtilia parantem, &c.] ,, Thucydides hic non loquitur de privatis pœnam a ſe invicem ſumentibus, ſed de gentibus, quæ jure belli inter ſe agunt.

Ut eum, qui noſtra vi rapiat, ulciſci nobis fas ſit] ,, Vel loquitur de neceſſaria defenſione, & ea etiam inter privatos licet: vel loquitur de reparatione, hæc non niſi a ſuperiore fieri inter privatos poteſt.

Si ab jure gentium ſe prohibuerit, i. e. ab ultione] ,, Saluſtius itidem de ultione loquitur, quæ jure belli inter duas gentes obtinet.

Ultionem ſumi de his, qui injuriam facere aggreſſi ſunt] ,, Recte: at inde non ſequitur, quemvis pro ſe, & pro aliis ultionem ſumere poſſe. Sed ea ſumitur vel jure belli, ſi lis ſit inter duas gentes: vel implorato officio judicis, ſi inter privatos lis eſt; & hoc caſu proprie pœna dicitur: vel jure neceſſariæ defenſionis, ſi judicia inter privatos ceſſant.

Quod etiam Sabbato] ,, Id jure belli factum eſt.

Jure gentium pœnas repoſco] Per pœnas hic intelligit reparationem injuriæ, quæ jure belli fit.

Affectu corrumpimur] ,, Quod prolixe per- 4
ſe;

,, ſequitur Auctor *l.* 2. *c.* 21. §. 3. Conf.
,, *l.* 1. *c.* 3. § 1. *n.* 2.

Ideo ſimul multæ familiæ] ,, Vid. *l.* 2.
,, *c.* 20. §. 8. *n.* 4. *Proleg.* §. 19. *d. c.* 3.
,, §. 1. *n.* 2. Hactenus Auctor egit de mero
,, naturæ ſtatu, in quo jus puniendi ad eum
,, finem, ut lædens emendetur, & ut læſi,
,, aliique, tuti in futurum ſint, tum ipſi
,, læſo, tum cuique alii competere, ait. Hic
,, jam affert rationem, cur gentes ab illo ju-
,, re receſſerint, & jus puniendi ſuperiori
,, conceſſerint; quia, ſcilicet, judicando
,, circa propriam cauſam nimium indulgere
,, ſolemus affectibus, quos natura tum in
,, res noſtras, tum in perſonas nobis ſangui-
,, ne junctas habemus: quam rationem etiam
,, allegant alii. *Vid. Cic.* 1. *Verr.* 32. *Quin-*
,, *ctil. decl.* 17. *Conf. Teſm. b. lit. b.*

Judices conſtituti] ,, Immo judices conſti-
,, tuti a natura ſunt; nam quilibet paterfa-
,, milias ab initio ſuæ familiæ jus dicebat.
,, Quod vero plures familiæ ſe junxerint, &
,, communis ſecuritatis cauſa ſe unius civita-
,, tis judicio ſubmiſerint, id ex pacto eſt:
,, & hactenus verum eſt, quod Auctor ait,
,, judicia non a natura eſſe, ſed ex legibus.

Ademta cæteris] ,, Scilicet, familiis, non
,, vero ſingulis læſis, quippe qui nun-
,, quam libertatem puniendi a natura habue-
,, runt.

Rex Theodoricus &c.] ,, Omnes ergo lo-
,, quuntur de jure, quod ſingulæ familiæ
,, (non ſinguli læſi) in ſuperiorem contule-
,, runt.

Manet tamen vetus naturalis libertas]
,, Talis vetus libertas naturalis (nimirum,
,, jus ſuum, & aliorum, privata auctorita-
,, te vindicandi) numquam fuit. Quod vero
,, deficientibus judiciis ſingulis jus competat
,, lædentem repellendi, id non ex veteri illa
,, libertate puniendi (quæ numquam obti-
,, nuit) oritur, ſed ex jure neceſſariæ defen-
,, ſionis, quæ ipſo jure naturæ licita eſt, &
,, hodie quoque. *Vide l.* 1. *c.* 3. §. 2.

Ubi judicia ſunt nulla] ,, Jure ſcil. neceſ-
,, ſariæ defenſionis.

Ut in mari] ,, *d. c.* 3. §. 2. Vel ſi corpus
,, impetatur vi præſente, *l.* 2. *c.* 1. §. 3. *d.*
,, *c.* 3. §. 2. *n.* 1.

Quo forte referri poteſt] ,, Exemplum hoc
,, exſtat apud *Paterc. l.* 2. *c.* 42. *Suet. in*
,, *Cæſ. c.* 4. *Plutarch. in Jul. Cæſ. pr.* Cæſar,
,, nimirum, a prædonibus captus 50. talen-
,, ta eis promiſit, & ſolvit. Sciebat, omnem
,, reparationis ſpem in celeritate poſitam,
,, indeque Proconſulem adire, & claſſem ab
,, eo petere, tempus non fuiſſe: naves igi-
,, tur Meletenſium coëgit, & piratas vicit.
,, Hactenus igitur omnia jure egit, nec fines
,, defenſionis neceſſariæ exceſſit. At victis pi-
,, ratis jus ei non fuit pœnas ab eis ſumendi;
,, quod & ipſe agnovit, dum ad Proconſu-
,, lem rem detulit, cui ſoli jus competebat
,, de reis ſupplicium ſumendi. Injuria igitur
,, egit quod eos cruci affixerit, cum Junius
,, eos ſub corona vendere voluerit. Grono-
,, vius ex alio capite factum hoc defendit,
,, quod Cæſar videatur legationem habuiſſe li-
,, beram, ut ſolebant illuſtres viri, & juve-
,, nes Romani peregrinantes; indeque quod
,, fecit Julius, tamquam legatus populi Ro-
,, mani feciſſe videatur. Quod etiam Zigle-
,, rus in *not. b.* probat: Teſmarus autem in-
,, de præcipue refutat, quod Cæſar declinan-
,, dæ invidiæ cauſa, a Dolabella accuſatus,
,, Rhodum in ſtudia ſe conferre voluerit,
,, adeoque privatus fuerit.

Idem locum habebit in locis deſertis]
,, Ubi judicis copia haberi nequit, *l.* 1. *c.* 3.
§. 2. *n.* 1.

Aut ubi Nomadum more vivitur] ,, *Vid.*
,, *Gron. b.* At apud Nomades quilibet pater-
,, familias jus in liberos, & uxores habuit;
,, adeoque admitti non poteſt aſſertum Au-
,, ctoris, quod nulla judicia habuerint. *Vid.*
,, *Diſſ. proœm. XII.* §. 612.

Quod & apud Moſchos] ,, Velim, legem
,, hanc Moſchorum allegaſſet.

Nec aliunde origo ſingularium certaminum]
,, Nimirum, ex veteri libertate, ſi judicia
,, nulla ſunt. At duella hæc obtinuiſſe etiamſi
,, judex præſto fuerit, probavimus in *Diſſ.*
,, *proœm. XII.* Ubi ſimul demonſtravimus,
,, quibus caſibus, & conditionibus, certa-
,, mina ſingularia admiſſa fuerint: neque in-
,, juſti hic aliquid ſubfuiſſe, diximus.

Ante Chriſtianiſmum] ,, Magis poſt Chri-
,, ſtianiſmum: de his judiciis, quæ judicia
,, Dei vocantur, vide *Diſſ. proœm. XII.*
,, §. 691. *Mémoires de Bethune tom.* 4.
,, *p.* 232. *Bodin. de Republ. l.* 4. *c.* 7 *p* 742.
,, Add. *leg. Longob.* 1. *tit.* 32. *c.* 3. *Bangert*
,, *ad Helm. contin. l.* 2. *c.* 24. Nobiles enim
,, viri putabant, violari dignitatem, niſi
,, manu ſatisfiat ei, qui juratus injuriam ac-
,, cepiſſe affirmat. Judex autem decernebat
,, certamen.

Alicubi necdum ſatis deſueta ſunt] ,, Lo-
,, quitur de Gallia, ubi eo tempore pri-
,, vatorum lites duello finiri ſolebant, quod

,, Lu-

,, Ludovicus XIV. publico edicto prohibuit.

Quod injurias juſtitia finiret] ,, Per ſenten- ,, tiam ſcilicet judicis.

Quod ſolita armis diſcerni] ,, Apud Germa- ,, nos ſcilicet.

6 *Lex Hebraa*] ,, *Numeror.* 35. 6. de qua ,, late actum eſt *libr.* 1. *c.* 2. §. 5. *n.* 5; ubi ,, probavimus, hanc legem mere eſſe foren- ,, ſem, non naturalem.

Manu exigi poſſe] ,, Hoc non eſt ex liber- ,, tate veteri naturæ, qua Auctor cuique jus ,, puniendi nocentem competiiſſe putat; ſed ,, ex legis conceſſione, uti bene notat *Sel-* ,, *denus J. N. l.* 4. *c.* 1. *in fine*: adeo- ,, que agnati illi non ſuo jure agebant, ſed ,, jure populi permittentis.

Pro ſe ut in vulnere] ,, Nam hic deficiebat ,, legis conceſſio, quæ in eo conſiſtebat, ,, quod mortuus agere ipſe non potuerit.

Quia difficilior eſt moderatio] ,, Facit ,, *l.* 38. §. 8. *ff. de adult.* Rectius, quia in ,, his ceſſat legis diſpoſitio.

Ex Theoclymeni verbis] ,, *Odyſſ.* 15. *p. m.* ,, 133. *Sed me navi inſidere fac, ne me inter-* ,, *ficiant*, &c. Loquitur autem de fratribus, ,, & ſociis læſi, & interfecti, qui perſeque- ,, bantur fugientem.

Inter eos, qui communem judicem non ha- *bent*] ,, Verum hoc eſt ſi utrinque ſunt ſum- ,, mæ poteſtates; tunc enim jus belli inter ,, eos obtinet: ſi inter privatos lis eſt, ve- ,, rum non eſt, unumquemque ſibi jus dice- ,, re poſſe, ſed læſus adire ſuum principem, ,, & hic ſatisfactionem, pœnamque a læ- ,, dentis principe impetrare debet; ſi hic ,, negat, jus belli ſuccedit. *Vide Diſſ. pro-* ,, *œm. IX.* §. 166. Excipiuntur autem termi- ,, ni neceſſariæ defenſionis.

Auguſtino teſte] ,, Ultio hæc ſit jure ,, belli.

Pœnas pendere] ,, Quod bellum punitivum ,, alibi vocat Auctor.

A D §. I X.

a U T I L I T A S *indiſtincte quorumlibet*] ,, Quæ in eo conſiſtit, ut ſinguli cives ſecu- ,, ri ſint non tantum contra nocentem, ſed ,, contra quemcumque, qui nocere poteſt.

Qui finis erat tertius] ,, Vide §. 6. *n.* 2.

Eaſdem habet partes] ,, Scilicet, ne tale ,, quid aliquando patiantur aut ab eodem, ,, aut ab aliis. *Vide* §. 8. *n.* 1.

Ne qui uni nocuit, aliis noceat] ,, Sed ,, ut metu pœnæ ſimilis deterreatur in po- ,, ſterum.

Eum tollendo] ,, Capite eum plectendo.

Aut debilitando] ,, Per vincula, *d.* §. 8. ,, *n.* 1.

Aut emendando] ,, Per verbera, &c.

Quod ex ſuppliciis conſpicuis] ,, Unde pu- ,, blice executiones fieri ſolent. *Vid.* § 8. ,, *n.* 1.

Ut pœna genere deterreri cæteri poſſint] ,, Vide *Liv.* 31. 21. *Puf. l.* 8. *c.* 3. §. 12.

Naturaliter penes unumquemque eſt] ,, Sæ- 2 ,, pius jam diximus, privatum in ſibi æqua- ,, lem jure naturæ nullum jus habere ad pu- ,, niendum, adeoque nec deterrendi alios ,, cauſa

Nam ipſa natura lege ei principatum defer- *ri, qui agat juſta*] ,, Sequitur hoc ex erro- ,, neo principio Auctoris, qui putat, eum, ,, qui male egit, eo ipſo ſe quovis alio infe- ,, riorem feciſſe. *Supra* §. 3. *n.* 1. & 2.

Tullius] ,, Qui ex eo defendit ſtatum Na- ,, ſicæ, qui Sp. Melium interfecit. *Cic. in* ,, *Orat. pro Milon. n.* 3.

Is Magiſtratum gerit] ,, Plane non loqui- ,, tur de magiſtratu, qui in jure dicundo ,, conſiſtit, ſed eo modo, quo ſutor bonus ,, rex dicitur.

Quatenus ejus leges id ferunt] ,, Corruit ,, igitur ex hac limitatione totum Auctoris ,, ſyſtema, qui *digniorem natura eſſe ſupe-* ,, *riorem minus digno, eoque illi jus hunc* ,, *puniendi competere*, fingit. Sane, leges rei- ,, publicæ id nunquam ferunt. Natura digni- ,, tas nullum jus dat, quia exitum res ha- ,, bere nequit; cum quilibet ſe digniorem ,, prædicabit, & hoc ipſum judicio indigeat, ,, quisnam dignior ſit.

De hoc naturali jure] ,, Quo digniori im- 3 ,, perium aliquod competit in minus dignos.

Qua injuriam faciunt, aut facere volunt, quisquis occiderit, purus eſt] ,, Loquitur De- ,, mocritus de juſtitia, quatenus virtus eſt; ,, cum perfectione enim pugnat, occidere ,, animalia, quæ non nocent, nec homi- ,, num neceſſitatibus inſervire poſſunt: pla- ,, ne ergo non loquitur de jure naturali. Nam ,, 1. verum non eſt, injuriam in animalia ca- ,, dere poſſe: bruta nec injuriam faciunt, ,, nec patiuntur, quia rationis non ſunt capa- ,, cia. 2. Alibi jam dictum eſt, ex jure, quod ,, humano generi in omnes res terræ, adeo- ,, que & in animalia competit, neceſſario ſe- ,, qui jus occidendi beſtias, inprimis ad ne- ,, ceſſitates noſtras.

Non

Digitized by Google

Non improbabile eſt , hoc more vixiſſe viros
probos] „ Immo jus veſcendi carne cum ipſo
„ genere humano originem cepit , quia Deus
„ in genere jus diſponendi de omnibus re-
„ bus creatis primo homini dedit : de quo
„ egimus ſupra.
Sive manu] „ I. e. ſive ipſe manu ſua oc-
„ cidat.
Sive juſſu] „ I. e. per alium.
Sive ſuffragio] „ I. e. conſilio.
Innocens eſt] „ Hoc verum non eſt , niſi
„ ex capite neceſſariæ defenſionis. Unde apud
„ Græcos id ſaltem in fure nocturno obti-
„ nuit *Vide ſupra cap.* 8. §. 12.
Ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur] „ Im-
„ mo Seneca loquitur de ſuperiore puniente ,
„ Democritus de privato furem occidente ,
„ &c. Quæ diverſiſſima ſunt.
Ergo ne homini quidem nocebimus , quia
peccavit , ſed ne peccet] „ Vera ratio pœ-
„ næ eſt , ut reparetur injuria tantumdem
„ patiendo ; adeoque reus punitur quia pec-
„ cavit , i. e. jus alienum læſit.
4 *Facti inquiſitio ſæpe magnam diligentiam ,*
& pœnæ æſtimatio multum prudentiæ , &c.]
„ Auctor hic tandem ipſe fateri videtur , jus
„ illud puniendi , quod cuivis privato a natu-
„ ra competere , dixit , exitum habere non
„ poſſe. Quid ſi enim alter neget factum ?
„ teſtes audiendi , & examinandi erunt : pri-
„ vatus autem teſtem cogendi jus non habet ;
„ quin cauſæ cognitio ratione circumſtantia-
„ rum præcedere debet , quæ pari in parem
„ non competit , nedum parti ipſi. Sed &
„ porro ſi cuique injuriam ſibi illatam æſti-
„ mandi jus eſſet , ille in infinitum affectio-
„ ne cauſæ æſtimare poſſet ; nec lædens ,
„ cum arbitrium lædentis ſit , regerere ali-
„ quid poſſet. Neque allegari poteſt , Deum
„ ipſum huic ſorti præſidere ; nam non præ-
„ ſidet niſi ubi judicia ceſſant : non autem
„ ceſſant quando uterque judicem ſuperiorem
„ habet.
Ne dum quisque de ſe nimium præſumeret]
„ Studio cauſæ , vel ignorantia juris.
Aliis non cedentibus] „ Si reus vel negat
„ læſionem , vel impugnat æſtimationem.
Eos deligere , quos optimos , &c. puta-
rent] „ Jure naturæ digniori jus puniendi
„ competere , ſtatuit ; at pactis gentium di-
„ gniorem eſſe , ait , eum , quem civitas
„ elegit : quod ſupra examinavimus.
5 *Sicut in ultione*] „ Qui eſt ſecundus finis
„ pœnæ. *Vide* §. 6. *n.* 4. *junct.* §. 8. *n.* 1.
Ita in hac ad exemplum punitione] „ Qui
„ eſt tertius pœnæ finis , *d.* §. 6. *n.* 4. *junct.*
„ §. *h. n.* 1.
Manent veſtigia , ac reliquiæ priſci juris]
„ Quo , ſcilicet , cuique privato , ut exem-
„ plum aliis præbeat , pœnam a lædente ſu-
„ mere licet. At diximus , tale jus priſcum
„ non dari.
In iis locis] „ V. g. in mari , & locis deſer-
„ tis , *d* §. 8. *n.* 5. At partes ibi agunt jure
„ neceſſariæ defenſionis.
Atque inter eas perſonas , quæ certis judi-
ciis non ſubſunt] „ I. e. quæ communem ju-
„ dicem non habent , *d.* §. 8. *n fin.* Quod
„ explicavimus *ibidem.*
Ac præterea in quibusdam caſibus exceptis]
„ Quo etiam refert judicium Zeli.
Illico a quovis homine poterat interfici]
„ Videtur Moſes hic loqui de magiſtratu pu-
„ niente , ſed prævia cauſæ cognitione ; quod
„ enim *d. v.* 9. dicitur , *ſit primum manus*
„ *tua ſuper eum , & poſt te omnis populus*
„ *mittat manum* , id intelligendum eſt de
„ teſte : nam nemo interfici debebat , niſi
„ duo teſtes adfuerint ; & tunc manus te-
„ ſtium prima interficit reum ; & tum ma-
„ nus reliqui populi extrema mittitur : uti hic
„ proceſſus explicatur *Deuter. c.* 17. *v.* 6.
„ & 7. Conf. *Puſend. l.* 8. *c.* 3. §. 13 ubi
„ optime notat , quod ſi talis lex exſtaret ,
„ ea valitura ſit ut jus civile ; & ſic ſingulos
„ punientes agere tamquam miniſtros legis
„ id permittentis.
Judicium zeli] „ Ratio hujus judicii ,
„ quod Germanice *ein Eyfer-Gericht* vocari
„ ſolet , non conſiſtit in priſca aliqua liber-
„ tate puniendi nocentes [nam talem liber-
„ tatem inter privatos nunquam obtinuiſſe ,
„ paſſim notavimus] ; ſed in eo , quod li-
„ cet jus pœnam ſumendi non habeat , ta-
„ men excuſetur ob Zelum maxime pium ,
„ & laudabilem. Sane , ſoli magiſtratui hic
„ injuria facta eſt : hic autem in eum , qui
„ juſto Zelo vindictam læſæ auctoritatis ſuſ-
„ cepit , animadvertere non ſolet ; etſi
„ exempla in contrarium exſtent. Quæ cum
„ plenius excuſſa ſint a beato Parente tum in
„ *Prodromo juris gentium Exerc. II.* §. 59.
„ tum in *diſp. de judicio Zeli* : verba ex utra-
„ que diſſertatione hic adferam.
„ Verba *ex priori diſſertatione* hæc ſunt.
S I N G U L A R I U S *adhuc jus , & fere ſi-*
mile eſt , quod quædam non tantum moribus
gentium probata , ſed & laudata maxime ,
& celebrata fuerint , etſi in ſe non jure facta
viderentur : uti quod judicium Zeli Hebræi di-
xerunt

xerunt. Selden. de jur. nat. & gent. ſecund. diſciplin. Hebræor. lib. IV. c. 4. & 5. Grot. lib. II. c. 20. §. 9. n. 5. *Tale eſt factum Mathatiæ, qui Judæum, Antiochi regis juſſu idolis ſacrificantem, ad aram trucidavit, ipſumque regis legatum interfecit;* 1. Machab. 2. v. 23. & ſeq. *ubi provocatur ad exemplum Phineæ,* Num. 25: *ſed tum Deus generali mandato id injunxerat.* Num. 25. v. 5. *Factum Horatii, qui ſororem, quæ ſuum, & patriæ hoſtem a ſe occiſum ut ſponſum lugebat,* Liv. lib. 1. c. 26. *Factum Lucretiæ, quæ ſe ipſam*, Liv. d lib. 1. c. 58. 59, *Timocleæ Thebanæ,* Plutarch. in Alex. Magn. c. 20. Curt. ſuppl. lib. 2, *& alterius fœminæ Principis, uxoris Ortiagontis in Aſia,* Liv l. 38. c. 24. Flor. l. 2. c. 11. Valer. Max. d. l 6. c. 1. in fin. *quæ pudicitiæ ſuæ raptores interfecerunt. Horum nulli fuit jus necandi homines; nec in feminis defenſio, vitio jam oblato, & peracto: verum, admiratione virtutis & factum impune ipſis fuit, & virtus ornata. Potuitque id ſalvo jure naturæ fieri: quia nulla injuria in occiſos fuit, qui omnes mortem meruerant; ſed in eo, quod privati ſibi vindictam arrogarunt, quæ magiſtratus eſt. Hic ergo illis id remittere potuit.*

Inde vero patet, cum illa remiſſio ſit in arbitrio ſuperioris, cujus jus violatum privata ultione fuit, non ſatis tutum eſſe hoc Zeli judicium, ſed poſſe tanquam in violatores juris publici vindicari. Ita Horatius cæſa ſorore in jus raptus, & lex horrendi carminis in eum dicta, ac vix meritorum momento elapſus fuit. Liv. d. lib. 1. cap. 26. *Ita memoratur de cive Londinenſi, qui cum Mercerus ſacerrimus pyrata ſub Richardo II. Anglorum commercia maritima graviſſime infeſtaret, & vaſtaret, nec arceri poſſet, ſuo ſumtu, & boni publici Zelo naves armavit, & inſtruxit, & pyratam navibus ejus perditis abegit: hoc vero nomine primum majeſtatis poſtulatus eſt; denique vero ſuus tanto merito honos habitus. Quid, quod Judæi, cum Servator ſanctiſſimo Zelo nundinatores e templo ejiceret, ab ipſo ſignum popoſcerint, qua auctoritate id faceret.* Joh. 2. v. 14. 17. 18. Vid. Selden. de jur. natur. & gent. ſecund. diſciplin. Hebr. l. 4. c. 5.

„ In *poſteriori diſſertatione de Judicio mo-*
„ *rum, membr. 6. de judicio Zeli.* §. 31. 32.
„ rem ita explicat.

Cum *ergo hactenus domeſticis præprimis corrigendis moribus domeſticum judicium formaverimus, pateat colophonis loco in conſcientiæ ſacra, & adyta quoque paulisper hic aditus, ut appareat, an in ſacri, & divini, etiam cultus, religionis, ac conſcientiæ moribus privato aliquid licitum ſit, nec ne? Sciendum itaque, & hic judicium aliquod privatum, nempe Zeli, ex lege Veteris Teſtamenti, ac ſententia ſaniorum Hebræorum formari, atque exerceri poſſe, quo quis privatus atrociſſimi alicujus facti idololatrici: aut alias execrandi præſenti deteſtatione, ejusque vindicandi Zelo incenſus, delinquentem ab opprobrio publico avertere, & punire valet, etiam alium occidendo: exemplo* Matathiæ, & Phineæ filii Eleazaris, *qui Zambri ſcortatorem idololatricum divini honoris Zelo una cum ſcorto occiderat.* 1. Machab. 2. v. 24. Num. 15. v. 7. ſeq. Grot. de jur. bell. & pac. l. 2. c. 20. §. 9. ibique Oſiander in annotat. Selden. de jure natur. lib. 4. cap. 4. *qui tamen id fieri debuiſſe, ait, præſentibus decem ad minimum Iſraëlitis. Quamvis hanc ſententiam improbet, & ex Rabbinorum tantum interpretamentis parum defæcatis ortum traxiſſe, non ſatis idoneis, ut videtur, modis velit* Zigler. ad Grot. d. c. 20. §. 9. in fin. *Nobis autem ita circa hanc rem conſideratione juris noſtri ſtatuendum videtur: privatum tali caſu per ſe quidem jus occidendi obtentu Zeli ulla lege, aut ratione non habuiſſe, quum nulla in re periculoſius peccari poſſit, quam ſi impune offendendi, vel occidendi licentia, prætextu religionis, Zelive, intempeſtivo forte furori, atque ſuperſtitioſæ ſæpius inſaniæ plebis deferatur; uti apparet exemplo Chriſtianorum Alexandrinorum, qui importuno religioſi fervoris impetu Hypatiam, feminam doctam, & philoſophicam, atrociter mactarunt,* Hiſt. eccl. trip. lib. 2. cap. 12. *Quo facit, quod fanatici etiam, & ſceleratiſſimi quique, ſæpe hunc Zelum ſibi arrogarint, cum* Beneventano *illo, &* Clemente *monacho Jacobino,* Jo. Caſtello, & Ravalliaco, *Henricorum VII. Lucelburgenſis Cæſaris, III. & IV. Galliæ regum aſſaſſinis. Quod ſi tamen caſu ſic ferente quis præ indignatione publica, & ad tutamen alicujus perſonæ, vel honoris, in extremo rei diſcrimine verſantis, ſine parata aliena ope tale quid in privatum perpetret, præſertim unus ex offenſoris præpoſitis, cuive cura talium incumbit, ſatisque appareat, pio, ferventique divini honoris Zelo in præſenti quodam, atrocique facinore, quod contra divini Numinis reverentiam committitur, id feciſſe; v. g. cum quis ad liberationem vi ſtu-*

ſtuprandæ, vel adulterandæ feminæ honeſtæ, cognatæ, a violento invaſore mortem, aut opprobrium ſica intentante, procedens, eundem graviter vulnerando repellat, aut plane occidat, vel aliter abominatione facti in locum commiſſi, vel adſtantes complices ſæviat (quale quid olim veteri quoque jure Saxonico quandoque licuiſſe, videre eſt apud Carpzovium *practicorum ſæculi noſtri aquilam*, p. 2. criminal. quæſt. 75. n. 7; *cui jungi poſſunt tradita* Petri Gregorii Toloſani lib. 13. de rep. cap. 6. & Jo. Bochii in obſervationibus edecumatis ad Pſalm. 105. n. 30. lit. g.): *non quidem factum id omnino juſtum erit, attamen excuſationem merebitur, & remittetur, aut mitigabitur pœna, quia dolus, & malitia abfuit; eadem ratione, qua ira, ſeu calor iracundiæ, juſtus dolor, vel alia cauſa movens, etiam fatua, aut beſtialis, a dolo in aliis ſæpe delictis excuſant.* L. 1. §. 5. D ad SC. Turp. l. 2. C de reb. cred. *Qua ratione marito quoque, adulterum uxoris ſuæ occidenti, nonnullis ſaltim caſibus ignoſcitur*, L. 24. pr. D. de adulter. (*quod ulterius extenditur in* Novell. 117. C. ult.) *licet occidendi jus non habeat*, arg. L. 20. D. de adult. *Et huc forſan non incongrue referetur jus illud maritale quoad vindicationem adulterii illati, quod vocatur* das Eyfer-Recht; *de quo* Beſoldus, & Speidelius *in* Theſauro, & ſpeculo practico, *voc.* Eyfer-Recht und Eyfer-Gericht, *ibidemque citati. Patri autem ex hoc Zeli judicio domi ſuæ, vel in generi ædibus, adulterum in actu criminoſo, non vero alibi, cum filia deprehenſum occidere, impune habetur* L. 23. §. 2. 3. 4. D. eod. *Et huc referenda exempla Zeli apud* Flav. Joſeph. Antiquit. Judaic. lib. 4. c. 12. lib. 12. c. 8. & *alios. In factis vero Phineæ, & Matathiæ ſingulare quid occurrit, quia & ille erat deſignatus ſummi ſacerdotii heres, atque ſucceſſor, & hic ſacerdos; quibus in vindicando cultu divino tunc magna, immo fere ſumma auctoritas fuit, uti bene annotavit* Oſiand. loc. ſupra alleg. Grotii. *Huc tamen Stoico auſu cum* Seneca, & Juſto Lipſio *in ſua* philoſophia Stoica, *trahere velle* αὐτοχειρίαν *nonnullorum ex Zelo publico, aut privato, judicio profano, & domeſtico exercitam; hoc eſſet vel omni ſanæ rationi exſilium indicere, aut cum illa æviterno perditionis malo inſanire: a quo poſt ſaniores etiam Ethnicos probi Chriſtiani merito abhorrent, lubentius exſpectantes tandem erecto animo æternum omnium mundi morum, horarum, ac morarum humanarum ſine præfinito die, & conſule, infallibiliter adventurum judicem.*

Et inde abiiſſe in morem] „ Diſerte Hebræorum magiſtri originem hujus judicii deducunt ex traditione Moſis e Sinai, & ex exemplo Phineæ, *Selden. lib.* 4. *c.* 4. *p. m.* 504; ejusque pauciſſima ſaltem exſtant exempla. Sane, ipſi Hebræorum magiſtri admodum caute circa hoc judicium procedebant: nam 1. requirebant, ut palam, & in publico, i. e. præſentibus decem minimum Iſraëlitis facinus commiſſum ſit; & quidem 2. tale facinus, quo ſanctitas ſive numinis, ſive templi, ſive gentis violaretur Verba *Mitnæ* apud *Selden. l.* 4. *c.* 4. *pr.* hæc ſunt: *qui ſacrilegium commiſerat, qui per idolum maledixerat, qui coitu ſe miſcuerat cum femina Aramea, Zelotis fas fuit incurrere in eum ſacerdotem in immunditie ſua ſacra obeuntem; non erat neceſſe ut ſacerdotes ceteri in forum deducerent, ſed ſacerdotes, qui per ætatem nondum miniſterio ſacro pares erant, eum extra atrium protrahebant, & cerebrum ejus fuſtibus elidebant.* 3. Ut in flagranti executio fiat; alias non occidendus ſine judicio forenſi. *Selden. d. c.* 4. *p. m.* 504. „ Bene hic obſervat Puſendorſius *d. c.* 3. §. 13. ejuſmodi Zelum cuique permiſſum civilem ordinem facile turbaturum, & impotentibus affectibus prætextum præbiturum. Quod etiam poſterioribus temporibus factum eſſe, & obtenſo hoc nomine immanem ſcelerum ſegetem Hieroſolymis pullulaſſe, ait *Selden d. l. p. m.* 506; ubi id exemplis probat.

Occidit Mathatias] „ 1. *Maccab.* 2. *v.* 24. *Joſeph. orig. lib.* 12. *c.* 8. *Selden. d. l. p.* 505.

Qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius] Liber hic apocryphus eſt: unde facti illius licentia inde probari nequit.

Nec alio obtentu inſtituta lapidatio] „ Nam ſanctitatem Numinis violatam credebant.

Et apud Joſephum] „ *Orig. Jud. lib.* 12. *c.* 8. *l.* 4. *c.* 12. *l.* 7. *c.* 30

„ Equidem ad hoc judicium Zeli etiam referre ſolent judicium illud Weſtphalicum, quod Vehmicum vocant, a Carolo Magno inſtitutum. Vide *Chron. Colon. vet. pag.* 114. *Æneas Sylvius in Stat Europ. c.* 29. *p.* 74. *Revius in Daventria ad an.* 773. *p.* 13. & *ad an.* 1394. *p.* 89.

,, *& ad an.* 1463. *p.* 114. apud *Gronov. b.*
,, Sed nulla ratione id concedi poteſt : nam
,, verum hoc erat judicium a ſuperiore con-
,, ſtitutum, & aſſeſſoribus inſtructum ; adeo-
,, que pœnæ ibi non infligebantur absque cau-
,, ſæ cognitione, nedum jure Zeli ab iis.
,, qui jus puniendi non habebant, ſed a legi-
,, timo magiſtratu juxta leges præſcriptas pœ-
,, nas decernente.

,, Judicium hoc Vehmicum dicitur non
,, quaſi ſit vemium, i. e. occultum, nec
,, quod ſit vetitum, uti quidam putant (vide
,, *B Parens in jur. publ. c.* 32. §. 43.) ſed
,, quod fuerit ſanctum : *wehm* enim veteri
,, Germanica voce eſt ſanctum, ſeu religio-
,, ſum; unde in veteri quadam confeſſione
,, inveniuntur hæc verba : *ik glove an de*
,, *wehme keſte*, i. e. *credo in ſanctum Spi-*
,, *ritum;* & hodieque loca prope eccleſiam
,, in Weſtphalia vocari ſolent *op te Wehme.*
,, Convenit quoque hæc denominatio natu-
,, ræ rei : nam occaſione religionis contra re-
,, labentes gentiles inſtitutum fuit hoc judi-
,, cium; hinc hodieque in illis locis, ubi in-
,, quiſitio viget, judicium tale ſanctum di-
,, citur.

,, Rectius cum *Seldeno libr.* 4. *cap.* 5.
,, *p.* 513. ad judicium Zeli referimus ejectio-
,, nem numulariorum e templo factam a
,, Servatore, de quo facto ita diſſerit : *Certe,*
,, *quanquam Servator humani generis &*
,, *Deus, & rex erat, adeoque ita univerſi,*
,, *nedum Judæorum, dominus, ut quidquid*
,, *ei placeret, illud non licitum fuiſſe nefas ſit*
,, *putare : attamen cum cæteras res omnes,*
,, *etiam & ſe ipſum, receptis, atque ſtabili-*
,, *tis reipublicæ formulis judiciariis, quæ He-*
,, *braicæ eſſent, quæ Romanæ, permiſerit,*
,, *atque abſolutiſſimum juſtitiæ exemplar ab*
,, *omni vi illicita, veluti privatus, abſtinere*
,, *voluerit ; quin & tanta ei imminuerit in-*
,, *vidia, ut nihil magis invidentium in votis*
,, *eſſet, quam ut cujuscunque delicti reum*
,, *eum peragere potuiſſent : haud rationi ſane*
,, *ita conſonum videtur exiſtimare, ejectio-*
,, *nem illam factam, ſeu vim illatam ab eo*
,, *fuiſſe ſine agnita, etiam ab ipſis, qui tam*
,, *maligne ei invidebant, lege, ſeu more,*
,, *quo in id genus homines templi ſanctitatem*
,, *ita polluentes, incurrere licuerit, atque vi*
,, *ejicere. Quid obiter facilius, quam adver-*
,, *ſus eum, pro privato habitum, ſcribas,*
,, *& ſacerdotes, (qui eum & tunc quære-*
,, *bant perdere,* D. Marc. XI. 18.) *ſtatim*
,, *egiſſe de vi publica, ſive ex jure patrio, ſive*
,, *ex Romano, niſi id, quod feciſſet, ex ju-*
,, *re patrio, quod tunc temporis haud hac in*
,, *re Romano ceſſerat, fieri fas fuiſſet. Ideo*
,, *non iniquum videtur ut exiſtimemus, fas*
,, *etiam idem tunc eſſe habitum Hebræo cui-*
,, *cumque privato, idque ex recepto, quod*
,, *diximus, Zelotarum jure ; quod hic ad-*
,, *hibitum item eſſe, elicere licet ex verbis D.*
,, *Johannis, hac de re. Poſtquam eis, quos*
,, *ejecerat, dixerat Chriſtus, auferte iſta*
,, *hinc, & nolite facere domum patris mei*
,, *domum negotiationis, recordati ſunt diſci-*
,, *puli ejus* (ait Evangeliſta) *quod ſcriptum*
,, *eſt Pſ. LXIX.* 9. *Zelus domus tuæ comedit*
,, *me ; perinde, ac ſi τῶν* קנאין *ſeu Zelotarum*
,, *juris moribus patriis ſubnixi, expreſſe illic*
,, *meminiſſent, & ad domini factum traxiſ-*
,, *ſent. Qualisnam autem ſanctitatis templi pol-*
,, *lutio, ac violatio in negotiatorum, quos di-*
,, *ximus, commerciis fuerit, ſatis oſtendit*
,, *ipſe dominus, dum in verbis e* S. Johanne
,, *jam citatis templum negotiationis domum*
,, *neutiquam fieri debere, ait ; & apud*
,, Matthæum *ſcriptum eſt ex* Iſaiæ cap. 56.
,, domus mea domus orationis vocabitur,
,, vos autem feciſtis, &c. *Domus orationis*
,, *ſcilicet* עמים לכל *omnibus gentibus, ſeu*
,, *populis. Nam in monte templi locus oratio-*
,, *nis etiam gentibus ; atque ibi numularii*
,, *hi, & negotiatores, qui ejecti. At vero*
,, *ex more erat patrio, eoque ſolemni, ac li-*
,, *cito, ut numularii, ſeu menſarii ibi per-*
,, *petuo ferme ſederent, juxta jam e Talmu-*
,, *dicis oſtenſa. Quamquam igitur ita pollue-*
,, *bant loci ſanctitatem, vendentes oves,*
,, *boves, & columbas, tum forte in certa-*
,, *mina, aliasve artes non licitas, quum ſa-*
,, *crificia, idque per fraudes crebras, quæ*
,, *in quæſtum etiam exercerent ; curnam nu-*
,, *mularii etiam, ſeu menſarii, quorum ib*
,, *conſeſſus ſolemnis licitus, ac ſacris neceſſa*
,, *rius, ſimul ex hoc jure ejecti ? Certe ſim*
,, *plex numulariorum, ſeu menſariorum, i*
,, *ſiclis dimidiis, reliquisque nummis, ſecu*
,, *dum quod dictum eſt, in ſacros uſus rec*
,, *piendis, arcisque condendis, officium*
,, *neutiquam loci ſanctitatem polluiſſe, e*
,, *exiſtimandum. Sed quoniam negotiatio*
,, *illicita ſocietatem cum vendentibus ibi in*
,, *rant, atque animalia, quæ extra lo*
,, *ſancta emenda erant, in ſacrificia, cont*
,, *fas, ibi compendii cauſa emere ſolebant*
,, *nec fraudibus, eo in hominum genere n*
,, *raro reperiri ſolitis, illic miniſterio illo fu*

,, ger[illegible]

,, *gentes carebant ; ideo & ipſi, ut qui tum*
,, *criminis aliorum participes, tum ſuo in-*
,, *fames, pariter ſic templum, ſeu montis*
,, *templi locum illum, alias ipſis permiſſum,*
,, *profanabant, ejiciendi.*

Et dominis in ſervos] ,, §. 1. *Inſt. de his,*
,, *qui ſunt ſui, vel al. jur.* Hoc jus non ſe-
,, quitur ex priſco jure, quo cuique privato
,, nocentem punire licuiſſe, fingit ; ſed ex
,, conceſſione victoris, qui jus ſuum in ca-
,, ptos privatis cedit : adeoque jus vitæ, &
,, necis, quod ei in captos competit, in ci-
,, ves transfert.

Et parentibus in liberos] ,, Eſt hoc potius
,, veſtigium juris illius priſci, quo patribus-
,, familias ſumma competiit poteſtas in fami-
,, liam, & quod ipſis in quibusdam locis re-
,, ſervatum fuit, poſtquam in civitates coi-
,, verunt. *Vide Diſſ. XII.* §. 612. *ſeq.*

Quale ſit circa pœnas jus naturæ] ,, Vidi-
,, mus, Auctorem infeliciter admodum pœ-
,, narum originem explicaſſe ; & admitti non
,, poſſe, unicuique privato jus puniendi no-
,, centem competere.

Et quousque manſerit] ,, Cum jus punien-
,, di privatis nunquam competierit, nec ve-
,, ſtigia illius juris ſupereſſe poſſunt. Quod
,, vero aliquando privatis liceat vindictam ſu-
,, mere a lædente, id eſt vel ex lege ſupe-
,, rioris, vel ex jure neceſſariæ defenſionis,
,, vel id excuſatur admiratione Zeli.

A o §. X.

Quærit Auctor, *an poteſtas puniendi ſingulis jure naturæ conceſſa mutata ſit per legem Evangelii ?* & reſpondet, 1°. *caſtigationes*, quæ neque infamiam, aut permanens damnum relinquunt, etiam poſt legem Evangelii licitas eſſe : non vero 2°. *ultionem*, quæ præteritum reſpicit ; quia inimicis quoque bene facere, eosque diligere jubemur, *n.* 2. *ſeq.* Unde concludit, jure Evangelii talionem non juxta rigorem naturalem, ſed in ſola æſtimatione peti poſſe (quaſi talio aliud ſit, quam æſtimatio.) Sed nec 3. ultionem, quæ in *futurum* cavet, licitam eſſe jure Evangelii, ait *n.* 6. Ubi tamen 4°. excipit pœnas capitales, quæ publica auctoritate infliguntur, *n.* 8. Dubia removet, §. 11. & 12.

At hæc omnia ultro corruunt poſito principio, quod nec natura poteſtas puniendi pari in parem competat : fruſtra igitur quæritur, an id lege Evangelii ſublatum ſit. Sed & porro ſæpius dictum eſt, Servatorem non jus ſtatuere, ſed ſaltem virtutum regulis inculcare. Sane, ex eo, quod inimicos diligere jubet, nulla infertur prohibitio puniendi reos. Aliud enim eſt, diligere perſonam etſi inimicam ; aliud, jus ſuum tueri, & crimen perſequi : illud odium ſupponit perſonæ, hoc odium ſolius cauſæ Unde etiam caſtigatio ex dilectione fieri poteſt, ut in parentibus, &c.

Num lex Evangelica libertatem illam arctius circumſcripſerit] ,, Supponit enim, le-
,, gem Evangelii plus exigere, quam jus na-
,, turæ, & quam lex Moſis. *Diſſ. Proœm. II.*
,, §. 30. *ſeq.*

Alibi] ,, Singula loca collegimus *d.* §. 30.

Quæ natura, & per leges civiles licent, vetari lege divina] ,, Plurima exempla alle-
,, gavimus *dict. Diſſert. II.* §. 30. & 31.

Eaque perfectiſſima] ,, Nam perfectiorem
,, eam legem, ait, lege Moſis, *L.* 2. *c.* 1.
,, §. 13. & 17. *n.* 4 ; & infra §. 30. *n.* 4.
,, *l.* 1. *c.* 3. §. 3. *n.* 1.

Et præmium promittente natura humana majus] ,, Quod late explicat infra *c.* 22. §. 14.
,, *ibique Ziegler.*

Ad quod conſequendum non immerito virtutes requiruntur] ,, Qui enim jus naturæ ſtri
,, cte ſic dictum (quod Auctor ſociale vocat
,, exſequitur, præmium non conſequitur
,, ſed pœnam non incurrit.

Quæ ſola naturæ præcepta] ,, Quæ nimiru[m]
,, ex ſolo jure ſociali ſequuntur.

Excedant] ,, Nam plus exigere, dixit,
,, legem Servatoris, quam legem naturæ ſo-
,, cialis. *Vid. Diſſ. proœm. II.* §. 31.

Caſtigationes, quæ neque infamiam, neque damnum permanens relinquunt] ,, V.
,, de ſupra §. 7. *n.* 2.

Et pro ætatis] ,, Si filii impuberes, vel p[u]-
,, pilli, ex ætatis lubrico peccant, caſtiga[ri]
,, a patre, & a tutore poſſunt.

Aut alterius qualitatis ratione] ,, Si fa-
,, muli, aut diſcipuli peccant, itidem a do-
,, minis, & præceptoribus caſtigari poſſunt.

Si ab iis fiant, quibus leges humanæ id permittunt] ,, Diſcrimen inter perſonas, qui-
,, bus hæc caſtigatio licet, aut non licet,
,, non eſſe a natura, ſed a legibus, ſupra
,, §. 7. *n.* 2. dixit.

Puta a parentibus] ,, Rationem tamen pa
,, rentibus in liberos juris caſtigandi uſurpa
,, tionem pro affectus neceſſitudine peculia

Digitized by Google

,, riter commendare , ſupra §. 7. *n.* 2.
,, monuit.
,, Nos ex duplici capite patrifamilias jus
,, caſtigandi liberos competere, alibi proba-
,, vimus : 1. jure imperii; natura enim eis
,, imperium in familiam conceſſit: 2. ex me-
,, dii neceſſitate; quia aliter educari liberi
,, non poſſunt. *Diſſ. proœm. XII.* §. 159.
,, *n.* 1. & *n.* 3.
Tutoribus] ,, His ex capite educationis jus
,, caſtigandi pupillos conceſſum eſt , ipſa
,, natura dictante.
Dominis] ,, His itidem jus caſtigandi ſer-
,, vos naturali jure competit, in quos tam-
,, quam hoſtes, & reos , jus vitæ , ac ne-
,, cis habent. *Diſſ. proœm. XII.* §. 133.
Magiſtris] ,, His jus coërcendi diſcipu-
,, los ex conſenſu parentum competit ; ſine
,, verberibus enim vix eſt ut pueri vel litte-
,, ras, vel artes addiſcant : parentes igitur
,, dum volunt antecedens , volunt etiam
,, conſequens.
*Nihil habere, quod cum præceptis evange-
licis repugnet , ex ipſa rei natura ſatis intelli-
gi datur*] ,, Quia eum , qui peccat, reddit
,, meliorem medendi modo, qui eſt per con-
,, traria. *Vide ſupra* §. 7. *n.* 1.
Sunt enim hæc remedia animorum] ,, Quia
,, enim omnis actio, præſertim vero delibe-
,, rata, ac frequens, quandam gignit ſui pro-
,, clivitatem, quæ adulta habitus dicitur ,
,, ideo vitiis quam primum fieri poteſt adi-
,, menda eſt illecebra; quod fieri rectius ne-
,, quit, quam ſi dolore quodam ſubſequente
,, ſaporem amittant dulcedinis : quæ ſunt
,, verba Auctoris ſupra §. 7. *n.* 1.
2 *De ultione aliter ſentiendum*] ,, Ultionem
,, ergo aliquid habere putat, quod cum præ-
,, ceptis Evangelii pugnat.
Illicitam eſſe etiam naturaliter] ,, Talis
,, enim appetitus in ſe ſpectatus non conve-
,, nit parti rationali, cujus eſt imperare affe-
,, ctibus; ac proinde nec juri naturæ, quia
,, id eſt dictatum naturæ rationalis, ac ſo-
,, cialis: quæ ſunt verba Grotii ſupra §. 5.
,, *n.* 1. Sed vide notata *ibidem.*
Tantum abeſt ut Evangelio conveniat]
,, Quod præterea perfectionem inculcat.
*Lex vero Hebræa non modo vetat odium
aſſervari in proximum*] ,, *Non oderis fratrem
,, tuum in corde tuo,* &c. *non quæras ul-
,, tionem , nec memor eris injuriæ civium
,, tuorum ; diliges amicum tuum , ſicut te
,, ipſum.* Levit. XIX v. 17. 18.
*Sed & communia quædam beneficia talibus
inimicis impendi præcipit*] ,, *Si occurreris bo-
,, vi inimici tui , aut aſino erranti , reduc
,, ad eum ; ſi videris aſinum odientis te jace-
,, re ſub onere , non pertranſibis , ſed ſuble-
,, vabis cum eo.* Exod. XXIII. v. 4. 5.
*Quare proximi nomine ad omnes homines
prolato per Evangelium*] ,, Auctor ſupponit,
,, Servatorem eas virtutes , quæ in veteri
,, Teſtamento præcipiuntur , majori perfe-
,, ctione præcipere in Novo. *Diſſ. proœm.
,, XII.* §. 44. *n.* 1. Hinc licet lex Veteris
,, Teſtamenti ad populares ſaltem pertineat,
,, nomen tamen proximi lege Evangelii ad
,, omnes Chriſtianos extenſum eſſe , ait.
*Patet , a nobis requiri , non modo ne no-
ceamus inimicis*] ,, Solo ulciſcendi animo.
Verum etiam ut beneſaciamus] ,, Apparet
,, ergo, legem quoque Moſis perfectam eſſe:
,, quod probavimus in *proleg* §. 48. *lit. b.*
,, & in *Diſſert. proœm. III.* §. *fin. n.* 6.
Quod & diſerte imperatur Matthæi V. 43.]
,, *Ego autem dico vobis : diligite inimicos ve-
,, ſtros ; beneſacite his , qui oderunt vos ;
,, orate pro perſequentibus , & calamitanti-
,, bus vos.*
Graviores injurias permittebat ulciſci]
,, Quatenus iis ultio illa ad reparationem in-
,, juriæ erat neceſſaria.
Sed adito judice] ,, At nec jure naturæ
,, ultio aliter fieri potuit. *Vide ſupra* §. 1.
At Chriſtus idem nobis non permittit]
,, Sed nec prohibet ; nec injuria eum agere,
,, ait , qui judicem adit , qui de injuria ſibi
,, illata queritur , ejusque officium implorat ,
,, ut lædenti tantundem mali infligatur. Cæ-
,, terum , docet ſaltem perfectionis , & vir-
,, tutis eſſe , jus ſuum remittere : quod ple-
,, nius explicavimus ſupra *l.* 1. *c.* 2. §. 6.
,, & *l.* 2. *c.* 1. §. 10. Idque Jus canonicum
,, agnovit ; unde in *Clementina VII. c.* 23.
,, notanter additur : *non quod iniqua ſit ju-
,, ſta ultio , ſed quod ei præſtet patientia.*
Quod apparet ex illa oppoſitione] ,, Sæpius
,, jam dictum eſt, Servatorem ſuam doctri-
,, nam non legibus Moſis opponere , ſed in-
,, terpretationi iniquæ Phariſæorum. *Diſſert.
,, proœm. III.* §. 46. *p.* 52.
Quæ ſequuntur] ,, *Non reſiſtite malo ,
,, ſed ſi quis te percuſſerit in dextram maxil-
,, lam tuam , præbe illi & alteram. Mat. V.
,, v.* 39 Senſum hujus loci, & mentem
,, Servatoris, explicavimus ſupra *l.* 2. *c.* 1.
,, § 10. Diximus, eum loqui de virtute, &
,, ſummum perfectionis gradum inculcare;
,, quod etiam ante allegata Clementina ita
,, explicat. De

Digitized by Google

De arcenda injuria proprie agunt] „ Ne vim vi repellere liceat.

Aliquatenus ſaltem] „ Scilicet, ad percuſſionem in dextram, & ad oblationem pallii.

Multo tamen magis] „ Si enim injuriam illatam arcere, multo magis eam adito judice vindicare prohibet.

Quia veterem permiſſionem] „ Qua oculum pro oculo eruere licuiſſe, putat.

Ut imperfectiori tempori congruentem], „ Imperfectius tempus vocat tempus legis Moſaicæ. At lex Moſis in ſuo genere perfecta eſt; Servator vero gradum perfectionis ſummum Judæis proponit.

5 *Poſtulationem talionis eſſe vetitam*] „ Scilicet, ex regulis perfectionis. At in legibus civilibus de eo non quæritur: adeoque ſi de jure id ſenſit, erravit; ſi de perfectione, concedimus.

Tanquam quæ vitio careret] „ Per ſe vitio omni caret ſi tendit ad reparationem juris: at vitioſa ſit ſi ex odio, & amore vindictæ poſtulatur ultio.

Sed majoris mali vitandi cauſa] „ Rectius, leges Moſaicæ, etſi perfectiſſimo modo latæ, non inquirunt in animum, an ad reparationem juris, an odio poſtuletur ultio; neque pœnas in animum conſtituunt. *Vid. Diſſ. proœm. III.* §. 46. Leges enim ſaltem proſpiciunt ſecuritati publicæ, quæ ſolo animo non turbatur.

De tali poſtulatione, quæ ex odio venit] Adeoque quæ non reſpicit ſolam utilitatem ejus, qui peccavit, aut ejus, cujus intereſt non peccatum eſſe, aut indiſtincte quorumlibet.

Improbatam etiam illis, qui inter Hebræos] „ Lex enim Hebræorum vetabat, odium aſſervari in proximos: immo beneficia talibus inimicis impendi præcipit. *Vid. ſupra n.* 2.

Nec legis verba tantum, ſed & propoſitum intuebantur] „ Alibi enim probavimus, legislatores leges ſuas perfectiſſimo modo ſtatuere, & ea intentione leges ferre, ut cives non tantum eas obſervent, ſed ut eas obſervent amore juſtitiæ, id eſt, ex animi puritate. Præter exempla ex legibus Hebræorum modo allegata, nulla perfectior lex dari poteſt præter eam, quæ jubet, *Deum colere ex toto corde, & ex toto animo*: non ergo colit, qui contra perfectionis regulas peccat. Lex, quæ ſequitur, *dilige proximum tuum ſicut te ipſum*, ſupponit animi puritatem; quia non diligit, nedum ut ſe ipſum, qui odio proximum perſequitur.

„ Legislatores Romanorum jurisprudentiam definiunt, *divinarum, atque humanarum rerum notitiam, juſti, atque injuſti ſcientiam.* Stoici per divinarum, atque humanarum rerum ſcientiam in genere *ſapientiam* intellexere; quæ ipſa omnes perfectiones complectitur, ut ex Cicerone aliisque probat Lipſius *Manuduct. lib.* 2. *diſſ.* 7.

„ Iidem JCti definiunt juſtitiam, *conſtantem, & perpetuam voluntatem jus ſuum cuique tribuendi. L.* 10. *D. de juſt. & jur.* Prior pars definitionis omnibus *virtutibus* communis eſt; unde Stoicis *virtus* vocatur, *conſentiens cum ratione, & perpetua conſtantia. Cicer. Paradox. III.* 1. vel *conſtans, ac perpetua vitæ ratio. Cicer. de legib. I.* 17. Certiſſimo indicio, *juſtitiam* perfectiſſimo modo definiri; unde a Cicerone alibi juſtitia deſcribitur, *affectio animi ſuum cuique tribuens.* Sane, inter tria præcepta juris generalia quoque ponitur, *honeſte vivere.* §. 4. *Inſt. de juſt. & jur.* Et regula ſpecialis a JCtis refertur, *quod ea, quæ contra bonos mores ſunt, nec facere nos poſſe credendum ſit. L.* 15. *D. de condit. inſtit.*

„ Etſi autem legislatores leges ſtatuant perſectioni quoque convenientes, non tamen pœnis coërcere ſolent eos, qui legibus obediunt non amore juſtitiæ, ſed metu pœnæ; tum quia difficillimum, immo impoſſibile eſt, de puritate mentis judicare; tum quia ſufficit ad ſecuritatem civitatis, ſi cives juxta legem boni ſunt. *Vide Diſſ. proœm. III.* § 46.

Quod Chriſtus a nobis indiſtincte exigit] „ Quia jus Dei eſt, quod hominibus explicat, proponendo tum præmia æterna, tum pœnas.

Et huc pertinet quod Chriſtus, &c.] „ Immo hoc non pertinet ad ultionem tantum, ſed ad quamvis vindictam, etiam eam, qua agitur ad reparationem juris.

Ob ſenſum mali noſtri] „ Adeoque amore vindictæ. Sed diximus, Servatorem loqui de omni reparatione juris læſi.

Legumque videtur vindictam præſtare ſibi] „ Loquitur de delatoribus, qui animo fruendæ pœnæ alios denunciant.

„ *Duo-*

Duorum verborum adjectione corruptam] „ Quod *laceſſito injuria* permittat nocere ei, „ qui injuriam fecit.

Vacare, *ait*, *Evangelii auctoritate*] „ Cicero loquitur de jure; Lactantius de virtute.

6 *Sed quatenus in futurum cavet*] „ Quando „ quis ideo poſtulat pœnam, ne poſthac „ tale quid patiatur aut ab eodem, aut ab „ aliis. *Vide ſupra* §. 8. *n.* 1. *l.* 1. *c.* 2. „ §. 8. *n.* 7. & 8.

Si qui nos læſit, *teſtimonia probabilia det pœnitentis animi*] „ Inter homines de tali animo vix conſtare poteſt; adeoque injuria „ non agit qui ſuæ ſecuritati proſpicit in poſterum.

Lucæ XVII. 3.] „ *Si peccavit in te frater* „ *tuus*, *increpa illum*, & *ſi pœnitentiam* „ *egerit*, *dimitte illi.* Reſp. loquitur Servator de ſimultatibus, & inimicitiis, ubi „ non quæritur de reparatione injuriæ: ſed „ & diximus, Servatorem loqui de ſummo „ perfectionis gradu.

Unde ſequitur, *ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat*] „ Immo id non ſequitur; ſed „ id ſaltem ſequitur, perfectius agere qui „ pœnam non exigit.

Præcepto dimittendæ tunicæ docet] „ Vindicatio tunicæ non pugnat cum perfectio„ ne; nam læſus jus ſuum repetit, quod ipſe „ naturæ auctor conceſſit: ſed perfectius eſt, „ jus ſuum remittere. Cæterum, præceptum „ de dimittenda tunica explicavimus *ſupra* „ *l.* 1. *c.* 2. §. 6.

Negabat Muſonius, &*c.*] „ Omnes hi „ Auctores loquuntur de eo, quod magis „ perfectum eſt.

Multo enim rectius] „ Juxta regulas eminentioris virtutis.

Ea cautione contenti eſſe debemus, *quæ quam minimum noceat*] „ Qui pœnam exi„ git, eoque ſibi in futurum cavet, jure „ ſuo utitur, nec in perfectionis regulas „ peccat: ſed magis perfecte agit remittendo.

7 *Ne apud Hebræos quidem in uſu erat talio*] „ Auctor putat, gentes per talionem intellexiſſe mutuam membri ruptionem, &c. at„ que eam non obtinuiſſe apud Hebræos, „ ait. Verum, ſupra demonſtravimus, ta„ lionem crude ſumtam nullibi obtinuiſſe; „ ſed per eam nihil aliud intelligi, quam æ„ ſtimationem injuriæ, quæ fit per tantum„ dem.

Ultra impendia a ſe facta] „ Quæ non ex „ lege talionis, ſed ex delicto, ſeu ex facto „ illicito, quo alii aliquid ex patrimonio „ abeſt, reſtitui debet.

Pecuniariam mulctam accipere] „ Immo „ hæc vera talio eſt, ſi pecunia æſtimari in„ juria poteſt: at aliquando non poteſt, ut „ in homicidio, &c.

Quod & Romæ factum] „ Factum hoc „ plenius expoſuit B. Parens in *diſſ. de ſacro* „ *talionis jure*, §. 3. Verba vide ſupra §. 1.

Divortio ſe liberare maluit] „ Non quaſi „ jure eam denunciare judici, aut accuſare „ non potuerit; ſed vir pius, & religioſus „ deferere eam maluit.

Quia juſtus erat] „ Ipſe Auctor explicat „ vocem *juſti*, eamque ſumi, ait, pro viro „ maxime virtuoſo, & perfecto.

Reſtant pœnæ, *quæ non privato*, *ſed publico bono conſulunt*] „ Nam non tantum in- 8 „ juria fit privatis, quorum perſona læditur, „ ſed etiam magiſtratui, cujus leges violan„ tur, & quorum auctoritas ſpernitur: adeo„ que his quoque reparatio fieri debet.

Partim tollendo, *aut coërcendo nocentem*, *ne cui noceat*, &*c.*] „ Hic eſt tertius pœnarum finis. *Vid.* §. 9. *n.* 1.

Partim deterrendo alios ſeveritate exempli] „ Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis „ moleſti ſint. *d.* §. 9. *n.* 1.

Quod cum ſua daret præcepta, *ſimul teſtabatur*, *ſe nihil legis tollere*] „ Veniſſe enim „ ſe, ait, non ad tollendam legem, ſed „ ad implendam.

Lex autem Moſis] „ Argumentum hoc eſt: „ Chriſtus non venit ad tollendam legem fo„ renſem; atqui lex de judiciis publicis eſt „ forenſis: Ergo, &c. Ubi obiter notamus, „ judicia publica non demum in lege Moſis, „ ſed ipſo naturæ jure fundari, uti vidimus „ *d.* §. 5. & 8.

Quæ in his rebus] „ Id eſt, circa judicia „ capitalia.

Quamdiu ſtabat reſpublica, *ſtare debebat*] „ Leges enim forenſes non defecere niſi ſub„ lata republica. *Vid. l.* 1. *c.* 1. §. 7. *n.* 5.

Ut homicidia, & *alia quædam crimina*] „ Quorum pœnas ex conjectura voluntatis „ divinæ deducit, *l.* 1. *c.* 2. §. 5. *n.* 6. & „ 7. *ac ſeq.*

Quod ſi Chriſti præcepta conſiſtere potuerunt cum lege Moſis] „ Uti potuerunt eo ip„ ſo, dum Servator aſſerit, ſe legum aucto„ ritati nihil detrahere velle.

Poſſunt & cum humanis legibus, *divinam hac in parte imitantibus conſiſtere*] „ Cum „ enim lex Moſis de judiciis expreſſam ha„ buc-

Digitized by Google

„ buerit voluntatis divinæ imaginem, recte,
„ & pie facturas eſſe nationes, ait, quæ
„ inde ſibi exemplum peterent. Vid. *l.* 1.
„ *c.* 2. §. 5. *n.* 10.

A D §. XI.

1 S U N T *qui*] „ Photiani, Weigeliani, &
„ Anabaptiſtæ. *Vid. Teſmar. b.*

Contrariam ſententiam] „ Scilicet, ma-
„ giſtratum ſupplicia capitalia nec nocenti-
„ bus poſt legem Evangelii inferre poſſe:
„ quam ſententiam Auctor late refutavit ſu-
„ pra *l.* 1. *c.* 2. §. 8. *n* 9.

Adſerunt ſummam Dei lenitatem] „ Reſp.
„ 1. in Novo fœdere plane jus non præ-
„ ſcribitur privatis, nedum magiſtratibus:
„ 2. neque ſumma Dei miſericordia exclu-
„ dit juſtitiam erga malos, neque juſtitia
„ ejus clementiam erga bonos; nam ut le-
„ nitatis eſt, gratiæ ſtudere, ita juſtitiæ
„ eſt, punire delicta.

Quod aliquatenus verum eſſe] „ Quatenus,
„ ſcilicet, lenitas illa ſpectat peccata ante
„ acceptam legem Evangelii commiſſa; uti
„ ſtatim id ita explicat.

Sed non tam late patet, *&c.*] „ Non
„ enim ſpectare eam, ait, peccata poſt ac-
„ ceptam legem Evangelii commiſſa.

Præcipue ſpectat peccata contra primævam legem, *&c.*] „ Scilicet Adamo, & Noacho
„ publicatam; quibus legibus totum huma-
„ num genus obligari, dixit ſupra, *l.* 1.
„ *c.* 1. §. 15.

Aut etiam contra legem Moſis] „ Populo
„ Iſraëlitico publicatam; quem proinde ſo-
„ lum obligat, *d. l.* 1. *c.* 1. §. 16. *&* 17.

Actor. XVII, 30.] „ Ibi: *& tempora*
„ *quidem hujus ignorantiæ deſpiciens Deus*,
„ *nunc annuntiat hominibus*, *ut omnes ubi-*
„ *que pœnitentiam agant.* At ex hoc loco
„ non probatur, lenitatem Dei, in Novo
„ Fœdere patefactam, præcipue ſpectare
„ peccata contra primævam legem, Adami
„ ſcilicet, Noachi, & Moſis commiſſa. Apo-
„ ſtolus enim plane non loquitur de illis le-
„ gibus; ſed gentiles alloquitur idololatriam
„ committentes: his verum Deum annun-
„ tiat, & pœnitentiam prædicat.

Rom. II, 25.] „ Ex hoc loco pariter
„ non probatur, miſericordiam Dei ſpectare
„ peccata ante acceptam legem Evangelii
„ commiſſa.

Actor. XIII, 38.] „ Ibi: *per hunc vobis*
„ *remiſſio peccatorum annunciatur; ab om-*
„ *nibus quidem non potuiſtis in lege Moſis*
„ *juſtificari.* Sed nec hic textus aliquid pro-
„ bat: immo contrarium inde ſequitur, la-
„ tius nimirum patere miſericordiam in No-
„ vo Fœdere, quam in Veteri; quia Judæis
„ in Novo fœdere remittuntur peccata, a
„ quibus lege Moſis non potuere juſtificari:
„ certiſſimo indicio, miſericordiam Dei ſpe-
„ ctare quoque peccata poſt Evangelium
„ commiſſa.

Hebr. IX, 15.] „ Ibi: *& ideo novi teſta-*
„ *menti mediator eſt*, *ut morte intercedente*
„ *in redemtionem earum prævaricationum*,
„ *quæ erant ſub priori teſtamento*, *repro-*
„ *miſſionem accipiant qui vocati ſunt æter-*
„ *næ ſalutis.* Ex promiſſione remiſſionis pec-
„ catorum, quæ fuere ſub priori teſtamen-
„ to, itidem non ſequitur quod Auctor vult:
„ nam adeo non excluduntur peccata poſt
„ legem Evangelii commiſſa, ut poſt in-
„ terceſſionem mediatoris profit etiam re-
„ miſſio peccatorum, quibus Judæi per le-
„ gem Moſis non potuere juſtificari. *Actor.*
„ XIII, 38.

Nam quæ poſtea committuntur] „ Id eſt,
„ ſi poſt acceptam legem Evangelii contra
„ hanc ipſam legem peccatur.

Præſertim ſi adſit contumacia] „ Id eſt,
„ ſi ex propoſito contra hanc novam legem
„ peccatur.

Judicii multo ſeverioris, *&c.*] „ Ex an-
„ te notatis apparet, dubium, quod diſſen-
„ tientes propoſuere, nimirum, *quod leni-*
„ *tas Dei in Novo Fœdere non permittere*
„ *videatur*, *ut quis pœnam etiam pro bono*
„ *publico a nocente ſumat*, per reſponſio-
„ nem Auctoris non reſolvi. Diximus, mi-
„ ſericordiam Dei in utraque lege obtinere,
„ eam autem in neutra Dei juſtitiam impe-
„ dire. Sane, Deus miſericors manet, etſi
„ juſtitiam exerceat, & nocentes puniat.
„ Magiſtratus igitur, qui vices Dei gerit,
„ ſalva miſericordia & in Veteri Teſtamen-
„ to punire crimina potuit, & in Novo Fœ-
„ dere poteſt.

Hebr. II, 2. 3.] „ Nihil hic de ſeveriori
„ judicio dicitur.

Hebr. X, 29.] „ Ibi: *ſi irritam quis fa-*
„ *ciens legem Moſis*, *ſine ulla miſeratione*
„ *moritur; quanto magis putatis deteriora*
„ *mereri ſupplicia*, *qui filium Dei concul-*
„ *caverit.* Duplici enim pœna peccator di-
„ gnus eſt, tum quia in legem Moſis peccat,
„ tum quia præcepta Servatoris flocci ha-
„ bet.

Digitized by Google

bet. At id non impedit, quo minus miſericordiæ locus ſit in caſibus, ubi juſtitia Dei vindictam præciſe non requirit.

Matth. V. 21. 22. 28.] „ Ubi Servator ſua præcepta ſublimiora opponit legibus Moſis. Rationem differentiæ dedimus ſupra.

Neque vero in altera tantum vita, ſed & in hac] „ At etiam in peccata ante legem Evangelii commiſſa Deus non raro animadvertit in hac vita; adeoque in eo non conſiſtit differentia peccatorum ante, & poſt legem Evangelii commiſſorum.

1. *Cor. XI*, 30.] „ Ibi: *ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.*

Niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit] „ Locutio hæc impropria eſt: Nemo a ſe ipſo pœnas ſumit.

1. *Cor. XI*, 31.] „ Nihil ibi dicitur de homine a ſe ipſo pœnam exigente.

Gravi quodam mœrore] „ Id eſt, per veram pœnitentiam. De qua tamen locus ab Auctore allegatus 2. Corinth. II, 7. non loquitur.

2 *Urgent iidem*] „ Anabaptiſtæ inprimis.

Saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem] „ Recte Auctor reſpondet, 1. non conſtare de pœnitentia hominibus; 2. nec eam ſufficere Deo, exemplo Davidis; 3. minui pœnam ideo poſſe, non tolli omnem.

Vix eſſe ut conſtet] „ Cum enim in animo conſiſtat, ſoli Deo de ea conſtare poteſt: magiſtratus igitur ex fallaci adeo cauſa pœnas lege naturæ ſtatutas remittere nequit.

Nec quemquam non impune ſua malefacta laturum, &c.] „ Omnis enim ſupplicio deſtinatus gravem mœrorem, & pœnitentiam ſimulaturus eſſet, ſi pœnam eo evitare poſſet.

Deus ipſe non ſemper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam] „ Ita enim Davidi pœnam temporalem non condonavit; actus enim a filio in exſilium, & opprobrium ingens in uxoribus per ſtuprum paſſus, ſatis acerbam vindicis Dei manum ſenſit. *Henniges in not. h.*

Remittere potuit Deus, ita, ut non levibus malis, &c.] „ Mitigare ergo Deus propter pœnitentiam peccantis poteſt pœnam lege naturali ſtatutam, aliud, & lenius malum infligendo.

Atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire] „ Eoque lenitatem cum juſtitia combinare.

Aut velle etiam, ut ſic per magiſtratum puniatur] „ Utpote cui vicario jure facultatem puniendi conceſſit.

Ad §. XII.

„ Respondet Auctor h. §. ad objectionem, quod animæ periculum ſubſit, ſi præciditur pœnitendi facultas: Reſpondet, inquam, ipſos ſibi præſcindere pœnitentiam, ſi obſtinato animo eam agere nolunt; & ſic indignos eſſe miſericordia.

Niſi dato tempore] „ Theodoſius triginta dies indulgebat damnatis ad mortem. *Theodoret. Hiſt. eccl. V*, 17. & 19. *Sozom. VII*, 24. Quod relatum poſtea in *L.* 20. *C. de pœn.* Vid. *Teſmar. b.* Moribus triduum. *Conſtit. Crim. art.* 79. Si pœnitere nolit, differenda aliquantulum executio, illeque diligenter admonendus eſt; quod ſi nihil operetur, juſto Dei judicio relinquendus, & ſententia executioni danda eſt. *Lauterb. tit. de pœn. in fin. Carpz. prax. crim. p.* 3. *qu.* 137. *n.* 47.

Acceptam Deo eſſe poſſe] „ Ex operibus quidem tanquam fructibus vera pœnitentia dignoſci ſolet. At ſi interveniente morte in actum deduci pœnitentia nequit, credendum omnino eſt, Deo caſtum, piumque animum acceptum eſſe poſſe. *Vid. Teſm. h.*

Quod ſi dicatur] „ Objiciunt quidam, reum, ſi longius indulgeretur tempus, pœnitentiam forte acturum eſſe. Reſpondet Auctor, quoſdam adeo eſſe incmendabiles, ut unicum bonum ſit, eos e vita tollere. Addo, hoc ipſum incertum eſſe, num meliores futuri ſint. Sane, quilibet criminis reus pœnitentiam differet, ſi pœnæ dilationem inde ſperare poſſet. Accedit, quod ſi reus intra ſpatium ipſi conceſſum pœnitere nolit, culpa non ſit in puniente, ſed in eo, qui cumulat delicta, dum pœnitere non vult in præſenti mortis articulo.

Supra ea, quæ operis initio] „ Quæſtionem enim, an judicia capitalia jure naturæ, & ex lege Evangelii infligere liceat, late tractavit Auctor *l.* 1. *c.* 2. §. 7. & 8. 2

Illis, qui ſupplicia] „ Inprimis Anabaptiſtis.

Con-

Contra, quam nos Apoſtolus docet] „ Argumenta ex ſacris deſumta cumulavit Auctor *d. c.* 2. §. 7.

Cum regio officio uſum gladii incluſiſſet] „ Quem locum explicavit *d.* §. 7. *n.* 2.

Sint præſidio] „ Puniendo nimirum crimina, & tollendo reos per ſupplicia.

Niſi quorundam morte reprimatur aliorum audacia] „ Adeoque etiam poſt legem Evangelii intereſt, ut pœnæ ſtatuantur ad deterrendos alios.

Satis tuta ſit innocentia] „ Sane, quotidie parricidia, & homicidia committi videmus, etſi conſtet, graviſſimas in tales reos conſtitutas eſſe pœnas.

3 *Imitandum proponere*] „ Mihi hæc ſententia ſemper rationi maxime conveniens viſa fuit; quia extra homicidium nulla inter mortem, & delictum, eſt proportio: inprimis cum aliis modis, qui morte graviores ſunt, penſari injuria poſſit. *Gravius*, ait Cæſar apud Salluſtium Catil. c. 51. *eſt verberari, ac necari; & multi ſunt, qui mortem ut requiem miſerorum contemnunt: at graviter expaveſcunt ad captivitatem, & ignominioſum opus.*

Si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint] „ Si enim incorrigibiles ſunt, ipſorum reorum intereſt eos tolli. *Vid. ſupr.* §. 7. *n.* 3.

Ad §. XIII.

„ Auctor arguit Taurum philoſophum, quod uno fine ſublato tolli pœnam ſtatuat; ſed confundit pœnam, quæ ex jure civili debetur, cum ea, quæ ex jure naturæ: hujus finis unicus eſt reparatio injuriæ; illius præterea emendatio tum peccantis, tum aliorum.

1 *Ex ea autem, quam nos fecimus, enumeratione*] „ Dixit enim Auctor, in pœnis reſpici *aut* utilitatem ejus, qui peccavit, *aut* ejus, cujus intererat peccatum non eſſe, *aut* indiſtincte quorumlibet. *Vid. ſupr.* §. 6. *n.* 2. Nos e contrario diximus, jure naturæ finem pœnarum eſſe unicum, reparationem ſcilicet injuriæ; quæ reparatio fit ſi tantundem mali infligitur delinquenti: atque hic finis obtinet etſi pœna nec utilis ſit ei, qui peccavit, nec ei, in quem peccatur, nec aliis.

Quaſi uno fine ſublato tollatur pœna] „ Immo id non ſtatuit; ſed unum horum finium ad effectum puniendi neceſſarium eſſe, ait.

Cum contra omnes ceſſare oporteat, ut pœnæ locus non ſit] „ Hanc Tauri quoque eſſe ſententiam, ex præcedentibus verbis apparet, *d. c.* 14.

Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vita eximitur, ne plura, aut graviora peccet] „ Immo hunc finem non omittit Taurus: dum enim docet, *pœnam tum ſtatui non poſſe quando ſpes magna eſt ut is, qui peccavit, citra pœnam ipſe ſeſe ultro corrigat, &c.* neceſſario inde ſequitur, quod in caſu, ubi talis ſpes non ſubeſt, adeoque cum homo inemendabilis eſt, pœna ſtatui poſſit, ne plura, aut graviora peccet. Præterea ſupra jam notavi §. 7, *n.* 3, hunc finem ſupponere peccata, quæ mortem merentur, ſive ex lege naturali, ſive ex lege civili: tunc autem reus morte puniri poteſt etſi ſpes emendandi adſit; quia injuria reparari debet, quæ reparatio ex diſpoſitione legis non niſi morte fieri poteſt.

Etiam ad alia damna, quæ metuuntur, extendendum] „ Finis pœnarum naturalis eſt reparatio injuriæ, non vero ne in futurum paria ei accidant, in quem peccatur, utpote qui finis mere civilis eſt: & cum exempli loco læſa auctoritas a Tauro allegetur, intelligi id debet de omni damno, quod metuitur.

Hæc tria lex ſequuta eſt] „ Seneca loquitur de pœnis civilibus, & de fine pœnarum ex jure poſitivo. Naturalis enim pœna unice conſiſtit in reparatione injuriæ. 2

Non minus qui læſi jam ſunt] „ Et quorum intereſt, ne poſthac tale aliquid patiantur aut ab eodem, aut ab aliis. *Vid.* §. 8. *pr.*

Quam qui lædi adhuc poſſunt] „ Ne qui uni nocuit, alii noceat, vel ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint. *Vid.* §. 9. *pr.*

Plenam habebis partitionem] „ Scilicet pœnæ civilis: nam finis pœnarum naturalis, ſcilicet reparatio injuriæ, deeſt.

Niſi quod ad illud, ſublatis, addendum fuit, aut repreſſis] „ Scilicet, debilitando, vel conſtringendo, ita ut nocere nequeant. *Vid.* §. 9. *pr.*

Nam & vincula, &c.] „ Carceres, amputatio manus, confiſcationes bonorum.

Minus perfecta eſt] „ Immo æque perfecta eſt, ac prior: nam *emendatio ma-*

Digitized by Google

„ *lorum* pertinet æque ad eum, qui puni-
„ tur, ac ad eos, qui exemplo ejus deter-
„ rentur; & ſi *tollitur malus*, id fit ut cæ-
„ teri ſecuriores vivant.
Omnis pœna] „ Intelligit finem legum pœ-
„ nalium poſitivarum.

Ad §. XIV.

Auctor §. 14. 15. & 16. cautelas in exigendis pœnis ſuppeditat, ne Chriſtianus privatus pœnas ſumat ab improbo, ſive ſui, ſive boni publici cauſa, §. 14: ne cuive permittatur peccantes criminis accuſare, §. 15: ne homo Chriſtianus judicia publica exercere ambiat, §. 16.

Chriſtiano homini privato] „ Auctor in
„ eo perpetuo errore verſatur, jure naturæ
„ cuique privato pœnas ſumere licere: id-
„ que mutatum demom fuiſſe inſtitutis ju-
„ diciis facto hominum; remanſiſſe tamen
„ quædam veſtigia priſtinæ libertatis: & de
„ his veſtigiis, ait Auctor, cavendum eſſe.
„ At prius verum non eſſe, jam ſæpius di-
„ ximus; ſimulque demonſtravimus, liber-
„ tatem, quæ aliquando ſingulis conceditur
„ ſumendi pœnam, non eſſe veſtigium an-
„ tiqui juris, ſed eam ex conceſſione de-
„ mum ſuperioris ſeqoi. Singuli igitur hoc
„ caſu non puniunt tamquam privati, ſed
„ tamquam legum executores, adeoque au-
„ ctoritate poblica.

Quamquam id jure gentium nonnunquam permitti, diximus] „ Si nimirum judicia de-
„ ficiunt, *vid. ſupr.* §. 8. *n.* 5; eoque Au-
„ ctor retulit legis Hebrææ conceſſionem
„ de interficiendo homicida extra aſyli loca,
„ *d.* §. 8. *n.* 5. At priori caſu non tantum
„ jure gentium, ſed & jure naturæ, i. e.
„ jure neceſſariæ defenſionis, reparationem
„ injuriæ exigere cuiqoe læſo licet: poſte-
„ riori caſu ſuperior pœnam, quam reus
„ jure meritus eſt, læſi arbitrio relinquit;
„ adeoque pœna infligitur auctoritate pu-
„ blica.

Laudandus eſt mos eorum populorum]
„ Dari ejuſmodi litteræ ſolent, ut ex illis
„ conſtet, ipſos quoque non eſſe piratas.
„ Cæterum, etſi ejuſmodi inſtructiones non
„ dentur, nihilominus navigaturi jure na-
„ turæ repellere piratas vi neceſſariæ de-
„ fenſionis poſſunt: & hactenos id nec cum
„ pietate, nec cum perfectione pugnat.

Non quaſi auſu ſuopte] „ Ipſum jus na-
„ turæ, quod neceſſariam defenſionem in-
„ jungit, auſum hunc probat.

Ad §. XV.

Quibus *id libet*] „ Jure Romano
„ omnes e populo accuſare potueront reos,
„ qui crimen publicum commiſere, *L.* 8.
„ *ff. de accuſ.* quia publice intereſt, ne
„ crimina maneant impunita. Hinc Cicero
„ *pro Roſc. c.* 20. ait: *accuſatores multos*
„ *eſſe in civitate, utile eſt, ut metu conti-*
„ *neatur audacia.* Add. *Quinctil. I.* 12. 7.
„ *pr. Xenoph. Inſt.* 1. *p. m.* 5. Sed ſub-
„ ſcribere accuſatores debebant; quo ipſo
„ ad pœnam talionis adſtringebantur. *L.* 8.
„ *pr. ff. de accuſat. L. fin. C. eod.*

Niſi officii neceſſitate] „ Pleromque
„ enim ejuſmodi accuſationes odio privato
„ fiebant, & pro indicio accipiebant præ-
„ mium. *Vid. Suet. in Ner. c.* 10. *ibique*
„ *Torrent. in not.* Quia vero ſæpius fingi
„ ſolebant crimina, ut præmia conſeque-
„ rentur delatores, inde adeo odioſum
„ delatoris nomen exſtitit, ut cum calum-
„ niatore pro ſynonymo habitum fuerit,
„ *Faber in Lexic. voc. Delator*; & ſeveriſ-
„ ſimæ tandem in ejuſmodi delatores, ſi
„ de delicto fidem non fecerint, pœnæ
„ ſtatutæ fuere. *Sueton in Domit. c.* 9.
„ *L.* 2. *C. Theod. de petit. & ultrodatis,*
„ *& delatoribus.* Conf. *Tesm. b.*

Ad §. XVI.

Ut *ad munera publica, quæ de ſanguine judicium habent, ſua ſponte ſe ingerat*]
„ Res ardua, & perquam difficilis eſt,
„ de vita creaturæ ad imaginem Dei factæ
„ judicare. Sane, talis judex ignorantiæ
„ non tantum, ſed & leviſſimæ omiſſionis
„ pœnam Deo ſanguinis humani vindici
„ olim daturus eſt. *Conf. Syrac. c.* 7. *v.* 6.
„ *Senec. epiſt.* 68.

Sibi tanquam omnium excellentiſſimo]
„ Et quod ſe meliorem aliis putet: veram
„ difficultatis rationem modo allegavi.

Omnino huc etiam pertinet] „ Immo alio
„ plane ſenſu hæc a Servatore allegantur.
„ Servator non loquitur de judiciis publi-
„ cis, ſed de privatis perſonis, quæ proxi-
„ mi vitia produnt, cum ipſæ vel iiſ-
„ dem, vel majoribus inquinati ſunt. Hos
„ im-

Digitized by Google

„ improbat Servator ajens : *quid autem* „ *vides feſtucam in oculo fratris tui, &* „ *trabem in oculo tuo non vides. Matth.* „ *c. 7. v. 1. ſeq.* atque hos olim judicii „ ſui pœnas daturos eſſe, docet. Non „ igitur judicandi officium difficile ideo „ eſt, quia in pari reato ſumus, ſed quia „ de vita hominis qoæſtio eſt.

Ad §. XVII.

Quaeritur, an privati, quibus lege conceſſum eſt jus interficiendi certum genus hominum, jus habeant id faciendi; an vero tantum impunes ſint? Auctor ait, eos non habere jus internum ſi propter dolorem lex id permittit; ſed tunc demum, ſi mali tollendi cauſa : quo refert caſus ſi lex permittit occidere milites populatores, *Tot. Tit. C. quando liceat unicuique ſine judice, &c.* latrones publicos, *ibid.* bannitos, tyrannos, &c. Nos dicimus, ſemper jus verum concedi : cum enim naturali jure jus puniendi magiſtratui competat, hoc exſequi per alios & poteſt, & ſolet, quia non manu ſua pœnam ſumit, ſed per inſtrumenta : hæc inſtrumenta igitur non ſuo jure puniunt, ſed nomine, & jure magiſtratus. Idque licitum eſſe, conſtat, etſi forte privatus ille odio, & vindicta id, quod lex permittit, exſequatur : uti ſi maritus adulterum occidit, ſi quis cognati mortem vindicaturus, homicidam interficit, &c. Nam tunc eſt vitium perſonæ agentis, non defectus joris; res ipſa jure permiſſa, & licita eſt, etſi perſona imperfecte agat.

Equidem negari nequit, periculoſum admodum eſſe, privatis vindictam committere, cum imprudens plerumque populus, vel furiens maritus, &c. nec modum, nec finem obſervare ſoleant, eoque facile excedere poſſint: ſed nec id conceditur lege niſi in pauciſſimis, iiſque atrociſſimis criminibus, ubi juſtiſſimus dolor, vel reipublicæ diſcrimen ſubeſt; quin tot reſtrictionibus involuta eſt ea facultas, ut metu exceſſus deterreri ſoleant illi, quibus conceſſa eſt talis facultas.

1 *An tantum inter homines impunitatem*] „ Multa enim non puniuntur, quæ tamen illicita ſunt.

Poſterius hoc] „ Scilicet, injuria eos „ agere etſi inter homines impunitatem habeant : eoque rectius abſtinere. *L.* 144. „ *ff. de reg. jur.*

Ut nefandam vocet] „ Hoc de iis ſaltem „ ſtatuit, qui aſſerunt, tales leges injuſtas, eoque nullas eſſe, & maritum „ adulterum occidentem homicidii reum „ fieri. *Vaſq. d. l. 4. c. 8. n. 4.*

Utrumvis legem facere poſſe in certis caſibus] „ Immo quoties lex permittit, ſemper „ jus dat.

Partim ex verbis legis, partim ex materia] „ Has enim regulas interpretationum „ propoſuit Auctor, *lib. 2. c. 16. §. 2. &c.* „ ſed diximus *ibidem*, eas in hac inprimis „ materia inutiles eſſe.

Nam ſi dolori lex indulget] „ Lex nunquam ſoli dolori, ſeu vindictæ indulget; „ ſed ſi privato facultatem puniendi concedit, ſemper ſupponit, injuriam factam „ eſſe, cujus reparationem arbitrio privati permittit, atque per eum pœnam exigit. Atque hinc maritus, qui uxorem „ adulteram occidit, jure agit, quia agit „ ut inſtrumentum magiſtratus, etſi minus perfecte.

Si vero periculum reſpicit futuri mali ex dilatione pœnæ] „ Hanc *materiam legis* „ vocavit. 2

Cenſenda eſt jus, ac poteſtatem, &c] „ Immo etiam priori caſu lex jus concedit; quia ibi quoque non ut privatus „ interficit, ſed ex conceſſione legis.

Vel publicam devotionem] „ Minus Latine hæc dicuntur. Qui rubricam com„ poſuit, per ea verba videtur intellige„ re *quietem communem*, ut ex ratione le„ gis apparet : nam de vindicando *milite* „ *devoto*, uti Gothofredus explicat, id „ intelligi nequit, quia contra militem lex „ lata eſt.

Melius enim eſt occurrere] „ Adeoque „ id jure neceſſariæ defenſionis, etiam „ citra legis permiſſionem, licitum erat.

Jus occidendi exſules, &c.] „ Res „ eodem recidit. Utroque caſu lege permittente occidit, ſive per legem generalem „ id conceſſum ſit, ſive per ſententiam, „ adeoque legem particularem quis damnatus, & per eam jus occidendi ſingulis conceſſum fuerit. 3

Digitized by Google

Ad §. XVIII.

Quaeritur, pro quibus, & in quibus rebus jure naturæ pœna conſtitui ab hominibus poſſit? Reſp. Pœna jure naturæ tantum ſtatuitur pro injuria facta: pœna enim eſt reparatio injuriæ; reparari autem non poteſt injuria, quæ non eſt facta. Hinc omnes pœnæ, quæ ultra reparationem injuriæ ſtatuuntur, forte ad emendationem, & ad exemplum, ſunt meri juris poſitivi.

Non ergo *I.* pœna eſt, quando quis malum aliquod patitur ob morbum contagioſum, corpus mutilum, furorem, infantiam, &c.: forte quod ideo excludatur a dignitate, a commodis cœtus, &c. Nam privatur aliquo bono non ſuo delicto, ſed quia imperfectio naturalis obſtat, quæ non eſt in poteſtate hominum. Deficit igitur hic malum actionis.

Neque *II.* pœna ſtatui poteſt ob *imperfectionem moralem:* forte quod quis ſit prodigus, avarus, minus patiens, ſuperbus, &c. Nam 1. perfectio conſiſtit in animo, & affectu, adeoque in libertate agendi; indeque naturali ratione cogi nequit. Neque 2. hic reparatio naturaliter locum habere poteſt, quia alteri nihil ex tali imperfectione abeſt, nec jus ejus læſum eſt. Immo 3. hæc ipſa reparandi neceſſitas injuria eſſet, quia jus aliquod auferret ei, qui de re ſua pro lubitu natura diſponere, etiam imperfecte, poteſt. Neque 4. per hujuſmodi coactionem vera reparatio fit, vel fieri poteſt. Quid ſi enim prodigum carcere includam, quo minus prodigere poſſit bona, an hoc ipſo reparatur vitium? Negatur: ſed æque prodigus manet. Neque 5. metuendum eſt, homines impune vitioſos eſſe poſſe; nam ſatis grave eſt, privari præmio, quod Deus virtuoſis deſtinavit; ſane, nihil quisquam de ſuo perdit, adeoque vera pœna non eſt.

Porro, & *III.* pœna natura ſtatuta non eſt in *cogitationes etſi pravas:* 1. quia nondum injuriam fecit qui tantum facere cogitavit; aliud enim eſt facere, aliud velle facere: adeoque 2. nemini jus aliquod ablatum eſt, quod reparari deberet; nec tantundem alii præſtari debet, cui nihil mali factum eſt. Neque 3. lex violata dici poteſt, quia nihil actum contra leges eſt. Sed & 4. leges nec ſolent, nec debent ferri de rebus, quæ non ſunt in poteſtate hominum, quales ſunt cogitationes, quæ etiam nobis invitis ſæpius obveniunt. Eſt igitur 5. prava cogitatio, ſeu voluntas, imperfectio, & vitium animi, non injuria; unde non corrigitur pœna, ſed privatione præmii. Hæc 6. Rhodiorum contentio erat in Senatu Romano, cum quidam exprobraret, quod animo, & voluntate Regi magis faverent, eumque victorem maluerint. Regerebat legatus: *voluntatis noſtræ tacitæ velut litem æſtimari audio;* & mox: *his, qui nos pœna, non crimine liberant, gratias habemus. Liv. lib.* 45. *c.* 24. Atque hæc regula naturæ 7. a JCtus quoque traditur in *l.* 18. *D. de pœn.* ibi: *cogitationis pœnam nemo patitur.*

Excipe, niſi in actum aliquem illicitum deducta ſit illa cogitatio, v. g. ſi quis hæreſin ſuam alii communicaverit; etſi enim ſola hæreſis puniri non poſſit, aliud tamen eſt ſi civis eam contra leges reipublicæ propalet, &c. Idem dicendum ſi ſola ſcientia ſit prohibita niſi reveletur: ut in crimine læſæ majeſtatis, quod ob publicam utilitatem merito ſtatui potuit.

Denique & *IV.* pœna ab hominibus ſtatui non poteſt in id, quod viribus humanis impoſſibile eſt; nam ubi facultas naturalis agendi deficit, ibi deficit obligatio, adeoque & pœna. Hinc cogi nemo, vel pœnis adigi poteſt ut credat quod vel non poteſt, vel non vult credere.

Si autem viribus humanis poſſibile ſit aliquid fieri, at in hoc, vel illo individuo ob ignaviam, aliamque imbecillitatem impoſſibile fiat, hæc culpa dicitur; & inde oritur reparandi neceſſitas etiam naturali jure, ſi injuria inde in alium redundat: hoc ergo caſu pœna ſtatui poteſt. Quanquam leges rigorem hunc naturæ in pleriſque negotiis temperare ſoleant.

Nunc illud videamus] „ Hactenus de „ finibus pœnarum egimus, & de perſo- „ nis, quibus jus puniendi competit: „ nunc ſequitur tractatio de actibus vitio- „ ſis, ſeu de ſubjecta materia pœnarum.

Non omnes eſſe tales] „ Puniri ſaltem „ poſſunt actus vitioſi, quibus injuria alii „ fit. Non ergo 1 ſi vitium non infert in- „ juriam, ſed imperfectionem, etſi mora- „ lem: 2. ſi in actum externum deductum „ non fit: 3. ſi viribus humanis impedi- „ ri non poteſt; quo pertinet hæreſis. „ *Vid. ſupr.* §. 1. *Propoſ. V. & VI.*

Etiamſi

Digitized by Google

Etiamſi , *&c. ad notitiam aliorum perveniant* , *puniri non poſſunt*] ,, Quia ne-
,, mini injuria facta eſt , adeoque nihil
,, eſt quod reparari debet.

Naturæ humanæ congruum non eſt]
,, Vera ratio eſt , quia injuria facta non
,, eſt , adeoque nec reparatio ſtatui poteſt.

Quatenus in externos influunt] ,, Exem-
,, plum dedimus in hæretico, qui prohibi-
,, tam doctrinam propalat , &c. *Conf. infra*
,, §. 39. *n.* 1.

Non ſui proprie] ,, Nam ex ſolo actu in-
,, terno nemini fit injuria , adeoque nulla
,, eſt reparandi neceſſitas.

Sed actuum externorum , *qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem*] ,, Pœna igitur
,, actui externo infligitur , modo per a-
,, ctum illum externum injuria alii illata
,, fuerit. *Vid. infr.* §. 39. *n.* 1.

Ad §. XIX.

1 Actus *inevitabiles naturæ humanæ*]
,, Quia neceſſario fiunt , adeoque absque
,, propoſito.

Niſi quod libere fit] ,, I. e. cum propo-
,, ſito.

Supra humanam eſt conditionem] ,, Re-
,, fert huc Teſmarus actus , qui per ſomnium
,, committuntur.

Unde cognatum homini eſſe peccare].
,, Adeoque corruptæ naturæ indicia gentibus
,, ex naturæ lumine cognita fuere. *Conf.*
,, *Senec. de ira c.* 27. & 3. 24. *Plin.* 82.
,, *Ep.* 22. *Senec. de Clement.* 1 , 1. *in fin.*
,, *&* *de tranquil.* 6. item *Ep.* 50. *Thucyd.*
,, 3. *p.* 168. Pertinet huc illa formula im-
,, petrandæ veniæ : *homo ſum* ; *humani ni-*
,, *hil a me alienum puto. Plin.* 5 , 3. *Cic.*
,, *de offic.* 1 , 9. *Vid. Teſmar. h.*

Is , *quem dixi* , *Sopater diſſimulandas* , *ait* , *culpas minores*] ,, Atque hæc ratio eſt ,
,, cur jure Romano ea , quæ culpa com-
,, mittuntur , etſi jure naturæ verum ſint
,, delictum, puniri nunquam ſoleant , niſi
,, culpa ſit lata , & negligentia craſſa , ac
,, dolo proxima. *L.* 1. *L.* 2. *D. de Legib.*

2 *An hæc recte* , *&* *proprie peccata dicantur*] ,, Si provideri poſſunt , & debent ,
,, omnino peccata ſunt : at leges civiles
,, ignoſcunt ei , quod ex imbecillitate ge-
,, nerali contingit.

Cum libertatem , *&c. non habeant*]
,, Peccant enim ex neceſſitate corruptæ
,, naturæ : atque hinc eſt , quod nec Deus
,, punire ejusmodi peccata ſoleat , niſi pec-
,, cator repudiet ſatisfactionis remedium ,
,, quod Deus humano generi obtulit.

Sed huic *&* *nunc inevitabilia*] ,, Adeo-
,, que ubi imbecillitas non eſt communis hu-
,, manæ naturæ , ſed certis perſonis , cer-
,, tis temporibus.

Ob corporis concretionem in animum tranſeuntem] ,, Ita v. g. ſanguinei libidinoſi
,, eſſe ſolent , cholerici in cædes ſunt pro-
,, cliviores ; idque exemplis Perſarum , &
,, Ægyptiorum , probat *Marcell.* 22. 43.
,, *&* 23. 30. Hæc mixtura elementorum
,, mores format , & animum. *Conf.* 31.

Aut adultam conſuetudinem] ,, Con-
,, ſuetudo altera natura eſt.

Quæ tamen puniri ſolet non in ſeſe] ,, Eo-
,, dem res recidit ; ideo enim punitur , quia
,, jus alterius facto , quod prævideri potuit ,
,, & alii prævidere ſolent , læditur.

Aut ultro attracti in animum morbi] ,, Sic
,, ebrius crimen committens non excuſa-
,, tur ob adultam conſuetudinem , quam
,, contraxit reiterata inebriatione : nam
,, cum ſciat , & ſcire debeat , crimina
,, talia ex ebrietate ſequi poſſe , ex hac
,, ipſa culpa magis tenetur.

Ad §. XX.

Ad *ſocietatem humanam*] ,, Cum ſo- 1
,, cietas humana non exiſtat , fruſtra quæ-
,, ritur de criminibus in eam commiſſis ,
,, deque eorum pœnis.

Aut ad hominem alterum] ,, Quia vel
,, jus alterius non læditur , vel alterius non
,, intereſt reum puniri.

Ratio eſt , *quia nulla eſt cauſa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda*]
,, Vera ratio eſt , quia injuria nemini fa-
,, cta eſt , quæ reparari debeat : & cum
,, in ſolum Deum peccetur , merito quo-
,, que ei ſoli vindicta relinquenda eſt.

Qui *&* *ad ea noſcenda eſt ſapientiſſimus*]
,, Omnia enim , immo ipſæ quoque cogi- 2
,, tationes , cognita ſunt Deo.

Et ad expendenda æquiſſimus] ,, Is enim
,, omnium proportionum auctor eſt.

Et ad vindicanda potentiſſimus] ,, Nihil
,, enim ei reſiſtere poteſt.

Inſtitueretur plane ſine utilitate , *ac proinde mendoſe*] ,, Supra jam dictum eſt ,
,, utilitatem non eſſe finem pœnarum na-
,, tura-

Digitized by Google

,, turalem, ſed reparationem injuriæ: ubi ,, igitur injuria non eſt, fruſtra de repa- ,, ratione quæritur.

Excipiendæ ſunt pœnæ emendatoriæ] ,, Si ,, alii injuria facta non eſt, fruſtra de ,, emendatoria quæritur.

Puniendi quoque non ſunt actus oppoſiti virtutibus] ,, Vitia moralia puniri non poſ- ,, ſe, diximus, quia nemini fit injuria; ,, nemini enim jus in hos actus quæſitum ,, eſt.

Quarum natura coactionem omnem repudiat] ,, Virtus enim conſiſtit in puritate ,, animi, in conſtante, ac perpetua vo- ,, luntate imitandi perfectiones divinas: ,, ex quo igitur quis vi, aut metu hæc per- ,, ficit, tota virtutis ratio ceſſat; quod la- ,, tius alibi explicavimus.

Liberalitas] ,, Quæritur, an aliquis pu- ,, niri poſſit ideo, quod ſit prodigus, vel ,, avarus? Negatur: 1. quia quisque rei ,, ſuæ arbiter eſt, & pro lubitu de ea diſ- ,, ponere poteſt. Neque enim 2. injuria ,, fit alteri, qui nullum jus in res, & ,, actus meos habet: ſane, Creator mihi ,, facultatem pro lubitu de re mea diſpo- ,, nendi conceſſit, adeoque arbitrio meo re- ,, liquit, num egentibus bene facere ve- ,, lim. Injuria igitur potius 3. fieret do- ,, mino, ſi cogeretur vel rem ſuam ſervare, ,, vel erga alios liberalis eſſe. Quin 4. de- ,, ſinit eſſe virtus ex quo dominus rei me- ,, tu pœnæ liberalitatem exercet, quia li- ,, bertas illa, intentio, & habitus, adeo- ,, que eſſentia virtutis hic ceſſat. Neque 5. ,, per coactionem emendatur, vel emen- ,, dari poteſt vitium morale: is enim, ,, qui erogare cogitur, non ideo magis fit ,, liberalis; & qui carcere incluſus impedi- ,, tur erogare, non ideo minus manet pro- ,, digus. Sed & 6. definiri hic tantundem ,, non poſſet, quia liberalitas, & parſimo- ,, nia, certos fines non habent: adeoque ,, æſtimatio exitum habere non poteſt.

2 *An ingrati vitium impunitum eſſe debeat*] ,, *Baclerus* integram diſſertationem ,, *de actione ingrati* ſcripſit. *Diſſ.* 3. *ſ.* 103. ,, Nos ſupra late demonſtravimus, ex in- ,, gratitudine nullum jus oriri, niſi id lege ,, civili ſpeciatim ſtatutum ſit: at tunc actio ,, mere civilis eſt, & jus alteri non a na- ,, tura, ſed ex lege civili quæritur, per ,, quam autem vitium ingrati non tollitur.

Deſinit honeſta eſſe ſi neceſſaria eſt] ,, Non ,, enim amplius pia intentione, & ex li- ,, bera voluntate fit, in qua tota virtutis ,, eſſentia conſiſtit. *Vid. notam ab hac re-* ,, *tro tertiam.*

Non enim magis laudabit quisquam &c. qui depoſitum reddidit] ,, Errat hic Seneca, ,, & mala hæc eſt comparatio, quin ei ipſi, ,, quod antea aſſeruit, contraria: qui enim ,, ultro, & citra neceſſitatem alii gratiam ,, refert, is ſummas meretur laudes? Fa- ,, cit enim pro affectu id, quod facere jure ,, non tenebatur. E contrario nullam lau- ,, dem meretur depoſitarius, qui depoſitum ,, reddit, quia id facere debet; etſi non ,, facit, injuria agit, ad cujus reparatio- ,, nem pœnis quoque cogi poteſt.

AD §. XXI.

QUÆRITUR, an remitti talio poſſit? Reſp. Talio illa, quæ ad reparationem injuriæ pertinet, remitti poteſt ab eo, qui læſus eſt, quia ejus jus, ejusque favor eſt, cui pro lubitu renunciare quisque poteſt, *Vid. Poſ. I. G. VI*; adeoque cum in omni delicto jus partis, & jus magiſtratus læſum ſit, uterque injuriam ſibi illatam remittere poteſt.

Unde ſimul apparet, *privatum* injuriam *magiſtratui* illatam remittere non poſſe, quia diſponeret de jure alieno. Licet igitur is de jure ſuo privato tranſigat, ſalvum tamen manet jus puniendi magiſtratui. Sed nec *magiſtratus* injuriam privato illatam remittere poteſt, quia magiſtratus officium eſt, jus reddere læſis, eoque talionem infligere lædentibus. Is ergo ſi remitteret pœnam, duplici modo peccaret: 1. diſponendo de jure alieno: 2. excedendo fines officii, quod in defendendis læſis conſiſtit.

Quod vero dictum eſt, magiſtratum injuriam ſibi illatam remittere poſſe, id verum ſaltem eſt de pœna ſibi vel ſola lege civili debita, non de pœna, quam jus naturæ injungit; cum enim ipſe exſecutor ſaltem legum naturæ ſit, non tam ſuam hic injuriam vindicat, quam injuriam Deo illatam, adeoque eam remittere nequit. Hinc Princeps diſpenſare de homicidio, de adulterio, aliisque criminibus, quæ jure naturæ talionem exigunt, nequit.

Sane, ipſe Deus ſalva juſtitia non poteſt jubere ne reparatio fiat. Cum enim ſemel hanc legem dederit, ut jus ſuum cuique tribuatur, & ne alterius jus lædatur, eique

Digitized by Google

eique legi talionis neceſſitatem junxerit, mutare hanc voluntatem nequit, quia id imperfectionem involveret. Quod adeo verum eſt, ut nec injuriam ſibi illatam remittere poſſit, quia imperfectionem inferret, coli ab hominibus nolle. Neque *obſtat*, hoc modo miſericordiæ divinæ nullum ſupereſſe locum: nam ſupereſt maxime 1. quod reparationem etiam per alium recipere poſſit, uti recepit per Servatorem, qui reparavit peccata totius humani generis: 2. quod intuitu pœnitentiæ mitigare pœnam, & loco æternæ temporalem pœnam infligere poſſit; uti Auctor notavit ſupra §. 11. *n.* 1. Atque hi ſunt fines juſtitiæ, & miſericordiæ, de quibus adeo diſceptatur inter Theologos. *Vid. Auctor infr.* §. 24. *n.* 2.

Aut veniam dare] ,, Aggratiare, remittere pœnam, &c.

Negant enim Stoici] ,, Stoici non loquuntur de remiſſione pœnarum, ſed de improbatione delicti interna. Sapiens omne delictum pro vitio habet, illudque improbat neceſſario; & cum hoc vitium omnibus delictis inſit, hactenus omnia delicta Stoïcis ſunt æqualia: & licet peccans poſtea pœniteat, non tamen actus ille deſinit eſſe vitioſus. At alia quæſtio eſt, an is, cui injuria facta eſt, ſuum jus remittere poſſit; de qua Stoïci plane non loquuntur, uti id plenius explicatum eſt ſupra §. 1. *prop. XI.*

Venia debitæ pœnæ remiſſio eſt; ſapiens autem quod facere debet, facit] ,, Loquitur de indulgentia interna: ſapiens enim non poteſt non improbare actum vitioſum; at ubi de ejus reparatione agitur, condonare injuriam omnino poteſt.

Hic fraus latet in illa voce debitæ] ,, Immo fraus latet in voce *veniæ*, per quam intelligunt approbationem peccati, & actus illius vitioſi; non vero remiſſionem reparationis, quæ ex actu illo vitioſo debetur læſo.

Debere, i. e. ſine injuria puniri poſſe] ,, Ex hypotheſi Auctoris pœna *debetur* ad eum effectum, ut reus puniri, ac, ſi punitur, queri de injuria non poſſit; at non ad eum effectum ut neceſſario puniri debeat, quia remitti poteſt: quod notavimus ſupra §. 4.

Jam non ſequetur, ſi quis non puniat, 2 *facere quod facere non debet*] ,, Poteſt enim punire, at non debet.

Debitam eſſe pœnam a ſapiente] ,, Hoc ſenſu a nemine accipitur pœnæ *debitum*: neque propria hæc eſt locutio.

Dicemus, id non ſemper accipere] ,, Sed tantum ſi de jure læſi, ſive privati, ſive magiſtratus, agitur: ſecus ſi ipſum jus naturæ violatum talionem exigat.

Non debitam, ſed licitam tantum] ,, Id eſt, poſſe quidem punire, non tamen id fieri neceſſarium eſſe.

Ad §. XXII.

Ante *legem pœnalem conſtitutam*] 1 ,, Ex hypotheſi enim Auctoris natura cuique homini licet punire injuria agentem, *lib.* 1. *c.* 2. §. 5. & *ſupr.* §. 3; at jure gentium demum conſtituta pœnali lege id mutatum eſſe, *d.* §. 5. & *ſupr.* §. 8 *n.* 4.

Dubium tamen non eſt, quin pœnæ locus eſſe poſſit] ,, Hæc enim ipſa naturæ ratio eſt, ut reparari per tantundem debeat injuria illata.

Quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt, ut puniri licite poſſit] ,, Quia naturali jure injuria reparari debet. *Conf. ſupr.* §. 3. *n.* 1.

Non ideo ſequitur, debere eam exigi] ,, Quatenus pœna remitti poſſit, explicavimus initio *h.* §. & *ſupra* §. 1. *Prop. XI.*

Quia hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt] ,, Scilicet, an utilitas quædam redundet aut in eum, qui peccavit, aut in eum, cujus intererat peccatum non eſſe, aut in tertios. *Vid.* §. 6. *n.* 2.

Quare ſi fines illi per ſe morali æſtimatione neceſſarii non ſint, &c. jam apparet, nihil eſſe, quod ad pœnam &c. præciſe obliget] ,, Adeoque ſi nec peccans inde emendetur, nec læſi interſit, nec tertius corrigatur, remitti poſſe pœnam, ait.

Aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles, aut neceſſarii] ,, Forte ſi pœna abſque ſeditionis metu ſumi non poſſit; ſi reus forte eſt perſona utilis, &c. propter publicam utilitatem enim jus læſo quæſitum auferri poteſt.

Aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint] ,, Forte per carcerem perpetuum, &c.

Primi] ,, Quoties fines illi per ſe morali æſtimatione neceſſarii non ſunt.

In peccato pauciſſimis cognito] ,, Immo ſi

,, ſi per hujusmodi peccata jus alterius læſum eſt, reparatio lædenti injungi, adeoque & puniri debet: at leges, ne peccata ejusmodi fiant notoria, privatim pœnas a reo ſumere ſolent.

Publica traductio] ,, Quaſi pœna ſumi non poſſit ſine publica traductione.

Conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit] Cicero non ait, inquirendum in Zeuxim non fuiſſe, ſed *quod frater* (Quintus) *eum* BLANDITIIS ELICERE AD JUDICIUM NON DEBUERIT. Verba hæc ſunt: *quem adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit.* Quintus enim certiſſimum eſſe matricidam, ſcripſerat, *ibid.*) *conquiri vero, & elici blanditiis* (*ut tu ſcribis*) *ad judicium, neceſſe non fuit.* Cic. *lib. I. ad Quint. Ep.* 2. Cæterum, Trajanus cum augeri Chriſtianiſmum per tormenta videret, noluit ulterius in accuſatos inquiri. *Plin. lib. X. epiſt.* 98. *Gron. b.*

Secundi] ,, Quoties alii fines ex oppoſito occurrunt non minus utiles, ac neceſſarii.

Qui bene merita culpæ opponit] ,, Ita Horatio pœna, quam ob interfectionem ſororis meritus erat, remiſſa eſt ob bene in rempublicam merita. *Flor. I. 3. Liv. I. 26.* De M. Aquilio vide Ciceronem *Orat. pro Flacc. c.* 39. & *pro Cæl. c.* 31. *Ad Heren. I*, 14. Add. Ælian. *Var. Hiſtor. III*, 47. *V*, 19.

Tertii] ,, Quoties fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſunt.

Qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit] ,, Hoc verum eſt ſi injuria læſo illata verbis reparari potuit.

Et hæc pars una clementiæ eſt] ,, Si finis pœnarum ceſſat.

Quam reſpiciens Hebræus ſapiens dixit: juſtum decet clementia] ,, In iis pœnis, ubi præter reparationem injuriæ aliquid mali infligitur.

Non quidem juſtitiæ, ſed charitati repugnet] ,, Immo pœna intra juſtos talionis fines nec charitati repugnat. Sane; illæ quoque pœnæ, quæ ad emendandum, & deterrendum infliguntur, charitati conveniunt; ſumma enim charitatis ratio eſt, cives ab injuriis ſceleſtorum hominum tutos reddere.

Facile patitur ratio ea abſtineri.] ,, Hoc dependet ex arbitrio læſi, ſi ejus jus ſit.

Niſi major, ac juſtior charitas] ,, Uti ſi reſpublica inde ſecurior redditur; tunc enim remiſſio cum charitate pugnaret.

Quæ contractus ad æqualitatem reducit] ,, De æqualitate hac egimus ſupra *l.* 2. *c.* 12. §. 8.

Omnino omne reſpuit gratiæ genus] ,, Quia agitur de jure aliis tribuendo, ubi judex gratiam facere nequit.

At ea pars, quæ circa delicta occupatur] ,, Ibi enim de jure proprio magiſtratus plerumque agitur, quod remittere poteſt.

Ut nihil ſit loci gratiæ] ,, Quoties ſcilicet agitur de reparatione juris alii debiti.

Poſteriorem] ,, Quod ſcilicet ea juſtitiæ pars, quæ circa delicta verſatur, non recuſet gratiam.

Ad §. XXIII.

AUT *ut pœna omnino ſit exigenda*] ,, Quod ſemper fieri debet, ubi de injuria alii illata reparanda agitur: ſi ſcilicet jus tertii læditur.

Ut ſi bonum publicum omitti eam exigat] ,, Jus enim civibus quæſitum ob utilitatem publicam auferri poteſt.

Aut ut liceat utrumvis] ,, Ita ut in arbitrio magiſtratus ſit exigere, vel non exigere.

Clementiam liberum habere arbitrium] ,, Si jus ſolius magiſtratus læſum eſt, qui de jure ſuo pro lubitu diſponere, adeoque & pœnam remittere poteſt.

Parcit tunc ſapiens, non ignoſcit] ,, i. e. Non approbat delictum: non dat veniam pœnæ, quod ſapiens facere nequit, *vid.* §. 21; ſed remittit ſaltem pœnam delicti, & parcit ſontibus.

Quaſi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare] ,, Recte: verba enim intelligenda ſunt juxta communem uſum loquendi. *Vid. ſupr. c.* 16. §. 2. *Add. pag.* 149. 151.

Quod philoſopho apprime cavendum] ,, Vid. *Quinctil. l.* 7. 3. & *Præf. tit.* 8. *Gell. l.* 22. *c.* 9. & *l.* 18. *cap.* 7. *Sen. epiſt.* 87. & 15.

Ad §. XXIV.

MAJOR *eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem*] ,, i. e. Poſtquam jure gentium,

,, &

„ & inſtitutis facto hominum judiciis, fa-
„ cultas vi privata agendi ſublata, & pœnæ
„ legibus determinatæ ſunt: quod ſyſtema
„ expoſuimus in *Diſſert. proœm. VIII.* §.17.

Quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur] „ Grotius alibi diſtinxit inter actus
„ regios, & actus, quos rex ut privatus
„ peragit. Actus, quos ut privatus peragit,
„ adeoque ubi ſpectatur ut pars civitatis,
„ omnino ſubjacent legibus a ſe latis; ha-
„ ctenus enim ſpectatur ut privatus: Si
„ proinde ut privatus acquirit, contrahit,
„ &c. nec legum a ſe latarum ſolennitates
„ obſervat, actus nullus eſt, nec ſublatæ
„ hoc actu leges illæ videntur, quia qua pri-
„ vatus leges mutare nequit. *Vid. l. 2. c.*14.
„ §. 1. *ſeq. c.* 4. §. 12.

„ At in actibus regiis, ubi ſpectatur ut
„ caput civitatis, ipſe non obligatur legibus
„ a ſe latis; non enim ſibi ipſi legem dare
„ poteſt, *dd. ll.* quia rex qua talis ſe ipſo
„ ſuperior non eſt. Hinc pro lubitu legem,
„ quam ipſe tulit, mutare, ac tollere po-
„ teſt. Hactenus enim civitatis ipſius per-
„ ſonam, atque auctoritatem ſuſtinet: i. e.
„ populus hactenus ſummum imperium in
„ eum contulit, adeoque ſuperiorem, qui
„ legem ei dicere poſſit, non habet, *ibid.*

Nam qua talis] „ Quatenus civitatis per-
„ ſonam ſuſtinet, & quatenus non ut pars
„ civitatis ſpectatur.

Poteſt legem etiam totam tollere] „ Ra-
„ tione futuri, non ratione præteriti, ſi
„ aliis jus inde quæſitum eſt. *L. 2. c.* 14.
„ §. 7. 8.

Quia legis humana natura eſt, ut a voluntate humana pendeat] „ Cum enim legisla-
„ tor ſuperiorem non habet, nihil eum
„ impedit, quo minus a priore voluntate
„ recedere poſſit.

Non in origine tantum] „ Ut poſſit legem
„ ferre, vel non ferre.

Sed & in duratione] „ Ut legem ſemel
„ latam iterum tollere poſſit.

Niſi probabili de cauſa] „ Equidem tota
„ res ab arbitrio Principis dependet: popu-
„ lus enim omne de ſua utilitate judicium
„ in Principem tranſtulit: at bonus Prin-
„ ceps non ſolet leges bonas facile mutare.

Peccaturus alioqui in regulas juſtitiæ gubernatricis] „ Quam juſtitiam alibi recto-
„ riam, *lib. 2. c.* 24. §. 7. & artem archi-
„ tectalem vocat, *lib.* 1. *c.* 3. §. 6. *n.* 2.
„ Nos talem juſtitiam non agnoſcimus; cum
„ enim res ſit arbitrii, adeoque Princeps
„ ſuo jure utatur, nemini facit injuriam
„ legem mutando: niſi ſubditis jus quæſi-
„ tum per hanc mutationem auferat; tunc
„ enim peccat contra regulas juris naturæ.

Ita & vinculum ejus circa perſonam, aut factum ſingulare] „ Hoc verum eſt ra- 2
„ tione futuri: nam ſi ex lege illa jus quæſi-
„ tum ſemel aliis eſt, id Princeps auferre
„ nequit, *vid. ſupr. c.* 14. §. 8; niſi vel ob
„ eminentem utilitatem publicam, vel in
„ pœnam, *ibid.* §. 7.

Dei ipſius exemplo] „ Hic enim legem
„ poſuit, qua homines inter ſe obligentur,
„ non vero qua ipſe obligetur hominibus.
„ *Vid. Diſſ. proœm. c.* 1. §. 60.

Sed habet ignoſcendi licentiam] „ Quate-
„ nus de Deo id verum ſit, vidimus ſupra
„ §. 21. *n.* 1. *in not.*

Quia non eſt ſubjectus legibus] „ I. e.
„ quia ſibi ipſi legem non tulit, nec talem
„ ferre poteſt.

Servare nemo præter me] „ Nam jus ag-
„ gratiandi inter regalia majora refertur.

Niſi cauſa ſit probabilis] „ Immo res ar- 3
„ bitrii eſt, num velit mutare legem, niſi
„ pœna jure naturæ ſit ſtatuta: tunc enim
„ nec Princeps remittere pœnam poteſt.

Quanquam non poteſt præciſe definiri]
„ Diximus, rem mere arbitrii eſſe.

Majores eſſe debere poſt legem, quam quæ ante legem ſpectabantur] „ Leges pœnales
„ ab ipſa natura ſunt, & poſito jure natu-
„ ræ neceſſario ſequuntur. Magiſtratus
„ natura harum legum eſt executor, ad-
„ eoque diſpenſare nullo jure poteſt, &
„ nulla ex cauſa (ut proinde differentia
„ inter cauſas ante, & poſt legem pœna-
„ lem, & ratione, & effectu careat); niſi
„ de ſolius magiſtratus jure agatur.

Quia legis auctoritas, &c ad cauſas puniendi acceſſit] „ Cum leges pœnales ipſa
„ natura ſtatutæ ſint, cauſæ puniendi citra
„ auctoritatem legum civilium æque ſubſi-
„ ſtunt.

Ad §. XXV.

Causæ *autem liberandi aliquem*] „ Di-
„ ximus, naturali jure cauſas liberandi nul-
„ las eſſe in pœnis, quando de injuria alii
„ illata reparanda agitur: at ſi ſoli magi-
„ ſtratui injuria illata eſt, ea ex qualibet
„ cauſa remitti poteſt; id enim res arbitrii
„ eſt.

Digitized by Google

Intrinſeca, *&c. dura eſt pœna ad factum comparata*] ,, Adeoque ſi pœna ultra repa-
,, rationem injuriæ aliquid infligit; id enim
,, ex ſolo jure Civili eſt: quo pertinet pœ-
,, na mortis ſtatuta in eum, qui ſervum
,, occiderit, quæ injuſta quidem non eſt,
,, quia proportio quædam intercedit inter
,, *malitiam*, *&* *pœnam*, ſed dura tamen eſt
,, ad factum comparata.

A D XXVI.

E x *merito*] ,, Supra §. 22. *n.* 1. Vid.
,, *Gell. Noct. Attic. IV*, 18. *Quinctil. P. D.*
,, 266. *Senec. Herc. Fur. v.* 476. *&* 1365.
,, *Diod. Sic. XV*, 1. *Tiraquell. de pœn. ibi-*
,, *que Brunnem. Puſendorf. VIII*, 3. §. 17.
,, *Teſm. h.* Quod admitti non poteſt in illis
,, pœnis, quæ Deo debentur, & jure na-
,, turali ſtatutæ ſunt.

Aut alia re] ,, V. g. ob meritum majo-
,, rum, aut anteceſſorum, *Liv. XXV*, 29.
,, *Appian. de Bell. civil.* 2. *Cic. de leg. agrar.*
,, *contr. Rull. Ovid. Heroid. IV*, 164: ob
,, numerum liberorum, uti Hadrianus fecit
,, apud *Xiphil. epit. Dion.* vid. *Liv. VIII*,
,, 35: vel quod ultimi ex illuſtri ſtirpe ſint,
,, *Puſendorf. d.* §. 17.

Etiam ſpe magna in poſterum] ,, Ut ſi
,, Judæus fit Chriſtianus; vel hæreticus ab-
,, juret errores: modo de vera converſione
,, conſtet. *Henniges h. l.* At licet hoc con-
,, ceſſerim de pœnis, quæ ultra reparatio-
,, nem injuriæ infliguntur, adeoque quæ in
,, arbitrio magiſtratus ſunt, verum id tamen
,, non eſt de reparandi neceſſitate lege na-
,, turæ injuncta, quæ remitti nequit.

Si ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto, de quo agitur] ,, Aliquando enim lex
,, in genere diſponit, & rationem allegat
,, occaſionalem, non adæquatam; tunc ma-
,, net lex etſi ceſſet ratio: ſecus vero ſi ra-
,, tio ſit finalis, & adæquata; ea enim ceſ-
,, ſante ipſa lex deficit. *Lauterb. Comp. p.* 8.

Satis eſt ratio univerſalis] ,, Ita jure Ro-
,, mano omnes feminæ excluduntur a fa-
,, cultate poſtulandi, etſi cauſam prohibi-
,, tioni dederit Carfania, femina improbiſ-
,, ſima.

Efficit ut lex facilius, *&* *minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit*] ,, Si ratio
,, legis finalis, & adæquata ceſſat, non opus
,, eſt remiſſione pœnæ, ſed ipſa lex pœnalis
,, ceſſat. *Vid. Zigl. h.*

Uſu venit in iis delictis, *quæ per ignorantiam*] ,, Ignorantia igitur eſt cauſa libe-
,, randi a pœna, niſi culpa accedat.

Quamvis culpa omni non carentem] ,, Ju-
,, re naturæ injuria, culpa alterius mihi il-
,, lata, æque reparari debet, ac ſi dolo
,, illata eſſet; & hactenus utriuſque præſta-
,, tio eadem eſt, & neutra remitti poteſt:
,, ſed pœnæ civiles majores ſtatui ſolent
,, contra peccantes ex propoſito, quam con-
,, tra peccantes ex ignorantia; & hæ pœnæ
,, quatenus civiles ſunt, remitti poſſunt.

Aut per animi infirmitatem, *&c. difficulter ſuperabilem*] ,, Vid. *ſupr.* §. 19. Uti
,, ſi peccat ex vehementia affectuum, amo-
,, ris, iræ, &c.

Ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet] ,, Hæc omnia vera
,, ſunt in mitiganda pœna civili; leges enim,
,, pœnales præcipue, ferri debent cum ſen-
,, ſu imbecillitatis humanæ, *vid. l.* 1. *c.* 4.
,, §. 7. *n.* 2, & ad humanum modum, *l.* 3.
,, *c.* 27. §. 5. *n.* 3. Unde Deus quoque huma-
,, nam legem probare cenſetur ut humanam,
,, & humano modo, *l.* 1. *c.* 4. §. 7. *n.* 3. At
,, reparatio injuriæ naturalis ideo remitti
,, nequit.

Multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit] ,, In illis enim, quæ vel a turba Iſraël,
,, *Levit.* 4. *v.* 2. 13. *&* 27. *&* *c.* 5. *v.* 15.
,, *&* *Num.* 15. *v.* 22. *ſeq.* vel a Principe,
,, *c.* 4. *v.* 22, per ignorantiam contra præ-
,, cepta Dei committuntur, proprie pœna
,, non obtinuit; ſed vitioſa hæc facta, quæ
,, magis ex imbecillitate humana peragun-
,, tur, ſacrificiis expiari debebant.

Se ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem] ,, Ita enim Servator pro inimicis
,, precatur Patrem ut dimittat eos, quia
,, neſciunt quid faciunt. *Luc.* 23, 34. Sum-
,, ma hæc eſt Servatoris perfectio pro inter-
,, fectoribus orare. At Deus adeo non remiſit
,, hanc injuriam ſibi ipſi illatam, ut Ju-
,, dæos civitate, imperio, & ſacerdotio pri-
,, vaverit.

Ut Antiochenis ignoſceret] ,, Ibi ſolum jus
,, Theodoſii læſum erat, adeoque pro lubitu
,, illud potuit remittere.

A D §. XXVII.

E s s e *eam tantum*, *de qua legis auctor conſultus dixiſſet*, *&c.*] ,, Hæc conjectura
,, voluntatis jus nullum liberandi tribuit.
,, Regula

Digitized by Google

„ Regula perpetua hæc eſt: quod pœna, „ quæ tendit ad reparandam injuriam alii „ illatam, remitti a Principe nunquam (niſi „ ex utilitate publica) poſſit, quia tertio „ jus quæſitum eſt, quod ei auferri nequit: „ ſi vero ultra reparationem juris lege civili „ pœna ſtatuta eſt, ea pro arbitrio Principis tolli, aut mitigari poteſt.

Non diſtinxit enim] „ Adeoque Auctor „ putat, ad regulas interpretandæ legis per„tinere, ut inſpiciatur, *quid legis auctor* „ *conſultus dicturus fuiſſet*, *&c.* Sed nec „ hoc verum eſt: divinatio hæc eſt, non „ jus. Si lex dubia eſt, plane lex non eſt; „ adeoque pœna locum plane non habet, „ deficiente quippe lege pœnali.

Et inter relaxationem] „ i. e. Remiſſio„nem pœnæ.

Legem obligare, etiamſi cauſa particulariter ceſſet] „ Verum hoc omnino eſt, ſi „ ratio illa particularis non eſt ratio legis „ finalis, & adæquata. *Vid.* §. 25.

Quaſi legem eſſe putaſſent ſolam Scripturam] „ Cum in lege non verba, ſed ratio, „ mens, & intentio inſpicienda ſit. Quod „ verum eſt de ratione finali, & adæquata. „ *Lauterb. Comp. p.* 8.

Quæ ſæpe libere & dari, & omitti poteſt] „ Scilicet, quoties leges pœnales ultra re„parationem injuriæ aliquid ſtatuunt.

Referenda ſit ad [illegible] *proprie dictam*] „ Quæ legem interpretatur.

Qua aut ex charitate] „ Vid. §. 22. *n.* 1.

Aut ex juſtitia rectrice] „ Vid. §. 24. „ *n.* 1.

Eo referri poteſt] „ Quia voluntate, men„te, & intentione legiſlatoris deficiente li„beratur agens, non per diſpenſationem, „ ſeu relaxationem pœnæ, ſed quia deficit „ lex pœnalis, ceſſante quippe legis ra„tione, adeoque quia agens non peccavit „ contra legem.

Aliud enim eſt, legem aut probabili, aut etiam urgente cauſa tollere] „ Tunc enim „ ſupponitur, legem pœnalem in præſenti „ caſu ſtatutam non eſſe: ubi proinde rela„xatione opus non eſt.

De tollendis pœnis] „ I. e. de remiſſione „ pœnarum.

De taxatione earum] „ I. e. de æſtima„tione delicti.

Ad §. XXVIII.

Auctor hic agit de commenſuratione pœnæ cum delicto uſque ad §. 38, ac ultra meritum neminem puniendum eſſe, in genere ſtatuit §. 28. In merito autem malitiæ maxime rationem habendam, ait; indeque ob malitiam augeri pœnam poſſe, & quo minor eſt malitia, eo magis eam minui debere, §. 29. 30. 31.

Augeri autem malitiam 1. ex magnitudine injuriæ, tum ratione dignitatis perſonæ, cui injuria infertur, tum ratione numeri perſonarum, quibus injuria fit; uti ſi univerſitati infertur: 2. pertinaciore, & deliberatiore animo in peccando: 3. circumſtantiis loci, temporis, &c. Quæ omnia fere deſumta ſunt ex *L.* 16. §. 1. *ſeq. D. de pæn.*

Minuunt malitiam, eoque pœnam 1. actus, 2. ſexus, 3. varii affectus, aliæque cauſæ impellentes, & deterrentes, 4. neceſſitas aliqua, &c.

Nos in genere dicimus, quod in *reparatione injuriæ* (qui ſolus pœnarum naturalium finis eſt) præciſe æqualitas requiratur inter injuriam, & pœnam. Tantundem quiſque pati debet mali, quantum mali egit; adeo ut neque augmentum, neque diminutio pœnæ ibi locum habeat. At in illis pœnis, quæ ultra reparationem injuriæ aliquid mali infligunt, ex arbitrio legis dependent, verum eſt, quod augeri, aut minui ob malitiam vel majorem, vel minorem, poſſint. Et in his pœnis civilibus omnino inſignem locum habet hæc tractatio.

Ex ſupra dictis] „ Inprimis ex §. 1. §. 6. „ *& ſeq.*

Duo ſpectari] „ Immo in pœnis natura„liter unum ſaltem ſpectatur, injuriæ re„paratio, quæ fit per paſſionem tantundem „ mali, ac ipſe fecit.

Ob quod, eſt meritum] „ I. e. malum actio„nis. *Vid.* §. 1.

Cujus ergo, eſt utilitas ex pœna] „ Ex „ ſententia enim Auctoris homo cum homi„nem natura ſibi parem punit, aliquid ſibi „ debet habere propoſitum, nimirum, uti„litatem quandam, §. 4. *n.* 3. §. 5. *n.* 3. „ §. 6. *n.* 2. §. 7. *ſeq.* Quod examinavimus „ *ibid.*

Puniendus nemo eſt ultra meritum] „ Ra-

„ tio naturæ hæc eſt, quia reparata eſt in-
„ juria ſi tantundem mali paſſus eſt.
Et quadam mediocritas] „ Seu proportio
„ inter delictum, & pœnam.
Æſtimationis nomine] „ Quia per tantun-
„ dem fit reparatio.
Ultra quod vindicta procedere non debeat]
„ Nimirum, ultra tantundem, quia tunc
„ reparata eſt injuria.
Sed expenſo propoſito, ac voto ejus, qui deliquit] „ Malitia enim auget delictum, in-
„ deque major erit æſtimatio.
Intra meriti vero modum, &c. pro utilitate] „ Utilitas non eſt norma æſtimationis
„ naturalis, ſed ſola reparatio injuriæ; e-
„ mendatio autem, & exemplum, pertinent
„ ad fines pœnæ civiles, & ſi ideo vel au-
„ gentur, vel minuuntur pœnæ, id meri
„ juris poſitivi eſt.

Ad §. XXIX.

1 In *merito*] „ Intra cujus modum magis,
„ aut minus peccata puniuntur. *Vid.* §. *præc.*
„ *in fin.*
Cauſa, qua retrahere debuit] „ *Vid.*
„ §. 30.
Et perſonæ idoneitas] „ *Vid.* §. 31.
Vix quiſquam gratis malus eſt] „ Homo
„ enim plerumque peccat ex affectu quo-
„ dam, ex ſpe aliqua commodi, adeoque
„ ex cauſa, quæ eum impellit. *Vid. Senec.*
„ *epiſt.* 14. & 69. & *de benefic.* 4, 17. *Vellej.*
„ *Paterc.* 2, 22. *Quinctil. declam.* 2. *Cic.*
„ *ad Herenn.* 2, 19. & *Rhet.* 1, 29. *pro*
„ *Roſc. Amer. c.* 26. 30. 50. *Teſm. b.*
Propter ſe ipſam delectat] „ Quales homi-
„ nes deſcribit *Salluſtius Catil. c.* 16.
Ducuntur affectibus] „ Spe alicujus com-
„ modi, ſeu utilitatis.
Declinandi mali impetum] „ Immo me-
„ tus mortis, neceſſitas, &c. non ſemper
„ ſunt cauſæ, quæ a pœna liberant: ſi quis
„ enim tali metu inductus blaſphemiam
„ evomit, innocentem occidit, adulterium
„ committit, vel inceſtum, æque reus eſt;
„ at minuitur quodammodo æſtimatio in-
„ juriæ.
Qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus] „ Quomodo honeſtiſ-
„ ſimus dici poteſt, ſi ipſe actus ſua natura
„ cum juſtitia pugnat?
Unde quæ mortis, carceris, doloris, &c. cauſa injuſte fiunt] „ Grotius exemplum
„ alibi retulit, ſi quis intermedium innocen-
„ tem, qui fugam impedit, occidit: de quo
„ caſu egimus ſupra *l.* 2. *c.* 1. §. 4. Conf.
„ *Curt. l.* 6. *c.* 4.
Aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa] „ Ne-
„ ceſſitas non tollit injuriam. *Vid. d. l.* 2.
„ *c.* 2. §. 6. *ſeq.*
Neceſſitas aliquid adfert veniæ] „ Minor 2
„ eſt malitia, adeoque minuitur æſtimatio
„ injuriæ, non liberat ab injuria. *Polyb.*
„ *l.* 40. *c.* 30.
Impendentis periculi reſpectu] „ Adeoque
„ ex neceſſitate propriæ defenſionis. *Vid.*
„ *d. c.* 2. §. 6.
Ceteri appetitus] „ Extra impetum decli- 3
„ nandi malum, mortis, carceris, doloris,
„ aut ſummæ egeſtatis, &c.
Vera bona, &c.] „ Quæ non conſiſtunt
„ in imaginatione, ſed veram utilitatem de-
„ linquenti afferunt.
Extra virtutes, & earum actiones] „ Agit
„ enim de delictis, eorumque merito: ad-
„ eoque excludit vera bona, quæ ex virtu-
„ tum exercitio oriuntur.
Quæ ad peccatum non ducunt] „ Adeoque
„ ubi de delicti merito non quæritur.
Conſentiunt enim virtutes inter ſe] „ Hic
„ conſenſus nihil aliud eſt, quam juſtitia illa
„ univerſalis adeo inter philoſophos cele-
„ brata: de qua vide *Jus* meum *controver-*
„ *ſum, tit. de juſtit. & jur. quæſt.* 2.
Aut delectantia] „ Ut in ſtupro, adulte-
„ rio, &c.
Quæ utilia vocantur] „ Ut in furto, &c.
Excellentia ſupra alios] „ Appetitus excel-
„ lendi præ aliis.
Quatenus a virtute, & utilitate ſejungitur] „ Nam ambitio aliquando virtus eſt.
„ *Vid. proleg.* §. 43.
Et vindicta] „ Jucunditas illa, quæ ex vindicta oritur, non eſt verum bonum.
Quæ quo magis a natura abeunt, eo ſunt fœdiora] „ Si quis igitur injuriam alii infert
„ vanæ gloriæ cauſa, vel ut odium, & vin-
„ dictam exerceat, hæc non fiunt veri ali-
„ cujus boni conſequendi cauſa; indeque
„ eo magis peccat.
Et hos tres appetitus] „ Qui tendunt ad
„ bona 1. delectantia, 2. utilia, 3. ima-
„ ginaria.
His vocibus exprimit] „ *Concupiſcentia*
„ *carnis, libido oculorum, & faſtus vitæ.*
„ 1 *Job.* 2. *v.* 16.

Volupta-

Digitized by Google

Voluptatum deſideria] „ Quæ corpori jucunditatem afferunt.

Habendi cupiditatem] „ Abundantiam „ poſſeſſionum.

Vanæ gloriæ conſectationem] „ Veræ enim „ gloriæ conſectatio ſumma virtus eſt *Vid.* „ *proleg.* §. 43. At ſi vana ſit illa gloria, in „ vitium degenerat. Vid. *Demoſthen. in epiſt.* „ *ad Philipp. Juven. Sat. X. v.* 142. *Senec.* „ *epiſt.* 125. *Statius Sylv. IV,* 4. *Gell. Noct.* „ *Att. XIV,* 3. *Lactant. VI,* 18. *Teſm. b.* „ *lit. t. & x.*

Ad §. XXX.

CAUSA, *quæ a delinquendo abſtrahere debet*] „ *Vid.* §. *præced. pr.*

Generalis eſt injuſtitia] „ Jus enim alterius violare, pugnat cum jure naturæ.

Non in quibuſvis peccatis, ſed in iis, quæ reſpectum habent extra peccantem] „ Adeoque „ quibus jus alterius violatur, de quo reparando agitur: excludit igitur peccata animi, ut concupiſcentiam, avaritiam, &c. „ quæ legibus humanis non ſubjacent.

Injuſtitia eo eſt major, quo majus alteri damnum infertur] „ Quia eo major inde „ oritur reparandi neceſſitas.

Delicta conſummata] „ Gravior enim eſt „ injuria actu illata, & conſummata, ac „ ea, quæ inchoata ſaltem eſt.

Quæ ad actus aliquos, ſed non ad ultimum proceſſerunt] „ Adeoque ubi minor eſt injuria, minorque reparandi neceſſitas.

Quo ulterius proceſſit] „ Gradus enim ſunt „ & injuriæ, & malitiæ; adeoque & pœnæ.

Ea injuſtitia eminet, quæ communem ordinem perturbat] „ Gravior enim eſt injuria, „ quæ pluribus fit, quam quæ paucis.

Sequitur ea, quæ ſingulos tangit] „ Adeoque quæ non pluribus nocet.

Maxima hic eſt, quæ vitam] „ Ibi enim „ omne jus homini aufertur.

Proxima, quæ familiam] „ V. g. ſi uxori, vel liberis fit injuria.

Cujus fundamentum eſt matrimonium] „ Uxor enim conſenſu ſuo tranſit in alienam familiam, & liberi communi voto „ parentum aggregantur corpori familiæ: „ utrique fiunt participes omnium jurium „ iſtius corporis. Paterfamilias igitur, qui „ eſt caput illius corporis, jura quoque ei „ inhærentia defendere & poteſt, & debet, „ *Vid. Diſſert. proœm. XII.* §. 141, & 145.

Poſtrema, quæ res ſingulas expetibiles ſpectat] „ Ubi injuria nec vitæ, nec familiæ „ infertur, ſed res injuria auferuntur.

Sive directe ſubtrahendo] „ Ut in furto.

Sive dolo malo cauſam dando] „ Id enim „ quoque malitiæ ſpecies eſt, quia jus alterius violatur.

Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi] „ Tota „ hæc tractatio ſuperflua, & res citra has „ ſubtilitates jure naturæ plana eſt: ibi „ enim reparatio debet fieri injuriæ, ſive „ factis, ſive verbis, ſive ſcriptis, ſive „ conſilio illatæ. *Vid. Lib.* 16 *pr. D. de pœn.* Augetur autem illa injuria, vel cauſa, vel perſona, vel loco, vel tempore, „ vel qualitate, vel quantitate, vel eventu, *d. l.* 16. §. 2. *D de pœn.* Quæ circumſtantiæ cum a facto dependeant, prudentis judicis arbitrio ipſa natura relictæ „ ſunt.

Quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo ſequutus eſt] „ Ordo Auctoris hic eſt: „ in pœnis, dixit, ſpectari meritum, §. 28: „ in merito examinandam eſſe cauſam, „ quæ a delinquendo retrahere debuit, *vid.* „ §. 29. *n.* 1: eam eſſe injuſtitiam, §. 30. „ *n.* 1: injuſtitiam eo majorem eſſe, quo „ gravius eſt damnum, *d.* §. 30: majorem „ eſſe injuſtitiam, quæ conſummata, ea, „ quæ ſaltem inchoata eſt, *d.* §. 30: majorem utrobique eſſe, quæ pluribus infertur, quam quæ ſingulis: in injuſtitia, „ quæ ſingulos tangit, maximam eſſe, quæ „ vitæ infertur; ſequi eam, quæ familiæ; „ denique quæ rebus, *d.* §. 30. Atque hunc „ ordinem, ait, in Decalogo obſervari.

Parentum nomine, &c. Magiſtratus par eſt intelligi] „ Uti enim membra familiæ „ patrisfamilias curæ, & imperio ſubſunt: „ ita ſubditorum perſonæ, res, & jura, ad „ curam magiſtratus pertinent.

Quorum auctoritas ſocietatem humanam continet] „ Cum ſæpius dictum ſit, non „ dari ſocietatem humanam, nec aſſeri poteſt, auctoritatem magiſtratuum eam conſervare.

Sequitur interdictio homicidii] „ Quæ „ maxima Auctori eſt injuſtitia, quia vitam tollit.

Matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis] „ Hæc Auctori minor eſt injuſtitia, quæ familiam ſpectat.

Tum furta, & falſimonia] „ Quæ res „ ſin-

,, ſingulas expetibiles ſpectant; illa directo ſubtrahendo; hæ dolo malo cauſam dando damni.

Delicta inconſummata] ,, Quo refert concupiſcentiam. *Vid.* §. 39.

Inter cauſas abſtrahentes] ,, I. e. quæ retrahere debuiſſent peccantes. *Vid.* §. 29. *pr.*

Qualitas ejus, quod directe ſit, *&c.*] ,, Intelligit damnum, & incommodum, quod actu datur.

Quod ſecuturum, probabile eſt] ,, Etſi de eo non cogitaverit. Qui enim de actu tenetur, etiam tenetur de his, quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta. *Vid. ſupr. lib.* 2. *c.* 17. §. 11. *ſeq.* Ubi late hoc examinavimus.

Ut in incendio, *&* *perfoſſo aggere*, *&c.*] ,, Si quis igitur ſolius Titii domum voluit incendere, vel ejus ſolius fundum inundare perfodiendo aggerem, nihilo minus cuique tertio tenetur, cui ex facto illo injuria facta eſt. Unde ſi pereunt alii homines illo incendio, & inundatione, hi quoque caſus in facto illo puniendi ſunt. Alia exempla propoſuit Auctor *d. c.* 17. §. 12. *ſeq.* Add. *l.* 3. *c.* 10. §. 4.

3 *Quam generalem cauſam poſuimus*] ,, Quæ ſcilicet a peccando retrahere deberet.

Puta impietas in parentes] ,, Augetur omnino injuria, ſi parentes verberibus excipio, vel convitiis proſcindo.

Inhumanitas in propinquos, *ingratus animus in beneficos*] ,, Major enim eſt malignitas, his injuriam inferre, quam extraneis.

Quæ augent delictum] ,, Nam inter modos augendi injuriam refertur perſona, & qualitas. *L.* 16. §. 1. *D. de pœn.*

Si quis ſæpius deliquit] ,, Quia eo major eſt malitia. Vid. *L.* 1. *D. de Abige. Senec. de Ira I, c* 16. *Quinctil. Declam.* 248. *&* 310. *Teſm. b.*

Ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret] ,, Hæc circumſtantia in ordinatione criminali Caroli V. non leve indicium facit, vel ad torturam, *Art* 31, vel ut liberetur ab ea ſi vitam ante bene egerit. Egregiam hanc in rem ſcripſit diſputationem *B. Stryk. de vita anteacta.*

Quibus, alioqui non malis, *ſubito*, *&c.*] ,, Adeoque qui imbecillitate humana ſeparati, & præſenti occaſione ſeducti peccant. *Vid. Lactant. l.* 6. *c.* 24.

Non in his, *qui totum vitæ genus immutarunt*] ,, Adeoque qui in perpetuum mali ſunt, & ubi omnis emendationis ſpes conſumta eſt. At unde de eo conſtat? Ipſe Auctor dixit, charitatem dictare; neminem habendum pro deplorato, *ſupra* §. 7. *n.* 4.

Ezechielem] ,, *Cap.* 18. *v.* 24. *Si autem avertit ſe juſtus a juſtitia ſua*, *& fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius*, *numquid vivet? omnes juſtitiæ ejus, quas fecit*, *non recordabuntur.* Et *v.* 26. *cum enim avertit ſe juſtus a juſtitia ſua*, *& fecit iniquitatem*, *morietur in iis*; *in injuſtitia*, *quam operatus eſt*, *morietur.* Num hæc in vita civili uſum habere poſſint, jam ante dubitavi. Sane, ſoli Deo, qui corda ſcrutatur, conſtare poteſt, totum vitæ genus immutatum eſſe, & peccantem in vitæ hoc genere vitioſo perſeveraturum: unde merito ait, *ſe rationem non habiturum juſtitiæ præteritæ.* Sed tota hæc ratio ceſſat in magiſtratu, qui de quovis delinquente emendationem ſperare poteſt; adeoque huic prodeſſe vita ante acta ad mitigandam pœnam debet.

Thucydidem] ,, *L.* 1 *p. m.* 47. Verba ſunt Sthenelardæ, Ephori Laconum. *Conf. Lactant. lib.* 6. *c.* 24.

Sed & lex poſita adverſus vitium, *ſpecialem quandam malitiam veteri addit*] ,, Senſus hic eſſe videtur: Auctor naturali quoque ratione in æſtimandis delictis rationem haberi debere vitæ ante actæ, dixit *n.* 3, adeo, ut augeatur malitia, eoque pœna, ſi antea pravus fuerit, *d n.* 3. Sed & hanc ipſam pravitatem, poſita lege canonum ſpeciali, augeri, ait, & per hanc legem ſpecialem ſuperaddi malitiam veteri, ſtatuit *h. n.* 4; quia peccans non ſolum committit id, quod per ſe malum eſt, ſed & quod præterea ſpeciali lege vetitum eſt: idque ex *Epiſtola ad Rom.* 7. *v.* 13. probat. 4

Ad §. XXXI.

Personæ *aptitudo*] ,, Auctor enim dixit, in merito examinanda venire cauſam, quæ impulit, cauſam, quæ retrahere debuit, & *perſonæ idoneitatem ad utrumque.* Vid §. 29. *n.* 1. Aptitudo enim perſonæ auget, vel minuit delictum: unde minor injuria eſt quæ a pueris, a femina, ab iracundo, &c. infertur. 1

Aut

Digitized by Google

Aut ad ſuſcipiendos affectus incitantes]
,, Nimirum, ſpem commodi imaginarii, im-
,, petus, iræ, amoris, &c.
Nam & pueri, &c.] ,, Ob defectum
,, judicii, & imbecillitatem ſexus, pueri,
,, & feminæ, minus apti ſunt ad conſide-
,, randam delicti gravitatem, & minus ido-
,, nei ad reſiſtendum affectibus, qui ad de-
,, linquendum incitant.
*Et craſſi ingenii homines, maleque edu-
cati*] ,, Unde Prætor nonnunquam veniam
,, dat hominum ruſticitati. *L.* 2. §. 1. *D. Si
,, quis in jus voc. L.* 7. §. 4. *D. de juriſdict.
,, l.* 1. §. 5. *D. de edend.*
*Juſti, & injuſti diſcrimina minus habent
cognita*] ,, Adeoque minor eſt malitia, eo-
,, que minor injuria.
Iracundi ſunt] ,, Adeoque leviora ſunt
,, ea, quæ repentino aliquo motu accidunt,
,, quam ea, quæ meditata, & præparata
,, inferuntur. *Cic.* 1. *de offic.* Conf. *Philo de
,, ſpecial. legib. Plato de leg. l.* 9. *Ariſtot. Ni-
,, comach.* 7. *c.* 8. *Guttierrez pract. qu.* 2.
,, *n.* 11. & 12. *Carpzov. qu.* 47. *n.* 42. &
,, *p.* 3. *qu.* 145.
Ad venerem proni] ,, Furore amoris nihil
,, eſt vehementius. *Nov.* 74. *c.* 4. De Ti-
,, berio Paullinæ pudicitiam vindicante ait
,, *Zonaras annal.* 1. *Mundum in exſilium
,, egit, pœnam graviorem ob amoris vim
,, clementia moderatus.*
Huc juventus] ,, Aut Deus, aut lapis eſt,
,, qui non juveniliter ardet.
*Metum accendit mali imminentis cogita-
tio*] ,, Adeoque minus eſt malum, quod
,, metu committitur; & juſtior eſt metus
,, in pueris, ac feminis, quam in aliis.
,, Quatenus metus excuſet a delicto, tractat
,, *Carpzov. crim. p.* 1. *qu.* 18. *n.* 9.
Et iracundiam recens, &c.] ,, Non ergo
,, ira videtur factum; adeoque nec excuſa-
,, tionem meretur, quod interveniente mo-
,, ra fit. *Lev.* 2, 56. *Senec. de ira lib.* 2.
,, *cap.* 28.
Ita ut rationem audiri vix ſinant] ,, Ideo
,, minor eſt injuria; non vero deſinit eſſe in-
,, juria. *Cic. ad Herenn.* 2, 16.
*Illorum affectuum delicta merito minus odio-
ſa, &c.*] ,, Non enim tam ex propoſito,
,, quam impetu, affectus veniunt.
2 *Quo animi eligentis judicium magis impe-
ditur*] ,, I. e. quo violentior eſt ſtimulus,
,, inprimis naturæ, utut corruptæ, eo mi-
,, nus peccatur.

Et quæ in ſenum amores] ,, Merito in-
,, crepatur ſenilis amor, quia impetus, &
,, affectus in ſenibus tantus non eſt, adeo-
,, que amor ſenibus excuſandi cauſam non
,, præbet. *Conf. Juven. ſat.* 10. *v.* 208. *Ovid.*
,, 1. *amor.* 9, *pr.*
Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum]
,, Nimirum, ex cauſis, quæ vel impellunt,
,, vel ex quibus retrahi agens debuit, vel
,, ob perſonæ idoneitatem, §. 29. *pr.* Equi-
,, dem erudita præcedens eſt diſputatio,
,, & legi merentur quæ prolixe admodum
,, tractavit Auctor; ſed non opus fuiſſet
,, tam operoſe rem exponere, quæ pauciſ-
,, ſimis regulis abſolvitur: ſimpliciſſimum
,, hac in re eſt jus naturæ, quod expoſui-
,, mus §. *praced. n.* 2.

Ad §. XXXII.

,, Auctor ait, pœnam talionis non 1
,, in eo conſiſtere, ut præciſe tantundem
,, præſtetur, ſed poſſe delictum etiam ma-
,, joris æſtimari; exemplo furti, ubi qua-
,, druplum pœnæ loco ſolvi debet: quod ex
,, diſputatione B. Parentis *de ſacroſancto ta-
,, lionis jure* illuſtravimus ſupra.
Pythagorici] ,, *Dict. diſp.* §. 4.
Id non ita accipi debere] ,, Immo id
,, omnino ita accipi debet; nam ſi *tantun-
,, dem* paſſus eſt, naturaliter injuria repa-
,, rata eſt. At id non impedit, quo mi-
,, nus jure civili pœnæ ad exemplum,
,, &c. exigi poſſint; & tunc pœnæ hæ ta-
,, lionem excedentes ſunt mere poſitivæ.
,, *Vid. ſupr.* §. 1.
*Quæ legum omnium perfectiſſimum exem-
plar eſt*] ,, Legem Moſis intelligit; de cujus
,, auctoritate egit *l.* 1. *c.* 1. §. 17.
Demoſthenes in Timocratem] ,, Add. *Gell.*
,, 11, 18. 20, 1.
Cum injuria perſona] ,, Si v. g. res mo-
,, bilis vi rapitur, *tot. tit. ff. de vi bon. rapt.*
Cumulo] ,, Per duplum, triplum, &c.
*Majora leges permittunt pro vindicta exi-
gere*] ,, Adeoque pœna, quæ ultra talionem
,, exigitur, a lege eſt, eoque mere civilis.
Supra talionem] ,, I. e. ultra ruptionem 2
,, membri, adeoque ultra id, quod tan-
,, tundem eſt
Manu truncabatur] ,, Hoc mere civile
,, eſt.
Sed & amplius] ,, Pœnæ enim lege ci-

,, vili variis ex cauſis exaſperari poſſunt.
Et ideo conſummatis minora] ,, Vid.
,, ſupra §. 36.
Nocumentum infligant par cogitato] ,, Im-
,, mo pro cogitato pœna non infertur ;
,, ſed ſi ad aliquos actus externos, uti in
,, caſu Auctoris, cogitatio proceſſit, pœna
,, infligitur juxta menſuram injuriæ, non
,, cogitatæ, ſed actu illatæ.
De falſo teſte proditum] ,, Ibi delictum
,, conſummatum eſt, nec pro cogitato pœ-
,, na infligitur, ſed pro injuria facta : te-
,, ſtis enim, qui invocato nomine divino
,, falſum dicit, non tantum blaſphemiæ
,, reus eſt, ſed & actu ſuo vitioſo cauſa
,, eſt ut jus alterius violetur.
Et in lege Romana] ,, *Leg.* 1. *D. ad leg.*
,, *Cornel. de Siccar.* Hic quoque ſecuritas,
,, quæ cuique hominum debetur, actu
,, violatur.
Major reſpondeat pœna] ,, Hoc verum ;
,, at intra regulas talionis.
Sed quia morte nihil eſt gravius] ,, Poſt
,, mortem enim homo nihil mali amplius pa-
,, ti poteſt.
Eaque iterari non poteſt] ,, Semel enim
,, homo tantum moritur.
Ideo intra eam neceſſario conſiſtitur]
,, Quia præter mortem gravior pœna non
,, datur.
*Additis tamen interdum pro merito cru-
ciatibus*] ,, Si enim homicidia plura quis
,, commiſit, ſi præterea ſpoliavit occiſum,
,, &c. hæc quoque in æſtimationem delicti
,, naturali ratione venire debent ; & ideo
,, pœna mortis etiam naturali ratione per
,, alios cruciatus exaſperari poteſt.

A D §. XXXIII.

S E D *cum reſpectu ad patientem*] ,, Per-
,, ſonæ diverſitas diverſam quoque facit
,, quantitatem injuriæ, & pœnæ. *L.* 15.
,, *D. negot. geſt. leg.* 6. *pr. D. ad leg.*
,, *Jul. pecul.*
Nam mulcta eadem pauperem onerabit]
,, Scilicet, in pœnis pecuniariis. *Vid. Mar-*
,, *cellinus* 15, 3.
Et vili ignominia leve erit malum] ,, Ea-
,, dem igitur pœna ignominioſa onerabit vi-
,, rum honeſtioris conditionis, vilem non
,, onerabit ; neque enim ignominia grave
,, eſt malum ei, qui famam non habet,
,, vel non curat.

*Quo genere diverſitatis ſæpe utitur lex Ro-
mana*] ,, Ita enim ſacrilegii pœnam Pro-
,, conſul pro qualitate perſonæ ſtatuit, *d.*
,, *l.* 6. *pr.* Alia exempla ſunt in legibus di-
,, geſtorum à *Gronovio h. nota* 56. indicatis.
Harmonicam proportionem] ,, I. e. geo-
,, metricam.
*Simplex hic ſit, & qualis in numeris
æqualitas*] ,, Vid. *ſupra* § 2
Meriti ad pœnam] ,, Tantundem enim
,, mali pati debet, prævia juſta æſtimatio-
,, ne, quantum mali fecit
Sicut in contractibus mercis ad numos]
,, Mala hæc eſt comparatio : nam inter
,, numum, & mercem, natura nulla eſt
,, proportio, ſed ea dependet a ſola indi-
,, gentia, & voluntate hominis ; uti id late
,, probavimus ſupra *c.* 12. §. 14. At inter
,, delictum, & pœnam, ipſa natura certam
,, proportionem, I. e. talionem conſtituit.
*Quanquam alibi merx eadem plus, alibi
minus valet, itemque numi*] ,, Hoc non
,, eſt ex proportione inter mercem, & nu-
,, mum, ſed ex indigentia, & voluntate
,, hominum, adeoque ex permiſſione juris :
,, at æſtimatio pœnarum eſt ex jure præce-
,, ptivo ; ibi enim tantundem mali pati ne-
,, ceſſario debet qui malum fecit.
*At fatendum, ſæpe in lege Romana id
non fieri*] Auctor erronee incuſat leges Ro-
manas alicujus reſpectus perſonarum. Hic
enim duplex eſt : *alius*, quo ratio habetur
ejus, quod revera in homine jus facit,
quæ προσωποληψία non tantum licite obſerva-
tur, ſed & obſervari debet ; ita enim inju-
ria, quæ ab infante, & furioſo infertur,
non eſt injuria ; & magis excuſatur femina
in delictis ob judicii imbecillitatem, &c.
Alius eſt, quando uterque æquali jure eſt,
& propter affectum, metum, aliaſque cau-
ſas privatas, æqualitas illa tollitur, & unus
alteri præfertur.
In *priori* ſpecie inæqualitas rei ipſi ineſt ;
adeoque ſi inæqualiter jus tribuitur, jure
id fit : & hic perſonarum reſpectus naturalis
eſt, fatente ipſo Auctore §. 31. At in *poſte-
riori* ſpecie, quod utrique æqualiter debe-
tur, inæqualiter tribui abſque injuria ne-
quit. Hic reſpectus perſonis jure non ineſt ;
ſed potius æqualitas, quæ in perſonis eſt,
tollitur, & alter injuria præfertur. Talem
autem προσωποληψίαν jure Romano admitti,
verum non eſt.

Additio.

,, Gronovius exempla quædam adducit,
,, ubi

Digitized by Google

„ ubi reſpectus ille perſonarum nimium ex-
„ tendi videtur. 1°. In *l.* 1. §. 5. *D. ad*
„ *leg. Cornel. de Sicar.* relegatur in per-
„ petuum maritus occidens uxorem in adul-
„ terio deprehenſam, ſi humiliori loco na-
„ tus eſt; ſi in aliqua dignitate ſit conſtitu-
„ tus, ad tempus. At hic nihil iniqui ſub-
„ eſt: major enim eſt injuria violatio
„ thori ejus, qui in dignitate conſtitutus eſt;
„ adeoque is minus peccat ſi injuriam hanc
„ vindicat, & excedit, quam is, qui vi-
„ lioris eſt conditionis, adeoque ubi di-
„ gnitas thori quoque minor eſt: hic ergo
„ ſi excedit in vindicta, magis peccat.
„ 2°. In *l.* 12. *D. de inc. ruin. naufr.*
„ is, qui data opera in civitate incen-
„ dium fecit, beſtiis objici ſolet ſi humi-
„ liori loco natus; ſi in aliquo gradu na-
„ tus eſt, capite plectitur. Pœna enim prior
„ ideo ſtatui debebat, quia facilius ad tale
„ crimen feruntur homines vilioris condi-
„ tionis, adeoque graviori exemplo ad eos
„ deterrendos opus eſt. 3°. In *l* 45. *D.*
„ *de injur.* de injuria extra ordinem ex
„ cauſa, & perſona ſtatui ſolet. Illi enim,
„ qui vilioris ſunt conditionis, fuſtibus
„ ſubjiciuntur, cæteri vel exſilio tempo-
„ rali, vel interdictione certæ rei. Sed
„ neque hic aliquid iniqui ſubeſt: maxima
„ enim pœna eſt viro honoratiori ob cri-
„ men a civitate expelli, excludi ab om-
„ ni dignitatum ſpe, & a conſortio cor-
„ datorum virorum, ubi æſtimari quoque
„ debet neceſſitas derelinquendi familiam,
„ bona, & alia patriæ commoda. Quid
„ vero curat homo vilioris conditionis ci-
„ vitatem, ubi nihil proprii habet, ubi
„ manibus victum quærere tenetur, &
„ ubi propter vilitatem a ſpe dignitatis
„ obtinendæ excluditur? Talis igitur ho-
„ mo vix injuriæ ſuæ pœnam feret ſi in
„ exſilium mitteretur. 4° Ita ſepulcrum
„ violantes ſi honeſtiores ſunt, deportan-
„ tur; viliores capite plectuntur. *Leg.* 1.
„ *D. de ſepulc. viol.* 5°. In crimine abigea-
„ tus, qui honeſtiori loco nati ſunt, re-
„ legantur, aut moventur ordine; vilio-
„ res ad metalla damnantur, vel gladio
„ puniuntur, *l.* 1. §. 3. *D. de abig.* 6°. Fu-
„ res balnearii, qui armis ſe defendunt,
„ ſi honeſtioris conditionis ſunt, relegan-
„ tur; ſi vilioris, ad metalla conde-
„ mnantur. *l.* 1. *D. de fur. baln.* In his om-
„ nibus caſibus merito leges diſtinguunt
„ inter perſonas honoratiores, & viliores;
„ & de eodem delicto diverſas, & qui-
„ dem in vilioribus graviores pœnas ſta-
„ tuunt: quia vili ignominia, exſilium,
„ &c. leve eſt malum; honorato grave:
„ adeoque gravior pœna vilioribus infligi
„ naturali quoque æſtimatione debet.

A quo vitio longiſſime ſemper abeſt lex Moſis] „ Reſpectus perſonarum, qui na-
„ turali æſtimatione ineſt hominibus, &
„ inæqualitatem aliquam conſtituit, a legi-
„ bus abeſſe non poteſt, nec a legibus
„ Moſis abeſt. Exemplo filiarum Levitica-
„ rum, quæ ſcortantes igne concremantur.

Intrinſeca eſt pœnæ taxatio] „ Quia
„ tantundem mali præciſe infligitur nocen-
„ ti, quantum fecit, per juſtam æſtima-
„ tionem

Ad §. XXXIV.

Intra *conceſſum modum*] „ Si ſci-
„ licet in arbitrio punientis eſt, pœnam
„ exigere, vel non exigere. Nam ſi o-
„ mnino exigenda eſt, charitas illa locum
„ non habet. *Vid.* §. 23.

Ducit charitas ejus, qui punitur]
„ Auctor ait, charitatem ſemper ducere ad
„ eam pœnam, quæ minor eſt, niſi inter-
„ ſit reipublicæ majorem eligi, v. g. ad
„ exemplum aliorum. At jam ſupra dixi-
„ mus, pœnam, qua vel injuria alii illata
„ vindicatur, vel quæ jure naturæ ſtatuta
„ eſt, remitti non poſſe, nec charitati hic
„ locum eſſe. *Vid.* § 21. *ſeq.*

Niſi plurium juſtior charitas aliud ſuadeat]
„ Vid. ſupra §. 12. *n* 2. & § 22. *n.* 2.

Ob cauſam extrinſecam] „ Quia forte
„ utilitas publica id exigit.

Ingens periculum ab eo, qui deliquit]
„ Si forte incorrigibilis eſt. *Vid. ſupr.* §. 7.

Neceſſitas exempli] „ Vid. ſupr. § 9.

Ea autem] „ Scilicet, cauſa illa ex-
„ trinſeca.

Ex generalibus invitamentis ad peccandum] „ Si occaſio frequens, & crimen
„ commune ſit.

Conſuetudo] „ Si plures ejuſmodi ha-
„ bitum vitioſum contraxere.

Et facilitas] „ I. e facilis peccandi occa-
„ ſio; tunc enim eo major terror requiri-
„ tur: atque hinc eſt, quod furta do-
„ meſtica, inceſtus, &c. gravius puniun-
„ tur.

Ad §. XXXV.

Ob *facilitatem lex divina gravius punit furtum de paſcuo*, &c.] „ Fur enim, qui rem depoſitam de domo aufert, duplum ſaltem reſtituit; qui vero bovem, vel ovem de paſcuo furatur, quintuplum, & quadruplum. *Exod. XXII. v.* 1.

„ Mirum videri poteſt, cur bove furato quintuplum, ove vero ablata quadruplum ſaltem reſtituatur; ratio videtur poſita in penuria ovium. Nam apud Athenienſes quoque ſurrepti bovis pœna ſuprema erat reſtitutio triginta bovum; cum poena ſurreptæ ovis eſſet duarum ovium: eaque ratio diſerte additur apud *Gell. lib.* 11. *c.* 1. Equidem apud Hebræos hæc ratio vix valere poteſt, cum præcipua eorum profeſſio fuerit cultura ovium. *Conſ. Rivet. ad d. Exod.* 22.

Nullum ſcelus apud eos furto gravius] „ Ibi igitur major charitas, nimirum, ſecuritas publica, requirit ut ob facilitatem delicti poena augeatur: at id meri juris civilis eſt.

Cuſtodem legem addidit] „ I. e. pœnam lege ſtatutam: id ergo ex mera diſpoſitione juris civilis eſt.

Conſuetudo facti etſi aliquid detrahit de culpa] „ Inter cauſas externas, quæ majorem pœnam efflagitant, præter facilitatem hic refertur conſuetudo facti, i. e. ubi aliquod vitium velut in publicos mores abiit.

In judiciis magis illud ſequendum eſt] „ Ut mitigetur, ſcilicet, pœna, ſi peccatum eſt uſitatum: quia judex legem, utut generalem, applicare debet ad facta ſingula, in quibus vel major, vel minor gradus culpæ occurrit.

In legibus hoc ſequendum eſt] „ Nimirum, ut augeatur pœna ob delicti conſuetudinem: rationem addit, quia lex in genere fertur etiam de ultimo malitiæ gradu.

Ratione habita temporis, quo leges, aut judicia feruntur] „ Legiſlator enim dum legem fert, rationem habet ejus temporis, quo legem ſtatuit; judex vero judicat juxta circumſtantias ejus temporis, quo ſententiam profert.

Quia pœnæ utilitas magis in univerſalitate ſpectatur] „ Nam ad omnes caſus reſpicit; adeoque & de ultimo quoque culpæ gradu ſtatuit, & ſtatuere debet.

Culpa autem major, aut minor eſt in ſingulis] „ Unde judicis eſt moderari leges, & applicare eas ad ſingula facta.

Ad §. XXXVI.

Ubi *magnæ, urgentesque cauſæ ceſſant*] „ I. e. ubi plurium juſtior charitas majorem pœnam non ſuadet, *d.* §. 34.

Clementiæ pars altera] „ De prima clementiæ parte egit §. 22. *n.* 2.

Priorem in tollenda pœna collocavimus] „ Si ſcilicet fines pœnarum vel neceſſarii non ſunt, aut alii fines ex oppoſito occurrunt non minus utiles, aut alii fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſunt, §. 22 *n.* 1. & §. 25. *ſeq.*

Inquit Seneca] „ Loquitur hic de pœnis civilibus, quas magiſtratus in totum remittere, nedum mitigare poteſt.

Minore ſupplicio, quam legibus, &c.] „ Adeoque loquitur de pœnis civilibus.

Leges quidem conſtitui rigidas] „ Quia leges etiam in extremum malitiæ gradum conſtituuntur, §. 35. *in fin.*

Pœnas exigi legibus mitiores] „ Quia culpa in ſingulis major, aut minor eſt. *d.* §. 35.

Infra peccati modum] „ Si ſcilicet peccatum ſaltem contra leges civiles committitur: nam ſi contra jus naturæ peccatur, præciſe talio requiritur.

Ut qualia fecerunt, talia patiantur] „ Auguſtinus improbat craſſam, & barbaram illam talionem, de qua vide *ſupra* §. 1. *pag.* 321. & ideo hortatur Marcellinum, ne eam exerceat, nec omnino fieri permittat.

Nec putarent ad culpam officii ſui pertinere ſi quid erga eos miſericorditer agerent] „ Loquitur de illis judicibus, qui *ira propria concitati* pœnas infligunt, non amore juſtitiæ, ſed quia voluptatem ex pœna capiunt: hoc merito improbat.

Ad §. XXXVII.

Speramus, *nihil a nobis prætermiſſum*] „ Quam infeliciter Auctor hanc materiam tractaverit, & quam parum

„ vera

„ vera juris naturæ principia intellexerit, „ in ſingulis paragraphis oſtendimus.

Magnitudinem peccati, i. e. damni] „ Vid. ſupr. §. 30. *n.* 1.

Frequentiam] „ Vid. ſupr. §. 34. 35.

Quantitatem concupiſcentiæ] „ Vid. ſupr. „ §. 29. & 31.

Et operis facilitatem] „ Vid ſupr. §. 34. „ *& ſeq.*

Ad ſua loca retulimus] „ Scilicet, ad „ cauſas, quæ vel impellunt, vel retrahe- „ re debent, vel ad perſonæ idoneitatem. „ *Vid.* §. 29. *n.* 1.

Quæ confuſe ſatis in pœnis conſiderat Saturninus] „ Immo recte Saturninus in *l.* 16. „ *D. de pœn.* ait, in pœnis conſideranda „ eſſe, 1. *cauſam*, quæ in certis perſonis „ poteſt eſſe licita, in aliis illicita; 2. *per-* „ *ſonam*, ut aliter puniantur liberi, aliter „ ſervi, &c; 3. *locum*, ut gravior ſit pœna „ delicti in templo. & curia Principis „ commiſſi; 4. *tempus*, ut in furem no- „ cturnum plus liceat, quam in diurnum; „ 5. *qualitatem*, ut furta cum effractione „ conjuncta gravius puniantur; 6. *quanti-* „ *tatem*, qua abigeus a fure diſcernitur; „ 7. *eventum*, ut delictum non conſumma- „ tum mitius puniatur, quam conſum- „ matum.

„ Quæ hic traduntur clara, & facilia „ ſunt, nec ullam confuſionem ſapiunt: „ & omnia, quæ tam late Auctor tractat, „ ad hæc principia referri poſſunt.

Aptitudinem] „ De qua § 31.

Et perſona ejus, qui patitur, interdum aliquid confert ad æſtimandam, &c.] „ Sic „ major eſt injuria, quæ parentibus, & „ magiſtratibus infertur, quam quæ aliis. „ *Vid.* §. 30. *n.* 3. *& not. ad* §. 33.

Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem] „ Ratio augmenti conſiſtit „ in eo, quod gravior ſit injuria, quæ in „ loco ſacro, vel publico committitur, „ quia major ſecuritas eſſe debet in illis „ locis, qui ſanctimoniam quandam infe- „ runt. *Leg.* 16. §. 4. *D. de pœn.*

Aut etiam ad facilitatem operis pertinere] „ Facilitas peccandi quomodo ad pœ- „ nam incitet, explicavit ſupra §. 35.

Tempus] „ Ratio hujus augmenti non „ conſiſtit in libertate judicandi vel majori, „ vel minori, nedum in pravitate animi; „ ſed in periculo, quod a fure nocturno „ imminet: quæ ratio meri juris poſitivi „ eſt, adeoque proprie ad cauſas augen- „ di pœnas naturales non pertinet.

Qualitas] „ Sane, major eſt malitia ejus, „ qui furto violentiam jungit; & major ſit „ injuria ei, cui & res auferuntur, ſimul- „ que ædes effringuntur.

Partim ad genera appetituum] „ De qui- „ bus §. 29.

Partim ad cauſas, quæ abſtrahere, &c.] „ Vid. §. 37.

Quantitas quoque ad appetitum] „ Male, „ ſed ad cauſas, quæ abſtrahere deberent: „ quia Auctor eo refert injuſtitiam, *quæ eo* „ *major eſt, quo majus alteri damnum in-* „ *fertur.* Vid §. 30. *n* 1.

Eventus ad cauſas abſtrahentes] „ Ma- „ jor enim injuria eſt conſummata. *d.* „ §. 30. *n.* 1.

Ad §. XXXVIII.

Solere *pœna expetendæ cauſa bella ſuſcipi*] „ Cum enim Deus cuique hominum „ jura quædam propria eſſe voluerit, ſimul „ conceſſit media defendendi illa jura con- „ tra quoscunque, qui ea turbant, vel „ auferunt; idque fit duplici modo: 1. „ per actiones in judicio inſtituendas, ſi „ reus ſuperiorem habet: 2. per bellum, ſi „ ſuperior deficit. Atque hæc bella ſi pœ- „ nam perſequuntur, dicuntur Auctori pu- „ nitiva.

Et paſſim docent hiſtoriæ] „ Hæ docent, „ gentes ad talionem obtinendam bella „ geſſiſſe.

Ac plerumque hæc cauſa cum altera de damno reparando conjuncta eſt] „ Aliquando „ ſola eſſe poteſt; uti David injuriam lega- „ tis illatam bello vindicavit.

Et vitioſus fuit, & damnum re ipſa intulit] „ Adeoque ubi non tantum aliī ex facto „ meo aliquid abeſt; ſed & ubi injuria ei „ citra damnum illata, & jus ejus læſum „ eſt.

Ex quibus duabus qualitatibus duæ diverſæ naſcuntur obligationes] „ Altera enim „ eſt rei perſecutoria, & tendit ad repara- „ tionem ejus, quod e patrimonio nobis „ abeſt: neque hactenus inſpicitur, an fa- „ cto alterius licito, an illicito nobis id „ abſit Altera tendit ad reparationem inju- „ riæ, id eſt ad pœnam; & ſemper ſuppo- „ nit factum illicitum.

Non eſſe autem bella ſuſcipienda ob delicta quævis, conſtat] „ Immo jure naturæ quævis injuria nobis illata bello vindicari poteſt; eodem modo uti quamvis injuriam nobis illatam actione injuriarum vindicare poſſumus. Neque alter, qui læſit, de injuria queri poteſt.

Nam ne leges quidem ſuam illam ultionem, &c. omnibus culpis impendunt], „ Non valet argumentum a legibus ad jura belli. Nam legibus obligantur ſubditi vi pacti (unde leges ſponſiones totius civitatis dicuntur in *l.* 2. *ff. de Legibus*). Si proinde leges in quibusdam caſibus ob utilitatem publicam remittunt pœnam, id valet ex conſenſu; in bellis autem jus naturæ obtinet, quo quamvis injuriam armis vindicare poſſum: an vero interſit, hoc ad rationes politicas, & an pium ſit, ad jura Dei pertinet. Id certum eſt, læſo non fieri injuriam, nec hactenus contra jura homini quæſita agi.

Quæ tuto, nec niſi nocentibus noceat] „ Senſus eſt, quod cum leges aliquando diſſimulent injuriam, & pœnam, etſi hæc tuto, atque ſine periculo exigi poſſit, & non niſi nocentibus noceat; multo magis a bello abſtinendum ſit: quia ibi nec tuto quis vindictam ſumit, cum alea belli ipſi læſo exitioſa eſſe poſſit; nec ſolis nocentibus ibi noceatur, quia & ſubditi nocentis pœnam ſimul ferunt.

Ea, quæ minora, & vulgaria ſunt delicta diſſimulari, non vindicari] „ Legislatores injuriam ſibi illatam diſſimulare omnino poſſunt, neque de eo quæritur: ſed alia quæſtio eſt, an diſſimulare debeant? Hoc merito negamus, neque Sopater id aſſerit. Res hæc conſilii, & prudentiæ eſt.

A D §. XXXIX.

N O N *eſſe æquum, pœnas quemquam dare, &c. quod arguatur male facere voluiſſe*] „ Cogitationis enim pœnam nemo patitur. *Conſ. l.* 2. *c.* 1. §. 5. *Add. ſupr.* §. 18.

Nullum populi Rhodienſis decretum adferri poterat] „ Adeoque certo non conſtabat, Rhodios bellum contra Romanos meditatos eſſe.

Univerſaliter autem hoc recipiendum non eſt] „ Regula ergo eſt, actus internos puniri non poſſe, etiamſi caſu aliquo ad notitiam aliorum pervenerint. *Vid. ſupra* §. 18.

Nam voluntas, quæ ad externos actus proceſſit, &c. pœnis ſolet eſſe obnoxia] „ Actu enim injuria facta eſt, etſi non conſummata, *d.* §. 18.

Sic Romani cenſent bellum ineundum cum rege Perſeo, &c.] „ Immo non ideo Perſeo bellum indictum fuit, quod conſilia belli parandi adverſus Romanos ceperit; ſed vera cauſa erat, quod Perſeus ſocios Romanorum violaſſet, contra fœdus. Denunciabat enim Eumenes Pergamorum rex, eum Abrupolim ſocium, atque amicum Romanorum regno expuliſſe; Artetarum itidem ſocium, & amicum Romanorum, interfeciſſe; Everſam, & Callicritum, quod facta ejus Romam delaturos minarentur, tollendos curaſſe, &c. Dolopiæ bellum intuliſſe; Theſſaliam, & Doridem cum exercitu pervaſiſſe. *Liv. l.* 42. *c.* 13. Atque hinc legati ad Perſeum miſſi petebant reddi *ſibi* res, *ſociisque ſuis*, quas contra jus fœderis habebat, *d. l.* 42. *c.* 25. Perſeus non negabat factum; ſed cauſabatur fœdus a patre ictum ad ſe non pertinere, *d. c.* 25. Et cum exercitus Romanus appropinquaret, Perſeus declaravit, ſe de injuriis, ſi quas *ſociis* factas quererentur, ſatisfacturum eſſe, *ibid. c.* 36. Unde & Marcus in colloquio, quod cum Perſeo habuit, non præparationes bellicas, quas Auctor ſupponit, ſed alias rationes allegavit, quod fœdus violaverit, *ſocios* Romanorum bello invaſerit, &c. Eumenem inſidiis, legatos Romanos veneno occidere voluerit, *ibid. c.* 41.

Atque hoc ipſum in Rhodienſium oratione]. „ Nimirum, quod interni actus puniri non debeant. Sane, Rhodii in nullum actum externum proceſſere; neque cauſam Perſei fovebant, ſed ſua auctoritate bellum ſe finituros, ſpondebant. *Liv. L.* 44. *c.* 29. Unde pacificandi cauſa legatos & Romam, & in caſtra miſere, *ibid. c.* 14. & *c.* 35. Equidem negari nequit, ſuperbius egiſſe Rhodios, & pacem Romanis quaſi mandaſſe, addendo minas, *Rhodios conſideraturos eſſe quid ſibi faciendum eſſet adverſus eos, per quos ſtetit quo minus belli finis fieret*, *d. c.* 14. Negari quoque nequit, in Senatu acriter diſputatum fuiſſe, an bello petendi ſint, affirmante id M. Juventio Falna; negantibus M. Antonio,

„ &

„ & M. Pomponio, Tribunis plebis, *d. l.* 45.
„ *c.* 21. Cum vero ad populum rogatio fie-
„ ret, *vellent, juberentne Rhodiis bellum*
„ *indici?* tandem concluſum fuit, ut Rho-
„ dii nec hoſtes fierent, nec ſocii perma-
„ nerent, *d. l.* 45. *c.* 25.

2 *Sed nec omnis perverſa voluntas, facto jam*
aliquo indicata] „ Si injuria vere eo facto
„ illata ſit, pœnæ locus eſt: etſi aliquan-
„ do diſſimulari ſoleat, quod conſummata
„ non fuit injuria. Utrumque egregie expli-
„ cat *Caſſiodorus* Varior. *l.* 2. *Deberemus ce-*
„ *latores deputare pecunia non modica pœ-*
„ *na percellere, qui in tali cauſa noſtram*
„ *munificentiam fraudaverunt; ſed affuit*
„ *moderatrix, &c. Sufficiat nobis, cupidi-*
„ *tatem non impleſſe quod voluit.*

Si ne perpetrata quidem peccata omnia
vindicantur] „ Fluit hoc ex illo errore, quo
„ Auctor putat, vindicari non poſſe inju-
„ riam, niſi id utile ſit. *Vid. ſupr.* §. 4. Nos
„ ſæpius jam diximus, reparari debere in-
„ juriam, flagitante id læſo, etſi nulla in-
„ de utilitas in læſum redundet: quanquam
„ generoſius agat, ſi vindictam remittit.

Multo minus cogitata, ac cœpta] „ De
„ cogitatis id verum eſt; de cœptis autem
„ id negamus ſi injuria vere inchoata eſt:
„ tantundem enim mali juſta æſtimatione
„ pati debet.

An ſatis ſit, eum, qui laceſſerit, injuriæ
„ *ſuæ pœnitere*] „ Pœnitentia non impedit,
„ quo minus tantundem mali pati debeat is,
„ qui mali aliquid fecit, quanquam mitigari
„ pœna civilis ideo quandoque ſoleat. *Vid.*
„ *ſupr.* §. 11. *n.* 1. 2.

Facilis eſt error] „ Adeoque & facile con-
„ tra pietatem peccare poteſt: de quo ple-
„ nius infra §. 48.

Iracundiæ impetus] „ Quo magis enim
„ alicujus impeditur judicium, eo minus eſt
„ delictum. *Vid.* §. 31. *n.* 1.

3 *Minime erat ferendum*] „ Auctor legem
„ decalogi, *non concupiſces* ſive rem, ſive
„ uxorem alterius, refert ad actus inter-
„ nos; ſed ubi voluntas ad actus externos
„ proceſſit, per tactus laſcivos, per litteras,
„ domeſticos corrumpendo, &c.: idque
„ probat ex interpretatione Evangeliſtæ
„ *Marc.* 10. *v.* 19. ubi idem illud præce-
„ ptum allegatur per verba, *μὴ ἀποστερήσῃς*,
„ id eſt, *injuriam non facies, neminem pri-*
„ *vabis jure ſuo.* Adeoque concupiſcentia
„ uxoris alienæ denotat omnes actus laſci-
„ vos cum aliena uxore extra adulterium,
„ uti conatus ſtuprandi, &c. tactus laſcivi,
„ &c. Nam his quoque modis actu injuria
„ infertur & marito, & uxori. Sic porro
„ *concupiſcentia* rei alienæ indigitat omne
„ factum illicitum, quo rem alienam ſuam
„ facere vult extra furtum. His conſequen-
„ ter is, qui ex falſis documentis rem alie-
„ nam tanquam ſuam vindicat, vel ſenten-
„ tia judicis iniqua, aut corruptione adhibi-
„ ta, eam obtinet, lege præſenti id facere
„ prohibetur.

„ Cæterum, notandum eſt, peccatum
„ hujus concupiſcentiæ non conſiſtere in eo,
„ *quod in tanta matrimoniorum copia alie-*
„ *nas nuptias attentare, aut in tam æqua-*
„ *bili poſſeſſionum diviſione rei alienæ frau-*
„ *dem ſtruere, ferri non debeat.* Sed vera
„ ratio eſt, quod vere jus alienum læda-
„ tur, dum mores uxoris corrumpit, vel
„ ex falſis teſtimoniis, aut injuria judicis
„ vincit, &c.

Si ſcopum ſpectes legis, &c. latius patet]
„ Ita ut & actus internos, & vitioſos pro-
„ hibeat. Equidem lex Moſis omnino pro-
„ hibet *internos* quoque actus; at eos non
„ punit. Adeoque merito aſſerimus, ſcopum
„ Moſis legislatoris unicum fuiſſe actus ex-
„ ternos puniendi.

Vellet enim lex, omnes etiam mente eſſe
puriſſimos] „ Nos alibi probavimus, Le-
„ gislatores non excludere mentis puritatem
„ a ſuis legibus; idque ex legibus Moſis,
„ & Romanorum, demonſtravimus ſupra
„ *L.* 1. *c.* 2. §. 6. *n.* 4. At pœnis non coer-
„ cent eos, qui actus juſtitiæ peragunt non
„ ex mentis puritate, ſed forte metu pœ-
„ næ, &c. Conf. *Diſſ. proœm II.* §. 44.

Ipſum præceptum externum] „ Solus ſco-
„ pus legis eſt, actus externos punire.

Ad motus animi pertinet, qui facto pro-
duntur] „ Adeoque ubi non cogitationes
„ puniuntur, ſed injuria actu illo externo
„ commiſſa.

Μὴ ἀποστερήσῃς] „ *Ne damno adjicias.* Hoc
„ proinde aliud, & diverſum eſt præceptum
„ ab eo, quod antea jam ſtatutum erat
„ *μὴ κλέψῃς, non furaberis*: ut proinde ſen-
„ ſus ſit, quod nec furto, nec alio quovis
„ modo damno quis affici debeat.

Idque cum jam ante poſuiſſet] „ Adeoque
„ poſterior formula intelligi debet de omni
„ acquiſitione illicita rei alienæ extra ejus
„ ablationem.

Mich.

Mich. II. 2.] „ Vulgata ita vertit, & „ *concupierunt agros, & violenter tulerunt.*
4 *Inchoata ergo delicta armis vindicanda non ſunt, niſi & res ſit gravis*] „ Immo ſi le„viſſima ſit injuria, & alter eam reparare „ nolit, bello locus eſt, nec de injuria queri „ poteſt.

Certum malum ſecutum jam ſit] „Si enim „ jus alterius violatum non eſt, deficit in„juria, eoque ceſſat reparatio.

Aut certe ingens periculum] „ Hoc caſu „ injuria actu facta eſt, dum ſecuritas alii „ quæſita violatur.

Ita ut vindicatio aut conjuncta ſit cum cautione futuræ noxæ] Ut ſcil. caveat ne in „ futurum noceat. *Conf. l.* 2. *c.* 1. §. 2. & „ §. 17. *l.* 2. *c.* 2. §. 13. *n.* 4.

Aut dignitatem læſam tueatur] „ Tunc „ non eſt injuria inchoata, ſed perfecta, „ quia hic ipſe actus, quo dignitas læditur, „ verum delictum eſt.

Aut pernicioſo exemplo occurrat] „ Ut „ alii inde tuti ſint, vel alii deterreantur. „ At hic finis pœnarum eſt mere civilis.

Ad §. XL.

Quæritur, an Princeps injuriam non ſibi, ſed aliis illatam vindicare poſſit? Auctor id affirmat ſi jus naturæ, aut gentium, immaniter violatum ſit: uti ſi gens quædam impia eſt in parentes, ſi veſcuntur carne humana, ſi gentes ſunt piratæ, aut ſodomitici criminis rei: *vid.* §. 40. ubi tamen tres adhibet cautiones, §. 41. 42. & 43. Item ſi athei ſunt, qui vel Deum negant, vel ejus providentiam, §. 44. *ſeq.* vel ſi irreverenter de Deo ſentiunt, §. 51. Non ſi Chriſtianam religionem, nedum ſi certam religionis ſectam amplecti reſpuunt. §. 49, & 50.

Nos in genere regulam ſtatuimus, eum, qui læſus non eſt, reparationem petere, & bellum ideo alii inferre non poſſe, quia ubi non eſt læſio, ibi quoque non eſt injuria, adeoque nec reparandi neceſſitas. Nedum ergo pœnæ nomine aliquid exigi poteſt: quia pœnæ tantum infliguntur a ſuperiore; gens autem alia ſuperior non eſt.

Exc. *I.* Si cauſa hominum communis ſit: uti ſi gens quædam ſolvat, vel offendat ſocietatem humanam, & violet ſecuritatem communem hominum, vel dignitatem naturæ humanæ. Etenim ſi 1. jus hominibus commune aufertur, ſingulis injuria fit; adeoque unuſquiſque de ejus reparatione agere poteſt; quodlibet membrum illius ſocietatis læditur; indeque ſingulis jus eſt injuriam illam vindicandi. Sed & 2. jus hominum commune ſub tutela quoque generis humani eſt; neque diviſo humano genere officium hoc ſublatum eſt, aut tolli potuit: nam diviſio illa facta eſt ſalvo jure gentium, ejuſque cuſtodia; non enim diviſere homines ut minus, ſed ut magis gentes tutæ eſſent. Licet igitur 3. noſtri cives læſi non ſint, neque v. g. piratæ in noſtros cives ſæviant, tamen periculum commune eſt, & ad noſtros quoque cives ſpectat: immo ſecuritas, quæ toti humano generi competit, violatur. Unde 4. merito laudantur Hercules, Theſeus, & alii heroes antiquitatis, quod monſtris liberaverint terras ſcelera puniendo. *Vid.* §. *b. n.* 2.

Atque huc jam pertinent crimina ab Auctore allegata, inprimis 1°. *anthropophagia*: cujus prohibitionem ex iiſdem rationibus probamus, quibus jus ſepulturæ ſupra adſtruximus. Nam 1. auferretur jus humanitatis, quod homines humare jubet. 2. Nemo in hominem, & quidquid hominis eſt, jus habet; cum corpus hominis non ſit res ad uſum hominum condita, ſed pars hominis, cujus cauſa omnes res conditæ ſunt. Etſi vero 3. pars humani corporis, ut ſanguis poſt venæ ſectionem, projici poſſit, & ſoleat, ex eo non ſequitur, totum corpus ita projici poſſe; quia ſanguis ille non eſt pars neceſſaria, ſed ſuperflua corporis, perinde ut ungues, capilli, & excrementa: in his partibus nulla hæret ſanctimonia, nullus eis ineſt horror, aut abominatio, quia ibi ceſſat dignitatis humanæ memoria, quæ in ſolo corpore ſupereſt. Præterea credimus, bello peti poſſe 2°. gentes, quæ ſepulturam denegant (*vid. ſupr. c.* 19. §. *f.*); 3°. quæ conſcientiam ſubditorum cogunt (*vid. c.* 25. §. 8.); 4° quæ armis illicitis utuntur, (*vid. Diſp. noſtr. de arm. illic.* §. 50.); 5°. quoslibet tyrannos. *Vid. c.* 25. §. 8.

Non ergo pœna inferri poteſt genti 1. ob crimen non a gente, ſed a privatis commiſſum, quia hi natura judicem habent, cui jus puniendi competit, niſi tota gens delictum approbet, vel privati illi ſuperiorem non agnoſcant, uti piratæ, &c. Neque 2. ob ſtupiditatem ingenii, aut barbariem, bellum gentibus inferre licet, quia nemini faciunt

Digitized by Google

faciunt injuriam. Equidem ſi tales inveniantur (quod tamen vix eſt), in quibus nulla ſunt rationis veſtigia, nullum imperium, nec imperii ulla capacitas, poterit occupari hoc imperium tanquam vacans, quia jura tantum privata homines illi occuparunt, non imperium, utpote cujus capaces non eſſe, ſupponitur: & eum extra ſocietatem humanam eſſe videantur, in aliquam redigi poſſunt.

Exc. *II.* Si ſcelera in Deum agnitum committuntur: Omnis ergo ſumma poteſtas, etſi nulla accepta injuria, perſequi bello poteſt alienos populos ob crimina in Deum commiſſa, uti ſi negant, dari Deum, vel eum non curare res humanas, &c. quo pertinent Dei abnegatio, ſeu atheiſmus, pacta cum hoſte Dei, id eſt cum dæmone, ſive vere fiat, ſive cum intentione. Nam & hi non ſunt in ſocietate humana, quæ a Deo eſt, quem non agnoſcunt, adeoque pax, quæ ex ſocietate oritur, cum ipſis ceſſat. Cauſa igitur hæc eſt humanitatis, quæ omne jus ſuum a Deo habet, adeoque cujus intereſt, honorem Dei vindicari; & cum cauſam humani generis tueri poſſimus, multo magis cauſam Dei.

Aliud ergo in iis obtinet, qui male de Deo ſentiunt, quia modus colendi omnibus revelatus non eſt: adeoque peccata in Deum tantum intelligi poſſunt, quatenus Deus natura cognoſcitur, id eſt, quatenus conſtat, eum exiſtere, & eum providere; opinio enim in cæteris humanæ poteſtati non ſubjacet; nec natura contingere poteſt ut aſſentiamur in id, quod putamus falſum. Sane, dicere id quidem poſſumus, ſentire non poſſumus: idque vel ipſo exemplo Servatoris probatur, qui venit ut ſalvos faciat ſponte credentes. Non ergo voluit eos pœnis ad id adigi: ſi nolint, ſibi exitio ſunt, & ideo ſatis jam puniti, quin injuria committitur & in Deum, & in hominem, ſi conſcientiæ vis infertur. Id agnovit Gordines e ſocietate Jeſu, qui in *Chron. ad ann.* 1589. condemnat eum, qui regem, quod hæreticus ſit, occidit. *Add. Covarruv. c. peccat. p.* 2. §. 10. *reg. jur. in* 6. Modus corrigendi ſenſus, & errores, non eſt vis, ſed perſuaſio. Suadendam eſſe fidem, non imperandam, ait Priolus *Rer. Gall. l.* 12. *p.* 505. *Thuan. in præf.* Vid. *Grot. infr.* §. *penult.* Imperatores Chriſtiani prohibuerunt in *l.* 6. *C. de pagan.* ne quis religionis auctoritate uſus paganos, vel Judæos turbet. *Add. cap.* 11. *q.* 8. *c.* 23.

Exc. *III.* ſi aſſiſtunt aliis: tunc enim non ſuam injuriam vindicant, nec ſuum jus defendunt, ſed alterius cauſæ accedunt, & jus ſuum vindicanti aſſiſtunt: quod licitum omnino eſſe, diximus *l.* 1. *c.* 5.

Additio.

„ Regula naturæ certa eſt, pœnam ſumi „ non poſſe niſi ab eis, qui jus noſtrum læ- „ ſerunt.

„ Ex hac regula apparet, 1°. puniri non „ poſſe qui offendunt ſocietatem humanam; „ talem enim non exiſtere, probavimus *in* „ *Diſſ. proœm. I* 2°. nec eos, qui vel ſub- „ ditos, vel extraneos ſepelire ſoliti non „ ſunt, quia jus ſepeliendi non eſt a na- „ tura. *Vid. ſupr. c.* 19: 3°. nec principes, „ qui conſcientiæ ſuorum ſubditorum vim „ inferunt; hæc enim injuria ad alias gen- „ tes non pertinet, nec earum jus læditur: „ nec 4°. illos, qui armis illicitis utuntur; „ ſuo enim hoſti nocere quovis modo licet, „ adeoque hoc factum non eſt illicitum. „ Nec 5°. tyrannos punire licet, qui in- „ juria regnum, in quod nullum jus nobis „ competit, occupant: nec 6°. Anthropo- „ phagos, qui hoſtium bello captorum car- „ ne veſcuntur; cæterum, cum omnibus ho- „ minibus amicitiam colunt. Nec 7°. Atheos, „ aut alia crimina in Deum committentes, „ punire cuique licet, quia jus alterius non „ læditur, ſed ſolius Dei, qui ipſe ſuæ in- „ juriæ vindex eſt.

„ At verum eſt, pœnam a qualibet gente „ ſtatui poſſe in eos, qui jus commune ho- „ minum lædunt: i. e. qui omnes alios ho- „ mines pro hoſtibus habent, & in omne „ genus humanum promiſcue armantur. „ Huc pertinent prædones illi Algerienſes, „ Marocenſes, &c. Etſi enim actu nos non „ lædant, facto tamen ipſo declarant, vo- „ luntatem eis non deeſſe, ſed occaſionem. „ In hos igitur omnia licent.

„ Sed & aſſiſtere aliis, qui ob injuriam „ ſibi illatam talionem exigunt, non tan- „ tum licitum, ſed & laudabile eſt; quod „ alibi probavimus. *Vid. l.* 1. *c.* 5. §. 1.

Et qui par regibus] „ Scilicet, reliquæ „ ſummæ poteſtates extra reges. 1

Pœnas poſcendi] „ Id eſt talionem exi- „ gendi.

In ſe] „ Nam ſi Principis auctoritas læ-
„ ditur, jus ipſum populi læſum videtur,
„ & bello vindicari poteſt.

Aut ſubditos ſuos] „ Horum enim tuen-
„ dorum cauſa rex electus eſt; adeoque
„ injuriam ſubditis ab extraneis illatam
„ non tantum bello vindicare poteſt, ſed
„ & tenetur.

*Ob eas, quæ ipſos peculiariter non tan-
gunt, ſed in quibuſvis perſonis jus naturæ,
aut gentium immaniter violant*] „ Quia jus
„ hominum commune læſum eſt, quod ſin-
„ guli vindicare poſſunt. *Vid. h. §. pr.*

Additio.

„ Læſio illa prætenſa juris humani fun-
„ damentum habet in ſocietate humana,
„ qualem non agnoſcimus: niſi intelligatur
„ talis læſio humani juris, qua gens quæ-
„ dam promiſcue in perniciem reliquorum
„ hominum armatur. Omnium minime to-
„ lerari poteſt, quod Auctor etiam ab iis
„ pœnam ſumi poſſe ſtatuat, qui *jus gen-
„ tium voluntarium* violant: nam tale jus
„ plane non exiſtere, adeoque nec id vio-
„ lari, nec ideo pœnas ſumi, aut bellum
„ inferri poſſe, alibi oſtendimus.

*Libertas humanæ ſocietati per pœnas con-
ſulendi civitatibus inſtitutis penes ſummas
poteſtates reſedit*] „ Verum 1. non eſt, dari
„ aliquam ſocietatem humanam, vel eam
„ unquam exſtitiſſe; adeoque verum 2. non
„ eſt, humanæ ſocietati jus per pœnas con-
„ ſulendi unquam competiiſſe: unde 3. ſpon-
„ te ſequitur, inſtitutis civitatibus jus il-
„ lud imaginarium, & fictum, non potuiſ-
„ ſe *reſidere* penes ſummas poteſtates, &
„ ſingulos jus ſuum puniendi, quod nun-
„ quam habuerunt, in ſummas poteſtates
„ conferre non potuiſſe.

*Quæ initio, ut diximus, penes ſingulos
fuerat*] „ Immo privatis jus pœnas ſumendi
„ a delinquentibus nullo ævo competiiſſe,
„ demonſtravimus *in Diſſ. proœm. VIII.*
„ §. 16. *& ſeq.*

Non proprie qua aliis imperant] „ Ex
„ hypotheſi Auctoris omnino inferri debe-
„ ret, jus puniendi penes ſummas poteſta-
„ tes ideo reſidere, quia aliis imperant;
„ illi enim, quibus imperant, jus ſuum alios
„ puniendi in imperantem tranſtulere.

Sed qua nemini parent] „ Verba hæc
„ ſunt, quæ nihil decidunt. Quod enim
„ principes nemini pareant, id eſt ex vo-
„ luntate eorum, quibus imperat; adeo-
„ que ex horum quoque voluntate jus pu-
„ niendi, ſi quod habuiſſent, exerceret.

*Tanto honeſtius eſt, alienas injurias, quam
ſuas vindicare*] „ Hoc verum eſt ſi implo-
„ ratus aſſiſtit ei, qui injuriam paſſus eſt:
„ ſed tunc non injuriam humanæ ſocie-
„ tati, adeoque & ſibi illatam vindicat,
„ ſed cauſæ alterius accedit. Si igitur is,
„ cui injuria facta eſt, eam diſſimulet, nec
„ vindicare eam velit, tertius aliquis ejuſ-
„ dem injuriæ vindictam ſpecie violatæ ſo-
„ cietatis, ſeu juris communis hominum,
„ ſibi arrogare nequit.

Quanto in ſuis magis metuendum eſt]
„ Res ipſa vera eſt. Studium cauſæ propriæ
„ cœcos nos aliquando reddit; ſed inde
„ non ſequitur, alienas injurias non implo-
„ rante læſo vindicari poſſe.

Hercules] „ Plures Hercules fuiſſe, patet 2
„ ex Pomey *Panth. myth. p.* 232. Conf.
„ *Arrian. Expedit. Alex. l.* 2. *p.* 125. &
„ *Cic. de nat. Deor. l.* 3. Quidam eo no-
„ mine Joſuam intelligunt: ſed cum ſpurius
„ fuerit Hercules, ex Alcmena natus; cum
„ ſtupris, libidinibus, adulteriis terrarum
„ orbem inquinaverit, exprobrante id La-
„ ctantio *l.* 1. notæ hæ vix conveniunt
„ tanto viro.

Buſiride] „ Qui hoſpites Neptuno patri
„ immolavit.

Diomede] „ Qui equo humanam carnem
„ edendam dedit, & quem Hercules talionis
„ jure equo objecit.

Tyrannis liberarit terras] „ Geryonem
„ Hiſpaniæ regem tricorporem bello ſupe-
„ ravit, puniceos ejus boves, qui vorarent
„ hoſpites, cane bicipiti, & dracone ſeptem
„ habente capita, regis cuſtodibus occiſis,
„ abegit, &c; Antæum gigantem in omnes
„ peregrinos inhumanum proſtravit; Ca-
„ cum latronem ignivomum oppreſſit, ac
„ ſtrangulavit; Heſionem Laomedontis Tro-
„ jæ regis filiam ceto, marino monſtro ex-
„ poſitam, liberavit. *Pomey d. l.*

Non concupiſcendo, ſed vindicando] „ E-
„ quidem Lactantius *l.* 1. *c.* 9. aliter de eo
„ ſenſit. *Hercules*, ait, *qui ob virtutem cla-
„ riſſimus, & quaſi Africanus inter deos
„ habetur, nonne orbem terræ, quem pera-
„ graſſe, ac expurgaſſe narratur, ſtupris,
„ libidinibus, adulteriis inquinavit? nec
„ mirum, cum eſſet adulterio genitus Al-
„ cumena. Quid tandem potuit in eo eſſe
„ divini, qui ſuis ipſe vitiis mancipatus &
„ mares,*

„ *mares, & feminas, contra omnes leges,*
„ *infamia, dedecore, flagitio adfecit?*
Injuſtos puniendo] „ Ita enim mactavit
„ Buſiridem cum filio; Theodamantem oc-
„ cidit, quod ei cibum denegaſſet. *Pomey*
„ *p.* 238.
*Suſcepta communi humani generis cura me-
ruiſſe in Deos referri*] „ Lactantii de Her-
„ cule opinionem modo recenſuimus; obi-
„ ter hic notamus, Herculem non ſuo ju-
„ re monſtra illa domuiſſe, aut injuriam
„ aliis illatam, ſpecie violatæ ſocietatis hu-
„ næ, vindicaſſe. Nam quod Diomedem,
„ & Geryonem armis invaſerit, juſſu Eu-
„ ryſthei fecit, cui Apollinis Delphici
„ oraculo ſubjectus fuit, ejuſque juſſa fa-
„ cere debebat. *Pomey Panth. myth. d.
„ l. p.* 234. *ſeq.* atque eodem juſſu Buſirim
„ devicit, & immolavit, Cacum ſtrangu-
„ lavit, &c. *d. l. p.* 238.
Theſeus] „ De quo vid. Pomey *Panth.
„ myth. p.*242. Græv. *Theſaur. Antiquit.
„ Rom. tom.* 10. *fol.* 802. *b. fol.* 818. *f. f.
„ fol.* 1178. *A. fol.* 1154. *a.* Diod. Sicul.
„ *l.* 4. *c.* 5. Valer. Max. *l.* 3. *cap.* 5.
Scirona, Sinin, & Procuſtem] „ Diodo-
„ rus Siculus ſingulorum crimina recen-
„ ſet. *Sinis* duas flexas pinus, atque utri-
„ que alligato hominis brachio, ſeorſum
„ dimittens corpus vi diſcerptum maximo
„ cruciatu afficiebat. *Sciron* viatores coge-
„ bat, ut ſe ipſos præcipiti jactarent loco.
„ Procuſtes viatoros cogebat ſuper lectum
„ aliquem aſcendere; quod ſi longiores
„ erant, partes ſupereminentes amputaban-
„ tur; qui vero breviores, pedibus di-
„ ſtendebantur. *Diod. Sic. l.* 4. *c.* 5.
„ Sed & præterea *Corynetem* ſuſtulit, di-
„ ctum a coryna, hoc eſt clava, quo
„ telo utebatur, & advenas interficiebat.
„ Suſtulit etiam Eleuſinam *Cercyonem* cer-
„ tantem cum prætereuntibus, atque ab
„ ſe victos perimentem, *d. l.* 4. *c.* 5.
„ Propter hæc, aliaque egregia facta,
„ divini ei ſunt honores habiti, & The-
„ ſea Athenis celebrabantur. *Vid. Græv.
„ Theſaur. antiquit. Rom. tom.* 8. *fol* 241.
„ Navis ejus aliquot ſæculis in memoriam
„ tanti viri Athenis ſervata fuit, *ibid.
„ tom.* 4. *fol.* 885. *d.* Apud Romanos quo-
„ que magni habitus fuit; nam a Parrha-
„ ſio pictus eſt in Capitolio, *ibid. tom.* 3.
„ *fol.* 86. *b.*
Valerius Maximus de eodem] „ Scilicet,
„ Theſeo, quem inprimis ibi laudat, quod
„ vicatim diſperſos cives ſuos in unam ci-
„ vitatem contraxerit, ſparſimque, & a-
„ greſti more viventi populo ampliſſimæ
„ civitatis formam, atque imaginem impo-
„ ſuerit, *l.* 5. *c.* 3. Neque tamen vitiis
„ eum caruiſſe, ex eodem *l.* 4. *c.* 7. ap-
„ paret, ubi ei exprobrat, quod nefan-
„ dis Pirithoi amoribus ſubſcripſerit, &c.
Qui in parentes impii ſunt] „ Immo 3
„ hæc injuria eſt mere privata. Jus reliqua-
„ rum gentium inde non læditur; adeo-
„ que cum his non fiat injuria, ceſſat o-
„ mnis reparandi neceſſitas.
Qui humanam carnem epulantur]. „ Sa-
„ ne, nec hi injuriam faciunt aliis genti-
„ bus; adeoque nec pœnæ locus eſt. Ne-
„ que dici poteſt, humanam ſocietatem
„ lædi, quæ nulla eſt: & ſi talis daretur,
„ ea ſubſiſteret etſi ſinguli carne humana
„ ſive hoſtium victorum, ſive parentum
„ ſenio confectorum, veſcerentur. Et cum
„ non ſit injuria, nec cum jure homi-
„ num pugnet, occidere hoſtes victos;
„ nedum injuria erit occiſorum carnem epu-
„ lari. Sane, jus ſepulturæ plane non eſ-
„ ſe juris naturalis, alibi vidimus; adeo-
„ que nec illud violari, certum eſt.
*A quo more abſiſtere Gallos veteres Her-
cules coëgit*] „ Sane, pleraſque Ameri-
„ carum gentes anthropophagos eſſe, i. e.
„ hoſtium carne veſci, itineraria teſtantur:
„ talemque olim morem in Ægypto obtinuiſ-
„ ſe, fidem facit Solinus *c.* 33; apud Scy-
„ thas Mela *l* 2. *c.* 2. Gell. *l.* 9. *c.* 4.
„ & Amm. Marcell. *l.* 31. *c.* 5. De Tarta-
„ ris quibusdam hodiernis vide Thuan. *l.* 39.
„ *p.* 791. apud *Teſin. b.* Unde B. Becman-
„ nus in Hiſtor. terr. orb. *c.* 9. *ſect.* 4. §. 8.
„ merito negat, anthropophagiam eſſe juri
„ naturæ contrariam Lactantius *l.* 1. *c* 13.
„ ait: *ſcriptum eſt in hiſtoria ſacra, Sa-
„ turnum, & Opem, cæterosque tunc ho-
„ mines humanam carnem ſolitos eſitare.
„ Verum, primum Jovem, leges hominibus,
„ moresque condentem, prohibuiſſe edicto,
„ ne liceret eo cibo veſci.*
In eos, qui piraticam exercent] „ Vel pi-
„ ratæ ſumma gaudent poteſtate; & tunc
„ cum illis tanquam cum ſummis poteſtati-
„ bus agitur: nimirum, jure belli pœna
„ ab ipſis ſumi poteſt. *L.* 5. §. 2. *ff. capt.
„ & poſtl.* Vid. ſupra *l.* 1. *c.* 3. § 1. *n.* 1.
„ *addit.* ad verba *mixtum, quod &c.* Ne-
„ que tegeri poteſt, injuriam vicinis gen-
„ tibus illatam nondum eſſe; nam actu

Digitized by Google

infertur injuria, dum ſe hoſtem communem omnium hominum declarat. Si vero piratæ non ſunt cum ſumma potêſtate, ſed colluvies quædam hominum, quæ alieno imperio forte ſe ſubtraxit, hi puniri poſſunt ob violatam ſecuritatem ſingulis debitam, non jure belli, ſed jure neceſſariæ defenſionis. Si ſubditi alterius Principis prædoneo more nobis injuriam inferunt, ab eorum magiſtratu reparatio exigi debet, *d. l.* 1. *c.* 3. §. 1. *Conf. l.* 3. *c.* 20. §. 32.

Abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi.] „ Loquitur Seneca de tyrannis Apollodoro, & Phalari, ac quærit, an iſtis quoque beneficium reddere teneat? Negat Seneca *d. l.* quia nihil juris cum ipſis eſt; & quidquid erat quo mihi cohæreret, interciſa juris humani ſocietas abſcidit. Adeoque Seneca non ait, tyrannum hoſtem fieri, ſed beneficium ei non deberi: non ait, pœnam ab eo ſumi a quocunque poſſe, ſed abſcindi eum a juribus humanæ ſocietatis. Unde notanter addit: *etiamſi non inimicum, invitum mihi efficit.*

Naturale in eos eſſe bellum] „ Ariſtoteles naturale bellum vocat, quod perpetuum ſit: uti id explicat *Liv. l.* 31. *c.* 29. vel ut Florus *l.* 3. *c.* 17. ait, quod hereditarium eſt. Adeoque locus Ariſtotelis huc plane non pertinet: cæterum, ob ſolam ſtupiditatem bellum inferre non licere, ipſe Auctor ſtatuit *l.* 2. *c.* 22. §. 12. Conf. *l.* 1. *c.* 3. §. 8. *n.* 4.

In bellus] „ I. e. in feras, quarum natura eſt, offendere homines.

Proximum in homines belluis ſimiles] „ Id eſt, in homines, qui animum offendendi indiſtincte humanum genus declararunt: uti piratæ.

4 *Innocentii*] „ In allegato capitulo, *quod ſuper his de voto*, nihil de delictis in naturam commiſſis dicitur, etſi Vasquius quoque *l.* 1. *controv.* 24. *pr.* illud in eum finem alleget.

Qui in naturam delinquunt] „ Id eſt, qui aliquid juri naturæ contrarium faciunt.

Contra, quam ſentiunt] „ Horum ſententia vera omnino eſt. Jus alterius læſum eſſe debet ad eum effectum, ut reparatio peti poſſit. Bene ait Vasquius *lib.* 1. *ill. controv.* 24. *ex quolibet peccato liceret bellum infidelibus indicere, eisque bona rapere ſua, quia omne peccatum contra naturam eſt*; & mox: *pari ratione Chriſtianis peccantibus eadem mala inferri poſſent, qui cum omni die innumera peccata non ſecus, quam reliquæ gentes, committant, eo prætextu perpetuo inter ſe præliari poſſent.*

Ut qui ſuſcipit, aut læſus ſit in ſe, aut republica ſua] „ Nam reparatio ſupponit, injuriam factam eſſe. Tale bellum Auctor vocat publicum ſolenne. *Vide ſupra l.* 1. *c.* 3. §. 1. & §. 4.

Aut ut in eum, qui bello impetitur, jurisdictionem habeat] „ Hoc bellum, quod Principi in ſubditos competit, Auctor vocat publicum minus ſolenne. *Vid l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. Quod refutavimus ibidem. Sane, Princeps nunquam in ſubditos agit jure belli, etſi arma adhibeat; ſed jure imperii eos cogit, & Pœnas in eos ſtatuit, *d. l.* & §. 5. *n.* 1.

Puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium Juriſdictionis civilis] „ Quaſi pœna non poſſit infligi niſi a ſuperiore.

Cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali] „ Naturale enim eſt ut is, qui male aliquid fecit, tantumdem mali pati debeat. Hæc talionis pœna etiam per bellum infligi aliis poteſt. Hinc Auctor recte talia bella vocat punitiva.

Jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit] „ Quia hoſtis poteſtati noſtræ ſubditus non eſt.

Etiam poſt ſuſceptum bellum ex cauſa non punitiva] „ Id eſt, etiamſi hoſtis, contra quem bellum ex cauſa rei perſecutoria inchoavimus, delictum committat.

Quod tamen jus plerique concedunt, & uſus omnium gentium confirmat] „ Nimirum, poſſe talionem pro injuria illata armis exigi.

Non tantum poſtquam debellatum eſt] „ Adeoque ubi per ultimam victoriam hoſtis in noſtram pervenit poteſtatem, & ſubditus fit.

Sed & manente bello] „ Quia etiam manente bello ad reparationem delicti, adeoque ad talionem (in qua natura pœnæ conſiſtit) agi poteſt.

Non ex ulla jurisdictione civili] „ Quæ inter gentes, & cum hoſte non obtinet.

Sed ex illo jure naturali, quod & ante conſtitutas civitates fuit] „ Quo cuique privato jus puniendi parem competiiſſe, fingit: quod ſupra refutavimus.

Et

Et nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias diſtributi] „ Ve-
„ rum 1. non eſt, in ejusmodi locis cui-
„ que privato competere jus puniendi pa-
„ rem, ſive reus in eadem familia ſit, ſive
„ extra eam: ſed 2. in familia ſoli patri-
„ familias jus, & imperium in familiam
„ competit, indeque is ſolus in membra
„ familiæ pœnas ſtatuere, & jus familiæ
„ contra alias familias defendere poteſt.

Ad §. XLI.

Sed *cautiones hic nonnullæ adhibendæ ſunt*] „ Omnes hæ cautiones ſupervacuæ
„ ſunt, nec ullam utilitatem habent in
„ diſciplina juris naturalis.

Ne mores civiles, &c. ſumantur pro jure naturæ] „ Auctor negat, gentes, quæ
„ violant id, quod per mores inter plu-
„ res receptum eſt, ideo puniri poſſe. *Conf.*
„ §. *præced. n.* 1. Quod eo magis verum
„ eſt, quia illæ gentes ab alia gente pu-
„ niri non poſſunt, etiam ſi verum jus
„ naturæ violant, ſi jus alterius gentis læ-
„ ſum non eſt.

Quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti] „ Quod jus gentium vo-
„ luntarium *arctius* vocat, *l.* 1. *c.* 1. §. 14.
„ *ibique not. l.* 2. *c.* 8. §. 1. & §. 12.
„ *Prolegom.* §. 53. *Diſſ. proœm. IV.* §. 24.

Illa, quæ Perſas a Græcis diſparabant]
„ Jus enim naturæ (inceſtu excepto) æ-
„ que obſervabatur apud Perſas, quam apud
„ Græcos; in quibus autem diſcrepabant,
„ meri mores civiles erant, ob quos vio-
„ latos belli jus non eſt. Hinc injuria im-
„ peraverunt Perſæ Græcis, ne canina
„ veſcerentur, & ut ſepelirent magis mor-
„ tuos, quam cremarent. *Juſtin. l.* 19. *c.* 1.

Ad quæ recte Plutarchi illud referas] „ Qui
„ improbat in Græcis, quod imperium in
„ barbaros quæſiverint, ſub prætextu re-
„ ducendi eos ad mores cultiores. Cauſa
„ ergo juſtifica bellorum in barbaros erat,
„ quod delicta in naturam commiſerint:
„ cauſa ſuaſoria erat, quod imperium in
„ eos affectarent.

Ad §. XLII.

Ea, *de quibus id non ſatis conſtat, & qua lege potius divinæ voluntatis interdicta ſint*] „ Quomodo, ex hypotheſi Au-
„ ctoris, jus divinum voluntarium differat
„ a jure naturæ, explicavimus in *Diſſ.*
„ *proœm. III.* §. 4. & 5. At ibidem §. 13.
„ probavimus, tale jus poſitivum univerſa-
„ le, diſtinctum a jure naturæ, non dari:
„ adeoque hæc quoque cautio Auctoris ina-
„ nis eſt.

Innuptos concubitus] „ Auctor intelli-
„ git ſcortationem. At eam ipſa naturæ ra-
„ tione vetitam eſſe, demonſtravimus ſu-
„ pra *l.* 2. *c.* 5. §. 15. Vid. *Cæſarius dialog.* 2. *interrog.* 109 & *Diſſert. proœm.*
„ *III.* § 44. *n.* 3. & § 46. *pr. Diſſ. XII.*
„ §. 173.

Et quosdam eorum, qui inceſti dicuntur]
„ Nam ſola matrimonia parentum cum li-
„ beris ob reverentiam natura prohiberi,
„ dixit ſupra *l.* 2. *c.* 5. § 12. *n.* 2. *ſeq.*
„ reliquos autem inceſtus ſolo præcepto
„ divinæ voluntatis iviſſe in vetitum, *d.*
„ *c.* 5. §. 13. *n.* 1. & §. 14. At nos ibi-
„ dem demonſtravimus, omnes gradus
„ *Levit. XVIII.* vetitos, ipſa naturæ ratio-
„ ne prohiberi *Add. Diſſert. proœm. III.*
„ §. 20. 23. & *Diſſert. XII.* §. 176.

Et fœnus] „ Immo dubium non eſt;
„ uſuras jure naturæ licitas eſſe, uti late
„ probavimus *l.* 2. *c.* 12. §. 20. ſimulque
„ demonſtravimus, nec jure divino volun-
„ tario illicitas eſſe niſi inter ſolos Iſraëli-
„ tas; quæ prohibitio proinde ad jus fo-
„ renſe pertinet. *Vid. Diſſert. proœm. III.*
„ §. 15. 44. *n.* 3. *Diſſert. XII.* §. 870.

Ad §. XLIII.

1 Ut *diligenter diſtinguamus inter principia generalia, & quadam his proxima, ſed ita manifeſta, ut dubitationem, &c.*]
„ Tertia cautio Auctoris circa impoſitio-
„ nem pœnarum eſt, ut principia gene-
„ ralia, vel eis proxima ſatis cognita, &
„ illationes ex iis principiis certæ, & mani-
„ feſtæ ſint, facilemque habeant cognitio-
„ nem. Eſſe enim quasdam illationes diffi-
„ ciliores, & tum merito excuſandos eos
„ eſſe, quibus aut rationis imbecillitas,
„ aut prava educatio obſtant: atque eo
„ refert ultionem, quæ utilitatem non ha-
„ bet. Nos alibi demonſtravimus, prin-
„ cipia generalia certa, ac illationes ex illis
„ principiis manifeſtas eſſe, facilemque ha-
„ bere cognitionem: inprimis ſi Dei lex

Digitized by Google

,, revelata, gentiumque conſenſus, eas adminieulantur.

Quale eſt honeſte vivesidum] ,, Hæc eſt pars juſtitiæ naturalis, quæ ſcilicet inter Deum, & homines obtinet. *Vid n. ſeq.*

Id eſt, ſecundum rationem] ,, Quod ex principiis Stoicorum explicavimus in *Diſſ. proœm. II.* §. 16. *ſeq.* qui per formulam *ſecundum rationem, ſeu honeſte vivere*, intellexerunt, ſecundum virtutem vivere, quæ eſt altera pars jur's naturalis.

Et quædam his proxima, ſed ita manifeſta, &c.] ,, Immo hæc quoque ad principi: generalia pertinent, & primam partem juris naturalis, quod inter homines obtinet, conſtituunt, nimirum, *jus ſuum cuique tribuere.* Sane, alieni abſtinentiam ipſe Auctor refert ad jus ſociale. *Vid. proleg.* §. 8. Quod vero Auctor legem *de non rapienda re aliena* ad principia proxima referat, id ſequitur ex illo errore, quod dominia conſenſu, & facto hominum demum orta putet, indeque originem dominiorum ad jus naturæ pro certo rerum ſtatu referat. *Diſſ. proœm. I.* §. 79. *Diſſ. VI.* §. 8. *ſeq.*

Non admittendum adulterium] ,, Nam ex iſtis principiis generalibus neceſſario infertur, eum, qui thorum alienum violat, ſuum cuique non tribuere, nec honeſte vivere. *Vid. ſupra ad l. 2. c. 5. & Diſſert. proœm. XII.* §. 141. 521. *n.* 11. §. 553. *n.* 7. *ſeq.*

Alia vero difficiliorem] ,, Dixi, concluſiones rationis certas, & manifeſtas ſatis eſſe adhibitis adminiculis, (nimirum, lege divina, & conſenſu gentium.)

Ut ultionem, quæ in dolore alterius acquieſcit, eſſe vitioſam] ,, Auctor putat, pœnam ſumere ob ultionem, quæ utilitatem non habet, contrariari juri naturæ: *vid. ſupr.* §. 8. At quia hæc illatio difficiliorem habeat cognitionem, addit, excuſari eos, qui hebetioris ſunt ingenii. Nos jam demonſtravimus, 1. non eſſe contra jus naturæ pœnam ſumere, etſi ſolam vindictam contineat; delinquenti enim non fit injuria, quia tenetur ad reparationem injuriæ, quæ non fit niſi per talionem. Adeoque per hanc demum læſo jus ſuum tribuitur. Equidem negari nequit, læſum minus perfecte agere, qui ſola vindictæ cupidine alteri dolorem inferri cupit: at hoc jus Dei eſt.

Ferme idem hic evenit, quod in mathematicis, ubi quædam ſunt notitiæ primæ; aut primis proximæ] ,, In jure naturæ unum ſaltem eſt principium generale, *jus ſuum cuique tribuendum eſſe.* Præterea principia his proxima non dantur, ſed omnes reliquæ notitiæ ſunt illationes, quæ ex principio illo generali neceſſario ſequuntur. Adeoque hactenus comparatio non procedit.

2 *Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus, qui legum notitiam, aut intellectum non habuerunt*] ,, Etſi enim leges civiles Romanorum intra ſpatium ſex menſium ſubditis cognitæ eſſe debeant, tamen ſi ignorantiam docent, pœna minuitur. At hæc ad leges naturæ, quæ omnibus innoteſcunt, applicari nequeunt. *Diſſ. proœm. XII.* §. 60.

Aut prava educatio] ,, Hanc enim efficere putat, ut liciti, & illiciti diſcrimina minus habeant cognita. *Vid. ſupra* §. 31.

Nam ignorantia legis ſicut inevitabilis ſi ſit, tollit peccatum] ,, Hæc ignorantia in jure naturæ ceſſat, quia id ex ratione, quæ omnibus communis eſt, omnibus innoteſcit. *Diſſ. proœm. XII.* §. 60.

Ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit] ,, Quia pœnæ juxta proportionem malitiæ inferuntur.

Qui morbo corruptos habent appetitus] Indeque alimenta eligunt ſanitati contraria, & noxia.

3 *Quod ſemel dico, ne ſæpe repetam*] ,, Idem jam notavit ſupra §. 41.

Quæ ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpecta eſſe injuſtitiæ] ,, Immo, uti ex minima injuria competit actio, ita & jus belli; & lædens ſibi imputare debet, quod reparationem injuriæ non offerat: læſus ſuo jure utitur.

Aut alia ſimul aliqua cauſa] ,, Forte, quod damnum dederit. *Vid.* §. 38. *n.* 1.

Non delicta regum illos] ,, Simil: eſt Plutarchi effatum. *Vid. ſupra* §. 41.

Ad §. XLIV.

1 Perduxit *nos ordo*, &c.] ,, Quæritur, an quævis g:ns delicta ab alia gente in Deum commiſſa punire, & ideo bellum ei inferre poſſit? Auctor id affirmat. Equidem fateor, me nullam invenire poſſe rationem, quæ jus talia delicta

,, Pu-

,, niendi genti in gentem tribuat. Sane,
,, nemini hominum per talia delicta ſit in-
,, juria, adeoque nemo hominum vindica-
,, re injuriam, quæ facta non eſt, pote-
,, rit. Soli igitur Deo illata eſt injuria,
,, cujus cauſam defendere gentes absque
,, ejus mandato non poſſunt. Eodem enim
,, jure illæ quoque gentes, quæ vindi-
,, ctam cauſæ divinæ ſuſcipiunt, viciſſim
,, bello peti poſſent: nam & illæ quoque
,, quotidie crimina in Deum committunt;
,, indeque mutua ſequeretur bellorum li-
,, centia. Sane, iratum numen ſat graves
,, pœnas a delinquentibus ſumturum ali-
,, quando eſt; adeoque ei relinquenda eſt
,, vindicta. *Conf. L. 2. C. de reb. cred.*

,, Neque allegari poteſt, humanam ſo-
,, cietatem lædi; nam talem non exiſtere,
,, alibi probavi: & ſi exiſteret, certum
,, eſt, non ideo eam tolli, quod civitas
,, male de Deo ſentiat. Auctor pro de-
,, fendenda ſua ſententia ait, *Principibus*
,, *præter peculiarem ſuæ civitatis, etiam ge-*
,, *neralem pro humana ſocietate curam in-*
,, *cumbere: religionem autem eſſe coagulum,*
,, *& vinculum indiſſolubile omnis ſocieta-*
,, *tis, ejusve propugnaculum, & magis il-*
,, *lius ſocietatis humanæ, quæ ſine pietate*
,, *ſubſiſtere nequit.* Unde concludit, *reli-*
,, *gionem contaminatam ad omnium pertine-*
,, *re injuriam.* At reſp. 1. non dari ſocie-
,, tatem humani generis, adeoque fruſtra
,, de ejus vinculo, & de ejus interitu quæ-
,, ri: ſed & 2. fruſtra metuitur tolli per
,, talia delicta humanam ſocietatem, ſi quæ
,, exiſteret. Nam cum ex mala de Deo
,, opinione nulla injuria redundet in ge-
,, nus humanum, nec jus ejus violetur,
,, aut lædatur, nullam video rationem,
,, cur commercium, & ſocietas cum ejus-
,, modi gentibus ſubſiſtere non poſſit. At,
,, ais, nullam fidem cum tali gente eſſe.
,, Verum, 1. id non concedimus; fides
,, enim ſervari poteſt non tantum ob reli-
,, gionem, ſed & magis ob utilitatem:
,, nemo enim cum tali perfido contractu-
,, rus eſſet. 2. Poſito quoque, fidem nul-
,, lam cum tali gente eſſe, abſtinendum
,, ideo eſſet ab ejus commercio: non
,, vero ideo hoſtis humani generis decla-
,, randa eſt. Si vero 3. gentes ejusmodi
,, fidem actu violant, jus belli in eos eſt,
,, non ob impietatem in Deum, ſed ob in-
,, juriam illatam; neque jus vindicandi tunc
,, competit humano generi, ſed ſoli læſo.

Quæ in Deum committuntur] ,, Si nimi-
,, rum contra quatuor pronunciata aliquid
,, admittitur, quæ explicat §. *ſeq. n.* 1.

Exiſtimat punitivam poteſtatem non eſſe
ſine proprie dicta juriſdictione] ,, Adeoque
,, pœnas non ſtatui niſi in ſubditum, &
,, inferiorem.

Præter peculiarem ſuæ civitatis, etiam
generalem pro humana ſocietate curam in-
cumbere] ,, Cum nulla ſocietas humani
,, generis exiſtat, fruſtra de ejus cura quæ-
,, ritur.

Potior ratio pro ſententia negante] ,, Im-
,, mo potior ratio eſt, quod 1. ſocietas hu-
,, mana non exiſtat, adeoque fruſtra de ejus
,, cura quæratur: 2. quod nemini gentium
,, injuria fiat, adeoque nec reparatio peti
,, poſſit.

Quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe
committuntur] ,, Cum ſoli Deo illata ſit
,, injuria, ille ſolus vindicare debet, & po-
,, teſt. Neque enim inter gentes apparet,
,, eum vicarium ſibi conſtituiſſe, uti con-
,, ſtituit in familiis, ubi patribusfam. jus
,, in familiam ex ipſa conceſſione divina
,, competit.

Et perjurium ſatis Deum habere ultorem]
,, Sunt verba *L. 2. C. de reb. cred.* Conf.
,, *Judic. 6. 31.* Senec. *de benef. 3. 6.* Liv.
,, *Hiſtor.* 7. 6. & 10. 6. Lactant. *Inſtit. di-*
,, *vin.* 2. 4. Auguſtin. *de civitat. Dei* 2. 12.
,, Cic. *de legib.* 2. 8. Vid. *Teſmar. h.*

Idem & de aliis delictis dici poſſe] ,, Cum
,, enim in omnibus delictis Deo fiat injuria,
,, allegari poſſet, Deum fore ultorem.

Et tamen ea ab hominibus recte puniun-
tur] ,, Ratio diverſitatis hæc eſt, quod in
,, prioribus delictis ſolus Deus lædatur, in
,, his vero etiam homo; qui proinde ad re-
,, parandum agere jure poteſt, vel apud
,, eum, cui Deus jus vindicandi injurias
,, commiſit, vel jure belli.

Alia delicta ab hominibus puniri, qua-
tenus homines alii inde læduntur] ,, Adeo-
,, que ubi homines agunt ad reparationem
,, injuriæ ſibi illatæ.

Sed notandum contra] ,, Verum eſt, ma-
,, giſtratum in republica punire poſſe cri-
,, mina non tantum in homines, ſed & in
,, ſolum Deum commiſſa, ſi cultus lege pu-
,, blica definitus eſt: quia Deus ſuam po-
,, teſtatem magiſtratibus vicario jure in ſub-
,, ditos exercendam commiſit. At fallit hoc
,, inter gentes, quæ ſuperiorem non habent,
,, adeoque ubi non apparet, Deum jus ſuum

,, aliqui

Digitized by Google

„ alicui vicario committere voluiſſe : unde
„ merito dicendum , eum reſervaſſe ſibi ſoli
„ vindictam injuriæ illatæ.

Quæ directe alios lædant] „ Adeoque ubi
„ hominum jus læditur , iiſque reparatio
„ fieri debet.

Sed & quæ per conſequentiam , qualis ſui ocaiſio] „ Autocheiriam naturali jure prohi-
„ beri , dubium non eſt. *Vid. Diſſert. pro-*
„ *œm.* 12. §. 95. & §. 521. *n.* 6.

Concubitus cum beſtiis] „ Sodomiam juri
„ naturæ repugnare , rationibus probavi in
„ *Diſſ. proœm. XII.* §. 43. *ſeq.* §. 95. §. 176.
„ §. 521. *n. III.*

Et alia quædam] „ Scilicet , crimen ona-
„ niticum , adulterium , quod conſentiente
„ marito fit , &c.

3 *Quanquam per ſe ad conciliandam dei gratiam valet*] „ Religio jus ſolius Dei eſt :
„ de ejus cultu agitur , quo neglecto ei ſoli
„ fit injuria.

Habet tamen & ſuos in ſocietate humana effectus maximos] „ Immo nullos. Nam non
„ datur humana ſocietas , adeoque in ſocie-
„ tate , quæ non exiſtit , fruſtra finguntur
„ effectus. Conf. infra *n.* 4. *pr.*

Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum poteſtatis , ac legum , &c.]
„ Negari non poteſt , religionem , ſeu cul-
„ tum Dei , maximos effectus habere in re-
„ publica , ſeu civitate , (non vero in ſo-
„ cietate humana , qualis non exiſtit) :
„ unde ſequitur , crimina in religionem com-
„ miſſa (qualia autem non ſunt nudæ hæ-
„ reſes , *vid. Diſſert. proœm. XII.* §. 544.)
„ graviſſime vindicari poſſe ab illis , quibus
„ Deus curam reipublicæ , & legum ſuarum
„ commiſit. Plato in *Dialogo de ſanctitate*
„ ait : *Si quis grata diis loqui , & agere*
„ *novit vovens , atque ſacrificans , hæc ſan-*
„ *cta ſunt ; atque hæc officia tum domus*
„ *proprias tum civitates conſervant : con-*
„ *traria autem iis , quæ diis grata ſunt ,*
„ *impia ſunt , ac univerſa pervertunt , ac*
„ *perdunt. Tom.* 1. *oper. p. m.* 172. Atque
„ eatenus quoque collimant Plutarchus ,
„ Philo , aliique allegati Auctores. Adde
„ *Juſtin.* 11 , 7. & 12 , 7. *Xenoph. Inſt.* 8.
„ *p. m.* 219. *Thuan. l.* 55. *Liv.* 1, 19. *Senec.*
„ *epiſt.* 95. *Camden. part.* 2. & *part.* 4. *Pla-*
„ *to de republ. l.* 2. *Lactant. de ira Dei.*
„ *c.* 8. & *c.* 12.

Naturam neſcire dei] „ Adde Senecam
„ *Epiſt.* 95. *Deum colit qui novit* ; & mox :
„ *primus eſt Deorum cultus , Deos credere ,*
„ *deinde reddere illis majeſtatem ſuam , ſci-*
„ *re , illos eſſe , qui præſident mundo , qui*
„ *univerſa ut ſua temperant , qui humani*
„ *generis tutelam gerunt* , &c. Conf. *Diſſ.*
„ *proœm. II.* §. 33.

De rebus divinis perſuaſio perniciosa] „ Ad-
„ de *Lactant. lib.* 5. *c.* 18.

Accedente animi perturbatione pernicioſiſſima] „ Quia facillime inde motus in repu-
„ blica ſequi poſſunt.

Inter curas publicas prima de rebus divinis] „ Hinc Numa ut rem publicam ar-
„ mis conditam jure firmaret , primum o-
„ mnium Deorum metum ferocibus animis
„ injiciendum ratus eſt , *Liv.* 1, 19 ; eoque
„ effecit ut fides , ac jusjurandum , proximo
„ legum , ac pœnarum metu civitatem re-
„ gerent. *Ibid. c.* 21.

Non tantum in una aliqua civitate] „ De 4
„ qua ſola loquuntur omnes allegati Au-
„ ctores.

Subditos hoc ſibi addictiores fore , quo Dei eſſent metuentiores] „ Verba apud Xeno-
„ phont. *Inſt. Cyr. lib.* 8. *c.* 1. *p. m.* 219.
„ hæc ſunt : *Cyrus ipſe religioſam ſuorum*
„ *pietatem ſibi quoque utilem eſſe ducebat ,*
„ *quod eandem ſequeretur rationem , quam*
„ *illi , qui certo judicio cum religioſis po-*
„ *tius , quam cum iis , qui commiſiſſe ali-*
„ *quid impie videntur , navigare malunt.*
„ Similia vide apud *Ariſtotelem* , quem Au-
„ ctor citat *n.* 5.

Sed & in communi ſocietate generis humani] „ Immo talem ſocietatem non exi-
„ ſtere , ſæpius dictum eſt ; adeoque reli-
„ gio in ea effectum habere nequit , cum
„ non entis nullæ ſint affectiones. Quod
„ vero homo homini fidem ſervare debeat ,
„ non eſt ex ſocietate , ſed ex utriusque
„ diſpoſitione , quæ obligat etſi nulla ſo-
„ cietas inter homines exiſtat.

Fides etiam , & ſocietas humani generis]
„ At talem ſocietatem non exiſtere , vidi-
„ mus. Cæterum , ſententiam Ciceronis quo-
„ que adoptavit *Lactantius l.* 1. *c.* 12. &
„ *l.* 5. *c.* 6. Vid. *Teſmar. h. lit. k.*

Juſtitiam adfert] „ Ex hoc loco ſaltem
„ probatur , jus naturæ eſſe id , quod Deus
„ voluit , non vero quod ſocietas quædam
„ humana exiſtat , quæ ſublata pietate tol-
„ latur.

Epicurus] „ Quæ late tractat Lactantius
„ *de Ira Dei c.* 8. Vid. *Diſſert. proœm.* 8.
„ §. 10 *ſeq.*

Cum divinam providentiam ſuſtuliſſet]
„ Statue,

,, Statuebat enim, omnia fortuito contin-
,, gere, Deum otioſum eſſe, & nullam re-
,, rum humanarum curam gerere. *Vid. Stan-*
,, *lej. Hiſt. philoſoph. vet. p.*

Juſtitiæ quoque nihil reliquit, niſi nomen inane] ,, Epicurus diſerte nullam natura
,, eſſe juſtitiam, docuit. *Vid. Diſſ. proœm.*
,, *XII.* §. 40. & *proleg.* §. 3. Sane, cum
,, Deum legiſlatorem neget, jus naturæ ad-
,, mittere non poſuit.

Ex ſola conventione] ,, Homines enim,
,, dum in civitates coiverunt, juri ſuo vi
,, agendi renunciaſſe, & ſe, ſuaque, arbi-
,, trio civitatis ſubjeciſſe, ſtatuit; indeque
,, crimina vitari, ait, non quia natura in-
,, juſta ſint, ſed quia metus vindictæ, &
,, pœnæ, vitari non poſſit. *Vid. ſupr. pro-*
,, *legom.* §. 2.

Neque durare ulterius, quam communis duraret utilitas] ,, Si enim diſpoſitione ho-
,, minum omne jus ſtatutum eſt, eadem
,, diſpoſitione iterum tolli poteſt. *Vid. Diſſ.*
,, *proœm. I.* § 52.

Solo pœnæ metu] ,, Non metu violandi
,, Numinis, nec metu pœnæ æternæ, ſed
,, ſolo metu pœnæ ab hominibus infligen-
,, dæ. Nihil igitur hic eſt, quod homines
,, a criminibus, ſi clam committi poſſunt,
,, vel ſi neminem metuunt, abſterreat. *Vid.*
,, *Diſſert. proœm. I.* §. 52.

Diogenem Laërtium] ,, Eaque retulimus
,, in *Diſſert. proœm.* 8. §. 10. *ſeq.* Conf. ſu-
,, pra *prolegom.* §. 3.

5 *Quem religioſum credat*] ,, De Scipione
,, vide *Livium l.* 26. *c.* 19. Add. *Gell. l.* 7.
,, *c.* 1. *Thuan. l.* 4 *p.* 78. *l.* 5. *p.* 102. &
,, *l.* 7. *p.* 138. Hinc Principes aliquando
,, affectare, & fingere ſolent falſam reli-
,, gionem, contra quos invehitur Auguſti-
,, nus *de civit. Dei*, *l.* 4. *c.* 32. *Hominum*
,, *velut prudentium, & ſapientium nego-*
,, *tium fuit, populum in religionibus falle-*
,, *re, & in eo ipſo non ſolum colere, ſed*
,, *imitari etiam dæmones.* Vid. *Teſmar. h.*

Quæſtionem de providentia, agnoſcit, uſus eſſe maximi] ,, Invitarentur enim homines
,, negata providentia ad committenda quæ-
,, vis crimina, ſi clam, id eſt tuto, com-
,, mitti poſſunt; quia nihil ſupereſt, quod
,, animis hominum metum incuteret.

Feris, & injuſtis opponit eos, quibus mens religioſa] ,, Religio homines efficit juſtos:
,, religio enim nihil aliud eſt, quam Deum
,, colere; colimus autem Deum dum obſe-
,, quimur præceptis Dei.

Juſtinus] ,, *Lib.* 36. *c.* 2. Unde apud eos
,, mos fuit, ut eundem & regem, & ſacer-
,, dotem haberent, *ibid.*

Ignorat utique juſtitiam, qui religionem Dei non tenet] ,, Adeoque qui vindicem
,, injuriæ non credit. Cæterum, pugnat hæc
,, aſſertio cum principiis Auctoris, qui jus
,, naturæ dari, ait, etſi detur, Deum non
,, eſſe. *Vid. prolegom.* §. 11. & *l.* 1. *c.* 1.
,, §. 10.

In majori illa, &c. ſocietate] ,, Auctor 6
,, ut probet, ob contemtam religionem
,, gentem ab aliis gentibus puniri poſſe,
,, ait, religionem non tantum in *ſocietate*
,, *humana* habere effectus maximos (*vid.*
,, *n.* 3.), ſed etiam in ſocietate illa civili
,, plurium gentium (quas communi con-
,, ſenſu ob mutuas neceſſitates jus aliquod
,, inter ſe conſtituiſſe, finxit ſupra *proleg.*
,, §. 17.); indeque religionem contamina-
,, tam etiam propter violatum *jus gentium*
,, *voluntarium* ad omnium pertinere inju-
,, riam, *vid. n.* 6. Cum autem certum ſit,
,, nec humanam ſocietatem natura cogni-
,, tam eſſe, nec ſocietatem civilem gen-
,, tium conſenſu conſtitutam exiſtere, neu-
,, tri injuria per contaminatam religionem
,, inferri poteſt.

Quam in civili ſocietate] ,, Id eſt in ſo-
,, cietate cœtuum ſingulorum, *d.* §. 17.

Partem ejus ſupplent leges] ,, Pœnas
,, ſcilicet civiles quoque ſtatuentes in irre-
,, ligioſos.

Et facilis legum exſecutio] ,, Parata enim
,, ſemper eſt exſecutio magiſtratus in ſubdi-
,, tum immorigerum.

In magna illa communitate] ,, Inter ci-
,, vitates omnes, aut pleraſque, conſenſu
,, conſtitutas, *d.* §. 17.

Juris exſecutio ſit difficillima, ut quæ niſi armis expleri nequeat] ,, Fruſtra de exſe-
,, cutione juris gentium voluntarii quæritur,
,, cum tale non exiſtat.

Et leges pauciſſimæ] ,, Leges, quas Gro-
,, tius juri gentium voluntario tribuit, ex
,, univerſo tractatu Grotiano collegimus in
,, *Diſſert. proœm. IV.* §. 14; ſimulque de-
,, monſtravimus, *ibid.* §. 23. *ſeq.* omnes illas
,, leges vel plane non eſſe leges, vel eſſe
,, ipſas leges naturæ.

Sanctimoniam ſuam præcipue habent a metu numinis] ,, Quia ex mente Grotii Deus
,, auctor naturæ, pacta ſervari vult; jus au-
,, tem gentium ex pacto, & conſenſu ori-
,, ginem duxiſſe, fingit. *Vid. prolegom.* § 17.

Digitized by Google

gulis, ita ut ſi ſingula perire poſſint abdicata a divina providentia, poſſint & ipſa genera.

Et æquiſſimis arbitriis dijudicari] „ Quod „ ita explicat Auctor in tractat. *de verit.* „ *relig. Chriſt. l.* 1. §. 19. 20.

Solent nonnulli, ut de divina providentia dubitent, moveri conſpectu ſcelerum, quorum velut diluvio quodam hic orbis obruitur: quæ coërcere, atque reprimere, præcipuum contendunt divinæ providentiæ, ſi qua eſſet, opus futurum fuiſſe. Sed facilis eſt reſponſio: cum hominem Deus condidiſſet liberum ad bene, maleque agendum, ſibi reſervata bonitate plane neceſſaria, atque immutabili, æquum haud fuiſſe ut malis actionibus impedimentum poneret ei libertati contrarium. Ceterum, quæcunque ſunt impediendi rationes cum libertate data non pugnantes, legis conſtitutio, ac promulgatio, monitus interni, externique, cum minis etiam, & promiſſis, earum nulla a Deo prætermittitur: ſed nec malitiæ effectus ſinit, quo poſſent, evagari; unde nec imperia everti, nec legum divinarum cognitio plane deleri unquam potuit. Quæ vero permittuntur ſcelera, non carent interim ſuo fructu, cum adhibentur, ut attingere ſupra cœpimus, aut ad puniendos alios non minus ſceleratos, aut ad corrigendos qui extra virtutis viam prolapſi ſunt, aut ad exigendum ſpecimen eximium patientiæ, atque conſtantiæ ab his, qui magnos in virtute profectus fecerunt. Poſtremo & ipſi, quorum ad tempus diſſimulata videntur ſcelera, pœnas eorum cum temporis uſura ſolent ſolvere; ut de iis fiat quod Deus voluit, qui fecerunt quod Deus noluit. Quod ſi quando nulla apparent ſcelerum ſupplicia, &, quod multos infirmos ſolet offendere, boni quidam malorum violentia oppreſſi non vitam modo agunt ærumnoſam, ſed & mortem ſæpe ſubeunt, & quidem infamem; non ideo mox tollenda eſt a rebus humanis Dei providentia, quæ tam validis, ut jam diximus, argumentis eſſe oſtenditur; ſed potius cum ſapientiſſimis viris ita colligendum eſt.

Eundem Deum opificem eſſe rerum omnium extra ſe] „ Quod probat Grotius *de veri-* „ *tate religionis Chriſtianæ, lib.* 1. §. 7. 8. 9.

Quæcunque autem ſubſiſtunt, a Deo exiſtendi habere originem, connexum eſt his, quæ ante diximus. Concluſimus enim, id, quod per ſe, ſive neceſſario eſt, unum eſſe. Unde ſequitur, ut alia omnia ſint orta ab aliquo diverſo a ſe ipſis. Quæ autem aliunde orta ſunt, ea omnia in ſe, aut in cauſis ſuis, orta eſſe ab eo, quod ortum nunquam eſt, id eſt a Deo, jam ante vidimus. Neque ratio tantum, ſed ipſe id quodam modo ſenſus evincit. Nam ſi humani corporis admirabilem conſtructionem intus, extraque conſpicimus, & ut omnia ibi, etiam minima, ſuos uſos habeant, nullo ſtudio, nulla induſtria parentum, arte vero tanta, ut philoſophorum, ac medicorum præſtantiſſimi nunquam ea ſatis poſſint admirari, oſtendit hoc, opificem naturæ eſſe mentem excellentiſſimam: qua de re videri poteſt Galenus, præſertim qua parte oculi, & manus uſum examinat. Immo & mutorum animantium corpora id loquuntur. Non enim ex vi materiæ, ſed ad finem certum collocatæ, ac figuratæ ſunt eorum partes. Neque animantium tantum, ſed & plantarum, & herbarum, ut a philoſophis accurate notatum eſt. Idem egregie Strabo notavit in aquarum poſitu, quæ, ſi materiæ qualitatem reſpicias, mediæ eſſe debuerunt inter terram, atque aërem, cum nunc terris interfuſæ ſint; nimirum, ut terræ fœcunditati, hominumque vitæ nihil obſtaret. Ob finem autem agere non eſt niſi intelligentis naturæ. Neque vero ſingula tantum ad peculiarem ſuum finem ordinantur, ſed & ad communem univerſi; ut apparet in aqua, quæ contra naturam ſibi propriam ſurſum movetur, ne inani interpoſito hiet univerſi compages, ita facta, ut continua partium cohæſione ſemet ſuſtineat. Finis autem hic univerſalis intendi, & vis ad eum finem inſeri rebus non potuit, niſi ab intellectu, cui ſubeſſet hoc univerſum. Quin & beſtiarum nonnullæ actus exercent ita ordinatos, atque directos, ut omnino eos appareat a ratione aliqua proficiſci: quod in formicis, & apibus maxime apparet; ſed & in aliis quibuſdam, quæ ante omne experimentum aut nocitura fugiunt, aut profitura quærunt. Non ipſis ineſſe vim hoc aut inveniendi, aut dijudicandi, inde apparet, quod ſemper agunt conſimiliter, & ad alia neutiquam graviora nihil valent: quare ab extrinſeca ratione ipſas aut dirigente, aut efficaciam ſuam ipſis imprimente, neceſſe eſt iſta proficiſci; quæ quidem ratio non aliud eſt, quam quod Deus vocatur. Jam vero cœleſtia quoque ſi-

dera, & quæ in iis maxime eminent, ſol, & luna, curſus agunt ita attemperatos ad terrarum fœcunditatem, & animantium valetudinem, ut ne excogitari quidem aptius quidquam poſſit. Nam cum alioqui multo ſimplicior fuiſſet per æquatorem motio, aliam illis attributam videmus per obliquum circulum, quo ad plura terrarum ſpatia beneficia ipſorum pertingerent. Sicuti vero terrarum uſus penes animantia eſt, ita animantium cæterorum penes hominem maxime, qui violentiſſima quæque exſuperantia ingenii ſibi ſubjicit. Unde mundum hominis cauſa factum, etiam Stoici colligebant. Cum vero eo uſque vis hominis non poſſit pertingere, ut & cœleſtia lumina ſibi ſervire cogat, nec illa ultro ſe homini mancipaſſe credenda ſint, ſequitur ut ſuperior quædam ſit mens, cujus imperio pulcherrima illa corpora homini tanto infra poſito operas perpetuas præſtent: quæ ipſa mens non alia eſt, quam opifex ſiderum, atque univerſi. Motus autem ſiderum, qui eccentrici, quique epicyclici dicuntur, manifeſte oſtendunt non vim materiæ, ſed liberi agentis ordinationem. Idem teſtantur aſtrorum alii ex hac, alii ex altera cœli parte poſitus, terrarumque, ac marium tam inæqualis forma. Nec alio referri poteſt, quod ſidera in hanc magis, quam in illam partem eunt. Ipſa vero mundi figura perfectiſſima, rotunda ſcilicet, & partes ejus in cœli quaſi ſinu concluſæ, atque ordine admirabili diſpoſitæ, ſatis loquuntur, non caſu hæc confluxiſſe, ſed ab intellectu, & quidem excellentiſſimo, eſſe conſtituta. Nam quis adeo ſtultus eſt, ut a caſu aliquid tam accuratum exſpectet, quaſi credat, caſu lapides, & ligna in domus ſpeciem coalitura, aut ex jactis forte litteris exſtiturum poëma: cum & qui figuras geometricas in littore viderat, hominis ſe dixerit videre veſtigia, ſatis perſpiciens, a caſu talia proficiſci non potuiſſe? Præterea non ab æterno exſtitiſſe hominum genus, ſed a certo tempore communem ſtirpi ſumſiſſe originem, evincunt inter alia, artium progreſſus, & incultæ olim terræ, quæ habitari poſtea cœperunt, quod & inſularum ſermo teſtatur profectus a terris adjacentibus. Tum vero inſtituta quædam ita hominibus communia, ut non tam naturæ inſtinctui, aut evidenti rationis collectioni, quam perpetuæ, & vix paucis in locis per malitiam, aut calamitatem interruptæ traditioni, accepta ferri debeant: qualis olim fuit victimarum in ſacris mactatio, & nunc quoque pudor circa res veneris, nuptiarum ſolemnia, & inceſtorum fuga.

Neque ab eo, quod diximus, dimovere nos debet, quod mala multa evenire cernimus, quorum videtur origo Deo adſcribi non poſſe, ut qui perfectiſſime, ſicut ante dictum eſt, bonus ſit. Nam cum diximus, Deum omnium eſſe cauſam, addidimus, eorum, quæ vere ſubſiſtunt: nihil enim prohibet, quo minus ipſa, quæ ſubſiſtunt, deinde cauſæ ſint accidentium quorundam; quales ſunt actiones. Deus hominem, & mentes ſublimiores homine, creavit cum agendi libertate; quæ agendi libertas vitioſa non eſt, ſed poteſt ſua vi aliquid vitioſum producere. Et hujus quidem generis malis, quæ moraliter mala dicuntur, omnino Deum adſcribere auctorem, nefas eſt. At ſunt quæ alio ſenſu dicuntur mala, quia certæ perſonæ doloris, aut damni adferunt aliquid; quæ a Deo proficiſci, puta ad emendationem hominis, aut etiam in pœnam delicto reſpondentem, nihil vetat: cum in eo nihil ſit quod bonitati repugnet; immo ſæpe hæc ab ipſa bonitate proficiſcantur, ſicut a bono medico ingratum ſapori pharmacum.

Rejicienda autem hic obiter eorum ſententia, qui duo principia agentia, alterum bonum, alterum malum, poſuerunt. Ex duobus enim pugnantibus inter ſe deſtructio ſequi poteſt, ordinata conſtructio non poteſt. Neque vero ſicut aliquod eſt per ſe bonum, ita aliquod eſſe per ſe, & omni modo malum poteſt: cum malum defectus ſit quidam, qui eſſe nequit, niſi in re exiſtente; ipſum autem exiſtere jam boni eſt aliquid.

Primo aperte traditur Dei unitas] „ Verba præcepti ſunt: *non habebis Deos alienos coram me.* Exod. 20. *v.* 3. 1

Secundo, natura ejus inconſpicua] „ *Deut.* 4. *v.* 12. 15. *ſeq. Job.* 6, 46. 1 *Tim.* 6. *v.* 16. 1 *Joh.* 4. *v.* 12.

Nam propter eam imago ejus exſtrui vetatur] „ *Deut.* 4. *v.* 15. & 16. Quia confunderetur Creator cum creatura.

Cognitio, & cura rerum humanarum] „ Vid. *Geneſ.* 45, 5. 50, 19. *Deut.* 8, 18. 1 *Reg.* 9, 15. *Sapient.* 12, 13. *Tob.* 7, 12. *Job.* 9, 15. 12, 13. *Pſ.* 102, 19. 113, 3. 126. 1. *Prov.* 10, 22. 16, 4. 9. 19. 21.

c. 20,

Digitized by Google

„ *c.* 20, 24. 34, 21. *Eccl.* 3, 15. *Eſai.* 26, 15.
„ 45, 7. *Jerem.* 10, 23. 27, 5. *Dan.* 2, 21.
„ 5, 18. *Matth.* 6, 33. 11, 26. 20, 14.
„ *Luc.* 12, 31. *Rom.* 9, 15. *Hebr.* 13, 21.
„ &c.

Etiam cogitationum] „ Quia & infinitus
„ eſt Deus , & omniſcius. 1. *Reg.* 8, 39.
„ 2 *Paral.* 6, 30.

Nam id jurisjurandi fundamentum eſt]
„ Si enim Deus cogitationes ignoraret , ſi
„ neſciret , an vera homo juraverit , an
„ non ; perjurii pœnas non metuerent ho-
„ mines , & ſic omnis jurisjurandi effectus
„ ceſſaret.

Deus enim teſtis etiam cordis] „ Vid.
„ *dict. locis.* Idque omnes philoſophi fere
„ communi ore tradiderunt. Vid. *Clem. Alex.*
„ *Stromat. V. p. m.* 594. *d. Xenoph. Me-*
„ *morab. Socrat. fol.* 711. *e.* & *fol.* 800.
„ *ſeq. Liv.* 9, 11. *Senec. Epiſt.* 10. & 83.
„ *Curt.* 6, 10.

Et ſi quis fallat , vindex invocatur] „ Fru-
„ ſtra autem vindex invocaretur ſi teſtis non
„ eſſet cordis. De Deo vindice perjurii late
„ egimus ſupra *l.* 2. *c.* 13. §. 10. Conf. *Liv.*
„ 3, 2. 21, 40. 28, 27. *Juſtin.* 19, 3. *Se-*
„ *nec. Thyeſt. in fin.* & in *Octav. v.* 255.
„ *Teſmar. b.*

*Quo ipſo ſimul & juſtitia Dei ſignifica-
tur*] „ Dum fidem datam violantes , & cri-
„ minum reos punit.

Et potentia] „ Cum enim Creator ſit uni-
„ verſi , & hominum , adeoque abſolutum
„ in ſuam creaturam habeat dominium , du-
„ bitari non poteſt , eum potentiam punien-
„ di habere. Vid. ſupr. *l.* 2. *c.* 13. §. 10.
„ Add. 1 *Timoth.* 6, 15.

Origo mundi totius auctore Deo] „ *Sex*
„ enim *diebus fecit dominus cœlum* , & *ter-*
„ *ram* , & *mare* , & *omnia* , *quæ in eis*
„ *ſunt* ; & *requievit in die ſeptimo : idcirco*
„ *benedixit Deus diei ſabbathi* , & *ſanctifi-*
„ *cavit eum.* Exod. *XX*, 9. 10. 11.

*In cujus rei memoriam inſtitutum fuit
olim ſabbathum*] „ Sabbathum non tempo-
„ re creationis , ſed a Moſe in memoriam
„ creationis inſtitutum eſſe , vidimus *l.* 1.
„ *c.* 1. §. 17. *n.* 4.

*Pœna legis erat arbitraria , ut de cibis
vetitis*] „ *Vid. Exod.* XXI, 28. XXII , 31.
„ *Levit.* VII, 23. II, 4. Niſi quis idolum com-
„ ederit ; tunc enim pœna mortis ſtatuta
„ eſt. Vid. *Levit. XVII* , 9. 10. 11. Conf.
„ *diſſert. proœm. III. ſect.* 2. §. 23. *ſeq.*

*Quia ſabbathi violatio continebat abnega-
tionem mundi a Deo creati*] „ Vera ratio
„ eſt , quod Deus ex ſeptem diebus unum
„ ſaltem ſibi reſervaverit diem , quo coli ab
„ omnibus voluit. Summam ergo injuriam
„ in Deum committunt illi , qui cultui huic
„ aliquid contrarium eo die faciunt : inde-
„ que eadem pœna hic ſtatuta eſt , quæ in
„ eos , qui loco non deſtinato ſacrificia offe-
„ rebant , qui ſanguinem idoli comedebant,
„ &c. i. e. pœna mortis.

Et bonitatem] „ Nam commoda orbis in
„ humani generis utilitatem condidit.

Et ſapientiam] „ Ordinem enim mirabi-
„ lem in orbe conſpicimus creato : omnis
„ autem ordo ſupponit ſapientiam.

Et æternitatem] „ Quia omnia ab ipſo
„ ſunt. Ipſe ergo cauſam non habet , ſed a
„ ſe ipſo oritur , id eſt ab æterno exiſtit.

Et potentiam] „ Infinitæ potentiæ indi-
„ cium eſt , tantum conficere orbem , tot
„ creare creaturas viventes , eas tot ſæculis
„ eodem ordine conſervare. Inepte ergo ex
„ vaſtitate orbis Epicurus concludit , fabri-
„ catorem illum non habuiſſe.

*Deum honorandum , amandum , colen-
dum*] „ 1. Quia vera perfectionis æſtima-
„ tio conſiſtit in honore , & cultu : cum
„ ergo Deus ſit ens perfectiſſimum, ſumme
„ colendus nobis erit. 2. Quia auctor eſt
„ omnium rerum , a quo omnia bona pro-
„ fluunt , & ideo honorandus , ac colendus.
„ Denique & 3. nulla ratio dari poteſt ,
„ cur mentem generi humano præ reliquis
„ animantibus conceſſerit , cur facultate il-
„ lud inſtruxerit cognoſcendi Creatorem ,
„ ejuſque attributa , voluntatem , & præ-
„ cepta , ſi ab hominibus agnoſci , eoque
„ coli noluiſſet. Conf. *Xenoph. Inſt. Cyr.* 1,
„ *p.* 27. *Lactant. de ira Dei* , *c.* 10. *in fin.*

Eique obtemperandum] „ Is enim nos
„ creavit, & certa lege creavit ; adeoque &
„ imperium , & dominium in nos nactus
„ eſt. Hinc gentiles quoque præcipuam cul-
„ tus divini partem in eo poſuere , impe-
„ rata fecere. Lactant. *Inſtit. divin. l* 6 *c.* 9.

*Non argumentis , ſed pœna edomandum
dixit*] „ Loquitur de civibus in civitate con-
„ ſtitutis , ubi cultus Dei prima lex eſt.

Deum honore proſequi ubique] „ Socra-
„ tes ait , *Deos colere* eſſe legem juris gen-
„ tium. Idem docet Pythagoras (vid. *Jam-*
„ *blich. in vit. Pythag. n.* 1. *ſeq.*) ; &
„ cultus Dei a JCtis Romanis inter jura gen-

,, quibus vicario jure Deus ſuum puniendi
,, jus commiſit, punire crimina contra re-
,, ligionem commiſſa (quo autem non per-
,, tinent nudæ hæreſes) omnino poſſunt; at
,, GENTES INTER ſe tale jus punien-
,, di non habent, quia genti in gentem
,, jus illud vicarium non competit: adeo-
,, que jure belli vindicari talis injuria non
,, poteſt, quia ſoli Deo, non gentibus
,, injuria facta eſt, adeoque tota ratio bel-
,, li, quæ non niſi ob injuriam factam ob-
,, tinet, ceſſat.

Inter notiones ipſas, & inter modum ab iis diſcedendi] ,, Nam quasdam, Auctor
,, ait, eſſe notiones, ſine quibus nulla
,, religio conſiſtere poteſt, ut *Deum eſſe,*
,, *eumque rerum humanarum curam ha-*
,, *bere*; quasdam vero, ſine quibus reli-
,, gio aliqua ſubſiſtit: atque has notiones,
,, ait, obliteratas eſſe lapſu temporum, ho-
,, minesque ab iis diſceſſiſſe, §. 47 *n.* 1.
,, Unde concludit, negantes notiones prio-
,, res puniri poſſe, non vero eos, qui
,, in reliquis notionibus errant, *ibid.*

Numen aliquod eſſe, & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales] ,, Vi-
,, de ſupra §. 45. *n.* 1.

Unum, an plura, ſepono] ,, Immo &
,, hoc ratio nos docet. Vid. *d.* §. 45. *n.* 1.
,, add. §. *ſeq. n.* 1.

Ad religionem, ſive veram, ſive falſam, conſtituendam omnino neceſſariæ] ,, Omnes
,, enim falſæ religiones & Deum ſupponunt,
,, & ejus providentiam. His notionibus de-
,, ficientibus nulla eſt religio.

2 *Si moralem effectum reſpicimus, tantundem valet*] ,, Si enim Deus non providet,
,, id eſt ſi nec audit, nec videt actiones
,, noſtras, ſi corda hominum non perſcru-
,, tatur, religio ſuperflua, quin inutilis
,, eſt: homines enim providentiam negan-
,, tes nihil a natura malum eſſe, ſtatuunt,
,, indeque non metuunt vindictam divinam,
,, ſed absque metu committunt omnia, quæ
,, nobis crimina dicuntur. Cæterum, mi-
,, nus peccare credo illum, qui negat Deum,
,, quam qui eum impotentem, ignavum,
,, ac nihil agentem ſtatuit.

3 *Ipſa quaſi neceſſitate auctore*] ,, Quia
,, ſine iis nulla religio, nec falſa conſiſtere
,, poteſt. *Vid. n.* 1.

Cicero de nat. Deor. libr. 1.] *Cap.* 16.
,, Ubi Balbus contra Vellejum Epicureum
,, diſputans ait: *eſt enim pietas juſtitia ad-*
,, *verſum deos, &c. Sanctitas eſt ſcientia*
,, *colendorum Deorum.*

Secundo de Inventione] ,, *Cap.* 22. Ver-
,, ba hæc ſunt: *ac natura quidem jus eſt,*
,, *quod nobis non opinio, ſed quædam inna-*
,, *ta vis afferat, ut religionem, &c.*

Nota eſſe Diis & præſentia, & futura] ,, Adde *Xenoph. Memorab. Socrat. l.* 1.
,, *p.* 725. Ea quoque eſt ſententia Taletis
,, apud *Clem. Alexandr. Strom. V. p.* 594.
,, *d.* Epicteti, *in l.* 1. *diſſert c.* 8. & *c.* 14.
,, Senecæ in *l.* 4. *de benefic. c.* 4. & 82. &
,, *l.* 5. *in fin.* & *de vit. beat c.* 20. Plauti
,, in *Captivis*, Zenonis apud *Stob. Serm.* 17.
,, *p.* 161.

Has igitur notitias] ,, Scilicet, Deum 4
,, eſſe, eumque curare humana negotia.

Sicut in bene conſtitutis civitatibus coërceri ſolent] ,, Atheismus proprie crimen
,, eſt in Deum commiſſum, cui ſoli vin-
,, dicta competit: at in civitatibus bene
,, conſtitutis prima lex eſſe ſolet, *Deum*
,, *colere:* qui proinde negat, Deum eſſe,
,, contra leges civitatis peccat, adeoque
,, excludi a ſocietate poteſt. Immo pœna
,, ad mortem quoque extendi poteſt ſi vel
,, blaſphemia accedit, vel publice docetur
,, atheiſmus.

Ut Diagora Melio] ,, Vid. *Gron. h.* Add.
,, *Minuc. Fel. Octav. p.* 8. *Diodor. Sic.*
,, *l.* 13. *c.* 6. *Sext. Emp. pyrrh. hyp. c.* 3.
,, *p.* 115. *Lactant de ira Dei c.* 9. *Bayle*
,, *voc. Diagoras, Buddæus de atheiſm. c.* 1.
,, §. 19. *p.* 72. Athenienſes talentum ei
,, promiſere, qui mortuum, & duo, qui
,, vivum redderent: patria ejus deſtructa,
,, & crimen æneis tabulis inſculptum eſt.
,, *Pictet de la Relig. Chretien. l.* 1. *c.* 1.
,, *fol.* 10. *Voet. diſp. de atheiſmo.* Merito
,, furor hujus philoſophi punitus fuit, qui
,, ideo providentiam divinam negavit, eam-
,, que doctrinam publice expoſuit, quod
,, Dii plagiarium, qui poëma ei abſtulit, &
,, jurato ſuum opus eſſe obtinuit, non extem-
,, plo puniviſſent. *Bayle d. l.* Theodorus
,, atheus, quod publice atheiſmum profite-
,, retur, tum apud Athenienſes, tum apud
,, Cyrenæos, capite damnatus fuit. *Stan-*
,, *lej. Hiſtor. vet. philoſ. part* 3 *in Theo-*
,, *doro.* Protagoras exſilio mulctatus fuit,
,, quia librum contra Deum, ejusque pro-
,, videntiam ſcripſit. *Cic. de nat. deor. l.* 1.
,, *c.* 1. & *c.* 23.

Et Epicureis] ,, Qui publice profiteban-
,, tur,

„ tur, Deum curam non habere rerum humanarum. Vid *Lactant. de ira Dei. c.* 9. Hinc non placiti pœnam ab iis exactam eſſe, ſed impietatis, (quod ſcilicet pietatem impugnarent,) Himerius ait in allegato ab Auctore loco.

Ita & coërceri poſſe, arbitror, nomine humanæ ſocietatis] „ Dixi ſæpius, 1. non dari ſocietatem humanam; adeoque 2. fruſtra de vindicanda injuria ei illata quæri. Sane, 3. gentibus ipſis ex tali impietate nulla infertur injuria: unde neceſſario ſequitur, nec jus ipſis eſſe reparationem expetendi. Certiſſimum ergo 4. eſt, bella ideo vicinis inferri non poſſe, quod athei ſint. Exemplum Moxi Lydi nihil probat; nam bello petiti ſunt ob injuriam factam, ſed capti merſi ſunt tanquam ſervi bello facti: cauſa autem movens fuit, quod athei, adeoque ſpes nulla fuerit emendationis.

Ad §. XLVII.

1 Cæteræ *notiones*] „ Quæ non ſunt neceſſariæ ad conſtituendam religionem, ſive veram, ſive falſam. *Vid.* §. 46. *n* 1.

Non æque ſunt evidentes, ut Deos plures uno non eſſe] „ Natora ſatis nos inſtruxit, Deum unum eſſe; quod ſupra probavimus, omneſque gentes moratiores re ipſa ſtatuerunt, quia Jovem tanquam ſupremum numen coluerunt: reliqua numina vel ſaltem attributa ejuſdem Jovis ſunt, vel ſpiritus a Diis creati, vel heroes propter bene merita in Deorum numerum ab hominibus relati. *Vid. Lactant. de ira Dei c.* 11. Adeoque nec hi culpa vacui ſunt, qui plores Deos æque potentes, nedum qui duo principia æterna, malum, & bonum, ſtatuunt. At ob hanc culpam in Deum ſolum commiſſam, nec gentibus talia credentibus bellum inferri, nec ſubditi morte puniri poſſunt, niſi aliud crimen, quod injuriam vel in gentes, vel in rempublicam infert, acceſſerit.

Nihil eorum, quæ videmus, Deum eſſe] „ Plorimi philoſophi vniverſum hoc, quod videmus, Deum eſſe exiſtimarunt; unde & formam Dei globoſam ſtatuerunt. Sed hanc opinionem, quam Spinoſa quoque adoptavit, refutavit Grotius *ſupra.* Præterea ex lomine rationis conſtare, certum eſt, Deum eſſe ſpiritum, id eſt materia carere, eoqoe eſſe inconſpicuum. Unde impia eſt doctrina eorum, qui Deum, & materiam, unam eſſe ſubſtantiam, docent, & univerſum pro Deo colunt. *Vid. ſupr. Conſ. Auguſtin. de civit. Dei l.* 8. *c.* 8. At ideo a gentibus aliis recte ſentientibus puniri non poſſunt.

Non cœlum] „ De cœlicolis vid. *tot. tit. C. de Judæis, & cœlicolis.*

Non ſolem] „ Ignem pleræque gentes pro Deo coluerunt, quia ex calore omnia naſcuntur, eoque ſolo conſervantur: atque ideo ſolem quoque adorarunt. Sane, nomina pleraque gentilium Diis impoſita ſolem reſpiciunt.

Non aërem] „ Quod Anaximenes ſtatuit, *aëra eſſe Deum, eumque gigni. Cic. de nat. Deor. l.* 1. *c.* 10. *& Acad. quæſt. l.* 4. *c.* 37. Omnes igitur rerum cauſas infinito aëri dedit; nec Deos negavit, aut tacuit: non tamen ab ipſis aërem factum, ſed ipſos ex aëre factos, credidit. *Auguſtin. de civit. Dei. l.* 8. *c.* 2.

Mundum non eſſe ab omni æternitate] „ Quia ſi ab æterno eſſet, i. e. a ſe exiſteret, non differret a Deo: Deus aotem inconſpicuus eſt, & materia caret.

Ac ne ejus quidem materiam] „ Illi quoque, qui mundum conditem ſtatuunt, ſimul ſtatuunt, *materiam primam eſſe ab æterno.* Ratio eorum eſt, *quod ex nihilo nihil fieri poſſit.* Quæ ratio fallit in ente æterno, & omnipotenti, quod ſua voluntate efficere poteſt ut aliquid exiſtat, quod antea non fuit.

Apud multos populos obliteratam, & quaſi extinctam videmus] „ Primi homines ab Adamo, & Noacho indubie has notiones accepere; at poſteri eorum notiones illas neglexere. Unde idololatria, & doctrina de æternitate mundi, ac materiæ, &c. orta eſt.

Quia leges hanc partem minus curabant] „ Priores enim notiones, de Deo, & ejus providentia, legibus latis inculcare ſubditis ſolebant, hodieque ſolent.

Ut ſine qua aliqua ſaltem conſiſtere religio poſſet] „ Sive vera, ſive falſa. *Conſ.* §. 46. *n.* 1.

Ipſa lex Dei] „ Auctor ut probet, puniri a delicta circa has notiones commiſſa non poſſe, & gentes non curaſſe hanc reli-

„ gionis

„ gionis partem, provocat ad legem divi-
„ nam, quæ falſum quidem cultum deteſta-
„ tur, non vero punit, niſi aliud crimen
„ accedat. At diximus, neque ob delictum
„ in priores notiones commiſſum gentes pu-
„ niri, i. e. bellum inferri gentibus poſſe.

Cognitione harum rerum nec obſcura, nec incerta imbuerant] „ Argumentum hoc
„ eſt: Judæi, qui verum Deum traditione
„ cognitum habebant, quibus idololatria
„ tam ſevere legibus interdicta fuit, non
„ omnes in cultu errantes morte punive-
„ runt; ergo nec gentes in his notionibus
„ errantes a gentibus puniri poſſunt.

Quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur] „ Nam *Deuter.* 17. *v.* 3.
„ lapidibus obrui debent cives, qui ado-
„ rant alios Deos, ſolem, lunam, & mi-
„ litiam cœli; & *Deut.* 13. *v.* 15. deleri
„ debent civitates alienos deos colentes,
„ cum inhabitatoribus usque ad pecora.
„ *Conf. Seldenus de jure nat. & gent. ſecun-*
„ *dum diſciplin. Hebr. l.* 2. *c.* 1. *&*
„ *l.* 7. *c.* 9.

Non tamen omnes ejus culpa convictos morte punit] „ Immo contrarium apparet
„ ex legibus allegatis. Contrarium quoque
„ teſtatur lex, qua morte puniuntur illi,
„ qui alio, quam ad id deſtinato loco ſa-
„ crificia offerebant, & qui ſanguinem ido-
„ li comedebant. *Levit.* 17. Ipſe Deus
„ exemplum temporalis pœnæ in cultores
„ idolorum ſtatuit; ſacra enim hiſtoria nos
„ docet, Nadab, & Abihu filios Aaro-
„ nis offerentes Deo ignem alienum ab igne
„ devoratos fuiſſe. *Levit.* 10. *v.* 1. *ſeq.*

Sed eos demum, quorum facta circumſtantiam habent ſingularem] „ Immo o-
„ mnes, qui plures Deos credebant, eos
„ adorabant, & colebant ea, quæ vide-
„ mus, &c. ſub illis legibus capitalibus
„ comprehendebantur, etſi aliæ circum-
„ ſtantiæ non adeſſent.

Ut eum, qui princeps alios ſeduxerit]
„ Hæc plane diverſa lex eſt ab iis, quas
„ allegavimus: hæ puniunt eos, qui idola
„ adorant; illa punit ſeductores. Sed &
„ gravior illorum eſt pœna, quia frater
„ quoque, uxor, & filius ſeducentis oc-
„ cidi debent. *Deuter.* 13. *v.* 6. *uſque*
„ *ad* 16.

Civitatem, quæ incepit colere Deos ante ignotos] „ Immo ratio pœnæ non conſiſtit in
„ eo, quod *ignota* idola adoret civitas,
„ ſed quod *adoret*. Ignota autem dicun-
„ tur, quia præter verum Dei cultum o-
„ mnis alius cultus Hebræis ignotus eſſe
„ debuit.

Eum, qui aſtra colit, ut legem totam, ac proinde verum Dei cultum deſerat]
„ Fruſtra hæc dicuntur. Qui aliis inſervit
„ Diis, qui idola colit, hoc ipſo legem
„ deſerit, & verum Dei cultum; adeoque
„ plectendus eſt, etſi hæc facta nullam
„ circumſtantiam habeant particularem.

Opificio ſervire, non opifici] „ Nam in eo
„ conſiſtit enormitas criminis, quod homi-
„ nes confundant Creatorem cum creatura.

Eum quoque, qui liberos Molocho dederit] „ Hic nihil ſingulare eſt; nam ideo pu-
„ nitur talis idolorum cultor, quia polluit
„ nomen Dei, *Levit.* 18, 21: at hæc
„ ratio in omni idololatria obtinet.

Non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum, cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent] „ Adeoque poſtquam
„ irreligioni eorum acceſſerunt circumſtan-
„ tiæ particulares. *Vid. n. præced.* At 1. di-
„ ximus, gentes puniri non poſſe etiam-
„ ſi eo ignorantiæ pervenerunt, ut & no-
„ tiones evidentes de Deo apud eos ſint
„ obliteratæ: nemini enim hominum hoc
„ facto inferunt injuriam. 2. Exemplum Ca-
„ nanæorum nihil probat; Deus enim ju-
„ re ejicere eos potuiſſet, etſi irreligio eo-
„ rum particulares illas circumſtantias non
„ habuiſſet: quod igitur diſtulerit vindi-
„ ctam, res ejus arbitrii fuit. Sed & cir-
„ cumſtantiæ illæ particulares non demum
„ ſupervenerunt poſt Cananæorum idolola-
„ triam, ſed cum ea originem ceperunt:
„ crimina enim, quæ Cananæis imputan-
„ tur, omnibus fere gentilibus commu-
„ nia fuerunt, hodieque ſunt.

Diſſimulavit ignorantiæ tempora] „ Im-
„ mo non diſſimulavit, ſed pœnis æter-
„ nis eos obnoxios fecit, aliiſque pœnis
„ temporalibus affecit, etſi eos non ejece-
„ rit ut Cananæos.

Actorum XVII, 30.] „ Ibi non dici-
„ tur, Deum diſſimulaſſe ignorantiæ tem-
„ pora, omittendo pœnam (nam æternis
„ pœnis obnoxii omnino fuerunt;) ſed in
„ eo diſſimulavit, quod Evangelium, &
„ diem judicii per mediatorem exercendi,
„ iis non annunciaverit, ad eum effe-
„ ctum, ut pœnitentiam agerent; uti di-
„ ſerte id ita explicatur *d. v.* 30. *&* 31.

*Ut quæ plerumque non ratione , ſed af-
fectu dijudicetur*] ,, Lactantius *de origine*
,, *erroris c.* 6. graviter id explicat : *Hæ*
,, *ſunt relgiones , quas ſibi a majoribus*
,, *traditas pertinaciſſime tuert , ac defen-*
,, *dere perſeverant ; nec conſiderant , qua-*
,, *les ſint , ſed ex hoc probatas , atque veras*
,, *eſſe confidunt , quod eas veteres tradide-*
,, *runt : tantaque eſt auctoritas vetuſtatis ,*
,, *ut inqu rere in eam , ſceus eſſe duc.tur.*
,, *Itaque creditur c: paſſim tanquam cognitæ*
,, *veritati.* Add. *Camden. p.* 4. *Hiſtor. Eli-*
,, *ſab. p.* 602. *Thuan. l.* 25 *p.* 509. *& l.* 53.
,, *p.* 1093. *Tcsm. b.*

Præter eam , quam ipſe ſequatur] ,, Qui
,, philoſophi Sectarii dicuntur , & oppo-
,, nuntur Eclecticis.

*Pleroſque teneri adſtrictos , antequàm ,
quid eſſet optimum , judicare poſſent*] ,, Ma-
,, gnam enim in capiendis ingeniis vim
,, habet perpetua relatio eorum , quibus
,, vitam debemus.

4 *Sicut autem excuſabiles ſunt*] ,, Immo
,, coram Deo excuſabiles non ſunt.

Et ab hominibus certe non puniendi]
,, Hoc extra omne dubium poſitum eſt in-
,, ter gentes , quæ ideo bellum aliis in-
,, ferre, (nam nec in atheos id licere , di-
,, ximus §. 46) non poſſunt : at in republi-
,, ca , ubi religio publica lege ſtabilita eſt ,
,, puniri omnino poſſunt qui contra regu-
,, las illius cultus publici aliquid ſtatuunt ,
,, vel profitentur. *Vid.* §. 43.

*Cum legem a Deo proditam nullam acce-
perint*] ,, Nimirum , per revelationem , uti
,, Judæi.

*Aut aſtrorum , aut aliarum rerum na-
turalium virtutes*] ,, Illi enim , qui aſtra
,, colunt , v g. ſolem , lunam , &c. ado-
,, rant vim illam , ſeu virtutem , quæ aſtris
,, ineſt : immo & hi , qui imaginem fa-
,, ciunt , vel animantia venerantur , reſpi-
,, ciunt ad virtutes divinas , quæ per imagi-
,, nem repræſentantur , vel animantibus in-
,, ſunt. Non enim credendum eſt , gentes
,, illas divinitatem ligno , æri , auro , ani-
,, mantibus &c. tribu'ſſe ; ſed legiſl.tores ,
,, ut ideam quandam divinitatis rudiori po-
,, pulo præſentarent , ſimulacra conſtitue-
,, runt , in quibus perfectiones divinas ado-
,, rarent.

Imaginibus] ,, Plerumque adorabant Deum
,, ſub figura humana , tanquam in creatu-
,, ra omnium perfectiſſima.

Sive in animantibus] ,, Sic Ægyptii bovem
,, colebant , ſeu potius utilitatem , & di-
,, vinum beneficium , quod Deus per bo-
,, vem humano generi conceſſit.

Sive in rebus aliis] ,, Græci , & Ro-
,, mani , Priapum adorabant , i. e. vim pro-
,, ductricem rerum , quæ Priapo ineſt.

*Aut etiam animas eorum , qui virtute ,
& beneficiis in humanum genus excellue-
runt*] ,, Non enim homines mortuos co-
,, lebant , ſed divinas virtutes , quibus ho-
,, mines illi eminebant

Aut mentes quaſdam incorporeas] ,, Sci-
,, licet , angelos , genios , &c. Nam Deum ,
,, qui res incorporea eſt , mentes quoque
,, incorporeas creaſſe , paſſim philoſophi do-
,, cent. *Vid. Stanlej. Hiſtor. vet. philoſ.*

*Præſertim ſi nec ipſi tales cultus com-
menti fuerint*] ,, Sed ex relatione paren-
,, tum eos acceperint , adeoque in iis prin-
,, cipiis innutriti fuerint. At idem eſſe ,
,, diximus , ſi quis ipſe novam , & falſam
,, de religione opinionem ſibi format. Quia
,, jus hic ſolius Dei eſt , qui proinde ſolus
,, injuriam ſibi illatam vindicare poteſt.

Nec ſummi Dei cultum ideo deſerant]
,, Nulla gens , quæ idola adorat , ſummi
,, Dei cultum excludit ; omnes enim au-
,, ctorem quendam rerum omnium in ipſis
,, ſuis idolis colunt. At diximus , crimen
,, in eo conſiſtere , quod Creatorem cum
,, creatura confundant ; quod crimen enor-
,, miſſimum quidem eſt : ſed ideo gentes ab
,, aliis gentibus vindictam ſumere non poſ-
,, ſunt , quia eis non fit injuria.

*Impiis magis annumerandi ſunt , qui
aut cacodæmonas*] ,, Immo nec hi a gen-
,, tibus aliis puniri poſſunt : tum quia jus
,, puniendi genti in gentem non compe-
,, tit , tum quia injuria genti facta non
,, eſt , adeoque nec reparationem exigere
,, poteſt.

,, Cæterum , doctrina illa de diis bonis ,
,, & malis , omnibus fere gentibus idolola-
,, tris cognita fuit , & hodieque Americæ
,, populis cognita eſt : adorabant hos ne
,, malum facerent. Ipſi Romani Deos quoſ-
,, dam colebant ne obeſſent , uti Orbanam ,
,, ne orbos faceret , *Rſin. Antiquit. p.* 97 ;
,, febrim , ne noceat , &c. *idem p.* 105.
,, Quin eo delapſæ quædam gentes ſunt ,
,, ut ens illud ſumme bonum nullo cultu
,, proſequi opus eſſe , ſtatuant ; perſuaſæ ,
,, ab eo nullum malum ipſis obventurum eſſe.

,, Neque

Digitized by Google

„ Neque inter gentiles ſaltem obtinuit mos ille de cacodæmonis colendis ; ſed & inter Chriſtianos quidam exſtitere , qui duo principia æterna ſtatuerunt , bonum , & malum , qui Manichæi ſunt dicti ab Auctore ſuo Manes , & qui ſeveriſſimis pœnis merito a legiſlatoribus afflicti ſunt. *Vid. tit. C. de Manich.*

Aut homines , quorum vita fuit flagitiis plena] „ Romani Claudium in Deorum numerum retulerunt , de quo ipſe Seneca *de morte Claudii : Hunc Deum facere vultis ? Vide corpus ejus , Diis iratis natum , &c. Hunc Deum quis colet ? quis credet ? Denique dum tales Deos creatis , nemo vobis Deos eſſe credet.*

5 *Qui Deos colunt hominum innocentum ſanguine*] „ Adeoque eos , qui victimis humanis Deos placare ſolent , bello puniri poſſe , putat : Quod itidem verum non eſt , quia aliis gentibus non fit injuria.

Et Gelo Syracuſarum tyrannus] „ Plutarchus in *apophth. c.* 20. tradit , Gelonem Carthaginenſes ad Himeram devictos coëgiſſe inter conditiones pacis etiam hanc adſcribere , ipſos in poſterum liberos Saturno nunquam immolaturos. Conf. *Pindar. ſchol. in Pythiis , od.* 11. At hoc non dedit cauſam bello.

„ Alii Iphycratem finem impoſuiſſe huic mori apud Athenienſes recepto , ajunt. Vid. *Porphyr. de abſtinent. l.* 2. Alii hunc morem usque ad excidium urbis continuatum , tradunt. *Curt.* 4 , 3. 39. Tertullianus *Apolog. c.* 8. notat , Carthaginenſes ſub principatu Tiberii prohibitos fuiſſe ne humanas victimas Diis offerant , cruci quoque affixis ſacerdotibus : nihilominus tamen perſeveraſſe in eo ſacrificandi more , etiam ſua ætate , ſed occulte. At certum eſt , ideo bellum geſtum non eſſe. Victis autem hoſtibus tales conditiones imponi poſſe , negari nequit.

Pœnas daturos Romanis fuiſſe] „ Sed barbari illi armis ſubacti Romanis paruerunt , adeoque prohiberi lege publica potuerant , eodem modo , uti Druidæ a Claudio prohibebantur. *Suet. Claud. c.* 25.

AD §. XLVIII.

QUID *de illis armis dicemus*] „ Reſpicere hic Auctor videtur ad bella cum Indis geſta ſpecie promovendæ religionis chriſtianæ , & quærit , an jure geri potuerint ? quod merito negat.

An talis proponatur , qualis debet , & quomodo debet] „ Id eſt , an Græca , an Latina , an Catholico-Romana , an Lutherana , an Reformata.

Demum , ita fieri] „ Id eſt , inferri bellum populis , quod Chriſtianam religionem amplecti nolint.

Quatenus naturali religioni non ſuperaddit] „ Naturalem religionem quatuor pronuntiatis niti , vidimus ſupra §. 45. *pr.* His præterea addit religio Chriſtiana , lapſum primorum parentum , Mediatorem Deum , Trinitatem , reſurrectionem , &c.

Argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe] „ Quia additiones illæ non ex ratione ſequuntur , ſed ex ſola revelatione.

Sed niti hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti] „ Ejuſque divinitatis : utrumque ratione agnoſci , & comprehendi nequit.

Tum miraculorum ab ipſo , & Apoſtolis editorum] „ De quibus itidem ex ratione non conſtat.

Olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata] „ Scilicet , cum miracula fierent , & Servator ſeſe diſcipulis exhiberet. Utriuſque enim facti eo tempore infiniti exſtabant teſtes.

Sed olim] „ Hodie enim teſtes illi non amplius ſuperſunt.

Facti ſit] „ De quo non niſi ex certiſſimis documentis conſtare poteſt.

Et jam perantiqui] „ Quod teſtibus amplius probari nequit.

Penitus in animum admitti nequeat , niſi ſecretis Dei auxiliis accedentibus] „ Auctor hic non intelligit gratiam aliquam particularem , & efficacem , utpote quam perpetuo oppugnat ; ſed externam , quam aſſiſtricem vocant.

Ac proinde humano judicio non punibiles] „ Auctor ut probet , religionem Chriſtianam vi , & pœnis obtrudi gentibus non poſſe , hoc argumento utitur , quod amplecti eam , non ſit res arbitrii , ſed gratiæ. Verum , aliis rationibus multo fortioribus id probari poteſt. Nam 1. eædem hic militant rationes , quibus probavimus , in Atheos nec jus belli obtinere , nec jus pu-

,, niendi. Sane, 2 gens in gentis actiones,
,, ejuſve cogitationes, jus ſibi arrogare non
,, poteſt; & injuria hic eſſet, vim inſerre
,, alterius conſcientiæ, i. e. jus ſibi arroga-
,, re in alios. Neque 3. gens illa, quæ re-
,, ſpuit religionem Chriſtianam, cuiquam
,, injuriam facit, neminem hominum lædit;
,, ubi autem injuria non eſt, ibi nec bel-
,, lum obtinet, quod eſt injuriæ reparatio.
,, Sed & 4. periculoſa admodum hæc eſt
,, ſententia. Nam cum unaquæque gens
,, ſuam religionem putet eſſe optimam, gen-
,, tilibus idem jus competeret Chriſtianos
,, cogendi ut eorum recipiant religionem;
,, unde perpetuum inter homines bellum
,, foret. 5. Religio, inprimis Chriſtiana, in
,, fide, in puritate animi, adeoque libertate
,, conſiſtit; pugnant autem hæc omnia cum
,, vi, qua incredulitati jungitur hypocriſis:
,, augetur igitur potius vitium, dum ſimu-
,, lat gens in Chriſtum credere, quem ani-
,, mo deteſtatur. Hinc 6. in primæva eccle-
,, ſia & patrum, & conciliorum communi
,, conſenſu, vi propagare religionem nefas
,, erat. Neque 7. credere debemus, impie-
,, tatem gentilium inultam manſuram: Deus
,, enim injurias ſibi illatas a ſuis creaturis
,, ſatis ſevere olim puniturus eſt.

Canon Concilii Toletani] ,, Add. *Ter-*
,, *tull. ad Scapul. in pr. Humani juris, &*
,, *naturalis poteſtatis eſt unicuique, quod*
,, *putaverit, colere: nec alteri obeſt, aut*
,, *prodeſt alterius religio. Sed nec religionis*
,, *eſt, cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi*
,, *debet, non vi.* Et in *Apologet. adv. gent.*
,, *ineptum exiſtimaretur, ſi quis ab alio co-*
,, *geretur ad honorem Deorum, quos ultro*
,, *ſui cauſa placare deberet.* Lactantius *de*
,, *juſtit. c. 19. Quis mihi imponat neceſſita-*
,, *tem, vel credendi quod nolim, vel quod*
,, *velim non credendi? Nihil tam volunta-*
,, *rium, quam religio, in qua ſi animus*
,, *adverſus eſt, jam nulla eſt.* Conf. *Cam-*
,, *den. p. 4. Hiſtor. Eliſab. Caſſiodor. Var.*
,, *l. 2. c. 27. & l. 10. c. 26. Euſeb. de vit.*
,, *Conſtant. 2, 56. Thuan. l. 1.* ubi de con-
,, verſione Indorum ita ait: *verendum ta-*
,, *men eſt, ne ita divinæ vocis promulgatio*
,, *non ex præſcripto Dei, qui ſuos non fer-*
,, *ro, & rapinis, ſed charitate, & piis*
,, *admonitionibus graſſari voluit, apud In-*
,, *dos inſtituta ſit, &c.* Vid. *Teſmar. h.*
,, *Conſ. §. ſeq.*

2 *Alterum*] ,, Duo enim in quæſtione, an
,, populi ad religionem amplectendam cogi
,, poſſint, notanda eſſe, dixit Auctor *n. 1.*

Chriſto novæ legis auctori hoc placuiſſe]
,, Chriſtum non eſſe novæ legis Auctorem,
,, alibi probavimus. Vid. *Diſſ. proœm. III.*
,, *ſect. 3.* Nam virtutum ſaltem regulas, na-
,, tura cuivis cognitas, at a Judæis negle-
,, ctas, inculcat. Add. *l. 1. c. 2. §. 6. n. 3.*

Nemo hujus vitæ pœnis] ,, Naturalis ra-
,, tio nos docet, ſingulis virtutibus præ-
,, mium deſtinatum eſſe: hoc præmio pri-
,, vantur illi, qui perfectiones divinas non
,, imitantur. Atque hæc vera ratio eſt, cur
,, puniri hujus vitæ pœnis non poſſint:
,, virtutes enim in puritate mentis conſi-
,, ſtunt; cogitationis autem pœnam nemo
,, patitur. *l. 18. D. de pœn.*

Lex nova] ,, Intelligit Evangelium, inde-
,, que improprie lex dicitur. *dict. ſect. 3.*

In fabula] ,, Seu parabola. *Fabula* a
,, fando eſt, & pro familiari colloquio ſu-
,, mitur. Vide late *Teſm. h.*

Quod quidam jubentur cogi intrare]
,, Egregie hanc parabolam explicat Bayle in
,, *comment. philoſoph.* ad verba *compelle eos*
,, *intrare.*

Inſtantiam vocatoris ſignificat] ,, Intelli-
,, gitur itaque per formulam illam ſerium
,, ſtudium invitantis: neque enim eos coa-
,, cte veniſſe illo loco, aſſeritur; ſed ultro
,, comparuiſſe, apparet.

Ad §. XLIX.

Qui *vero Chriſtianiſmum &c. ipſam ra-* 1
tionem] ,, Auctor ait, gentilium reges con-
,, tra rationem peccare, ſi vel docentes in
,, ſuis terris Chriſtianiſmum pœnis ſubdunt,
,, vel eos, qui Chriſtianiſmum profitentur:
,, quia doctrina Chriſtiana pia non tantum
,, eſt, ſed & reipublicæ maxime utilis.

Ipſam hic per ſe conſidero] ,, Quatenus
,, omnes perfectiones comprehendit.

Quatenus ei inſincerum, &c.] ,, Quo
,, pertinet, quod hæreticis non ſit ſervanda
,, fides.

Quod humanæ ſocietati noceat] ,, Immo
,, neque nocet ei, neque prodeſt; quia talis
,, ſocietas humana non exiſtit.

Vulgi verbum] ,, Verba Tertulliani in
,, *apologet. adverſ. gent. c. 3. Ita plerique*
,, *clauſis oculis in odium ejus impingunt, ut*
,, *bonum alicui teſtimonium ferentes admi-*

,,*ſceant*

Digitized by Google

„ *ſceant nominis exprobrationem. Bonus vir*
„ *Cajus Sejus, ſed malus tantum, quia*
„ *Chriſtianus.*

Nec admittendæ excuſationes, nova omnia metuenda, præſertim cœtus] „ Si lege pu-
„ blica certus Dei cultus ſtatutus, & alii
„ colendi modi prohibiti ſint, peccat omni-
„ no contra leges reipublicæ quiſquis contra
„ leges publicas invito ſuperiore novos co-
„ lendi ritus docet, aut aliam religionem
„ publice profitetur. Cum enim ſocietas ſub
„ certis legibus contracta ſit, ſingula mem-
„ bra illius ſocietatis vivere juxta leges ci-
„ vitatis debent, ſi nolint, vel migrare e
„ republica, vel vi ad obſequium adigi de-
„ bent.

Nam neque metuenda ſunt dogmata, quamvis nova] „ Experientia contrarium
„ docet.

Atque ad exhibendam ſuperioribus obedientiam] „ Atqui ipſi Chriſtiani excipie-
„ bant caſum, niſi quid contrarium reli-
„ gioni Chriſtianæ præciperetur: addita ra-
„ tione, quod magis Deo eſſet obedien-
„ dum.

Nec ſuſpecti eſſe debent cœtus proborum hominum] „ Semper ſuſpecti ſunt cœtus ci-
„ vium, qui lege prohibente conveniunt.

Et qui latere non quærunt, niſi cogantur] „ Sed & hæc latitatio, quæ lege pro-
„ hibente fit, punibilis eſt.

2 *Qui in tales ſæviunt, ipſi in ea cauſa ſunt, ut puniri juſte poſſint*] „ Quæritur, an gen-
„ tiles reges, qui in Chriſtianos ſæviunt,
„ ideo bello peti poſſint? Auctor id affir-
„ mat exemplo Conſtantini, qui Licinio;
„ & Menandri protectoris, qui ideo bellum
„ Perſis indixit. Ego ex tali cauſa bellum
„ inferri poſſe, nego, quia gentibus inju-
„ ria non fit ſi quis in ſuos ſubditos ex qua-
„ cunque cauſa ſævit.

Conſtantinus Licinio] „ Specialis ratio hic
„ fuit: nam Licinius in Chriſtianos ſæviit,
„ NB. *contra pacta, & edicta, quæ ſimul*
„ *ediderant Imperatores.* Conſtantinus ideo
„ monuit Licinium, qui inſolentius reſpon-
„ debat, bellumque minitabatur. *Vid. Guth-*
„ *berlet. Chronol. in Conſtantino Magn.*
„ *p.* 254. Hic ergo Conſtantinus bellum mo-
„ vit, non quod in Chriſtianos ſævitum eſt,
„ ſed quod contra pacta, & edicta, Licinius
„ id fecit: neque alieni ſubditi hic erant,
„ ſed æque erant ſubditi Conſtantini, quo-
„ rum defenſionem etiam contra ſocium re-
„ gni ſuſcipere tenebatur.

Alii Perſis] „ Conf. infra *l.* 2. *c.* 25. §. 8.
„ ubi id ex jure ſocietatis humanæ deducit.

Quanquam hæc bella magis ad innocentum defenſionem] „ Fatetur ergo Auctor, exem-
„ pla illa quæſtionem propoſitam non pro-
„ bare. Obiter autem hic notamus, nec
„ aliorum ſubditorum, etſi innocentum,
„ defenſionem ſuſcipere nos poſſe contra
„ regem, de cujus injuria queruntur.

Ad pœnæ exactionem] „ Hæc nunquam
„ inter gentes obtinet ex cauſa religionis.

Ad §. L.

„ Celebris hic eſt quæſtio, *an Prin-*
„ *ceps in ſubditos hæreticos pœnas capitales*
„ *ſtatuere poſſit?* Prolixe eam examinavit
„ B. Parens in duabus Diſſertationibus, &
„ quidem Primo in *Diſput. de jure circa*
„ *hæreticos*; ubi §. 5. *uſque ad* §. 42. ex-
„ plicat, 1. quinam ſint hæretici, 2. an
„ puniri homines ob ſolam hæreſin poſſint?
„ Verba ejus hæc ſunt.

Ut *igitur appareret, quæ eſſet communis univerſæ, & Catholicæ eccleſiæ ſententia, & ab ea reliquæ hæreſes, & opiniones ſegregarentur, evocavit Conſtantinus Magnus totius eccleſiæ Chriſtianæ epiſcopos, & œcumenica ſynodo Nicæna inprimis doctrinam de Chriſti divinitate, ceu fidei noſtræ fontem ſtabilivit. Cujuſmodi deinde concilia univerſalia, & œcumenica, vocatis univerſæ, & catholicæ eccleſiæ Chriſtianæ epiſcopis, etiam a duobus Theodoſiis, & denique a Marciano Imperatore coacta, & univerſum illud de ſacroſancta Trinitate dogma, ceu unicum totius Chriſtianæ fidei fundamentum, & ſacra anchora, conſtitutum fuit, hodieque Dei providentia, quidquid immanium fluctuum in hanc rupem illiſum fuerit, immotum perſiſtit. Atque hæc quatuor concilia œcumenica ab Imperatoribus coacta, & habita fuiſſe, ad unum omnes unanimiter teſtantur eorum temporum annales: neque ullum illius ætatis veſtigium apparet, Pontificum auctoritatem concurriſſe; nedum Oſium Cordubenſem epiſcopum, qui Nicæno præfuit, legatum pontificis fuiſſe: quod utrumque Baronius fingit.*

Synodus quinta a Juſtiniano, & ſexta a Conſtantino Pogonato congregata, etiam vulgo œcumenica dicuntur, c. 5, 6, & 7. diſt. 15. *neque nos earum auctoritati quidquam de-*

tractum volumus. Verum tamen id omnino conſtare, credimus, non eas eſſe pari cum prioribus auctoritate, nec ita, ut ſuperiores, vere univerſales: eo enim tempore jam diviſus fuit orbis Chriſtianus in plura regna, & quidem poſt Marcianum, & Valentianum III. auctores concilii quarti (*Vid.* l. 8. pr. C. de hæret.) *tota Italia avulſa fuit ab Imperio, & inde ab Avito uſque ad Auguſtulum proprios reges babuit. Deinde Gothi regnum Italiæ tenuere; idque agnoverunt ipſi Imperatores Græci.* Vid. Onuphr. de concil. Imper. c. 4. §. 4. *Et alias quoque ecclesiæ valde jam laceratæ, & ſegregatæ fuere. Sed nec pontifex Vigilius, nec episcopi eccleſiæ occidentalis, intereſſe ſynodo voluerunt, & ſubſcribere quoque detrectarunt; adeo ut Juſtinianus Vigilium Papam ideo in exilium miſerit, eoque tandem, ut aſſentiret, perpulerit. Non ergo per modum ſynodi univerſalis res acta, & deciſa fuit; reliquis quoque occidentis, & Africæ epiſcopis concilium boc non tam de fide, quam in perſonas demortuas coactum, & præjudicium Chalcedonenſi concilio factum fuiſſe, cauſantibus.* Vid. Petav. Rationar. tempor. part. 1. l. 7. c. 7. *Quin nec canones, niſi ex poſt facto, ejus, & ſexti concilii facti ſunt.* c. 7. diſt. 17. *Sed & ipſe Juſtinianus quatuor tantum concilia pro norma fidei ſtatuit, & recipit in* epiſt. ad Jo. Papam l. reddentes 9. §. 3. C. de ſumm. trinit. *ſub cujus tamen anteceſſore, Vigilio Papa, Concilium quintum jam editum erat. Idem in* l. 7. §. 4. vers. hanc alia C. eod. *ait:* Hanc (*ſcilicet formulam utriuſque concilii prioris*) alia quoque omnia ſancta Concilia, hoc eſt, Epheſinum prius, & Chalcedonenſe, ſuſceperunt. *Ergo ſtatuit, non eſſe alia concilia, quæ ſint formula fidei, quam bæc quatuor; quia ait, omnia concilia, quæ formula ſint, eſſe quatuor: uti & in* c. 1. & 3. diſt. 15. *reliqua non admittuntur, niſi poſt illorum quatuor auctoritatem.*

Sextæ autem ſynodo neque Africana, neque Hieroſolymitana eccleſiæ interfuere, quæ tum non babuere amplius Patriarcham ſui juris, ſed Saracenorum poteſtati ſubjectum. Septima vero ſynodus duplex fuit, altera Græcorum, & antiquior; altera Latinorum, quæ priori contraria, & anti-ſynodus eſt, ac deinde ſynodo Pariſina iterum improbata fuit. Vid. doctiſſ. Spanhem. in epiſt. iſagog. ad hiſtor. eccleſ. ſæcul. 8. cap. 9. & ſæc. 9. cap. 10. §. 2.

Igitur de ſolis prædictis quatuor conciliis vere dici poteſt, ea a catholica, ſeu univerſali eccleſia babita, decreta, ac recepta eſſe, eoque ſola (*de ſacris litteris nunc non quæritur*) *certam eccleſiæ, & fidei catholicæ, ſeu univerſalis, ratione jurium ejus, normam eſſe, ac in toto jure ita baberi. Hoc patet ex* l. 7. §. 4. & §. 5. l. Reddentes 9. §. 3. C. de ſumm. Trinit. Novell. 115. c. 3. §. 14. *ubi Juſtinianus orthodoxæ, & catholicæ fidei regulam, ſola bæc quatuor concilia eſſe ſtatuit, nec ſuum, quod quintum eſt, addit. Sed & jure Canonico bis quatuor Conciliis tribuitur auctoritas, & norma fidei catholicæ,* c. 1. diſt. 15. *ibi:* Inter cætera Concilia quatuor eſſe, ſcimus, venerabiles Synodos, NB. quæ totam principaliter fidem complectuntur, quaſi quatuor Evangelia, vel totidem paradiſi flumina. *Et in* c. 2. pr. diſt. 15. *ait B. Gregorius:* ſicut ſancti Evangelii quatuor libros, ſic quatuor Concilia ſuſcipere, & venerari me, fateor, &c. *Quæ verba regulam, & normam ſignificant, inprimis ob comparationem cum quatuor Evangeliis. Unde & alibi additur, reliqua concilia poſt horum quatuor auctoritatem demum recipienda eſſe; ut in* c. 1. diſt. 15. *ibi:* ſed ſi qua ſunt alia concilia, *NB.* poſt iſtorum quatuor auctoritatem omni manent ſtabilita vigore; *& in* c. 3. diſt. 15. *ibi:* ſed & ſi qua ſunt concilia a ſanctis patribus hactenus inſtituta, poſt iſtorum quatuor auctoritatem & cuſtodienda, & recipienda decernimus, & mandamus.

Quin & diſertiſſime regula, & norma eccleſiæ catholicæ ſtatuuntur bæc quatuor concilia in d. l. 7. §. 4. pr. C. de ſumm. Trinit. *ubi Juſtinianus ait:* per omnia ſequentes ſancta quatuor concilia, & quæ ab unoquoque eorum conſtituta ſunt, manifeſte omnibus, qui nobiſcum ſunt, fidelibus ſanctæ, catholicæ, & apoſtolicæ eccleſiæ traditam NB. regulam fidei, h. e. ſanctam formulam, ſeu ſymbolum tenemus, & cuſtodimus. *Quin additur expreſſe, quod ſolum Nicænum ſufficiat ad regulam, nec reliqua tria concilia ideo addita fuerint, quaſi illud imperfectum eſſet; ſed tantum ad Nicæni declarationem, quam veritatis inimici invertere volebant,* d. §. 4. verſ. non quaſi imperfectum; *adeo ut anathema eſſe juſſi ſint illi, qui alium regulam catholicæ eccleſiæ, & fidei tradunt, quam formulam concilii Nicæni, & reliquorum trium, quæ illud declaran-*

declararunt, d. §. 4. *in verb.* ſimiliter anathematizarunt & eos, qui aliud ſymbolum, vel ſanctam formulam tradunt præter eam, quam 118. ſancti patres (*in Synodo Nicæna*) expoſuerunt, & 150. ſancti patres, qui in hac regia civitate (*in Conſtantinopolitana ſynodo*) declararunt, & illuſtrarunt, (*ſcil. præter duo concilia reliqua, quæ jam ante addidit, & mox quoque ſubjicit*). *Quemadmodum igitur hæc quatuor concilia, jure conſtituta, ſunt norma eccleſiæ, & fidei catholicæ, adeoque catholicæ eccleſiæ omnes illi ſunt, qui hæc quatuor concilia catholica, & œcumenica recipiunt, atque cuſtodiunt; ita hæreticus in toto jure ille unice dicitur, qui in aliquo articulo ab eccleſia catholica, ſeu ab his quatuor conciliis recedit; nec ullibi in jure aliter hæc vox hæretici accipitur. Hoc conſtat ex* l. 2. §. 1. C. de hæret. *ubi ita definitur*: hæreticorum vocabulo continentur, qui vel levi argumento a judicio NB. catholicæ religionis, & tramite detecti fuerint deviare. *Catholicæ autem religionis tramitem unicum (civilem ſcil. & poſt verbum Dei*, vid. & ſeq.) *eſſe prædicta quatuor concilia, jam demonſtratum eſt ſupra* §. 8. & 9. *Pariter cum hæreſis inter juſtas cauſas exhæredationis recenſeatur in* Novell. 115. cap. 3. §. 14. *& hæreticus filius exhæredari poſſit* d. l. *is dicitur filius hæreticus in* d. §. 14, *qui non amplectitur ſanctas quatuor ſynodos; & ideo perhibetur non eſſe catholicæ fidei, nec in ſacroſancta eccleſia communicare*, d. §. 14. *Eadem ratione hæreticus deſcribitur, qui non eſt catholicæ fidei*, d. Novell. 115. cap. 4. §. 8. *& ab Impp. Gratiano, Valentiniano, & Theodoſio*, Nicænæ fidei aſſertor, *dicitur* catholicæ religionis verus cultor: l. 2. §. 1. C. de ſumm. Trinit. *& tales jubentur* catholicorum Chriſtianorum nomen amplecti; *reliqui autem demum* hæretici dogmatis infamiam ſuſtinere: l. 1. §. 1. C. eod. *conſentiunt canones in* cap. 30. XXIV. quæſt. 3.

Neque cum his pugnat, quod orthodoxi merito contendunt, non eſſe aliam fidei normam, quam ſacroſanctum Dei verbum. Etenim non hic quærimus de authentica fidei norma, ejusque vero fonte, & ſupremo controverſiarum judice; qualis norma, ac fons unice omnino eſt æternum illud verbi divini oraculum; ſed de regula civili fidei, & cultus divini. Nimirum, cum de abſconditis illis ſummæ Trinitatis, & incarnationis myſteriis, adeoque de ipſo fidei Chriſtianæ fundamento, plures hæreſes, ſeu opiniones eſſent, & qualibet ex verbo Dei ſe pugnare, eoque nixam ſe teſtaretur; videndum fuit, quænam eſſet ſententia univerſalis eccleſiæ, ut inde formula fieret, quam ſecuti pro membris eccleſiæ catholicæ Chriſtiani haberentur, atque ad ejus eccleſiæ exercitia, cultus, jura, & beneficia admitterentur, reliqui autem ab hoc cœtu excluderentur. Potuitque eo ſecurius hæc totius eccleſiæ ſententia pro regula hactenus accipi, quod tali ſuæ eccleſiæ Servator ſpiritum veritatis promiſerit, nec adeo conceſſurus ſit, ſi pio zelo, & veritatis ſtudio congregetur, ut a vero aberret.

Hoc ſenſu ergo hæreſeos vox in malam partem accipitur, cum quis a judicio totius eccleſiæ catholicæ, ſeu ab his quatuor conciliis catholicis diſſentit: quo ſenſu quoque ſumitur αἱρετικὸς ἄνθρωπος ad Tit. III, 10. *add.* 2 Petr II, 1. *neutiquam autem cum quis cum ab eccleſia aliqua particulari, nedum cum duæ particulares eccleſiæ ab invicem diſſentiunt: uti cum Græca eccleſia, & Latina, ritibus ordinationum ab invicem diſcedunt, id pro hæreſi nullo modo habetur* in c. 11. X. de tempor. ordin. *adeo ut Græci cantoris filius ex legitima uxore natus in eccleſia Romana ordinari poſſit, etſi talia matrimonia in ea improbentur*, c. 6. X. de cleric. conjug. *Quin tantopere ab invicem diſſentiunt, ut Græci Latinorum aras pro impuris habeant, nec ſupra iis, niſi purgatis, & denuo conſecratis, ſacra faciant.*

Talis eſt diſſenſus inter Romanam, & Evangelicorum eccleſias: cum Evangelici, & magis etiam, quam Græci, omnia capita quatuor conciliorum, tamquam normam eccleſiæ catholicæ, inviolabiliter recipiant, adeoque plane ſincera eccleſiæ catholicæ membra ſint, per §. 8. & ſeqq. *ſupra.*

Et utrique adeo juri manifeſte fraudem faciunt, qui, cum hæreticus utroque jure, etiam canonico, definiatur ille, qui ab eccleſia catholica diſſentit, ſupra h. diſſ. §. 10. *&* c. 30. cauſ. 24. quæſt. 1. *in ea definitione pro verbo* Catholicæ *ſubſtituunt* Romanæ, *cum tamen aliud ſit eccleſia catholica, & univerſalis, aliud Romana; quam prorſus eſſe, conſtat, eccleſiam particularem, a Græca, Alexandrina, Antiochena, &c. perpetuo diſtinctam*. c. 1. §. 1. §. ordo diſt. 22. c. 2.

Digitized by Google

c. 2. c. 6. c. fin.* diſt. 22. c. 8. X. de majorit. & obed.

Hi ergo, qui Romanæ eccleſiæ opiniones pro regula eccleſiæ catholicæ obtrudunt, manifeſte anathemati illi obnoxii ſunt, quo illi, qui aliam, præter Nicæni, & reliquorum trium conciliorum formulam fingunt, expreſſe anathematizantur in l. 7. §. 4. in fin. C. de ſumm. Trinit. vid. ſupr. §. 9. h. diſſ. *Conſtat enim, eccleſiam Romanam plurima ſentire ultra formulam quatuor conciliorum; neque de iis, quæ hodie inter Romanos, & Evangelicos diſceptantur, agi in horum conciliorum canonibus; uti de ſumma poteſtate pontificis in ipſos etiam reges, de hodierna miſſa, ſacramentis, indulgentiis; &c. & proinde hæc formula eccleſiæ Romanæ, cum alia ſit a formula quatuor conciliorum, non poteſt non dicto anathemati obnoxia eſſe.*

Unde patet, nullo ſenſu, nec abſque contradictione, Romanæ eccleſiæ epiſcopum univerſalem videri poſſe; quod & canones abominantur in c. 4. diſt. 99. *ubi Pelagius II. Papa inquit:* nullus Patriarcharum univerſalitatis vocabulo unquam utatur: quia ſi unus patriarcha univerſalis dicitur, patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed NB. abſit hoc! abſit a fidelis cujuſquam mente, &c. *Idem in* c. 5. d. Diſt. 99. *Gregorius Magnus Papa ad Alexandriæ Patriarcham ſic improbat:* Ecce in præfatione epiſtolæ, quam ad me ipſum, qui prohibui, direxiſtis, ſuperbæ appellationis verbum, UNIVERSALEM me PAPAM dicentes, imprimere curaſtis; quod, peto, dulciſſima mihi ſanctitas veſtra ultra non faciat; quia vobis ſubtrahitur, quod, alteri plus, NB. quam ratio exigit, præbetur. Ego enim non verbis quæro proſperari, ſed moribus. *Et mox:* ſi univerſalem me Papam veſtra ſanctitas dicit, negat ſe hoc eſſe, quod me fatetur, univerſum. Sed NB. abſit hoc! Recedant verba, quæ vanitatem inflant, & charitatem vulnerant.

Etiamſi vero eſſet univerſalis epiſcopus, nihil tamen id huc faceret: tum quia de judicio totius eccleſiæ catholicæ, non epiſcopi, quæritur; cum hæreticus ſit qui ab eccleſia catholica, non qui ab epiſcopo diſſentit, ut oſtenſum ſupra §. 10. h. diſſ. *tum quia univerſalem legem, & formulam dare, ex qua judicandum, quis in cœtum, ſeu gregem, & ad ejus ritus, beneficia, & jura admittendus, quis vero inde ſubmovendus ſit, vel totius gregis eſt, vel ejus, qui in grege ſummum imperium habet; alterum per modum pacti, & conſenſus valebit, alterum per modum legis. Epiſcopalis autem auctoritas non conſiſtit niſi in docendo: uti plenius demonſtravit Præſes in* Juriſprud. publ. cap. 18. §. 1. ſeqq. *Certe, cum regula, ac formula catholicæ eccleſiæ ſemel totius gregis conſenſu, &, ut dicitur in* c. 1. diſt. 16. *& in* Novell. 109. in præfat. *eccleſiarum patribus ex omni terrarum orbe convenientibus, conſtituta ſit, non poteſt illa, niſi totius quoque gregis conſenſu, iterum mutari, aut tolli.*

Quin Romanam eccleſiam ne primariam quidem eccleſiarum fuiſſe, concedunt, & fatentur ipſi pontifices, & canones, qui aperte teſtantur, Antiochenam fuiſſe omnium primariam, & primatum hunc, jubente Deo, Romam deinde translatum fuiſſe. Ita enim Marcellus Papa in c. 15. cauſ. 24. qu. 1. *ad Antiochenos ſcribit:* Ipſe (Petrus) caput eſt totius eccleſiæ, cui aut dominus, tu es Petrus, &c. Ejus ſedes, NB. primitus apud vos fuit, quæ poſtea NB. jubente domino Romam translata eſt. *Et mox in fine:* ſi vero veſtra Antiochena NB. quæ olim prima erat, Romanæ ceſſit ſedi, nulla eſt quæ ejus non ſit ſubjecta dominationi. *Idem traditur* in c. 2. diſt. 22. *ibi:* tertia ſedes apud Antiochenam B. Petri apoſtoli nomine habetur honorabilis; quia illic NB. prius, quam Romam veniret, habitavit, &c. *Cum itaque in confeſſo ſit, primatum eccleſiarum Antiochenæ eccleſiæ debitum, & juſſu Dei, ut dicitur, Romam translatum fuiſſe, juſſus ille Dei aliter, quam dicto iſto Salvatoris,* tu es Petrus, *&c. probandus erat: nam Petrus æque Antiochenam, & eam quidem primam, fundavit; & in dicto illo tantum de fundatione ſedis, non de fundationis translatione in aliam ſedem mentio fit. Nec ſequitur, una etſi prima ceſſit: ergo & reliquæ ceſſere. Et o! miſeram eccleſiæ conditionem, cujus petra, Petrus, homo peccator, aut alius quiſquam eſt, quam omnis peccati purus, & morti meritæ propria virtute vincendæ par, id eſt,* Θεάνθρωπος. *Sed id huc non pertinet.*

Cum igitur ſatis demonſtratum ſit, hæreticos non eſſe, niſi qui a formula totius eccleſiæ catholicæ, & univerſalis, ex toto orbe collecta, quæ abſque controverſia prædictis quatuor

quatuor conciliis catholicis comprehenditur, diſſentiunt; Evangelici autem omnes hæc quatuor ſanctiſſima concilia, eorumque formulam, omni veneratione ſuſcipiant, quin quintam quoque, & ſextam ſynodum (de ſeptima vide ſupra §. 7. h. Diſſ.) etſi, quis illas quoque pro univerſalibus habere velit, non rejiciant, non poſſunt illi a Romana eccleſia aſſeclis, citra anathematis prædicti periculum, pro hæreticis haberi.

His ita præmunitis ſequitur ut compendio videamus, quid jure circa tales hæreticos ab eccleſia catholica diſſentientes conſtitutum ſit; ubi potiſſimum quæritur, an hæreſis hujusmodi ſit verum delictum, ſeu crimen, an mera culpa, an ne hoc quidem? Qua in re primum diſtinguendum eſt inter ipſam hæreſin, ſeu opinionem, & inter delicta, vel crimina illa, quæ hæreſi conjuncta, vel implexa ſunt, vel eſſe ſolent: uti non tantum, ſi cohæreant ſtudia ſeditionum, factionum, &c. ſed & ſi qualiscunque alia malitia, vel contumacia, vel injuſta cupido, vel pertinacia concurrat; uti in c. 28. c. 30. cauſ. 24. qu. 3.

Deinde differentia facienda inter hæreſin, ſeu opinionem de fide, & inter facinora, quæ legibus prohibita ſunt, & a fanaticis hominibus defenduntur: uti fuit ille anabaptiſtarum ſinon, qui circa annum 1535. monaſterii polygamiam inſtituerunt, privato auſu templa deſtruxerunt, jura magiſtratus invaſerunt, quin cædibus pro lubitu graſſati ſunt; de quo Sleidan. de ſtatu relig. l. 10. *Hæc vero non ſunt hæreſes, & diſputationes de fide, ſed flagitia, & ſcelera jure naturali, omnibusque legibus prohibita; quæ proinde non rationibus convincenda, ſed legibus, & ſuppliciis vindicanda ſunt.*

Hæreſis igitur in ſe ſpectata, quatenus in ſolo opinionis circa fidem, & eius fundamentum, errore, ac falſitate, conſiſtit, atque ab omni alia malitia ſegregata eſt, conſtat, quod pro crimine haberi nequeat. Crimen enim ſine dolo malo non committitur; nec malitia eſſe poteſt, ubi nulla eſt proæreſis, vel male agendi voluntas, l. 14. D. ad leg. Cornel. de ſicar. l. 3. §. 2. 3. l. 26. D. de injur. l. 5. C. eod. l. 17. D. de uſucap. l. 2. §. 2 verſ. præced. conſil. D. de vi bonor. rapt. *perpetuoque, cum in jure, tum apud Auctores, error, & crimen ab invicem ſeparantur; uti* Cicero orat. pro Ligar. c. 10. & paſſ. *ac meritiſſime quidem diſcernit. Si enim crimen eſt ubi nullum concurrit conſilium, aut proæreſis, parum abeſt, quin in brutis quoque crimina ſtatui poſſint.*

Sed & in prædicto ſenſu culpa quoque abeſſe ab hæreſi poteſt; nimirum, ſi paratus aliter edoceri, & veritatis cupidus omnibus probe perpenſis, aliud tamen animo ſuo perſuadere non poſſit: unde cum uſu invaluerit ut vox hæretici in malam partem, & pro ſpecie delicti accipiatur, eum, qui ita nullo pravo conſilio, ſed perſuaſus bona fide errat, inter hæreticos non eſſe recenſendum, dicitur in c. 29. cauſ. 24. qu. 3. *cujus hæc verba ſunt:* Qui ſententiam ſuam quamvis falſam, atque perverſam, nulla pertinaci animoſitate defendunt, præſertim quam non audacia ſuæ præſumtionis pepererunt, ſed a ſeductis, atque in errorem lapſis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta ſollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, NB. nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi.

Itaque in hæreſi omnis criminis, & culpæ ratio eſt a delictis cum hæreſi concurrentibus, malitia, pertinacia, prava libidine, vi, diſciplinæ impatientia, &c. Talis ſpecies affertur in c. 28. d. cauſ. 24. qu. 3. *cujus hic eſt contextus:* hæreticus eſt, qui alicujus temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatusque ſui gratia, falſas, ac novas opiniones vel gignit, vel ſequitur. *Et in* c. 31. d. qu. 3. *dicitur:* qui in eccleſia Chriſti morbidum aliquid, pravumque ſapiunt, ſi correpti, ut ſanum, rectumque ſapiant, reſiſtunt contumaciter, ſuaque peſtifera, & mortifera dogmata emendare nolunt, ſed defenſare perſiſtunt, hæretici fiunt. *Ut adeo conſtet, non opinionis errorem per ſe, ſed ſicubi conjuncta appareat cum perverſis cupiditatibus, vel contumaciter reſiſtendi affectu, &c. incipere eſſe crimen hæreſeos.*

Ex quibus infertur, eandem ſemper, & certam hæreſeos pœnam ſtatui non poſſe, ſed plurimum illam pro modo concurrentium criminum variare. Et hoc quidem omni hæreſi commune eſt, quod hæreticus excludi poſſit a cœtu eccleſiæ, & ſi clericus ſit, ab officio eccleſiaſtico removeri. l. 2. §. fin. l. 3. §. 2. C. de ſumm. Trinit *Quod ipſum & in eum hæreticum, qui culpa, & delicto vacat, adeoque in uſu juris, prout expoſitum modo fuit, pro hæretico proprie non habetur, ſtatui poſſe, exiſtimamus: non quidem*

Digitized by Google

dem in pœnam, quia crimine eum vacare ſupponimus, ſed quia is eſt cœtus recte, & ex formula eccleſiæ catholicæ ſentientium, qui in ſuum cœtum admittere non tenentur eum, qui inde diſſentit, ideoque membrum illius ſe eſſe, facto ipſo negat. Quanquam ſi ita ex imbecillitate id fiat, ſacræ literæ id maxime commendent, ut potius tolerentur, eoque occaſio fiat exemplo, vita, & argumentis eos ad veritatem pelliciendi, Rom. 14. v. 1. ſeq. Philipp. 2. v. 15. *Idque ita in primæva eccleſia obſervatum fuiſſe, ex antiquis patribus docet* Grotius de verit. relig. Chriſt. libr. 3. c 9. n. 5.

Sed & illud in omnes edici poteſt, ne conventus fidei ſuæ cauſa agere, aut exercitium religionis ſuæ extrinſecum habere, ipſis integrum ſit: tum ne obſtinatiores uſu, & conventibus fiant; L. 2. pr. C. de ſumm. Trinit. *tum quia conventus omnes, & collegia, quaſi conventicula, metu factionum in urbe legibus prohibita ſunt, & pro crimine habentur*, tot. tit. D. de colleg. & corpor. l. 1. §. fin. D. de offic. præf. urb. *niſi a principe, vel magiſtratu permiſſi conventus, & comprobati fuerint, uti collegia opificum, &c.*

Reliqua vero in hæreticos jure ſtatuta non pertinent niſi ad eos, quibus aliud delictum commixtum eſt, ſcilicet, qui vel ſeditioſe, & turbulenter ſe gerunt, vel alias mala libidine adducti, aut per contumaciam reſiſtunt. Tales enim hæretici non fruuntur privilegiis iſtis, quæ intuitu religionis conceſſa ſunt, l. 1. C. de hæret: *uti ſunt omnia privilegia piarum cauſarum, v. g. ratione ſolemnium teſtamenti, quæ in piis cauſis non attenduntur*, c. 4. X. de teſtam. *Falcidia, quæ legatis ad pias cauſas non detrahitur*, Novell. 131. c 12. *donationum, quæ non ſemper indigent inſinuatione, etſi 500. ſolidos excedant;* l. 36. §. 1. ſeq C. de donat. &c. *quæ omnia ceſſant in his hæreticis*, d. l. 1. *Qua ratione etiam privilegia dotium, & tacitæ earum hypothecæ, hæreticis illis non competunt.* Novell. 109. c. 1. Auth. it. privileg. C. de hæret. Arg. l. 32. §. 2. D. de condict. indeb.

Sed nec teſtamenta facere poſſunt, nec ex teſtamento capere, l. 4. l. 5. C de hæret. Auth. credentes C. eod. *uti neque conventiculis eorum aliquid relinqui poteſt*, d. l. 5. *& domus, in quibus conventus domino connivente habent, eccleſiæ loci cedunt*, d. l. 5. *Porro & anathema ſunt, ſeu excommunicati; nec ipſi tantum, ſed jure Canonico etiam eorum receptatores*, c. 13. §. credentes c. 15. X. de hæret. & ſimon.

Præter hæc cum dictum ſit, hæreſi varia cohærere aliquando crimina, arbitrio legitimi magiſtratus pro modo eorum criminum pœnæ quoque ſtatui poſſunt: uti ſi ſeditiones, rebelliones, &c. moverint ultimo ſupplicio, & aliis pœnis etiam puniri poſſunt: eæ enim non nudæ hæreſeos, ſed criminum iſtorum ordinariæ pœnæ ſunt. Atque hinc omnino mortis quoque pœna jure infligitur, cum hæreſis ipſa in manifeſta blaſphemia in Deum, aut ſimili aliqua atrocitate conſiſtit, uti Manichæorum, &c. qui crimen quaſi læſæ majeſtatis divinæ committunt: in quos proinde ultimum ſupplicium conſtituitur; quin & rerum commercio iis interdicitur, & memoria poſt mortem quoque damnatur, l. 4. §. 3. 4. l. 11. ſeq. C. de hæret.

De hac Manichæorum hæreſi ſpecialiter ſtatutum eſt, ut ſit crimen publicum, quo omnes accuſare poſſint, l. 4. § 1. C. de hæret. *In reliquis igitur hæreſis pro crimine publico non habetur; ſed æſtimandum id eſt ex natura cujusque delicti, quod cum ea concurrit; cum oſtenſum ſit, hæreſin, ſeu nudum opinionis errorem, non eſſe in ſe crimen, ſed omne crimen eſſe ab adjuncta ei malitia, v. gr. ſeditione, violentia, &c. Igitur quale crimen ſit, quod hæreſi annexum eſt, publicum, an extraordinarium, videndum, & pro ejus modo jus dicendum eſt.*

Hinc jure communi hæreſis non infamat, niſi quod ei cohæret crimen famoſum ſit; uti ſi illud crimen publicum fuerit, aut alias famoſum: hæreſi enim jure nullibi impoſita eſt infamia. Neque obſtat l. 1. §. 1. C de ſumm. Trinit. *nam ibi tantum definitur quinam catholici, & quinam hæretici dici debeant; & uti illud honeſtum, ita hoc infame nomen eſſe ſtatuitur. Hæc ergo tantum nominum differentia innuitur, non vero pœna infamiæ.*

Quod pœnas attinet, niſi conjuncti criminis ratio aliam pœnam requirat, (uti ſi ſeditiones, vel cædes ex hæreſi factæ ſint) jure communi in hæreticos, qui a catholicæ eccleſiæ formula recedunt, ob conjunctam malitiam pœna arbitraria, l 1. §. 1 C. de ſumm. Trinit. *& communiter relegationis, ſtatuta eſt*, l. 8. §. nullum 4. C. eod. *Si quis autem*

Digitized by Google

autem eorum nomen presbyteri, aut aliud publicum recipere, vel iis imponere auſus eſt, pœna eſt exilium cum publicatione bonorum, d. l. 8. §. idcirco 2. *Si dominus conventiculis eorum domum præbuerit, domus publicatur; ſi alia perſona vilis, fuſtigatur; ſi honeſtior, decem libris auri punitur*, d. l. 8. §. 3. *Si contra ſacram Chalcedonenſem ſynodum, (quæ eſt quatuor ſynodorum ultima, & reliquas confirmat) aliquid ediderit, vel editum vulgaverit, perpetua deportatione; ſi diſcendi ſtudio quis eos diſputantes adierit, decem librarum auri mulcta; ſi quis publice talem docuerit hæreſin, ultimo ſupplicio afficitur, libris hæreticis igne concremandis*, d. l. 8. §. fin.

Atque ita jure communi, & legibus primorum Chriſtianiſſimorum Imperatorum, tota hæc cauſa accuratiſſime ſæculo quarto, & quinto definita eſt, & omni ex parte pro natura delicti, & modo circumſtantiarum, æqua, juſtaque ſatis ſeveritate in hæreticos, a catholica eccleſiæ regula deviantes, animadvertitur. Verum, hæc poſtea ſæculo circiter duodecimo mirandum in modum exacerbata, & pœnarum iſtarum atrocitas immane quantum aucta, & exaſperata fuit. Quod tum factum eſt, cum orta inter imperium, & Sacerdotium controverſia, eccleſia Romana poteſtatem ſæcularem, & jus in ipſos Imperatores: & Reges ſibi vindicaret, & jure quaſi imperii leges ferret, quæ deinde in Corpus juris canonici collectæ ſunt. Quæ mutationes paucis exponendæ ſunt. Primum enim cum jure communi omnes hæretici ſepeliendi eſſent, adeo ut nec Manichæi quidem excepti fuerint, l. 9. C. de hæret. *contra jure canonico omnes hæretici a ſepultura eccleſiaſtica excluſi ſunt.* c. 8. X. de hæret. c. 2. eod. in 6. c. 12. X. de ſepultur. *Id vero inhumanum nimis*, & *impium in jure merito habetur*: d. l. 9. *verb.* humanum, & pium eſſe putantes. *Satis enim demonſtratum eſt, hæreſin in ſe crimen non eſſe, ſed propter ea, quæ quandoque accedunt, crimina; hæc autem crimina non inferunt privationem ſepulturæ, niſi in perduellionem incidant. Quemadmodum & hoc nimis a ratione, & humanitate alienum eſt, quod qui eos, vel eorum receptatores ſepulturæ commiſit, hoc facto excommunicetur, quoad manibus ſuis ſepultum exemerit, & alio projecerit*, c. 2. pr. in hæret. in 6. *Quin & cæmeterium reconciliatur, & quaſi de novo conſecratur*, c. 7. X. de conſecr. eccleſ. *Quæ nec in extrema Barbarie audita ſunt.*

Deinde pœna ignis promiſcue in quosvis hæreticos ſtatuta eſt; nec tantum in eos, qui a catholicæ eccleſiæ, & quatuor conciliorum formula, ſed & qui a Romanæ eccleſiæ traditionibus diſſenſerint, ſtatuta, & ſæpe, ſuperiori quoque ſæculo, executioni data eſt. Hæc vero pœna ignis jure canonico non quidem expreſſa fuit, quia canones pœnas capitales, & ſanguinis non infligebant, ſed per brachium ſeculare eas exercebant, c. penult. X. de hæret. c. 1. eod. in 6; *atque adeo tradiderunt hæreticos igni comburendos ſeculari poteſtati: indeque illius pœnæ uſus. Ultima vero canonum pœna eſt carcer perpetuus, &, ut vocant, immuratio: qua de cauſa alternative pœnam ſtatuunt, ut hæreticus vel curiæ ſeculari ſit relinquendus, vel immurandus.* d. c. 1. de heret. in 6.

Porro jure canonico in genere hæretici ſunt inteſtabiles, officiorum incapaces, & nec teſtes eſſe, nec accuſare, nec agere, nec teſtari, nec alios defendere poſſunt, c. 13. §. credentes X. de hæret. *Eorum ſubditi, vaſalli fideles a vinculo, & jurejurando*, c. fin. eod. *& liberi a poteſtate eorum ſolvuntur*, c. 2. §. fin. eod. in 6. *Omnia acta, ordinationes, collationes, alienationes reſcinduntur*, c. 1. X. de ſchiſmat. *quin ipſo jure omnes ſunt infames*, tot. c. 13. §. credentes. *Cujusmodi conſtitutiones ſimul, ac eodem tempore, & iisdem fere verbis edidere Fridericus II.* Conſtit. de ſtatut. & conſuet. contr. lib. eccl. §. Gazaros 5. & §. credentes 8. (in collat. 10. in fine Corporis juris adjecta,) *& Papa Innocentius III. in* d. c. 13. §. credentes.

Porro ſucceſſionum, & hæreditatum nulli ſunt capaces; omnium bona publicantur; lex majeſtatis in eos exercetur, & filii quoque, etſi orthodoxi, hæreditate patris excluduntur, c. 10. X. de hæret. *quod deinde ad nepotes quoque ex linea paterna extenſum eſt in* c. 15 *in* 6 *& uxorum quoque, quæ ſcientes hæretico nupſerunt, dotes confiſcantur*, c. 14 eod. in 6.

Quin & poſt mortem damnari, excommunicari, bonaque eorum publicari poſſunt, c. fin. cauſ. 24. qu. 2; *eaque omnia etiam ad fautores, & receptatores eorum extenduntur, tum in* d. c. 13. §. credentes, *tum in* d. conſt. Friderici II. § credentes: *atque adeo prorſus lex illa majeſtatis, & perduel-*

 lionis,

Digitized by Google

lionis, omnium toto orbe atrociſſima, & in atrociſſimum crimen lata, in errorem quoque, etiam cum culpa caret, (non enim diſtinguunt) exercetur, d. c. 10. X. de hæret.

Nos equidem, an pœna hæc in hæreticos a catholica eccleſiæ formula, quæ de ipſa Chriſtianæ fidei ſubſtantia, & indubio fundamento concepta eſt, recedentes ſtatui poſſint, nunc in medio relinquimus, & ad prætractata rejicimus: ceterum, quod ſpectat eos, qui extra prædictam formulam ab eccleſiæ Romanæ traditionibus diſſentiunt, ſatis quidem jam probatum eſt, eos nulla ſpecie hæreticos dici poſſe; quædam tamen ſunt, de quibus adhuc ad majorem rei illuſtrationem tractari operæ pretium videtur. Inprimis itaque quæritur, cujus ſit de hæreſi cognoſcere, ac ſtatuere? Nec dubitare nos ſinit communis gentium ratio, omniumque jurium divinorum, & humanorum, conſenſus, ejus id eſſe, qui ſummum imperium in republica habet. Ita hoc jus fuit Imperatorum, Gratiani, Valentiniani, & Theodoſii in l. 1. §. 1. C. de ſumm. Trinit. *ibi*: divina primum vindicta, poſt etiam motus animi NOSTRI, quem ex cœleſti arbitrio NB. ſumſerimus, ultione plectendos. *Ergo hi Chriſtianiſſimi Imperatores volunt ex* ſui *animi motu, quem* ipſi *ſumſerint, hæreticos eſſe plectendos. Quod iidem Theodoſius, & Valentinianus etiam ad ipſum Papam Hormiſdam reſcribunt in* l. 3. §. 1. 2. C. eod. *ubi cum leges Papæ dixiſſent, quibus agi in hæreticos vellent, & juſſiſſent ut clerici ejiciantur, laici anathematizentur*, ſecundum ea, *addunt*, quæ jam a NOSTRA divinitate ſunt conſtituta; *& mox:* ſecundum NOSTRAM legislationem. *Tum denique aliis pluribus ſancitis ita finiunt*: hæc igitur tua magnificentia ſequens, NOSTRÆ religionis ſcopum obſervare, & effectui dare ſtudebit. *Ita iidem* l. 2. C. de hæret. omnes, *inquiunt*, vetitæ legibus divinis, & NB. imperialibus conſtitutionibus, hæreſes perpetuo quieſcant. *Denique in* tot tit. C. de hæret. *& alibi, plurimæ ſunt Imperatorum conſtitutiones de hæreticis, & eorum pœnis, &c. ex quibus certiſſime conſtat, doctrinâ aliquâ judicio totius eccleſiæ ſemel hæreſeos damnatâ, omnem poteſtatem puniendi, ſtatuendique, penes Imperatores fuiſſe, non penes Pontificem.*

Multo minus itaque, cum inter membra particularis eccleſiæ quæſtio, ſeu controverſia de quibusdam articulis oritur, uti inter Romanos, & Evangelicos: neque enim tum ipſa pars, cum qua controverſia eſt, poteſt judex in ea cauſa eſſe, nec ſibi poteſtatem arrogare atrociſſimas pœnas in alteram partem ſtatuendi, & hæreſeos eam damnandi; inprimis cum neutra pars auctoritate invicem cedat, & non tumultuarii homines, ſed tot regna, principatus, ac reſpublicæ, quæ adeo litterarum ſtudiis, ſcientiis, ac omnigenæ eruditionis laudibus præclariſſime florent, in eandem partem conſpirent, atque conſentiant.

Quod ſi vero, inaudito exemplo, pars in partem ſibi id arroget, pœnarum diras excogitet, damnet, excruciet, &c. quid aliud illa ſpirant, quam vindictam, non pœnam? Quid manifeſtius, quam hos animos eſſe infeſtiſſimi vindicis, non æqui judicis; qui non alios emendare ſatagit, ſed ſe ulciſci. Quod in cauſa hæreſeos ſatis apparet. Nulla gens unquam tam fera, immanis, ac barbara fuit, nulla e contrario tam ſuperſtitioſa, & religionum ſuarum tenax, ut aliud a ſe opinantes (jam diximus, non hic agi de diſſenſu a formula totius eccleſiæ de veriſſimo ejus fundamento concepta,) exquiſitiſſimis, & atrociſſimis ſuppliciis, pœnisque dignos exiſtimaverit.

Chriſtianis vero id omnium minime conveniebat, qui ſane hac ratione crudeliſſimos tyrannos, & Chriſtianorum perſecutores abſolvunt, & piiſſimos martyres damnant: habuere enim gentes formulam religioſæ πολυθεότητος *ſuæ, totius terrarum orbis conſenſu comprobatam, & tot ſeculorum, tot ætatum uſu firmatam, cujus jugulum petebant pauci Chriſtiani, mere ſubditi; ac privati, in quos proinde pœnas graviſſimas principes ſtatuebant; atque ideo meritiſſimo ſuo peſſime audiunt, & nunc indubie pœnas luunt. An vero plus cauſæ, quam tum gentibus fuit, hodie uni eccleſiæ eſt in eos, qui ſalva totius eccleſiæ formula fundamentali, in quibusdam ab ea diſcrepant, ſæviendi, eosque perſequendi?*

„ Eandem quæſtionem illuſtravit B. Parens in *Diſputatione de evocatione ſacrorum*, *ſect.* 3. §. 17. *uſque ad* 21. ubi ita diſſerit.

Id enim e contrario certum eſt, nullum eſſe imperium in conſcientias; & omnium longiſſime

longiſſime id excedit fines poteſtatis humanæ. Etenim cum conſcientia ne quidem ſit in noſtra, ipſorumque poteſtate, nedum in alterius eſſe concipi poteſt. Non eſt illa res voluntatis noſtræ, quæ & noſtro arbitrio mutari, & alterius parere poteſt; ſed res intellectus, quem formare, aut necare, humanæ opis non eſt. Non magis itaque hominis eſt, conſcientiam vel alterius cogere, vel propriam refingere, quam vel ipſe ſtatuere poteſt, vel alii ſtatuendum injungere, bis bina eſſe centum, vel nivem eſſe atram. Philippus Arabs Chriſtianus fuit, Cuſpinian. in Philipp. Arab. *ſed ſacra imperii, quod fere totum adhuc gentile erat, non mutavit; at mutavit Conſtantinus M. non coactis civibus, ſed quia tum major pars jam erat Chriſtiana.*

Thuanus, vir ut eruditione, judicio, ac ingenio incredibili, ita fide, ac candore pari, provocans ad experientiam, & geſta temporum, quæ nemini uni magis comperta fuere, quam ipſi, ita in epiſtola nuncupatoria operibus ſuis præmiſſa ſcribit: Experientia ſatis edocti ſumus, ferrum, flammas, exſilia, proſcriptiones, irritaſſe potius, quam ſanaſſe morbum menti inhærentem: ad quem proinde curandum non iis, quæ in corpus tantum penetrant, ſed doctrina, & ſedula inſtitutione, quæ in animum leniter inſtillata deſcendit, opus eſſe: alia quippe omnia pro arbitrio civilis magiſtratus, atque adeo Principis ſanciuntur; ſola religio non imperatur, ſed ex præcepta veritatis opinione, accedente divini Numinis gratia, bene præparatis mentibus infunditur. Ad eam cruciatus nihil valent, quin obfirmant potius animos, quam frangunt, aut perſuadent: quod de ſua illa ſapientia tam magnifice prædicavere Stoici, hoc nos multo juſtius de religione dixerimus. *Et in ſequentibus prolixe rebus ipſis id commonſtrat, tum ex Auguſtino rem præclare deducit, ex quo in canones id relatum eſt: deinde ex more, & ſententia primævæ eccleſiæ, quæ contenta fuit excludi hæreticos ab eccleſia, idem demonſtrat, oſtenditque, quam illa, & pii epiſcopi, ac inter eos B. Martinus* (*quem* Sulpicius Severus libr. 2. hiſtor. ſacr. circa an. Chr. 386. virum dicit plane apoſtolis conferendum) *inde abhorruerint, etiam in cauſa Priſcilliani exitiabilis doctrinæ auctoris, & quantopere factum reliquorum epiſcoporum deteſtati fuerint; idque ex relatione ipſius B. Ambroſii, cujus hæc verba exhibet:* cum vero ex furialium iſtorum epiſcoporum ſententia, Maximus (*tum Imperator*) poſtea decreviſſet tribunos ſumma poteſtate armatos ad Hiſpanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehenſis vitam, & bona adimerent, idem B. Martinus apud eum tenuit, ut decretum revocaretur. *Deinde Sulpicium Severum* d. l. 2. circa finem *ſuæ ætatis epiſcoporum violentiam, ſecutaque inde in eccleſia, & miſera plebe Dei calamitates deplorantem*, d. l. 2. circa fin. *exhibet, & inde agnoſcit imaginem temporum pueritiæ ſuæ (ſub Henrico III.) Hinc laudat Ferdinandum I. ut ſapientiſſimum principem, qui pacem religionis ſanciverit; tum incidit in ea, quæ contra Vallenſes, homines innocentes, ſimplices, & conſcientiæ ſuæ tenaces, horrenda immanitate, & truculentiſſime acta fuere, pluraque alia lectu perdigna in eam rem affert vir pius, ac cordatus, & ingenuus, quibus vim a conſcientiis abeſſe debere, evincit.*

Nec poteſt quiſquam aliter ſentire, niſi immaniſſimos, & ſæviſſimos primæ eccleſiæ perſecutores, ac tyrannos, pari ratione abſolvere velit, quorum in martyres patrata omnia comprobare, quin laudibus extollere eos oporteret. Illi enim perſecutores, non minus perſuaſi de ſua religione, ejusque zelo accenſi fuere, quin longe plus cauſæ ipſis fuit contra Chriſtianos ſæviendi, a quibus tota religione, omnibusque caſtris diſſidebant; cum Chriſtianis inter ſe de cultu veri Dei conveniat, quin inter eos, qui quatuor conciliis catholicis, quæ veræ, ac ſinceræ eccleſiæ catholicæ, poſt Dei verbum, unica norma, ac regula ſunt, & jure habentur, (*vid.* Novell. 115. c 3. §. 14. & c. 4. §. 8. *junct.* l. 7. §. 4. C. de ſumm. Trinit. Diſp. Dn. præſ. de jure circa hæreticos §. 5. ſeqq.) *ſubſcribunt, lis magis ſit de auctoritate hominis, vel humana, quam de cultu Dei: ſcilicet, lis inter imperium, & ſacerdotium, quæ factionibus Gibellinorum, & Guelphorum ejusdem religionis hominum, cruenta adeo, ac funeſta fuit.*

Sane, quam inviſa res ea ſit ipſi ſanctiſſimo Servatori, patet ex eo, quod tantopere abominatus fuit factum Phariſæorum, eorumque ſtudium proſelythos, id eſt ſocios religionis ſuæ, quærendi: cum tamen iis nec vis ulla fieret, & ab idololatrico illos volentes ad veri Dei cultum converterent. Quid ergo ſtatuere

tueret de his, qui vero Deo, ac Servatore imbutos, atque ad amuſſim veræ eccleſiæ catholicæ, ſeu quatuor conciliorum formatos, ſui commodi, non divini cultus cauſa, ad ſua ſacra, vi, ac martyriis, fuſoque in immenſum hominum, ac Chriſtianorum ſanguine, pepellere tantopere laborant, & altas perpetuos hoſtes profitentur; ut nihil plane reliquum ſibi fecerint, quo Phariſæis, quo ſæviſſimis eccleſiæ perſecutoribus iraſci poſſint. Quæ non aliter, quam commendandæ pacis religioſæ cauſa, quæ palladium imperii eſt, dicta ſunto. Vid. Jurisprud. noſtram publ. d cap. 18. §. 28.

1 *Sed de quibusdam dubitant, aut errant*]
,, Adeoque qui ſingularem hæreſin, ſeu
,, opinionem circa religionem Chriſtianam
,, fovent.

Aut in lege ſenſum videntur habere] ,, Ut
,, doctrina de miſſa, de tranſubſtantiatione,
,, de gratia, &c.

Et ab antiquis Chriſtianis non eundem in modum ſunt expoſita] ,, Adeoque ubi cum
,, ratione dubitant, aut errant.

Perinique faciunt] ,, Quia credere non
,, eſt res arbitrii, adeoque pœnæ in impoſ-
,, ſibilia ſtatuerentur.

Quod oſtendunt & ea, quæ ante diximus] ,, Nimirum, §. 48. quia pleraque capita religionis Chriſtianæ nituntur rebus facti, & jam perantiqui: uti hiſtoria de Meſſia, de reſurrectione Chriſti, &c.

Qui rejiciebant dogma reſurrectionis] ,, A-
,, nimæque immortalitatem negabant.

Veriſſimum quidem] ,, Equidem reſur-
,, rectionis dogma argumentis mere natu-
,, ralibus probari non poteſt: pro immorta-
,, litate autem animæ argumenta ex ratio-
,, ne deſumta non deſunt. Vid. *not. ad*
,, *proleg. §. II.*

Non niſi obſcure, & ſub rerum involucris] ,, Verum eſt, in lege Moſis tem-
,, poraria ſaltem præmia, & pœnas ad
,, hanc vitam pertinentes contineri. Ratio
,, in aprico eſt, quia Moſes ſuæ reipubli-
,, cæ leges dedit, adeoque non niſi pœ-
,, nas temporales ſtatuere potuit. Cæterum,
,, dogma illud de immortalitate animæ a
,, paucis ſaltem Sadducæis in dubium vo-
,, catum fuit; plerique vero Judæorum
,, Phariſæorum ſectæ adhærebant, & ipſi
,, reges eam doctrinam profitebantur, teſte
,, Salomone, qui ait, *redire ſpiritum ad*
,, *dominum, qui eum dederat.* Neque im-
,, pune Sadducæi a communi hac Judæo-
,, rum religione diſſentiebant, quia ab
,, officiis, & honoribus publicis exclude-
,, bantur.

Quid ſi vero gravior ſit error, &c.] 2
,, Opponere ſolent violenti illi reformatores,
,, errores circa religionem aliquando eſſe gra-
,, viores, & cum homines convinci facile
,, poſſint, malitiæ indicium eſſe ſi reſiſtant,
,, indeque vi ad aſſenſum adigi debere.

Quanta ſit vis inolitæ opinionis] ,, Vide-
,, mus enim, homines quosdam opiniones,
,, monſtroſas maxime, ad martyrium uſque
,, ſuſtinuiſſe.

In ſuam cujusque ſectam ſtudium] ,, Quod
,, inprimis in materia religionis verum eſt,
,, utpote quæ plerumque non ratione, ſed
,, affectu dijudicatur. *Vid. ſupr. §. 47 n. 3.*

Ex modo illuminationis, & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum] ,, Senſus eſt: quosdam
,, minori intelligentia a Deo præditos,
,, vel ſtupidiores eſſe, indeque minus pec-
,, care; easque circumſtantias, cum per-
,, noſci ab homine non poſſint, non eſſe
,, punibiles.

Hæreticus Auguſtino] ,, Veram definitio- 3
,, nem hæretici expoſuimus *h. §. n 1.* ubi
,, hæreticos eſſe diximus, qui diſſentiunt
,, a quatuor conciliis œcumenicis. *Conſ.*
,, *Camden. 1. p. m. 11.*

De Manichæis] ,, Qui inter alios errores 4
,, duo principia coæva ſtatuerunt, alterum
,, boni, alterum mali: a Manete Perſa
,, dicti Manichæi, de quibus alibi. In hos
,, hæreticos prima mortis pœna ſub Hono-
,, rio, & Arcadio ſtatuta eſt, *l. 1. § 1.*
,, *l. 2. C de ſumm. Trinit. l. 3. C. de hæret.*

Prima in contradicentes, &c.] ,, *Vid.* 5
,, *Gronov. h.* Cæterum, in Arianos non
,, eodem modo ſævitum eſt: nam Ariani
,, epiſcopi damnati in ſecundo concilio ſal-
,, tem in exilium abire juſſi ſunt. *Gutbberlet.*
,, *Chronol. p. m. 260.*

Bogomilis exuſtionem] ,, *Vid. Gronov. h.*
,, Bogomilus incarnationem negabat, &
,, baptiſmum æque, ac ſacram cœnam
,, ſpernebat. *Pictet de la verité de la relig.*
,, *Chret p. 2.*

Errantis pœnam eſſe, doceri] ,, Error
,, enim non vi erui, ſed rationibus
,, debet.

A a

Digitized by Google

A D §. L I.

J U S T I U S *illi punientur, qui in eos,*
1 *quos deos putant, irreverentes, atque irreligioſi ſunt*] „ Quæritur, an gens ideo alii „ genti bellum punitivum inferre poſſit, „ quod irreverens ſit in Deum. Auctor id „ affirmat exemplo Lacedæmoniorum, & „ Philippi Macedonis: verum, cum ex illa „ irreverentia non redundet injuria in ho„ mines, maxime extraneos, illi cauſam „ Dei vindicare non poſſunt; adeoque eæ„ dem rationes hic obtinent, quas ſupra, „ cum de atheis quæſtio eſſet, allegavimus.

Inter cæteras] „ Nam præcipua cauſa afferebatur controverſia de Sagunto. *Vid. infr.* „ *c.* 22. §. 1.

Et a Philippo] „ Vid. *Juſtin. l.* 8. *c.* 2. „ Sed hic vindex injuriæ religioni illatæ ſi„ mile ſacrilegium in eodem bello commiſit. „ *Juſtin lib.* 8. *cap.* 3. Certiſſimo indicio, „ cauſam belli nec ipſi juſtam viſam fuiſſe.

Statim pœna ſequitur poſt ſacrilegium] „ At gentes, quæ urbem obſidebant, non „ vindicabant hoc ſacrilegium, neque ideo „ bellum gerebant; ſed Deus ob hoc cri„ men Aſſyrios hoſtium poteſtati tradidit.

Auguſtinus] „ Epiſtola S. Marcellino „ ſcripta.

Quod cordi illis fuiſſet, quamvis falſa religio] „ Pietatem Romanam maxime com„ mendat B. Parens in oratione. *Num le„ gibus magis, quam armis reſpublica de„ fendi poſſit?*

Etſi non re ipſa, tamen propoſito tenerent] „ Id eſt, ea, quæ pietatis ſunt, in„ tentione, & propoſito egerunt, etſi in „ modo erraverint.

Qualiacunque, quæ putantur, numina, 2
&c.] „ Quia quanquam ſub falſis notis, „ generali tamen complexione numen com„ prehenditur, ideoque verus Deus in ſuam „ injuriam id factum interpretabitur, *d.* „ *c.* 13. §. 12. Exempla, ubi poſt ſacrilegium pœna ſecuta eſt, refert Gronovius „ *hic.*

Seneca] „ Hic non loquitur de pœna in „ gentes ſtatuenda, ſeu de bello punitivo; „ ſed de pœnis civilibus, quæ eis quoque „ infligi poſſunt, qui per falſos Deos jurant, „ & de his verum eſt, quod opinio ſua illos „ obliget pœnæ.

Plato] „ Hoc itidem de pœna in ſubdi„ tos ſtatuta loquitur, non vero de jure pu„ niendi gentes.

C A P U T X X I.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo tranſeat ad eos, qui delicti ſunt participes.*

II. *Communitas, aut rectores, tenentur ex ſubditi delicto, ſi adſit ſcientia, & non prohibitio, cum prohibere poſſint, & debeant:*

III. *Item ex receptu eorum, qui alibi deliquerunt.*

IV. *Niſi aut puniant, aut dedant: quod exemplis illuſtratur.*

V. *Jura ſupplicum ad infortunatos, non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus.*

VI. *Defendi tamen ſupplices dum de cauſa cognoſcatur: & ex quo jure facienda cognitio.*

VII. *Quomodo delicti rectorum participes ſint ſubditi, aut communitatis hi, qui ejus membra ſunt: & quomodo differant pœna communitatis, & pœna ſingulorum.*

VIII. *Pœnæ jus in univerſitatem quamdiu duret.*

IX. *An ſine delicti communicatione pœna tranſeat.*

X. *Diſtinctio ejus, quod directo infertur, & in conſequentiam venit.*

XI. *Diſtinctio ejus, quod fit occaſione peccati,*

peccati, & quod ex cauſa peccati.

XII. *Proprie loquendo neminem juſte puniri ob delictum alienum, & cur?*

XIII. *Non filios ob parentum delicta:*

XIV. (*Reſpondetur ad Dei facta* [vel potius, *ad objectionem petitam ex Dei factis*] *circa filios nocentum.*)

XV. *Multo minus cognatos alios.*

XVI. *Poſſe tamen liberis, & cognatis nocentum aliquid negari, quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*

XVII. *Nec ſubditos proprie puniri poſſe ob regis delictum:*

XVIII. *Nec ſingulos, qui non conſenſerunt, ob delictum univerſitatis.*

XIX. *Hæredes ad pœnam, qua pœna eſt, non teneri: & cur?*

XX. *Teneri tamen ſi pœna in aliud debiti genus tranſierit.*

+ I. 1. Quoties de pœna communicanda quæritur (aa), aut de iis quæritur, [a] qui delicti ſunt participes, aut [1] de aliis. Qui delicti participes, [2] non tam ex alieno, + quam ex ſuo delicto puniuntur. Hi qui ſint, ex his, quæ [3] ſupra de damno injuria dato dicta ſunt, intelligi poteſt. Ferme enim + iiſdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati: + non tamen ſemper, + ubi damni obligatio eſt, etiam delictum eſt, ſed tum demum, + ſi qua malitia notabilior acceſſerit, + cum ad damni dati obligationem + ſæpe qualiſcunque culpa ſufficiat.

2. Ergo [b] + qui factum vitioſum jubent, + qui [5] conſenſum requiſitum adhibent, [c] + qui adjuvant, [d] + qui receptum præſtant, aliove modo in ipſo crimine participant: [e] qui conſilium dant, [f] + laudant, aſſentantur: qui cum + ex

GROTII.

a *Qui delicti ſunt participes*] *Tertullianus* de Reſurrectione carnis: *dicent enim, miniſtros, & ſocios habere arbitrium miniſtrandi, atque ſociandi, & poteſtatem ſuæ voluntatis in utrumque, homines ſcilicet, & ipſos; Idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ſponte accommodant.* (Cap. 16.).

b *Qui factum vitioſum jubent, qui conſenſum requiſitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat. Auguſtinus* ſermone V, de Sanctis, cap. 4. ſimilia ſermone ejuſdem argumenti primo, c. 3. & ſermone XIV. [Qui omnes Sermones falſo adſcripti ſunt *Auguſtino.*]

c *Qui adjuvant*] Opc. *Inſtitutionibus* de furtis, [immo *De obligat. ex delict.*] §. interdum, 11. *Edicto Theuderici*, c. 120.

d *Qui receptum præſtant*] *Hieronymus* [aut quisquis alius ſcripſit opus illud, *pag.* 53. D. Tom. VII. *Ed. Baſ.* in Cap. 29.] ſuper parabolas: *non fur ſolum, ſed ille reus tenetur, qui furti conſcius quærente poſſeſſore non indicat. Chryſoſtomus* de Statuis XIV. *οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, περιστέλλοντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· non enim perjuri ſoli, ſed & qui, conſcii cum ſint, celant perjuria, criminis tenentur.* (Tom. VI. pag. 555, 556. *Edit. Savil.*)

e *Qui conſilium dant*] Vide *Inſtitutiones*, & edictum *Theuderici* dictis locis. *Andocides* ex lege Attica, *τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· qui conſilium dedit, eum non minus pœna teneri, quam qui manu rem effecerit.* (Orat. 1. *De Myſteriis*, p. 219. *Ed. Wech.*) *οὐ γὰρ ἦν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· neque enim ſine conſilio res facta fuiſſet*, ait *Ariſtoteles* de poetica cap. 17. [Immo *De Rhet.* 1. 7.]

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuſcum culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adſtruxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, poteſt etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Conſenſum requiſitum*] Petitum ab auctore.

(aa) Confer heic PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. §. 28, *& ſeqq.* ac Cap. 6. §. 12. *J. B.*

GROTII.

f *Laudant, aſſentantur*] *Chryſoſtomus* 1. ad Romanos

Digitized by Google

\+ ex jure proprie dicto teneantur vetare g non vetant, aut cum teneantur + ex ſimili jure + opem ferre injuriam patienti, non ferunt: + qui non diſſuadent cum diſſuadere debeant: + qui factum reticent, quod notum facere + ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri poſſunt, + ſi in ipſis talis ſit malitia, quæ ad meritum pœnæ ſufficiat, ſecundum ea, quæ proxime tractata ſunt.

II. 1. + Exemplis res fiet illuſtrior. + Communitas 6 ut alia, ita & civilis, + non tenetur ex facto ſingulorum, 7 + ſine facto ſuo, + aut omiſſione. Bene enim a Auguſtinus; *aliud eſt, quod in populo quiſque habet peccatum proprium,* a *In Levit. Quæſt.* 26.
aliud, quod commune, quod uno animo fit, & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur. Hinc in formula federum eſt: h 8 *Si defexit publico conſilio.* Locri apud Livium b oſtendunt ſenatui Romano, culpam defectionis procul + a conſilio publico abſuiſſe. Narrante eodem, c Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium, & legatos, qui ei aderant, flens petebat, ait Livius, *ne amentiam civitati aſſignarent;* 9 *ſuo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud ſenatum publicam cauſam a privatorum cauſa ſegregant, d dicentes, *nullam eſſe civitatem, quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat.* + Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, + nec dominus ex ſervi, + nec alii, qui præſunt, + niſi aliquid in ipſis vitioſum hæreat.

b *Lib.* XXIX. c. 17. c *Lib.* XXXV. c. 31. d *Apud eundem,* XLV. 23.

2. Ex his autem modis, + quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo ſunt, qui maximum uſum habent, & diligenti conſideratione indigent: 10 + patientia, + & receptus. De patientia ita habendum eſt, + qui ſcit delinqui, qui prohibere poteſt, & tenetur, nec prohibet, eum ipſum delinquere. + Cicero e in Piſonem: *neque vero multum intereſt, præſertim in Conſule, utrum ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: f *alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? prorſus alienæ, ſi provideri potuit ne exiſteret.* Ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Juſtinianum; g *par eſt*

e *Cap.* 5. f *Ep.* LV. *ad Brut.* g *Parænetic.* c. 28.

manos circa finem: καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· *pejor peccante qui peccatum laudat.* (Tom. III. pag. 28.) Qui facinoroſum aſſtans hortatur, pro faciente habetur *lege Langobardica*, lib. I. tit. IX. §. 25. Vide quæ ex *Philone*, & *Joſepho* mox proferemus ad §. 17.

g *Non vetant*] Chryſoſtomus 1. adverſus Judæos: (Tom. VI. p. 319.) ὥσπερ γὰρ οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· *ſic non ii modo, qui furtum fecere, ſed & qui prohibere cum poſſent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna.* Sic eum, qui ſanari ægrotum prohibet, teneri quaſi vulneraſſet, ait idem Chryſoſtomus 2 ad *Cor.* c. VII. (Tom. III. p. 627.)

h *Si defexit publico conſilio*] *Chryſoſtomus* de ſtatuis III. ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἢ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην. *Non commune fuiſſe delictum civitatis, ſed extraneorum, & advenarum, qui cuncta temeritate, ac legum ignorantia potius, quam ratione facerent: neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur, & pœnam ferrent culpæ exſortes.* (Tom. VI. p. 473.) *Ammianus* libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum aſſeverantes in noſtros.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto ſuo*] Niſi facto ipſa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] *Livius*, 1, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quisque privatim inſaniſſet, ipſum luere debere. *Cicer.* 3. de Leg. 10. *ſuo periculo progredi.*

10 *Patientia*] Diſſimulatio, & connivendi propoſitum.

eſt delinquere, & delinquentes non prohibere. Quiſquis patitur peccare peccantem, is vires ſubminiſtrat audaciæ, ait [b] Arnobius. *In cujus manu eſt ut prohibeat, jubet agi ſi non prohibet admitti*, ait [i] Salvianus. Auguſtinus vere: *qui deſinit obviare cum poteſt, conſentit.*

3. Sic qui [11] mancipium cum poſſit eximere [12] proſtitutum eſſe patitur, + pro proſtituente habetur [k] Romanis legibus. Si ſervus ſciente domino occidit, [l] in ſolidum dominum obligat: + ipſe enim videtur dominus occidiſſe. Et [13] lege Fabia in dominum animadvertitur, [m] ſi ſervus + domino ſciente alienum ſervum ſubduxerit.

4. Sed, ut + diximus, præter [14] ſcientiam requiritur + facultas prohibendi. Et hoc eſt, quod ajunt leges, [i] + ſcientiam, [n] cum puniri jubetur, accipi pro patientia, + ut qui prohibere potuit, teneatur ſi non fecerit; & ſcientiam [o] hic ſpectari, quæ habeat & voluntatem: [15] + ſcientiam [p] accipi cum conſilio: ideoque non teneri dominum ſi ſervus [16] in libertatem proclamaverit, + ſi dominum contemſerit: + quia ſcilicet [q] culpa vacat qui ſcit quidem, ſed prohibere non poteſt. + Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, [r] ſed eorum demum, + quos habent in poteſtate. Viciſſim, etiamſi in poteſtate habeant, & alioqui prohibere potuerint, [s] + non tenebuntur niſi & ſciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, + ſcientia, & [17] non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur; + quæ omnia [18] ad ſubditos pari ratione ſunt referenda: + veniunt enim ex naturali æquitate.

5. Egregie [t] Proclus ad illud Heſiodi, (Oper. & Dier. verſ. 240.)

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ·

Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,

ait: *ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύουσα τὴν τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, ut qui cum prohibere poſſit, non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe, & alii + concilio communi ſuberant, non immerito: [u]

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi:

+ k Ipſorum

b Adv. gent. L. IV. p. 149.
i De Gubern. Dei, Lib. VII. Cap. 19. in fin. Ed. Baluz.
k L. 7. D. qui ſine manum.
l L. 2. de nox. act. princ.
m Paul. Lib. 5 ſent. Tit. 30. §. 2.
n L. 45. ad l. Aquil.
o L. 1. §. 1. ſi fam. furt. f.
p L. 4. de nox. act.
q L. 50. de R. J. l. 109. eo tit.
r L. 1. §. qui eam. in fine l. 13. 1 §. 1. l. 19. D. qui not. inf.
s L. 7. §. 5. D. Arbor. furt. cæſar.
t Pag. 64. Ed. Heinſ.
u Horat. Lib. 1. Ep. II. 14.

GROTII.

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] *Lege Wiſigotthorum* libro VIII, tit. IV. cap. 11. cap. 26. & alibi. libro IX, tit. 1. c. 1.

GRONOVII.

11 *Mancipium cum poſſit*] Quod dominus vendidit hac conditione, ne proſtitueretur, atque ut ipſe, ſi proſtitueret emptor, manus injectionem haberet, id eſt, citra ullam in jus vocationem ad ſe domum abducere poſſet, non reddito pretio.

12 *Proſtitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus, cujus eſt perſequi, & punire commiſſa, ſi non punierit.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit ſecum conſulere, & cogitare, velletne cum poſſet prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit, & ingenuum, liberumve demonſtraverit judicio recuperatorio. *Suet.* Veſpaſ. 3.

17 *Non prohibitio*] Ceſſatio a prohibitione.

18 *Ad ſubditos pari*] Ut inter patres, & filios, ſervoſque, ac dominos ſtatuta ſunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos, qui præſunt, & ſubjectos.

GRO-

+ k Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem, ut [19] ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claſſis exuſta narratur [x]: x *Virg. Æn.* 1. 39.

l *Unius ob culpam, & furias Ajacis Oïlei,*

qua de re Ovidius metam. XIV. (verſ. 468.)

—— —— —— —— *Virgine rapta*
Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;

quia cæteri non impedierant, ne [20] virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium [y] eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes* [21] *jure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum, & preces plus potuerunt. Igitur* [22] + *illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani [z] de regibus: m *Poteſtas magna, & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri* + *ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem eſt: [a] ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· *magis ille facit, qui poteſt prohibere.* Sic apud Livium [b] Vejentes, & Latini [c] Romanis ſe excuſant, quod

y *Liv. Lib.* I. c. 14.
z *De Gub. Dei*, L. VII. Cap 19.
a *Lib.* I. c. 69.
b *Lib.* I. c. 30.
c *Lib.* VI. c. 10.

GROTII.

k *Ipſorum erat, cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat *Cyrillus* libro V. contra Julianum, (pag. 175. *Edit. Spanhem.*)

l *Unius ob culpam, & furias Ajacis Oïlei*] *Euripides* Troadibus ſic loquentem Neptunum facit, (verſ. 70.)

Οἶδ᾽, ἡνίκ᾽ Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.

Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam reſpondentem, (verſ. 71.)

Κ᾽ οὐδὲν γ᾽ Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ᾽ ἤκουσ᾽ ὕπο.

Nilque audiit, nil paſſus à Græcis mali eſt.

Pari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit *Chryſoſtomus*, prima [Immo 11. p. 464, 465. Tom. V.] ejus argumenti oratione: ἰδοὺ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδοὺ δι᾽ ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ὑπ᾽ ἐκείνων τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ προλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν τὸν παρόντα ἐφοβούμεθα φόβον· *Ecce facinus paucorum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum, quæ illi auſi ſunt, pœnam nos ipſi ſpectamus. Quod ſi antevertiſſemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet tractaſſemus, abeſſet jam a nobis hic timor.* deinde: δι᾽ αὐτὸ οὖν, τοῦτο κολάζῃ, φησὶ, δίδου δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυσας, μηδὲ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατέσχες, μηδὲ ἐκινδύνευσας ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. οὐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπέσχες τὰ γενόμενα· τοῦτο κατηγορίας ἄξιον· *ob hoc ipſum, inquit, fer pœnas, & ultima lue ſupplicia, quod non adfuiſti, quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris. Particeps non fuiſti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. ſed nec quæ fiebant impediiſti; hoc vero jam dignum accuſari.*

m *Poteſtas magna, & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt*] Philo in Flaccum, (pag. 970. B.) ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός· *nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impediit, habendus eſt permiſiſſe, aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοὺς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχοντας ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ᾽ ἄλλος κακουργῇ· *Privatis ſufficit non delinquere; in imperio agentibus incumbit & hoc curare, ne delinquat alius*, (pag. 199. B. *Ed. H. Steph.*) In c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter *capitula Caroli Calvi* habemus: *Non eſt liber a conſenſu, qui quod emendare poteſt emendare negligit; quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide *Nicetam Choniatem* libro II. de Andronico. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

19 *Sacerdoti filiam*] Chryſæ Chryſeida.
20 *Virgo ſacerdos*] Caſſandra.
21 *Jure gentium agerent*] Poſcerent noxios ſibi dedi.
22 *Illorum pœnam*] Ipſe paſſus eſt, quod illi debebant.

Digitized by Google

d Polyb. L. II. c. 8. quod hoſtes eorum a ſubditis ſuis adjuti eſſent, + ſe inſciis. Contra [d] + Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excuſatio, quod diceret, non a ſe, ſed a ſubditis piraticam exerceri: + neque enim prohibebat. [n] Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod ſuorum quoſdam piraticam exercere patiebantur.

6. [23] Sciri autem facile eſt ut præſumantur + quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia, *τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν· id, quod a*
e Pag. 353, 354. *multis fit, neceſſe eſt a nemine ignoretur*, ait Dion Pruſæenſis [e] Rhodiaca. Æ-
f Lib. IV. c. 27. tolos graviter reprehendit [f] Polybius, quod cum hoſtes Philippi videri nollent, ſuos tamen + palam paterentur agere hoſtilia, + & eorum, qui talia facerent, principes honoribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæſtionem + alteram de receptu adverſus pœnas. Pœnas, [24] + ut ante diximus, + naturaliter [25] cuivis, + cui nihil ſimile objici poteſt, exigere licet. + Inſtitutis civitatibus id quidem convenit, ut ſingulorum delicta, quæ ipſorum cœtum proprie ſpectant, ipſis, ipſarumque rectoribus pro arbitrio punienda, + aut diſſimulanda relinquerentur.

2. At non etiam + jus tam plenum + illis conceſſum eſt + in delictis, quæ ad ſocietatem humanam aliquo modo pertinent, + quæ perſequi ita civitatibus aliis, earumve rectoribus jus eſt, quomodo in civitatibus ſingulis + de quibuſdam delictis [26] actio datur popularis: + multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas, aut ejus rector peculiariter læſus eſt, + & quo proinde nomine + ille, + illave, + ob dignitatem, aut
g C. XX, §. 8, n. 1. ſecuritatem ſuam jus habent pœnæ exigendæ, ſecundum ea, quæ ante [g] diximus. + Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejuſve rector, impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non ſoleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines ſuos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, + ſequitur, ut civitas, apud quam degit [o] qui culpæ eſt compertus, [27] alterum facere debeat, aut ut ipſa interpellata + pro merito puniat nocentem, + aut ut eum permittat arbitrio interpellantis; [p] + hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit.

2. Sic

GROTII.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] *Plutarchus* Cimone, (pag. 483. C.)

o *Qui culpæ eſt compertus*] Deditionem enim præcedere debet cauſæ cognitio. non decet *ἀκρίτους ἐκδιδόναι*, *homines dedere cauſa non cognita*. *Plutarchus* Romulo, (*pag.* 21. C.) Rex Scotiæ apud *Camdenum* in anno LXXXV. ait Eliſabethæ, tranſmiſſurum ſe in Angliam *Fernihurſtium*, immo & Cancellarium, ſi præcogitate ſecuritatem violaſſe, vel cædem conſciſſe, liquidis, & legitimis probationibus convincerentur.

GRONOVII.

23 *Sciri autem facile*] Scientia præſumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & ſæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20. 3. & 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicumque dumtaxat innoxio, ejuſdem, aut paris criminis quemvis nocentem.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur; nam criminales, ſive publicæ, aliud genus ſunt. Ut de *ſepulcro violato*, de *termino moto*, de *albo corrupto*, &c. lib. 47. *Digeſt.* 21.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ ſtatim commemorantur.

GROTII.

p *Hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit*] Mithridatem a Tigrane popoſcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; *Appianus* Mithridatico, (*pag.* 228. *Ed. H. Steph.*)

&

2. Sic Iſraëlitæ alii a Benjaminitis poſtulant, ut dedant facinoroſos. Jud. XX. [b] Philiſtæi ab Hebræis, ut Samſonem quaſi maleficum ſibi dedant. Jud. XV. [i] Sic Lacedæmonii [k] Meſſeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore [l] ob non deditos eos, qui [28] miſſis ad ſacrum virginibus vim intulerant. + Sic [29] Cæſarem Germanis, ob bellum injuſte illatum, dedi voluit Cato. [q] Sic [30] Fabios ſibi dedi, Galli poſtulabant, quod in ſe pugnaſſent. Ab Hernicis agri ſui populatores dedi ſibi [m], poſtularunt Romani; & [31] a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, ſed alium, qui Gallos concitabat: [r] poſtularunt [32] & poſtea Annibalem: item Jugurtham a Boccho his apud Salluſtium verbis: [n] *ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem pariter te errantem, & illum ſceleratiſſimum perſequi.* Ab ipſis [o] Romanis dediti, [33] qui Carthaginienſium, quique [34] Apolloniatarum legatis [p] manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi ſibi poſtularunt eos, [q] qui *Lan* vicum oppugnaſſent, addito, ni dederentur, violatum videri fedus. Sic Athenienſes per præconem pronuntiarunt, ſiquis Philippo inſidias ſtruxiſſet, & Athenas confugiſſet, [r] *παραδόσιμον εἶναι*, *in eo ſtatu eſſe ut dedi deberet.* Bæoti ab Hippotenſibus exegerunt, [s] ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

3. Quæ omnia tamen ſic intelligenda ſunt, + ut non ſtricte populus, aut rex ad dedendum teneatur, + ſed, ut diximus, ad dedendum, aut puniendum. Nam ita legimus, Eleos bellum intuliſſe Lacedæmoniis, (bb) quod illi in eos, qui Eleis injuriam feciſſent, non animadverterent, id eſt, + nec animadverterent, nec reos dederent: eſt enim [35] + disjunctiva obligatio.

4. [s] Interdum ſontes depoſcentibus [36] optio datur, quo cumulatius ſatisfiat. Cærites apud Livium [t] Romanis ſignificant: *tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes, cum præter viam nihil petiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtium*

b v. 13. i v. 10, & 11. k Pauſ. L IV. c. 4. l Strab. Lib. VIII. pag. 362. m Dion. Halicarn. Lib. VIII. Cap. 64. n Jugurth. Bell. c. 109. Ed. Waſſ. o Livius l. XXXVIII. c. 42. p Val. Max. Lib. VI. c. 6. q Livius, libro XXXVIII. c. 31. r Diod. Sic. Lib. XVI. c. 93. s Plutarch. Narr. amat. p. 774, 775. t Liv. l. VII. c. 20.

& *Plutarchus* Lucullo, (p. 505.) Romani Salyas ab Allobrogibus dedi ſibi, poſtularunt; *Appianus* excerptis legationum XI. de Epiſcopo, quem Romani dedere Scythis volebant, vide *Priſcum* excerpto legationum 21. (Scil. *pag.* 21. *Ed. Haeſchel.* & initio. *Excerpt. Priſci.*) Dux Beneventanus a rege Vaſcone deditus Ferdinando Caſtellam regenti. *Mariana* XX, 1.

q *Sic Fabios ſibi dedi, Galli poſtulabant*] *Plutarchus* Camillo, (pag. 136, 137.) *Appianus* excerpto legationum 9.

r *Poſtularunt & poſtea Annibalem*] *Diodorus Siculus* in fragmentis, (è *Lib.* XXV.) *Livius.* [Vide not. 32. *Gronovii.*]

s *Interdum ſontes depoſcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliæ, & Daniæ, memoratum *Pontano* de mari.

GRONOVII.

28 *Miſſis ad ſacrum virginibus*] *Juſtin.* 3, 4.
29 *Cæſarem Germanis*] *Suet.* Cæſ. 24.
30 *Fabios ſibi dedi*] *Liv.* 5, 36.
31 *A Pœnis Amilcarem*] *Liv.* 31, 11.
32 *Et poſtea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. *Liv.* 21, 6. & 10. Sed & poſtea cum non a Pœnis quidem, ſed ab Antiocho, *Liv.* 37, 45. depopoſcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam a Pruſia. *Juſtinus*, 32, 4. quanquam paullo aliter *Livius* 39, 51.
33 *Qui Carthaginienſium*] *Liv.* 38, 42.
34 *Apolloniatarum*] *Epit. Livii* 15.
35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc, aut illud faciendum.
36 *Optio*] Liberum ſit, dedi eos, an domi puniri malint.

(bb) ALBERICUS GENTILIS, Lib. I. *De Jure Belli*, Cap. 21. p. 163. à quo hoc exemplum, ut alia quædam, mutuatus eſt Auctor noſter, in margine teſtem indicat PAUSAN. *Lib.* VI. Locus eſt non longè ab initio libri, ſeu *Cap.* 2. ubi tamen ſimpliciter dicitur, ob verbera inflicta *Lichæ* Lacedæmonio (non autem *Eleo*) juſſu *Hellanodicorum*, bellum ortum eſſe inter *Lacedæmonios*, & *Eleos.* Sic Auctor minus accuratè rem retulit, quam ille, à quo exſcripſit, non inſpecto primo Auctore. *J. B.*

agreſtium populationis ejus, quæ ſibi crimini detur, comites: eos ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe, ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas.

5. In fœdere Carthaginienſium, & Romanorum ſecundo, quod apud Polybium [u] exſtat, locus male vulgo & diſtinctus, & verſus: *εἰ δὲ μή, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα· ni id fiat*, (quid id ſit, incertum eſt: nam quæ præcedunt ſunt mutila) *privatim quiſque jus ſuum perſequitor. Id ubi fecerit*, (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æſchines [x] in reſponſo adverſus accuſationem Demoſthenis de male obita legatione, narrat ſe, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixiſſe inter alia, æquum eſſe ut pœnas luerent commiſſorum criminum non civitates, ſed qui peccaſſent: nec quicquam nocendum civitatibus, quæ accuſatos judicio ſiſterent. Quintilianus declamatione CCLV. *Proximos exiſtimo eos transfugis*, [t] *a quibus transfugæ recipiuntur.*

[u] Lib. III. c. 24.

[x] Pag. 262. B. Ed. Baſil.

6. Inter mala, quæ ex diſcordiis civitatum naſcuntur, & hoc ponit Dion Chryſoſtomus [y] oratione ad Nicomedienſes: *ἔςι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· licet his, qui alteram injuria affecerunt*, + *ad alteram confugere.*

[y] Pag. 480. D.

7. + Hic de deditis occurrit quæſtio, an ſi a ſua civitate dediti, nec recepti ſint ab aliis, cives maneant. Non manere cenſebat + Pub. Mutius Scævola, [z] quia quem populus dedidiſſet, + expuliſſe ex civitate ſua videretur, ſicut faceret, + cum [37] aqua, & igni interdiceret. (cc) Contrariam ſententiam defendit + Brutus, & poſt eum [a] Cicero: quæ & verior eſt, + non tamen proprie ob id argumentum, quod Cicero affert, quia ut donatio, ita deditio [38] ſine acceptione non poſſit intelligi. + Nam actus donationis perfectionem non habet, niſi ex duorum conſenſu. At dedere, de quo hic agimus, + nihil eſt aliud, quam civem alterius populi poteſtati permittere, ita ut de eo ſtatuat quod voluerit. + Hæc autem permiſſio jus nullum dat, + aut adimit; [39] + executionis tantum impedimentum tollit. Quare + ſi alter populus conceſſo jure non utatur, erit is, qui deditus eſt, eo loco, ut a ſuo populo poſſit puniri, (+ quod in [40] Clodio Corſis dedito, [b] nec ab iis accepto

[z] L. ult. D. de legation.

[a] L. 1. c. 40. & II. c. 32. de Orat. Top. 8. & pro A. Cæcina, c. 34.

[b] Val. Max. lib. 6, c. 3.

GROTII.

[t] *A quibus transfugæ recipiuntur*] *Zonaras* Baſilio Porphyrogenneto: *ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξασθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου γενόμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὑπόδειγμα δοίη οὐκ ἀγαθόν· miſit ad Chosroem poſtulatum ut dederetur ſibi regni affectator, qui domino contraria cepiſſet arma, neve in ſemetipſum perniciosum exemplum ſtatueret Chosroës.* (Lib. XVII. Cap. 5. ubi agitur de *Sclero* Magiſtro Militum.) Vide de piratis Lesbi mendoſe receptis Chalcocondylam libro X. *init.*

GRONOVII.

37 *Aqua, & igni*] Profugo, & prætoris, vel populi judicium vitanti juſtum exilium eſſe ſciſceret.

38 *Sine acceptione*] 2, 6. 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat, eum, qui læſit, eſſe in aliena ditione, ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipſo jure naturæ, ac gentium jam habebat, qui læſus eſt. Nec ſuo juri renuntiat qui dedit, ſed ſi deditio accepta non fuerit, id ſibi videtur reſervaſſe. Neque enim nullius ſub imperio eſſe eum hominem, voluit, ſed aut ſub ſuo, aut ſub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corſis*] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

(cc) Confer, de hac quæſtione, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 11. §. 9. Et de *L. ult. D. De Legat.* quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

cepto evenit) aut non puniri, + ut multa ſunt delicta, in quibus utrumvis fieri poteſt. + Jus autem civitatis, + ut & jura, & bona alia, non amittitur ipſo facto, + ſed decreto aliquo, aut judicio, niſi lex aliqua 41 factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non poteſt. + Hoc denique modo + & bona, ſi dedita, nec accepta ſint, manebunt cujus fuerant. + At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu aliquo reverſus ſit is, qui fuerat deditus, is civis non erit, + niſi 42 ex novo beneficio: quo + ſenſu verum eſt, quod Modeſtinus c de dedito reſpondit. c *L. 4. D. de captivis.*

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis, aut puniendis, + non tantum ad eos pertinent, qui ſubditi ſemper fuerunt ejus, apud quem nunc reperiuntur; + verum etiam ad eos, qui poſt crimen commiſſum 43 aliquò confugerunt.

+ V. 1. Neque obſtant illa adeo prædicata u 44 + ſupplicum jura, & aſylorum exempla. Hæc enim illis proſunt, + qui immerito odio laborant, + non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ, + aut hominibus aliis ſit injurioſum. Gylippus Laco apud d Diodorum Siculum agens de illo ſupplicum jure ſic ait: *qui initio jura iſta introduxerunt, infelicibus quidem miſericordiam, at his, qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exſpectandam voluerunt.* Poſtea: *hi vero ſi dolo malo, ſi injuſta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt,* 45 + *ne accuſent fortunam, ne ſupplicum ſibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur,* x *quibus innocens eſt animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injuſtis, nullum ipſis locum reliquit, qui ad miſerationem, & perfugium pateret.* Duo illa, 46 fortunam, & injuriam, Menander e optime diſtinxit: d *Lib. XIII. bibl. c. 29.* e *Apud Stob. Tit. 7.*

> y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει·
> Τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.

Injuria

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι *Polybio,* & *Malcho* in *excerptis legationum.* (Hic dicit: μὴ μέν τοι ὅσιον Γότθοις, ὥσπερ οὐδὲ ἄλλοις ἀνθρώποις, ἱκέτας, καὶ σωτηρίας δεομένους ἀνθρώπους, τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἐκδιδόναι προχείρως. Pag. 69. *Ed. Hæſchel.*)

x *Quibus innocens eſt animus, irata fortuna*] Oraculum vetus (apud *Ælianum*, Var. Hiſt. III, 44.)

> Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· οὔ σ' ἐμίανεν
> Αἷμα, πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.
>
> *Charum occidiſti, dum vis ſuccurrere; nullum*
> *Crimen habes: manus eſt tibi purior, ac fuit ante.*

GRONOVII.

41 *Factum velit*] Diſerte ſtatuerit, ut qui tale quid committat, habeatur pro damnato, & exſulet; vel ut ſola deditio auferat jus civitatis.

42 *Ex novo beneficio*] Niſi denuo beneficio populi, aut regentium, ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriſcus Pſeudophilippus ad regulum Thraciæ. *Flor.* 2, 14.

44 *Supplicum jura, & aſylorum*] Quod paſſim legimus, ſupplices rejicere, aut deſtituere, nefarium eſſe; fanis, vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus aſyli conceſſum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

45 *Ne accuſent fortunam*] Ne querantur ſe in caſum indignum incidiſſe.

46 *Fortunam, & injuriam*] Eos, qui per infelicitatem ſupplices fieri, & ad aſyla confugere compelluntur, & eos, qui hoc faciunt, ut meritam ſcelere pœnam effugiant.

GROTII.

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] *Philo de judice* ἔλεος ἐπ' ἀτυχήμασιν· ὁ δ' ἑκουσίῳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ' ἄδικος· *miſericordia infortunis debetur; at qui deliberata ſententia male agit, non infelix eſt, ſed injuſtus.* (Pag. 722. A.) Sic M. Antoninus mentem vult inſpici: ἵνα ἐπισκέ-

σπε

Injuria illud diſtat infortunio ,
Hoc caſus , illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc + Demoſthenis *f* dictum : *δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν , οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων , ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας.* Quod Cicero ita vertit *g* de inventione ſecundo : *miſereri oportet , qui propter fortunam , non propter malitiam , in miſeriis ſunt.* Et (dd) Antiphanis illud : *τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστί , τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· quod non ſponte fit , fortunæ eſt ; quod ſponte , conſilii.* Et hoc Lyſiæ : *οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· nemini infortunium ſponte ſua accidit.* Sic in + ſapientiſſima lege, [47] quibus *h* telum manu fugiſſet , quo interfectus eſſet homo , + aſyla patebant : + ſervis quoque *i* perfugium dabatur : at qui deliberato hominem innocentem occidiſſent , qui civitatis turbaſſent ſtatum , *k* + his ne ipſum ſanctiſſimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait , *l* *ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι· profanis in fano nullum eſſe receptum.* + Nec aliter Græci antiquiores. + Nauplium *m* narrantur Chalcidenſes Achivis *z* dedere noluiſſe , ſed cauſa additur , quia + ſatis [49] ſe purgaverat de his , quæ ab Achivis objiciebantur.

2. Erat apud Athenienſes + Ara Miſericordiæ , cujus meminerunt (ee) Cicero , Pauſanias *n* , *a* Servius , etiam Theophilus *o* in Inſtitutionibus , & quam late deſcribit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa ? Audi poëtam , (*verſ.* 483.)

f In Aphobum 1. ſub fin. pag. 556. A.
g Cap. 36.
h Deut. XIX. 1, & ſeqq.
i Ibidem, XXIII, 15.
k Ex. XXI. 14. 1 *Reg.* 11, 29. II *Reg.* XI. 13. & ſeq.
l De ſpec. legibus, p. 790. D.
m Plut. quæſt. gr. 32.
n Lib. 1. ſeu *Attic.* c. 16.
o Lib. 1. *Cap.* 2. §. 1.

Et

σῃς πότερον ἄγνοια ἢ γνώμη , καὶ ἅμα λογίσῃ ὅ , τι συγγενὲς· ut noris ignorantia in aliquo , an conſilium fuerit , & ſimul ea conſideres , quæ his cohærent. Sic *τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης* , *quæ ab ignorantia , aut oblivione veniunt* , & *τὰ ἐκ προνοίας* , *quæ ex conſulto fiunt* , diſtinguit Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. *Cap.* 9. (In loco *Marci Antonini* , qui legitur Lib. IX. §. 22. *Edit. Gataker.* verba ultima malè vertit Auctor , quæ ſignificant , ut Interpres ille eruditiſſimus reddit : *cogiteſque ſimul eſſe tibi cognatum* , i. e. naturâ. *J. B.*)

z *Dedere noluiſſe*] Recepit , nec dedidit Pipinus ex Neuſtria ob tyrannidem ad ſe confugientes. Eſt id apud *Fredegarium* in rebus Pipini ad annum DCLXXXVIII. Etiam ab eccleſia Romana ad ſe confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator , ut apparet ex ejus decreto facto anno DCCCXVII. inſerto in tomum II. *conciliorum Galliæ* : & Carolus Calvus , qui ex parte fratris ſui Ludovici ad ſe profugerant : *Aymonius* lib. V , cap. 34. De Cegena Patzinaca non dedito poſtulanti Tyracho vide in Conſtantini Monomachi rebus *Zonaram.* (Lib. XVII. Cap. 26. *Ed. Reg.*) Sic & Oſmanes ab Inungiuo præfecto non deditus Eskiſari : *Leunclavius* libro II. hiſtoriæ Turcicæ. Albuquercium Luſitani non dedidere , ut memorat *Mariana* XVI , 18.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos , (verſ. 342.)

GRONOVII.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Moſis , ſed verbo Romanæ legis. *Fugiſſet* , imprudentius excidiſſet , vel emiſſum eſſet. ſermo XII. tabb. apud *Ciceronem* topicor. 17.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem , qui Græcorum claſſem a Troja reducem , quum tempeſtate jactaretur , elata face in ſcopulos , quaſi in portum pellexiſſet. *Seneca* Agam. 567.

49 *Purgaverat ſe de his*] Demonſtrando , ſe juſtam vindictam ſumſiſſe de illis , qui per ſceleſtam calumniam filium ejus pro proditore occidiſſent. *Hygin.* fab. 105.

(dd) Non *Antiphanis* , ut habent omnes Editiones , ſed ANTIPHONTIS , Orat. XIV. XV. pag. 134. *Ed. Wech.* Nomen idem eodem modo corruptum infra legitur , §. 16. Locus autem mox ſequens *Lyſiæ* , exſtat *Orat.* XXX. ſeu *contra Philon.* Cap. 3. pag. 473. *J. B.*

(ee) Apud Scholiaſtem *Statii* , in Theb. XII , 481. ubi quaſi ex *Libro Tuſculanarum* id refert. Sed nil de ea Arâ ibi reperitur. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

Et [50] *miſeri fecere ſacram:*

mox conveniſſe eo, ait, (*verſ.* 507.)

victos bellis, patriaque a ſede fugatos,
Regnorumque inopes.

Ariſtides [b] propriam Athenienſium laudem eſſe, ait, [p] *τὴν τῶν πανταχόθεν δυςυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν*, *quod omnibus undique infelicibus perfugio, ac ſolatio eſſet.* Et alibi: [q] *τοῖς κατ᾽ ἑκάςυς ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὕπεςιν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ᾽ ὃ σώζονται: his, qui ubivis locorum infelices ſunt, communis eis una eſt felicitas,* [+] *bonitas civitatis Athenienſis, per quam ſalutis compotes ſiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliaſius in oratione, quam Athenis habebat: [r] *ἐζήλυν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικυμένυς καὶ τοὺς φοβυμένυς ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικυρίας δεομένυς ἤκυον τυγχάνειν· laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut ſibi præmetuentes, ſi huc perfugiſſent, auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem ſenſus eſt in epiſtola Demoſthenis [s] pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, [c] apud Sophoclem ita teſtatur, (*verſ.* 512, &c.)

[p] *Panathen.* p. 187. B. Tom. I. [q] *Orat. Leuctr.* I. p. 89. A. Tom. II. [r] *Hiſt. Græc.* Lib. VI. c. 5. n. 38. *Ed. Oxon.* [s] *Pag.* 114. B.

Heu, Cecropidæ, mala multa [51] *tuli:*
Sed nempe tuli: Deus eſt teſtis,
Nihil horum ſponte patratum.

Reſpondet Theſeus (*verſ.* 558, *& ſeq.*)

Non me pigebat hoſpitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni ſoſpitare in tempore,
Homo eſſe memini.

Similiter Theſei filius Demophon, (ff) cum Herculis poſteri Athenas confugiſſent, ſic ait:

Hæc

GROTII.

b *Propriam Athenienſium laudem*] Quam Arragoniis tribuit *Mariana* XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt, quam Ildigiſalem Romanis, aut Longobardis dedere. *Procopius* Gotthicorum IV. (Hiſt. Miſcell. *Cap.* 27.)

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum; eſt enim lectu dignus.

GRONOVII.

50 *Miſeri*] Nempe miſeri, non facinoroſi. *Aſconius* in orat. Ciceronis de prætura urbana: *miſerum pro innocente* Tullius *ponit.* Sic alibi: *& erunt qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed miſerum, me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari volent.*

51 *Tuli*] Paſſus ſum, non feci. Patrem Lajum imprudens interfecerat, matrem Jocaſtam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito ſeſe ultro excæcaverat, regnoque exuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

(ff) Non *Demophoon*, ſed Chorus, apud EURIPIDEM, *Heraclid.* verſ. 330, *& ſeqq.* Verſus autem, qui mox *num.* 3. ſequuntur, & quaſi *ex eadem tragœdia* adducuntur, ſunt ex incerta Tragœdia *Euripidis*, apud *Stobæum*, Serm. XLIV. Tit. 46. Ed. Auctoris noſtri, qui inde verſionem ſuam huc tranſtulit. Incipiunt Græci verſus ita: Ἐγὼ γὰρ ὅςις μὴ δίκαιος τὸν ἀνήρ &c. *J. B.*

Hæc patria noſtra ſemper invalidos ſolet ,
Sed jure fretos , ope ſua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Diſcrimina : & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum eſt , ob quod Athenienſes præcipue prædicabat Calliſthenes : τούτυς γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέυς τυραννῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος· *hos enim & in Euryſthea bellum ſuſcepiſſe* [d] *pro Herculis liberis , cum Græciam Euryſtheus tyrannide premeret.*

3. Contra + de maleficis hoc habes in eadem tragœdia :

Hunc , qui facinorum conſcius , nec legibus
Fidens ad aras volvitur ſupplex Deûm ,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi :
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione (*verſ.* 1315 , & *ſeqq.*)

Non enim tangi decet
Manu nocente numina , at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

t Adverſ. Leocr. pag. 156. *Ed. Weeb.*

Narrat orator Lycurgus , [t] Calliſtratum quendam , qui capital commiſerat , conſulto oraculo reſponſum accepiſſe , ſi Athenas iiſſet , τεύξεσθαι τῶν νόμων, *conſecuturum quod jus eſſet :* illum vero confugiſſe [e] ad id , quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare , impunitatis fiducia : at nihilominus occiſum eum ab obſervantiſſima ſuarum religionum civitate , atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus [u] improbat receptum ſuo ſæculo morem , per Græcas urbes flagitia hominum [52] + ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem eſt : [x] *principes quidem + inſtar Deorum eſſe , ſed neque a Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.*

u Ann. III. c. 60.
x Ibidem, c. 36.

4. + Tales ergo aut puniendi , aut dedendi , + aut certe [53] amovendi. Sic narrante Herodoto *y* Cymæi Pactyen (gg) Perſam cum nec dedere vellent , nec retinere auderent , permiſerunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium , [z] qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat , a rege depopoſcerunt

y Lib. I. c. 160, 161.
z Livius lib. XXII. c. 33.

GROTII.

d *Pro Herculis liberis*] Vide *Euripidem* Heraclidis , & *Appollodorum* (Bibl. L. II. c. 8. §. 1.)

e *Ad id , quod Athenis ſanctiſſimum eſſet, altare*] In Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo , ad quod confugerat , raptum , & igne combuſtum , ob vitium nobili virgini illatum , narrat *Mariana* libro XXI. Vide & de aſylis librum viri magni *Pauli Veneti* , ſocietatis *ſervorum* quæ dicitur.

GRONOVII.

52 *Ut ceremoniæ*] Tamquam , niſi eſſent illa impunita , jus ſacrorum violaretur.

53 *Amovendi*] Compellendi , ut abſcedant , & perfugii loca deſerant.

(gg) Non erat *Perſa* , ſed *Lydus*. Inſpice locum *Herodoti* , in margine à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

GRO-

runt Romani. [f] Perſeus rex Macedonum, [a] in purgatione ad Martium, de his agens, qui Eumeni inſidiati dicebantur: *ego iſtos, ut primum in Macedonia eſſe admonitus a vobis comperi, requiſitos abire ex regno juſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Evandro, qui Eumeni inſidias ſtruxerat, denuntiant, [b] liberaret [54] religione templum.

a Livius lib. XLII. c. 41.

b Livius XLV, 5.

5. Cæterum, jus hoc, quod diximus, depoſcendi ad pœnas eos, qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis ſæculis, & pleriſque Europæ partibus, + circa ea demum crimina uſurpatur, quæ ſtatum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. + Minora mutuâ diſſimulatione transmitti invaluit, [g] + niſi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc ſciendum eſt, latrones, ac piratas, qui ita invaluerunt ut formidabiles ſe fecerint, + recte recipi, ac [55] defendi, + pœnam quod attinet, quia intereſt humani generis ut ſi aliter non poſſunt, impunitatis fiducia a maleficiis revocentur; ejuſque negotium gerere quivis populus, aut populi rector poteſt.

VI. 1. Notandum & hoc, + interim dum de cauſæ juſtitia cognoſcitur, [56] defendi ſupplices. Sic Demophon ad legatum Euryſtheos: [c]

> *Si* [57] *crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,*
> [58] + *Jus impetrabis:* + *vi quidem hinc non abſtrahes.*

c Eurip. Heracl. verſ. 252.

Et in altera tragœdia Theſeus ad Creontem:

> *Et facinus auſus* (hh) *temet indignum, Creo,*
> *Tuiſque Thebis, ac tuis majoribus:*
> *Ingreſſus urbem, quæ colit fas, ac pium,*
> *Quæ cuncta rite legis ex norma facit,*

Noſtris

GROTII.

f *Perſeus rex Macedonum*] Narrat & *Appianus* excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themiſtoclis. (*Corn. Nepos*, c. 8.) *cum ab Athenienſibus, & Lacedæmoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit* (Admetus rex Moloſſorum), *monuitque, ut conſuleret ſibi: itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit.* Sic & Ildiſgim Langobardum dimittunt Gepidæ apud *Procopium* Gotthicorum III. (*Cap.* 35.) Adde epiſtolam Theuderici ad Traſamundum regem Vandalorum de Giſelico ſuſcepto, [apud *Caſſiodor.*] V. 43. & 44. & ea, quæ in vita regis Ludovici. Sic Chriſtophorum Sborovium a ſe amovit Imperator Rudolphus II, teſte *Thuano* lib. LXXXIII. in anno MDLXXXV. Eliſabetha Scotis reſpondet, ſe Bothwellum aut reddituram, aut ex Anglia exterminaturam. *Camdenus* id habet circa ann. MDXCIII. (pag. 607.) De Alfonſo Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hiſpaniam receptu, vide *Marianam* XIX, 6.

g *Niſi federis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in federe Helvetiorum cum Mediolanenſibus *Simlerus* recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles, & profugos, volunt, cum Burgundis expelli. *Camdenus* in anno MDC. (pag. 758.)

GRONOVII.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea ſcilicet conditione, ut poſthac piraticam exercere deſinant.

56 *Defendi*] Nempe ab illo, ad quem confugerunt.

57 *Crimen iſtis ſtruis*] Accuſare iſtos, & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

(hh) Eſt in Græco ἐμῦ, apud SOPHOCLEM, *Oedip. Colon.* verſ. 904. In *Excerptis ex Trag. & Comœd. Græc.* habet etiam *te*, neſcio quo fato, quum ibi rectè ſcripſerit ἐμῦ, pag. 93, 99. *J. B.*

Noſtris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua, vel patiens jugi
Urbs iſta viſa eſt, & ego nullius rei?
Non te iſta docuit [59] *civitas Amphionis,*
Quippe educare haud ſolita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ ſunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma ſede miſeros ſupplices.
Ego [60] *Labdacea ſi urbe poſuiſſem pedem,*
Quamvis [61] *fuiſſent juſta mihi certiſſima,*
Indubia, nulli injicere tentaſſem manum,
Niſi annuente qui ſoli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hoſpitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aſpergis tuam
Probro, atque maculis, & ſenem certe tua
Te fecit ætas, ſed parum mentis potem.

2. Quod ſi id, cujus accuſantur ſupplices, + non ſit vetitum jure naturæ, aut gentium, + res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt, quod optime oſtendit Æſchylus Supplicibus, [d] ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem ſic affatur:

[d] *Pag. 321. Ed. H. Steph.*

Εἴ τοι κρατῦσι παῖδες Αἰγύπτυ σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατα γένυς
Εἶναι, τίς ἂν τοῖς δ' ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμυς τοὺς οἴκοθεν;
Ὡς οὐκ ἔχυσι κῦρ☉ ὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi ſi immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos ſe ſanguine
Dicant, quis hæc objicere ſe contra velit?
Quare tuum eſt docere natalis ſoli
Ex lege, nullo jure te illis ſubjici.

VII. 1. Vidimus, quomodo a ſubditis, + aut [62] veteribus, + aut advenis, culpa + in rectores tranſeat: + viciſſim a ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit, + ſi in crimen ſubditi conſenſerint, aut ſi quid fecerint ſummæ poteſtatis + imperio, + aut ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterant:

GRONOVII.

59 *Civitas Amphionis*] *Ovidius* 5, Met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Laſi patre, Oedipi avo, ſic appellatis.

61 *Fuiſſent juſta*] *Terent.* Phor. 2, 1. 50. *qui poſſet noſcere tua juſta.*

62 *Veteribus*] Qui ſemper, aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt, & recepti ſunt, nam utrique jure poſcentur ad deditionem pœnæ cauſa, ſi quid deliquerint in poſcentes.

GRO-

rant: qua de re rectius erit [e] infra agere, ubi, quæ partes ſint ſubditorum, examinabitur. Etiam [63] inter univerſos, & ſingulos communicatur delictum, quia, ut Auguſtinus ait loco ſupra [f] adducto, [g] *ubi univerſi, ibi & ſinguli; univerſi non poſſunt niſi ex ſingulis quibuſque conſtare: nam ſinguli quique congregati, vel in ſummam reputati, faciunt univerſos.*

2. Pertinet autem culpa + ad ſingulos, [64] qui conſenſerunt, + non ad eos, qui aliorum ſententiis victi ſunt. + Diſtinctæ enim ſunt pœnæ ſingulorum, & univerſitatis. Sicut ſingulorum pœna interdum + eſt mors, ita [b] πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, + *mors civitatis everti*: quod fit cum corpus civile diſſolvitur; qua de re [65] diximus [i] alibi. Atque hoc modo ſi civitas eſſe deſinat, [66] uſumfructum + velut morte finiri, recte dixit [k] Modeſtinus. + Singuli in ſervitutem pœnæ nomine rediguntur, ut [l] Thebani ſub Alexandro Macedone: + exceptis his, qui decreto [67] exuendæ ſocietatis contradixerant. Sic & civitas ſubit + ſervitutem civilem [68] in provinciam redacta. + Singuli bona ſua amittunt confiſcatione. Sic + civitati adimi ſolent quæ habent communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

3. At ut ſinguli ob delictum univerſitatis citra conſenſum ſuum + ea amittant, quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt, ut recte oſtendit Libanius in ea, quæ eſt de ſeditione Antiochena. Idem h Theodoſii probat factum, qui commune delictum punierat interdictione theatri, balneorum, [69] nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæſtio, + an pœna ob delictum univerſitatis [70] ſemper exigi poſſit. Quamdiu durat univerſitas, videtur poſſe, + quia idem corpus manet, quanquam [71] particulis ſuccedentibus, ut [m] alibi oſtenſum eſt. Sed ex adverſo notandum eſt, quædam de univerſitate dici [72] primo, ac per ſe, ut habere ærarium, leges, & ſimilia: + quædam non niſi [73] deri-

e *L.* III. *C.* II. §. 2. *ſeq.*
f *C.* IX. §. 4.
g *In Levit. Quæſt.* 26.
b *Lycurg. orat.* p. 139. *Ed. Wech.*
i *Supra cap.* IX. §. 4.
k *L.* 21. *D. quib. mod. uſufr. am.*
l *Plut. Alex.* p. 670. D.
m *C.* IX. §. 3.

GROTII.

h *Theodoſii probat factum*] Eadem, quæ *Libanius* de hac re dicit, & *Chryſoſtomus* in XVII. de ſtatuis in eoſdem Antiochenos paria olim conſtituerat Marcus Antoninus philoſophus, ut teſtis eſt *Capitolinus* (Cap. 25) & in Byzantinos Severus, demto theatro, thermis, honore, ornamentiſque omnibus, ſed & ipſa urbs Perinthiis data. vide *Herodianum* (Lib. III. c. 6. n. 19. *Ed. Boecler.*) *Zonaram*, (Lib. XII. Cap. 8.) & quæ ſupra dicta a nobis.

GRONOVII.

63 *Inter univerſos*] Ut quod peccaverunt univerſi, luant per occaſionem ſinguli; quod ſinguli peccarunt, luant univerſi.

64 *Qui conſenſerunt*] Qui, cum deliberaretur de injuria inferenda, ſententia ſua inferendæ fuerunt auctores; non qui diſſuaſerunt, etſi paſſi ſint fieri quod major pars cenſeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Uſumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ ſocietatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam *provincia* proprie populus ſubjugatus armis, & ſubjectus imperio peregrino.

69 *Nominis metropolitani*] Ne poſthac Antiochia metropolis vocaretur, & provinciæ Syriæ caput eſſet.

70 *Semper*] Quocumque, & quamvis longiſſimo tempore poſt delictum, etiamſi nemo eorum, qui proprie peccaverant, ſuperſit, quum ſuperſit corpus in poſteritate.

71 *Particulis ſuccedentibus*] Perſonis aliis id corpus conſtituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius ſunt, non ſingulorum.

n Ariſt. VII, pol. 13. [73] derivatione a ſingulis. [n] Sic namque [74] doctam dicimus univerſitatem, & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere eſt [75] meritum: primo enim convenit + ſingulis, ut animum habentibus, + quem univerſitas per ſe non habet. + Extinctis ergo illis, [76] per quos ad univerſitatem meritum deducebatur, ipſum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod ſine merito, diximus, [o] non conſiſtere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων· ita enim exiſtimo, ſufficere tibi ad pœnam,* + *quod nemo ſuperſit eorum, qui deliquerunt.*

o Sup. C. XX. §. 28, ſeq.

2. Probanda igitur Arriani ſententia [77] damnantis vindictam (ii) [1] Alexandri in Perſas, + cum pridem interiiſſent qui in Græcos peccaverant. + De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc eſt [p] Curtii judicium: *Quæ ſi in ipſos proditionis auctores excogitata eſſent, juſta ultio eſſe, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum poſteri luere, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile eſt alio loco [q] Arriani judicium de Perſepoli incenſa, + in ultionem eorum, quæ Athenis Perſæ fecerant: *ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία·* + *at mihi non videtur hoc prudenter feciſſe Alexander; neque vero hæc vera eſt vindicta in eos Perſas, qui pridem eſſe* [78] *deſierant.*

p Lib. VII. c. 5.
q Lib. III. c. 18.
r Plutarch. Apopht. p. 176. D. & de ſera num. vindict. p. 557. B.

3. Nam + Agathoclis illud nemo non ridet, [r] qui ad Ithacenſium querelas

GROTII.

1 *Alexandri in Perſas*] Propterea aliam ei bello cauſam attribuit *Julianus* in Conſtantii laudatione: καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς πω πόλεμος συνέστη πρότερον, οὐδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, οὐδ' ἐπὶ τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν, οἵπερ δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι, τοιαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδί που δῆλον. οὐ τῆς μένγε λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, οὔτ' εἰς παῖδας οὔτ' εἰς ἐκγόνους γενομένης, ἀλλ' εἰς τὸν ἀφελόμενον καὶ ἀποστερήσαντα τὴν ἀρχὴν τοὺς τῶν εὐδοκιμησάντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνους· *nullum unquam bellum, quod quidem juſtum cenſeretur, tali ex cauſa geſtum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Perſas, vel puero liqueat; non enim illi obſita vetuſtate crimina ſeris pœnis, ne in nepotes quidem, aut liberos, perſequebantur, ſed illos impetebant, qui virorum bene meritorum poſteris vim inferebant, regna extorquebant.* (Locus eſt, *pag.* 95. B. Edit. Illuſtris *Spanhemii*: ſed vertendum erat in poſterioribus verbis: *Non enim ille* (ſcilicet *Conſtantius*) *obſita vetuſtate crimina ſeris pœnis, etiam in filios, aut nepotes, perſequebatur; verum eum impetebat* (i. e. *Magnentium*), *qui poſteris virorum bene meritorum Imperium vi eripuerat.* Unde patet, *Julianum* laudi tribuere *Conſtantio*, quod non imitatus ſit veteres *Græcos*, aut *Alexandrum*: adeoque non aliam bello *Alexandri* in *Perſas* cauſam adtribuere, ſed potius aliam non fuiſſe, innuere. *J. B.*)

GRONOVII.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, ſed multarum in ea partium, ſive ſingulorum.

74 *Doctam*] *Porcius Latro* in Catil. *Non ita placuit Atheni enſibus, urbi ſine dubio doctiſſimæ, atque eruditiſſimæ. Cicero* pro Sex. Roſcio 25. *Prudentiſſima civitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad univerſitatem*] Illis paucis, ob quorum ſcelus infamabatur, & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus ſocietatis, aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negantis, belli ab Alexandro in Perſas geſti juſtum fuiſſe titulum, quaſi ultor electus eſſet toties a Perſis petitæ Græciæ. *Juſtin.* 11, 5.

78 *Deſierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander ſtatuit, aliquot ſæculis poſtquam ſervi occiſis dominis urbem occuparant. *Juſtin.* 18, 3.

(ii) Non damnat hanc vindictam *Arrianus*, Lib. II. Cap. 14. ubi inducit *Alexandrum* veteres illas injurias *Perſarum* memorantem. Ex memoriæ vitio confudit Auctor *Arriani* judicium de *Perſepoli* incenſâ, quod paullo poſt ſubjecit, & à primâ Editione aberat. *J. B.*

GRONO-

las de damnis illatis reſpondit, + plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertuliſſe. Et Plutarchus libro contra Herodotum, [s] minime, ait, vero eſſe ſimile, Corinthios ulciſci voluiſſe acceptam a Samiis injuriam κατὰ τρεῖς γενεὰς, + *poſt tres hominum ætates.* + Nec procedit hujus, & ſimilium factorum defenſio, quam apud Plutarchum legere eſt de ſera numinis vindicta. + Aliud enim eſt [79] jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. + Neque ſi æquum eſt, poſteros honores, & præmia accipere ob merita majorum, ideo & [80] puniri eos ob eorum peccata æquum eſt. + Beneficii enim talis eſt materia, ut in quemvis conferri ſine injuria poſſit; + pœnæ [81] non item.

s Pag. 860.

IX. Diximus [t] de modis, per quos [82] communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Reſtat ſpectemus, + an & culpa non communicata communicetur pœna; quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipſa diverſa ſunt, + ob vocum ſimilitudinem confundantur, monenda ſunt quædam.

t §. 7. n. & ſeq.

X. 1. [83] Primum, aliud eſſe damnum directe datum, aliud, quod in conſequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod + jus proprium habet. Per conſequentiam, quo fit, + ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet, [84] + ceſſante ſcilicet conditione, ſine qua jus non habebat. Exemplum eſt apud + Ulpianum: [u] ſi in meo puteum aperui, quo factum eſt ut [85] venæ ad te perventuræ præciderentur: negat, operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo uſus ſum. Et alibi, [x] multum, ait, intereſſe, utrum damnum quis faciat, + an lucro, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur. Et Paulus juriſconſultus, [y] *præpoſterum eſſe*, ait, [86] *ante nos locupletes dici, quam acquiſierimus.*

u L. 24. §. f. d. dam. inf.
x L. 26. d. t.
y L. 63. D. ad L. Falc. princ.

2. Sic + parentum bonis confiſcatis ſentiunt quidem incommodum liberi, ſed proprie ea pœna non eſt, quia bona illa illorum futura non erant, niſi a parentibus ad ultimum ſpiritum eſſent conſervata. Quod recte ab Alpheno notatum eſt, [z] cum ait, patris pœna amittere liberos id, quod ab ipſo perventurum eſſet ad eos: + quæ vero non a patre, ſed a rerum natura, + aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themiſtoclis [87] liberos eguiſſe, ſcribit [a] Cicero; nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant + liberi Lepidi. Idque, ait, antiquum eſſe, & omnium civitatum; cui tamen mori + leges poſteriores [b] Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex

z L. 3. D. de interdict. & releg.
a Epiſt. ad Brut. L. 11 ep. 12. & 15.
b L. 7. D. de bon. damn. ubi vid. Interp.

GRONOVII.

79 *Jus Dei*] Recte namque, & jure ſuo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Polior. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Caſſandri F. ultionem aiebat, quia nequiſſet ab Antipatro, & Caſſandro exigere, ad nepotem, & filium eorum eſſe tranſlatam. *Juſtin.* 16, 1.

81 *Non item*] Quippe quæ perſonam peccantem non egrediatur, ſi juſta ſit.

82 *Communitas*] Duo, vel plures, aut tam publicum, quam ſinguli, tamque ſinguli, quam communitas debent pœnam, quia & culpæ ſunt affines.

83 *Primum, aliud*] Diſtinguendum inter id, quod fit per ſe, & quod per accidens.

84 *Ceſſante ſcilicet*] Niſi factum interveniſſet alterius non tam lædendi noſtri, quam ſui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi ſubterranei in tuum agrum, vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari noſtris, tanquam ſi intercipiatur, injuria nobis fiat, quod ſperamus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguiſſe*] Propter exilium patris.

GRO-

Digitized by Google

ex delicto majoris partis, quæ, [88] ut alibi diximus, perſonam univerſitatis ſuſtinet, univerſitas in culpa eſt, + eoque nomine amittit ea, quæ diximus, libertatem civilem, muros, & alia commoda, + ſentiunt damnum & ſinguli innocentes; + ſed ea in re, [89] quæ ad ipſos non pertinebat niſi per univerſitatem.

XI. 1. [90] + Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, + occaſione quidem alicujus peccati alieni, ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima ejus actionis, quod jus ipſum agendi attinet. + Sic qui [91] occaſione alieni debiti aliquid promiſit, malum patitur, ex [92] veteri verbo, ἐγγύα, παρὰ δ' ἄτα· *ſponde, noxa præſto eſt:* + at proxima cauſa obligationis eſt ipſa promiſſio. Nam ut qui pro emtore fidejuſſit, + non proprie ex emto tenetur, ſed ex promiſſo: ita & qui pro delinquente, + non ex delicto, ſed ex ſua ſponſione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum [93] + menſuram accipit non ex delicto alterius, ſed [94] ex poteſtate, quam ipſe in promittendo habuit.

2. + Cui conſequens eſt, ut ex ſententia, quam veriorem credimus, occidi nemo poſſit [95] ex fidejuſſione, quia ſtatuimus, + neminem jus tale habere in vitam, ut eam ſibi ipſe adimere, aut adimendam obligare poſſit; cum veteres [96] Romani, Græcique, aliter ea de re ſenſerint: ideoque & [k] + vades capitali judicio crediderint obligari, ut in [97] + Auſonii eſt verſu, & ex notiſſima Damonis [98] & Pythiæ hiſtoria apparet: & obſides ſæpe capite plexerint,

GROTII.

k *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum *Gen.* XLII, 37. & apud *Joſephum* II. antiquæ hiſtoriæ, cap. 6. §. 5. *Edit. Hudſon.* Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat *Eutropius* Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου, mortis ſponſores, *Diodorus Siculus*, in excerptis Peireſcianis. (ubi de *Damone:* ἔγγυος ἰδοὺς ἐγγυήθη θανάτου.] *Chryſoſtomus* ad Galatas II. καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· *ſicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo ſe morti devovens illum ſupplicio liberat.* (In Cap. III. 13. Tom. III. pag. 740. *Edit. Savil.*) *Auguſtinus* epiſtola LIV. ad Macedonium: *Et aliquando qui cauſa fuit mortis potius in culpa eſt, quam ille, qui occidit: velut ſi quiſpiam decipiat fidejuſſorem ſuum, atque ille pro iſto legitimum ſupplicium luat.* [Mirum, heic ab Auctore *Eutropium*, Scriptorem Latinum, teſtem adferri vocis Græcæ Ἀντίψυχοι de *Vadibus* uſurpatæ. Neque vocem illam reperiri putes in Verſione Græca *Pæanii.* Sed Auctor noſter, dum feſtinaret, nec ſatis attenderet, ſcripſit *Eutropium*, pro DIONE CASSIO: hic enim, ubi loquitur de *Publio Afranio Potito*, & *Atanio Secundo*, qui *Caligula* ægrotante juraverant, ſeſe mortem ſponte quæſituros, ſi ille fato fungeretur, ita ait, ἠλπιζον καὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ ΑΝΤΙΨΥΧΟΙ οἱ ἀποθανεῖν ἐθελήσαντες &c. Lib. LIX. pag. 741. B. *Ed. H. Steph.* Cæterum, de re ipſa, ut & de voce, vide SALMASIUM in *Spartian.* Hadrian. c. 14. & Clariſſ. CLERICUM, in *Matth.* XX, 23. poſt *Hammondi* Adnotat. *J. B.*]

GRONOVII.

88 *Ut alibi diximus* [2, 5. 17.

89 *Quæ ad ipſos*] Quæ ſingulorum dominii non erat.

90 *Præterea*] Diſtinguendum inter cauſam remotam, & propinquam.

91 *Occaſione alieni*] Pro alio fidejuſſit.

92 *Veteri verbo*] *Thaletis Milesii* e ſeptem Sapientibus, [apud STOBÆUM, *Serm.* 3.]

93 *Menſuram accipit*] Majus, aut minus eſſe debet.

94 *Ex poteſtate*] Prout ille magis, minuſve ſe obligare potuit.

95 *Ex fidejuſſione*] Quod caput ſuum pro alterius capite pignori poſuit. *Plaut.* Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani, Græcique*] 2, 15. 16.

97 *Auſonii*] In Technopægnio monoſyllaborum: *quis ſubit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Phintiæ.* *Cicero* 3, de offic. 10.

GRO-

plexerint, [1] [99] + ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & + de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non eſt, niſi corporis ſervandi cauſa.

3. Quod [1] ſi exilium, ſi pecuniarum damnum in promiſſione fuerit, & alterius delicto impleta ſit conditio, damnum feret fidejuſſor, quæ tamen in ipſo, ſi exacte loquimur, [2] + pœna non erit. + Simile quid occurrit in eo jure, quod quis habet ſic ut ab alterius voluntate pendeat, + quale eſt [3] jus precarii, reſpectu habito ad rei dominium; + & jus privatorum, reſpectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ cauſa civitas habet. Nam ſi quid tale alicui auferatur occaſione delicti alieni, + pœna in illis proprie non eſt, + ſed exſecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia + in beſtias proprie delictum non cadit, ubi beſtia occiditur, [m] ut lege [c] Moſis ob concubitum cum homine, + non ea vere pœna eſt, ſed uſus dominii humani in beſtiam.

c *Levit.* XVIII, 23. XX, 15, 16.

XII. + His diſtinctionibus poſitis, dicemus, neminem [4] delicti immunem, + ob delictum alienum, puniri poſſe. + Cujus rei ratio vera non eſt ea, quam adfert Paulus juriſconſultus, [d] quod pœnæ conſtituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur ſtatui poſſe + etiam [5] extra perſonam delinquentis, in ea tamen perſona, quæ ipſum tangat, ut mox [e] dicemus; + ſed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: + meritum autem eſt perſonale, + quippe ex voluntate ortum habens, + qua nihil eſt [6] magis nobis proprium, unde [7] αὐτεξούσιον vocatur.

d *L.* 20. *D. De Pœn.*

e §. *ſeq.*

+ XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit [f] Hieronymus, *liberis imputantur.* Auguſtinus vero, [g] *Deus*, ait, *ipſe foret injuſtus, ſi quenquam damnaret innoxium.* Dion Chryſoſtomus oratione ultima, cum [8] ſanctione Athenienſium adjecta Solonis legibus [9] devoveri poſteros dixiſſet, de [h] Dei lege hæc ſubjicit: πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ᾽ ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος· *verum* [10] *hæc non, ut* [11] *illa, liberos, & poſteros peccantium punit: ſed ſibi quiſque ſit infortunii cauſa.* Et huc illud vulgatum pertinet: [12] + *noxa caput ſequitur.*

f *Epiſt.* 3. *de morte Nepotiani*, p. 23. A. Tom. I.

g *Epiſt.* 105. (aut potius 106. ubi tamen verba non eadem.)

h Immo *Jovis* pag. 667. D.

Sancimus,

GROTII.

l *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

m *Ut lege Moſis*] De qua vide *Maimonidem* ductore dubitantium III. 40.

GRONOVII.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

1 *Si exilium*] Quis promiſerit, ſe in exilium iturum, ſummam nummorum numeraturum, quo caſu alter peccet, aut non ſine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iſte ad ſolvendum promiſſum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria ſtipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium eſt, cum conceditur alicui uti re, vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui ſi repetat illud, non punit poſſidentem, ſed jure ſuo utitur. *Juſtin.* 43, 4.

4 *Delicti immunem*] Vere, atque omnino inſontem, & innoxium.

5 *Extra perſonam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori juſſit.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 Αὐτεξούσιον] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] *Sanctio* eſt pœna, quæ ſtatuitur in ſontes illa lege. *Cicero* pro Bal. 14. *Livius* 3. 55. *Feſtus* in Sanctum. *Briſſon.* de form. p. 137.

9 *Devoveri*] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque, & poſteri devoti, & execrabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *Illa*] *Solonis.*

12 *Noxa caput*] L. 43. *de nox. action.*

i L. Sancimus, 22. C. de pœnis.

Sancimus, ajunt Imperatores Chriſtiani, [i] *ibi eſſe pœnam, ubi & noxa eſt.* Deinde: *peccata igitur ſuos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

k Lib. II. de leg. ſpec. p. 802. E.

2. Juſtum eſt, [n] ait [k] Philo, eorum eſſe pœnas, quorum ſunt peccata; + reprehendens morem [13] quarundam gentium, quæ tyrannorum, aut proditorum inſontes liberos morte puniebant. + Quem reprehendit (kk) & Dionyſius Halicarnaſſenſis, oſtenditque, iniquam eſſe rationem, quæ obtenditur, + quod parentibus ſimiles futuri putantur, cum id incertum ſit, + nec incertus metus ad mortem cujuſquam ſufficere debeat. [14] Neſcio quis Chriſtiano Imperatori Arcadio auſus eſt hoc dictare, [l] debuiſſe paterno perire ſupplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus [m] narrat, interemtam ſobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla ſuccreſceret.* + Nec magis juſta cauſa metus ultionis, [n] unde natum eſt Græcum proverbium:

l L. 5. §. 1. C. ad L. Jul. maj.
m Lib. XXVIII. c. 2. in fin.
n Vict. de jure belli n. 38.

[15] *Deſipit occidens patrem, qui pignora ſervat.*

o Sen. lib. II. de Ira c. 34.
p Herodot. Lib. IX. c. 87.

3. At [o] Seneca: *nihil eſt iniquius, quam aliquem heredem paterni odii fieri.* + Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pauſanias Græcorum Imperator, [p] φὰς τοῦ Μηδισμοῦ παῖδας οὐδὲν εἶναι μεταιτίους· *dicens, illos extra culpam eſſe partium Medicarum.* Marcus Antoninus in epiſtola ad Senatum: [o] *quare filiis Avidii Caſſii* (is in eum conjuraverat), *& genero, & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

XIV. 1.

GROTII.

n *Ait Philo*] Idem libro de Pietate, (immo *de Nobilitate*, p. 910. *in fin.* Contulit Auctor, lapſu memoriæ, εὐσέβειαν cum εὐγενείᾳ.) ἧς οὐκ ἂν οἶδ᾽ εἴ τις βλαβερωτέρα γένοιτ᾽ ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, ὅτι τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἔρχεται τιμὴ, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινοῦντος ἢ (addendum hic κακίαις) κολάζοντος. *haud ſcio, an poſſit ullum pejus induci inſtitutum, quam ſi nec malos e bonis genitos ſequetur pœna, nec bonos habebitur bonis, qui ex malis parentibus nati ſunt. Aliter lex, quæ de ſuis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Joſephus* (Ant. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2. ſecundum diviſ. *Hudſon.*) contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *exactionem pœnæ, quæ humanum excedit modum.* Ovidius:

Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injuſtus juſſerat Ammon.
(*Metam.* Lib. IV. verſ. 668.)

o *Quare filiis Avidii Caſſii*] Vide *Vulcatium* vita Avidii, (*cap.* 12.) Laudat parem Conſtantii humanitatem *Julianus.*) Orat. II. pag. 100, 101. Ed. *Spanh.*) oſtenditque, ſæpe ex malis parentibus bonos veniſſe liberos, ſicut e ſaxis apes evolant, [illegible] naſcuntur ficus, e ſpinis prodit pomum Punicum. Ejuſdem hæc ſunt: ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετελευτηκότος (τετολμηκότος habent. Edd.) νήπιον κομιδῆ τῆς πατρῴας οὐδὲν εἴασας μεταχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ἅπασα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα· *etiam mortui filium infantem admodum non ſiviſti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem ſemper vergens perfectæ virtutis eſt teſtimonium.* (Orat. 1. in fin. *pag.* 49. A.)

GRONOVII.

13 *Quarundam gentium*] Ut Perſarum, *Juſtin.* 10, 2. & Carthaginienſium, 21, 4.

14 *Neſcio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus, & aulæ Conſtantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus *Jacobus Gothofredus* ad eam legem capit. XVI.

15 *Deſipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱοὺς ἀπολείπει.

(kk) Minimè reprehendit, ſed in medio relinquit, utrum mos ille ſit juſtus, an injuſtus. Inſpice locum, *Lib.* VIII. c. 80. *J. B.*

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data q + paternam impietatem in poſteros ſe vindicaturum minatur: ſed ipſe jus dominii pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita in vitam noſtram, [16] ut munus ſuum, + quod ſine ulla cauſa, & quovis tempore auferre cuivis quando vult poteſt. Igitur ſi morte immatura, ac violenta rapit liberos r Acanis, s Saulis, t Jeroboami, u Achabi, p + in ipſos jure dominii, non pœnæ, utitur, + ſed eodem facto [17] gravius punit parentes. Nam ſive [18] ſuperſtites ſunt, quod maxime ſpectavit lex divina, atque ideo lex minas iſtas q + ultra abnepotes non extendit, Exod. XX, 5. quia ad eorum conſpectum pertingere poteſt humana ætas: certum eſt, parentes puniri tali ſpectaculo: + gravius enim id illis, quam quod ipſi ferunt: ut a Chryſoſtomo x recte dicitur, quicum conſentit Plutarchus, y *οὐ λυποῦσα μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι' αὐτοὺς ὁρᾷν· nullum durius ſupplicium, quam eos, qui ex ſe ſunt, ob ſe miſeros ſpectare:* ſive non eouſque provivunt, + tamen [19] cum eo metu occidere, magnum eſt ſupplicium. *Duritia populi*, inquit Tertullianus, z *ad talia remedia compulerat*, r [20] *ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent.*

q Exod. XX, 5.
r Joſ. VII, 24.
s II Samuel. XXI.
t I Reg. XIV.
u II Regum VIII, 19, 20.
x Homil. 29. in 9. Gen. Tom. I. pag. 231.
y De ſera Num. vind. p. 561. A.
z Adverſ. Marcion. Lib. II. c. 15.

2. Sed ſimul notandum eſt, hac graviore vindicta + non uti Deum, niſi adverſus ſcelera proprie in ſuam contumeliam perpetrata, ut + falſos cultus, + perjurium, + ſacrilegia. Nec aliter Græci exiſtimarunt: nam quæ crimina credita ſunt poſteritatem obſtringere, s quæ *ἄγη* ipſi vocant, + omnia iſtius ſunt generis: quo de argumento facunde diſſerit Plutarchus, libro de ſera Numinis vindicta. Exſtat t apud [21] Ælianum oraculum tale Delphicum:

At ſcelerum fontes divinum perſequitur jus,
Nec pote vitari; non ſi genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipſorum, quique enaſcuntur ab ipſis,
Imminet; inque domo cladem ſubit altera clades.

u Ageba-

GROTII.

p *In ipſos jure dominii, non pœnæ, utitur*] Hæc eſt ſententia Rabbini *Simeonis Barſema*, longe veriſſima.

q *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri, & Jehu.

r *Ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud *Curtium* libro VIII. *Non oportebat vos ſcire quid de his ſtatuiſſem, quo triſtiores periretis.* (Cap. 8.)

s *Quæ ἄγη ipſi vocant*] Vide *Plutarchum* Periele: (Tom. I. pag. 170. A.) & quæ ſupra dicta hoc libro c. XIII. §. 1.

t *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

GRONOVII.

16 *Ut munus ſuum*] Tanquam in beneficium precarium.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis, & vix intellectus mali ſenſus eſt, parentum ſuperſtitum ob amiſſos perpetuus, aut longus cruciatus. *Seneca* ad Marciam 2.

18 *Superſtites*] Vivunt, & vident ipſi properatam mortem liberis, aut nepotibus, cum conſcientia orbitatem ſibi a Deo pœnæ loco ſtatui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent ſuos non diu, naturos, mori.

20 *Ut vel poſteritatibus*] Si pro ſeſe nihil timentes, at propterea, ne pœnam in poſteros derivarent.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος οὐχὶ χρονιστὸν
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ Διὸς ἔγγονοι εἶεν.
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσιν
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

[u] Agebatur autem ibi de ſacrilegio: quod & hiſtoria comprobat [22] + auri Tholoſani apud [a] Strabonem, & [b] Gellium. De perjurio ſimiles ſententias [23] ſupra adduximus. Deinde vero etſi id comminatus eſt Deus, non tamen ſemper eo jure utitur, maxime ſi [x] inſignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre eſt + Ezech. cap. XVIII. [c] & exemplis quibuſdam a Plutarcho dicto loco probatur.

3. Et cum in novo fœdere + apertius, quam olim declarata ſint ſupplicia, quæ impios poſt hanc vitam manent, [y] ideo in eo fœdere nulla exſtat comminatio [24] + perſonas peccantium egrediens; + quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos eſt vatibus, ſpectat dicta jam Ezechielis oratio. + Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio eſt, quia, ut jam diximus, Deus [25] + ſine culpæ intuitu jus habet in vitam; + homines non niſi ex gravi culpa, & quidem + quæ perſonæ ſit propria.

4. Quare eadem illa divina lex, [d] ut + parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem [z] pii reges etiam in [26] perduellibus ſecuti leguntur; eamque legem valde laudant [e] Joſephus, & [f] Philo, ut & ſimilem Ægyptiam (‖) Iſocrates [g], & Romanam [a] Dionyſius Halicarnaſſenſis. Platonis [h] eſt πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων οὐδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit [i] Calliſtratus Juriſconſultus: *crimen, vel pœna paterna, nullam maculam filio infligere poteſt.* Addita cauſa: *namque unuſquiſque ex ſuo admiſſo* [27] *ſorti ſubjicitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. Ferretne*, inquit Cicero, [k] *ulla civitas latorem iſtiuſmodi legis, ut condemnetur filius, aut nepos, ſi pater, aut avus deliquiſſent?* Hinc factum ut

a *Lib.* IV. p. 188.
b *Lib.* III. c. 9.
c *Verſ.* 20.
d *Deuteron.* XXIV, 16.
e *Lib.* IV. c. 8. §. 39.
f *De Legg. Spec.* Lib. II. p. 801, *& ſeqq.*
g *Buſiride.*
h *De Legib.* Lib. IX. pag. 856. D. Tom. II. *Ed. H. Steph.*
i *L.* 26. *D. De Pœnis.*
k *Lib.* III. *de nat. Deor.* c. 38.

GROTII.

u *Agebatur autem ibi de ſacrilegio*] Ut & *Libanius*: ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ οὔπω μὲν, οὐκ ἔςι δὲ ὅτε αὐτοὺς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτοὺς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων· *quorum alii jam pœnam dederunt, alii nondum quidem, ſed nemo eos pœna eximet: nec ipſos tantum dico, ſed & liberos, & ex iis naſcituros.* Similia habet idem *Libanius* oratione, quam edidit *Gothof. edit.*

x *Inſignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis deteſtatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud *Gregoram* libro VI. pag. 81. (*Ed. Colon.* ſeu *Genev.* 1616.)

y *Ideo in eo fœdere nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens*] *Tertullianus* de monogamia: *deſivit uva acerba a patribus manducata dentes filiorum obſtupefacere; unuſquiſque enim in ſuo delicto morietur.* (Cap. 7.)

z *Pii reges*] Ut Amaſias (II Reg. XIV. 6.)

a *Dionyſius Halicarnaſſenſis*] Qui ſic ait Libro VIII. (c. 80.) τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον φύλαττον, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικῶσιν· *mos ille Romanis proprius, a pœna omni liberos eximere, quorum parentes deliquerunt.* Habet idem *lex Wiſigothica* libro VI, tit. 1. cap. 8. [Non apertè laudat morem illum *Dionyſius Halicarnaſſenſis*, ut jam obſervavimus, & ex inſpectione loci patebit. *J.B.*]

GRONOVII.

22 *Auri Tholoſani*] *Juſtin.* 32, 3.

23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.

24 *Perſonas peccantium egrediens*] Quæ in poſteros eorum porrigatur.

25 *Sine culpæ intuitu*] Deus jure ſuo vitam repetit a quocumque vult, etiam non gravius peccante.

26 *Perduellibus*] Reis adverſum ſeſe inſidiarum, aut læſæ majeſtatis.

27 *Sorti ſubjicitur*] Calculis, & urnæ judicum. Vide ad *Sen.* Hercul. fur. 732.

(‖) Nil de tali lege apud ISOCRATEM, in laudatione *Buſiridis*, ad quam Auctor nos remittit, nec alibi, quod ſciam: immo de illa ſilere video eos, qui ex profeſſo mores, & leges *Ægyptiorum* collegerunt, e. g. BOECLERUM, *Tom.* II. *Diſſert.* XXIII. MARSHAMUM, in *Canone Chronico*, &c. Occaſionem errori dederunt verba iſta, οὐδ᾽ εἰς τοὺς παῖδας ἀναβάλλεσθαι τὰς τιμωρίας &c. quæ leguntur *pag.* 226. C. *Ed. H. Steph.* Sed ubi agitur de vindicta divina, quam putabant *Ægyptii* non differri, ut poſteri demum illam experirentur. *J. B.*

GRO-

ut [b] prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere, [28] + nefas habitum ſit (mm) Ægyptiorum, Græcorum (nn), & [c] + Romanorum legibus.

XV. Quod ſi injuſtæ + leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injuſtior ſane + lex [l] Perſarum, & Macedonum, [d] [29] devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant, + triſtiores perirent, ut Curtius [m] loquitur: cujus legis diritate exſuperari leges omnes, ſcripſit [e] + Ammianus [n] Marcellinus. *l Dan. VI, 24. Juſt. lib. X. c. 2. m Lib. VIII. c. 8.*

XVI. Illud tamen eſt notandum, ſiquid habeant, aut exſpectare poſſint perduellium liberi, [30] + in quod jus proprium ſit non ipſis, + ſed populo, aut regi, id auferri ipſis poſſe + jure quodam dominii, [31] cujus tamen uſus + ſimul in pœnam redundet eorum, qui peccaverint. Huc refer quod (oo) Antiphanis ut proditoris poſteri ἄτιμοι ἐνεγράφησαν, narrante Plutarcho, id eſt [f] *honoribus prohibiti ſunt*, ut Romæ liberi + a Sulla proſcriptorum. Sic in dicta Arcadii lege [o] illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores*, *ad* [32] *nulla ſacramenta perveniant*. + Servitus autem quomodo, & quatenus in liberos ſine injuria tranſeat, [33] alibi a nobis eſt explicatum. *n Lib. XXIII. c. 6.* *o L. 22. C. De Pœn.*

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, + idem aptari poteſt & ad [34] populum + vere ſubditum + (nam [35] qui ſubditus non eſt, + ex ſua culpa, id eſt ex negligentia, puniri poteſt, [36] + ut diximus), + ſi quæratur, an is populus malo poſſit affici ob regis, aut rectorum facinora: non jam quærimus, [g] + ſi ipſius populi conſenſus acceſſerit,

GROTII.

b *Prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere, nefas habitum*] Laudat *Philo* libro de humanitate, (*pag.* 710.)

c *Romanorum*] L. Imperator Adrianus, 18. D. *de ſtatu hominum.* l. prægnantis, 3. D. *de pœnis.*

d *Devovens & propinquorum capita*] *Philo* morem eſſe tyrannis, dixit, cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide *Herodianum* libro III. & exemplum Mediolanenſe occiſo Galeatio apud *Bizarum* lib. XIV. [Locus *Philonis* legitur *Lib.* II. *De ſpecialib. Legg.* pag. 802. D. ſed inſpicienti patebit, ſenſum ejus valde mutatum fuiſſe ab Auctore noſtro. Ille etiam, aut exſcriptor, ſine dubio poſuit heic *Herodianum*, apud quem nil huc faciens reperitur, pro HERODOTO, qui *Lib.* III. *Cap.* 119. narrat, *Intaphernem*, cum liberis, & univerſa familia, capite damnatum fuiſſe à *Dario*, ſecundum *Perſarum* morem. *J. B.*]

e *Ammianus Marcellinus*] *Abominandas* leges vocat. Vide & *concilium Toletanum* IV.

f *Honoribus prohibiti ſunt*] Simile reperies in C. in quibuſdam, 12. *De Pœnis.* (DECRETAL. V. 31.)

GRONOVII.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri juſſum, donec pepererit, fœtum ediderit. l. 3. D. *de pœnis.*

29 *Devovens &*] Etiam ſupplicio deſtinans.

30 *In quod jus proprium*] Quod beneficio, aut indulgentia principis in eos collatum ſit.

31 *Cujus tamen uſus*] Quod dum exercet princeps, aut populus, incommodum aliquod ſentiat in hæredibus ſuis is, qui peccavit.

32 *Nulla ſacramenta*] Nullum militiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, 5. 29.

34 *Populum vere ſubditum*] Cujus, & in quem omne jus habet princeps.

35 *Qui ſubditus non eſt*] Regem, vel principem habet legibus alligatum, aut reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] *Num.* 2.

(mm) Vide DIODORUM SICULUM, *Biblioth.* Lib. I. Cap. 77. *J. B.*

(nn) Præter Hiſtoricum Græcum, modo laudatum, vide PLUTARCHUM, *De ſera Numinis vindicta*, pag. 552. D. *Tom.* II. *Ed. Wech.* & ÆLIANUM, *Var. Hiſt.* Lib. V. Cap. 18. *J. B.*

(oo) Ita omnes Editiones: ſed legendum *Antiphontis.* Vide locum PLUTARCHI, *Vit. X. Rhetor.* pag. 833. A. Tom. II. *J. B.*

GRONOVII.

g *Si ipſius populi conſenſus acceſſerit*] *Philo de* Ægyptiis regis ſubditis Abrahami tempore, (*De Abrah.* pag. 363. D.) παραπέμψαντες δὲ τῆς τιμω-

ρίας

ceſſerit, + aut factum aliud, quod per ſe ſit pœna dignum, + ſed agimus [37] de eo contactu, qui ex natura oritur ejus corporis, cujus caput eſt rex, membra cæteri. + Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia confecit, & quidem, ut David cenſet, innocentem; ſed Deus in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum.

2. Interim hæc pœna erat + non populi, ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor [p] Chriſtianus, *πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ·* + *acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium id, quod populis infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis, qui manu peccavit, [38] in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus [q], non aliter id, ait, accipiendum, quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat, + jam antea diximus.

p *Quæſt. ad orth.* 138.

q *De ſera Num. vind.* p. 559. E.

XVIII. + Idem dicendum de ſingulis, qui non conſenſerunt, malo afficiendis circa ea, quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

XIX. Hæres vero cur [39] + de cæteris debitis teneatur, [h] + de pœna non teneatur, ſicut a Paulo juriſconſulto ſcriptum eſt, [r] *ſi pœna alicui irrogatur, receptum eſt* [40] + *commentitio jure, ne ad hæredes tranſeat,* + vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert, non in meritis, + quæ ſunt mere perſonalia, [i] ſed [41] in bonis, quibus ut cohærerent ea, quæ alicui debentur + ex ipſa rerum inæqualitate, + ſimul cum dominio fuit introductum.

r *L. 20. D. de pœnis.*

Dion

ρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ συναινεῖν μονονοὺ συγκεχειρουργηκότων τὸ ἀδίκημα· ſenſit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus eſſet ſuper injuſte facto, ſed omnes laudando pene & ipſi illud feciſſent. Joſephus, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: *μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τοὺς πέραν Εὐφράτου τόπους, ὅτι τοῖς τοῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολούθησε· particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, ſparſuſque per loca tranſeuphratenſia exſulabit, quod impietati regis ſocium ſe fecerit.* (Ant. Jud. Lib. VIII. Cap. XI. §. 1. *Ed. Hudſon.*)

h *De pœna non teneatur*] *Maimonides* titulo, [illegible], c. VII, ſectione 6. *Gemara* Baba Cama cap. X. §. 1.

i *Sed in bonis*] Vide *concilium Toletanum* VIII, In cauſa Recceswinthi vide quæ ſupra hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla eſt perſona, quæ ad vicem ejus, qui e vita emigraverit, propius accedat, quam hæres, ut *Cicero* ait ſecundo de legibus, (cap. 19.)

GRONOVII.

37 *De eo contactu*] De caſu, in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus eſt illius capitis, quod peccavit. (Ex illa interpretatione patet, Virum Doctiſſimum heic legiſſe *contactu*, ut nos repoſuimus in ipſo contextu, ex Editione primâ, & illâ anni 1632. non autem *contractu*, quod in præcedentes Editiones dudum irrepſerat, & planè alienum eſt à ſenſu Auctoris. Editores vocem *contactus*, pro contagione ſumtam, non intellexerant: quamquam illius exempla reperiantur apud TACITUM, non uno loco, & SENECAM, ut patet ex Additamentis GRÆVII ad FABRI *Theſaurum*, Edit. 1710. *J. B.*)

38 *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato, & invento, inſtituto, introducto a legum latoribus. [Difficile ſatis eſt definire, quid intelligat *Paullus*, dum illud *jus commentitium* vocat. Vide A. FABRUM, *Juriſpr. Papinian.* Tit. 1. Princip. II. Illat. 5. MARC. LYCKLAMAM, *Membran.* 1. 9. JAC. GOTHOFRED. in *L.* 1. *De Regg. Jur.* pag. 5. Cl. SCHULTING. *Juriſprud. Ante-Juſtin.* pag. 675. col. 1. *init.* Expendi etiam poteſt nova interpretatio, quæ legitur in *Actis Eruditorum Lipſienſibus*, ann. 1714. pag. 555. ubi vult Auctor. Clar. WÆCHTLERUS, jus *commentitium* eſſe, quod ex notione quadam communi oritur. *J. B.*]

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuſcum ut ſubirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus, in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipſum reſedit, quam reddere debuit; accipiendum eſt, jam tum placuiſſe populis, cum diſceſſum eſt a communione rerum, & introducta ſunt privata dominia.

GRONO-

Digitized by Google

Dion Pruſæenſis [1] Rhodiaca: *ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε καθήκετο γένος. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς· quæ debuerunt majores, ea non minus debent poſteri; neque enim dicere poteſtis repudiatam a nobis hereditatem.* [1] Pag. 129. C.

XX. Et hinc ſequitur, ut + ſi ultra meritum nova quædam cauſa [42] obligationis extiterit, deberi [43] jam poſſit id, quod in pœna erat, + quanquam non proprie ut pœna. Sic + alibi poſt ſententiam, + alibi poſt litem (pp) conteſtatam, quibus rebus + vis contractus datur, + pœna pecuniaria ab hærede debebitur, + ut & ea, quæ in (qq) conventionem deducta eſt. + Jam enim nova acceſſit debendi cauſa.

GRONOVII.

42 *Obligationis*] In defuncto.
43 *Jam poſſit*] Ab hærede.

(pp) Ita Jure Civili Romanorum. Vide *L.* 26. *&* 58. *D. De Oblig. & act. L.* 139. 164. *De diverſ. Reg. Jur.* L. 3. §. 11. *De Peculio.*

(qq) Vide *L.* 47. *D. De actionib. emti, & vend.* Sed hæc eſt pœna impropriè dicta.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XXI.

VIDETUR titulus hic inutilis, quia nemo obligatur ex alterius delicto, cum pœna ſuos ſaltem teneat auctores, *l.* 22. *C pœn.* Sane, pœna eſt æſtimatio delicti, & menſura meriti, quod eſt perſonaliſſimum. At jam ſupra cœpimus dicere, quod ille quoque delinquat, qui quocunque modo cauſa eſt damni dati: adeoque propter actum, quo cauſa eſt damni, puniri omnino poteſt; is enim actus verum delictum eſt. *Vid. c.* 17 Atque de hac communicatione pœnæ hic agitur

Duobus autem caſibus quis puniri poteſt ex alterius delicto: 1 ſi ipſe eſt cauſa damni, & injuriæ factæ, uti ſi in alieno quid vel facit, vel omittit, quod faciendi, vel omittendi jus non habet: 2. ſi princeps peccat; tunc enim ſubditi tenentur ex ejus facto. *Vid. infr.* §. 2. Prioris ratio in aprico eſt; pœna enim eſt ubi injuria eſt, ad cujus reparationem tenetur is, qui eam fecit. Hinc neceſſario ſequitur, poſſe communicari pœnam cum eo, qui particeps eſt injuriæ, & qui concurrit ad patrandum actum injuſtum. Hoc enim caſu omnia requiſita delicti adſunt; eſt enim actus illicitus, quo quis facit, vel omittit in alieno, quod agendi, vel omittendi jus non habet. Si igitur hoc facto alii aliquid abeſt, vel jus ejus læſum eſt, neceſſario id reparari debet tum reſtituendo damnum, *de quo ſupra c.* 17, tum patiendo tantundem mali, quantum ipſe fecit, *de quo cap.* 20.

Cauſa

Cauſa autem damni, & injuriæ ſunt, adeoque pœna communicatur cum iis, qui 1. opem, & auxilium ferunt; 2. qui hortantur, mandant, aut conſilium dant, modo alter aliter facturus non fuiſſet; 3. qui omittunt quod facere debent; 4. qui receptu ſecuritatem delinquentibus præſtant.

Poſteriori caſu communicatio fit delicti, eoque & pœnæ, quia ſubditi ſequi judicium principis, ejusque factum operis, & opibus defendere tenentur; adeoque cauſa ſunt quo minus reparatio injuriæ a principe fiat.

Ad §. I.

1 Quam *ex ſuo delicto puniuntur*] „ Quia „ ſcilicet cauſa ſunt injuriæ, ſive faciendo, „ ſive omittendo id, quod facere debebant.

Iisdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati] „ Uti enim damnum „ datum reſtituit qui cauſa eſt damni, ita „ eadem ratione injuriam illatam luit qui „ cauſa eſt injuriæ.

Non tamen ſemper ubi damni obligatio eſt, etiam delictum eſt] „ Immo ſemper: „ nam damnum non reparatur, niſi dolo, „ vel culpa datum ſit (caſum enim præſtat „ dominus.) Jure naturæ autem omne da- „ mnum, etiam culpa leviſſima datum, in- „ juria eſt, & pœnam meretur: quanquam „ leges civiles imbecillitate humana mo- „ tæ, ſolam intentionem pœnis afficiant, „ culpam vero non niſi graviorem, & „ in pauciſſimis caſibus.

Si qua malitia notabilior acceſſerit] „ Im- „ mo jure naturæ quælibet culpa, qua jus „ alterius læditur, eſt punibilis.

Cum ad damni dati obligationem qualiscunque culpa ſufficiat] „ Dixi, etiam ad „ delicti obligationem qualemcunque cul- „ pam jure naturæ ſufficere.

Sæpe] „ Immo ſemper: nam diſtinctio „ illa inter culpam latam, levem, & le- „ viſſimam, eſt ex jure mere civili.

2 *Qui factum vitioſum jubent*] „ Vide „ *Lib.* 2. *cap.* 17. §. 6.

Qui conſenſum requiſitum adhibent] „ *d.* „ *c.* 17. §. 6.

Qui adjuvant] „ Vide *d. c.* 17. §. 6.

Qui receptum præſtant] „ Vide *d. c.* 17. „ §. 6.

Laudant, aſſentantur] „ Vide *d. c.* 17. „ §. 7.

Ex jure proprie dicto] „ Non ex charita- „ tis regula, ſeu, quod idem eſt, ex vir- „ tute. *Vid. ſupr. c.* 17. § 9.

Non vetant] „ Vid. *d. c.* 17. § 8. uti „ ſi dominus, vel pater, præſentes filium, „ vel ſervum non prohibent.

Ex ſimili jure] „ Proprie ſic dicto. *Vid.* „ *ſupr. c.* 17. §. 9.

Opem ferre injuriam patienti, non ferunt] „ *d. c.* 17. §. 8. Uti ſi cuſtodes pu- „ blico tumultu orto non accurrunt.

Qui non diſſuadent cum diſſuadere debeant] „ *d. c.* 17. §. 9.

Qui factum reticent, quod notum facere debeant] „ Vid. *d. c.* 17. §. 9.

Ex jure aliquo] „ Forte quod mea in- „ terſit. Vid. tamen *d. c.* 17. §. 9.

Si in ipſis talis ſit malitia] „ Immo ſuf- „ ficit, culpa injuriam datam eſſe; quia „ facto ſuo illicito alter cauſa eſt injuriæ.

Ad §. II.

Exemplis *res fiet illuſtrior*] „ Sciſi- 1 „ cet, materia de communicatione pœnæ.

Communitas] „ Quæritur, an univerſi- „ tas obligetur ex delictis ſingulorum? „ Negatur: quia pœna ſuos ſaltem tenet „ auctores, niſi univerſitas illa approbet „ factum ſingulorum, & impediat repara- „ tionem injuriæ.

Non tenetur ex facto ſingulorum] „ Quia „ uti delictum, ita pœna ſuos tenet au- „ ctores.

Sine facto ſuo] „ Nam ſi factum com- „ munitatis concurrit, hæc tenetur ex ſua „ injuria.

Aut omiſſione] „ Si enim communitas „ aliquid omittit, quod facere debebat, „ itidem tenetur ex hoc facto illicito.

A conſilio publico abſuiſſe] „ Querebantur „ Locri de Pleminii crudelitate, quod in „ eos tanquam rebelles ageret, cum ta- „ men culpa defectionis procul a conſilio „ publico abfuerit. Similia exempla vide „ apud *Charcellin.* 30. *c.*21. *Arrian. exped.* „ *Alex. c.* 4. *p.* 284. *Liv.* 21. 18. *l.* 6. „ *c.* 6. & 10. *l.* 8. *c.* 14. *l.* 9. *c.* 42. „ *Teſm. b.*

Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur] „ Etſi enim pater, & liberi, pro ea- „ dem perſona habeantur, ea tamen ratio „ ceſſat in delictis; nec e contrario liberi „ tenentur ex delicto parentum.

Nec

Nec dominus ex ſervi] „ Non enim eſt
„ cauſa injuriæ. Hinc meri juris civilis eſt,
„ quod dominus ex delicto ſervi civiliter te-
„ neatur, *pr. Inſt. de noxal. act.*
Nec alii, qui præſunt] „ Sic v. g. cau-
„ po non tenetur ex delicto famulorum.
Niſi aliquid in ipſis vitioſum hæreat]
„ Uti ſi non prohibent, cum prohibere poſ-
„ ſunt, vel ſi male eligunt.
2 *Quibus rectores aliorum in crimen veniunt*]
„ Adeoque Auctor hic quæſtionem tractat,
„ quando quis ex delicto eorum, qui po-
„ teſtati noſtræ ſubſunt, teneatur.
Patientia, & receptus] „ In genere di-
„ cendum, participare eos de pœna, quan-
„ do cauſa ſunt injuriæ.
Et receptus] „ De quo vide §. ſeq.
Qui ſcit delinqui, qui prohibere poteſt, & tenetur, nec prohibet] „ Adeoque qua-
„ tuor requiruntur ad hoc, ut ex delicto
„ ejus, qui poteſtati meæ ſubeſt, puniri
„ poſſim: 1. ut ſciam, delictum committi;
„ 2. ut prohibere poſſim, 3. ut tenear pro-
„ hibere; 4. ut omiſerim prohibere. *Vid.*
„ *L. 2. c. 17. §. 7.*
Cicero] „ Verba hæc reperiuntur quo-
„ que apud Marcellinum *L. 27. cap. 25.*
„ *Teſin. b.*
3 *Pro proſtituente habetur*] „ Caſus eſt,
„ ubi quis ancillam vendit ea conditione,
„ ne proſtituatur, ſi contra fiat, licitum fore
„ venditori manus injicere, & eam abdu-
„ cere. *L. 1. C. ſi manc. ita ven.* Si ven-
„ ditor ſecuta proſtitutione non abducit,
„ ſed accepta pecunia manus injectionem
„ vendidit, Hadrianus conſtituit, ut pro-
„ ſtituta libera eſſet; quia cum venditor
„ poſſit eximere, & non eximit, ipſe eam
„ proſtituere videtur. *L. 7. ff. Qui ſine ma-*
„ *num.* indeque in pœnam non eximentis,
„ venditio illa nulla declaratur.
Ipſe enim videtur dominus occidiſſe] „ Is
„ enim vera cauſa homicidii eſt, tum quia
„ mandavit fieri, tum quia ſervus aliter fa-
„ cturus non fuiſſet.
Domino ſciente] „ Ubi prohibere ſervum
„ potuit, & debuit.
4 *Ut diximus*] „ Vid. n. 2.
Facultas prohibendi] „ Aliud enim eſt,
„ auctorem eſſe ſervo delinquenti, aliud,
„ pati delinquere; quæ ſunt verba *Legis 3.*
„ *ff. Nox. act.* Hinc non tenetur dominus,
„ qui, cum ſervus noxam committeret, in
„ altera ſtetit ripa, nec prohibere potuit.
„ *L. 4. ff. nox. act.*

Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia] „ Adde *L. 3. & 4. ff. de nox. act.*
„ *l. 45. pr. ad legem Aquil.*
Ut qui prohibere potuit, teneatur ſi non fecerit] „ Nam vere cauſa eſt delicti, quia
„ prohibendo impedire & potuiſſet, & de-
„ buiſſet.
Scientiam accipi hic cum conſilio] „ *L. 4.*
„ *ff. Noxal. act.* Adeoque non ſufficit, do-
„ minum vidiſſe, ſi prohibere non potuit,
„ *ibid.*
Si dominum contempſerit] „ Adeoque non
„ obſtante prohibitione noxam commiſerit.
Quia culpa vacat] „ Non enim tunc cauſa
„ dici poteſt noxæ.
Sic parentes tenentur ex delicto filiorum]
„ Si prohibere potuerunt: uti ſi pater filium,
„ quem in poteſtate habet, patitur uxorem
„ ducere intra annum luctus: *L. 1. vt. qui*
„ *eam, &c. ff. his, qui notant. inf. l. 11.*
„ *in f. eod.* vel ſi bina ſponſalia ejus no-
„ mine, quem in poteſtate habet, contra-
„ hit. *d. l. 1. in f. l. 13. §. 1. eod.*
Quos habent in poteſtate] „ Adeoque in
„ quos prohibendi jus habent.
Non tenebuntur, niſi & ſciverint] „ Si
„ enim neſcivere, nec prohibere potuerunt;
„ adeoque ipſi cauſa actus dici nequeunt.
Scientia, & non prohibitio] „ Et præte-
„ rea prohibendi facultas.
Quæ omnia ad ſubditos pari ratione ſunt referenda] Quæritur, an ſubditi obligentur ex delicto magiſtratus? Affirmat Auctor, quia ſubditi prohibere debuiſſent; quod ſi omittunt, ipſi cauſa ſunt criminis. At fallit hæc ratio in ſubditis, qui prohibendi jus non habent. Diſtinguendum igitur eſt inter factum Principis notorie injuſtum, uti ſi ſtatum evertit, & quod dubium ſaltem eſt. *Poſteriori* caſu ſubditi neceſſario tenentur ſequi principis judicium, & factum ejus approbare, illudque pecunia, & manu ſua defendere; adeoque ſubditi participes ſunt delicti, eoque cauſa injuriæ. *Priori* caſu ſubditi non tenentur ſequi judicium principis, qui extra fines imperii agit; ſed eum prohibere poſſunt, utpote cum deſinat omne imperii jus, quod ſolum cauſa erat cur cives teneantur. Si igitur populus non prohibeat principem, tunc eorum culpa concurrit, & hactenus ex ſuo delicto tenentur

Additio.

„ Alibi jam dixi, populum etiam in in-
„ juria notoria, ſeu quæ populo notoria
„ videtur, ſequi judicium principis debere.

„ Nam ſi princeps neget notorietatem injuriæ, populus autem illam affirmet, quis judex erit? Non populus, utpote qui omne jus ſuum, omneque judicium in principem transtulit.

Veniunt enim ex naturali jure] „ Cujus ratio non conſiſtit in eo, quod is, qui ſcit, & non prohibet, teneatur ex delicto alieno: ſed quia populus ſequi judicium principis, ejusque facta vi primæ delationis approbare tenetur.

5 *Concilio communi*] „ Non vi ſummæ poteſtatis, ſed ex pacto. Vid. *ſupr. l.* 1. *c.* 3. §. 7. *n.* 2.

Ipſorum erat, cogere Agamemnonem] „ Hoc caſu, ubi imperium non uni delatum eſt, ſed communi concilio, verum eſt, hoc & potuiſſe, & debuiſſe Agamemnonem prohibere; quod cum conſilium omitteret, merito ſuæ culpæ pœnas luit.

Illorum pœnam in ſe vertit] „ In hoc caſu ſubditi non tenebantur ex delicto principis, ſed principes ex delicto ſubditorum. Alibi enim dictum eſt, non ſtatim jus belli obtinere ſi ſubditi vicino principi, vel ejus ſubditis, injuriam inferunt; ſed eo caſu requirendum eſſe principem ſubditi lædentis, ut is puniat reum. Si nolit, ipſe cauſa eſt injuriæ, & ſic & princeps, & ſubditi, ex propriis delictis tenentur.

Si ſciens patitur perpetrari] „ Quia cum prohibere poſſit, & debeat, nec tamen prohibet, cauſa eſt delicti.

Se inſciis] „ Non publico conſilio. *Vid. pr. h.* §.

Tuta] „ Adde ſupra *L.* 2. *c.* 17. §. 20.

Neque enim prohibebat] „ Cum jure imperii prohibere debuiſſet.

6 *Quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia*] „ Immo id non ex præſumtionibus dijudicari debet; ſed is, qui allegat alterum ſciviſſe, id probare, & altero id negante bello res decidi debet. Jure civili certæ regulæ, ex quibus ſcientia colligitur, ſtatutæ ſunt, quas refert *Teſm. h.*

Palam paterentur agere hoſtilia] „ Nam Scopa, & Dorimachus, regi Ætolorum Ariſtoni affinitate juncti, connivente rege, non advocata Ætolorum concione, neque expectato magiſtratuum juſſu, nec jure aliquo ſervato, Macedonibus bellum intulerunt emittendo piratas, qui navem, & vectores Macedonum ceperunt, & vendiderunt, eorum ſocios deprædarunt &c. *Polyb. l.* 4. *c.* 2. & *c.* 5. *in f.*

Et eorum, qui talia facerent, principes honoribus ornarent] „ Scopam enim, qui omnium illarum injuriarum Auctor erat, ducem non tantum elegerunt, ſed & legati munus ei decreverunt.

Ad §. III.

ALTERAM *de receptu*] „ Prima enim erat de patientia. *Vid.* §. 2. *n.* 2. 1

Ut ante diximus] „ *Lib.* 2. *cap.* 20. §. 3. §. 7. *n.* 2. §. 9. *n.* 2. §. 10.

Naturaliter cuivis exigere licet] „ Late hunc errorem refutavimus ſupra *l.* 1. *c.* 4. §. 2.

Cui nihil ſimile objici poteſt] „ Si objici ſimile poteſt, læſum eo ipſo ſuperiorem eſſe lædente, putat, *vid. l.* 2. *c.* 20. §. 3. §. 9. *n.* 2. Quod refutavimus ibidem.

Inſtitutis civitatibus] „ Auctor judicia non eſſe a natura, ſed ex pacto hominum, ſtatuit. Quod oppugnavimus ſupra *L.* 1. *c.* 4. §. 2. *l.* 2. *c.* 20. §. 7. & 8.

Aut diſſimulanda] „ Scilicet, in caſibus, quibus civitas diſſimulare poteſt; de quibus actum late eſt *l.* 2. *c.* 20. §. 21. *ſeq.* Sane, in præjudicium eorum, qui læſi ſunt, diſſimulare nequit.

Jus tam plenum] „ Ut ſcilicet civitati- 2
bus pro arbitrio punienda, aut diſſimulanda relinquerentur delicta talia.

Illis] „ Civitatibus, nimirum, earumque rectoribus.

In delictis, quæ ad ſocietatem humanam aliquo modo pertinent] „ Adeoque quæ illorum cœtum, ſeu civitatem proprie non ſpectant. In illis enim jus vindictam ſumendi non rectori tantum, ſed univerſo humano generi licere, in præcedentibus dixit. *L.* 2. *c.* 20. §. 40. *n.* 1. Quod admitti non poteſt. Nam præterea quod non exiſtat talis ſocietas humana, indeque in id, quod non eſt, delinqui non poſſit, alibi probatum dedi, diviſo humano genere in civitates, imperium coique civitati competere intra fines illius civitatis, & omnes extraneos ab eo imperio excludi. Solius ergo civitatis, ejusque rectoris eſt, imperii actus exercere; inter quos præcipuus eſt pœnas ſtatuere.

Quæ perſequi ita civitatibus aliis, &c.

jus

Digitized by Google

jus eſt, quomodo in civitatibus ſingulis actio datur popularis] Uti igitur in ſingulis civitatibus cuique ex civibus jus eſt injuriam toti civitati illatam actione perſequendi, ita in magna illa civitate generis humani cuique membro jus eſſe, ait, injuriam ſocietati humanæ illatam armis vindicandi. *Conf. l. 2. c.* 20. §. 40. At toties diximus, verum non eſſe, cuique licere injuriam aliis illatam vindicare. Actiones populares legibus Romanis introductæ ſunt, & pœna non ab actore infligebatur, ſed id ſaltem actione inſtituta petebat actor: adeoque admitti nequit quod Auctor ait, pactis demum civitatum factum eſſe ut civitas, ejusque rectores delicta puniant.

De quibuſdam delictis] ,, Quæ ſecurit-tem publicam turbant, adeoque ubi injuria ad ſingulos quoque pertinet, *tot. tit. ff. de popul. act.*

Multo minus plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas peculiariter læſa eſt] ,, Adeoque ſi cives noſtræ civitatis vicinæ civitati, vel ejus rectori injuriam inferunt, non eſt in arbitrio noſtræ civitatis punire delictum, vel illud diſſimulare; ſed ex hypotheſi Auctoris, civitas læſa jure naturæ punire reum etiam in aliena civitate poteſt: idque demum jure gentium mutatum eſſe, fingit §. *ſeq.*

Et quo proinde nomine] ,, Scilicet, propter delicta, quibus alia civitas, aut ejus rector, peculiariter læſus eſt.

Ille] ,, Scil. rector læſus.

Illave] ,, Scil. civitas læſa.

Ob dignitatem, aut ſecuritatem ſuam jus habent pœnæ exigendæ] ,, Auctor utilitatem ejus, cujus intereſt non peccatum eſſe, in eo ſitam eſſe, dixit, ne poſthac tale patiatur; *id enim tendere ad dignitatem, ac ſecuritatem, vid. ſupr. cap.* 20. §. 8. Hunc igitur pœnarum finem etiam obtinere, putat, ſi alia civitas a noſtro cive peculiariter læſa eſt: atque ideo civitati illi jus puniendi noſtrum civem competere, ait. At verum non eſt, civitatem læſam noſtrum civem punire poſſe, ſed modum procedendi in tali caſu expoſuimus in *Diſſ. proœm. IX.* §. 166. *n.* 6.

Hoc ergo jus civitas impedire non debet. ,, Immo jure impedire poteſt ne puniat civitas læſa; id enim jus tantum magiſtratui civis lædentis competit: ſi hic reparare injuriam recuſat, juſta cum illo belli cauſa eſt. *Vid.* §. *ſeq.*

AD §. IV.

SEQUITUR *ut civitas, apud quam degit qui culpæ eſt compertus, alterum facere debeat*] ,, Immo id non ſequitur ex principiis ab Auctore poſitis. Si enim quilibet extraneus jus pœnas ſumendi habet ab alterius civitatis cive, potius dicendum, hanc civitatem impedire non poſſe vindictam extranei; nec allegari poſſe, quod non expediat civitatem alteram armatam in alterius civitatis fines intrare: hic enim utilitatis prætextus, aut metus, jus natura cuique læſo quæſitum auferre non poteſt. Apparet ergo, conſilium hoc, quod gentibus Auctor ſuppeditat, eſſe ipſum jus naturæ: hoc enim jure rector civitatis requiri ab extraneo læſo debet, ut vel puniat ipſe, vel dedat; quem naturæ proceſſum non tantum in *Diſſert. proœm. IX.* §. 167. ſed & late *ſupra l.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 1. expoſui.

Pro merito puniat nocentem] ,, Quo caſu cauſæ cognitio tota eſt rectoris illius civitatis; teſt:s ei ſiſti, & ab eo examinari debent; ipſe ſententiam pronunciat. Quanquam hodie vel commune judicium conſtitui, vel arbitri eligi, vel ſaltem obſervator aliquis judicio jungi ſoleat. *Vid.* §. 6.

Aut ut eum permittat arbitrio interpellantis] ,, Quo caſu interpellans judicium format, dirigit, cauſam cognoſcit, teſtes examinat, &c. *Vid. d.* § 6.

Hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit] ,, Romani depoſcebant Demetrium Pharium, bello victum, a Philippo Macedonum rege, ad quem confugerat. *Liv. l.* 22. *c.* 33. Alexander dedi ſibi vult duces, & oratores, quorum fiducia ſæpius rebellaverant Athenienſes. *Juſt.* 11. 4. Legatus Galliæ Eliſabetham rogat, ut perduelles, ac patriæ proditores dedat. *Thuan. l.* 33. *p.* 665. Andreas Doria a Solymanno petiit, ut ſibi dedatur famoſus ille pirata Dragutes. *Thuan. l.* 7. Polus ex Anglia profugus, & a Papa ad Henr. VIII. miſſus, ab hoc dedi ſibi poſtulatus eſt. *Gratian de Caſib. illuſtr. Rubr. de Reginaldo Polo. p.*

,, *m.* 209. Laurentes dedi ſibi poſtularunt
,, propinquos Regis Tatii, qui legatos illo-
,, rum pulſarunt. *Liv. lib* 1. *cap.* 14.
2 *Sic Cæſarem Germanis*] ,, Catonem ſtudio
,, cauſæ conſilium id dediſſe, probavit Au-
,, ctor ſupra *l.* 1. *c.* 3. §. 5. *n* 4.
3 *Ut non ſtricte*] ,, Nam imperium illius
,, rectoris in perſonam civis, ejuſque actus,
,, fundatum eſt; extraneus autem nullum
,, jus in civem illum habet: neque deli-
,, ctum civis imperium tollit; omnium mi-
,, nime autem illud in læſum transfert.
Sed ut diximus] ,, Adeoque alternative.
Nec animadverterent, nec reos dederent]
,, Nam hæc quoque eſt ſpecies animadver-
,, ſionis, reos dedere.
Disjunctiva obligatio] ,, Cujus effectus eſt,
,, ut ſufficiat præſtare alterutrum. *Vid. Dd.*
,, *ad l.* 124. *ff. V. S.*
6 *Ad alteram confugere*] ,, Quia ob diſſi-
,, dium inter civitates dedi criminum rei
,, non ſolebant.
7 *Hic de deditis occurrit quæſtio*] ,, Quæ-
,, ſtionem, an dediti a ſua civitate cives
,, maneant, late explicavit B. Parens in
,, *Diſput. de poſtliminio in pace Vol. I.*
,, *Diſp. pag.* 1123. §. 13. *uſque ad* §. 28. &
,, nos explicavimus in *Diſſert. proœm. XII.*
,, §. 748. *n.* 8.
Publius Mutius] ,, Diſputantur hæc a
,, Scævola in *l. fin. ff. de legat. Larrea deciſ.*
,, *Granat.* 9. *n.* 68.
Expuliſſe ex ſua civitate videtur] ,, Idque
,, ob delictum commiſſum.
Cum aqua, & igni interdiceret] ,, Ma-
,, xime deditio, & illa interdictio, diffe-
,, runt. *Hæc* enim ſtatuitur a ſolo ſuperio-
,, re, & ſtatim effectum habet, ex quo ſu-
,, perior interdicit: *illa* autem fit conſenſu
,, civitatis, quæ læſa eſt; illi enim injuria
,, facta eſt, eique fit deditio: quæ proinde
,, ſi non vult recipere, imperfectum eſt ne-
,, gotium.
Brutus] ,, In *l.* 4. *ff. capt. & poſtl.*
Non tamen proprie] Immo ex ſola illa ratione. Deditio eſt actus inter duos, & conditio ei ineſt ſi deditus ab altero recipiatur: quamdiu igitur alter non acceptat, negotium imperfectum eſt. Atque ita argumentatur JCtus in *l.* 14. *ff. acq. poſſ.* Sane, libertas non amittitur dum civis deditur, ſed dum ab hoſte acceptatur, & ita capitur. Non enim ſervus dici hoſtium poteſt, quia non eſt in hoſtium poteſtate; in hoſtium enim poteſtatem nemo pervenit niſi occupatione, & acquiſitione hoſtili: non ergo ſola deditione, niſi acceptatio hoſtis ſequatur; uti res donata non pervenit in donatarii poteſtatem, niſi ab ipſo acceptetur. *Vid. ſup. l.* 2. *c.* 6. § 2. Quod eſt argumentum Ciceronis.

Cæterum, longe alia quæſtio eſt Scævolæ, & Bruti in *l.* 4. *capt. & poſtl.* ibi enim non quæritur, an deditus, & non receptus ab hoſte maneat civis; ſed an deditus, & *NB. ab hoſte receptus*, ſed poſtea reverſus, recipiat jus civitatis poſtliminii jure, ſi a civitate ſua non recipiatur? Quod recte negatur, quia non videtur reverſus ad limen civitatis ſuæ, ſi ab ea non recipitur.

Nam actus donationis perfectionem non habet, niſi ex duorum conſenſu] ,, Auctor
,, rationem Ciceronis refutaturus differen-
,, tiam inter donationem, & deditionem,
,, hanc ponit, quod actus donationis non
,, habeat perfectionem, niſi uterque con-
,, ſentiat; deditio autem in ſolo facto de-
,, dentis conſiſtat. Tale factum autem nul-
,, lum jus dare, vel adimere, ait, quia
,, ſaltem permittit alteri ut de dedito pro
,, lubitu ſtatuat. Si proinde altera civitas
,, conceſſo jure non utitur, deditum eo
,, eſſe loco, ait, ut a ſuo magiſtratu puniri
,, poſſit; jus civitatis enim non amitti ipſo
,, facto, ſed accedente demum decreto,
,, aut judicio.
,, At verum non eſt, actum deditionis
,, conſiſtere in ſolo facto dedentis; deditio
,, enim æque, ac donatio, requirit accepta-
,, tionem ejus, cui deditur. Sane, uti res
,, donata non tranſit in poteſtatem, ac cu-
,, ſtodiam donatarii, niſi hic acceptet; ita
,, deditus (qui in ſervitutem tranſire debet)
,, non conſtituitur in alterius dominio, niſi
,, is, cui deditur, recipiat: invito enim
,, non acquiritur, nec jus in re tranſit niſi
,, apprehenſa poſſeſſione corporali. Adeo-
,, que deditus, & non receptus, manet ci-
,, vis; priorem enim ſtatum hactenus non
,, mutavit.
Nihil aliud eſt, quam civem alterius poteſtati permittere] ,, At hæc permiſſio effe-
,, ctum non habet ſi alter permiſſione non
,, utitur. Res ergo manet in priſtino ſtatu.
Hæc autem permiſſio jus nullum dat]
,, Scilicet ei, cui deditio fit. Nam ex hy-
,, potheſi Auctoris, jus puniendi jam ei com-
,, petiit, & jure gentium executio ſaltem
impedita

Digitized by Google

,, impedita fuit ob rationes politicas. *Vid.*
,, *n.* 1. Hoc vero impedimentum ſecuta per-
,, miſſione ceſſare, ait.
Aut adimit] ,, Quia potuiſſet ſuo jure
,, punire, ut membrum magnæ ſocietatis.
Executionis tantum impedimentum tollit]
,, Senſus ergo eſt, quod jure naturæ læſo
,, ante deditionem quoque competat jus
,, puniendi; hoc jus autem exerceri non
,, potuiſſe ideo, quia lædens fuit in aliena
,, poteſtate: hoc impedimentum tolli, ait,
,, per deditionem. At cum verum non ſit,
,, læſo jus puniendi unquam competiiſſe,
,, certum eſt, per deditionem demum id
,, jus ei tribui: adeoque verum non eſt,
,, deditione illa executionis ſaltem impedi-
,, mentum tolli.
Si alter populus conceſſo jure non utatur,
erit is deditus eo loco, ut a populo ſuo,
&c.] ,, Si deditus non recipitur, manet
,, in jure, & poteſtate prioris populi, qui
,, punire civem, & reum poteſt, vel remit-
,, tere pœnam ſi caſus eſt remiſſibilis.
Quod in Clodio Corſis dedito] ,, Hic tur-
,, pem cum Corſis inivit pacem, adeoque
,, fines mandati imperii exceſſit; unde me-
,, rito qua civis ſuæ civitati pœnas dedit.
Ut multa ſunt delicta, in quibus utrum-
vis fieri poteſt] ,, Vid. ſup. *l.* 2. *cap.* 21.
,, §. 21. *ſeq.*
Jus autem civitatis non amittitur ipſo
facto] ,, I. e. ex ſola illa permiſſione civi-
,, tatis. At fallit hæc regula, quia bello ca-
,, ptus ipſo facto jus civitatis amittit, etiam
,, invita civitate.
Ut & jura, & bona alia] ,, Immo ali-
,, quando hæc quoque ipſo facto amittuntur,
,, ut ſpecificatione, perceptione fructuum
,, ex re aliena, &c.
Sed decreto aliquo, aut judicio] ,, At qui
,, hoſti deditur, ex decreto civitatis in ſer-
,, vitutem hoſti offertur; adeoque, poſita
,, ſententia Auctoris, vi hujus decreti ci-
,, vitate privaretur, quia ſervus civis eſſe
,, non poteſt. Certum igitur eſt, decreto
,, huic ineſſe conditionem ſi recipiatur,
,, adeoque deditum non amittere civitatem,
,, niſi per receptionem alterius populi actu
,, fiat ſervus. Ut proinde res ſemper ad
,, Ciceronis redeat rationem, *quod uti do-*
,, *natio, ita & deditio ſine acceptione non*
,, *poſſit intelligi.*
Hoc denique modo] ,, Et illo principio,
,, quod civitas non amittatur facto ipſo.

Et bona ſi dedita, nec accepta ſint, ma-
nebunt cujus fuerunt] ,, Vera ratio eſt,
,, quia negotium ante acceptationem eſt
,, imperfectum, & omnia manent in priori
,, ſtatu.
At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu
aliquo reverſus ſit is, qui fuerat deditus,
is civis non erit] ,, Immo erit per expreſ-
,, ſam diſpoſitionem *legis* 4. *ff. de capt. &*
,, *poſtl. rev.* ubi poſtliminium eſt in deditis.
Niſi novo beneficio] ,, Immo reverſus
,, priſtina jura recipit jure poſtliminii.
Quo ſenſu verum eſt, quod Modeſtinus de
dedito reſpondit] ,, Immo ſimpliciter id
,, verum eſt, & abſque reſtrictione.
Non tantum ad eos pertinent, qui ſubditi 8
ſemper fuerunt ejus, apud quem nunc re-
periuntur] ,, Adeoque in quos originarium,
,, & perpetuum jus habet rector civitatis,
,, a quo deditio flagitatur.
Verum etiam ad eos, qui poſt crimen
commiſſum aliquo confugerunt] ,, Vidimus
,, enim ſupra, fundatam eſſe territorii ju-
,, riſdictionem etiam in advenas, quamdiu
,, in illo territorio ſunt: adeoque rector il-
,, lius territorii in hos quoque advenas ani-
,, madvertere, vel dedere eos poteſt, &
,, debet. Exemplum refert *Gron. b.*

AD §. V.

Postquam Auctor *th.* 3. *& ſeq.* aſſe-
ruit, unicuique civitati licere alterius civi-
tatis ſubditos punire, hoc adeo verum eſſe,
ait, ut nec aſyla lædentibus proſint, ſed
neceſſario puniendi ſint ſi aliquid commiſe-
runt, quod aut ſocietati humanæ, aut civi-
tatibus aliis ſit injurioſum. At diximus, ve-
rum non eſſe unicuique civitati licere alte-
rius civitatis ſubditos delinquentes punire;
adeoque fruſtra hactenus quæritur, an hoc
jus etiam obtineat in aſylis.

Rectius quæritur, an magiſtratus punire
delinquentem in ſuo territorio poſſit, qui
ad aſylum confugit, i. e. ad locum aliquem
ſanctum, ut in ædes legatorum, in tem-
pla, in loca, quibus lege publica talis ſe-
curitas eſt promiſſa? & merito affirmatur.
Equidem negari nequit, templa, legatorum-
que ædes exemtas eſſe injuriis hominum,
& ſine maximo ſcelere violari non poſſe;
atque hinc merito loca illa ſancta, & in-
violabilia dicuntur: at inviolabilitas illa non

infert præſidium malitiæ, & refugium criminum. Sane, nec ipſorum ſacerdotum, nec legatorum ſanctimonia extenditur ad impunitatem facinorum, nedum loca ſacra, vel a legatis habita. Salomon abſtrahi juſſit ab altari Joabum, 1 *Reg.* 2. Jojada Athaliam, 2 *Reg.* 11. Meleager dux Alexandri M. in templum confugit; at loci religione tutus non fuit. *Curt. l.* 10. *c.* 9. *in fin.* Tacitus ait: *multis templis tributa ſanctitas eſt, & ut jus eſſet inviolabile. Ann. l.* 3. *c.* 62. & *l.* 4. *c.* 14. Dion in Cæſare Octavio ait, *Romanos nulli Deo unquam tribuiſſe, ut criminis cauſa ad ejus aram confugere liceret, c.* 42. Idque confirmatur exemplo aſylorum a Deo ipſo inſtitutorum, quæ toties ſecuritatem indulgent, quoties perſecutio vitium aliquod habet, vel quod innocens eſt reus, vel quod is, qui reum perſequitur, non habet jus puniendi. Immo princeps non poteſt tale aſylum ſtatuere, quo impunitas delictis conceditur, quia remiſſio pœnæ tenderet in præjudicium læſi. Idque late probat *Heigius l.* 2. *q.* 24. *n.* 44.

Neque obſtat 1. aſylum Romuli, quod impunitatem ſpe religionis dedit ſupplicibus *Dion. l.* 47. *Liv. l* 1. *Halic.* 2. 15. Reſp. Specialiſſima fuit ratio ut rempublicam naſcentem civibus augeret, & contra vicinos defenderet, adeoque excuſari poteſt ſpecie neceſſitatis publicæ. Obſtat 2. nullum fore aſylorum effectum, quia innocentes etiam in locis non ſacris contra injurias defendi debent. Reſp. Sanctimonia in eo conſiſtit, quod gravior ſtatuatur pœna in eos, qui lædunt aſyla, quæ ſpeciali ſanctione ab injuriis hominum exemta ſunt. Sed & ſpecialis effectus in eo eſt, quod vi ex loco illo extrahi non poſſint (etſi nocentes), ſed poſtulati dedi debeant.

Additio.

,, Plenius hæc explicantur a B. Parente in
,, Diſp. de immutabilitate juris naturæ *Vol.* 1.
,, *Diſp. p.* 988 §. 13. & 14. his verbis.

CUM *rerum Creator Deus adeo deteſtetur ſcelera, & crimina, inprimis homicidia, quibus nullo modo parcendum voluit, adulteria, quæ ſeveriſſime in Hebræis ſanctiſſimis punita, ut nihil magis cum eo pugnet; quis non horreat eorum morem, qui homicidis, & peſſimorum ſcelerum reis impunitatem promittunt, ac præſtant ea lege, ſi ad eorum religionem tranſeunt. Adeo invertitur divinæ voluntatis, religionumque omnis ratio, ut cum Deus ſeveriſſime juſſerit puniri ſcelera, inprimis vero prohibuerit homicidiis gratiam facere, exempla ſatis frequentia homicidarum hodieque ſint, qui profugi ad monaſteria commiſſis criminibus confugerunt, mutataque religionis pretio ſine ulla pœna dimiſſi, honoribuſque aucti ſunt; eademque religio, quæ coërcendis, & delendis ſceleribus a Deo unice conſtituta eſt, ad effrenis licentiæ, impunitatiſque mercatum adhibeatur.*

Nec minus horrendum eſt, ab iiſdem erigi in templis ſcelerum aſyla, quibus inceſtant ſacra, admittendo ſceleroſos, & debita ſupplicia fugientes; cum ea ſit ſacrorum ratio, ut inde ſeparentur, & profligentur profani, nedum ſcelerati, qui facinorum ſuorum impunitatem in ſanctimonia loci quæritant. Nihil ergo indignius, quam quod ſanctitas loci, quæ crimina quam maxime averſatur, & Deus ipſe, criminibus patrocinandis auctoritatem, ſecuritatemque præſtet. Longe melius itaque rex Salomon ſenſit, dum Joabum homicidam apud aram quoque mactari juſſit. 1 Reg. 2. v. 30.

Supplicum jura] ,, Supplicum jura dicun-
,, tur, quia ſupplices ad Deos confugiunt.
,, *Vid. Liv. l.* 27. *c.* 17. Unde differunt a
,, ſupplicibus, qui clementiam hoſtis implo-
,, rabant, & pœnam precibus evitare cu-
,, piebant. Quales ſupplices tam in pace,
,, quam in bello dari, Auctor ait *l.* 3. *c.* 11.
,, §. 3; ubi late de hoſte ſupplice agitur.

Qui immerito odio laborant] ,, Adeoque
,, qui non ex propoſito delinquunt.

Non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ, &c.] ,, Fruſtra de tali crimine quæ-
,, ritur, cum non detur ſocietas humana.

Aut hominibus aliis ſit injurioſum] ,, Quia
,, ſanctimonia aſylorum ſecuritatem præſtat
,, contra injuriam; non vero criminibus
,, indulget, vel facinorum impunitatem
,, procurat.

Ne accuſent fortunam] ,, Vid. *Gron. h.*
,, Sub fortuna autem continetur quoque
,, culpa. Nam Laco opponit fortunam dolo
,, malo, quem Athenienſes admiſerunt, dum
,, decretum fecere injuſtiſſimum de Syra-
,, cuſanis in ſervitutem redigendis. *Diod.*
,, *Sicul. d. l.*

Demoſthenis dictum] ,, Hic itidem for-
,, tunam opponit malitiæ; & ſic non exclu-
,, dit culpam.

Sapien-

Digitized by Google

Sapientiſſima lege] „ Scilicet Moſis. *Num.* 35. 6. *Deut.* 4. & 19. *Joſ.* 20.

Quibus telum manu fugiſſet] „ Verba in *Deut.* 19. *v.* 4. hæc habentur : *Hæc erit lex homicidæ fugientis , cujus vita ſervanda eſt : Qui percuſſerit proximum ſuum neſciens , & qui , &c. nullum contra eum odium habuiſſe comprobatur , ſed abiiſſe cum eo ſimpliciter in ſylvam ad ligna cadenda , & in ſucciſione lignorum ſecuris fugerit , ferrumque lapſum de manubrio amicum ejus percuſſerit , & occiderit ; hic ad unam ſupra dictam urbem confugiet , & vivet.*

Aſyla patebant] „ Lege Moſaica is , qui doloſe aliquem percuſſit , a proximis agnatis ſtatim ut invenirent , & ut apprehenderent , jugulari poterat , *Num.* 35. *v.* 19. & 21 ; modo percuſſus ſtatim mortuus fuerit , *ibid. v.* 16. *Deut.* 19. *v.* 11. Si enim percuſſus ſurrexit , & ſuper baculum foris ambulavit , innocens percuſſor fuit. *Exod.* 21. *v.* 19.

„ Cum vero ultores ſanguinis dolore ſtimulati vix examinare ſoleant , an dolo , an culpa , an caſu quis percuſſus fuerit , facile contingere potuit , ut innocens a vindice ſanguinis occideretur. Hinc utriusque , & proximi , & occiſoris ſecuritati proſpicere volens Deus , aſyla in vicinia conſtituit , quo fugere innocentes , & vindictam vindicis ſanguinis evitare poſſint. *Joſ.* 20. *v.* 3. Sane , ipſius vindicis curam habuiſſe Deum , vel exinde patet , quia ſi innocentem , & qui mortis reus non invenitur , antequam ad aſylum perveniat , in via occidat , ipſe ſanguinis reus fit. *Deut.* 19. *v.* 6. 10. Hinc ſi homicida in locum aſyli ſe recepiſſet , cauſa inter vindicem ſanguinis , & occiſorem , præſente populo ventilabatur. *Num.* 35. *v.* 12. & 24. *Joſ.* 20. *v.* 4. 6. & 9.

„ Si cauſa cognita apparebat , fugitivum *dolo* alterum percuſſiſſe , ſeniores arripiebant reum de loco effugii , eumque tradebant in manus vindicis ſanguinis , ut morti traderetur , *Deut.* 19. *v.* 12. ab altari avellebatur ut moriatur , *Exod.* 21. *v.* 14. etſi is , qui percuſſus eſt , ſervus fuerit. *Exod.* 21. *v.* 20. & 21. Ultor ſanguinis remittere vindictam non potuit , nedum pretium accipere , *Num.* 35. *v.* 31 ; expiari enim ſanguis non potuit , niſi viciſſim effuſo ſanguine rei , *Num.* 35. *v.* 33. *Deut.* 19. *v.* 13 : adeo ut remiſſa a vindice pœna , judicia ordinaria ſucceſſerint , *Selden. de jur. nat. L.* 4. *c.* 1. & 2.

„ Si *culpa* , vel *caſu* homicidium factum , & percuſſor nolens , *Deut.* 4. *v.* 42. *Num.* 35. *v.* 11. & 15. neſciens , *Deut.* 19. *v.* 4 *Joſu.* 20. *v.* 3 , fortuito , & abſque inimicitia , *Deut.* 19. *v.* 4 & 5. *Num.* 35. *v.* 11. 15. 22. & 23 , alterum occidiſſe probatur , adeoque ſi Deus ipſe læſum in manus occiſoris tradidiſſe videtur , homicida liberabatur de ultoris manu , & ex decreto populi reducebatur in urbem , ad quam confugerat , ea tamen lege , ut ibi maneret usque ad mortem magni ſacrificatoris , *Num.* 35. *v.* 25. *Joſu. c.* 20. *v.* 6. & ſeniores interim ei dabant habitationem , *Joſ. c.* 20. *v.* 4. Si proinde extra fines habitationis inveniretur percuſſor , impune ab ultore ſanguinis occidi potuit , *Num.* 35. *v.* 16.

„ Quid ſi appareat , *caſu* alterum percuſſum eſſe , merito quæritur , an percuſſor exilio mulctari , & ſi fines aſyli egreditur , a vindice ſanguinis occidi potuerit? Equidem id ſtatui lege Moſaica videtur ; nam lex illa præciſe loquitur de occiſore , qui *nolens* ſanguinem fuderit , *Num.* 35. *v.* 11. & 15. *Deut.* 4. *v.* 42. qui fortuito , & absque odio , ac inimicitia id fecerit , *ibid. v.* 22. & exemplum affertur in eo , qui cum amico in ſylvam ad ligna cædenda abiit , & cui in ſucciſione lignorum ſecuris fugit manu , ferrumque lapſum de manubrio amicum percuſſit , & occidit. *Deut c* 19. *v.* 4.

„ At verior eſt ſententia , hanc legem ſupponere *culpam* ejus , qui alium occidit , adeoque formulas illas opponi ei , qui *ex propoſito* ſanguinem alterius effundit. Nam *culpa* quoque pœnam meretur , adeo ut illa aliquando ad mortem extendi potuerit , exemplo , quod occurrit *Exod.* 21. *v.* 29. Sane , ſi quis *culpa* occidit , caſus ille provideri potuit , & debuit : factum igitur eſt illicitum , quod talionem meretur ; talio autem ab ipſo numine exilio menſuratur. Confirmantur hæc ex ipſa juſtitia divina : nulla enim ratio dari poteſt , cur homo , cui nihil imputari poteſt , adeoque qui nihil mali egit , exilio mul-

„ ctari ,

Digitized by Google

„ ctari, & ſi fines aſyli egreditur, occidi
„ poſſit. Rabbinorum ſententia eſt, Senio-
„ res talem percuſſorem liberum declaraſ-
„ ſe, & percuſſorem dimiſſum fuiſſe. *Vid.*
„ *Selden. jur. nat. l.* 4 *c.* 1. & 2.

„ Cæterum, vix exſtant exempla, ubi
„ vindices ſanguinis privata auctoritate pœ-
„ nas a reo ſumſere, quia facultas illa
„ admodum reſtricta fuit, indeque metu
„ ne excedant in vindicta, & ipſi ſan-
„ guinis rei fierent, deterrebantur: totius
„ igitur duxere, officium judicis im-
„ plorare.

Servis quoque perfugium dabatur] „ Vid.
„ *inf. l* 3. *c.* 7. §. 8. ubi locum *Deut.*
„ 23. *v.* 15. & 16. *explicabimus.*

*His ne ipſum ſanctiſſimum Dei altare pa-
trocinabatur*] „ Sed cauſa cognita, &
„ ſententia deſuper lata, reus tradeba-
„ tur vindici ſanguinis. *Deut.* 19. *v.* 6.
„ Exempla retulit B. Parens *initio hujus* §.

Nec aliter Græci antiquiores] „ Pauſanias
„ Græciæ proditor confugiens ad aſylum
„ fame expugnatur. *Thucyd. l.* 1. *Add.*
„ *eund. l.* 4. *p. m.* 261.

Satis ſe purgaverat] „ Vid. *Gron. h.*
„ At bene notandum eſt, exemplum hoc
„ æque, ac ea, quæ Auctor in notis af-
„ fert, non pertinere ad eos, qui ad
„ aſylum confugiunt; ſed exempla illa lo-
„ quuntur de his, qui ad extraneam ci-
„ vitatem profugiunt: & quæritur, an ci-
„ vitati cives reclamanti dedi debeant?
„ Hoc caſu vel dedi debent omnino, vel
„ cauſa cognoſci ab eo, ad quem confu-
„ giunt: quod ultimum ab Achivis fa-
„ ctum eſt.

2 *Ara miſericordiæ*] „ Hæc ſaltem eis,
„ qui vel injuria vim patiebantur, vel ſi-
„ ne propoſito mali aliquid patrabant, ſe-
„ curitatem præſtabat. Unde Calliſtratus,
„ qui ſpe impunitatis ad eam confugiebat,
„ criminis pœnam paſſus eſt, referente Au-
„ ctore: de ara illa miſericordiæ vide
„ *Diod. Sicul. l.* 13. *Statium Thebaid.* 12.
„ *Claud. bell. Geld. Alex. ab Alex. Gen.* 1.
„ *c.* 13. *apud Teſmar. h.*

Bonitas civium Athenienſium] „ Quam
„ etiam laudat Juſtinus *l.* 2. *c.* 4.

3 *De maleficis*] „ i. e. Qui ſcelus commi-
„ ſerunt, & ad aram profugerunt.

Ut ceremonias Deum] „ Vid. *Gron. h.*
„ Loquitur autem Tacitus de iis, qui ad
„ ſtatuas principis confugiebant. *Vid. l.* 28.
„ §. 7. *ff. pœn.* Deciſa hæc res eſt in *Nov.* 17.
„ *c.* 7. ibi: *Neque homicidis, neque adul-*
„ *teris. neque virginum raptoribus delin-*
„ *quentibus terminorum cuſtodies cautelam;*
„ *ſed etiam inde extrahes, & ſupplicium*
„ *eis inferes, &c. Templorum cautela non*
„ *nocentibus, ſed læſis datur a lege; &*
„ *non erit poſſibile, utrumque tueri cau-*
„ *tela ſacrorum locorum, & lædentem,*
„ *& læſum.* Tiberius ſuſtulit morem aſy-
„ lorum. *Suet. Tib. cap.* 37. Add. *Selde-*
„ *num de J. N. l.* 4. *c.* 2. *Alex. ab Alex.*
„ *Gen. dier. l.* 3. *c.* 20.

Inſtar Deorum eſſe] „ Quorum quippe
„ imaginem gerunt.

Tales ergo aut puniendi, aut dedendi] 4
„ Hoc enim eſſe in arbitrio ejus civitatis,
„ ad quam confugiunt rei, dictum eſt §. 4.

Aut certe amovendi] „ Ego id non
„ ſufficere, puto. Nam is, cui injuria fa-
„ cta eſt, ad ejus reparationem agere po-
„ teſt, requirendo magiſtratum ejus, qui
„ injuriam fecit; & cum magiſtratus offi-
„ cium ſit jus reddere, non poteſt dici
„ officio ſuo ſatisfeciſſe ſi reum amovet:
„ non enim hoc modo injuria reparatur.

Circa ea demum crimina uſurpatur] „ Ita
„ Patkul a rege Sueciæ ſub prætextu, quod
„ in ſtatum publicum commiſerit, poſtu-
„ latus, a rege Poloniæ deditus eſt. E
„ contrario Knigt Anglus a Brabantinis
„ dedi noluit, etſi inſtante acerrime re-
„ ge Angliæ. Neque Solimannus piratam
„ Dragut Andreæ Doria dedere voluit.
„ *Thuan. l.* 7. *p.* 153. Hinc etſi aliquan-
„ do remitti rei hodie ad forum delicti ſo-
„ leant, id tamen ſaltem eſt urbanitatis.
„ *Gail. de pace publ. l.* 1. *c.* 16. *n.* 30.
„ *Carpz p.* 3. *qu.* 110 *n.* 54. *Sand. deciſ.*
„ *Friſ.* 1. *t.* 1.

*Minora mutua diſſimulatione tranſmitti
invaluit*] „ Immo nec in majoribus, nec
„ in minoribus criminibus remiſſio eſt,
„ vel olim fuit, neceſſitatis. Sed & olim,
„ & hodie moris eſt, aut dedere talem
„ reum, aut punire.

*Niſi fœderis legibus propius quiddam con-
venerit*] „ Tale pactum inter Electores
„ Brandenburgicos, & Duces Pomeraniæ,
„ refert *Teſmarus h.*

Recte recipi, ac defendi] „ Ponamus,
„ piratam, qui pluribus gentibus injuriam
„ fecit, ſe certi cujusdam regis poteſtati
„ ea

„ ea lege ſubiicere, ne ulli eorum, quos læſit, dedatur, addita promiſſione, ſe quoque inpoſterum ab omni deprædatione deſtiturum. Auctor putat, hoc caſu piratam aliis eum ad pœnam depoſcentibus dedi non debere; quia negotium humani generis utiliter geritur, dum pirata hoc pacto, cum aliter non poſſit, a maleficiis revocatur.

„ Ego talem quoque prædonem ad inſtantiam ejus, qui injuriam ab eo paſſus eſt, dedi, vel puniri debere, omnino exiſtimo; quia reparari injuria debet, eaque lex naturæ eſt. Neque allegari poteſt, utiliter per receptionem piratæ geri negotium humani generis, quia pauciſſimæ, & vicinæ ſaltem gentes piratæ illius injuriæ expoſitæ ſunt, adeoque negotium hoc generis humani plane non eſt. Sane, promiſſio piratæ de non ulterius delinquendo jus puniendi læſis auferri nequit; & cum Auctor id fateatur circa reparationem damni, eadem ratio obtinebit circa pœnas.

Pœnam quod attinet] „ Nam quod rei ablatæ reſtitutionem attinet, omnino obligatus manet iis, quibus injuria abſtulit. Nos idem obtinere, diximus, in pœna, quia injuria aliis facta reparari naturali ratione debet per paſſionem tantundem mali, quantum fecit.

Interim dum de cauſa iuſtitia cognoſcitur, defendi ſupplices] „ Dixit Auctor, populum non præciſe teneri ad dedendum, § 4. *n.* 3; ſed vel ad dedendum, vel puniendum. Poſteriori caſu cauſa prius cognoſci debet, quia populus judicis officio fungitur; & quamdiu reus declaratus per ſententiam non eſt, ab eo, ad quem confugit, contra vim poſtulantis defendi debet, *d.* §. 4. *in pr. ibique not.* Exemplum eſt apud *Livium lib.* 23. *cap.* 10. ubi Magius, qui ab Hannibale vinctus ad ſtatuam regis Ptolemæi confugit, cauſa cognita liberatus fuit: quo jure, alibi vidimus.

Jus impetrabis] „ Cauſa cognita jus tibi dicetur.

Vi quidem hinc non abſtrahet] „ Sed interim, & pendente proceſſu, contra vim tuam defendetur.

2 *Non ſit vetitum jure naturæ, aut gentium*] „ Si enim crimen eſt jure naturæ vetitum, (jus gentium non agnoſcimus) dijudicari res debet ex principiis juris naturæ, i. e. ex ſola ratione.

Res dijudicanda erit ex jure civili populi] „ Nam cum delictum commiſſum ſit contra leges loci, unde profugit, illud teparari debet juxta leges ejuſdem loci.

Ad §. VII.

A u t *veteribus*] „ i. e. Qui originarie, 1 & perpetuo nobis ſubjecti fuere, & ad alios confugerunt. *Vid.* §. 4. *n.* 8.

Aut advenis] „ Qui aliis ſubjecti fuere, & profugi ad nos ſe recipiunt *d. n.* 8.

In rectores tranſeat] „ *Vid.* §. 2. *n.* 2. Quod fit ſi vel dedere reum, vel punire eum recuſent.

Viciſſim a ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit] „ Confundit Auctor tres quæſtiones: 1. an ſubditi teneantur ex culpa principis? quod ſupra §. 2. affirmavimus: 2. an teneantur ſubditi ſi juſſu principis mali quid egerunt? & affirmatur, quia tunc ex proprio quoque delicto tenentur: 3. an ſinguli ex delicto civitatis teneantur? Diſtinguendum hic eſt, an publice factum illud, quo injuria infertur, approbetur; tunc enim pars minor quoque tenetur ex facto majoris partis ad injuriæ illius reparationem, quia tota civitas reparare debet. Si ſinguli delinquunt, etſi plures ex civitate, reliqui non tenentur, quia civitas non fecit injuriam, ſed ſinguli.

Si in crimen ſubditi conſenſerint] Uti ſi impedire potuerunt, & debuerunt, uti debent ſi notoria ſit injuria: ſi vero dubia eſt injuria, ſubditi tenentur judicium regis ſequi, ac illud opibus ſuis, & operis tueri; adeoque tunc conſenſiſſe in crimen cenſentur.

Additio.

„ Alibi jam diximus, diſtinctionem inter injuriam notoriam, & non notoriam, effectu carere: quid ſi enim princeps neget injuriam notoriam eſſe, quis judex erit? Sane, ſubditi, qui omne ſuum judicium in principem tranſtulerunt, factum ejus ſemper defendere tenentur; adeoque ex injuria ejus obligantur.

Imperio] Si tamen reſiſtere huic imperio non potuere, delictum ſolius principis eſt.

Additio.

„ Diximus, judicium ſemper eſſe principis, in quem populus omne jus ſuum contulit.

Aut ſuaſu] „ Tunc enim ultro faciunt, & ſic ex proprio facto illicito tenentur.

2 *Ad ſingulos, qui conſenſerunt*] „ Non autem conſenſere ſinguli, niſi 1. convocatis ſingulis membris, 2. delinquendi conſilium publice initum ſit. Non ergo ſufficit, ſono tubæ, vel campanæ, convocatos cives, & hoc modo delictum commiſſum eſſe, *Menoch. arbitr. caſ.* 598. *n.* 5; probari enim tunc debet, cives ſingulos actu deliquiſſe.

Non ad eos, qui aliorum ſententiis victi ſunt] „ Quia non ſunt cauſa injuriæ. Si tamen illi, qui contradixere publicis edictis, poſtea hæc exequuntur, tenentur ex hoc facto illicito: quanquam generoſi hoſtes parcere illis ſoleant; uti exemplo Antenoris, & Æneæ conſtat. *Liv. l.* 1. *c.* 1. *Add. notata ad rubr. ab hinc ſextam.*

Diſtincta enim ſunt pœna ſingulorum, & univerſitatis] „ Bene Auctor diſtinguit inter pœnas univerſitatis, & inter pœnas ſingulorum: pœnæ univerſitati inflictæ etiam ſingulis nocent, uti ſi civitas diſſolvitur, ſi judicia, leges, mœnia, &c. ei auferuntur: hic ſingulis quoque præjudicium fit; quod in nocentibus eſt pœna, in innocentibus calamitas At ſingulis inflictæ pœnæ aliis non debent nocere, qui criminis non ſunt participes.

Eſt mors] „ Quæ omnia jura perſonæ tollit.

Mors civitatis everti] „ Quia per everſionem omnia jura civitatis tolluntur.

Velut morte finiri] „ Cum enim omnia jura civitatis intereant, etiam uſusfructus tollitur.

Singuli in ſervitutem, &c.] „ *Vid. ſupra L. II. c.* 9. §. 6.

Exceptis his, qui decreto exuendæ ſocietatis contradixerant] „ Quos vide apud *Plutarch. in Alex.* Teſtatur Arrianus, Pindari familiam exceptam fuiſſe, item Sacerdotes, & Macedonum hoſpites. *Vide Plin.* 7. *hiſt.* 29. De Capua vide non diſſimilia apud *Liv.* 26. 33.

Servitutem civilem in provinciam redacta] „ *d. c.* 9. §. 6.

Singuli ſua bona amittunt confiſcatione] „ Adeoque ſervitus illa civilis non infert privationem bonorum ad ſingulos ſpectantium, ſed ea demum tolluntur confiſcatione.

Civitati adimi ſolent quæ habet communia] „ Exempla punitarum civitatum exhibet *Menoch. arb. caſ.* 598. *n.* 27. Ita Antiochenſibus inſignia, & ornamenta publica abſtulit Marcus Vulcatius in Avidio Caſſio. Idem fecit Severus Byzantinis. *Herodian.* 3. 6. Cæſar Pragenſes omnibus privilegiis, immunitatibus, tribuum, & ſocietatum juribus, juriſdictione, &c. privavit. *Thuanus l.* 4. *ad ann.* 1547. *p.* 83. Ita Burdegalenſes privilegiis omnibus, decurionatu, concilii, ac ſigilli jure, juriſdictione, pecunia communi, poſſeſſionibus publicis, &c. mulctatos legimus apud *Thuan. l.* 5. *p.* 105.

Ea amittant, quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt] „ Quia ſinguli non peccaverunt, ſed univerſitas. 3

AD §. VIII.

AN *pœna ob delictum univerſitatis ſemper exigi poſſit*] i. e. An obligatio reparandi etiam ad ſucceſſores univerſitatis tranſeat? Equidem de *reparatione damni* id indubium eſt, quia hactenus non tantum civitas obligatur, ſed & territorium; adeoque hæc obligatio non deſinit etſi ſinguli cives mutentur: adeo ut licet unus tantum ſuperſit civis, tota obligatio in eo hæreat, niſi vel civitas ipſa tollatur; de quo late egimus ſupra *c.* 9. §. 3. *ſeq.* 1

At de *pœna*, ſeu de *talione*, aliud dicendum. Nam quando de pœna *univerſitatis* agitur, omnino ea nocet ſucceſſoribus, quia pars ſunt ejus civitatis, quæ deliquit. Si vero *ſinguli* puniendi ſunt, tunc nocentes ab innocentibus probe ſunt diſtinguendi: & horum ſucceſſores neque ex ſuis bonis tenentur, neque iis ſervitus imponi poteſt.

Quia idem corpus manet] „ Quanquam particulis ſuccedentibus. Singuli enim non debent, ſed corpus, quod non mutatur, etſi aliæ perſonæ corpus id conſtituant. *Vid. l.* 76. *ff. Jud.*

Quædam non niſi derivatione a ſingulis] „ Quæ

Digitized by Google

„ Quæ non proprie corporis totios ſunt,
„ ſed ideo corpori tribuuntur, quia pluri-
„ bus civibus ea qualitas propria eſt.
Singulis ut animum habentibus] „ i. e.
„ Propoſitum delinquendi.
Quem univerſitas per ſe non habet]
„ Quia non decreto publico delictum com-
„ miſſum eſt.
Extinctis ergo illis, per quos ad univer-ſitatem meritum deducebatur, ipſum quoque meritum extinguitur] „ Quia corpus,
„ & univerſitas non peccavit, neque hæc
„ propoſitum delinquendi habuit: adeoque
„ culpa fuit ſingulorum, quibus extinctis
„ pœna ceſſat.
Quod nemo ſuperſit eorum, qui deliquerunt] „ Loquitur de pœnis ſingulis, non
„ univerſitati infligendis. Univerſitas enim
„ jam ſatis punita erat interdictione thea-
„ tri, &c. *Vid. §. præc. n. 3.*
2 *Cum pridem interiiſſent qui in Græcos peccaverant*] „ Inquirendum ſaltem eſt,
„ an Græci quoad præſens bellum juſtam
„ habuerint cauſam, quod nemo negatu-
„ rus eſt, cum Perſæ vi, & clam liber-
„ tati Græcorum eo tempore inſidiarentur.
„ *Curt. ex edit. Freinsh. L. 1. c. 8.* Ale-
„ xander igitur jure victoriæ in urbes vi-
„ ctas eo magis quævis ſtatuere potuit,
„ quod Perſæ eodem jure in præcedenti-
„ bus bellis uſi erant. *Curt. l. 3. c. 10.*
„ Hinc alibi ait, imperium ſibi a Græcis
„ delatum eſſe ut & novas, & antiquas
„ injurias vindicet. *Curt. l. 2. c. 2. ex ſup-*
„ *plem. Freinsh.*
De excidio Branchidarum] „ Dixi jam,
„ hoſtem in victos pro lubitu ſtatuere poſ-
„ ſe: adeoque cum jus vitæ, & necis,
„ in deditos Alexander quæſiverit, jure
„ in Branchidas ſævire potuit, inprimis
„ cum injuria ab eorum anteceſſoribus pa-
„ triæ illata acceſſerit.
In ultionem eorum, quæ Athenis Perſæ fecerant] „ Voluit enim Alexander Perſa-
„ rum facinus ulciſci, qui cum in Græ-
„ ciam veniſſent, Athenas ſubverterant,
„ templaque incenderant, aliaque multa
„ in Græcos perpetraverant. *Arrian. cit.*
„ *ad marg. l.*
At mihi non videtur hoc prudenter egiſſe] „ Hinc etiam Parmenio diſſuadebat
„ *d. l.* Sed & ipſum Alexandrum poſtea
„ ex India reverſum facti pœnituit. *Ar-*
„ *rian. l. 6. p. m. 145.* Merito igitur ait
„ Arrianus, minus prudenter id peractum
„ eſſe: nam jure omnino id fieri potuit.
Agathoclis] „ Qui civitatem Uticam ſi-
„ bi rebellem excidio punivit. *Diod. Si-*
„ *cul. l. 20. p. m. 680.*
Plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertuliſſe] „ Agathoclem natura facetum, & 3
„ geſticulatorem fuiſſe, teſtis eſt Diodorus
„ Siculus, *d. l. p.* 683. Ad has facetias
„ quoque referenda videtur hæc reſponſio.
„ Vera belli cauſa erat, quod Itacenſes
„ rebellaſſent, *d. p.* 680.
Poſt tres hominum ætates] „ Præſcri-
„ ptio jure gentium non datur: adeoque
„ vindicari ſemper injuria ab univerſitate
„ illata poteſt, niſi pace de injuria illa
„ tranſactum fuerit.
Nec procedit] „ Recte Auctor ait, pro-
„ bari ejusmodi facta non poſſe prætextu
„ vindictæ divinæ, quaſi ad exemplum Dei
„ poſteri ab homine quoque puniri poſſint.
„ Nam 1. id periculoſum admodum eſſe,
„ merito ait *Puſend. l. 8. c. 3. §. 23.* Sa-
„ ne, 2. cum omnes homines peccent,
„ eadem ratione jure talionis aliæ gentes
„ a nobis quoque pœnas ſumere ob deli-
„ cta tum propria, tum parentum noſtro-
„ rum, poſſent.
Aliud enim eſt jus Dei, aliud hominum]
„ Quod late explicavimus *ſupra l. 1. c. 1.*
„ *§. 10. n. 5. &* 6. Nam homo homini
„ jus a Deo conceſſum auferre nec ob
„ delictum anteceſſorum poteſt: at Deus,
„ vi dominii ſibi reſervati, pro lubitu ca-
„ lamitates hominibus inferre etiam ſine
„ eorum culpa poteſt, nedum ob peccata
„ parentum.
Neque ſi æquum eſt] „ Plutarchus hoc
„ argumento utebatur, ut probet, poſte-
„ ros ob delicta parentum puniri poſſe;
„ quia præmia quoque iis ob merita pa-
„ rentum tribui ſolent. Seneca *de beneſ.*
„ *l. 4. c. 31.* ait: *Excuſare hoc loco Deos*
„ *volo: Quid ſibi voluit providentia, quæ*
„ *Aridæum regno impoſuit? illi putas hoc*
„ *datum? patri ejus datum eſt, & fratri.*
„ *Quare C. Cæſarem orbi terrarum præfe-*
„ *cit, hominem humani ſanguinis avidiſ-*
„ *ſimum? Quid ergo tu illi hoc datum*
„ *exiſtimas? patri ejus Germanico datum,*
„ *datum avo, proavoque, &c.*
Beneficii enim talis eſt materia, ut in quemvis conferri ſine injuria poſſit] „ Be-
„ neficia igitur conferri poſſunt ob meri-

„ ta majorum, quia id dependet a diſpo-
„ ſitione conferentis. At [illegible] ſtatuere in
„ ſucceſſores ob delicta majorum, non de-
„ pendet ab arbitrio ſtatuentis, quia pœ-
„ na ſuos ſaltem tenet auctores.

Pœna non item] „ Quia ſtatuitur in invi-
„ tum, & in eum tantum, qui peccavit.

AD §. IX.

AN *& culpa non communicata commu-nicetur pœna*] „ Recte Auctor id negat „ §. 12. quia culpa non niſi ſuum tenet „ auctorem, adeoque nec filii ex delicto „ patris, §. 13. nec ſubditi ex delicto „ principis, §. 17. nec hæredes ex deli- „ cto defuncti tenentur. §. 19.

Ob vocum ſimilitudinem confundantur] „ Immo Auctor his monitis magis confundit „ rem: omnia perſpicua ſunt ex definitio- „ ne damni, & pœnæ.

AD §. X.

1 PRIMUM] Auctor diſtinguit inter damnum, quod directe datur, & inter illud, quod accidenter contingit; atque ex hoc nullum jus agendi competere, ait, ei, qui damnum paſſus eſt. Ratio naturalis hæc eſt, quod is, qui ſuo jure utitur, nemini faciat injuriam, licet forte inde damnum aliquod tertio detur, vel in futurum jus alii auferatur. Atque hinc concludit, filiis non fieri injuriam ſi a futura ſucceſſione excluduntur; nam cum ea demum bona liberis debeantur, quæ ſuperſunt tempore mortis, revera nihil damni ipſis datur ſi patri ante mortem bona illa auferuntur.

Jus proprium habet] „ Damnum dicitur „ a demendo, quando demitur id, quod „ meum eſt. *Vid. ſupra c.* 17. §. 2. *ſeq.*

Ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet] „ Hoc non eſt damnum, nec „ per conſequentiam, quia nihil, quod „ alterius eſt, demitur.

Ceſſante ſcilicet conditione, ſine qua jus non habebat] „ Vera ratio eſt, quia jus „ ejus non eſt, adeoque nihil ei demitur.

Ulpianum] In *leg.* 24. §. *f. de damn. inf.* Damnum enim tunc dicitur, cum alii aliquid demitur, quod ejus eſt: at aqua, quæ ex meo fundo in vicinum fluit, non eſt ejus niſi quatenus defluit; aqua autem perventura ejus eſſe dici nequit: indeque ſi non amplius defluit, totum jus ejus ceſſat. Neque ego injuriam facio præſcindendo venas, quia jure meo utor.

An lucro, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur] „ Lucrum enim, quod non- „ dum comparavit, ejus non eſt, adeo- „ que nihil demitur.

Parentum bonis confiſcatis] Hoc caſu 2
damnum non infertur liberis, nedum pœna: non *illud*, quia liberis nihil demitur, utpote qui jus demum habent in parentum bona poſt mortem; at Majeſtatis rei non relinquunt bona, nihil ergo aufertur liberis: non *hoc*, tum quia ipſi non privantur aliquo bono, tum quia nihil mali egere.

Quæ vero non a patre] „ Nam in his „ bonis verum jus habent, quod ob cul- „ pam parentum illis auferri nequit.

Sed a rerum natura] „ Per modos ac- „ quirendi juris gentium.

Aut aliunde] „ Ex peculio, &c.

Liberi Lepidi] „ Cujus bona publicata „ erant.

Leges Romanæ] „ *Leg.* 5. §. 1. *C. L.* „ *Jul. Maj. L.* 7. *ff. bon. damn.* Hinc „ paſſim improbatur hic mos. *Plut. in Sylla Velej. Pat.* 2. 28.

Eoque nomine amittit] „ Jura publica, „ & univerſitatis.

Sentiunt damnum & ſinguli innocentes] „ Immo non eſt damnum, quia jus eis „ proprium non demitur.

Sed ea in re, quæ ad ipſos non pertinebat, niſi per univerſitatem] „ Singuli jus „ in rem univerſitatis non habent, niſi „ quatenus univerſitati propria eſt; jure „ ergo univerſitatis ceſſante, exſtinguitur „ etiam jus ſingulorum, qui in hunc ca- „ ſum nullum jus unquam habuerunt: „ adeoque id nec damnum eſt, nec pœna.

AD §. XI.

PRÆTEREA] „ Hoc eſt alterum, 1
„ quod monendum cenſet Auctor (*Vid.* „ §. *præced. n.* 1.): diſtinguendum ni- „ mirum eſſe inter cauſam proximam, & „ remotam mali, quod patimur.

Occaſione quidem alicujus peccati alieni, ſed

Digitized by Google

ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima] Late, & obſcure hæc ab Auctore proponuntur. Innuit, nimirum, exemplum fidejuſſorum, qui pro crimine alieno intercedunt, & qui proinde ex alieno crimine obligari videntur. Auctor recte ait, talem fidejuſſorem malum ferre ex ſua ſponſione, adeoque non tanquam pœnam; & hinc concludit, non teneri eum ad majus malum, quam de quo diſponere poteſt. Cum autem de ſua vita diſponere nequeat, facile conſtat, fidejuſſorem mortem, aliamque pœnam corporalem pro alio ſubire non poſſe. Cum vero æſtimari delictum poſſit per pecuniam, is, qui ita cavit, tenetur præſtare æſtimationem, non in pœnam, quia nihil mali egit, ſed ex conventione.

Sic qui occaſione alieni debiti aliquid promiſit, malum patitur] „ Immo non magis
„ malum hic patitur, quam ſi fidejuſſor id,
„ quod ex ſtipulatu jure proprio debet,
„ ſolvit; id enim, quod ex cautione
„ ſolvit, debet ex promiſſo.

At proxima cauſa obligationis eſt ipſa promiſſio] „ Vere igitur non eſt malum,
„ quia ſua voluntate tenetur.

Non proprie ex emto tenetur, ſed ex promiſſo] „ Nam duo hic ſunt negotia
„ 1. *emtio*, quæ intercedit inter emto-
„ rem, & venditorem: 2. *fidejuſſio*, quæ
„ intercedit inter venditorem, & fidejuſ-
„ ſorem, qui venditori cavet. Ex *illo* ne-
„ gotio datur actio ex emto inter ſolos
„ contrahentes; ex *hoc* actio ex ſtipulatu
„ inter venditorem, & fidejuſſorem.

Non ex delicto, ſed ex ſua ſponſione]
„ Hic itidem duo eſſe negotia, diximus:
„ 1. *delictum*, unde obligatio oritur inter
„ læſum, & lædentem: 2. *cautio*, unde
„ obligatio oritur inter læſum, & caven-
„ tem. Ex *illo* læſus tenetur ad pœnam
„ ex delicto ſuo, & facto illicito: ex *hoc*
„ cavens tenetur ad id, quod intereſt ex
„ pacto, & diſpoſitione. Hic ergo pœna
„ non eſt, nec pœnæ communicatio, quia
„ non eſt malum paſſionis propter ma-
„ lum actionis.

Menſuram accipit] „ Pœna menſuram
„ accipit a merito, & tantundem delin-
„ quenti infligitur mali, quantum egit:
„ at fidejuſſor non tenetur juxta meritum
„ illud, ſed in tantum, quantum promi-
„ ſit, & quantum ſpondere potuit.

Cui conſequens eſt] „ Nimirum, ei,
„ quod modo dixit, malum fidejuſſori in-
„ fligendum menſuram accipere ex poteſta-
„ te, quam ipſe in promittendo habuit.

Neminem jus tale habere in vitam] „ Quod
„ late expoſuimus *ſupra l. 2. c. 19. §. 5.*
„ Adeoque ceſſat diſponendi facultas, quia
„ de jure alieno diſponeret; eoque nulla eſt
„ talis ſponſio.

Vades capitali ſupplicio crediderint obligari] „ Hac de re actum eſt ſupra *l. 2.*
„ *c. 15. §. 16 n. 3. in fin.* Ubi exempla re-
„ tulimus obſidum, qui caverunt ut capite
„ luerent ſi pacto non ſtetur. Alia exem-
„ pla vide apud *Liv. l. 25. c. 4. l. 3. c. 13.*
„ *l. 4. cap. 42. Quint. decl. 6. Puf. l 8.*
„ *c. 2. §. 6. Larrea decis. Granat. 9. n. 38.*
„ *in f.*

Auſonii] „ Vid. *Gron. h.* Huc pertinet
„ Germanorum proverbium vetus: *Den*
„ *Bürgen muſz man würgen.*

Ut alibi] „ *Lib. 2. c. 15. §. 16. n. 3. &*
„ *l. 3. c. 4. §. 14.*

De membris intelligi debet] „ Nam nec
„ membrorum ſuorum quis dominus eſt,
„ *l. 13. ff. Leg. Aquil. Barboſa in loc. com.*
„ *voc. membrum. Ameſena de pot. in ſe ip-*
„ *ſum. l. 1. c. 2. 3. 34.*

Pœna non erit] „ Damnum enim hoc
„ non fert ob malum actionis, ſed ex pa-
„ cto: poteſt autem quis diſponere de ſuo
„ jure habitandi, de bonis, &c.

Simile quid occurrit in eo jure, &c.] Obſcura admodum ſunt quæ hic ſequuntur.

Quale eſt jus precarii] Dominus enim dum revocat precarium occaſione delicti alieni, nullo jure privat eum, qui precario utitur, quia nullum jus in re habet, ſed ſolam rei poſſeſſionem: adeoque nulla hic privatio juris ſubeſt.

Et jus privatorum reſpectu habito ad eminens dominium] „ Nam privati quidem de
„ re ſua diſponere poſſunt; ſed juri huic
„ ſemper ineſt conditio, niſi repugnet uti-
„ litati civitatis; adeoque jus hoc privato-
„ rum dependet a voluntate civitatis. *Vid.*
„ *ſupr. l. 1. c. 1. §. 6.* Si proinde jus hoc
„ civi occaſione delicti alieni aufertur, ci-
„ vitas ſaltem exequitur jus, quod ei vi
„ imperii competit, & in eo conſiſtit, ut
„ ob utilitatem publicam jus quæſitum ci-
„ vibus auferre poſſit.

Pœna in illis proprie non eſt] „ Quia non
„ privantur jure aliquo, quod eis proprium
„ fuit, ſed quod ab arbitrio alterius de-
„ pendebat.

Sed executio juris antecedentis, quod erat

pene auferentem] ,, Adeoque quod dominus ſimpliciter, civitas vero ob utilitatem publicam auferre potuit.

In beſtias proprie delictum non cadit] ,, Beſtiæ juris non ſunt capaces. *Vid. l. 1. c. 1.* §. 11. Adeoque nec privatio juris ibi locum habere poteſt.

Non ea vere pœna eſt, ſed uſus dominii humani in beſtiam] ,, Vera ratio legis eſt, quam jus canonicum affert, ne beſtia vivens, & oberrans oculos refricet continuo memoriam tam infandi ſceleris, *c.* 15. *c. mulier q.* 1. Si enim effectus dominii eſſet, invito domino occidi beſtia non poſſet.

A d §. XII.

H i s *diſtinctionibus poſitis*] ,, Quæ ex vera definitione damni, & pœnæ, ſponte ſequuntur.

Ob delictum alienum puniri poſſe] ,, Quia malum paſſionis eſſe non poteſt abſque malo actionis.

Cujus vera ratio non eſt] ,, Immo eſt veriſſima. Nam JCtus rationem allegat, cur pœna morte finiatur, *quia ſcilicet pœna conſtituitur in emendationem hominum, quæ mortuo eo, in quem conſtitui videtur deſinit.* Loquitur igitur JCtus de emendatione ipſius delinquentis, non de exemplo, quod tantum per accidens fit, & conſequens eſt. Hic emendationis effectus omnis ceſſat mortuo delinquente: ſed & pœna eſt æſtimatio meriti, quod perſonæ inhæret: accedit quod effectus pœnæ conſiſtat in ejus ſenſu; at non ſentit mortuus.

Etiam extra perſonam delinquentis] ,, Uti cum liberi malum ferunt propter delictum parentum. At hoc exemplum pœnæ non eſt extra perſonam delinquentis, ſed in ipſo patre: ille privatur bono aliquo ſuo propter culpam; liberi culpam non commiſere.

Sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur] ,, Eodem res recidit. Meritum enim, ex quo quis ad pœnam obligatur, corrigi debet; poſt mortem autem meritum non eſt, adeoque emendari illud non poteſt.

...itum autem eſt perſonale] ,, *Vide Diſſ. proœm. XII.* §. 555. 556.

Quippe ex voluntate ortum habens] ,, Sine voluntate enim, & intentione, delictum non committitur.

Qua nihil eſt magis nobis proprium] ,, Ex mea igitur voluntate alius obligari nequit.

A d §. XIII.

A u c t o r examinat quæſtionem, an liberi ob delicta parentum puniri poſſint? Nos totam rem expedivimus in Diſputatione *de obligatione hæredis ex delicto defuncti. Sect. IV.* §. 25. Verba hæc ſunt.

E x *præmiſſis abunde conſtat, hæredes non teneri ex crimine defuncti ad pœnam, ſive crimen ſit* publicum, ſive privatum, & extraordinarium, l. 25 pœn. l. 22. c. eod l. ult. ad l. Jul. Majeſt. Tot. tit. C. ſi reus, vel acc. l. unic. in fin. ſi quis jus dic. per theſ. 8. *Cui accedit, quod hæc pœna ne quidem ſit res patrimonii, ſed vindicta; eaque non privata, ex qua actori acquiritur, ſed publica, ex qua fiſco.* th. 15. *Quin nec tenentur hæredes, etſi lis cum defuncto conteſtata fuerit*, d. l. ult. l. 2. l. 3. & 4. l. fin. C. ſi reus, vel acc. l. 6. ff. de publ. jud. *quia litis conteſtatio in criminibus non poteſt pro quaſi contractu haberi, cum nec poſſint privati contrahere de jure publico, ſeu de crimine, cujus vindicta, & pœna ad rempublicam pertinet*, l. 27. §. 4. de Pact. *& ſi poſſet, ex eo acquiri deberet pœna partibus contrahentibus*, per l. 38. §. 17. de V. O. *quod non fit, ſed acquiritur fiſco, vel judici, qui non contraxit. Cum igitur non poſſit deberi ex quaſi contractu, ſed maneat pœna criminis, hæres teneri nequit*, per theſ. 8.

Nec movet quod 1. *Deus minetur, ſe puniturum parentes in ſobole.* Deut. 5. v. 9. *&* 2. *perduellionis pœna in liberos quoque extendatur*, l. 5. C. Majeſt. *Reſp. Non eſſe pœnam filiorum, quia ipſis non propter delictum ſuum infligitur*, per theſ. 6. *Non magis, quam ſi alias homo, Deo diſponente, morte prematura eripitur, morbis affligitur, vel a prædonibus ſpoliatur. Hæc enim beneficia fortunæ ſunt, quæ Deus ſuo jure, ac lubitu dare, vel auferre poteſt: ſed hæc calamitas filiorum pœna parentum eſt, qui non tam ſuo, quam liberorum innocentium malo, cui ipſi inprimis delictis ſuis cauſam dederint, anguntur.* theſ. 6.

Ita quoque quantum ad l. 5. C. Majeſt.

perduel-

Digitized by Google

perduellium liberi extorres, ac infames fieri ex aliis cauſis, abſque ratione pœnæ, poſſunt, quia dignitates, & jus domicilii ſunt beneficia civitatis, quæ illa ex aliis quoque cauſis denegare poteſt; uti cum lex illegitime, aut a vili patre (nedum perduelle) natos, excludit a præmiis, ac dignitatibus publicis, & a juribus domicilii. Hæc igitur calamitas liberorum iterum eſt pœna parentum: unde de Lepido in rempublicam armato ait Cicero ad Brut. epiſt 12. Si damnatus eſſet, eandem calamitatem ſubirent liberi, bonis publicatis, & ita Lepidum crudelem in liberos eſſe, non legem, quæ Lepidum damnat. *At qui poteſt extra rationem pœnæ videri, quod præterea iſti liberi ex* d. l. 5. *bonis ſuis proprii exuuntur, & ſuppliciis paternis digni exiſtimantur, in quibus metuuntur exempla paterni criminis; quin quod aliarum gentium legibus actu ſuppliciis mactantur, uti eam Macedonum legem refert* Curtius lib. 6. cap. 11. *& quod Pœni propter Hannonis perduellionem filios ipſius, omnesque cognatos occiderunt, ne quiſquam, aut ad ſcelus imitandum, aut ad mortem ulciſcendam, ex tam nefaria domo ſupereſſet, ut ait* Juſtin. hiſt. 21. c. 4. *Non enim utique civitas, ſubditis ſuis vitam, aut dominia jure gentium quæſita auferre poteſt, niſi in pœnam delicti; neque ad id ſufficit ſolus delicti metus. Eſt equidem præterea quoque jus aliquod civitatis in vitam, ac bona civium ſuorum, ſcil. quatenus neceſſe eſt ad defenſionem communis patriæ, uti quod tenetur, etiam cum diſcrimine vitæ, hoſtem propellere, & bona ſua ad communem defenſionem contribuere Quin & uſitatum inter gentes fuit, quod pacis obtinendæ gratia, primarii cives obſides hoſtibus dari potuerint, cum poteſtate necandi ſi pactis non ſtaretur,* vid. Alb. Gentil l. 2. Jur. bell. cap. 19; *occurruntque occiſorum exempla paſſim.* Sigon. de occid. imper. l. 18. pag. 453. &c. *Quanquam & Scipio generoſe id more ſuo improbaverit apud* Liv. lib. 28 c 34. *& Narſes Juſtiniani dux & hoſtium perfidia, & ſuorum adhortationibus, licet accenſus, non tamen ad obſidum Lucenſium cædem perpelli potuerit.* Agath. lib. 1. Hiſt. *Sane, ob ſolam futuri delicti ſuſpicionem, metumque, in innoxios ſuppliciis graſſari, non videtur alia ratione defendi poſſe, quam quia id, quod ex iniquo habet, ſecuritate publica penſatur. Ita quidem Cicero in eos, qui Diis eam vim tribuunt, ut ſi quis morte ſceleris pœnas effugerit, expetantur eæ pœnæ a liberis, a nepotibus, a poſteris, ita invehitur:* O miram æquitatem Deorum! ferretne ulla civitas latorem iſtiuſmodi legis, ut condemnaretur filius, aut nepos, ſi pater, aut avus deliquiſſet? *Eoque adducit auctoritates Poëtarum, & Stoicorum,* lib. 5. de natura Deor. in fin. *Idem tamen in prædicto exemplo Lepidi, quem perduellem judicabat, ait:* Parentum ſcelera filiorum pœnis lui, acerbum quidem, at id præclare legibus comparatum eſſe, ut charitas liberorum amiciores parentes reipublicæ redderet. Ad Brut. epiſt. 12. *Idque facilius admitti poteſt in ſanctione* d. l. 5. *quæ publicatione bonorum contenta liberos non afficit ſuppliciis, ſed affici dignos tantum judicat. Pœnorum vero, Macedonumque exempla modum omnino juſtitiæ excedunt. Nec ullo modo inter exempla referri debent parricidia Antonini Baſſiani, quibus in fratrem, ac collegam, ejuſque amicos omnes ſæviit, apud* Herod. l. 4 c. 11. *Non enim id ulla juris ſpecies fuit, ſed plus quam belluina immanitas. Nec minus impia vox Demetrii, qui occiſo per inſidias Alexandro Caſſandri filio, cauſatus eſt apud exercitum:* Scelerum ultionem, quia nequiſſet ab ipſo Caſſandro exigere, ad liberos ejus tranſtuliſſe. Juſt. l. 16. c 1.

Noxa caput ſequitur] „ Vide *Briſſonium,* 1
„ & *Seileri relegationes*, voce, *Noxa.*

Reprehendens morem quarundam gentium] 2
Rationem hujus moris allegavimus in Diſſertatione *de juſtitia pœnæ in abſentes c. 2. §. 14. ſeq.* Hujus enim criminis perduellionis tantus inter gentes metus, tantumque periculum viſum fuit, ut ei exarmando, quidquid machinarum, mutuique terroris inveniri potuit, oppoſitum fuerit Nec immerito. Non enim tantum periculi ab extraneo hoſte impendet, ac ab eo, qui intus alitur, & in ipſis viſceribus noſtris quaſi paſcitur. Unde pleræque gentium non tantum in auctorem ſceleris, ſed in totam ejus familiam ſuppliciis ſævierunt Exemplum Hannonis Pœni, una cum ratione tantæ acerbitatis, compendio refert *Juſtinus l 21. c. 4. in fin.* his verbis: *Filii quoque, cognatique omnes, etiam innoxii, ſupplicio traduntur, ne quiſquam ad imitandum ſcelus, aut ad mortem ulciſcendam, ex tam nefaria domo ſupereſſet.* Talem quoque Macedonum

donum

donum legem refert *Curt. lib. 6. c. 11. & lib. 8. c. 6. in fin.*

In hoc vero crimine id ſingulariſſimum eſt, quod inde judicium poſt mortem rei quoque inchoari poſſit. per *l. fin. ff. ad l. Jul. Maj. l. 1. §. 3. ff. de ſuis, & leg. l. 31. §. fin. ff. de donat. l. 86 § 1. ff de acquirend. har. l. 6. fin. C. ad l. Jul. Majeſt §. 3. Inſt. de Publ. Jud.* Minus igitur dubium eſt, etiam in abſentes judicium hoc Majeſtatis intentari poſſe, cum & in mortuos poſſit; idque ſpeciali conſtitutione, *ad reprimendum, &c.* expreſſit Henricus VII. Imp. quæ ſub finem Corporis Juris adjecta eſt, & in quam Bartholus commentatus eſt.

Nec ratio in obſcuro eſt, cum agatur de fulcienda nutantis, ac ſub potentium inſidiis, ac machinationibus periclitantis reipublicæ. Hujus neceſſitatibus cedunt, & poſtponuntur omnes privatorum rationes: eademque ſollicitudo, & cautela reipublicæ, quæ leges Majeſtatis armavit in filios innoxios, & alicubi in omnes cognatos eaſdem quoque inſtruxit adverſus mortuos, & abſentes, aliaque in reipublicæ præſidium ſingulariſſime conſtituit, quæ remoto ejus metu, ac periculo, plena injuriarum, ac truculentiæ viderentur.

Pœnæ vero præcipuæ, quibus lex Majeſtatis munita eſt adverſus perduelles ad quatuor capita referri poſſunt. *I.* Capitalis, & principalis pœna in ipſum perduellum conſtituta, ſcilicet, ultimum ſupplicium, cujus genus variat *l. 5 pr. C ad l. Jul. Maj O. d. Crim. art.* 124. *II.* Confiſcatio bonorum, quæ & hodie recepta eſt, *d. l. 5. pr. Ord. Crim. art.* 218. *in fin. III.* Filiorum exilium, infamia, & ſucceſſionum privatio; quod horum periculo magis terreri parentes ſoleant, quam ſuo, *d. l. 5. §. 1 IV.* Damnatio memoriæ, *l. 6. l. fin. C. eod. tit.*

Horum omnium capitum (excepto primo) executio vere, & reapſe fit, etiam perduelle mortuo, vel abſente, perinde, ac vivo, & præſente. In his igitur nihil ſimulati, vel imaginarii eſt, ſed pœnæ executio realis; nec pertinet illa ad perſonatam illam executionem, quæ moribus invaluit, & in effigie fieri dicitur, ſed ad veram, quæ jure conſtituta eſt, de qua *c. 3. h. Diſſ.* Damnatio vero memoriæ aliud quid eſt, quam infamia, & multo latius patet. Pœna enim infamiæ in futurum tantum operatur, ne quis in poſterum admitti ad honores, aut dignitates poſſit: at damnatio memoriæ omnia honorum, & dignitatum, quas geſſit, veſtigia aboet, in præteritum memoriam eorum delet. Quicquid igitur occurrit, quod ad perduellis laudem, honorem, decus, famam, aut memoriam factum, ſcriptum, compoſitumve fuerit, extinguitur, inſignia franguntur, nomen ex albis aufertur, ſtatuæ, imagines, monumenta, &c. deſtruuntur; ipſa domus diruitur, atque in univerſum id agitur, ut ejus hominis, geſtorumque honeſtam recordationem perpetua oblivio ſepeliat: quæ fines infamiæ longe ſuperant. Aliquando & ſolum ſale conſpergi, & ſtatuæ facinoris mentio, & execratio inſcribi, quin & aliæ atrocitates excogitari, atque in cumulum ſolent addi. Exquiſitiſſima damnationis memoriæ formula, qua Athenienſes Philippum Macedonem execrati ſunt, ejuſque memoriam damnarunt, extat apud *Livium* 31. *cap.* 44. Cæterum, hæc omnia pœnæ perduellium capita ad amuſſim ita exacta fuere in Dania anno 1663. d. 24. Jul. in cauſa Cornificii Comitis ab Uleſeld, vivi, & abſentis; quæ ſententia extat in *Theatro Europ. tom. 9. ad an.* 1663. *fol.* 1002: & indigniſſime in Gallia in cauſa illuſtriſſimi herois Colinii, jam ante occiſi, cujus ſententiæ capita refert *Thuanus Hiſt. l. 55. in med ad ann.* 1572.

Quem reprehendit & Dionyſius Halicarnaſſenſis] „ *Rom. antiq. l 8. p. m.* 290. „ Improbat quoque Pufendorf. *de jur. nat.* „ *l. 8. c. 3. p.* 1102.

Quod parentibus ſimiles futuri putantur] „ Vera ratio fuit hujus pœnæ, ut deterreantur parentes, & ut ipſi puniantur in „ liberis.

Nec incertus metus ad mortem cujuſquam ſufficere debeat] „ Nullum enim adeſt malum actionis, propter quod malum ali„ quod pati debeat.

Nec magis juſta cauſa metus ultionis] „ Nam 1. metum hunc aliis modis civitas „ evitare poteſt, v. g. per carcerem perpe„ tuum, &c. 2. Idem metus obtineret in „ omnibus pœnis capitalibus: adeoque ſi „ pater ob furtum, ob adulterium, &c. „ capite plecteretur, etiam liberis pereun„ dum eſſet.

Attag'ni] „ De ejus proditione vid. *Pau*„ *ſan. l. 7. pag.* 380. (*pag. 215. Edit. Wech.* „ 1583.)

§. XIV.

Ad §. XIV.

1 Paternam *impietatem in poſteros ſe vindicaturum minatur*] ,,Dixit Auctor §. præcedenti liberos non poſſe puniri ex delicto parentum. Objicit hic, Deum tamen id facere. At bene reſpondet, Deum id jure facere, tum vi abſoluti dominii, tum quia nemo intuitu ejus inſons eſt. *Vid. ſupr.* §. 8. *n.* 3.

Quod ſine ulla cauſa, & quovis tempore auferre] ,, Quæ tota ratio ceſſat in hominibus, qui jus aliis a Deo conceſſum auferre non poſſunt citra eorum culpam: vita enim, & bona, non ſunt munus hominum, adeoque nec ab horum arbitrio dependent.

In ipſos jure dominii, non pœna utitur] Ratione liberorum igitur pœna non eſt, ſi Deus jure ſuo utitur; nec liberis fit injuria, quia ea illos creavit lege, ut mori aliquando debeant.

Sed eodem facto gravius punit parentes] His enim ob malum actionis bonum aliquod aufertur, quod ipſis in liberis poſitum eſt.

Ultra abnepotes non extendit] ,, Minatur Deus pœnas in tertium, & quartum ſaltem gradum; quia eo uſque ſuperſtites ſolent eſſe parentes.

Gravius enim id illis, quam quod ipſi ferrent] ,, *Vid. Jerem. cap.* 52. *v.* 10. *Sen. l.* 1. *benef.* c. 11. *Quintil. Inſt. l.* 2. *c.* 13. *Teſm. b.*

Tamen cum eo metu] ,, Quem metum, Deo ipſo minante, vanum non eſſe, ſed pœnam certo ſecuturam, ſciunt.

2 *Non uti Deum, niſi adverſus ſcelera proprie in ſuam contumeliam perpetrata*] ,, Quæ quia vel clam committuntur, vel ab iis, qui ſuperiorem in terris non habent, impunita in foro ſoli manent.

Falſos cultus] ,, *Vid. c.* 20. §. 44.

Perjurium] ,, Deus enim in liberis Saul vindicavit perjurium a patre commiſſum: qui Gabaonitas contra fidem jurisjurandi a patre eis præſtiti occidit. 2 *Sam.* 21. *v.* 1. *junct. v.* 9.

Sacrilegia] ,, Quo pertinet Achanis exemplum, cujus uxor, & liberi, juſſu divino lapidati ſunt. Cauſa erat ſacrilegium; quod Achan commiſit ſurripiendo vaſa anathemate affecta, & Deo dicata. *Joſ.* c. 6. *v.* 17-19. *junct. c.* 7. *v.* 11. 21. 24. & 25. Ubi tamen uxor, & liberi complices fuiſſe videntur, quia in tentorio, ubi præſentes erant, defoſſum fuit aurum. *d. v.* 21.

Omnia iſtius ſunt generis] ,, Scilicet, in contumeliam Dei perpetratá.

Auri Toloſani] ,, Tectoſagi cum in antiquam patriam Toloſam reverterentur, & peſtifera lue comprehenderentur, non prius ſanitatem recuperaverunt, quam Aruſpicum reſponſis moniti aurum, argentumque bellis, ſacrilegiisque quæſitum in Toloſanum lacum mergerent. Cepio Romanorum conſul id magno poſt tempore abſtulit, eoque & ipſe, & ejus exercitus periit. *Juſt. l.* 32. *c.* 3. Similia exempla vide apud *Juſtin. l.* 29. *c.* 8. & *cap.* 18.

Ezech C. XVIII.] ,, Ubi ita loquitur Propheta: *Quod ſi genuerit* (ſcilicet impius) *filium, qui videns omnia peccata patris ſui, quæ fecit, timuerit, & non fecerit ſimile eis, &c. hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita vivet. Quare non portavit filius iniquitatem patris? videlicet quia filius judicium, & juſtitiam operatus eſt, &c. vita vivet. Anima, quæ peccaverit, ipſa morietur; filius non portabit iniquitatem patris*, &c. *d. c.* 18. *v.* 14. 17. 19. 20. 21.

Apertius, quam olim, declarata ſunt ſupplicia, &c.] ,, Quia in veteri teſtamento traditur jus Hebræorum civile, adeoque pœnæ quoque ſaltem civiles ibi ſtatuuntur. 3

Perſonas peccantium expediens] ,, Quæ in poſteros eorum porrigatur. Quid ergo illud *Job.* 2. *v.* 2. Quis peccavit? An hic, an parentes ejus? *Vid. Teſm. b.*

Quo præcipue ſpectat dicta jam Ezechielis oratio] ,, Optime Auctor, ut conciliet locum hunc cum cæteris S. Scripturæ locis, conjecturatur, Prophetam loqui de pœnis æternis. Nam in ſuppliciis poſt mortem infligendis verum eſt quod ait, *Dominum unumquemque juxta vias ſuas judicare*, *d. c.* 18. *v.* 30; & certiſſimum eſt, vitam, ac mortem, quæ ibi præmii loco proponuntur, de æterna vita, vel morte, intelligenda eſſe.

Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet] ,, i. e. Hominibus non licet

liberos punire propter delicta parentum, quia homo non abſolutum jus in hominem habet, uti Deus. *Vid. n. 1. b.*

Sine culpæ intuitu] „ Vitam, & bona homo tenet ex ſolo beneficio divino, & Deus ea conceſſit ut munus ſuum. *Vid. n. 1. b.*

Homines non niſi ex gravi culpa] „ Adeoque tantum ob malum actionis: quia magiſtratus imperium in homines ea lege a natura accepit, ut jura eorum defendat, non ut pro arbitrio ſuo ea auferat.

Quæ perſonæ ſit propria] „ Eamque non excedat.

Parentes pro liberis] „ *Ezech. d. c. 18. v. 20.*

In perduellibus] „ Exempla vide 2. *paral.* 25. *v.* 4. 2 *Reg.* 14. *v.* 6. Sane, contraria exempla excuſari non poſſunt niſi ex argumento Caſſii apud Tacitum *Annal. Lib. IV. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod in ſingulos utilitate publica rependitur.*

Nefas habitum] „ Ne partus innocens delictum matris luat.

Romanorum] „ Adeo ut nec quæſtio de muliere prægnante habeatur, *d. l. 3.* Moribus indulgeri ſolent ſex ſeptimanæ antequam ſupplicio tradatur mulier partum enixa, ne hic alimentis careat. *Carpz. p. 3. q. 137. n. 22. & q. 144. n. 55.*

Ad §. XV.

Leges *humanæ*] „ Quas Nebucadnezar ſecutus accuſatores Danielis cum liberis in foſſam leonis dimiſit. *Dan. 6. v. 6.*

Lex Perſarum] „ *Curt.* 6. 11. Claudianus ad Honorium de Perſis ait: *Unaque toti pœna manet generi, &c.*

Triſtiores perirent] „ Nam & ideo ſupplicii diritatem auget, cauſari mortem agnatis innocentibus.

Ammianus Marcellinus] „ Exſtat locus apud A. *Marcell. l.* 23. *c.* 31. Exemplum præterea exſtat in Sejano, cujus tota domus exſtincta fuit. *Tac. 5. ann. 9. & l. 6. c. 19.* Conf. *Herod. l. 3. c. 119.*

Ad §. XVI.

In *quod jus proprium ſit non ipſis*] „ Bona enim, & jura liberis propria auferri eis ob delictum parentum nequeunt. *Vid.* §. 10. *n.* 2.

Sed populo, aut regi] „ Uti jus domicilii, honores publici, &c.

Jure quodam Dominii] „ Quia ſcilicet in poteſtate regis eſt, civem habere, quem velit, & honores conferre, cui vult.

Simul in pœnam redundet] „ Puniuntur igitur parentes, qui culpa ſua liberos extorres fecerunt, & incapaces omnium honorum.

A Sulla] „ *Vellej. Pat.* 2. 28. Idque inter crudelitates Sullæ refertur. *Sen. de ira l. 2. c. 4.* Cæſar legem hanc neglexit. *Suet. in Jul. c. 41.*

Servitus autem quomodo, & quatenus ſine injuria in liberos tranſeat] „ Servitutem in liberos jure naturæ tranſire, diximus *l. 2. c. 5.* §. 29.

Ad §. XVII.

Idem *aptari poteſt & ad populum*] „ Quatenus populus ex delicto principis teneatur, jam expoſitum eſt ſupra §. 2.

Vere ſubditum] „ In quem Rex jure proprio imperium habet.

Nam qui ſubditus non eſt] „ Uti non eſt qui voluntate ſua communi concilio ſe ſubjecit.

Ex ſua culpa, i. e. ex negligentia puniri poteſt] „ Quia non prohibuit cum prohibere & potuerit, & debuerit, *d.* §. 2. *n.* 4. *Conf. l. 1. c. 3.* §. 8. *n.* 16.

Ut diximus] „ Idque exemplo Agamemnonis probavit Auctor *d.* §. 2. *n.* 4.

Si quæratur, an is populus malo affici poſſit ob regis facinora] „ Populus, qui facta regis approbat, & defendit, vel defendere tenetur, omnino puniri poteſt. *Vide ſupra* §. 2.

Si ipſius populi conſenſus acceſſerit] „ Tunc enim populus ex propria culpa, & ſuo delicto tenetur. *Vid. ſupr.* §. 2. *n. 1. in f. item n. 5. &* §. 7. *n.* 1.

Aut factum aliud, quod per ſe] „ Uti ſi quid fecit ſummæ poteſtatis ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterat, *d.* §. 7. *n.* 1.

Sed agimus de eo contractu, &c.] „ Adeoque quæritur, an ille contractus, quo populus omne jus ſuum in principem transtulit, hanc effectum habeat, ut ſin-

„ guli

,, guli ex delicto principis puniri poſſint?
,, qood negat Auctor: nos affirmamos.
,, (*Conf. heic nota* G R O N O V I I 37. *eique*
,, *ſubjecta* B A R B E Y R A C I I *animadver-*
,, *ſio. D.*)

Deus quidem] ,, Auctor ad objectionem,
,, quod Deus ob ſolum Davidis delictum
,, puniverit populum, reſpondet, Deum
,, jure dominii, quod in bona, & vitam
,, hominum habet, utrumque hominibus
,, auferre pro lubitu poſſe, & hactenus in-
,, juriam eis non fieri: ſed pœnam fuiſſe non
,, ratione populi, ſed ratione Davidis, ut-
,, pote qui miſeriis populi ſui maxime af-
,, ficiebatur. Equidem populum puniri poſ-
,, ſe propter crimina in *homines* commiſſa,
,, exinde probavimus, quia facta principis,
,, in quem omne ſuum judicium transtulit,
,, probat, vel probare tenetur: at ratio
,, hæc ceſſat in criminibus in *ſolum Deum*
,, commiſſis; nam populus non defendit ta-
,, lia facta in Deum commiſſa, nec defen-
,, dere tenetur.

Non populi] ,, Utpote quem David ipſe
,, innocentem declaravit.

Acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus]
,, Salus principis conſiſtit in ſalute populi.

Jam antea diximus] ,, Quia Deus libere
,, agit; homines autem non niſi intra ter-
,, minos facultatis a Deo conceſſæ.

A D §. XVIII.

I D E M *dicendum de ſingulis, qui non conſenſerunt*] ,, In genere dictum eſt, ſin-
,, gulos non teneri ex delicto univerſitatis,
,, niſi quatenus participes ſunt delicti, *vid.*
,, §. 7; adeo ut ea, quæ ipſis propria ſunt,
,, ideo auferri non poſſint, *d.* §. 7. *n.* 3.
,, Aliud eſſe, diximus, in illis commodis,
,, quæ ad ſingulos non pertinent niſi per
,, univerſitatem; nam his commodis uni-
,, verſitati ablatis ſinguli innocentes quo-
,, que damnum ſentiunt. *Vid.* §. 10. *n.* 2.
,, *Conf.* §. 16. *pr.*

A D §. XIX.

D E *cæteris debitis*] ,, Defuncti ſcilicet,
,, quæ patrimonio inhærent, & ex bonis de-
,, bentur.

De pœna non teneatur] ,, Quia eam per-
,, ſona ſola debet.

Commentitio jure] ,, Alii id interpretan-
,, tur de jure fabuloſo; nam pro ſynonimis
,, ea habet *Suet. in Cæſ. c.* 18: *ne quis fa-*
,, *buloſam, aut commentitiam putet.* Alii
,, de jure invento, & legibus introducto.
,, *Vid. Gron. n. b.* Rectius intelligendum
,, eſt de jure antiquo, ſeu quod antiquitus
,, receptum eſt; quod ex Suetonio *in Claud.*
,, *c.* 21. probat *Gothofredus ad l.* 20. *ff. Pœn.*

Vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert non in meritis, &c.] ,, Vera
,, cauſa eſt, quod quiſque ex ſuo malo
,, actionis teneatur, non ex alieno, adeo-
,, que nec ex delicto defuncti: excipe ſi
,, pœna debetur ex patrimonio; hoc enim
,, cum ſua qualitate, & omni onere,
,, tranſit in hæredem. Quod alibi late ex-
,, plicavimus.

Quæ ſunt mere perſonalia] ,, Adeoque in
,, quæ hæres non ſuccedit. *Vid. ſupr.* §. 12.

Ex ipſa rerum inæqualitate cum dominio fuit introductum] ,, Ex hypotheſi Auctoris
,, omnis obligatio, quæ ex contractu eſt,
,, venit ex inæqualitate. *Vid. cap.* 12. §. 8.
,, Si proinde inæqualitas fuit in defuncti
,, bonis, eam etiam tranſire, ait, in hæ-
,, redem, & hactenus hæredem repræſen-
,, tare perſonam defuncti. Equidem in mo-
,, nitis ad *d.* §. 8. jam obſervavi, æquali-
,, tatem proprie non eſſe obligationum cau-
,, ſam, indeque defunctom non teneri ideo,
,, quia inæqualitas eſt in ejus bonis, ſed
,, quia plus habet in bonis, quod reſtitue-
,, re tenetur ei, cujus eſt: & hæc obliga-
,, tio, quæ bonis inhæret, tranſit cum
,, bonis ad quoſcunque poſſeſſores. *Vid.*
,, *c.* 14. §. 10.

Simul cum dominio] ,, Auctor enim in-
,, troducto dominio hanc quaſi ſocietatem
,, inter homines contractam eſſe, ait, ut
,, qui rem alienam in ſua haberet poteſtate
,, eam domino redderet, *l.* 2. *c.* 10. §. 1.
,, *n.* 2. Quod refutavimus *ibid.*

A D §. XX.

S I *ultra meritum nova quædam cauſa obligationis exſtiterit, deberi jam poſſit, &c.*] ,, Rectius, ſi pœna ex patrimonio
,, debetur.

Quanquam non proprie ut pœna] ,, Sci-
,, licet, ratione hæredis: nam proprie eſt
,, pœna ratione defuncti, ex cujus bonis
,, debetur.

Alibi poſt ſententiam] „ Uti ſi ob crimen „ pecuniaria pœna per ſententiam inflicta „ ſit. *L* 20. *ff. Accuſ. L. Pen. C. Si reus* „ *vel accuſ.* Illa enim pœna non ex crimine, „ ſed ex ſententia debetur.

Alibi poſt litem conteſtatam] „ Tunc „ enim pœna quaſi ex contractu debetur; „ quod verum eſt in actionibus ex delicto „ civili oriundis: in delictis enim publicis „ nec poſt litem conteſtatam actiones in „ hæredes tranſeunt, *l. fin. leg. jul. Maj.* „ *l.* 6. *ff. jud. publ.* §. 1. *Inſt. de perp. &* „ *temp. act.*

Vis contractus datur] „ Partes enim ad„ eundo judicem quaſi compromittunt in ejus „ ſententiam.

Pœna pecuniaria ab herede debebitur] „ Quia pœna ex bonis defuncti debetur, „ quæ bona ſunt penes hæredem.

Ut & ea, quæ in conventionem deducta eſt] „ *Vid. l.* 56. *pr. & paſſ. Evict. l.* 38. „ §. 17. *V. O.* §. 18. *invit ſtip.* Nam hæc „ pœna conventionalis debetur ex pacto, „ adeoque obligatio inhæret bonis defuncti.

Jam enim nova acceſſit cauſa debendi] „ i. e. Pœna non ſolvitur ab hærede ob „ malum actionis, ſeu ob culpam ſuam; „ ſed ideo, quia poſſeſſor eſt bonorum de„ functi, ex quibus pœnæ illæ debentur.

CAPUT XXII.

De Cauſis injuſtis.

I. *Explicatur diſcrimen inter cauſas juſtificas, & ſuaſorias.*

II. *Bella, quæ utroque cauſarum genere carent, ferina eſſe.*

III. *Bella, quæ ſuaſorias cauſas habent, non juſtificas, eſſe prædonum.*

IV. *Quaſdam eſſe cauſas, quæ falſam habeant juſti ſpeciem:*

V. *Ut metum incertum:*

VI. *Utilitatem ſine neceſſitate:*

VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*

VIII. *Cupiditatem melioris ſoli:*

IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*

X. *Quid ſi priores occupatores amentes ſint?*

XI. *Injuſtam cauſam eſſe, & libertatis deſiderium in populo ſubdito:*

XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quaſi ad ipſorum bonum.*

XIII. *Item titulum univerſalis imperii; quem quidam adſcribunt Imperatori, qui refellitur:*

XIV. *Alii eccleſiæ, qui item refellitur.*

XV. *Item voluntatem implendi vaticinia ſine Dei mandato.*

XVI. *Item id, quod debetur non ex jure ſtricte dicto, ſed aliunde.*

XVII. *Diſtinctio belli, cujus cauſa injuſta, & ejus, cui aliunde vitium accedit: & diverſi utriuſque effectus.*

ª Lib. II. c. 1. ᵇ Lib. III. c. 6, & 7. + I. 1. DIximus ª ſupra, + cum de cauſis agere inſtitueremus, + cauſas alias eſſe juſtificas, alias ſuaſorias. ᵇ Polybius, qui id diſcrimen primus notavit, ª + illas vocat προφάσεις, quia palam proferri ſolent, + (titulum dixit aliquoties (aa) + Livius) has generis nomine αἰτίας.

2. Sic

(aa) Exempli gratia, *Lib.* XXXVII. *Cap.* 54. num. 13. *J. B.*

GROTII.

ª *Illas vocat* προφάσεις, *quia palam proferri ſolent.*

2. Sic + in bello Alexandri adverſus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum, quas Perſæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, + cui accedebat ſpes magna facilitatis concepta ex [1] + Xenophontis, & [2] + Ageſilai expeditionibus. Sic πρόφασις + belli Punici ſecundi controverſia de Sagunto, cauſa indignatio Carthaginienſium, ob pactiones, quas Romani iniquis temporibus ipſis expreſſerant, & aucti ſpiritus ex ſecundis per Hiſpaniam rebus; quæ Polybio [c] notata. Similiter [d] Thucydides belli *c Lib. III. c. 6. 7. 8. 9.*
Peloponneſiaci veram cauſam cenſet fuiſſe vires Athenienſium augeſcentes, *d Lib. I.*
& Lacedæmoniis ſuſpectas, + obtentum vero [3] controverſiam Corcyrenſium, *c. 23. 56. 88.*
Potidæenſium, & alia; [b] ubi tamen ille αἰτίας, & προφάσεως nomina permiſcet. Eſt idem diſcrimen in oratione Campanorum ad Romanos, [e] cum adverſus Samnites pugnaſſe ſe, ajunt, verbo pro Sidicinis, re pro ſeipſis: *e Livius lib. VII, c. 30.*
quod viderent, ubi conflagraſſent Sidicini, + ad ſe trajecturum eſſe incendium. [4] + Antiochum (bb) quoque, Livius [f] memorat, in Romanos bella ſuſcepiſſe, in ſpeciem cauſas habentem [5] + Barcillæ necem, + & alia quædam, *f Lib. XXXVI. c. 6.*
+ revera quod ex [6] labente Romanorum diſciplina ſpem magnam concepiſſet.

Sic

ſent, (*titulum dixit aliquoties Livius*) *has generis nomine αἰτίας*] Sic & *Plutarchus* diſtinguit in Galba, (*pag.* 1062. D.) & *Dion* in rebus Cæſaris, & Pompeji. [aut potius *Xiphilin.* pag. 13. *Ed. H. Steph.*] & *Polybius*, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 125. Cum *Suetonio* recte illas *prætextum*, has *cauſas* dixeris. Ita enim ille de Julio Cæſare: *& prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: cauſas autem alias fuiſſe opinantur*, (cap. 30.) *Thucydides* alibi diſtinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθὲς, (Lib. VI. c. 6.) ut in Athenienſium motu adverſus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egeſtanis, res ipſa, cupiditas Siciliæ ſibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Athenienſibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propoſitum. Utrumque eſt in libro Thucydidis VI. [poſtremum in *Cap.* 33. ubi tamen eſt ἀληθὲς, ut in priori διάνοια, quæ Auctor heic permutavit.] *Appianus* etiam προφάσεων vocem uſurpat in Mithridatico, (pag. 209.) Idem civilium V. ubi de rupta pace inter Octavium, & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας cauſas alias intus fuiſſe, alias, quæ præferebantur, (*pag.* 716. *Ed. H. Steph.*) *Agathias* libro quinto id, quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν καὶ προκάλυμμα, figmentum, & obtentum; cui opponit αἰτίαν in hiſtoria Hunni Zaberganis. (*Cap.* 5.) Adde quæ diximus ſupra libri hujus capite 1, §. 1. *Procopius* Perſicorum 11. dicit, ſtultum eſſe non libere loqui, ubi dux eſt juſtitia, comes utilitas. (*Cap.* 15.)

b *Ubi tamen ille αἰτίας, & προφάσεως nomina permiſcet*] Sic & libro V. (c. 53.) de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum ἀρχῶν, Latinum *principiorum* vocem, aliaſque ejus generis, eſſe ſenſus ambigui, notavimus d. c. 1. §. 1. hujus libri. Scriptores Conſtantinopolitani Imperii id, quod alii πρόφασιν ſæpe πάτροκλον vocant, nimirum, ex Achillis hiſtoria, qui ad reſumenda arma ex Patroclo ſumpſit materiam. [De hoc vide Meursium, *Gloſſ. Græco-Barbar.* pag. 415. Salmasium, in *Achill. Tatium.* p. 581. Duport. *Gnomolog. Homeric.* p. 112.]

Gronovii.

1 *Xenophontis*] Poſt Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu diſſipato. *Juſtin.* 5, 11.

2 *Ageſilai*] De quo *Juſtin.* 6, 2.

3 *Controverſiam Corcyrenſium*] Quod Athenienſes Corcyræis Corinthiorum hoſtibus auxilium tuliſſent, eorumdem coloniam Potidæam ad ſe avertiſſent, Megarenſibus portu, & foro interdixiſſent, Æginetas liberos, & ſui juris eſſe non ſinerent.

4 *Antiochum in Romanos*] *Juſtin.* 31, 1. Flor. 2, 8.

5 *Barcillæ*] *Brachyllæ*, Liv. 33. 27.

(bb) Auctor dum feſtinans legeret, & ad verborum conſtructionem non adtenderet, *Antiocho* tribuit quod de *Bœotis* dicit Livius: *In Bœotiam ipſe* [Antiochus] *profectus eſt; cauſſas in ſpeciem iræ adverſus* Romanos *eas, quas ante dixi,* habentem: Brachyllæ *necem*, &c. Eumdem errorem, ſine dubio hinc hauſtum, errat Boeclerus, *Diſſert. De Clarigatione*, Tom. II. pag. 1212. *J. B.*

Gronovii.

6 *Labente diſciplina*] Non de Romanorum, ſed

g Philipp. II. 22. Sic Plutarchus notat [7] non ex vero objectum Antonio a [g] Cicerone, quod cauſa eſſet belli civilis, cum Cæſar bellandi certus [c] prætextum tantum ab Antonio cepiſſet.

II. Sunt qui + neutro cauſarum genere feruntur in bella, [d] + periculorum, (cc) ut Tacitus loquitur, [8] propter ipſa avidi. + Horum vitium humanum excedit modum, *θηριότητα* [h] Ariſtoteles vocat. *h Ethic. Nicom. 7. 1.* De his Seneca: [i] *poſſum dicere, non eſſe hanc crudelitatem,* [e] *ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare: nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius, quam quod in cædes hominum, & laniationes pervenit.* *i Lib. II. de Clem. c. 4.* Cui ſententiæ perquam ſimilis eſt illa Ariſtotelis ultimo [k] Nicomachiorum: *k Cap. 7.* *δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους, ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιντο·* *omnino enim crudelis habendus ſit, qui ex amicis hoſtes faciat, pugnandi, & fundendi ſanguinis cupiditate.* Dion Pruſæenſis: [l] *l Orat. XXXVII. p. 473. F.* *τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; nam ſine cauſa in bella, ac pugnas ferri, mera eſt inſania malum ſibi quærens.* Idem ille Seneca epiſtola XIV. + *nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci.*

III. 1. Plerique vero bellantium + cauſas ſuaſorias habent, aut ſine juſtificis, + aut cum juſtificis. + Sunt qui juſtificas plane non curant, de quibus dici poteſt illud, quod a Romanis juriſconſultis eſt proditum, prædo-

nem

de Thebanorum ibi diſciplina loquitur *Livius* lib. 36, 6. & hæ non fuere cauſæ, vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, ſed irarum, quas Bœoti conceperant adverſum Romanos, & ob quas Antiocho promptius acceſſere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Cherſoneſo per occaſionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Aſia geſtarum adverſus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepiſſent. Denique exſul Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si *Plutarchus* hoc notavit alicubi, falſum notavit; nam conſtat, Antonium armatum fuiſſe, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæſar Octavianus. *Appian.* 3. civil. 552. *Dio* 45, 276. quamquam omnes fere Græculi ſanctiſſimas, & ex optimo erga rempublicam animo ſuſceptas actiones criminentur, & peſſime interpretentur. (Vir Doctiſſimus falſo exiſtimavit, Auctorem noſtrum loqui de *Cæſare Octaviano*; quum in animo habuerit *Julium Cæſarem.* Nec ullus locus fuiſſet reprehendendi *Plutarchum,* aut dubitandi, an id, de quo agitur, ille notaverit, ſi locus inſpectus fuiſſet, cujus finem in Nota ſua adfert Auctor, & quem nos diſtinctè indicavimus. *J. B.*]

8 *Propter ipſa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio, quam ex bello voluptas erat. *Juſtinus* 25, 4.

GROTII.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepiſſet*] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέχειν· *hæc pridem prætextu opus habenti ſpeciem aliquam, & decorum titulum bellandi dedere.* Verba ſunt in hac hiſtoria *Plutarchi,* (Vit. *M. Antonii,* p. 918. C. D.) *Lucani* autem, (*Pharſal.* 1. 263. &c.)

— *Cunctaſque pudoris*
Rumpunt fata moras. Juſtos fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſas invenit armis.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis, & placidis, otium eſt voluptabile, ita illos pericula juvant, & bella.* (Cap. 2. p. 672. *Edit. Gron. Valeſ.*)

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de Ira c. 5. de Apollodoro locutus, & Phalaride: *hæc non eſt ira, feritas eſt.*

(cc) Dicit equidem TACITUS *Hiſt.* III. 41. & V. 19. *periculorum avidi*: Sed illud *propter ipſa* deeſt. Alibi: *Non tam præmiis periculorum, quam ipſis periculis lætus.* Hiſt. II. 86. Propius SENECA: *Periclitamur periculi cauſſa.* Quæſt. Nat. V. 18. *J. B.*

GRO-

nem eſſe eum, f + qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert, niſi quod poſſideat. Ariſtoteles m de belli ſuaſoribus; *ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; qui juſtum ſit vicinos innoxios in ſervitutem redigere, & 9 eos, qui nullam faciunt injuriam, ſæpe nihil curant?* m 1 Rhet. 3.

2. Talis 10 Brennus, n + qui omnia dicebat eſſe validiorum. Talis Silio n Livius V. 36.
o Annibal, cui o De Bell. Pun. Lib. XI. verſ. 183.

> — — *pro fœdere, proque*
> *Juſtitia eſt enſis.* — —

Talis Attila, & quibus illud in ore eſt: p p Senec. Herc. fur. verſ. 407.

> *Quæritur belli exitus,*
> *Non cauſa.*

Et: q q Lucan. VII, 260.

> + *Hæc acies victum factura nocentem eſt:*

Et: r r Tacit. Ann. XV. 1.

> + *Id in ſumma fortuna æquius, quod validius.*

Nec male his aptes illud + Auguſtini: s *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere, ac ſubdere, quid aliud, quam grande latrocinium nominandum eſt?* De talibus bellis Vellejus: t *bella* 11 *non cauſis inita, ſed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis primo: u *ea animi elatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, ſi juſtitia vacat, non modo virtutis non eſt, ſed potius* g *immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: x *οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες· qui magni compendii ſui cauſa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injuſti appellantur,* h *quales ſunt tyranni, & urbium vaſtatores.*

s Lib. IV. de Civ. Dei c. 6. t Lib. II. c. 6. u Cap. 19. x In Ethic. Nicom. IV. 2. pag. 202.

IV. Alii

G R O T I I.

f *Qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert, niſi quod poſſideat*] L. pro hærede. 11. §. ultimo & ſequentibus legibus, D. *de hæreditatis petitione.* Talis Herulorum in Langobardos πόλεμος ἀπροφάσιστος, bellum ſine prætextu. (Apud PROCOPIUM, *Goth.* II. 14.) Galli apud Livium V. *in armis ſe jus ferre, & omnia fortium virorum eſſe.* (Cap. 36.)

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] *Agathias* libro II. ὅσοι δὲ κέρδους ἕνεκα ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλαζόνές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· *qui vero aut lucri cauſa, aut cæco odio, nullam habentes juſtam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines ſunt, & ſuperbi, & improbi.* (Cap. 1.) Exemplum nobis dat illuſtre *Menander Protector*: ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χάγανος οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, οὐδὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας· *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occaſione, aut obtentu, ne conatus quidem cauſam vel falſam contra Romanos comminiſci, inverecunde plane, barbarum in morem exuit pacta.* (Cap. 21.)

G R O N O V I I.

9 *Et eos, qui nullam faciunt injuriam*] Hæc deſunt in vetuſtioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] *Liv.* 5, 36.

11 *Non cauſis*] Non adverſus quos juſta bellandi cauſa erat, ſed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

G R O T I I.

h *Quales ſunt tyranni*] Bene *Philo in Decalogum:*

Digitized by Google

IV. Alii cauſas quaſi juſtificas adferunt, + quæ expenſæ ad rectam rationem injuſtæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, [y] non certamen juris, ſed vim quæri apparet. Reges pleroſque, ait Plutarchus, [z] duobus nominibus, pacis, & belli, + tanquam nummis uti, non ad id, quod juſtum eſt, ſed ad id, quod expedit. Quæ autem ſint cauſæ injuſtæ, + cognoſci aliquatenus poteſt ex juſtis cauſis, quas hactenus explicavimus. + Rectum enim obliqui eſt index. Sed perſpicuitatis cauſa ſumma genera annotabimus.

y Lib. XXI. c. 6.
z Vit. Pyrr. p. 389.

V. 1. + Metum ergo ex vicina potentia non ſufficere, [12] ſupra diximus. Ut enim juſta ſit defenſio, neceſſariam eſſe oportet, qualis non eſt niſi conſtet, non tantum de potentia, + ſed & de animo, & quidem ita conſtet, ut certum id ſit [13] + ea certitudine, quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime eſt probanda eorum ſententia, qui juſtam belli cauſam ſtatuunt, ſi vicinus nulla pactione impeditus in ſuo arcem faciat, aut munitionem aliam, quæ damnum aliquando dare poſſit. Nam adverſus tales metus contrariæ in ſuo munitiones, & ſiqua ſunt + ſimilia remedia quærenda ſunt, non vis bellica. Injuſta igitur bella [14] Romanorum [a] in Philippum Macedonem, [15] + Lyſimachi in [b] Demetrium, [16] + ni alia cauſa adfuit. Valde mihi placet [c] Taciti illud de Chaucis: *populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia: quieti, ſecretique: nulla provocant bella, nullis raptibus, aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis, ac virium argumentum eſt, quod, ut ſuperiores agant, non per injurias aſſequuntur. prompta tamen omnibus arma,* ac,

a Zonaras, Lib. IX. Cap. 15.
b Pauſan. l. 1. c. 10.
c Germ. c. 35.

gum: ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν περιέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἰσχυρότεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν· οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπάς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικαλύπτοντες ληστείαν τ' ἀληθέστερον. *qui vero furum vires nacti ſunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum ſecuri, quod ſupra leges eminere videantur. Tales ſunt homines ingenio minime civili, dominatuum, & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magiſtratuum, & imperiorum id obtegunt, quod verius latrocinium appelletur.* (Pag. 763. C. D.) Optime conveniunt hæc cum iis, quæ ex *Curtio*, *Juſtino*, *Seneca*, & *Auguſtino* producta ſunt ad dictum cap. 1, §. 1. libri hujus.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica neceſſitate, ſed quatenus in actionibus humanis, quæ ſæpenumero ambiguæ ſunt, poteſt fides haberi.

14 *Romanorum in Philippum*] *Liv.* 30, 42.

15 *Lyſimachi in Demetrium*] *Pauſan.* 1, 17. *Plutarch.* Dem. 908.

16 *Ni alia cauſa*] Certe fuit in bello adverſus Philippum, qui Romanis inſidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miſerat, quæ ſimul cum illo adverſus Scipionem in acie ſteterunt: & Athenienſes Rom. ſocios obſidebat. Videntur auctoris memoriæ illuſiſſe tres urbes, in quibus præſidium habebat Philippus, quaſque non contumelioſius, quam verius, compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Theſſalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præſidiarios educere nollet, bellum jam inceptum continuatum eſt: *Liv.* 32, 37. Sed hoc non erat in ſuo ſolo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixiſſet, injuſtam fuiſſe Samnitium cauſam adverſus Romanos indignantium ob Fregellas. *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob Albam. 10, 1. & Iſtrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas. [Non opus erat ut Vir Doctiſſimus conjiciendo quæreret, quid occaſionem dederit errori Auctoris noſtri: neque enim ullus error eſt, quum ZONARAS, in orâ libri laudatus, diſertè teſtetur, cauſſam Belli à *Romanis* adverſus *Philippum* Macedonem ſuſcepti, fuiſſe metum, ne ille auxilio eſſet *Pœnis*, aut in *Italiam* irrumperet: hoc autem ſufficit ad ſcopum Auctoris noſtri, qui munimenta vicina exempli loco tantum adtulit rerum, à quibus periculum aliquod imminere poteſt; non tale tamen, ut juſtam cauſſam bello præbeat. *J. B.*]

GRO-

ac, ſi res poſcat, exercitus: plurimum virorum, equorumque, & quieſcentibus eadem fama.

VI. [17] + Nec utilitas par jus facit cum neceſſitate.

+ VII. Ita ubi laxa eſt matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium cauſam bello præbere non poteſt: qualem (dd) olim Hercules arripuit in Eurytum, [i] + Darius in Scytas (ee).

[d] *Hiſt.* IV. c. 73.

VIII. + Nec magis mutandæ ſedis amor, ut paludibus, & ſolitudinibus relictis ſolum fecundius poſſideatur: + quam [18] Germanis veteribus bellandi cauſam fuiſſe, ait [d] Tacitus.

[e] *Vict. de Ind. rel.* 1. n. 31.

IX. Æque eſt improbum, [19] + inventionis titulo ſibi vindicare ea, quæ ab alio tenentur, [e] + etiamſi is, qui tenet, ſit improbus, de Deo male ſentiens, + aut hebetis ingenii. + Nam inventio eſt eorum, quæ nullius ſunt.

[f] *Vict. de bello* n. 5. 6. 7. 8. *Id. l.* 11, n. 18.

+ X. 1. Neque + ad dominium requiritur aut [20] virtus moralis, aut religioſa, aut intellectus perfectio: + niſi quod hoc videtur poſſe defendi, [f] ſi qui ſint + populi omnino deſtituti [21] a rationis uſu, eos dominium non habere, + ſed ex charitate tantum iis deberi quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Nam quæ alibi [g] diximus [22] + de ſuſtentatione dominii, quam pro infantibus, & amentibus facit jus gentium, + ad eos populos pertinet, [23] cum quibus eſt pactorum commercium: + tales autem non ſunt populi ſiqui repeririuntur toti amentes, de quo merito dubito.

[g] *Lib.* II. C. III. §. 6. C. IV. §. 10. C. XI. §. 14.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diverſitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, + hoſtes ſibi [24] quaſi naturaliter [h] dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia, & naturam, aut ſocietatem humanam impugnantia, auferri dominium poſſit, alia eſt quæſtio, & modo, [i] + cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

[h] *Plato de rep.* Lib. V. pag. 470. C. *Ariſt.* Polit. I. 2. *Eurip. Iphig. in Aul.* verſ. 1400. & *Livius*, XXXI. c. 29. *Iſocr. Panathen.* p. 267. B. *Ed. H. Steph.*

+ XI. Sed [k] nec libertas, + ſive ſingulorum, + ſive civitatum, id eſt, αὐτονομία, quaſi naturaliter, & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt. Nam + libertas cum natura competere hominibus, aut populis dicitur,

[i] *Hoc libro* c. XX. §. 40.

GROTII.

[i] *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. Vide *Xiphilinum* (pag. 356. C. *Ed. H. Steph.*)

[k] *Nec libertas ſive ſingulorum, ſive civitatum, id eſt, αὐτονομία, quaſi naturaliter, & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt*] Vide *concilium* IV. *Toletanum*, & quæ nos ſupra cap. IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

17 *Nec utilitas*] Nec ſi quis videat, valde utile ſibi fore ſi alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde, ut neceſſitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. *Cæſar. Florus* 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hiſpanorum in ſubjugandis Indis.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis ſit jure dominus, non eſt neceſſe ut ſit vir bonus, aut pius, aut ſapiens.

21 *A rationis uſu*] 2, 3. 6.

22 *De ſuſtentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus eſt pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri poſſunt.

24 *Quaſi naturaliter*] Tanquam populis ſervientibus liceat ſemper, ubi poſſunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi naſcuntur.

(dd) Narrat id DIODORUS SICULUS, Biblioth. Lib. IV. c. 31. unde Auctor habet. Nam ſi ſequamur APOLLODORUM, *Lib.* II. *Cap.* 6. n. 1. exemplum huc non faciet, quum, ſecundum iſtum, ex pacto peteret *Iolem Hercules*: violatio autem fidei datæ juſtam bello cauſſam præbet. *J. B.*

(ee) Vide JUSTINUM, Lib. II. Cap. 5. n. 9. *J. B.*

dicitur, + id intelligendum eſt de jure naturæ [25] præcedente factum omne humanum, & de libertate [26] κατὰ στέρησιν, non de ea, quæ eſt [27] κατ' ἐναντιότητα, hoc eſt, ut natura quis ſervus non ſit, + non ut jus habeat ne unquam ſerviat: nam hoc ſenſu nemo liber eſt. Quò pertinet illud Albutii: [k] + *neminem natum liberum eſſe*, + *neminem ſervum; hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.* Et [l] Ariſtotelis illud: νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον· + *e lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus.* Quare + qui legitima cauſa in ſervitutem ſive perſonalem, + ſive civilem devenerunt, contenti ſua conditione eſſe debent, ut & Paulus Apoſtolus docet: [m] δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. + *vocatus es ad ſervitutem? ne id te torqueat.*

XII. Neque minus iniquum, + armis ſubigere aliquos velle, quaſi [28] dignos qui ſerviant, quos naturaliter ſervos interdum + philoſophi vocant. + Non enim ſiquid alicui eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere. Nam + his, qui rationis habent uſum, + libera eſſe debet utilium, & inutilium electio, + niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit. [n] + Infantium plane alia eſt ratio, + quorum regimen, + cum ipſi jus exercendæ αὐτοπραγίας, actionumque ſuarum moderandarum non habeant, [29] occupanti, & idoneo natura concedit.

XIII. 1. Vix adderem, + ſtultum eſſe titulum, [o] quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quaſi ipſe etiam in remotiſſimos, & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, niſi juriſconſultorum diu princeps habitus + Bartolus hæreticum auſus eſſet [p] pronuntiare, qui id negat; nimirum, quia & + Imperator interdum ſe [l] mundi dominum [q] vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod [m] Romaniam poſteriores ſcriptores vocant, appelletur [n] τῆς οἰκουμένης nomine: qualia ſunt & illa:

> [r] + *Orbem jam totum victor Romanus habebat,*

multaque ſimilia [30] per complexionem, + aut [31] exceſſum, + aut [32] excellentiam

k Senec. III. contr. 81.
l 1 Polit. c. 3.
m 1 Cor. VII, 21.
n Vict. de Ind. n. 24.
o Ayala de jur. bell. lib. 1, c. 2. n. 29. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. n. 5. & ſeq.
p Ad l. 24. D. de capt.
q L. ἀξίωσις. 9. Ad l. Rhod.
r Petron. c. 119. Ed. Burm.

GROTII.

l *Mundi Dominum vocet*] Ut in *concilio Chalcedonenſi* actione XI. & XII.

m *Romaniam poſteriores ſcriptores vocant*] Ut & *Athanaſius* ad ſolitarios. (*Tom.* I. *pag.* 832.) Id vix ſexta pars erat mundi tunc cogniti.

n Τῆς *οἰκουμένης nomine*] *Philo* de legatione: *τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· de pluribus, utiliſſimiſque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum omnibus duobus Euphrate, & Rheno.* (Pag. 993. D. E.)

GRONOVII.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis eſt ipſo naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipſius, vel aliorum in certam perſonam impoſuerit.

26 Κατὰ στέρησιν] *Per privationem*, ſic, ut ei abſit ſervitus.

27 Κατ' ἐναντιότητα] *Per contrarium*, quaſi ſervitus ei ſupervenire non poſſit.

28 *Dignos qui ſerviant*] Qui ſint ingenio minus liberali.

29 *Occupanti, & idoneo*] Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: conſtituerat enim, ut ſenex quivis alterius liberis, perinde, ac ſuis, imperaret, & indecore agentes eos coerceret. *Crag.* lib. 3, p. 160.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re, aut ſententia ſignificamus.

31 *Exceſſum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni ſoli, cui aliquid præcipuum ante alios eſſe ſignificamus.

GRO-

lentiam dicta: quippe cum & in iiſdem ſacris literis ſola [o] Judæa ſæpe veniat [s] nomine τῆς [33] οἰκουμένης, quo ſenſu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris ſitam urbem Hieroſolyma, [p] id eſt in medio Judææ, ſicut in medio Græciæ Delphi ſimiliter dicti [34] orbis umbilicus. Neque eſt quod quemquam moveant + Dantis [t] argumenta, quibus probare nititur, Imperatori jus tale competere, + quia id humano generi expediat. Nam commoda, quæ adfert, ſuis compenſantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire poteſt, quæ regi nequeat, ſic & hominum numerus, & locorum diſtantia tanta eſſe, [35] + ut unum regimen non ferat.

s Luc. II. 1.

t De Monarchia, Lib. I. *Ariſt.* VII. *Pol.* IV.

2. Deinde vero, + conceſſo, hoc expedire, [u] jus imperii non ſequitur, ut quod [36] + niſi ex conſenſu, aut pœna naſci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, + Imperator Romanus jus nunc habet: + multa enim ut bello quæſita, ita bello amiſſa ſunt; + alia pactionibus, + alia derelictione [q] in aliarum gentium, aut regum jus tranſierunt. Quædam etiam civitates olim plane ſubditæ, + poſtea tantum ex parte ſubditæ, aut tantum + inæqualiter federatæ eſſe cœperunt. Nam + omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adverſus Rom. Imperatorem, quam adverſus alios valent.

u Silv. verb. bellum p. 1, n. 2. *Covarr. loco citato* n. 9.

+ XIV. I. Sed & [37] Eccleſiæ jus fuerunt [x] qui adſererent etiam in (ff) populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipſe Paulus apoſtolus aperte dixerit, + eos, qui extra Chriſtianiſmum ſunt, judicandi ſibi jus non eſſe. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; I Cor. V, 12. Et quod jus Apoſtolis judicandi competiit, quamquam + etiam ad res [38] terrenas ſuo modo pertinebat,

x Vict. de Ind. rel. 21, *& ſeq. Ayala l.* 1. c. 2. n. 29.

GROTII.

o *Judæa ſæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης*] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula* omnis, *reſtringi debet ad eam regionem, de qua ſermo eſt.* [Vide *Palæſtinam* Eruditiſſimi RELANDI, nuper cum ſummo Reip. literariæ damno his terris erepti, *Lib.* 1. *Cap.* 5. ubi & teſtimonia Veterum referuntur de *Hieroſolyma* in medio Terræ ſita. *J. B.*]

p *Id eſt in medio Judææ*] Diſcas hoc ex *Joſephi* lib. III. belli judaici, (cap. 3. §. 5. *diviſ. Hudſon.*)

q *In aliarum gentium, aut regum jus tranſierunt*] Exemplum ſume in Hiſpania, de qua vide *Gomezium* in §. fuerat. num. 5. de actionibus. *Panormitanum* in c. venerabilem. col. 9. de electione. *Jaſonem* in l. cunctos populos, 1. col. 2. Cod. *de ſumma Trinitate. Menochium* conſ. 11, num. 102. Cardinalem *Tuſchum* practicarum concluſionum 345. §. rex Hiſpaniæ. *Molinæum* in conſ. Pariſ. in pr. num. 20. *Caſſanæum* de gloria Mundi parte V, conſid. 28. *Azorium* inſtitutionum moralium lib. II. c. 5. p. 2.

GRONOVII.

33 Οἰκουμένης] Sic *orbis terrarum* pro imperio Alexandri. *Juſtin.* 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

34 *Orbis umbilicum*] *Cicero* 2, divin. 56. Ovidius 10, 168. *Livius* 41, 23.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Auguſtus, libello poſt mortem ejus in ſenatu lecto, addiderat conſilium coercendi intra terminos imperii, *Tacit.* 1. ann. 11. Sic *Florus* optat pop. Rom. Sicilia, & Africa contentum fuiſſe, aut etiam his carentem, ſola in Italia regnare maluiſſe, quam eo magnitudinis creſcere, ut viribus ſuis conficeretur. *Flor.* 3, 12.

36 *Niſi ex conſenſu, aut pœna*] 2, 5. 1.

37 *Eccleſiæ jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa diviſit inter Luſitaniæ, & Caſtellæ reges, bello ſubigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus ſibi tribuit transferendi regna, liquis ambitioni Paparum adverſetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia ſe ille Ludovico XI. regi Galliarum adverſus Papam, & Hiſpanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonenſi A. C. 1512.

38 *Terrenas ſuo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Chriſtiani.

(ff) Confer heic Opus Auctoris noſtri *De Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra*, Cap. IV. *J. B.*

bat, + erat tamen [39] cœleſtis, ut ita dicam, non terreſtris ingenii, exercendum ſcilicet + non per arma, & flagra, ſed + per verbum Dei generaliter propoſitum, & ad circumſtantias peculiares aptatum, + per [40] ſigillorum divinæ gratiæ exhibitionem, aut negationem, prout cuique conduceret: poſtremo loco etiam + per vindictam non naturalem, ſed natura ipſa superiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in [y] Anania, [z] Elyma, [a] Hymenæo, & aliis apparuit.

y Act. XXIII. 2. z ib. XIII. 8.

2. Chriſtus ipſe, + a quo omnis poteſtas Eccleſiaſtica fluxit, & cujus vita + exemplar eſt Eccleſiæ, [41] qua talis eſt, propoſitum, + negavit [b], regnum ſuum eſſe de hoc mundo, + hoc eſt, ejus naturæ, cujus ſunt cætera regna: addens, + alioqui futurum fuiſſe ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamſi legiones voluiſſet poſcere, + popoſciſſet non hominum, ſed Angelorum. Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure ſuæ poteſtatis, + id fecit non humana, ſed divina virtute, + etiam tum, cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque + divinæ iræ [42] erat ſignum, non inſtrumentum; + ut alias ſputum, & oleum, [r] ſignum medendi, non remedium. + Auguſtinus ad indicatum Johannis locum: [c] *Audite ergo Judæi, & gentes: audi circumciſio: audi præputium: audite omnia regna terrena:* [s] *non impedio dominationem veſtram in hoc mundo: regnum meum non eſt de hoc mundo. Nolite metuere metu vaniſſimo, quo Herodes ille major, cum Chriſtus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis, quam iraſcendo crudelior. Regnum, inquit, meum non eſt de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum, quod non eſt de hoc mundo: venite credendo, & nolite ſævire metuendo.*

a II Timoth. II. 17. b Joh. XVIII, 36. Vid. Petr. Dam. l. II. epiſt. 9. & Bern. epiſt. 221.

c Tractat. CXV. n. 2.

d Act. Ap. Tom. IV. pag. 626. hom. III. ep. ad Tit. (p. 385.) hom. I. ep. I. ad Theſſ. hom. II. p. 168, 169. de ſacerd. Lib. II.

3. Epiſcopo inter cætera interdicit Paulus, + ne [43] percuſſor ſit, I Tim. III, 2. *ἀνάγκῃ κρατεῖν*, *imperare* [44] *impoſita neceſſitate*, ea ſcilicet, quæ ex humana vi proficiſcitur, regum eſſe, non epiſcoporum, [t] dixit [d] Chryſoſtomus. Et

G R O T I I.

r *Signum medendi*] Bene hoc explicat *Abulenſis* ad Matth. IX.

s *Non impedio dominationem veſtram in hoc mundo*] Hilarius Arelatenſis: *non enim ad hoc venerat Chriſtus ut alienam invaderet gloriam, ſed ut ſuam donaret: non ut regnum terreſtre præriperet, ſed ut cœleſte conferret.*

G R O N O V I I.

39 *Cæleſtis*] Supra humanum modum; quale viſum in Apoſtolis divino inſtinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ negationem*] Ut fiebat excommunicatis.

41 *Qua talis*] Poteſt referri & ad vitam Chriſti, & ad eccleſiam. Si voluit illud, ſignificat, quatenus eſt imitabilis, non miraculoſa, & quatenus edidit exempla recte vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus eccleſia eſt, ſeu cœtus hominum verum Deum in Chriſto recte colentium; non, ut hodie plurimum accipitur, pro dominatu in terras, & populos, ipſoſque reges.

42 *Erat ſignum*] Flagro utebatur, non quaſi hactenus tantum puniret, ſed ut oſtenderet, ſe graviter puniturum profanationem ædis ſuæ.

43 *Percuſſor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum, vel faſcium.

44 *Impoſita neceſſitate*] Cum jure coercendi carcere, vinculis, mulctis, ſupplicio.

G R O T I I.

t *Dixit Chryſoſtomus*] Verba ejus ſunt de ſacerdotio libro II. (Tom. VI. pag. 90. *Edit. Savil.*) μάλιστα μὲν οὖν τοῖς χριστιανοῖς οὐκ ἐφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοσαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν

. τὰς

Et alibi: *non eſt nobis data poteſtas ut auctoritate* [45] *ſententiæ* (talis ſcilicet, quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, [u] aut juris qualiſcunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & epiſcopum officio ſuo fungi, ait, *οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα*, *non cogendo, ſed ſuadendo.* Et ex his quidem ſatis apparet, [+] epiſcopos, [46] qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. [x] Hieronymus regem, & epiſcopum comparans: *ille nolentibus præeſt, hic volentibus.*

4. An vero reges ipſi [+] iis, qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma, quaſi pœnæ nomine, inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis diſquiſitum eſt, quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, juſtam belli cauſam non dare

τοὺς ἁμαρτάνοντας οὔτε, εἰ καὶ ἐδίδοτο, εἴχομεν ὅπως καὶ χρησαίμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Chriſtianis non licet vi caſtigare ſontium delicta. Seculi quidem judices, ubi maleficos ſub legum poteſtatem nacti ſunt, multum poteſtatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex ſuopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo, ſed ſuadendo id agendum eſt, ut qui ejuſmodi ſit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores poteſtatis jus datum eſt, & ſi datum maxime eſſet, locus non eſſet juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos, qui neceſſitate, ſed qui voluntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi.* Et mox: (Pag. 10.) οὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, immo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ περὶ ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον. *ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea, quæ dicuntur.* (Tom. III. pag. 823.) *Ambroſius* libro II. de Cain, & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. *verbum*, de pœnitentia diſtinct. 1. (*Cap.* 51.)

u *Aut juris qualiſcunque humani ademtionem*] Ad reges enim, non ad eccleſiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis*: de poſſeſſionibus. c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi*. Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritualis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam, 8. *diſtinct.* X. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. 11. §. ultimo, *num.* 8. ex ſecundo, & octuageſimo canone eorum, qui apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu, notiſque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo, quam regi. Ille enim nolentibus præeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* (Tom. I. p. 25. *Edit. Baſil.*) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep. 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fridericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice: (*Lib.* VI. *verſ.* 362, 363.)

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis, faſceſque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. (Vide *Saxonem Grammatic.* Lib. XI. pag. 189, 190.) Adde quæ ſupra habuimus libro I. c. 5.

GRONOVII.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum, aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum, & gentium, quod nunc pleriſque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

dare [y] [47] + ſpem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod [z] quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, + etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo + prædictio, + niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe + per improbos homines, aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, [48] + non ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, + id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad + utrumque horum non ſufficit, ut id, quod poſtulatur, + ſit [49] ex morali ratione faciendum, + ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, + quale jus interdum leges divinæ, & humanæ dant etiam circa [50] debita aliarum virtutum; quod cum ſit, + nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. + Id cum deeſt, + injuſtum ex hac cauſa bellum

GROTII.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zoſimum* (Lib. IV. cap. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXIX. c. 1.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Perſicorum II. (*Cap. ult.*) & *Leunclavium* hiſtoriæ Turcicæ lib. XVIII.

z *Quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu*] Clauſi enim, obſignatique ſunt libri prophetici ad præfinitum uſque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4. 8. 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *ſi propheta audivit, & non intellexit, quid facient hi, qui ſignatum librum, & uſque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis ediſſerunt?* *Procopius* Gotthicorum I. (*Cap.* 24.) τῶν γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι ἀδύνατα εἶναι· *Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire, exiſtimo ſupra hominem eſſe.* Mox: ταῦτα τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τῶν Σιβύλλης λόγων ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τοῦ ἔπους ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiſcunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata, & verbis experiendo comprobatis, certa ſiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμῳδημένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως· οὕτως καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillimæ conjectu, interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* (Pag. 67. *Edit. Geneverſ.*) Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud *Tuanum* libro LXXIX, in anno MDLXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis ſacerdotum literis contineretur fore, ut valeſceret oriens, & Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Meſſia verum erat; de Veſpaſiano interpretabantur Romani) ſibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo ſpondebant. *Tacit.* 5. hiſt. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus eſt, quod pervaſerat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum reſponſis fatum eſſe, illum occidentis ſimul, & orientis imperium nanciſci. *Jovius* lib. I. hiſtor. p. 11. Et noſtro fuere tempore bellicoſi reges, qui ſperarent ſe Babylona ſubverſuros, quod nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit. (Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit. 21. §. 1. ibique Eruditiſſimum SCHULTINGIUM *J. B.*)

48 *Non ex juſtitia propria*] Quod niſi præſtet, ſit injuſtus, ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honeſtum, officium, juſtitiæ διανεμητικῆς opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis, & obſequii liberorum erga parentes, officii parentum in teſtamento erga liberos.

GRO-

Digitized by Google

bellum eſt, ut [51] Romanorum in [52] regem Cypri tanquam ingratum. + Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: + alioqui contractus eſſet, non beneficium.

XVII. 1. Notandum, & hoc ſæpe accidere, [e] ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, + ſed vitium actioni accedat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis, & principalius animum movet, quam jus ipſum, puta [a] [53] honoris ſtudium, + aut utilitas aliqua, ſive privata, ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim a cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: + ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno + ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides [f] de ſocietate ſecunda, + Phocenſes, ait, merito periiſſe, + at non bene feciſſe Philippum cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio.

2. *Una, & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit [g] + Salluſtius, *profunda cupido imperii, & divitiarum. Aurum, & opes, præcipua bellorum cauſa*, apud [h] Tacitum; & in [i] tragœdia:

> *Rupere fœdus impius lucri furor,*
> *Et ira præceps.*

Quo & Auguſtini illud recte referas [k]: *nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc ſunt, quæ in bellis jure culpantur.*

3. Sed hæc, ubi cauſa juſtifica non deeſt, [l] + peccatum quidem arguunt, + ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt; + unde nec ex tali bello reſtitutio debetur.

[e] *Vid. de Jure bell.* n. 2.
[f] *Tom.* II p. 256, 257
[g] *Fragm.* IV, 3. *Ed. Waſſ.*
[h] *Hiſt.* IV, 74.
[i] *Senec. Hippol.* verſ. 540.
[k] *Contra Fauſtum* ib. XXII, l. 74.
[l] *Covarr.* 2. P. 2. in c. *Pecc.* §. 9. n. 8. *Cajet.* 2, 2. q. 40. *art.* 1. *Silv. verb. bellum* n. 2. *Summa Ang. verb. bellum* n. 5. *Sum. Roſ. ib.* n. 3. & 8. *Tb.* 2. 2. 66. 8.

GROTII.

a *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis qualam imagine blanditur. Sed recte monet *Auguſtinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius eſſe, cujuslibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere.* Repete quæ ex *Agathia* ſupra poſuimus hic ad §. 3. (Sed in illis locis bella arguuntur per ſe injuſta. *J. B.*)

GRONOVII.

51 *Romanorum*] Immo ſceleſtiſſimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem inſtigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. (Adde STRABONEM, *Geogr.* Lib. XIV. pag. 684. *Ed. Pariſ.* ubi cauſſa ingrati animi diſerte exprimitur. *J. B.*)

53 *Honoris ſtudium*] Ut quum Antigonus divulgavit, ſe Olympiadis a Caſſandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis ſui filium obſidione Amphipolitana liberare. *Juſtin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

HENRI-

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII

LIB. II. CAP. XXII.

NON opus fuiſſet ſpeciatim exponere cauſas belli injuſtas : nam poſitis principiis cauſarum juſtarum, ex natura oppoſitorum injuſtæ ſufficienter cognoſci poſſunt, uti ipſe fatetur Auctor §. 4.

Additio.

„ Auctor diſcrimen inter cauſas juſtificas, „ & ſuaſorias, exponit in §. 1. 2. 3. & 4. „ Iiſque expoſitis ordine recenſet cauſas „ belli injuſtas : bellumque juſtum non eſſe, „ ait 1°. ob metum vicinæ potentiæ, § 5 : „ 2°. ob matrimonii negationem, §. 6 : „ 3°. ob ſolam utilitatem, §. 7 : 4°. ob „ neceſſitatem mutandi ſedes, §. 8 : 5°. ob „ inventionem terrarum ignotarum, § 9. & „ 10 : 6°. ob cupiditatem priſtinæ libertatis, §. 11 : 7°. ob ſtupiditatem, §. 12 : „ 8° ob dominium orbis, quod Imperatores Romani prætendunt, §. 13 : 9°. ob „ conceſſionem Papæ, & Romanæ Eccleſiæ, §. 14 : 10°. ob vaticinia, §. 15 : „ 11°. ob id, quod ex virtute debetur. „ §. 16.

AD §. I.

CUM *de cauſis*, &c.] „ Ex quibus, „ nimirum, bellum licite geri poſſit.

Cauſas alias eſſe juſtificas, alias ſuaſorias] Cauſas ſuaſorias varias hic affert, cupidinem gloriæ, divitiarum, imperii, metum vicinæ potentiæ, &c. *Vid.* §. 1. Aliquando autem, ait, bella geri ex cauſa nec ſuaſoria, nec juſtifica, ſed quia motu naturali quis ad pericula, & bella fertur. *Vid.* §. 2. Tandem addit, pleroſque cauſas juſtificas non curare, *vid.* § 3 ; alios cauſas quaſi juſtificas afferre, quæ tales non ſunt, *vid.* §. 4 : & harum catalogum recenſet in §. 5. *ſeq.*

Cæterum, ſupra *l.* 2. *c.* 1. §. 1. diximus, cauſas belli *juſtificas* eſſe, quibus pars contendit, jure bellum geri, licet ex iis ad bellum gerendum non moveatur : atque hinc bellum juſtum eſſe poteſt etſi cauſa movens ſit vitioſa. *Vid.* §. *f. h. c. Suaſoriæ* ſunt, quibus pars expendit an utile ſit. *Priores* ad jus, *poſteriores* ad rationes politicas pertinent. *Illas* ſolas allegare, *has* vero occultare ſolent bellum gerentes.

Illas vocat προφάσεις, *quia palam proferri ſolent, has generis nomine αἰτίας*] „ Προφάσεις „ ſunt prætextus, quia ſcilicet bellum gerentes magis ad bellum moveri ſolent ex cauſis „ utilitatis, quas occultant, quam ex illis, „ quas prætexere ſolent.

Titulum dixit aliquoties Livius] Titulus nihil aliud eſt, quam cauſa, cujus vi, ac poteſtate jus alicui acquiritur, & competere dicitur. Unde tituli dominii translativi ſunt cauſæ, ſeu negotia illa, quibus dominium transfertur ; ſicut venditio, donatio, ſolutio, uſucapio, permutatio, legatum, &c. Uti e contrario alii tituli, ſeu cauſæ ſunt, ex quibus non dominium, ſed uſus tantum, vel cuſtodia, aut ſimile quid transfertur ; uti commodatum, depoſitum, &c.

Dicitur autem titulus a tuendo, teſte Varrone : quia factum auctoris, & jus inde natum, titulus tuetur ; quaſi tutulus : nam ita promiſcue ea olim ſcribebantur ; uti *maximus*, *optumus*, & *maximus optimus* ſcribebant.

Digitized by Google

bebant. Unde milites olim tituli dicti ſunt. Feſto auctore, quia tuendæ civitati aſſumuntur: & Titus militem ſignificabat; ut apud *Perſ. Sat.* 1. *v.* 20.

Ingentes trepidare Titos, &c.

Atque ita jus omne a titulo, vel cauſa ſua æſtimatur, atque defenditur. *Vid. Diſp. noſtra de Titul. & commend. differentia* §. 4. & 5.

Livius] „ Item *Juſtinus l.* 5. *c.* 1. &
„ *Curtius l.* 7. *c.* 5.

2 *In bello Alexandri*] „ *Curt. l.* 2. *c.* 2.
Cui accedebat] „ Ipſe cauſas has alle-
„ gat *d. c.* 2. & *ſupplem. Freinsh.*
Ex Xenophontis] „ *Xenoph. l.* 2. *ſeq.*
Ageſilai] „ *Plutarch. in Ageſil. c.* 8. *ſeq.*
Belli Punici ſecundi] „ *Polyb. l.* 2. *c.* 5.
„ & 6.
Obtentum] „ i. e. Prætextum, ſeu cau-
„ ſam juſtificam, quam allegabant.
Ad ſe trajecturum eſſe incendium] „ Adeo-
„ que cauſa ſuaſoria ibi erat metus vicinæ
„ potentiæ; cauſa juſtifica, quod bellum
„ ſociis inferretur. *d. c.* 30.
Barcylla] „ Bœotorum præfecti, *Liv.*
„ *l.* 33. *c.* 13. quem occiderunt Romani,
„ *ibid. c.* 24. & *l.* 35. *c.* 47. *l.* 36. *c.* 6.
Et alia quædam] „ Scilicet bellum a
„ Quintio Coroneæ propter Romanorum mi-
„ litum cædes illatum. *Liv. l.* 36 *c.* 6.
Revera quod ex habente Romanorum di-ſciplina ſpem magnam concepiſſet] „ Non
„ de Romanorum, ſed de Thebanorum di-
„ ſciplina loquitur. *Vid. Texm. h. Livius*
„ *l.* 36 6.

A D §. I I.

N E U T R O *cauſarum genere*] „ Nec ob
„ cauſas juſtificas, nec ob ſuaſorias.
Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi] „ Vid. *Gron. h.* Adde *Liv.*
„ *l.* 10. *c.* 31. *Juſtin.* 2. Priolus de Anna
„ Borbonia, Longavillæi uxore, ait: *Tur-*
„ *bida gratuito, ex motu nihil ſperare præ-*
„ *ter motum. Texm. h.*
Horum vitium humanum modum excedit]
„ Prædones hi ſunt, & prædonum jure ha-
„ bendi.
Nemo ad humanum ſanguinem] „ Nam
„ ſepoſita ratione, inſtinctus naturæ genus
„ a ſuo congenere tutum reddit. *Vid. pro-*
„ *leg.* §. 6.

A D §. III.

C A U S A S *ſuaſorias habent, aut ſine ju-ſtificis*] „ Tunc latrocinia ſunt, non bella. 1
„ *Vid. L.* 2. *c.* 1. §. 1. *n.* 3. *l.* 3. *c.* 16. §. 1.
Aut cum juſtificis] „ Nam ſupra dictum
„ eſt, non ſemper inchoari bellum ob in-
„ juriam illatam, ſed eam ſæpius diſſimu-
„ lari, forte quod rationes politicæ diſ-
„ ſuadeant.
Sunt qui juſtificas plane non curant] „ Hos
„ prædones eſſe, Auctor ait, & merito.
Qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert, niſi quod poſſideat] „ Hoc
„ verum eſt ſi domino rei id opponitur.
„ *L.* 11. §. *f. l.* 12. *l.* 13. *pr. ff. De hæred.*
„ *pet.* At aliud dicendum ſi is, qui do-
„ minus non eſt, nec antiquiorem poſſeſ-
„ ſionem docet, de poſſidendi cauſa poſ-
„ ſeſſorem rogat; hoc enim caſu prædo
„ quoque hoc ipſo, quod poſſidet, plus
„ juris habet, quam is, qui non poſſi-
„ det *l.* 2. *ff uti poſſid. l.* 3. §. 5. *ff. de*
„ *Acq. poſſ.* Quod verum eſſe, naturæ
„ quoque rationibus alibi probavimus. *Vid.*
„ *Diſſ. proœm. XII* §. 597. *n.* 5.
Qui omnia dicebat eſſe validiorum] „ Si- 2
„ milia late cumulavit Auctor *in proleg.*
„ §. 3. 19. 24. 25. 26.
Hæc acies victum factura nocentem eſt]
„ Hoc effatum æque pertinet ad eos, qui
„ juſto bello invicem pugnant, & utrin-
„ que cauſam juſtificam allegant: cum enim
„ judex hic non ſit, per ultimam demum
„ victoriam deciditur quis nocens ſit. *Vid.*
„ *Proleg.* §. 28. & *l.* 2. *c.* 1. §. 17. & 18.
Id in ſumma fortuna æquius, quod validius] „ Allegavit id Auctor in *proleg.* §. 3.
„ & deſumtum eſt ex Tacito *Ann.* 15. *c.* 1.
Auguſtini] „ Similia habet contra Fau-
„ ſtum. 22. *c.* 74.

A D §. IV.

Q U Æ *expenſa ad rectam rationem inju-ſtæ reperiuntur*] „ Et quarum catalogum
„ hoc capite exhibet.
Tanquam numis uti] „ Quibus compa-
„ ramus id, quod utile nobis eſt.

Cognoſci aliquatenus poteſt ex juſtis cauſis, quas hactenus explicavimus] Omnes enim cauſæ, quæ non tendunt ad reparationem juris noſtri, injuſtæ ſunt.

Additio.

„ Auctor cauſas, ex quibus bellum juſte geri poteſt, oriri, dixit, vel *ex injuria non facta*, vel *ex facta*. Ex injuria *facta* dari, ait, actionem ut vel *reparetur*, vel *puniatur*: reparationem autem ſpectare aut *id*, *quod noſtrum eſt*, *vel fuit*, unde vindicationes deducit; aut *id*, *quod nobis debetur* ſive ex pactione, ſive ex maleficio. *Vid. ſupra l.* 2. *c.* 1. §. 2. *ibique not.*

Rectum enim obliqui eſt index, &c.] Injuſtum igitur eſſe, ait, quicquid juſtum non eſt. *Vid. ſupr. l.* 1. *c.* 1. §. 3. *n.* 1.

Ad §. V.

3 Metum *ex vicina potentia non ſufficere*, *ſupra diximus*] „ *L.* 2. *c.* 1. §. 2. *n.* 1. & §. 17. Jus enim belli 1. oritur ex injuria facta. Ubi igitur metus ſaltem eſt injuriæ, ibi nondum eſt facta, adeoque nec bello vindicari poterit. Sane, non ſequitur, nocere poteſt, ergo nociturus eſt. Ceſſat ergo 2. defenſio juris noſtri neceſſaria, ſeu reparatio injuriæ, in qua tota ratio belli conſiſtit: fruſtra enim quis ſe defendit, ubi nemo eſt qui aggreditur; & fruſtra reparatio petitur, ubi nihil nobis ablatum, nec jus noſtrum læſum eſt. Negari 3. nequit, unicuique jus competere ſuam augendi poteſtatem: hoc jus qui turbat, injuriam facit; invidia hæc eſt, non defenſio. Unde merito Themiſtocles caſtigat Athenienſes, quod tutiores ſe reddere velint potius in aliorum debilitate, quam ſua virtute. *Corn. Nep. in Themiſt.* Et Dionyſius egregie ait: *ſi quas in futurum timetis injurias*, *iram quoque oportet ſervare in illa tempora*, *l.* 2. *c.* 27. Conf. *Euripid. in Jon. v.* 1300. & *in Herc. fur. v.* 210. *Burgers obſerv. cent.* 1. *o.* 4. *Teſm. h.* Exceptiones vidimus ſupra *l.* 1. *c.* 1. §. 17.

Sed & de animo] „ Immo nec animus ſufficit, quia injuria facta non eſt, niſi animus in actus quosdam externos deductus ſit: de quo late actum eſt *ſupra c.* 20. §. 18. 19. & 39.

Ea certitudine, *quæ in morali materia locum habet*] „ *Vid. Grot. h.* & *infra c.* 23. §. 1.

Arcem faciat, *aut munitionem*] „ Nam ſuo jure utitur, & de re ſua diſponit. Idem eſt ſi exercitum conſcribit, vel claſſem colligit. 2

Similia remedia quærenda ſunt] „ Thuanus *l.* 10. *p. m.* 202. ait: *Senatui Veneto ſolenne eſſe arma parare*, *ubi videt vicinos in armis eſſe.*

Lyſimachi in Demetrium] „ *Pauſ.* 1. 17. Ubi ita rem refert: *Ubi vero Demetrius Antigoni filius regnum adeptus eſt*, *ne ſe ille provocaret metuens*, *prior contra eum arma movet.*

Ni alia cauſa adfuit] „ Alia quoque allegatur a Pauſania *d. l.* nimirum, quod Demetrius in Macedoniam profectus Alexandro Caſſandri filio, a quo accerſitus fuerat, interemto, ejus regno potitus ſit; & tunc addit, *probabilem belli cauſam eum nactum eſſe.*

Ad §. VI.

Nec *utilitas par jus facit cum neceſſitate*] „ Neceſſaria juris mei defenſio ſola juſta belli cauſa eſt. Non ergo ſufficit, utile mihi eſſe bellum gerere; utilitas enim nullum mihi jus tribuit in res alterius: uti late probavi *L.* 1. *c.* 1. §. 1. *ſeq.* & *c.* 2. §. 6. & 13. *n.* 4. Sed nec neceſſitatem jus belli in res ejus, qui hoſtis non eſt, tribuere, alibi demonſtravimus.

Ad §. VII.

„ Quæritur, an denegatio matrimoniorum ſit juſta belli cauſa? Auctor id videtur affirmare ſi copia matrimoniorum ſit reſtricta, ſecus ſi laxa ſit. Nos dicimus, bellum ob denegata matrimonia inferri nunquam poſſe, quia hæc a conſenſu partium dependent: adeoque unicuique liberum eſt matrimonia oblata reſpuere; modo quædam gens non excludatur ex contemtu. Quod latius explicavi ſupra *l.* 2. *c.* 2. §. 21. 22. & 23.

Darius in Scythas] „ Alia exempla vide apud *Crantz.* 1. *Dan.* 7. *Senec. in Herc. Oet. v.* 420.

Ad

Digitized by Google

AD §. VIII.

NEC *magis mutandæ ſedis amor*] „ Sane, neminem teneri extraneis ſedes concedere, licet inculta ſit terra, vidimus ſupra *l.* 2. *c.* 2. §. 16. & 17.

Quam Germanis veteribus] „ Conf. *Gron. b* Add. *Suet. l.* 3. §. 4. *Liv.* 5. 36. *Marcell.* 3. 1. & 9. 12. *Teſm. b.*

AD §. IX.

INVENTIONIS *titulo*] „ Quo uſi ſunt Hiſpani in occupandis Americæ provinciis, quæ tamen occupatæ jam erant: adeoque non erant res nullius, in quibus ſolis jus occupandi locum habet.

Etiamſi is, qui tenet, ſit improbus] „ Tunc enim in Deum quidem injuriam committit: at hominibus jus non aufert; hi ergo ad reparandum agere non poſſunt. Idque verum eſt etiamſi populus circa religionem in quatuor notiones omni ævo communes peccet: quicquid diſſentiat Auctor *ſupra c.* 20. §. 45. *n.* 1. & §. 46. *n.* 1.

Aut hebetis ingenii] „ De quibus *vide* §. *ſeq.* & ſupra *l.* 1. *c.* 3. §. 8. *n.* 4.

Nam inventio eſt eorum, quæ nullius ſunt] „ Quæ enim jam occupata ſunt, non demum inveniuntur, ſed jam ſunt inventa; adeoque jus quæſitum eſt inventori, quod ei auferri nequit. *Vid. l.* 2. *c.* 8. §. 6.

AD §. X.

AUCTOR regulam, quam ante poſuit, *ob ſtuporem bellum populis inferri non poſſe*, limitat hoc §. ut ſi rationis uſu deſtituuntur, dominia rerum auferri ipſis poſſint. At merito ipſe dubitat, tales populos amentes dari. Fabula de ejuſmodi populis inde nata eſt, quod in populis recenter inventis, cum non potuerint intelligi, & cæteris moribus nobis eſſent diſſimiles, ac feris propiores, inventores finxerunt, non habere eas gentes rationis uſum, qui inventoribus non apparuit; & ideo prætextum hunc ſuæ occupationis quæſiverunt: cum tamen certum ſit, non ſequi, alium alio eſſe ſapientiorem, adeoque & ſuperiorem. Cæterum, ſupra demonſtravimus, non tantum ſtupidos, ſed furioſos quoque dominii eſſe capaces.

Equidem ſi adeo feræ ſunt quædam gentes, ut ſeparatim in antris, ferarum inſtar, ſine legibus, & abſque imperio vivant, (prout quaſdam deſcribit *Becm. Hiſt. univ. c.* 9. *S* 4. §. 8.) hæ gentes erant extra ſocietatem humanam, & extra imperium, quod natura humano generi dedit, quodque poſtea in plura imperia diſtributum eſt: hujuſmodi igitur homines redigi ad ſocietatem hominum potuerunt, etiam ſi aliter fieri non poſſit, conſtituto ipſis imperio. Occupari igitur hoc imperiom poteſt, quia hactenus eis jus quæſitum non eſt.

Additio.

„ Recte B. Parens notavit, non dari gentes omni rationis uſu deſtitutos; nec ſi darentur, dominia ipſis jure belli auferri poſſe. Sed nec admittimus, imperium in ejusmodi gentes, quæ ſeparatim in antris habitant, ideo quod extra humanam ſocietatem videantur conſtitutæ, vi occupari poſſe. Nam 1. negamus, dari aliquam ſocietatem humanam, ad quam homines illi redigi debeant: 2. & ſi daretur talis ſocietas, negamus, homines illos extra illam ſocietatem conſtitutos eſſe; nam homo, qui in deſerto vivit, ideo non eſt extra jus commune hominum poſitus, licet non ſit ſub imperio ſingulari. 3. Negamus, homines illos ſine legibus, & ſine imperio eſſe: nam cum in familias ſint diſperſi, pater cujuſque familiæ eſt rex, & imperator ſuæ domus; & licet legibus ſcriptis non utantur, leges tamen naturæ ſequuntur. Adeoque 4. certum eſt, jus imperii, quod etiam hebetis ingenii hominibus in familiam, ejuſque membra, res, & jura competit, ac a natura eis quæſitum eſt, auferri ipſis non poſſe, nedum rerum dominia. Quod pluribus rationibus probavit *Grotius de mari libero c.* 2.

1 *Neque ad dominium requiritur aut virtus moralis, aut religioſa, aut intellectus perfecto*] „ Adeoque vitium tale non impedit dominii acquiſitionem. Sane, Deus facultatem occupandi res terræ conceſſit toti humano generi, & ſingulis ſpeciatim, adeoque probis æque, ac improbis, & ſtupidis æque, ac prudentioribus.

„ Jus hoc ex voluntate Dei ſingulis hominibus conceſſum nemo auferre prætextu religionis, vel ſtupiditatis poteſt, inprimis cum gens in gentem non habeat jus de ejus probitate, aut prudentia judicandi.

Niſi quod hoc videtur poſſe defendi] „ Immo nec hoc defendi ulla ratione poſſe, vidimus *pr. h.* §.

Populi omnino deſtituti a rationis uſu] „ Tales non dari, ipſe fatetur Auctor.

Eos dominium non habere] „ Quod refutavimus ſupra *l.* 2. *c.* 3. §. 6. Ubi etiam furioſis jus dominii competere, diximus.

Sed ex charitate tantum] „ Cum non dentur gentes omni ratione deſtitutæ, fruſtra quæritur, an nil niſi alimenta eis, debeantur. Adeoque errat Auctor, 1. quod populis ſtupidis dominium neget, & alimenta eis ſaltem relinquenda ſtatuat: 2. quod ex charitate eis demum neceſſaria relinquenda eſſe putet; quia inde ſequeretur, in arbitrio prudentioris eſſe, num ſtupidos ejuſmodi fame necare velit. Neque enim ſtupidis fieret injuria, quia ex charitate (juxta hypotheſin Auctoris) jus proprium non naſcitur.

De ſuſtentatione dominii] „ Auctor enim finxit *c.* 3. §. 6. humanum genus in acquirendo dominio ſuſtinere perſonam infantium, & jus gentium ſupplere in illis poſſidendi, ac acceptandi animum: quod refutavimus *ibidem.*

Ad eos populos pertinet, cum quibus eſt pactorum commercium] „ Dictum jam eſt, 1. ſuſtentationem illam dominii ex jure gentium fabulam eſſe. Unde 2. fruſtra aſſeritur, fictionem hanc ſaltem pertinere ad eos populos, cum quibus commercium eſt, cum ad nullos populos pertineat. Sed & 3. falſum eſt, dari populos, cum quibus non ſit pactorum commercium; cum omnibus enim populis jus eſt commerciorum, idque jore naturali. *Vid. ſupr. c.* 3. §. 6.

Tales autem non ſunt populi, &c. toti amentes] „ Fruſtra hæc diſputantur, cum tales gentes non dentur, fatente ipſo Auctore.

2 *Hoſtes ſibi quaſi naturaliter dicebant*] „ Adeoque in quos ſibi jus belli eſſet. Hinc extraneus, & hoſtis, illis ſunt ſynonima. *Vid. l.* 2. *c.* 15. §. 5. & *l.* 2. *c.* 6. §. 14. *n.* 2. Salluſtius *de ord. rep. l.* 1. „ *externæ nationes natura nobis ſunt hoſtes*; „ & Livius ait: *cum barbaris æternum Græcis bellum eſt*, *l.* 31. *c.* 29. Conf. *Liv. l.* 7. *c* 30. & *l.* 8. *c.* 4.

Cum de pœnarum jure ageremus] „ Quam infeliciter Auctor hanc materiam tractaverit, demonſtravimus *d. c.* 20. §. 38. *uſque ad fin.* Diximus enim, his peccatis non jus hominum lædi, nec ſocietatem humanam (utpote quæ non exiſtit), ſed jus Dei tantum, adeoque huic ſoli vindictam relinquendam eſſe.

Ad §. XI.

Quæritur, an homo, cui libertas ablata eſt, vel civitas, quæ autonomiam, ſeu libertatem civilem amiſit, armis eam recipere jure poſſit? Negatur ſi libertas illa juſte, i. e. legitimo bello, & per ultimam victoriam ablata ſit. Autonomia enim amiſſa civitas illa ſit ſubdita, eoque jus belli ceſſat; & ſic eſſet rebellio ſubditorum contra ſuperiores.

Sive ſingulorum] „ Servus, qui juſto bello ſervus factus eſt, non poteſt vi recipere libertatem amiſſam ex judicio civitatis, ubi ſervus eſt; de quo plenius *l.* 3. *c.* 7. §. 7.

Sive civitatum, id eſt, αὐτονομία] „ Populus, qui ſemel ſui juris eſſe deſiit, (*vid. l.* 1. *c.* 3. §. 12.) qui autonomiam juſto bello amiſit, & non ſuis, ſed alienis legibus vivit, libertatem amiſſam vi, & armis recipere nequit; uti late expoſuimus *l.* 2. *c.* 4. §. 14. *Conf. l.* 3. *c.* 9. §. 9. adeo ut nec poſtliminio locus ſit, *l.* 3. *c.* 9. § 9. & 12. *c.* 16. §. 4.

Libertas cum natura competere hominibus, aut populis dicitur] „ Omnes enim homines natura liberi ſunt; & civitas quoque naturaliter liberam facultatem diſponendi de jure ſuo habet, adeoque libertatem civilem quoque a natura eſſe, recte aſſeritur *l.* 4. § 1. *ff. de ſtat. hom. Conf. ſupra l.* 7. *c.* 7. §. 1.

Id intelligendum eſt de jure naturæ præcedente omne factum humanum] „ Adeoque antequam facto hominum libertas illa ablata ſit. Etſi enim quilibet homo liber naſcatur, certum tamen eſt, *jure* auferri poſſe libertatem quibuſdam caſibus. Nam hæc ipſa eſt definitio libertatis, quod ſit facultas agendi quicquid lubet, donec

donec vel vi, vel *jure* prohibeatur, *d. l.* 4. *pr.* Libertas igitur, uti alia hominum jura, auferri poſſunt vel ex propria diſpoſitione, vel vi legitima.

Non ut jus habeat ne unquam ſerviat] „ Nam jus hoc naturæ vi, vel jure auferri poteſt, *d. l.*

Neminem natum liberum eſſe, *&c.*] „ Quia poteſt in ſervitutem deduci. Nam ſtatim addit: ſcis & nos nuper ſervos fuiſſe. *Senec. contr. l.* 3. *c.* 21. *p. m.* 274.

Neminem ſervum] „ Quia uti liber volente fortuna poteſt fieri ſervus, ita volente & eadem ſervus poteſt fieri liber.

E lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus] „ Immo ex naturali ratione id venit; uti alibi probavimus. *Conf. l.* 4. & 5. *ff. juſt. & jur. l.* 5. §. 1. *ff. Stat. hom.*

Qui legitima cauſa in ſervitutem devenerunt] „ Scilicet, in pœnam, vel ex ſua diſpoſitione.

Sive civilem] „ Qua ſcilicet populo autonomia, ſeu jus propriis legibus vivendi, aufertur. De quo diſcrimine late actum eſt. *l.* 1. *c.* 3. §. 12.

Vocatus es ad ſervitutem] „ i. e. Fortuna te ſervum fecit.

Ad §. XII.

Armis *ſubigere velle quaſi dignos qui ſerviant*] „ Tales homines non dari, diximus *ſupra l.* 1. *c.* 3. §. 8. *n.* 4. Sane, ob imprudentiam nemini jus natura quæſitum auferri poteſt. *Vid. ſupr.* §. 10.

Philoſophi] „ Auctor hujus ſententiæ eſt Ariſtoteles. *Vid. d.* §. 8. *n.* 4.

Non enim ſi alicui quid eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere] „ Beneficia enim obtrodi nemini poſſunt.

His, qui rationis uſum habent] „ Aliud enim eſſe, dixit, in iis, qui rationis uſum non habent, *vid.* §. 10; & quales non exiſtere, ipſe Auctor fatetur *ibid.*

Libera eſſe debet utilium, & inutilium electio] „ Quia nemo jus habet in eorum actiones.

Niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit] „ Sive jure belli, ſive ex lege ſuperioris.

Infantium plane alia ratio] „ Adeoque infantibus, ſi quid eis eſt utile, id per vim imponere licere, ſtatuit.

Quorum regimen occupanti, & idoneo, natura concedit] „ Nollem tanto viro hæc excidiſſe. Mens Auctoris hæc eſt: Infantes ob defectum rationis jure naturali dominii eſſe incapaces, *vid. l.* 2. *c.* 3. §. 6: jus gentium voluntarium autem ob communem utilitatem introduxiſſe, ut infantes dominia accipere, & retinere poſſint, *d.* §. 6. & *ſupra* §. 10; & ſtatuiſſe, ut genus humanum interim ſuſtineat eorum perſonam, *d.* §. 6. *d.* §. 10. & ut e genere humano is præferatur, qui prior regimen occupavit, & qui idoneus eſt, §. *b.*

„ Diximus allegatis locis, jus dominii infantibus non ex jure aliquo gentium volontario, & quaſi genus humanum eorum perſonam ſuſtineat, ſed ex ipſa naturæ ratione competere; etſi adminiſtratio ob defectum rationis iis concedi non poſſit. At hunc defectum ipſa ſupplet natura per familiam, cujus officium eſt, membra ſua tueri. *Vid. l.* 2. *c.* 5. §. 2. *ſeq.* Unde in imperiis quoque, ex diſpoſitione populi delatis, proximis agnatis delata tutela naturali jure videtur, *d.* §. 2. *ſeq.*

„ Monſtruoſa ergo eſt ſententia Auctoris, *naturam concedere regimen infantis occupanti idoneo.* Quæ non bellorum inde ſeges? Unusquisque ſe magis idoneum prædicabit; idque, cum inter gentes concurrentes judex non ſit, armis vindicare conabitur.

Cum ipſi jus actionum ſuarum moderandarum non habeant] „ Confundit Auctor *dominium*, & *adminiſtrationem*: *illud* infantibus quoque natura competit, adeo ut exercere quoque illud, v. g. conſumendo res, poſſint: *hæc* vero ceſſat in infante, & natura eam aliis commiſit, *d. l.* 2. *c.* 5. §. 2. *ſeq.*

Ad §. XIII.

Stultum *eſſe titulum, quem quidam tribuunt Imperatori Romano*, *&c.*] Recte Auctor refutat eos, qui Imperatori Romano verum imperium in totum terrarum orbem concedunt, adeoque eum jure bellum in omnes gentes gerere poſſe, ſtatuunt. Sane, Imperatores Romani, qui *mundi* ſe *dominos* dixere, nunquam eo ſenſu id allegaverunt, quaſi actu imperium in

terrarum orbem habeant, ſed per eminentiam: atque ita intelligenda eſt. *Lex.* 9. *t. ad leg. Rhod.* Et cum peculiari diſſertatione, cui titulus eſt: *De dominio orbis, &c.* mentem hujus legis explicaverim, caput ejus tertium, & quartum hic inſerere licebit. Verba hæc ſunt:

N o n *noſtrarum equidem partium eſt, ſtare ab immanibus Bartoli auſis, qui in* l. Hoſtes 24. n. 2. & ſeq. ff. de Capt. poſtl. *ut illum textum componeret cum ſacro codice, compulſum ſe putavit, ut ſtatueret, omnes Reges totius orbis jure quodam ſubjectos Imperatori Romano, idque & dicendum, & credendum eſſe; ita ut qui aliter ſentiunt, eos præcipiti nimis, & incompetenti judicio, hæreticos proclamaverit.*

Nos ut nihil detractum volumus majeſtati nominis Romani, ita nec juribus, & dignitati Germaniæ. At enim ſi cauſam hanc Bartolo, ipſam quoque victricem Germaniam Romanis, victorem victo ſubjiciemus: & ſi populi olim Romani imperium in omnia orbis regna fuit, etiam in Germaniam fuiſſe fatendum erit. Quo fieret, ut nunquam populus Romanus hoſtem habere, nunquam ulli regno cum populo Romano bellum eſſe potuiſſet; cum Bartolo auctore nulla regna libera, ſed Romano Imperio obnoxia, atque adeo non hoſtes Romanis, ſed perduelles, nec bella in Romanos fuiſſent, ſed rebelliones. Quæ non alia re efficacius, quam ipſo hoc textu refelluntur.

Etenim definitur ibi, quinam jure gentium hoſtes dicendi ſint, ita ut jura, & effectus belli, captivitatis, poſtliminii, &c. inter eos valeant: ſcil. liberi populi, qui neque invicem, neque aliis ſubjecti ſunt, adeoque judicem non habent niſi Martem; uti eſt populus Romanus, & populi ei ſimiles, qui invicem bellum indicunt, adeoque hactenus pares ſunt. Exempla hujuſmodi populorum refert JCtus in d. l. 24. *Germanos, & Parthos, duos Imperii Romani ab utroque latere, Orientis, & Occidentis, vicinos, eoque perpetuos hoſtes. Per hunc itaque textum, a eoque ipſius populi Romani judicio, poſt Cæſares, Auguſtos, Tiberios, Germanicos, qui orbis terrarum prope vires in Germaniam, & Belgium converterant, Germani perinde liber populus fuerunt, ac Romani ipſi.*

Qua ratione porro labi videtur Bartolus, cum duo adhuc populorum genera refert, quos imperio quidem Romano non parere, & tamen ſubeſſe autumat. Quoſdam enim ait, eſſe populos, qui non parent imperio quia dicunt id ſe facere ex privilegio Imperatoris; & in id allegat Venetos, ad d. l 24. n. 4. *Quod nunc mittimus; etſi quam inepta, & frivola ejus ratio ſit, quod cum ex privilegio Imperatoris id ſit, ille id revocare poſſit, nemini obſcurum eſſe poterit.*

Alios vero eſſe contendit, qui non parent, quia aſſerunt, ſe libertatem habere ex contractu; & huc refert terras domino Papæ donatas, & Reges Siciliæ, Franciæ, Angliæ, & reliquos ad d. l. 24. n. 6. *Enim vero etſi de terris iſtis, & Sicilia concedimus, Anglia certe, ſeu Britannia, ex quo ab Anglo-Saxonibus e Cimbrica Cherſoneſo occupata fuit, in nullius deinde poteſtatem pervenit, & nec a Merovingis, nec Carolingis, nec ſequentibus tentata fuit. Francia vero Gallica ſubjugata quidem fuit a Francis Germanis, quibus Imperium Romanum Occidentis deinde acceſſit; at pactis diviſionis uſque ad Scaldin, Moſam, Ararim, Rhodanum, inde ſeparata, ac ſui juris facta eſt.*

Major Bartolo labor eſt qua ratione Græcos, Tartaros, & Saracenos, in hujus imperii unitatem conciliet; quos, ait, extraneos eſſe, & ſuum ſingulos regem Dominum orbis aſſerere. Sed brevibus ſe expedit ad d. l. 24. n. 8. *hoc verbo:* Parum ad nos, qui foris ſunt. *Ut adeo in caſſum laborare cum Bartolo non lubeat.* Conf. §. 15. inf. h. Diſſ.

Etſi vero Romani Imperii magnitudo plenum, & quaſi exundantem illum, ac immodicum dominii orbis ſenſum non impleat, qui nec cum humani generis conditione ſatis pacari poteſt; nihilominus tamen ſolenni, & eximia quoque ratione, (quæ ſi non Bartolum, at Antoninum ſapientiſſimum, ac pientiſſimum Imperatorem, ac ſacrum omnino codicem plane abſolvet) veriſſime a laudato Antonino dictum eſt, Imperatorem Romanum eſſe dominum orbis *terrarum.*

Etenim certum inprimis eſt, Romanum Imperium præcipuum totius orbis eſſe; uti ex Livio l. 1. c. 4. *jam produximus illud* Romæ maximum ſecundum Deorum opes, imperium eſſe. *Id vero evidenti hac ratione demonſtratur, quoniam tria ſuperiora orbis imperia ſumma armis vicit; victor autem in omne jus victi ſuccedit, ejusque locum, eminentiam, ac dignitatem, ultima victoria ſibi acquirit.* Grot. de jure B. & P. l. 3. c. 8.

c. 8. & 15. *Unde non tantum primæ illius partes eruit ſi cum reliquis ſui ævi regnis, ſed & ſi cum ſuperioribus imperiis ſummis contendatur. Primo enim a Perſis ſubacto, jure ejus, & excellentia omnis ad alterum; hoc pariter domito, utriusque majeſtas ad tertium; & hoc quoque a Romanis ſuperato, omnium in Romanum Imperium confluxit: & coaluit.*

Accedit, quod priora ſumma imperia deſtructa penitus, nec unquam deinde reſtituta fuere, ſed in buſta, & tumbas ſuas evanuere, & ruinis ſuis in perpetuum conſepulta nunquam e naufragiis emerſere.

At Romanum Imperium iterum deſtructum ita ab alio non fuit, ſed adhuc perdurat. Etſi enim cum barbararum gentium invaſionibus quoque diu, multumque conflictaverit, quin & ſedes ipſius, Italia, a Gothis, & Longobardis capta, & totum deinde Occidentis Imperium Francorum, ſeu Germanorum regum armis, ac virtute victum fuerit; horum tamen victoriis etſi occupatum, & populo ſuo Germanico acquiſitum, non tamen deſtructum, ſed e contrario defenſum, & reſtauratum feliciſſime fuit. Etenim hi piiſſimi, & vere heroica indole reges Germani Romanum Imperium non Romanis, ſed Romanorum hoſtibus, & invaſoribus bellica virtute, ac felicitate abſtulerunt, ereptumque iis cum victrice ſua Germania, individuo nexu, æternoque fœdere univerunt. Adeo quicquid in reliquis omnibus Imperiis inſedit gloria, majeſtatis, ac eminentiæ, id omne inde quaſi collectum, congregatumque in populum Germanum, & quod ei quæſitum eſt, Imperium Romano-Germanicum, transfuſum fuit, atque in ejus viſceribus refocillatum glorioſiſſime revixit.

Hoc igitur Imperium recte, ac vere dominium orbis *dicitur, quod præcipuum orbis membrum, atque adeo orbis caput eſt. Hic enim verus principatus eſt orbis terrarum, quem gerit princeps terrarum populus: uti in civitatibus præcipuum Senatus membrum princeps civitatis, ſeu princeps Senatus dicitur, qui principatum in civitate gerit, non poteſtate imperii, quod penes totum Senatum, vel populum fuit, ſed auctoritate, & facultate directrice rerum Senatus communium. Atque id proprie Principatus eſt, quem ita accurate deſcribit* Doctiſſ. Gronov. ad Grot. de J. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 10. n. 1. *ubi ait*: Principatus eſt primus dignitate, & auctoritate locus inter jure liberos: *adeoque non infert imperium, ſeu propriam poteſtatem magiſtratus, ſed dirigendi auctoritatem. Ita Scipio Africanus Principatum Senatus obtinuiſſe dicitur.* Plut. in Scip. Afric. c. 39. *Et apud Athenienſes Ariſtides, & Themiſtocles, de principatu civitatis certaſſe*, Corn. Nep. in Ariſtide c. 1. *quemadmodum & duæ illæ clariſſimæ civitates, Athenæ, & Sparta, de principatu Græciæ acerrimis ſtudiis contendiſſe*, idem in Themiſtocle c. 6. *& Rhodii principatum maris obtinuiſſe, feruntur.* Polyb. l. 4. hiſt. c. 47. *Quin Græcia, quæ fuit & armorum, & ſapientiæ eo tempore fama, ac gloria, Princeps orbis terrarum dicta eſt.* Juſtin. l. 8. c. 4. *Et in eundem ſenſum Pompeius*, apud Ciceronem ſæpius, *& Æmilius* apud Livium l. 3. c. 1. *Princeps civitatis; & alius, princeps gentis Ætolorum*, apud eund. l. 34. c. 23. *quemadmodum apud Tacitum principes juventutis, &c. Quibus locis omnibus per principatum intelligi patet præcipuam in rebus gerendis auctoritatem, & quandam, ut Thucydides* l. 1. fol. 64. *appellat*, ἡγεμονίαν, *ſeu quaſi directoriam poteſtatem.*

Hujusmodi igitur principes etiam κύριοι, Domini, *recte dicuntur, atque ita princeps Romanus*, κύριος τοῦ κόσμου, *Dominus mundi, in* l. 9. ff. ad l. Rhod. de jact. *laudatur. Voces enim domini, ac dominii, in publicis eandem vim habent, ac principatus, ut primariæ auctoritati tribuantur: quemadmodum principes Domini dicuntur etiam ab iis, in quos poteſtatem non habent. Et ſolenne Romanis fuit, eos, qui curam habebant ludorum, ac certaminum publicorum, & in factiones diſtincti erant*, dominos factionum *dicere*, Sueton. in Neron. c. 5; *etiam in inſcriptionibus publicis, ut in illa Lanuvii, quæ refertur ad* dictum locum Suetonii in not. *Voce enim ea non ſolum dominium proprietatis, ſed & omnium jurium, nec tantum juriſdictionis, ſed & cujusque poteſtatis dicimus In* d. l. 9. *igitur dominium mundi eſt principatus imperiorum mundi, id eſt caput, ſeu primarium mundi imperium: de cujus vi, & effectibus deinceps.*

Hoc dominium, ſeu principatus univerſi, etiam regnum, ſeu imperium mundi eodem ſenſu dicitur: quomodo Roma Regina urbium, urbs Venetiarum regina inſularum quandoque vocatur. Hæc enim verba generaliter

raliter cum ad omnem praeminentiam ſingularem referri ſolent, *tum omnem regendi*, *ac curandi poteſtatem complexu ſuo continent. Nam & rex ſacrorum erat apud Romanos*, Liv. l. 2. cap. 2. Gell. Noct. Att. lib. 15. c. 27. *cujus præcipua ſacrorum cura; at ab omni alia adminiſtratione ipſe excluſus fuit*, Dionyſ. Halic. l. 4. c. 79. in f. & lib. 5. cap. 1. in f. *ejuſque uxor regina dicta fuit*, Roſin. Antiq. Rom. lib. 3. c. 25. *Apud Spartanos Reges fuere*, *quibus præcipua bellorum poteſtas commiſſa erat ex inſtituto Lycurgi.* Juſtin. lib. 3. c. 3.

Atque hic orbis principatus, *hoc dominium*, *hoc regnum nemini unquam juſtius*, *quam populo Romano vindicatum fuit. Nullum enim a ſuperioribus regibus imperium tanta virtute*, *tanto juſtitiæ*, *& pietatis ſtudio quæſitum*, *geſtum*, *munitum*, *& cultum fuiſſe*, *quam Romanum*, *non poterit inficias ire qui res geſtas ejus populi*, *& bellorum cauſas evolverit*, *& perſpectas habuerit. Etenim incredibile dictu eſt*, *quanta animorum conſtantia caſus omnes*, *cladesque pertulerint : quanta fortitudine*, *ac prudentia*, *rem labantem reſtituerint*, *ac fulſerint : quanta ſollicitudine caverint*, *ne quicquam niſi auſpicato*, *id eſt peractis ante ſacris*, *nec bella niſi ex juſtis cauſis ſedulo primum excuſſis inciperent ; ne quid vel in hoſtem injuria*, *vel in victoria impotenter*, *aut immoderate fieret : quam juſtitiæ*, *& æqui*, *& fidei tenaces : quantum juris & inveniendi*, *& conſtituendi*, *& ſervandi ſtudium : quam gentes omnes eorum leges reveritæ fuerint : quanta contentione egerint ut ſocii incolumes*, *& populorum*, *& gentium jura integra*, *& ſalva manerent*, *&c. Quæ omnia ad miraculum usque eximia*, *& adeo præclara fuere*, *ut in pauca cogi non poſſint. Delibatum aliquid eſt ſupra* c. 2. §. 17. 18. 19. h. Diſſ. & in orat. noſtra inaugurali Trajecti habita. Adde Diſp. noſtr. 40. Tom 2. De juſto prœliorum exitu. *Compendio autem diſertiſſimo ea recenſet*, *ac deprædicat* Flor. in hiſt. Rom. per tot. *qui* l. 1. c. 18. *cum acta*, *virtutesque hujus populi in bello*, *quod cum Pyrrho geſſit*, *attigiſſet*, *ita concludit :* Quis ergo miretur, his moribus, virtute, militia, victorem populum Romanum fuiſſe. *Eodemque loco Pyrrhum ipſum admirabundum exclamaſſe refert :* O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis.

Prodita quidem etiam ſunt exempla, *quod Romani vel pacem ſuperbe ſpreverint*, *vel in bello proterviùs egerint : ſed & pauca illa fuere*, *&*, *quod argumentum videtur populi Deo chari*, *ne impune peccando a virtute*, *eoque a felicitate ſua deficeret*, *proterviam e veſtigio continentibus cladibus*, *& calamitatibus luere oportuit : uti ad Alliam*, *ad furcas Caudinas*, *ad Traſimenum Lacum*, *ad Cannas ; & impietatem P. Claudii conſulis naufragio claſſis in mari Siculo.*

Huic igitur tantæ virtuti fruſtra cum Bartolo oppoſueris vel Græcorum Imperium, *quod non fuit niſi provincia Romani ; vel duo illa Scythica fulmina*, *Attilam*, *& Tamerlanem*, *qui & ipſi victores orbis terrarum poſt Romanos jactantur. De Attila enim loquitur* Sigebertus ad ann. 804. *cum inquit*, Avaros, ſeu Hunnos, victores orbis, perdomitos a Carulo M. fuiſſe. *Tamerlanes vero omni Aſia armis peragrata armis*, *& Bajazethe capto*, *Europam quoque terrore concuſſit.* Boxhorn. Hiſt. univ. ad ann. 1378. pag. 891. & ſeq. *Etenim illi prædandi magis more terras percurrerunt*, *quam bellum imperii promovendi cauſa geſſerunt*, *& prædonum magis*, *quam hoſtium ritu*, *non tam imperium occuparunt*, *quam prædas domum retulerunt ; & vaſtitatibus*, *incendiis*, *ac cædibus*, *quam victoriis lætiores*, *ſævire magis*, *quam imperare voluiſſe videntur. Unde uterque Dei flagellum dicti ſunt*, *alter Occidentis*, *alter Orientis. De utroque ipſos ſe maximi Dei iram*, *ac flagellum profeſſos*, *tradunt* Munſter Coſmogr. lib. 3. c. 63. Boxhorn. d. l. p. 895; *fuiſſe ſane*, *certum eſt. Hos ergo in cenſum talium orbis imperiorum*, *nedum ſummorum*, *non referimus : quanquam Hunnos Occidentis invaſores a Carulo M. perdomitos*, *jam ex Sigeberto dictum ſit.*

Hic igitur imperiorum principatus Romanus indubitato virtute maximorum Germaniæ regum Caroli M. & Ottonis M. Germanis perpetuo fœdere aggregatus eſt. Ita vere Gloſſa canonica ad c. Venerabilem 34. X. de elect. in verb. in Germanos, *ait :* Sic regnum mundi translatum eſt ad Teutonicos. *Neque ſi partes quædam Imperio Romano hodie detractæ ſunt*, *etiam principatum iſtum detractum eſſe ſequitur*, *qui ſemel optimo*, *maximoque jure in hoc Imperio inveteravit*, *& cum ipſo in Germanos tranſiit ; neque adeo quousque invicta ſtabit res Germana*, *avelli inde poteſt.*

Hinc

Hinc rex a Germanis electus hoc ipſo Rex Romanorum, nullo alio, quam electionis actu interveniente, appellatur, & inde caput orbis Chriſtiani agnoſcitur, & audit. Hinc in Aurea Bulla cap. 2. §. 2. & 3. *ſæpius, & inprimis in ipſa ſolennes jurisjurandi formula, quod præſtant ante electionem Sereniſſimi Archi-Principes Electores, dicitur:* Eligere volo temporale caput populo Chriſtiano, id eſt regem Romanorum, &c. *Et* §. 3. Niſi prius major pars ipſorum temporale caput mundo elegerit, ſeu populo Chriſtiano, Regem videlicet Romanorum, &c. *& mox:* vel per majorem partem ipſorum Rector, & temporale caput fidelium electum fuerit. *Hinc & populi Germani ſignum non aliud eſt, quam Aquila illa Romana; & ipſi Bullæ aureæ, ſeu ſigillo, quo Carolus IV. uſus fuit, in averſo inſcriptus eſt ille ex genio ſeculi rythmus:*

Roma caput mundi regit orbis ſrena rotundi.

Atque hinc inter inſignia Imperatoris eſt figura orbis, quem manu ille geſtare ſolet, quemque in curiis ſolennibus Comes Palatinus præfert ex conſtitutione A. B. cap. 22. & cap. 26. §. 3. *ubi pomum vocatur ex uſu vulgi. Adeo principatus ille Romani nominis tranſiit in populum Germanum.*

Neque tamen prætereundum eſt, alio quoque ſenſu, qui tamen ab altero haud multum abludit, Imperium Romanum pro imperio orbis accipi, ſcilicet, quo pars inſignis ſumitur pro univerſo: quod & in omni linguarum genere, & in imperiis frequens eſt, ac Romanis maxime ſolenne fuit. Uti cum Lucanus lib. 3. v. 247. *canit.*

Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem.

Et mox v. 273. *Europam, & Aſiam, duos orbes, diverſosque mundos appellat Tanai diviſos, cum ita pergit:*

—— —— Tanais diverſi nomina mundi
Impoſuit ripis, Aſiæque & terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ,
Nunc hunc, nunc illum, qua flectitur, ampliat orbem.

Quin & diſerte Polybius lib. 4. hiſt. c. 38. *terras imperii Romani vocat* οἰκουμένην, & orbem noſtrum. *Ita cum bellum inter duos populos, Romanos, & Carthaginienſes, videbatur in Italiam tranſiturum, jactabatur,* cum orbe terrarum bellum gerendum eſſe in Italia, *i. e. cum imperio populi Carthaginienſis,* Liv. lib. 21. c. 16. *Ac cum Lyſimachus, ac Seleucus, reliquos Alexandri M. duces profligaſſent, dicitur, quod duo ſoli tenuerint orbem terrarum.* Juſt. lib. 17. cap. 1. in f. & cap. 2. *Ita ante bellum Punicum cum & Pœni, & Romani Siciliæ inhiarent, dicitur,* quod eodem tempore paribus uterque votis, ac viribus, imperium orbis agitaverit. Florus Hiſt. Rom. lib. 2. c. 2. *Atque ita & Alexander M. regem mundi ſe dici voluit.* Juſt. lib. 12. c. 16. *Et terra recens inventa dicuntur* novus orbis, novus mundus. *Quo faciunt ea, quæ* toto capite 2. huj. diſp. *paſſim expoſita ſunt. Unde patet, quam hoc tralatitium fuerit ut magna pars orbis pro toto acciperetur: idque omnium convenientiſſime dicitur de Imperio Romano, quod ſub Trajano principe inprimis eousque armis propagatum fuit, ut nullum aliud latius.* Vid. S. Aurel. Victor de Cæſar. in Ulpio Trajano.

Quod ſi hæc ratio conjungatur cum ſuperiore, rem omnem perſpicue conficiet; adeo invicem patrocinantur, & ſuffragantur. Etenim tum illud, quod præcipua univerſi pars pro toto accipitur, præclare convenit in Imperium Romanum, ut appareat, Imperium orbis pro Romano recte dici, juxta §. 19: *tum ex eo, quod idem, ut præcipua pars, ita præcipuum orbis imperium fuerit, rectiſſime ſequitur, ei inter imperia orbis principatum competere; & hunc orbis principatum genuino quoque ſenſu dici dominium mundi, per ea, quæ toto hoc capite expoſita ſunt: hunc denique principatum orbis ſummo jure cum Imperio Romano translatum fuiſſe in Germanos, eisque individue adhuc cohærere,* per §. 10. 17 & 18. ſupra h. Diſp.

Denique nihil ei officere, quod omnis hodie Aſia inde detracta, quin totus oriens avulſus ſit. Certe enim totus oriens nil niſi provincia Imperii Romani fuit, a populo Romano victa, ac triumphata, quæ etſi iterum detracta imperium ipſum non tollit: nec provinciis mutatis mutatur populus, cujus imperium eſt, ſi ſalva ſit imperii ſedes. Habebatur enim jam populus Romanus princeps orbis populus, antequam oriens imperio ſubjugata Græcia acceſſerat: ut ex locis c. 2. & 3. h. Diſſ. *videre eſt. Sed nec hodie impar potentia eſt, ſi diſcordia eam non ruperit, nec vana exemtionum figmenta præſidiis ſuis illam ſpolient, & exhauriant. Diſcordiam imperiorum peſtem eſſe, graphice* de-

Digitized by Google

depingit Carolus IV. in præf. A. B. *De exemtionum vitiis doctiſſime egit* Conring. in tract. de Fin. Imper. *quo de republica præclariſſime meritus eſt. De Græciæ civitatibus memorabile eſt quod Trogus inquit apud* Juſt. l. 8. c. 1. Dum ſingulæ imperare cupiunt, imperium omnes perdiderunt; & omnibus perire quod ſingulæ amitterent, non niſi oppreſſæ ſenſerunt. *At nos ſummum nomen ſupplices veneramur, ut hoc omen a populo Romano Germanico avertuncet, ejusque majeſtatem votis, ſtudiis, ac voluntatibus uniat, & muniat.*

Neque vero inane id nomen, aut nudatum effectibus eſt. Inprimis enim conſiſtit ille principatus in regendis negotiis gentium communibus, ut quoties de communi populorum, vel plurium gentium ſalute ageretur, earum rerum quoddam directorium eſſet Imperatoris, veluti primi orbis principis. Quæ res omnino juris gentium eſt: nulla enim cauſa eſt cur præterito illo, cujus primæ partes ſunt, ſequentes ſe regimini negotiorum ingererent; quod ſine injuria loci principis non fieret. Et hac ratione in comitiis directoria nulla alia ſunt, quam eorum, qui primum in curia, vel ſcamno locum habent. Ita in l. 4. in f. C. de quadr. præſcr. *de principe Romano dicitur*: Qui enim ſuis conſiliis, ſuis laboribus pro toto orbe terrarum diu, noctuque laborat, quare non habeat dignam ſua prærogativa fortunam? *Hinc in* A. B. tit. 12. §. 1. *ſancitum eſt, ut ſereniſſimi Principes Electores, veluti primaria Imperii fulcra, & archi-officia, frequenter congregentur ad conſultandum, non de imperii tantum, ſed &* de orbis ſalute. *Quod & canones intendunt, quando duplicem poteſtatem, quaſi duo magna luminaria, mundo præeſſe memorant, quibus portendunt Pontificem, & Imperatorem*, in c. 6. X. de major. & Obed. *Ita Gelaſius Papa ad Imperatorem Anaſtaſium ſcripſit*, duo eſſe, quibus principaliter hic mundus regitur; *idque ad Pontifices, & Imperatores applicat in* c. duo 10. diſtinct. 96. junct. c. 6. ead. *Item Bonifacius ad Honorium Auguſtum ſcripſit*: Deum noſtrum eccleſiæ ſacerdotium, Imperatori vero res humanas regere deputaſſe, *in* c. 1. diſtinct. 97. &c. *Quemadmodum & Patres Concilii Conſtantienſis, litteris ad Sigismundum Auguſtum datis*, lætari ſe, *ſcribunt*, operam ipſius pro ſalute totius orbis procedere. *Apud* Goldaſt. Tom. un. fol. 148. ad annum 1416.

Cum vero barbari, & pagani hoſtes potius nominis Chriſtiani ſint, adeoque commercium hujus principatus orbis cum iis vix ſuperſit, hinc ad orbem chriſtianum ille referri, & Imperator caput orbis chriſtiani appellari conſuevit, ut in A. B. d. cap. 2. §. 2. & 3. *Quemadmodum prædicti reges barbari quoque, & ipſe Turcarum Sultanus, Imperatorem inter reges chriſtianos*, (unter den Potentaten Jeſu) *principem fatetur, & agnoſcit.* Hermes. faſc. jur. publ. c. 4. n. 4. *Hinc ille ſummus eccleſiæ chriſtianæ advocatus audit*, (oberſter Voigt und Schirms-Herr der Chriſtenheit) *uti in* Receſſ. Imper. paſſim & in capitulationibus Imp. in princ. *Atque ita Sigismundus Imperator in litteris ad Concilium Conſtantienſe ſcribit de ſua* ſolicitudine quotidiana, qualiter generali bono, ſtatui totius populi chriſtiani varie multis modis proficere valeat, *apud* Goldaſt. d. tom. un. fol. 146. ad ann. 1413. §. 2. *ubi ita pergit* in fin. d. §. 2: Cum teneamur ſanctam matrem eccleſiam per imperiale officium tueri, cujus etiam canones ſanctorum patrum nos appellant advocatum, & defenſorem. *Unde & prædictis ad Concilium litteris Londino ex Anglia miſſis ita ſe ſubſcripſit*: Sacroſanctæ matris, & univerſalis eccleſiæ advocatus, &c. Goldaſt. d. tom. un. fol. 148. *Sed & Sereniſſimi Principes Electores litteris ex Comitiis Reinenſibus anno* 1338. *ad Pontificem datis, quæ & ipſæ exſtant apud* Gold. d. tom. un. fol. 100. ad ann. 1338. *ſcribunt, ſe more antiquo ibi congregatos fuiſſe* pro defenſione, & recuperatione jurium, honorum, &c. ſacri Imperii Romani, ac NB. totius Chriſtianitatis, ad cujus regimen, ac defenſionem, idem Imperium principaliter ordinatum dignoſcitur, &c. *Fuitque uſus ejus haud exiguus in Conciliis univerſalibus, quorum directio penes Imperatorem ut eccleſiæ advocatum fuit; uti ex prædictis quoque litteris Sigismundi Auguſti, & patrum Concilii Conſtantienſis, apparuit.*

Hinc vero haud inſcite Michaël Praun, in tractatu, *von den 7. Heer-Schilden*, c. 3. part. 3. §. 495. § 503. & ſeqq *orbem chriſtianum vocat* univerſalem gentium chriſtianarum rempublicam (das allgemeine Chriſten-Vœlcker-Reich), *in qua primum ordinem* (den erſten Heer-Schild), *& directorium tribuit Imperatori, & pluribus exemplis uſum ejus illuſtrat: ut in regum, &c.*

titulis

titulis concedendis, §. 503. *in conciliis univerſalibus*, *&* *expeditionibus contra infideles*, *v. g. in Cruciatis*, *quas vocant*, §. 504. *Ubi & exhibet litteras Ferdinandi III. ad regem Sueciæ ita ſcriptas*: pro eo ſane munere, quod nobis Imperatori in republica chriſtiana inter reges, & principes ejuſdem ſummum competit. §. 507. *Item fœderata Belgicæ ordinum*, *qui Imperatorem*, ut vigore directorii ſui inter principes chriſtianos in eo diſſidio cum rege Hiſpaniarum ſe interponeret, *rogaſſe dicuntur* §. 508. *Nec non principis Poloniei*, *qui Polonos confugere* in tutelam Imperatoris, ut ſupremi capitis totius Chriſtianitatis, *ſcripſerit* ibid. *Quin & Franciſci I. Galliarum regis*, *qui Carolo V. obtulerit*, ſe pro re chriſtiana, exemplo anteceſſorum ſuorum, expeditionem in Turcicos hoſtes una ſuſcepturum, primumque ordinem conceſſurum Imperatori, ibid. *Quin & refert*, *reges ætatis veniam ex uſu publico impetraſſe aliquando ab Imperatore*, §. 510. *Regem quoque Arragoniæ Alphonſum Amicis ſuis reſpondiſſe*: Reges Romano Imperatori reverentiam debere, ut ſummo capiti, §. 512. *Denique Johannis Georgii Electoris Sax. litteras ad Landgravium Haſſiæ*: Germanos ſummæ id gloriæ loco duxiſſe, ſe de ſuo ſanguine, & gente Teutonicæ nationis, libere regem eligere, cui omnes Chriſtiani orbis populi honorem ſingularem exhibeant, principatumque inter reges tribuant. §. 513. *Hac hactenus Præmius.*

Quodſi vero quidam adverſus communem iſtam gentium, *ſeu chriſtiani orbis ſalutem inſurgant*, *committant*, *aut atrociter machinentur*, *an in eos exequendi quædam poteſtas competat*, *quæri poteſt? Equidem diſerte refert* Juſtinus lib. 19 Hiſtor c. 1. *cum ſummi imperii auctoritas penes Perſas eſſet*, Darium per legatos edictum miſiſſe Carthaginem, quo Pœni, (*liber populus*) humanas hoſtias immolare, & canina veſci prohibebantur; mortuorumque corpora cremare potius, quam terra obruere, a rege jubebantur; prætcrca quoque auxilia adverſus Græciam petiiſſe. *Et additur*, Carthaginienſes auxilia negantes propter aſſidua finitimorum bella, cæteris, ne per omnia contumaces viderentur, cupide paruiſſe. *Quæ apprime iis*, *quæ jam tractata ſunt*, *reſpondent. Etenim auxilia nihil ad hunc principatum pertinuerunt*, *& precibus tantum expetita ſunt*: *at reliqua ad communem hominum conditionem*, *ejusque communia jura*, *dignitatemque ſpectabant*, *& adverſus naturæ leges committi videbantur*; *etſi quæ de mortuis condendis rex præcepit*, *ex Perſarum uſu*, *& ſuperſtitionibus*, *non ex natura*, *vel gentium decretis ſtatuerit. Sed & in fœderibus*, *quibus inter populos liberos*, *vel principes*, *ſocietas initur*, *caput fœderis ſtatui ſolet*, *cui*, *etſi poteſtatem ſuperiorem non habeat*, *quædam tamen fœderis executio competit*: *exemplo fœderis Suevici*, *quo executio in ducem Wurtenbergicum Ulricum facta eſt.* Vid, Diſp. noſtram 3. T. 2. de Imperio in pares. *Sane*, *juſtam belli cauſam eſſe ſi qui contra humanæ ſocietatis ſecuritatem committere*, *& moliri deprehenſi fuerint*, *pluribus exequitur* Grotius d. J. B. & P. lib. 2. cap. 20. §. 40. & ſeqq. *quæ examinavimus* in prælect. publ.

Hinc vero Imperatori Romano aliæ quoque prærogativæ debentur, *uti in loco*, *in compellatione*, *&c. Unde ipſi ab omnibus regibus tribuitur majeſtas*; *quæ tamen compellatio ex parte imperii Romani in ſolennibus litteris aliis regibus dari non ſolet*, vid. Jur. publ cap. 8. §. 25: *& ſi quæ ſunt alia eximia*, *de quibus nunc agendi locus non eſt.*

Supereſt ut textum noſtrum a ſcrupulis, *quibus implicitus eſt*, *evolvamus breviſſime*, *quos quidem affert* Wiſſemb. part. 1. diſp. 28. §. 10. & ſeqq. *ſed non eximit. Textus ita habet*: Deprecatio Eudæmonis Nicomedienſis ad Antoninum Imperatorem. Domine Imperator Antonine: Naufragium in Italia facientes direpti ſumus a publicanis, Cyclades inſulas habitantibus. Reſpondit Antoninus Eudæmoni: Ego quidem mundi dominus; Lex autem maris. Lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præſcripta eſt, judicetur: quatenus ei nulla noſtrarum legum adverſatur. Hoc idem divus quoque Auguſtus judicavit.

Prima difficultas eſt, *quod in Italia naufragi direpti dicuntur a publicanis Cycladum inſularum*, *quæ in alio plane mari*, *Egæo ſcil. ſitæ ſunt*, *& immenſum diſtant a mari Italico. Unde certant ingenia correctionibus textus*, *& pro Italia in græco textu legunt vel* Telia, *a Telo inſula*, *vel* Icaria, *vel* Paralia; *quæ omnia merito rejicit* Wiſſemb. d. l. §. 16.

Nos lectionem ſalvam eſſe poſſe, *ſentimus. Etſi enim in Italia naufragium fecerint*, *& a publicanis*, *qui Cycladas inſulas habitant*,

Digitized by Google

direpti fuerint, non tamen dicitur, quod ad inſulas iſtas direptio facta fuerit. Publicani enim, ſeu conductores vectigalium publicorum, etſi alibi habitent, tamen in locis vel portubus, ubi commodior, aut frequentior eſt vectigalium exactio, vel familiam habent, vel ipſi quoque præſentes plerumque ſunt, & inprimis Romæ, ac in Italia, ubi ut vectigalium fons, & ſcaturigo fuit, ita & maxima publicanorum manus, & factiones; quorum quam promta fuerit ad diripiendum, aut lædendum temeritas, atque audacia, deſcribitur in l. 12. pr. §. §. ſeqq. ff. de publ. adeo ut ſpeciali edicto a prætore compeſcenda illa fuerit, d. l. 12. pr. Credibile vero eſt, inter eos, qui maritima vectigalia conducta habuerunt, plurimos ex inſulanis fuiſſe, quippe mari aſſuetis; & ita hos direptores quoque, incolas Cycladarum, in Italiæ portubus quæſtum ex conductis vectigalibus per ſe, vel per familiam, & factiones ſuas (uti vocantur in d. l. 12. pr.) feciſſe.

Quanquam & illud fieri in vaſto illo mari mediterraneo, ubi hæc acta ſunt, forſan potuerit, ut coorta atroci tempeſtate cœperit naufragium in Italia, fractis, excuſſisque navis armamentis, ipſa tamen navis ventis, & fluctibus obſecuta longe, & ab oris Italiæ ad Cycladas inſulas jactata fuerit; cum experientia conſtet, naves vi tempeſtatis in alium quoque orbem abreptas fuiſſe, maxime ſi procella nec in alteram, pluresque noctes deſæviat.

Altera dubitatio eſt; quod Antoninus ſibi dominium maris abrogaſſe videatur, cum inquit: Ego quidem mundi dominus, lex autem maris; cum exceperit mare a mundi dominio, & legi ſubjecerit. Quaſi vero mare non ſit pars mundi. Alii ut ſcrupulum evellant, ajunt, Antoninum ſe dixiſſe legem maris, ut dominum mundi. Struv. Exerc. 20. &. 29. Alii pro νόμος legendum volunt ἄνεμος quod ventus ſit Dominus maris, Wiſſemb. d. diſp. 28. §. 12. Alii ab interpunctione remedium quærunt, ut uno ſpiritu legatur: lex maris lege Rhodia judicetur Wiſſemb. ibid §. 13. Quæ ſane perridicula eſſe, fatendum eſt.

At planus jam ſenſus eſt. Fuit Antoninus dominus mundi, ſeu orbis, qui terra, & mari conſtat: ſed orbis Romani, poteſtate, & imperio; orbis terrarum, principatu, juxta c. 3. h. Diſp. Verum, hujus dominii poteſtate non tollit ille leges bonas, & utiliter latas; & nec ſuo libitu, nec abſque cauſæ cognitione pronunciat, ſed ſecundum leges, quibus ſubmittere principatum, e re, & majeſtate regnantis eſſe, duo Auguſti præclare conteſtantur in l. digna vox 4. C. d. leg. Duo igitur Antoninus, verè Pius, reſponſo hoc complexus eſt: nam & Eudæmonem ad judices, ut de cauſa judicetur, & cognoſcatur; judices vero ad l. Rhodiam, ut ex ea ſententiam ferant, remittit: nec voluit in cauſa maritima provocari ad mundi dominium, cum de ea exſtaret lex maris, ſcil. lex Rhodia.

Denique mirum videtur, cur Imperator cives, & ſubditos Imperii Romani legi Rhodiæ ſubjicere voluerit, cum Rhodii nullum jus legis ferendæ in Romanos habuerint, ſed illi his e contrario ſubjecti fuerint. Verum, non valuit illa lex vi, & auctoritate propria, ſed voluntate populi Romani, & Imperatorum; quam ob rem etiam non ultra obtinere eam voluit Imperator, quam quatenus ei legibus Romanis abrogatum non fuerit, d. l. 9. in fin.

Neque reſpondit ita Antoninus abſque gravi cauſa. Rhodii floruerant præ omnibus cum artis nauticæ peritia, tum omnibus pacis, bellique artibus, ac ſtudiis, maximisque opibus; adeo ut maris quoque imperium, pyratis inde pulſis, & ejectis, obtinuerint: quæ pluribus refert, & merito laudat Strabo Rer. Geogr. lib. 14. c. 8. Inde cum Græcia omnis victa jure armorum in poteſtatem Romanorum perveniſſet, hæc etiam inſula quidem cum aliis ceſſit imperio Romano, ſed ita, ut ſuis legibus uti, quemadmodum & aliis Græciæ civitatibus, permiſſum ipſi fuerit. Strabo d. l. 14. c. 8. in fin. Cum igitur Rhodii interim, ſtante maris principatu, leges de re nautica condidiſſent, quæ & ab æquitate ſua maxime commendabantur, perſtitit vi hujus αὐτονομίας ipſi reſervata auctoritas iſtarum legum etiam ſub Romanis; ad quas proinde merito Antoninus, ſi leges Romanæ non obſtarent, provocavit. Atque adeo vim legis ſcriptæ quoque eam apud Romanos habuiſſe, dicendum videtur.

Quod denique idem Auguſtum quoque judicaſſe in d. l. 9. additur, id Wiſſemb. d. l. §. 10. de Auguſto ſui temporis intelligit, quod appellatio illa omnibus Imperatoribus ſit communis. Verum, in Pandectis illa promiſcue accipi, aut a JCtis Romanis tribui aliis, niſi nomine adjecto non ſolet: nihilque

Digitized by Google

nihilque omnino obſtat, quo minus Auguſti Octaviani judicium intelligi queat.

Bartolus] „ *Ad l. hoſtes 24. ff. de capt.*
„ *& poſtl.* Et mortaliter aliud ſentientes pec-
„ care, ait *Hoſtienſis in cap. Venerab. X.*
„ *de Elect. & ad c. 13. X. qui filii ſint leg.*
„ Ratio horum compilatorum eſt, quod Au-
„ guſtus in ſacris litteris vocetur dominus or-
„ bis: ſed jam demonſtratum eſt, intelli-
„ gi ibi orbem Romanorum.

Imperator interdum ſe mundi dominum vocet] „ Ut Antoninus in *l. 9. ff. ad leg.*
„ *Rhod.* Conſtantius cum Perſis agens ſe
„ mundi dominum dixit apud *Marcellin.*
„ *l. 9. c. 4. & l. 15. c. 1.* item *l. 23. c. 6.*
„ In ſigillo Aureæ Bullæ exſtat verſiculus
„ notiſſimus;

Roma caput mundi regit orbis fræna rotundi.

Orbem jam totum] „ Ita in ſacris di-
„ citur exiiſſe edictum, ut totus orbis cen-
„ ſeretur. *Luc. 2. v. 1.* Add. *Flor. in præf.*
„ *& l. 4. c. 3. Juſtin. l. 43. c. 3. Vellej.*
„ *Pat. 1. 12. & 2. 32. Ovid. de art. am. 1.*
„ *117. Herodian. 1. 5. Lucan. 7. 425.*

Aut exceſſum] „ Nam ex hiſtoria Ro-
„ mana B. Parens in dicta diſputatione pro-
„ bavit, pauciſſimas orbis partes tunc tem-
„ poris ad Romanos pertinuiſſe.

Aut excellentiam] „ Hæc vera ratio eſt;
„ ideo enim mundi dominus dicitur Impe-
„ rator, quia præcipuum ejus eſt mem-
„ brum: eodem modo uti Venetiæ dicun-
„ tur regina inſularum.

Dantis] „ Aligheri dicti, in tractatu
„ *de Monarchia mundi.* Vid. *Iſelin. Lexic.*
„ *univ. voce Aligheri.*

Quia id humano generi expediat] Inſani potius hæc eſt ſententia, quam JCti. Recte ait Auctor, 1. utile non eſſe unum toti imperare orbi. Zoſimus, *Hiſt. l. 1*, cauſam perditæ Romæ air, quod unus Auguſtus proſpicere non potuerit. Verba ejus hæc ſunt: *Non ſuffecturus erat ad ſatisfaciendum omnibus ex officio longiſſimo forte ſpatio remotis, quibus expedite ſuccurrere non poſſet; nec ad inveniendum tot magiſtratus, quos judicio de ſe facto non reſpondere puderet; nec alias ad congruendum tot morum diverſitatibus: ſive fines regni violans ad tyrannidem deflexiſſet, officia magiſtratuum conturbans, delicta negligens, pecunia venale jus habens, ſubditos ſervorum loco ducens. Tum enim neceſſario conſecuturus erat, ut bruta poteſtas ejus, qui rerum potiretur, calamitas publica foret.* 2. Ex eo, quod expedit, jus non naſci. Addo 3. facta diviſione generis humani, eoque imperii, neminem in ſui ſimilem jus ſibi arrogare poſſe.

Ut unum regimen non ferat] „ Magna
„ imperia ſua ipſa mole ſæpius corruere,
„ experientia docet. De Romano imperio
„ id dixit Florus *l. 3. c. 12.* & Zoſimus
„ *alleg.* de Carolo V. id notavit *Bracbel.*
„ *Hiſt. l. 1. pr.* Conf. *Curt. 4. 11.*

Conceſſo, hoc expedire, jus imperii non 2
ſequitur] „ Utilitas enim nunquam jus in
„ res alienas concedit.

Niſi ex conſenſu, aut pœna] „ *L. 2. c. 5.*
„ §. 1. Conſenſu acquiritur imperium per
„ delationem; pœna, jure belli.

Imperator Romanus jus nunc habet] „ Vi-
„ de *l. 2. c. 9.* §. 11.

Multa enim ut bello quæſita, ita bello amiſſa ſunt] „ Ut totum imperium Orien-
„ tis. Quomodo ſingulæ provinciæ a cor-
„ pore hoc avulſæ fuerint, prolixe refert
„ *Limnæus l. 1. de Jur. publ. c. 9.*

Alia factionibus] „ *Vid. Limn. d. l.*

Alia derelictione] „ Uti totum Impe-
„ rium occidentis, præter Italiam.

Poſtea tantum ex parte ſubditæ] „ Olim
„ tota Italia ſuberat Imperio Romano; ho-
„ die pars tantum.

Inæqualiter fœderata] „ Quid ſit inæqua-
„ li fœdere jungi, vide ſupra *l. 2. c. 15.*
„ §. 6. & *l. 1. c. 3.* §. 21.

Omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris] „ Jura enim *bello* amitti, *pa-*
„ *ctis* mutari, & *derelictione* tolli, ſuis lo-
„ cis vidimus. De bello id apparet ex
„ *L. 3. c. 6.* §. 1. De pactis id probavi-
„ mus *lib. 2. c. 11. ſeq.* De derelictione
„ egimus *l. 2. c. 3.* §. 19. *n. 1. l. 3. c. 21.*
„ §. 8. *n. 2. l. 2. c. 9.* §. 1. *ſeq.*

Ad §. XIV.

Quæritur, An Papa, & Eccleſia Romana, jus habeat in populos hactenus ignotos, ita ut imperium in illos huic, vel illi pro lubitu conferre, ac donare poſſit? Sane, Americæ populos mox Hiſpanis, mox Luſitanis a Papa donatos fuiſſe, hiſtoria nos docet: at merito hunc titulum rejicit Auctor. Nam eccleſiæ non competit

ulla poteſtas ſecularis; ſed utraque ab invicem diſtinctiſſima eſt. Scilicet, duo ſunt, quæ a creatore apparent hominibus injuncta, *jus*, & *virtus*. Ex *jure* naſcitur neceſſitas agendi; *virtus* arbitrio noſtro eſt relicta. *Illud* Deus abſolute voluit, *hanc* non abſolute voluit, ſed ideo, quia enti perfectiſſimo non poteſt non placere id, quod perfectum eſt. Adeoque ea, quæ virtutis ſunt, agimus cum amore perfectionis, & ſpe felicitatis, quæ eſt ei annexa, adeoque libere: virtus enim exigitur ad normam perfectionis, & felicitatis divinæ; quo magis igitur accedimus ad illam perfectionem divinam, eo magis ad ſummi boni felicitatem.

Hæc duo capita diverſimode expediuntur. *Jus*, ſeu neceſſitas agendi ea, quæ Deus voluit, vi inducitur, & ad ſolam poteſtatem politicam pertinet; *virtus* autem ducendo, perſuadendo, & proponendo præmia. Naturæ enim virtutis contrarium eſt cogi, quia præmia hæc ultro facientibus deſtinata ſunt; & deſinit eſſe perfectio, ex quo vis accedit. Hinc latro, qui cogitur ad reſtituendum, juſtus quidem eſt, quia ſuum cuique tribuit; at virtuoſus non eſt, quia non ultro tribuit.

Prius ad officium ſecularis poteſtatis pertinet, cui poteſtas voluntatem numinis inter eos, qui curæ ſuæ commiſſi ſunt, exequendi delegata eſt. *Poſterius* eſt officium eccleſiæ, ut homines præceptis virtutum imbuat, non ut cogat. Unde Servator caute ubique regnum *ſuum* a mundano, quod vi ſuſtinetur, diſtinguit. Neque ille unquam judicis officium egit, ſed perpetuo a jure dicundo abſtinuit. Idque exemplo *Adulteræ* probavimus ſupra.

Servator Pilato ex eo quærenti num rex ſit Judæorum, id quidem affirmat, ſed de ſolo regno eccleſiaſtico, non ſeculari. Ita enim ait Johan. 18. v. 36. *Regnum meum non eſt de hoc mundo; ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri utique mei decertarent, ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non eſt hinc.* Et cum porro interrogaret, ergo rex es tu? addit: *ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati, &c. omnis, qui ex veritate audit vocem meam, &c.* Certiſſimo indicio, imperium eccleſiæ, cujus caput Chriſtus eſt, non conſiſtere in temporali aliqua juriſdictione, ſeu in jure cogendi, &c. ſed in docendo, exhortando, præmia proponendo; & veritati teſtimonium perhibendo. Imperium igitur, quod Eccleſia non habet, alii concedere nequit.

Sed & eccleſiæ jus fuerunt qui adſerent] „ *Conſ. Gron. b.* Hinc Eliſabetha
„ ſe non intelligere, ait, cur ſui, &
„ aliorum Principum ſubditi ab Indiis prohibeantur, quas Hiſpanici juris eſſe perſuadere ſibi non poſſet ex pontificis Romani donatione, in quo prærogativam in ejuſmodi cauſis agnoſcat nullam, nedum auctoritatem, ut principes obligaret, qui nullam ei obedientiam debent, aut Hiſpanum novo illo orbe infeudaret, & poſſeſſione inveſtiret. *Apud Camd. p. 2. pag.* 328.

Eos, qui extra Chriſtianiſmum ſunt] „ Eccleſiæ Chriſtianæ in hos juriſdictio nulla competit, quia nec in ipſos Chriſtianos vim habet; ſed nec cenſuræ eccleſiaſticæ ſubjacent, quæ in ſolus ejuſdem religionis ſocios Eccleſiæ competit.

Etiam ad res terrenas ſuo modo pertinebat, erat tamen cæleſtis] „ Nam ipſe Apoſtolus judicii naturam explicat 1 *Cor. V. v.* 3. *ſeq.* & *v.* 11. *Ego quidem abſens corpore judicavi ut præſens eum, qui ſic operatus eſt* (loquitur de inceſtuoſo). *Tradere ejuſmodi hominem Satanæ, in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in die domini;* & poſtea hortatur, *ne cibum cum eo ſumant.*

Erat tamen cæleſtis, &c. ingenii] „ Scilicet, jus illud judicandi Apoſtolorum.

Non per arma, & flagra] „ Quæ ſummis ſaltem poteſtatibus delegata ſunt.

„ Atqui Levitæ in veteri teſtamento judices fuere, & jus dixere *Deut.* 17. *v.* 9. Reſp. Id ibi non aſſeritur; ſed loquitur textus de conſultatione. Quoties enim judici lex dubia videbatur, Deus interpretationem a Levitis ſumi voluit.

Per verbum Dei] „ Conſcientiam movendo.

Per ſigillorum divinæ gratiæ, &c. negationem] „ v. g. Excludendo a ſacra cœna, aliquando a conſortio eccleſiæ; quod fit per excommunicationem.

Per vindictam non naturalem] „ Hæc vindicta non Apoſtolis, ſed Deo immediate tribui debet.

A quo omnis poteſtas eccleſiaſtica fluxit] „ Ab eo enim eccleſia Chriſtiana & nomen, & ſuam auctoritatem habet.

Exemplar

Digitized by Google

Exemplar eſt eccleſiæ, qua talis, propoſi-
tum] ,, Adeo ut imitari facta ejus de-
,, beamus.

Negavit regnum ſuum eſſe de hoc mun-
do] ,, Quod ex natalibus Servatoris, ex
,, vitæ ejus ratione, ex propria ejus con-
,, feſſione, & ex exemplis probavimus in
,, *Diſſ. proœm. III.* §. 45.

Hoc eſt, ejus naturæ, cujus ſunt cætera
regna] ,, Quæ in jure dicundo, & tuendo,
,, ac renitentes pœnis coërcendo conſiſtunt.

Alioqui futurum fuiſſe ut more aliorum
regum opera militum uteretur] ,, Verba
,, hæc ſunt : *Si ex hoc mundo eſſet regnum*
,, *meum, miniſtri utique mei decertarent,*
,, *ut non traderer Judæis. Joh.* 18. *v.* 36.

Popoſciſſet non hominum, ſed angelo-
rum] ,, Ita enim poſtquam vim militi il-
,, latam improbaſſet, ait : *an putas, quia*
,, *non poſſum rogare patrem meum : &*
,, *exhibebit mihi modo plus, quam duode-*
,, *cim legiones angelorum.*

Id fecit non humana, ſed divina virtu-
te] ,, Servator noluit actum jurisdictionis
,, exercere, vel vi agere; idque ſatis de-
,, claravit.

Etiam tum, cum nundinatores e templo
ejecit] ,, Servator hic, tanquam mere pri-
,, vatus, judicium Zeli exercuit : uti id
,, demonſtravimus *ſupra l.* 2. *c.* 20. §. 9. *n.* 5.
,, *Vid. Seld. l.* 4. *c.* 5.

Divinæ iræ erat ſignum, non inſtrumen-
tum] ,, Immo inſtrumentum iræ divinæ,
,, quatenus ad judicium Zeli pertinet.

Ut alias ſputum, & oleum ſignum me-
dendi] ,, Diſpar utriusque ratio eſt. Fla-
,, grum adhibebatur tanquam inſtrumentum,
,, quo actu coërcebantur a Servatore Zelo-
,, ta male facientes : ſputum vero hoc nu-
,, dum ſignum erat. Sed & ſputum hoc,
,, ac oleum, vera medendi inſtrumenta
,, fuiſſe, plurimi ſtatuunt. *Vid. Teſm. h.*

Auguſtinus] ,, Ex patrum doctrina Au-
,, ctor probat, Servatorem non judicem,
,, nec legislatorem egiſſe; neque vi, aut ar-
,, mis ſuam doctrinam propagare voluiſſe.
,, De quo latius egimus in *Diſſertatione*
,, *Proœmiali III.* § 45.

3 *Ne percuſſor ſit*] ,, *Vid. Gron. h.* Offi-
,, cium enim Epiſcopi eſt, non vi, ſed
,, rationibus; non cogendo, ſed docendo,
,, peccata caſtigare.

Epiſcopos qua tales ſunt] ,, Secus ſi ſi-
,, mul ſunt principes ſeculares, ut Papa, &c.

4 *Iis, qui religionem chriſtianam rejiciunt,*
arma, &c. inferre poſſint] ,, Recte hoc
,, negavit Auctor *ſupra l.* 2. *c.* 20. §. 49.
,, quia injuria nemini hominum fit.

Ad §. XV.

Spem *conceptam ex aliqua divinorum*
vaticiniorum explicatione] Nam 1. aliud eſt
prædictio, aliud conceſſio juris. Hæc non
niſi ex diſpoſitione noſtra, vel ſuperioris
oritur; neutra in vaticinio continetur. 2.
Cum plerumque vaticinia ſint obſcura, ac
incerta, *vid. Plat. in apol. Socr. p.* 22. ne-
mo ſibi jus inde arrogare poteſt. Neque 3.
homines, quibus id commiſſum eſt, inge-
rere ſe debent in executionem voluntatis
divinæ : Deus ipſe vaticiniorum & Auctor
eſt, & executor. Adeoque 4. exſpectandus
eſt eventus, non præoccupandus. *Ammian.*
Marc. 23. 12. *Auguſtin. de civ. Dei, l.* 3.
c. 17. Conf. *Grot. l.* 1. *c.* 2. §. 8. *n.* 1.
Pertinet hoc ad futura contingentia, quæ
ſolus Deus ſibi reſervavit.

Additio.

,, Auctor merito ait, non fruſtra hoc a
,, ſe moneri, quia ex veteribus exemplis
,, conjecturatur, hodieque tales fanaticos
,, exiſtere poſſe, qui vaticinio abutentes
,, turbas movere poſſent. Exempla recen-
,, tiora refert *Gron. h.* Carolus VIII. Gal-
,, liarum rex ad Neapolitanam expeditio-
,, nem inflammatus eſt, quod pervaſerat in
,, vulgus ex antiquis vatum carminibus fa-
,, ma, Carolo maximum totius orbis im-
,, perium portendi, & mathematicorum
,, reſponſis fatum eſſe, illum occidentis
,, ſimul, & orientis imperium nanciſci.
,, *Jovius l.* 1. *hiſt. p.* 11. Et noſtro fuiſſe,
,, pergit, tempore bellicoſos reges, qui
,, ſperarent, ſe Babylona ſubverſuros; quod
,, nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit.
,, Conf. *Tac. l.* 5. *Hiſt.* 13. ubi Judæi ſibi
,, tantam magnitudinem fatorum velut ex
,, oraculo ſpondebant.

Etiam rerum certarum latere nos poſſunt
tempora] ,, Certum eſſe poteſt, quod con-
,, tingere debeant, ſed non quando.

Prædictio jus nullum dat] ,, Diximus
,, enim, jus non acquiri niſi vel ex no-
,, ſtra diſpoſitione, vel ex conceſſione ſu-
,, perioris; quarum neutra eſt in prædictio-
,, ne, utpote quæ continet ſaltem relatio-
,, nem ejus, quod fieri debet, non quod
,, per hunc, vel illum fieri neceſſario de-
,, beat.

Niſi

Niſi expreſſum adſit Dei mandatum] „ Ut „ in Iſraëlitis , qui ex prædictione Abra„ hamo facta terram ſanctam occuparunt, „ jubente Deo.

Per improbos homines , aut pravas actiones] „ Adeoque in pœnam eorum quo„ que , qui exequuntur.

Ad §. XVI.

Non *ex juſtitia propria , ſed ex virtute alia*] Auctor optime hic ait , neminem bello cogi poſſe ad ea , quæ virtutis ſunt : adeoque diſtinctionem inter jus, & virtutem, quæ toties confundit, agnoſcit.

Additio.

„ Nullibi Auctor aſſeruit, hominem ho„ mini ex virtute obligari ; contrarium paſ„ ſim docuit , jus nimirum proprium ex „ tali aptitudine nemini competere , adeo„ que nec jus exigendi. *Vid. Diſſert. proœm. II.* §. 21. *ſeq.*

Id ſicut in foro exigi non poteſt , ita nec armis depoſci] „ Quia ex virtute nemini jus „ aliquod quæritur, adeoque nihil alii de„ eſt, quod ei tribui debeat.

Ad utrumque horum] „ Nimirum, ut „ quid exigi in foro , aut bello poſci „ poſſit.

Sit ex morali ratione faciendum] „ Qua„ tenus ſcilicet conveniens eſt naturæ hu„ manæ, judicium recte conformatum ſe„ qui in his, quæ delectant, aut nocent. „ *Vid. proleg.* §. 9.

Sed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud] „ Seu facultas , quam Sui „ nomine JCti appellant. *Grot proleg.* 8. „ & 44. *item l.* 1. *c.* 1. §. 5. Omnis „ enim obligatio ſupponit detentionem ju„ ris alicujus alieni: At ea , quæ virtu„ tis ſunt , in noſtra ſunt poteſtate: ne„ mo alius in ea jus habet ; adeoque ne„ mini injuriam facimus ſi ea omittimus.

Quale jus interdum leges divinæ , & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum] „ Aptitudinem enim occaſionem „ dare legibus , Auctor dixit ſupra *l.* 2. „ *c.* 20. §. 2. *n.* 2. Equidem verum omni„ no eſt , leges aliquando ſtatui de iis , „ quæ virtutis ſunt ; ſuperior enim uti res „ indifferentes imperare , & prohibere po„ teſt, ita & de iis leges ferre, quæ vir„ tutis ſunt. Idem obtinet ſi ea, quæ vir„ tutis ſunt , pactis promittuntur ; tunc „ enim alii jus quæſitum eſt ex pacto ; „ quod in foro exigere , vel bello poſ„ cere poteſt : ſed tunc cogi homines ad „ ea poſſunt non qua virtutes , ſed qua „ legis partes ſunt, vel ex pacto.

Nova tunc debendi ratio accedit , quæ jam ad juſtitiam pertinet] „ Jam enim il„ le , qui negligit virtutes lege præceptas, „ ultra facultatem lege conceſſam agit , „ adeoque jus aliis lege quaſitum violat, „ indeque tenetur.

Id cum deeſt] „ Scilicet, jus alii quæ„ ſitum lege , vel pacto.

Injuſtum ex hac cauſa bellum eſt] „ Quia „ ſola, & unica juſti belli cauſa eſt repa„ randæ injuriæ neceſſitas.

Nam qui beneficium dedit , nullum habet jus ad repoſcendam gratiam] „ Actio„ nem enim ingrati , quam Bœclerus ſibi „ effinxit, exploſimus *ſupra l.* 2. *c.* 14. „ §. 6. & *c.* 20. §. 20. *Add. infra c.* 25. „ §. 3.

Alioqui contractus eſſet , non beneficium] „ Si enim eo animo , eaque lege dedi, ut „ alter viciſſim aliquid præſtet, non eſt „ beneficium , utpote quod non eſt niſi „ gratuitum ; ſed eſſet ſpecies contractus „ innominati , do ut des , aut facias. Si „ vero locis quibusdam talis lex ſtatuta eſt, „ uti de Perſis tradit *Marcell.* 32. 31. & „ *Xenoph. Inſt.* 1. vel ſi quibusdam ca„ ſibus actio ingrati datur , uti contra li„ bertum ingratum, *Leg.* 21. *ff. quod met.* „ *c.* &c. tunc exigi id poteſt ex nova „ debendi cauſa , ſcilicet ex lege.

Ad §. XVII.

„ Auctor ait, ſæpius juſtam alicui „ eſſe belli cauſam, ſed ob eam non in„ choari bellum; adeoque illud geri non „ ea intentione, ut jus ei reparetur, etſi „ id bellum gerens alleget, ſed quia pro„ videt utile ſibi fore hoc bellum. Quærit „ igitur, an hoc bellum juſtum ſit ? & „ recte affirmat, quia revera jus ejus læ„ ſum ab altero eſt, adeoque alteri non „ fit injuria. At peccat contra regulas per„ fectionis, quod ex vitioſa intentione jus „ ſuum perſequitur. Ita in Alexandro M. „ juſtitia belli Perſici erat notoria, quia „ per aliquot ſecula Perſæ laceſſebant Græ„ cos : at gloria & ambitio magis eum „ movebant , quam reparatio juris. Sic

Romani

„ Romani juſtiſſimam habebant belli cauſam cum Punicum ſecundum inchoarent, ex oppugnatione Saguntorum, qui ſocii erant: at vitium in eo erat, quod intuitu Siciliæ potiundæ id ſuſciperent. Vid. *l.* 2. *c.* 1. §. 1. ubi vidimus, pleraque bella ex cauſis ſuaſoriis magis geri, quam ex cauſis juſtificis.

1 *Sed vitium actioni accedat ex animo agentis*] „ Si bellum gerit non tam animo reparandi juris, quam conſulendi utilitati ſuæ. Euripides *Phœniſſ.* *v.* 376. ait:

—— —— Cauſa repetentis bona eſt;
Mala, ſic petentis. ——

Aut utilitas aliqua] „ Forte acquirendi territorii, uti Romani in bello Punico ſecundo.

Sive quod adeſt affectus plane illicitus] „ Ut ſi in ſolo inimici dolore voluptatem quærunt; de quibus Auctor egit *l.* 2. *c.* 20. §. 5.

Sine boni reſpectu] „ Quod late explicavit ſupra *l.* 2 *c.* 20. §. 29.

Phocenſes, ait, merito periiſſe] „ Quia commune Græciæ fanum expilarunt. *Juſt.* *l.* 8. *c.* 1. & 2. *Vid. ſupr. l.* 2 *c.* 20. §. 51. *n.* 1. Vera hæc ratio foret ſi Philippus fidem non dediſſet. Conf. *Juſt. l.* 8. *c.* 5.

At non bene feciſſe Philippum cum eos perderet] „ Si intelligit per *bene* non *jure* feciſſe, admitti id non poſſet, quia cauſa, & injuria Græciæ communis erat. *Vid. d.* §. 51. Si vero mens Ariſtidis eſt, Philippum *vitioſe* egiſſe cum eos perderet, quia non intentione reparandæ injuriæ, ſed augendi imperii, inprimis vero contra fidem datam eos perdidit, *Juſt. d. c.* 5. adeoque minus perfecte, facile id admittimus.

Salluſtius] „ Conf. *Catil. c.* 2. & 33. & in *Jugurth. c.* 87. Alias auctoritates vide ſupra §. 3. 2

Peccatum quidem arguunt] „ Adeoque imperfecte agunt, eoque præmiis deſtituuntur, quæ Deus actibus perfectis de- 3
ſtinavit.

Ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt] „ Quia alter, cui bellum infertur, revera vel alieni aliquid tenet, vel in alieno aliquid male egit, adeoque ad reparationem tenetur. Queri ergo non poteſt, quia contra eum jus noſtrum perſequimur.

Unde nec ex tali bello reſtitutio debetur] „ Auctor enim ſtatuit, eum, qui ex injuſta cauſa bellum gerit, etſi victor exiſtat, obligari ad reſtituendum omne damnum. *Vid. l* 3. *c.* 10. §. 3 Quod examinavimus *ibidem.*

CAPUT XXIII.

De cauſis dubiis.

I. *Dubitandi cauſa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum ſit eligendum, ſumendum quod eſt tutius:*
VI. *Unde ſequi, tali caſu a bello abſtinendum.*
VII. *Id autem vitari poſſe colloquio;*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Chriſtianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam ſorte.*
X. *Certamen ſingulare, ad vitandum bellum, an permitti poſſit.*
XI. *Meliorem eſſe conditionem poſſidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter poſſideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte juſtum detur, multis diſtinctionibus explicatur.*

Digitized by Google

[a 1 *Eth. Nic.* 1.] + I. VEriſſimum eſt, quod ſcripſit [a] Ariſtoteles, + in moralibus non æque, ut in mathematicis diſciplinis, certitudinem inveniri; quod eo evenit, quia mathematicæ diſciplinæ [1] a materia omni formas ſeparant, & quia formæ ipſæ tales plerumque ſunt, [a] [2] ut nihil habeant interjectum, ſicut inter rectum, & curvum nihil eſt medii. (aa) + At in moralibus circumſtantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, [b] ſolent habere interjectum [3] aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id, quod fieri oportet, & inter id, quod fieri nefas eſt, + medium eſt quod licet, ſed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas ſæpe incidit, + ut in [4] crepuſculo, aut in aqua frigida caleſcente. Et hoc eſt, quod ait [b] Ariſtoteles, [b III. *Nicom.* c. 1.] *ἔςι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίȣ αἱρετέον· quid cui anteponendum ſit, difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: [c] *τὸ κατ᾽ ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐςι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν· difficile eſt id, quod vere juſtum eſt, ab eo, quod tale videtur, diſcernere.* [c *Paraphr.* Lib. I. c. 3. p. 10.]

II. 1. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, + ſed ab eo fit, qui, [5] omnibus expenſis, injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt, quod dicit Paulus [d] Apoſtolus, [6] quicquid non fit ex fide, peccatum eſſe: [c] + quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. + [d *Rom.* XIV, 23.]

GROTII.

a *Ut nihil habeant interjectum*] In his mutatio ſit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chryſoſtomum* ad IV. Epheſiorum 31. moral. (id eſt, in τῷ ἠθικῷ Homiliæ illius, *Tom.* III. p. 844. *Edit. Savil.*)

c *Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epiſtola eodem capite iſta (verſ. 5.) ἕκαςος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω, *unusquiſque ſui ſenſus ſibi certus ſit.* Et (verſ. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod præfert, in eo ſui damnator non eſt.* Ambroſius: *peccatum eſt, quod aliter fit, quam probatum eſt.* Sequitur *Auguſtinus*: citati ambo a Gratiano poſt cap. 14, cauſa 28. quæſt. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ ȣ̓ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ᾽ ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· *requiritur non modo, ut, quod agitur, ſit honeſtum, juſtumque, ſed ut firma, ac conſtans adſit perſuaſio, unde fiat actio, ut, quod ſit, fiat ideo, quod animus ita faciendum judicaverit.* (Pag. 238. C.)

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras conſiderant a corporibus ſemotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sint circumſcriptæ, & præciſæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari poſſit, huc, an illuc pertineant.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepuſculo*] *Quod tu nec tenebras, nec poſſis dicere lucem.*

5 *Omnibus expenſis*] Poſt maturam deliberationem, pro ipſius ſenſu, & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro ſuis *notis ad conſ. Caſſand.* ad articul. 2. pag. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejuſdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item διάλυσιν *Grotianæ diſcuſſionis* pag. 328.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noſter, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. I. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, ſæpe ſic ſatis difficile eſſe, axiomata, & principia Diſciplinarum Moralium ad caſus ſingulares aptare: unde tamen ipſas Diſciplinas incertas eſſe, minimè ſequitur. Quâ de re vide quæ obſervavimus in Præfatione noſtrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. 111. num. 3. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

cat. + Nam [7] vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbruteſcit animus.

2. Sæpe autem accidit, + ut judicium [8] nihil certi monſtret, ſed hæſitet: quæ hæſitatio ſi + attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud [c] + Ciceronis: *bene præcipiunt* + [d] *qui vetant quicquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum.* Hebræi magiſtri (bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te a re dubia.* Sed hoc locum habere non poteſt, + ubi [f] alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque, an æquum ſit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait [g] Ariſtoteles: Cicero, [h] *de malis minima.* [i] + Quintilianus: *in comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus [9] non in medio hæret, ſed huc, aut illuc ducitur [e] argumentis ex re petitis, [k] aut ex opinione, quam habet [10] de aliis hominibus, + ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hic verum eſt [f] illud [11] Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere; proximum, duci aliena ope. + Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. Sed + ad hæc recte noſcenda, + uſu quodam, & peritia opus [l] eſt; quam qui non habent, [12] + ut activum judicium recte conforment, + tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive + probabilia ſunt, Ariſtotele

c De Off. l. 1. c. 9.
f Covar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.
g Ethic. Nic. II, c. 9.
h De Off. III. c. 1.
i Lib. VII. c. 4.
k Vaſquez 1, 2. diſp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. quæſt. 14.
l Victor. de Ind. Rel. 1. n. 12. & de Jure Belli, 21. & 24.

GROTII.

d *Qui vetant quicquam agere, quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epiſt. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex re petitis, aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Auguſtinus* lib. II. de Ordine: *duplex eſt via, quam ſequimur, cum rerum nos obſcuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* (Cap. 5.) Explicat hoc *Gabriel Vaſquez* diſput. LXII. cap. 3. num. 10.

f *Illud Heſiodi*] Uſus eſt Minutius poſt malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum eſſe virum, qui conſulat, quid in rem ſit: ſecundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe.* Et pro A. Cluentio *Tullius*: *ſapientiſſimum eſſe, dicunt, eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει,
Φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἦσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

(Oper. & Dier. *verſ.* 293, *& ſeqq.*)

GRONOVII.

7 *Vim judicatricem*] Conſcientiam dictantem, hoc probum, illud improbum eſſe; non ſemper, prout revera eſt, ſed prout quis educatus, & inſtitutus eſt.

8 *Nihil certi*] Ut diſcernere nequeat, utrum juſtum ſit, nec ne.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, ſed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia, & fide conſiliariorum.

11 *Heſiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti, pravique, juſti, & injuſti.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non ſatis recte dici, oſtendit PUFENDORFIUS, *Lib.* 1. *Cap.* 3. §. 8. ubi & notas noſtras videre poteris. *J. B.*

m 1. Topic. c. 1. ſtotele m teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. + Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 + artium momenta ediſcere, aut expendere vix vacat:

(dd) σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

n Tom. II. p. 378. B. C. Ariſtides n de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 + in facti quæſtionibus + id pro vero habetur, unde plures, maximeque idonei ſtant teſtes, + ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis, præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non + niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix + niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, + ut ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

+ V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utraque parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive 15 + intrinſeca, + ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt, de quibus agitur, + videtur vitio carere poſſe electio, 16 in utramvis partem ceciderit. At ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum diſcrimen, quod eſt inter eligenda, g + præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

o Terent. Adelph. II. 1. 20. o *In iſtam partem potius peccato tamen.*

+ Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere, quam innocentem condemnare.

p Sect. 29. n. 13. 2. Scriptor p problematum, quæ Ariſtotelis nomen præferunt: ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντος legitur μὴ ἀδικοῦντος, & contra.) *nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* + Et mox addit rationem, quam jam dedimus: ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *nam quis ubi dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.* Antiphon: q εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι,

q Orat. XIV, XV. pag. 133. Ed. Wech.

τὸ

GROTII.

g *Præferenda eſt pars tutior*] *Ammianus Marcellinus* libro XXVIII. *Si implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas. ſin autem exorabiles, ſumma levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* (Cap. 1. p. 562. ex *Cicerone* ad Q. fratrem, Epiſt. 1.) Et hoc explicat *Vaſquez* dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

13 *Artium momenta*] Arcana, & receſſus, & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid, an non.

15 *Intrinſeca*] Ex ipſa re naſcentia.

16 *In utramvis partem*] *Terent.* Adelph. 2, 1. 20.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſa diximus in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

GRO-

τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα· ſi errandum eſt, ſine jure abſolvere, quam per injuriam condemnare, eſt ſanctius. Nam in illo error eſt, in damnatione inſontis, facinus.

VI. + Maximi autem momenti eſt bellum, ut + ex quo mala plurima + etiam in innocentes ſequi ſoleant. + Ideo inter ſententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico [r] Fabius: [r] *Lib.* I. verſ. 679.

— Cauta ſpeculator mente futuri,
Nec latus dubiis, [17] parviſque laceſſere Martem.

+ Tres autem ſunt modi, quibus vitari poteſt, ne controverſiæ in bellum erumpant.

VII. I. + Primum eſt, [s] colloquium: *cum duo ſint genera diſceptandi*, ait Cicero, [t] + *unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominibus, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet priore.* Et Terentius: [u] [s] *Vid. de Jure bel.* n. 28. [t] *De Offic.* I 11. [u] *Eunuch.* IV, 7. 19.

[h] *Omnia prius experiri, quam armis ſapientem decet:*
Qui ſcis, an quæ jubeam ſine vi faciat?

Apollonius Rhodius [x] dixit: [18] + *μηδ᾽ αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι.* Et Euripides: [y] [x] Argon. III, 185. [y] Supplic. *verſ.* 347.

Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μὴ, βίᾳ δορός.

+ *Verbis id impetrabo: ſin nequeo, manu.*

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitterent, (*verſ.* 748.)

E

GROTII.

h *Omnia prius experiri, quam armis*] *Dionyſius Halicarnaſſenſis* in excerptis legationum: *μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων· non ante ad res veniendum eſt, quam tentata ſit verborum via.* (Pag. 704. *Edit. Oxon.*) Menelaus apud Libanium: *πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν, ἀνθρωπινώτερον ἐπιτηδευτέον· homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam ſtatim ad arma proſilire.* (Declam. I. pag. 196. D. *Ed. Pariſ. Morell.*) Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena, (*verſ.* 1166, & *ſeqq.*)

τὸ θεῶν
Ἔπος ἀληθὲς εὗρον
Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίου
Λόγχαισι καταπαυόμενοι
Πόνους θνατῶν ἀπαθῶς.
Εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
Αἵματος, οὔ ποτ᾽ ἔρις
Λείψει κατ᾽ ἀνθρώπων πόλεις.

Stulti nimium, queis virtutis
Menſura placet unica, ferrum;
Quibus humani pauſa laboris
Non niſi ſævo quæritur enſe:
Nam ſi virtus ſanguine tantum
Spectanda venit, nunquam diſcors
Furor infeſtas deſeret urbes.

GRONOVII.

17 *Parviſque*] Leg. *parcuſque.* raro tum acies committere.

18 *Μηδ᾽ αὔτως*] Non ſtatim vi, priuſquam verbis tentari.

Et vos quoque, urbes, quæ, + quod eſt verbis datum
Tranſigere, [19] potius fertis ad cædem arbitram.

Achilles Iphigenia in Aulide, (*verſ.* 1017, & *ſeqq.*)

Si paret æquo, nil mea vobis ope
Opus eſt; ſalutis eſt in hoc uno ſatis.
Ego ſimul amici gratiam ſervaverim:
Minuſque vitio vertet omne agmen mihi;
+ *Ratione ſi rem geſſerim, non viribus.*

Quod in Phœniſſis apud Euripidem legimus, (*verſ.* 519.)

[20] πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν·

z Lib. XXXV. c. 45. Id auctum ſic extulit apud Livium [z] Phæneas: [i] *multa homines, ne bellare neceſſe ſit,* [21] *voluntate remittere, quæ bello, & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum [a] Polymnia Græcos culpat hac in parte: τὺς χρῆν (a Lib. VII, c. 9.) ἐόντας ὁμογλώσσυς, κήρυξί τε διαχρεωμένυς καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, + caduceatorum, & legatorum opera, non prœliis, controverſias tractare.*

b Ant. Rom. L. VIII. c. 8. 2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: [b] τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τύτυ πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογῦσιν εἶναι καλόν. *ſi quis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, + atque iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eun- (c Lib. III. cap. 11.) dem Halicarnaſſenſem rex Tullus; [c] + *quæ verbis componi nequeunt, ea armis,* ait, *decerni.* Apud Tacitum (d Annal. XV, 2.) [d] Vologeſes: *æquitate, quam ſanguine, cauſa, quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex (e Caſſ. III. Var. 1.) [e] Theodoricus: *tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, + cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.*

VIII. 1. Alterum eſt inter eos, [22] qui communem judicem nullum habent, [k] [23] + compromiſſum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα ὐ νόμιμον ὡς ἐς ἀδικῦντα ἰέναι,

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere quæ bello, & armis cogi non poſſint*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum eſt enim, quod ſumma vi defenderis quum extorquetur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.* (Act. I. Sc. II. verſ. 94.)

GRONOVII.

19 *Potius fertis*] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hoſtile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi, & bello adigi nequeant, deſperatione in virtutem verſa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque ſit ſummum imperium.

23 *Compromiſſum*] Conventio, qua arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos, uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miſcell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus

Digitized by Google

ἰέναι, ait [f] Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus eſt, nefas ſit in injurioſum ire.* Sic de regno Argivo Adraſtus, & Amphiaraus [24] Eriphylæ judicium permiſerunt, narrante [g] Diodoro. De [h] Salamine inter Athenienſes, & Megarenſes lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem [i] Corcyrenſes Corinthiis ſignificant, paratos ſe diſceptare controverſias apud Peloponneſi civitates, de quibus inter ipſos conveniſſet. Et Periclem laudat [k] Ariſtides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύσασθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controverſiis arbitros ſumere.* Et Iſocrates (ee) oratione adverſus Cteſiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus eſſet ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

2. Sic olim [l] Ardeates, & Aricini, poſtea (ff) Neapolitani, & Nolani, controverſias ſuas arbitrio populi Romani permiſerunt. Et Samnites in controverſia cum Romanis (gg) ad communes amicos provocant. Cyrus [m] ſibi, & Aſſyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa, [n] ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipſi de controverſia cum Samnitibus apud [o] Livium ad communes ſocios. Et Philippus [p] Macedo in

[f] *Lib.* I. c. 85.
[g] *Lib.* IV. c. 67.
[h] *Plutarch.* in Solon. p. 83. E.
[i] *Lib.* I. c. 28.
[k] *Orat. Platon.* II. p. 248. B. Tom. III.
[l] *Livius lib.* III. c. 71.
[m] *Xen. Cyrop. lib.* II. c. 4. §. 7.
[n] *Livius*, Lib. XL. c. 17.
[o] *Lib.* VIII. c. 23.
[p] *Idem*, Lib. XXXIX. c. 10.

ribus via. Vide *Conneſtagium* de Conjunctione regnorum Caſtellæ, & Portugalliæ, digna tamen, quam inſiſtant æqui, & pacis amantes. Fecere magni reges, ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri ſumti inter Magnum Norvagiæ, & Canutum Daniæ reges, de regno utroque certantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. (SPARTIAN. in Vit. *Peſcennii Nigri*, Cap. 2.) Magnus rex Suediæ arbiter ſumtus inter Ericos duos Daniæ, & Norvagiæ reges. In fœdere Lacedæmoniorum, & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ πάτρια, *qui ſtare arbitris velint more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἅν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλισι δοκείη· *ſi qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate controverſiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utriſque æqua videbitur.* Eſt utrumque apud Thucydidem libro V. (c. 79.) M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controverſiarum ſuarum, ut bella vitarent, arbitrum ſumſere, meminit *Victor.* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δ' οἷς ἂν σπουδάζηται, βιάζεσθαι οὐδαμῆ πρόσεστιν· *arbitro ſumto dirimere controverſa parati ſumus. at qui ſtare judicio volunt, eos vi impetere iniquum eſt.* (Cap. 34.) Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum ſe oſtendit, judicem accipere de iis, quæ Romani diſputabant. (*Cap.* 24.) Vide & quid olim Romani Philippo ſignificaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod eſt in fœdere Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ ſucceſſione: Comes Holſatus inter regem Daniæ, & fratres, *Pontano* memorante hiſtoriæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianum* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Parutam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & noſtra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. (Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis, quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. Certè in Epitome *Victoris* id dicitur de *Antonino Pio.* J. B.]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adraſti ſorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla eſt Oratio *Iſocratis* adverſus *Cteſiphontem*, cujus vel nomen neſcio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere ÆSCHINEM, in cujus notiſſima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Baſ.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil, nec apud *Livium*, nec apud *Dionyſium Halicarnaſſenſem.* Auctor noſter exſcripſit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. Sed narratur res à CICERONE, *De Offic.* 1. 10. & VALER. MAXIMO, VII. 3. num. 4. *J. B.*

(gg) Aut valde fallor, aut idem eſt, quod paullo poſt Auctor refert, ſed ita ut in poſteriori loco verè tribuat *Romanis*, quod de *Samnitibus* nuſquam legitur, quantum quidem ſciam. Originem erroris indicavimus in Notis Gallicis. *J. B.*

GRO-

in controverſia cum Græcis ait, ſe arbitrio uſurum populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet. Parthis, & Armeniis poſtulantibus [q] Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum, ait, officium fuiſſe, Plutarchus: [r] *οὐκ ἐᾶν ϛρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι. ne ſinerent prius ad bellum veniri, quam ſpes omnis judicii obtinendi periiſſet.* De Gallorum Druidibus Strabo: [s] *ὥϛε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· olim & inter bellantes erant arbitri, ac ſæpe jam acie congreſſuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia ſacerdotes, idem [t] teſtis eſt.

3. [l] Maxime autem Chriſtiani reges, & civitates + tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam ſi, [u] ut [25] judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, + & a Judæis, & a Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti, + & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum eſt, + ut majus multo vitetur incommodum, id eſt, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Chriſtiano, + ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, ſecundum ea, [26] + quæ alibi diximus, + cum temperamento quodam eſt intelligendum.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias cauſas utile eſſet, [x] immo quodammodo factu neceſſarium, + conventus quoſdam haberi Chriſtianarum poteſtatum, ubi per eos, quorum res non intereſt, aliorum controverſiæ definiantur: immo & rationes ineantur [m] + cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipſum olim apud Gallos [n] Druidum fuiſſe uſum, [y] Diodoro, ac Straboni [z] proditum. Etiam + proceribus ſuis de regni diviſione judicium permiſiſſe Francos reges, legimus.

IX. + Tertia ratio eſt [o] [27] per [a] ſortem: quam + in hoc commendat Dion Chryſoſtomus [b] oratione in Fortunam altera: & multo ante + Solomo Prov. XVIII, 18.

X. 1. + Sortis autem affine quid eſt certamen ſingulare, (hh) cujus uſus non videtur omnino repudiandus, ſi duo, [p] + quorum controverſiæ alioqui totos

q *Plutarch. Pomp.* p. 637.
r *In Num.* pag. 68. A.
s *Lib.* IV. p. 197.
t *Lib.* XI. p. 501.
u *Vict. de Jure belli* n. 28.
x *Molina diſp.* 103. §. *quando int. Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp.* 31. *dub.* 4. *n.* 72.
y *Biblioth.* Lib. V. c. 31.
z *Geogr.* Lib. IV. pag. 197.
a *Thom.* 2, 2. *qu.* 95. *art.* 8. & ibi *Cajetan.*
b Pag. 599.

G R O T I I.

l *Maxime autem Chriſtiani reges, & civitates tenentur hanc inire viam*] *Gregoras* libro X. de Alexandro Bulgaro: οὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῖς αὐτοῖς οὕτωσι κατ' ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὸν ὁμοδεξιῶν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι· *indecorum eſſe Chriſtianis, tanta eum acerbitate inter ſe armis certare, cum rationes ſint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.* (Pag. 219. *Edit. Genev.*)

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud *Caſſiodorum* III, 1. 2. 3. 4. & *Gailium* de Pace publica, II, cap. XVIII. n. 12.

n *Druidum fuiſſe uſum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, epiſcopi ſucceſſere. Vide epiſtolam epiſcoporum ad Ludovicum regem in *capitulis Caroli Calvi*, & de epiſcopis Hiſpaniæ *Rodericum* Toletanum libro VII. c. 3.

o *Per ſortem*] Vide *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. I, cap. 28.

G R O N O V I I.

25 *Judicia alienorum*] Lites forenſes apud ethnicos judices.

26 *Quæ alibi*] 1, 2. 9.

27 *Per ſortem*] Religioni, & fortunæ committendo. *Juſtin.* 1, 10.

28 *Herod. Pol.*] 9, 26.

29 *Plutarch. quæſt. Gr.*] pag. 294.

30 *Strabo* VIII.] p. 357. (*Ed. Pariſ.*)

(hh) Vide infra *Lib.* III. Cap. 20. §. 43. & PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

G R O T I I.

p *Quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis*

totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ, inter ſe parati ſint armis decernere, ut olim [c] de Peloponneſo [31] Hyllus, & Echemus, de regione [d] ad Inachum [32] Hyperochus, & Phemius, de Elide [e] Pyræchma Ætolus, & [33] Degmenus Epeus, de Iba [f] Corbis, & Orſua. Videtur enim id, + ſi [34] non ab ipſis recte fieri, certe + a civitatibus poſſe acceptari, ut minus malum. Apud [g] Livium Mettius Tullum ſic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſque populi decerni poſſit.* Strabo [h] vetuſtam hanc fuiſſe, ait, Græcorum conſuetudinem: [q] & apud Virgilium Æneas æquum fuiſſe, ait, ut inter ſe, & Turnum, eo modo res definiretur.

2. Certe [r] + inter cæteros Francorum veterum mores hunc impenſe laudat Agathias libro primo, [i] cujus ipſa verba (ſunt enim inſignia) apponam: ἀλλ' εἴπερ ἄρα καὶ τιν' ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παραλάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δ' ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθύς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινήσασθαι. εἰ δὲ μή, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὄν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. εὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον. *ſi quæ forte inter reges oriantur controverſiæ, aciem quidem omnes inſtruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conſpicati ſunt ſe invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores ſunt, ut jure potius certent: aut ſi id nolint, ipſi inter ſe ſingulari dimicent certamine, & ſuo duntaxat ipſorum periculo rem tranſigant: neque enim aut æquo, & bono, aut patriis inſtitutis convenire, ut ipſi ob propria odia bonum publicum labefactent, aut evertant.*

[c] Herodot. Calliop. ſive Lib. IX, 26.
[d] Plut. quæſt. Gr. pag. 294.
[e] Strab. VIII.
[f] Livius l. XXVIII. c. 21.
[g] Lib. I. cap. 23.
[h] Ubi ſupra, Lib. VIII. pag. 357.
[i] Cap. 2.

viſſimis malis ſint implicituræ] Scriptor tragœdiæ *Thebaidos*, [Phœniſſ. *verſ.* 564.]

Rex ſit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: πολὺ γάρ που καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. *multo enim ſatius, juſtiuſque eſt, unum pro omnibus, quam multos unius cauſa perire.* (Xiphilin. pag. 204. B. *Ed. II. Steph.*)

q *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
[Verſ. 115.]

Pari de cauſa Antonius Octavium ad ſingulare certamen provocabat. *Plutarchus* Antonio. [Non ea de cauſſa, ſed ἀντικομπάζων, ut dicit PLUTARCHUS, pag. 944. E. *J. B.*]

r *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide *Caroli Calvi capitulum* apud *S. Arnulfum*, & *pactionem Aquiſgranenſem.* Æquitas eadem apud Langobardos. Vide *Paulum Warnafredi* libro I, cap. 12. IV. cap. 17. V. cap. 40.

GRONOVII.

31 *Hyllus*] Ὕλλου τοῦ Ἡρακλείδου καὶ Ἐχέμου Αἰγεάτου· *Suid.* in ἐπιβολή. Fuit autem hic Echemus Evandri pater.

32 *Hyperochus*] Archivorum rex.

33 *Degmenus*] Ænianum rex.

34 *Non ab ipſis recte*] *Machiavellus* ad Livium I, 22. & 23.

tant. Ergo confeſtim ſolvunt exercitus, & reſtituta pace tuto inter ſe commeant; ſublatis malorum cauſis. Tanta in ſubditis cura juſtitiæ, & patriæ amor: in regibus vero animus placidus, & ſuis obſequens.

XI. Quanquam vero in cauſa dubia + pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur; s + magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui poſſidet. Ut enim in pari cauſa melior ſit poſſidentis conditio, k + non civili tantum juri, ſed & naturali convenit; + cujus rei cauſam alibi etiam ex Ariſtotelis quæ dicuntur problematibus (ii) attulimus. + Atque hic & illud addendum eſt, ab eo, qui juſtam cauſam habere ſe ſcit, ſed documenta non habet ſufficientia, quibus poſſeſſorem de injuſtitia ſuæ poſſeſſionis convincat, bellum licite non ſumi: + quia [35] non habet jus cogendi alterum, ut de poſſeſſione decedat.

XII. Ubi vero & jus ambiguum eſt, l + & neuter poſſidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus cenſendus erit [36] + qui oblatam rei controverſæ diviſionem repudiat.

+ XIII. 1. + Ex his, quæ diximus, definiri poteſt + illa a multis agitata m quæſtio, + an bellum, + ratione habita eorum, qui principales belli motores ſunt, utrinque juſtum eſſe poſſit. t + Diſtinguendæ enim ſunt variæ acceptiones vocis juſti. Juſtum enim aliquid dicitur + aut ex cauſa, + aut ſecundum effectus. Ex cauſa rurſum, + aut ſpeciali acceptione juſtitiæ, + aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur + in eam, [37] quæ ad opus pertinet, + & eam, quæ pertinet [38] ad operantem; quarum (kk) illa poteſt dici poſitiva, hæc negativa: nam ipſe operans juſte agere interdum dicitur, + quoties injuſte non agit, + etiamſi id, quod agit, [39] juſtum non ſit: quomodo recte diſtinguit Ariſtoteles, n τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, + *injuſte agere*, + & *agere quod injuſtum eſt.*

2. + Speciali, & ad rem ipſam relata acceptione bellum utrumque juſtum eſſe non poteſt, + ut nec lis; + quia [40] facultas moralis ad contraria, puta ad

k L. in pari. 128. D. de R. I. Vict. de Jure bel. n. 27. & 30. Leſſ. de Juſt. c. 29. dub. 10. Molina, diſp. 103 §. in ſecundo vero. Lorca 2, 2. ſect. 3. diſp. 53. num. 4.

l Lorca 2, 2. ſect. 40. diſp. 53. Soto V, de Juſtit. jur. 41. art. 7.

m Covar. c. peccatum. §. 10. n. 6. Alc. 2. parad. 21. Fulgoſ. l. 5. de Juſt. Piccolom. lib. VI. Phil. Civil. c. 21. Alberic. Gent. l. 1. c. 6.

n L. V. Eth. c. 10. & 11. Rhet. 1. c. 13. Aug. l. XV, de Civ. Dei c. 5. & LXIX, c. 15.

Covar. c. peccatum. §. 10. n. 2. Vict. n. 32. Suares de Legibus lib. III. cap. 8. Alph. de Caſtro de Poteſt. leg. pœnal. l. 1. c. 1. & 3.

GROTII.

s *Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui poſſidet*] Vide *Herreram* tomo II.

t *Diſtinguendæ ſunt variæ acceptiones vocis juſti*] Sic *Gratianus* cauſa XI, quæſtione III. poſt c. Epiſcopus, 65. diſtinguit *juſtitiam cauſæ, ordinis, animi.*

GRONOVII.

35 *Non habet jus*] Quippe quod conſiſtat in documentis, ut, actore non probante, reus abſolvitur.

36 *Qui oblatam*] Si alter paratus ſit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam poſſidendam bellare.

37 *Quæ ad opus*] Quæ ineſt ipſi rei.

38 *Ad operantem*] Per quam facultas eſt operanti pro conditione ſua, & loco ſic agendi, ut agit.

39 *Juſtum non ſit*] Ut cum prætor injuriam decernit, tamen *jus reddere* dicitur l. 11. D. *de juſt. & jure.*

40 *Moralis ad contraria*] Idem juſte, probeque ſimul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per ſe non poteſt eſſe licita, & illicita.

(ii) Vide ſupra, *Cap.* V. §. 18. *J. B.*

(kk) Hæc omnia, *quarum illa . . . negativa*, in ſola prima Editione ſequuntur, & in aliis omiſſa ſunt incuriâ typothetarum, ut quivis videt. *J. B.*

ad agendum, & ad impediendum, non datur per rei ipſius naturam. At vero, + ut neuter bellantium injuſte agat, fieri ſane poteſt; injuſte enim agit nemo, + niſi qui & ſcit, ſe rem injuſtam agere: multi autem id neſciunt. + Sic juſte, id eſt, [41] bona fide litigari poteſt utrimque. + Multa enim & in jure, & in facto, unde jus oritur, fugere homines ſolent.

3. + Generali acceptione juſtum dici ſolet, + quod omni culpa agentis vacat. Multa autem + etiam ſine jure fiunt abſque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum eſt in his, + qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua ignorant + poſtquam lex ipſa promulgata eſt, + & tempus per ſe [42] ad ſcientiam ſufficiens tranſiit. + Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injuſtitiæ, ſed & omni alio vitio careat, + præſertim ubi pars utraque, aut altera, litigat [43] non ſuo, ſed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deſerere. Sic [o] Ariſtoteles, in litibus juris controverſi, ait, + neutrum eſſe improbum, quod ipſe dicit πονηρόν. Cui conſentiens Quintilianus [p] poſſe accidere, ait, + ut ex utraque parte orator, id eſt, vir bonus, dicat. Immo & + juſte judicare judicem ambigue dici, ait Ariſtoteles; [q] ſignificari enim aut judicare ὡς δεῖ, *plane ut oportet*, ſine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, *ex animi ſui ſententia*. Et alibi ait: [r] εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *ſi quis per ignorantiam judicaverit*, + *non egit injuſte*.

[o] III. *Rhet.* c. 17.
[p] *Lib.* 11. c. 17.
[q] *Top.* I, 13.
[r] *Nic.* v, 12.

4. At in bello + vix eſt, ut temeritas ſaltem omnis, & [44] dilectionis defectus abſit, ob negotii ipſius gravitatem, quæ omnino talis eſt, ut cauſis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5. + At juſtum ſi accipimus, [45] quoad effectus quoſdam juris, + certum eſt, bellum hoc ſenſu juſtum utrimque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico ſolemni + infra a nobis dicentur. + Sic enim & ſententia non ex jure lata, + & poſſeſſio ſine jure habent quoſdam juris effectus.

GRONOVII.

41 *Bona fide*] Sine calumnia.

42 *Ad ſcientiam ſufficiens*] Intra quod notitia legis iſtius pervenire ad illos potuit.

43 *Non ſuo, ſed alieno*] Non pro ſe, ſed pro alio, ut pro pupillo tutor.

44 *Dilectionis*] Charitatis, quam homo homini, maximeque Chriſtianus Chriſtiano debet.

45 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, ſed quod utrimque factum eſt, habeatur pro rato, & jure facto.

Digitized by Google

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XXIII.

DIXIMUS, belli jus non eſſe niſi ex juſta cauſa: at cum ſæpe medium ſit inter fas, & nefas, & facta ſua natura dubia ſint, merito quæritur, quid in tali dubio liceat? Dicimus, in cauſis dubiis nullum jus belli eſſe, quia injuria certa eſſe debet, utpote quæ unica belli ratio eſt; de qua proinde conſtare debet. Quamdiu igitur ei, qui bellum intentat, res dubia eſt, nondum poteſt de injuria conqueri.

Si tamen princeps omnibus rite perpenſis, conſultis quoque prudentioribus, confidit, & credit, juſtam ſibi eſſe cauſam, conſcientiæ ejus, quia alius judex non eſt, id relinquendum erit; & eventus, Deo arbitro, demonſtrabit, an juſte, an vero injuſte judicaverit.

Unde ſimul apparet, Principem de jure non teneri aut colloquium accipere, *vid.* §. 2. aut arbitrium, *vid.* §. 8. aut ſorti rem committere, *vid.* §. 9. quia actus hi ſunt meræ voluntatis: quanquam negari non poſſit, laudabiliter facere Principem, qui media amicabilis compoſitionis in cauſa dubia non rejicit.

AD §. I.

IN *moralibus non æque, ut in mathematicis diſciplinis, certitudinem inveniri*] „ *Vid. proleg.* §. 58. *L.* 1. *c.* 2. §. 8. *n.* 4. „ *L.* 2. *c.* 1. §. 5.

At in moralibus circumſtantiæ etiam minima variant materiam] „ Quia moralium „ natura ex operationibus cognoſcitur, *L.* 1. „ *c.* 3. §. 11. *n.* 2. operationes autem illæ „ maxime ſunt incertæ. Unde recte alibi „ dixit Auctor, punctum in moralibus non „ inveniri ſine aliqua latitudine. *L.* 1. *c.* 2. „ § 8. *n.* 4. & *l.* 2. *c.* 1. §. 5. *n.* 1.

Medium eſt] „ An aliquid fas, an „ nefas ſit, dependet a facto, & animo „ agentis; utrumque dubium eſſe poteſt.

Ut in crepuſculo] „ Vid. *Gron. b.* „ Dubiam lucem vocat *Curt.* 7. 11; lu„ cem incertam, *Liv.* 9. 42. Galli ele„ ganter: *entre chien & loup.*

AD §. II.

SED *ab eo fit, qui, omnibus expenſis, injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum*] 1
„ Quamdiu enim ipſi principi res dubia vi„ detur, nec is de juſtitia cauſæ perſua„ ſus eſt, ſalva conſcientia aſſerere nequit, „ injuriam ſibi illatam eſſe: peccatum au„ tem eſt quicquid contra conſcientiam fit. „ 1. *Cor.* 8. & 9.

Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat] Jus Canonicum quoque in *c. fin. X. de Præſcr.* Apoſtolum *de fide politica* loqui contendit; atque ideo præſcriptionem improbat, quia non ex fide fit, ſed contra animi noſtri conſcientiam. At plane alio ſenſu *fidem* ibi accipi, demonſtravi *in Diſp. de finib. bonæ fidei II. Dub. II.* §. 18. *ſeq.* ſimulque dubiis, quæ B. Linkerus mihi obmovit, ſatisfeci. Verba *vide infr. ad Lib. III. Cap. VII.* §. 6. *n.* 2. *hujus editionis Tomo IV. pag.* 88. *ſeq.*

Nam

Digitized by Google

*Nam vim judicatricem humanis actioni-
bus ducem Deus addidit*] „ Ideo enim
„ Deus judicium nobis dedit, ut mala a
„ bonis, fas ab eo, quod nefas eſt, di-
„ ſcernere poſſimus. Si proinde judicium
„ illud negligimus, vel contra illud judi-
„ cium quadam committimus, peccatum
„ eſt. Conf. *c.* 44. *c.* 33. *de pœnit. q.* 3.
„ *Diſt.* 3.
2 *Ut judicium nihil certi monſtret, ſed
heſitet*] „ Forte quod facti circumſtantiæ
„ dubiæ ſint.
Attenta conſideratione] „ Poſt maturam
„ deliberationem, adhibito quoque conſi-
„ lio prudentum.
Ciceronis] „ *L.* 1. *de off. c.* 9. ubi ad-
„ dit: *æquitas enim lucet ipſa per ſe; du-
„ bitatio cogitationem ſignificat injuriæ.* Plu-
„ tarchus in Timoleonte: *Requiritur non
„ modo ut quod agitur ſit honeſtum, ju-
„ ſtumque, ſed ut firma, ac conſtans adſit
„ perſuaſio, unde fiat actio; ut quod fit,
„ fiat ideo, quod animus ita faciendum
„ judicaverit.*
*Qui vetant quidquam agere, quod du-
bitet*] „ Unde is, qui errat in titulo,
„ jure civili non uſucapit, etſi revera ti-
„ tulus juſtus adfuerit, *l.* 32. §. 1. *ff. uſurp.*
*Ubi alicui omnino alterutrum eſt facien-
dum, & de utroque, an æquum ſit, du-
bitatur*] „ Si certo conſtet, utrumque eſ-
„ ſe injuſtum, neutrum faciendum eſt,
„ nec ex neceſſitate: ſi vero dubitetur de
„ utriuſque æquitate, nec res in poteſta-
„ te noſtra ſit, eligi poteſt id, quod mi-
„ nus malum videtur.
Quintilianus] „ *Duo mala licet ſint omni-
„ no cautiſſime præcavenda, tamen ſi pe-
„ riculi neceſſitas ex his unum perpetrare
„ compulerit, id debemus reſolvere, quod
„ minori nexu noſcitur obligare. Diſt* 13.
„ *c.* 1. Et Cicero 3. *in Verr.* 87. *Mini-
„ ma malorum eligenda. Teſm. h.*

Ad §. III.

Sententiam *ſuper ea re pronun-
ciantibus*] „ Teneri enim audire conſilia
„ prudentum, Grotius ait § *ſeq.*
Argumenta ex re petuntur e cauſis, &c.]
„ Omne dubium in hac materia oritur ex
„ facto ipſo, ſi ſcilicet ejus circumſtantiæ
„ dubiæ, & incertæ ſunt; & ex animo
„ agentis, ſi nimirum non conſtet, an ma-
„ litia, an caſu, an culpa egerit.

Ad §. IV.

Ad *hæc*] „ Scilicet argumenta, quæ ex
„ re petuntur.
Uſu quodam, & peritia opus eſt] „ Quia
„ facti interpretatio admodum fallit, *l.* 2.
„ *ff. Jur. ign.*
Ut activum judicium recte conforment]
„ Ut in examinando facto rite procedant.
Tenentur audire ſapientum conſilia] „ Sa-
„ ne etiam privatis imputatur, ſi peritorum
„ conſilium non adhibeant.
Probabilia ſunt] „ Adeoque non ea
„ probabilia ſunt, quæ nobis talia viden-
„ tur, ſed quæ aut omnibus, aut ſaltem
„ ſapientioribus, & inter hus illis, qui
„ præſtantiores ſunt.
*Et hac vi judicandi maxime utuntur
reges*] „ Vix enim reges ſunt, qui non
„ conſilium aliquod ſtatus deligunt, ad
„ quod in cauſis arduis recurrunt.
Artium momenta] „ I. e. præcepta acti-
„ vum judicium recte confirmandi.
In facti quæſtionibus] „ I. e. in veritate,
„ & circumſtantiis facti examinandis.
*Id pro vero habetur, unde plures, maxi-
meque idonei ſtant teſtes*] „ Vid. *Martini
„ in Comment. Forenſi tit.* XX. §. 3.
„ *n.* 247. *ſeq. ibique Dd.*
Ita ſententiarum eas ſequendas] „ Ad
„ eum effectum, ut quis de veritate cer-
„ tus ſit
Conſulto collegio fecialium] „ De quo ri-
„ tu late egi ſupra *l.* 2. *c.* 15 §. 3.
Niſi auditis epiſcopis] „ Qui tunc ſoli
„ jurium periti erant Legimus apud *Cæ-
„ ſarem de B. G l.* 6. & *Tacit. d. M.
„ G. c.* 11. antiquiſſimo Gallorum, & Ger-
„ manorum more ſacerdotes in omni deli-
„ beratione publica judicium tuliſſe, num
„ jure fieri potuerit Atque hæc vera eſt
„ origo hodiernorum Archicancellariorum
„ Imperii. *Vid. B. Parent. J. publ. c.* 10.
„ §. 3. 4. 5. & 6.
*Ut ſi quid eſſet, quod religionem poſſet
injicere*] „ Illi enim ſoli divinarum, &
„ humanarum rerum periti cenſebantur,
„ *d.* §. 4. & 5.

Ad §. V.

„ Auctor ait: ſi utrinque argumenta
„ ſint æque probabilia, optionem eſſe ju-

,, dicantis, niſi de re gravi agatur, ſcilicet de bello. At dictum jam eſt, in dubio, & ubi argumenta utrinque æque ſunt probabilia, juſtam belli cauſam non eſſe.

1 *Sive intrinſeca*] ,, I. e. ex re petita. ,, *Vid.* §. 3.

Sive ab aliorum auctoritate] ,, Quos rex ,, conſuluit. *Vid.* §. 4.

Videtur vitio carere poſſe electio] ,, Immo ,, etiam in re mediocri certus eſſe debet ,, de ſuo jure, nec ante agere poteſt.

Præferenda eſt pars tutior] ,, Abſtinere ,, a bello debet, non quia in re magni momenti pars tutior eligenda eſt, ,, ſed quia in cauſa dubia non conſtat injuriam factam eſſe.

Ideo ſatius eſt, nocentem abſolvere] ,, Dixi, rationem non in eo conſiſtere, quod ,, in re magni momenti tutius ſit reum abſolvi (nam id etiam in minori debito obtinet); ſed quia quamdiu de injuria non ,, certo conſtat, res manet in priſtino ſtatu. ,, *Vid. ſupra l.* 2. *c.* 7. §. 2. *Conſ. l.* 5. *ff.* ,, *Pœn.*

Et mox addit rationem] ,, Ratio autem ,, hujus rationis eſt, quod injuria non ſit ,, ſi de ea certo non conſtet.

Ad §. VI.

Auctor tres modos proponit, quibus vitari poteſt ne in bellum res deveniat: *colloquium*, *compromiſſum*, *& ſortem*. At hæc conſilii ſunt, non juris, & non niſi ex utriusque voluntate locum habere poſſunt. Sane, alter invitus jus ſuum compromiſſo, aut forti ſubmittere non tenetur, inprimis ſi tutus eſt ſua poſſeſſione.

Maximi autem momenti eſt bellum] ,, Dictum jam eſt, in dubio nullum jus agendi competere, adeoque nec bello agi ,, poſſe, ſive cauſa ſit gravis, ſive levis.

Ex quo mala plurima] ,, Quæ Auctor ,, late explicat *l.* 2. *c.* 24. §. 1. 4. 8. & 9.

Etiam in innocentes] ,, *Tacit. Ann.* 1. ,, 48. *In pace cauſas, & merita ſpectari; ubi bellum ingruat, innocentes, ,, ac noxios juxta cadere.*

Ideo inter ſententias alternantes vergendum ad pacem] ,, Si ſcilicet de injuria ,, certo non conſtet, adeoque de ea dubitetur.

Tres autem ſunt modi] ,, Hæc conſilia ,, ſunt prudentiæ, non juris: ſane, ex ,, arbitrio partium dependet, an conſentire ,, in colloquium, arbitrium, &c. velint, ,, an non.

Ad §. VII.

Primum *eſt colloquium*] ,, Si is, 1 ,, qui dubitat ſe læſum eſſe, provocat alterum, qui negat ſe injuriam feciſſe, ,, ad colloquium, hic autem id reſpuit, ,, inde non juſta oritur belli cauſa: non ,, ob injuriam illatam, utpote quæ dubia ,, eſt; nec ob denegatum colloquium, quia ,, de ſuo jure diſponit is, qui renuit. Exempla denegati colloquii vide apud *Liv.* 32. ,, 37. *Cæſar. de bello Gall. l.* 34. & 35. ,, *Thuan. l.* 42. *ad an.* 1566. & *l.* 30. ,, *p.* 604. & *l.* 17. *p.* 350. &c. *Vid. Teſim. b.* Neque ſcriptores allegati theſin Auctoris firmant, uti mox videbimus.

Unum per diſceptationem] ,, Cicero per ,, diſceptationem non intelligit colloquium, ,, ſed judicium, ubi privati inter ſe diſceptant; quo ceſſante (uti ceſſat inter ,, gentes, quæ judicem non habent, & inter privatos ſi judicis copia non eſt) vi ,, contendi debet. *Vid. ſupra l.* 1. *c.* 1. §. 2.

Mοῦ &c.] ,, At Apollonius loquitur de ,, clarigatione; ea enim præcedere bellum ,, debet.

Verbis id impetrabo] ,, I. e. reparationem poſtulabo. Quæ clarigatio eſt, non ,, colloquium.

Quod eſt verbis datum tranſigere] ,, Agitur ibi de ſupplicibus, qui reparationem offerebant. Hinc merito reprehendit civitates, quod conditiones, quas ,, ſupplices offerebant, reſpuerent.

Ratione ſi rem geſſerim, &c.] ,, Agitur ,, ibi de mediatore, qui officia impendit ,, antequam vis paretur.

Caduceatorum, & *legatorum*] ,, Injuria ,, ibi erat notoria; ſed improbat, quod ,, clarigatio fuerit neglecta, & omiſſa, i. ,, e. quod per caduceatores, & legatos reparatio poſtulata non fuerit.

Atque iis non impetratis] ,, Facta ſci- 2 ,, licet clarigatione; non ergo quæſtio erat ,, de colloquio. Neque de injuria dubia ,, ibi agitur, ſed de certa.

Quæ verbis componi nequeunt] ,, Ibi ,, utriusque partis conſenſu colloquium placuit, *Liv.* 1. *c.* 23.

Cum

Cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire] ,, I. e. ubi facta clarigatione adverſarius reparare injuriam non
,, vult.

A D §. VIII.

1 COMPROMISSUM] ,, Eſt conventio,
,, qua arbitri ſententiæ utraque litigantium
,, pars ſeſe ſubmittit. *Gron. h.* Quid ſi alter
,, recuſet, an tunc dubitantis cauſa juſta
,, eſt? Merito id negamus; non enim cer-
,, tus eſt, ſibi injuriam fieri, & jus ſuum
,, læſum eſſe.

3 *Tenentur hanc inire viam*] ,, Pruden-
,, ter, ac pie facient incundo eam viam:
,, at alter acceptare compromiſſum non te-
,, netur; nec ſi recuſat, ideo alterius
,, cauſa juſta fiet.

Et a Judæis, & a Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti] ,, Cum ſub Ethni-
,, corum imperio eſſent.

Et id a Paulo præceptum] ,, 1. *Cor.* 6.
,, *v.* 3. Non per modum legis, ſed per
,, modum conſilii, & quia id laudabile eſt.

Ut multo majus, &c.] ,, At cauſa hu-
,, jus mali non eſt is, qui jure ſuo uti-
,, tur, & arbitrium recuſat, ſed is, qui
,, bellum movet cum de injuria non conſtet.

Ut cui ne litigare quidem liceat] ,, Scili-
,, cet, coram judice gentili. *Vid. l.* 1 *c.* 2.
,, §. 8. *n.* 4. At non loquitur de eo, quod
,, juris, ſed quod virtutis eſt.

Quæ alibi] ,, *l.* 1. *c.* 2. §. 8. 9. 10.
,, & 12.

Cum temperamento quodam] ,, Nimirum,
,, ne militent Chriſtiani gentilibus, & ne
,, litigent contra Chriſtianos in foro genti-
,, li. Rationem dedimus *dicto c.* 2. §. 8.

4 *Conventus quosdam haberi Chriſtianarum poteſtatum*] ,, Sic Leo X. conſilium dedit
,, de communi fœdere contra Turcas ineun-
,, do, vi cujus omnes Chriſtiani non tan-
,, tum de ſuo conferre poſſint, ſed plane
,, debeant. *Guicciard. l.* 12. *p.* 349. *Hul-*
,, *denberg. de æquilibrio Jur. Gent. c.* 1.
,, §. 7. & 8. Latius patebat inſtitutum Hen-
,, rici IV, qui, ut fama fert, commune
,, aliquod concilium principum Chriſtiano-
,, rum meditatus eſt, in quo omnes cau-
,, ſæ belli, & pacis, non vi, ſed jure di-
,, ſceptari debuerint: de quo integram diſ-
,, ſertationem ſcripſit præfatus *L. B. a Hul-*
,, *denberg d. l. c.* 2. & 3. *per tot.*

Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant] ,, Tale commune concilium olim
,, fuit in Græcia. *Vid. l.* 1. *c.* 3. §. 17. 2.
,, In Germania quoqu fœdus Suevicum hunc
,, in finem initum fuit, *vid. B. Par. J.*
,, *publ.* hodieque tale commune concilium
,, inter plures civitates obtinet: ut in Bel-
,, gio, Helvetia, &c.

Proceribus ſuis de regni diviſione judicium permiſiſſe Francos reges] ,, Id non factum
,, eſt per modum compromiſſi, ſed ideo,
,, quia abſque eorum, quorum intereſt,
,, conſenſu, imperium dividi non poteſt.
,, *Vid. ſupra l.* 2. *c.* 6. *per tot.*

,, Monendum hic eſt, ſpeciem compro-
,, miſſi eſſe MEDIATIONEM: quia
,, Mediatores quoque communi conſenſu eli-
,, guntur, non ut decidant, ſed ut per-
,, ſuadeant, officia interponant, &c. B.
,, Parens diſſertationem conſcripſit *de offi-*
,, *cio Mediatorum*, cujus compendium ex-
,, poſuimus in Elementis juris naturalis,
,, & Romani, §. 232. usque ad finem.
,, Verba hæc ſunt.

Mediator eſt, qui tranſigendis litibus, inter duas ſummas poteſtates ortis, ex utriusque partis placito, volens intercedit.

Conſtitui mediatores poſſunt mares, & fæminæ, etiam privati, cujusque religionis.

Plerumque eligi ſolent Principes potentes, quorum intereſt publicam ſecuritatem a contentio litigantium non turbari, & quorum potentia metuenda eſt iis, qui juſtas pacis conditiones reſpuunt. Unde ſæpius videmus, mediatores in unius litigantium partes tranſiiſſe.

Officium mediatorum eſt, conciliare pacem, omniaque, quæ eo pertinent, inſtruere.

Hinc 1. *præliminaria congreſſus præparant; locum, & diem congreſſus ſtatuunt:* 2. *ceremoniale, quod vocant, inſtruunt, & ſuo nomine publicant:* 3. *gravamina cujusque partis mediatori exhibentur, exhibita partibus communicantur:* 4. *mediatores lites intervenientes monendo, hortando, &c. componunt:* 5. *formulam pacis delineant:* 6. *eis præſentibus paciſcentes pacis articulos ſubſcribunt.*

Cæterum, mediator non eſt Guaranta pacis, nec is interpretari pacem, ſi dubia eſt, poteſt.

Finitur mediatoris officium, 1. *finito negotio, ſi nimirum vel tractatus abrumpitur; vel pax concluſa eſt:* 2. *diſſenſu mutuo:* 3. *morte mediatorum, niſi iis ſucceſ-*

ſorem

ſorem partes conſenſerint : 4. renunciatione vel mediatoris, vel unius litigantium.

A D §. I X.

TERTIA *ratio eſt per ſortem*] „ Auctor ait, eum, qui de juſtitia cauſæ ſuæ „ dubitat, ſorti rem committere debere; „ nimirum, ſi alter conſentiat. Quid ſi „ alter nolit? diximus, inde cauſam dubiam non fieri juſtam.

In hoc] „ Immo id non tantum commendat ſi cauſa dubia, ſed etiam ſi certa eſt: nam ipſum bellum ſors eſt; adeoque potius commendat ſortem, quam „ tanta pericula, & incommoda non ſe„ quuntur.

Solomo Prov. XVIII.] „ *Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque dijudicat.*

A D §. X.

1 SORTIS *antem aſſine quid eſt certamen ſingulare*] „ Auctor conſilium dat ei, „ qui de juſtitia cauſæ dubitat, ut alteri „ certamen ſingulare offerat; idque licitum „ eſſe, ſtatuit: quod admitti haud poteſt. „ Nam is, qui de juſtitia cauſæ ſuæ du„ bitat, nullum jus belli, neque privati, „ neque publici habet; adeoque ſi alterum „ occidit, homicidii reus erit. Sed & ſi al„ ter nolit decertare, ideo cauſa offeren„ tis certamen juſta non fit, ſed res ma„ net in ſtatu, quo eſt. Denique cauſa po„ puli eſt; jus publicum autem abſque „ ejus conſenſu committi certamini ſingu„ lari nequit.

Quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ] „ Vide omnino ea, quæ Auctor habet *l.* 3. „ *c.* 20. §. 43.

Si non ab ipſis recte fieri] „ Immo ſem„ per injuria eſt a parte ejus, qui in cau„ ſa dubia, i. e. quam ipſe talem judicat, „ alterum ad duellum provocat.

A civitatibus poſſe acceptari] „ Ratione „ acceptantium (qui contendunt, cauſam „ ſuam juſtam eſſe) eſt ſpecies neceſſariæ „ defenſionis; adeoque eligere oblatum cer„ tamen poſſunt ad evitandum bellum.

2 *Inter cæteros Francorum veterum mores*] „ Alia exempla refert Bodinus *de rep. l.* 4. „ *c.* 7. *n.* 474. *ſeq.* Inter principes ad A„ quilonem regentes nihil frequentius hiſce „ duellis occurrit. Videatur *Crantz. rer.* „ *Dan. l.* 1. *c.* 5. 15. 21. & 27. Nota „ eſt provocatio illa ad duellum inter Caro„ lum V. & Franciſcum Galliæ regem, „ apud *Limn. ad Cap. Car. V. p.* 79. „ Cæterum, an licitum ſit condicto certa„ mine bellum finire, late examinat Au„ ctor *l.* 3. *c.* 20. §. 43. *ſeq.* Et an ju„ ſtus ſit probandi modus inter privatos, „ diſputavimus in *Diſſ. proœm. XII.* §. 691. „ *ſeq.* Conf. *ſupra l.* 2. *c.* 1. §. 10. & 15.

A D §. X I.

PARS *utraque teneтur quærere conditiones*] „ Diximus, laudabiliter facere qui „ acceptant tales conditiones: at nemo „ offerre, vel acceptare eas tenetur, ſi „ juſtam ſe cauſam habere exiſtimat.

Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui poſſidet] „ Regula naturæ eſt, „ meliorem eſſe conditionem poſſidentis. „ *Vid. ſupr. l.* 2. *c.* 2. §. 8. Sed & ra„ tiones naturæ, cur is, qui petit, jus „ ſuum docere teneatur, allegavimus ſupra „ *l.* 2. *c.* 7. §. 2. *n.* 1. Non autem probat, „ qui ipſe de jure ſuo dubitat.

Non civili tantum juri] „ *L.* 128. *pr.* „ *Reg. jur. ibique Goth.* Ubi late textus „ eo pertinentes cumulat.

Cujus rei cauſam alibi etiam ex Ariſtotele attulimus] „ *Vid. l.* 2. *c.* 2. §. 8. Vera „ ratio eſt, quod res maneat in eodem „ ſtatu, donec probetur mutatio. *Vid. Alciat. de prob. reg.* 2.

Atque hic & illud addendum eſt] „ Immo qui ſcit, ſe juſtam belli cauſam ha„ bere, bellum licite ſumit, etſi documen„ ta non habeat; quia Deus, qui teſtis, „ & moderator eſt bellorum, per eventum „ de juſtitia cauſæ deciſurus eſt. Ipſe Au„ ctor *inter privatos*, ait, deficientibus „ documentis redire jus priſtinum, quo ſi„ bi ipſi quilibet (quod ipſum tamen me„ rito negamus) jus dicere potuit. *Vid.* „ *l.* 2. *c.* 7. §. 2. *in fin.* Si igitur inter „ privatos deficientibus documentis bellum „ privatum licite ſumi poteſt, cur non „ inter reges bellum publicum? Quod pro„ lixius explicavi *d. c.* 2. §. 8.

Quia non habet jus cogendi alterum, ut de poſſeſſione decedat] „ Immo qui certus eſt,

Digitized by Google

„ eſt, alterum injuria poſſidere, habet „ jus eum cogendi; nam probatio in bel„ lo non fit per documenta, ſed per ulti„ mam victoriam.

Ad §. XII.

Et *neuter poſſidet*] „ Si enim alter „ poſſidet, meliorem eſſe conditionem poſ„ ſidentis, diximus §. *praeced. ad rubr.* „ *ſecundam.*

Qui oblatam rei controverſa diviſionem repudiat] „ Auctor hic ſuadet, ut partes „ litigantes rem, de qua litigatur, divi„ dant; ubi duo ſupponit: 1. ut offerens „ dubitet de jure ſuo: 2. ut neuter poſ„ ſideat, vel ex æquo uterque. At utro„ que caſu dicendum eſt, recuſante eo, „ qui juſtam ſibi ſcit eſſe cauſam, jus „ belli inde non oriri.

Ad §. XIII.

Quærit Auctor, an bellum utrinque juſtum eſſe poſſit? Et juxta varias acceptiones vocis *juſti* hanc quæſtionem decidit. Potius dicendum, non diſtinguendas hic eſſe voces *juſti*, ſed diverſas quæſtiones, & cauſas jurium. *Aliud* enim eſt, an uterque poſſit habere jus belli gerendi; *aliud*, an illud, de quo controverſia eſt, & bellum geritur, reſpectu utriusque juſtum eſſe poſſit. Uterque litigantium *priori* ſenſu bellum juſte gerit, quia uterque ſumma gaudet poteſtate, & ſuperiorem non habet, qui de juſtitia, vel injuſtitia judicare poſſit. Ut autem hoc reſpectu bellum juſtum ſit, non requiritur juſtitia cauſæ, ſed tantum probabilitas, & bona fides, ut quisque putet ſe habere juſtam cauſam; idque ideo, quia bellum eſt inſtar judicii. Uti igitur ad juſtitiam litis non requiritur juſtitia cauſæ, quia de hac judex ſtatuere debet, non litigantes, quibus ſufficit, quod putent juſtam litigandi cauſam ſe habere, & ejus judicium committant judici: ita & ad jus belli gerendi non requiritur jus ipſius cauſæ, de qua bellum geritur, ſed ſufficit juſta opinio, & bona fides de ſua juſtitia; reliquum enim committitur ſummo rerum arbitro.

At *poſteriori* ſenſu cauſa controverſa juſta utrinque eſſe non poteſt: cum enim utraque pars ſibi jus eſſe contendat, rationi repugnat, utriusque aſſertionem, & prætenſionem eſſe veram, & juſtam, utpote directo ſibi contrariam; in contradictoriis enim una tantum pars vera eſſe poteſt. Si ergo unius verum jus, ſeu juſtum ſibi aſſerit, neceſſario alterius aſſertio falſa, & injuſta erit, cum inſuper idem jus duorum in ſolidum eſſe nequeat. Cæterum, id verum eſt, utriusque cauſam aliquid ex vero, & juſto habere poſſe.

Additio.

„ Grotius ait, ex præmiſſis definiri poſ„ ſe agitatam illam quæſtionem: *An bel-* „ *lum utrinque juſtum eſſe poſſit?* Diſtin„ guendas autem *I.* eſſe, putat, varias „ acceptiones vocis *juſti.* Juſtum enim „ aliquid dici, 1. aut *ex cauſa*, aut *ſecun-* „ *dum effectus*; 2. *ex cauſa* rurſum aut *ſpe-* „ *ciali acceptione juſtitiæ*, aut *generali illa*, „ qua *omnis rectitudo* eo venit nomine; „ 3. ſpecialem acceptionem iterum dividit „ in eam, *quæ ad opus pertinet*, & eam, „ *quæ pertinet ad operantem.* Vid. *n.* 1.

„ His præmiſſis *II.* concludit, *ſpeciali ac-* „ *ceptione juſtitiæ* bellum utrinque juſtum „ eſſe non poſſe; fieri tamen poſſe ut neu„ ter injuſte agat, ſi ſcilicet uterque putat „ juſtam ſibi cauſam eſſe. *Vid. n.* 2.

„ Sed & in *generali acceptione juſtitiæ* ac„ cidere poſſe, ait, ut pars utraque non „ tantum injuſtitia, ſed & vitio careat, „ *vid. n.* 3. uti ſi cauſa dubia eſt, vel „ alieno nomine quis litigat, *ibid.* quan„ quam in bello vix temeritatem abeſſe „ putet. *Vid. n.* 4.

„ Denique & *III.* ſi juſtum accipitur *ſe-* „ *cundum effectus quosdam juris*, hoc ſen„ ſu bellum utrinque juſtum dici poſſe „ ſtatuit. *Vid. n.* 5.

„ Exemplum ponit in *bello publico ſo-* „ *lenni.* Huic enim bello (quod nimirum „ inter duas ſummas poteſtates geritur, & „ indictum eſt) fingit, gentes certa privi„ legia tribuiſſe, interque ſe conveniſſe, „ ut uterque jure agere videatur; adeoque „ gentes hactenus receſſiſſe a jure naturæ, „ quod præciſe juſtam cauſam requirit, adeo „ ut quælibet gens, immo quilibet priva„ tus, ab eo, qui ſine juſta cauſa bellum „ gerit, tanquam a prædone, & homi„ cida, pœnam ſumere poſſit.

„ Vi igitur hujus privilegii gentium de „ juſtitia cauſæ non quæri, adeoque utrum„ que

„ que jure bellum gerere, ait, non quidem quoad juſtitiam internam, ſed externam; cujus effectus eſt ut etiam is, qui injuſtam cauſam defendit, impune hoſtem lædere, & rerum hoſtilium dominium externum acquirere, neque ideo ab aliis gentibus puniri poſſit. Quod ſyſtema plenius examinavimus in *Diſſ. proœm. IV.* §. 20. *ſeq.* & *Diſſ. I X.* §. 63. *ſeq.*

„ Refutavimus ſuave hoc ſomnium in eadem *Diſſ proœm. IX.* §. 168; & diximus, diſtinctionem inter *bellum ſolenne ex jure gentium*, & *minus ſolenne*, mere eſſe cerebrinam. Nam 1. alibi demonſtravimus, non dari jus gentium, nec exiſtere talem conſtitutionem univerſalem, qua gentes jura quædam inter ſe ſtatuere voluiſſe appareat. Adeoque 2. verum non eſt, gentes conſtituiſſe ot bellum illud, quod inter duas poteſtates ſummas geritur, & indictum eſt, ſolenne ſit, & quod ei quosdam effectus ſingulares tribuerint, *impunitatem* ſcilicet intuitu aliarum gentium, & *dominium externum.* Unde quæſo conſenſus, pactum, & ſtatutum tale probari poterit? Sane 3. omnes illi effectus juris particulares, quos Auctor bello ſolenni ex jure gentium tribuit, vel ad jus naturæ pertinent, vel plane non ſunt juris, adeoque nec juris gentium. Inutilis ergo eſt tractatio operoſa Grotii in explicandis his effectibus.

„ *IV.* Cauſam huic invento dedit quæſtio illa celebris; *an bellum utrinque juſtum eſſe poſſit*? Grotius ex lumine rationis recte judicavit, alterutrum neceſſario injuria agere. Quia vero de juſtitia cauſæ inter duas ſummas poteſtates, quarum utraque jure ſe agere putat, nihil affirmari, adeoque neutra injuriæ argui poteſt, admodum hæret, quo ſenſu bella hæc juſta utrinque dici poſſint; & tandem concludit, *jure gentium* id ſtatutum eſſe.

„ Id autem gentes ſaltem conſtituiſſe, fingit, in bellis *ſolennibus* (quæ nimirum inter duas ſummas poteſtates geruntur, & indicta ſunt). In *minus ſolennibus* vero (i e. quæ a poteſtate non ſumma geruntur, vel quæ indicta non ſunt) nec jure gentium bellum juſtum utrinque eſſe, ſed eum, qui injuria agit, capta reſtituere teneri, & tanquam latronem, raptorem, &c. a quovis puniri poſſe.

„ Equidem opus non fuiſſet ut illa difficultas evitetur, ad diſtinctionem confugere, quæ meris, & vagis conjecturis nititur, ac omni ratione caret. Deciſio propoſitæ quæſtionis ex ipſa ratione naturali ſequitur.

„ Repetendum autem eſt, morali ratione inter duas ſummas poteſtates judicium de juſtitia cauſæ ferri non poſſe: non ab *ipſis litigantibus*, quia uterque ſuam cauſam juſtam eſſe, aſſerit; nec ab *aliis gentibus*, quia gens in alias gentes judicium ſibi arrogare nequit.

„ *Suſpenſa igitur eſt juſtitia cauſa*, & tota res dependet ab eventu belli; indeque ſuſpendi quoque debet judicium de juſtitia cauſæ, donec Deus bellorum arbiter litem hanc per ultimam victoriam decidat.

„ Sed anne durante ſaltem hac lite uterque jure agit? Anne uterque mediis defenſionis propitio jure uti poteſt? Reſp. Nec hoc admittimus: quia is, qui injuria agit, etſi id publice non teſtetur, omnia illicite agit, adeoque hæc ipſa defenſionis media injuſta ſunt.

„ At, ais, uterqoe in bona fide eſſe, & jure ſe agere, opinari poteſt; adeoque ſaltem ex opinione litigantium utrinque bellum juſtum erit. Reſp. Ex eo, quod quis opinatur ſibi juſtam eſſe cauſam, non ſequitur, eam vere juſtam eſſe: facile enim in propria inprimis cauſa falli poteſt. Sed & vix eſt ut uterque in bona fide eſſe poſſit circa juſtitiam cauſæ; ea enim eſt rationis noſtræ conditio ut examinatis rite circumſtantiis, & adhibito conſilio prudentum, facile cuivis conſtare poſſit, quid juſtum ſit, quid injuſtum. Si quis igitur vel ex malitia, vel ex ignorantia, juſtam ſibi fingit cauſam, quæ talis non eſt, ſemper injuria manet, & eventus belli id declaraturus eſt.

„ Illuſtratur hæc ratio exemplo litium privatarum, in quibus durante proceſſu pariter neuter litigantium injuriæ argui poteſt. Tota enim quæſtio de juſtitia cauſæ ſuſpenſa eſt, uſque dum per ſententiam judicis de ea conſtet, eaque declaretur, cujus cauſa injuſta ſit, quis injuria proceſſui cauſam dederit, adeoque quis

Digitized by Google

„ quis & ad reparationem, & ad pœnam
„ teneatur.

„ Cum vero dictum ſit, gentes in duas
„ ſummas poteſtates bellum inter ſe ge-
„ rentes judicium ſibi ſumere non poſſe,
„ neceſſario inde ſequi videtur, eas utrius-
„ que factum pro jure habere? Reſp. For-
„ mula illa, quod gentes *utriusque factum*
„ *pro jure habeant*, nihil aliud ſignificat,
„ quam quod judicium de jure belli ſuſpen-
„ dant, & præſentem utrobique ſequan-
„ tur poſſeſſionem. Inde autem non ſe-
„ quitur, gentes aſſerere, aut ſtatuere,
„ bellum utrinque eſſe juſtum; quod inſi-
„ gne mendacium foret

„ Hinc jam omnes illæ differentiæ inter
„ *jus naturæ*, & *jus gentium*, quod Auctor
„ in *bello ſolemni* obtinere ait, ultro cor-
„ ruunt Nam is, qui injuſtam tuetur cau-
„ ſam, omnia illicite agit, injuria interfi-
„ cit hoſtem, perſonas, & res ejus capit,
„ &c. Quod vero neuter convinci de inju-
„ ria poſſit, id oritur ex natura rei, quia
„ judicem, & ſuperiorem non habent bel-
„ lum gerentes, qui de injuſtitia cauſæ
„ cognoſcat.

„ Etſi vero tales prædones gentium ho-
„ minum judicio non ſubſint, certum ta-
„ men eſt, ſeveriori longe judicio ſubjectos
„ eſſe, nimirum, judicio ſummi numinis,
„ bellorum arbitri, cui illi, qui injuſtam
„ cauſam fovent, tanquam omnium cæ-
„ dium, & rapinarum durante bello com-
„ miſſarum auctores, graviſſimas pœnas,
„ ſive temporales, ſive æternas, daturi
„ ſunt.

Ex his, quæ diximus] „ De cauſis ſcil.
„ belli dubiis, & quomodo tunc proce-
„ dendum ſit.

Illa a multis agitata quæſtio] „ Quæ
„ hactenus a nemine recte deciſa eſt.

An bellum, &c. utrinque juſtum eſſe poſſit] „ Adeoque an uterque bellum ge-
„ rentium juſtam habere cauſam poſſit?

Ratione habita eorum, qui principales belli motores ſunt] „ Immo in iis quoque,
„ qui utrique parti tanquam ſocii, vel mer-
„ cenarii accedunt, hæc quæſtio uſum ha-
„ bere poteſt.

Diſtinguendæ ſunt variæ acceptiones vocis juſti] „ Has diſtinctiones, obſcuras admo-
„ dum, rem non exhaurire, nec ex illis
„ quæſtionem decidi poſſe, quin pleraſque
„ falſas eſſe, & ad diſciplinam juris na-
„ turalis non pertinere, vidimus. In ge-
„ nere dicendum eſt, nullo ſenſu bellum
„ utrinque juſtum eſſe poſſe; ſed ſuſpendi
„ debet judicium, uſque dum belli even-
„ tus de juſtitia cauſæ decidat. Per ulti-
„ mam enim victoriam victus reus fit ju-
„ dicio Dei, qui bellorum arbiter eſt. *Vid.*
„ *prol.* §. 28. Adde *ſupra l.* 1. *c.* 3. §. 4.
„ *l.* 2. *c.* 15. §. 13. *n.* 1. *c.* 17. §. 18 *& in-*
„ *fra c.* 26. §. 4. *n.* 3. *Alciat. l.* 2. *Pa-*
„ *radox. in fin. Burgers l.* 1. *obſ.* 7.

Aut ex cauſa] „ Quando ſcil. cauſa bel-
„ li juſta eſt ſive jure *ſociali*, ſive jure na-
„ turæ *laxiori* ſenſu ſumto.

Aut ſecundum effectus] „ Si juſtum bel-
„ lum eſt quoad effectus ſaltem externos:
„ uti in bello publico, & jure gentium
„ ſolenni. *Vid. n.* 5.

Aut ſpeciali acceptione juſtitiæ] „ Qua-
„ tenus cauſam habet a jure ſociali, adeo-
„ que a jure naturæ proprie ſic dicto.
„ *prol.* §. 8.

Aut illa generali, qua omnis rectitudo &c.] „ Quæ non tantum præcipit quod
„ juſtum, ſed & quod rectum eſt. *Vid.*
„ *proleg.* §. 9. *l.* 1. *c.* 1. §. 7. *ſeq.*

In eam, quæ ad opus pertinet] „ Quo
„ ſenſu bellum utrinque juſtum eſſe non
„ poſſe ait. *Vid. n.* 2.

Et eam, quæ pertinet ad operantem]
„ Quo ſenſu utrumque non injuſte agere
„ poſſe, ait. *Vid. n.* 2.

Quoties injuſte non agit] „ i. e. Quo-
„ ties neſcit, ſe injuria agere. *Vid. n.* 2.

Etiamſi id, quod agit, juſtum non ſit]
„ Acceptione ſcil. juſtitiæ ſpecialis ad rem
„ ipſam relata. At ipſe Auctor fatetur, in
„ bello vix eſſe ut temeritas abeſſe poſſit.
„ *Vid. n.* 4.

Injuſte agere] „ Id enim ſupponit ſci-
„ entiam, id, quod agit, injuſtum eſſe.

Et agere quod injuſtum eſt] „ Quod ſine
„ culpa, immo & ſine vitio aliquando con-
„ tingere poſſe, ait. *Vid. n.* 2. *&* 3.

Speciali acceptione, &c. bellum utrinque juſtum eſſe non poteſt] „ Immo nulla
„ acceptione id accidere poteſt.

Ut nec lis, &c.] „ Privati, qui di-
„ ſceptant in judicio, utrinque juſtitiam
„ cauſæ allegant, unus ſaltem obtinet.

Quia facultas moralis ad contraria non datur per rei ipſius naturam] „ i. e. ea-
„ dem cauſa ab una parte peti, ab altera

 „ parte

Digitized by Google

„ parte prohiberi , pari jure nequit. Ne-
„ que enim jus petendi uni , & jus pro-
„ hibendi alteri competere poteſt. Si enim
„ actor jus petendi habet , neceſſario ſe-
„ quitur , reum injuria rem tenere. Si reus
„ jus prohibendi , ſeu impediendi habet ,
„ ſequitur , actorem injuria petere.

Ut neuter bellantium injuſte agat , fieri ſane poteſt] „ i. e. Uterque bona fide pu-
„ tare poteſt , cauſam ſuam juſtam eſſe ,
„ adeoque ſe jus ſuum ſummo jure de-
„ fendere. Proceſſus igitur hic otrinque ju-
„ ſtus eſt , etſi ex eventu appareat , cau-
„ ſam ipſam , quam alter hactenus bona
„ fide defendit , juſtam non eſſe.

Additio.

„ Nos demonſtravimus , bellum nec quoad
„ *proceſſum* utrinque juſtum dici poſſe. Vix
„ enim eſt ut princeps facto rite exami-
„ nato , & adhibitis prudentum conſiliis ,
„ ignorare poſſit , num cauſa juſta ſit , num
„ injuſta Si negligit examen , ejus culpa
„ eſt , adeoquo injuria agit. Sed & pona-
„ mus , utrumque omnibus rite examina-
„ tis ſibi juſtam eſſe cauſam putare ; non
„ tamen aſſerere poſſumus , utrumque ju-
„ re agere : ſed ſoſpendi debet judicium
„ de juſtitia proceſſus , usque dum per ul-
„ timam victoriam , & Deo arbitrante ,
„ lis decidatur. Ex hac demum ſententia
„ apparet , victum injutia bellum geſſiſſe
„ atque tum & ſumtus , & expenſas victo-
„ ri ſolvere , ac præterea pœnam dare te-
„ netur. *Vid. Diſſ. proœm. IX.* §. 168.

Niſi qui & ſcit , ſe rem injuſtam agere]
„ Auctor igitur ſtatuit , opinionem cauſæ
„ juſtæ bellum licitum utrinque efficere ,
„ qoia uterque credit , ſe jus ſuum deſen-
„ dere , & ſic vitium hic videtur nullum
„ eſſe in animo agentium.

Sic juſte , i. e. bona fide , &c.] „ Quia
„ uterque opinari poteſt , ſe juſtam habere
„ litigandi cauſam.

Multa enim & in jure , & in facto , unde jus oritur , fugere homines ſolent]
„ Senſus eſt , quod juſta ſæpius opinandi
„ cauſa utrinque eſſe poſſit , quia in con-
„ cluſionibus juris naturæ fallere ſæpius ſo-
„ lemus , magis autem in interpretatione
„ facti.

3 *Generali acceptione*] „ Quatenus conti-
„ net etiam quod rectum , ſeu quod vir-
„ tutis eſt ; adeoque quatenus jus naturæ
„ laxiori ſenſu ſumitur. *Vid. n.* 1.

Quod omni culpa agentis vacat] „ I. e.
„ ubi is , qui jure deſtituitur , non tamen
„ injuſte agit.

Etiam ſine jure fiunt abſque culpa] „ I.
„ e. multa fiunt , quæ injuſta ſunt , etſi
„ faciens injnria careat.

Qui legem non obſervant , quam ſine culpa ſua ignorant] „ Hoc exemplum huc non
„ qoadrat. Naturali enim ratione non inju-
„ ſtum eſt legem ignorare , ſi publicata
„ mihi non eſt , nec per me ſtat quo mi-
„ nus ad notitiam meam pervenire potue-
„ rit. Sed merito quær tur , cur ergo cives
„ ex tali lege obligentur ? Reſp. id ob oti-
„ litatem publicam jure Romano ita ſtatu-
„ tum eſt , & ad eas iniurias privatas per-
„ tinet , quæ utilitate publica penſantur.

Poſtquam lex ipſa promulgata eſt] „ Nam
„ ſubditi demum ex promulgatione obligan-
„ tur legibus *l. ſ. ff. Decr. ab ord.*

Et tempus per ſe ad ſcientiam ſufficiens tranſiit] „ Jute Romano ſubditi elapſis 60.
„ diebus tenebantur legibus promulgatis.

Sic & in litibus accidere poterit , ut pars utraque vitio careat] „ Eadem hic ratio
„ eſt , quæ in bello. Vix enim eſt ut quis
„ ignorare poſſit , cauſam vel injuſtam , vel
„ ſaltem dubiam eſſe : utroque caſu a bel-
„ lo abſtinere debet. Sed & ſi uterque ju-
„ ſtam ſibi eſſe cauſam putet , bellum ideo
„ non ſit juſtum , ſed in ſuſpenſo res eſt ,
„ donec lis per ſententiam decidatur ; tunc
„ enim condemnatus retro injuria egiſſe cer-
„ ſetur , & pœnas dat in temere litigan-
„ tes ſtatutas.

Præſertim ubi litigat non ſuo , ſed alieno nomine , puta ex tutoris officio , cui congruit jus etiam incertum non deſerere] „ Cum
„ ipſe pupillus ſi major eſſet , ex cauſa
„ dubia bellum gerere nequiret , nedum
„ ejus tutor poterit.

Neutrum eſſe improbum] „ Immo con-
„ trarium aſſerit Ariſtoteles in allegato *lib.* 3.
„ *Rhet. c.* 17. ibi : *Neque vero lateat , neceſ-*
„ *ſarium eſſe in hac controverſia ſola , alte-*
„ *rum eſſe improbum.*

Ut ex utraque parte orator] „ In orato-
„ re contingere poteſt , ut uterque bona
„ fide caoſam defendat , quia illi juxta in-
„ formationem clientum cauſam proponunt :
„ at proceſſus ipſe ideo non ſit juſtus ,
„ ſed juſtitia proceſſus ſuſpenſa manet us-
„ qoe ad finem litis.

Juſte judicare] „ Immo ſi ex animi qui-
„ dem

Digitized by Google

,, dem ſententia , ſed male judicat, non
,, poteſt dici *juſte* judicare, quia judex ma-
,, le judicando injuriam committit , culpa
,, ſua alteri damnum dat, quod aſſeri non
,, poſſet ſi juſte judicaviſſet. Hinc impro-
,, prie *juſtum* hic ab Ariſtotele ſumitur :
,, nam in allegato loco ait , *Top.* 1. *c.* 13.
,, multis modis *juſte* aliquid dici ſolere ;
,, indeque concludit , multa quoque ejus ,
,, quod juſtum eſt, eſſe genera ; eoque re-
,, fert ſententiam judicis injuſtam. Opti-
,, me rem explicat JCtus in *l. pen. ff. juſt.*
,, *& jur. Prætor jus reddere dicitur etiam*
,, *cum inique decernit , relatione facta non*
,, *ad id , quod prætor facit , ſed quod præ-*
,, *torem facere convenit.*

Non egit injuſte] ,, Immo agit injuſte
,, dum profitetur peritiam , quam non ha-
,, bet ; dum judicis officium ambit , nec
,, tamen jura intelligit. Hinc jure Romano
,, judex per imprudentiam male judicans
,, ex quaſi delicto tenetur , & litem ſuam
,, facit , *pr. Inſt. de obl. quæ quaſ. ex del.*
,, Quod verum non eſſet , ſi non injuſte
,, egiſſet.

Vix eſt ut temeritas ſaltem omnis , &
4 *dilectionis defectus abſit*] ,, Adeoque Auctor
,, concludit , ex generali *juſti* ſignificatione ,
,, & quatenus *juſtum* dici ſolet *quod omni*
,, *culpa agentis caret* , bellum vix utrinque
,, juſtum dici poſſe , quia vix eſt ut teme-
,, ritas , & dilectionis defectus ibi abſit :
,, adeoque cauſas evidentiores , & notorias
,, ibi requiri , ait. Sane , dictum eſt in præ-
,, cedentibus , vix eſſe ut de jure , vel in-
,, juria agentis non conſtet , ſi omnes ra-
,, tionis , & conſilii vires adhibentur. Sal-
,, tem id conſtabit , an dubium jus ſit :
,, at nec hoc caſu juſta erit belli cauſa.
,, Demque diximus , etſi quoque uterque
,, putet jus ſibi eſſe , non tamen juſtum
,, utrinque eſſe belli proceſſum , ſed hanc
,, quæſtionem ſuſpendi uſque ad finem litis.

At juſtum ſi accipimus quoad effectus quoſ-
5 *dam juris*] ,, Ut in bello ſolenni , quod
,, ſolennitates juris gentium voluntarii ha-
,, bet ; ubi ex hypotheſi Auctoris non in-
,, ſpicitur juſtitia cauſæ , ſed an ſint duæ
,, ſummæ poteſtates , quæ prævia clariga-
,, tione bellum gerunt. Hujus enim juſti-
,, tiæ effectum hunc eſſe putat , ut impu-
,, ne etiam ex injuſta cauſa bellum geri poſ-
,, ſit quoad effectus externos. De quo ſyſte-
,, mate vide *Diſſ. proœm. IV.* §. 20. *& Diſſ.*
,, *IX.* §. 63. *ſeq.* At ibidem §. 168. de-
,, monſtravimus , bellum jure gentium ſo-
,, lenne quoad certos effectus externos eſſe
,, merum figmentum ; & hoc ſenſu *juſtum*
,, a nemine unquam hominum uſurpatum
,, eſſe.

Certum eſt , hoc ſenſu bellum juſtum utrin-
que dari] ,, Immo hoc ſenſu bellum nun-
,, quam juſtum dici poteſt , quia jus gen-
,, tium voluntarium non exiſtit , nedum
,, tale , quod ſolennitates quaſdam certo
,, bellorum generi tribuat , datur.

Infra] ,, Integrum ſyſtema de bello jure
,, gentium ſolenni , ejusque effectu , ex-
,, poſuimus in *Diſſ. proœm. IX.* § 63. *ſeq.*

Sic enim & ſententia non ex jure lata]
,, Immo ſententia judicis non quoſdam ſal-
,, tem effectus juris tribuit victori , ſed ve-
,, rum jus , verumque dominium ; idque
,, ex naturali quoque ratione , quia ſubditi
,, coëundo in civitatem , & eligendo ſupe-
,, riorem , eumque adeundo , compromit-
,, tunt in ejus ſententiam : adeoque hæc
,, valet , utut injuſta , ex conſenſu partium.
,, *Vid. Diſp. B. Par. de vero deb. injur.*
,, *&c. Sect.* 3. §. 2. Partes adeundo judi-
,, cem , & litem conteſtando quaſi con-
,, trahere dicuntur ; ex quo conſenſu oritur
,, actio rei judicatæ , *l.* 3. §. 11. *pecul. l.* 6.
,, §. *f. de re jud. Vid. Laut. Comp. p.* 580.
,, *pr.* Et propter hunc contractum ſenten-
,, tia , etſi iniqua , habetur pro veritate ,
,, *l.* 25. *ff. Stat. hom. l.* 3 *de agnoſc. &*
,, *alend. l. p. ff. juſt. & jur.* adeo ut nec
,, propter inſtrumenta noviter reperta retra-
,, ctetur , *l.* 4. *c. de re jud.* Hinc eſt quod
,, debitore injuria abſoluto pignus libere-
,, tur , *l.* 13. *quib. mod. pign. ſolv.* quod
,, verum non eſſet , ſi natura debitum ma-
,, neret , quia pignus etiam naturali debito
,, accedit. Alias rationes allegavi in jure
,, meo controverſu , *tit. de cond indeb. q.* 11.

,, Equidem in *l.* 60. *ff. de cond. indeb.*
,, contrarium videtur ſtatui ; diſertis enim
,, verbis ibi traditur , *ſententia judicis ab-*
,, *ſolutum natura debitorem manere.* Reſp.
,, Caſus ibi ſingularis eſt , ubi debitor poſt
,, litem conteſtatam , durante judicio , non
,, exſpectata ſententia , agnoſcit debitum ,
,, illudque ſolvit. Judex forte ignarus ſolu-
,, tionis factæ abſolvit debitorem : quæri-
,, tur , an hic condicere poſſit id , quod
,, debitori ſolvit ? & recte id negat JCtus ,
,, *quia licet abſolutus ſit , natura tamen*

„ *permanet debitor*, non ideo, quia injuria abſolutus eſt, ſed quia debitum agnovit, illudque ſolvit, adeoque liti renunciavit: neque ſententia, quæ poſtea ſequitur, ullum effectum habere poteſt, quia caret illo fundamento rei judicatæ, & quod partes in eam conſenſerint; hic enim aliter pacti ſunt. Atque hinc notanter dicitur, eum, qui ſtante lite debitum ſolvit, & poſtea abſolvitur ſententia, *ſimilem eſſe ei, qui ita promiſit, ſive navis ex Aſia venerit, ſive non venerit*: nam ſolvens agnoſcit debitum, ſive abſolutus, ſive condemnatus poſtea fuerit, & ſic in omnem caſum debitum fatetur. Unde JCtus refert, non exſpectari alterum caſum, quia ex utroque eadem cauſa, & origo ſolvendi ſequitur; qui eſt ſenſus verborum in *d. l.* 60. *ex una cauſa alterius ſolutionis originem proficiſci. Vid. Diſp. B Par. de vero debit. injur. jud. abs. ſect.* 4. §. 3.

„ Sed & porro in *l.* 8. § 1. *ff. rem rat. hab.* debitori injuria abſoluto obſtare dicitur exceptio doli, *quia natura manet debitor.* At intuenti textum ſtatim conſtabit, debitorem ibi non fuiſſe abſolutum a *debito*; nam hoc ipſe ſemel agnovit, & procuratori creditoris ſolvit: ſed abſolvitur ab *actione*, quam creditor, qui ſolutionem procuratori factam ratam non habebat, contra debitorem inſtituit. Hic ergo *naturale* manet *debitum*, quia actio ſaltem injuria judicis contra verum debitorem denegatur creditori; debitum autem fuiſſe, utrinque in confeſſo erat. Quæ omnia plenius explicavi in jure meo controverſo, *d. q.* 11. *Add. d. Diſp. B. Par. Sect.* 3. & 4.

Et poſſeſſio ſine jure] „ Quia in nuda poſſeſſione plane non de jure, ſed de ſolo facto poſſeſſionis quæritur: adeoque in hac quæſtione facti ex naturali quoque ratione potior eſt is, qui rem tenet, ac is, qui rem non tenet: & hactenus poſſeſſio aliquid ex jure mutuari dicitur, quia leges remediis juris factum illud defendunt. Vide omnino *Diſſ. proœm. XII.* §. 588.

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello.

I. *Jus ſæpe remittendum, ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præſertim a rege læſo.*
IV. *Etiam cura ſui, & ſuorum, abſtinendum ſæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter ſtudium libertatis, & pacis: qua internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abſtinere debere qui non multo ſit validior.*
VIII. *Reſtare, ut bellum non ſit ſuſcipiendum, niſi ex neceſſitate:*
IX. *Aut ex maxima cauſa cum maxima occaſione.*
X. *Bellorum mala ob oculos poſita.*

+ I. 1. QUanquam inſtituti, quod de jure belli inſcriptum eſt, + pars proprie non videtur exſequi, ¹ quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, aut ſuadeant, obiter tamen obviam eundum eſt errori, + ne quis exiſtimet, ubi jus ſatis compertum eſt, ſtatim + aut oportere bellum ſuſcipi, + aut

GRONOVII.

1 *Quid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν pertinet, conſiliique eſt, non juris.

Digitized by Google

+ aut ſemper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium, rectumque ſit [3] de jure ſuo cedere. [a] Nam + noſtræ quoque vitæ curam honeſte deſeri, ut alterius & vitæ, & ſaluti perpetuæ, quantum in nobis eſt, conſulamus, + ſupra ſuo loco dictum eſt. Maxime autem + Chriſtianis hoc convenit, qui in eo perfectiſſimum Chriſti imitantur exemplum, + qui pro nobis adhuc impiis, & infeſtis, mori voluit. Rom. V, 6. Quod ipſum multo etiam magis nos excitat, + ne res noſtras, aut nobis debitas perſequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum ſecum ferunt bella.

a Vid. de Jure belli n. 14. & 33.

2. [a] Non ob quamvis [3] + cauſam talem bellum ſuſcipiendum, & [b] Ariſtoteles monet, & [c] Polybius. Nec a veteribus (aa) laudatus [d] Hercules, quod [4] Laomedonti, & [5] Augiæ arma intulit ob non ſolutam laboris mercedem. Dion Pruſæenſis in ea oratione, [e] quæ eſt de bello, & pace, non hoc tantum, ait, quæri ſolere, *εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων, οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, an injuria accepta ſit ab his, de quibus bello petendis agitur*, ſed etiam, *πηλίκον τε τοῦτο συμβεβηκὸς*, + *quanti æſtimandum ſit id, quod accidit.*

b Rhet. ad Alex. c. 3.
c Lib. IV. c. 31.
d Pauſan. Lib. V. c. 5.
e Pag. 275. C.

II. 1. + Ad pœnas vero omittendas multa ſunt, quæ nos hortantur. Videamus, + quam multa patres in filiis diſſimulant; qua de re diſſertatio eſt Ciceronis apud [f] Dionem Caſſium. *Pater*, [b] ut Seneca ait, *niſi multæ, & magnæ*

f Lib. XLIV. pag. 290. A. B. Ed. H. Steph.

GROTII.

a *Non ob quamvis cauſam talem bellum ſuſcipiendum*] *Seneca* ſuaſoria V. *Gallio dixit, bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re ſupervacua, & nihil nocitura, ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum.* Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud *Philoſtratum* lib. I. Cap 23. (38. *Edit. Olear.*) *προστίθησι δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι* addidit vero, *non oportere cum Romanis diſputare de vicis, quibus majores privati ſæpe poſſident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire cauſas.* *Joſephus* altero libro adverſus Appionem de popularibus ſuis: *οὔτε τὴν ἀνδρείαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλας ἐλαττώσεις πράως ὑπομένοντες, ἐπειδάν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ταῖς συμφοραῖς ἐγκαρτεροῦμεν* *neque noſtri fortitudinem exercent, ut ſuas res augeant, ſed ut leges ipſis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi ſunt, qui nos a legibus cogant diſcedere, tunc etiam ſupra vires bella ſumimus, & ad ultima uſque mala duramus.* (Pag. 493. §. 47. diviſion. Hudſon.)

GRONOVII.

a *De jure ſuo cedere*] Condonare injuriam, & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere poſſis, ut humano ſanguini parcatur.

3 *Cauſam talem*] Quæ ſufficit juri probando.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Heſionem a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promiſſa fraudabatur. *Ovid*, 11, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus ſtabulum purgaverat, item inficianti quod promiſerat mercedis.

(aa) Sed nec vituperatus, ſaltem à PAUSANIA, cujus locus in orâ libri indicatur, & ubi dicitur tantum, in illo bello nihil valde memorandum geſſiſſe *Herculem*: *Τῷ δὲ Ἡρακλεῖ πρὸς τὸν Αὐγέαν πολεμοῦντι, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἀποδείκνυσθαι λαμπρόν.* Forte decepit Auctorem feſtinanter legentem, aut ex memoria laudantem, vox illa *λαμπρόν*. *J. B.*

GROTII.

b *Ut Seneca ait*] *De Clementia* I, cap. 14. Auguſtus patri in conſilio aſſidens de filio, qui in parricidio deprehenſus eſſet, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet. molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem, dixit.* Verba ſunt *Senecæ* eodem libro cap. 15. *Terentius* Andria (V. 3. 32.)

Pro peccato magno paululum ſupplicii ſatis eſt patri.

Philo *περὶ εὐγενείας* ait: *πατέρας ἀποφήνασθαι χρηματί-*

magnæ injuriæ patientiam devicerunt, [6] *niſi plus eſt, quod timet, quam quod damnat, non accedet ad* [7] *decretorium ſtylum.* unde non multum diſcrepat Phinei dictum, recitante [g] Diodoro Siculo: [8] *μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβοῖντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν·* & illud [h] Andronici Rhodii, [9] *οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός.*

g Lib. IV. Cap. 45.
h Paraphr. Lib. VIII. Cap. 18. p. 569.
i Epiſt. 159.
k Orat. II. p. 50. E.

2. At quisquis alium punire vult, [c] + rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſcipit; quo reſpiciens Auguſtinus [i] ad Comitem Marcellinum: *imple*, inquit, *Chriſtiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Julianus [k] Imperator: *ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προετίθει*, *qui veniam pœnæ præferebat.* Libanius in oratione de ſeditione Antiochena: + qui Deo, inquit, ſimilis eſſe vult, *ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων*, *magis gaudeat condonatione, quam pœna.*

l Molina. tract. II. de Juſt. diſp. 103. Lorca diſp. 153. n. 11. Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31. dub. 7. n. 107.

3. Interdum eæ ſunt rerum circumſtantiæ, [l] + ut [10] jure ſuo abſtinere non laudabile tantum ſit, ſed & debitum, ratione ejus, quam hominibus etiam inimicis debemus, dilectionis, + ſive in ſe ſpectatæ, ſive + qualiter eam exigit ſanctiſſima lex Evangelii. + Sic [11] quoſdam eſſe, diximus, pro quorum, etiamſi nos impetant, ſalute mortem optare debeamus, quod eos ſciamus rei communi humanæ aut neceſſarios, aut valde utiles. + Si res quaſdam negligi vult Chriſtus, ne lites ſubeantur, + tanto credendum eſt majora a nobis negligi voluiſſe, ne ad bellum eatur, quanto bellum lite eſt nocentius.

4. *De*

ματίζειν τῶν υἱῶν, ἀποξενίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία καταπαλαίσῃ. *patres abdicationis triſtia verba pronuntiant, filioſque a domo ſua, & omni cognatione abrumpant, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem, ac ſuper omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit.* (Pag. 904. B.) Cicero pro Ligario: *ignoſcite, Judices, erravit, lapſus eſt, non putavit. ſi unquam poſthac ad parentem ſic agi ſolet.* (Cap. 10.)

c *Rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſtinet*] *Seneca* epiſtola LXXXVII. *Clementia alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit, homini non eſſe homine prodige utendum. Diodorus Siculus* in fragmentis: *οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένους·* *non omnes omnino, qui deliquere, puniendi ſunt, ſed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* [E Lib. XXI. n. 17.) Chryſoſtomus de Statuis VI. (Tom. VI. p. 504. *Edit. Savil.*) *μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν. δόξασόν σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἥμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνόν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας·* *diſcant omnes, qui a fide noſtra ſunt extranei, reverentiam, quæ Chriſto exhibetur, tantam eſſe, ut cuilibet poteſtati injiciat frenos. Honora dominum tuum: condona peccata conſervis tuis, ut & ipſe multo magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi oſtendat ſerenum, atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor.* Citat *Gratianus* cauſa XXIII, quæſt. IV. ex *Auguſtino*, [aut potius *Beda*, in Galat. c. 6.] *duo iſta nomina cum dicimus, homo, & peccator, non utique fruſtra dicuntur: quia peccator eſt, corripe: quia homo, miſerere.* vide & quæ ſequuntur, & quæ ſupra poſuimus ad caput XX. §. XII. §. XXVI. & XXXVI.

GRONOVII.

6 *Niſi plus eſt, quod*] Niſi proſpicit graviora ſcelera filii ex impunitate, quam ſunt præterita, quæ pœnam merentur, aut graviora incommoda familiæ.

7 *Decretorium ſtylum*] Exheredationem. ut ille Terentianus *Heautont.* 5, 4. *Satius eſt, quam te ipſo herede hoc poſſidere Bacchidem.*

8 Μηδένα] Neminem patrum libenter ſumere de filio ſupplicium, niſi magnitudine peccatorum ſupergreſſus ſit naturalem parentum in liberos pietatem.

9 Οὐδεὶς] Nullus pater abdicat filium, ni ſummopere improbum.

10 *Jure ſuo abſtinere*] Non exſequi quod fas eſt jure gentium.

11 *Quoſdam eſſe diximus*] 2, 1. 9.

GRO-

Digitized by Google

4. *De ſuo jure virum bonum aliquid relaxare non ſolum liberalitatis, ſed plerumque etiam commoditatis eſt*, + ait [m] Ambroſius. Ariſtides ſuadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere, & largiri, ſi quid ſit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τὰς εὐγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας· *nam & privatorum hominum eos laudatis, qui facili ſunt ingenio, & damni aliquid ſubire malunt, quam litigare.* Xenophon hiſtoriæ [n] Græcæ ſexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ, μηδ᾽ εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι· *ſapientum eſt, ne ob graves quidem cauſas, bellum ſuſcipere.* Et apud Philoſtratum [o] Apollonius: πόλεμον οὐδ᾽ ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι· *ne ob magnas quidem cauſas bellum capiendum.*

m Lib. I. de Off. c. 21.
n Cap. 3. §. 4. Ed. Oxon.
o Lib. I. c. 38.

III. 1. [12] + Circa pœnas, officii primum noſtri eſt, + ſi non ut hominum, [d] certe ut Chriſtianorum, ut facile, ac libenter condonemus, quæ in nos ſunt commiſſa, ſicut Deus nobis condonat in Chriſto. Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσετέθη, ait [e] Joſephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœnæ mortis ſunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

2. Seneca [p] + de Principe: *Longe ſit in ſuis, quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi qui de alieno liberalis eſt, ſed ille, qui, quod alteri donat,* [13] *ſibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, ſed eum, qui cum ſuis ſtimulis agitatur,* [14] *non proſilit: qui intelligit, magni animi eſſe, injurias in ſumma potentia pati,* [f] *nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo.* Quinctilianus [q]: *ſuadebimus principi, ut laudem humanitatis potius, quam voluptatem ultionis concupiſcat.* + In C. Cæſaris laudibus poſuit [r] Cicero ut præcipuum, quod oblivîſci nihil ſoleret niſi injurias. Livia in allocutione ad Auguſtum apud [s] Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ᾽ ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν· *ita plerique exiſtimant, rectoribus puniendа quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipſos, diſſimulanda.* [g] Antoninus Philoſophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam*

p Lib. I. de Clem. c. 20.
q Inſt. Orat. Lib. V. Cap. 13.
r Orat. pro Ligar. c. 12.
s Lib. LV. p. 643. C. Ed. H. Steph.

G R O T I I.

d *Certe ut Chriſtianorum*] Theodoſius, ut Antiochenis condonaret crimen in ſe commiſſum, a Flaviano epiſcopo illis maxime Chriſti verbis permotus fuit: *dimitte illis, Pater, quia neſciunt quid faciunt.* Narrat *Chryſoſtomus* de Statuis viceſima. [Tom. VI. pag. 602. *Edit. Savil.*]

e *Joſephus*] Antiquæ hiſtoriæ Lib. II. (Cap. 6. §. 9. *diviſion. Hudſon.*)

f *Nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo*] *Chryſoſtomus* in laude clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται· διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τε καὶ δόξαν. *omnem illa hominem ornare inſigniter poteſt: maxime vero eos, qui in imperiis ſunt conſtituti. nam cum regia poteſtas omnia permittat, ſemel retinere, ac divinam legem actionibus ſuis ducem præficere, egregium eſt ad famam, gloriamque.* (Tom. VI. pag. 753, 754.) *Auguſtinus* epiſt. CIV. quæ eſt ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoſcere, ſi quis in te peccaverit, & veniam poſtulaverit.* (Epiſt. 205. vulg. 189. autem §. 8. *diviſion. Benedictin.*)

g *Antoninus Philoſophus*] Apud *Vulcatium Gallicanum* vita Avidii Caſſii. [cap. 12.]

G R O N O V I I.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bella attinet, quibus potiſſimum pœna, quamvis juſta, ſumitur.

13 *Sibi detrahit*] De ſuo erogat, & impendit.

14 *Non proſilit*] Fertur præceps ad vindictam.

quam placet in Imperatore vindicta ſui doloris, quæ etſi juſtior fuit, [15] *acrior videtur.* Ambroſius in epiſtola [t] ad Theodoſium: *Antiochenis tuam donaſti injuriam.* Et in ejuſdem Theodoſii laudibus ad ſenatum [u] Themiſtius: ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων· *bonum regem oportet his, qui in ſe peccarunt, ſuperiorem eſſe, non viciſſim nocendo, ſed bene faciendo.*

3. Magnanimus qui ſit, eum Ariſtoteles [x] negat eſſe μνησίκακον, *injuriarum memorem*: quod Cicero [y] ſic exprimit: *nihil magno, & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis inſignia nobis exempla + ſacræ literæ ſuppeditant in Moſe, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. [z] Maxime vero id locum habet, + ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus ſumus conſcii, aut id, quod in nos peccatum eſt, + ab humana quadam, & excuſabili infirmitate procedit, aut ſatis apparet, + pœnitere eum, qui nocuit. *Eſt ulciſcendi, & puniendi modus*, inquit [a] Cicero, *& haud ſcio, an ſatis ſit,* [h] *eum, qui laceſſierit, injuriæ ſuæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, [b] *multa remittit; multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenii ſervabit.* Et hæ quidem cauſæ a bello abſtinendi + ex dilectione naſcuntur, quam ipſis inimicis aut + debemus, + aut recte impendimus.

IV. 1. Sæpe vero [i] [16] nobis ipſis, noſtriſque præſtandum habemus, ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ [c] vita ait, poſtquam juſte poſſe ſuſcipi bellum decreviſſent + feciales, [k] + conſultatum a ſenatu, an ex uſu eſſet ſuſcipere. [17] + In parabola quadam Chriſti dicitur, [d] ſi quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo ſedentem, qui mos eſt cum cura conſultantium, expenſurum apud ſe, an ipſe, qui decem millia militum habeat, hoſti ducenti bis totidem par eſſe poſſit; quod ſi videat ſe imparem fore, antequam ille intra fines adſit, + miſſurum legationem cum mandatis pacis cauſa.

2. + Sic

t *Epiſt.* XXIX. in fin.
u Orat. V. pag. 137. *Ed. Petav.* 1618.
x *Ethic. Nicom.* IV, 8.
y *De Off.* I. c. 25.
z *Driod. Lib.* II. *de Lib. Chriſt.* c. 6.
a *De Offic.* I, 11.
b *De Clem.* II, 7.
c *Pag.* 68. B.
d *Luc.* XIV, 31.

GROTII.

h *Eum, qui laceſſierit, injuriæ ſuæ pœnitere*] *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 16.) μεταμέλος γὰρ ἐν δέοντι ἐπταικόσιν ἐπιγιγνόμενος, συγγνώμονας αὐτοῖς τοὺς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν· *pœnitentia in tempore oboriens iis, qui peccarunt, ad veniam dandam provocare læſos ſolet.*

i *Nobis ipſis, noſtriſque*] *Procopius* Gotthicorum II. Gotthos ita ait locutos Beliſario: ὅταν δὲ αὐτὰ οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγεμόνας προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας τὴν τῶν ἀρχομένων σωτηρίαν προΐεσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι· *hæc cum ita ſe habeant, officium erit utriuſque gentis rectorum, ſubditorum ſibi ſalutem non projicere propriæ laudis ſtudio, ſed ea præferre, quæ & juſta ſunt, & utilia, non ipſis tantum, ſed & hoſtibus.* (Cap. 6.)

k *Conſultatum a ſenatu, an ex uſu eſſet ſuſcipere*] *Diodotus* apud Thucydidem III. (Cap. 44.) ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· *etiamſi enim maxime illos peccaſſe pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, niſi expediat.*

GRONOVII.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miſerrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non credatur, niſi occiſis. *Suet.* 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud *Vulcatium Gallicanum* in Avidio Caſſio cap. 2. Semper enim homines ſuſpicantur, eos abuti potentia.

16 *Nobis ipſis, noſtriſque*] Noſtra ipſorum, & ſubjectorum noſtrorum intereſt, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, non minus nos, noſtroſque, quam hoſtes diſcrimini objecturi.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella.* Lucas 14, 31.

GRO-

Digitized by Google

2. [1] Sic Tuſculani [e] omnia patiendo, & [m] nihil recuſando, pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum [f] eſt: *fruſtra adverſus Æduos quæſita belli cauſa. Juſſi pecuniam, atque arma deferre,* [18] *gratuitos inſuper commeatus præbuere.* Sic [n] legatis Juſtiniani Amalaſuntha regina negavit armis ſe certaturam. *e Liv. L. VI. c. 26.* *f Hiſt. 1. 64.*

3. Poteſt & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum, Strabo [g] memorat, qui Alexandrum Macedonem & inſulam Peucen intrare vetuit, & ſimul donis eum honoravit, ut oſtenderet, ſe, quod faceret, + juſto metu, non odio, aut contemptu ipſius facere. Quod Euripides [h] de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quoſvis recte aptes: *g Lib. VII. pag. 301.* *h Supplic. verſ. 481, & ſeqq.*

De Marte quoties itur in ſuffragia,
Nemo imminere cogitat mortem ſibi:
Sed quiſque cladem deſtinamus alteri:
Quod ſi in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non periſſet Græcia.

Apud Livium [i] eſt: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud [k] + Thucydidem: *τοῦ πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι· quicquid inopinum accidere poteſt in bello, priuſquam aggrediare, conſidera.* *i Lib. XXX. c. 30.* *k Lib. 1. c. 78.*

+ V. 1. + Qui deliberant, partim de finibus, + non quidem ultimis, [19] ſed interjectis deliberant, partim [20] de iis, quæ eo ducunt. + Finis ſemper eſt bonum aliquod, + aut certe mali declinatio, quæ vicem boni obtinere poſſit. Quæ vero huc, aut illuc ducunt, [21] + per ſe non expetuntur, ſed quatenus ducunt: + quare in deliberationibus comparandi ſunt & fines inter ſe, & eorum, quæ ad finem ducunt, [22] + facultas effectiva ad finem producendum: nam ut recte dixit Ariſtoteles de animalium [l] motione, *αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ, propoſitiones, quæ actionem efficiunt, duorum ſunt generum, ab eo, quod bonum eſt, & ab eo, quod fieri poteſt:* + quæ comparatio + tres habet normas. (bb) *l Cap. 7.*

2. Prima eſt: + ſi res, de qua agitur, æqualem, [23] + morali ſcilicet æſtimatione,

GROTII.

1 *Sic Tuſculani*] Vide *Plutarchum* Camillo, (pag. 149.)

m *Nihil recuſando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminit *Herodianus* libro III. (*Cap.* 9. *num.* 3. *Ed. Boecler.*)

n *Legatis Juſtiniani Amalaſuntha*] Vide *Procopium* Vandalicorum II. (*Cap.* 5.) & Gotth. I. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

18 *Gratuitos inſuper*] Quod non erant juſſi, ſponte aluere exercitum. *Tacit.* 1, hiſt. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant: & ſunt viæ, rationes, inſtrumenta obtinendi propoſiti.

21 *Per ſe non expetuntur*] Ut acquieſcamus ea nacti, ſed quia ſunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis, & potentia effectrix.

23 *Morali æſtimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit: facienda eſt, modo commodum ſit amplius in genere commodorum, quam incommodum in ſuo.

(bb) Harum regularum explicationem vide apud PUFENDORFIUM, *De Jur. Nat. ac Gent.* Lib. I. Cap. 2. §. 7. *J. B.*

matione, efficaciam habere videatur ad bonum, & ad malum; ita demum eligenda eſt, + ſi bonum aliquanto plus habeat boni, quam malum mali. Hoc eſt, quod + Ariſtides [m] ſic enuntiat: [24] ὅτ' ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον διηλλάχθαι. Andronicus Rhodius [n], ubi magnanimum deſcribit, ait, eum + non ob quaſvis cauſas pericula ſubiturum, + ſed ob maximas.

[m] Orat. I. De Pace, Tom. II. pag. 63. B.
[n] Lib. IV. c. 5. pag. 219.

3. Altera: + ſi videatur eſſe [25] æquale bonum, & malum, quod a re, de qua quæritur, poſſit procedere; ita demum ea res eligenda eſt, + ſi [26] efficacia ad bonum, quam ad malum major ſit.

Tertia, [27] + ſi videatur & bonum, & malum eſſe inæquale, + nec minus inæqualis rerum efficacia: res ea ita demum eligenda eſt, o [28] ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono; aut [29] ſi bonum ſit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata efficaciæ (cc) ad bonum.

4. Hæc nos + limatius paulo; ſed eodem tendit via planiore [o] Cicero cum ait, fugiendum, + ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius: quapropter in adeundis periculis conſuetudinem imitandam medicorum, + qui leviter ægrotantes leviter curant, + gravioribus autem morbis periculoſas curationes, & ancipites adhibere coguntur; quare + ſubvenire tempeſtati, ſapientis eſſe, dicit, eoque magis [30] + ſi plus adipiſcare re explicata boni, + quam addubitata mali.

[o] De Off. I. c. 24.

5. Et [p] alibi: [31] *Ubi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri poſſit,* ἀπότευγμα, *vel non magnum nociturum ſit, quid opus eſt* παρακινδυνεύειν? Dion Pruſæenſis [q] Tarſenſi altera: ἔςω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον φέ-φυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί· *Sit ſane hoc injuſtum, & indignum, quod toleretur. At non, ſi quid injuſti accidit, nos ideo debemus certandi ſtudio noſmet incommodis objicere.* Et poſtea:

[p] Epiſt. ad Attic. Lib. XIII. c. 27.
[q] Pag. 416. D.

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Utitur hac regula prudenter Narſes apud *Procopium* Gotthicorum II. (*Cap.* 18.)

GRONOVII.

24 Ὅτ' ἔλαττον] Quum difficultas major eſt, quam bonum ſperatum, melius tranſigere, & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum, & malum, utrumque in ſuo genere paria ſunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior, & in ſpe majori eventus eſt ad bonum, & optatum, quam ad malum, & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus eſt bonum in genere ſuo, quam malum, aut majus malum, quam bonum; & aut facilius exiſtit ex ratione, quam ſequimur, malum, quam bonum, aut bonum, quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius exiſtat bonum, quam malum, etſi malum bono ſperato minus non ſit.

29 *Si bonum ſit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etſi facilius forte ſit exſtiturum malum.

30 *Si plus adipiſcare*] Ut Alexander malebat ſe dubiæ fidei medici credere, quam indubitato morbo perire. *Juſtin.* 11, 8.

31 *Ubi* ἐπίτευγμα] Ubi ſummam in rem proficias parum, minimo autem caſu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Auguſti dictum, parva commoda non parvo ſectantes diſcrimine, ſimiles eſſe aureo hamo piſcantibus, cujus abrupti damnum nulla captura penſari poſſit. *Suet.* 25.

(cc) Vocem illam *efficaciæ*, quam in omnibus Editionibus manifeſto deeſſe dudum obſervaveram, in Not. ad modo dictum PUFENDORFII locum, fidenter reſtitui. *J. B.*

GRO-

poſtea: *ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀπορρῖψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕπεσθαι. ſicut onera ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem preſſi, & rebus talibus, ut aut iſta, aut graviora ferenda ſint, in hoc nos componimus, ut quam expeditiſſime ſubſequamur.* Ariſtides Sicula [r] ſecunda: *ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι· ubi major ſpe metus eſt, quomodo non tempus eſt cavendi?* [r] Tom. II. pag. 52. D.

VI. 1. + Exemplum ſumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates conſultatum olim narrat [s] Tacitus: *libertas, an pax placeret.* [32] + Libertatem intellige civilem, hoc eſt, jus regendæ per ſe reipublicæ: + quod jus plenum eſt in ſtatu populari, + temperatum in ſtatu optimate, præſertim tali, ubi [33] nemo civium ab honoribus arceatur. + Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecinum, id eſt, ut Cicero [t] alibi Græcis verbis hanc quæſtionem explicat, [34] *ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν·* Puta, ubi + recta æſtimatio futuri nihil ferme aliud, + quam totius populi exitium videatur portendere: + qualis erat ſtatus Hieroſolymorum obſeſſorum a Tito. Hic Cato quid dicturus ſit, + qui mori, quam uni parere maluit, nemo neſcit; quo & illud pertinet:

[s] Hiſt. IV, 67. [t] Lib. IX. ep. ad Att. epiſt. 4.

> [u] *Quam ſit non ardua virtus,*
> *Servitium* [35] *fugiſſe manu.*

[u] Lucan. IV, 576.

+ Et multa alia ad eum modum.

2. + At aliud dictat recta ratio: + vitam ſcilicet, + quæ fundamentum eſt omnium bonorum temporalium, & [36] æternorum occaſio, pluris eſſe, quam libertatem; + ſive utrumque ſumas in uno homine, + ſive in toto populo. Itaque + Deus ipſe pro beneficio imputat, [x] quod non perdat homines, ſed in ſervitutem tradat. Et alibi ſuadet per Prophetam [y] Hebræis, ut ſeſe Babyloniis [p] + in ſervitutem dedant, ne fame, ac peſte moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

[x] II Par. XII, 7, 8. [y] Jer. XXVII, 12.

z *Obſeſſum*

G R O T I I.

p *In ſervitutem dedant, ne fame, ac peſte moriantur*] Guido Blandratenſis in oratione ad Mediolanenſes apud *Guntherum.* (Lib. VIII. *verſ.* 155, & *ſeq.*)

> *Omnia ſecuri pro libertate feremus.*
> *Sed libertatem contemta nemo ſalute*
> *Sanus amat; neque enim certæ ſuſceptio cladis,*
> *Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis,*
> *Libertatis amor, ſed gloria vana putanda eſt.*

G R O N O V I I.

32 *Libertatem civilem*] Non perſonalem, quæ naturalis eſt facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi quid vi, aut jure prohibeatur, §. 1. *Inſt. de Jure perſ.*

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, excluſis aliis, magiſtratus obtineat: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 *Ἐὰν μέλλῃ*] Etiamſi civitas propter id de omni ſtatu, & ſalute ſua ſit periclitatura.

35 *Fugiſſe manu*] Vel pugnando, vel ſibimet ipſi vim afferendo.

36 *Æternorum occaſio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, ſi projicimus vitam, & ultro nos occidimus.

[z] Lucan. III. 350. Auguſtin. de Civ. Dei lib. XXII, c. 6.

[z] *Obſeſſum Pœno geſſit quod Marte [37] Saguntum:*

laudandum non eſt, nec quæ eo ducunt.

[a] Cap. 57.

3. + Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione [a] ſecundo neceſſitatis hoc ponit exemplum, + neceſſe eſſe Caſilinenſes ſe dedere Annibali, quamquam [38] neceſſitati aderat hæc adjunctio, [q] niſi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus vixerunt, exſtat hoc Diodori Siculi judicium: [b] τοῖς παϱαςήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι προέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον· *animi* [r] + *ſpiritu forti magis, quam prudente, internecionem patriæ accerſiverunt.*

[b] Lib. XVII. c. 10.

4. De eo, quem diximus, Catone, & Scipione, qui poſt victoriam Pharſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium exſtat apud [c] Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως· + *culpandi ſunt tanquam qui viros multos, & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.*

[c] In Othon. pag. 1072. D.

5. Quod autem de libertate dixi, + idem [39] de aliis rebus expetibilibus dictum volo, ſi oppoſiti mali majoris juſtior, aut par ſit exſpectatio. Nam ut recte [d] Ariſtides, moris eſt, navem ſervare + rerum, non vectorum jactu.

[d] Orat. Platon. II. pag. 283. B. Tom. III.

VII. + In pœnis quoque exigendis illud maxime obſervandum eſt, ne unquam eo nomine bellum ſuſcipiatur + in eum, [40] cui pares ſunt vires. + Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo eſſe validiorem altero oportet. + Neque vero prudentia tantum, + aut ſuorum charitas exigere ſolet, ut bello periculoſo abſtineatur, + ſed ſæpe etiam [41] juſtitia,

GROTII.

[q] *Niſi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defenſio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita *Xenophon. Procopius* Gotth. IV. (Cap. 12.) οὐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὴν ἑκούσιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἔνθα τις ἐπίκειται κρείσσων τοῦ κατ' αὐτὸν κινδύνου ἐλπίς· *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu ſpes aliqua eſt periculo potentior.* [Dictum, quod Auctor noſter tribuit *Anaxilao*, non legitur apud XENOPHONTEM eo loco, ubi Hiſtoria illa narratur, *Hiſt. Græc.* Lib. I. Cap. 3. §. 12. Confudit forte Auctor quod à *Cyro* dictum refert idem, *Cyrip.* Lib. VI. c. 1. §. 10. *J. B.*]

[r] *Spiritu forti magis, quam prudente*] Idem cum explicaſſet conſilia belli ſuſcepti ab Athenienſibus poſt Alexandri mortem, ait, ſaniorum judicio eos πρὸς εὐδοξίαν εὖ βεβουλεῦσθαι· τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι. *ad gloriam quidem recte conſuluiſſe, ſed ab utilitate aberraſſe*: ut qui properaſſent διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· *periclitari nulla neceſſitate impellente*: ne Thebanorum quidem tam nobili clade paſſi ſe admoneri. (*Lib.* XVIII. c. 10.)

GRONOVII.

37 *Saguntum*] Urbs in Hiſpania, ubi obſeſſi ab Hannibale aurum, argentumque ex publico, privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem ſeſe cum uxoribus, & liberis præcipitaverunt. *Liv.* 21, 14.

38 *Neceſſitati aderat*] Hujus neceſſitatis unum eſſet effugium, ſi mallent inedia, aut manibus ſuis intermori.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas ſubeamus periculum, quo aut credibilius ſit nos perituros, aut nihilo certius, perituri, an ſervaturi eas ſimus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet illud *Taciti* 3, annal. 13. *omittere potius prævalida, & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares ſimus.*

41 *Juſtitia vectoria*] Eadem juſtitia, quæ ſuadet, dictatque puniri malos, eadem ſuadet etiam non puniri, ſi nequeat id fieri ſine clade, aut periculo bonorum; non enim tantum eſt juſtitiæ opus punire malos, ſed etiam tueri bonos: & quemadmodum injuſtus eſt qui recte imperanti non paret, ita quoque injuſtus qui ſtudio punien-

di

Digitized by Google

ſtitia, + rectoria ſcilicet, quæ ex ipſa regiminis natura + ſuperiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui conſequens eſt id, quod recte a theologis eſt traditum, *e* regem, qui ob cauſas leves, aut ad exigendas pœnas non neceſſarias, & magnum ſecum periculum trahentes, bellum ſuſcipit, + teneri ſubditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur; + nam etſi non in hoſtes, + in ſuos tamen veram committit injuriam, qui + talibus de cauſis tam gravi malo eos implicat. Livius: *f juſtum bellum + quibus neceſſarium, & pia arma quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* Optat hunc ſtatum Ovidius Faſtorum I. (*verſ.* 715.)

e Cajet. 2. 2. q. 95, art. 8. Molina tract. 1. de Juſtitia c. 102. *f Lib. IX. c. 1.*

Sola gerat miles, + quibus arma coërceat, arma.

VIII. *s* + Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non poſſit, aut non debeat, puta, + cum jura ſunt, ut Florus *g* loquitur, [42] armis ſæviora. Seneca *h* *incurri*, ait, *in pericula*, [43] *ubi quieſcenti paria metuuntur*, aut etiam pejora. quem ſenſum *i* Ariſtides ſic extulit: [44] τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ. *miſeram pacem bello bene mutari*, ait [45] Tacitus, nempe cum, ut idem ait, *k aut* [46] *auſos libertas ſequetur, aut victi iidem erunt*: aut ubi (ut Livius *l* loquitur) *pax ſervientibus gravior, quam liberis bellum.* Non ſi, ut apud Ciceronem *m* eſt, apparet futurum, ut, [47] ſi victus eris, proſcribaris: ſi viceris, tamen ſervias.

g Lib. IV. c. 12. n. 32. *h Lib. I. de Clement. C. 12.* *i Orat. I. De Pace, Tom. II. p. 67. B.* *k Hiſt. IV, 32.* *l Lib. X. c. 16.* *m Ad Att. VII, 7.*

IX. + Alterum belli tempus, + ſi, + ita ut oportet, rem æſtimanti, [48] a jure, & quidem quod momenti ſit maximi, ſimul ſtent vires. Hoc eſt, quod Auguſtus ajebat, *n* bellum non ſuſcipiendum, + niſi cum major emolumenti ſpes, quam damni metus oſtenderetur. Et quod de prælio dicere ſolebant Scipio Africanus, & L. Æmilius Paulus, *o* idem huc non male aptaveris: *non decertandum eſſe, t niſi ſumma neceſſitudo, aut ſumma occaſio data eſſet.*

n Suet. c. 25. *o Gell. lib. XIII, c. 3. Val. Max. lib. VII, c. 2.*

di contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam ſubire maluit, ne bellum civile renovaret. *Suet.* 9.

GROTII.

s Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non poſſit, aut non debeat] *Servius* ad illud in X. Æneidos, (*verſ.* 758.)

Iram miſerentur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.

Quia nulla cauſa tam juſta eſt, ut propterea bellum geri debeat.

GRONOVII.

42 *Jura ſunt ſæviora*] Quum ſpecie pacis, & juſtitiæ, graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire ſolet. Ut Siculi queruntur, ſe infeſtiſſimo hoſti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. *Juſtin.* 22, 3.

43 *Ubi quieſcenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius eſt, quam in bello.

44 Τότε χρὴ] *Tunc oportet, quamquam incerta ſint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus eſt.*

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miſeram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Auſos libertas*] Bellum ſumentibus, ſi res feliciter ceſſerit, magna bona; ſi ſecus, nullum gravius, quam adeſt, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex ſententia evenientibus, tamen miſeram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum ſit juſtitia cauſæ, & quidem ejus cauſæ, quam deſerere, aut negligere nullo modo poſſis, etiam in promptu ſint juſtæ vires.

GROTII.

t Niſi ſumma neceſſitudo] *Plutarchus* Gracchis: τὰ

p Diod. l. XVI. c. 17. *q Lib. II. Ep. 7.* *r Vita Camill. p. 134. B.* *s De Civit. Dei l. XIX. c. 7.*

eſſet. Locum autem tum maxime hoc habebit, cum [49] ſpes eſt, [u] terrore, ac fama, nullo, aut exiguo periculo rem confici poſſe: quale erat Dionis [p] conſilium ad liberandas Syracuſas. In epiſtolis Plinii eſt: [q] *quod eſt pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdomuit.*

X. 1. † Sæva res bellum eſt, inquit Plutarchus, [r] cumulumque ſecum trahit injuriarum, & inſolentiæ. Et ſapienter [s] Auguſtinus: *quorum malorum* (de his loquitur, quæ ex bello naſcuntur) *multas, & multiplices clades, diras, & duras neceſſitates, ſi, ut dignum eſt, eloqui velim, quamquam nequaquam, ſicut res poſtulat, poſſum, quis erit prolixæ diſputationis modus? ſed ſapiens, inquiunt, juſta bella geſturus eſt: quaſi non, ſi ſe hominem meminit, multo magis dolebit juſtorum neceſſitatem ſibi exſtitiſſe bellorum: quia niſi juſta eſſent, ei gerenda non eſſent: ac per hoc ſapienti nulla eſſent. Iniquitas enim partis adverſæ juſta bella ingerit gerenda ſapienti, immo & neceſſaria: quæ iniquitas homini* [x] † *utique dolenda, quia hominum eſt, & ſi nulla ex eo bellandi neceſſitas naſcatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam ſæva quiſquis cum dolore conſiderat, miſeriam neceſſe eſt fateatur; quiſquis autem vel patitur ea ſine animi dolore, vel cogitat, multo utique miſerius ideo ſe putat beatum, quod & humanum perdidit ſenſum.* Idem alio loco: [t] *belligerare malis videtur felicitas, bonis neceſſitas.* Maximus autem Tyrius: [u] τῆς τοῦ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον· *de bello etiamſi demas injuſtitiam, ipſa per ſe neceſſitas miſeranda eſt.* Idem: Φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς

t Lib. IV. de Civit. Dei c. 15. *u Diſſert. XIV. pag. 146. Ed. Daviſ.*

τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, οὔτε ἰατρικὸν, οὔτε πολιτικόν. *extra ſummam neceſſitatem ferrum inferre, nec boni medici eſt, nec boni præſidis.* (Pag. 845. A.) Marciani dictum apud *Zonaram*: μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξῇ· *non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* (Lib. XIII. Cap. 25. fin.) *Auguſtinus* L. epiſtola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis eſt: bellum autem debet eſſe neceſſitatis, ut liberet Deus a neceſſitate, & conſervet in pace.* [Ubi legitur: *Pacem habere debet voluntas, bellum neceſſitas.* Epiſt. 95. vulg. 189. §. 6. *Edit. Benedictin.*]

u *Terrore, ac fama*] *Leo ſpernens tela diu ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur.* Habet id *Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, c. 16.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exſtat apud *Diodorum Siculum*, libro XIII. (Cap. 52.) θεωροῦντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, εἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι· *cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, noſtri officii duximus cunctis Diis, hominibuſque teſtatum facere, cauſam horum a nobis non eſſe.* Plutarchus Numa, (pag. 78. B.) τί οὖν, φήσει τις, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον, πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένους· *hic ſi quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæſtionem moverit longæ reſponſionis egentem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in ſalute populi, in lenitate, in juſtitia ſuo contenta.* Stephanus medicus Choſroi Perſarum regi apud *Procopium* Perſicorum II. ὑμῖν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φόνους σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμοὺς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσται· *tibi, rex maxime, in cædibus, & pugnis, & urbibus ſubigendis occupato alia forte nomina contingant; bonus autem ut per hæc crediaris, fieri nequit.* (Cap. 26.) Adde locum egregium *Guicciardini* libro XVI. (in Oratione Epiſcopi *Oſim.*)

GRONOVII.

49 *Spes eſt terrore, ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad perſuadendum Romanis bellum Samniticum: *ſi oſtenderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Uſque ad nos contemptus Samnitium pervenit; ſupra non aſcendit. Itaque umbra auxilii veſtri tuti erimus.* LIV. 8, 30.

GRO

τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. apparet, bellum a juſtis non ſumi niſi neceſſario, ab injuſtis ſponte.

2. Cui Senecæ illud [x] addendum, non eſſe homini homine [50] prodige *x Epiſt.*
utendum. Philiſcus Alexandrum monebat, [y] ut gloriæ quidem ſtuderet, ſed 88.
ea lege, [+] ne ſe [51] peſtilentiam, aut magnum morbum faceret: intelligens *y Ælian. lib.* XIV,
populorum occidionem, deſolationem urbium, peſtilentiæ eſſe opera: [+] nihil 11.
autem magis eſſe regium, quam conſulere omnium ſaluti, quæ pace continetur.

3. Si jure Hebræo [z] [+] & qui non volens hominem occidiſſet, [52] fugere *z Numer.* XXXV.
debebat: ſi Deus a Davide, [a] qui pia bella geſſiſſe dicitur, ideo templum *Deut.* XIX.
ſuum ædificari vetuit, [y] quod multum ſanguinem fudiſſet: ſi [+] apud Græ- *a 1 Chron.*
cos veteres expiatione opus habebant etiam qui ſine culpa manum cæde ma- XXVIII, 3.
culaſſent: quis non videat, [+] præſertim Chriſtianus, quam res ſit infelix,
& mali ominis, [+] quantoque niſu fugiendum bellum etiam non injuſtum?
Certe apud Græcos Chriſtianiſmum profeſſos diu obſervatus eſt canon, [b] *b Baſil.*
quo ſacris [z] [+] ad tempus arcebantur qui hoſtem in qualicumque bello in- *ad Amphil.*
terfeciſſent. Epiſt. I. 13.

GROTII.

y *Quod multum ſanguinem fudiſſet*] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permiſit templum ſtruere ei, qui multa bella bellaſſet, pollutuſque eſſet, hoſtili quidem, attamen ſanguine.* Verba ſunt *Joſephi* libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc ſententiam ſequuntur. *Plinius* libro VII, cap. 25. poſt relata Cæſaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria poſuerim tantam etiam coactam humani generis injuriam.* *Philo* de Vita Moſis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ᾽ ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ᾽ ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθείς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. οὗ χάριν καθαρσίων ἔδεησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι· *quamvis enim legibus permiſſæ ſint hoſtium occidiones, attamen quiſquis hominem interfecerit, quamvis juſte, quamvis ad ſui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxiſſe creditur, propter illam communem a ſumma cauſa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commiſſum videbatur piaculum.* (Pag. 650. E.)

z *Ad tempus*] Triennio. *Zonaras* Nicephoro Phoca. (Lib. XVI. Cap. 25. p. 203. Tom. II. *Ed. Reg.*)

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam, & caput, tanquam rem vilem, & parvi pretii, facile, ac ſine parcimonia impendere.

51 *Peſtilentiam, aut*] Creo ad Eteoclem regem apud *Stat.* 11. Theb. 272. *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis, opibuſque gravem, & modo civibus arctam, Ceu cœlo demiſſa lues, inimicaque tellus, Hauſiſti.*

52 *Fugere*] Excedere patria, & ſe conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus aſyli.

Digitized by Google

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XXIV.

AUCTOR toto hoc capite nihil aliud agit, quam ut rationes ſuadendi colligat, quibus Princeps, licet jus habeat, abſtinere debeat a bello gerendo, quæ legi omnino merentur, ac interpretatione opus non habent.

Additio.

,, Auctor hoc capite ex rationibus tum po-
,, liticis, tum piis probat, nec ex juſta
,, cauſa bellum ſuſcipere conſultum, ſed
,, aliquando jus potius remittendum eſſe,
,, ut bellum vitetur, *c. h.* §. 1. inprimis
,, ſi bellum ſaltem eſt punitivum, & ge-
,, ritur ad vindicandam injuriam illatam,
,, §. 2. Idque ſuadet 1°. ob dilectionem,
,, ſeu regulam charitatis; condonare enim
,, delicta chriſtiano, & principi præcipue,
,, glorioſum eſſe, ait §. 3: 2°. ob curam
,, ſui, & ſuorum, §. 4; ubi tres normas
,, deliberationis ponit, quæ omnes eo ten-
,, dunt, a bello abſtinendum eſſe ſi oppo-
,, ſiti mali par, aut juſtior ſit exſpectatio,
,, §. 5. & 6. Hinc 3°. concludit, nunquam
,, contra viribus pares pœnalia bella ſuſci-
,, pienda eſſe, §. 7; ſed belli cauſam ſu-
,, mendam eſſe tunc, cum injuria armis eſt
,, ſævior, mediaque ſufficientia adſunt,
,, §. 8. & 9. Tandem, & 4°. ait, rem
,, ſævam eſſe bellum, & cum invita quo-
,, que homicidia per fugam ad aſyla expiari
,, debuerint, inde argumentatur, magis
,, etiam non injuſta bella fugienda eſſe.
,, §. 10.

AD §. I.

PARS *proprie non videtur exſequi, quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, &c.*] ,, Inſtitutum enim Auctoris eſt, tra-
,, dere id, quod juſtum eſt in bello, ju-
,, re proprie ſic dicto. Quid juxta præcepta
,, virtutum in bello obſervandum ſit ex
,, jure naturæ ſenſu laxiori ſumto, i. e.
,, ex regulis perfectionum, charitatis, adeo-
,, que ex doctrina morum, & Ethicis præ-
,, ceptis petit.

Ne quis exiſtimet, &c.] ,, Longe latius
,, enim patent honeſtatis regulæ; & mul-
,, ta inter homines licite peraguntur, quæ
,, pia, rectaque non ſunt.

Aut oportere bellum ſuſcipi] ,, Prætextu,
,, ſcil. officii regis, quod conſiſtit in vin-
,, dicando jore ſubditorum contra injurias
,, extraneorum.

Aut ſemper etiam licere] ,, Nam tales
,, ſæpius circumſtantiæ obvenire poſſunt,
,, ut jure ſuo abſtinere non tantum lauda-
,, bile, ſed & debitum ſit. *Vid.* §. *ſeq. n.* 3.

Noſtræ quoque vitæ curam honeſte deſeri, ut alterius vitæ, & ſaluti conſulamus]
,, *Vid l.* 1. *c.* 3. §. 3. Inprimis ſi perſona
,, aliis ſit valde utilis, *l.* 2. *c.* 1. §. 9.
,, Quod examinavimus *ibidem.*

Supra] ,, *L.* 2. *c.* 1. §. 8. & 9. *l.* 1. *c.* 3.
,, §. 3. *vid.* §. *ſeq. n.* 3.

Chriſtianis hoc convenit] ,, Ut ſcilicet
,, vitæ ſuæ curam negligant, ſi majus in-
,, de redundet commodum.

Quæ

Digitized by Google

Qui pro nobis mori voluit] ,, Alibi di-
,, xit, hoc exemplum imitari laudabile eſſe,
,, & ſuo præmio non cariturum; at non
,, tale, ut aut ex lege veniat, aut legem
,, faciat. *L.* 1. *c.* 3. §. 3. *n.* 8.

*Ne res noſtras, aut nobis debitas perſe-
quamur, cum tanto aliorum incommodo*]
,, Nam ex bello mala plurima etiam in
,, innocentes ſequi ſolent. *Vid. l.* 2. *c.* 23.
,, §. 6.

2 *Non ob quamvis cauſam talem bellum ſuſci-
piendum*] ,, Xenoph. Hiſt. Gr. 6. p. 638.
,, ait: *Hominum ſane ſapientum eſt, ne
,, quidem ſi graves ſint controverſiæ bellum
,, ſuſcipere.* Add. Apollonius *apud Grot.*
,, § *ſeq. in fin.*

Talem cauſam] ,, Ubi jus ſatis comper-
,, tum eſt.

Quanti æſtimandum ſit id, quod accidit]
,, Adeoque an operæ pretium ſit, armis da-
,, mnum datum vindicare.

Ad §. II.

1 A D *pœnas vero omittendas multa ſunt,
quæ nos hortantur*] ,, Grotius eum, qui
,, læſus eſt, hortatur ne puniat, ſed ut
,, potius vindictam omittat, 1. exemplo
,, parentum, qui multa condonant liberis;
,, 2. exemplo Dei; 3. ob legem, quæ di-
,, ligere jubet proximum, etiam inimicum,
,, inprimis ſi pluribus utilis eſſe poſſit; 4. ob
,, legem Servatoris, quæ litem in minori-
,, bus rebus diſſuadet.

Quam multa patres in filiis diſſimulant]
,, Princeps autem pater eſt ſubditorum. *Vid.
,, n. ſeq.*

2 *Rectoris, id eſt patris, quodammodo per-
ſonam ſuſcipit*] ,, Qui punit, jure magi-
,, ſtratus, & ſuperioris punit, & neceſſario
,, punit. At pater nunquam punit, ſed
,, caſtigat: neque id neceſſario fit, aut
,, ad reparationem juris, ſed ad corrigen-
,, dos mores.

Qui Deo, inquit, ſimilis eſſe vult] ,, Uti
,, enim omnis perfectionis, ita & clemen-
,, tiæ ratio conſiſtit in imitatione perfectio-
,, num divinarum.

3 *Ut jure ſuo abſtinere non laudabile tan-
tum ſit, ſed & debitum*] ,, Scilicet, de-
,, bito laxiori ſenſu ſumto pro eo, quod
,, convenit judicio rite confirmato ad eligen-
,, dum ea, quæ delectant, vel nocent.
,, *Proleg.* §. 9. *Diſſ. proœm. II.* §. 30. *ſeq.*

Sive in ſe ſpectata] ,, I. e. quatenus per
,, ſe perfectiu eſt.

*Qualiter eam exigit ſanctiſſima lex Evan-
gelii*] ,, Immo Servator nullibi per modum
,, legis dilectionem exigit, ſed eam in ſe
,, ſpectatam commendat, & auditoribus in-
,, culcat, uti alibi diximus. *Conf. ſupra
,, c.* 22. §. 14.

Sic quoſdam eſſe, diximus, &c.] ,, *Supr.
,,* §. 1. *n.* 1. *Conf. lib.* 2. *c.* 1. §. 8. & 9.

Si res quaſdam negligi vult Chriſtus]
,, Mentem Servatoris explicavimus ſupra
,, *l.* 1. *c.* 2. § 8. *n.* 4.

*Tanto credendum eſt majora a nobis ne-
,, gligi voluiſſe*] ,, Laudabiliter agit qui ju-
,, re ſuo cedit: ſed nec contra præcepta
,, Servatoris peccat qui jus ſuum bello vin-
,, dicat. *Vid. ſupra l.* 1. *c.* 2. §. 6. & *ſeq.*

Ait Ambroſius] ,, Quæ allegantur aucto- 4
,, ritates in eo conveniunt, conſultius eſſe
,, bello abſtinere etiam ex magna cauſa:
,, quod prudentiæ, conſilii, & perfectionis
,, eſt, non juris.

Ad §. III.

C IRCA *pœnas*] ,, I. e. circa vindictam 1
,, injuriæ nobis illatæ.

Si non ut hominum] ,, Nam jure natu-
,, ræ laxiori ſenſu ſumto hominem obligari
,, ad ea, quæ perfectionis ſunt, dixit ſupra
,, *prol.* §. 9. & 10. & *l.* 1. *c.* 1. §. 4. & 7.
,, *Vid. Diſſ. proœm. II.* §. 8.

De principe] ,, Facilem eſſe debere Prin- 2
,, cipem ad diſſimulandas injurias, paſſim
,, inculcatur a morum doctoribus. *Sen.* 1.
,, *clem.* 3. 5. & 19 *Salluſt. Cat.* 9. *Auguſt.
,, de Civ. Dei,* 1. 6. *Ælian.* 2. 15. *Mar-
,, cell.* 30. 27. *Teſin. b.*

Sacræ literæ ſuppeditant] ,, Moſes ora- 3
,, vit pro populo, qui eum lapidare voluit.
,, *Num.* 14. *v.* 10. 12. & 13 David no-
,, luit vindictam ſumi a Semei, qui con-
,, vitiis eum laceraverat. 2. *Sam.* 16. *v.* 7.
,, *ſeq.*

*Ubi aut nos quoque peccati alicujus ſu-
mus conſcii*] ,, Ex hypotheſi enim Auctoris
,, is, qui criminis alicujus reus eſt, non
,, poteſt ab alio ejuſdem criminis reo pœ-
,, nam ſumere. Quod examinavimus *c.* 20
,, §. 3.

Ab humana quadam, & excuſabili in-

firmitate procedit] „ Hanc cauſam liberan-
„ di a pœna explicavit Auctor *c.* 20. §. 19.
„ 26. & 31.
Pœnitere eum, qui nocuit] „ Pœniten-
„ tiam inter cauſas remittendi pœnam re-
„ cenſuit Auctor ſupra *c.* 20. §. 10. *n.* 6.
„ & §. 11.
Ex dilectione naſcuntur] „ *Vid.* §. 2. *n.* 3.
Debemus] „ Scil. non ex debito juris,
„ ſed virtutis. *Vid.* §. 1. *n.* 1.
Aut recte impendimus] „ Citra debitum.

AD §. IV.

1 FECIALES] „ Hi enim de juſtitia
„ bellorum decidebant. *Vid. ſupr. c.* 23.
„ §. 4. §. 8. *n.* 2.
Conſultatum a Senatu, an ex uſu eſſet ſuſcipere] „ Prior igitur quæſtio ad jus,
„ poſterior ad politicam ſpectat. *Vid. pro-*
„ *leg.* §. 57. Nam in omni deliberatione pu-
„ blica, & privata, duo quæri ſolent:
„ 1. an jure quid fieri poſſit: 2. an utile
„ ſit. Neque enim ſtatim ille, qui jus agen-
„ di habet, actionem inſtituet; ſed deli-
„ berabit, num conducat, forte ob poten-
„ tiam adverſarii, ob ſumtuum defectum,
„ &c.
In parabola quadam Chriſti] „ B. Parens
„ egregiis rationibus probavit in diſputa-
„ tione *de juſto præliorum exitu*, *Sect.* 4.
„ *per tot.* Principes, qui imbecillitatis ſuæ
„ gnari bellum ſuſcipiunt, a temeritatis
„ culpa non liberari, indeque excuſari non
„ poſſe eos, qui non ſatis parati, & in-
„ ſtructi hoſtem potentem adoriuntur. Sane,
„ hoc caſu non jus deficit, ſed media jus
„ ſuum proſequendi.
Miſſurum legationem cum mandatis pacis cauſa] „ Quid ſi Princeps adverſarius
„ nullas conditiones admittat, vel non æ-
„ quas? Reſpondet B. Parens *d. Sect.* 4.
„ §. 9. & 10. tunc emergendi, eluctandi-
„ que vias a *conſilio*, & *tempore* peten-
„ das eſſe. Pannones apud *Bellenium rerum*
„ *Tranſilv.* 2. *Sect.* 6. *p.* 58. *impares ſe*
„ *ad gerendum contra Turcas bellum*, &
„ (*quia Deo ita viſum eſſet*) *jugum potius*,
„ *licet grave, ſe ſubituros, quam arma*
„ *moturos, declarant univerſi.*
2 *Juſto metu, non odio, aut contemtu*]
„ Atqui metum a multitudine tranſeuntium
„ non eſſe juſtum, ipſe Auctor dixit *l.* 2.
„ *c.* 2. §. 3. *n.* 4.

Thucydidem] „ Idque prudenter obſer-
„ vavit Fabius Maximus apud *Liv. l.* 28.
„ *c.* 41. & 42. *Adde Cic.* 1. *off.* 23. *Vid.*
„ *Teſm. b.*

AD §. V.

„ AUCTOR dixit, non eſſe incipien-
„ dum bellum niſi præmiſſa deliberatione.
„ *Vid.* §. *præced. n.* 1. Hic jam quærit,
„ de quibus rebus deliberatio illa inſtituen-
„ da ſit? & ait, in utilitate, quæ ex bel-
„ lo ſperari poteſt, ejuſque æſtimatione,
„ & computu, non tantum fines inter ſe
„ conferendos eſſe, ſed & facultates ad
„ finem perveniendi; & in iis præferen-
„ dum eſſe, ait, in quo plus boni eſt
„ detracto damno. Senſus hic eſt, non
„ conſiderandum eſſe tantum, an per bel-
„ lum plus boni obtineri poſſit, quam
„ mali, ſed an non difficilior, & da-
„ mnoſior ſit ejus boni comparandi ratio,
„ quam ipſum bonum; adeoque non tan-
„ tum finium utilitatem, ſed & medio-
„ rum facilitatem, ac copiam eſſe inſpi-
„ ciendam: iiſque omnibus perpenſis de-
„ mum concludendum, an deductis ma-
„ lis adhuc ſufficiens bonum ſupereſit, quod
„ armis peti mereatur. Quæ confuſe admo-
„ dum, & obſcure *b.* §. & *ſeq.* exponuntur.

Qui deliberant] „ An ſcil. utile ſit bel- 1
„ lum ſuſcipere.
Non quidem ultimis] „ Forte quod to-
„ ta reſpublica perire poſſit.
Finis ſemper eſt bonum aliquod] „ Si-
„ ve verum, ſive imaginarium. *L.* 2. *c.* 20.
„ §. 29. *n.* 3.
Aut certe mali declinatio] „ Nam &
„ hoc verum bonum eſt, ſi malum a no-
„ bis declinamus, *d.* §. 29. *n.* 1.
Per ſe non expetuntur] „ Media igitur,
„ quæ ad illum finem ducunt, non per
„ ſe expetuntur, ſed ideo quia ducunt,
„ & quatenus ducunt.
Quare in deliberationibus, &c.] „ Sen-
„ ſus eſt, quod comparari debeat, 1. an
„ plos boni, vel mali ex bello ſperare poſ-
„ ſit is, qui deliberat: 2. an ſufficiant vi-
„ res ad bonum illud vindicandum.
Facultas effectiva] „ I. e. An media,
„ quæ ad finem illum ducere debent, ſuf-
„ ficiant.

Digitized by Google

Qua comparatio] ,, Et finium inter ſe,
,, & mediorum ad finem ducentium.

Tres habet normas] ,, Dixi jam, nor-
,, mas has obſcuras eſſe. & vix intelligi-
,, biles. Senſus totius tractationis hic vi-
,, detur eſſe, quod quoties boni majoris
,, juſtior, aut par eſt expectatio, delibe-
,, rans id eligere; ſi autem mali majo-
,, ris juſtior, aut par ſit exſpectatio, ab-
,, ſtinere debeat. *Vid. Not. ad pr. h.* Hæc
,, res meræ prudentiæ, ac conſili eſt, &
,, ad rationem ſtatus pertinet, non ad ſcien-
,, tiam juris naturæ.

2 *Si res, de qua agitur, æqualem effica-
ciam videatur habere ad bonum, & ad
malum*] ,, i. e. Si res, de qua delibera-
,, tur, æque ad malum, quam ad bonum
,, perducere poteſt.

Morali ſcilicet æſtimatione] ,, i. e. Cum
,, aliqua latitudine.

*Si bonum aliquanto plus habeat boni,
quam malum mali*] ,, Si ab una parte li-
,, bertatem civilem amitteret civitas, ab
,, altera parte internecioni ſe exponeret,
,, prius potius eligendum eſt, quia ma-
,, lum plus mali habet, & melius eſt li-
,, bertatem perdere, quam vitam. *Vid.* §.
,, *ſeq.*

Ariſtides] ,, Verba latine reddita hæc
,, ſunt: *Quum difficultas major eſt, quam
,, bonum ſperatum, melius tranſigere, &
,, reconciliari.*

*Non ob quasvis cauſas pericula ſubitu-
rum*] ,, Quia ibi malum plus habet ma-
,, li, quam bonum boni.

Sed ob maximas] ,, Idque a contrario.

3 *Si videatur eſſe æquale bonum, & ma-
lum, quod a re, de qua quæritur, poſſit
procedere*] ,, Si æque bonum, ac malum
,, ex re, de qua deliberatur, nobis ob-
,, venire poſſit, & facultas noſtra effectiva
,, ad obtinendum bonum major ſit, quam
,, facultas alterius ad inferendum malum,
,, deliberans eligere bellum debet.

*Si efficacia ad bonum, quam ad ma-
lum major ſit*] ,, Si major ſpes ſit obti-
,, nendi boni, quam mali.

*Si videatur & bonum, & malum eſſe
inæquale*] ,, Si vel bonum majus eſt ma-
,, lo, vel malum majus bono, quod ex
,, re, de qua deliberatur, procedit.

Nec minus inæqualis rerum efficacia]
,, Si major ſpes ſit obtinendi vel boni,
,, vel mali.

Limatius] ,, Dic, obſcurius. 4

Ne offeramus nos periculis ſine cauſa]
,, Add. *Ariſt. l. 2. Rhet. 8. Juſt. 18. 6.
,, Liv. l. 30. c. 32. Cic. 3. in Verr. 57.*

Qui leviter ægrotantes leviter curant]
,, Quia efficacia ad bonum, quam ad ma-
,, lum major eſt in re, unde æquale bo-
,, num, & malum poteſt procedere. *Vid.
,, n. præced. pr.*

*Gravioribus autem morbis periculoſas cu-
rationes, & ancipites, adhibere coguntur*]
,, Quia efficacia ad bonum major eſt col-
,, lata efficacia ad malum, quam ipſum
,, malum eſt collatum bono. *Vid. n. præ-
,, ced. in fin.*

Subvenire tempeſtati] ,, I. e. fugere,
,, ubi tuto reſiſtere non poſſumus.

Si plus adipiſcare re explicata boni] ,, i. e.
,, Si re confecta plus boni ſequatur, quam
,, manente ſequeretur mali.

Quam addubitata] ,, I. e. ob metum
,, incerti eventus omiſſa. Quod hic Cice-
,, ro docet, præſtitit Alexander Magnus,
,, cujus valetudo cum eſſet conclamata, &
,, ſolus Medicus Philippus (quem caven-
,, dum tanquam ſuſpectæ fidei, & corru-
,, ptum a Dario, monuerat eodem tem-
,, pore Parmenio) remedium ei offerret,
,, *Tutius eſt ratus dubiæ ſe fidei medico
,, credere, quam indubitato morbo perire.
,, Græv. ad Cic. l. 1. de off. c. 24.*

Ad §. VI.

Exemplum *ſumamus*] ,, Auctor e- 1
,, xemplo docet, quomodo is, qui deli-
,, berat, & fines inter ſe, & media ad
,, finem ducentia comparare debet.

Libertatem intellige civilem] ,, i. e. fa-
,, cultatem ſuo jure, ſuisque legibus vi-
,, vendi; quæ autonomia vocatur: de
,, qua late egimus *ſupra l. 1. c. 3.*

Quod jus plenum eſt in ſtatu populari]
,, Ubi & jus imperii, & adminiſtratio pe-
,, nes populum eſt.

Temperatum in ſtatu optimate] ,, Ve-
,, rum hoc eſt quoad adminiſtrationem.
,, Cæterum hic, & in ſtatu regio, liber-
,, tas populi quoad autonomiam æque ple-
,, na eſt, ac in ſtatu populari: uti de-
,, monſtravimus *ſupra.*

*Pacem vero talem, qua bellum redima-
tur internecinum*] ,, Si enim recuſaſſent

„ Galli in jus Romanorum concedere, eo-
„ rumque poteſtati ſe ſubjicere, in ſervi-
„ tutem eos, deſtructa republica, rede-
„ giſſent Romani.
Recta æſtimatio futuri] „ Intelligit mo-
„ ralem æſtimationem, quæ ſupponit ju-
„ dicium prudentum, & ſemper cum ali-
„ qua latitudine procedit. *Vid* §. 5. *n.* 2.
Quam totius populi exitium videatur por-
tendere] „ Cum amittendo libertatem ci-
„ vilem jus populi, & civitatis mediatæ
„ conſervent.
Qualis erat ſtatus Hieroſolymorum] „ Uti
„ eum deſcribit Joſephus *de bell. jud. l.* 6.
„ *c.* 11. *p. m.* 485. ubi ait, Romanos
„ ſalva civitate, & religione, tributum
„ ſaltem popoſciſſe.
Qui mori, quam uni parere maluit]
„ Apud *Senec. de prov. c.* 2.
Et multa alia] „ Hæc cauſa fuit belli
„ Maccabæis, uti late expoſuit B. Pa-
„ rens *de Autonom. J. G. c.* 17. §. 4:
„ ſed & in genere quantum ſit beneficium
„ *ſuis legibus vivere*, & quanti id inter
„ gentes habitum fuerit, explicat *ibid.*
„ *c.* 15. 16. *&* 17.
At aliud dictat ratio] „ Auctor ſtatuit,
„ privationem Autonomiæ præferri debere
„ bello internecino.
Vitam ſcilicet pluris eſſe, quam liberta-
tem] „ Hinc ad redimendam vitam omnia
„ impendi ſolent. *Job.* 2. 4.
Quæ fundamentum eſt omnium bonorum
temporalium] „ Quicquid enim boni in
„ orbe conditum eſt, viventium cauſa con-
„ ditum eſt.
Sive utrumque ſumas in uno homine]
„ Quilibet homo ſervitutem perſonalem præ-
„ ferre morti debet.
Sive in toto populo] „ Adeoque pari ra-
„ tione populus ſervitutem civilem præ-
„ ferre internecino bello debet.
Ipſe Deus pro beneficio imputat] „ Immo
„ beneficium Dei non in eo conſiſtebat,
„ quod non perdiderit Judæos, i. e. vi-
„ tam ipſis ademerit; ſed quod populus
„ non eſſe deſierit, uti deſiit eſſe per
„ captivitatem Babylonicam: nam ſecuta
„ humiliatione cenſum ſaltem ſolverunt
„ Siſaci, ſalvo jure populi, ſalvaque Au-
„ tonomia. *II. Paralip. c.* 12. *v.* 7. 8.
„ 12. *& c.* 14. *v.* 9.
In ſervitutem dedant, ne fame, ac pe-
ſte moriantur] „ Hoc ideo ſuaſit, quia ſi-
„ mul promiſit Deus, eos, qui collum
„ jugo ſubjecerint, redituros eſſe cum va-
„ ſis domini. *Jerem. c.* 2. 7. *v.* 10. 11.
i. 16. *&* 22.
Internecio enim populi in hoc rerum ge- 3
nere pro maximo malo haberi debet] „ Ibi
„ enim efficacia ad bonum minor erat col-
„ latum bono; vel ut magis intelligenter
„ rationem exponam, oppoſiti mali mi-
„ nor erat exſpectatio. Hoc eſt, quod
„ Galli dicunt: *le remede eſt pire que le mal.*
Neceſſe eſſe Caſilinenſes ſe dedere Anniba-
li] „ Exemplo hoc apparet, neceſſitatem
„ non tollere voluntatem: etſi enim, ſi
„ res libertatis ſuiſſet, dedere ſe noluiſ-
„ ſent, coacti tamen voluere.
Spiritu forti magis, quam prudente]
„ Similia exempla legimus de Aſtapa ur-
„ be Hiſpaniæ apud *Liv.* 28. 22. de A-
„ bydenis apud *Liv. l.* 31. *c.* 17. De Car-
„ thagine vide *Flor. l.* 2. *c.* 15. *Teſm. b.*
Culpandi ſunt] „ Quod majus malum 4
„ elegerint, quam bonum obtinere po-
„ tuiſſent.
Idem de aliis rebus expetibilibus dictum 5
volo] „ De quibus ſcil. deliberandum eſt:
„ nam ibi quoque comparatio inſtitui de-
„ bet, an periculum, ſeu malum, quod
„ inde obvenire poteſt, ſit majus, quam
„ bonum; vel contra.
Rerum non vectorum jactu] „ Majus enim
„ eſt malum, perdere homines.

AD §. VII.

IN *pœnis quoque exigendis*] „ Si ni-
„ mirum præter damni reparationem inju-
„ riæ pœna exigitur.
In eum, cui pares ſunt vires] „ Cur
„ non? Cum Deus ſit vindex injuriæ, &
„ judex litis. Spes boni major hic eſt,
„ quam exſpectatio mali.
Nam ut judicem civilem, &c. multo
eſſe validiorem altero oportet, &c.] „ Ita
„ ut cogere reum ad reparandum poſſit.
Ita & qui armis facinora velit vindica-
re] „ Ipſa ſacra pagina contrarium evin-
„ cit, ubi fiducia juſtæ cauſæ inæquali-
„ bus ſæpe viribus bella geſta, legimus.
Neque vero prudentia tantum] „ i. e.
„ rationes politicæ.
Aut ſuorum charitas] „ Rationes Ethicæ,
„ ſeu perfectionis.

Sed

Digitized by Google

Sed ſæpe etiam juſtitia] „ Vi cujus ju-
„ ſtitiæ rectricis ſalutem populi quærere
„ tenetur. B. Parens *in diſp. de juſto bel-
„ lorum exitu* §. 4.

Rectoria ſcilicet] „ Hujus rectoriæ ju-
„ ſtitiæ paſſim mentionem facit Auctor
„ noſter. Vide *L.* 2. *c.* 20. §. 24. *n.* 1. &
„ §. 27. *L.* 1. *c.* 1. §. 3. *n.* 1.

*Superiorem non minus ad curam pro in-
ferioribus*] „ Nam princeps defendere qui-
„ dem ſubditos tenetur, ſed non eſt de-
„ fenſio, quæ cum majori periculo con-
„ juncta eſt; uti eſt ſi media defenſionis
„ deficiant: non autem deficiunt ſi pa-
„ res ſunt viribus.

*Teneri ſubditis ad reparationem damno-
rum*] „ Immo populus omne ſuum jus
„ defendendi, omneque de eo judicium
„ in Principem tranſtulit: is igitur tene-
„ tur populi injurias vindicare; & ejus
„ eſt arbitrium, an utile ſit, an non.
„ Sane, nullum inchoari poſſet bellum his
„ poſitis principiis, quia omne bellum pe-
„ riculoſum eſt, & plerumque cum eis,
„ qui pares ſunt viribus, geri ſolet.

Nam etſi non in hoſtes] „ Hi enim que-
„ ri non poſſunt, quia tenentur reparare
„ injuriam illatam, & inviti ad id adigi
„ poſſunt.

*In ſuos tamen veram committit inju-
riam*] „ Dixi jam, arbitrium principis
„ eſſe, nec temere populum committi po-
„ ſita cauſæ juſtitia, etſi vires utrinque
„ pares ſint.

Talibus de cauſis] „ Scilicet, quæ vel
„ leves ſunt, vel tendunt ad exigendas
„ pœnas non neceſſarias.

Quibus neceſſarium] „ Semper eſt ne-
„ ceſſarium, quoties alter injuriam utut
„ leviſſimam reparare recuſat; tunc enim
„ bellum eſt unicum juris reparandi me-
„ dium.

Quibus arma coërceat] „ i. e. Vim,
„ & injuriam ab alio illatam, etiamſi le-
„ viſſima ſit injuria. Judicium enim eſt
„ principis.

Ad §. VIII.

Rara *ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non poſſit, aut non de-
beat*] „ Quia plerumque mala belli majo-
„ ra ſunt bonis, quæ bello expetuntur.

Cum jura ſunt armis ſæviora] „ Hoc
„ eſt quod allegati Auctores agunt, bel-
„ lum præferendum eſſe paci atroci. *Au-
„ guſtin. de Civ. Dei l.* 3. *c.* 28. *Thuan.
„ l.* 4.

Ad §. IX.

Alterum *belli tempus*] „ Dixit
„ enim præcedenti §. eligendam eſſe cau-
„ ſam belli non quamlibet, ſed raram,
„ & neceſſariam: hic jam præterea tem-
„ pus belli aptum eligi debere, ſtatuit,
„ i. e. quo omnia ad bellum parata ſunt.

Si &c. a jure, &c. ſimul ſtent vires]
„ i. e. ſi & juſta ſit cauſa, & media
„ adſint injuriam vindicandi.

Ita, ut oportet rem æſtimanti] „ Nam
„ deliberanti normas prudenter eligendi
„ præſcribit.

*Niſi cum major emolumenti ſpes, quam
damni metus oſtenderetur*] „ Adeoque ubi
„ bonum aliquanto plus habet boni, quam
„ malum mali, §. 5. *n.* 2. aut ubi effi-
„ cacia ad bonum, quam ad malum ma-
„ jor eſt. *d.* §. 5. *n.* 3.

Ad §. X.

Sæva *res bellum eſt*] „ Auctor hic au-
„ ctoritatibus probat, maxima eſſe bello-
„ rum incommoda; læſos æque, ac læ-
„ dentes ibi injuriis exponi: indeque me-
„ rito bella evitanda monet.

Utique dolenda] „ Demoſthenes *Phil.* 4.
„ ait: *Neceſſe eſt multas oriri e bello mole-
„ ſtias. Conf. Quintil. Inſt. or.* 8. 3. *Sal-
„ luſt. Cat. c.* 21. & 51. *Auguſt. de Civ.
„ Dei l.* 1. *c.* 7. & *l.* 3. *c.* 27. *Claudian.
„ in Ruff.* 1. *v.* 230.

*Ne ſe peſtilentiam, aut magnum mor-
bum faceret*] „ Bellum enim magnæ ca-
„ lamitates comitari ſolent.

*Nihil autem magis eſſe regium, quam
conſulere omnium ſaluti*] „ Salus populi
„ ſuprema lex Principi eſſe debet.

*Et qui non volens hominem occidiſſet,
fugere debebat*] „ Ad loca ſcilicet Aſyli.
„ Rationem hujus rei explicavimus ſupra
„ *c.* 21. §. 5.

*Apud Græcos veteres expiatione opus ha-
bebant*] „ De qua latius agetur *l.* 3. *c.* 4.
§. 5.

Digitized by Google

+ ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui ſe populo Hebræo ſubjecerant, [c] + arma ſumſit is populus, duce Joſua. *Majores noſtri*, inquit Cicero [d] ad Quirites, *ſæpe, mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis, bella geſſerunt.* Alibi: [e] *quot bella majores noſtri ſuſceperunt, quod cives Romani injuria affecti, naviculari retenti, mercatores ſpoliati eſſe dicerentur?* Iidem Romani pro quibus ſociis arma ſumere noluerant, + pro iis deditis, id eſt factis ſubditis, eadem ſumere neceſſarium duxerunt. Campani [f] ad Romanos: *quandoquidem noſtra tueri adverſus vim, atque injuriam juſtâ vi non vultis, veſtra certe defendetis.* Florus [g] a Campanis [3] fœdus, quod ante habebant, + ſanctius, ait, factum omnium ſuorum deditione. + *Fides agi viſa*, inquit [h] Livius, *deditos non prodi.*

c Joſ. x, 6. *d Orat. pro Leg. Man. c. 5.* *e Verr. v, 58.* *f Apud Liv. VII, 31.* *g Lib. I. c. 16. n. 2.* *h Lib. VII. c. 31.*

II. Non tamen ſemper, quamvis juſta cauſa ſubditi alicujus + obligat rectores ad bella ſumenda: ſed [5] ita demum, + ſi id ſine omnium, aut plurium ſubditorum incommodo fieri poteſt. Rectoris enim officium [6] magis circa totum, quam circa partes verſatur: & [7] + quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

+ III. 1. + Itaque ſi civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoſte depoſcatur, [b] dubium non eſt, [i] quin [8] deſeri poſſit + ſi appareat, civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. (bb) Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus [k] Vaſquius: ſed ſi non tam verba ejus, quam propoſitum ſpectetur, + hoc videtur agere, ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. + Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus, [l] qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, [9] de ſua ſalute certior factus a Cæſare; + quod ille non immerito improbat.

2. + An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes [10] nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere

i Soto de Juſt. & Jur. l. v, q. 1. art. 7. *k L. 1. contr. ill. c. 13.* *l App. Alex.* Bell. Civ. Lib. II. pag. 478. *Ed. H. Steph.*

G R O T I I.

b *Dubium non eſt, quin deſeri poſſit*] Vide conſilium Nicephori Patriarchæ datum Michaeli Rangabæ de transfugis pacis cauſa reddendis Bulgarorum duci; ubi hæc verba apud *Zonaram*: κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντες μετρίως τινὰς, ἢ πλῆθη πάσχειν ἀνήκεστα· *ſatius judicemus eſſe, paucos aliquos mala ferre, quam immenſam multitudinem.* (Lib. XV. Cap. 17. pag. 127.)

G R O N O V I I.

3 *Fœdus, quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis feciſſent novum, hoc novum ſanctius, & prius, hoc eſt, veteri Samnitico præferendum reddidiſſe Campanos, ait. I, 16.

4 *Fides agi viſa*] Viſum intereſſe fidei publicæ, ne, qui in clientelam veniſſent, deſererentur.

5 *Ita demum*] Niſi propter unius vindictam aut omnes, aut plures ſunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis conſiderat, & antiquius putat, quod omnibus, quam quod ſingulis eſt utile.

7 *Quo pars eſt major*] Quoties plurium grave periculum, & unius, aut paucorum vindicta ſtant ex adverſo; omnibus ſimiliores, & propinquiores ſunt plures, quam unus, aut pauci.

8 *Deſeri*] Non defendi, nec vindicari.

9 *De ſua ſalute*] Poſtquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipſis mali fore, ſi a Pompejo abſtinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Athenienſibus oratores, & duces dedi ſibi jubente. *Juſtin.* 11, 4. [Vide P L U T A R C H U M, *in Demoſth.* pag. 856. E.]

(bb) Vide P U F E N D O R F I U M, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 2. §. 5. *J. B.*

licere non + Vaſquius tantum, ſed is, cujus ſententia + ut perfidiæ propinqua a Vaſquio arguitur, + Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem ſe hoſtibus tradere: + hoc quoque negat Vaſquius, + quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quiſque commodi cauſa iniit, id non poſtulet.

3. + Sed hinc nihil aliud ſequitur, quam [11] + ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: + at non etiam [12] charitatem pati, ut aliter faciat. Multa enim ſunt + non juſtitiæ propriæ dictæ, + ſed dilectionis officia, + quæ non tantum cum laude præſtantur, quod Vaſquius agnoſcit, + ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. + Tale autem omnino hoc videtur eſſe, (cc) ut maximæ multitudinis innocentis vitam ſuæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo, (*verſ.* 32, *& ſeqq.*)

> Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τοὐλάσσονος
> Τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλέον σθένει,
> Πταίσας ἁπάσης πόλεως, οὐδ' ἴσον φέρει.
>
> *Si namque numeros, quidque ſit plus, aut minus;*
> *Percipimus animo, [c] non [13] malo unius domus*
> *Commune vinci, ſed nec æquari poteſt.*

m *Diod. libro* XVII. c. 15. Atque ita Phocion [m] Demoſthenem, atque alios hortabatur ad exemplum Leï filiarum, & [d] Hyacinthidum, potius mortem ipſi ſubirent, quam malum irreparabile patriæ inferri ſinerent. Cicero [n] pro P. Sextio: *ſi mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minarentur, niſi me unum ſibi dediſſent: ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quam me hoſtibus tradere mallent:* [14] *jeciſſem me potius ipſe in profundum; ut cæteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem.* + Idem de finibus III. [o] *Vir bonus, & ſapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus, quam unius alicujus, aut ſuæ conſulit.* Apud Livium [p] de Moloſſis quibuſdam dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetiſſent, ſæpe fando audivi: qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent, hi primi inventi ſunt.*

n *Cap.* 20.

o *Cap.* 19.

p *Lib.* XLV. c. 26.

4. Sed

GROTII.

c — *Non malo unius domus*
Commune vinci, ſed nec æquari poteſt]

Οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι· *iniquum eſt, totum fieri acceſſionem partis.* Locus eſt apud *Philonem* fine libri I. de Vita Moſis, ubi & alia lectu digniſſima. (Pag. 652.)

d *Hyacinthidum*] Vide *Apollodorum* in bibliotheca. (*Lib.* III. *Cap.* 14. n. 8.)

GRONOVII.

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine, ac jure ordinario initarum ſocietatum civilium.

12 *Charitatem*] Officium, & amorem patriæ, quod ſecuti *Codrus*, *Leonidas*, *Menæceus*, *Decii*, ſe pro civibus devoverunt, *Moſes* deleri e libro viventium, *Paulus* anathema fieri pro populo Iſraelitico, optavit.

13 *Malo unius*] Malum unius perſonæ, aut familiæ gravius, aut par haberi poteſt malo totius civitatis.

14 *Jeciſſem me potius*] Sic Jonas propheta ultro ſe præſtitit in mare præcipitandum, quando ſuum ob delictum tempeſtatem ortam fatebatur. 1, 12.

(cc) At vero hoc caſu incertum ſatis eſt, an unius illius periculo ſalva futura ſit multitudo. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

4. Sed hoc poſito reſtat dubitatio, an, + quod ille facere tenetur, ad hoc + cogi quoque poſſit. Negat hoc + Sotus + exemplo divitis, qui egeno ſtipem dare ex miſericordiæ præſcripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum eſt, [15] + aliam eſſe rationem partium inter ſe, aliam ſuperiorum, ubi cum ſibi ſubditis comparantur. Nam + par parem cogere non poteſt, niſi ad id, quod ex jure debetur ſtricte dicto. At ſuperior [16] cogere poteſt [e] + etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, + quia in jure proprio ſuperioris, [17] + qua ſuperior eſt, hoc eſt comprehenſum. [q] Sic in magna frumenti penuria + cives cogi poſſunt, quod habent, in medium conferre: quare & in noſtra illa controverſia, verius videtur, + cogi poſſe civem, ut id faciat, quod exigit charitas. Atque ita is, quem dixi, Phocion amiciſſimum quendam ſibi Nicoclem nomine demonſtrans ajebat, huc malorum ventum [r], ut ſi Alexander eum depoſceret, + ipſe dedendum cenſeret.

q Leſſ. lib. II, c. 9. dub. 7.

IV. Subditis proximi, immo pares ſunt in hoc, + ut defendi debeant ſocii, [18] in quorum fœdere comprehenſum id eſt, + ſive in tutelam ſeſe, & fidem aliorum dederunt, + ſive mutua auxilia pacti ſunt. + *Qui non repellit injuriam a ſocio, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille, qui facit*, ait [s] Ambroſius. Pactiones autem tales [f] + ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit, porrigi haud poſſe, + diximus alibi. + Et hæc eſt cauſa cur Lacedæmonii, [t] priuſquam bellum in Athenienſes ſuſciperent, ſociis omnibus de cauſæ juſtitia judicium permiſerint: + & [u] Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, + ne tunc quidem teneri ſocium, ſi nulla ſpes ſit boni exitus. + Boni enim, non mali cauſa ſocietas contrahitur. Defendendus autem ſocius eſt + etiam contra alium itidem fœderatum, + niſi priori fœdere aliquid ſpecialius convenerit. + Sic Corcyræos, ſi cauſa eorum juſta erat, [x] Athenienſes defendere potuerunt etiam contra Corinthios ſocios vetuſtiores.

r Plutarch. in Phocion. p. 749. C.

s De Offic. 1. 36.

t Thucyd. L. 1. c. 119. 125.

u Livius lib. XXXIV. c. 22.

x Vide ſupra, Cap. 16. §. 13. n. 2.

+ V. [g] Tertia cauſa eſt amicorum, [y] quibus auxilium promiſſum quidem non eſt, + ſed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, ſi facile, & ſine incommodo exhiberi poſſit. + Sic pro Lotho cognato arma ſumſit Abrahamus:

y Vict. de Ind. p. 2. n. 17. Caiet. 2. 2. q. 4. art. 1.

GROTII.

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otioſis apud eoſdem Lucanos, & Athenienſes. adde quæ allata ad libri I, c. 1. §. 9.

f *Ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. *Edit. Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, ſi ſciatur, quod juſte, aut cum dubitabitur, vaſallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam eſt, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defenſionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II, *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

g *Tertia cauſa eſt amicorum*] Oraculum vetus, [apud ÆLIANUM, *Var. Hiſt.* III. 44.]

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πέλας οὐκ ἐσάωσας·
Οὔ σε θεμιστεύσω. περικαλλέος ἔξιθι ναοῦ.

Non ope juviſti præſens in morte ſodalem:
Eſſabor tibi nil, niſi, Templi finibus exi.

GRONOVII.

15 *Aliam eſſe rationem*] Diverſa eſſe, quæ civis a cive, & quæ magiſtratus, aut populus a cive poſſunt exigere.

16 *Cogere poteſt etiam ad*] Poteſt ex officio legem facere ex honeſto neceſſarium.

17 *Qua ſuperior eſt*] Quatenus de inferioribus in uſum publicum ſtatuendi poteſtatem habet.

18 *In quorum fœdere*] Quibus defenſio, & tutela in tabulis fœderis promiſſa eſt.

mus: + Antiatibus (dd) præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote + Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem ſæpe non pro ſociis tantum, quibus ex fœdere id debebatur, + ſed pro amicis bella ſuſceperunt, aut ſuſcipere minati ſunt.

VI. Poſtrema, latiſſimeque patens eſt + hominum inter ſe conjunctio [a]; + quæ vel ſola ad opem ferendam ſufficit. + *Homo in adjutorium mutuum generatus eſt*, [a] ait Seneca. Ejuſdem eſt: [b] *Sapiens, quoties poterit*, [19] *fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus, (*verſ.* 267, *& ſeqq.*)

Præbent ſaxa perfugium feris,
Aræque famuli, urbibus preſſis malo
Tutamen urbes.

Ambroſio [c] *fortitudo, quæ defendit infirmos, plena juſtitia eſt:* qua de re ſupra [d] quoque egimus.

VII. 1. Quæritur hic, + an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. [h] Plato puniendum cenſet, [e] qui vim alteri illatam non arcet: quod & [f] Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, + ſi [20] manifeſtum ſit periculum, non teneri certum eſt; poteſt enim ſuam vitam, & res alienis præferre. Atque ita interpretandum cenſeo illud Tullii, [g] *qui non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ, tam eſt in vitio, quam ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat.* + ut *poteſt* illud intelligamus, cum ſuo commodo: nam & idem alibi dicit, [h] *non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſunt.* Apud Salluſtium eſt in hiſtoriis: [i] *omnes, qui ſecundis rebus ſuis ad belli ſocietatem orantur, conſiderare debent,* [21] *liceatne tum pacem agere; dein,* [22] *quod quæritur, ſatiſne pium, tutum, glorioſum, an indecorum ſit.*

2. [i] Senecæ quoque hoc non ſpernendum: *ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis, aut* [23] *magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, + ſi oppreſſus niſi morte invaſoris eripi non poteſt.

a Cic. de Fin. III. de Off. II. L. ut vim, 3. D. de J. & Jur.
a De Ira l. I. cap. 5.
b De Clem. II. 16.
c De Off. I, 27.
d Lib. I. c. 5. §. 2. & Lib. 2. c. 20 §. 40.
e De legib. IX. pag. 881.
f Diod. l. I. c. 77.
g De Offic. I. 7.
h Apud Ammian. Marc. Lib. XXX. c. 4. pag. 643.
i Fragm. IV, 2.
k Leſ. lib. II. c. 4. dub. 15.

GROTII.

h *Plato puniendum cenſet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moſes de Kotzi* præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

i *Senecæ quoque*] Locus eſt de beneficiis II, 15. alter non diſſimilis ejuſdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dignum etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ ſupra libro II, c. 1. §. 8.

GRONOVII.

19 *Fortuna intercedet*] Quos adfligit fortuna, ſublevabit.

20 *Manifeſtum ſit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: ſi videat is, ſe ſuſcipiendo cauſam alienam in dubio ſuam quoque ſalutem poſiturum.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipſis conſultum ſit, in alieno periculo quieſcere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad ſe quoque tranſeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, poſſentne id ſalva pietate, ſalva ſalute, ſalva denique fama, & exiſtimatione ſua, aggredi.

23 *Magnæ rei merces*] Niſi pro homine, aut re maximi pretii, & valde utili me impendam,

(dd) Habet hoc Auctor è STRABONE, *Geogr.* Lib. V. ſed rem non ſatis adcuratè narrat. Inſpice, ſi lubet, locum, *pag.* 354, 355. Edit. Pariſ. Caſaubon. *J. B.*

Digitized by Google

teſt. Nam ſi invaſoris vitam, qui invaditur, ſuæ poteſt præferre, [24] ut alibi diximus, non peccabit + qui invaſum id aut credet, aut volet malle: præſertim + cum ex parte invaſoris majus ſit periculum [25] damni irreparabilis, & ſempiterni.

VIII. 1. Eſt & illud controverſum, + an juſta ſit belli cauſa pro ſubditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane, + ex quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt, rectoribus [26] cujuſque + ſpeciale quoddam in ſuos jus quæſitum. Euripides Heraclidis (*verſ.* 143, 144.)

> Δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
> Αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς κυρίους κραίνειν δίκας.
>
> *Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia,*
> *Sufficimus ipſi noſtra judicia exequi.*

Nec aliò illud pertinet [l]: [l] *Fragm. Phœnicis Euripid.* verſ. 19, 20.

> [27] *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
> *Nobis fuerint curæ Mycenæ.*

Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit [m] τὸ αὐτόδικον, + *judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus, quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id eſt, + *legum, & magiſtratuum creandorum jus.* Nec aliò pertinet poeticum illud [n]: [m] *Lib.* V. c. 18. [n] *Virg. Æn.* I. verſ. 142.

> *Non illi imperium pelagi,* [28] *regnumque tridentis;*
> *Sed mihi ſorte datum.*

Et huic non diſſimile illud [o]: [o] *Ovid. Met.* XIV. verſ. 784.

> [k] *Reſcindere numquam*
> *Dis licet acta Deûm.*

Et apud Euripidem [p]: [p] *Hippolyto.* verſ. 1328.

> *Mos ille eſt Deûm;*
> *Quod cupit unus,* + *huic* [29] *nefas obſiſtere;*

Nimirum;

GROTII.

k — *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deûm] Ejuſdem eſt III. Metamorphoſeôn, (verſ. 336.)

— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei feciſſe Deo.

GRONOVII.

24 *Ut alibi*] 2, 1, 3.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus eſt ſine pœnitentia.

26 *Cujuſque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Proverbium, quo quiſque jubetur, alienis rebus omiſſis, ſuas curare.

28 *Regnumque tridentis*] Sævumque tridentem.

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omnia eò pertinent, ut moneamur, poteſtatem ſupremam non debere ſe immiſcere alterius poteſtatis pariter ſupremæ juriſdictioni.

[q] *Lib.* 1. *de Off.* c. 13. [r] *Lib.* 1. c. 43. [s] *Livius lib.* XLII, c. 41. [t] *Vid. vel de Ind.* n. 15.

Nimirum, ut recte explicat [q] Ambroſius: *ne, uſurpata* [30] *aliarum partium ſollicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτόν τινα κολάζειν, [1] *ut in ſuos quiſque animadvertant*, æquum eſſe cenſent Corinthii apud [r] Thucydidem. Et Perſeus in oratione ad Martium, quod in Dolopes feciſſet, negat ſe defenſurum: [s] *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis eſſent.* + Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt ſubditi, adde etiam, + ubi dubia eſt cauſa. [t] + In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio.

[u] *Vid. vel. de Ind.* 2, 2, n. 13.

2. + At non etiam, [31] ſi manifeſta ſit injuria, + ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, [32] + ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis. [u] + Sic in Maxentium, & in Licinium Conſtantinus, [m] + in Perſas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati ſunt, [33] + niſi vim a Chriſtianis religionis nomine arcerent.

3. Immo + etiam ſi daretur, ne in ſumma quidem neceſſitate arma recte a ſubditis ſumi (qua de re dubitare [34] vidimus illos ipſos, quorum inſtitutum fuit regiam poteſtatem defendere) non tamen inde ſequetur, non poſſe pro ipſis ab aliis arma ſumi. + Quoties enim actioni alicui [35] impedimentum ponitur + perſonale, non ex re, toties + quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt, + ſi modo tale ſit negotium, in quo alter alteri prodeſſe poſſit. + Sic pro pupillo, [36] + cujus perſona judicium non capit, litigat tutor, aut alius: + pro abſente etiam [37] ſine mandato defenſor. Impedimentum autem, quod reſiſtere ſubditum prohibet, + non ex cauſa venit, quæ eadem eſt [38] in ſubdito, & in non ſubdito, ſed [39] ex perſonæ qualitate, + quæ in alios non tranſit.

[x] *De Benef.* VII, 19. [y] *Lib.* II. C. XX. § 40. n. 3.

4. Sic Seneca [x] exiſtimat, bello a me peti poſſe qui a mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut [y] diximus, cum de pœnis expoſcendis ageretur: + quæ res

GROTII.

1 *Ut in ſuos quiſque animadvertant*] *Auguſtinus* II. de Libero Arbitrio: *non enim, ut alienum eſt bonitatis, alienis præſtare beneficia, ita juſtitiæ, vindicare in alienos.* (Cap. 1.) Procopius Vandalicorum I. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας ἐπιτίθεσθαι φροντίδας· *quod cuique obtigit imperium, id ut adminiſtret, ac ne alienas curas in ſe trahat, honeſto convenit.* (Cap. 9.)

m *In Perſas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum ſimile habes in rebus Pipini apud *Fredegarium* in fine.

GRONOVII.

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

31 *Si manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro *Car. Scribanii* deſumta, ſcribit *Rivetus* in dialyſi ſect. 8. num. 2. pag. 259.

32 *Ideo præcluſum erit*] Non propter illorum jus in ſuos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injuſtitiæ, quod omnibus bonis commune ſocietatis inter ipſos vinculum dedit.

33 *Niſi vim*] Abſtinerent a perſecutione, & ſuppliciis Chriſtianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipſos*] 1, 4. 8.

35 *Impedimentum perſonale*] Ex perſona, vel conditione certi generis hominum, ut hic ſunt ſubjecti.

36 *Cujus perſona judicium*] Qui non habet perſonam ſtandi in judicio.

37 *Sine mandato defenſor*] Nam *defenſor* proprie, qui pro reo intervenit abſque mandato, in tit. *D. de procur. & defenſ.*

38 *In ſubdito, & non*] Tam enim ſubjecto, quam non ſubjecto poteſt fieri a ſuperiore injuria.

39 *Ex perſonæ*] Ex neceſſitate parendi, & patiendi.

GRO-

res ſæpe cum defenſione (ee) innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus, noviſque hiſtoriis, [40] alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: + ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit, ſi quid a malis uſurpatur. Navigant & piratæ: (ff) ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo, [n] ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia, + illicitas diximus, [z] ita nullum vitæ genus eſt improbius, quam eorum, + qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus *z Silv. in verbo bellum. p. 1. §. 10. circa f.*

Ibi fas, [41] ubi plurima merces.

Quod Plato (gg) ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt, quod Ætolis a Philippo [a] exprobratum legimus: & Arcadibus a (hh) Dionyſio Mileſio his verbis: [42] *ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει, καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων· belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala [43] in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc, modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur: *a Livius, XXXII, 34.*

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος;

Miles, [o] qui vitæ cauſa [44] ſe auctorat neci.

Dion

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum *Similerum* hac de re vide.

o *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea, in quibus vita conſumitur, dixit *Seneca* naturalium V, 18. *Plautus* Bacchidibus, [ibi nil tale, nec alibi, quod ſciam, apud *Plaut.* J. B.]

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. VII. 510, &c.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens, pretioque ſuum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuiſſe, dator pretii quem juſſerit, hoſtem.

GRONOVII.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu diſſimulare propoſitum ſuum, quaſi veniant vindicatum alienas injurias (*Juſtin.* 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etſi ſerviant aviditati ſuæ.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humillorum ſemper mercenaria manus. *Juſtin.* 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei, & pecuniæ faciendæ occaſione.

43 *In fructu ſunt*] Quæſtum præbent.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum, & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, ſat. 7. V. 59. { Verſus Græcus eſt apud STOBÆUM, Serm. LI. p. 358. *Edit. Genev.* Tit. autem LIII. Edit. Auctoris noſtri. *J. B.*]

(ee) Videtur heic, in omnibus Editionibus, excidiſſe vox *ſubditorum*, quam ſeries orationis poſtulat. *J. B.*

(ff) Alludit forte Auctor ad illud QUINCTILIANI: *Non fabricetur Militi gladius: poteſt uti eodem ferro Latro.* Inſt. Orat. Lib. II. Cap. 16. *J. B.*

(gg) Locus, quem in animo habuit Auctor, exſtat *De Legib.* Lib. I. pag. 630. B. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.* ubi equidem Philoſophus alludit ad verſus duos *Tyrtæi*, ſed in quibus Poeta nullo modo loquitur de iis, qui mercede conducti militant. *Plato* tantum de illis loquitur, ſed ita ut ejuſmodi vitæ genus, in ſe ſpectatum, nec vituperet, nec laudet. *J. B.*

(hh) Locum forte reperi apud PHILOSTRATUM, *Vit. Sophiſt.* Lib. I. Cap. 22. ſed qui non ſatis adcuratè refertur, & vertitur. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*

GRO

Digitized by Google

Dion [b] Pruſæenſis: *καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis eſt neceſſarium nobis, aut quid pluris fit, quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod ſuam vendunt necem, [c] + niſi & aliorum ſæpe innocentium venderent, tanto carnifice deteſtabiliores, [p] quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere: ſicut Antiſthenes [d] dicebat, carnifices tyrannis eſſe ſanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. [45] Major Philippus Macedo huic hominum generi, [e] *τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæſtus eſſet*, dicebat, + bellum eſſe pacem, + pacem bellum.

3. + Non eſt inter artificia bellum, immo res eſt tam horrenda, ut eam + niſi ſumma neceſſitas, + aut vera charitas honeſtam efficere nequeat: + quemadmodum ex iis intelligi poteſt, quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis ſunt. Auguſtino judice: [f] *militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.*

X. + Immo & propter ſtipendium, ſi id unice, aut præcipue ſpectetur: cum alioqui ſtipendium accipere + licitum ſit omnino: *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;* ait Paulus [g] apoſtolus: + *quis ſuis impenſis militat?*

b Orat. XVII. pag. 249. D.
c *Bellinus de Re milit.* II, *p. tit.* 2. *n.* 4.
d Apud *Stob. Serm.* 49. pag. 950.
e *Diod. Sic.* XVIII, 10.
f *De verbis Domini, ſecundum Matthæum. citatur cauſa* XXIII. *quæſt.* 1. c. 5. Vide ſupr. l. 2. 10. n. 5.
g 1 *Cor.* X, 7.

GROTII.

p *Quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere*] *Seneca* naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Perſei.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII

Lib. II. Cap. XXV.

AUCTOR hoc, & ſequenti capite cauſas recenſet, ex quibus pro aliis quoque bellum ſuſcipi poteſt: & quidem *primo* agit de bellis ſummarum poteſtatum pro ſuis, quin & pro alienis ſubditis; nec non pro ſociis, & amicis, *c.* 25. *deinde* de bello ſubditorum, ac civium, pro ſuo Principe, vel pro extraneo, *c.* 26.

Regula eſt, bellum pro aliis geri non poſſe, quia bellum ſuſcipitur ad reparandum

Digitized by Google

dum injuriam nobis (non ergo aliis) illatam. Quod latius explicatum eſt ſupra *c.* 20. §. 3.

At juvare, & aſſiſtere poſſumus (& ſi ſocii ſumus, debemus) aliis, quibus injuria facta eſt. Nam tunc noſtra cauſa non eſt, non noſtram vindicamus injuriam, utpote quæ illata nobis non eſt; ſed ſequimur cauſam alterius: & is, qui juvat, faltem eſt inſtrumentum ejus, cui aſſiſtit; totaque actio non eſt juvantis, ſed ejus, qui juvatur. Id vero omni jure licitum eſt, quia is, qui læſus eſt, vel propriis, vel alienis viribus injuriam ſibi illatam vindicare poteſt. Quin & laudabile eſt, oppreſſis aſſiſtere: quod Cyrus in oratione ad milites egregie probat, *apud Xenoph. Cyrop. l.* 1.

Verum hi, qui juvant, & qui juvantur, tum ſunt in eadem cauſa; quia illi participant de injuria, & ſunt ſimul cauſa injuriæ, quam alter patitur: hinc etiam omnes defenſores hujus cauſæ æque hoſtes ſunt alteri, qui injuriam ſibi fieri aſſerit. Sane, Hiſtrici belli cauſa fuit, quod Ætolis auxilium præſtiterunt. *Flor. l.* 2. *c.* 10. Alia exempla vide apud *Liv. l.* 34. *c.* 22. *l.* 30. *c.* 42. *Cæſ. de bell. Gall. l.* 4. *ſ.* 66. *Conſ. inf.* §. 4.

Additio.

„ Grotius ut alii aſſiſtere liceat, requi-
„ rit juſtitiam cauſæ: quod verum omni-
„ no eſt, quia injuria eſt, injuriam al-
„ terius defendere. Adeoque is quoque,
„ qui alterius cauſæ accedit, examinare
„ debet, an is, cui aſſiſtit, jure bellum
„ gerat, an injuria: ſi omnibus rite per-
„ penſis cauſam ejus juſtam judicet, ei
„ aſſiſtere poterit; ſed eventus de juſtitia
„ cauſæ decidet. Excipe ſi ſocius ſimpli-
„ citer alteri auxilia promiſit in caſum exi-
„ ſtentis belli: nam tunc ſibi imputare
„ debet quod in omnes caſus promiſerit;
„ adeoque alterius judicium ſequi tenetur:
„ neque ejus eſt examinare, an juſta ſit
„ cauſa, an injuſta.

Ad §. I.

1 Supra] „ *L.* 1. *c.* 3. §. 21. *n.* 5.
„ *cap.* 5. §. 1. & 2. *Add. l.* 2. *c.* 20.
„ §. 7. *n.* 2. §. 8. *n.* 2. §. 9. *n.* 2. §. 38.
„ §. 40.

Sed & alieni] „ Quod allegatis locis
„ refutavimus, quia injuria nobis illata non
„ eſt. At requirente læſo eum defendere,
„ ejuſque cauſæ accedere poſſumus.

Eadem juſtæ ſunt iis, qui aliis opem ferunt] „ Nam non ſuam, ſed alienam cau-
„ ſam defendunt; injuriam non ſibi, ſed
„ aliis illatam vindicant, non ſuo, ſed
„ aliorum jure: adeoque ejus cauſæ ju-
„ ſtitiam, vel injuſtitiam ſequuntur.

Pro ſubditis] „ Ideo enim populus in 2
„ unum contulit imperium, ut jura totius
„ populi, & ſingulorum, tueatur contra
„ injuriam tum concivium, tum extraneo-
„ rum: neque tunc aliorum tantum cau-
„ ſa eſt, ſed & ipſius principis, qui ut pars
„ reipublicæ præcipua vindicare injuriam
„ ſuo jure poteſt, & ſubditorum jura tue-
„ ri tenetur.

Sive qui familiari, &c.] „ Quod in pri-
„ mævo rerum ſtatu obtinuit, ubi impe-
„ rium penes patres familias fuit, qui
„ proinde jure belli familiæ ſuæ membra
„ tueri debebant: idque exemplo Abraha-
„ mi probatur, qui fratrem armis liberavit.

Sive qui civili ſubſunt imperio] „ Qui
„ pacto in unam civitatem coiverunt, ſe-
„ que unius arbitrio ſubjecerunt.

Sunt enim quaſi pars rectoris] „ Quod
„ late explicavimus ſupra *L.* 1. *c.* 3. §. 7.
„ Add. *c.* 9. §. 8.

Ut ibidem diximus] „ *d. c.* 3. §. 7.

Arma ſumſit is populus] „ Cum quin-
„ que Ammorhæorum reges Gabaonitas tan-
„ quam transfugas bello peterent. *Joſ. c.* 10.
„ *v.* 1. 2. 4. 5.

Pro iis deditis, i. e. factis ſubditis]
„ Factum hoc Romanorum alibi examina-
„ vimus.

Campani] „ *Liv. l.* 7. *c.* 31.

Sanctius, ait, factum omnium ſuorum deditione] „ Adeoque veteri præferendum,
„ quod cum Samnitibus habebant.

Ad §. II.

Obligat *rectores ad bella ſumenda*]
„ Tota res judicio, arbitrio, & pruden-
„ tiæ Principis relinquenda eſt: nam po-
„ pulus omne jus ſuum in Principem tranſ-
„ tulit.

Si id ſine omnium, aut plurium ſubditorum incommodo fieri poteſt] „ Salus pu-

„ blica ſemper præferenda commodis privatorum: at judicium eſt Principis.

Et quo pars eſt major] „ Regula generalis, & naturæ eſt, partem majorem jus habere integri. *l.* 2. *c.* 5. §. 17. & *l.* 3. *c.* 20. §. 4.

Ad §. III.

Quærit Auctor, an ſubditus innocens deſeri, vel dedi debeat, ſi hoſtis eum dedi vult, nec defendi poteſt? Reſp. deſeri poteſt, quin & dedi, 1. quia nemo tenetur ad impoſſibilia; adeoque princeps tenetur deſerere ſubditum, qui defendi non poteſt: 2 ex duobus malis minimum eſt eligendum. *Vid. l.* 2. *c.* 23. §. 2. *n.* 2. Minus autem eſt, deſerere innocentem, quam totam exponere rempublicaui. Neque 3. injuria fit ei, qui deſeritur, quia dum defendi nequit, æque periturus eſt cum civitate. Atque ex hoc principio 4. JCti negant, injuriam fieri ab eo, qui ædes alienas æque ab igne devorandas diruit, *l.* 7. §. 4. *quod met. c.*

Additio.

„ Tres quæſtiones hic diſtinguunt Doctores: 1. an civitas civem deſerere, i. e. permittere hoſti poſſit, ut mittant qui eum auferant? 2. an civis ſe dedere hoſti vel petenti teneatur? 3. an ſi nolit, civitas eum invitum hoſti dedere poſſit?

„ Equidem ſi cives ille *deliquit*, dubium non eſt quin deſeri poſſit, aut ipſe ſe dedere teneatur, aut invitus quoque hoſti tradi poſſit; de quo ſupra *c.* 21. § 4. Sed alia quæſtio eſt ſi civis *innocens* depoſcatur: & hoc caſu variæ exſtant opiniones.

„ Dominicus Sotus negat, 1. civem deſeri poſſe: at 2. putat, eum teneri ſe dedere: non vero 3. invitum cogi poſſe.

„ Vasquius itidem negat, 1. deſeri poſſe: 2. negat quoque, civem dedere ſe teneri: 3. negat quoque, invitum cogi poſſe.

„ Grotius affirmat, 1. civem deſeri poſſe: 2. affirmat, civem dedere ſe teneri, non quidem jure proprie ſic dicto, ſed ex lege charitatis: 3. cogi quoque poſſe a civitate ad faciendum id, quod charitas exigit.

„ Nos dicimus, 1. deſeri civem poſſe: 2. eum teneri ſe dedere etiam jure proprie ſic dicto: indeque 3. dedi quoque invitum poſſe.

„ Vasquii rationes pro negativa hæ ſunt: *I.* Quia cives ideo coëunt in civitatem, eaque lege ſocietatem hanc contrahunt, ut tuti ſint adverſus injurias aliorum; illa igitur fides utrinque data violari non poteſt: violaretur autem ſi deſereretur, aut hoſti dederetur. *Vasq. d. c.* 13. *n.* 2. 3. 13. & 15. *II.* Quia imperium, ejusque finis, conſiſtit in tuendis civibus; non vero defendit qui deſerit, vel qui dedit, *ibid. n.* 16. Addit *III.* civi jus a natura quæſitum eſſe ut in civitate tutus ſit; hoc jus auferre principem nulli civium poſſe. Idque *IV.* probat exemplo eorum, qui metu latronum coëunt in ſocietatem itineris, & ſecuritatis: hi fidem datam violarent, ſi communis utilitatis cauſa unum ſociorum forte divitem poſcentibus latronibus dederent, *ibid. n.* 14 Hinc *V.* concludit, omnibus civibis, & ſociis unum, & commune periculum eſſe debere, *ibid. n.* 3. adeoque aut omnes præl uni inire, aut omnes ſe dedere debere, *ibid. n.* 5. & ridiculum eſſe putare, aliquem pretio capitis reliquorum incolumitatem comparare teneri, *ibid.* Addit *VI.* hoſtem præcipua membra reipublicæ depoſcere poſſe, ut inermem poſtea, tutoribusque deſtitutam civitatem eo tutius deprædaretur; quod Demoſthenes, cujus deditionem Philippus poſtulabat, celebri illa fabula de lupis, & ovibus explicavit, *ibid. n.* 4. & 5.

„ At contrariæ ſententiæ rationes potiores ſunt. Nam 1. civis, qui ſe civitati jungit, ſimul promittit, ſe civitatem, etiam ſuæ ſalutis diſpendio, defenſurum; isque eſt primus finis civitatis, ſalus publica, & tunc privatorum: idque ipſe Auctor fatetur paſſim *l.* 2. *c.* 1. §. 9. *n.* 2. & *c.* 25. §. 3. *n.* 3. Atque ex hoc principio ſtatuit, utilitatem publicam jus dare Principi in bona privatorum *l.* 3. *c.* 20. §. 7. & jus ſubditis quæſitum auferri poſſe ob utilitatem reipublicæ, *l.* 2. *c.* 12. §. 7. §. 14. *c.* 13. §. 20. *n.* 3. & *d. c.* 25. §. 3. *n.* 4. Ut proinde ex ipſa Grotil aſſertione appareat, civem dedere ſe debere non ex

„ ſola

„ ſola charitatis lege, ſed ex vero natu-
„ ræ jure; adeo ut ſi nolit, merito ad
„ illud cogi poſſit. Accedit 2. quod civi
„ nulla fiat injuria, utpote cum ponamus,
„ non ſine diſcrimine totius reipublicæ de-
„ negari deditionem poſſe; ibi igitur æ-
„ que periturus eſt civis. Atque ex hac
„ ratione JCti Romani actionem non dant
„ contra eum, qui diruit ædes alienas æ-
„ que perituras. *Vid. ſupr. c. 2. §. 6.*

„ Sed & 3. civitas defendere civem po-
„ teſt ſi defenſio eſt poſſibilis; ad impoſ-
„ ſibilia enim nemo tenetur.

„ Porro & 4. ipſe Grotius ait, ſi ex
„ duobus malis unum neceſſario eſt eligen-
„ dum, minus malum induere naturam
„ boni. *L. 2. c. 23. §. 2.* Minus autem
„ eſt deſerere innocentem, quam totam
„ exponere rempublicam.

„ Idque 5. omnium gentium conſenſu,
„ & auctoritate probatur: omnes ſalutem
„ publicam privatæ præferunt. Hinc Judæi
„ etſi ex falſa hypotheſi allegabant, expe-
„ dire ut unus homo moriatur pro popu-
„ lo. *Job. 18. 14. Add. Cicer. 3. in Verr.*
„ *n. 89. Liv. 4. 44. l. 6. c. 16. Quinctil.*
„ *decl. 253. Ames. de conſc. l. 5. c. 31. q. 3.*

„ Atque hæc vera ſunt ubi certa per-
„ ſona depoſcitur; ſecus vero ſi in genere
„ quidam ex civibus poſtulantur; uti An-
„ glus Caleto urbe obſeſſa ſex e nobiliori-
„ bus civibus dedi poſtulavit, in quos
„ ad arbitrium procedi poſſit: *Froſſard.*
„ *Hiſt. l. 1. p. m. 37.* Sane, ibi unus præ
„ alio defendere civitatem ſuo diſpendio
„ non tenetur; tali ergo caſu ſorti res
„ committenda eſt. Quanquam plerumque
„ quidam generoſioris animi cives inveni-
„ antur, qui ultro ſe patriæ devovere ſo-
„ lent: quod Caleti quoque factum, &
„ quos ſalvos, & incolumes dimiſit vi-
„ ctor, *d. l. 1.*

1 *Itaque*] „ Quia rector magis toti civita-
„ ti conſulere debet, quam ſingulis.

Si appareat, civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem] „ Adeoque ſi tota
„ civitas periclitaretur.

Hoc videtur agere, ne civis talis temere deſeratur] „ Immo plane deſeri non poſ-
„ ſe, ſtatuit, nec ob commune periculum:
„ & id ſi fiat, putat a perfidia non mul-
„ tum abeſſe, quia unum, & commune
„ periculum inter concives eſſe debet,
„ cum hac de cauſa potiſſimum cives ſe
„ civitati jungant, *Vaſq. l. 1. c. 13. n. 2.*
„ *3. 13 & 25*; idque probat exemplo via-
„ torum, & ſociorum itineris, qui præ-
„ donibus unum e ſociis abſque perfidia
„ dedere nequeunt, *d. c. 13. n. 3.*
„ *& 14.*

Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus] „ Cœpto enim prælio, quod fuit in-
„ ter Pompejum, & Cæſarem, cum equi-
„ tatus Pompejanus terga vertere cœpiſſet,
„ Cæſarque totam vim Pompejani exerci-
„ tus in peditatu Italico conſiſtere animo-
„ advertiſſet, juſſit proclamari, ſalvum
„ fore univerſum Italorum peditatum ſi
„ pugnare deſtitiſſent; quo audito omnes
„ deſtiterunt, &c. quo ſubſecuto reliquæ
„ omnes partes exercitus Pompejani facile
„ fuſæ ſunt.

Quod ille non immerito improbat] „ Mi-
„ les enim nunquam deſerere ducem po-
„ teſt quamdiu ſpes vincendi, vel evaden-
„ di ſupereſt; adeoque hoc exemplum ad
„ caſum propoſitum non pertinet.

An vero etiam in manus hoſtium tradi poſſit civis innocens] „ Merito id affir- 2
„ mamus ex rationibus ante allegatis.

Vaſquius] „ *L. 1. controv. ill. c. 13.*
„ *n. 3. 11. 25.*

Ut perfidia propinqua] „ Quia ſcilicet
„ fidem fallit civitas, quæ civem innocen-
„ tem aut deſerit, aut hoſti tradit, cum
„ ideo in civitatem ſe contulerit ut ab in-
„ juria tutus eſſet.

Sotus] „ Immo Sotus contrarium ſtatuit;
„ ipſe enim Auctor fatetur, Sotum doce-
„ re, civem ſe dedere teneri. *Sot. l. 5. de*
„ *juſt. & jur. q. 1. art. 7.* Si tenetur
„ ſe dedere, neceſſario ſequitur, eum,
„ ſi nolit, cogi poſſe.

Hoc quoque negat Vaſquius] „ Sed ma-
„ le: quia civis quoque utilitatem publi-
„ cam privatæ ſuæ præferre debet.

Quia natura ſocietatis civilis id non poſtulet] „ Ratio hæc fallit: *tum* quia non
„ ſui tantum, ſed magis totius civitatis
„ utilitati conſulere quilibet civis tenetur:
„ *tum* quia æque periturus eſt cum civi-
„ tate: *tum* quia civitas ad impoſſibilia
„ non tenetur; quale eſt ſi defendi abſ-
„ que præſenti periculo civitatis non pot-
„ eſt. At hoc verum tantum eſſe, di-
„ ximus, ubi hoſtis, vel alia gens cer-
„ tum civem dedi jubet; ſecus ſi unum,

Digitized by Google

,, e civibus, vel plures: tunc enim ſorte
,, res dirimenda eſt.

3 *Sed hinc*] ,, Auctor contra Vaſquium
,, aſſerit, civitatem dedere poſſe civem
,, innocentem, non ex jure proprie di-
,, cto, ſed ex charitate, i. e. non ex ju-
,, re naturæ ſociali, ſed ex jure naturæ
,, laxiori. Nos dicimus, 1. non dari jus
,, ſociale; & jus naturæ laxiori ſenſu ſum-
,, tum, prout ab Auctore definitur, nul-
,, lum producere obligationem: adeoque
,, fruſtra quæri, an vi horum jurium de-
,, di poſſit. Sed & 2. probavimus, ta-
,, lem civem, utpote æque periturum,
,, etiam jure proprie ſic dicto dedi poſſe.

Ex jure proprie dicto] ,, Quod jus ſo-
,, ciale Auctor vocat *proleg.* §. 8. *l.* 1.
,, *c.* 1. 5.

At non etiam charitatem pati ut aliter faciat] ,, Quam charitatem refert ad jus
,, naturæ laxius. *Vid. diſſ. proœm. II.* §. 8.

Non juſtitia proprie ſic dicta] ,, Quæ
,, Auctori *ſui*, & *facultatis* nomine venit.
,, *Vid. d. c.* 1. §. 5.

Sed dilectionis officia] ,, Quibus id agi-
,, tur, ut hæc, quæ noſtra ſunt, perfi-
,, ciantur, vel alteri prudenter diſtribuan-
,, tur. *Vid. Diſſ. proœm. II.* §. 8.

Quæ non tantum cum laude præſtantur]
,, Grotius enim diſtinguit inter virtutes,
,, quæ ſunt præſcripta quidem honeſta,
,, ſed non obligantia; quas legis nomine
,, non venire, ait, *Diſſ. proœm. II.* §. 9:
,, & inter virtutes, quæ non tantum cum
,, laude præſtantur, ſed etiam obligant.
,, *ibid.* §. 8.

Sed etiam omitti ſine culpa nequeunt]
,, Adeoque quæ homines quoque obligant,
,, *d.* §. 8. Hanc autem obligationem ſaltem
,, eſſe in agente, ait. Neque aliis jus in-
,, de quæri, *ibid.* §. 10. ſed ſoli Deo,
,, *ibid.* §. 11. cui pœnam olim daturi ſint
,, illi, qui actus tales negligunt. *ibid.* § 10.

Tale autem omnino videtur] ,, Immo
,, civis tenetur ſe dedere ex jure proprie
,, ſic dicto; & ſi omittit, adigi ad id
,, poteſt.

Idem de finibus] ,, Cicero igitur non
,, officio tantum, & charitati id tribuit,
,, ſed juri, & legibus.

4 *Quod ille facere tenetur*] ,, Ex officio
,, charitatis. *Vid. n.* 3.

Cogi quoque poſſit] ,, I. e. invitus
,, dedi.

Sotus] ,, *De juſt. & jur. l.* 5. *q.* 1.
,, *art.* 7.

Exemplo divitis] ,, Vera omnino hæc
,, ratio eſſet ſi ex charitate ſaltem dedere
,, ſe teneretur, i. e. ſi ex legibus per-
,, fectionis, & virtutis ſaltem id facere
,, obligaretur; tunc enim res meri arbi-
,, trii foret. At cum dictum ſit, hanc obli-
,, gationem ex lege, & jure eſſe, omni-
,, no dicimus, cogi quoque civem poſſe.

Aliam eſſe rationem partium inter ſe, aliam ſuperiorum, ubi cum ſibi ſubditis comparantur] ,, Diverſa eſſe quæ civis a
,, cive, & quæ magiſtratus, aut populus
,, a cive poſſunt exigere. *Gron. h.* At
,, ſtatim videbimus, hac diverſitate du-
,, bium non tolli.

Par parem cogere non poteſt niſi ad id, quod ex jure debetur ſtricte dicto] ,, Sæ-
,, pius jam dictum eſt, parem nullum jus
,, habere in parem, & neminem cogi poſ-
,, ſe niſi a ſuperiore, ſolo caſu neceſſa-
,, riæ defenſionis excepto.

Etiam ad alia, quæ virtus qualibet præcipit] ,, Nemo ad ea, quæ virtutis ſunt,
,, cogi poteſt. Immo contradictio eſt, rem
,, arbitrii, & voluntatis meæ eſſe, & ta-
,, men aliquem cogi poſſe ad id facien-
,, dum. Auctor ipſe hoc faſſus eſt *c.* 20.
,, §. 20.

Quia in jure proprio ſuperioris hoc eſt comprehenſum] ,, Immo negamus, Prin-
,, cipis jure comprehendi ut cogere ali-
,, quem ad id, quod virtutis eſt, poſſit,
,, niſi lex accedat.

Qua ſuperior eſt] ,, Explicat hoc Gro-
,, novius: *quatenus de inferioribus in u-*
,, *ſum publicum ſtatuendi poteſtatem habet.*
,, At ſi qua ſuperior circa ea, quæ vir-
,, tutis ſunt, aliquid ſtatuit, dici non
,, poteſt, cives teneri ex ſola charitate;
,, ſed tunc tenentur ex jure proprie ſic
,, dicto.

Cives cogi poſſunt, quod habent, in medium conferre] ,, Male exemplum hoc
,, ad officium charitatis refertur: id enim
,, ſequitur ex jure proprie ſic dicto. Ipſe
,, Auctor fatetur, utilitatem publicam jus
,, dare principi in bona privatorum, *l.* 3.
,, *c.* 20. §. 7 & jus ſubditis quæſitum au-
,, ferri poſſe ob utilitatem publicam. *L.* 2.
,, *c.* 12. §. 7. 8. & 14. & *c.* 3. §. 20. *n.* 3.

Cogi poſſe civem ut id faciat, quod exigit charitas] ,, Cives tum non ex lege
,, charita-

Digitized by Google

,, charitatis, ſed ex jure proprie ſic dicto
,, obligantur ad præferendum commoda pu-
,, blica utilitati privatæ, fatente ipſo Au-
,, ctore, *l* 3. *c.* 20. §. 7. *n* 1.
Ipſe dedendum cenſeret] ,, Quia deden-
,, do civem ſaluti publicæ conſuluiſſet.

A D §. IV.

U T *defendi debeant ſocii*] ,, Qui ea le-
,, ge nobiscom ſocietatem contraxere, ut
,, motua auxilia præſtentur: quale pactum
,, omnino licitum eſſe, initio hojus capi-
,, tis probavimus.
Sive in tutelam ſeſe, & fidem aliorum dederunt] ,, Per inæquale fœdus
Sive mutua auxilia pacti ſunt] ,, Tunc
,, enim ſocii invicem ex pacto tenentur.
Qui non repellit injuriam a ſocio ſi poteſt] ,, Apud Livium duabus maxime re-
,, bus amicitiam violari, traditur: ſi ſo-
,, cios meos pro hoſtibus habeas; & ſi
,, cum hoſtibus te conjungas, *l.* 34. *c.* 32.
,, Exempla vide initio h. c., quibus ad-
,, de *Liv.* 31. *l.* 34. *c.* 22. *l.* 23. *c.* 5.
,, *l.* 30. *c.* 31. *Demoſth. olynth.* 3. *& de*
,, *republ. ord. Thucyd.* 1. *p.* 47. *Xenoph.*
,, *Inſt.* 5. *p.* 127. *Juſt.* 3. 7. *Thuan.* 3.
,, *p.* 61. Nec exſpectandum eſſe ut petan-
,, tur auxilia, ſed ſociales Deos, fidem-
,, que fœderum per ſe id poſcere, tradi-
,, tur apud *Liv. l.* 3. *c.* 18. *Tesm. h.*
Ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit] ,, Hoc jam refutavimus ſopra *c.* 15.
,, §. 13. Socio non competit judicium de
,, juſtitia, ſeu injuſtitia belli, quod a ſo-
,, cio geritur; ſed is ſequi cauſam ſocii
,, debet; & ſufficit, hunc juſtam ſibi
,, cauſam eſſe exiſtimare. Sane, alias hic
,, ſocius omni tempore allegare poſſet, in-
,, juſtam eſſe cauſam, eoque prætextu au-
,, xilia promiſſa denegare.
Diximus a ibi] ,, *L.* 2. *c.* 15. §. 13.
Et hæc eſt cauſa cur Lacedæmonii] ,, Im-
,, mo ſocii accerſebantur non ut de juſti-
,, tia cauſæ conſulerent; de eo enim jam
,, conſtabat, & decretum jam extabat,
,, *fœdifragos, atque injurios eſſe Athenienſes*, Thucyd *l.* 1. *p. m.* 46: ſed ſocio-
,, rum conſilium expetebatur, *num quid*
,, *bellum ſuſcipere expediret, nec ne. ibid.*
Et Romani Græcis] ,, *Vid. Liv. l.* 34.
,, *c.* 22. Græcorum ſententia de bello ideo
,, expetebatur, quia eorum cauſa erat,
,, non Romanorum. Hi enim tanquam ſocii
,, offerebant auxilium adverſus tyrannum
,, Nabidem, qui Achæis abſtulit Argos.
,, Hanc injuriam ſociis illatam iis invitis
,, vindicare Romani non potuerunt.
Ne tunc quidem teneri ſocium, ſi nulla ſpes ſit boni exitus] ,, Immo ſi ſocius,
,, cui auxilia promiſſa ſunt, bonum exi-
,, tum ſperat, ejus judicium ſequi ſocius,
,, & auxilia promiſſa mittere debet: &
,, bene notat Ziglerus *ad h.* §. ſocium o-
,, mni tempore allegare poſſe, nullam eſ-
,, ſe ſpem boni exitus.
Boni enim, non mali cauſa ſocietas contrahitur] ,, Societas contrahitur ad aver-
,, tendum malum, quod auxilio ſocii fieri
,, debet.
Etiam contra alium itidem fœderatum]
,, Senſus eſt, quod defendi ſocius de-
,, beat contra alium ſocium etiam antiquio-
,, rem, ſi injuria ab hoc incipit, & in ſpe-
,, cie cautum non eſt, ne adverſus eum
,, auxilia mittere liceat. *Vid. c.* 15. §. 13.
,, *n.* 1.
,, Nos hanc quæſtionem late examina-
,, vimus allegato loco, & diximus: 1.
,, male diſtingui, an cauſa ſociorum juſta
,, ſit, an non: 2. auxilia potius antiquio-
,, ri præſtari debere: 3. defendi non de-
,, bere ſocium antiquiorem, ſi ſocius po-
,, ſterior nobis ſit ſubditus. *L* 2. *c.* 15.
,, §. 13. *n.* 4. Cujus rei exempla Auctor
,, refert §. 1. *h. c.*
Niſi priori fœdere aliquid ſpecialiter convenerit] ,, Scilicet, ne adverſus eum au-
,, xilia mittere liceat, *d.* §. 13. *n* 1.
Sic Corcyraeos, ſi cauſa eorum juſta erat, Athenienſes defendere potuerunt] ,, Vide
,, orationes & Corcyræorum, & Corinthio-
,, rum apud *Thucyd. l.* 1. *p. m.* 14. *&*
,, *ſeq.* Cæterum, Athenienſes in caſu propo-
,, ſito noluerunt fœdus antiquius rumpere,
,, & Corinthios hoſtes declarare; ſed *ſub-*
,, *ſidiorum ſaltem inivere ſocietatem, ut*
,, *utrique forent alteris auxilio, ſi quis ad-*
,, *verſus Corcyram eat, Athenaſve, aut eo-*
,, *rum ſocios:* quod ſalvo fœdere fieri poſ-
,, ſe rebantur. *d. l. p. m.* 20. (*pag.* 31.
,, *ed. H. St.* 1588.)

A d §. V.

Quæritur, an iis, qui amici ſaltem ſunt, non ſocii, auxilia bello præſtari poſſint? Reſp. Suo jure nec ſociorum, nec amicorum cauſam defendere quis poteſt; iis rogantibus poteſt, & ratione ſociorum tenetur. Neque enim tunc ipſe agere videtur, ſed amicus, cujus cauſam defendit, & cujus jus ſequitur. Cyrus in oratione ad milites ait: *quid pulchrius eſt, quam ſuccurrere amicis.* apud *Xenophont. Cyrop. l. 1.*

Sed tamen amicitiæ ratione debetur ſi facile, & ſine incommodo exhibere poſſet]
„ Adeoque citra pactum, ex ſolo jure,
„ quo cauſæ aliorum accedere, & jus al-
„ terius defendere licet.

Sic pro Lotho] „ Hic fuit pars familiæ;
„ adeoque ex eo quoque capite Abraha-
„ mus bellum licite pro eo ſuſcepit. *Vid.*
„ *ſupr.* §. 1. *n.* 2.

Antiatibus præceperunt Romani] „ An-
„ tiates non erant ſumma poteſtas, ſed
„ Colonia Romana, cui civitas Romana
„ data, *Liv. l.* 8. *c.* 13. & 14. *l.* 36.
„ *c.* 3. *l.* 27. *c.* 40. & jus ſtatutum fuit,
„ *l.* 9 *c.* 20; adeoque Romani hic non
„ auxilia præſtabant Græcis, ſed ſuos ſub-
„ ditos prohibebant, ne ſociis damnum
„ inferrent.

Italorum cognatos] „ Quia Æneas, e
„ Græcorum gente, in Italiam profugit,
„ ibique regnum Italiæ condidit. *Liv. l.* 1.
„ *c.* 1. *ſeq.*

Sed pro amicis bella ſuſceperunt] „ Ut
„ Carthaginenſes pro Tyriis, quos paren-
„ tum loco colebant, *Curt.* 4. 2. Cæ-
„ rites pro Tarquinienſibus, quorum Con-
„ ſanguinei erant. *Liv.* 7. 19. Hinc Ama-
„ zones auxilia petebant a Sagillo rege
„ Scythiæ, quod ex genere Scytharum ori-
„ undi erant. *Juſt.* 2. 4. *Vid. Teſm. b.*

A d §. VI.

Hominum *inter ſe conjunctio*] „ Au-
„ ctor intelligit illam ſocietatem humanam,
„ quam non exiſtere, diximus ad *prol.* §. 8.

Quæ vel ſola ad opem ferendam ſufficit]
„ Sæpius dictum eſt, 1. talem conjunctio-
„ nem univerſalem inter homines non exi-
„ ſtere: 2. ſi exiſteret, eam potius ſua-
„ dere ut neutri aſſiſtamus; quia cum utro-
„ que ſocietate nobis junctus ſit, non uni
„ magis, quam alteri opem ferre licebit.
„ Jus igitur aliis aſſiſtendi non ex illa
„ conjunctione oritur, ſed qoia quilibet
„ vi juris, quod in ſuas actiones habet,
„ inſtrumentum alterius eſſe, eoque cau-
„ ſæ alienæ accedere, eamque ſequi po-
„ teſt.

Homo in adjutorium mutuum generatus eſt] „ Homo hominis cauſa natus eſt,
„ *Sen.* 4. *benef.* 18. *Cic. l.* 1. *off. c.* 7. & 9.
„ & homini propterea, quod homo eſt,
„ benefaciendum, *Senec. ep.* 95. *Sadi Roſ.*
„ *Perſ. c.* 1. *Teſm. b.* Latius hoc explica-
„ vimus ſupra *l.* 1. *c.* 1. §. 3.

A d §. VII.

An *teneatur*] „ Eum enim id facere
„ *poſſe*, præcedenti §. Auctor dixit.

Si manifeſtum ſit periculum, non teneri certum eſt] „ Immo ſimpliciter dicendum
„ eſt, eum non teneri, etſi nullum pe-
„ riculum adſit; quia homo non tenetur
„ homini bene facere: neque alter jus in
„ meas actiones habet. Sane, ipſe Auctor
„ ſupra *c.* 17. §. 8. & *c.* 21. §. 1. do-
„ cuit, injuriam non facere qui cum non
„ teneatur opem ferre, id omittit.

Ut poteſt illud intelligamus cum ſuo commodo] „ Non ergo ſi manifeſtum eſt pe-
„ riculum.

Si oppreſſus niſi morte invaſoris eripi non poteſt] „ Adeoque invaſor in peccato pe-
„ riturus eſſet.

Qui invaſum id aut credet, aut volet malle] „ Ex hujusmodi conjecturis, nullum
„ jus, nedum naturæ ſequitur.

Cum ex parte invaſoris majus ſit periculum damni irreparabilis, & ſempiterni]
„ Quia forte in peccato periturus eſt ſine
„ pœnitentia. *Conf. l.* 2. *c.* 20. §. 12. At
„ ibidem notavimus, invaſorem ipſum cau-
„ ſam eſſe damni illius irreparabilis; ne-
„ que ejus periculum jus invaſo quæſitum
„ auferre poſſe.

A d

Digitized by Google

A D §. VIII.

A N *juſta ſit belli cauſa pro ſubditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria*] Negatur, ſi contra legitimum Principem ſubditi inſurgunt: ſecus ſi contra eum, qui notorie tyrannus eſt, i. e. ſtatum evertit. Camdenus in hiſtoria Eliſabethæ recenſet, eam, cum Belgicæ provinciæ (*p.* 2. *pag.* 267.) ejus opem imploraſſent, diu hæſitaſſe, tandem autem ſævitia Hiſpanorum, & quod ſtatum religionis evertere tentarent, motam, cauſam Belgarum defendiſſe, *p.* 3. *p.* 411: quanquam præterea alias rationes afferat ad an. 1569. & ſeq. ad an. 1585. & paſſim.

Additio.

,, Noſtram ſententiam alibi expoſuimus, ,, *vid. l.* 2. *c.* 4; ubi exemplum Piſanorum examinavimus, quos rex Galliæ ,, Florentinorum imperio exemit.

Ex quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt] ,, Immo ante inſtitutas ſocietates civiles ,, Rectoribus familiæ ſpeciale jus quoddam ,, in ſuos quæſitum fuit ab ipſa natura. ,, At poſtquam ſingulæ familiæ in unam ,, civitatem coaluerunt, rectoribus civitatis jus ſpeciale imperii quæſitum eſt in ,, illas familias ex pacto.

Speciale quoddam jus in ſuos quæſitum] ,, Familiæ enim (i. e. populus) omne ,, ſuum jus imperii, quod ante habuerunt, ,, in rectorem civitatis tranſtulerunt. Cum ,, ergo ipſi populo nullum judicium in rectorem, ejusque actiones competat, nedum extraneis tale arbitrium concedi poteſt. Regina Scotiæ regerit Eliſabethæ, ,, *ſuos ſubditos ſuo ſibi relinquat judicio; cum ipſa in cauſis ſubditorum Anglorum minime ſe intermiſceat. Camd. Lib.* 1. ,, *p.* 94. Et Batavis, qui ſe imperio Hiſpanorum eximere tentabant, ac Eliſabethæ imperium offerebant, reſponſum ,, datum fuit, *nihil ſibi antiquius, quam fidem cum honore conjunctam, & Principe dignam tueri; nedum ſibi conſtare, quomodo ſalvo honore, & conſcientia integra poſſet provincias illas oblatas in protectionem, multo minus in poſſeſſionem accipere: cæterum, apud Hiſpanum ſedulo acturum ut pax feliciter convaleſceret.* Camd. *p.* 2. *p.* 267. *Teſm. b.*

Judiciorum ſummam poteſtatem] ,, Vide ,, ſupra *l.* 1. *c.* 3. §. 6.

Legum, & magiſtratuum creandorum jus] ,, *Vid. d. c.* 3. §. 6.

Huic nefas obſiſtere] ,, Argumentum Auctoris hoc eſt, Deos in Deorum actus ,, non inquirere; ergo nec Principem in ,, alterius principis jura involare debere.

Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt ſubditi] ,, Adeoque ubi Princeps agit intra fines juſtæ punitionis, ,, & ubi ſubditi injuria conqueruntur.

Ubi dubia cauſa eſt] ,, An ſcil. jure, an ,, injuria ſubditos caſtigaverit: quia judicium extraneis regibus nullum competit.

In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio] ,, Ut arbitrium ſit Principis, delicta ſubditorum caſtigare.

At non etiam ſi manifeſta ſit injuria] ,, Si tyrannus promiſcue in totum populum ſævit, omnino deſinit eſſe princeps. ,, At ſi privatæ ſunt injuriæ, ideo non ,, amittit imperium.

Si quis Buſiris, Phalaris, &c.] ,, De ,, quibus vide ſupra *l.* 2. *c.* 20. §. 40. *n.* 2.

Ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis] ,, Ut hoc rite intelligatur, notandum eſt, ,, Auctorem jus puniendi delicta cuique ,, privato permittere, inprimis ſi quid ,, contra naturam, aut ſocietatem humanam committitur. *L.* 2. *c.* 20. §. 40. & ,, §. 46. *n.* 4. Atque hoc adeo verum eſſe, ,, ait, ut inſtitutis quoque civitatibus reſervatum hoc jus fuerit ſocietati humanæ, ,, ſingulisque ejus membris. Hinc concludit, quamlibet civitatem delicta in ſocietatem humanam etiam in alieno territorio commiſſa ſuo jure vindicare, neque Principem id impedire poſſe. *l.* 2. ,, *c.* 21. §. 3. Atque ex eodem principio ,, infert, ſubditos, qui iniqua patiuntur ,, notoria, defendi contra Principem a quocunque poſſe, quia non præcluſum eſt jus ,, ſocietatis humanæ. Quæ omnia refutavimus allegatis locis.

Sic in Maxentium, & Licinium Conſtantinus] ,, Rationes pro Conſtantino allegavimus alias, quam quæ a jure humanæ ſocietatis deſumuntur ſupra *l.* 2. ,, *c.* 20. §. 49. *n.* 2.

In Perſas alii Romanorum Imperatores] ,, Auctor allegavit in hunc finem Me,, nandrum protectorem ſupra *l.* 2. *c.* 20. ,, §. 49. *n.* 2.

Niſi

Digitized by Google

Niſi vim a Chriſtianis religionis nomine
arcerent] „ Simile exemplum in Eliſabe-
„ tha allegavimus in præcedentibus.
3 *Etiamſi daretur , ne in ſumma quidem*
neceſſitate arma recte a ſubditis ſumi , &c.
non tamen ſequetur] „ Immo hoc neceſ-
„ ſario ſequitur : ſi enim ſubditi jus non
„ habent reſiſtendi principi , nec per alios
„ id efficere poterunt.
Quoties enim actioni alicui ponitur impedi-
mentum perſonale] „ Auctor rationem af-
„ fert , cur quis pro ſubditis alienis , de
„ injuria principis querentibus , arma ſu-
„ mere poſſit ; quia defectus (qui ratio-
„ ne ſubditorum perſonalis eſt) ceſſat in
„ extraneis , qui nullo juris vinculo eidem
„ principi obligantur. His ergo nihil ob-
„ ſtare , ait , quo minus jus aliorum ſub-
1 „ ditorum defendere poſſint. At fallit hæc
„ ratio ; ſi enim ſubditi jus non habent
„ reſiſtendi , nec alii eorum nomine reſi-
„ ſtere poterunt.
„ Equidem exemplo tutoris , & defen-
„ ſoris , Auctor theſin ſuam probare vult ;
„ at pupilli , & abſentes , verum jus ſeſe
„ defendendi habent : cum vero ipſi pro-
„ pter ætatem , aut abſentiam ſe defendere
„ non poſſint , non tantum alii concives
„ poſſunt defenſionem eorum ſuſcipere ,
„ ſed etiam tenentur.
Perſonale , non ex re] „ Atqui juxta
„ principia eorum , qui nunquam jus re-
„ ſiſtendi ſubditis concedunt , quod ponit
„ Auctor , impedimentum eſt in ipſa re ,
„ & cauſa ; jus nimirum reſiſtendi deficit :
„ hoc ergo nec per alios exerceri poteſt.
Quod uni non licet , alteri pro eodem fa-
cere poteſt] „ Si uni non licet *ob defectum ju-*
„ *ris* , nec alii ejus nomine id licere poteſt.
Si modo tale ſit negotium , in quo alter
alteri prodeſſe poteſt] „ Si alter jus non
„ habet , nec hoc prætextu alius ei pro-
„ deſſe poteſt.
Sic pro pupillo , &c. litigat tutor]
„ At pupillus jus habet , quod tutor de-
„ fendit.
Cujus perſona judicium non capit] „ I. e.
„ qui propter ætatem ſe ipſum defendere
„ nequit. At id non impedit , quo minus ve-
„ rum jus habeat , quod deficit in ſubdi-
„ tis. Confer ea , quæ diximus *l.* 2.
„ *c.* 3. §. 6.
Pro abſente etiam ſine mandato defenſor]
„ At hic abſens jus habet ſe defendendi
„ quod concives non tantum ſuſcipere no-
„ mine abſentis poſſunt , ſed & tenentur.
Non ex cauſa venit , quæ eadem eſt in
ſubdito , & non ſubdito] „ Nec hoc diſ-
„ fitemur. *Subditus* enim impeditur , quia
„ omne jus ſuum in principem contulit ;
„ quæ ratio in *non ſubditis* ceſſat. Adeo-
„ que verum eſt , impedimentum , quod
„ *ſubditum* reſiſtere prohibet , non obti-
„ nere in *non ſubdito*. At hic ex alia
„ cauſa impeditur quo minus ſe immiſce-
„ re alienis litibus poſſit ; quia ſcil. judex
„ non eſt inter principem extraneum , ejuſ-
„ que ſubditos : adeoque *ſuo jure* arma
„ capere nequit ; ſed nec *jure populi* age-
„ re poterit , quia ex poſitione Grotii po-
„ pulus jus reſiſtendi non habet. *Conf.*
„ *not. ſeq.*
Quæ in alios non tranſit] „ Verum eſt ,
„ neceſſitatem parendi ad *non ſubditos* non
„ pertinere ; ſed id non quæritur : hoc
„ potius quæritur , *an jus , quod ſubditi*
„ *non habent , ab aliis non ſubditis de-*
„ *fendi poſſit ?* quod merito negatur. Cum
„ enim ſubditi jus non habeant reſiſtendi ,
„ neque ipſi , neque per alios ſe defende-
„ re poterunt.
Quæ res ſæpe cum defenſione innocentium 4
conjuncta eſt] „ Et quam licitam eſſe ,
„ Auctor ſtatuit *l.* 2. *c.* 20. §. 40.
Sed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit] „ Jus
„ unius ob alterius injuriam tolli nequit :
„ abuſus non tollit uſum. Equidem regu-
„ la vera eſt ; at male hic applicatur ,
„ ubi ex poſitione Auctoris ſubditi jus ſe
„ defendendi non habent , adeoque nec
„ per alios id exercere poſſunt.

AD §. IX.

ILLICITAS *diximus*] „ Quia non 1
„ niſi cum eis , qui juſtam cauſam habent ,
„ id licere , ſtatuit *ſupra* §. 4. & *l.* 2.
„ *c.* 15. §. 13.
Qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti
militant] „ Non video quid in milite con-
„ ductitio adeo improbandum obveniat.
„ Miles talis fit ſubditus , adeoque qua
„ talis judicium ſui principis ſequi tenetur.
„ Sane , is de juſtitia cauſæ arbitrari ne-
„ quit , cum Arcana conſilii ei cognita
„ non ſint , & rationes ſæpius occurrant ,
„ quæ tuto allegari non poſſunt. Cæterum
„ mi-

„ milites jus in ſuas operas habent, eas-
„ que cui volunt locare poſſunt, inprimis
„ pro jure alterius defendendo, contra in-
„ juriam, quam is ſibi factam contendit.
2 *Niſi & aliorum ſæpe innocentium vende-
rent*] „ Invitos ad militiam trahendo,
„ aliisque pro pretio relinquendo.
Bellum eſſe pacem] „ Quia queſtum ex
„ militia caperent.
Pacem bellum] „ Quod quæſtum illum
„ facerent ſanguine, & nece aliorum.
3 *Non eſt inter artificia bellum*] „ Quæ
„ addiſcere homines vitæ tranſigendæ cau-
„ ſa ſolent.
Niſi ſumma neceſſitas] „ Si nimirum ali-
„ ter jus meum reparare non poſſum.
Aut vera charitas] „ Si ſocius, ami-
„ cus meus, &c. jus ſuum aliter reparare
„ non poteſt.
Quemadmodum ex iis intelligi poteſt, &c.] „ Ubi nec ob cauſas juſtas temere
„ ſuſcipiendum eſſe bellum, ob bellorum
„ mala, ſtatuit. *Vid. l.* 2. *c.* 24. §. 1. 8.
„ 9. 10.
Sed propter prædam] „ At nos ſuppo-
„ nimus caſum, ubi quis non animo præ-
„ dandi, ſed jus alterius defendendi, ope-
„ ram alii locat. Etſi forte id prætum ſit,
„ ut præda loco mercedis cedat. *Conf.*
„ *l.* 3. *c.* 6. §. 17. *n.* 1.

A D §. X.

I M M O *& propter ſtipendium*] „ Co-
„ hærent hæc cum verbis finalibus §. *præ-
„ ced.* ubi Auguſtinus *propter prædam mi-
„ litare* peccatum eſſe dixit. Auctor hæc
„ extendit etiam ad eos, qui propter ſti-
„ pendium unice, aut præcipue militant.
„ Quod verum non eſſe, in §. præce-
„ denti vidimus.
Licitum ſit omnino] „ Quia nemo gratis
„ alii aſſiſtere, vel operam ſuam locare
„ tenetur. Ipſe Servator milites, qui in-
„ terrogabant cum quid facere ut ſalven-
„ tur debeant, non hortatur ut deſinant
„ pro ſtipendio militare, ſed ut contenti
„ ſint ſtipendiis. *Luc.* 3. 14.
Quis ſuis impenſis militat] „ Chaldæos
„ pro ſtipendiis aliis gentibus militaſſe,
„ auctor eſt *Xenophon Inſt.* 3. hodieque
„ Helvetii ſubditorum ſuorum operam in
„ bellis aliis locare ſolent.

C A P U T XXVI.

De Cauſis juſtis ut bellum geratur ab his, qui ſub alieno imperio ſunt.

I. *Qui dicantur eſſe ſub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum ſi ad delibera-
tionem adhibeantur, aut liberam
electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipſis, & cauſam belli in-
juſtam credant, non militandum.*
IV. *Quid ſi dubitent?*
V. *Pietatis eſſe, hac in re dubitantibus
ſubditis parcere, ſub onere tributi
extraordinarii.*
VI. *Quando ſubditorum arma juſta ſint
in bello injuſto.*

\+ I. EGimus de his, + qui ſunt ſui juris: + ſunt alii in conditione parendi poſiti, + ut filii familiarum, ſervi, + ſubditi, + etiam cives ſinguli, + ſi [1] cum civitatis ſuæ corpore comparentur.

II. + Hi vero [a] + ſi aut ad deliberationem adhibentur, + aut libera ipſis optio datur militandi, aut quieſcendi, + eaſdem regulas ſequi debent, quas illi, qui ſuopte arbitrio pro ſe, aut aliis bella ſuſcipiunt.

III. 1.

a *Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp.* 31. *n.* 10.

G R O N O V I I.
1 *Cum civitatis ſuæ*] Univerſo populo, aut majore parte populi.

b Vid. de Jure belli n. 21.
c Act. V, 29.
d Apud Euſeb. H. Eccl. IV, 15.
e Eph. VI, 1.
f Tom. IX. p.237. C.
g Eph. VI, 8.
h De Idol. c. 15.

III. 1. + At ſi [2] edicitur ipſis ut militent, + quod fieri ſolet, [b] ſi quidem conſtat, ipſis injuſtam eſſe belli cauſam, + abſtinere omnino debent. + Deo potius obediendum, quam hominibus, non [c] Apoſtoli tantum dixerunt, [a] ſed & Socrates: & apud magiſtros [b] Hebræorum exſtat ſententia indicans, regi contra Dei legem quid præcipienti prorſus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum [d] exſtat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· *didicimus imperiis, ac poteſtatibus a Deo ordinatis exhibere honorem, quem par eſt, quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus: [e] *filii*, inquit, *obedite parentibus* [c] *in Domino; id enim æquum eſt.* Ad quem locum [f] Hieronymus: *peccatum filiorum eſt, non obedire parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum, adjunxit, in Domino.* Et [d] de ſervis addit: *cum* [3] *Dominus carnis a Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis, & parentibus eſſe ſubjecti, quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille Apoſtolus dixerat, [g] ſui quemque operis mercedem reportaturum, ſive liberum, ſive ſervum. Tertullianus vero: [h] *ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundum Apoſtoli præceptum,* [c] *ſubditos magiſtratibus, principibus, & poteſtatibus:*

GROTII.

a *Sed & Socrates*] *Plato* id nos docet in ipſius apologia. (pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.

Nam juſſa non hæc Jupiter dederat mihi. [Apud *Philoſtratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*]

b *Hebræorum exſtat ſententia*] Quam & *Joſephus* eis tribuit antiquæ hiſtoriæ XVII. (Cap. VII. §. 3. *diviſion. Hudſon.*) θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τὸν τῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετηρῆσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύοντι καὶ διδαχῇ τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. *nihil vero mirum, ſi ſervatu digniora credimus juſſis tuis ea, quæ Moſes Deo ſuggerente, ac docente, ſcripta reliquit.* Adde Rabbinum *Tanchumum*, citante *Druſio* ad locum Actorum.

c *In Domino*] *Chryſoſtomus* hoc *in Domino* ſic explicat: τουτέστιν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ· *id eſt, in quibus Deum offenſurus non es.* Idem ad patrem infidelem: (Tom. VI. pag. 181. *Edit. Savil.*) οὐ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται· *non enim exigua nobis merces propoſita eſt, ſi honorem exhibeamus parentibus, ſed ut dominos eos habere jubemur, verbiſque, & rebus obſequium ipſis præſtare, extra, quam ſi pietas lædenda eſt.* Sic accipe illud *Hieronymi*, *per calcatum perge patrem*, (Epiſt. I. ad *Heliodorum*, Tom. I. pag. 1. *Ed. Baſil.*) declamatorie dictum, ſumtumque a *Latrone* declamatore apud *Senecam*, (Controverſ. VIII. p. 142. *Edit. Gronov. major.*) & quæ apud *Ambroſium* de Virginitate, & apud *Auguſtinum* epiſt. XXXVIII. ad Lætum, & canone IV, Arabicæ interpretationis *concilii Niceni* 1.

d *De ſervis*] *Chryſoſtomus*, 1 Cor. VII, 24. καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δούλῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι. καὶ μέχρι ποῦ δεῖ φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν· *Sunt & ſervis limites ſui a Deo præſcripti, & quouſque eos ſervare oporteat & hoc præceptum eſt, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum, quæ Deo improbantur, ſequi, & obſequi oportet, non ultra.* (Tom. III. pag. 362.) De matrefamilias *Clemens Alexandrinus*: πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζηται· *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem, ſalutemque momentum habere.* (Stromat. Lib. IV. Cap. 19. pag. 620. *Edit. Oxon.*)

GRONOVII.

2 *Edicitur ipſis*] Si non habent partes conſiliorum, ſed tantum ad delectum citantur, ut ſacramentum dicunt.

3 *Dominus carnis*] Magiſtratus, aut præfectus, aut conductor, aliquid repugnans Dei præceptis.

GROTII.

e *Subditos magiſtratibus*] Exempla illuſtria & pœnæ,

Digitized by Google

teſtatibus : ſed [4] *intra limites diſciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr : *idcirco* [5] *Romanas leges contemnimus , ut juſſa divina ſervemus.* Apud Euripidem [i] dicenti Creonti : *i Phœniſſis*, verſ. 1642.

Nonne exequi mandata fas ipſum jubet ?

Reſpondet Antigone :

Non imperata jure nec jus exſequi.

Muſonius ita [k] ait : *ſi quis aut patri* [f] *aut magiſtratui , aut domino turpia , aut iniqua factu imperanti non paret , is nec inobediens eſt , nec injuriam facit , nec peccat.* *k Stob. tit. 77. Si ber. parent. honorand.*

2. Gellius [l] negat , probam eſſe ſententiam , omnia eſſe , quæ pater juſſerit , parendum. *Quid enim* , ait , *ſi proditionem patriæ , ſi matris necem , ſi alia quædam imperarit turpia , aut impia ? Media igitur ſententia optima , atque tutiſſima viſa eſt , quædam eſſe parendum , quædam non obſequendum.* [g] Seneca pater : *non omnibus imperiis parendum eſt.* [h] Quinctilianus [m] : *non omnia neceſſe eſt facere liberis , quæcunque patres imperant. Multa ſunt , quæ fieri non poſſunt. Si imperes filio ut ſententiam dicat* [6] *contra , quam exiſtimet : ſi teſtimonium jubeas dici ejus rei , quam ignoret : ſi ſententiam in ſenatu : ſi capitolium me incendere jubeas ,* [7] *arcem occupare , licet dicere : Hæc ſunt , quæ fieri non oportet.* Seneca [n] : *non aut nos omnia jubere poſſumus , aut in omnia ſervi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient : nulli ſceleri manus commodabunt.* Sopater : ἔδει , φησὶ , πεισθῆναι τῷ πατρί εἰ μεν κατὰ νόμυς , καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον , οὐκ εὔλογον· *patri* , inquit , *parendum eſt. Si quidem intra jura , recte : ſin ultra honeſtum , non convenit.* [i] Irriſus olim Stratocles , [o] qui legem Athenis rogaverat , ut quicquid Demetrio regi placuiſſet , id in Deos pium , & inter homines juſtum eſſet. Plinius [p] alicubi *l L. II , c. 7.* *m Decl. 271.* *n De Beneſic. III , 20.* *o Plutarch. in Demetr. p. 899 , 900.* *p Lib. III. Epiſt. 9.*

pœnæ , & laudis , vide I *Sam.* XXII , 18. 19. I *Reg.* XVIII , 4. 13. II *Reg.* I , 10. 12. 14. Apud Chriſtianos Manuel , & Georgius detrectarunt miniſterium occidendæ Auguſtæ. *Nicetas* Alexio Manuelis filio. (*Cap.* 16.)

f *Aut magiſtratui*] In paganis hominibus duo ſunt nobilia exempla eorum , qui principibus ad inhoneſta obſecuti non ſunt , Papiniani ſatis celebratum , & alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit eſſe , qui Imperatori obſecuti eſſent ad necem ſenatoris. Vide *Xiphilinum* , (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I , controverſia 1.

h *Quinctilianus*] Idem alibi : *non omnia præſtanda etiam parentibus. Aliaquin nihil eſt perniciosius acceptis beneficiis : ſi in omnem nos obligant ſervitutem.* (Declamat. 333.)

i *Irriſus olim Stratocles*] Talis erat ſyngrapha illa , quam a Baſilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat : ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράξεσθαι ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ , κἂν εἴησαν παραθέσμια , κἀκεῖνα πάλιν ἀποφυγεῖν , ὁπόσα οὐχ ἥδοιεν Ἀνδρόνικον· *illa in pontificio ſe facturum , quæ grata Andronico eſſent , quamvis plane nefaria : contra defugiturum ſe ea , quæ Andronico non placerent.* [*Nicetas* , Alex. Cap. 14.]

GRONOVII.

4 *Intra limites diſciplinæ*] Non contra , aut ultra officia Chriſtianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quaſvis , ſed de immolando diis , & abſtinendo a ſacris Chriſtianorum.

6 *Contra , quam exiſtimet*] Secus , atque apud animum ſuum perſuaſus eſt.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ cauſa. *Juſtin.* 16 , 4.

Digitized by Google

cubi [8] elaboratum a ſe, ait, ut conſtaret, k [9] + miniſterium crimen eſſe.

3. Ipſa jura civilia, + quæ peccatis excuſabilibus facile veniam præbent, + favent quidem his, qui parere neceſſe habent, + ſed non in omnibus. + Excipiunt enim q ea, quæ atrocitatem habent facinoris, vel ſceleris, + quæ ſua ſponte ſcelerata, ac nefaria ſunt, ut loquitur r Tullius, maleficia, quæ [10] ſponte, & [11] + non diſputatione juriſconſultorum, ſed [12] naturali interpretatione fugienda ſunt, ut Aſconius s interpretatur.

q L. Aliο, 157. D. de R. J.
r In Verr. 3. 42.
s In hunc loc.

4. Narratum Hecatæo Joſephus t memorat, Judæos, qui Alexandro Macedoni militabant, + neque verberibus, neque contumeliis ullis adigi potuiſſe, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, inſtaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius noſtri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, + de qua [13] ſupra egimus, & in Juliani militibus, de quibus ſic Ambroſius: *Julianus Imperator quamvis eſſet apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei:* l *cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos, tunc* [14] *agnoſcebant Imperatorem cœli.* Sic & [15] ſpiculatores, legimus, ad Chriſtum converſos mori potius elegiſſe, + quam edictis, & judiciis in Chriſtianos manum commodarent.

t Lib. 1. contr. Apion. Cap. 22. pag. 456. Ed. Hudſ. Lugd. Bat.

u Vict. de Jure belli n. 23. 5. Tantundem erit u + ſi quis falſo (aa) perſuaſus ſit, quod imperatur, injuſtum eſſe. Nam huic + tantiſper ea res pro illicita eſt, quamdiu eam opinionem non poteſt deponere: ut ex [16] ſupra tractatis apparet.

IV. 1.

GROTII.

k *Miniſterium crimen eſſe*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obſequitur excuſatur.* (Cap. 40.) & de Reſurrectione carnis: *cum humana cenſura eo perfectior habeatur, quo etiam miniſtros facti cujuſque depoſcit, nec parcens, aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ, aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. I, c. IV. n. 14.

l *Cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos*] Non enim ab omni vi in Chriſtianos abſtinuit Julianus, tunc maxime, ubi colorem aliquem nactus ſibi videbatur. *Julianus Chriſtiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* ſcripto ad Nepotianum. [Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Baſil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ perſecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Auguſtinus* de Civitate Dei, libro XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti, & ſociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullenſem, & Grandenſem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuſcripto Peireſiano. (P. 842.) *Auguſtinus* epiſtola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano cauſa XI, quæſt. III. *Julianus exſtitit infidelis Imperator. nonne exſtitit apoſtata iniquus, & idololatra? milites Chriſtiani ſervierunt Imperatori infideli; ubi veniebant ad cauſam Chriſti non agnoſcebant niſi illum, qui in cœlo erat; quando volebat ut idola colerent, & thurificarent, præponebant illi Deum.* (Laudatus locus jam ſupra *Lib.* I. *Cap.* 11. §. 10. num. 11. ubi vid. not.)

GRONOVII.

8 *Elaboratum*] Diſputatum, & probatum argumentis.

9 *Miniſterium*] Etiam qui flagiti, aut ſceleris ſciens miniſter eſt, teneri, non tantum imperantem.

10 *Sua ſponte*] Per ſe, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non diſputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquiſitionem, & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Senſu communi ſatis judicante.

13 *Supra egimus*] 1, 2. extremo. & 4, 8.

14 *Agnoſcebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Spiculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium ſententiarum in milites, aut honeſtiores togatos pro carnifice: ut ſub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

(aa) Vocem illam *falſo* addidi, quam ſententia manifeſto poſtulat, etſi in omnibus Editionibus deeſt. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

IV. 1. Quod ſi dubitet, res licita ſit, necne, eritne quieſcendum, an parendum? + Parendum plerique cenſent: nec obſtare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia [17] + qui contemplative dubitat, poteſt activo judicio non dubitare: + credere enim poteſt, in re dubia obſequendum ſuperiori. Et ſane, + quin hæc diſtinctio judicii duplicis + in multis actionibus locum habeat, negari non poteſt. Jura civilia, + non Romanorum tantum, + ſed & aliarum gentium, + in tali circumſtantia non modo [m] impunitatem concedunt obedientibus, + ſed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, [x] ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe eſt. + Neceſſitas poteſtatis excuſat, & ſimilia.

2. Ipſe Ariſtoteles Nicomachiorum [y] quinto, his, qui injuſtum quidem aliquid faciunt, [18] non autem injuſte, + annumerat famulum domini imperantis: + injuſte autem eum, ait, agere, a quo actionis principium eſt; nimirum, + quia [19] in famulo vis deliberatrix plena non eſt, ut indicat proverbium:

Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.

Dimidia virtute caret ſervire coactus.

Et ſimile: (bb)

Ἥμισυ γάρ τε νόυ ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλησι.

Tollitur

x L. Is damnum, 169. De Reg. Jur. l. liber homo 37. D. ad l. Aquil. l. non videtur, 167. §. qui juſſ. 1. de R. Jur. Paul. l. v, ſen. tit. 22. §. 1. Leges Longobar. lib. 1, tit. 26. de termino effoſſo. Leges Wiſigoth. Lib. II, tit. 11. c. 2. Lib. VIII. tit. 1. c. 1. 3. 4. Libro VII, tit. IV. c. 1.

y Cap. 12.

G R O T I I.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chryſoſtomus* de Providentia III. πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν· τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γενομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον ἑλκύσαι τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης, καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου· *multi ſæpe magiſtratuum ob injuſtas cædes accuſati pœnas dederunt. At carnifices, qui cædi miniſterium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, immo de iis ne quæſierit quidem. excuſat enim eos neceſſitas ex dignitate jubentis, & ex parentis timore.* (Tom. VI. pag. 870. *Ed. Savil.*) Ex Celſo Ulpianus, *ſervum*, ait, *nihil deliquiſſe, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obſequitur imperio patris, vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius*. *Seneca: In volente neceſſitas non eſt.* (Epiſt. 61.) Adde *legem Longobardicam* lib. I, tit. IV, c. 11. Mithridates libertos Attilii, conſcios cædis in ſe cogitatæ, impunitos dimiſit, & ejus, qui a ſe defecerat, filios. (Immo *filii amicos*. Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.) *Appianus* Mithridatico. Abſolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

G R O N O V I I.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an juſtum ſit factum, poteſt non dubitare, quin juſtum ſit, ut ipſe faciat.

18 *Non autem injuſte*] Ita ut in ipſos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præſumuntur ita educati, ut conſilium in illis, aut ſummi officii ſcientia ſit.

(bb) Verſus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipſo fonte, ſed quales leguntur apud P L A T O N E M, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipſe Poeta ita habet in Editionibus noſtris:

Ἥμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.

Odyſſ. Lib. XVII. verſ. 322, 323. Præcedentem autem verſum hauſit Auctor è L O N G I N O, *De Sublim.* Sect. 43. niſi quod ibi legitur ἀποαίνυται. Rhetor etiam illum profert, tanquam ex *Homero*. *J. B.*

Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Jove, ſervilem voluit quos ducere vitam.

z L. Quod omn. Prob. ſit liber, p. 871. D.

Et illud, quo Philo z utitur:

Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.

a Ann. VI, 8. b Ibid. III, 17.

Servi tua eſt fortuna: n 20 + *ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: a *principi* 21 *ſummum rerum judicium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Narrat idem b ſcriptor, Piſonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: 22 *patris quippe juſſa nec potuiſſe filium detrectare.* o Seneca: *ſervus herilis* 23 *imperii non cenſor eſt, ſed miniſter.*

c Lib. XXII, c. 75. cont. Fauſtum. d De Civ. Dei lib. 1, c. 26. e Sil. in verbo bellum 1, n. 9. concl. 4. Caſt. in l. V. D. de Juſtit. Soto l. v, q. 1. art. 7. & q. 3. art. 3. Vict. de Jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat. part. 11, §. 10.

3. Et + ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit c Auguſtinus. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus, ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare,* 24 *ſi civicæ pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit, certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* + Et alibi: d *Miles cum obediens poteſtati, ſub qua legitime conſtitutus eſt, hominem occidit,* p *nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii: immo niſi fecerit, reus eſt imperii deſerti, atque contemti;* + *quod ſi* 25 *ſua ſponte, atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque* 26 *unde punitur ſi fecerit injuſſus, inde puniretur ſi non fecerit juſſus.* e Atque hinc paſſim recepta eſt ſententia, + ſubditos quod attinet, dari 27 bellum utrimque juſtum, id eſt injuſtitia vacans; quò illud pertinet: (cc)

Quis juſtius induat arma,
Scire nefas.

4. + Non

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themiſtius oratione IX, principes rationi eſſe dicit ſimiles, milites iræ. (*Pag.* 197. *Edit. Petav.* 1618. ubi illud quaſi ex *Platone* profert.)

o *Seneca*] De controverſiis III, 9.

p *Nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii*] Idem *Auguſtinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium eſt, hominem occidere, poteſt aliquando accidere ſine peccato; nam & miles hoſtem, & judex, vel miniſter ejus nocentem, & cui forte invito, atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: ſed nec etiam homicidæ iſti appellari ſolent.* Retulit Gratianus in cauſa XXIII. quæſtionem V. (Ex Cap. 4. dict. Lib.)

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum eſt facere, quod juberis; non inquirere, quæ ſit cauſa, vel ratio faciendi. (Vertendum potius: *Tibi non licet loqui*: ut putabat Eruditiſſimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, ſi tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] l. 1, 4. 2. n. 4.

22 *Patris quippe juſſa*] Puta interceſſiſſe.

23 *Imperii non cenſor eſt*] Arbiter, ut id poſſit probare, vel improbare.

24 *Si civicæ pacis*] Parens ei, cui eum Deus, & publica ſocietas ſubjecit, & obtemperare voluit.

25 *Sua ſponte, atque auctoritate*] Proprio motu, & inſtinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrimque juſtum*] Quod in bello ab utraque parte durum, & ſævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Verſus LUCANI, *Pharſal.* Lib. I. verſ. 126, 127. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

4. + Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et [f] + Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, [q] contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione, quam ille adfert, + ſed hac, quæ magis urget, quod [28] qui dubitat contemplative, debeat judicio activo + eligere partem tutiorem. Eſt autem (dd) pars tutior, abſtinere bello. Laudantur + Eſſeni, quod inter alia jurarent [g] *μὴ βλάψειν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος· non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem*: + imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teſte, [h] bello abſtinebant, cauſa addita, quia *Φόνων* [29] *χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, bellum cædes ſubminiſtrat, atque imperat.*

f Adr. Quæſtione quodl. 11.
g Joſeph. Bell. Jud. Lib. 11. Cap. 8. §. 7. *diviſ. Hudſon.*
h De Vit. Pythag. §. 186. *Ed. Kuſt.*

5. Neque obſtat, + quod ex altera parte [30] periculum eſt inobedientiæ. + Nam cum utrumque incertum ſit + (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ), caret peccato, quod ex duobus minus eſt. [i] Inobedientia autem in ejuſmodi rebus ſuapte natura + minus malum eſt, quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres, cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Jovis mandato ſe defendiſſet, (ee) + non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec [31] + Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, [k] cum ait:

i Ball. 11, *conſ.* 385. *Sotus de det. ſecr. membr.* 3. *q.* 2. *in reſp. ad* 1.
k Lib. III. *Epigr.* 66.

Antoni tamen eſt pejor, quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

Nec magni ponderis eſt, quod contra nonnulli adferunt, [l] + fore ut id ſi admittatur, pereat ſæpe reſpublica; + quia plerumque [32] non expediat, rationes conſiliorum edi populo. Ut enim hoc verum ſit de [33] + cauſis ſuaſoriis belli, [34] + de juſtificis verum non eſt, + quas oportet claras eſſe, & evidentes, & proinde tales, + quæ palam exponi & poſſint, & debeant.

l Vict. de Jure belli n. 25.

6. Quod de legibus + nimis forte indiſtincte dictum a [m] Tertulliano eſt, in his legibus, ſive edictis de bello gerendo + locum juſtiſſime habet: + *neque civis*

m Apol. c. 4. 1. *adverſus Nat. c.* 6.

G R O T I I.

q *Contrariam defendit ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud *Scafnaburgenſem*.

G R O N O V I I.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus eſt periculum conſcientiæ lædendæ.

29 *Χορηγέτης καὶ νομοθέτης*] Choragus, & legislator. Eſt autem *choragus*, qui inſtruit ornatu chorum, vel gregem ſcenicorum.

30 *Periculum eſt inobedientiæ*] Si dubia in cauſa militare quis pro præpoſito ſuo, aut ſuperiore recuſet, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

32 *Non expediat rationes*] *Tacitus* 1, hiſtor. 83.

33 *Cauſis ſuaſoriis belli*] Quæ inſtigant eò, & impellunt.

34 *De juſtificis*] Quæ id jure geri probant.

(dd) Benè quidem, ubi libertas relinquitur ſubditis militandi, vel non militandi. At vero ubi neceſſitas imponitur juſſu Principis, tunc pars tutior eſt, ei parere, cui parendum eſſe nulla dubitandi ratio eſt, quippe legitimo Imperanti. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(ee) Neſcio cujus fide hoc referat Auctor: ſed cuivis ſtatim patet, exemplum aptum non eſſe, ut etiam obſervavit *Obrechtus*, quandoquidem *Jovis* mandatum injuſtum erat, & tale à *Mercurio* non poterat non agnoſci. *J. B.*

G R O-

civi fideliter legi obſequitur, ignorans, quale ſit quod ulciſcitur lex; [35] *nulla lex ſibi ſoli conſcientiam juſtitiæ ſuæ debet, ſed eis, a quibus obſequium exſpectat. Cæterum, ſuſpecta lex eſt, quæ probari ſe non vult: improba autem, ſi non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Ulyxi ſe ad bellum excitanti ait: (*Achilleid.* Lib. II. verſ. 332.)

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: [36] *libet juſtas hinc ſumere protinus iras.*

Apud eundem Theſeus, (*Theb.* XII. 648.)

Ite alacres, tantæque precor confidite cauſæ.

Propertius dixerat, (*Lib.* IV. *Eleg.* VI. verſ. 51, 52.)

Frangit, & attollit vires in milite cauſa:
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor.

n *Nazar. Paneg. Conſtantin. Cap.* 7. *Ed. Cellar.*

o *Lib.* III. *C.* III. §. 11.

p *Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp.* 31, *dub.* 5. *n.* 85. *Bannes* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molina tr.* 11, *diſp.* 113.

Cui par illud Panegyriſtæ: n *tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, ut jam cœperit* [37] *non virtutis magis, quam integritatis eſſe victoria.* Ac ſic viri quidam eruditi interpretantur [38] ירק quod legitur r Gen. XIV, 14. ut ſenſus ſit, + miniſtros Abrahami ante prælium ab ipſo plene inſtitutos de armorum ſuorum juſtitia.

7. Et ſane [39] denuntiationes, ut mox infra o dicemus, + palam fieri ſolebant, & expreſſa cauſa, + ut totum quaſi genus humanum de juſtitia cauſæ poſſet cognoſcere. Scilicet, [40] + prudentia virtus eſt, ut & (ff) Ariſtoteli viſum, imperantis propria: + juſtitia vero hominis [41] qua homo eſt.

8. Omnino autem ſequenda videtur ea, + quam diximus, Adriani ſententia, p ſi ſubditus non modo dubitet, + ſed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat, ut bellum injuſtum eſſe putet: + præcipue vero ſi de aliis impetendis, non de ſuis tuendis agatur.

9. Quin

GROTII.

r *Geneſis* XIV, 14.] Quidam in eundem ſenſum trahunt vocem חניכיו, & interpretantur, *à ſe inſtitutos.* Herodes in oratione ad Judæos poſt cladem in Arabia, apud *Joſephum*: *Βούλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τοῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιοῦμεν, ἐπιδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἠναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ, εἰ μάθοιτε τοῦτο, προθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔσται· volo autem oſtendere vobis, quam juſte ſuſceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim ſi intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.* (Antiq. Jud. Lib. XV. Cap. 5. §. 8. *diviſion. Hudſon.*)

GRONOVII.

35 *Nulla lex ſibi ſoli*] Non eſt lex, quam non ob aliud juſtam putant parituri, quam quia lex eſt, ſeu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis eſt: tum vero lex eſt, cum ejus cauſam juſtam agnoſcunt ii, quibus ponitur.

36 *Libet juſtas*] Libet cauſam cognoſcere, ut jam nunc illis ex merito infenſus fiam.

37 *Non virtutis magis*] Non tam fortitudini bellantium, quam juſtitiæ cauſæ debeatur.

38 ירק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

39 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

40 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter, & conſulte res geratur, imperantis cura eſt, cui acquieſcere ſubjectum decet, neque ei ſe immiſcere; ut juſte, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

41 *Qua homo eſt*] Cujuſcumque perſonæ, conditionis, ſtatus ſit.

(ff) Ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. Politic. Lib. III. Cap. 3. pag. 268. Ed. Heinſ. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

9. Quin probabile eſt, + etiam carnifici, qui damnatum occiſurus eſt, hactenus, + aut quod quæſtioni, & actis interfuerit, aut ex rei confeſſione, cognita eſſe debere cauſæ merita, [a] ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam: + idque nonnullis in locis obſervatur; + nec aliud ſpectat lex Hebræa, [q] cum ad lapidandum eum, qui damnatus eſt [42] teſtes vult præire populo. *q Deut.* XVII, 7.

V. 1. Quod ſi ſubditorum animis per cauſæ expoſitionem [43] ſatis nequeat fieri, [r] omnino officium erit boni magiſtratus, + tributa ipſis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: + præſertim ubi non defuturi ſunt alii, qui militent; [44] quorum voluntate non tantum bona, + ſed & mala uti poteſt rex juſtus, + quomodo Deus & Diaboli, & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret + qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore. *r Silv. in verbo bell. p. 1. n. 7. circa fin.*

2. Immo etiam ſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum + ut Chriſtiani inviti cogantur militare, (gg) cum a militia abſtinere, etiam cum militare liceat, + majoris cujuſdam ſit ſanctitatis, + quæ & a clericis, + & a pœnitentibus diu exacta eſt, + aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detrectationem ſic [s] reſpondet: *his, qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi, qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt [45] ſacerdotes, & deorum, quos putatis flamines, [46] dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis, & nulla cæde maculatis manibus offerant his, qui creduntur dii: neque ſi quod exoriatur bellum, ſacerdotes [47] aſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque [48] ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes, atque cultores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant pro his, qui juſte militant, & pro eo, qui juſte regnat?* quo in loco + ſacerdotes vocat quoſvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. I, 6. 1 Petr. II, 5. *s Contr. Celſum, Lib. VIII. pag. 427. Edit. Cantabrig.*

+ VI. 1. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello + non dubio tantum, ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. + Nam cum ſubditos innocentes, & a belli culpa remotos, interficiendi + jus verum,

GROTII.

a *Ut ſatis ei conſtet, mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta cauſa ſacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis miniſtri Doego probiores, 1 *Sam.* XXII, 17. Et Achabi ſpiculator tertius nocere Eliæ noluit, II *Regum* 1, 13. & ſequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Chriſtum converſi in poſterum eo munere ut periculoſo abſtinuere. Vide *martyrologium*, & *Bedam. l.* 1, c. 7.

GRONOVII.

42 *Teſtes præire*] Prima ſaxa mittere.

43 *Satis nequeat fieri*] Perſuaderi, ut credant ſe jure bellum incipere.

44 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honeſtum animum, ſed & improbum ad bellum afferentibus, aut ſolam mercedem ſpectantibus.

45 *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. *Plutarch.* Camillo pag. 151. & Marcello pag. 299.

46 *Dextras puras*] A ſanguine humano abſtinentes. *Suet.* Tito 9.

47 *Aſcribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites, inſeruntur catalogis militantium. l. 1, 4. 7.

48 *Suo modo militare*] Juxta bonam, & utilem operam bello navare.

(gg) Heic, & in præcedentibus, non ſatis accuratè Auctorem noſtrum ratiocinari, oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

verum, & internum hoſtis, + juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, [49] + niſi aut ad neceſſariam defenſionem, + aut [50] per conſequentiam, & extra propoſitum, + (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur, ut ſi certo conſtet, + hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint + ex jure naturæ, + quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. + Neque tunc dicemus, bellum utrinque juſtum eſſe; + non enim de bello, ſed [51] de certa, ac definita actione quæritur. + Illa autem actio, + quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injuſta eſt, + & proinde juſte repellitur.

GRONOVII.

49 *Niſi ad neceſſariam*] Præterquam ſi ipſe ab illo infeſtetur.

50 *Per conſequentiam*] Quatenus membra ſunt ejus capitis, vel corporis, adverſus quod ei bellum eſt. 3, 1. 4.

51 *De certa, & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. II. CAP. XXVI.

HACTENUS egimus de juſtis cauſis belli pro aliis ſuſcipiendi, nimirum, pro ſubditis, amicis, ac hominibus quibusvis, etiam ſubditis alienis, adeoque pro defendendis his, qui ſui juris ſunt. Hoc capite Auctor agit de cauſis juſtis ut bellum geratur ab his, qui alieno imperio parent: nimirum, quatenus filiifamilias, ſervi, ſubditi, etiam ſinguli cives bellum gerere poſſint.

Auctor principii loco ponit, ſubditum non teneri ſi cauſa Principis injuſta ſit, §. 2. & 3. niſi ex capite neceſſariæ defenſionis, §. 6. Secus ſi dubitet, §. 4. & 5.

Equidem ſubditi triplici ſenſu venire poſſunt; ſunt enim 1. vel alterius principis ſubditi, qui mercenariam nobis operam offerunt, 2. vel proprii ſubditi; vel 3. Vaſalli.

Subditi prioris generis operam ſuam alii Principi locare non poſſunt, ſi bellum notorie ſit injuſtum, i. e. tale, quod omnibus gentibus tale apparet; quia milites conducti injuriam defenderent. *Vid. c. præced.* §. *f.*

Subditi proprii ſequi Principem, ejuſque cauſam tenentur, ſi Principis cauſa juſta eſt. Judicium autem de juſtitia cauſæ eſt Principis, in quem populus omne jus ſuum, & judicium tranſtulit. Sane, cum rationes principum cognitæ non ſint ſubditis, rem principis arbitrio relinquere, ejusque judicium ſequi tenentur: niſi notoria ſit injuſtitia; tunc enim non opus eſt judicio.

Vaſalli

Vaſalli vi beneficii adſtricti ſunt ut judicium domini ſequantur : nec eorum judicium eſt, an cauſa ſit juſta, an injuſta; modo injuria itidem non ſit notoria. Quoties enim Princeps injuria agit, omnes quoque injuria agunt, qui ejus cauſam defendunt, aliumque, quo minus jus ſuum reparare poſſit, impediunt; adeoque Vaſallus extra facultates a natura conceſſas ageret, quod ne facere quidem poteſt. Sane, fidem domino dedit non crimina defendendi, ſed injuriam repellendi : niſi de defenſione domini agatur; uti ſi in bello maxime injuſto perſona domini, aut ejus familia expoſita ſit magno periculo, 3. 2. *f.* 28. *v.* 5. *adjuvet eum ad ejus defenſionem.* Exemplum autem injuſtæ cauſæ affertur ſi dominus a rege bannitus, vel a Papa excommunicatus ſit. 2. *F.* 28. Quod plenius explicavi *in Diſp. de jure ſequelæ* §. 78.

Si illi, qui ſub alieno imperio ſunt, *dubitant* de juſtitia cauſæ, dubium non eſt quin ſequi teneantur principem, quia ipſorum non eſt judicium.

Additio.

„ Præmittendum eſt, Auctorem hic ſaltem de propriis agere ſubditis; nam de „ extraneis, qui pro mercede operam „ ſuam locant, egit *c. prac.* §. *penult.* „ & §. *fin.*

„ Sane, extraneus, qui exiſtimat, cauſam ejus, cui operam ſuam locat, in„ juſtam eſſe, graviter peccat; cauſam „ enim defendit, quam putat injuſtam. „ *Vid. ſupr. l.* 2. *c.* 23. §. 2. *n.* 1. Idem „ quoque verum eſſe exiſtimo, ſi de ju„ ſtitia cauſæ dubitet; cum enim res in „ arbitrio ejus ſit, abſtinere in dubio me„ rito debet. *Vid. l.* 2. *c.* 23. §. 2. *n.* 2. „ & §. 4.

„ Subditum proprium, & Vaſallum in bel„ lo, quod ipſi notorie injuſtum putant, „ ſequi principem ſuum, & dominum de„ bere, alibi probavimus. Si enim Prin„ ceps, aut dominus negent injuriam eſſe „ notoriam, uti ſemper negant, cujus erit „ judicium? Sane, non ſubditorum, aut „ vaſallorum, utpote qui hoc modo ſem„ per ad notorietatem provocare, & ne„ xui, quo ſuperiori obligati ſunt, exi„ mere ſe poſſent. Sed & rationes igno„ rare poſſunt præſentis belli, utpote quæ „ ſecretiori conſilio ſaltem patere ſolent. „ Denique potior eſt ratio Principis, qui „ ſui juris eſt, i. e. nullius judicio ſubje„ ctus, quam ſubditorum, qui Principis „ arbitrio, & imperio ſubſunt. Atque hinc „ etiam alii Doctores juris feudalis ab O„ berto de Orto, & Gerhardo diſſentie„ bant, ſtatuentes, vaſallum indiſtincte „ domino aſſiſtere debere. 2. *f.* 28.

A D §. I.

Q u i *ſunt ſui juris*] „ Qui ſuopte ar„ bitrio pro ſe, aut aliis bella ſuſcipiunt.

Sunt alii in conditione parendi poſiti] „ Adeoque hic agitur de bello, quod ge„ runt ſubditi non contra magiſtratum; „ nam de eo actum eſt, *L.* 1. *c.* 4: ne„ que pro extraneis, de quo egit *c.* 25; „ ſed pro magiſtratu ſuo.

Ut filii familiarum ſervi] „ Hi ſi bellum „ gerunt, jure patrisfamilias, vel domi„ ni, id gerunt ut ſubditi; adeoque vo„ ce ſubditorum comprehenduntur.

Subditi] „ Qui Principis imperio ſub„ ſunt.

Etiam cives ſinguli] „ Nam etiam hi „ ſunt ſubditi reipublicæ.

Si cum civitatis ſua corpore comparentur] „ Cives enim duplici modo conſiderari poſ„ ſunt, *vel* ut totus populus, aut major ejus „ pars, *vel* ut ſinguli: priori caſu ſunt ſui juris; „ poſteriori caſu alieni. De hac differentia, „ ejusque effectu paſſim egimus ſupra *l.* 2. „ *c.* 5. §. 24. *c.* 21. §. 2. *n.* 1. §. 7. *n.* 1.

A D §. II.

H i *vero*] „ Qui ſub alieno imperio „ ſunt.

Si aut ad deliberationem adhibentur] „ Ut in ſtatu populari.

Aut libera ipſis optio datur militandi] „ Exempla ſunt apud *Juſt. l.* 22. *c.* 4. „ *Liv. l.* 21. *c.* 23. *Arrian. l.* 5. *p.* 372. „ *Xenoph. de exped. Cyr. l.* 1. *p.* 272. „ & *Inſt.* 6. *p.* 182. *Teſm. b.*

Eaſdem regulas ſequi debent] „ I. e. „ examinare juſtitiam cauſæ; & ſi ea „ ea ceſſet, abſtinere. *Vid. c. praced.* „ §. 4. *ſeq.*

Digitized by Google

AD §. III.

1. At *ſi edicitur*] „ Adeoque rei non ſit in eorum arbitrio.

Quod fieri ſolet] „ Nam cogi plerumque miles ſolebat antequam mercenario gentes utebantur.

Abſtinere omnino debent] „ Si res in eorum arbitrio eſſet, vera hæc eſt ſententia: at ſi jubentur militare, inepta foret excuſatio ſubditorum, juſtam ſibi non videri cauſam. Sane, cum judicium belli, & pacis in Principem translatum ſit, neceſſario illud ſequuntur ſubditi, inprimis cum ſubditi arcana ſtatus ignorent. Tullus apud Livium *l.* 1. *c.* 23. *Neque recte, an perperam, interpretor; fuerit iſta ejus deliberatio, qui bellum ſuſcepit.*

Deo potius obediendum, quam hominibus] „ Principes vicario jure leges divinas exequuntur; adeoque iis contrarium aliquid ſtatuere, aut ſubditis injungere nequeunt. An vero bellum injuſtum, adeoque a Deo prohibitum ſit, ſubditus, qui rationes Principis ignorat, examinare haud poteſt, ſed principis judicium ſequi tenetur. Hic igitur caſus eſt, ubi quis juſte agit, etſi id, quod agit, injuſtum ſit. Conf. *l.* 1. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. & *c.* 23. §. *ſ.*

2 *Miniſterium crimen eſſe*] „ Id eſt, nocentes male egiſſe, adeoque in culpa eſſe.

3 *Quæ peccatis excuſabilibus facile veniam trahent*] „ *Vid. l.* 2. *c.* 20. §. 24. *ſeq.*

Favent quidem his, qui parere neceſſe habent] „ Favent in eo, quod ignoſcant ſervis ſi dominis jubentibus talia, quæ excuſari poſſunt, committunt. *L.* 157. *pr. R. S.*

Sed non in omnibus] „ Ignoſcunt ſaltem in iis, quæ non habent atrocitatem facinoris, *d. l.* 157. Ibi enim ſolus dominus mandans tenetur; uti mox videbimus. *Vid.* §. *ſeq.*

Excipiunt enim ea, quæ atrocitatem] „ *d. l.* 157. Tunc enim non ſaltem dominus, ſed & ſervus tenetur.

Quæ ſua ſponte ſcelerata, ac nefaria ſunt] „ I. e. per ſe, & ex natura rei.

Non diſputatione JCtorum] „ Quædam enim per ſe turpia ſunt; quædam vero ex interpretatione JCtorum, adeoque ex lege civili.

Neque verberibus, neque contumeliis ul- 4
lis adigi potuiſſe] „ Quia id, quod facere jubebantur, religioni eorum contrariebatur. Ex eadem ratione nec ad comedendam carnem ſuillam adigi potuerunt. 2. *Macc.* 7.

De qua ſupra egimus] „ *L.* 1. *c.* 2. §. 10. *n.* 11. & *c.* 4. §. 10.

Quam edictis, & judiciis in Chriſtianos] „ Ideo ſcilicet damnatos, quia Chriſtiani ſunt. Si enim ob alia ſcelera damnati fuiſſent, manum commodare omnino potuiſſent, & debuiſſent.

Si quis perſuaſus ſit, quod imperatur 5
injuſtum eſſe] „ Si ſponte id faceret, omnino injuria eſſet. *Vid. l.* 2. *c.* 23. §. 2. At juſſus ea facere, in iis cauſis, ubi judicium ejus non eſt, non peccat. Atque hinc diximus, ſubditum ſequi Principem in bello debere, etſi ipſe belli cauſam putet eſſe injuſtam. Conf. *ea, quæ notavi ad* §. 1.

Tantiſper ea res pro illicita eſt, quamdiu eam opinionem non poteſt deponere] „ Delicta enim ex intentione dijudicantur: contra Deum igitur peccat qui facit ea, quæ a Deo prohibita eſſe putat, etſi non ſint. At ſubdito, qui a principis arbitrio dependet, dubitare de juſtitia belli non licet.

AD §. IV.

Parendum *plerique cenſent*] „ Re- 1
cte. Quia judicium eſt ſuperioris jubentis, quod ſubditi ſequi neceſſario tenentur: & cum id verum ſit ſi ſubditus putet injuſtam eſſe belli cauſam, multo magis id verum eſt ſi ſaltem dubitet. Aliud autem dicendum ſi res in ejus eſt arbitrio; tunc enim verum eſt, abſtinendum potius eſſe. *L.* 2. *c.* 23. §. 2. *n.* 2. & §. 3.

Qui contemplative dubitat, poteſt activo judicio non dubitare] „ Qui dubitat, an factum juſtum ſit, poteſt non dubitare quin actu id facere liceat, quia ſcilicet ſuperior id jubet.

Credere enim poteſt, in re dubia obſequendum ſuperiori] „ Diximus, ſubditum id

„ ſi

,, credere debere, adeo ut etſi dubitet,
,, an in re dubia obſequendum ſit ſupe-
,, riori, tamen id facere debeat, quia
,, judicium non ejus eſt, ſed ſuperioris.
Quia hac diſtinctio judicii duplicis] ,, Sci-
,, licet, activi, & contemplativi.
In multis actionibus locum habeat] ,, Lo-
,, cum ſaltem habet in caſu, quo ejus,
,, qui actum putat injuſtum, aut ſaltem
,, de eo dubitat, judicium non eſt; tunc
,, enim non ſuum judicium contemplati-
,, vum ſequi poteſt, ſed agere debet ea,
,, quæ is, cujus judicium eſt, jubet.
Non Romanorum tantum] ,, Jure Ro-
,, mano is, qui juſſus aliquid agit, unde
,, alii damnum datur, culpa vacat ſi obe-
,, dire tenetur. Hinc 1. qui juſſu judicis
,, aliquid facit, non videtur dolo malo
,, facere, quia parere neceſſe habet, *l.* 167.
,, §. 1. *R. I.* Et in *l.* 169. *pr.* traditur,
,, eum damnum dare, qui jubet dare;
,, ejus vero nullam culpam eſſe, cui pa-
,, rere neceſſe ſit. Hinc 2. ignoſcitur ſer-
,, vis ſi vel dominis, vel his, qui vice
,, dominorum ſunt, (veluti tutoribus, &
,, curatoribus) obtemperaverint. *L.* 157.
,, *pr. R. I.* Conf. *l.* 11. §. 7. *Quod vi*
,, *L.* 2. §. 1. *Nox. act.* §. 4. *Inſt. eod.*
,, *l.* 17. §. 18. *ff. Ædil. Edict.* Sed & 3. ſi
,, ex mandato alieno rem per ſe licitam
,, quis peragit, unde damnum alii oritur:
,, uti ſi opifex in alieno territorio ædium
,, fundamenta ponere juſſus eſt, actio
,, non eſt cum opifice, ſed cum mandan-
,, te. *L.* 5. §. 11. *ſeq. Quod vi, aut clam.*
,, Quod vero de juſſu magiſtratus, &
,, domini dictum eſt, id non obtinet in
,, criminibus, ſeu quæ habent atrocitatem
,, facinoris, ſeu ſceleris. *L.* 157. *R. S.*
,, *ibique Goth.* Ex criminibus enim ſervus,
,, & ſubditus in ſolidum obligantur, *d.*
,, *l.* 11. §. 7. *l.* 21. §. 2. *Rer. am. l.* 8.
,, *C. L. jul. de vi, l.* 12. §. *f. ff.* &
,, *l.* 2. *c. de Accuſ. l.* 17. §. 7. *de injur.*
,, Ex præcedentibus jam ſatis apparet,
,, actionem denegari in ſervos juſſu domi-
,, ni damnum dantes, non ob judicium
,, activum, quaſi credat in re dubia obſe-
,, quendum ſuperiori, ſed quia omnes ſer-
,, vi actiones ſubſunt arbitrio domini, cri-
,, minibus exceptis, adeoque culpa va-
,, cant etſi credant ſe male agere.

Sed & aliarum gentium] ,, Qua de re
,, vide leges Longobardorum, & Wiſi-
,, gothorum, ab Auctore in margine alle-
,, gatas.
In tali circumſtantia] ,, Ubi credit, in
,, re dubia obediendum eſſe ſuperiori: at
,, diximus, id plane ex alia ratione ſta-
,, tutum eſſe, & locum habere etſi ſer-
,, vus credat illicitum id eſſe, quod juſ-
,, ſus agit.
Sed & actionem in eos civilem denegant]
,, Quia non ipſi cauſa ſunt actionis, ſed
,, ſunt inſtrumentum alterius cauſæ.
Neceſſitas poteſtatis excuſat] ,, *L.* 157.
,, *R. I. ibique Goth.*
Annumerat famulum domini imperantis] 2
,, De ſervis id verum eſt; at de famulis
,, liberis id aſſeri nequit: hi enim injuſte
,, facientes æque, ac dominus mandans,
,, obligantur. Si proinde famulus juſſu do-
,, mini alium verberibus exceperit, ipſe
,, quoque in ſolidum tenetur.
Injuſte autem, ait, agere eum, a quo
actionis principium eſt] ,, Cauſa enim in-
,, juriæ eſt is, qui jubet; non vero is,
,, cujus judicium non eſt, & qui obtem-
,, perare tenetur.
Quia in famulo vis deliberatrix plena non
eſt] ,, Immo ſervus vim deliberatricem in
,, genere habet: atque hæc ratio eſt, cur
,, ex criminibus publicis ſervus obligetur.
,, *l.* 157. *R. I.* At quidam actus ſunt, in
,, quibus vis illa dependet ab arbitrio do-
,, mini.
Ratio ad te nihil] ,, Judicium enim
,, domini ſequi tenetur in his ſcilicet, quæ
,, jus naturæ non prohibet; nam ex hoc
,, jure ſervus quoque tenetur.
Specialiter in hac de militia quæſtione] 3
,, Nam hactenus in genere tractavit quæ-
,, ſtionem, an filius, ſervus, & ſubditus
,, ſuperiorum juſſum exequentes delinquant?
,, quod Auctor negat ſi dubitent, an ju-
,, ſtum ſit, an non.
Et alibi] ,, *De Civ. Dei l.* 1. *c.* 26. &
,, *l.* 22. *contr. Man. c.* 75.
Quod ſi ſua ſponte] ,, Etſi hoſtis ſit.
,, *L.* 1. *c.* 4. §. 16.
Subditos quod attinet, dari bellum u-
trinque juſtum] ,, Bellum nullo ſenſu u-
,, trinque juſtum dici poſſe, probavimus
,, ſupra *c.* 21. & §. 13. & *in Diſſ. pro-*
,, *œm. IX.* §. 168.
Non caret tamen hoc ſua difficultate] 4
,, Quod ſcilicet ſubditus, qui dubitat de

 ,, juſti-

Digitized by Google

,, juſtitia cauſæ, judicio activo eligere bel-
,, lum poſſit. Nos jam diximus, id carere
,, omni difficultate, quia ſubditus tene-
,, tur ſequi judicium principis, etiamſi i-
,, pſe exiſtimet cauſam eſſe injuſtam, ne-
,, dum ſi dubitet.

Adrianus noſtras] ,, Ultraiecti quippe
,, natus, & Carolo V. a ſtudiis.

Sed hæc, quæ magis urget] ,, Immo
,, hæc ratio plane non urget; nam ſubdi-
,, tus, qui judicium hujus rei non habet,
,, qui omne jus ſuum in principem tranſ-
,, tulit, neceſſario tenetur ſequi, & de-
,, fendere cauſam Principis: adeoque cum
,, plane eligere non poſſit, nedum eligere
,, partem tutiorem poteſt, i. e. a bello
,, abſtinere.

Eligere partem tutiorem] ,, Conf. *c.* 23.
,, §. 2.

Eſſeni] ,, De quibus egimus ſupra *l.* 2.
,, *c.* 2. §. 2. *c.* 13. §. 21. *n.* 4. *&* 5. Eſſe-
,, ni tamen gladiis armati incedebant. *Vid.*
,, *ſupra l.* 1. *c.* 3. §. 3.

Imitatores horum Pythagorei] ,, Immo
,, hi ex alio plane principio bella fugie-
,, bant. Statuebant enim transmigrationem
,, animarum, eoque metuebant, ne ani-
,, mas parentum, & agnatorum perime-
,, rent. Atque hæc ratio eſt, cur & a
,, cædibus animalium abſtinerent. Magis
,, pro imitatoribus Eſſenorum haberi poſ-
,, ſunt Anabaptiſtæ, qui nullum bellum,
,, nec defenſivum admittunt. *Vid. ſupra*
,, *l.* 1. *c.* 2. § 7. *ſeq.*

5 *Quod ex altera parte periculum eſt inobe-
dientiæ*] ,, Huic dubio, quod periculo-
,, ſum ſit ſubditorum arbitrio, num mi-
,, litare velint, relinquere, Auctor rege-
,, rit, inobedientiam minus inſerre pecca-
,, tum, quam obedientiam cum cæde con-
,, junctam. At nec hoc admittimus. Prin-
,, ceps ſuo jure utitur cædem hoſtium ju-
,, bendo: ejus ſolius arbitrium eſt, cui
,, ſubditus ſe pacto ſuo ſubjecit, & quod
,, proinde ſequi tenetur.

*Nam cum utrumque incertum ſit, caret
peccato, quod ex duobus minus eſt*] ,, *Vid.*
,, *ſupr. c.* 23. § 2. Hoc verum eſt ubi
,, electio eſt, non autem ubi alterius ju-
,, dicium ſequi quis tenetur; ubi ſubditus
,, tenetur ſequi judicium Principis.

*Nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in
ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ*] ,, Im-
,, mo ſemper ſubeſt vitium inobedientiæ,
,, quia ſubditus de juſtitia belli nunquam
,, judicare poteſt.

Minus malum eſt, quam homicidium]
,, Hoc negamus in caſu propoſito: inobe-
,, dientia enim ſemper crimen eſt in iis
,, rebus, quorum arbitrium in Principem
,, eſt delatum; homicidium autem nun-
,, quam crimen eſt, ſi juſſu Principis in
,, bello, adeoque reipublicæ defendendæ
,, cauſa committitur, isque id juſtum ju-
,, dicat.

Non tamen auſos Deos eum abſolvere]
,, Recte: non enim de bello, nec de cæ-
,, dendo hoſte ibi agebatur, ſed de cæde
,, hominis innocentis, cujus arbitrium non
,, eſt penes Principem.

Nec Pothinum Ptolemæi Satellitem] ,, Qui
,, juſſu Principis Pompeium occidit; qui
,, amicus, & hoſpes erat, non hoſtis.

*Fore ut id ſi admittatur, pereat ſæpe reſ-
publica*] ,, Immo hoc argumentum magni
,, ponderis eſt; quia ſi in arbitrio ſubdi-
,, torum eſſet, prætextu cauſæ injuſtæ, vel
,, ſaltem dubiæ, bello abſtinere, nemo fo-
,, ret, qui rempublicam defenderet.

*Quia plerumque non expediat, rationes
conſiliorum edi populo*] ,, Neque Princeps,
,, cui ſumma rerum delata eſt, ad id
,, præciſe tenetur; ejus enim ſolius ar-
,, bitrium eſt.

De cauſis ſuaſoriis belli] ,, Quibus quis
,, invitatur ad bellum propter utilitatem,
,, quam inde ſperat, *vid. l.* 2. *c.* 1. §. 1.
,, *&* c. 22. §. 1; quas rationes ſollicite
,, celare ſolent bellum gerentes.

De juſtificis verum non eſt] ,, Quibus
,, bellum jure geri, probant. Dixi jam,
,, Principem non teneri exponere has ra-
,, tiones; neque ſæpius expedit, eas judi-
,, cio privatorum exponere.

*Quas oportet claras eſſe, & evidenter,
&c.*] ,, Immo ſufficit, Principi tales vi-
,, deri; & ab eo qua tales exponi. Ex
,, ſuperfluo enim his rationibus teſtatur,
,, non ſine cauſa ſuſcipi bellum: an veræ
,, ſint, an non, vel an prægnantes ſa-
,, tis ſint, ſolius Principis eſt judicium,
,, non ſubditorum; adeoque produntur
,, non ut de iis judicent ſubditi, ſed ut
,, ſaltem de cauſis informentur.

*Quæ palam exponi & poſſint, & de-
beant*] ,, Dixi jam, exponi rationes non
,, debere; id enim res meri arbitrii eſt,
,, & ſi exponuntur, ſubditorum de iis
,, non

,, non eſt judicium, ſed eas probare, &
,, defendere tenentur.
6 *Nimis forte indiſtincte*] ,, Sane, infelix
,, eſſet reſpublica, ubi ſubditis liceret ju-
,, dicare de juſtitia legum.
Locum juſtiſſime habet] ,, Immo locum
,, non habet; nam nec in legibus feren-
,, dis, nec in bello, ullum populi eſt
,, judicium, ſeu arbitrium, ex quo in prin-
,, cipem id contulerunt.
Neque civis fideliter legi obſequitur] ,, Ter-
,, tullianus non ait, civem non obſequi
,, debere legi, de cujus juſtitia dubitat,
,, ſed eum non *fideliter* obſequi: i. e. eum
,, obſequi cum repugnantia, & ex ſola
,, ratione, quia lex eſt, id eſt mandatum
,, ſuperioris; quod tolerari poteſt.
Miniſtros Abrahami ante prælium ab ipſo plene inſtitutos] ,, Immo ibi non opus
,, erat deliberatione, quia injuria erat no-
,, toria, raptus ſcilicet Lothi; neque vox
,, illa Hebræa id ſignificat. *vid. Gron. b.*
7 *Palam fieri ſolebant, & expreſſa cauſa*] ,, Per clarigationem, ſeu clara vo-
,, ce factam repetitionem.
Ut totum quaſi humanum genus de juſtitia cauſæ poſſet cognoſcere] ,, Immo de-
,, nuntiationes tales non fiebant ut de in-
,, juria conſtaret, ſed ut appareret, num
,, nocens ſatisfacere, i. e. reparare inju-
,, riam, an vero armis rem committere
,, velit, *d. c. 3. §. 11.*
Prudentia virtus eſt imperantis propria]
,, Adeoque ei judicium competit, an uti-
,, le ſit bellum geri.
Juſtitia vero hominis, qua homo eſt]
,, Recte. At inde non ſequitur, ſubditis
,, exponendas eſſe cauſas belli, aut judi-
,, cium iis competere. Nedum inde ſequi-
,, tur, denuntiationes belli ideo fieri, ut
,, genus humanum de juſtitia cauſæ co-
,, gnoſcere poſſit.
8 *Quam diximus Adriani*] ,, *Vid. n. 4.*
,, Qui dixerat, nec in dubio juſtum eſſe
,, bellum.
Sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat] ,, Dixi, ſubditum
,, nec tunc, cum injuſtitiam cauſæ certam
,, eſſe exiſtimat, abſtinere a bello poſſe.
Præcipue ſi de aliis impetendis] ,, i. e.
,, In bello offenſivo. Dixi, ſufficere, prin-
,, cipem id pro jure habere; hoc enim ju-
,, dicium ſequi ſubditi tenentur.
9 *Etiam carnifici cognita eſſe debere cauſa merita*] ,, Immo carnifex, ut carnifex,
,, cogi ad officium poteſt etſi injuſtam
,, cauſam putet, quia ejus non eſt judi-
,, cium. Poteſt tamen officio ſuo renuncia-
,, re, eoque evitare neceſſitatem exequen-
,, di; quod aliquando contigiſſe, exemplis
,, probat Auctor *in not. h.*
Aut quod quæſtioni, & actis interfuerit, aut ex rei confeſſione] ,, Hæc argumenta
,, fallunt: certum eſt, de jure, aut inju-
,, ria, conſtare non poſſe, niſi examinatis
,, omnibus actis.
Idque nonnullis in locis obſervatur]
,, Immo nullibi: carnifex tenetur ſequi ju-
,, dicium magiſtratus. Vide locum Chryſo-
,, ſtomi, quem allegavit Auctor ſupra §. 4.
,, *n. 1. in not.*
Nec aliud ſpectat lex Hebræa] ,, Immo
,, id non fiebat ut executori ſatis conſtet,
,, reum mortem meritum eſſe: id enim ex
,, ſententia jam apparebat; ſed ad deterren-
,, dos teſtes, ne falſum teſtimonium dicant,
,, quia ſanguis rei in teſtem redundabat.

AD §. V.

TRIBUTA *ipſis potius extraordinaria imperare*] ,, Annon res eodem reci- 1
,, dit? Sive enim ipſe hoſtem occidam,
,, ſive tributa ſolvam in eum finem, ut
,, hoſtis occidatur, ego cauſa ſum cædis.
Præſertim ubi non defuturi ſunt alii, qui militent] ,, Nimirum, pro mercede.
,, Equidem laudabiliter Princeps facit ſi id
,, agit; at non tenetur.
Sed & mala uti poteſt rex juſtus] ,, Suf-
,, ficit enim, quod cauſa juſta ſit; boni-
,, tas, vel malitia inſtrumenti non inſpi-
,, citur.
Quomodo Deus & diaboli, & impiorum parata opera utitur] ,, Exemplo Jo-
,, bi, qui a Diabolo; & Iſraelitarum,
,, qui a Gentilium regibus vexabantur,
,, permittente Deo.
Qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo] ,, Exemplum hoc plane huc
,, non quadrat. Nam & mutuum accipe-
,, re, eſt actus licitus; & fœnus etiam
,, maximum recipere, natura illicitum non
,, eſt. *Vid. ſupr. c. 20. §. 42.*
Ut Chriſtiani inviti cogantur militare
,, Immo officium eſt ſubditorum, rempu-
,, blicam defendere.

Majoris

Digitized by Google

Majoris cujusdam ſit ſanctitatis] „ Immo ſanctiſſima res eſt patriam defendere, etiam, ſi aliter non poteſt, armis.

Quæ & a clericis] „ Id lege civili ita ſtatutum eſt; nam aliquando etiam ſacerdotes militabant apud Gentiles, uti mox videbimus. Accedit, quod rempublicam defendant precando pro populo; nam ad id ſpeciatim conſtituti ſunt, *l.* 1. *c.* 2. § 10.

Et a pœnitentibus] „ Rationes ſingulares expoſuimus ſupra *l.* 1. *c.* 2. §. 10. *n.* 7. *n.* 9. *ſeq.*

Aliis vero omnibus multis modis commendata] „ Immo nullibi commendatur ut ſubditi patriam indefenſam relinquant: quod vero Romanorum ævo abſtinuerint, idque tunc probatum fuerit, ejus rei cauſas ipſe allegat Grotius *l.* 1. *c.* 2. §. 9. *n.* 3. & 4.

Sacerdotes vocat quosvis Chriſtianos] „ Immo non vocat Sacerdotes, ſed ait, Chriſtianos ad exemplum ſacerdotum precibus certare. Cæterum, hunc ipſum Origenem bella approbare, apparet ex *Grot. l.* 1. *c.* 2. §. 9. *n.* 2.

Ad §. VI.

„ Auctor ait, ſubditos etiam in bello injuſto jure neceſſariæ defenſionis hoſtem repellere poſſe. Nos diximus, eos pro defenſione reipublicæ ſemper teneri jubente Principe militare.

Non dubio tantum, ſed & manifeſte injuſto] „ Adeoque ubi ex hypotheſi Auctoris refragari magiſtratui licet, & inobedientia juſta eſt. *Vid.* §. 4. *n.* 5.

Nam cum ſubditos innocentes, &c.] „ Immo hoſtis ſemper habet jus interficiendi ſubditos ſui hoſtis: neque illi unquam ſunt innocentes, aut a culpa belli remoti, quia judicium Principis ſequi, ejusque cauſam operis, & opibus defendere tenentur, adeoque reſiſtunt reparationi injuriæ, quam alter ſibi factam contendit. Atque ideo etiam jure interno tanquam hoſtes interfici poſſunt.

Jus verum, & internum] „ Originem diſtinctionis inter jus internum, & inter jus externum, expoſuimus in *Diſſ. proœm. IX.* §. 61. & *late ſeq.* Auctor per *jus internum* intelligit jus naturæ ſociale, quod ſemper ſupponit juſtam cauſam, qualem non eſſe in ſubditos innocentes, putat, *d.* §. 61. Cæterum, *jure externo* in bello jure gentium ſolenni occidi, etiam civem innocentem poſſe, fingit, *dict. diſſ. IX.* § 63. *ſeq.* §. 67. *n.* 1. At hoc jus externum ſaltem impunitatem concedere, ait, *ibid.* §. 65. Quæ latius examinavimus *ibid.* §. 168.

Juſtum quamvis bellum gerens] „ Immo ſubditus, qui reparationi injuriæ reſiſtit, ſemper injuria agit.

Niſi aut ad neceſſariam defenſionem] „ At ſemper adſunt termini neceſſariæ defenſionis, ſi ſubditi hoſtis operis, & opibus reparationem juris impediunt.

Aut per conſequentiam, & extra propoſitum] „ Ut in urbis obſidione, ubi nocentes æque, ac innocentes, periculo expoſiti ſunt: ſed dictum jam eſt, cives hoſtis mei nunquam eſſe innocentes, quia tenentur ſequi judicium Principis, ejusque cauſam defendere ſaltem opibus ſuis.

Pœna enim illi obnoxii non ſunt] „ Immo ſunt: nam ſequuntur judicium ſui Principis; bonis, & operis cum adjuvant: adeoque cauſa ſunt cædium, ac rapinarum, quæ in bello committuntur.

Hoſtem venire eo animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit] „ Mens Auctoris eſt, ſubditum ſalva conſcientia non poſſe aſſiſtere principi, quem arbitratur juſtam cauſam non habere; adeo ut ſi hoſtis ei imperium eripit, bona civibus aufert, vel captivos eos abducit, pati id teneantur: ſolo caſu excepto, ubi hoſtis vitam adimere vult ſubditis, cum poſſit iis parcere.

„ Nos jam diximus, ſubditum ſemper teneri ſequi judicium Principis; adeoque cum cauſam ejus ſequi, & defendere teneatur, jure occidi poſſe, quia juris noſtri reparationi reſiſtit.

Ex jure naturæ] „ Adeoque ex jure interno, nimirum, ex jure neceſſariæ defenſionis.

Quod gentium jure illis ademtum non eſt] „ Ex hypotheſi enim Auctoris *jure gentium* hactenus *jus naturæ* mutatum eſt, ut ſubditos hoſtis innocentes in-

„ terficere

,, terſicere liceat ad effectum impunitatis;
,, non vero hactenus, ut ſubditis illis in-
,, nocentibus ſeſe defendere non liceat,
,, etſi princeps injuſtam cauſam defendat.
,, At toties dictum eſt; hoſtis ſubditos
,, non eſſe innocentes, neque jus tale
,, gentium voluntarium cognitum eſſe gen-
,, tibus; indeque omnia hæc gratis dici.

* *Neque tunc dicemus, bellum utrinque juſtum eſſe*] ,, Juſte enim videtur agere
,, hoſtis, qui ſe contra bellum injuſtum
,, defendit; & juſte quoque videtur agere
,, ſubditus innocens, qui ſe contra vim
,, hoſtilem tuetur.

Non enim de bello, ſed de certa, & definita actione quæritur] ,, Scilicet, de
,, cæde civis innocentis. At hæc ipſa cæ-
,, des non eſt injuſta, nec jure interno.

Illa autem actio, &c. injuſta eſt] ,, Quia
,, ex hypotheſi Auctoris hoſtis non habet
,, jus verum, & internum occidendi ſub-
,, ditos innocentes. *Vid. n.* 1. Quod jam
,, refutavimus.

Quamvis de cætero jus ad bellum habentis] ,, Scil. contra Principem illius ſubdi-
,, ti innocentis injuria agentem.

Et proinde juſte repellitur] ,, Diximus,
,, actionem, qua civi hoſtis nocetur, nun-
,, quam injuſtam eſſe, quia civis ille, qui
,, operis, & opibus ſuis cauſam hoſtis de-
,, fendere tenetur, nunquam innocens eſt:
,, adeoque verum non eſt, eum juſte re-
,, pelli.

FINIS LIBRI SECUNDI.

Digitized by Google

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ : ubi & de dolis, & mendacio.

I. *Ordo ſequentium.*

II. *Regula prima : licere in bello quæ ad finem ſunt neceſſaria : explicatur.*

III. *Secunda : jus non tantum ex principio, ſed & cauſis in bello ſubnaſcentibus ſpectari.*

IV. *Tertia : quædam conſequi ſine injuria, quæ ex propoſito non licerent : cui cautio additur.*

V. *Quid liceat in eos, qui hoſtibus res ſubminiſtrant, per diſtinctiones explicatur.*

VI. *An dolo uti in bello liceat.*

VII. *Dolus in actu negativo per ſe non eſt illicitus.*

VIII. *Dolus in actu poſitivo diſtinguitur in eum, qui fit per actus libere ſignificantes, & per actus ſignificantes velut ex conventione : & oſtenditur, dolum prioris generis licitum eſſe.*

IX. *In ſecundo genere indicatur quæſtionis difficultas.*

X. *Non omnem uſurpationem locutionis, quæ ſciatur in alium ſenſum accipienda, eſſe illicitam.*

XI. *Mendacii, qua illicitum eſt, formam conſiſtere in repugnantia cum jure alterius ; quod explicatur.*

XII. *Et oſtenditur, licitum eſſe falſum loqui apud infantes, & amentes :*

XIII. *Et cum is decipitur, ad quem ſermo non eſt, & quem extra ſermonem decipere liceret :*

XIV. *Et cum ſermo eſt ad eum, qui velit ita decipi :*

XV. *Et cum qui loquitur, utitur jure ſuo peremineute in ſibi ſubditum :*

XVI. *Forte & cum vitam innocentis, aut par aliquid tueri aliter non poſſumus.*

XVII. *Apud hoſtes licitum falſiloquium qui ſenſerint auctores.*

XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*

XIX. *Nec ad juramenta.*

XX. *Generoſius tamen eſſe, ac Chriſtianæ ſimplicitati convenientius, falſiloquio in hoſtem quoque abſtinere : quod per ſimilia illuſtratur.*

XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id, quod nobis licet, ipſi non licet.*

XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

† I. Et

† I. ET † qui bellum gerant, † & quibus ex cauſis belligerare liceat, vidimus. Sequitur, expendamus, ᵃ quid, quantumque in bello liceat, † & quibus modis: † quod [1] aut nude ſpectatur, aut ex promiſſo antecedente. Nude, † ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. † Quid ergo natura liceat, videamus.

II. 1. Primum, † ut jam ante diximus aliquoties, ᵃ ea, † quæ ad finem ducunt in morali materia, [2] æſtimationem intrinſecam accipiunt ab ipſo fine: † quare quæ ad finem juris conſequendi ſunt (aa) neceſſaria, neceſſitate ſumta † non ſecundum phyſicam ſubtilitatem, ſed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. † Jus dico illud, quod ſtricte ita dicitur, † & [3] facultatem agendi in ſolo ſocietatis reſpectu ſignificat. † Quare ſi vitam aliter ſervare non poſſum, † licet mihi vi qualicumque arcere eum, qui eam impetit, † † etiamſi [4] forte is peccato vacet, ut notavimus [5] alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, † ſed ex jure, quod mihi pro me natura concedit. *a Vid. de Jure belli n. 15.*

2. † Quin & rem alienam, ᵇ ex qua certum mihi periculum imminet, [6] citra culpæ alienæ conſiderationem invadere poſſum: † non tamen dominus fieri (id enim [7] ad eum finem accommodatum non eſt) ſed cuſtodire, † donec ſecuritati meæ ſatis cautum ſit: quod ipſum quoque tractatum eſt a nobis ᶜ alibi. † Sic rem meam, quam alius detinet, eripere ei, naturaliter mihi jus eſt: & ſi id difficilius, † aliud tantundem valens: † ut & debiti conſequendi gratia: ᵈ † quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quia † alio modo [8] læſa æqualitas reparari nequit. *b Vid. de Jur. bel. n. 18, & 39. & 55.* *c L. II. c.11. §.10.* *d Silv. in verbo bell. p. 1, n.10. v. primo.*

3. † Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis, ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: † & omne, quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per

GROTII.

a *QUid, quantumque in bello liceat*] Bene *Auguſtinus* epiſtola LXX. ad Bonifacium comitem: (Ep. 220. in fin. *Edit. Benedict.*) *ut in ipſis bellis (ſi adhuc in eis verſari te opus eſt) fidem teneas, pacem quæras.* Epiſtola CCV. (189. §. 6.) *Eſto ergo etiam bellando pacificus.* De juſtitia in bello gerendo ſervanda diſſertatio eſt egregia Beliſarii ad milites apud *Procopium* Vandalicorum IV. (Cap. 16.) *Oroſius* libro VII. *Ecce regibus, & temporibus Chriſtianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, tranſiguntur.* Idem de Theodoſio: *unum aliquod ab initio urbis conditæ bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.* (Cap. 21. & 23. *Edit. Pariſ.* 1506.)

GRONOVII.

1 *Aut nude, aut ex promiſſo*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, 11. 1.

2 *Æſtimationem intrinſecam accipiunt*] In ſeſe, ac ſua natura citra illud, quod ex accidenti accedere, & æſtimationem variare poteſt, æſtimantur.

3 *Facultatem agendi in ſolo ſocietatis*] Adverſus alios homines aliquo ſocietatis, ſive domeſticæ, ſive civilis, ſive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiſcum conjunctos.

4 *Etiamſi forte is peccato*] Ut miles, vel ſubjectus principis, populive, cui cum mea patria, vel principe bellum eſt.

5 *Alibi*] 2, 1. 3.

6 *Citra culpæ alienæ*] Quamvis illius, cujus ea res eſt, culpa non contingat, ut ex ea mihi ſit periculum.

7 *Ad eum finem*] Non enim huc uſque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculoſam.

8 *Læſa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

(aa) Agitur heic de rebus, quæ quidem alias fieri non poſſent, extra connexionem, quam habent cum illo fine, ſed tamen non ſunt ex numero earum, quæ natura ſua, adeoque perpetuo malæ ſunt, quocumque conſilio fiant. Vide infra §. 6. *in fin.* Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

per incendium, aut aliter, + intra juſtum, ſcilicet, & qui peccato reſpondeat, modum.

III. Sciendum ſecundo eſt: jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, + ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, + ſicut & in judiciis [9] poſt litem conteſtatam jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, + ſive ſocii, + ſive ſubditi, + in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic + qui bello ſe miſcent, quod injuſtum eſt, + præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt, ac debent, obligant ſe ad ſumtus, & damna reſarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello ſine probabili ratione ſuſcepto accedunt, + ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injuſtitiæ, quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato [e] probat bellum *μέχρι ἕως ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην*, + *donec hi, qui ſontes ſunt, cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

e De Rep. Lib. V. p. 471. B. Ed. H. Steph.

IV. 1. Obſervandum tertio, [b] + ad jus agendi [10] multa conſequi indirecte, & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. [f] In ſui defenſione quomodo id locum habeat, + explicavimus [11] alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, + ſi [12] tantundem accipi non poteſt, + plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus, quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, + etiamſi intra eandem navem, aut domum, ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes, quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit [g] Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murorum ambitum circumduxit*, + *ſi* [13] *aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat.*

f Victor. l. v. 37.

g Ad Publ. Epiſt. 154.

2. Sed ſicut + antehac monuimus ſæpe, + non ſemper ex omni parte licitum eſt quod + juri ſtricte ſumto congruit; + ſæpe enim proximi charitas non permittet ut ſummo jure utamur. + Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidere poſſe prævidentur, cavenda erunt, [14] + niſi multo majus ſit bonum, quo noſtra actio tendit, quam malum id, quod metuitur, + aut niſi in pari bono, & malo, multo major ſit ſpes boni, quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita + ut ſemper in dubio ad eam partem, quæ alteri magis, quam ſibi conſulit, ut tutiorem, incli-

GROTII.

b *Ad jus agendi multa conſequi indirecte, & extra agentis propoſitum*] Vide hac de re *Thomam* prima ſecundæ, quæſtione LXXIII, art. 8. *Molinam* tractatu ſecundo, diſputatione CXXI.

GRONOVII.

9 *Poſt litem conteſtatam*] Poſt inceptum judicium.

10 *Multa conſequi indirecte*] Accedere, quæ ſeorſum deficiente occaſione illorum, quibus hærent, & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, ſed quæ trahit contagio, & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque iſtis umbram præſtat, & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte, ac præciſe tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Aliquis ex ipſorum uſu percuſſus*] An *prolapſus*. [Videtur potius legendum, *ex ipſorum caſu*: ſi enim *prolapſus* legas, tunc culpa erit illius, qui in muros adſcenderit. [Sed in *Editione Benedictin.* legitur: *murum circumduxerit, ſi aliquis ex ipſius ruinis percuſſus*, &c. Epiſt. XLVII. §. 5. & ita bene ſe habet ſenſus. Auctor enim locum petierat, non ex ipſo fonte, ſed ex jure Canonico, *Cauſ.* XXIII. *Quæſt.* V. C. 8. *J. B.*]

14 *Niſi multo majus ſit bonum*] Ex regulis, vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

GRO-

inclinandum ſit. *Sinite creſcere zizania*, [b] inquit + optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum. Multos occidere, & indiſcretos*, inquit [i] Seneca, [15] *incendii, & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ, quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem [16] + vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit. b *Matth.* XIII, 28, 29. Vide *Thom.* 2. 2. q. 64. *art.* 2. i *L.* 1. *de Clem.* c. 26.

3. + Nec ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, + ob pleniſſimum illud dominii jus, quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, [17] + ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quamvis magnæ malorum univerſitati, + & eo ſuam, [18] qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo [k] colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et + ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt, quantum in hoſtem liceat naturaliter. k *Gen.* XVIII. 24.

V. 1. Sed & quæſtio incidere ſolet, + quid liceat in eos, qui hoſtes non ſunt, aut dici nolunt, ſed hoſtibus res aliquas ſubminiſtrant. Nam + & olim, & nuper [19] de ea re acriter certatum ſcimus, + cum alii [20] belli rigorem, + alii [21] commerciorum libertatem defenderent.

2. + Primum diſtinguendum inter res ipſas. Sunt enim quæ in bello tantum uſum habent, + ut arma: ſunt quæ in bello nullum habent uſum, ut + quæ voluptati inſerviunt: ſunt quæ & in bello, & extra bellum uſum habent, ut pecuniæ, commeatus, [c] naves, & quæ navibus adſunt. + In primo genere verum eſt dictum Amalaſuinthæ ad [l] Juſtinianum, + in hoſtium eſſe partibus qui ad bellum neceſſaria hoſti adminiſtrat. + Secundum genus quetelam non habet. Sic Seneca [m] tyranno [22] gratiam ſe relaturum, ait, [d] [23] ſi beneficium illi neque vires majores daturum eſt ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem eſt, quod reddi illi ſine pernicie publica poſſit: quod explicans addit: *pecuniam, quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo; ſi marmora, & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id, quo luxuria ejus inſtruitur; militem, & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere* l *Procop.* I *Gotth.* cap. 3. m *De Benefic.* VII, 20.

GROTII.

c *Naves, & quæ navibus adſunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id eſt, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiaſtes ad *Ariſtophanis* nubes, & equites. (In *Equit.* verſ. 282. In Scholiis ad Nubes nihil hac de re: ſed voluit dicere *Ranas*, verſ. 365. *J. B.*)

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum eſt ad exitium commune*] Vide *Parutam* libro VII.

GRONOVII.

15 *Incendii, & ruinæ potentia*] Non laudabilis, & bono viro adfectanda, ſed quam etiam habet incendium, aut molis alicujus, vel ædificii caſus, quæ & ipſa multos ſine diſcrimine noxiorum, & inſontium abſumere, aut obruere poſſunt.

16 *Vindictæ immodeſtiam*] Quod cum Theſſalonicenſes ſeditionem moviſſent, immiſſo milite ad ſeptem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex eſt*] Etiam cum induit ſeveram judicis perſonam.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud *Demetrium*, (ſeu *Meteranum*) lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hoſtibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces ſuas portare, ac vendere, ad quos voluerit.

22 *Gratiam ſe relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

23 *Si beneficium*] quod redditurum ſe cogitat. l. 7, *de benef.* 20.

Digitized by Google

munere [24] *artifices ſcenæ*, & *quæ feritatem ejus emolliant*, *libens offeram. Cui* [25] *triremes*, & *æratas non mitterem*, [26] *luſorias*, & *cubiculatas*, & *alia* [27] *ludibria regum in mari laſcivientium mittam.* Et [n] Ambroſio judice, + largiri ei, qui conſpiret adverſus patriam, non eſt probabilis liberalitas.

[n] Lib. 1. c. 30. de Off.

3. + In tertio illo genere uſus ancipitis, diſtinguendus erit belli ſtatus. [o] Nam + ſi tueri me non poſſum, niſi quæ mittuntur intercipiam, + neceſſitas, ut [28] + alibi expoſuimus, [29] jus dabit, ſed + ſub onere reſtitutionis, niſi cauſa alia accedat. Quod ſi juris mei executionem rerum ſubvectio impedierit, idque ſcire potuerit qui advexit, ut ſi oppidum obſeſſum tenebam, ſi portus clauſos, & jam deditio, aut pax exſpectabatur, + tenebitur ille mihi de damno culpa dato, + ut qui debitorem carceri exemit, + aut fugam ejus in meam fraudem inſtruxit: + & [30] ad damni dati modum res quoque ejus capi, + & dominium earum debiti conſequendi cauſa quæri poterit. Si damnum nondum dederit, ſed dare voluerit, [p] + jus erit, rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obſidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod ſi præterea evidentiſſima ſit hoſtis mei in me injuſtitia, + & ille eum in bello iniquiſſimo confirmet, jam + non tantum civiliter tenebitur de damno, + ſed & criminaliter, + ut is, qui [31] judici imminenti reum manifeſtum eximit: atque eo nomine + licebit in eum ſtatuere quod delicto convenit, ſecundum ea, quæ de pœnis diximus; + quare [32] intra eum modum etiam ſpoliari poterit.

[o] Cap. ita quorundam, 6. & c. ad liberandam. 17. De Judæis.

[p] Silv. in verbo reſtitutio, p. 3. §. 12.

4. Et has ob cauſas ſolent a bellum gerentibus [e] + publicæ ſignificationes fieri

GRONOVII.

24 *Artifices ſcenæ*] Hiſtriones, comœdos, tragœdos, mimos. *Sen.* epiſt. 11. & 121. *Sueton.* Jul. 84.

25 *Triremes*, & *æratas*] Naves bellicas cum æreis roſtris.

26 *Luſorias*, & *cubiculatas*.] Voluptuarias, & diſtinctas in lauta, & luxurioſa cubicula. Thalamegos *Suet.* Jul. 52.

27 *Ludibria regum*] Alias naves prodigioſæ magnitudinis, & luxuriæ, quibus reges, inprimis Ægypti, in mari inſanierunt. Vide *Athenæum* lib. 5, p. 203.

28 *Ut alibi*] 2, 2. 6.

29 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hoſtem meum, ſed domino rem, aut compenſationem debebo.

30 *Ad damni dati modum*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

31 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti, aut pœnam irrogaturo.

32 *Intra eum modum ſpoliari*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam ſufficit.

GROTII.

e *Publicæ ſignificationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. *de Tranſactionibus*. c. ſignificavit, 11. *de Judæis*. Extravagante *de Judæis*. c. copioſus, t. Liber *Conſulatus maris* editus eſt lingua Italica, in quem relatæ ſunt conſtitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hiſpaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controverſiæ: ac ſic definitur, ſi & navis, & merces hoſtium ſint, rem eſſe in aperto, fieri ea capientium: ſi vero navis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium, cogi poſſe ab his, qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui ſit ſuarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ ſolvatur. Si contra navis hoſtilis fuerit, merces vero aliorum, de nave tranſigendum: aut, ſi nolint vectores tranſigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti ſolvant pretium; quod pro navis uſu debebatur. Apud Hollandos anno M CCCC XXXVIII. cum bellum ipſis eſſet cum Lubeca, aliiſque civitatibus ad mare Balticum, & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, etiam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum eſt. Sic & Daniæ rex ſenſit, cum anno M D XCVII. ad Hollandos, eorumque fœderatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi, merceſque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos, qui Galliæ hoſtes

fieri ad alios populos, tum ut de jure cauſæ, tum etiam + ut de ſpe probabili juris exequendi appareat.

5. + Hanc autem quæſtionem + ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex hiſtoriis

ſtes eſſent, ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno M D XLIII. capite XLII. quod tralatum eſt in edictum anni M D LXXXIV, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuoſque per homines, naveſque, ac merces, quocumque viſum ipſis eſſet perducere, dum ne merces eæ ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere, perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abfuiſſe merces innoxias. Non negem, aliud jus uſurpaſſe interdum ſeptentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum, quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu, ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui, mutata quamvis cauſa, nomen manſit aduſque tempora Guilielmi ejus, qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei *Thuanus* in hiſtoria anni MDLXXXIX. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno M D LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri, & Robertus Bealus regio conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent, ferre Anglos non poſſe, quod Batavi, in ipſo æſtu belli in Hiſpanos, naves Anglorum ad Hiſpanicos portus vectas detentaſſent. Narrat *Reidanus* in hiſtoria Batavica (pag. 17. *Verſ. Latin. D. Voſ.*) anno M D LXXV. & Britannus *Camdenus* anno ſequente. (p. 273. *Ed. Elzevir.*) Cum vero Angli & ipſi Hiſpanis hoſtes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hiſpaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex ſcriptis adverſariis gentis utriuſque, dignis lectu ad noſcendam hanc controverſiam. Et notandum, Anglos in ſuis ſcriptis ipſos id agnoſcere, cum duo maxime pro ſua afferunt cauſa, & belli inſtrumenta fuiſſe quæ a Germanis in Hiſpaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere, quo minus id fieri liceret: quales poſtea pactiones & Hollandi, ſociique eorum cum Lubecenſibus, ſociiſque eorum fecere anno M DC XIII, ne aut hi, aut illi hoſtium ſubditos intra ſuos fines mercari permitterent, aut hoſtes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & poſterius, anno ſcilicet MDCXXVII. inter Suediæ, Daniæque reges convenit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiſcanis Suedi hoſtibus, ſed nec ad alios Suedi hoſtes merces ullas per fretum Cimbricum ire ſineret, pro quo rex Daniæ alia ſibi viciſſim commoda ſtipulatus eſt: ſed hæc ſunt pacta ſpecialia, ex quibus nihil inferri poteſt quod omnes obliget. Nam & illud in ſcriptis ſuis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, ſed eas, quæ in Angliam ſemel importatæ, aut in Anglia comparatæ eſſent. Neque vero ſoli Germani Anglis cum hoſte ſuo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia miſſo legato conqueſta eſt, jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hiſpania bellum ipſis cum Hiſpanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno MDXCVII. narrant memorati jam nobis *Camdenus*, & *Reidanus*. (Cambden. *pag. 692*, & ſeq. *Reid.* pag. *372*, *& ſeq.*) Galli vero poſt pacem Verbinianam cum Hiſpano factam, Eliſabetha Angliæ regina in bello perſtante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hiſpaniam euntes excutere liceret, ne quis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes, obtentum rapinis, & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere, quod Angli cum Hollandis, eorumque ſociis anno M DC XXV. pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hiſpanicam infringi, ut & ipſæ vetarent cum Hiſpanis commercia, ſed, ſi ultro id non facerent, placuit inſpici naves, num quid bellici inſtrumenti ferrent, ſed ultra neque naves, neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evenit eodem anno, ut Hamburgenſes quidam in Hiſpaniam irent nave maxima ex parte onuſta apparatu bellico, qui ipſe quidem apparatus ab Anglis vindicatus eſt, ſed cæterarum mercium perſolutum eſt pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hiſpaniam euntes in fiſcum raperentur, oſtenderunt, pati ſe id nolle. Bene ergo dictum a nobis, ſignificationes publicas requiri, quod & Angli ipſi ita ſenſere; a quibus factæ ſignificationis talis exemplum eſt apud *Camdenum* circa annum M D XCI & M D XCVIII. Neque vero talibus ſignificationibus ſemper paritum, ſed diſtincta tempora, cauſæ, loca. Anno enim M CCCC LVIII. Lubecenſis civitas ſignificationi a Dantiſcanis ſibi factæ, ne cum Malmogenſibus, & Memelenſibus Dantiſci hoſtibus mercaturam exerceret, parendum non cenſuit. Neque magis paruere Hollandi anno M D LI. cum Lubecenſes ipſis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipſi hoſtes tum habebant, commercio abſtinerentur. Anno vero M D XXII, quo tempore inter Suedos, Danoſque bellabatur, cum Danus Anſiaticas civitates rogaſſet, ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipſius indigentes morem geſſere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam, & Poloniæ regem, nunquam paſſi ſunt ſibi aut hujus, aut illius gentis commercio interdici.

Gallis

ſtoriis f + nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum. Romanos, q qui Carthaginienſium hoſtibus commeatus attulerant, ipſi Carthaginienſes aliquando ceperunt: eoſdem iidem Carthaginienſes repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius r cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleuſina, & Rhamnuntem cepiſſet, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis g + & magiſtrum, & gubernatorem ſuſpendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe eſt.

q *Polyb.* 1. c. 83.

r *Plut. Demetrio.* pag. 904. E.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, + vis, ac terror, maxime propria bellorum. + An & dolis uti liceat, quæri ſolet. Nam Homerus quidem dixit, hoſti nocendum:

(bb) Ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.

Sive dolo, ſeu vi manifeſta, clamve, palamve.

Et Pindari eſt, (*Iſthmiac.* IV. 82.)

χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ——
δοντ᾽ ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo ſcilicet hoſtica
Delenda vis eſt.

Apud Virgilium quoque 33 dictum illud;

34 *Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?*

ſequitur ipſe

Ripheus,

Gallis autem ſemper reddidere naves, quas ab Hiſpania revertentes, aut in Hiſpaniam, ipſis tunc hoſtilem, euntes Hollandicæ naves intercoeperant. Vide *Ludovici Servini* advocati quondam regii orationem habitam anno M D XCII in cauſa Hamburgenſium. Verum, iidem Batavi Dunquercam, ad quam claſſem habebant, ab Anglis merces inferri non ſiverunt: quomodo Dantiſcani anno M CCCC LV. Batavis denuntiarunt, ne quid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante *Gaſpare Schutzio* in hiſtoria Pruſſica. Adde *Cabetum* deciſione XLIII, num. 2. & *Seraphinum de Freitas* in libro de juſto imperio Luſitanorum Aſiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum*] Multa hujus quæſtionis habet vir doctiſſimus *Johannes Meurſius* in hiſtoria Danica libro 1. & 11. Ubi videbis Lubecenſes, & Imperatorem eſſe pro commerciis, contra ea Danos. Vide & *Crantzium* Vandalicorum libro XIV. (Cap. 29.) *Thuanum* in dicto anno M D LXXXIX. libro hiſtoriarum XCVI. *Camdenum*, præter jam dicta loca, in anno M D LXXXIX, & M D XCV. Ubi illa inter Anglos, & Germanos, quos Anſiaticos vocant; controverſia tractatur.

g *Et magiſtrum, & gubernatorem ſuſpendit*] Non multum diſſimile eſt quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli hiſtoria: ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· *cuſtodes impoſuit Boſphoro, qui obſervarent, ſi qui mercatorum in Boſphorum navigarent. deprehenſis pœna mors.* (Pag. 639. E.).

GRONOVII.

33 *Dictum illud ſequitur*] V, 426. his verbis hortantem Chorœbum ſequitur vir celebris tanta juſtitiæ fama, non ſecuturus ſiquidem id injuſtum eſſe putaſſet.

34 *Dolus, an virtus*] 2, Æneid. 300. Sive fallendo quis hoſtem, ſive vi ſuperet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

(bb) Non eſt verſus Homericus, ſed pars ejus legitur *Odyſſ.* IX, 119. & *Lib.* I. verſ. 295, 296. Habet Auctor è *Stobæo*, Serm. LII. pag. 365. ubi *Antigono* tribuitur. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.

Et legitur hoc ipſum imitatus ſapientiæ nomine nobiliſſimus [s] Solon. Silius in rebus Fabii Maximi [t]:

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum + Ulyſſes viri ſapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hoſtem: unde Lucianus regulam elicit, [u] laude dignos qui hoſtem fallunt. Nihil utilius in bello dolis, Xenophon [x] dixit; & Braſidas apud [y] Thucydidem, præclaram imprimis laudem eſſe ex [h] [35] belli furtis: & apud Plutarchum [z] Ageſilaus, hoſtes decipere & juſtum, & licitum eſſe. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris cenſenda, [a] quam quæ ex occaſione, & dolo: & ex eo Silius [b] Corvinum ſic inducit loquentem:

[i] *Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita cenſuiſſe ipſos illos ſeveros Laconas notat Plutarchus, [c] ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confeciſſet. Idem [k] Lyſandrum magni facit [d] *ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, [e] quod Cretenſium diſciplina inſtitutus ſimplicem illum, ac generoſum bellandi morem dolis, ac furtis miſcuiſſet. + Ammiani [f] eſt: *nullo diſcrimine virtutis, ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Juriſconſulti Romani + bonum dolum vocant, [g] ſi adverſus hoſtem quis machinaretur: & alibi, [h] nihil intereſſe, vi quis, an fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit: [36] + *δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς* notat ad Iliados Ο Euſtathius. Inter Theologos [i] Auguſtinus: *cum juſtum bellum ſuſcipitur, vi aperta pugnet quis, aut ex inſidiis, nihil ad juſtitiam intereſt.* Et Chryſoſtomus, [k] maxime laudari Imperatores, qui fraude victoriam quæſiiſſent.

4. Sed + nec deſunt ſententiæ, quæ ſuadere videntur partem contrariam, + quarum nonnullas infra adferemus. + Quæſtionis hujus definitio pendet ex eo,

s Plutarch. in Sol. p. 82.
t Lib. XV, verſ. 327.
u Luc. Philopſeud. pag. 326, 327. Ed. Amſt.
x Cyri inſt. I. c. 6. & de re equeſtri, c. 5. n. 9.
y Lib. V. cap. 9.
z Plut. apoph. pag. 209.
a Polyb. l. IX. c. 11.
b Lib. V. verſ. 100.
c Vit. Marcell. pag. 311. B.
d Vit. Lyſ. p. 437. A.
e Pag. 363. E.
f Lib. XVII. c. 5.
g L. I. §. 3. D. de dolo malo.
h L. nihil. 26. D. de captivis.
i Quæſt. X. ſuper Joſue, Cauſ. XXIII. Qu. II. C. 2.
k Lib. I. De Sacerdotio. Tom. VI. pag. 6.

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & *Virgilius* loquitur Æneidos XI. (*verſ.* 515.) & Salluſtius, quem citat Servius. (Vide *Nonium Marcellum*, voce *Furtum*, pag. 310. *Edit. Mercer.*)

i *Bellandum eſt aſtu*] Muhammedis dictum ſimile: *elbarbu Hudiatum, id eſt, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis, (*Æn.* XII. 336.

Iræque, inſidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, ſed inſidiis comitatum ſe oſtendit.*

k *Lyſandrum*] Ei Sullam comparat *Plutarchus*, in cujus animo leonem eſſe, & vulpem, dicebat Carbo, (*pag.* 469. F.)

GRONOVII.

35 *Ex belli furtis*] Stratagematis, inſidiis, machinationibus clandeſtinis.

36 Δόλος οὐ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

eo, an dolus [37] in genere ſit ſemper malorum, in quibus locum habet, + non eſſe faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis, quæ vitium non habent univerſaliter ex ſuapte natura, + ſed quibus accidere etiam poteſt ut bona ſint.

VII. Notandum igitur, + dolum alium conſiſtere in [38] actu negativo, + alium in actu [39] poſitivo: Doli vocem + etiam ad ea, quæ in negativo actu conſiſtunt, extendo, l Labeone auctore, qui ad dolum, ſed non malum refert, ubi quis per diſſimulationem tuetur ſua, vel aliena. Haud dubie + crude nimis a Cicerone dictum (cc) eſt m: *ex omni vita ſimulationem, diſſimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ ſcias, nec quæ velis + omnia aperire aliis tenearis, ſequitur ut diſſimulare quædam apud quoſdam, id eſt tegere, & occultare, fas ſit. *Licet*, inquit l Auguſtinus, n *veritatem occultare prudenter, ſub aliqua diſſimulatione.* Et m neceſſariam hanc omnino, atque inevitabilem, his præſertim, quibus reſpublica commiſſa eſt, non uno loco fatetur ipſe o Cicero. Exemplum ad hanc rem inſigne præbet Jeremiæ hiſtoria capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obſidionis eventu, apud proceres, regis poſtulatu, hoc ipſum prudenter occultat, + aliam interim cauſam, nec falſam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri poteſt, quod n Abrahamus p Saram ſororem, + id eſt, ex uſitato tum loquendi more, propinquam conſanguineam vocat, + matrimonium diſſimulans.

+ VIII. 1. + Dolus, qui in actu poſitivo conſiſtit, [40] ſi in rebus, ſimulatio, ſi [41] in ſermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc conſtituunt differentiam, quod dicant, + voces naturaliter ſigna eſſe intellectuum, + res non item. Sed contra verum eſt, voces natura ipſa, & [42] + citra hominum voluntatem nihil ſignificare, niſi forte vox ſit [43] confuſa, & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipſa [44] rei magis appellatione venit, quam

l L. 1. §. dolum malum. D. de dolo malo.
m De Off. 3. c. 15.
n Lib. contra mend. c. 10. Th. 2, 2. q. 40. art. 3. in reſp. & q. 71. art. 3. Silv. in verbo bell. p. 1. n. 9.
o Or. pro Mil. c. 24. & l. X. ep. 8. & pro Cn. Plancio. c. 6.
p Gen. XX. Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in reſp.

GROTII.

l *Auguſtinus*] Et in V. Pſalmum verſiculo: *perdes omnes. Aliud eſt mentiri, aliud eſt verum occultare.* Citatur *cauſa* XXII, *quæſtione* II. c. 14.

m *Neceſſariam hanc omnino, atque inevitabilem*] Vide *Chryſoſtomum* primo de Sacerdotio. (§. 63, & *ſeq. Ed. Bengel.*)

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici. Auguſtinus* quæſtione XXVII. in Geneſin, relatus a Gratiano dicta cauſa XXII, quæſtione II. c. 22.

GRONOVII.

37 *In genere ſemper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitioſa ſunt, uti quibus fides violatur.

38 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia ſit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non oſtenderat ſe tale quid eſſe facturum.

39 *Poſitivo*] Cum decipimur, quia ſit ſecus, atque prioribus vel dictis, vel factis, opinionem fecerat ſe facturum eſſe.

40 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

41 *In ſermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus, aut intendimus.

42 *Citra hominum voluntatem*] *Boëtius* de Interpr. p. 329. *Oratio eſt vox ſignificativa ſecundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per ſe ſignificat, ſed ad ponentis placitum. Illud enim unaquæque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impreſſit.*

43 *Confuſa, & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, ſternutatio. *Boëth.* d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter ſignificantes: ut canum latratus iras canum ſignificat, & alia ejus quædam vox blandimenta: ſed non ſunt nomina, quia non ſunt ad placitum ſignificantes, ſed natura.*

44 *Rei*] Soni, quo potius factum, quam dictum auditur.

(cc) Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 1. §. 9. Not. 5. alterius Editionis. Auctor ipſe poſtea §. 9. *Ciceronem* inter eos ponit, qui non omne falſiloquium malum eſſe putarunt. *J. B.*

Digitized by Google

quam locutionis. Quod ſi hoc dicatur, + hominis naturam hanc eſſe peculiarem ſupra animantes cæteras, ut [45] conceptus animi poſſit aliis indicare, + & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: ſed addendum eſt, non ſolis vocibus tale fieri indicium, [o] [46] + ſed & [q] nutibus, + ut apud mutos, [47] ſive illi nutus aliquid habent cum re ſignificata + commune ipſa natura, + ſi tantum [48] ex inſtituto ſignificant: quibus nutibus pares ſunt [49] + notæ illæ, quæ non voces lingua figuratas ſignificant, ut [p] Paulus [r] juriſconſultus loquitur, ſed res ipſas, + ſive ex aliqua convenientia, ut notæ [50] hieroglyphicæ, ſive mero arbitratu, + ut apud Sinenſes.

q L. Labeo 7. §. f. D. de ſup. leg.

r L. Non figura 38. D. de obl. & act.

2. + Alia igitur hic adhibenda diſtinctio eſt, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem + in voce juris gentium. Diximus enim, jus gentium dici, + & quod ſingulis gentibus [51] placuit ſine mutua obligatione, + & id, [52] quod mutuam obligationem in ſe continet. (dd) Voces ergo, & nutus, & notæ, quas diximus, + reperta ſunt ad ſignificandum [53] cum mutua obligatione, quod Ariſtoteles [s] dixit [54] κατὰ συνθήκην: [55] + res aliæ non item. + Hinc fit [q] + ut rebus aliis uti liceat, etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem. + Loquor de eo, quod intrinſecum eſt, non de eo, quod accidit. Itaque exemplum ponendum eſt, [r] ubi nullum ſequitur inde nocumentum, + aut ubi nocumentum ipſum, ſepoſita doli conſideratione, licitum eſt.

s De interpr. c. 4.

3. Prioris

Grotii.

o *Sed & nutibus*] *Plinius* de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibuſdam pro ſermone nutus, motuſque membrorum eſt.* Vide c. tuæ fraternitati, 25. *de ſponſalibus.*

p *Paulus juriſconſultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum, ſed oratione, quam exprimunt literæ, obligamur, quatenus placuit non minus valere quod ſcriptura, quam quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur.* Valde philoſophice dixit *placuit*, ut oſtenderet, hæc valere ἐκ συνθήκης.

q *Ut rebus aliis uti liceat, etiamſi prævideamus, futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem*] Vide *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. II, c. 34.

r *Ubi nullum inde ſequitur nocumentum*] Ut in facto Micholis, 1 Sam. XIX, 16.

Gronovii.

45 *Conceptus animi*] Cogitata.

46 *Sed & nutibus*] *Quinctil.* 11, inſtit. 3. 833. *Non manus ſolum, ſed nutus etiam declarant noſtram voluntatem, & in mutis pro ſermone ſunt, & ſalutatio frequenter ſine voce intelligitur, atque efficit.*

47 *Sive illi nutus*] Sunt geſticulatio exprimens, & formans actionem, motumve ſimilem illi, quem ſignificamus: ut Suetonius refert, Datum Atellanarum hiſtrionem cantici cujuſdam illa verba, *Vale pater, vale mater*, ita demonſtraſſe, ut bibentem, natantemque faceret, & exitum Claudii, & Agrippinæ ſignificaret. *Ner.* 39. Item cum inclinatione capitis aſſentimus, quaſſatione negamus. *Gellius* 10, 3.

48 *Ex inſtituto*] More introducto, & recepto; ut in ſenatu cum Sc. per diſceſſionem fieret, pedibus aut in ſententiam, aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

49 *Notæ illæ, quæ non*] Ut litteræ copulatæ in ſyllabas.

50 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. *Tacit.* 2, ann. 60. & 11, 14.

51 *Placuit ſine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, ſed poſſit id jure civili apud quosdam populos reſtringi, & abrogari.

52 *Quod mutuam*] Ad quod ſervandum omnes tenentur, & qui non ſervant, pro nefariis, & inteſtabilibus habentur.

53 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea niſi uno, & ſuo modo accipere.

54 Κατὰ συνθήκην] Ex conſtituto ſigno omnibus communi.

55 *Res aliæ non item*] Ut poſſis vel ſic, ut facit, qui eas voces, notas, & geſtus edit, vel aliter accipere.

(dd) Heic, ut in toto argumento iſto, conferendus perpetuo Pufendorfius, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 1. cum Notis noſtris, ubi res adcuratiùs pertractatur, in alterâ præſertim Editione. *J. B.*

t Luc. XXIV, 28. 3. Prioris exemplum eſt in Chriſto, [t] qui apud comites Emauntinos [56] προσεποιεῖτο ire longius, id eſt, ſpeciem prætulit ituri longius, niſi malimus vere quoque voluiſſe eum ire longius, + ſub conditione tamen niſi magno niſu retineretur, quomodo & Deus + multa velle dicitur, quæ non fiunt: & alibi [u] Chriſtus ipſe dicitur + voluiſſe præterire apoſtolos navigantes, nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere. *u Marc. VI, 48.* Alterum exemplum dari poteſt + in Paulo, qui Timotheum circumcidit, [x] cum ſatis ſciret, Judæos hoc ita accepturos, quaſi circumciſionis præceptum, + quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Iſraëlis poſteros, quaſique ita ſentirent ipſi Paulus, & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, ſed tantum familiarius cum Judæis verſandi facultatem ſibi, & Timotheo præbere. *x Act. XVI, 3.* Neque vero circumciſio, ſublata lege divina, ex inſtituto + amplius ſignificabat talem neceſſitatem, + neque malum, quod inde ſequebatur, erroris ad tempus, dedocendi poſtea, tanti erat, quanti illud bonum, quo Paulus tendebat: nimirum, evangelicæ [57] veritatis inſinuatio. Hanc ſimulationem patres Græci ſæpe vocant [s] οἰκονομίαν. de qua egregia exſtat ſententia Clementis Alexandrini, [y] qui de viro bono agens ſic ait: *ἐπὶ τῶν πλησίων ὀφελείᾳ μόνη ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη: ob utilitatem proximi faciet quædam, quæ ſponte alioquin, ac primaria intentione non faceret.* *y Strom. Lib. VII. Cap. 9. p. 863.* Tale in bello Romanorum illud, [z] qui de capitolio [58] panem in hoſtium ſtationes jecerunt, ne fame premi crederentur. *z Livius V. c. 48.*

a Joſue VIII. Silv. in verbo bellum p. 1, n. 8. 4. Exemplum + poſterioris eſt in ficta fuga, [a] qualem Joſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, + & alii duces ſæpe. Nam hic [59] quod ſequitur nocumentum + licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga + ex inſtituto nihil ſignificat, + quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, + utens ſua libertate huc, vel illuc eundi, & magis, minuſve celeriter, & hoc, vel illo geſtu, habituve. Eodem referri debet + eorum actus, qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur.

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis, + ut a quovis pro arbitrio, + etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa [60] + ſingulorum arbitrio, + non quaſi conſenſu communi, introducta eſt, + qualis conſuetudo neminem obligat.

IX. 1.

GROTII.

s Οἰκονομίαν] Sic hanc vocandam, non ἀπάτην id eſt fraudem, ait *Chryſoſtomus* indicato jam libro primo de Sacerdotio. (*Tom.* VI. *pag.* 7.) Idem in ad Corinthios IV, 6. *ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία· non hic fraus fuit, ſed obſequentia quædam, & diſpenſatio.* (Tom. III. p. 313.) Et IX, 20. *ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον, οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐν διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἐχούσης· ut enim qui tales revera erant, corrigeret, factus ille talis, non revera aliud, quam quod erat, præ ſe ferens, agens talia, ſed non ex tali animi propoſito.* (Pag. 383.) Huc referri poteſt ſimulatus Davidis furor.

GRONOVII.

56 Προσεποιεῖτο] Præ ſe ferebat.

57 *Veritatis inſinuatio*] Quam ſcilicet ſperabat ſe conſecuturum converſando cum Judæis.

58 *Panem in hoſtium*] *Flor.* 1, 13.

59 *Quod hic ſequitur nocumentum*] Ut hoſtes pelliciantur in inſidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui inſidiamur.

60 *Singulorum arbitrio*] Prout alius, atque alius ſibi commodum putarunt.

GRO-

IX. 1. Gravior eſt diſputatio + de illis [61] notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, + in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. + Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, *vir bonus*. Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam, & verbum mendax amove a me.* Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium.* Pſalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri* Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur + Auguſtinus: & ſunt etiam inter philoſophos, & poetas, qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri, (*Iliad.* IX, 312, 313.)

Ille mihi inviſus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit, quam lingua profatur.

Sophocles [b], b *Fragm. Creuſ. apud Stob.*

Aliena vero proloqui numquam decet:
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt ſi facit quod non decet.

Cleobulus (ee):

Mendacium odit quiſquis animitus ſapit.

+ Ariſtoteles dixit, [c] *κατ' αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· per ſe mendacium turpe, atque vituperabile, veritas pulchra, ac laudabilis.* c *Ethic. Nicom.* IV. 13.

2. Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla t laudatorum hominum [62] ſine reprehenſionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, + Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium, ut ipſe fatetur Auguſtinus, + ita diſſentiens, ut tamen *magnam quæſtionem, latebroſam tractationem, diſputationem* [63] *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat.

3. Inter philoſophos aperte hinc ſtant Socrates, & diſcipuli ejus [d] + Plato, Xenophon [e], & alicubi Cicero, &, ſi Plutarcho, [f] ac [64] Quinctiliano [g] credimus, Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri ubi, & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, [h] cujus illud καθ'

d *Lib.* I. & II. & V. *de Rep.*
e *Memorab. Socrat. Lib.* IV. c. 2. §. 16, 17.
f *Plut. de Stoicorum contradict.* pag. 1055, 1056.
g XII, 1.
h *Nic.* II, 7. IV, 13.

GROTII.

t *Laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota*] *Irenæus* ex veteris presbyteri inſtitutione didicit, docuitque: *de quibus ſcripturæ non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſitæ, nos non debere fieri accuſatores.* Locus eſt libro IV, c. 50. (Vide quæ de eo loco diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. III. §. 7. *J. B.*)

GRONOVII.

61 *Notis, quæ in commercio*] De vocibus, & illis ſignis, quibus inſtituta hominum, & longum tempus definitam, & perpetuo eandem ſignificationem impoſuerunt.

62 *Sine reprehenſionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuiſſe videntur, reprehenſorum, aut notatorum. (Adeoque ſuſpicor heic in verbis Auctoris noſtri, poſt *hominum* excidiſſe, *mendacio utentium*, aut quid ſimile. *J. B.*)

63 *Inter doctos alternantem*] Contrariis ſententiis, & argumentis vehementer agitatam. (Locus *Auguſtini* eſt in Lib. *De Mendacio*, Cap. 1.)

64 *Quinctiliano*] 12, 1. 557.

(ee) ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς καὶ χρήσιμος. Hoc etiam ex STOBÆO, ſed qui *Menandro*, non *Cleobulo*, tribuit. *J. B.*

καθ' αὑτό, quod diximus, exponi poteſt [65] communiter, ſive re ſpectata [66] ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus [i] Rhodius [67] de medico apud ægrotum mentiente ſic ait: *ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἔστιν· decipit quidem, at deceptor non eſt*: Cauſam addit: *οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· non enim propoſitum ſibi habet decipere, ſed ſervare ægrotum.*

i *Paraphr. Eth. Nic.* Lib. v. c. 8. p. 297.

4. Quinctilianus, [k] quem dixi, [+] hanc ipſam partem defendens, pleraque eſſe, ait, quæ [68] non tam factis, quam cauſis eorum vel honeſta fiant, vel turpia. Diphilus [l],

k *Inſt. Orat.* XII. 1.
l *Apud Stob.* Tit. XII.

Quod pro ſalute dicitur mendacium
Me judice habere nil poteſt incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo, (*Philoctet.* verſ. 107.)

Non tibi videtur turpe falſiloquentia?

Reſpondet Ulyſſes,

Non; ſi ſalus naſcatur ex mendacio.

Cui ſimilia ex Piſandro, & Euripide adferuntur. Et apud Quinctilianum lego: [m] *nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conceſſum eſt.* Euſtathius Metropolita Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſeæ: *Ψεύσεται* [u] *κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· mentietur ſapiens re urgente:* ubi & ex [n] Herodoto, & Iſocrate teſtimonia adfert.

m *Inſt. Orat.* II. 17.
n Lib. III. C. 72.

X. 1. Tam diſſidentium ſententiarum [+] conciliatio forte aliqua reperiri poterit [o] ex largiore, aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque enim hic mendacium ſumimus [x] [+] quatenus & imprudenti accidit, quomodo [+] mendacium dicere, & mentiri, apud [p] Gellium diſcernuntur: [+] ſed de eo agimus, quod ſcienter profertur cum ſignificatione, quæ mentis [69] conceptui, ſive intelligendo,

o *Th.* 2, 2. *qu.* 110. *art.* 1. *in reſp.*
p *Gell.* XI, c. XI.

GROTII.

u *Κατὰ καιρὸν*] In tempore, ut *Donatus* loquitur ad Adelphos IV, 3. (verſ. 18.) *Et ipſum fallere in tempore, quidam de officiis ſcribentes rectum putant. Cicero* pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honeſtum, & miſericors* vocat (Cap. 5.)

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit niſi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus eſt, qui dicit falſum, quod putat verum, quia, quantum in ipſo eſt, non fallit ipſe, ſed fallitur.* Sunt hæc *Auguſtini*, de verbis Apoſtoli ſermone XXVIII. & enchiridii c. 18. relata a Gratiano in *cauſam* XXII, *quæſtione* 11. c. 3, 4.

GRONOVII.

65 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

66 *Sepoſitis circumſtantiis*] Extra caſus ſingulares, qui ſatis id excuſent.

67 *De medico apud ægrotum*] Celſus apud *Origen.* lib. 3. p. 171: Ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος, ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος.

68 *Non tam factis*] In quibus non tam opus ipſum, quam intentio, & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, *Quinctil.* inſtit. 12, 1. 557. *ſic judicet pleraque eſſe, quæ non tam factis, quam cauſis eorum vel honeſta fiant, vel turpia. Nam ſi hominem occidere ſæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum eſt; aſperiora quædam adhuc dictu, ſi communis utilitas exegerit, facile conceditur: ne hoc quidem nudum eſt intuendum, qualem cauſam vir bonus, ſed etiam quare, & qua mente defendat.*

69 *Conceptui ſive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium, & opinionem, vel quantum ad voluntatem, & conſilium.

GRO-

telligendo, ſive in volendo, diſconveniat. Nam quod [70] primo καὶ ἀμέσως verbis, & ſimilibus notis indicatur, ſunt [71] mentis conceptus: + ideoque non mentitur qui dicit rem falſam, quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem, + ſed quam falſam putat, mentitur. [72] + Significationis ergo falſitas id eſt, quod ad communem mendacii naturam requirimus. + Cui conſequens eſt, cum vox aliqua, aut [73] ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, + ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, [74] + non admitti mendacium, [y] + etiamſi putetur is, qui audit, in aliam partem id accepturus.

2. Verum quidem eſt, talem locutionem uſurpatam temere non probandam: + ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta ſi id pertineat + ad erudiendum eum, qui curæ noſtræ eſt traditus, + aut ad evitandam [75] iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipſe Chriſtus dedit, cum
diceret, [q] *Lazarus amicus noſter* + *dormit*, quod apoſtoli accipiebant tanquam [q] *Joh.*
de dormitione ſomni diceretur. Et quod + de [r] templo inſtaurando ipſe di- XI, 11.
xerat, intelligens hoc de ſuo corpore, Judæos ſciebat accipere de templo [r] *Joh.* II,
proprie dicto. Sic & cum apoſtolis ad inſtar [76] Phylarcharum [s] apud Hebræos 20. 21.
ſedes eximias, & regi proximas duodecim promitteret, + & alibi [t] vini novi [s] *Luc.* XXII, 30.
potationem in patris regno, + ſatis ſciviſſe videtur non aliter hoc ab illis ac- [t] *Matth.* XXVI, 29.
cipi, quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe [u] ad ipſum momentum [u] *Act.* 1. 6.
Chriſti ad cœlum aſcenſuri pleni erant. Idem alibi + per fabularum ambages
populum alloquitur, [x] ne audientes ipſum intelligerent, + niſi ſcilicet animi [x] *Matth.*
attentionem talem, ac docilitatem afferrent, qualem afferri par erat. + Poſte- XIII, 13.
rioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vitellio, [y] cui [y] *Tacit.*
Narciſſus inſtabat, + aperiret ambages, & veri copiam faceret: ſed non ideo *Annal.* IX.
pervicit, [z] + quin [77] ſuſpenſa, & quo ducerentur inclinatura reſponderet. cap. 34.

Dictum

GROTII.

y *Etiamſi putetur is, qui audit, in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captioſè loquebatur cum ſervulis, ita judicante, & probante *Ambroſio*, (*De Abrah.* c. 8.) quem ſequitur *Gratianus* poſt c. *ſi qualibet*, dicta *cauſa* XXII, *quæſt.* 11. c. 20. (Plus eſt in hoc exemplo, quàm Auctor putat. Sed de eo fuſiùs agendi locus fuit in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*)

z *Quin ſuſpenſa, & quo ducerentur inclinatura reſponderet*] Idem *Tacitus* hiſtoriarum III. (C. 3.) *Incerta diſſeruit, tracturus interpretationem prout conduxiſſet.* Item: *ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret, vel proſpera agnoſceret.* (Ibid. c. 52.)

GRONOVII.

70 *Primo* καὶ *ἀμέσως*] Simpliciter, & directe.

71 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod ſentit animus.

72 *Significationis ergo falſitas*] Diſſenſus cum mente.

73 *Sermonis complexio*] Sententia.

74 *Non admitti mendacium*] Mentis, & orationis diſcordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui de mente noſtra conſtare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamſi accepturus eſt eam ſecus, qui audit ſi non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam ſuperiorum, vacat crimine mendacii.

75 *Iniquam interrogationem*] Ad quam ſi reſpondeamus ſimpliciter, aut nobis, aut aliis innocentibus periculum immineat.

76 *Phylarcharum*] Quaſi haberentur pro principibus tribuum.

77 *Suſpenſa, & quo ducerentur*] Paſſura talem interpretationem in hanc, aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud *Plinium* lib. 1, epiſt. 5.

Gro

Dictum [a] Hebræorum huc pertinet : אם יודע אדם להמור אדת דבריו מוטב ואם לא ישתוק *ſi quis norit uti perplexiloquio , recte : ſin minus , taceat.*

3. + Contra accidere poteſt , ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile ſit, ſed & improbum , [b] puta cum Dei honos , [c] aut amor proximo debitus , + aut reverentia adverſus ſuperiorem , + aut rei , quæ agitur , natura exigunt , ut quod animo cogitatur omnino pateſiat : ſicut [78] in contractibus , diximus , id aperiendum , quod natura contractus intelligitur exigere : quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud , [z] *tollendum eſſe ex rebus contrahendis + omne mendacium* , deſumtum ex veteri lege [a] Attica [79] *κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν.* quibus in locis mendacii vox videtur + ita laxe accipi , ut etiam obſcuram locutionem includat. + At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipſum jam excluſimus.

z *De Offic.* III. 15.
a *Demoſt. in Leptinem* : pag. 563. A.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur , ut + quod dicitur , ſcribitur , notatur , innuitur , + intelligi aliter nequeat , quam in eum ſenſum , qui a mente proferentis diſcrepet. Huic autem notioni laxiori + ſtrictior mendacii , + qua naturaliter illicitum eſt , ſignificatio differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt , quæ , ſi recte res inſpiciatur , + ſaltem ſecundum communem gentium exiſtimationem , nulla videtur alia dari poſſe [80] + præter repugnantiam cum jure exiſtente , ac manente ejus , ad quem ſermo , aut nota dirigitur : + nam ſibi neminem mentiri , ut maxime falſum proferat , ſatis conſtat. + Jus hic intelligo non quodvis , & rei extrinſecum , ſed quod proprium ſit huic negotio , atque cognatum. Id autem nihil eſt aliud , quam [d] [81] + judicandi libertas , quam homines colloquentes his , quibus colloquuntur , debere , quaſi pacto quodam tacito , intelliguntur. + Hæc enim , nec alia eſt mutua illa obligatio , quam homines introduci voluerant , ſimul , atque

GROTII.

a *Hebræorum*] Quorum & hoc eſt : מותר לשנות מפני השלום *licet perplexe loqui boni cauſa.* Citat doctiſſimus *Manaſſes Ben-Iſraël* in ſuo conciliatore , quæſtione XXXVII. *Chryſoſtomus* I. de Sacerdotio : *ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως , οὐχ ὁ μεθ᾽ ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· fallax jure vocetur qui re tali injuſte utitur , non qui ſalutari propoſito.* (in fin. Lib.)

b *Puta cum Dei honor*] *Philo* de Vita Moſis : *ἐν᾽ ἔργοις ὥσπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν , δι᾽ ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν ταῖς ἄλλοις τὸ ἦθος κατεψευσμένον , ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ de factis honor , quæ ad Dei honorem pertinent , in quibus ſolis veracem eſſe oportuit , etiam ſi quis cæterum ingenio eſſet mendace. Veritas enim Dei comes.* (Pag. 679. E.) *Auguſtinus* epiſtola VIII. *Alia quæſtio eſt , ſitne aliquando mentiri viri boni : & alia quæſtio eſt , utrum ſcriptorem ſanctarum ſcripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

c *Aut amor proximo debitus*] Æſchylus Prometheo , (pag. 39. *Ed. H. Stephan.*)

Λέξω τορῶς σοι πᾶν , ὅ τι χρῄζεις μαθεῖν ,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ᾽ , ἀλλ᾽ ἁπλῷ λόγῳ ,
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα·

Dicam diſerte quicquid audire expetis ,
Sermone nudo , non per implicitos modos ,
Quo more amicos alloqui verum , ac bonum eſt.

d *Judicandi libertas*] Hinc *furari cor* Hebræis dicitur , qui adimit ſciendi vias : *Geneſ.* XXXI , 26. 27. & ibi *Onkelos* & LXX. Rabbi *David* libro radicum , & Rabbi *Salomo* in commentario , & *Abeneſdra.*

GRONOVII.

78 *In contractibus diximus*] 2 , 12. 9.
79 *Κατὰ τὴν ἀγοράν*] In foro nemo mentitor.
80 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei , qui audit , juſtam , & debitam facultatem ſtatuendi , & cognoſcendi de animo , & propoſito ejus , quem audit.
81 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de conſilio , & voluntate alterius , & pro eo dicam , agamve quod mihi commodum videtur.

Digitized by Google

que ſermone, notiſque ſimilibus uti inſtituerunt; + nam ſine tali obligatione inane fuiſſet tale repertum.

2. Deſideramus autem, + ut quo tempore ſermo fit, [82] jus illud ſubſiſtat, ac maneat: + fieri enim poteſt ut jus quidem fuerit, ſed ſublatum ſit, aut tollatur ex alio jure ſuperveniente, + ſicut debitum [83] acceptilatione, + aut conditionis ceſſatione. Tum vero requiritur, + ut jus, quod læditur, ejus ſit, quicum loquimur, [84] non alterius + (ſicut & in contractibus injuſtitia non naſcitur, niſi ex læſo jure contrahentium.) Huc forte non male referas, + quod veriloquium ad juſtitiam refert poſt Simonidem [b] Plato, + & quod mendacium, + illud vetitum, ſacræ literæ ſæpe deſcribunt falſo (ff) teſtimonio, ſive elocutione adverſus proximum, & quod ipſe Auguſtinus in mendacii natura conſtituenda ponit [c] + fallendi voluntatem. Et Cicero [c] quæſtionem de veritate eloquenda + referri vult ad juſtitiæ fundamenta.

b *L.* 1. *de rep.* pag. 331. C. D. *Ed. H. Steph.*

c *De Offic.* I. 10.

3. Tolli autem videtur poſſe + jus, quod diximus, ſicut + conſenſu ejus, quicum agimus, expreſſo, + ut ſi quis [85] prædixerit ſe falſa dicturum, & [86] alter permiſerit, ita & + tacito, æquave ratione præſumto, + aut [87] oppoſitione juris alterius, quod communi omnium judicio multo plus valeat. + Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes, quæ ad conciliandа ſententiarum ſupra deſignatarum diſſidia non parum valituræ ſint.

XII. Primum eſt, etiamſi quid dicatur quod falſam habeat ſignificationem infanti, aut amenti, + in eo mendacii culpam non eſſe. Videtur enim communi omnium hominum ſenſu permiſſum eſſe [d],

Ut + puerorum ætas improvida ludificetur.

d *Lucret.* *Lib.* 1. verſ. 938.

Et Quinctilianus de pueris locutus: [e] + *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima eſt, + quia cum in infantibus, & amentibus non ſit judicii libertas, non poteſt eis circa eam libertatem injuria fieri.

e *Inſt. Orat.* XII. 1.

XIII. 1. Secundum eſt, + quoties ſermo ad eum dirigitur, [88] qui non decipitur,

GROTII.

c *Fallendi voluntatem*] *Lactantius* inſtitutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi, aut nocendi cauſa.* (Locus autem *Auguſtini* eſt in *Enchiridio: Omnis autem, qui mentitur, contra id, quod animo ſentit, loquitur, voluntate fallendi.* Cap. 22. J. B.)

GRONOVII.

82 *Jus illud ſubſiſtat*] Ut is talis ſit, qui de animo noſtro certior fieri omnino debeat: neque enim ſicario ſeſe quemquam prodere oportet.

83 *Acceptilatione*] Si quis ſe accepiſſe, quod ei debebatur, debitori caverit, aut ſi non exiſtat conditio, ſub qua debeo.

84 *Non alterius*] Tertii, qui forte auſcultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoſcit.

85 *Prædixerit ſe falſa*] Ut eum *Ovidius* 10. Met. 302. *Deſit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

86 *Alter permiſerit*] Ut cum Auguſtus parricidii reum ſic interrogaret: certe patrem tuum non occidiſti? *Martial.* 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legiſſe putabo, Et facilis falſa credulitate fruar.*

87 *Oppoſitione juris*] Si ei, qui loquitur, jus eſt contrarium, per quod alterum poteſt ſententiæ ſuæ expertem habere.

88 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcumque intelligat, nullam inde jacturam ſentit.

(ff) Addidi vocem *falſo*, quæ in omnibus Edd. excidit, & neceſſariam omnino eſſe, vel nonum Præceptum Decalogi, manifeſtum facit cuivis. *J. B.*

cipitur, etiamſi tertius inde falſam hauriat perſuaſionem, nullum eſſe mendacium: + Non ratione ejus, ad quem ſermo eſt: quia illi libertas manet integra, plane ut illis, + quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur ſermo figuratus, *κατ' εἰρωνείαν*, aut *καθ' ὑπερβολὴν*, quæ

f VII, de Benef. 23.

figura, ut Seneca [f] ait, [f] [89] ad verum mendacio venit: & [90] Quinctiliano ementiens ſuperjectio dicitur. + Neque ratione [91] ejus, qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, + ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Immo + ſi ipſe ſibi [92] opinionem informat de eo, quod non ipſi, ſed alteri dicitur, + habet quod ſibi, non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, + illius reſpectu ſermo [93] non ſermo eſt, ſed res, quæ ſignificare quidlibet poteſt.

g Livius XXXIV. c. 12.
h App. Iliſp. pag. 301. Ed. H. Steph.
i In Ageſil. pag. 505. C.
k Chryſoſt. in Galat. Tom. III. pag. 730. Hieron. Epiſt. ad Auguſtin. Tom. II. pag. 336, & ſeq.
l Galat. II. 14.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, [g] qui ſociis auxilia falſo eſt pollicitus, + aut Flaccus, [h] qui hoſtium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, + quanquam eo hoſtes decepti ſunt: + cui rei ſimilem de Ageſilao narrat [i] Plutarchus. + Nihil enim hic dictum hoſtibus: + nocumentum autem, quod inde ſecutum eſt, extrinſecum quid eſt, & + per ſe non illicitum optari, aut [94] procurari. + Ad hoc genus [g] Chryſoſtomus [k], & Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ Petrum [l] ut nimium judaizantem reprehendit. + Cenſent enim, Petrum ſatis intellexiſſe, non id ſerio fieri: + interim vero conſultum infirmitati adſtantium.

+ XIV. 1. Tertium eſt, quoties [95] certum eſt, eum, ad quem ſermo eſt, + libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, + immo gratias habiturum eo nomine, + ob commodum aliquod, quod inde aſſequitur, + tunc quoque + mendacium ſtricte dictum, id eſt injurioſum, non committi, + ſicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim, quæ adeo certa ſunt, + præſumta voluntas pro expreſſa habetur. + Volenti autem, conſtat, injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, + qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur, + ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt [h] in Plinii Epiſtolis: aut in prælio periclitanti + ex falſo nuntio animum addit, quo incitatus victoriam, & ſalutem ſibi pariat, + ac ſic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius [m] loquitur.

m Ubi ſupr.

2. Demo-

GROTII.

f *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Seneca* ibidem.

g *Chryſoſtomus, & Hieronymus*] Adde *Cyrillum* adverſum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter *Tertullianus* primo, & tertio contra Marcionem. (L. 1. c. 20. IV. 3.)

h *In Plinii epiſtolis*] III, 16.

GRONOVII.

89 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non eſt, proferendo, vel adverſum, vel maximum, minimumve, quod eſt, ſignificat.

90 *Quinctiliano*] 8, 6. 495. (Alii legunt, *decens ſuperjectio.* Vide quæ diximus in Notis Gallicis. *J. B.*)

91 *Ejus, qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

92 *Opinionem informat*] Falſum ſibi perſuadet.

93 *Non ſermo*] Non expoſitio certæ rei, ſed ſonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo poſſis: ſi male interpreteris, neminem præter temet ipſe accuſandum habeas.

94 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hoſti & male velle, & nocere.

95 *Certum eſt, eum*] Non aufertur alicui facultas illa, ſed differtur bono ejus, atque is poſtea laudaturus eſt, quod ad tempus in capienda mente noſtra fruſtratus habitus fuerit.

GRO-

2. Democrius: [n] *ἀληθομυθεύειν χρεὸν ὅπου λώϊον· omnino veriloquio utendum eſt, ubi id eſt melius.* Xenophon: *Φίλους δίκαιον ἐξαπατᾷν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ· amicos decipere licet, ipſorum bono.* Et Clemens [o] Alexandrinus concedit *ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: [p] *καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν οὐδέν· & medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt.* Rationem reddit ad Platonem Proclus [q]: *τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας· nam* [96] *quod bonum eſt, id vero eſt melius.* Tale illud [i] apud Xenophontem, [r] ſocios jamjam adfore, & Tulli Hoſtilii, [s] ſuo juſſu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii conſulis, [t] ut hiſtoriæ loquuntur, ſalubre mendacium, hoſtes ab altero cornu fugere:. + ac ſimilia paſſim apud hiſtoricos. Notandum autem eſt, [97] + læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe, + quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas.

XV. 1. Quartum, & + ſuperiori affine eſt, quoties [k] qui habet [98] jus ſupereminens in omnia jura alterius, + eo jure [99] + bono ipſius ſive proprio, ſive publico utitur. Et hoc maxime ſpectaſſe videtur [100] + Plato, [u] qui imperium habentibus concedit falſum dicere. Idem cum [l] [101] + medicis modo dare videatur, modo adimere, diſcrimen hoc adhibendum videtur, + ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, poſteriore eos, + qui privatim id ſibi arrogant. + Deo tamen, quanquam jus ſummum in homines habenti, non convenire mendacium, recte agnoſcit + idem Plato, + quia infirmitatis nota eſt, ad talia confugere.

2. Exemplum forte inculpatæ falſiloquentiæ, laudante etiam [v] Philone, dari poterit [m] + in Joſepho, qui regia vice imperans fratres primum quaſi explora-

n Apud Stob. Serm. 12.
o Stromat. Lib. VII. Cap. 9. pag. 863.
p Diſſert. III. pag. 30. Edit. Davis.
q Pag. 381. Edit. Baſil. 1534.
r Lib. IV. Socr. c. 2. §. 16.
s Livius libro I. c. 27.
t Idem, II. 64.
u III. de Rep. pag. 389. B.
v De Joſeph. pag. 550, & ſeq.

GROTII.

i *Apud Xenophontem*] *Et Ageſilaus tum in Bæotiam veniſſet, & intellexiſſet, Piſandrum navali prælio victum a Pharnabazo; & Conone, juſſit militibus ſuis contrarium dici, coronatuſque incedens ſacra fecit pro victoria.* Plutarchus Ageſilao (pag. 605. C.)

k *Qui habet jus ſupereminens*] Iliados ſecundo Agamemnon Græcorum Imperator, (*verſ. 73.*)

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐστί,
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo, (ſinit fas)
Utque citi fugiant, arata claſſe monebo.

l *Medicis*] Exempla medicorum affert *Chryſoſtomus* dicto libro I. de Sacerdotio.

m *In Joſepho*] *Cum fratribus diſpenſatoria ſeveritate crimen explorationis inureret*, ait *Caſſiodorus* de Amicitia. (Cap. *De Naturali motu*, pag. 637. *Edit. Genev.* 1650. Sed is liber non eſt *Caſſiodori.*)

GRONOVII.

96 *Quod bonum eſt, id vero eſt melius*] Potius ad tempus falſum credere, quod utile, neque inhoneſtum eſt, quam verum ſcire, quod nocet.

97 *Læſionem judicii*] Diſſimulationem, qua judicium alteri de ſententia noſtra eripitur.

98 *Jus ſupereminens*] Poteſtatem, imperium, tutelam.

99 *Bono ipſius*] Ad id, quod ei utile eſt, ſive in ipſius perſona, ſive quatenus pars eſt corporis, cui utile eſt.

100 *Plato, qui imperium*] 3. de Republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως· τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

101 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον· Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, ſed ἄρχουσι ſolis, & medicis dat; ἰδιώταις, hoc eſt, ut ipſe ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, *adimit.* (Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. 1. §. 17. Not. 1. alterius Editionis. *J. B.*)

Digitized by Google

exploratores, deinde quaſi fures, ficte, nec ita ſentiens accuſat. + Et in Solomone, [x] qui ſapientiæ divinitus datæ ſpecimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit, quæ voluntatem ſcindendi infantis ſignificarent, cum animus ei longiſſime a tali voluntate abeſſet, & veræ matri ſuum partum [1] attribuere vellet. Quinctiliani eſt [y] dictum: + *aliquando exigit communis utilitas, ut etiam falſa defendantur.*

x I *Reg.* III. 25.
y *Inſt. Orat. Lib.* II. c. 17. p. 197. *Ed. Burm.*

XVI. Quintum eſſe poteſt, [n] + quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt: quale fuit [2] factum Hypermneſtræ, quæ hoc nomine laudari ſolet [z],

> [o] [3] *Splendide mendax, & in omne virgo*
> *Nobilis ævum.*

z *Horat.* III. *carm.* XI. *verſ.* 35.

XVII. 1. + Latius, quam quæ jam diximus, patet, quod paſſim ſtatuunt ſapientes, apud hoſtem falſo ſermone uti licere. + Sic regulæ de non mentiendo exceptionem niſi adverſus hoſtes addit [a] Plato, [b] + Xenophon, Philo [c] inter Judæos, [p] inter Chriſtianos [d] Chryſoſtomus. Quo forte non male referas, quod in ſacris literis extat, [e] + Jabeſitarum in obſidione mendacium, & factum non diſſimile [f] Prophetæ [q] Eliſæi: & Valerii Lævini, qui Pyrrhum (gg) a ſe interemtum jactabat.

2. + Ad

a *Lib.* II. *De Rep.* p. 382. C.
b *Lib.* I. *De Cyri inſtit.* c. 6. *&* IV. *Socr.* C. 2. §. 16.
c *De Migr. Abr.* (immo *De Cherubim*, p. 110. D.)
d *De Sac. Lib.* I.

e I *Sam.* XI. verſ. 10. f II *Reg.* VI. 18, *& ſequ.*

GROTII.

n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt*] *Auguſtinus* in V. Pſalmum, (§. 7.) relatus a *Gratiano* in cauſam XXII, quæſt. II. c. ne quis 14. (Sed ita ut verba paullo diverſa ſint) *Duo vero ſunt genera mendaciorum, in quibus non eſt magna culpa, ſed tamen non ſunt ſine culpa, cum aut jocamur, aut proximo conſulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non eſt pernicioſum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, cauſa jocandi fuiſſe dictum. Secundum autem ideo minus eſt, quia retinet nonnullam benevolentiam. Tertullianus* libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incurſationis, quibus omnes ſumus objecti, ponit, neceſſitate mentiri. (Cap. 19.)

o *Splendide mendax*] Ubi ſcholiaſtes, *decenter: Pulchrum eſt enim, pro juſtitia mentiri.* Simile eſt illud *Chryſoſtomi* de Rahabe: ὢ καλοῦ ψεύδους, ὢ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν, *ô pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, ſed cuſtodientis veram pietatem. Auguſtinus* de Obſtetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro ſalute mendacium!* Laudat eaſdem obſtetrices, & præmia illis data, etiam æterna, credit *Hieronymus* ad Ezechielem XXVIII. (pag. 481.) & ad Eſaiam LXV. (pag. 249.) *Ambroſius* ad Syagrium libro VIII. (Ep. LXIII.) *Auguſtinus* ipſe, ut ſolet, varians, ad Conſentium contra mendacium c. 15. *Toſtatus* negat in eo peccatum. Hæſitant *Auguſtinus* lib. II. quæſtione ſuper Exodum, (Cap. 1.) *Thomas* 2, 2. quæſtione CX. art. 4. reſp. ad 4. & ibi *Cajetanus*. Vide ſi vacat & moriæ encomio *Eraſmum*, & doctiſſimum *Maſium* ad Joſuam II. 5. (Verba CHRYSOSTOMI de *Rahabe*, leguntur Orat. II. *De Pœnitentia*, Tom. VI. pag. 775. *Ed. Savil.* Adde BASILIUM, *in principium Proverbiorum*, Tom. I. pag. 402. *Ed. Pariſ.* 1638. J. B.)

p *Inter Chriſtianos Chryſoſtomus*] Sic loquens: εἰ βούλοιγε τῶν στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς φανερῶς κρατήσαντας· *ſi nobiliſſimos ducum ad examen voces, pleraque eorum tropæa reperies fraudum eſſe opera, magiſque tales laudari, quam qui aperte agendo vicerunt.* (De Sacerdotio, *Lib.* I. Cap. 5.)

q *Eliſæi*] Ejuſdem Eliſæi alterum ſimile eſt II *Regum* VIII, 10. ita ut legunt Maſoretæ, id eſt, ſecundum קרי, quod ſequitur latina vulgata verſio.

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæſar fama hoſtilium copiarum perterritos milites non negando, minuendove, ſed inſuper amplificando, ementiendoque confirmabat. *Suet.* 66.

2 *Factum Hypermneſtræ*] Quæ promiſerat patri, ſe interfecturam patruelem maritum, quem ſervavit, *Ovid.* in epiſt. Heroid. 14.

3 *Splendide*] Glorioſe, cum laude.

(gg) Habet hoc Auctor ſine dubio è FRONTINO.

2. + Ad tertiam, + quartam, + & quintam obſervationum earum, quas jam poſuimus, pertinet Euſtratii Metropolitæ Nicæenſis locus ad ſextum [g] Nicomachiorum: ὁ εὖ βουλευόμενος, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστιν. ἔστι γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον, ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· *qui recte conſultat, non utique & verum dicit. Fieri enim poteſt ut quis recte conſultans hoc ipſum conſultet, quo pacto de induſtria mentiatur, aut hoſti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ ſunt hiſtoriæ.* Et Quinctilianus, [b] ſi ab homine occidendo graſſator avertendus ſit, aut hoſtis pro ſalute patriæ fallendus, quod alias + in ſervis reprehendendum ſit, fore, ait, in ipſo ſapiente laudandum.

[g] *Cap.* 9.

[b] *Inſt. Or.* XII. 1.

3. Non placent hæc [5] ſcholæ actorum paulo ante ſæculorum, [i] ut quæ unum ex veteribus [r] + Auguſtinum ferme in omnibus ſequendum ſibi delegerit. Sed eadem ſchola tam ab omni uſu abhorrentes + admittit interpretationes tacitas, ut dubitari poſſit, an non ſatius ſit adverſus quoſdam [6] falſiloquium admittere + in iis, quos diximus, caſibus, + aut eorum aliquibus, + (nihil enim definiendum hic ſumo) + quam iſta a falſiloquio tam indiſcrete eximere: ut cum dicunt, neſcio, + intelligi poſſe neſcio ut dicam; + non habeo, intelligi poſſe ut tibi dem; & id genus alia, + quæ ſenſus communis repudiat, & quæ ſi admittantur, jam nihil obſtabit + quominus qui quid affirmat, id ipſum negare, qui negat, affirmare dicatur.

[i] *Th.* 2, *qu.* 110. *art.* 1. & 3. *Covar. in c. quamvis de pactis in* 6. *p.* 1. §. 1. *n.* 15. *Soto de Juſtitia.* v, *q.* 6. *art.* 2. *Tolet. lib.* v. *c.* 21. *lib.* v, *c.* 58. *Leſſ. lib.* 11, *de Juſtitia c.* 42. *dub.* 9.

4. Veriſſimum quippe eſt, nullam omnino eſſe vocem, [s] quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter [7] ſignificatum, quem vocant primæ notionis, [t] alterum habeant [8] ſecundæ, eumque varium [u] ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione, ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem, non rem exhorreſcerent, joca vocant ea, quæ vultu, ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

XVIII.

TINO, ſed qui alio modo rem refert, ut non ſatis ad rem faciat: VALERIUS LÆVINUS (inquit) *adverſus* Epirotarum *Regem, occiſo quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui utrique perſuaſit*, Pyrrhum *interemtum.* Strateg. Lib. II. c. 4. *n.* 9. Vide PLUTARCHUM, *Vit. Pyrrh.* pag. 393. E. F. Aptius fuiſſet exemplum *num.* 10. ſequ. ubi *Jugurtha* falſo *Marium* à ſe interemtum jactat: de quo vide SALLUSTIUM, *Bell. Jug.* cap. 107. Ed. Waſſ. *J. B.*

GROTII.

r *Auguſtinum*] Contra cujus poſteriorem in hac re ſententiam ſcripſit *Rupertus* Abbas.

s *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chryſippus defendit apud *Gellium* libro XI. c. 12. Et *Seneca* de Beneficiis ſecundo, capite 34. *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis, commodatiſque.*

t *Alterum habeant ſecundæ*] *Auguſtinus* de Magiſtro: *nullum nos ſignum comperiſſe, quod non inter cætera, quæ ſignificat, ſe quoque ſignificet.* (Cap. 7.)

u *Secundum varias artes*] Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.

GRONOVII.

4 *In ſervis reprehendendum*] Mendacium, & furtum, propria ſervorum vitia dicebant veteres. i. §. 20. *n.* 1.

5 *Scholæ*] Theologis ſuperiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν ſcholaſtici vocantur.

6 *Falſiloquium admittere*] Loqui aliter, ac ſentias, mendacium non eſſe.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam domicilium proprium appellat *Cicero* 16, famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

Digitized by Google

XVIII. Sciendum vero, ⁺ quæ de falſiloquio diximus, ad [9] aſſerentem ſermonem, ⁺ & quidem talem, qui nulli niſi publico hoſti noceat, [x] ⁺ non ad promittentem, referenda. Nam ex promiſſione, ⁺ ut jam modo dicere cœpimus, ⁺ jus ſpeciale, ac novum confertur ei, cui fit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere, [10] ⁺ ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis, ⁺ ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione oſtendemus, cum ad eam partem, ⁺ quæ de fide in bello ſervanda eſt, ventum erit.

⁺ XIX. Illud quoque ex ſuperiori, quæ [11] de jurejurando fuit, diſſertatione repetendum eſt, [12] ⁺ ſive id aſſertivum ſit, ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, ⁺ quæ ex perſona ejus, quicum agimus, peti poſſent, ⁺ quia non cum homine tantum, ſed & cum Deo res eſt, ⁺ cui per jusjurandum obligamur, ⁺ etiamſi homini jus nullum naſci poſſit. ⁺ Ibidem & illud diximus, ⁺ non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut a mendacio excuſemur, ⁺ admitti interpretationes verborum quaſvis non plane inuſitatas: ſed omnino veritatem requiri ⁺ eo in ſenſu, quem homo exaudiens intelligere fide optima exiſtimatur: ut plane deteſtanda ſit illorum impietas, qui [13] ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos aſſerere non dubitabant.

⁺ XX. 1. Scimus etiam, fraudium, ⁺ quas conceſſas naturaliter diximus, genera quædam ⁺ a populis, aut hominibus nonnullis repudiata: ſed id non accidit [14] ob injuſtitiæ opinionem, ⁺ ſed ob eximiam quandam animi celſitudinem, ⁺ interdum & virium fiduciam. Exſtat [15] apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, ⁺ vera
k Protrept. c. 20. (hh) ſemper loquendo, ⁺ & benefaciendo aliis: & apud [k] Jamblichum ve-
l Nic. IV, 8. racitas dux dicitur ad omnia divina, humanaque bona. Ariſtoteli [l] *ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς*, *magnanimus verum, & libere loqui amat.* Plutarcho *τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς*, [y] ⁺ *ſervile mentiri.*
m Lib. I. init. Arrianus de Ptolemæo, [m] *καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσα-*

GROTII.

x *Non ad promittentem*] Diſtinguit hæc & Ageſilaus, & cum eo *Plutarchus*: *τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τοὺς Θεοὺς ἐςὶ καταφρονεῖν· ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τὰς πολεμίας, ἐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεςι· federa violare, Deos eſt contemnere. Extra ea verbis hoſtem decipere, non juſtum modo eſt, ſed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.* (Vit. Ageſil. *pag.* 600. D. Tom. I. *Ed. Wechel.*)

y *Servile mentiri*] *Philo* libro: omnem virum probum eſſe liberum: (Pag. 888.) *παρ' ὃ καὶ τοὺς δυσχόνους καὶ δολίους ἅπαντες ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· unde & eos, qui duplices ſunt, atque fallaces, eos illiberales, ſervilisque animi vocare ſolent.* (Locus *Plutarchi* exſtat in Lib. *De Educ. Liber.* pag. 11. C. *Edit. Wechel.* Tom. II. *J. B.*)

GRONOVII.

9 *Aſſerentem ſermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur eſſe, vel non eſſe: non etiam promittitur, aut adſtringitur.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hoſti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id aſſertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; ſive promittitur tanquam præſtandum.

13 *Ut pueros talis*] Lyſandri Laconis, aut Philippi Macedonis. *Ælian.* 7, 12.

14 *Ob injuſtitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, ſed quod ſeſe indignas, & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

(hh) Vox illa, *ſemper*, apud *Ælianum* non legitur. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

ψεύσασθαι ἦν· *& ipſi, utpote regi, turpius mentiri, quam alii cuivis.* Apud eundem [n] Alexander: ὀ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· *non debere regem apud ſubditos aliud, quam verum eloqui.* Mamertinus [o] de Juliano: *mira eſt in principe noſtro mentis, linguæque concordia. Non modo humilis, & parvi animi, ſed & ſervile vitium ſcit eſſe mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ ſuæ imperator, qui mentitur, ignorat.* Laudatur Plutarcho [p] Ariſtidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη. *ingenium moribus conſtantia præditum, & juſti tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda [q] Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

[n] *Lib.* VII. c. 5.
[o] *Paneg. Jul.* c. 20.
[p] *Pag.* 319. D.
[q] *Corn. Nep.* c. 3.

2. Quod profecto * Chriſtianis eo magis obſervandum eſt, (ii) quia ipſis non ſimplicitas tantum imperata eſt, * Matth. X, 16. ſed & vaniloquentia interdicta, * Matth. XII, 36. & is in exemplum propoſitus, in cujus ore [r] dolus inventus non eſt. Lactantius: [s] *Itaque viator ille verus, ac juſtus non dicet illud Lucilianum:*

[r] 1 Petr. II. 22.
[s] *Inſt. Div.* VI. 18.

Homini amico, ac familiari non eſt mentiri meum.

Sed etiam inimico, atque ignoto exiſtimabit non eſſe mentiri ſuum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a ſenſu, & cogitatione diſcordet. Talis eſt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generoſa ſimplicitate excellens*, ut recte notavit Dion [t] Pruſæenſis, qui Ulyſſi ad dolos hortanti ſic reſpondet. (*Philoct.* verſ. 85, & *ſeqq.*)

[t] Orat. LII. pag. 552. C.

Ego audiens quæ doleo, Laërta ſate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam ſi nec ego ſum natus ut fallaciæ
*Sector, * nec olim genitor, ut perhibent, meus:*
At ſum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheſo, (*verſ.* 510, 511.)

Generoſus animus hoſtibus furtim necem
Inferre neſcit.

3. Sic Alexander * furari negabat [u] ſe velle victoriam. Et Achæos abhorruiſſe

[u] *Plutarch. Alex.* pag. 683. D.

GROTII.

* *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo *Horatius* carminum lib. IV, ode VI. (verſ. 13, & *ſeqq.*)

Ille non incluſus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatas
Troas, & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ ſequuntur. ubi Scholiaſtes dicit, *Achillem nihil fraude, ſed ſemper palam virtutis fiducia dimicaſſe.* Nota illud *virtutis fiducia*, quod optime convenit cum iis, quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

(ii) Nihil heic poſcit Religio Chriſtiana ultra id, quod Lege Naturæ ſancitur. Diximus plura in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

x Lib. XIII. c. 1. y In VI. Conſ. Honor. verſ. 248.

ruiſſe ab omni in hoſtes fraude, narrat x + Polybius, ideo quod eam demum firmam cenſerent victoriam, quæ, ut y Claudiani verbis ſenſum ejus exprimam,

+ *Confeſſos animo quoque ſubjugat hoſtes.*

z Var. Hiſt. XII. 33.

Tales Romani ferme [16] ad uſque belli Punici ſecundi finem. Ælianus: z ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς· *Romanis propria eſt virtus, non per aſtus, & vafritiem quæſita victoria.* Unde cum [17] Perſeus Macedonum rex deceptus eſſet ſpe pacis, negabant veteres ſenatorum, ſe agnoſcere Romanas artes. majores nunquam ut aſtu magis, quam virtute gloriarentur bella geſſiſſe: non verſutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hoſtem, quam vi ſuperare, glorioſius foret. Tum illud addebant: *interdum in præſens tempus plus profici dolo, quam virtute, ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa eſſet, ſe neque arte, neque caſu, ſed collatis cominus viribus juſto, ac pio bello eſſe ſuperatum.* + Etiam ſerius apud Tacitum a legimus: *non fraude, neque occulte, ſed palam, & armatum, populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni, b + qui prælii quoque [18] locum, & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodotum (kk) prodit Mardonius.

a Ann. l. II. c. 88. b Scholiaſtes ad II. Apollonii Rhod. verſ. 1012.

+ XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod a + quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere, aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc: + regem ſuum occidere ſubdito non licet, + nec oppida ſine conſilio publico dedere, + nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, [19] + qui talis maneat, + permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat, peccat & ipſe. + Nec eſt quod regerat quiſquam, ipſi, qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hoſtis interfectionem, eſſe licitum. Licet enim id ei facere, ſed non eo modo. Bene Auguſtinus: c *nihil intereſt utrum ipſe ſcelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

c Lib. II. De Mor. Eccl. Cath. cap. 57.

XXII. Aliud eſt + ſi quis opera ſponte, nec ſuo impulſu peccantis ad rem ſibi licitam utatur: quod iniquum non eſſe, b + Dei ipſius exemplo alibi probavimus. + *Transfugam jure belli recipimus*, inquit d Celſus, id eſt, c + contra jus belli non eſt, ut eum admittamus, qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit.

d L. 51. D. de acq. rerum dom.

GROTII.

a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere, aut ſollicitare non liceat*] Ita docet & *Maimonides* in הלכות תובל cap. V, ſect. 10.

b *Dei ipſius exemplo*] Libro II, cap. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non eſt, ut eum admittamus, qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit*] Neque reddendi tales, niſi pace convenerit. ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. *Polybius* in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. *Menander protector* idem nos docet. (Pag. 118. *Edit. Hæſch.* in conditionibus Fœderis inter *Juſtinianum*, & *Choſroën.*)

GRONOVII.

16 *Uſque ad belli Punici ſecundi*] Immo uſque ad initium tertii. *Salluſt.* lib. 1. hiſtor.

17 *Perſeus Macedonum rex*] *Livius* 42, 47.

18 *Locum, & tempus*] Palam hoſtibus denuntiabant, ubi, & quando eos aggredi conſtituiſſent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam, & civitatem non mutavit.

(kk) Locus eſt *Lib.* VII. *Cap.* 9. Sed ubi id reperit Auctor noſter, quod verba Græca, rectè expenſa, non præ ſe ferunt. *J. B.*

HENRI-

Digitized by Google

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII

LIB. III. CAP. I.

IN omni bello tria ſunt : 1. *perſonæ* gerentes bellum, quæ ſunt ſummæ poteſtates : 2. *cauſa*, propter quam bellum geritur : 3. *modus procedendi.* Hinc triplici modo bellum juſtum dici poteſt : tum ratione *perſonarum*, ſi ſcilicet bellum gerentes ſunt ſummæ poteſtates : tum ratione *cauſæ*, ſi ſummæ poteſtates ex juſta cauſa bellum inchoant : tum ratione *proceſſus*, ſi ſcilicet forma procedendi, ac ritus juris naturalis rite obſervantur. Ubi notandum, quod *priori*, & *poſteriori* ſenſu bellum utrinque juſtum dari poſſit, non vero intuitu *cauſæ*.

Idem igitur in bello obvenit, quod in cauſis, & litibus privatorum ; ibi enim pariter conſiderantur 1. *perſonæ litigantes*, an perſonam ſtandi in judicio habeant : 2. *cauſa*, quæ controvertitur in judicio, & quæ terminari debet per ſententiam, uti cauſa belli per ultimam victoriam : 3. *proceſſus*, qui non niſi juxta certas regulas inſtrui poteſt.

De *priori* membro actum eſt *L.* 1. *c.* 3. 4. & 5. De *altero* libro ſecundo per totum. De *tertio* agetur hoc libro tertio.

Auctor proceſſum belli tribus regulis expedire conatur. *Prima* eſt, licere in bello quæ ad finem ſunt neceſſaria. *Secunda*, jus non tantum ex principio, ſed & cauſis in bello ſubnaſcentibus ſpectari. *Tertia*, quædam conſequi ſine injuria, quæ ex propoſito non licerent. *Vid. h. c.* 1. §. 2. 3. 4. Cum vero hæc obſcura ſint, noſtra principia præmittere liceat.

PROPOSITIO I.

Bellum id demum licitum eſt, quod tendit ad reparationem juris noſtri.

DEMONSTRATIO.

Supra jam demonſtratum eſt, vim alteri inferre non licere niſi ex neceſſitate, et ſi aliud medium recuperandi juris non ſuperſit. *Vid. l.* 1. *c.* 2. *pr.*

Additio.

„ Præter loca ex diſſertationibus B. Parentis *dicto c.* 2. allegata, inſerere hic
„ liceat excerpta quædam ex ejus Diſput.
„ *de armis illicitis*, ubi de jure bellandi
„ §. 12. *uſque ad* §. 17. ita diſſerit :

Primum vero ſciendum eſt, omne bellum ſola neceſſitate defendendi juris ſui excuſari : Jure enim naturali nullum jus eſt homini in hominem, niſi quod parentum, vel legitimi magiſtratus eſt ; nedum jus inferendi vim, vel lædendi alterum. Etſi igitur injuriam ſibi factam quiſpiam putet, non tamen vi propria quicquam, ſed per legitimi judicii tramites repetendum eſt : nam nemo eſt qui in re propria quod æquum eſt alteri vel cernat, vel cupiat ; ſed ita homines ſui ſtudio ducuntur, ut ſuæ cauſæ conniveant. Præclare Cicero, *orat. pro Reg. Dejot. cap.* 2. *Nemo*, ait, *eſt, qui ſui periculi judex, non ſibi ſe æquiorem, quam reo præbeat.* Et cum parti alteri tantundem juris foret, non duæ partes, ſed duo judices eſſent in ſua cauſa invicem contradicentes, & ſecum rixantes : neque poſſent tum lites alio, quam cædium exitu finiri ; nec hominum illa ſo-

 cietas,

cietas, ſed ferarum congreſſus eſſet, qualis fuit in priſca illa hominum feritate, etſi nec tum judiciorum ſpecies defuerit, nec ipſi latronum cœtus carere iis poſſint. *Cic.* 2. *off.* 11.

Inde vero excipitur certo jure caſus ille, cum quis aliter, quam vi jus ſuum tueri nequit; ſcil. ſi neque judicis copia, neque homini aliud remedium a natura datum, permiſſumve eſt: proindeque vis illa inevitabilis, ac defenſio per vim, plane neceſſaria eſt. Hæc enim eſt illa neceſſaria naturæ defenſio, quam magna cum facundia commendat Cicero pro Milone ſuo: *illa*, inquit, *non ſcripta*, *ſed nata lex*, *quam non didicimus*, *accepimus*, *legimus*, *verum ex natura ipſa arripuimus*, *hauſimus expreſſimus: ad quam non docti*, *ſed facti*, *non inſtituti*, *ſed imbuti ſumus*, &c. Et deinde: *Hæc & ratio doctis*, *& neceſſitas barbaris*, *& mos gentibus*, *& feris natura ipſa præſcripſit*, *ut omnem ſemper vim*, *quacunque ope poſſent*, *a corpore*, *a capite*, *a vita ſua propulſarent.* Tum ad judices converſus efficaciſſima ratione id ita probat: *Non poteſtis hoc facinus improbum judicare*, *quin ſimul judicetis*, *omnibus*, *qui in latrones inciderint*, *aut illorum telis*, *aut veſtris ſententiis eſſe pereundum.* Quod & Perſeus Romanis reſpondet apud *Liv. lib.* 44. *c.* 41.

Enimvero fruſtra Deus homini jus conſtituiſſet, niſi remedium permiſiſſet ejus exercendi, & expediendi: quod ſi igitur non niſi unica ejus tuendi ratio, ſcil. vis, homini reliqua eſt, neceſſario vel vis illa juſta erit, vel jus illud fruſtra datum, cum tamen nihil ſapientiſſima natura fruſtra fecerit. Et cum omnium rerum arbiter, qua eſt juſtitia, & ſanctitate, jus inter homines defendi, injuriam vero tolli voluerit, non poteſt non permiſſam quoque velle, & probare vim, quoties ſine illa jus defendi, ac injuria arceri non poteſt: cum enim non niſi unicum remedium conſequendi beneficii relictum eſt, illud qui aufert, beneficium aufert. Et quemadmodum qui alium ad metam decurrere jubet, viam autem, qua ſola decurrere poteſt, præcludit, illum eo pervenire non vult; ita cum nihil niſi vis juri tuendo, injuriæque propulſandæ ſupereſt, illam qui non permittit, injuriæ licentiam eſſe vult: quod cum ſanctitate, & juſtitia ſummi judicis pugnat.

Hæc eadem gentium, etiam barbararum, ac magnorum belli Ducum ſententia eſt, nihil in bello, niſi ex neceſſitate tuendi juris licitum eſſe. Is, quem ante memoravimus, Dux Samnitium Pontius, quem primum bellatorem, Ducemque laudat Livius, ad milites ait: *Juſtum eſt bellum*, *Samnites*, *quibus neceſſarium*, *& pia arma*, *quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* Liv. *lib.* 9. *c.* 1. Et Cicero concinne ait: *Cum duo ſint genera decertandi*, *unum per diſceptationem*, *alterum per vim*, *cumque illud proprium ſit hominis*, *hoc belluarum*, *confugiendum eſt ad poſterius*, *ſi non licet uti ſuperiore.* Cic. *de offic. l.* 1. *c.* 11. Idem docuit Auguſtin. *Epiſt.* 205. *Pacem habere debet voluntas*, *bellum neceſſitas: ut liberet Deus a neceſſitate*, *& conſervet in pace.*

Certum igitur eſt, nihil ejus, quod homo in hominem vi, armisve facit, (præter vim legitimi magiſtratus in ſubjectos) jure naturæ, ac gentium valere poſſe, niſi quatenus neceſſitate defendendi juris excuſatur. His finibus omnium bellorum juſtitia, ac licentia coërcetur, non belli tantum defenſivi, ut vocant, ſed & offenſivi; nam & hoc non aliter juſtum eſſe poteſt, niſi quatenus eſt defenſivum juris, ita ut alia ejus tuendi ratio non ſit. Non modo enim ille, qui a ſe, jure ſuo adhuc integro, & intacto, vim imminentem vi propulſat, ſed & qui jus ſibi ereptum vi repetit, jus ſuum defendere recte dicitur, & ſi alia via non ſit, licite poteſt: ut adeo omnia juſta bella, rationibus rite ſubductis, non ſint niſi defenſiva.

Propositio II.

In bello id licitum eſt, *ſine quo juſta victoria obtineri nequit.*

Demonstratio.

Alia ergo quæſtio eſt, quodnam bellum licitum ſit? alia, quidnam in bello juſto liceat? & dicimus, omnia licere, ſine quibus noſtra victoria obtineri nequit. Ideo enim bellum juſte geritur, ut jus ſuum, quod aliter non poteſt, Princeps recuperet. Hic finis eſt totius negotii; qui autem non niſi per prælia, & victorias obtineri poteſt. *Vid. Diſp. noſtr. de jure vict.* §. 8. *& diſp. de Arm. illic.* §. 17.

Propositio III.

Neceſſarium ad juris noſtri reparationem,

Digitized by Google

rem, *obtinendamque victoriam*, *id videtur*, *ſine quo per naturam rei obtineri nequit*, *non ſi vitio*, *vel infirmitate hominis.*

DEMONSTRATIO.

Neceſſarium igitur non ita intelligimus, ut plane obtineri finis aliter non poſſit; id enim certo in incerto bellorum eventu cognoſci nequit: ſed moraliter, & pro conditione rerum humanarum, ita ut neceſſarium id omne videatur, ſine quo probabiliter finis obtineri nequit.

Definit igitur eſſe neceſſarium, 1. ſi vitio noſtro jus noſtrum reparari nequeat; forte quod negligentia noſtra in neceſſitatem adacti ſimus, vel quod ob infirmitatem noſtram finem illum obtinere non poſſimus: 2. ſi media non victoriam accelerant, ſed dolorem augent.

PROPOSITIO IV.

Unde arma turpia, *& facta*, *quibus nec conſilii*, *nec virtutis laus ineſt*, *etſi ad reparationem juris noſtri neceſſaria ſint*, *illicita ſunt.*

DEMONSTRATIO.

Generaliter pro lege naturæ, & fonte totius hujus diſceptationis habendum eſt, nullum genus armorum jure gentium licitum eſſe, niſi quod neceſſarium eſt ad juris noſtri defenſionem, & ſine quo vel jus ereptum recuperari, vel impetitum ſervari nequit. Quod cum obtineatur victoriis, nulla arma licita ſunt, niſi quæ ad victoriam, & nulla victoria juſta, niſi quæ ad jus noſtrum obtinendum neceſſaria eſt. Quamquam vero hoc arbitrio, & conſcientiæ bellum gerentis relictum ſit, cum is judicem in terris non agnoſcat, omnino tamen & ille patitur judicem, quippe docente Seneca, *in Thyeſt. act.* 3. *in fin.*

Omne ſub regno graviore regnum eſt.

& Horatio, *Odar. Lib.* 3. *od.* 1.

Reges in ipſos Imperium eſt Jovis.

Quod judicium, cæteris paribus, belli eventu declaratur.

Primum itaque certum plane eſt, ei, qui vi injuriam infert, vel factam tuetur, pariter vim omni jure gentium opponi poſſe. *Liv. lib.* 43. *cap.* 41. Ovid. *L.* 3. *de arte am.*

Armaque in armatos ſumere jura ſinunt.

Cum vis vinci non poſſit niſi pari, vel majore vi objecta. Itaque militi militem, ferro ferrum, locis munitis, ac machinis machinas, belluis belluas, & conſueta cuique genti arma, & quantæ comparari vires poſſunt, opponere permiſſum eſt.

Unde cum Orientis populi Elephantes, & Camelos in prælium adducere conſueviſſent, iis uti adverſus illos quoque potuerunt qui aſſueti iſtis non fuere, uti Indi adverſus Semiramidem, *Diod. Sic. Bibliotb. hiſt. lib.* 2. *c.* 16. & 19. & Alexandrum M. *Curt. lib.* 8. *c.* 13. Pyrrhus adverſus Romanos, *Juſtin. lib.* 18. *c.* 1. *Flor. lib.* 1. *c.* 18. & Perſæ adverſus Alexandrum M., etſi illi ipſi quoque ante in bellis uti iis nondum conſueviſſent. *Curt. lib.* 7. *c.* 3. Sic & Cyrus Crœſi equitatum Camelis, quos equi non ferunt, fugavit. *Polyæn. lib.* 7. *c.* 6. *n.* 6. De quibus *Ammian. lib.* 23. *c.* 6. *fol.* 378.

E contrario deteſtanda omnino ſunt omnia illa arma, quæ non tam ad vincendum, quam ad nocendum, ulciſcendumque excogitantur; & exaſperandis ſauciorum doloribus, & ad tollendam omnem ſpem convaleſcendi inventa, & comparata, ac proinde immanitatis magis belluinæ, quam juſtitiæ exequendæ inſtrumenta ſunt: uti ſi globis plumbeis, qui ex variis inſtrumentis bellicis emitti ſolent, æs, vel ferrum ita miſceatur, ut aculei pariendo dolori, & ne ſit eximendi iterum, convaleſcendique facultas, emineant. Qualis malitia & Barbarorum quorundam fuiſſe dicitur, qui ſpiculorum ſuorum cuſpides pari uncorum fraude, ad augendos miſerorum cruciatus, armaſſe deprehenſi ſunt.

Idem dicendum de ingentibus illis machinis bellicis, quæ non expugnandis, & occupandis oppidis, & munimentis, ſed tantum concutiendis, & evertendis eorum ædificiis admoventur: vulgo *Bombardiren* dicitur, & voce, & re nova. Non enim apparet, gentes, etiam maxime barbaras, ejusmodi immanitate tantum ad nocendum uſas in bellis fuiſſe. Nec quicquam magis a rationibus juſtorum armorum, juſtæque victoriæ remotum eſt, cum neque ſpes, neque animus ſit expugnandæ urbis, ſed exſatiandæ vindictæ, explendique odii. Adeo igitur hoc ne ad victoriam quidem, nedum ad juris tuitionem neceſſarium eſt, ut ne quidem vincendi, juriſque tuendi animo, ſed nocendi, & ulciſcendi cauſa fiat.

Digitized by Google

Eſtque id adeo a priſco gentium ritu , ac more alienum , ut ne tum quidem , cum infamis ille abuſus gentes invaſiſſet, ut bello capti fierent ſervi , & in ſervos jus vitæ , & necis eſſet , talis inter eos conſuetudo in bellis fuerit. E contrario tam caſte habita tum fuit diſciplina bellica , ut populationes quoque agrorum , quæ tantum populandi cauſa fierent , nec ad vincendum hoſtem neceſſariæ eſſent , improbaverint ; cum enim Vejentes in agrum Romanorum excurrerent , prædaque abacta Vejos rediiſſent, ait Livius : *Eos populabundos magis , quam juſti more belli id feciſſe Liv. lib. 1. c. 15.* Et tamen multo plus momenti ad vincendum hoſtem affert populatio agrorum , quam tectorum aliquot in urbe deſtructio : nulla enim re facilius ſubigi hoſtis poteſt , quam inedia publica , quæ incenſis agris inducitur : Deſtructio autem aliquot ædium nunquam idonea viſa eſt loci dedendi cauſa.

E contrario vero ſi hæc via neceſſaria viſa fuerit ad ſubigendum hoſtem , vel non alia tuendi juris , locive ratio fuerit, nihil hujuſmodi machinarum ab exercitio belli alienum erit. Unde non modo arietes , falces , teſtudines ad ſubruendos muros , (de quibus *Veget. lib. 4. de re milit. cap. 13. & ſeqq. Joſeph. de Bell. Jud. lib. 3. c. 9. Ammian. lib. 23. cap. 4.*) Sed & currus iſtos falcatos , dirum mortis genus , uſus veterum probavit. *Curt. lib. 3. cap. 12.* Quin naves incendiarias , globos ignitos , vel pulvere oppletos , ac ſinu ſtragem gerentes, vel ingentia ore incendia vomentes machinas mos hodiernus quoque commendat ; aliaque atrociter ingenioſa in hoſtium perniciem inſtrumenta noviter quoque excogitantur , nulla ipſius partis adverſæ reprehenſione.

Equidem tam humano generi dirum , triſte , ac deteſtabile , quam ſtygio humani generis hoſti lætum , jucundumque eſt , tantis homines inter ſe certare odiis , adeoque omnem humanitatis ſenſum plus , quam belluina , avernalique immanitate mutaſſe , ut , ſi quod in votis eſt poſſent , quicquid eſt infernalium furiarum , & ipſas pice torrentes , atraque voragine ripas , alter in alterum effunderent , atque immitterent. Verum , hujus immanitatis non illa pars obnoxia eſt , quæ aliter jus ſuum tueri , ac recuperari nequit , ſed in illum , cujus injuria neceſſitati tam execrabili cauſam dedit , cjus vindicta recidit , & illius caput tot innocentium hominum ſanguini conſecrat : ab ille , non alter , qui jus ſuum tuetur , tot malorum intolerabilium pœnas manibus miſerorum , qui ea paſſi ſunt , pendet ; ut in ſimili ſpecie loquitur Juſtinus *lib. 36. cap. 4.*

Ex quo facile judicium fertur de prodigioſa illa machina Federici Jambelli Hiſpani, qua Antwerpienſes anno 1560. pontem ab Hiſpanis Scaldi impoſitum , probeque munitum , deſtruxerunt. Cum enim ab Hiſpanis obſeſſi eſſent ; nec auxilia ponte objecto accedere poſſent , ſtupenda, & immanis machina quatuor majoribus , & tredecim minoribus navibus , utero ſuo exitium , & incredibilem tempeſtatum , ac fulminum vim geſtantibus , mira arte a Jambello fabricata, & noctu ponti immiſſa adeo in pontem , ipſumque fluvium ſævit , ut *Scaldis prodigioſe dehiſcens fundi ima patefacere primum viſus , mox ſuper ripas effuſus , atque aggeribus aquatus , Marianum munitionem* (ponti annexam) *uno pede altior impleverit* : ceu & pontem , & machinam deſcribit Famian. Strada *de bel. Belg. l. 6. ad ann. 1585.* & terræ ſubſultantis motum ad 9000. paſſuum ſenſu perceptum , & 800. milites , ac ordinum ductores miſere periiſſe , plurimoſque ſaucios , & corpore truncatos fuiſſe, pluribus commemorat. Quomodo deinceps quoque alias hujuſmodi machinas in pontem refectum immiſere. Nec quicquam horum , cum nulla alia arceſſendi auxilii , commeatusque via appareret , niſi deſtructo ponte munitiſſimo, improbandum videtur : inprimis in bello , quod pro libertate animorum , & conſcientiæ , ſuſceptum ferebatur.

Sed & in eum hoſtem, qui talibus armis promiſcue , ac citra neceſſitatem juris ſui tuendi utitur, viciſſim eadem arma, eademque bellandi ratio permiſſa eſt, ut in eum quoque paria machinarum monſtra , ac furiæ , etſi tantum ad nocendum , & ulciſcendum parata ſint , juſta talionis lege immitti poſſint. Hæc enim juſtiſſima illa , & omni jure , ac apud omnes gentes probata lex eſt , quam ab æquitate ſua naturali adeo commendat JCtus in *l. 1. princ. ff. Quod quiſque jur. in alt.* quod *ſummam habeat æquitatem , & ſine cujuſquam indignatione juſta ſit : Quis enim* , addit , *aſpernabitur*

Digitized by Google

nabitur idem jus ſibi dici, quod ipſe aliis dixit. Quo ſenſu & M. Marcellus Dux Romanus, cum Siculi nimiæ in bello ſævitiæ ipſum Romæ poſtularent, reſpondit:
1 *Quis paſſos eſſe hoſtilia, cum fecerint, indignatur? Liv. lib.* 26. *c.* 31. Et hanc legem adeo gentes probarunt, ut ad ejus rationes poſt mortem Regum juſtiſſimos pœnas, ac præmia apud inferos exigere finxerint. *Vid. Diſp. noſtram de proport. furt. & ſuſp.* §. 6. Eaque Deum quoque uſum apud Hebræos, patebit *infra* (*h. Diſp. de armis illicitis*) In genere igitur quoties armis illicitis hoſtis injuria utitur, eadem reciproce ipſi optimo jure inferri poſſe, conſtat.

Ex dictis quoque ſequitur, nunquam jus armorum, ac hoſtium in eos eſſe, qui armis jam capti, vel victi ſunt: cum omnis ceſſet ſæviendi in eos neceſſitas, qui jam ſunt in noſtra poteſtate, atque adeo juri noſtro tuendo, vel recuperando nullum amplius impedimentum afferre poſſunt. In eos igitur quæ exercetur, vel interficiendo eos, vel diripiendo res eorum, crudelitas, cum nulla amplius neceſſitate excuſari poſſit, nullo jure permiſſa videri poteſt. *ſup.* (*D. Diſp.*) §. 13. 14. 15. 16. & 17. Quin vis hoſtilis in captos nihil amplius ad tutelam juris noſtri, vel ad victoriam, cum victi jam ſint, conferre poteſt. Quod prudentes viri, & magni Duces quoque in medio illo gentium abuſu, quo in captos, & victos, jus plenum vitæ, & necis, eoque in res eorum plenum ſibi dominium arrogabant, ſenſerunt, & hunc gentium exceſſum improbarunt, ut exemplis gentilium oſtendit *Grot. de J. B. & P. lib.* 3. *cap.* 11. §. 6. & *ſeqq. usque ad* §. 13. *cap.* 12. §. 2. & *cap.* 14. §. 3.

Neque movet, quod ipſe Deus permiſerit Hebræis interficere maſculos urbis captæ, & res diripere. *Deut.* 20. *v.* 13. & 14. Nam id jure talionis licitum eſt, quoniam gentes pro eo, qui tum fuit, abuſu, in Hebræos, & inter ſe, eo jure utebantur. Id vero non impedit, quin ſi qui ſint in captis, vel victis, qui quid injuria in bellis commiſerunt, vel alias deliquerunt, vel ſi auctores belli, aut ſeditionis fuerunt, a victore pro modo reatus puniri, & coërceri poſſint; uti & hoc pluribus exequitur *Grot. d. c.* 11. §. 5. add. *Liv. lib.* 26. *cap.* 16. & *Diſp. noſtram de jur. Vict.* Quemadmodum & a nobis capti, victique, ſi ſuo facto, licet intra jus belli, damni quid dederunt, ad ejus reſtitutionem in pace quoque, & bello finito, ubi in poteſtatem forte noſtram pervenerunt, compelli poſſunt; niſi per amneſtiæ pactum memoria damnorum, ac injuriarum plane abolita fuerit. *Vid. Diſp. noſtram de poſtlim. & Amneſt. paſſ.*

Atque hæc hactenus arma injuſta, & ipſo jure naturali ideo prohibita ſunt, quia ad jus tuendum, vel recuperandum non ſunt neceſſaria.

Sequitur jam, an, quando alia tutandi ita juris ratio non apparet, quam vis, etiam iis vincendi mediis uti liceat, quæ alias turpia, & minus honeſta habentur, ita ut neceſſitas reddat ea licita, maculamque omnem iis detergat? Et negamus, ulla arma, vel vincendi media, in quibus nulla ratio virtutis eſt, ſed quæ turpia, vel inhoneſta ſunt, jure naturali in bellis eſſe permiſſa. Nam *I.* bellum eſt veriſſime Dei judicium, quo cauſa, in qua alius nemo judex exiſtit, ipſi committitur, ejusque arbitrio deciditur: & ita judicium Dei in antiquis quoque legibus dicitur. *Vid. Diſp. de Prob. Feud. c.* 2. §. 2. Qua ratione dixit Lucanus. *Lib.* 1. *verſ.* 227.

—— *Utendum eſt judice bello.*

Et Hirtius *de Bell. Alexandr. in fin.* ait: *Deos immortales omnibus caſibus belli intereſſe.* Quod & præclare docet divinus ille Homerus, cum omnibus præliis Deos interfuiſſe, Jovemque imminente prælio Concilium Deorum ante habuiſſe, & ſuas cuique Deorum partes in conflictu quaſi tribuiſſe, per totam paſſim Iliada fingit. Sed & Hanno recenſens bellum ſuperius Punicum ob fœderis violationem geſtum, quo victi eſſent Pœni, inquit: *Id, de quo verbis ambigebatur, uter populus fœdus rupiſſet, eventus belli, velut æquus judex, unde jus ſtabat, ei victoriam dedit. Liv. lib.* 21. *c.* 10. Inde tum eventum alterius belli Punici ita auguratur: *Mox Carthaginem circumſidebunt Romanæ legiones, ducibus iisdem Diis, per quos priore bello rupta fœdera ſunt ulti. Liv. d. cap.* 10. Quod cum deinde ita eveniſſet, idque Pœni agnoſcerent, increpante quoque Scipione victore: *Tot cladibus edocti tandem* DEOS,

Digitized by Google

& jusjurandum eſſe crederent. Liv. l. 30. *c.* 37. & ſupplices pacem peterent, legatis vero ideo Romam miſſis Senatus Romanus perfidiam ita exprobraret: *Per quos Deos fœdus icturi eſſent, cum eos, per quos ante ictum eſſet, fefelliſſent?* Reſpondet Asdrubal legatus Pœnorum: *Per eosdem, qui tam infeſti ſunt fœdera violantibus. Liv. lib.* 30. *c.* 42. Cum igitur tam memorabilibus exemplis conſtet, & gentes tam feroces, & barbaræ quoque agnoverint, bella eſſe judicium Dei, quis credat, hunc juſtiſſimum judicem, adeo quæ turpia ſunt abominantem, eis victoriam, qui turpibus armis, inhoneſtisque mediis eam affectarunt, daturum, eoque turpitudinem rei comprobaturum eſſe.

Accedit, quod, ſi nihil virtutis eſt in ratione vincendi, nec bellum erit, nec victoria: ut ſi muliercula forte focaria pretio corrupta, potu, cibove medicato Ducem fortiſſimum occidat, nemo tribuerit fœminæ vim victoriæ, nemoque inter eos certamen, quod in bello requiritur, atque adeo ex certamine Ducem a fœmina victum fuiſſe, dixerit. Ita cum Neſſus ab Hercule telis transfixus uxori illius Deianiræ veſtem ſuam veneno perfuſam donaſſet, perſuaſiſſetque, ei vim ineſſe revocandi maritum ab aliarum mulierum amoribus, quo dolo deinde Hercules in furorem actus eſt, *Ovid. Metam. lib.* 9. *in fin.* nemo ſtatuet, Herculem a Neſſo certamine victum fuiſſe, ſine quo bellica victoria concipi nequit.

Porro cum ideo eventus belli expectetur, ut per victoriam appareat, cujus cauſa bello ſuperior, ac melior ſit, non poteſt id apparere ſi quis nulla hoſtis ſui virtute periit, ſed maleficio mulierculæ. Neque hoſtis ei prævaluiſſe dici poteſt, qui poculo a vetula intoxicato, vel inſidiis aſſaſſinii occultis periit; nec alterius cauſa ideo melior, vel ſuperior ſtatui, quia ille turpius rem egit, quam alter.

Quin ea lege, ac fiducia, altera pars his armis, ac mediis vincendi contra hoſtem abſtinet, quod & illum ea eſſe abominaturum ſperet, atque ita invicem ejus rei fidem habent; quam ſi alter fallat, non modo injuria agit, ſed & alteri parti poteſtatem facit eodem jure in ipſum utendi: eaque ratione non bella eſſent, non Dei judicia, ſed mutua veneficia, aſſaſſinia, latrocinia, *Meuchel-Mord*, &c.

Non minus igitur ſancta debent eſſe arma, quam judicia, & quam juſtitia ipſa, cui tuendæ unice, ut ſupra oſtendimus, a natura permiſſa ſunt; immo magis, cum cauſa agatur ipſo Deo judice, & in immediato divini illius Numinis judicio ſanctiſſimo, in quo turpibus, pudendisque artibus uti, nefarium eſt quam maxime. Unde Romani arma ſacroſancta dixere; ut in illo Flori *lib.* 2. *c.* 20. qui de M. Aquilio dixit, *quod ſacroſancta Romana arma violaſſet.* Quin totum jus bellicum, ſeu feciale, ut ſanctiſſimum omnium laudat Cicero *de offic. l.* 1. §. 36. quod non a XII. Tabulis petitum, ſed diu ante ab antiqua gente Æquicolarum (quæ ab æquitatis ſtudio nomen accepit) deſcriptum, & ſacro Fecialium collegio commiſſum eſt, *Liv. l.* 1. *c.* 32. ita ut omnes de bellis quæſtiones ad eos delatæ fuerint. *Alex. Gen. dier. lib.* 5. *cap.* 3.

Hinc igitur veneno in hoſtem uti, nullo jure gentium in bellis licitum eſt: cum nihil in eo virtutis, nihilque ſit, quo appareat, unum altero potiorem, vel ſuperiorem eſſe; & præterea res fœda, improba, ac inter homines deteſtabilis ſit. Neque ea virorum, ſed ut dictum, mulierculárum peſſimarum ſunt arma; non bella, ſed veneficia: nulla victoriæ indoles, cum nulla re alteri prævaluerit; ſed mera flagitii infamia. Neque vero in bellis probari poteſt modus, qui nullam relinquit defenſionis copiam, & omnem cavendi facultatem ita excludit, ut dignoſci nullo modo queat, quis altero potior ſit.

Aliter ſentit poſt Baldum Grotius *de jur. B. & P. lib.* 3. *c.* 4. jure naturæ licitum eſſe hoſtem veneno tollere, & ſolo jure Gentium ſecundario id ſaltem improbari. *Nam*, inquit, *quem interficere liceat, eum gladio, an veneno interimas, nihil intereſt, ſi jus naturæ reſpicias.* Tum addit: *Non deberi defendendi ſui copiam hoſti, qui mori meruit.* Et denique jure Gentium voluntario inductum hoc, ait, *ex reſpectu communis utilitatis, ne pericula in bellis, quæ crebra eſſe cœperant, nimium intenderentur; & credibile eſſe, a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus, quam aliorum tuta eſt, niſi defendatur juris aliqua religione, & metu infamia,*

mia. Atque hanc in rem allegat Baldum, Baldus Vegetium. Sed & idem ſtatuit, ac jure ſaltem gentium ſecundario, quin inter Europæos tantum, nefas videri, fontes hoſtium veneno inficere, vel ſpiculis venenum illinere. *Grot. d. c.* 4 §. 16.

Quam vero hæc Grotii ſententia falſa, omninoque explodenda ſit, ex prædictis jam conſtat; falſumque omnino eſt, *nihil intereſſe, quem interficere liceat, gladio, an veneno, interimas*: in gladii enim actu virtus apparet, in veneno nulla: ex illo fortitudo, & quis ſuperior ſit, & victoriæ ratio dignoſcitur; nihil horum in altero. Differunt igitur eo ipſo, in quo omne quæſtionis momentum ſitum eſt; ſcil. quod gladii, ſimiliumque armorum uſus in bellis honeſtus ſit, veneni fœdiſſimus, & plane infamis: & honeſtum eſt, certare quis armis potior, ac ſuperior ſit; turpiſſimum vero, quis veneficiis. Plurimum quoque intereſſe, vel inde patet, quia Magiſtratus reum, quem gladio occidere debet, veneno non poteſt. Nec ulla in jure naturæ eſt auctoritas Baldi, cum illi JCti juris naturæ plane imperiti fuerint, & unice legibus dediti. In Vegetio autem, quod veneno hoſtem occidere liceat, nullibi invenitur.

Sed & illud falſum quam maxime eſt, quod Grotius *hoſtem* dicit *mortem meruiſſe*: nam Principes, qui bellum gerunt, de cauſæ ſuæ juſtitia utrinque perſuaſi eſſe poſſunt, ac bona fide bellum gerere; eorum vero ſubditi, qui judicium Principis ſui ſequuntur, omnino inſontes ſunt. Hoſtis igitur occiditur non quaſi ex flagitio capitali, quod mortem meruit, ſed jure defenſionis naturalis, quæ aliter fieri nequit. Neque altera pars alterius eſt judex, ut quid meritus ſit judicare, & ideo pœnam capitis inferre poſſit; & alias, ſi hoſtis mereretur pœnam, omnibus utrinque moriendum eſſet.

Quodſi vero, ut Grotius exiſtimat, jure ſaltem Gentium voluntario prohibita eſſent in bellis venena, nullam illud vim habiturum eſſet inter eos, qui bella gerunt, & neminem in terris ſuperiorem agnoſcunt, nec ab aliis gentibus, ſed a ſolo Deo leges accipiunt. Jus igitur illud gentium ſecundarium non niſi jus, ut vocant, poſitivum plurium gentium eſt, quod inter privatos obtinet, ſummos vero Principes, & populos liberos non obligat; quin ab iis mutari poteſt, & locis, & temporibus plurimum variat, ut apparet ex iis, quæ cœlo, terra, ac mari capiuntur.

Quin gentes cultiores agnoverunt potius, jure naturali nefas eſſe veneno in hoſtem uti. Valerius M. *lib. 6. c.* 5. ait: *Armis bella, non venenis geri debere*; idque ſenſiſſe Romanos. Et Silius Ital. *lib.* 3. *v.* 281. Mitarum morem eſſe, ait:

——— ——— Scelerataque ſuccis
Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.

Is ipſe quoque, quem Grotius *d.* §. 16. allegat, Saliſberienſis inquit: *Nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando uſurpatum, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ita de Fabricio oblata in hoſtem venena reſpuente dixit Claudianus, *de Bell. Gild. verſ.* 273.

——— Bella negavit,
Per famuli patrare nefas. ———

Et cum Aquilius bellum brevi, ſed corruptis toxico fontibus, confeciſſet, improbat hoc maxime, & contra fas Deum fuiſſe, aſſerit ipſe Florus *lib.* 2. *c.* 20. *Mixtis, nefas! veneno fontibus infamem fecit victoriam; nam contra fas Deum, moresque majorum, medicaminibus impuris in id tempus ſacroſancta Romana arma violavit.* Ita certatim hoc in bellis nefas abominantur Cicero, Lucanus, Ovidius, Plinius, Livius, Tacitus, Seneca, Ambroſius, Plutarchus, Gellius, &c. quos adducit Albericus Gentilis *de jur. Bell. lib.* 2. *cap.* 6.

Quod autem reſpondet Grotius *in d.* §. 16. *fas Deum ſæpe tribui quoque juri gentium ſecundario*, in eo maximopere fallitur; nec unquam per fas Deûm intelligitor, vel intelligi poteſt id jus, quod gentes inter ſe pro ſua utilitate conſtituerunt. Illa vero loca, quæ Grotius allegat *lib.* 2. *cap.* 19. §. 1. nihil huc faciunt, ſed loquuntur de jure legatorum, & jure ſepulturæ; quod utrumque veriſſime eſt ex jure Gentium primario, etſi Grotius ad ſecundarium perperam referat.

Quin immo ſi de eo, quod gentibus placuit, quærimus, plurimæ earum, etiam ex Europæis, in bello venenis uſæ leguntur: uti de Parthis, Æthiopibus, Afris, Getis,

Digitized by Google

Getis, Scythis, Caſpiis, Heptacometis, Turcis, antiqois Scotis, & Gallis, aliisque prolixe refert Albericus Gentilis *d. lib.* 2. *c.* 6. Itaque dicendum eſſet, non quod Grotius vult, jure Gentium voluntario id vetitum, primario permiſſum; ſed contra hoc jure interdictum, & altero magis uſurpatum fuiſſe.

Ad hoc belli nefas igitur molto magis pertinet ſi hoſtium fontes, & aquas, veneno hoſtis diluit; vel tela, gladios, haſtas, glandes, aliave miſſilia ea peſte inficit. Prius enim eo deteſtabilius, atque atrocius eſt, qoo in plures ejus periculum indigentia aquarum, & fontium publica communicat: alterum vero mortem geminare videtur, & occidi hoſtis tum ferro, tum veneno. Quod ipſum quoque flagitiom veneni hoc magis auget, quo minus ad vincendum, vel jus tuendum neceſſaria eſt veneni acceſſio, ſufficiente ad id ferro. Quod animadvertunt Juſtinus *l.* 12. *c.* 10. *Sagittas veneno armant, atque ita gemino mortis vulnere plurimos interficiunt.* Et Ovid. Pont.

Qui mortis ſævo geminent ut vulnere cauſas;
Omnia Vipereo ſpicula felle linunt.

Item Claudianus *Paneg.* 1. *in laud. Stilic. in fin.*

—— Geminata venenis
Vulnera. —— ——

At vero non abhorret a rationibus belli ſi fontes, vel aquæ non ita corrumpuntur, ut homines earum hauſtu pereant, ſed ut bibi nequeant. Uti enim efficaciſſimum hoc vincendi hoſtis remedium eſt ſi fame, & inedia adigatur ad deditionem, *Liv. l.* 5. *c.* 48: ita eadem ratio eſt ſi ſiti; ſive id fiat aquis averſis, ſive obſtructis, ut a Cæſare, *l.* 1. *de bello civ. cap.* 10. ſive denique corruptis. *Grot. d. c.* 4. §. 17. Uti & Jugurtha, qua venturum hoſtem audierat, pabulum, & aquarum fontes, quorum penuria erat, corruperat. *Salluſt. de Bell. Jugurth. c.* 5. Iſte enim modus ſatis eſt commodus ad ſubigendum hoſtem: at medicatis fontibus illi potius, qui non reſiſtunt, & in quorum arbitrio deditio non eſt, ut infantes, feminæ, &c. ſine vi, ac labore occiduntur.

Sed quid ſi alia via juris tuendi, & hoſtis vincendi non ſit; uti ſi pars, quæ læſam ſe putat, hoſte nimis inferior ſit viribus, ac conſilio, nec ulla facultas ejus arcendi, veneno autem abigere eum poſſit? Equidem quæ ſupra §. 17. allata ſunt momenta, & hanc cauſam ſuſtinere, & eadem ratio, ac tuendi juris neceſſitas non minus venena, quam ferrum, & ignes ab injuſtitia, & vitio liberare videntur. Verum, id longe ſecus eſſe, nec regulariter venena in bellis ulla neceſſitate a vitio defendi poſſe, exiſtimamus. Quod ſi quis enim nullis aliis viribus confidere, bellumque conficere poſſit, temerarium, & fatuum eſſet, bellum ſuſcipere: quod & ipſe Servator arguit *Luc.* 14. *verſ.* 31. Si vero ſuſcepto bello eo neceſſitatis redactus fuerit, ut reſiſtere aliter non poſſit, quam veneficiorum abuſu, pro victo habebitur, ac dedere potius ſe debet, vel ſatisfacere hoſti, quam ferrum infamare veneno. Generoſum eſt illud Salluſtii: *Vinci ſatius eſt, quam malo more injuriam vincere.* Idque eſt, quod ſuggerit Servator *Luc.* 14. *verſ.* 31. ſcil. ut qui ſe viribus hoſti imparem ſentit, mature pacem petat. Dices: quid ſi pacem dare hoſtis nolit? Reſp. Si oblata ſatisfactione pacem dare recuſet, non jam juſtus hoſtis, ſed pro prædone, & latrone habendus eſt, in quem omnis neceſſaria tuendæ ſalutis ratio juſta eſt. *Vid.* §. 45. *ſeqq.* Nec cauſari quisquam poteſt, nullum aliud remediom ſupereſſe tuendi ſui; is enim non a natura eſt defectus, ſed a propria imbecillitate, ac vitio: non enim inchoandum eſt tam temere bellum, ſed parari debent ante vires, auxilia, fœdera, &c. quam respublica in diſcrimen mitti. Quod ſi cauſam orbi manifeſte probaveris, non deeruot contra invaſorem, & injuriæ exemplo non tam tuum, quam humanæ ſocietatis hoſtem, amici; nec bello, ſi omnia recte adminiſtraveris, eventus.

Cæterum, non deſunt caſus, quibus veneno quoque ſe tueri fas erit. Etſi enim v. gr. civitas eo usque ſubacta, ac devicta, ut ultra reſiſtere neqoeat, deditione magis, quam veneno ſalvam ſe reddere debeat, *ſup.* §. 44. quod ſi tamen ſciant cives, victorem non manſurum intra fas belli, & victoriæ, & ab eo ſe non hoſtilia, ſed ultra ſacros victoriæ fines atrocia paſſuros, atque ideo herbis, ubi aliter non poſſunt, a ſuis, & conjugum, libero-

betorumque corporibus, malorum extrema depellant, non id in legitimum hoſtem, ſed in furiam, prædonem, ac tyrannum agitur, in quem, ut dictum §. *præc.* (*b. Diſp.*) omnis expediendæ ſalutis honeſta ratio eſt. Ita Hercules Neſſum Centaurum, qui, dum ille fluvium trajiceret, Deianiram conjugem ipſius trans fluvium portandam receperat, ſed, cum Hercules jam trajeciſſet, eam vitiare tentabat, ſpiculis Lernæo ſanguine infectis occidit. *Ovid. Met. 9. fab.* 2.

Refert quoque Pauſanias medicaminis in hoſtem exemplum, quod etſi damnetur ab Alberico Gentili *de Jur. Bell. lib.* 2. *c.* 6. vix tamen eſt ut nimis improbandum videatur. Cum enim Amphictyones Cliſtheni Sicyonio expugnationem Cirrhæ urbis mandaſſent, Solon Cliſtheni, ut ejus conſilio uteretur, additus tali aſtu urbem cepit: Aquam, quæ e fluvio Pliſti in urbem influebat, avertit; deinde accenſa ſatis ex aquæ penuria oppidanorum ſiti, eam aquam, ſed elleboro ab Anticyris collecto, & affatim injecto corruptam, ſatisque medicatam oppidanis reſtituit, qua avide omnes hauſta adeo profluvio ventris vexati, & retenti fuere, ut interim facili negotio Cliſthenes urbem ceperit. *Pauſan. in Phocid. ſeu lib.* 10. *c.* 37. Hoc inventum, cum eo non interfecti hoſtes, ſed tantum impediti a propugnatione murorum fuerint, nemo arguet; cujus auctores Amphictyones (graviſſimum illud communis Græciæ concilium), & inventor Solon, ſummus Græciæ Philoſophus, fuerunt, quodque inter ſtrategemata ſua bellica cum Frontinus *l.* 3. c. 7. *n.* 6. tum Polyenus *l.* 6. *c.* 13. *n.* 1. & merito retulerunt, quippe quod plenum quoque fuit conſilii, ac ſolertiæ: eſtque id ſimile ei, quod ſupra §. 39. traditum.

Sequitur, an immiſſo percuſſore hoſtem occidere liceat? Grotius *de J. B. & P. lib.* 3. *c.* 5. §. 18. diſcrimen adhibet, & percuſſorem, qui hoſti fidem debet, non poſſe immitti, putat, quod facto perfidia inſit; qui non debet, poſſe, quia nihil interſit quot ſint qui hoſtem invadant, & cum plures poſſint, magis paucioribus id permiſſum ſit.

At nihil horum veræ rationi conſentaneum eſt. Inprimis vero a percuſſoribus ſeparandi ſunt qui, cum ipſi hoſtes ſint, ſoli in caſtra hoſtium tranſeunt, hoſtemque vi, vel conſilio, adeoque virtute adoriuntur: hoc enim & glorioſum, & heroicum eſt maxime. Inde magnum decus hoc facto retulit Scævola Porſennam ita adortus, ut hac virtute & ſuis, & hoſti admirationi eſſet, jactans: *hoſtis hoſtem occidere volui. Liv. lib.* 2. *c.* 12. 13. Plut. *in vita Poplic. c.* 26. Ita Jonathan ſolus cum armigero in hoſtes feliciter irruit. 1. *Sam.* 14. Theodotus Ætolus cum duobus vallum hoſtile Regis Ptolemæi ingreſſus regem petiit, ſed in perſona, ut Scævola, ſefellit; quod Ætolica quidem (credo, quia minus prudenter, & circumſpecte rem aggreſſus fuerat, ut poſtea arguitur), ſed haud parum virili audacia factum, ait Polybius *lib.* 5. *Hiſtor cap.* 81. Pipinus Caroli M. pater cum uno ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfecit; quod ex Pauli Warnafredi *lib.* 6. affert *Grot. d. tit.* 4. §. 18. Quæ heroicæ fortitudinis exempla (niſi quid forte in Theodoto merito culpandum ſit), omni a noxa, ac infamia abſolvimus. Atque his caſibus procedunt argumenta Grotii, ut cum hoſtibus decorum ſit ſi magno numero hoſtem adorti occidant, etſi ſeipſos ante non prodiderint, ſed forte amicos ſimulaverint, multo magis peregregium videatur ſi unus, vel pauci idem auſi fuerint.

Procul vero ab his exemplis diſtant infamia illa, & deteſtanda latrocinia, cum percuſſor emitur, qui ex occulto, & ex inſidiis hoſtem feriat. Etſi enim ille nulla fide hoſti devinctus ſit, id tamen non minus, quam venena, factu fœdiſſimum eſſe, iiſdem rationibus oſtenditur: nam nec minus id turpe, ac fœdum, nec plus in eo virtutis eſt, quam in veneno; & utrobique perinde ſublata eſt mutuæ defenſionis copia, quæ in bellis non magis, quam in judiciis, tolli in univerſum poteſt.

Ita Icetas percuſſores in Timoleontem, dum ſacris vacabat, immiſit, *Plut. in vita Timol. c.* 23. & Perſeus tres Macedonas Sicarios in Eumenem. *Liv. l.* 42. *c.* 15. Ita Gaſpar Colinius Ammiralius Franciæ *d.* 22. *Aug.* 1572. cum e regio conſilio domum rediret, ex clatrata feneſtra velo obducta duabus glandibus æreis (eoque ad id paratis) ictus eſt. Quod facinus ut omnes boni execrati fuerint, ut Rex ipſe ſe id acerrime vindicaturum ſæpius, & ſancte dejeraverit, ut tamen e contrario Colinii memoria deinde damnata

Digitized by Google

fuerit, pluribus narrat Thuanus *Hiſt. l.* 52. *& lib.* 53. *in princ.* Eodem modo dirus percuſſor ab Hiſpanis emtus Wilhelmum Principem Arauſionenſem Colinii generum domi ipſius glande trajecit. *Grot. Annal. lib.* 4. *Strad. de Bell. Belg. lib.* 5. *p.* 543. confeſſusque deinde Sicarius eſt, promiſſum ſibi hoc facto cælum, perſuaſusque ſe id jam meruiſſe. *Thuan. Hiſt. lib.* 79. *ad ann.* 1584. Quaſi Deus T. O. M. qui nutu omnia temperat, eo jam anguſtiarum redactus ſit, ut ſui cultum verum, ſuamque eccleſiam, per immaniſſimis quoque gentibus deteſtanda ſcelera, aſſaſſinia, parricidia, latrocinia aſſerere, atque ad id miſerrimi hominis aſſaſſini ope uti oporteat, & quaſi pro maximo beneficio ſibi præſtito venale fœdiſſimis flagitiis cœlum habeat.

Hæc immania ſcelera gentes abſque diſcrimine, an percuſſor fidem hoſti debeat necne, deteſtatæ ſunt maxime. Factum Perſei ante memoratum, qui ſicarios miſerat in Eumenem, perinde ut veneficia ejus, adeo improbarunt Romani, ut ideo bellum intulerint: uti Dux Romanus hanc belli cauſam ei exponit, & inde ſiniſtrum belli exitum ominatur: exprobrat enim ei *veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenem*; *ea omnia*, addit, *quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum; favere enim pietati Deos, &c.* uti prædixerat, ita reſpondit exitus, & Perſeus amiſſo regno captus, & cum tribus filiis in triumphum ductus miſerrime periit. *Liv. lib.* 44. *&* 45. Idem *Liv. lib.* 42. *c.* 18. hoſtem eum judicatum, ait; quippe *quem NB. non juſtum apparare bellum regio animo, ſed per omnia NB. clandeſtina graſſari ſcelera NB. latrociniorum, ac veneficiorum cernebant.*

Sic Alexander M. negat, Darium percuſſores ſollicitantem juſtum hoſtem, & cum eo jus belli eſſe; &, *ad internecionem*, ait, *mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Curt. *lib.* 4. *cap.* 11. Quin adeo exprobrat Dario percuſſores, ut ideo cauſam ſuam meliorem, & Deos a partibus ſuis eſſe, glorietur: *Impia*, inquit, *bella ſuſcipitis, & cum habeatis arma, licitamini hoſtium capita.* Et deinde: *Percuſſorem in me emere voluiſti: Diis igitur pro meliore ſtantibus cauſa, redegi, &c.* Curt. *d. l.* 4. *cap.* 1. Idem Ennius dixit.

Non cauponandum bellum, ſed belligerandum.

Et de eo, qui percuſſoribus utitur, ait Valerius Max. *lib.* 9. *cap.* 7. *Victoriam non meruit, ſed emit.* In horum nullo ratio refertur ad fidei debitæ violationem (qui ne quidem caſus eſt in omnibus), ſed ad emtionem percuſſoris: non enim illi hoſtes ſunt, ſed aſſaſſinatores & aſſaſſini; non bella, ſed aſſaſſinia, ac latrocinia.

Taceo furialem iſtam immanitatem, qua Mithridates omnes per Aſiam Romanos, & Siculi per Siciliam Gallos immiſſis percuſſoribus trucidarunt. Sed omnium immanitatem longe ſuperat laniena iſta, qua Galli Gallos Lutetiæ mactarunt: cui reliquas (inprimis cum tunc in peregrinos ſævitum fuerit, Lutetiæ vero in proprios cives) ne comparandas quidem eſſe, nec ſimile exemplum ab orbe condito in tota antiquitate evolutis gentium annalibus inveniri, teſtatur Thuanus *l.* 53. *in princ.*

Illud vero abſurdum maxime eſt, quod Grotius *d. lib.* 3. *c.* 4. §. 18. *in fin.* tradere haud erubuerit: *percuſſorum uſum tantum in bello ſolenni, & juſto prohiberi, extra bellum vero ſolenne haberi jure gentium pro licito.* Nam contra, in bello non juſto minus licitum eſt, quam in juſto, & ſolenni: in illo ne quidem jus eſt illius hominis interficiendi, cum id jus non niſi ex juſta, & neceſſaria ſui, rerumque ſuarum defenſione competat, ut oſtenſum eſt *ſup.* §. 13. adeoque omnes interfectiones ibi vera homicidii crimina ſunt. Tantum igitur abeſt, in bellis non juſtis licere percuſſore immiſſo hominem occidere, ut contra nullum ſit in iis jus occidendi hominis, quod eſt in bello juſto.

Quod ſi igitur bellum v. gr. civile ſit, vel cum ſubditis, conſtat, ne jus prædæ quidem, aut captivitatis, nedum mortis jus invicem eſſe. *l.* 21. §. 1. *l.* 24. *l.* 27. *ff. de capt. & Poſtl.* Unde hæc bella nec finiuntur pace, ſed tantum pacto, ut injuriarum oblivio ſit, (atque adeo nihil jure factum in iis creditur, ſed omnia injuria) quod amneſtiæ pactum dicitur. *Vid. Diſp. noſtram de Poſtlim. in pace.* Neque vero cum juſtum, ac verum bellum non eſt, belli jura eſſe poſſunt. Etſi igitur indubium ſit, magiſtratum in ſubditos ſuos rebelles ſuppliciis quoque animadvertere poſſe,

Digitized by Google

poſſe, id tamen verum eſt ſi cauſa ſubjecta eſſe poſſit hominum imperio : nam v. gr. conſcientia, & anima, non ſunt objectum imperii humani. *Matth.* 10. *v.* 28. Ita ſi manifeſtum ſit, leges regni fundamentales convelli, ſtatumque publicum, qui tuendus, non deſtruendus magiſtratui permiſſus eſt, ſubrui, eumque tueri velit ipſe populus, (quem major pars refert) jam duæ partes erunt, quæ inter ſe contendunt : & ſi altera pars venenis, aut ſicariis immiſſis in alteram graſſetur, peſſimum in ſe exemplum ſtatuit, talionisque facultatem alteri quoque concedit. Sed etſi privati eſſent qui opprimi ſe putant, non illico veneficis, aut ſicariis exponendi ſunt, ſed cauſa inprimis cognoſci debet, idque a Judice non ſuſpecto : quæ omnia jure naturæ manifeſta ſunt ; adeo ut cum Hamilcar proditor, ſed inauditus, a Pœnis damnatus eſſet, per injoriam damnatus dicatur. *Juſtin. lib.* 22. *cap.* 3.

Cæterum, quod Grotius *dict. c.* 4. §. 18. *n.* 4. docet, ſi quis eo percuſſore in hoſtem utatur, qui fide ei obſtrictus eſt, utrumque peccare : *etſi in aliis rebus, qui malorum opera in hoſtem utitur, peccare cenſeatur apud Deum, non jure Gentium*; in eo plurima notanda eſſent. Nam & malorum opera in re juſta uti licet, & aliud eſt opera malorum, quæ & bona eſſe poteſt, aliud opera mala. Si quis vero in re injuſta utitur opera aliorum, etſi bonorum, omnino uterque omni jure delinquit: ut adeo in his verbis nihil vel concludat, vel veri ſit.

Uti in percuſſore diſtinximus, ita & in feminis, ſi per eas forte hoſtis occidatur, diſtinguendum. Scil. ſi facto virtus ineſt, ſi eo generoſitas aliqua, fortitudoque, aut conſilium, ac prudentia inſignis appareat, non minor, quin major, quam in viris ejus erit admiratio : uti in facto Judithæ, ſive mera fabula, ſive aliquid in eo veri ſit. *Sulp. Sev. lib.* 2. *Hiſt. Sacr. p.* 108. Item in Jaële, *Jud.* 4. *v.* 21. aliisque viraginibus; etſi id improbet Albericus Gentilis *lib.* 2. *de J. Bell. c.* 8. Si vero nulla virtute, ſed infami aſſaſſinio, aliove malo more per eas hoſtis occiditur, non id jus belli, ſed turpe erit, ac illicitom. Uti Auguſtus, labaſcente jam Romæ priſca morum diſciplina, Cleopatram multis, repetitiſque pollicitationibus inſtigare voluit in necem Antonii mariti ſui. *Dio Caſſ. lib.* 51. *c.* 2. & *cap.* 4.

Legitur quoque, hoſtem ſcorta, eaque formoſiſſima, ſed lue, vel peſte infecta emiſiſſe in caſtra hoſtium, ut harum mulierum conſuetudine, & contagione perireat. Factum hoc ab Hiſpanis in obſidione Neapolitana ex Fallopio Medico, cujus pater ibi militaverat, refert *Alb. Gent. d. tract. lib.* 2. *c.* 6. Uti Madianitæ ſimili propemodum facto acerrimam divini Numinis vindictam & in ſe, & in Hebræos excitarunt. *Num.* 25. Quin in dicta obſidione Hiſpani alios quoque peſte laborantes homines ex urbe in caſtra Gallorum, & hac ratione peſtem exercitui Gallorum immiſiſſe dicuntur. *Guicciard. Hiſt. lib.* 19. *circa med.* Quod ſine dubio infame eſt, & a rationibus juſti belli maxime abhorret.

Sed & varias, inſolitasque belluas in hoſtem effuſas ſuiſſe, memoria proditum eſt. Ita Annibal Serpentes venenatas, & vaſis fictilibus incluſas in claſſem Eumenis conjecit, eoque modo eum fugavit. *Corn. Nep. in vita Hannib.* 23. *cap.* 10. & 11. Cum Severus Atrenorum orbem Atras in Aſia obſideret, cives vaſa fictilia parvis at venenatis beſtiolis volucribus impleta projecerunt; quæ ora militum Severi, & qua parte corporis nudi erant, involarunt, ut ſolvere locum obſidione compulſus ſit. *Herodian. lib.* 3. *in Sever.* Saladinus Ægyptios obſeſſis a Chriſtianis Ptolemaide paravit 250 Scorpiones, & plurima vaſcula igne Græco plena ; quin & in caveolis venenatas ſerpentes : quæ omnia magnæ navi cum commeatu impoſuit, ut in Chriſtianos diræ hæ peſtes emitterentur : ſed navis ante oppreſſa eſt, quam eo veniret. *P. Æmil. l.* 6. *in Philip.* 2. *R.* 41. *fol.* 177.

Hoc quoque nefandum prorſus armorum genus eſſe, non dubitamus; nam & hæc venena ſunt, quibus ſacra armorum, & belli jura temerari non debent, ut ſupra §. 34. & *ſeq.* oſtendimus. Sed nec in eo quicquam virtutis, eoque nec victoria eſt, *ſup.* §. 36. Quam vero infeſtum hoc ſerpentum genus iis in locis ſit, ex hiſtoria Moſis apparet, qui cum exercitum Pharaonis in Æthiopes per deſerta harum Serpentum fœta duceret, aves iis inimicas, ibes, ſecum tulit, atque in eas immiſit, & dum illæ pugnant, exercitum traducit. *Joſeph. Antiq. lib.* 2. *c.* 4.

Digitized by Google

Quin & tauros, leones, apros, in prælia duxiſſe veteres, antiquus Poëta Lucretius *lib. 5. circa fin.* ita teſtatur:

Sic alid ex alio peperit diſcordia triſtis
Horribile, humanis quod gentibus eſſet in armis,
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam Tauros in manere belli:
Expertique ſues ſævos ſunt mittere in hoſteis;
Et validos Parthi præ ſe miſere leones,
Cum ductoribus armatis, ſævisque magiſtris.

& deinceps, ut hæ belluæ hoſtes ante, & retro adortæ, & paſſim per aciem vagatæ ordines turbaverint, equos terruerint, homines proſtratos miſere laniaverint, graphice depingit. Canes quoque reduxiſſe Garamantum Regem ab exilio, præliatos adverſus perduelles, fingitur. *Plin. Hiſt. nat. lib.* 8. *c.* 40. Nec defuiſſe, traditur, qui canibus ferocibus, & canum cohortibus in prima quoque acie uſi fuerint. Uti hæc diligenter collegit *Alb. Gent. de Jur. bell. lib.* 2. *c.* 7.

Sed & hoc bellandi genus jure naturali licitum eſſe, pernegamus. Nam non hominum in ea re virtus eſt, ſed belluarum, & ab his, non ab hoſte hoſtis vincitur. Er quid aliud id eſt, quam beſtiis objici? quæ cum ſit ipſa illa non niſi in ſervos, ac viles perſonas, nec niſi in atrociſſimis criminibus ſtatui olim ſolita pœna immaniſſima, non debet in legitimum hoſtem exerceri; inprimis cum ſequentium temporum manſuetudo totum hoc genus pœnæ abominata fuerit.

Repugnat quoque modus hic præliandi regulæ ſupra §. 17. traditæ; non eſſe juſta arma, niſi quatenus ad tuendum jus noſtrum ſunt neceſſaria. Atqui hominum vis alia vi hominum oppoſita propulſari poteſt; quæ proinde ad vincendum ſufficit, nec belluarum crudeliſſimarum uſus natura ad id neceſſarius eſt. Nec dices, tantas eſſe hoſti copias, ut parem vim hominum opponere non poſſis, eoque neceſſe habeas belluarum ope id ſupplere. Nam ea neceſſitas non a natura eſt, ſed a tua imbecillitate, quæ hoſte inferiorem te, & victum facit: adeoque non bello tibi congrediendum, ſed oblata ſatisfactione pax mature quærenda eſt, ut oſtendimus ſupra §. 44. Ex tali enim, in quam tuo vitio, vel infirmitate conjectus es, neceſſitate jus naturæ non oritur.

Sed & talia hæc ſunt, quæ ad nocendum potius, quam ad vincendum pertinent, & atrocitatis potius, quam juſtæ victoriæ argumenta ſunt; qualia in bellis permiſſa non eſſe, itidem probavimus ſupra §. 20. Quin res ea plena deſperationis eſt, cum hæ belluæ prælio rurſus efferatæ regi non poſſint, ſed in utramque partem æque promiſcue ſæviant. Unde Lucretius *d. loc.* ait, nequicquam eis ductores armatos addi,

——— *Quoniam permiſta cæde calentes*
Turbabant ſævi nullo diſcrimine turmas.

Atque hinc doctiſſimus ille Poëta mox morem hunc immanem ex hac ipſa ratione his verbis damnat:

——— *Sed vix adducor, ut ante*
Non quierint animo præſentire, atque videre,
Quam commune malum fieret, fœdumque futurum.

Et mox:

Sed facere id non tam NB. vincendi ſpe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hoſtes, NB. ipſique perire,
Qui numero diffidebant, armisque vacabant.

Neque movere debet, quod iisdem rationibus Elephantorum quoque uſus in præliis jure gentium interdictus videatur. Nam *I.* aliud longe eſt cum belluis pugnare, aliud cum hominibus, qui bellua vehuntur: pugna cum beſtia uti, plane non eſt actus belli, vel victoriæ; ita nec belli jus inde eſſe poteſt: eſt autem, cum quis ex Elephanto pugnat, ac vincit, uti cum ex equo, vel curru. Nec refert, quod cum ipſis Elephantis quoque pugnandum ſit, ne vel proboſcide lædant, vel pedibus, aut corpore opprimant. Nam ita accidere quoque poteſt ut quis equorum vel corpore proſternatur, vel pedibus conculcetur: hæc enim propria ratio bellorum eſt, ut virorum pugnam ſequantur hæc pericula, quibuscunque armis utantur.

II. Plurimum quoque intereſt inter has beſtias: Elephanto nullum brutum magis docile, & aptum eſt regi, & obſequi; cæteris nullum minus. Neque Elephantes cicurati facile interficiunt hominem niſi impulſi; at leones, &c. ſi emittantur, mox ad ingenium redeunt. Denique, non ut cæteræ feræ prædictæ, ita Elephanti ſæviunt nullo diſcrimine in utramque partem, ſed

Digitized by Google

magiſtri ſui ductum ultro ſequuntur in hoſtem; nec in ſuos ordines irrumpunt, niſi vulnerum doloribus, ac pavore nimium turbati.

III. Porro nec Elephantorum uſum indiſtincte probamus, *ſupra* §. 19. uti nec tum, cum in bellis ſuis hoſtes ante iis uſi non ſunt, quia & illi plurimum ultra tuendi ſui neceſſitatem, & fere tam nocendi, quam defendendi cauſa adhibentur. *Vid. Curt. lib.* 8. *cap.* 14. Si vero modus ille ex Elephantis pugnandi inter gentes, ut inter populos Orientis, receptus eſt, adeoque mos ille invicem probatur, neutra pars conqueri poteſt ſi inter ſe bellum gerant. Sed ſi extraneus eos invadat, ut Alexander M. fecit, concedi poteſt, ſuo bellorum ritu eos ſe tueri poſſe; quia eo ſolo pugnare docti ſunt, nec, ſi aliis, quibus aſſueti non ſunt, præliandi rationibus uterentur, defenſio ipſis ſuccederet. Quod ſi vero illi alios invadunt, (uti Pyrrhus Romanos aggreſſus eſt, & jam vincentes inuſitata ante belluarum forma fugavit, *Juſt. lib.* 18. *c.* 1. *Flor. lib.* 1. *cap.* 18.) difficilius videtur hoc indulgendum: verum, cum & illi cauſari poſſint, non aliam vincendi rationem ſibi conſtare, neque adeo alia præliorum ſpecie jus ſuum aſſerere ſe poſſe, tolerarunt eo facilius morem iſtum gentes, quia brevi apparuit, facile vaſta hæc corpora vinci, vel evitari poſſe. *Hirt. de Bell. Alex c.* 9. Quemadmodum & in bello Pyrrhi Elephanti (boves Lucæ olim dicti) Romanis primo prælio terrori fuerunt, deinceps ludibrio. *Flor. d. c.* 18.

Cæterum, etſi Scipionis filius, qui cum Cæſare bella geſſit, magno numero eos in prælio habuerit, *Hirt. de Bell. Alex. c.* 1. & 7. Romanis tamen hoc genus bellandi probatum non fuit; neque ipſi eos, etiam in Aſia, & Africa cum militarent, in aciem adducere ſoliti ſunt, niſi forte ſociorum, qui iſti pugnandi generi aſſueti erant, opera uterentur. Et Lucretius eos inter alia ſævitiæ exempla improbat. *d. l.* 5.

Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt vulnera Pœni
Sufferre, & magnas martis turbare catervas.

Et ſane excedit manifeſtos juſtorum armorum fines, cum tantum immittuntur ut cum iis, non ut ex iis pugnetur. Hodie vero Indiarum Reges iis adhuc in bellis uti, docent tum hiſtoriæ navigationum, quibus ante duo Secula Luſitanis repetitæ illæ terræ, & varia bella cum iis geſta ſunt; tum edita pridem hiſtoria Magni Mogolis, cujus quatuor filii in patrem, & in invicem armati, deinde victor Aureng Zebe a ſuis nuper filiis juſto talionis fato eadem fere perpeſſus eſt, quæ in parentem patraverat.

Denique ab artibus Magicis quoque præſidium quandoque ſibi quærunt bellatores; & famoſi ideo ſunt ultimi ſeptentrionis populi, Finni, Lappi, &c. *Vid. Olai Magni Hiſtor. Gent. Septentr. lib.* 5. *c.* 15. *&c.* Ea arte uſus eſt Maxentius, *Euſeb. in vita Conſt. lib.* 1. *c.* 36. aliique: *Alciat. de ſing. cert. cap.* 37. *n.* 2. Et vulgi fabula eſt, eſſe qui ſe ferro impenetrabiles reddere queunt: *Veſt machen.* Qualis Cæneus fuiſſe, atque id beneficium a Neptuno accepiſſe, fingitur. *Ovid. Metam.* 12. *fab.* 5.

Ubi inprimis quærendum eſſet, an in his aliquid veri, & anne potius omnia vana, illuſiones, & vel vitia imaginationis, vel fraudes ſint. Curtius putat eſſe vaniſſimi cujuſque ludibria, *lib.* 7. *c.* 4. & Aventinus appellat artem hanc ***vanitatem magicam***, ***& artium fraudulentiſſimam.*** *Annal. Boj. l.* 2. *fol.* 72. Equidem pleraque falſa eſſe, & fraude fieri, dubitandum non eſt: an omnia, quis certo definiet? Neſcimus qui ſint fines potentiæ Dæmonum: at magnam eſſe, ſacra pagina evincit. Ita exiſtimamus: etſi quis artis magicæ uſus in bellis eſſet, id tamen non niſi in eos, qui ſuperſtitioni huic dediti ſunt, vim habere poſſe; in alios vero, qui animum, corpusque virtute, & recti ſtudio munitum habent, nihil valere. Illud vero factum, quo Decii ſe devoverunt pro exercitu, Alciatus *d. l.* ad magicas artes; at Cotta apud Ciceronem *lib.* 3. *de Nat. Deor. circa princ.* ad ſtrategemata refert: quaſi id fecerint confiſi, milites Ducem in hoſtes incitato equo ruentem, omni vi inſecuturos eſſe; quod & evenit.

Qualiacunque autem ſint, a bello equidem procul ea eſſe debent, neque ſacrum hoc Dei judicium ulla turpi, nedum magica arte violari, aut profanari. Uti Albericus Gentilis *de Jur. bell. lib.* 2. *cap.* 6. *in fin.* concludit, *quod bellum, contentio hominum, fiat per has artes contentio Dæmonum.*

Digitized by Google

monum. Minime omnium vero his belli, vel victoriæ ratio ineſt ; omniaque, quibus hactenus armorum juſtitiam, & ſanctimoniam aſſeruimus, nihil magis, quam magicas impietates inde excludunt. Hoc ſenſere Angli, qui Johannam Viraginem Lotharingicam bello captam, hoc prætextu, quod magicis artibus uſa fuiſſet, igne cremarunt; etſi ex rebus ipſius fortiter geſtis nihil hujus inferri poſſet: omnia enim manu, & conſilio ſtrenue geſſit, niſi quod divino inſtinctu impulſam ſe ad bellum diceret. *Serran. in vita Caroli VII. ad ann.* 1429. *Delrio. Diſquiſ. Mag. lib.* 5. *in Append.* 1. *Maſſon. Annal. lib.* 4. *in Car. VII. pag.* 506. *P. Æmil. de Reb. geſt. Franc. lib.* 9. *in lib. Reg.* 53. *fol.* 327. Nec adeo mirum, quod per eam res Gallica ſubito in melius mutata ſit ; cum Carolus initio impar ſatis fortiſſimis Anglorum, & adverſæ partis ducibus eſſet, nec tum gnaviter res bellica procuraretur, ut queritur Serranus *d. l.* hoc vero puellæ exemplo accenſa, & excitata ſint omnium ſtudia. Quid autem valeant fœminæ ab ineunte ætate laboribus, bellisque aſſuetæ, pluribus exemplis patet, præſertim Vlaſtæ, ſeu Valiſcæ Bohemicæ, ejusque puellarum. *Dubrav. Hiſt. Brem. lib.* 2. Mariæ Puteolanæ, &c. *Maſſon. d. l. pag.* 507.

Ex his igitur manifeſtum eſt, licet, ubi alia ratio tuendi juris ſui non eſt, belli jure homines interfici poſſint, tamen plurimum intereſſe in modo; nec fieri id poſſe niſi medio honeſto, & cui virtutis ratio, ac certamen ineſt, ut ſciri poſſit, cujus cauſa melior, ac ſuperior ſit : ſecus ac Grotius dixit *d. lib.* 3. *cap.* 4. §. 15. *n.* 1. nihil intereſſe ſi jus naturæ reſpicias. Quanto ſanius eſt illud Ciceronis, *lib.* 3. *de Offic. cap.* 22. *Magnum dedecus, & flagitium, quicum laudis certamen fuiſſet, eum non virtute, ſed ſcelere ſuperatum. Et lib.* 2. *de offic. cap.* 6. *Male ſe rem habere, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.* Quibus ante diſputatis ita concludit Erasmus : *Vides quantum momenti ſit in modo, ut factum probetur? Adulterum ferro, non veneno, licet occidere : non hoſtem veneno, non malis artibus, &c.* Uti hæc ejus verba refert Albericus Gentilis *de Jur. bell. lib.* 2. *c.* 6.

Additio.

„ Noſtram de armis, quatenus illicita „ ſunt, ſententiam expoſuimus in *Diſſ.* „ *proœm. XII.* §. 742.

Propositio IV.

Non igitur juſtum remedium eſt ſi mitiori, quam armis, via obtineri reparatio poteſt, ſcilicet fame, mendacio, ſimulatione, &c.

Demonstratio.

Si igitur pluribus mediis obtineri res poteſt, tenenda regula : Media in ſe licita præferenda eſſe mediis, quæ in ſe, & extra ſtatum belli illicita ſunt, etſi forte plus difficultatis habeant. Media enim per ſe illicita non alia ratione in bellis licita ſunt, quam quia ſunt unicum, & neceſſarium remedium juris noſtri tuendi. Secus ergo ſi aliud in promtu ſit, quo, licet paulo difficilius, reparatio juris obtineri poſſit, non ſi ei, quod per ſe licitum eſt, conjunctum ſit probabile periculum, quod fruſtrari eventum poſſit.

Additio.

„ Plenius hæc explicantur a B. Parente „ *in Diſp. de armis illicitis*, §. 72. *ſeq.* „ Verba hæc ſunt:

Supereſt ut de altero genere armorum videamus, cum hoſtis conſilio, dolo, ac prudentia ſuperatur. Nam dolis quoque circumveniri hoſtem poſſe, conſtat ; vulgatumque eſt illud Virgilii ex Homero deſumtum :

Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?

Quod latius perſequitur Grotius *de Jure Bell. & P. lib.* 3. *c.* 1. §. 6. 7. & 8. Nos vero ratione quoque id demonſtramus. Cum enim in bello hoſtem ferro occidere liceat, multo magis licitum dolo vincere : hoc enim longe minus, ac mitius eſt. Cui igitur permittitur quod durius, gravius, atque atrocius eſt, fuſo ſcil. innumerorum hominum ſanguine ſe tueri, ei magis licebit quod lenius, mitius, & benignius eſt; ſine ſanguine, ac ſtrage hominum vincere. Et ingenii quoque, ſolertiæque laus, ac certamen, indeque victoria eſt non minus, quam ex virium periculo. Sic Cæſar *de bell. Civ. lib.* 1. *c.* 15. *Non minus*, inquit, *Imperatoris eſt, conſilio vincere, quam gladio.* Id oſtendunt tot ſtrategemata bellis familiariſſima, adeo ut vix illuſtrior victoria obtenta ſit, quæ non ſolertiæ potius Ducis, quam manui militum aſſerta fuerit;

Digitized by Google

fuerit : uti exemplis eorum ſtrategematum conſtat, quæ integris tractatibus a Frontino, Poliæno, aliiaque collecta ſunt. Et hinc eſt, quod gentes bellis tres Deos, quaſi tres virtutes, olim præfecerint : Martem, qui vi ; Palladem, quæ prudentia ; & Mercurium, qui aſtutia res bellicas perficiat : uti id exponit Julianus *apud Cyrillum contra Jul. lib. 1. art. 1.*

Quin non licitum tantum, ſed & multo præclarius, & glorioſius eſt, ingenio, quam vi vincere : vis enim communis eſt brutis, quin ea parte bruta ſæpe in immenſum nos ſuperant ; ingenium autem homini proprium, quo ſolo ipſe ante bruta eſt : illa corporis, hæc animæ virtus, atque victoria, eoque longe excellentior, atque pulchrior eſt. Illa corporis caduca, ac morbis, ætate, caſibus fluxa ; hæc animi, & æterna virtus eſt. Illa fuſo ſanguine, & cædibus peragitur, & cum hominum ſtrage, rerum vaſtitate, omnium pernicie conjuncta eſt ; hæc hoſte quoque incolumi, & re ſalva exerceri poteſt. Quanto major vero ipſiua Ducis gloria eſt, qui ſi ingenio vincit, ea ipſius ſolius laus, ac victoria eſt ; ſi vi, commugis militi. Hinc Corvinus cum moneret, ne Flaminius aperto Marte concurreret cum Annibale ad Thraſimenum, ita concludit apud *Sil. Ital. lib. 5. verſ.* 100.

Bellandum eſt aſtu, levior laus in duce dextra.

Idque arguit fictum illud Ajacis, & Ulyſſis apud Poëtas de armis Achillis certamen, cum apud Ovidium *Metam. lib. 13. fab. 1.* diſſertiſſimis orationibus, ille vim corporis, qua præſtabat ; hic ſolertiam animi, qua maxime pollebat, in concione Græcorum defenderet : Ulyſſi enim, ſeu ſolertiæ in bellis, palma delata fuit. Cui ſimile eſt quod Saxo Grammaticus *Hiſt. Dan. lib. 1. fol. 9.* fingit ſuo more magis, quam narrat : *Aſſiduis bellis olim de rerum ſumma inter gigantes, qui corporis mole, ac robore ; & Magos, qui ingenii vivacitate præcelluere, certatum fuiſſe, at Magos victores exſtitiſſe.* Atque ita Salluſtius *de bell. Catil. cap. 2.* docet : *In bellis plurimum ingenium poſſe.* Et luculenter Ovidius *l. 2. Amor. Eleg. 12.*

Hæc eſt præcipuo victoria digna triumpho,
Inqua, quæcunque eſt, ſanguine præda caret.

Unde concludendum omnino eſt, ſi victoria dolis (quæ vox media eſt, & in genere ſolertiam notat, *l. 1. §. 2. ff. de dol. mal.* ac in hoſtem turpitudine caret, *ſup. §. 68*), conſilioque, ſine ſanguine obtineri poteſt, natura nec licitum eſſe vi rem gerere. Cum enim vis in bellis ſola neceſſitate defendatur, *ſupra §. 13.* quæ hic ceſſat, ubi conſilio confici res poteſt, ſequitur, quod vis licita eſſe deſinat, quæ deſinit eſſe neceſſaria. Et cum præſtantius ſit, prudentia, & ſine cædibus vincere *ſupr. §. 73.* turpior jam videtur vincendi per vim ratio, eoque jure naturæ illicita, *ſupra §. 29. & ſeq.* Neque adeo Dux belli culpa carebit, qui vi victoriam obtinet, ſi alius prudentior, ac generoſior ſolertia, absque cædibus ſuperare hoſtem potuiſſet. Ita peregregium Cæſaris Conſilium eſt, qui cum poſſet hoſtem vi vincere, & milites arderent pugnandi ſtudio, maluit tamen, iis quoque indignantibus, conſilio uti, & intercludendo ſolerter hoſtem commeatu, ad deditionem eum compellere. Ita enim ipſe refert, *lib. 1. de bell. Civ. cap. 15. Cæſar in eam ſpem venerat, ſe ſine pugna, & ſine vulnere ſuorum rem conficere poſſe, quod re frumentaria adverſarios intercluſiſſet. Cur, etiam ſecundo prælio, aliquos ex ſuis amitteret ? cur vulnerari pateretur optime meritos de ſe milites ? cur denique fortunam periclitaretur ? Movebatur etiam miſericordia civium, quos interficiendos videbat ; quibus ſalvis, atque incolumibus rem obtinere malebat.* Quod & Grotius graviter monet, & pluribus firmat *d. lib. 3. cap. 11. §. ult.*

Neque quicquam movere debet quod plurimi olim populi, & magni duces de hoc genere bellorum minus bene ſenſerint. Ita Alexander M. Ducibus ſuis reſpondet : *Eam latrunculorum, & furum eſſe ſolertiam. Curt. lib. 4. cap. 13.* Idem jactat Achilles *Hor. lib. 4. od. 6.* Sed & Romani olim, aliique populi plurimi magis probarunt, ut aperto Marte bella gererentur, quos longo ordine recenſet Grotius *d. l. 3. c. 1. §. 20.* Nam ut taceam, rejici illis locis dolos, arteſque viliores, & quæ contemtum parere poſſent ; non ingenioſam ſolertiam, quæ æque exprimit hoſti victoriæ confeſſionem, ac vis, ut Pontius dicebat apud Livium *lib. 9. cap. 6* : verum eſt, olim hoc viſum fuiſſe plurimis ; idque accidit,

Digitized by Google

vel quod hominum ingenia nondum exculta, exemplisve talis ſolertiæ inſtructa, neque ab uſu, præceptisque ad profundioris prudentiæ facilitatem erudita eſſent, uti Barbari, & primis temporibus Romani quoque, qui unice fere armorum, nondum autem ingenii artibus aſſueti, & exercitati, ſed rudes adhuc erant: eaque ratio eſt, cur Cæſar, cujus milites cum Gallis artium rudibus vi pugnare conſueverant, ubi cum Africanis ingenio pollentibus bellarent, nova quaſi diſciplina militari ſibi utendum crediderit. *Hirt. de Bell. Afric. c.* 9. Vel, quia externam rerum ſpeciem magis ſecuti ſunt; cum vis aperta extrinſecus magis conſpicua ſit, & in oculos omnium incurrat, adeoque ad gloriam illuſtrior videatur, quam quæ in abdito, & obſcuro ſunt, animæ, ingeniique artes, etſi reapſe perfectiores. Unde inprimis Duces ætate, ac corpore florentes, uti Achilles, & Alexander M., peritiæ, virtutisque ſuæ publice in conſpectu orbis, & utriusque partis, oſtentandæ ſtudio magis flagrarunt.

Verum, aliud eos deinde docuerunt exempla Annibalis, & Fabii Maximi: qui fortiſſimi, & toto orbe clariſſimi Duces omne ſtudium ſuum in id, ut invicem dolis, ac ingenio vincerent, collocarunt, maximumque in hoc victoriæ genere laudis momentum poſuerunt; adeo ut Annibal cum decepto Fabio Metapontum cepiſſet, quaſi magna lætitia exultans gloriaretur, nec Fabium dolis ipſius invictum eſſe. *Liv. lib.* 27. *c.* 18. Poſt hæc tantorum Imperatorum exempla, inprimis cum præſente reipublicæ utilitate ſumma conjuncta, jam non modo non puduit eos imitari, ſed & æmulari glorioſum fuit. Perſpicue, & ſcite id teſtatur Sillus, *lib.* 15. *v.* 323. qui cum utriusque prælaudati Ducis dolos ingenioſe confictos ceciniſſet, ita pergit.

——— ——— Poſtremus in armis
Ductoris titulus cauti, ſolertia tutum,
Tum quoque adepta decus, captis ſine ſanguine muris,
NB. Exin virtuti placuit dolus.

De mendacio mirum eſt quam diſceptent. *Vid. Alb. Gent. de Jur. bell. lib.* 2. *c.* 8. Grot. *d. lib.* 3. *cap.* 1. §. 10. *& multis ſeqq.* ſed fruſtra. Ex quo enim oſtenſum eſt, hoſtem occidi, & facto ipſo, dolisque circumveniri poſſe, ridiculum eſt dubitare, num & nudis verbis, ſeu mendacio poſſit. Quin mendacium nec extra bellum per ſe eſt prohibitum, niſi conjuncta ſit alterius injuria; immo aliquando quoque laudabile eſt, & præmium meretur. *Exod. c.* 1. *verſ.* 19. 20. *&* 21. Item *cap.* 21. *cauſ.* 22. *qu.* 2. *& l.* 1. §. 2. *voc. deſerviant. ff. de dol. mal.* idque latius demonſtratum eſt *in diſp. noſtra de ſimulatione.* Nec facit, quod vox mendacii turpe quid ſonet; nam ea lis de voce eſt, & falſiloquium dicere licebit: nam & homicidii vox delictum notat, in bellis tamen, & ex neceſſaria defenſione licitum eſt. Mendacium vero per ſe ne quidem eſt delictum; ſed contrahitur demum delictum ſi acceſſerit injuria alterius. Sic Cicero *Orat. pro Ligar. cap.* 5. ait: *Si honeſto, & miſericordi mendacio ſaluti civis calamitoſi conſultum eſſe vellemus, tamen hominis non eſſet, in tanto diſcrimine refellere, & coarguere noſtrum mendacium.* Et Quinctilianus *Inſt. lib.* 12. *cap.* 1. ait: *Concedant mihi omnes oportet, quod Stoicorum quoque aſperrimi confitentur, facturum aliquando bonum virum ut mendacium dicat, & quidam nonnunquam levioribus cauſis, ut in pueris ægrotantibus multa fingimus, &c.* Scævola quoque pacis procurandæ cauſa finxit 300. juvenes Romæ in Porſennam conjuraſſe. *Liv. lib.* 2. *cap.* 12.

At ſecus de perfidia: nam nec quicquam in bello fide ſanctius, nec ejus violatione abominabilius eſt. Qui enim interpoſita fide cum hoſte de aliqua re contrahit, quoad eum quidem actum pacem cum eo facit, atque adeo in eo non belli, ſed pacis jus obtinet. Nihil enim aliud pax eſt, quam pactum, *l.* 5. §. 1. *ff. de Pactis.* Quatenus igitur hoſtes inter ſe pacti ſunt, eatenus renunciarunt bello, & ratione rei conventæ pax inter eos eſt. Unde cum Auguſtus de Cleopatra bello victa pro lubitu ſtatuere, illa vero colloqui vellet, ſollicite cavit, ne fidem daret; ſed per legatos ſpecie pacis deceptam prehendere maluit. Sic enim Dio *Hiſt. lib.* 51. *circa med. Cæſar*, inquit, *etſi gaza potiri, reginamque vivam capere cupiebat, ut in triumpho duceret, tamen ſi quid fide interpoſita promiſiſſet, impoſtor videri nolens, id agebat, ut cum capta ex animi ſententia agere poſſet, &c.*

Nihil

Digitized by Google

Nihil vero huc pertinet factum Zopyri, qui ſibi abſciſſis naribus, & auribus, tranſfugam ſe ſimulans, ab hoſte Dux factus, urbem Babylonem Dario Regi ſuo tradidiſſe dicitur. *Herod. lib. 3. in fin. Juſt. lib. 1. cap. ult.* Non enim ille perfidia, cum fidem non dediſſet, ſed mendacio, & ſimulatione hoſtem fefellit.

PROPOSITIO V.

Judicium, quænam arma ſint neceſſaria in dubio, eſt penes Principem.

DEMONSTRATIO.

Diximus enim, religioni Principis id ideo relinquendum eſſe, quia ſuperiorem non habet, & altero juſtitiam armorum negante, id ipſum armis diſceptandum eſt. Interim hoc ipſum judicium Principis Deo obnoxium eſt, qui victoriam, cæteris paribus, ei, qui jure agit, concedere ſolet: & ſic judicium belli eventu declaratur. *Vid. Diſp. de juſto bellorum exitu per tot. & Diſp. de arm. illic.* §. 4. *ſeq.* & §. 17.

AD §. I.

ET *qui bellum gerant*] „ Summæ ſcilicet poteſtates, de quibus egit *L. 1. c. 3.*

Et quibus ex cauſis] „ De quibus vide *l. 2. c. 1. §. 1. & capitibus ſeq. uſque ad finem.*

Et quibus modis] „ Ubi quærit, quibus armis: item an dolo, an mendacio uti liceat.

Quod aut nude ſpectatur, aut ex promiſſo] „ *Nude* ſpectari dicitur ſi nulla accedit promiſſio: *ex promiſſione*, ſi fides hoſti data eſt. De eo, quod nude ſpectatur, *vide Diſſ. proœm. VII.* §. 51. & *ſeq. uſque ad* §. 63. *ſeq.* de eo, quod ex promiſſione ſpectatur, *vide dict. diſſ. VIII.* §. 53. & §. 114.

Ex natura primum, deinde ex gentium jure] „ Antequam ad interpretationem hujus libri tertii manum admoveamus, maxime intereſt ſyſtema Grotii circa quæſtionem, *quantum in bello liceat*, exponere.

„ Poſtquam enim 1. in *capite primo* regulas quasdam generales poſuit, *quid jure natura ſociali in bello liceat?* explicat 2. in capite II. uſque ad cap. X. *quid jure gentium voluntario* circa repreſſalias, circa jus interficiendi, capiendi jura, res, & perſonas hoſtis, & circa poſtliminium liceat.

„ Expoſita licentia *juris gentium* 3. retro veſtigia legit in capite X. uſque ad caput XVI. & bellum gerentibus eripit ea, quæ antea largitus eſt.

„ Temperat, nimirum, illam licentiam juris gentium non tantum 1°. ex jure naturæ ſociali, ſed præcipue 2°. ex *jure natura laxiori*, ſeu regulis charitatis. *L. 3. c. 10.* §. 1. *n. 1. cap. 11.* § 7. 8. 9. 13. *cap. 13.* § 4. *cap. 15.* §. 2. *ſeq.* §. 12. 3°. *ex præceptis* honeſtis quidem, ſed non debitis, *d. c. 10.* §. 1. *n. 1.* Denique, & 4. ex utilitatis regulis, *cap. 12.* §. 1. *n. 2.* §. 8 & *paſſim.*

„ Cum vero Grotius in genere diſtinguat inter licentiam juris naturæ ſocialis, & inter id, quod *jure gentium voluntario* licet, operæ pretium erit, ſyſtema illud paucis hic repetere (nam plenius illud expoſuimus in *Diſſ. proœm. IV.* §. 13. *ſeqq.* & *diſſ. IX.* §. 66. *ſeq.*) Vix enim eſt ut Grotius rite intelligi poſſit, niſi cognitis hujus ſyſtematis rationibus.

„ *I.* Grotius principii loco ponit, JURE NATURÆ, i. e. juxta juſtitiam internam, non dari bellum juſtum, niſi 1. bellum gerens *juſtam cauſam* habeat, & 2. reparatio ſaltem exigatur *intra quantitatem debiti*, & *pœna modum*: atque hæc principia Grotii late expoſui in *Diſſ. proœm. IX.* §. 54. *ſeq.*

II. PRIMO igitur requirit ad id, ut bellum naturali ratione juſtum dici poſſit, CAUSAM JUSTAM: quæ autem cauſæ *juſtæ* ſint, quæ *injuſtæ*, explicat in *Lib. 2. c. 1.* §. 1. & 2. & *cap. ſeq. junct. c. 22. per tot.* Simulque diſtinguit inter cauſas juſtificas, & ſuaſorias. *Lib. 2. cap. 1.* §. 1. & *cap. 22.* §. 1. *ſeq.*

„ *III.* Eum, qui ex JUSTA CAUSA bellum gerit, omnia adhibere poſſe, ait, media, quæ ad ſui juris defenſionem ſunt neceſſaria, *Lib. 3. c. 1.* §. 2. ita ut opus non ſit denunciatione ſi quis rem ſuam repetit, aut ſi pœnam ab alio depoſcit (ſecus ſi aliud pro alio, aut res ſubditorum invaduntur). *Vid. L. 2. c. 3.* §. 6.

„ Ex his præmiſſis concludit, bellum

Tom. III. Ffff „ ge-

gerentem poſſe 1°. interficere hoſtem ſi aliter vitam ſervare nequit. *L.* 3. *c.* 1. §. 2. §. 6. *n.* 1. *cap.* 4. §. 6. *c.* 10. §. 1. 2°. Eripere hoſti omnium rerum poſſeſſionem, *L.* 3. *c.* 1. §. 2. *n.* 2. 3. *cap.* 6. §. 1. *cap.* 13. §. 1. eique dominium acquiri ad compenſationem usque ejus, quod debetur, *d. c.* 13. §. 1. Atque hoc modo imperia quoque occupari poſſe, ait. *L.* 3. *c.* 8. *per tot.* 3°. Perſonas capi, & in ſervitutem redigi intra debiti, & pœnæ modum, *l.* 2. *c.* 5. §. 27. *L.* 3. *c.* 7. §. 1. *cap.* 11. §. 1. 2. Servitutem autem tantum conſiſtere, ait, in præſtatione operarum, *L.* 3. *c.* 14. §. 2. *l.* 2. *c.* 5. §. 27. at jus vitæ, & necis, victori non acquiri, *dict. loc.* nec ſervitutem ad poſteros pertinere. *L.* 2. *c.* 5. §. 22.

„ Not. Jus illud capiendi res, & perſonas hoſtis, non extendi debere, putat, ad ſubditos innocentes, adeoque hos, eorumque res, nec jure repreſſaliarum, *L.* 3. *c.* 2. §. 1. nec jure belli capi poſſe, *L.* 3. *c.* 13. §. 2. excepto quod ad ſecuritatem debiti res ſubditorum fidejuſſorio nomine detineri poſſint, ſed reſtituendæ ceſſante periculo. *L.* 3. *c.* 13. §. 1. *n.* 1. §. 3. 4. *n.* 2. 3. *L.* 3. *cap.* 1. §. 2. *n.* 2. *Lib.* 2. *c.* 11. §. 10.

„ 4°. Vaſtari, & corrumpi quoque poſſe, ait, res hoſtiles, ſed pariter intra debiti, & pœnæ modum. *L.* 3. *c.* 12. §. 1. 5°. Quæ ab hoſte nobis erepta ſunt, ſi poſtea ad limen noſtrum perveniunt, jure poſtliminii recipi, *L.* 3. *c.* 16. §. 1. non ſi ad ſocios perveniunt, *l.* 3. *c.* 9. §. 2.

„ *IV.* Econtrario omnia hæc jura ceſſare, ait, ſi bellum geratur ex CAUSA INJUSTA: tunc enim omnia injuſta, & illicita eſſe, quæ aguntur, *L.* 2. *c.* 1. §. 1. *n.* 3. *lib.* 3. *cap.* 10. §. 3. adeoque qui tales actus operantur, inſtar prædonum eſſe. *L.* 3. *c.* 10. §. 1. 3. 5. *cap.* 16. §. 1. Quod etiam ad duces, milites, & ſocios extendit. *L.* 3. *c.* 1. §. 3. *cap.* 10. §. 4. & 5.

„ *V.* Hinc concludit, jure naturæ Regem, qui *abſque juſta cauſa* bellum gerit, 1°. interficere hoſtes, eorumque ſubditos, ac ſocios non poſſe. *L.* 3. *c.* 10 §. 3. Nec 2°. capere hoſtium res, nedum ſibi acquirere, *L.* 3. *c.* 10. §. 3. *cap.* 6. §. 1. 2. *cap* 16. §. 1. *cap.* 4. §. 3. *cap.* 18. §. 1. *n.* 1. nec 3°. captos in ſervitutem redigere poſſe, nedum eorum poſteros. *L.* 3. *c.* 10. §. 3. Sed & 4°. vaſtare, ac corrumpere res eorum, nefas eſſe. *L.* 3. *c.* 13. §. 1. *n.* 2. §. 2. *cap.* 2. §. 5. *n.* 2. 5°. Ea, quæ ab hoſte injuria laceſſito capta ſunt, & poſtea recipiuntur, poſtliminio non recipi, utpote hoſti jure quæſita, *l.* 3. *c.* 16. §. 1. *junct. l.* 3. *c.* 9. §. 1.

„ Effectum inſignem hujus rei naturali jure eſſe, tradit; nam bellum injuſtum gerentes, eorumque duces, milites, ac ſocios teneri ad reparandum damnum, quod interficiendo, capiendo, vaſtando, &c. dederunt, *l.* 3. *c.* 10. §. 4. 5. cum expenſis, *dict. c.* 10. §. 3. 4. 5. 6. *cap.* 13. §. 1. *cap.* 6. §. 1. adeo ut etiam illi, qui cauſam a tali prædone habent, rem reſtituere teneantur. *L.* 3. *c.* 16. §. 1. *n.* 1. & 2. §. 2. 3. *cap.* 10. §. 6. *cap.* 9. §. 16. 2°. Si res, vel perſona capta in territorio pacato deprehenditur, priorem dominum judiciali auctoritate rem repetere, & libertatem vindicare poſſe; ac dominum territorii teneri eum in poſſeſſione defendere, *L.* 3. *c.* 6. §. 2. *n.* 1. etſi poſſeſſio bona fide ad tertium pervenerit, *l.* 3. *c.* 6. §. 7. *n.* 1. 3°. Unumquemque privatum, & quemvis populum, eum, qui ſine juſta cauſa bellum gerit, tanquam homicidam, & furem punire poſſe. *L.* 3. *c.* 4. §. 3.

„ *VI.* SECUNDO (*Vid. n. II.*) Præter juſtitiam cauſæ Grotius requirit, ut reparatio exigatur INTRA QUANTITATEM DEBITI, ET PŒNÆ: i. e. ut non plus exigatur, quam alter debet, vel meritus eſt. *L.* 3. *c.* 1. §. 2. *n.* 2. 3. §. 5. *n.* 3. *cap.* 6. §. 1. *n.* 1. §. 27. *cap.* 14. §. 1. *cap.* 4. §. 3. *c.* 5. §. 1. 2. *n.* 2. *in fin. cap.* 13. §. 1. *cap.* 16. §. 1. Quia bellum tantum juris tuendi cauſa gerere licitum eſt. *l.* 3. *c.* 1. §. 2.

„ Si quis proinde *ultra debiti, & pœnæ modum* ab hoſte ſuo, utut injuſto, aliquid exigit, actus tales injuſtos eſſe putat, *l.* 3. *c.* 1. §. 2. *n.* 2. 3. §. 5. *n.* 3. *cap.* 6. §. 1. *n.* 1. §. 27. *cap.* 20. §. 32. *cap.* 1. §. 2. *cap.* 5. §. 1. *cap.* 4. §. 3. *cap.* 14. §. 1. *cap.* 12. §. 1. *n.* 1. *cap.* 16. §. 1. *cap.* 11. §. 1. & nullum jus ca-

„ pienti

„ ſpienti inde acquiri. *l.* 3. *c.* 10. §. 3. 5.
„ *cap.* 6. §. 1. Sed potius inde oriri re-
„ ſtituendi ablati neceſſitatem, conſequen-
„ ter etiam damni dati reſtitutionem, &
„ expenſarum ſolutionem. *L.* 3. *c.* 10.
„ §. 3. 4. 5. & 6. *cap.* 13. §. 1. Eam-
„ que obligationem non tantum in eo eſ-
„ ſe, cujus nomine bellunt geritur, ſed &
„ in ducibus belli, militibus, immo & ſo-
„ ciis, aliisque, qui cauſam a capiente
„ habent. *d. c.* 10. §. 4. 5. 6. *cap.* 18. §. 6.
„ *c.* 9. §. 16. *c.* 16. §. 1. 2. 3. Immo jus
„ puniendi aliia gentibus, ac cuique pri-
„ vato ex tali exceſſu quæri, & gentes
„ dominos exceſſum illum vindicantes ju-
„ diciali auctoritate defendere debere. *L.* 3.
„ *c.* 13. §. 1. *n.* 1.

„ *VII.* JURE GENTIUM VOLUN-
„ TARIO duo illa principia generalia ju-
„ ris naturæ mutata eſſe, fingit; ac com-
„ muni conſenſu gentium ſtatutum eſſe,
„ ait, 1. ut etiam ex INJUSTA CAU-
„ SA bellum gerere, & 2. ULTRA
„ MODUM DEBITI, ET PŒNÆ,
„ HOSTEM LÆDERE liceat. *Grot. l.* 3.
„ *c.* 4. §. 3. 4. *cap.* 6. §. 2. Conf. *Diſſ.*
„ *proœm. IX.* §. 63. *ſeq.*

„ Cauſam, cur *prius* gentibus placuerit,
„ hanc affert, quod periculoſum foret ſi
„ gentes inter duos populos de juſtitia
„ belli pronunciare, eoque bello alieno ſe
„ implicare vellent, *L.* 3. *c.* 9. §. 4. *n.* 2.
„ adeoque nihil melius eos facere poſſe,
„ quam ut id, quod eveniſſet, pro jure
„ haberent, *l.* 3. *c.* 10. §. 5. *n.* 1. *Poſte-*
„ *rioris* conſtitutionis hanc affert rationem,
„ quod in bello etiam juſto inter duos po-
„ pulos vix ſatis cognoſci poſſit ex indi-
„ ciis, quis juſtus ſit ſe tuendi, *ſuaque*
„ *recuperandi, aut pœnas exigendi modus.*
„ *L.* 3. *c.* 4. §. 4. *cap.* 10. §. 5. *n.* 1. *De-*
„ *nunciationem* autem, ſeu clarigationem
„ gentes ideo neceſſariam judicaſſe, ut
„ certo conſtaret, non privato auſu, ſed
„ voluntate utriusque populi, aut populi
„ capitum, bellum geri, *d. c.* 3. §. 11.

„ Hanc autem mutationem ſaltem con-
„ tigiſſe, ait, in BELLO PUBLICO,
„ & JURE GENTIUM SOLENNI,
„ i. e. quod utrinque a ſumma poteſtate
„ geritur, *L.* 1. *c.* 3. §. 1. 4. *n.* 1. 2.
„ §. 5. *n.* 1. *L.* 2. *c.* 17. §. 19. *l.* 3. *c.* 19.
„ §. 11. *c.* 4. §. 1. *cap.* 3. §. 12. *cap.* 20.
„ §. 8. 11. & indictum eſt: *L.* 1. *c.* 3.
„ §. 4. *n.* 1. §. 5. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 4. §. 3.
„ *cap.* 3. §. 1. 5. 6. *n.* 1. & 3. §. 11.
„ *L.* 2. *c.* 17. §. 19. *l.* 3. *c.* 19. §. 11.
„ Conf. *diſſ. proœm. IX.* §. 63. *n.* 4. *ſeq.*

„ *VIII.* Addit, ex hoc *jure Gentium*
„ non oriri *jus internum*, quod in con-
„ ſcientia tutum reddit, *L.* 2. *c.* 1. §. 3.
„ *cap.* 3. §. 6. *cap.* 12. §. 26. *n.* 1. *L.* 3.
„ *c.* 7. §. 6. *n.* 4. §. 7. *cap.* 9. §. 5. *n.* 2.
„ §. 18. *n.* 6. *cap.* 16. §. 1. *n.* 1. *cap.* 19.
„ §. 11. ſed ſaltem externum, *Lib.* 3.
„ *c.* 6. §. 27. *cap.* 7. §. 6. *n.* 3. *cap.* 17.
„ §. 1. *n.* 2. Jus improprium. *Proleg.* §. 41.
„ *l.* 2. *c.* 1. §. 1. *n.* 3. *cap.* 4. §. 4. *in fin.*
„ *cap.* 5. §. 28. *cap.* 17. §. 9. *lib.* 3. *c.* 6.
„ §. 1. *cap.* 7. §. 6. *n.* 2. 6. *cap.* 23. §. 13.
„ *n.* 5. *Vid. Diſſ. proœm. IX.* §. 64. *ſeq.*

„ *IX.* Hoc jus externum duobus capi-
„ tibus abſolvi, ait; illud enim ei, qui
„ injuria bellum gerit, tribuere 1°. DO-
„ MINIUM EXTERNUM in res, &
„ perſonas captas; *Lib.* 2. *c.* 5. §. 20.
„ *lib.* 3. *c.* 4. §. 4. *cap.* 6. §. 2. 7. *cap.* 7.
„ §. 6. *n.* 1. 2. ſine fine, & modo. *dict.*
„ *cap.* 6. §. 2. 2°. IMPUNITATEM.
„ *Lib.* 3. *cap.* 4. §. 3. 4. 5. *n.* 3. *junct.*
„ *cap.* 6. §. 1. *n.* 1. *cap.* 10. §. 1. *n.* 1.

„ *X.* Ex his principiis concludit, ho-
„ ſtem jure Gentium etiam ex INJUSTA
„ CAUSA, & ULTRA MODUM
„ DEBITI, ET PŒNÆ, i. e. in in-
„ finitum 1°. occidi poſſe qualicunque vi,
„ & quocunque modo. *L.* 3. *c.* 4. §. 3.
„ *cap.* 18. §. 1. *n.* 1. Conf. *Diſſ. proœm.*
„ *IX.* §. 87. *ſeq.* 2°. Res hoſtiles capi
„ poſſe etiam ultra debiti, & pœnæ mo-
„ dum. *L.* 3. *c.* 2. §. 2. *cap.* 4. §. 2. 3.
„ *cap.* 6. §. 1. 2. *cap.* 13. §. 1. 3. Idque
„ extenſum eſſe etiam ad bona ſubditorum
„ innocentium, ſive jure belli, ſive per
„ repreſſalias capiantur. *L.* 3. *c.* 2. §. 2.
„ *dict. cap.* 13. §. 2. *Conf. Diſſ. proœm.*
„ *IX.* §. 88. Immo & ad imperia ipſa.
„ *Lib.* 3. *cap.* 8. *per tot.* 3°. Perſonas ho-
„ ſtis omnes, etiam ſubditos innocentes,
„ in ſervitutem detrudi poſſe; eamque
„ ſervitutem etiam extenſam eſſe ad po-
„ ſteros, & ad jus vitæ, & necis. *L.* 3.
„ *cap.* 2. §. 5. *n.* 1. *cap.* 7. §. 1. *n.* 2.
„ §. 2. 3. 4. & 5. *n.* 1. 2. *Conf. Diſſert.*
„ *proœm. IX.* §. 94. *ſeq.* 4°. Vaſtari, &
„ corrumpi poſſe omnes res hoſtis, in in-
„ finitum. *Lib.* 3. *c.* 5. §. 1. 2. 5°. Res
„ ab hoſte nobis ereptas, etſi jure, poſt-

,, liminio recipi, ſi ad civitatem injoria agentem, vel ad ejus ſocios revertuntur. *Lib.* 3. *c.* 9. §. 2. *cap.* 16. §. 1.

,, *XI.* Inſignem autem effectum hujus *juris gentium* apud alias gentes eſſe, fingit. Nam 1. eum, qui ſine juſta cauſa bellum gerit, omnium illorum actuum nomine pœnam non debere, *l.* 3. *c.* 19. §. 5. *cap.* 4. §. 22. nec ideo bello ab alio peti, *l.* 3. *c.* 4. §. 2. *n.* 2. §. 3. 4. 5. 6. 27. *cap.* 10. §. 1. *n.* 1. aut in deprehenſum in alieno territorio, tanquam in homicidam, vel furem, judiciali auctoritate animadvetti poſſe, putat. *L.* 3. *c.* 4. §. 3. 5. *n.* 2.

,, Immo capientem, etiam apud medios judiciaria manu, non tantum ipſum, *L.* 2. *c.* 5. §. 29. *n.* 3. *l.* 3. *c.* 16. §. 1. *n.* 1. ſed omnes, qui cauſam ab eo habent, in poſſeſſione rerum, tanquam dominos, defendi debere: *L.* 3. *c.* 4. §. 4. *cap.* 6. §. 2. 7. *n.* 1. *c.* 7. §. 6. *n.* 1. 2. §. 7. *cap.* 10. §. 1. 5. *n.* 1. *cap.* 19. §. 1. 2. *Conf. Diſſ. proœm. IX.* §. 66. *ſeq.* Adeo ut gens illa, quæ externum dominium capienti eripit, a qualibet alia gente puniri, & bello peti poſſit, ac infamis fiat. *L* 3. *c.* 4. §. 15. *n.* 1. Hoc enim jus inter gentes adeo firmum eſſe, ait, ut modos hic certo modo naturalis dici poſſit. *L.* 3. *c.* 6. §. 2. *n.* 4.

,, *XII.* Totum hoc ſyſtema corruit ex hoc ſolo fundamento, quod jus gentium voluntarium non detur juxra tradita in *Diſſ. proœm. IV.* §. 61. *usque ad* §. 71.

,, Solum igitur jus naturæ inter gentes bellom gerentes obtinet; jure naturæ aotem omnino requiritur 1. *juſta cauſa*, & bella, quæ absque juſta cauſa geruntur, ſunt latrocinia. At quia inter duas ſummas poteſtates, quæ judicem non habent, morali ratione de juſtitia cauſæ, quam uterque ſibi tribuit, conſtare nequit, jure naturæ ſuſpenſa eſt illa certitudo usque dum Deus bellorum arbiter per ultimam victoriam de juſtitia cauſæ decidat.

,, Idem jus naturæ 2. permittit, ut etiam *ultra modum debiti*, & *pœnæ*, i. e. in infinitum, hoſtem lædere, ejuſque res capere poſſimus; quod alibi probavimus.

,, Unde 3. apparet, ea, quæ Auctor *juri gentium* tribuit, verum eſſe *jus naturæ*: temperamenta autem, quæ 4. in capite X. uſqoe ad cap. XVII. commendat, & ex charitatis, & perfectionis regulis deſumit, legi merentur; at ad diſciplinam juris naturalis, quatenus jus hominibus tribuit, non pertinent.

Quid ergo natura liceat videamus] ,, Cum bellum ſit medium neceſſariom juris noſtri tuendi, facile conſtat, omnia ea licita eſſe, quæ ad defenſionem juris noſtri ſunt neceſſaria, adeoque capere perſonas, & res hoſtium, vaſtare eas, occidere hoſtes, &c. quibuscunque armis, ſine quibus victoria per quam jus noſtrum reparatur, obtineri nequit, licitum eſſe. Secus ergo ſi alio modo, quam armis, vel alio armorum genere minus nocivo, jus noſtrum defendi poteſt.

Ad §. II.

Ut *jam ante diximus aliquoties*] ,, *Vid.* *L.* 2. *c.* 5. §. 24. *n.* 2. *c.* 7. §. 2. *c.* 14. §. 11. *n.* 1.

Quæ ad finem ducunt in morali materia æſtimationem intrinſecam accipiunt] ,, Hæc eſt regula, quam B. Parens in poſitionibus juris gentium *poſ. IV.* *n.* 4. ſtatuit, qui concedit finem, concedit etiam ea, quæ ad iſtum finem obtinendum ſunt neceſſaria.

Quare quæ ad finem juris conſequendi ſunt neceſſaria, ad ea jus habere intelligimur] ,, Si enim Creator jura quædam nobis concedit, ac facultatem ea defendendi tribuit, omnia licita ſunt, ſine quibus defenſio illa expediri nequit; quia alias Creator fruſtra finem illum voluiſſet. *Conf.* *l.* 2. *c.* 1. §. 3. *ibique not.*

Non ſecundum phyſicam ſubtilitatem, ſed moraliter] ,, i. e. Jus habere intelligimur non intuitu actus, quem agimus, ſed intuitu totius negotii, quod agitur: quod Auctor exemplo ejus, qui vitæ ſuæ tuendæ cauſa innocentem occidit, illuſtrat.

Jus illud, quod ſtricte ita dicitur] ,, Et laxiori opponitur. *Vid.* *l.* 1. *c.* 1. §. 5. *l.* 3. *c.* 4. §. 2.

Et facultatem agendi in ſolo ſocietatis reſpectu ſignificat] ,, i. e. Quod ideo facere liceat, quia naturæ ſociali convenit, vel,

,, quod

Digitized by Google

„ quod idem eſt, quia tendit ad conſerva- „ tionem ſocietatis humanæ. *Vid. proleg.* „ §. 8. & 12. *item L.* 1. *c.* 1. §. 3. At ſæ- „ pius diximus, non dari ſocietatem huma- „ nam, adeoque nec jus ſociale. Nec opus „ eſt confugere ad ſocietatem humanam, „ quia citra omnem ſocietatem ratio natu- „ ralis nos docet, homines jura a Deo ſin- „ gulis conceſſa tueri, etiam cum interne- „ cione alterius, poſſe, *l.* 2. *ff. juſt. & jur.*

Quare] „ Quia jus habemus ad agendum „ ea, quæ ad conſervationem juris noſtri „ ſunt neceſſaria.

Licet mihi vi qualicunque arcere] „ i. e. „ jura, quæ ex voluntate Dei mihi conceſſa „ ſunt, tueri; idque jure neceſſariæ de- „ fenſionis.

Etiamſi forte is peccato vacet] „ Forte „ quod ſit furioſus, vel quod me putet „ hoſtem, &c.

Sed ex jure, quod mihi pro me natura concedit] „ Sufficit enim, quod ego non „ tenear id, quod alter intendit, pati: quæ „ ſunt verba Auctoris in *d. c.* 1. §. 3.

2 *Quin & rem alienam, ex qua certum mihi periculum imminet, invadere poſſum*] „ Qua de re integram diſputationem con- „ ſcripſit B. Parens *de jure belli in amicos.* „ Add. ſupra *L.* 2. *c.* 2. §. 10.

Non tamen Dominus fieri] „ Ceſſante „ enim periculo reſtitui debet domino.

Donec ſecuritati meæ ſatis cautum ſit] „ Nam ad eum ſolum finem occupatio li- „ cita eſt, quo fine ceſſante etiam jus ceſſat.

Sic rem meam, quam alius detinet, eripere ei, naturaliter mihi jus eſt] „ Hic „ perpetuus ille error Auctoris eſt, unicui- „ que privato competere jus debitorem pri- „ vata auctoritate compellendi, vel rem „ ſuam vi recipiendi. Quod verum non „ eſt niſi inter ſummas poteſtates, vel ceſ- „ ſante judicio. *Vid. l.* 2. *c.* 7. §. 2.

Aliud tantundem valens] „ Morali enim „ æſtimatione id idem eſt. *Lib.* 2. *cap.* 11. „ §. 10.

Ut & debiti conſequendi gratia] „ Hoc „ in genere verum non eſt, ſed inter eos „ ſaltem obtinet, qui ſuperiorem non ha- „ bent.

Quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur] „ Non ſola ſecuritas: nam occupatio „ rei hoſtilis eſt juſtus dominii acquirendi „ titulus, uti infra videbimus. *L.* 3. *c.* 6.

Alio modo læſa æqualitas reparari nequit] „ Auctor putat, juſtitiam, contractuum in- „ primis, in æqualitate conſiſtere, quæ ſi „ læſa eſt, reparari debeat: quod examina- „ vimus ſupra *l.* 2. *c.* 12. §. 8.

Sic ubi juſta eſt punitio] „ Si jus mihi eſt 1 „ agendi ad reparationem injuriæ, omnia „ juſta ſunt, ſine quibus reparatio illa fieri „ nequit, adeoque & arma.

Et omne, quod pœnæ pars eſt, ut rerum curruptio per incendium, aut aliter] „ Jus „ vaſtandi res hoſtiles Jure naturæ licitum „ eſſe, ait, quatenus vaſtatio neceſſaria eſt „ ad juris reparationem; quod examinabi- „ mus infra cap. IV.

Intra juſtum ſcilicet, & qui peccato reſpondeat, modum] „ Adeoque juxta pro- „ portionem delicti. *Vid. c.* 11. §. 2. & „ §. 5. *n.* 3. *c.* 13. §. 1. *c.* 15. §. 1. Quod „ itidem examinabimus d. c. IV. Conf. *Diſ- „ ſert. proœm. IX. c.* 3. §. 18.

Ad §. III.

Sed *& ex cauſis ſubnaſcentibus*] „ Nam „ bello inchoato novæ injuriæ ſubnaſci ſo- „ lent, & poſſunt: uti ſi hoſtis fidem da- „ tam, vel alia jura inter hoſtes communia „ violat. *Vid. L.* 2. *c.* 1. §. 16. *l.* 2. *c.* 21. §. 20. „ *L.* 3. *c.* 13. §. 3.

Sicut & in judiciis poſt litem conteſtatam jus ſæpe novum parti paritur] „ Si v. g. „ alter attentata committit, &c.

Sive ſocii] „ Qui alterius cauſam defen- „ dunt: de quibus Vid. *Diſſertatio proœ- „ mialis XII.*

Sive ſubditi] „ Vide *l.* 1. *c.* 5. & *l.* 2. „ *c.* 26.

In ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt] „ Hoc non eſt ex cauſa aliqua ſub- „ naſcente, ſed ex cauſa originaria. Socii „ enim, qui hoſti meo aſſiſtunt, ejus cau- „ ſam ſequuntur, & defendunt; adeoque „ illis quoque reſiſtere poſſumus, non ex „ cauſa aliqua ſubnaſcenti, ſed quia tuen- „ tur cauſam principalem. Eadem ratione „ ſubditis hoſtis mei vim inferre jure poſ- „ ſum, quia injuriam principis defendunt, „ ejuſque judicium ſequi, & cauſam prin- „ cipalem defendere tenentur, adeoque „ ejus ſunt inſtrumentum.

Qui bello ſe miſcent, quod injuſtum eſt, obligant ſe ad ſumtus, & damna] „ Sæ- „ pius diximus, de cauſæ juſtitia non quæ- id

Digitized by Google

,, ri inter duas ſummas poteſtates. Idem
,, quoque dicendum de Sociis, qui cauſæ
,, illi accedunt. Adeoque ex eventu ſaltem
,, apparet, cujus cauſa juſta fuerit, & qui
,, ad ſumtus, & damna teneantur. Interim
,, utraque pars cum Sociis hoſtis agit, ac ſi
,, juſtam cauſam haberet, & cujuſque ju-
,, dicium valet intra fines ſuæ, Sociorum-
,, que civitatis.

*Præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſ-
ſunt, & debent*] ,, Uti ſi ſobditi forte ad
,, deliberationem adhibentur, *l.* 2. *c.* 26.
,, §. 2. At ibidem notavimus, ſubditos ſem-
,, per teneri ſequi judicium principis, in
,, quem omne jus ſuum contulerunt.

Ipſi quoque pœnæ meritum contrabunt]
,, Immo etſi Socius ex ratione, quam ju-
,, ſtam credit, accedat alieno bello, victo
,, eo, cujus jure bellum geritur, Socius
,, æque ad reparationem tenetur. Nam de-
,, ciſio cauſæ, cum alius judex non ſit, de-
,, pendet ab eventu. Victus ſemper iniuria
,, egiſſe, & victoris cauſa ab initio juſta
,, fuiſſe cenſetur, & ex judicio hominum
,, cenſeri debet.

Donec qui ſontes ſunt cogantur &c.]
,, i. e. donec injuria reparata ſit.

Ad §. IV.

1 Ad *jus agendi multa conſequi indirecte, & extra agentis propoſitum*] ,, Sic v. g.
,, civitate obſeſſa etism furioſi, & infantes,
,, abſque injuria interficiontur; quia aliter
,, jus meum reparare non poſſum: adeoque
,, id ſeqoitur ex contagione, & vicinia eo-
,, rum, quæ jus agendi habeo. *Gron. b.*

Explicavimus alibi] ,, *L.* 2. *c.* 1. §. 4. ubi
,, noſtram ſententiam expoſuimus.

Si tantundem accipi non poteſt] ,, Dixit
,, enim Auctor, ultra quantitatem debiti,
,, vel proportionem pœnæ, bello nihil peti
,, poſſe. *Vid.* §. 2. *n.* 2. & 3.

Plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus, quod redundat] Dixit enim Auctor, jure naturæ bello non plus peti, vel damnum inferri poſſe, quam datum eſt. Hinc concludit, ſi plus occupatum eſt, reſiduum pretii reſtitui debere.

Nos in infinitum res hoſtiles capi poſſe, aſſerimus. Nam 1. nondum videtur recepta res, nec reparatum jus, quia bello pendente auferri iterum poſſunt. 2 Neque dici poteſt, me tantundem recepiſſe. Rem enim meam tenui extra ſtatum belli, & cum pacis ſecuritate; nondum ergo tantundem recepi, niſi rem in eodem ſtatu habeam: quod non fit niſi per ultimam victoriam, aut tranſactionem; priori enim caſu facultas reſiſtendi in perpetuum ſublata eſt; poſteriori caſo ex conſenſu hoſtis rem recipit, adeoque cum ſecuritate rem tenet.

Additio.

,, Syſtema Auctoris expoſuimus in *Diſſ.*
,, *Proœm. IX.* §. 54. *ſeq.*

Etiamſi intra eandem navem, aut domum, ſint pauci infantes] ,, Quia aliter
,, jos meum reparare non poſſum; adeo-
,, que culpa eſt eorum, qui reſiſtunt. *Conf.*
,, *l.* 3. *c.* 4. §. 9.

Si aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat] ,, Nam alter ſuo jore utitur.

Antebac monui] ,, Vide loca in *Diſſ.* 2
,, *Proœm. II.* §. 11. *ſeq.*

Non ſemper ex omni parte licitum eſt, &c.] ,, Quia forte repugnat charitati, vel
,, aliis perfectionis regulis. Exempla Grotii
,, exhibui *dict. Diſſ. II.* §. 11. *ſeq.*

Juri ſtricte ſumto] I. e. juri naturæ ſo-
,, ciali. *Diſſ. proœm. I.* §. 13.

Sæpe enim proximi charitas non permittet, ut ſummo jure utamur] ,, Ut rem exem-
,, plo illuſtremus, repetendum eſt ex *l.* 2.
,, *c.* 1. §. 4. *n.* 1. Auctorem ſtatuere, in-
,, nocentes, qui fugam meam neceſſariam
,, impediunt, obteri *jure ſtricto* poſſe, quia
,, multo apud me minor eſt ſocietatis re-
,, ſpectus, quam propriæ ſalutis cura; at
,, *legem dilectionis*, quæ alterum nobis æ-
,, quat, id plane non permittere: quam
,, opinionem examinavimus *ibidem.*

Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, cavenda erunt] ,, Dixit enim initio
,, hujos §. nos jus agendi ad multa conſe-
,, qui indirecte, & extra agentis propoſitum,
,, ad quæ per ſe jus non eſſet. Hæc igitur
,, pariter vitanda eſſe, ait, qoia proximi
,, charitaa non permittit ut ſummo jure uta-
,, mur.

Niſi multo majus ſit bonum, quo noſtra actio tendit] ,, In concurſu enim perfectio-
,, num major gradus eligendus eſt. Sic v. g.
,, charitatem exigere, putat, ut occidere
,, ſe potius patiator, quam ut alium occi-
,, dat: at excipit caſum, ſi ſit perſona
,, multis

Digitized by Google

,, multis utilis. *Vid. l. 2. c. 1. §. 8.* & *cap. 24. §. 5.*

Aut niſi in pari bono, & malo, multo major ſit ſpes boni, quam mali metus] ,, De qua regula vide *lib. 2. c. 24. §. 5. n. 3.* & 4.

Ut in dubio ad eam partem, quæ alteri magis, quam ſibi conſulit] ,, Quia lex dilectionis alterum nobis æquat. Vid. *L. 2. c. 1. §. 8.*

Optimus magiſter] ,, Bene Teſmarus in notis hic monet, per *zizania* non intelligi malos homines, ſed malos Chriſtianos. Neque ibi dicitur, magis malo chriſtiano, quam ſibi conſulendum eſſe; ſed magiſter jubet, ut utrumque & Zizania, & triticum creſcere ſinant uſque ad tempus meſſis.

Vindictæ immodeſtiam] ,, Vid. *Gron. h. Add. Sozom. 6. 24. Theod. 5. 13. Aug. de Civ. Dei 5. 26. Niceph. 12. 25.*

Nec ſi quid Deus facit tale] ,, Reſpicit
3 Auctor ad excidium ſeptem populorum; quod exemplum quidam allegare ſolent.

Ob pleniſſimum illud Dominii jus, quod ille in nos habet] ,, Deus enim legem quidem inter homines ſtatuit, ne in ſe invicem graſſentur. At ſibi ipſi talem legem non dixit; indeque tanquam Auctor vitæ, & necis, pro lubitu de vita hominum diſponere poteſt, inprimis ſi meritum accedit. *Vid. Diſſ. proœm. I. §. 60.*

Ut alibi notavimus] ,, *L. 1. c. 4. §. 7. n. 1. L. 2. c. 20. §. 4. n. 2. & c. 21. §. 14.*

Et eo ſuam, qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit] ,, Unde concludit, ſi Deus, qua judex eſt, parcet nocentibus propter innocentes, nedum hominem in hominem id facere debere.

Ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt quantum in hoſtem liceat naturaliter] ,, Syſtema Grotii expoſuimus in *Diſſert. proœm. IX. §. 54. & ſeq.* Simpliciſſimum hujus materiæ principium eſt: omnia in bello licere, ſine quibus jus noſtrum reparari nequit. *Vid. ſupr. §. 1. Propoſ. 2. & ſeq.*

Ad §. V.

1 Quid *liceat in eos, qui hoſtes non ſunt, ſed hoſtibus res aliquas ſubminiſtrant*] Regula generalis eſt, quod hoſtis commercium pacati cum hoſte impedire nequeat: quia pacatus ille ſuo jure utitur dum alii vendit, &c. neque commerciorum jus, ob litem inter duas gentes ortam, tertio pacato auferri poteſt.

Excipe, ſi eo commercio hoſtis juvatur; tunc enim jure neceſſariæ defenſionis capi res illæ poſſunt.

Additio.

,, Hanc materiam expoſuit B. Parens in Diſp. *de commiſſis.* §. 19. & prolixius in diſp. *de jure belli in amicos* ubi §. 4. & *ſeq.* ita diſſerit.

Cæterum, *etſi iſta haudquaquam diffitemur, accidit tamen ſæpe, ut in eos, in quos bellum decretum non eſt (quos omnes hic voce amicorum complectimur) aliquando jura belli, & hoſtium exerceri poſſint; idque non rupta modo, ſed & ſalva pace: quorum exempla quædam, pro diſputationis exercitio, paucis excutiemus.*

Neque vero hic ad ea jura reſpicimus, ad quæ medii, vulgo neutrales, utrique parti tenentur. Ea enim pacis jura ſunt, non belli, uti jus tranſitus, & commerciorum in genere. Neque ad abuſus illos, qui in pacatos prætextu juris belli committi ſolent, & neceſſitate bellica leniuntur, non excuſantur; ſed ad ea, quæ etſi pace illicita, tamen bello in pacatos jure gentium permiſſa ſunt.

Tale primum eſt, quod nonnunquam in eos exerceri poteſt, qui commercia cum hoſte noſtro agunt. Id vero quale ſit, maximis inter gentes, & populos contentionibus, & adeo probabilibus utrinque rationibus diſceptatum fuit, ut ipſum prope jus gentium collidere videatur. Ab eorum enim parte, qui commercia exercent cum hoſte, ratio manifeſta eſt: nam indubie jure gentium domini res ſuas vendere, cui velint, poſſunt. A parte vero eorum, qui commercia hæc ſibi noxia impediunt, ratio non minus evidens eſt: nam cum cuique a natura ſe, juraque ſua tueri conceſſum ſit, etiam ea conceſſa ſunt, ſine quibus tueri ea non poteſt, uti ſi non poſſit, niſi impeditis cum hoſte commerciis. Utrumque certi juris gentium eſt. Ita in bello inter Regem Daniæ, & Stenonem Suecum, Lubecenſes commerciorum cum Suecis libertatem jure gentium receptam flagitabant: Danus negabat, natumque inde bellum fuit Crantz. Vandal. lib. 14. c. 29. Loccen. Hiſtor. Suec. lib 15.

ad

Digitized by Google

ad annum 1502. Joh. Meurs. in Hiſtor. Dan. part. 3. lib. 2. ad annum 1503. *Dani Judicium ſecutus eſt Jacobus IV. Rex Scotiæ: Lubecenſium, Imperator.* Meurs. dict. loc. *Eadem contentio & alias ſæpe fervuit; cujus rei exempla plurima refert* Grot. de J. B. & P. lib. 3. c. 1. §. 5. in Annot. *Nec in eo, quod nunc per Europam geritur, bello, in hac cauſa querela defuere.*

Equidem non eſt illa, quæ vulgo traditur, rerum diſtinctio, quarum aliæ uſum tantum habent in bello, aliæ non niſi extra bellum. Grot. d. c. 1. §. 5. *Verum, quid in quaque ſpecie ſtatuendum ſit, ambigitur.*

Plane ea, quæ nullum in bellis uſum habent, ſed luxuriæ, & voluptatis ſaltem inſtrumenta ſunt, nec hoſtium inſtruunt vires, hoſtibus vendi, nemo quiſquam moleſte ferre poterit, eorumque cum hoſtibus commercium nulla cauſa eſt, quæ impediat; nam in his rebus altera illa ratio §. 6. h. Diſp. *allegata, eorum, nimirum, qui commercia ob jus belli impediunt, tota ceſſat, eoque altera, quæ dominis rei ſuas vendendi poteſtatem defendit, vires integras retinet.*

De cæteris rebus valde variant. Jure enim communi earum commercium cum hoſte indiſtincte probibitum eſt, & non tantum armorum, aliorumque, quæ non niſi in bello uſum habent, ſed & frumenti, ſalis, & ſimilium, l. 11. princ. *ibi:* ut ferrum, & frumentum, & ſales. ff. de Publican. c. 11. X. de Judæis. c. 1. Extrav. commun. eod. tit.

Alii vero hæc diſcernunt, & armorum quidem, cæterorumque bellicorum inſtrumentorum, quibus & cos ſubigendo ferro neceſſaria continetur, d. l. 11. princ. *cum hoſtibus commercium jure gentium interdictum cenſent; quæ res inde contra bando, id eſt, interdicta dicuntur.*

Frumenti vero, cæterique commeatus deferendi poteſtatem non ita promiſcue auferunt. Et Grotius quidem d. §. 5. *ita rem definit, ut ſi quis v. gr. obſeſſa urbe, ſubvectione mercium, ſpem, eventumque excitatum obſidentis fruſtraverit, cum ſcire id potuerit, teneatur ex culpa ad reſtitutionem damni dati, uti per quem factum eſt ut debitor alicujus carcere effugeret, ſi obſeſſorum evidentiſſima ſit injuſtitia, etiam criminaliter; damno autem nondum dato, ad cautionem. Denique ſi obſeſſor ipſe indigeat, etiam capere eum merces poſſe, ait, & neceſſitatem ei jus dare, ſed cum onere reſtitutionis.*

Etſi vero horum pleraque haud procul a vero abeant, tamen id perinde eſſe videtur, ut cum quis in vaſta ſylva offendens plures, & obverſas in omnes partes vias, eligit caſu eam, quæ vera eſt, vel veræ proxima. Cæterum, comparatio illa domini res ſuas hoſti noſtro vendentis, & ejus, qui debitorem e carcere dimittit, plane claudicat; ille enim ſuo jure utitur, hic non item. Neque convenit, quod illum neſcientem, ſed qui ſcire poſſit, & hunc ſcientem confert. Sed nec mercatori recte tribuitur judicium de juſtitia belli, nec juri gentium quadrat quod de criminali judicio affertur. Illa vero minime probari poteſt ſententia, quod neceſſitas jus faciat, adeo ut tempore neceſſitatis omnia iterum communia fiant, prout ſentit Grot. l. 2. c. 2. §. 6. *Denique non redditur cauſa differentiæ inter arma, & commeatum, quo æque, ac armis, hoſtis juvari videtur.*

Horum igitur unde arceſſenda ſit deciſio, videamus. Scil. duabus regulis contrariis maxime res definienda erit, quarum prima eſt: Orto inter duos populos bello, non excludi jure gentium pacatos a libero cum hoſtibus commercio. *Jure enim ſuo in res ſuas utuntur, in quas alteri nihil juris eſt, & cum pax hoſti cum pacatis duret, pacis quoque jura, nimirum commercia, inter eoſdem durare neceſſe eſt. Altera vero:* Qui hoſti noſtro in bello aſſiſtit, eum hoſtis loco eſſe. *Idem enim actus eſt, ex quo injuria, vel damnum nobis infertur, actus ſcil. tam aſſiſtentis, quam inferentis. Atque hac re maxime violari amicitiam, & hoſtem fieri ſi cum hoſtibus te conjungas, dicebat T. Quintius Dux Romanus.* Liv. lib. 34. c. 32. & lib. 32. c. 22.

Verum initio, primæ regulæ fines rite conſtituendi ſunt. Illa igitur reſtringi debet 1. *ad commercia pacis, non belli, ſeu quæ propria bellorum ſunt; uti durante bello arma miniſtrare: is enim actus excedit commercia pacis, eoque magis aſſiſtitur hoſti in bello, quam commercium pacis cum eo exercetur; quale intelligi non poteſt illud, quod bellorum proprium eſt, hoſti arma miniſtrare.* 2. *Commercia illa pacis non cum alterutro hoſtium ſolo, ſed cum utroque ita æqualiter exercenda ſunt, ut ne videatur alterum alteri præferre. Hoc ipſo enim definit eſſe medius, & unius partis judicium magis ſequi videtur, atque adeo in partibus jam eſſe, & bello ſe miſcere incipit.* Hinc

Hinc I. *is, qui hoſti frumentum venale, vel alias commeatum ſubvehit, non ideo hoſtis ſtatim loco erit, vel ad reparationem damni tibi tenebitur, etſi forte ea cauſa ſit cur tu pulſus fueris, vel cum damno ceſſeris; vel etſi interdixeris, modo tibi id pro eodem pretio, vel tantundem petenti non denegaverit. Nam alias eadem ratione dicendum eſſet, ſi tibi vendidiſſet frumentum, eaque cauſa fuiſſet cur hoſtis tuus victus ſit, jam huic eum teneri ad reparationem damni, cum utriuſque hoſtis eadem ratio ſit. Igitur hoc ipſum potius eſt officium verum mediorum, & pacatorum, ne commerciorum conſuetudine alteri parti præ altera faveant. Ita cum Teji Claſſi Antiochi commeatum benigne præbuiſſent, & 500 vaſorum vini polliciti eſſent, Prætor Romanus in eos jus belli exercuit; verum, ſi ſuæ claſſi tantundem præſtarent, remiſſurum ſe vim promiſit.* Liv. lib. 37. c. 27. & 28. *ubi inquit*: Tejis purgantibus civitatem omnis facti, dictique hoſtilis adverſus Romanos, & juviſſe eos commeatu claſſem hoſtium, arguit (*Dux Romanus*), & quantum vini Polyxenidæ (*Duci Antiochi*) promiſiſſent; quæ ſi eadem claſſi Romanæ darent, revocaturum ſe a populatione militem, ſin minus, pro hoſtibus eos habiturum.

Hinc II. *ſi quis urbem obſeſſam, clauſoſque portus teneat, & cives pacatorum obſeſſis fame laborantibus frumentum venale invito hoſte inferre velit, jus belli in eum obtinebit; hoc facto enim non commercium exercet, ſed aſſiſtit hoſti, eumque periculo eximit. Nec poteſt quiſquam ulla re magis hoſti ſe conjungere, quam ejus inediam commeatu ſublevando, eoque ab obſeſſione ipſum liberando.*

Hinc III. *etſi hoſtile per ſe non ſit ſi pacatus frumentum hoſti tuo venum exhibeat, ſi tamen id faciat animo hoſtis ſublevandi, & ab imminente periculo liberandi, etſi juſto pretio vendat, tamen hoſtium loco erit, & jus belli in eum obtinebit, quia animo hoſtili, non commercii exercendi, neque animo ſibi lucrandi, ſed tibi nocendi id facit. Quo fit ut non facto ipſo tantum, ſed & ſtudiis, ac animis, hoſtium partes tueatur.*

Hinc IV. *etſi ferrum, & arma quoque commercio in pace commutari, modo non in Barbaros, poſſint, cum nemini injuria tum fiat, nemoque impedire id poſſit, ubi nemo hoſtis eſt, nec tunc in bello aſſiſtere intelligatur, ubi bellum non eſt, tamen ſi durante bello id fiat, indiſtincte jus belli in eum, qui diſtrahit, obtinebit. Non minus enim ille hoſti aſſiſtit, qui arma, & inſtrumenta bellica, quam qui militem, manum, copiaſque auxiliares, etſi pretio accepto, animoque lucrandi ſubmittit. In ſumma enim belli nihil intereſt, an quis hoſti tuo odio tui, an ſpe lucri aſſiſtat; nam & milites mercenarii hoſtium indubie pro hoſtibus nobis ſunt, & jus belli in eos valet, etſi mercede, & ſui lucri cauſa, non odio noſtri, operam hoſti noſtro locent ſuam.*

Arma itaque, & inſtrumenta bellica durante bello ſemper ſunt merces interdictæ, ſeu contra bando; idque communi gentium conſenſu firmatum eſt: & quanquam Grot. ad d. §. 5. in Annot. *referat, Gallos commercia amicis ſuis cum hoſte permittere, & in eam rem edicta Galliæ plura alleget, iiſdem tamen edictis excepta ſunt arma, & res bellicæ.*

Hinc V. *ſi quis hoſti, etſi indigenti maxime, pecuniæ ſummam credat, qua ipſe arma, militeſque comparat, nullum ideo erit in ipſum jus belli, cum ea quoque res liberi commercii, & pacis ſit, modo intra officium mediorum id fiat,* juxta § 15. *At ſi hoſtem noſtrum inopia pecuniæ in præſenti periculo jam conſtitutum, credita pecunia inde liberet, vel animo alteri nocendi id faciat, obtinebit in eum jus belli*, d. §. 15.

Hinc VI. *nihil committit amicus, qui hoſti noſtro tranſitum permittit; cum nec jure gentium denegari innoxius tranſitus poſſit: verum, ſi hoſti noſtro permittat, nobis neget, hoſtium partes ſequitur.*

Et olim & nuper] „ Exempla vidimus
„ *ſupra ad pr. h.* §. Adde *Demetr. L.* 18.
„ *p.* 767. *ad an.* 1597.

Cum alii belli rigorem] „ Quo omnia
„ agere licet, quibus hoſtium vires minuuntur.
„ *Vid.* §. 2.

Alii commerciorum libertatem] „ Quæ
„ natura cum omnibus hominibus competit.
„ *Vid. L.* 2. *c.* 2. §. 13.

Primum diſtinguendum inter res ipſas] 2
Auctor tria mercium genera diſtinguit: 1. quæ tantum extra bellum, 2. quæ tantum in bello, 3. quæ utrobique uſum habent: ad *primum* refert ea, quæ ſolius voluptatis cauſa deſiderantur. Ad *ſecundum* arma (quo leges Romanæ etiam referunt cotem ferro

acuendo. *leg.* 11. *publ.* & *vect.*) Ad *tertium* ea, quæ ad uſum hominum communem omni tempore pertinent, ut aurum, argentum, frumentum, panni, &c. *Primum* mercium genus pacatis licitum eſſe, ait, inferre: *alterum* maxime prohibitum eſſe. *Tertium* tunc prohiberi, cum iis mercibus juvatur hoſtis. Uti ſi pacatus urbem fame laborantem ab inedia liberare velit, vel pecuniam, quæ urbi deficit, inferre cupiat.

Neque *obſtat*, 1. hoc modo jus tranſitus impediri, quod tamen omnibus hominibus commune eſt. Reſp. Hoc verum eſt de tranſitu innoxio, qualis hic non eſt, ubi ad juvandum hoſtem tranſit.

Obſtat 2. Principem pacatum utriuſque factum pro jure habere. Reſp. Hoc judicium valet in territorio pacati, non extra territorium; nam in factis extra territorium ſubeſt eorum judicio, per quorum territorium merces tranſportat.

Ut arma] „ Quo etiam pertinent vagi-
„ næ gladiorum, prout judicatum eſt in
„ Gallia. Diſſentit *Petrus Bell. p.* 9. *n.* 26. &
„ *Zuch. lib.* 2. *c.* 8. *n.*8. & 9. Rationem ad-
„ dunt, quia linum, & lana permittuntur,
„ ex quibus veſtimenta conficiuntur. Quid
„ armorum nomine veniat, in genere tradi-
„ tur in *l.* 41. *l.* 233. §. 2. *V. S.*

Quæ voluptati inſerviunt] „ Hæc enim
„ non juvant hoſtem. *Vid. Quinct. decl.* 323.

In primo genere] „ In rebus, quæ in
„ bello tantum uſum habent.

In hoſtium eſſe partibus] „ Quia aſſiſtit
„ hoſti, & ſic meus fit hoſtis.

Secundum genus querelam non habet]
„ Ea enim, quæ ſoli voluptati inſerviunt,
„ non juvant hoſtem.

Largiri ei, qui conſpirat adverſus patriam]
„ Quia vires ejus augentur.

3 *In tertio genere*] „ Quæ tam in bello,
„ quam extra illud uſum habere poſſunt.

Si tueri me non poſſum] „ Rectius, ſi
„ vires hoſtis inde augentur.

Neceſſitas jus dabit] „ Immo neceſſitas
„ nullum jus in res alienas tribuit: adeo ut
„ ſi per merces illas hoſtis non juvatur,
„ intercipere eas non poſſim, licet iis in-
„ digeam. Econtrario, ſi hoſtis vires inde
„ augentur, capere eas poſſum etſi ipſo iis
„ non indigeam.

Ut alibi expoſuimus] „ *L.* 2. *c.* 2. §. 6.
„ *n.* 2. *l.* 2. *c.* 6. §. 5. *l.* 2. *c.* 18. §. 4. *n.* 6.

Sub onere reſtitutionis] „ Si ſcilicet ne-
„ ceſſitas ceſſat. *Vid. l.* 2. *c.* 2. §. 9. Conf.
„ *ſupra* §. 2. *n.* 2.

Tenebitur ille mihi de damno culpa dato]
„ Pacatus ille fit hoſtis; vires enim hoſtis
„ mei auget, eoque impedit, quo minus
„ jus meum reparetur: adeoque cauſam mei
„ hoſtis ſequitur, eamque defendit; hinc
„ omnia in eum licent, quæ in hoſtem.

Ut qui debitorem carceri exemit] „ Hio
„ jure civili quoque ex culpa lata tenetur.
„ *L.* 7. *pr. l.* 32. *Depoſ.*

Aut fugam ejus in meam fraudem inſtruxit] „ Facto enim ejus damnum mihi da-
„ tur. At comparationes has claudieare,
„ probavit B. Parens *præced. p.* 600.

Et ad damni dati modum res quoque ejus capi] „ Immo in infinitum res ejus capi
„ poſſunt, quia hoſtis fit.

Et dominium earum debiti conſequendi cauſa quæri poterit] „ Quia occupatio re-
„ rum hoſtilium eſt juſtus acquirendi do-
„ minii titulus.

Jus erit, rerum retentione eum cogere]
„ Immo injuria nondum eſt data, jus ejus
„ læſum nondum eſt, adeoque fruſtra de
„ reparatione quæritur. *Vid. l.* 2. *c.* 1. §. 2.
„ Secus ſi animus nocendi in aliquem actum
„ externum ſe exſerat. *L.* 2. *c.* 20. §. 18.

Et ille eum in bello iniquiſſimo confirmet]
„ Scilicet ſuadendo, & hortando, ne in-
„ juriam reparet.

Non tantum civiliter tenebitur de damno]
„ Hoc verum eſt ſi alter bellum aliter con-
„ tinuaturus non fuiſſet. *L.* 2. *c.* 17. §. 6.
„ *ſeq. c.* 21. §. 1. *n.* 2.

Sed & criminaliter] „ Ad effectum re-
„ parandi injuriam, ita ut tantundem mali
„ ei infligere poſſit.

Ut is, qui judici imminenti reum manifeſtum eximit] „ Vid. *Gron. b.* Hæc inju-
„ ria, adeoque juſta belli cauſa eſt.

Licebit &c. ſecundum ea, quæ de pœnis diximus] „ *d. l.* 2. *c.* 17. §. 6. *ſeq.* & *c.* 21.
„ §. 1. *n.* 2.

Quare intra eum modum quoque ſpoliari poterit] „ Dixi jam, ſpoliari eum poſſe ut
„ hoſtem, adeoque non ad certam tantum
„ quantitatem, ſed in infinitum.

Publicæ ſignificationes fieri] „ Dixi, ju- 4
„ dicium, an bellum juſtum ſit, an non,
„ eſſe ſolius Principis bellum gerentis. Ac
„ plerumque ſcriptis exponi ſolet cauſa bel-
„ li: tum ut *ſubditis* conſtet, non niſi ex
„ neceſſitate

Digitized by Google

„ neceſſitate ſumma bellum geri; tum ut „ *ſocii* de juſtitia cauſæ certiores, eoque ad „ ferendum auxilia celeriores reddantur; „ tum denique ut *medii* a mittendis hoſti „ ſubſidiis deterreantur. Nemo enim iis „ facile ſe adjungit, qui jus, fas, fidem, „ &c. vilia putant. *Vid. Grot. §. 27. in* „ *proleg.*

Ut de ſpe probabili] „ Quia plerumque „ victoria cauſæ juſtitiam ſequi ſolet, *d.* „ § 27.

5 *Hanc autem quæſtionem*] „ An ſcilicet „ pacati cum hoſte meo commercia habere „ poſſint.

Ad jus naturæ] „ Intelligit jus ſociale, „ ſeu ſtricte ſic dictum.

Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum] „ Ex „ hypotheſi Auctoris jus gentium voluntarium „ præcipue probatur ex hiſtoria. *Vid.* „ *proleg.* §. 46. & *l.* 1. *c.* 1. §. 14. Nos „ tale jus Gentium non dari, probavimus „ *ibidem.*

Et magiſtrum, & gubernatorem ſuſpendit] „ Exempla ſimilia vide apud *Greg. Leti* „ *in Philippo II. p.* 1. *l.* 3. *Thuan. l.* 15. „ *p.* 305. *Teſm. b.* §.

A D §. VI.

1 Vis, *ac terror maxime propria bellorum*] „ Sequitur id ex definitione belli, „ quod eſt certatio per vim. *Vid. L.* 1. *c.* 1. „ §. 2. *n.* 1.

An & dolis uti liceat, quæri ſolet] Si reparari jus noſtrum poteſt ſine vi, tum arma licita non ſunt. Vis enim tunc demum adhiberi debet, cum neceſſaria eſt, i. e. cum unicum eſt medium conſervandi juris. Secus igitur ſi dolo, aliiſque artibus id obtineri poteſt. Dolus igitur omnino licitus eſt; idque argumento a majori ſumto probatur: ſi enim vi uti licitum eſt, quæ conjuncta cum cædibus eſſe ſolet, multo magis dolus permiſſus cenſeri debet, ubi nulla cædes intervenit.

Neque videri debet, *dolum* inferre delictum; nam *dolus* eſt vox mediæ ſignificationis, ac etiam bonus eſſe poteſt. *Struv. Ex.* 8. *th.* 23. *Laut. pag.* 78. Hinc JCti Romani quando dolum in malam partem ſumunt, addere ſolent malum.

Additio.

„ Mentem Grotii, obſcuram ſatis, expoſuimus in *Diſſ. proœm. IX.* §. 57. Veram „ ſententiam B. Parens proponit *infra* §. 10. „ Eamque prolixius explicavit in diſputatione *de armis illicitis*, quam, quatenus „ ad hanc materiam facit, retulimus ſupra „ §. 1. *Prop. IV.*

Ulyſſes, &c. plenus ubique fraudium in hoſtem] „ Diximus ſupra, in ficto illo de „ armis Achillis certamine Ulyſſi palmam „ delatam fuiſſe. 2

Ammiani] „ *Lib.* 17. *c.* 10. in epiſtola „ Saporis regis Perſarum ad Imperatorem „ Conſtantium. *Teſm. b.*

Bonum dolum] „ Dictum enim eſt, dolum eſſe vocem mediæ ſignificationis. 3

Δόλος, *&c.*] „ *Quinctil. decl.* 282. ait: *bella* „ *quoque inſidias habent.*

Nec deſunt ſententiæ, &c.] „ Rationes, „ quæ pro contraria ſententia militant, re„ futavimus initio *b.* §. 4

Quarum nonnullas infra adferemus] „ *Vid.* §. 20. Darius fiducia virium nihil „ aſtu agere voluit, affirmans ſuis, occulta „ conſilia furtivæ victoriæ convenire. *Curt.* „ 4. 13. & *l.* 11. *c.* 6. Idem de Alexandro „ teſtatur *Arrianus* 3. *p. m.* 176. *Juſtin.* „ *l.* 9. *c.* 8. Idem traditur de Hercule apud „ *Sen. in Oetæo v.* 1515, & *Sophoclem in* „ *Philoct. v.* 88. De Romanis veteribus vi„ de *Liv. lib.* 42. 47. de Athenienſibus *Thucyd. l.* 2. *c.* 8. de Helvetis *Cæſarem de* „ *B. G. l.* 1. *c.* 13. de Parthis *Ammian.* „ *Marc. l.* 17. *c.* 10. de Achæis vide *Polyb. l.* 13. *c.* 11. Conf. *Lipſ. l.* 5. *pol.* 17. „ & *Teſm. b.* & *ad* §. 20. Exempla ſtrategematum tum Romanorum, tum Græcorum, collegere Frontinus, & Polyænus. „ Cæſar ait, non minus Imperatoris eſſe, „ conſilio ſuperare, quam gladio. *De bell.* „ *civ. l.* 1. *c.* 15. Sed & nuperis bellis frau„ de ſæpius actum legimus. *Vid. Meter.* „ *l.* 1. *p.* 27.

Quæſtionis hujus definitio pendet ex eo, &c.] „ Dictum jam eſt, omnem dolum „ licitum eſſe; immo præferendum eſſe „ vi, utpote medio tunc non neceſſario.

Non eſſe faciendum malum] „ *Pachymerius Hiſt. l.* 4. *Cavendum ne malo malo cures.*

Sed quibus accidere etiam poteſt ut bona ſint] „ Quod recte affirmat Auctor. Diximus enim, vocem doli eſſe mediæ ſigni-

,, ficationis. Ipſi JCti Romani diſtinguunt ,, inter dolum bonum, & malum. *Add.* ,, *Gell. l.* 12. *c.* 9.

Ad §. VII.

Modum *alium conſiſtere in actu negativo*] ,, Quo nihil dicit, vel facir, quod ,, contrariatur facto, vel dicto præcedenti, ,, ſed diſſimulat.

Alium in actu poſitivo] ,, Quo quid facit, vel dicit contra ea, quæ ante dicta, ,, vel facta ſunt.

Etiam ad ea, quæ in negativo actu conſiſtunt, extendo] ,, Adeoque diſſimulatio ,, quoque dolus eſt.

Crude nimis a Cicerone] ,, Loquitur Ci- ,, cero de vita perfectiori, in quo convenit ,, ei cum Servatore, qui docet, *ſermo ve-* ,, *ſter ſit ita ita, non non.*

Omnia aperire aliis tenearis] ,, Alii enim ,, jus in me nullum competit; adeoque non ,, obligatus ſum ad aperiendum alreri id, ,, quod de re illa cognitum mihi eſt.

Aliam interim cauſam, nec falſam tamen] ,, Dixit enim, ſe proſtraviſſe preces coram ,, rege, ne eum reduci juberet in domum ,, Jonathan, & ibi moreretur, *c.* 38. *v.*26.

Id eſt, ex uſitato tum loquendi more] ,, De quo vide ſupra *l.* 2. *c.* 5. §. 13. & ,, 14. *in not.*

Matrimonium diſſimulans] ,, Idem imitatur Iſaacus *Gen.* 26. *v.* 7. Conf. Augu- ,, ſtini verba *in c.* 22. *q.* 2. *c.* 21. & 22.

Ad §. VIII.

Auctor differentiam inter ſimulationem, & mendacium, hic explicat; illamque permirtit, non autem mendacium: cum tamen utrobique eadem ſit ratio.

Additio.

,, Quomodo *diſſimulatio*, de qua §. præ- ,, cedenti egit Auctor, differat a *ſimulatio-* ,, *ne*, hæc vero a *mendacio*, docet B. Pa- ,, rens in Diſputatione *de ſimulatione* §. 1. ,, *uſque ad* §. 14. Verba hæc ſunt:

Arduum *explicatu eſt, ſimulationum, & diſſimulationum abdita evolvere, & humanarum quaſi mentium ſinus, ac latebras ſcrutari. Et quanquam a plurimis tentata, atque tractata res fuerit, apparebit tamen vel ex paucis his theſibus, num ſuperſint quæ tractari mereantur.*

Simulatio *in genere eſt actus ratione utentis, quo aliud agit, aliud videtur agere.* l. 1. §. 2. ff. de dol. mal. *Cic.* lib. 2. acad. quæſt. §. 15.

Id, quod agitur (cum ſtrictius loquimur) diſſimulationis, quod agi videtur, ſimulationis verbo exprimimus; & ſimulamus id, quod credi volumus, l. ult. pr. C. Mand. l. 37. C. de liber. cauſ. *diſſimulamus, quod tegi.* l. 1. C. qui ad lib. procl. *Ita apud Virg.* ſpem vultu ſimulat, *id eſt fingit; at contra*, conſilium vultu tegit, *id eſt diſſimulat. Unde* ſpem vultu ſimulat, *qui nullam habet;* diſſimulat, *qui habet. Eademque plane ſunt*, ſtultitiam ſimulare, *ſeu* diſſimulare prudentiam. *Et utrumque, ſeu* diſſimulabo, *ſeu* ſimulabo, quaſi eos non videam, *pari ſenſu dicitur, ſed non pariter. Prior vox exprimit actum, quo vidi, & ſenſi; altera, quo præterii, quaſi non viderim.*

Actus itaque diſſimulationis, *(ſeu id, quod agitur) verus eſt, & non apparet; actus* ſimulationis, *(ſeu quod quis agere videtur) apparet, & falſus eſt. Ut ſi partes ſimulent emtionem factam, quæ facta non eſt, nihil emtum eſſe verum eſt, nec apparet; emtio apparens, & falſa eſt.*

In pactis tamen, aliiſque, quæ conſenſu, & animi deſtinatione fiunt, nonnunquam contra videtur. Nam ſi quis pactum ineat, & ſecum cogitet, animoque reſervet, tamen pro vero habetur; quod mente retentum, & non apparet, pro falſo. Sed id ideo, quia nihil valet, nulliuſque omnino momenti eſt, quod ſola mente reſervatur; nec negotium id eſt, quod animo retentum, & cogitatum, ſed quod rite declaratum eſt. Nullum enim negotium, neque ulla diſpoſitio eſt, quæ ſola cogitatione continetur, ſed quæ verbis, factiſve rite explicatur. Unde in eo, quod ſola mente cogitatur, tota negotii, nedum juris, & diſpoſitionis ſubſtantia, ac forma deficit; cum ex ſola cogitatione nullum plane jus, ſed ex eo ſolo, quod verbis, factisve ſignificatum eſt, oriatur. l. 1. §. fin. ff. Quod quiſq jur. l. 18. ff. de Pœn. l. 8. §. 6. ff. Quib. mod. pign. toll. 2. Feud. 51. §. ſi voluerit. *Animus itaque ille diſſimulatus magis nullus, quam verus; & quod rite declaratum eſt, non tam vere, quam unice actum eſt.*

Simula-

Digitized by Google

Simulationes non ſemper totius negotii faciem, ipſumve negotium ſucant, ſed ſæpe partem tantum, vel aliquem actum ipſius fingunt : uti cum quis vendit Titio rem ſub lege, ut ſi melior conditio afferatur, res inemta ſit; *deinde alia emtio quidem, at non melior conditio ſequitur, ſed hæc fingitur: quo caſu utraque emtio vere contracta eſt, & ſola pretii qualitas diſſimulata*, l. 14. pr. & §. 1. ff de in diem addict.

Falſum hic accipimus, quicquid aliter nobis apparet, ac eſt. Unde non ſemper illud eſt in ſimulante, ſed ſæpe tantum in opinione ejus, cui aliter videtur : uti cum ſol nobis longe minor videtur, ac eſt, cauſa ejus non eſt in ſole, ſed in ſenſu. Tale eſt quod Haman ab Eſthera, diſſimulato, quod in eum conceperat, odio, ad convivium vocatus, inde ejus ergo ſe gratiam colligebat. Eſth. 5. verſ. 8. & 12. *& quod idem a Rege diſſimulante de quo ſentiret rogatus, quid faciendum ei, quem Rex honoratum vellet, ſibi cultum eum deſtinatum conjiciebat.* Eſth. 6. v. 6. *In neutro actu, ſive Eſthera, ſive Regis, quicquam falſi fuit, ſed in opinione ambitioſa, & collectione Hamanis. Sic Deus injunxit Abrahamo ut filium immolaret; Jonæ, ut Niniviti excidium prædiceret. In neutro Deus aliud egit; ac ſenſit; etſi enim alter filii, alter urbis interitum certum fore ex juſſu credidit, non tamen ex juſſu tali id ſequitur, ſed ejus natura, ac ſenſus tantum eſt, ut qui jubetur, paratus ſit exequi, ſalvo ſemper jubenti revocandi jure : neque mutatio ulla eſt ſi juſſerit, ſed revocandi animo. Alteri vero mandato ineſt quoque reſipiſcendi conditio.*

Vulgatum : ſimulari falſa, diſſimulari vera, *niſi ſano ſenſu capias, facile fallet: nam & diſſimulatio continet falſum, & per eam quoque aliud agitur, aliud agi videtur. At falſum non eſt id, quod diſſimulatum dicimus, ſcil. id, quod agitur; ſed alterum, quod agi videtur, ac creditur.*

In genere accepta ſimulatio & diſſimulationem complectitur, d. l. 1. §. 2. *Cic.* 12. ad Attic. epiſt. 21. *non facile retro; niſi forte avo Juſtiniani, qui in* l. ult. in pr. & §. 2. C. Mand. *donationem diſſimulatam dicit, cum intelligat* ſimulatam; *& in* l. 30. C. de jur. dot. *divortium* diſſimulatum *pro* ſimulato, *verum pro falſo, & ficto.*

Simulatio factis fit, mendacium verbis, quibus palam falſum aſſeritur. Itaque reliqui ſermones, uti elogia, & ſimilia, quibus aliud quid tegitur, vel factum accedit, quo quid tegitur, pro factis ſunt, iisque ſimulatio fit; uti diſſimulatio illa Socratica, quæ εἰρωνεία dicitur apud Cic. lib. 2. de Orat. §. 269. & 270. & lib. 2. Acad. quæſt. § 15.

Simulatio eſt mediæ naturæ, & in ſe indifferens; poteſtque non tantum injuſtitia carere, ſed & vitio, ac imperfectione, ut in d. l. §. 2. verb. tuentur &c. ff. de dol. mal. 1 Sam. 21. v. 2. & v. 13. & cap. 27. v. 10. Luc. 24. v. 28. *quin & virtuoſa, & laudabilis eſſe*, Exod 1. v. 19. 20. 21. d. l. 1. §. 2. voc. deſerviant. c. 21. XXII. q. 2. *ut cum licite, pie, & virtuoſe agens reticeat tamen (ut poteſt) quo animo id agat, & alter alio animo id fieri credat, idque agens ſciat. Talis erat ſimulata ſententia Salomonis de ſecando infante* 1 Reg. v. 25. c. 2. X. de præſumt. *& cum Deus ipſe juſſit occidi Iſaacum, non voluit.* Geneſ. 22.

Accedit autem ſimulationi injuſtitia, cum ſit in detrimentum, aut præjudicium alterius, vel alias contra naturæ, civitatiſque leges; nam ſimulatio, quæ fit alterius circumveniendi animo, in verum dolum incidit, l. 7. §. 9. ff. de pact. c. 5. X. de Emt. & vend.

Hinc cum Aquilius, & Servius dolum per ſimulationem definirent, ſcil. cum aliud agitur, aliud ſimulatur, *merito reprehenſi ſunt, ille a Cicerone*, Lib. 3. de Offic. §. 61. & ſeqq. *hic a Labeone, & Ulpiano in* d. l. 1. §. 2. *Verum, ſi addatur* circumſcribendi alterius cauſa, *vera definitio doli eſt; quod cum addat Pedius* d. l. 7. §. 9. *recte id probatur.*

Sed & in culpam cadere ſimulatio poteſt; ſi ea læſus quis eſt citra animum lædendi : nec ab ea immune videtur factum Davidis 1 Sam. 21. v. 15. & 22. *at neceſſitate excuſandum. Sed & ſi ſimulatio omni injuria careat, tamen a virtute, & perfectione recedere poteſt, atque in reprehenſionem bonorum virorum incurrere : qualem omnino cenſemus εἰρωνείαν Socratis, quem ſecutus eſt Africanus major, de qua* c 13. XI. q. 3.

„ Huc uſque B. Parens. Cæterum, alibi „ demonſtravimus, an, & quatenus MENDACIUM verum ſit delictum, ac mendacem obliget ad reparationem. *Vid. Diſſ. proœm. XII.* §. 521. *n. XIII.*

1 *Dolus, qui in actu poſitivo conſiſtit*]
,, Vid. *Gron. ad* §. 7. *b. not.* 38.

Voces naturaliter ſigna eſſe intellectuum]
,, Voces enim ideo inventæ ſunt, ut homi-
,, nes voluntatem ſuam inter ſe explicent.

Res non item] ,, Quia aliud agere poſ-
,, ſumus, quam agere videmur.

*Citra hominum voluntatem nihil ſignifi-
care*] ,, Verba enim inventa ſunt in uſus
,, hominum, nec valent niſi ex uſu, quem
,, homines eis dederunt. *Vid. l.* 2. *cap.* 16.
,, §. 2. Conſ. *Gron. b.*

Hominis naturam banc eſſe peculiarem]
,, *Vid. proleg.* §. 7.

Et ad eam rem voces repertas] ,, *d.c.*16.
,, §. 2.

Sed & nutibus] ,, Conſ. *ſupra lib.* 2.
,, *cap.* 16. §. 2. & 26. *lib.* 2. *c.* 11. §. 11.

Ut apud mutos] ,, Ante inventa verba
,, homines nutu locutos fuiſſe, ait *Lactant.*
,, *l.* 6. *c.* 10. Iſque modus loquendi cum
,, Americanis olim fuit.

Commune ipſa natura] ,, Quo pertinet
,, ſignum illud Tarquinii ſumma papave-
,, rum capita decutientis. *Liv.* 1. 54.

Sive tantum ex inſtituto] ,, Ita cum in-
,, clinatione capitis aſſentimus; quaſſatione
,, negamus. *Gell.* 10. 3.

Nota illa] ,, Quibus uſi ſunt veteres,
,, ante quam præſens litterarum ordo, &
,, conſtructio inventa eſt. De quibus vide
,, *Teſm. b.*

*Sive ex aliqua convenientia, ut nota bie-
roglyphica*] ,, Ægyptiorum. (*Gron. b.*) Ubi
,, res ipſa conveniebat cum figura.

Ut apud Sinenſes] ,, Ubi una ſæpius lit-
,, tera verbum integrum ſignificatur.

2 *Alia igitur bic adhibenda diſtinctio eſt*]
Dictum jam eſt, veram diſtinctionem inter
mendacium, & ſimulationem eſſe, quod il-
lud verbis fiat, hoc re.

Additio.

,, Auctor rejicit differentiam inter *ſimula-
,, tionem*, & *mendacium* (quam quidam
,, in eo conſtituunt, quod *ſimulatio* ſit ſi
,, dolus in re eſt; *mendacium*, ſi dolus eſt
,, in ſermone): & recte, quia mendacium
,, non tantum ſermone, ſed & ſignis com-
,, mitti poteſt, utpote quibus æque volun-
,, tas explicatur, ac verbis. At nec illa
,, diſtinctio, quam Auctor adhibet, admitti
,, poteſt.

In voce juris gentium],,Vid. *Diſſ.proœm.IV.*
,, §. 8. & §. 24. Grotius enim jus Gentium
,, diſtinguit in *latius patens*, quod moribus
,, receptum eſt tanquam ex condicto, *Pro-
,, leg.* §. 42. §. 43. & cum mutua obliga-
,, tione, *l.* 2. *c.* 3. §. 5. *dict. diſſ. proœm.*
,, *IV.* §. 8. §. 21. Et *arctius*, quod apud
,, plures gentes quidem obtinet, at non
,, ex condicto, *Prol.* §. 58. quod non re-
,, ceptum eſt cum mutua obligatione, ad-
,, eoque vim pacti non habet inter gentes.
,, *L.* 1. *c.* 1. §. 14. *l.* 2. *c.* 3. §. 5. *dict. diſſ.*
,, *IV.* §. 16. §. 24. At neutrum jus gentium
,, exiſtere, adeoque fabulam eſſe quæ de
,, jure gentium, ſive latius patenti, ſive
,, arctiori dicuntur, probavimus *dict. diſſ.*
,, *proœm. IV.* §. 29. *ſeq.*

*Et quod ſingulis gentibus placuit ſine mu-
tua obligatione*] ,, Adeoque & ab uno popu-
,, lo inconſultis aliis mutari poteſt, *l.* 2.
,, *c.* 8. §. 1. *n.* 2. & *l.* 2. *c.* 3. §. 5.

*Et id, quod mutuam in ſe continet obli-
gationem*] ,, Quod reſpicit utilitatem ma-
,, gnæ illius univerſitatis, ſeu humani ge-
,, neris, *proleg.* §. 17. & pertinet ad mutuam
,, gentium inter ſe ſocietatem. *L.* 2. *c.* 8.
,, §. 1. *n.*2. At in allegatis locis demonſtra-
,, vimus, non dari jus gentium voluntarium,
,, neque cum mutua obligatione, neque
,, ſine mutua obligatione.

*Reperta ſunt ad ſignificandum cum mu-
tua obligatione*] Ita ut non poſſint adhiberi
alio modo, ac ſenſu. Quod verum non eſt.
Quilibet enim pro ſuo arbitrio vocibus uti
poteſt; verba enim reperta ſunt ut poſſit ex-
primere animi ſenſus, non ut teneatur: ad-
eoque natura, & voces, & facta ſunt juris
conceſſivi, niſi in alterius damnum, & in-
juriam cedant.

Additio.

,, Latius hoc argumentum examinavimus
,, in *Diſſ. proœm. XII.* §. 521. *n.* 13. *Vid.*
,, *infra* §. 10.

Res alia non item] ,, Diximus, nec ver-
,, ba, nec alia ſigna inter gentes cum mu-
,, tua obligatione recepta eſſe: hactenus
,, igitur non eſt differentia inter *voces*,
,, & *res*

Hinc fit] ,, Scilicet, ex placito illo gen-
,, tium.

*Ut rebus aliis uti liceat, etiamſi prævi-
deamus futurum, ut alter inde falſam con-
cipiat opinionem*] ,, Ratio Auctoris eſt, quia
,, res non ſunt repertæ ad ſignificandum
,, cum mutua obligatione: unde concludit,
,, ei, qui ex re falſam concipit opinionem,
,, jus

,, jus non quæri, ſecus, ac in mendacio;
,, quod ſatis ex præcedentibus refellitur.
Loquor de eo, quod intrinſecum eſt]
,, i. e. Quod ex natura rei ſequitur. Nos
,, diximus, nec mendacium per ſe illici-
,, tum eſſe, nec ſimulationem; quia ſimu-
,, latio æque, ac mendacium, res ſunt per
,, ſe indifferentes. *Vid. infr.* §. 10.
*Aut ubi nocumentum ipſum ſepoſita doli
conſideratione licitum eſt*] ,, Tunc enim
,, non eſt injuria, nec alter mea culpa
,, læditur. Auctor exemplis rem illuſtrat *n.* 4.
3 *Sub conditione tamen*] ,, Immo non opus
,, eſt hic fingere conditionem tacitam: ſed
,, ſimpliciter dicendum, voluiſſe Serva-
,, torem ſimulare, idque rem arbitrii, &
,, maxime licitum fuiſſe, utpote cum nul-
,, lum detrimentum in diſcipulos inde ſe-
,, cuturum erat, quin tendebat potius illa
,, ſimulatio ad bonum finem.
Multa velle dicitur, quæ non fiunt]
,, Ita voluit evertere Ninive, nec tamen
,, fecit.
Voluiſſe præterire Apoſtolos navigantes, nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere] ,, Simulabat præterire, non ſub con-
,, ditione niſi retineretur, ſed quia res ar-
,, bitrii erat id ſimulare, & finis erat
,, laudabilis.
In Paulo, qui Timotheum circumcidit]
,, Hic non erat ſimulatio; non enim id
,, fecit ut alii falſam conciperent opinio-
,, nem, ſed quid eo facto intentaret, pu-
,, blice declaravit.
Quod revera jam abolitum erat] ,, In-
,, ſtituto baptiſmo. *Vid. ſupr. L.* 1. *c.* 1.
,, §. 17.
Amplius ſignificabat talem neceſſitatem]
,, Circumciſio enim per ſe res indifferens
,, eſt.
Neque malum, quod inde ſequebatur, erroris ad tempus] ,, Dixi jam, non fuiſ-
,, ſe malum, ſed rem plane indifferentem:
,, at in propoſito eo magis laudandam, quia
,, tendebat ad bonum finem, ad augendam
,, Evangelii doctrinam.
4 *Poſterioris*] ,, Ubi nocumentum ipſum
,, ſepoſita doli conſideratione licitum eſt.
Et alii duces ſæpe] ,, Exempla vide apud
,, *Liv.* 1. 14. & 6. 21. 5. & *c.* 54.
,, *Lucan.* 4. *v.* 743. *Juſtin.* 1. 8. *Tac.*
,, *Ann.* 2. 11. *Tom. b.*
Licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia]
,, Nam in hoſtem omnia licent, quate-
,, nus ad reparationem juris noſtri neceſ-
,, ſaria ſunt.
Ex inſtituto nihil ſignificat] ,, i. e.
,, Actus hic inter gentes non receptus eſt
,, cum mutua obligatione, ita ut non ali-
,, ter poſſit fieri.
Quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum favoris, quod alter cavere non tenetur]
,, Simulata igitur fuga non eſt illicita, etſi
,, fugiens prævideat, hoſtem falſam inde
,, concepturum opinionem, quaſi id ex
,, pavore fiat. Id enim malum non eſſe,
,, recte ait Auctor, quia fugiens cavere
,, non tenetur, quo minus hoſtis id
,, credat.
Utens ſua libertate, &c.] ,, Diximus,
,, natura in hoſtem omnia licere, adeoque
,, & vim, nedum ſimulationem.
Eorum actus] ,, Exempla vide apud
,, *Camden. pag.* 2. *pag.* 317. *Curt.* 7. 2.
,, *Thuan.* 40. *pag.* 817. & *l.* 10. *pag.* 213.
,, *Theodoret.* 4. 12. *Vid. Tom. b.*
Ut a quovis pro arbitrio] ,, Citra ullam 4
,, neceſſitatem.
Etiam contra conſuetudinem] ,, Quæ per
,, actum talem aliud quid intendit.
Singulorum arbitrio] ,, Adeoque non
,, cum mutua obligatione. *Vid. n.* 1.
Non quaſi conſenſu communi] ,, I. e.
,, Cum mutua obligatione. *d. n.* 1. At
,, ſæpius dictum eſt, talem conſuetudinem
,, communi conſenſu munitam non dari.
Qualis conſuetudo neminem obligat] ,, A-
,, liam conſuetudinem communi gentium
,, conſenſu introductam non dari, vidi-
,, mus.

Ad §. IX.

D*e illis notis, quæ ut ita dicam in commercio hominum verſantur*] ,, i. e. 1
,, Quæ inter gentes communi conſenſu re-
,, pertæ ſunt ad ſignificandum cum mu-
,, tua obligatione, *vid.* §. 8. *n.* 1. ita ut
,, neceſſario id, quod iis notis aſſeritur,
,, ſignificare debeant, nec alio ſenſu ad-
,, hiberi poſſint. Quam ſententiam exami-
,, navimus in *Diſſ. proœm. XII.* §. 13.
In quo genere proprie mendacium ſitum eſt] Immo non in quolibet ſigno menda-
cium ſitum eſt, ſed in ſermone, quando
palam falſum aſſeritur.

Addi-

Digitized by Google

Additio.

„ Verior videtur ſententia Auctoris, o-
„ mnem aſſertionem falſam, etiam quæ
„ ſcriptis, nutu, aliisque notis fit, men-
„ dacium eſſe. *Vid.* §. 8. *n.* 1. At quod
„ Auctor porro aſſerit, voces, nutus, &c.
„ reperta eſſe ad ſignificandum cum mu-
„ tua obligatione, merito negamus.

Multa enim ſunt contra mendacium]
„ Auctor occaſione quæſtionis, *an contra*
„ *hoſtem mendacio uti liceat?* totam ma-
„ teriam mendacii, & an natura ei vi-
„ tium inſit, examinat; atque hic aucto-
„ ritates adfert, quæ omne mendaciorum
„ genus (quod Auguſtinus triplex facit,
„ injuſtum, officioſum, & jocoſum) da-
„ mnant.

Auguſtinus] „ In *Enchiridio c.* 22. ubi
„ addit rationem. *Verba*, ait, *propterea*
„ *inſtituta ſunt, non per quæ ſe invicem ho-*
„ *mines fallant, ſed per quæ in alterius*
„ *quisque notitiam cogitationes ſuas praſe-*
„ *rat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non*
„ *ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt.*

Ariſtoteles] „ Plato ait, *mendacium*
„ *non tantum a Diis, ſed & ab homini-*
„ *bus odio habetur. l.* 2. *de republ. in f.*
„ Sophocles ait *Philoct. v.* 1136. *boni vi-*
„ *ri eſt, verum dicere.* Addatur *Nepos in*
„ *vita Attici c.* 15. *Arrian.* 1. *pr. rer.*
„ *Ind. pr.* 532. *Cicero pro Roſcio n.* 16.
„ *aliique apud Tesm. h. & Alex. ab alex.*
„ *Gen. dier. l.* 6. *c.* 10.

2 *Lactantii*] „ *De ira Dei c.* 10. *& de*
„ *vero Cultu c.* 18.

Ita diſſentiens] „ Ipſe enim omne men-
„ dacium improbat. *Vid. n. præced.*

3 *Plato*] „ *De republ. l.* 2. *in f. & l.* 3.
„ *poſt pr. Idem de legibus l.* 2. *p.* 663.
„ *& Juſtin.* 2. *c.* 12. 13.

4 *Hanc ipſam partem defendens*] „ Scili-
„ cet, licentiam mentiendi.

A d §. X.

1 C o n c i l i a t i o *forte aliqua reperiri poterit ex largiore, aut ſtrictiore mendacii acceptione*] Immo jure naturæ res absque illa diſtinctione clara eſt. Simulatio, & mendacium ſua natura ſunt res mediæ, quibus bene, vel male uti poſſumus. *Simulatio* enim eſt, ubi quis aliter facit, ac ſentit; *mendacium*, ubi quis aliud aſſerit, aliud ſentit. Neutrum injuriam continet, quia nulla eſt obligatio ſic faciendi, vel loquendi; cum nullius interſit, & quisque de ſuis actibus pro lubitu diſponere poſſit: quin alter potius injuria agit, qui cum facultatem nullam in meas actiones habeat, a me exigit ut ei verum dicam.

Hinc *ſimulationes*, & *mendacia* aliquando poſſunt eſſe honeſta, ſi ſcilicet jus meum ſimulando, vel mentiendo tueri, vel alterius jus eo ſervare poſſum. Exempla ſunt in Mulieribus Ægyptiis timentibus Deum, quæ celabant partum utendo mendacio.

Equidem de *ſimulatione* id concedit Auctor; ſed non de *mendacio*. Nos idem in mendacio jus eſſe, jam diximus. Nam 1. quisque de lingua ſua, de ſuo ſermone diſponere, i. e. loqui poteſt quicquid vult. Neque enim 2. alteri in meum ſermonem ullum jus competit; indeque quocunque modo loquar, jus ejus non læditur. Adeoque 3. ejus non intereſt, num verum dicam, num falſum; quia vel plane inde non læditur, vel jure læditur, uti hoſtis, cui vi, nedum mentiendo nocere jure poſſum.

Neque *obſtat*, quod contra verborum naturam agatur, quæ inter homines ideo reperta ſunt, ut animi ſenſus iis exprimantur: adeoque contrarium videtur juri naturæ, ſenſum eorum intervertere. Reſp. Inventa ſunt verba ut animi ſenſa quis exprimere poſſit, non ut teneatur; adeoque res meri arbitrii eſt: & ſic verum non eſt quod Auctor ait, Gentes verba hæc inter ſe recepiſſe cum obligatione mutua, ita ut teneantur membra illius ſocietatis magnæ ſic, & non aliter ſentire.

Utrobique autem excipitur caſus ſi alterius, quem lædere fas non eſt, decipiendi cauſa vel ſimulamus, vel mendacium dicimus. Tunc enim fit illicitum, non quod mentitus alter eſt, vel ſimulavit, ſed quia alterum læſit, eoque injuriam fecit: adeoque non quia invertit naturalem verborum uſum, ſed quia ea inverſione alii damnum dat.

Additio.

„ Auctor ex diſtinctione inter menda-
„ cium laxius, & ſtricte ſumtum, deci-
„ ſionem quæſtionis, *an mentiri liceat*,
„ ſumi poſſe putat. *Stricte* autem menda-
„ cium

,, clum eſſe, ait, *quod ſcienter profertur*
,, *cum ſignificatione, quæ mentis conceptui*
,, *diſconveniat*, §. 9. *n.* 1. Laxius autem
,, mendacium dici, *quatenus & impru-*
,, *denti accidit :* aut, *ubi dicit rem fal-*
,, *ſam, quam putat veram :* aut, *ſi u-*
,, *nius vocis plures ſunt ſignificationes ;*
,, *& loquens ſciat, eum, qui audit, in*
,, *aliam partem accepturum. d.* §. 9. *n.* 1.
,, Hæc omnia a mendacii notione exclu-
,, dit. *d.* §. 9. *in fin. junct.* §. 10. *n.* 1.
,, Noſtram ſententiam expoſuimus in *Diſſ.*
,, *proœm. XII.* §. 521. *n.* 13. *Add. in-*
,, *fra* §. 11.

Quatenus & imprudenti accidit] ,, Hoc
,, mendacium non eſt, quia non aliter
,, loquitur, ac ſentit. Nam putat, licet
,, ex imprudentia, verum eſſe quod aſ-
,, ſerit.

Mendacium dicere, & mentiri, apud
Gellium] ,, Illud fit abſque propoſito
,, mentiendi, hoc cum propoſito : hinc
,, recte ait Gellius, illo caſu falli men-
,, tientem, hoc caſu eum, cui mendacium
,, dicitur.

Sed de eo agimus] ,, Stricte ergo men-
,, dacium dicitur, ubi verbis, vel ſignis
,, aſſerimus id, quod falſum eſſe vel ſci-
,, mus, vel putamus, & quod aliter in-
,, telligi non poteſt. *Vid.* §. 10. *n.* 1.

Ideoque non mentitur qui dicit rem fal-
ſam, &c.] ,, Quia id, quod ipſe cogi-
,, tat, quod ſentit, indicat.

Sed quam falſam putat] ,, Verba enim
,, diſconveniunt cum mentis conceptu.

Significationis ergo falſitas] ,, In eo enim
,, tota ratio mendacii conſiſtit, quod quis
,, aliter, ac ſentit, voluntatem ſuam de-
,, clarat.

Cui conſequens eſt] ,, Scilicet ei, quod
,, ad mendacii naturam requiratur falſitas ſi-
,, gnificationis.

Sive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſue-
tudine] ,, Vide ſupra *l.* 2. *c.* 16. §. 4.
,, *n.* 1.

Non admitti mendacium] ,, Quia re-
,, vera non aliter loquitur, quam ſentit.
,, Neque enim poteſt dici falſum aſſeruiſſe,
,, qui aliquo ſenſu verum dicit.

Etiamſi putetur is, qui audit, in aliam
partem id accepturus] ,, Sufficit enim,
,, quod in loquente ſignificatio vocis, quæ
,, profertur, non diſconveniat mentis con-
,, ceptui ; neque ejus eſt curare, quo ſen-
,, ſu alter accepturus eſt.

Sed poteſt ex accedentibus cauſis honeſta- 2
ri] ,, Adeoque locutio, quæ diverſos
,, ſenſus admittit, indifferens eſt, & ali-
,, quando bona, & honeſta eſſe poteſt,
,, ſi ad bonum finem tendit ; exempla
,, ſtatim ſequuntur : illicita autem fit ſi in
,, alterius vergit injuriam, *n.* 3. *ſeq.*

Ad erudiendum eum] ,, Adeoque ubi
,, nemini fit injuria, ſed potius bene al-
,, teri fit.

Aut ad evitandam iniquam interrogatio-
nem] ,, Quia hoc caſu non tantum non
,, fit injuria, ſed forte injuria impeditur,
,, quæ reſpondendo directe alii imminere
,, poſſet.

Dormit] ,, Hæc vox æquivoca eſt ;
,, nam & de mortuo ſumi poteſt, & de
,, dormiente. Vid. *Ligtfoot ad Matth.*
,, *c.* 9. *v.* 24.

De templo inſtaurando] ,, Immo hic ſi-
,, gnificatus vocis templi plane improprius,
,, & locutio mere figurata eſt ; adeoque
,, hoc exemplum huc non pertinet.

Et alibi vini novi potationem] ,, *Jubax.*
,, *c.* 22. §. 30.

Satis ſciviſſe videtur] ,, Hæ voces ſi-
,, gnificatum, quem Servator eis tribuit,
,, nec ex figura aliqua intelligibili admit-
,, tunt. Adeoque non ex ea ratione pro-
,, bantur hæ locutiones, ſed quia quilibet
,, homo jus habet figurate loquendi, ſi
,, alii inde non fit injuria.

Per fabularum ambages populum alloqui-
tur] ,, Hoc enim docendi modo uti,
,, res arbitrii eſt ; eaque antiquiſſima do-
,, cendi ratio fuit. *Vid. Gell.* 2. 29. *Quin-*
,, *ctil.* 1. 9. *pr.* & 5. 11. *Senec. ad Po-*
,, *lyb.* 27.

Niſi ſcilicet animi attentionem talem,
ac docilitatem afferrent] ,, Ibi populus
,, ſciebat, Servatorem allegorice loqui,
,, ſed allegoriam non intelligebat.

Poſterioris uſus] ,, Ubi æquivoca voce
,, uti licet ad evitandam iniquam interro-
,, gationem.

Aperiret ambages, & veri copiam fa-
ceret] ,, Vitellius enim, cum de adulte-
,, riis Meſſalinæ quæſtio eſſet, deque eo-
,, rum probatione, in genere ſaltem ex-
,, clamavit : *o facinus ! o ſcelus !* Tac.
,, *l.* 11. *ann. c.* 34.

Quin ſuſpenſa, & quo ducerentur incli-

natura reſponderet] ,, Hinc ignaro propior fuiſſe dicitur *d. l.* 11. *c.* 35. Similia exempla vide *apud Tac. Hiſt. lib.* 3. *c.* 3. & *Ann. l.* 2. *c.* 87. *Liv. l.* 8. *c.* 2. *l.* 4. *c.* 45. *Vid. Thuan.* 4. *p.* 82. *Plin. l.* 1. *ep.* 5.

3 *Contra accidere poteſt*] ,, Diximus enim, locutionem æquivocam eſſe indifferentem: at poſſe bonam, vel malam fieri.

Aut reverentia adverſus ſuperiorem] ,, Cum enim ſubditus veritatem ſuperiori quærenti dicere teneatur, injuriam facit ſi per æquivoca verba impedit, quo minus Princeps id cognitum habeat, quod ſcire vult.

Aut rei, quæ agitur, natura exigunt] ,, Uti ſi duo paciſcuntur, tunc enim valet tantum id, quod ex utriusque mente actum eſt; non vero quod alter æquivoca locutione voluit, quia ſcit, alio me ſenſu id accipere.

Omne mendacium] ,, Quo ſcilicet alter læditur.

Ita laxe accipi, ut etiam obſcuram locutionem includat] ,, Immo de vero mendacio loquitur, quo alterius jus læditur.

At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipſum jam excluſimus] ,, Quia ubi æquivoca eſt locutio, non poteſt dici, aliter eum ſenſiſſe, aliter dixiſſe: animi enim conceptus uni iſtarum ſignificationum convenit. *Vid. n.* 1. At diximus, effatum Ciceronis, & legem Atticam eo non pertinere, ſed agere de vero mendacio.

Ad §. XI.

1 Quod *dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur*] ,, Nam omnibus his modis mendacium dici, vidimus §. 8. *n.* 1.

Intelligi aliter nequeat] ,, Adeoque ubi aliquid aſſerit, quod palam falſum eſt, & cum conceptu animi directo pugnat.

Strictior mendacii ſignificatio, &c. differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt] ,, Auctor communem notionem mendacii eſſe, ait, diſconvenientiam ſermonis, & mentis: at mendacium *ſtricte* dictum, i. e. injurioſum eſſe, quando per illam diſconvenientiam libertas judicandi, quam jure gentium loquens ei, cum quo loquitur, debet, læditur.

,, Supponit enim Auctor; 1. Gentes voces, nutus, aliasque declarandæ voluntatis notas introduxiſſe cum mutua obligatione: indeque 2. homines colloquentes his, quibus colloquuntur, quaſi ex pacto tacito debere judicandi libertatem: 3. hoc jus exiſtens, & manens quæſitum eſſe ex communi gentium æſtimatione ei, ad quem ſermo, aut nota dirigitur: 4. hanc repugnantiam cum illo jure exiſtente, & manente, (i. e. mendacium) illicitam eſſe.

,, At 1. negamus, gentes voces, &c. introduxiſſe cum mutua obligatione, adeo ut homines non poſſint alio ſenſu illis uti, quam eo, quem gentes communi æſtimatione indiderunt: neque enim de tali pacto conſtat, neque illud probari poterit. Sane, voces inter homines repertæ ſunt, ut poſſint animi ſenſum explicare, non ut teneantur. Quilibet jus in ſuas actiones, adeoque in ſuum ſermonem habet, non alius. Sane, alii nulla fit injuria ſi falſo ſermone utor; jus ejus non læditur: nullum ergo inde alii jus agendi oritur.

,, Hinc 2. negamus, ei, cum quo loquimur, ex pacto tacito deberi libertatem judicandi. Diximus, pactum tale tacitum non exiſtere. Præterea velim mihi explicari, quid ſit illa libertas judicandi; quæ actio inde detur, & quæ reparatio inde debeatur.

,, Negamus 3. hanc libertatem judicandi eſſe jus aliquod exiſtens, & manens; ſed id merum eſt figmentum Auctoris.

,, Negamus 4. repugnantiam cum illo jure exiſtente, & manente, mendacium ſtricte ſic dictum conſtituere, & illicitum eſſe.

,, Mendacium igitur per ſe non eſt illicitum; neque enim eo jus alterius læditur, adeoque ceſſat reparandi neceſſitas. Exc. ſi per mendacium damnum alii datur; tunc enim ille, qui mentitur, cauſa eſt damni dati, adeoque obligatur non ex tacito pacto, & quia libertatem judicandi alteri aufert, ſed ex regula naturæ, quia damnum facto, & culpa ſua alii infert, quod reparare tenetur. *Vid. Diſſ. proœm. XII.* §. 521. *n. XIII.*

Qua naturaliter illicitum eſt] ,, Mendacium

Digitized by Google

„ cium ergo juxta communem notionem
„ illicitum non eſſe, ait, ſed tunc de-
„ mum ſi alterius libertas judicandi lædi-
„ tur. *Vid.* §. *b. n.* 1. §. 12. & 14.

*Saltem ſecundum communem gentium exi-
ſtimationem*] „ Quibus placuiſſe, ait, ut
„ voces, nutus, aliæque indicandæ vo-
„ luntatis notæ adhiberi debeant cum mu-
„ tua obligarione. *Vid.* §. 8. *n.* 2.

*Præter repugnantiam cum jure exiſtente,
ac manente ejus, ad quem ſermo, aut no-
ta dirigitur*] „ Dictum jam eſt, eum,
„ ad quem ſermo dirigitur, non habere
„ jus exigendi ab alio, ut verba, quæ
„ profert, conveniant cum ejus mente;
„ adeoque hæc repugnantia merum figmen-
„ tum eſt.

Nam ſibi neminem mentiri] „ Quia ea
„ intentione mentimur, ut *alius* credat id,
„ quod aſſerimus, & quod verum non
„ eſt.

*Jus hic intelligo non quodvis, & rei
extrinſecum, ſed quod proprium ſit huic
negotio*] „ Non ergo intelligit Auctor *jus*,
„ quod extra rem eſt, & ab ea diſtinctum;
„ adeoque non præciſe requirit ut damnum
„ alter, cum quo loquimur, ex hoc men-
„ dacio ſentiat, ſed *jus* intelligit, quod
„ rei ipſi cognatum eſt, & negotio, quo
„ indicatur voluntas, proprium: nimi-
„ rum, intelligit jus, quod conſiſtit in li-
„ bertate judicandi, & quod læditur per
„ falſiloquium. Quæ omnia fruſtra dicuntur.

Judicandi libertas] „ Auctor igitur jus
„ mihi ex ſermone alterius quæſitum eſſe,
„ putat, ad eum effectum ne aliter lo-
„ quatur, quam ſentit, quia aliter loquen-
„ do eripit mihi libertatem judicandi. At-
„ que hinc ait, nec infanti, nec furioſo
„ mendacium dici, quia libertas judicii,
„ adeoque læſio in iis ceſſat. §. 12. Hinc
„ porro concludit, culpoſum non eſſe men-
„ dacium ſi mentimur non illi, qui de-
„ cipitur ex noſtro ſermone, ſed alii; quia
„ hujus libertas non læditur. §. 13. Item
„ ſi is, cui mentimur, conſentit, vel ſal-
„ tem præſumtio eſt eum conſenſurum:
„ quia libertati judicandi renunciare po-
„ teſt. §. 14.

„ At in præcedentibus dictum eſt, *jus*
„ hoc merum figmentum eſſe, & nec da-
„ ri aliquod jus gentium, neque ex eo li-
„ bertatem judicandi deberi ei, cum quo
„ loquimur. Sed nec ex vocum receptio-
„ ne ullam ſequi obligationem illis ſic,
„ non aliter utendi, jam demonſtravimus,
„ & porro demonſtrabimus.

*Hæc enim, nec alia eſt mutua illa obli-
gatio, quam homines introduci voluerant*]
„ Supponit enim voces, nutus, aliasque
„ indicandæ voluntatis notas communi gen-
„ tium conſenſu repertas eſſe ad ſignifi-
„ candum cum mutua obligatione, *vid.*
„ §. 8. *n.* 1. & *n.* 5. ita ut aliter non poſ-
„ ſint adhiberi, niſi eo ſenſu, quem gen-
„ tes eis indiderunt, indeque homines ei,
„ cum quo loquuntur, obligari. Quod in
„ præcedentibus refutavimus.

*Nam ſine tali obligatione inane fuiſſet ta-
le repertum*] „ Quale? ſcilicet qua lo-
„ quentes ſe obligant, quod velint voci-
„ bus in ſenſu communi receptis uti, eo-
„ que permittere eis, cum quibus loquun-
„ tur, facultatem judicandi. Nos jam di-
„ ximus, fabulam eſſe quæ de jure gentium,
„ & inde deducta obligatione, Auctor af-
„ fert. Sed & verum non eſt, ſermo-
„ nem inutilem fore ſine tali obligatione:
„ nam 1. uſum habet ſermo in laudando
„ creatore, etſi homines invicem non col-
„ loquantur. 2. Uſum habet ut poſſint
„ homines animi ſenſa explicare ſi velint.
„ 3. Præcipuus autem uſus in eo eſt,
„ quod teneantur quoque præſtare id,
„ quod ſemel juxta ſenſum vocis recep-
„ tum voluerunt, ſi jus in alterum inde
„ eſt translatum: 4. quod teneantur ſenſu
„ recepto uti, ſi de damno, & injuria
„ ejus agitur, cum quo loquuntur. Atque
„ his caſibus obligatio oritur non ex jure
„ gentium voluntario, nec ex tacito pa-
„ cto, neque ideo quia mentiri non licet;
„ ſed ex eo jure naturæ, quo quis id,
„ quod alteri promiſit, juxta ſenſum vo-
„ cis inter utrumque receptum præſtare te-
„ netur, vel quia alteri damnum mea aſ-
„ ſertione infertur.

Ut quo tempore ſermo fit, jus illud ſub- 2
ſiſtat, ac maneat] „ Senſus eſt, ut eo
„ tempore, quo quis cum alio loquitur,
„ hic judicii libertatem habeat.

*Fieri enim poteſt, ut jus quidem fuerit,
ſed ſublatum ſit, aut tollatur ex alio jure
ſuperveniente*] „ Sic v. g. furioſus ex hy-
„ potheſi Auctoris jus habuit, & liberta-
„ tem judicandi, antequam furore corre-
„ ptus fuit, adeoque eo tempore men-

Digitized by Google

„ dacium ipſi dicere non licebat; ſed jus „ hoc ſublatum eſſe, putat, accedente furore: cum enim jam deficiat judicandi „ libertas, hanc per mendacium lædi non „ poſſe, ſtatuit.

Sicut debitum acceptilatione] „ Ibi vere „ jus quæſitum fuit, quod per acceptilationem tollitur.

Aut conditionis ceſſatione, *&c.*] „ Hic „ itidem jus, etſi eventuale, quæſitum „ fuit, quod deficiente conditione, adeo„ que ex jure ſuperveniente, expirat.

Ut jus, quod læditur, ejus ſit, quicum loquimur, non alterius] „ i. e. Ut is, cum „ quo loquimur, judicandi libertatem ha„ beat. Unde concludit, nullum eſſe men„ dacium ſi ſermo ad eum dirigitur, qui „ non decipitur, etiamſi tertius falſam in„ de hauriat perſuaſionem: quia illi, cum „ quo loquimur, libertas judicandi manet „ integra. *Vid.* §. 13.

Sicut & in contractibus injuſtitia non naſcitur niſi ex læſo jure contrahentium] „ *Vid. l.* 2. *c.* 12. §. 8. *ſeq.* Non ergo alius „ ex hoc contractu jus ſibi arrogare poteſt. „ *L.* 2. *c.* 11. §. 18. Auctor idem obtinere „ in mendacio, putat, quia colloquentes „ ex tacito pacto obligari, fingit, ut re„ cepto, non alio, ſenſu voces accipiant. „ At jam dictum eſt, colloquentes ipſos „ non teneri ad verum dicendum, adeo„ que nullum jus colloquentibus, nedum „ tertio, inde quæri.

Quod veriloquium ad juſtitiam refert] „ Hoc verum eſt quatenus de præjudicio al„ terius agitur: nam ſi ex mendacio jus „ alii aufertur, is, qui mentitus eſt, il„ lud reparare ex regula juſtitiæ generali „ tenetur.

Et quod mendacium, *&c. ſacra litera ſæpe deſcribunt, falſo teſtimonio, ſive elocutione adverſus proximum*] „ i. e. Si „ quis falſum teſtimonium dicit: hoc enim „ mendacium illicitum eſt, quia proximus „ inde læditur, eique fit injuria.

Illud vetitum] „ Intelligit mendacium „ ſtricte ſic dictum, i. e. injurioſum. *Vid.* „ §. 14.

Fallendi voluntatem] „ Sed hæc volun„ tas nihil habet illiciti, niſi alius inde „ lædatur, ut bene Lactantius obſervat.

Referri vult ad juſtitiæ fundamenta] „ Immo id non de omni elocutione affe„ ris, ſed de ea, qua *fides* datur: hanc „ enim adimplere præciſe tenetur is, qui „ fidem dedit; non quia mentiri non li„ cet, ſed quia jus ſua voluntate in alium „ transtulit, adeoque jus alienum in pa„ trimonio habet, quod ei tribuere debet, „ cujus jus eſt.

Jus, quod diximus] „ i. e. Judicandi li„ bertas, quam jure gentium deberi, ait, 3 „ ei, cum quo colloquimur. *Vid. n.* 1.

Conſenſu ejus, quicum agimus, expreſſo] „ Libertati enim judicandi, juxta hy„ potheſin Auctoris, unusquisque renun„ ciare poteſt; & volenti non fit injuria. „ *Vid.* §. *ſeq.*

Ut ſi prædixerit, ſe falſa dicturum, & alter permiſerit] „ Si quis prædicit ſe fal„ ſum dicturum, alteri non competit a„ ctio, etſi is putet loquentem verum di„ xiſſe, indeque lædatur; quia falſum re„ vera non dixit is, qui loquitur: nam „ advertit eum, cum quo loquitur, ne „ credat id, quod aſſerit. Idque verum „ etiam eſt, *licet alter non permittat*; „ quia ſufficit, alterum prædixiſſe, ſe ve„ ritatem non dicturum.

Tacito, æquave ratione præſumto] „ Uti „ ſi certum eſt, eum, ad quem ſermo „ dirigitur, læſionem in libertate judican„ di non ægre laturum, forte ob commo„ dum aliquod, quod inde aſſequitur. *Vid.* „ §. 14. Ubi rationem addit, quia præſu„ mitur voluiſſe, eoque renunciaſſe ſuo ju„ ri judicandi. Verior ratio eſt, quod om„ ne mendacium jure licitum ſit, quo alter „ non læditur; quod hic non fit.

Aut oppoſitione juris alterius] „ Forte „ quod is, qui falſum loquitur, potius „ jus habeat, & ſupereminens. *Vid.* §. 15. „ At nec Princeps mentiri poteſt ſi de al„ terius præjudicio agatur, cui nocere fas „ non eſt.

Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes] „ Ex præcedentibus ap„ paret, hypotheſin Auctoris non tantum „ rem per ſe claram magis implicare, ſed „ & omni ratione juris carere. Principia „ hujus rei ſunt ſimpliciſſima. Nemo alii „ verum dicere tenetur; neque ex liber„ tate judicandi jus oritur inter colloquen„ tes. Si vero mendacio hoc nocetur ei, „ cui fas non eſt nocere, is, qui men„ titur, tenetur, non quia verum non di„ xit, ſed quia facto hoc damnum alii de„ dit; quod proinde reparare tenetur. At-

„ que

Digitized by Google

,, quæ ex his principiis omnes de mendacio quæſtiones facile explicari poſſunt.

AD §. XII.

IN *eo mendacii culpam non eſſe*] ,, Eſt mendacium. Nam palam aliter loquitur, ac ſentit: at non eſt culpa mendacii, quia jus infantis non læditur.

Puerorum ætas ludificetur] ,, Dum fabulæ iilis narrantur.

Utilitatis eorum gratia] ,, Per fabulam enim moralium præceptis imbuuntur.

Quia cum in infantibus, & amentibus non ſit judicii libertas] ,, Tota enim ratio, cur mendacium ſit illicitum, in eo ab Auctore ponitur, quia judicandi libertatem homines colloquentes invicem quaſi ex pacto tacito debeant, cui juri quæſito repugnet mendacium. *Vid.* §. 11. *n.* 1. Hinc igitur concludit, infantibus, & furioſis non dici mendacium, quia judicandi libertas in illis deficit; adeoque non poſſe iis circa eam libertatem fieri injuriam. At gratis hæc dicuntur. Is, qui mentitur, ideo non tenetur, quia damnum alii hoc mendacio non datur.

AD §. XIII.

QUOTIES *ſermo ad eum dirigitur: qui non decipitur etiamſi tertius inde falſam hauriat perſuaſionem, &c.*] ,, Exemplo res clarior fiet. Cajus mentitur, ſe literas accepiſſe, naves certis mercibus oneratas naufragio periiſſe. Sejus, qui præſens id audivit, magno pretio emit easdem merces exſtantes: naves interim adveniunt, & pretium mercium minuitur, &c. Quæritur, an hic ſit verum mendacium? Auctor negat; nos affirmamus: aliter enim loquitur, aliter ſentit. At porro quæritur, an Sejo jus agendi contra Cajum competat, quia damnum ei ex hoc mendacio obvenit? & merito id negatur, quia mentiens non habuit animum decipiendi tertium, cum quo locutus non eſt. Sejus igitur non deceptus eſt culpa Caji.

Non ratione ejus, ad quem ſermo eſt: quia illi libertas manet integra] ,, Vera ratio eſt, quia Sejo, cum quo locutus non eſt, facto Caji damnum non datur.

Quibus id intelligentibus fabula narratur] ,, Jus eorum non læditur.

Neque ratione ejus, qui obiter id audit, quia cum eo non agitur] ,, Adeoque animum eum decipiendi non habuit.

Ideoque nulla eſt ad illum obligatio] ,, Ex hypotheſi enim Auctoris jus, ne libertas judicandi auferatur, debetur ſaltem inter colloquentes, ex tacito pacto. *Vid.* §. 11. *n.* 1.

Si ipſe ſibi opinionem informat] ,, i. e. aſſertionem falſam, quæ alii fit, veram credit.

Habet quod ſibi, non alteri rem imputet] ,, Recte: mentiens enim nec ei mentitus eſt, nec ei mentiri voluit.

Illius reſpectu ſermo non ſermo eſt] ,, Senſus eſt, quod ſermo ſaltem ſit reſpectu ejus, cum quo collocutus eſt.

Nihil ergo peccavit Cato cenſorius, &c.] ,, Barbari caſtella Bilistagis ſocii Romanorum oppugnarunt: is auxilia quærebat apud Catonem, hic milites navibus imponebat, & hoſtes fama Romani auxilii implebat. At profectis legatis revocat ex navibus milites: quæritur, an ſimulatio hæc licita fuerit? Quod merito affirmatur, quia ſociis auxilia præſtare Romani tenebantur, & cum vi, ac armis eis aſſiſtere potuerint, multo magis dolo in hoſtes uti potuerunt.

Aut Flaccus] ,, Qui dum in caſtra commeatum importat, manifeſtis inſidiis circumventus hac ſolertia evaſit: inter milites ſuos rumorem ſpargit, Pallantiam ab Æmylio captam; quam vocem Barbari audientes, & ita ſe rem habere exiſtimantes, diſceſſerunt.

Quanquam hoſtes eo decepti ſunt] ,, Hoc non ideo licitum eſt, quod ſermo non directus fuerit ad hoſtem, ſed ad alium: nam ſermo falſus, qui ad ipſum hoſtem dirigitur, nunquam peccatum eſt; hoſti enim omni modo nocere licet. Aliud in promiſſis obtinere, infra videbimus.

Cui rei ſimilem] ,, Alia Exempla *vide infra* §. 17.

Nihil enim hic dictum hoſtibus] ,, Immo etſi ipſis hoſtibus eſſet dictum, peccatum non fuiſſet, quia hoſti omni modo nocere licet.

Nocumentum autem, quod inde ſecutum eſt,

Digitized by Google

eſt, extrinſecum quid eſt] „ Dixi jam, intrinſece quoque damnum hoſti inferre licere.

Per ſe non illicitum optari, aut procurari] „ Si per ſe non eſt illicitum nocere hoſti, etiam mendacium ei dicere, eoque hoſtem decipere licet.

Ad hoc genus, &c] „ Petrus noluit comedere cum gentilibus Judæis, quem Paulus ideo reprehendit. Quidam patrum ajunt, fictam, non veram fuiſſe reprehenſionem Pauli, eumque conſulere voluiſſe infirmitati adſtantium: quod verum non eſſe, tum ex Pauli rationibus apparet, tum ex natura rei. Nam Servator, pro toto humano genere mortuus, per Evangelium Judæos, & gentiles fecit æquales, indeque omnem differentiam ſuſtulit.

Cenſent enim, Petrum ſatis intellexiſſe, non id ſerio fieri] „ Diſſentit *Auguſtin. ep.* 8. *Paræus ad Rom.* 15. *dub.* 3.

Interim vero conſultum infirmitati adſtantium] „ Scilicet gentilium, qui ſe excludi videbant a conſortio Apoſtolorum.

Ad §. XIV.

Auctor ait, mendacium tunc quoque licitum eſſe ſi alteri prodeſt. Quod omnino verum eſt. Nam tota, quæ in mendacio eſt, injuria in eo conſiſtit, quod alter inde lædatur; quæ ratio ceſſat ſi is, cui mentimur, commodum inde aſſequitur.

1 *Libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, &c.*] „ Dixi 1. libertatem judicandi non deberi ei, cum quo loquimur, & jus hoc merum eſſe figmentum; adeoque 2. mendacium non ideo illicitum eſſe, quia hæc libertas læditur, ſed quia alteri damnum inde oritur: quo proinde 3. ceſſante, uti ceſſat in caſu propoſito, mendacium pro peccato haberi nequit.

Immo gratias habiturum] „ Si igitur alter gratias non habet, ſed reſpuit commodum, ex hypotheſi Auctoris erit peccatum ob læſam nunc libertatem judicii. Uno errore dato, ſequuntur infiniti alii.

Ob commodum aliquod] „ Cujus rei exempla mox ſequuntur.

Tunc quoque mendacium, &c. non committi] „ Quia nemini jus inde aufertur.

Mendacium ſtricte dictum, id eſt injurioſum] „ Auctor mendacium diſtinguit in laxius, & ſtricte ſic dictum. *Vid.* §. 10. *n.* 1.

Sicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem, &c.] „ Quia non habet animum rem domini contrectandi, ſed patrimonium ejus augendi. Unde tenetur tanquam negotiorum geſtor, non vero actione furti.

Præſumta voluntas pro expreſſa habetur] „ I. e. conſenſiſſe videtur ut libertas ejus judicandi lædatur. At non ideo deſinit eſſe mendacium, ſed deſinit eſſe peccatum, quia non animo decipiendi mentitur, ſed animo negotia alterius gerendi.

Volenti autem, conſtat, injuriam non fieri] „ Regula vera eſt, ſed male hic applicatur.

Qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur] „ Jus enim alterius non læditur.

Ut Arria Pætum filio mortuo] „ Marito enim ægrotanti, & de filii æque ægroti, ac jam mortui ſtatu interroganti reſpondit, hunc bene quieviſſe, & libenter cibum ſumſiſſe, &c.

Ex falſo nuncio animum addit] „ Exempla vide apud *Liv. l.* 2. *c.* 64. *Chalcocond. rerum Turc. l.* 2. *p.* 233. *Vid. ſupr.* §. 13. *n.* 2.

Ac ſic deceptus non capiatur] „ i. e. damnum inde non ſentiat.

Ac ſimilia] „ Si celatur mors ducis. Vide *Tacit. Ann.* 1. 5. *Liv.* 1. 41. & 3. 18. *Evag.* 5. 1. *Herodian.* 2. 1. *Thuan. l.* 13. *p.* 259.

Læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe] „ Rationem hanc jam rejecimus; omne mendacium licitum eſt, quo jus alterius non læditur.

Quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas] „ Sic v. g. mox conſtabit, an hoſtis fuga vera ſit, vel non. Sed fabulam de judicii libertate, ejuſque læſione jam excuſſimus.

Ad §. XV.

Superiori *affine*] „ Ubi ob commodum alicujus mentiri licet. 1

Eo

Ex jure] ,, Immo id non eſt effectus imperii, ſed jus naturæ omnibus hominibus commune.

Bono ipſius ſive proprio, ſive publico utitur] ,, Princeps, omniſque alius, qui Imperium ſummum habet, ratione mendacii non plus juris habet, quam quilibet ſubditus. Nimirum, neutri mentiri licet ſi alterius jus inde læditur, eique fit injuria.

Plato] ,, *Lib.* 3. *de republ. p. m.* 95. & *de Legibus l.* 2. *p.* 663. & paſſim.

Medicis] ,, Immo Plato non modo dat, modo adimit medicis facultatem mentiendi; ſed eam dat medicis publicis, i. e. magiſtratibus, eisque ſolis: at *privatis* (non medicis, ſed, ut ipſe loquitur, παντὶ ἄλλῳ, omnibus aliis) eam adimit; loquitur autem Plato de mendacio hoſti, aut utilitatis publicæ cauſa dicto, *de republ. l.* 3. *p.* 94.

Ut priori loco medicos intelligat] ,, Immo intelligit adminiſtrantes rempublicam.

Qui privatim] ,, Immo, per privatos intelligit omnes alios homines imperium non habentes.

Deo tamen non convenire mendacium] ,, Imperfectionem enim infert falſiloquium; quæ in Deum non cadit.

Idem Plato] ,, *Nihil eſt cauſa igitur ut Deus mentiatur? nihil. Igitur Dæmonum, Deorumque natura a mendacio plane aliena eſt? Omnino. Quocirca & ſimplex, & verax eſt Deus & opera, & verbis: & neque mutatur ipſe, neque alios decipit, neque ſimulacrorum objectis, neque ſermonibus, neque ſignis immiſſis, &c. De republ. l.* 2. *in f.*

Quia infirmitatis nota eſt, ad talia confugere] ,, Deus ipſe eſt veritas, quæ pugnat cum falſiloquio.

In Joſepho] ,, Immo id non animo lædendi, ſed convincendi fratres injuriæ fiebat, & ad bonum tendebat finem. *Vid. Gen.* 42. *v.* 9. Quanquam etiam in pœnam frater læſus terrorem eis inferre jure potuerit.

Et in Solomone] ,, Simulationem tanquam medium explorandæ veritatis adhibuit, unde nemini fiebat injuria. *Vid.* 1 *Reg.* 3. 16.

Aliquando exigit communis utilitas] ,, Nam jura ſubditis quæſita auferri poſſunt ob utilitatem publicam.

Ad §. XVI.

Quoties *vita innocentis, aut par aliquid, aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt*] ,, Mendacium enim per ſe res indifferens eſt, & bonum fit ſi alterius jus inde ſervetur. Exemplum vide in *Chron. Argent. ad an.* 1313. & alia apud *Gron. h.*

Ad §. XVII.

,, Quæritur, an contra hoſtes falſo ſermone uti liceat ſi damnum eis inde datur? Merito id affirmatur. *Vide ſupra* §. 1. *Prop. IV.* Cum enim ad conſequendam reparationem juris licitum ſit occidere hoſtem, nedum licitum erit ei mentiri, eoque damnum illi inferre.

Latius, quam quæ diximus, patet] ,, Hactenus Auctor ſaltem exceptiones explicavit regulæ, *quod mentiri non liceat*, quia libertatem judicandi alteri adimit: hic exceptionem generalem, & latius patentem affert in hoſte, utpote cui libertatem judicandi ſemper auferri poſſe, putat, quia ipſam vitam ei auferre licet.

Sic regula de non mentiendo] ,, Immo regula eſt, *mentiri licere.*. Dictum enim eſt, mendacii vocem per ſe indifferentem eſſe, & ſolum excipi caſum, ubi alius, quem lædere fas non eſt, inde læditur.

Xenophon] ,, *Lib.* 2. *inſt. Cyr. pag.* 309. Adde *Ovid.* 2. *faſt.* 25. *Thucyd. lib.* 6. *pag.* 344. *Appian. de bell. Parth. n.* 152. *Nepos in Them. c.* 5. *in Ageſil. l.* 3. *Liv.* 29. 37. *Thuan.* 8. *p.* 166. *Busbeq. ep.* 3. *p.* 207. *Theſm. h.*

Jabeſitarum in obſidione mendacium] ,, Immo id non erat mendacium: nam ex pacto, & utriuſque conſenſu ſeptem concedebantur dies, intra quos ſi non defenderentur, deditionem promittebant Jabeſitæ. Vid. 1 *Sam. XI. v.* 3.

Ad tertiam] ,, Si in commodum ejus, cum quo loquimur, mentimur.

Quartam] ,, Si jure imperii mentimur.

Et quintam] ,, Si in commodum tertii mentimur.

Aug.

Digitized by Google

Auguſtinum] „ Is omne peccatum, etiam
„ vitæ ſive ſuæ, ſive alterius ſervandæ cau-
„ ſa, improbat. *Auguſtinus de mendacio*
„ *cap.* 14. 15. 16. 20. Verba vide in *cauſ.*
„ 22. *q.* 2. *cap* 8. & apud *Tesm. d.* §. 16.
„ *h.* Conf. *Auguſt. Enchirid.* 22. & *epiſt.* 8.
„ & 19.

Admittit interpretationes tacitas] „ Nam
„ ſi quis me interrogat, an homo in mea
„ domo latitet, eadem ſchola licitum eſſe,
„ ait, reſpondere, *me neſcire:* neque id
„ mendacium eſſe, quia hactenus me neſci-
„ re aſſerere poſſum, *ut dicam.* Quæ ab-
„ ſurda ſunt, & verum mendacium infe-
„ runt: de quo mox: *ad rubr. ab h. quin-*
„ *tam.*

In iis, quos diximus, caſibus] „ Nempe
„ juxta quinque obſervationes præcedentes.
„ Nos jam diximus, omne mendacium li-
„ citum eſſe, quod non tendit in alterius
„ injuriam.

Aut eorum aliquibus] „ Immo omnibus.

Nihil enim definiendum hic ſumo] „ Im-
„ mo tuto definiri poteſt, omne mendacium
„ licitum eſſe, niſi quo jus alterius læditur.

Quam iſta a falſiloquio tam indiſcrete exi-
mere] „ i. e. Quam temere aſſerere, in
„ omnibus caſibus obſervatis non licere ali-
„ ter loqui, aliter ſentire.

Intelligi poſſe neſcio ut dicam] „ i. e.
„ Neſcio ad eum effectum ut tibi dicam ve-
„ ritatem.

Non habeo, intelligi poſſe ut tibi dem]
„ v. g. Aliquis vult rem ſibi ablatam, quam
„ ego poſſideo, reſtitui. Si repono, *me non*
„ *habere*, non eſſe mendacium, ajunt Scho-
„ laſtici, quia *non habeo* ad eum effectum,
„ ut roganti rem reddam.

Quæ ſenſus communis repudiat] „ Pugnant
„ enim directo cum recepto loquendi uſu.

Quo minus qui quid affirmat, id ipſum
negare, qui negat, affirmare dicatur]
„ Sunt enim reſervationes mentales, quæ
„ in diſpoſitionibus, ubi de utriuſque con-
„ ſenſu agitur, & in caſibus, ubi verita-
„ tem quis dicere tenetur, maxime ſunt
„ prohibitæ.

AD §. XVIII.

Quæ *de falſiloquio diximus*] „ Scilicet,
„ illud licitum eſſe in caſibus exceptis, &
„ inprimis in hoſtes.

Et quidem talem, qui nulli niſi publico
hoſti noceat] „ Nam ei ſoli, qui publice
„ hoſtis declaratus eſt, nocere licet.

Non ad promittentem] „ Nam dum ho-
„ ſti fidem do, jus in eum qua hoſtem
„ transfero; unde obligatio oritur ex mea
„ voluntate.

Ut jam modo dicere cœpimus] „ Jus enim
„ quod fuit, tollitur ex alio jure ſuperve-
„ niente. *Vid. ſupr.* §. 11. *n.* 2. & 3.

Jus ſpeciale, ac novum confertur ei, cui
ſit promiſſio] „ Vera ratio eſt, quod jura
„ etiam inter hoſtes commutari poſſint:
„ nam illi quoque jus in ſuas res, & actio-
„ nes habent; de quibus proinde uti diſ-
„ ponunt, ita jus eſt. De quo latius *infra*
„ *cap.* 9. & *c.* 20. *ſeq.* agemus.

Sine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptio-
ne] „ Qua hoſtes de ſuo jure diſponunt,
„ adeoque exceptioni hoſtilitatis quaſi re-
„ nunciant.

Sed & in tacitis] „ i. e. Ubi ex medii
„ neceſſitate fides ſequitur: uti qui conce-
„ dit colloquii facultatem, promittit ſecu-
„ ritatem eundi, & redeundi.

Quæ de fide in bello ſervanda eſt] „ De
„ fide tacita agitur *l.* 3. *c.* 20. §. 1. & *c.* 24.
„ *per tot.*

AD §. XIX.

„ Auctor regulam illam, quod aſſe-
„ rente ſermone hoſti mentiri liceat, limi-
„ tat, niſi jurato quis aſſerat: quia profa-
„ natio eſt nominis divini, neque Deus
„ teſtis mendacii adhiberi debet.

Sive id aſſertorium, ſive promiſſorium]
„ *Lib.* 2. *c.* 13. §. 3.

Quæ ex perſona ejus, quicum agimus,
peti poſſent] „ Uti hic hoſti opponi poſſet,
„ quod ei nocere, adeoque & mentiri li-
„ ceat: quod de aſſertivo verum eſt, non
„ de promiſſorio. *Vid.* §. *præced.*

Quia non cum homine tantum, ſed &
cum Deo res eſt] „ Examinavimus hoc prin-
„ cipium paſſim. *L.* 2. *cap.* 11. §. 2. & 3.
„ *c.* 14. §. 3. & 6. *n.* 1. *c.* 11. §. 3. 4. &
„ 16. *c.* 12. §. 9. *n.* 2. Speciatim autem in
„ materia juramentorum. *L.* 2. *c.* 13. §. 14.
„ *uſque ad* §. 20. & *c.* 14. §. 3.

Cui per jusjurandum obligamur] „ Adeo
„ ut ſi verum non ſit id, quod jurato aſ-
„ ſeruimus, Deo pœnam violati numinis
„ dare teneamur.

Diverſi

Etiamſi homini nullum jus naſci poſſit] ,, In *promiſſoriis* hoſti ſemper jus naſcitur, adeoque ei ſemper fides ſervanda eſt etſi non ſit jurata : at in *aſſertoriis* nec jurata aſſertio jus dat hoſti, quia dolo in hoſtem uti licet. Verum, aſſerens Deo tenetur ob perjurium.

Ibidem & illud diximus] ,, *L.* 2. *c.* 13. §. 3. 4. & 5.

Non ſicut in alio ſermone] ,, Nam ſi quis vocem ambiguam alio ſenſu, ac alter intelligit, profert, non eſſe mendacium, dixit *ſupra* §. 10. *n.* 1.

Admitti interpretationes verborum] ,,Nam & in juramento verba accipienda ſunt ex ſenſu ejus, cui promittitur, vel juratur, ſi promittens, vel jurans ſcit, alterum eo ſenſu accipere.

Eo in ſenſu, quem homo exaudiens] ,, Cum enim jurans ſcit, alterum alio ſenſu accipere, idque inter utrumque agitur ut fides alteri fiat, juraret animo decipiendi, & in eum finem teſtem adhiberet Deum.

Ad §. XX.

,, Auctor allegat exempla gentium, quæ fraudes in hoſtem quoque improbant. At addit, gentes repudiaſſe fraudes, non quod juſtitiæ repugnent, ſed quod minus perfectum, minuſque generoſum crediderint, dolo in hoſtes uti.

Quas conceſſas naturaliter diximus] ,, Scilicet, per diſſimulationem, ſimulationem, & mendacium.

A populis, aut hominibus nonnullis repudiata] ,, Vid. *ſupra* §. 6. *n.* 4. exempla quoque ibi allegavimus.

Sed ob eximiam quandam animi celſitudinem] ,, Adeoque ex virtute, & perfectionis ſtudio.

Interdum & virium fiduciam] ,, Hæc ratio feritatem gentium primævam ſapit. Diximus, non poſſe vim adhiberi, ubi dolo vinci hoſtis poteſt.

Vera ſemper loquendo] ,, Hæc intelligenda ſunt quando alterius intereſt veritatem dici.

Et benefaciendo aliis] ,, Hoc eſt, quod gentium Philoſophi dixere, *imitari Deum.*

Servile mentiri] ,, *Vide ſupra* §. 17. *n.* 2.

Chriſtianis eo magis obſervandum eſt] Imperfectionem infert, aliter loqui, & aliter ſentire; quia eo animo fit ut alter decipiatur. Secus ergo ſi mendacium ad bonum tendit finem, nec alii fit injuria; tunc enim & laudabile eſſe, diximus.

Math. X. 16.] ,, *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.*

Math. XII. 36.] ,, *Quoniam omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.*

Furari negabat] ,, *Curt. l.* 4. *c.* 13 At is non dolum, & ſolertiam improbat, ſed metum ab hoſte; neque improbat victoriam, quæ arte procuratur, ſed quæ arte tam vili, & latrunculorum propria. Nos diximus, improbam eſſe vim, ubi dolo vincere poſſumus.

Polybius] ,, Sed videtur loqui de fraude illicita, quæ a virtute abeſt, & crimen infert, de qua alibi agetur. Nam Græcis quoque ſtrategemata in uſu fuiſſe, ex Frontini, & Polyæni libris conſtat.

Confeſſos animo] ,, i. e. Ubi adeo fractæ ſunt vires hoſtium, ut fateri neceſſe habeant, ſe ſubjugatos eſſe : quod dici nequit ſi ſalvis viribus dolo ſaltem vincuntur,

Etiam ſerius] ,, I. e. poſt bellum Punicum ſecundum.

Qui prælii quoque locum] ,, Ne aliquid arte, aut dolo feciſſe videantur.

Ad §. XXI.

,, Quæritur, an hoſtis poſſit ſubditum ſui hoſtis ſubornare, ut Principem, Ducem &c. occidat ? Negatur, quia res per ſe illicita eſt : uti probabimus plenius infra *c.* 5. §. 18. Unde Alexander apud Curtium *l.* 4. *c.* 1. & *c.* 11. exprobrat Dario, quod milites ſuos ad proditionem, & amicos ad perniciem ſuam numis ſollicitet; adeoque quod ne quidem belli jura cum eo ſervet : indeque ait, ſe Darium ad internecionem perſecuturum, non ut juſtum hoſtem, ſed ut percuſſorem veneficum.

Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere, aut ſollicitare non liceat] ,, Nam ſupra diximus, eum, qui conſilium dat, laudat, ſi alter facturus aliter non fuiſſet, eſſe cauſam damni, & delicti. Idem eſt ſi impellit, aut ſollicitat.

Regem ſuum occidere, ſubdito non licet] ,, Nam nec privatum occidere fas eſt, nedum regem.

Nec oppida ſine conſilio publico dedere] „ Quia de re aliena diſponeret.

Nec ſpoliare cives] „ Jus enim in res civium, utpote alienas, non habet.

Qui talis maneat] „ Secus ergo ſi deſerit civitatem, & noſter civis fit, noſtramque cauſam defendit.

Permovere non licet] „ Qui enim alii eſt peccandi Auctor, ipſe peccat.

Nec eſt quod regerat] „ Auctor ad objectionem, quod licitum ſit jus ſuum reparare quocunque modo, etiam cum internecione hoſtis, reſpondet, id fieri quidem poſſe, ſed non eo modo, i. e. non per ſubditos hoſtis; tunc enim auctor eſſet „ parricidii, & ipſe parricida.

Si quis opera ſponte, nec ſuo impulſu peccantis, ad rem ſibi licitam utatur] „ Uti ſi quis opera transfugæ utatur contra civitatem, & patriam illius transfugæ.

Dei ipſius exemplo] „ Nam Deus & diaboli, & impiorum parata opera utitur, „ *d*. §. 5.

Transfugam] „ De transfugis agetur *infra l*. 3. *c*. 20. §. 12.

Contra jus belli non eſt, ut eum admittamus, qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit] „ Senſum hujus legis plane alium eſſe, demonſtrabimus infra *c*. 20. §. 12.

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona Subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repreſſaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri niſi heredem.*
II. *Jure tamen gentium introductum; ut pro debito imperantis teneantur res, & actus ſubditorum.*
III. *Exemplum in prehenſione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc poſt jus denegatum: & quando id factum cenſeri debeat: ubi oſtenditur, rem judicatam proprie jus non dare, aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Diſtinctio ejus, quod in hac materia eſt juris civilis, & gentium.*

I. 1. + VEniamus ad ea, [1] quæ ex jure deſcendunt gentium. + Ea partim ad quodvis bellum ſpectant, + partim ad certam belli ſpeciem. + A generalibus auſpicemur. + Mero naturæ jure ex facto alieno nemo [2] tenetur, + niſi qui bonorum ſucceſſor eſt: [a] ut enim cum oneribus bona tranſirent, ſimul cum dominiis rerum introductum eſt. Imperator [a] + Zeno æquitati naturali contrarium dicit, ut pro alienis debitis alii moleſtentur. Hinc tituli in jure Romano, [b] ne uxor pro marito, + ne maritus pro uxore, + ne filius pro patre, + ne pater, vel mater pro filio conveniantur.

2. + Nec quod univerſitas debet, ſinguli debent, ut diſerte [c] loquitur + Ulpia-

a *L. un. C. ut nul. ex vit.*
b *Tot. tit. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.*
c *L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom.*

Grotii.

a *Ut enim cum oneribus bona tranſirent, ſimul cum dominiis rerum introductum eſt*] Vide ſupra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis 5. de *raptoribus* c. qua 9. de uſuris.

Gronovii.

1 *Quæ ex jure deſcendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, ſed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, niſi qui*] 2, 21. 19.

Gro-

+ Ulpianus : + nimirum, ſi univerſitas bona habeat : + alioqui enim tenentur [3] non ut ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſorum. Seneca : [d] *ſi quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc* [4] *æs alienum profitebor* : [b] *ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat : [e] *unus e populo non tanquam pro me ſolvam, ſed tanquam pro patria conferam.* Et : *ſinguli debebunt non tanquam proprium, ſed tanquam publici partem.* Hinc + ſpeciatim jure Romano conſtitutum, [f] ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur ; & alibi nulla poſſeſſio [g] alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur : & + in novella Juſtiniani [h] vetantur ἐνεχυριασμοὶ, id eſt, [c] pignorationes pro aliis, + addita cauſa, quod rationem non habeat, alium quidem eſſe debitorem, alium vero exigi ; ubi & hujuſmodi exactiones + odioſæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Caſſiodorum [i] fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

+ II. 1. + Hæc quanquam vera ſunt, tamen + jure gentium voluntario induci potuit, + & inductum apparet, (aa) ut pro eo, quod debet præſtare + civilis aliqua ſocietas, aut ejus caput, [5] + ſive per ſe primo, + ſive quod alieno debito jus non reddendo ſe quoque obſtrinxerit, + pro eo teneantur, & obligata ſint bona omnia [6] + corporalia, & incorporalia eorum, qui tali ſocietati, aut capiti ſubſunt. + Expreſſit autem hoc quædam neceſſitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, + cum [7] bona imperantium ſæpe non tam facile poſſint in manus venire, quam privatorum, qui plures ſunt. + Eſt igitur hoc inter jura illa, quæ Juſtinianus [k] ait uſu exigente, & humanis neceſſitatibus a gentibus humanis conſtituta.

2. + Non autem hoc naturæ repugnat, [l] ut non more, & tacito conſenſu induci potuerit, + cum & fidejuſſores ſine ulla cauſa ex ſolo conſenſu obligentur. Et ſpes erat facilius membra ejuſdem ſocietatis [8] + a ſe mutuo jus conſequi poſſe, & indemnitati ſuæ conſulere, quam externos, quorum multis in

d *Lib.* VI. *de Benef.* c. 20.
e *Cap.* 19. *ib.*
f *D. l. un. C. ut null. ex vic. l.* XI. c. 56.
g *L.* 4. *C. de exec. & exact. l.* XII.
h *Nov.* 52. & 134. c. 7.
i *Lib.* IV. *var. epiſt.* 10.
k *Inſt. de Jur. Nat.* §. 2.
l *Th.* 2, 2. q. 40. *art.* 1. *Molin. diſp.* 100. & 121. *Valent. diſp.* 3. q. 16. *num.* 3. *Navar. c.* 27. *n.* 136.

GROTII.

b *Ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide *leges Siculas* fine libri I. (Tit. 100.)

c *Pignorationes*] C. unico *de injuriis* in ſexto : *pignorationes, quas vulgaris elocutio repreſſalias nominat.* Rectius ſcribas, ut libri quidam, *reprenſalias.* Id enim voci Saxonicæ *Withernamii* ad amuſſim reſpondet, ſed uſus alterum recepit.

GRONOVII.

3 *Non qua ſinguli*] Non ut quilibet unus ſuo nomine, ſed ut cœtus illius, ſive univerſitatis commodorum, & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Poteſt intelligi, quum ſcilicet bona, more Romano, profiterentur in cenſu : tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quiſque in bonis haberet. Sed addit *Seneca* omiſſum Gr. *candidatus, aut reus.* Quorum illi ſolebant hoc facere, ut ſciretur eſſe bonos, & locupletes cives, cenſu ſenatorio præditos : hi propter lites æſtimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis eſſet.

5 *Sive per ſe primo*] Sive injuria ceſſet in proprii nominis debito, ſive in morandis, ac deſtituendis privatis, ne ad jus ſuum perveniant.

6 *Corporalia, & incorporalia*] Vide tit. *Inſtitutionum* hac formula.

7 *Bona imperantium*] Hæc enim rarius in alienum territorium, & ſub alienam juriſdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur, & mercaturam per varias terras exercent.

8 *A ſe mutuo jus*] Nam cujus bona detinentur, is perſequi compellitur civem ſuum, a quo injuria non vindicata cœpit in externum, ut aut ab eo recipiat quod amiſit, aut eum cogat externo ſatisfacere.

(aa) Hoc non oritur ex Jure illo Gentium voluntario, quod gratis ſtatuitur, ſed ex ipſa conſtitutione Societatis Civilis, ut oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

Digitized by Google

+ quæ obligatur ſubditos ſuos, qui aliis nocuerunt, plectere, + obligari jus quoddam incorporale ſubditorum, ipſam ſcilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, + ita ut in ſervitute interim ſint, + donec civitas id faciat, quod facere tenetur, id eſt, puniat ſontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex + Diodoro Siculo [s] diſcimus, diſputabant, corpus, ſive libertatem pro debito obligari non debere, + nihil tamen in eo eſt naturæ repugnans, + & mos non Græcorum tantum; ſed & aliarum gentium [15] in contrarium valuit. *s Bibliot. L. 1. c. 79.*

2. Ariſtocrates Demoſtheni coævus decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet, eum abripere undecunque liceret, & ſi quis obſiſteret, is hoſtium eſſet numero. + Hic multa reprehendit Demoſthenes: primum quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam, & injuſtam, + cum & juſta aliqua eſſe poſſit: + deinde quod non exigit, ut prius poſtuletur judicium: præterea + quod non eos, apud quos facta ſit cædes, ſed eos, qui homicidam recipiunt, teneri velit. Verba [t] Demoſthenis ſunt: *ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθῴους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην* (male editur (bb) *οἰκέτην*) *ἔκδοτον διδῶσιν·* *Lex, ſi apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque ſontes dedant, adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic* + *hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit.* + *At eos, qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam,* + *ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum, quod fugientes vult poſſe ſuſcipi, hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt, + quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit, cum lex prehenſione contenta ſit. *t Ubi ſupra.*

3. Ex his + primum illud, & ſecundum, & quartum ratione non caret. [16] At tertium illud, + niſi ad ſolum eventum cædis caſu, aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, + non eſt ut non [17] oratorie magis, & argumenti cauſa, quam ex vero, & jure ſit dictum. Nam + jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur, & defendantur, ut ſupra [u] diximus, + ad eos tantum, [18] quibus fortuna, non crimen obſtat, pertinet. *u Lib. 2. c. xxi. §. 4. ſeq.*

4. + Cæteroqui par jus eſt eorum, apud quos crimen eſt factum, & eorum,

GRONOVII.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *At tertium*] Licere ſuſcipere profugos.

17 *Oratorie*] Immo vere, ac non oratorie *Demoſthenes*: nam jus gentium ſine diſcrimine commendat, ſupplices recipi, ac defendi, dum incerta cauſa eſt, & tantiſper etiam noxios, donec judicium de illis factum eſt, 2, 21. 6.

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito, & imprudenter, non ſcelere, ac conſilio ceciderunt.

(bb) Ita diſertè habet ultima Editio HIERONYMI WOLFII, *Baſil.* 1572. quâ utor. Sed nonnulla alia Auctor heic emendat tacitè, idque non ſine cauſſâ, meo quidem judicio. Potuiſſet etiam, pro *φήσω γὰρ οὕτω*, ſcribere *Θῶμεν γὰρ οὕτω*, ut eſt in MSS. bonæ notæ, & in quadam Editione: quum præſertim ipſe vertat: *Ita enim rem* PONAM. *J. B.*

quaſi obligatam ſibi, & quæreretur, an ſoluto debito reſtitui eam oporteret debitori, Scævola reſtituendam probavit. + Hoc intereſt, quod ſubditi executionem etiam injuſtæ ſententiæ vi impedire, aut contra eam jus ſuum vi exſequi licite non poſſunt, + ob imperii in ipſos efficaciam: + exteri autem jus habent cogendi, + ſed quo uti non liceat quamdiu per judicium ſuum poſſint obtinere.

2. + Tali igitur de [d] cauſa aut [g] + corpora, + aut res mobiles ſubditorum ejus, qui jus non reddit, capi poſſe, + non quidem naturâ introductum eſt, + ſed moribus paſſim receptum. Vetuſtiſſimum exemplum eſt apud Homerum Iliados Λ, [e] ubi Neſtor narratur ob ereptos patri equos Elidenſium pecora, & armenta cepiſſe [h] [25] ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος, ut Poëta loquitur, ubi ῥυσία interpretatur Euſtathius [26] τὰ ἀντί τινων ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα· Sequitur deinde in narratione, + convocari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos, quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, [f] nimirum,

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.

Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis [g] Ariſtodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta, dixit [h] Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem Oeconomicôn [i] ſecundo de decreto Carthaginienſium ad prehendendas exterorum naves, εἴ τις σύλαν ἔχει, ut ibi loquitur, + *ſi quis jus prehendendi haberet.*

VI. + Vita autem ſubditorum innocentium ut ex tali cauſa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum, + quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe, + & id ad rempublicam potuiſſe transferri: + quod minime eſſe probabile, nec ſaniori theologiæ conſentaneum, [27] + alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, + ſed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id ſi prævideatur, ex charitatis lege omittendam potius juris perſecutionem,

[d] *Jac. de Canibus Anch. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in authent. Omnino C. de act. & obl. Jac. de Bellovisu in Auth. Ut non fiant pignora. Silv. in verbo repreſſ. Bart. in tract. de repreſſ. Guid. Guido Papa q. 32. Guil. de pign. obſ. 1. n. 5. Vict. de Jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. 11. §. 9. n. 4.*
[e] Verſ. 674.
[f] Verſ. 704.
[g] *Livius*, II. 34.
[h] *Ant. Rom.* VII. 12.
[i] Pag. 503. C. *Ed. Pariſ.*

GROTII.

g *Corpora*] Vide exemplum apud *Ammianum* libro XVII. ubi Julianus Francorum quoſdam retinet uſque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet *Leo Afer* lib. III. (p. 435. *Edit. Elzevir.* 1632.) de Monte *Beni gualid.* (Auctor ex *Ammiano* nobis proponit *Francos*, pro *Alemannis*. Deinde hi tamquam obſides retenti: adeoque aliò pertinet exemplum. Vide *Cap.* 11. dicti Libri XVII. pag. 189. *Edit. Valeſ. Gron.* ubi res narratur. *J. B.*)

h Ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος] Hoc ſenſu ῥύσια invenias excerptis legationum ex *Polybio* XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud *Diodorum Siculum* excerptis manuſcripti Peireſiani. (Ubi τὴν πόλιν, ſcilicet *Lacedæmona*, ῥυσιάζειν, dicitur *Polychares* Meſſenius: *pag.* 229.) Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello uſurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. ſunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII.

25 Ῥύσι] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντί τινων] Quæ pro quibuſdam aguntur, id eſt, trahuntur, & pro rebus raptis rapiuntur.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

GRO-

k + teneri ad reſarcienda damna [33] aliis, quibus eam ob cauſam aliquid decedit.

GROTII.

k *Teneri ad reſarcienda damna*] *Plutarchus* in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων· *Pleriique pecuniis contribuere nolebant, ſed jubebant eos, qui res alienas aut habebant, aut rapuerant, ſarcire damnum.* (Pag. 483. C.)

GRONOVII.

33 *Aliis*] Civibus, quorum bona repreſſaliarum nomine apprehenduntur.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

LIB. III. CAP. II.

§. I.

1 VENIAMUS *ad ea, quæ ex jure deſcendunt gentium*] „ Dixit enim, quid, quan-
„ tumve in bello liceat, & quibus modis,
„ aut nude ſpectari, aut ex promiſſo an-
„ tecedenti: nude autem ſpectari ex *na-*
„ *turæ* primum, deinde ex *gentium* jure.
„ *Vid. ſup. c. 1. §. 1.* Hactenus egit de
„ nudo *naturæ jure;* hic, & in ſequen-
„ tibus agit de eo, quid, quantumve
„ nudo *jure gentium* in bello liceat, &
„ quibus modis. Syſtema Auctoris exami-
„ navimus capite præcedenti *ad* §. 1. *rubr.*
„ *quintam.*

Ea partim ad quodvis bellum ſpectant]
„ Sive publicum, ſive privatum; ſive ſolen-
„ lenne, ſive minus ſolenne; ſive plenum,
„ ſive minus plenum, ſeu imperfectum. *Vid.*
„ §. 2 *n.* 3. Singulas horum bellorum ſpecies
„ explicavimus in *Diſſ. proœm. IX.* §. 19. *ſeq.*

Partim ad certam belli ſpeciem] „ Ni-
„ mirum, ad ſulum bellum jure gentium
„ ſolenne. De quo *Cap. ſeq.*

A generalibus] „ i. e. Ab eis, quæ ex
„ jure gentium deſcendunt, & ad quod-
„ vis bellum ſpectant.

Mero jure naturæ ex facto alieno nemo tenetur] „ *Vid. lib. 2. c. 17. §. 10.* &
„ *c. 21. §. 19.* Examinat hoc capite Au-
„ ctor, *an jus repreſſaliarum juri naturæ*
„ *conveniat?* Idque negat, quia ex facto
„ alieno naturaliter nemo tenetur niſi hæ-
„ res. *h. c.* §. 1. & 2. Unde concludit,
„ ſubditos pro debito, vel delicto impe-
„ rantis conveniri non poſſe, i. e. repreſ-
„ ſalias licitas non eſſe, *ibid.* At *jure*
„ *gentium* voluntario introductum eſſe, ut
„ pro debito imperantis teneantur res, &
„ actus ſubditorum, tradit *hoc cap.* §. 2. 3.
„ ſi ſcilicet juris reparatio petita, & de-
„ negata eſt, *ibid.* §. 5. vitam tamen non
„ obligari, *ibid.* §. 6. Denique differen-
„ tiam inter jus gentium, & jus civile,
„ exponit, §. 7.

„ Nos ex principiis B. Parentis ſtatim
„ demonſtrabimus *jus repreſſaliarum* non
„ ex jure gentium voluntario (quale non
„ agnoſcimus), ſed ex ipſo *jure naturæ*
„ oriri. *Vid* § *ſeq.*

Niſi qui bonorum ſucceſſor eſt] „ *Vid.*
„ *l.* 2.

„ *l.* 2. *c.* 14. §. 10. *c.* 21. §. 19. *L.* 2. *c.* 9. §. 12. *L.* 2. *c.* 13. §. 17.

Ut enim cum oneribus bona tranſirent, ſimul cum dominiis rerum introductum eſt] „ Alibi probavimus, hæreditates non demum poſt introductum dominium, adeoque jure gentium voluntario, ſed ipſo naturæ jure in liberos tranſire, *d. l.* 2. *c.* 14. §. 10. & *Diſſ. proœm. XII.* §. 280. *ſeq.* Error. Auctoris inde oritur, quod res omnes natura eſſe communes omnibus, & diviſione demum, ac ſubſecuta occupatione, adeoque voluntate demum gentium in patrimonium ſingulorum tranſiiſſe, putet: quem errorem late refutavimus ſupra *L.* 2. *c.* 2. §. 2. *ſeq.* & *Diſſ. proœm. VI.* §. 68.

Zeno æquitati naturali contrarium dicit] „ *In L. un. c. ut nullus ex vicaneis pro aliorum vicaneorum debitis teneatur.* Ratio hæc eſt, quia unusquisque tantum jus in ſuas res, & actiones, non in alienas habet, adeoque ex mea diſpoſitione alium obligare non poſſum.

Ne maritus pro uxore] „ *Cod. l.* 4. *tit.* 12.

Ne filius pro patre] „ *Cod. l.* 4. *tit.* 13.

Ne pater, vel mater pro filio] „ Ne pater teneatur pro filio, agitur in *C. l.* 4. *tit.* 13. ne mater pro filio, in *d. l.* 4. *tit.* 12.

Nec quod univerſitas debet, ſinguli debent] „ Vide *L.* 2. *c.* 5. §. 17. *Lib.* 2. *c.* 9. §. 3. *l.* 2. *c.* 20. §. 1. *n.* 8. & *c.* 21. §. 2. & 7.

Ulpianus] „ *L.* 7. §. 1. *ff. quod univ. nom.* Nec quod univerſitati debetur, ſingulis debetur, *ibid.* alia enim ſunt jura ſingulorum, alia univerſitatis. *L.* 6. §. 1. *ff. de rer. div.*

Nimirum, ſi univerſitas bona habeat] „ Ex quibus ſcilicet ſolutio fieri poſſit, quia hæc bona ſpeciatim ad id deſtinata ſunt, ut publica inde ſolvantur debita.

Alioqui enim tenentur non ut ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſorum] „ Cum enim debitum publico nomine contractum ſolvi debeat, ſinguli concurrere tenentur, quia eſt pars defenſionis civitatis, ad quam ſinguli tenentur.

Speciatim jure Romano conſtitutum] „ *L. un. c. ut nullus ex vicaneis*: id enim naturali æquitati repugnare, Zeno ait.

In novella] „ *Vide rubricam Nov.* 51. „ *ut non fiant pignorationes pro aliis perſonis.*

Addita cauſa] „ *d. Nov.* 53. *c.* 1.

Odioſæ vocantur] „ *Vid. Nov.* 134. *c.* 7.

Ad §. II.

Auctor regulam hactenus poſuit, jure naturæ neminem ex facto alterius, adeoque nec ſingulos ex facto univerſitatis teneri; indeque pignorationes pro alieno debito illicitas eſſe, ait.

Putat autem, id jure gentium voluntario mutatum eſſe, gentesque ob publicam, & communem utilitatem conveniſſe, ut ſinguli quoque pro civitatis debito obligentur: indeque executiones, & pignorationes in bonis civium quoque fieri poſſe. At hoc non demum ex jure gentium ſecundario, ſed ex ipſo jure naturæ ſequi, jam demonſtrabimus.

Propositio I.

Repreſſaliæ ſunt, quando pro injuria a Principe illata ejus ſubditi, vel horum bona, ab alio populo capiuntur donec ſatisfiat.

Demonstratio.

Repreſſaliæ dicuntur a *prenſando*, ſeu ab Italico *preſa*, quod capturam denotat: apud Belgas dicuntur *breeven van marque. Vid. Pac. Hiſp. & Belg. de ann.* 1648. *art.* 27. & 60. (quia id non cuique licet, ſed cui id per literas publicas conceſſum eſt). Antiquis Germanis *Withername. Grot. in not. ad §. praeced.* & *infra* §. 4. *Conſ. Bodin. l.* 1. *c.* 10. (ubi tamen repreſſalias, & clarigationem confundit.)

Repreſſaliæ igitur ſunt veræ pignorationes, quando ſcilicet pro injuria ab altero illata ſubditorum bona, vel perſonæ prenſantur, i. e. pignori capiuntur, donec alter ſatisfaciat.

Propositio II.

Infertur quoque injuria a principe, cum illatam a ſubdito non vindicat imploratus.

Demonstratio.

Equidem ex injuria, quam nobis alterius populi ſubditus infert, nec Princeps illius ſubditi, nec ejus concives obligantur. Nam quisque ex ſuo ſaltem facto, non alieno obligatur. Hinc merito cenſet Livius, valuiſſe pactas cum Romulo inducias, etſi quidam Vejentinorum contra Roma-

Romanos militaſſent. *L.* 1. Et recte Veneti Galliarum regi conquerenti quod commeatus, & pulvis tormentarius Venetiis emtus, & hoſtibus advectus ſit, reſponderunt, factum hoc eſſe privatorum mercatorum. *Guicciard. l.* 5.

At læſus populum, cujus ſubditus debet, vel injuriam fecit, tenetur implorare, & ut ſubditum ad ſatisfaciendum adigat, inſtare poteſt: quod ſi imploratus nolit facere, tum jam ipſe injuriam facit, quia probat, & tuetur injuriam, reſiſtit reparationi juris noſtri, cum reparare id & poſſit, & teneatur. *De quo late actum eſt ſupra l.* 2. *c.* 21. §. 3. 4. 6. & 7.

PROPOSITIO III.

Repreſſalia eodem jure licita ſunt, quo bellum.

DEMONSTRATIO.

Uti enim bellum non obtinet niſi ubi aliter jus meum reparari non poteſt, ita nec repreſſaliæ locum habent niſi ex eadem neceſſitate. Uti igitur bello propter injuriam a principe extraneo nobis illatam ſubditorum res, & perſonas capere poſſum, quia ſubditi factum principis probare, illudque tueri tenentur, ita eadem ratione, propter eandem injuriam, extra bellum capere ſubditorum res, & perſonam poſſum, usque dum Princeps ſatisfaciat. Quin præferendum hoc potius remedium eſt bello, utpote mitius, ſi ſcilicet jus noſtrum hoc modo æque reparari poteſt.

Unde apparet, male ab Auctore jus hoc tribui juri gentium voluntario, cum ſit ab ipſo naturæ jure.

PROPOSITIO IV.

Differunt tamen bellum, & repreſſalia: 1. quod bello acquiratur dominium rei captæ; hoc jure autem ſaltem pignus, ſeu ſecuritas: 2. illo vaſtari res poſſunt, hoc auferri tantum: 3. illo homines occidi, hoc capi tantum: 4. hoc jure continetur reſtitutio rei prehenſæ ſi ſatisfactum eſt; contra in bello. 5. Jus repreſſaliarum non eſt in advenas, & peregrinos, quia ſtatim, ac diſcedunt, deſinunt eſſe ſubditi; neque Princeps lædens horum intuitu moveretur ad ſatisfactionem: at aliud eſt in jure belli. 6. Fœminæ, & infantes capi poſſunt jure repreſſaliarum, non jure belli: de quo infra §. 6.

PROPOSITIO V.

Requiritur ad repreſſaliarum juſtitiam, ut res repetatur a Principe, qui læſit, ejusque officium imploretur.

DEMONSTRATIO.

Nam neſcitur, anne injuriam reparare velit; adeoque de eo conſtare debet. Si nolit reparare, tunc duplici remedio læſus uti poteſt: 1. repreſſaliis, capiendo res, & perſonas lædentium, ad ſolam ſecuritatem: 2 bello, quo caſu ea licita ſunt, ſine quibus victoria obtineri nequit; adeoque vaſtare res hoſtis, easque capere, hoſtem interficere, &c. licet.

Hæc quanquam vera ſunt] „ Scilicet, „ quod alius ex alterius facto non teneatur, indeque bona unius ob alterius injuriam pignori capi non poſſint.

Jure gentium voluntario induci potuit] „ Immo non potuit, quia tale jus non exiſtit.

Et inductum apparet] „ Talis gentium „ voluntas nec probari poterit, nec ullibi „ exſtat. Neque opus eſt eo confugere, „ cum res ex ipſo naturæ jure perſpicua ſit.

Civilis aliqua ſocietas] „ Sive populus, „ ſive rex.

Sive per ſe primo] „ Si ipſe Princeps, „ vel tota civitas immediate debitum contraxit, vel injuriam fecit.

Sive quod alieno debito jus non reddendo ſe quoque obſtrinxerit] „ Sæpius enim dictum eſt, Principem ab extraneis „ imploratum ut injuriam a ſubditis illatam reparet, eam ſuam facere ſi id „ neget.

Pro eo teneantur, & obligata ſint bona omnia] „ Quia ſubditi tenentur tueri factum „ Principis; unde & jus belli in eos obtinet, nedum jus pignorandi.

Corporalia, & incorporalia] „ Nam univerſo patrimonio ſuo factum Principis „ tueri tenentur; adeoque totum hoc patrimonium læſis eſt obligatum. Unde & „ in bello id occupare, licitum eſt. *Vid.* „ *c.* 8. §. 4.

Expreſſit autem hoc quadam neceſſitas] „ Jus enim gentium ex communi neceſſitate ortum ducere, Auctor docuit: at „ diximus, jus hoc ab ipſa natura eſſe.

Cum bona imperantium ſæpe non tam facile poſſint in manus venire] „ Immo ſola difficultas rem meam a Principe læ-

,, dente recuperandi nullom mihi jus dat
,, in bona ſubditorum : neque unquam
,, probari poterit , Gentes hoc prætextu
,, uſos eſſe.

Eſt igitur hoc inter jura illa , quæ Juſtinianus ait , uſu exigente] ,, Alibi jam
,, diximos , hanc definitionem jotis gen-
,, tium non fuiſſe cognitam antiquis Roma-
,, norum JCtis , ſed a Triboniano ex ju-
,, ris illius ignorantia eſſe inventam : Ro-
,, manis præter naturæ jus aliud jus gen-
,, tium cognitum non fuit , adeoque ad
,, id ſolum referri debet jus repreſſaliarum.
,, *Vid. Diſſ. proœm. XII.*

2 *Non autem hoc naturæ repugnat , ut non more , & tacito conſenſu induci potuerit*]
,, Mens Auctoris hæc eſt : Repreſſalias etſi
,, jure gentium introductas non ita repugna-
,, re naturæ , ut non tacito conſenſu gen-
,, tium talis obligatio , (qoa ſubditi pro de-
,, bito , & injuria civitatis tenantur) intro-
,, duci poſſit , etſi nulla cauſa intuitu ſubdito-
,, rum ſubſit ; idqne exemplo fidejuſſorum
,, firmat , qui itidem ſine cauſa ex ſolo con-
,, ſenſu obligantur. At paſſim jam diximus ,
,, obligationem hanc ſubditorum ex vero ju-
,, re naturæ deſcendere , quia ſubditi in-
,, juriam civitatis defendunt , vel deſen-
,, dere tenentur , adeoque ex hac propria
,, injuria obligantur.

,, Hinc apparet , cauſam fidejuſſorum
,, plane diverſam eſſe , qui non tenentur
,, ideo , quia injuriam rei principalis de-
,, fendunt , ſed quia conſenſu ſuo debitum
,, alienum in ſe recipiunt.

Cum & fidejuſſores ſine ulla cauſa ex ſolo conſenſu obligentur] ,, Scilicet , jure
,, naturæ. Nam jure Romano ex nudo con-
,, ſenſu fidejuſſor non obligatur , (niſi
,, ſtipulatio acceſſerit) quia cauſa non ſub-
,, eſt , propter quam fidejuſſor alterius ob-
,, ligationem ſuſcipiat. Jus Romanum au-
,, tem non vult , ut cives temere ſuum
,, jactent. *Vid. Diſſ. proœm. XII.* §. 461.
,, *n.* 2. §. 490. 491. At diximus , diſparem
,, eſſe caoſam repreſſaliarum , & fidejuſſo-
,, rum : priori enim caſu non obligantur
,, ſubditi ex conſenſu , nedum tacito , uti
,, Auctor ſtatuit , ſed ex delicto , quia de-
,, fendunt injuriam civitatis.

A ſe mutuo jus conſequi poſſe] ,, Dixi
,, jam , difficultatem repetendi rem meam
,, a Principe nullum mihi jus , nec natu-
,, ra , nec jure gentiom , dare in bona
,, ſubditorum.

Commodum ex hac obligatione commune erat omnibus] ,, Hæc ratio ſupponit jus
,, gentium , i. e. tacitum gentium conſen-
,, ſum. Cum autem talis communis con-
,, ſenſus non exiſtat , tota illa ratio cor-
,, ruit.

Receptum autem hunc morem non tantum apparet] ,, Receptum eſt hoc jus non 1
,, ut mos gentium , ſed ut verum jus na-
,, turæ ; idque non tantum ex rationibus
,, naturæ allegatis , ſed & ex hoc ipſo
,, gentium conſenſu probatur.

In his enim quid obſervetur , oſtendunt denunciationum formulæ] ,, Quibus non
,, tantum Principi lædenti , ſed & ſubditis
,, ejus bellum denunciatur. *Vid. infr. c.* 4.
,, §. 6.

Qui intra præſidia ejus ſunt] ,, Adeoque
,, & ſubditi , & advenæ , &c.

Ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum eſt] ,, Diximus enim , jus repreſ-
,, ſaliarum obtinere antequam ad bellum
,, procedimus ; quin id præferendom eſſe
,, ſi per talem pignorationem , absque vi ,
,, & armis , jus noſtrum recipere poſſumus.

Id eſt , bello imperfecto] ,, Immo plane
,, non eſt bellum , quia noodum eſt cer-
,, tatio per vim.

Idem videmus uſurpari] ,, Ut nimi-
,, rum etiam ſubditorum bona pro debi-
,, to regis teneantur.

Pharnabazo] ,, Immo hoc exemplum
,, huc non pertinet , ſed ibi bellum erat
,, inter Græcos & Perſas : unde ſubditi
,, Perſarum , inter quos etiam erat Phar-
,, nabazus , jure belli (non repreſſaliarum)
,, violari potuerunt.

Ad §. III.

,, Auctor modum pignorationis ;
,, ſeu violentæ executionis apud Athenien-
,, ſes uſitatum refert , quo tres cives ca-
,, pere alterius licebat civitatis , quæ eum ,
,, qui civem Athenienſem interfecit , vel
,, punire , vel dedere recuſabat.

Ejus , quam dico , executionis , &c.] 1
,, Quæ ſcilicet ex hypotheſi Auctoris jure
,, gentium voluntario , i. e. tacito gen-
,, tium conſenſu inducta eſt. *Vid.* §. *præc.*

Obierit] ,, Sive homicida ſit civis Athe-
,, nienſis fugitivus , ſive extraneus.

Proximis , ac neceſſariis] ,, Quibus jus
,, eſt

Digitized by Google

,, eſt vindicandi cædem. *Vid. l.* 2. *c.* 20.
Donec aut pœna ſumatur de cæde , aut homicidæ dedantur] ,, Arbitrium ejus eſſe
,, civitatis , ubi homicida invenitur , vi-
,, dimus ſupra *l.* 2. *c.* 21. §. 4. *&* 5.
Tres tantum homines] ,, Cives ejus ur-
,, bis , in qua homicida degit , & quem
,, dedere , aut a quo pœnam ſumere civi-
,, tas illa recuſat.
Quæ obligatur] ,, Quæ imploranti jus
,, dicere tenetur.
Obligari jus quoddam incorporale ſubditorum , ipſam ſcilicet morandi libertatem]
,, Diximus , teneri civem ex debito , &
,, injuria civitatis , quia judicium civitatis
,, ſequi , illudque tueri tenetur. Atque hinc
,, in bello civis ille , utpote juri noſtro
,, reſiſtens , occidi , nedum extra bellum
,, pignoris loco capi poteſt.
Ita ut in ſervitute interim ſint] ,, Im-
,, mo non fiunt ſervi ; non enim ſunt ju-
,, ſto bello capti , quia hoſtes non fuerunt.
Donec civitas id faciat , quod facere tenetur , id eſt puniat ſontem] ,, I. e. do-
,, nec injuria nobis facta reparetur , vel
,, puniendo ſontem , vel eum dedendo.
Diodoro Siculo , &c.] ,, Diodorus inter
,, leges Ægyptiorum refert , *quod ſolutio ex*
,, *bonis debitoris ſolum fieri debeat , corpus*
,, *autem addici creditori non poſſit.* Ratio-
,, nem legiſlatoris hanc affert. *Putabat enim ,*
,, *oportere bona tantum ſubdita eſſe debitis ,*
,, *corpora , quorum opera & bello , &*
,, *pace uterentur , civitatibus addicta eſſe.*
,, *Non enim aquum videbatur , milites ,*
,, *qui pro patria ſalute pericula ſubirent ,*
,, *pro uſuris in carcerem duci , aut ob*
,, *mutui avaritiam in periculum agi pa-*
,, *tria ſalutem.* Et tum addit : *Hanc quo-*
,, *que legem videtur Solon ad Athenienſes*
,, *tranſtuliſſe , quam Siſacbtiam appellant ,*
,, *decernens ne ob uſuras civium corpora*
,, *nectlerentur. Diod. Sic. L.* 2. *p. m.* 36.
Nihil tamen in eo eſt natura repugnans]
,, Naturalis enim ratio vult , ut debitor ,
,, qui ex bonis ſolvere non poteſt , tan-
,, tundem præſtet , i. e. operis ſuis obliga-
,, tionem tollat. Patet ergo , legem illam ,
,, qua corpus obligari prohibetur , eſſe me-
,, re civilem ; quod vel ex ratione allega-
,, ta apparet : indeque ad creditores ex-
,, traneos , de quibus Auctor hic loquitur ,
,, plane non pertinere. *Conf. l.* 2. *c.* 5.
,, §. 27. *n.* 14. §. 2. *n.* 1. *l.* 1. *c.* 3. §. 8.
,, *n.* 1. *l.* 3. *c.* 7. §. 5. *n.* 1. *c.* 14. §. 8.
,, *n.* 1.
Et mos non Græcorum tantum] ,, Teſta-
,, tur id idem Diodorus *d. l. Haud injuria*
,, *queruntur quidam de nonnullis Græcis*
,, *legumlatoribus , qui arma , aut aratrum ,*
,, *aut aliud quidvis operi neceſſarium , pro-*
,, *hibeant ob fœnus addici creditoribus ; cor-*
,, *pora vero , quæ his utuntur , tradi per-*
,, *mittant.*
Hic multa reprehendit Demoſthenes] 2
,, Euthycles contradicebat huic decreto ,
,, utpote legibus contrario.
Cum & juſta aliqua eſſe poſſit] ,, Lex
,, ſupponit cædem injuſtam , quia proſpi-
,, cere ſaltem voluit Charidemo contra in-
,, ſidias inimicorum.
Deinde quod non exigit ut prius poſtuletur judicium] ,, Implorari enim ante o-
,, mnia debet officium ejus civitatis , ubi
,, homicida degit , rogarique ut vel ſon-
,, tem puniat , vel dedat. Verum , id jam
,, ſub verbis illius legis , *ſi quis obſiſteret ,*
,, continebatur.
Quod non eos , apud quos facta ſit cædes , ſed eos , qui recipiunt homicidam , teneri vult] ,, Male hic quoque reprehen-
,, ditur Ariſtocrates ; nam illi , apud quos
,, facta eſt cædes , non tenentur , ſed ſo-
,, lus homicida ; ſi vero illi hunc homi-
,, cidam recipiunt , ſoli injuriam commit-
,, tunt ſi reum dedere , aut pœnam ab eo
,, ſumere recuſant.
Hos quidem] ,, Scilicet , tres illos ho-
,, mines , quos ex lege Attica capere lice-
,, bat. At lex ſupponit caſum , ubi reus
,, fuga elapſus eſt , adeoque ubi illa civitas
,, reum punire , vel dedere non potuit.
Suſceperunt ſecundum jus omnium hominum] ,, Immo jure naturæ homicida do-
,, loſus , de quo caſu lex agit , ſuſcipi non
,, poteſt , ſed vel dedi , vel judicium in
,, eum dari debet ; adeoque hæc mera ca-
,, villatio fuit Demoſthenis.
Quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit , cum lex prehenſione contenta ſit] ,, Ariſtocrates ſpeciali ſanctione
,, vitam Charidemi ſalvam eſſe voluit ; adeo-
,, que hoſtem declaravit eam civitatem ,
,, quæ homicidam protegerit. Sane , lex
,, quidem Athenienſium voluit mitius prius
,, adhiberi remedium , nimirum , repreſſa-
,, lias ; ſed id contraria lege , inprimis pro
,, tutanda ſalute tanti viri , mutari potuit.

 Primum

Digitized by Google

„ bis, vel ſubditis noſtris injuriam facit, „ & 3. imploratus eam reparare, & qui„ dem 4. intra tempus idoneum nolit.

Verum etiam ſi in re minime dubia plane contra jus judicatum ſit] „ Nam eo „ ipſo denegatur juſtitia.

Nam in dubia re] „ I. e. ſi judex „ rationes probabiles allegat pro ſuo judi„ cato.

Nam auctoritas judicantis non idem in exteros, quod in ſubditos valet] „ Nam in „ hos valet judicatum, utut injuſtum.

Etiam inter ſubditos non tollit quod verè debebatur] „ Hoc verum non eſſe, „ nec id a JCtis dici, probavimus ſupra „ *l. 2. c. 23. §. fin. n. 5.*

Hoc intereſt] „ Dixit enim, auctoritatem „ judicantis non idem in exteros valere, „ quod in ſubditos valet.

Ob imperii in ipſos efficaciam] „ Re„ ctius, ex ſua diſpoſitione, quia coëun„ do in civitatem compromittunt in judi„ cis ſententiam.

Exteri autem jus habent cogendi] „ Si „ ipſis jus denegatur: uti denegatur ſi „ contra jus judicatur.

Sed quo uti non liceat quamdiu per judicium ſuum poſſint obtinere] „ Secus er„ go ſi judicium denegatur: uti denega„ tur ſi ſententia pronunciatur, quæ ipſo „ jure nulla eſt.

2 *Tali igitur de cauſa*] „ Ubi quis con„ tra jus judicatum eſſe, contendit.

Corpora] „ Fieri hoc magis ſolet quan„ do pro ſubditorum noſtrorum corpori„ bus metuimus: ut alii metu talionis „ deterreantur.

Aut res mobiles ſubditorum] „ Quod „ plerumque fit, quando res noſtræ apud „ alios detinentur, vel debitum nobis de„ negatur.

Non quidem natura introductum eſt] „ Immo natura introductum eſt ut ſi in „ ſontem, aut debitorem judicium obti„ neri nequit; a civitate ejus cives, & „ eorum bona capi poſſint. *Vid. n. 1. pr.*

Sed moribus paſſim receptum] „ i. e. Ju„ re Gentium. *Vid. infr. §. 7. n. 4. & ſupr. c. 2. §. 2. n. 1. §. 5. n. 1. Add. infr. c. 13. §. 1. n. 2. c. 21. §. 9.* Quod „ paſſim refutavimus.

Convocari edicto] „ Nam non ſolum „ Neſtori injuriam fecere Elidenſes, ſed „ & aliis, qui proinde ex rebus civitatis „ merito juris ſui reparationem petere po„ tuerunt.

Si quis jus prebendendi haberet] „ i. e. „ ſi alicui injuria facta, nec ad poſtula„ tionem reparata fuit.

A d §. VI.

V i t a *autem ſubditorum*] „ Celebris „ quæſtio eſt, an ſi civitas vicina jus ci„ vi noſtro denegat, atque ideo membra „ illius civitatis capiuntur, an, inquam, „ capti, ſi reparatio non ſequitur, in„ terfici poſſint? Negat Auctor, quia etſi „ cives pro debito civitatis jure gentium, „ i. e. tacito pacto ſe obligaverint, id ta„ men ad vitam non extendi, ait, quia „ nemo vitæ ſuæ eſt dominus, indeque „ eam obligare nequit.

„ Ut rite intelligamus hanc quæſtionem, „ præmittendum eſt, 1. jus capiendi per„ ſonas alterius civitatis non oriri ex ju„ re aliquo ficto gentinm, ſed ex ipſo ju„ re naturæ: Rationem illius juris conſi„ ſtere in eo, quod cives illius civitatis „ approbent, vel approbare teneantur fa„ ctum ſuæ civitatis, adeoque ex propria „ injuria ad reparationem teneantur.

„ His præmiſſis facile concedimus, ſi „ civitas extranea noſtro civi jus denegat, „ quod ei ex *cauſa civili*, vel *ex delicto non capitali* debetur, *vid. §. 5. n. 2.* „ captum occidi non poſſe: creditor enim, „ vel læſus, ſi idem conſequi non poſ„ ſunt, nil niſi æſtimationem, ſeu tan„ tundem petere poſſunt; non ergo vitam „ demere capto: quia nulla proportio eſt „ inter vitam, & debitum, ſive id ex „ promiſſo oriatur, ſive ex delicto non ca„ pitali.

„ At aliud dicendum ſi civitas nolit ju„ dicium dare *in reum mortis*, adeoque „ cauſa eſt, quo minus ſanguis vindicari „ poſſit; tunc enim ſanguis capti, qui „ factum civitatis defendit, iterum effundi „ poteſt: hoc enim ſolo modo reparatio „ fit injuriæ. Sane, lex Attica de *homicidio loquitur*, *vid. ſupr. §. 3. n. 1. 2. & 4.* quod expiari non poteſt niſi ſan„ guine.

„ Neque *obſtat*, denegationem juris „ etiam civilis, juſtam cauſam dare bello: „ at in bello cives hoſtis occidere licet.

„ Reſp.

Digitized by Google

Reſp. hoc jus belli, adeoque & jus oc-
,, cidendi captos, locum non habet quam-
,, diu reparatio obtineri poteſt per repreſ-
,, ſalias; ſi vero per illam capturam re-
,, paratio obtineri nequit, nihil impedit
,, quo minus bello jus vindicari poſſit;
,, & tunc capti hoſtium loco haberi poſſunt.

Quod crederent, unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe] ,, Adeoque unum-
,, quemque vitam alii obligare poſſe.

Et id ad rempublicam potuiſſe transferri]
,, Ita ut etiam pro facto civitatis vitam
,, obligare poſſit.

Quod minime eſſe probabile, &c.] ,, E-
,, quidem in genere verum eſt, neminem
,, jus in vitam ſuam habere niſi ad ejus
,, conſervationem. At excipitur caſus, ubi
,, quis jus alterius, adeoque & civitatis
,, ſuæ defendit; tunc enim etiam vitam
,, ſuam obligare poteſt. In repreſſaliis jus,
,, quo vita captis auferri poteſt, non o-
,, ritur ex tali obligatione, ſed ex propria
,, injuria, quia factum ſuæ civitatis de-
,, fendit.

Alibi diximus] ,, *L.* 2. *c.* 21. §. 11.
,, *n.* 2. *c.* 11. §. 18. *ſeq.* *c.* 20. §. 43.
,, *c.* 15. §. 16. *c.* 17. §. 2. *n.* 1.

Sed ex accidenti, ut occidantur] ,, Vide
,, *l.* 3. *c.* 1. §. 2. & 4. *n.* 1. *Lib.* 2.
,, *c.* 1. §. 3.

Alibi oſtendimus] ,, *dd. ll.* Inprimis
,, *l.* 2. *c.* 1. §. 11. 12. & 13. *l.* 2. *c.* 14.
,, §. 1. *l.* 3. *c.* 1. §. 4. *n.* 2.

Pluris eſſe debeat vita hominis, quam res noſtra] ,, Hoc virtutis eſt, non ju-
,, ris: ſi ego aliter rem meam tueri non
,, poſſum niſi internecione raptoris, id li-
,, citum omnino eſt, & culpa eſt ejus,
,, qui injuriam fecit.

Ad §. VII.

3 Quæ *juris gentium ſunt proprie*] ,, i. e.
,, quæ ad jus gentium latius patens per-
,, tinent. De quo vide *Diſſ. proœm. XV.*
,, §. 10. 11. *ſeq.* & quale non exiſtere,
,, probavimus *ibid.* §. 29. *ſeq.*

Et quæ jure civili conſtituuntur] ,, Quod
,, vocat jus gentium arctius, *dict. diſſert.*
,, §. 24.

Aut pactis populorum] ,, Nam ſi po-
,, puli certum modum procedendi conſti-
,, tuerunt, proceſſus inſtitui debet juxta
,, modum conventum.

Jure gentium ſubjacent pignorationi omnes ſubditi, &c.] ,, Immo id non ex jure 2
,, gentium eſt, quale non exiſtit, ſed ex
,, ipſo jure naturæ. Rationem naturæ expo-
,, ſuimus *ſupra* §. 2.

Qui tales ſunt ex cauſa permanente]
,, I. e. perpetuo in territorio commoran-
,, tur; adeoque ibi domicilium conſtitu-
,, tum habent.

Sive indigenæ] ,, I. e. ibi nati.

Sive advenæ] ,, Qui domicilium in eo
,, territorio fixerunt.

Non qui tranſeundi, aut moræ exiguæ cauſa alicubi ſunt] ,, Hi enim non tenen-
,, tur ſequi judicium Principis, nec illud
,, tueri, adeoque nec pro Principe obli-
,, gantur.

Introductæ enim ſunt pignorationes ad exemplum onerum] ,, Eodem nituntur fun-
,, damento: quia ſubditi coeundo in ci-
,, vitatem, promittunt, ſe defenſuros com-
,, muni ope civitatem. *Vid l.* 2. *c.* 5.
,, §. 24. *l.* 2. *c.* 9. §. 8.

Jure gentium excipiuntur legati] ,, Au-
,, ctor enim ſtatuit, placuiſſe gentibus ut
,, communis mos (qui quemvis in alieno
,, territorio degentem ejus loci territorio
,, ſubjicit) exceptionem pateretur in lega-
,, tis, ut qui ſicut fictione quadam ha-
,, bentur pro perſonis mittentium; ita etiam
,, fictione ſimili conſtituerentur quaſi extra
,, territorium, *vid. l.* 2. *c.* 18. §. 4. *n.* 5.
,, quod ibi refutavimus. Certum igitur eſt,
,, etiam legatos in territorio noſtro degen-
,, tes pignorari poſſe; nam illi quoque fa-
,, ctum ſuæ civitatis defendunt.

Non ad hoſtes noſtros miſſi] ,, Nam ſi
,, ad hoſtes noſtros mittuntur, Auctor ju-
,, re belli quoque eos capi, quin occidi
,, poſſe, ſtatuit *d. c.* 18. §. 5.

Et res eorum] ,, Hæ capi poſſunt,
,, quoties ipſe legatus capi poteſt. Quia
,, idem jus in perſonis obtinet, quod in
,, rebus, *d. c.* 18. §. 8. & 9.

At jure civili populorum] ,, I. e. jure 3
,, gentium improprie ſic dicto: quod mul-
,, tis populis commune eſt ſine mutua o-
,, bligatione. *Proleg.* §. 53.

Excipi ſolent perſonæ mulierum, & infantium] ,, Immo non excipiuntur, ſed
,, pignori capi omnino poſſunt, uſque dum
,, ſatis fiat.

Eorum

Eorum vero, qui literis operam dant, &c.] ,, Neque horum res ullibi excipiun-
,, tur, ſed pignori capi poſſunt: & pri-
,, vilegium eruditorum, & quod arreſtari
,, eorum res non poſſint, eſt privilegium
,, juris Romani.

Jure gentium ſingulis pignorandi jus eſt]
,, Immo, jure naturæ non niſi juſſu pu-
,, blico id fieri poteſt. Bodinus ait, Ca-
,, rolum VIII. ad jus regium id retuliſſe,
,, cum id ante promiſcue factum fuerit.
,, *L.* 1. *c.* 10. *in fin.*

*Jure civili multorum locorum peti id ſo-
let a ſumma poteſtate*] ,, Immo id ex ipſo
,, jure naturæ eſt.

Alibi a judicibus] ,, Nemo id conce-
,, dere poteſt niſi ſumma poteſtas, & ex
,, ejus conceſſione magiſtratus inferiores.

*Ipſo facto dominium rerum captarum ac-
quiritur*] ,, Jure naturæ tantum pignus in
,, ea re acquiritur, non dominium; nam
,, capitur ſaltem usque dum nobis ſatisfiat.

Ad ſummam debiti, & ſumtuum] ,, Ju-
,, re naturæ capere licet etiam ultra ſum-
,, mam debitam, quia in ſecuritatem de-
,, biti capitur. At ſi res poſtea vel vendi-
,, tur, vel creditori addicitur, reſiduum
,, reſtitui debet rei domino.

Jure civili ſolent citari] ,, Juris natu-
,, ralis eſt ut reſiduum reſtituatur; id ve-
,, ro ſine citatione fieri nequit.

A Bartolo] ,, Adde *Barboſam*, *Hun-
,, nium, & Peſchwitz de repreſſaliis. Limn.
,, de jure publ. l.* 4. *c.* 8. *n.* 314. *Gailium
,, de pignorationibus. Buſium de ſubtilit.
,, jur.* 1. 17. *Salmas. de mod. uſur. c.* 13. *p.*
,, 531. & 212. *Ruland. de com. p.* 1. *l.* 7.
,, *c.* 9. & alios, quos allegat *Bechtold.* in
,, Sylloge materiarum ad verba *repreſſaliæ.*
,, Vide quoque *Puſend. l.* 8. *c.* 6. §. 13. 4

*Eos, qui non ſolvendo, quod debebant,
aut jus non reddendo, cauſam dederunt*]
,, His enim duobus caſibus Auctor ſtatuit,
,, repreſſalias ſtatui poſſe.

Teneri ad reſarcienda damna] ,, Etſi
,, enim civitas, ejusque Rector injuria a-
,, gant jus denegando, certum tamen eſt,
,, reum, qui vel non ſolvit quod debet,
,, vel injuriam non reparat, primam eſſe
,, cauſam pignorationis: adeoque cives, qui
,, ex hac injuria damnum ſentiunt, ad re-
,, ſtitutionem damni agere poſſunt contra de-
,, bitorem. At non video quid ſubditi ſpe-
,, rare poſſint a Principe, qui læſis extra-
,, neis jus denegat, & ſecunda cauſa eſt
,, pignorationis.

CAPUT III.

De bello juſto, ſive ſolenni, jure gentium; ubi de indictione.

I. *Bellum ſolenne juris gentium eſſe inter diverſos populos.*

II. *Diſtinctio populi quamvis injuſte agentis a piratis, & latronibus.*

III. *Mutationem interdum incidere.*

IV. *Requiri ad naturam belli ſolennis, ut auctorem habeat eum, qui ſummam poteſtatem habeat: quod quomodo intelligendum.*

V. *Requiri & denuntiationem.*

VI. *Quid in denuntiatione ſit juris naturæ, quid proprium juris gentium, diſtincte explicatur.*

VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*

VIII. *Quæ in denuntiationibus ſint juris civilis, non gentium.*

IX. *Bellum alicui indictum ſimul indictum eſſe ejus ſubditis, & ſociis, qua ipſum ſequuntur:*

X. *Non qua per ſe conſiderantur: quod exemplis illuſtratur.*

XI. *Cauſa cur denuntiatio ad effectus quoſdam requiratur.*

XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*

XIII. *Bellum an ſimulatque indictum eſt, geri poſſit.*

XIV. *An indicendum ei, qui jus legationis violavit.*

+ I. 1. [a] SUpra dicere incepimus, juſtum bellum apud probos auctores dici ſæpe, [1] + non ex cauſa, unde oritur, + neque ut alias [2] ex rerum geſtarum magnitudine, + ſed [3] ob peculiares quoſdam juris effectus. Quale autem ſit + hoc bellum, optime + intelligitur ex hoſtium definitione apud Romanos Juriſconſultos: + *hoſtes ſunt, qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: + cæteri latrones, aut prædones ſunt*, ait [a] Pomponius: nec aliter Ulpianus [b]: *hoſtes ſunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipſi populo Romano; cæteri latrunculi, vel prædones appellantur. Et ideo* [b] *qui a latronibus captus eſt, ſervus latronum non eſt, + nec + poſtliminium illi neceſſarium eſt. Ab hoſtibus autem captus, + puta a Germanis, & Parthis, & ſervus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.* Et [c] Paulus: [c] *A piratis, aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: [d] *in civilibus diſſenſionibus, quamvis ſæpe per eas reſpublica lædatur,* [5] + *non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes diſcedent, vice hoſtium non ſunt eorum, inter quos jura captivitatum, aut poſtliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos, poſteaque manumiſſos placuit ſupervacuo* [6] *repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiſerant.*

a L. 118. de verb. ſign.
b L. 24. D. de captiv.
c L. 19. §. 2. D. de captiv.
d L. 21. §. 1. eod. tit.

2. Illud tantum notandum, [7] ſub exemplo populi Romani quemvis intelligi, qui in civitate ſummum imperium habeat. [8] *Ille hoſtis eſt*, ait Cicero, [e] *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, conſenſum, & concordiam civium, &* [9] *rationem aliquam, ſi res ita tulerit, pacis, & federis.*

e Philipp. IV. c. 6.

+ II. 1. + Non autem ſtatim reſpublica, aut civitas eſſe deſinit (cc) + ſi quid admittat injuſtum, [10] etiam communiter, + nec cœtus piratarum, aut latronum, civitas eſt, + etiamſi [11] forte æqualitatem quandam inter ſe ſervent, + ſine qua nullus cœtus poſſet conſiſtere. Nam hi [d] [12] criminis cauſa

ſociantur

GROTII.

a *Supra*] Lib. I, cap. III. §. 4.

b *Qui a latronibus captus eſt, ſervus latronum non eſt*] Hinc argumentum Pœnulo *Plauti*: Eunucho *Terentii*. Talis & Eumæus Odyſſ. O. (verſ. 402, *& ſeqq.*)

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. *Appianus* Mithridatico (pag. 237. *Ed. H. Steph.*) Adde *Herreram* tomo II.

d *Criminis cauſa ſociantur*] Ὅμιλος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων· *turba hominum non lege congregata, ſed injuſtitiæ cauſa in unum coacta. Procopius* II. Vandalicorum. (*Cap.* 15.)

GRONOVII.

1 *Non ex cauſa*] Quod gerit gravibus, & intolerandis cauſis laceſſitus.

2 *Ex rerum geſtarum magnitudine*] Ut diſtinguatur a levi motu, aut tumultuario conflictu, latrunculorumve perſecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hoſtem factum, aut de illo acquiſitum eſt, id jure factum, & jure acquiſitum putatur.

4 *Poſtliminium*] Quo qui ſervus, aut alieni juris fuit, redit in priſtinum ſtatum. Non reſtituitur autem qui non mutaſſe ſtatum creditur, uti qui non fuit in poteſtate juſti hoſtis.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non ſit, aut ut in alienigenæ poteſtatem veniat, & tributarius fiat; ſed utra ſacilo in republica ſalva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*] Petere ut reſtituantur in ingenuorum, & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo, vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo, vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hoſtis eſt*] Hinc *Florus* 3, 20. *pudet dicere hoſtes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis ſit, vel ejus generis, quicum pax, & fœdus eſſe poſſit.

10 *Etiam communiter*] Conſenſu omnium, vel omnium, qui ſunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. *Cic.* 2, de Offic. 11.

12 *Criminis cauſa*] Ut alienas res invadant.

(cc) Confee PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Liv. VIII. c. 6. §. 5.

GRO-

Digitized by Google

ſociantur: illi etſi interdum delicto non vacant, [13] juris tamen fruendi cauſa ſociati ſunt, + & exteris jus reddunt, + ſi non per omnia ſecundum jus naturæ, quod [14] multos apud populos ex parte quaſi obliteratum + alibi oſtendimus, + certe ſecundum pacta cum quibuſque inita; + aut ſecundum mores. Sic Græcos, + quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, + abſtinuiſſe a cædibus, & populationibus nocturnis, + & a raptu [15] boum aratorum, notat ad Thucydidem [f] ſcholiaſtes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum ſe receperant, miſiſſe ad dominos [e] ut rapta, ſi vellent, æquo pretio redimerent, memorat [g] Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odyſſeæ ξ. (*verſ.* 85, *& ſeqq.*)

f Lib. 1. C. 5. Ed. Oxon.
g Lib. XI. pag. 495, 496.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ᾽ ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἰκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.

Ipſi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, conceſſu Superum ſi præda reperta eſt,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi, atque nefandi.

2. + [16] Principale autem pro forma eſt in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum eſt de finibus [h] quinto, *ex eo, quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni, [17] ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia ſæpe vocat [18] ὀνομαζόμενα κατ᾽ ἐπικράτησιν. Quare [19] crude nimis dictum eſt ab eodem Cicerone, de republica tertio, [i] ubi injuſtus eſt rex, ubi injuſti optimates, aut ipſe populus, + non jam vitioſam, ſed nullam eſſe rempublicam: quam ſententiam [k] + Auguſtinus corrigens, *nec ideo tamen*, ait, *vel ipſum non eſſe populum, vel ejus rem dixerim non eſſe rempublicam, quamdiu manet qualiſcunque multitudinis rationalis cœtus rerum, quas diligit concordi communione ſociatus.* + Corpus morbidum, corpus tamen eſt: & civitas, quanquam graviter ægrota, + civitas eſt, quamdiu manent leges, manent judicia,

h Cap. 30.
i Apud Auguſt. de Civit. Dei, Lib. II. cap. 21.
k De Civ. Dei l. XIX. c. 24.

GROTII.

[e] *Ut rapta, ſi vellent, æquo pretio redimerent*] Tales & illi, quorum *Saxo* meminit libro XIV. (pag. 234.) Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: λῃζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιῦ, τελευτῶντες ὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ᾽ αὐτὺς ϗ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egiſſent, poſtremum ne iis quidem, qui ad eos ipſos commercii cauſa navigabant, abſtinuere injuriam.* (Vit. Cimon. p. 483. C.)

GRONOVII.

13 *Juris fruendi*] Ut honeſte vivant, neminem lædant, ſuum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis, vel minus efferatos, ac deſciſcentes a communi naturæ inſtinctu, in oblivionem veniſſe.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui ſaginantur ad macellum, aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura, in ſubſtantia rei.

17 Ἀπὸ τῦ πλεονεκτῦντος] Ab eo, quod ſuperat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ονομαζόμενα] Appellata a potiore.

19 *Crude*] Immo Latine? ſed tu crude reprehendis. Vide ad *Senecam* de Tranq. an. c. 10.

cia, & quæ alia neceſſaria ſunt, + ut ibi jus exteri conſequi poſſint, non minus, quam privati inter ſe. Rectius Dion Chryſoſtomus, [l] qui legem + (eam præſertim, [20] quæ jus gentium facit) dicit eſſe in civitate, + ut mentem in corpore humano: [f] + ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius. Et [m] Ariſtides in ea, qua Rhodios ad concordiam hortatur, oſtendit, + etiam cum tyrannide leges multas bonas poſſe conſiſtere. Ariſtoteles quinti de republica capite nono ait, [21] ſi quis nimium intendat vim paucorum, aut populi, primo vitioſam fieri rempublicam, poſtremo nullam. Exemplis rem illuſtremus.

l Boryſthenit. pag. 443. A. *&* de lege, pag. 648. A.
m Tom. II. pag. 385. A. B.

3. A latronibus captos capientium non fieri, ſupra [n] dicentem audivimus [o] Ulpianum. Idem captos a Germanis, [p] ait, libertatem amittere. + Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujuſque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba ſunt [q] Cæſaris. De Venedis [r] Tacitus: *quicquid inter Peucinos, Fennoſque ſilvarum, ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi [s] Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitaſſe, dicit. Apud eundem [t] Garamantes latrociniis fœcunda gens, ſed gens tamen. Illyrici ſine diſcrimine mari prædas agere ſoliti: [u] de iis tamen [22] triumphus fuit: [23] + Pompejo de piratis non fuit. + Tantum diſcrimen eſt inter populum, quantumvis ſceleratum, & inter eos, qui, cum populus non ſint, ſceleris cauſa coëunt.

n §. 1. n. 1.
o L. 21. §. 1. D. *De Captiv.*
p *L.* 24. *D.* ibid.
q *Bell. Gall. Lib.* VI. c. 23.
r *De Morib. Germ.* c. 46.
s *Ann.* XII. c. 27.
t *Hiſt.* IV. cap. 50.
u *Ap. Illyr.* p. 761.

+ III. Poteſt tamen mutatio incidere, non in ſingulis tantum, ſicut [x] Jephthes, [24] Arſaces, [25] + Viriatus, ex prædonum ducibus juſti duces facti ſunt, [g] + ſed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant, aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Auguſtinus [y] de latrocinio locutus: *hoc malum ſi in tantum perditorum hominum acceſſibus creſcit, ut & loca teneat, ſedes conſtituat, civitates occupet, populos ſubjuget,* + *regni nomen aſſumit.*

x *Judic.* XI. 3.
y *De Civ. Dei* lib. IV. c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant, + diximus ſupra; unde intelligi

GROTII.

f *Ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius*] *Cicero* libro X, epiſt. 1. *Nec leges ſunt, nec judicia, nec omnino ſimulacrum aliquod, ac veſtigium civitatis.*

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant, aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. *Diodorus Siculus* in fragmentis (e Libb. XXI. XXII.)

GRONOVII.

20 *Quæ jus gentium*] Cum obſervatur quod apud omnes gentes receptum eſt, etſi jus civile merſerit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si ſupra modum efferatur vis paucorum, aut populi.

22 *Triumphus fuit*] A. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno claſſe illos vicerat. (Immo ab *Octavio*, ut narrat APPIAN. ALEX. *Bell. Illyr.* pag. 766. nam victoriam *Centumali* pax ſequuta eſt. Heic igitur tempora, & perſonas confundit Vir doctiſſimus. *J. B.*]

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exſulum, & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, ſed pro captu ſuo juſtum imperium, & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: ſed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo ſimul triumphavit. Titulus triumphi eſt apud *Plin.* 7, 26. Et de iiſdem antea triumphaverat P. Servilius Iſauricus, teſtibus *Cicerone*, *Valerio Max. Aſcon. Pediano*, *Claudiano*, *Sex. Rufo.* V. *Sigonii* Faſtos a. 676. Rectius dixiſſet de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione ſervorum ducibus, de Spartaco, & gladiatoribus Craſſum non triumphaſſe: etſi res maximæ molis fuerint, Craſſus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arſaces*] *Juſtin.* 41, 4.

25 *Viriatus*] *Juſtin.* 44, 2. *Flor.* 2. 17.

GRO-

ligi & hoc poteſt, + ſi qui [26] pro parte habeant, pro ea parte juſtum bellum gerere: multoque magis eos, qui non ſubditi, [h] + ſed inæqualiter ſunt fœderati, [z] quomodo inter Romanos, & eorum ſocios, quanquam fœdere inferiores, Volſcos, Latinos, Hiſpanos, Pœnos, + omnia juſti belli exercita, ex hiſtoriis diſcimus. z Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1.

V. Sed ut juſtum + hoc ſignificatu bellum ſit, + non ſufficit inter ſummas utrinque poteſtates geri: ſed oportet, ut audivimus, ut & [27] publice decretum ſit, & quidem ita decretum publice, [i] + ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit, unde promulgata prælia (dd) dixit Ennius. Cicero officiorum [a] primo: *at belli quidem æquitas ſanctiſſime feciali populi Romani jure perſcripta eſt: ex quo intelligi datur, nullum bellum eſſe juſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante ſit, & indictum.* Minus plene vetus ſcriptor apud [b] Iſidorum: *juſtum bellum eſt, quod ex edicto geritur, rebus repetitis, aut propulſandorum hominum cauſa.* Sic [c] Livius bellum + palam, & ex edicto gerere, dixit in juſti belli deſcriptione. Et cum narraſſet, [d] Acarnanas agrum Atticum eſſe populatos: *irritatio animorum ea prima fuit: poſtea juſtum bellum + decretis civitatum ultro indicendo factum.* a Cap. 11. b Lib. XVIII. c. 1. c Lib. I. c. 27. d Lib. XXXI. c. 14.

VI. 1. Quæ loca, & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, + accurate diſtinguenda ſunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur, ſed honeſta ſunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam inſtitutis veniunt.

+ Naturali jure, + ubi aut vis illata arcetur, + aut ab eo ipſo, qui deliquit, pœna depoſcitur, + nulla requiritur denuntiatio. Et hoc eſt quod + Sthenelaidas ephorus dicit [k] apud [e] Thucydidem *ὐ δίκαις ὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτὺς βλαπτομένυς· non eſt quod verbis, & judiciis diſceptemus ultra verba læſi.* Et Latinus apud [f] Halicarnaſſenſem: *τὸν ἄρχοντα πολέμυ* e Lib. I. c. 86. f Lib. 8. Ant. Rom. c. 58.

G R O T I I.

h *Sed inæqualiter ſunt fœderati*] Ut dux Lotharingiæ, apud *Crantzium* Saxonicis XII, 13. Civitas Sundenſis principibus ſuis Pomeranis bellum indixit. Idem *Crantzius* Vandalicorum XIV, 35.

i *Ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit*] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ libro XV. (Cap. 5. §. 3. *diviſ. Hudſ.*) *πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· bellum inferre non ante denuntiatum, injuſtum eſt.* Vide hujus gentium moris exempla apud *Crantzium* Saxonicorum XI. apud *Oderbornium* in vitâ Baſilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizaſthlanis, & Neemonis Servii, reprehendit *Nicetas* lib. III. & IV. (L. III. C. 6. L. V. C. 4.)

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæenſium oratione: *κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, ex jure apud gentes omnes recepto fas eſt arcere eum, a quo hoſtiliter impetimur.* (Cap. 56.) Flaminius apud *Diodorum Siculum* in excerptis Peireſcianis, *ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπυς τε ϰ̀ θεύς, ἐπὶ τῷ προκατῆρχθαι τῦ πολέμυ τὸν βασιλέα· omnes Deos, hominesque teſtabatur, inceptum a rege bellum.* (Pag. 297.) Adde quæ habet *Mariana* XIX, 13. De bello non indicto vide *Dexippum* in excerptis de legationibus. (pag. 6. *Edit. Hoeſchel.*)

G R O N O V I I.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vaſalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus, ſeu optimatium ſenatu, vel a principe, & conſilio ejus.

(dd) Non *Ennius*, ſed *Cicero*, *promulgata prælia* dicit, *Orat. pro Mur.* Cap. 14. ubi partem quamdam refert verſuum veteris Poetæ, quos integros nobis ſervavit A U L. G E L L I U S, *Noct. Attic.* Lib. XX. c. 9.

Digitized by Google

λέμȣ πᾶς ὁ προπάθων ἀμύνεται· bellum inferentem is, qui impetitur, + *a ſe repellere ſolet.* Et Ælianus ex Platone ait, (ee) quod ad propulſandam vim ſuſcipitur bellum, non a caduceatore, + ſed a natura indici. Hinc Dion
g Pag. 473. C. Chryſoſtomus g in ea, quæ eſt ad Nicomedienſes, *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται·* + *pleraque bella ſine denuntiatione ſuſcipiuntur.* Nec
h Lib. XXXV. c. 51. ob aliam cauſam h Livius Menippo præfecto Antiochi objicit, quod Romanos quoſdam cecidiſſet nondum + aut indicto bello, + aut ita commiſſo, ut ſtrictos gladios, aut ſanguinem uſquam factum audiſſent: eo ipſo oſtendens, + ex his duobus alterum potuiſſe ad facti defenſionem ſufficere. Neque magis per naturæ jus indictio neceſſaria eſt, + ſi dominus [28] rei ſuæ manum injicere velit.

2. At + quoties pro re una res alia, + aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis + ſi res eorum, qui debitori ſubditi ſunt, occupare quis velit, + interpellatio requiritur, + qua conſtet, alio modo fieri nequire ut noſtrum, aut nobis debitum conſequamur. + Jus enim illud non primarium eſt, ſed [29] ſecundarium, & ſurrogatum, + ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam ſummam poteſtatem habens [30] impetatur ex debito, aut delicto ſubditi, + interpellationem oportet intercedere, quæ [31] illum in culpa conſtituat, + ex qua aut damnum dare cenſeatur, + aut & ipſe delinquere, juxta ea, quæ a nobis ſupra tractata ſunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit, talem interpellationem fieri, l + honeſte tamen, & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abſtineatur, aut delictum pœnitentia, & ſatisfactione expietur, ſecundum ea, quæ m de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet (ff),

Extrema primo nemo tentavit loco.

i Deut. XX, 10. Et n præceptum quod Deus i Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad

GROTII.

l *Honeſte tamen, & laudabiliter interponitur*] Vide *Marianam* XXVII, 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

GRONOVII.

28 *Rei ſuæ*] Quam alius abſtulit, quam detinet.

29 *Secundarium, &*] Cap. præced. 2.

30 *Impetatur*] Bello laceſſatur ob id, quod ſubjectus ejus nobis, vel ſubjectis noſtris debet, aut quod in nos, ſubjectoſque noſtros deliquit.

31 *Illum in culpa*] Ut ſiquidem ad hanc ille non amice reſponderit, conſtet omnibus, illius eſſe culpam, non noſtram.

(ee) Minimè loquitur de vi propulſandâ, nec magis de indictione quadam, ÆLIANUS, nimirum, non Auctor ille notiſſimus *Variæ Hiſtoriæ*, & *Animalium*, ſed ſcriptor *Tacticorum*: qui, ut probet, Artem Militarem omnium utiliſſimam eſſe, ait, omnibus Hominibus, & Civitatibus, ſecundum *Platonem*, bellum inter ſe eſſe naturaliter, & quidem ἀκήρυκτον. Locus eſt *Cap.* 1. pag. 12. *Edit. Arcerr.* 1613. Vide apud ipſum PLATONEM, *De Legg.* Lib. I. p. 626. A. Tom. II. *J. B.*

(ff) Verſus eſt SENECÆ, *Agamemn.* verſ. 153. *J. B.*

GROTII.

n *Præceptum, quod Deus Hebræis dedit*] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ V, 2. ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης π' εἰς τὸ μετανοῆσαι, πεῖρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατεύειν ἀναγκάζειν· *ſed retinuit eos ſenatus, oſtendens,* non

ad pacem invitarent : + quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit , male a nonnullis cum jure gentium confunditur. + Neque enim erat [32] illa qualiſcumque pax , ſed ſub lege ſubjectionis , & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet , antequam noceret cuipiam , miſit ad regem , qui debitum ex fœdere tributum , & militem exigerent : *νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως , ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι* , + *humanius id exiſtimans , quam ſi ultra duceret nihil prædicens* , ut in ea hiſtoria Xenophon [k] loquitur. Cæterum , + jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio , non utrinque , ſed ab altera partium (gg). *k De Cyri Inſtit. Lib. II. c. 4. §. 19.*

VII. I. Sed hæc denuntiatio aut + conditionata eſt , aut pura. + Conditionata , [33] ubi cum rerum repetitione conjungitur. [o] Rerum autem repetitarum nomine + jus feciale comprehendebat non tantum [34] + vindicationem ex jure dominii , ſed & [35] + perſecutionem ejus , quod ex cauſa civili , aut criminis debetur , ut recte explicat [p] Servius. Inde illud in formulis , *reddi , ſatisfieri , dedi* ; ubi *dedi* , [36] ut alibi diximus , intelligendum eſt , + ni punire ſontem malint ipſi , qui conveniuntur. + Hanc rerum repetitionem dictam eſſe [37] clarigationem , teſtis eſt [q] Plinius. Conditionata eſt denuntiatio apud [l] Livium : *eam ſe injuriam , niſi ab ipſis , qui fecerint , dematur , ipſos omni vi depulſuros eſſe* , & apud [m] Tacitum , *ni ſupplicium in malos præſumant , uſurum promiſcua cæde* : & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis , ubi Theſeus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum , (*verſ.* 383 , *& ſeqq.*) *l Lib. VIII. c. 23. m Lib. I. ann. c. 48.*

> [r] *Vicina Theſeum , qui tenet regni ſola ,*
> *Humare poſcit mortuos : quod ſi datur ,*
> *Sit amica , faciet gens Erechtidum tibi.*
> *Hæc ſi probantur , tum refer retro pedem :*
> *Sin nemo paret , verba ſint hæc altera :*
> *Jam mox ut arma pubis expectent mea.*

Papinius

non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus , priuſquam querelæ verbis diſceptatæ ſint , cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum , niſi legatione prius miſſa , tentatiſque viis , quibus ad ſaniorem mentem injuriæ auctores revocari poſſint.

o *Rerum repetitarum nomine*] Vide *Parutam* de Bello Cyprio lib. I. *Bizarum* lib. XXIII. de Turcis. *Reinking.* lib. II , claſſe III. c. IV.

p *Servius*] Ad X. Æneidos. (*verſ.* 14.)

q *Plinius*] Libro XXII , 2. *Et legati cum ad hoſtes clarigatum mitterentur , id eſt , res raptas clare repetitum , unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV , 9. *Hæc eſt , quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus.* Vide *Servium* ad IX. & X. Æneid. (*verſ.* 53. Lib. IX. 14. Lib. X.)

r *Vicina Theſeum , qui tenet regni ſola*] Similis denuntiatio eſt in *Batrachomyomachia* , (verſ. 135 , & ſeq.) & in Amphitruone *Plauti* initio. (Act. I. Sc. I. verſ. 50.) Vide & *Cromerum* , Lib. XXI.

GRONOVII.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Iſraelitæ.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur , niſi res reſtituantur , aut ſatisfiat pro injuriis.

34 *Vindicationem*] Adſertionem , & reſtitutionem rei ablatæ.

35 *Perſecutionem*] Exactionem pœnæ , vel mulctæ , vel ejus , quod intereſt.

36 *Ut alibi diximus*] 2 , 1. 2. & 2 , 21. 4.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib. 22 , 2. clarigatum , i. res raptas clare repetitum. *Servius* ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere , hoc eſt , per feciales bella indicere.

(gg) Quid ſi , non indicto bello , aliquis arma movit adverſus alterum , & ſic iſti , qui ſeſe defendere cogitur , non reliquit locum , ac tempus belli indicendi ? an tale bellum ideo minores effectus , Jure gentium , habebit ? *Deinde* effectus

Papinius in ejuſdem rei narratione, (*Thebaïd.* XII, 598.)

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

[38] + Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, + Romani veteres (hh) *condicere.* + Pura denuntiatio eſt, + quæ ſpecialiter indictio, aut + edictum, + ubi aut bellum jam alter intuſit (& hoc eſt, quod apud + Iſidorum [n] dicitur, bellum propulſandorum hominum cauſa) [s] aut ea deliquit ipſe, quæ pœnam merentur.

n *Orig.* XVIII, 1.

2. Interdum autem + conditionatam pura ſubſequitur, + quanquam id neceſſe non eſt, ſed ex ſuperabundanti. Hinc illa formula: [o] *teſtor populum illum injuſtum eſſe, neque jus reddere.* Et [p] altera: [t] *quarum rerum, litium, cauſarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis, quas res nec ſolverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit, puro, pioque duello quærendas cenſeo, conſentio, conſciſcoque.* Et tertium carmen: *quod populi Priſci Latini adverſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priſcis Latinis juſſit eſſe, Senatuſque Romanus Quiritium cenſuit, conſenſit, conſcivit, ut bellum cum Priſcis Latinis fieret, ob eam rem ego, populuſque Romanus populo Priſcorum Latinorum bellum indico, facioque.* [39] + Hoc autem caſu, ita ut dixi, non eſſe præciſe neceſſariam denuntiationem, ex eo quoque apparet, quod ad proximum [40] præſidium rite fieret, + ut feciales [q] in Philippi Macedonis, + & poſtea in [r] Antiochi cauſa conſulti reſponderunt, cum prima denuntiatio ipſi facienda eſſet, qui bello petebatur. Immo & + belli in Pyrrhum indictio facta eſt uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum [41] emere dicis cauſa jubebatur, ut [42] Servius narrat ad nonum Æneidos.

o *Livius,* 1. 32. p *Ibid.*
q *Liv. Lib.* XXXI. c. 8. r *Idem Lib.* XXXVI, c. 3.

3. Super-

ctus illi, ſcilicet impunitas, & jus bello capta pro ſuis retinendi, nec ex indictione, nec ex Jure quodam Gentium voluntario oriuntur; ut ſuo loco oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

s *Aut ea deliquit ipſe, quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud *Bembum* libro VII.

t *Quarum rerum, litium, cauſarum*] Confer Græca *Dionyſii Halicarnaſſenſis* excerpto legationum II.

GRONOVII.

38 *Polybius*] Lib. 4. cap. 53. Idem in excerpt. legat. 123. ἦγεῦντο ῥύσια τὰς Ἀχαιὰς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. (Videtur apud *Polybium* agi de Jure *pignorationis*, ſeu *Repreſaliarum*: & Auctor noſter ipſe Hiſtoricum illum teſtem adhibuit vocis ῥύσια hoc ſenſu ſumtæ, Notâ in §. 5. Capitis præcedentis. *J. B.*

39 *Hoc autem caſu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præſidium*] Locum munitum, aut armis poſſeſſum ab eo, quicum res nobis futura eſt.

41 *Emere dicis cauſa*] Per æs, & libram, ut in emancipationibus, & venditionibus imaginariis. *Suetonius* Octav. 64. *Dicis cauſa*, ut *Nepos* Attic. 25, 8. *Ant. Auguſtin.* Emen. 2, 1. *Cujacius* 5, obſ. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] Verſ. 53.

(hh) Hoc *longè à vero alieniſſimum* opinabatur V. C. JAC. GRONOVIUS, in Not. ad *Liv.* 1. 32. hac præcipue ratione nixus, quòd *Patris Patrati* omnis opera, uſuſque ſolummodo fuerit in jurejurando patrando, & fœderis legibus recitandis; minimè autem in denuntiando bello. Sed hoc falſum eſſe, oſtendimus in Nota noſtra Gallica ad hunc locum. Poſt quam ſcriptam læti videbamus nobiſcum facientem Virum Eruditiſſimum, JOHANNEM JENSIUM, in Diſſertatione *de Fecialibus Populi Romani*, C. 6. quæ pars eſt *Ferculi literarii*, anno 1717. propoſiti. *J. B.*

GRO-

Google

3. Supervacuæ obſervationis & hoc argumentum eſt, + quod bellum ſæpe utrinque indictum eſt, ut [s] Peloponneſiacum a Corcyrenſibus, & Corinthiis, cum ab altera parte indictum eſſe ſufficiat.

VIII. A more autem, & inſtitutis quorundam populorum non à jure gentium ſunt, [u] [43] + caduceus apud Græcos, [44] + ſagmina, & haſta [45] ſanguinea + apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, + renunciatio amicitiæ, & ſocietatis ſi qua interceſſiſſet, poſt res repetitas + triginta [46] dies ſolennes, [x] [47] haſtæ miſſio iterum, & alia id genus, quæ cum his, + quæ proprie juris gentium ſunt, confundi non oportet. Nam & horum magnam partem + ſuo tempore uſurpari deſiiſſe, docet nos [t] Arnobius: immo jam Varronis [u] ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium + ſimul indictum, [v] ſimul illatum eſt. Et Mæcenas (ii) apud Dionem quædam horum vult + propria eſſe ſtatus popularis.

IX. Indictum autem bellum ei, qui imperium in populo ſummum habet, + ſimul indictum cenſetur omnibus ejus non ſubditis tantum, + ſed & qui ſe ſocios adjuncturi ſunt, + ut qui acceſſio ſint ipſius; & hoc eſt, quod ajunt recentiores juriſconſulti, [x] + diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. + Nam indicere bellum vocant diffidare: quod intelligendum eſt + de eo ipſo bello, quod adverſus eum, cui indictum eſt, geritur, quomodo bellum Antiocho indictum cum eſſet, Ætolis ſeparatim indici non placuit, + quod ipſi palam ſe Antiocho adjunxiſſent: [48] *Ætolos ultro ſibi bellum indixiſſe*, reſpondebant [y] feciales.

X. + At eo bello abſoluto, ſi ob auxilia ſuppeditata populus, aut rex alter + bello [49] impetendi ſint, + ut effectus juris gentium conſequantur, + opus erit

s *Thucyd.* 1. 29.

t *Arnob. l.* 11. *cont. gent. p.* 91. *Ed. Lugd. B.*

u *Varro l.* IV. *de Lingua Latina*, pag. 23. *Ed. H. Steph.*

v Vide *Appian. Bell. Pun.* pag. 43.

x *Bald. ad l.* 2. *C. de ferv. n.* 70.

y *Livius lib.* XXXVI. cap. 3.

G R O T I I.

u *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo, diſces ex *Plinio* XXIX, 3. & *Servio* ad IV. & VIII. Æneidos. (At *Caduceus* ſignum erat Pacis, non Belli. Id patet vel ex locis *Plinii*, & *Servii*, quos Auctor ipſe indicat. Referam tantum verba SERVII: *Unde, ſecundum* LIVIUM, *legati pacis* Caduceatores *dicuntur. Sicut enim per Feciales à fædere* (ſuppl. *dictos*) *bella indicebantur: ita pax per Caduceatores fiebat.* In. Æn. IV. 242. Add. AUL. GELL. *Noct. Attic.* X. 27. ISIDOR. *Orig.* VIII. 11. SUIDAM, voce Κηρύκειον: inprimis THUCYDIDEM, Lib. I. Cap. 53. & ult. *J. B.*)

x *Haſtæ miſſio*] Vide *Servium* ad IX. Æneidos, (verſ. 53.) *Ammianum* XIX. & quæ ad eum notata a doctiſſimo Lindenbrogio, (*cap.* 2. pag. 229. *Edit. Valeſ. Gron.*)

G R O N O V I I.

43 *Caduceus*] Baculus, ſive ſceptrum, quod ferebat ferialis, ſive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento, ſe venire ab illo, qui ſceptuchus eſt, ſive ſummum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Inſtar hujus in Fulvianis numis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæſarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] *Liv.* 1. 24. ubi & verbenas, & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. *Plin.* 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta eſſet eruore, ſed ex arbore ſanguinea, quæ ſuo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. *Liv.* 1, 32. *Plin.* 16, 18. & 37. Idem 24, 10. l. 9. D. *ad l. Pompejam de parric. Macrob.* 2, Satur. 16.

46 *Dies*] *Liv.* 1, 23. *Macrob.* 1, Satur. 16. *ſi forſan interea permoverentur ad ſatisfaciendum ſine bello: ut in jure privato æris confeſſi, æriſque debiti judicatis poſt ſententiam* XXX. *dies dabantur juſti ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1.

47 *Haſtæ miſſio*] *Juſtin.* II, 5. *Cum delatus in continentem eſſet, primus Alexander jaculum velut in hoſtilem terram jecit.* cap. ſeq. n. 1.

48 *Ætolos ultro ſibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi ſint*] Qui ſcilicet in nova pacificatione comprehenſi non ſunt.

(ii) Neſcio ubi. Nihil certè in Oratione illâ ſatis longâ, quæ *Lib.* LIII. legitur. Originem erroris ex eo, quod Auctor noſter legerat apud *Albericum Gentilem*, oſtendimus in Notâ Gallicâ ad hunc locum. *J. B.*

erit nova indictione. Jam enim non ut acceſſio ſpectatur, + ſed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum eſt, [y] + non fuiſſe juſtum jure gentium bellum, aut (kk) Manlii in Gallo-Græcos, + aut (ll) Cæſaris in Arioviſtum: + non enim jam ut acceſſio alieni belli, ſed principaliter impetebantur; quam ad rem + ſicut ex jure gentium indictio, + ita ex jure Romano [50] novus populi Romani juſſus deſiderabatur. Nam quod in rogatione
z Livius lib. XXXVI. cap. 1. contra Antiochum dictum [z] erat: *vellent, juberentque + cum Antiocho rege, quique ſectam ejus ſecuti eſſent, bellum iniri:* + quod & obſervatum in decreto
a Lib. XLII. c. 31. adverſus regem Perſea, [a] videtur intelligi debere + quamdiu cum Antiocho, aut Perſeo bellum eſſet, + & de his, qui reipſa ei bello ſe immiſcerent.

XI. Cauſa autem cur gentes + ad bellum illud, quod jure gentium juſtum
b Alb. Gent. lib. 2. c. 1. diximus, denuntiationem requirerent, + non ea fuit, quam adferunt [b] nonnulli, + ne quid clam, aut dolo agerent, + id enim ad fortitudinis præſtantiam magis, quam ad jus pertinet; [z] + ſicut nationes quædam etiam [51] prælii diem, & locum condixiſſe leguntur: + ſed (mm) ut certo conſtaret, non [52] privato auſu, ſed voluntate utriuſque populi, aut populi capitum geri bellum: + nam inde + nati ſunt effectus peculiares, + qui neque in bello adverſus prædones, + neque in eo, quod rex gerit in ſubditos, locum habent.
c Lib. III. de Ira c. 2. Ideo Seneca diſtincte dixit: [c] *indicta bella finitimis, + aut geſta cum civibus.*

d Ayala l. 1. c. 5. XII. Nam quod notant [d] quidam, & exemplis docent, etiam in [53] bellis talibus capta fieri capientium, + verum eſt, ſed [54] ex una dumtaxat parte, + idque ex jure naturali, + non ex jure voluntario gentium, + ut quod gentibus

GROTII.

y *Non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut Manlii in Gallo-Græcos*] Aut Ulyſſis ſociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus *Homerus* Odyſſeæ I. & ibi *Didymus*. (Lib. IX. verſ. 40.)

z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem, & locum condixiſſe leguntur*] Ut Porſenæ Romani, memorante in Publicola *Plutarcho*, (pag. 105. C.) Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. *Chalcocondylas* VII.

GRONOVII.

50 *Novus P. R. juſſus*] Lex, ſive rogatiò comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

51 *Prælii diem, & locum*] Ut Marius cum Cimbris. *Flor.* 8, 3.

52 *Privato auſu*] Paucorum, vel ducis ipſius cum ſua factione.

53 *Bellis talibus*] Adverſus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis, aut juſti populi: in civilibus ex victrici parte. *Suet.* Veſp. 10, 5.

(kk) Vide ſupra *Lib.* 1. Cap. 3. §. 5. num. 4. *J. B.*

(ll) Immo bellum illud, in ſe ſpectatum, omnino juſtum erat. Diximus in Notis Gallicis. Vide & eruditam Diſſertationem CHRISTOPHORI CELLARII, *De C. Julii Cæſaris adverſus Arioviſtum Regem, alioſque Germanos, Bello*; quæ ſexta eſt collectionis editæ anno 1712. *J. B.*

(mm) At æquè, ſi non magis, certo de hac re conſtaret. Exercitu in fines regionis miſſo. Reverà ſcopus, & finis præcipuus moris indicendi belli hic fuit, ut omnibus conſtaret, eum, qui ad arma venit, juſtam cauſam habere, & ut hoſti ipſi ſignificaretur, per eum ſtetiſſe, & ſtare adhuc, quominus res alio modo dirimatur. Id innuit DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, *Ant. Rom.* Lib. II. Cap. 72. ubi de inſtitutione Collegii *Fecialium* agit: & SERVIUS in *Æn.* X, 14. Sed præſertim NONIUS MARCELLUS, cujus locum, quamvis in quibuſdam depravatum, ad ſummam rei quod ſpectat, luculentum heic proferam: ITAQUE (Romani) *bella & tardè, & magnà licentià* (legendum mihi videtur *decentià*, cujus vocis exemplum ex *Cicerone* auctor ipſe profert, *pag.* 203.) *ſuſcipiebant: quòd bellum nullum, niſi pium, putabant geri oportere, prius indicebant* (ita lego pro *indicerent*) *bellum iis, à quibus injurias factas ſciebant: Feciales legatos res repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant.* In voce *Feciales*, pag. 529. *Ed. Mercer. J. B.*

GRONO-

Digitized by Google

tibus tantum proſpicit, + non his, qui ſine gente ſunt, + aut pars gentis. Errant & in eo, [e] quod putant, + bellum ſui tuendi, aut rerum tuendarum ergo ſuſceptum, indictione non egere: nam eget omnino: + non quidem ſimpliciter, + ſed ad eos, quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus. *e Alb. Gen. d. l. 11, c. 2.*

XIII. Ne illud quidem verum, + non ſtatim, atque [55] indictum eſt, inferri bellum poſſe: quod + Cyrus in Armenios, + Romani in Carthaginienſes, ut modo diximus, fecerunt. + Nam indictio [56] nullum poſt ſe tempus jure gentium requirit. Poteſt tamen fieri, + ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ ſunt, aut pœna in nocentem poſtulata, & id negatum non eſt. Tunc enim id dandum eſt tempus, quo quod petitum eſt commode fieri poſſit.

XIV. Quod ſi jus etiam legationum violatum ſit, + non ideo tamen denuntiatione opus non erit + ad eos, quos dico, effectus: + ſed ſufficiet eam fieri quomodo fieri tuto poteſt, per literas ſcilicet: quomodo & citationes, & denuntiationes alias fieri, mos habet in locis minus tutis.

GRONOVII.

55 *Indictum eſt*] Quaſi neceſſe ſit, triginta dies juſtos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum poſt ſe tempus*] Quod bello vacuum eſſe oporteat.

HENRICI DE COCCEII

COMMENTARIUS

IN

HUGONIS GROTII

LIB. III. CAP. III.

RUBRICAM hujus capitis Auctor ponit *de bello juſto, ſive ſolenni jure gentium*: quia putat, dari adhuc aliud *bellum minus ſolenne;* quod refutavimus ſupra *l.* 1. *c.* 3. §. 4.

Additio.

„ Repetendum eſt ex notatis *ad cap.* 1. „ *hujus libri* §. 1. Grotium circa licentiam „ bellorum diſtinguere inter *jus naturæ*, & „ *jus gentium*: JURE NATURÆ bel- „ lum juſtum eſſe, dixit, ſi juſta cauſa „ adſit: & in tali bello denunciatione o- „ pus non eſſe, putat, ſi quis rem ſuam „ repetit, aut pœnam ab alio depoſcit; „ *cap. b.* §. 6. *n.* 1. & tantum excipit ca- „ ſum, quoties pro re una res alia, aut „ pro debito res debitoris invaditur, aut „ res ſubditorum; tunc enim interpella- „ tionem requirit, *ibid.* §. 6. *n.* 2. Idem „ obtinere, ait, ſi princeps impetatur ex „ debito, vel delicto ſubditi, *ibid.* JUS „ GENTIUM ab hoc naturæ jure receſſiſ- „ ſe, ait, in BELLO PUBLICO, & JU- „ RE GENTIUM SOLENNI; ibi „ enim indiſtincte requiri denunciationem, „ *vid.* §. 5. 11. Ad hujus rei intellectum

jurias, etſi per accidens quoque actus juſtitiæ exerceant.

Non autem ſtatim reſpublica, aut civitas eſſe deſinit] „ Adeoque nec jus belli.

Si quid admittat injuſtum] „ Nam finis tamen civitatis manet, ſcilicet, ut „ jus tueantur. Status autem a fine diſ- „ cernuntur.

Nec cœtus piratarum, aut latronum, civitas eſt] „ Quia finis hujus cœtus eſt, „ injuriam facere.

Etiam ſi forte æqualitatem quandam inter ſe ſervent] „ Per *æqualitatem* intelli- „ git juſtitiam, utpote quam in æqualita- „ te ponit. *Vid. l.* 2. *c.* 12. §. 8. *ſeq.* „ Talis enim cœtus ideo pro civitate non „ habetur, quia finis ejus non eſt, jura „ tueri.

Sine qua nullus cœtus poſſet conſiſtere] „ Adeoque nec cœtus latronum. *Vid. pro- „ leg.* §. 13.

Et exteris jus reddunt] „ Contra pro- „ priæ quoque civitatis membra.

Si non per omnia, ſecundum jus naturæ] „ Immo jus reddere exteris tenen- „ tur juxta naturæ jura, & in eum finem „ civitates ſunt conſtitutæ.

Alibi oſtendimus] „ *Vid. l.* 2. *c.* 5. „ §. 12. *n.* 3. *c.* 15. §. 5. *n.* 1. *c.* 20. „ §. 43. *n.* 2. & §. 47. *L.* 1. *c.* 2. §. 5. „ Conf. *l.* 3. *c.* 9. §. 18.

Certe ſecundum pacta cum quibusque inita] „ I. e. juxta leges fœderum

Aut ſecundum mores] „ Per mores in- „ telligit jus gentium voluntarium *l.* 2. „ *c.* 19. § 1. *n.* 1. & *c.* 20. §. 41. „ Exemplum vide *l.* 3. *c.* 6. §. 25. At tale „ jus gentium non dari, probavimus in „ *Diſſ. proœm. IV.* §. 29. *ſeq.*

Quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur] „ De quo ſtatu *vid. l.* 2. „ *c* 15. §. 5.

Abſtinuiſſe a cædibus, & populationibus nocturnis] „ Nam Græcos abhorruiſſe ab „ omni fraude, etiam in hoſtem, vidi- „ mus *ſupra c.* 1. §. 20. & §. 6. *n. fin.*

Et a raptu boum aratorum] „ Favore „ agriculturæ.

Principale autem pro forma eſt in moralibus] „ I. e. ſtatus diſcernitur a fine: „ finis reipublicæ eſt jus reddere, finis au- „ tem cœtus latronum, injuriam facere.

Non jam vitioſam, ſed nullam eſſe rempublicam] „ Oratorio more loquitur Ci „ cero; reſpublica enim vox juris eſt: „ indeque aliquo ſenſu dici poteſt, nul- „ lam eſſe in actu injuſto.

Auguſtinus corrigens] „ At Auguſtinus „ eodem, quo Cicero, ſenſu alibi ait: „ *remota juſtitia quid ſunt regna, quam* „ *magna latrocinia? de Civ. Dei c.* 41.

Corpus morbidum, &c.] „ At nec Ci- „ cero id negavit.

Civitas eſt quamdiu manent leges] „ Nam „ finis civitatis principalis manet; jus enim „ ſuum cuique regulariter tribuunt.

Ut ibi jus exteri conſequi poſſint] „ Non „ tantum juxta pacta, ſed & juxta jus „ naturæ. *Vid. n.* 1. Conf. ſupra *l.* 2. „ *c.* 21. §. 6.

Eam præſertim, quæ jus gentium facit] „ Scil. voluntarium. At talem legem non „ dari, diximus.

Ut mentem in corpore humano] „ Uti „ corpus non poteſt ſubſiſtere ſine men- „ te, ſic civitas ſine lege ſubſiſtere nequit.

Ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius] „ Coëunt homines in civitatem ideo, „ ut legem naturæ de ſuum cuique tri- „ buendo communibus viribus, cum ſin- „ guli non ſufficiunt, exſequi poſſint; „ hoc fine ſublato deſinit eſſe civitas.

Etiam cum tyrannide leges multas bonas poſſe conſiſtere] „ Per tyrannidem intelli- „ git ſtatum regium; uterque enim ſtatus „ tendit ad eundem finem, ſcilicet, ad „ tuendum jura ſingulorum.

Atqui apud Germanos latrocinia, &c. nullam habebant infamiam] „ Argumen- „ tum hoc eſt: Germani latrocinia exer- „ cebant; neque tamen ideo deſierunt eſſe „ populus, & civitas: unde etiam ab iis „ capti fiebant ſervi.

Pompeio de Piratis] „ Immo de Ser- „ torio prædone, & de Servili bello Pom- „ pejus triumphavit. *Flor. l.* 3. *c.* 22. „ Item de Ciliciæ Piratis. *Val. Max. l.* 8. „ *c.* 15. *n.* 8. Utriusque rationem vidimus „ *l.* 1. *c.* 3. §. 1. *n.* 1. *in not.* Tale bel- „ lum Auctor vocat mixtum. *Vid. l.* 1. „ *c.* 3. §. 1. Quæ latius examinavimus in „ *Diſſ. proœm. IX.* §. 165.

Tantum diſcrimen eſt inter populum quantumvis ſceleratum, & inter eos, &c.] „ Senſus eſt, quod reſpublica, licet ſce- „ lerata, maneat reſpublica, maneatque „ po-

Digitized by Google

„ populus, cum quo belli jura, adeoque „ jura hoſtis, triumphi, &c. obtinent: „ ſecus, ac in ſocietate latronum.

AD §. III.

AUCTOR recte ait, cœtum latronum in juſtam civitatem evaleſcere ex momento, quo conſtituunt latrones, ſe ſocios non criminum, ſed juris tuendi eſſe velle; adeoque ex quo perpetuam intentionem habent intra fines illius territorii, quod occupant, jus ſuum cuique tribuendi.

Viriatus] Hic nunquam juſtus dux factus eſt; ab initio venator, tandem latro fuit. *Flor. l. 2. c. 17.* Unde Juſtinus quoque non ait, judicio populi, & ad jura tuenda eſſe electum, ſed *multitudinem eum ſecutam eſſe, ut cavendi ſcientem, declinandorumque periculorum peritum. L. 44. cap. 2.*

Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant, aliud vitæ genus amplexi civitas fiant] „ Uti ſi plures latrones „ in unum corpus ſocientur, juris tuendi cauſa.

Regni nomen aſſumit] „ Jam enim finis juſtæ civitatis adeſt, quia regnum „ ſupponit juſtitiæ adminiſtrationem.

AD §. IV.

DIXIMUS *ſupra*] „ *L. 1. c. 2. § 7.* „ *ſeq. Vid. Diſſ. proœm. VIII. §. 18. ſeq.*

Si qui pro parte habeant, pro ea parte juſtum bellum gerere] „ Auctor ſtatuit, „ dividi imperium poſſe, & diviſo imperio „ jus cuique parti eſſe bellum gerendi. „ Hypotheſin ejus de diviſione imperii ex„ poſuimus in *Diſſ. proœm. VIII. §. 20.* „ *n. 2.* Noſtram ſententiam explicavimus „ *ſupra l. 1. c. 3. §. 18.*

Sed inæqualiter ſunt fœderati] „ Hi „ enim comiter quidem, & reverenter „ habent aliorum populorum majeſtatem; „ ſed non deſinit eorum majeſtas, quia „ ſuis legibus vivunt: quod late demon„ ſtravimus *ſupra l. 1. c. 3. §. 21.*

Omnia juſti belli exercita] „ Nam pro„ prio jure imperium eis competiit, ſuis „ vixere legibus, &c.

„ Ex eodem principio Status Imperii „ Romano-Germanici jus belli merito ſibi „ aſſerunt, quia ſummam poteſtatem ha„ bent, utut relativam; etſi enim ratio„ ne Imperatoris, & Imperii, ſint ſtatus, „ ratione ſui territorii ſupremum aliquod „ jus habent, leges pro lubitu ſtatuunt, „ ac jus belli, ac pacis exercent. *Vid.* „ *l. 1. c. 3. pag. 278. prop. II.*

AD §. V.

HOC *ſignificatu*] „ Ut obtineat pecu„ liares quoſdam juris effectus. *Vid. §. 1.* „ *n. 1.*

Non ſufficit, inter ſummas utrinque poteſtates geri] „ Nec jure naturæ id ſuf„ ficit.

Ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit] Id eſt, denuntiari bellum debet. Hoc verum omnino eſt; ſumma poteſtas enim, quæ læſam ſe putat, non ſtatim vi agere, & armis jus ſuum vindicare poteſt, ſed prius ſatisfactionem poſtulare tenetur, eaque negata arma demum adhibere poteſt. Exemplum illuſtre eſt apud Dubravium *Hiſt. Bohem. l. 7*, ubi Bretiſlaus Bohemus, cum Poloni in fines Bohemiæ incurſiones feciſſent, inſtabat ut ſine mora miles Poloniam invaderet: ſed Seniores obtinuere ut prius deditio peteretur, qua denegata publica demum injuria futura fuiſſet.

Palam, & ex edicto gerere] „ Edi„ ctum hoc neceſſarium erat in ſtatu po„ pulari; ibi enim ſenatus jus belli non „ habebat, ſed decreto populi opus erat. „ Hinc formula ſolennis apud Romanos, „ *vellent, juberent, populo Carthaginenſi* „ *bellum indici. Liv. l. 21. c. 17.* Et huc „ pertinet deliberatio apud Livium: *utrum* „ *populi juſſu indiceretur bellum, an ſatis* „ *eſſet Senatusconſultum; pervicere tribu*„ *ni denunciando, impedituros ſe delectum* „ *ut conſules de bello, ad populum fer*„ *rent. l. 4. c. 30. Vid. Teſtm. b.*

Decretis civitatum] „ Nam ibi non u„ nius erat arbitrium, ſed omnium; ſta„ tus quippe erat popularis: adeoque com„ muni decreto opus erat.

Digitized by Google

Ad §. VI.

Accurate *diſtinguenda ſunt*]
„ Immo omnes hæ diſtinctiones & ratio-
„ ne, & uſu carent. Nos præter ea, quæ
„ *jure naturæ* debentur, nullam obliga-
„ tionem inter gentes agnoſcimus. Sane,
„ ex *honeſtate* nullum jus oriri, certum
„ eſt. Sed & *jus gentium voluntarium* non
„ exiſtere, nedum *effectus quoſdam juris*
„ *particulares* inde oriri, ſupra demonſtra-
„ vimus. Conf. *Diſſ. proœm. IV.* §. 13.
„ *ſeq. junct.* §. 29. *ſeq.* Tandem probavimus,
„ ea, *quæ ex peculiaribus populorum quorun-*
„ *dam inſtitutis oriuntur*, eſſe merum jus
„ civile. *Vid. dict. diſſ. IV.* §. 24. *junct.*
„ *diſſ. IX.* §. 168.

Naturali jure] „ Mens Auctoris hæc
„ eſt: 1°. jure naturæ non requiri denun-
„ ciationem, ſed unumquemque vel vim
„ vi arcere, vel ab eo, qui deliquit, pœ-
„ nam depoſcere, vel unumquemque vi
„ rem ſuam vindicare poſſe, etiam citra
„ interpellationem, §. 6. *n.* 1. 2°. aliud
„ eſſe ſi aliud pro alio petitur, vel alius
„ pro alio convenitur; tunc enim neceſ-
„ ſariam eſſe interpellationem, *d.* §. 6.
„ *n.* 2. & *l.* 2. *c.* 10. §. 2. *n.* 1. 3°. ex
„ honeſtate etiam priori caſu denunciatio-
„ nem requiri: 4°. jure Gentium volun-
„ tario itidem ſemper requiri denunciatio-
„ nem ad obtinendos illos effectus parti-
„ culares, qui non niſi ex bello ſolenni,
„ i. e. publice denuntiato, ſequuntur. *ibid.*
„ §. 6. Cauſam autem, cur gentes ad
„ bellum ſolenne denuntiationem requirant
„ 5°. non eam fuiſſe, ait, ne quid clam,
„ aut dolo agerent; ſed ut certo con-
„ ſtaret, non privato auſu, ſed volunta-
„ te utriuſque populi, aut populi capi-
„ tum geri bellum: inde enim natos eſſe,
„ ait, effectus peculiares, qui in bellis
„ minus ſolennibus non obtinent. §. 11.

„ Nihil hic, quod juri naturæ conve-
„ niat, traditur. Verum enim 1°. in gene-
„ re non eſt, unumquemque, etiam pri-
„ vatum, (nam id ſtatuit Auctor. *Vid.*
„ *diſſ. proœm. VIII.* §. 17. *Diſſ. VII.*
„ §. 65. *ſeq. Diſſ. I.* §. 80.) vim vi ar-
„ cere extra neceſſariæ defenſionis terminos,
„ aut pœnam depoſcere, aut rem ſuam
„ propria auctoritate vindicare poſſe; jure
„ naturæ enim id jus ſolis patribusfamilias
„ conceſſum eſt. *Vid. diſſ. proœm. XII.*
„ §. 612. 2°. Verum non eſt, in hoc ca-
„ ſu ſolo neceſſariam eſſe interpellationem,
„ ſi aliud pro alio petitur, vel alius pro
„ alio convenitur: ſemper enim clariga-
„ tio præcedere debet. Diximus 3°. hone-
„ ſtatem in diſciplina juris naturæ nullum
„ juris habere effectum. Diximus 4°. bel-
„ lum ſolenne, cui gentes ſolennitates quaſ-
„ dam præſcripſere, quæ peculiares quoſ-
„ dam effectus juris producerent, fabulam
„ eſſe. Unde 5°. concludimus, cauſam,
„ cur gentes denunciationem requirant,
„ veram hanc eſſe, quia neceſſitas de-
„ fenſionis non incipit, niſi ex quo al-
„ ter reparationem negat.

„ Cæterum, principia juris naturæ ſim-
„ pliciſſima, ac per ſe clara ſunt, adeo-
„ que tot ambagibus, verborumque, &
„ diſtinctionum involucris, ac tot fictis
„ jurium ſpeciebus opus non eſt: quod
„ ex ſequentibus magis eluceſcet.

Ubi aut vis illata arcetur] „ Adeoque
„ in bello defenſivo denunciatione opus
„ non eſt.

Aut ab eo ipſo, qui deliquit, pœna de-
poſcitur] „ Duo hic errat Auctor: 1. quod
„ gentem a quolibet gente pœnam depo-
„ ſcere poſſe, ſtatuat: 2. quod ei, qui
„ injuriam mihi fecit, bellum denuntian-
„ dum non eſſe, putet. Prius refutavi-
„ mus *L.* 2. *c.* 20. §. 3. & §. 40. po-
„ ſterius mox refutabimus.

Nulla requiritur denunciatio] Res ita ſe habet: Jure naturæ aliud eſt *clarigatio*, aliud *denunciatio* belli. Illa eſt ſolennis, & publica rerum, aut cujuſque juris clara voce facta repetitio, *Plin. l.* 27. *Hiſt. c.* 2. *in fin.* quod fiebat conſultis Fecialibus. *Liv. l.* 36. *c.* 3. Modum, & ritus apud Romanos refert *Alex. ab Alex. l.* 5. *c.* 3. originem, & formulas refert Gellius *l.* 16. *c.* 4. *Liv. l.* 1. *c.* 32. *Conf. ſupra l.* 2. *c.* 23. §. 4. & 8. Hæc ſequitur clarigationem: ſi enim alter neget ſatisfactionem, bellum denunciatur.

Differunt igitur *clarigatio*, & *denuntiatio* belli, quod illa contineat repetitionem rei, hæc intimationem, ſeu inſinuationem belli: unde utriuſque plane alii, & proprii ritus, ac formulæ ſunt. *Alex. d. l. Liv. l.* 1. *c.* 32. *Cic. de off. l.* 1. *c.* 11.

Omni

Digitized by Google

Omni *clarigationi* ineſt eventualis belli denunciatio, & omni *denunciationi* ineſt conditio clarigationis, ni ſcilicet ſatisfecerit alter. *Vid. Grot.* §. 6. *&* 7. Unde etiam indicto bello ſpatium aliquod antequam actu bellum inferatur indulgendum eſſe, ſunt qui ſtatuunt. *Vid.* §. 13.

In bello *offenſivo* ſemper neceſſaria eſt vel *clarigatio*, vel *belli denunciatio.* Nam 1. jus belli, uti actio, oritur ex injuria, quæ aliter reparari niſi vi non poteſt; at non conſtat, num reus reparare velit niſi petita ſit reparatio, & querela mota: ſane, ignorat lædens, quid, & quantum læſus poſtulet. 2. Injuria non fit niſi ei, cui jus denegatum eſt; non poteſt autem videri jus denegatum, ubi exactum non eſt. 3. Inter privatos moram non facit reus, niſi interpellatus, *l.* 88. *ff. de reg. jur.* quia non tenetur offerre ſi neſcit requiri, & peti aliquid; ſed ſufficit, petenti moram non facere. *Vid. ſupr. l.* 2. *c.* 10. §. 1. Idem ergo multo magis obtinet inter Principes. Sane, 4. ab executione natura inchoare non licet, quia neſcitur anne alter in dubio cedere velit. Hinc 5. cum Galli a legatis Romanis violarentur, erant qui extemplo Romam eundum cenſerent: at vicere Seniores, ut legati prius mitterentur queſtum injurias, poſtulatumque ut pro jure gentium violato Fabii dederentur. *Liv. l.* 5. *c.* 36. Tartari cum Sinenſium regnum invaderent, literis ad regem datis petiere ſatisfactionem, & ſe arma tum depoſituros promiſerunt: ſed ſpreta eſt eorum petitio. *Mart. Hiſt. Siner.* Sabini raptis virginibus miſere qui fœminas repoſcerent, ut poſt repulſam neceſſarium videretur bellum. *Halicarn. l.* 2. *c.* 39. Ita Romolus prius repetit res ablatas a Fidenatibus, *d. l.* 2. *c.* 54. Veji a Romanis *ibid. c.* 56. & deinde ſecuta eſt invaſio. Senatus Romanus cum legati ejus gloriarentur deceptum ſpe pacis regem, negavit eas eſſe artes Romanorum, *majores ſuos indicere, priusquam gerere ſolitos bella. Liv. l.* 42. *c.* 47. Unde Gellius *l.* 61. *c.* 4. *bellum eſſe decretum*, ait, *nolentibus res captas reſtituere, vel auctores injuriæ dedere.* De Romanis, ac Sabinis ait Livius: *utrinque injurias factas, nec eas repetitas.* Lepidus conſul improbat, vagari cum terrore belli per nationes, quibus bellum indictum non ſit. *Liv. l.* 38. *cap.* 42.

Dictum autem eſt, alterutram ſufficere vel *clarigationem*, vel *indictionem* belli. Si quis enim denegat reparationem juris, neque petenti ſatisfacere vult, jam ſatis conſtat, alteri præter arma aliud medium reparandi juris non ſupereſſe. Et ex eo, quod alter repetit, itidem ei conſtare debet, alterum jus ſuum recipere velle legitimis remediis, quæ ſunt bellum. Sed & denunciationi ineſt clarigatio, quia ideo bellum denunciatur ut ſatisfiat: ſi proinde denuntianti bellum offertur ſatisfactio, deſinit jus belli.

In bello *defenſivo* neutro opus eſt, 1. quia qui invaditur non repetit, ſed ab eo repetitur. 2. Denunciatur bellum futurum; at invaſione ab altero facta cœptum jam eſt bellum. 3. Denunciatio præcedit bellum; at bello jam cœpto præcedere non poteſt. 4. In invaſoris quidem arbitrio eſt ſtatuere, an bellum gerere velit, adeoque ſi decreverit, hoſti id nunciat; at invaſus neceſſario ſe defendit, nec res arbitrii id amplius eſt. 5. Fruſtra quis denunciat ſe bellum geſturum, qui ratione officii non poteſt non gerere. Idque 6. exemplo judiciorum confirmatur, ubi actor reo nunciat litem, non reus actori. Accedit 7. conſenſus gentium, quem Auctor allegatis exemplis probat. Similia allegavi in diſputatione *de clarigatione.*

Ceſſat clarigatio, 1°. ſi bellum non eſt; uti ſi cum prædone, vel cum ſubditis res agitur: 2°. ſi tutum hoſti aditum non præſtat hoſtis; uti ſi legatos interficit, nec literas mittendi copia, aut occaſio eſt; nam tunc culpa ejus eſt, qui non vult admittere legatos: 3°. in bello defenſivo. *Vid.* §. 6. 4°. jure talionis, ſi & alter non ſoleat denunciare. Hinc Guſtavus Adolphus in literis ad Ferd. II. datis ſe perſpicere non poſſe, ait, qua ratione denuntiatio belli, quæ a Cæſareo exercitu contra regem miſſo omiſſa fuerat, a ſe poſtularetur. *Vide arma Suecica.* 5°. ſi notorie conſtet, alterum ſatisfacere nolle; uti ſi bellum parat ad repellendam vim. Quod Cæſar innuit apud Dionem in Cæſare: *quædam eſſe bella, in quibus querelæ, & indictiones præcedere debeant; ſed alia exoriri, quæ, tanquam juſſerit neceſſitas, non poſſunt in diſceptationem adduci. Vid. Alber. Gent. de jure belli L.* 2. *c.* 2.

Addi.

Additio.

„ In nupero bellu Sileſiaco Reginæ Hungariæ, quæ dolebat bellum absque indictione inchoatum eſſe, duo regerebat Boruſſiæ Rex 1. toties Ducatus Sileſiæ repetitos, & ſemper negatos fuiſſe. 2. Domum Auſtriacam eosdem ducatus absque indictione vi occupaſſe, adeoque eam improbare non poſſe quod in ſe probavit. Vid. *Nabere Ausfuhrung des Eigenthum des Königlichen Churhaus Brandenburg.* §. 54. *ſeq.*

Sthenelaidas] „ Immo plane de denuntiatione hic quæſtio non fuit, ſed quærebatur, an per judicia, i. e. per arbitros res decidenda ſit, an per arma? Nimirum, Athenienſium legati in Concilio Spartano negabant, ſe injuriam feciſſe, & controverſias non bello, ſed ex conventis dirimi debere, contendebant.

„ His reſpondet Sthenelaidas, ſocios læſos haud dignos eſſe ut eorum cauſa judiciis demum diſcutiatur, & verbis, cum non ſint verbis læſi; ſed ut vindicetur mature, & omni conatu. Hic igitur Ephorus non ait, denuntiationem non eſſe neceſſariam; neque enim de eo quærebatur: ſed judiciis non eſſe certandum cum eo, qui notoriam injuriam committit, adeoque de quo certo conſtat, eum ſatisfacere niſi coactum nolle.

A ſe repellere ſolet] „ Loquitur de bello defenſivo, ubi verum eſt, denunciatione opus non eſſe.

Sed a natura indici, *&c.*] „ Quia bellum eſt defenſivum.

Pleraque bella, *&c.*] „ Scilicet, defenſiva.

Aut indicto bello, *&c.*] „ Romani enim nondum denuntiaverant bellum.

Aut ita commiſſo, ut ſtrictos gladios, aut ſanguinem usquam factum audiſſent] „ Romani enim non vim intulerunt, non gladios ſtrinxerunt, &c. adeoque nec jure neceſſariæ defenſionis excuſare ſe poterat Menippus.

Ex his duobus alterum potuiſſe ad facti defenſionem ſufficere] „ Prius in bello offenſivo, poſterius in bello defenſivo.

Si dominus rei ſua manum injicere velit] „ Immo eadem hic ratio eſt, quæ militat in caſu, ubi quis pro injuria ſibi illata arma ſumit: neceſſaria, inquam, eſt vel clarigatio, vel denuntiatio.

Quoties pro re una res alia] „ Uti ſi 2
noſtra res vel periit, vel deterior reddita eſt.

Aut pro debito res debitoris invaditur] „ Uti ſi contra perſonam agitur ex ejus promiſſo, & ideo res debitoris capiuntur.

Si res eorum, qui debitori ſubditi ſunt] „ Uti ſi res ſubditorum pro debito principis capiuntur. *Vid. c. præc.* §. 2. *& ſeq.*

Interpellatio requiritur] „ Toties igitur Auctor interpellationem neceſſariam putat, quoties quis non petit rem ſibi ablatam, aut pœnam poſcit ab ipſo delinquente. Nos his quoque caſibus interpellationem requiri, diximus.

Qua conſtet, alio modo fieri nequire ut noſtrum, aut nobis debitum conſequamur] „ At eadem ratio eſt ſi quis rem ſuam repetit, aut ſatisfactionem pro injuria ſibi illata petit. Lædens enim ignorat, num læſus repetere, an condonare velit: ſed nec læſo conſtat, an lædens ſatisfacere nolit niſi prius interpelletur; adeoque ex interpellatione demum conſtat, alio modo niſi bello reparationem fieri non poſſe.

Jus enim illud non primarium eſt, ſed ſecundarium, & ſurrogatum] „ Auctor enim in rebus non exſtantibus humano generi placuiſſe, ait, ut tu tenearis in tantum, quatenus es factus locupletior. *L.* 2. *c.* 10. §. 2. *c.* 12. §. 13. *n.* 1. *Conf. l.* 2. *c.* 7. §. 2 *& l.* 3. *c.* 10. §. 6. Hæc obligatio igitur, ex hypotheſi Auctoris, non eſt primaria, ſed ex placito humani generis ſurrogata.

„ At negamus, jus hoc eſſe ſecundarium. Jus hoc, quo is, qui rem noſtram reſtituere non poteſt, ad tantundem tenetur, æque primarium eſt, & in ipſa naturæ ratione fundatur, quia tantundem morali æſtimatione idem eſt. Unde nulla exinde ſumi poteſt ratio differentiæ quoad denunciandi neceſſitatem.

„ Adeoque hoc caſu æque, ac ubi rem noſtram vindicamus, denunciare bellum tenemur, ob rationes ante allegatas.

Ut alibi] „ *L.* 2. *c.* 10. §. 2. Conf. *l.* 3. *c.* 2. §. 2. *n.* 1. *&* 2.

Interpellationem oportet intercedere] „ Quia ſatisfacere non poteſt ſi neſcit quid petat, & an jure alter petat.

Ex qua aut damnum dare cenſeatur] „ Si ſcilicet ſubditi ex debito tenentur.

Aut & ipſe delinquere] „ Si ſubditi ex „ delicto tenentur.

5 *Honeſte tamen, & laudabiliter interponitur*] „ Dixi, jure quoque requiri de„ nunciationem, in omni bello offenſivo. „ Quæſtio, quid honeſtatis ſit, non per„ tinet ad diſciplinam juris naturalis, de „ quo ſolo hic tractamus.

Quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur] „ Interpellatio, quam Deus „ hic præcipit, non eſt clarigatio; nam „ populi illi jus Iſraëlitarum non læſerunt; „ adeoque hi fruſtra ejus reparationem po„ ſtulaſſent: ſed Iſraëlitæ vindicabant inju„ riam Deo illatam; indeque offerebant „ gentibus pacem ſub lege ſubjectionis, „ & tributi. Hoc præceptum omnino uni „ populo datum fuit.

Neque enim erat illa qualiscunque pax] „ Pax igitur non offerebatur ſub conditione „ ſi repararent injuriam, quæ illata non „ fuit; ſed ſi ſeſe dederent ſub lege tributi.

Humanius id exiſtimant] „ Ibi ſecunda „ vice exegit tributum, & militem; nam „ antea rex Armeniorum id negavit: adeo„ que mere humanitatis fuit, cum jam „ conſtaret, eum neutrum præſtare voluiſ„ ſe, denuo eum interpellare.

Jure gentium ad effectus illos particulares] „ Dixi, non dari jus gentium, nec „ ſolennitates quasdam, quæ bellum ſo„ lenne efficiant, a gentibus introductas „ eſſe; neque inde oriri effectus quosdam „ juris particulares. Denunciatio non de„ mum ex jure aliquo ficto gentium, ſed „ ab ipſa natura originem cepit, & lo„ cum habet in omni bello offenſivo.

Non utrinque, ſed ab altera partium] „ Si enim læſus denuntiat bellum, & læ„ dens ſatisfacere recuſat, hic denunciare „ bellum non tenetur; ex ejus enim hy„ potheſi bellum eſt defenſivum.

Ad §. VII.

1 Conditionata *eſt aut pura*] „ Immo denunciatio belli ſemper eſt con„ ditionata; & ſemper, tacite ſaltem, cla„ rigationem continet. *Vid. ſupr.*

Conditionata, ubi cum rerum repetitione conjungitur] „ Diximus, in omni cla„ rigatione duo contineri: 1. repetitionem „ rei; eaque negata 2. denunciationem „ belli.

Jus feciale] „ Quod de ritu belli ſta„ tutum eſt; de quo vide *L. 2. c. 23. §. 4.* „ *& 8.*

Vindicationem ex jure dominii] „ Quan„ do quis rem ſibi ablatam vindicat

Sed & perſecutionem] „ Quando quis „ petit id, quod ex contractu, vel quaſi „ contractu debetur.

Aut criminis] „ Quando quis repetit „ id, quod ex delicto, vel quaſi delicto „ debetur.

„ *Ni punire ſontem malint ipſi, qui conveniuntur*] „ Nam in arbitrio eorum „ eſt, dedere, vel ſontem punire. *L. 2.* „ *c. 25. § 3. l. 2. c. 21. §. 4.*

Hanc rerum repetitionem dictam eſſe clarigationem] „ De qua B. Parens integram „ diſſertationem ſcripſit.

Polybius] „ *L. 4. c. 53.* & in *excerpt.* „ *legat.* 123. Exempla alia ſunt apud Li„ vium *l. 1. c. 22. Res repetitum ſe veniſſe;* „ *ni reddantur, bellum indicere juſſos. Liv.* „ *L. 4. c. 30. Tunc quoque ne confeſtim* „ *indiceretur, neve exercitus mitterentur,* „ *religio obſtitit: feciales prius mittendos* „ *ad res repetendas cenſuere.* Hinc & dies „ præfigi ſolebat, intra quem ſatisfactio „ poſtulabatur: *Liv. 1. 32.* ſi non de„ duntur quos expoſcit Fecialis diebus tri„ bus, & triginta peractis, bellum „ indicit. *Addatur. Alexand. ab Alex.* „ *l. 5. c. 3. Teſm. b. lit. a.*

Romani veteres condicere] „ Condicere „ enim JCtis Romanis eſt, repetere id, „ quod ex erronea, vel injuſta, vel non „ ſecuta, vel ſine cauſa penes alterum eſt.

Pura denunciatio] „ Auctori pura eſt „ denunciatio, quando non continetur rei „ repetitio: ſed ſtatim bellum indicitur. „ At huic ipſi denunciationi tacitam ineſſe „ clarigationem, ſupra jam dictum eſt: „ et ſi debitor bello indicto offert ſatisfa„ ctionem, ceſſat bellum, quia per bellum „ nil niſi ſatisfactio quæritur.

Quæ ſpecialiter indictio] „ Quia a bel„ li indictione incipit.

Edictum] „ Aliquando enim per decre„ tum bellum indicitur. *Vid. ſupr. §. 5.*

Ubi aut bellum jam alter intulit] „ Hic „ plane non opus eſt indictione, aut „ edi-

,, edicto, nedum clarigatione, quia agi-
,, tur de defenſione neceſſaria.

Iſidorum] ,, *Vid. ſupr.* §. 5.

Aut ea deliquit ipſe, quæ pœnam merentur] ,, Immo hoc quoque caſu denun-
,, ciatio tacitam continet conditionem,
,, niſi injuriæ, quæ pœnam meretur, re-
,, parationem offerat.

Conditionatam pura ſubſequitur] ,, Per
,, puram denunciationem hoc caſu reo ſi-
,, gnificatur, bellum decretum in eum eſ-
,, ſe, quia reparationem negavit.

Quanquam id neceſſe non eſt] ,, Nam
,, ſola clarigatio ſufficit; ſi alter negat ſa-
,, tisfactionem, non opus eſt nova indi-
,, ctione, quia jam conſtat, eum ſatisfa-
,, cere nolle, indeque aliud recuperandi
,, medium, præter arma, non ſupereſſe.

Hoc autem caſu] ,, Ubi ſcilicet condi-
,, tionata præceſſit.

Quod ad proximum præſidium rite fieret]
,, Vera denunciatio regi, aut populo ipſi
,, fieri debet. Sane, res peti ab iis non
,, poteſt, qui non habent poteſtatem red-
,, dendi, aut ſatisfaciendi. Neque conſtat,
,, an Principi innotuerit denunciatio, ſi alii
,, fit. Certum ergo eſt, locum Livii allega-
,, tum agere de reiterata denunciatione,
,, adeoque ubi clarigatio præceſſit, & reſti-
,, tutio negata eſt; tunc enim plane non
,, opus eſt ſpeciali denunciatione, & ſi ad
,, præſidium fit, ex ſuperabundanti fit.

Ut feciales in Philippi Macedonis] ,, *Liv.*
,, *l.* 31. *c.* 8. Nam hoc bellum decem ante an-
,, nis jam cœptum, & triennio prius de-
,, poſitum erat; adeoque non erat novum
,, bellum. *Liv. l.* 31. *c.* 1.

Et poſtea in Antiochi cauſa] ,, *Liv. l.* 36.
,, *c.* 3. Conſul deinde M. Acilius ex SCto
,, ad collegium Fecialium retulit, *ipſine*
,, *Regi Antiocho indiceretur bellum, an*
,, *ſatis eſſet ad præſidium aliquod ejus nun-*
,, *ciare, &c.* Feciales reſponderunt: *ni-*
,, *hil referre ipſi coram, an ad præſidium*
,, *nuntiaretur: amicitiam renunciatam vi-*
,, *deri, quum legatis toties repetentibus res*
,, *nec reddi, nec ſatisfieri æquum cenſuiſ-*
,, *ſent.* Adeoque præceſſit jam clarigatio.

Belli in Pyrrhum indictio facta eſt uni nuntium] ,, Nam Pyrrhus ſe jam hoſtem
,, declaraverat, & Tarentinis, hoſtibus
,, Romanorum, auxilia ſe laturum promi-
,, ſerat, ac exercitum in portu Tarenti-
,, no actu expoſuerat. *Juſtin. L.* 18. *c.* 1.

Quod bellum ſæpe utrinque indictum eſt]
,, Si mutuæ ſunt injuriæ.

Ad §. VIII.

Caduceus *apud Græcos*] ,, Cadu-
,, ceus erat baculus, quem ferebat Fecia-
,, lis bellum indicens; unde & caduceator
,, vocabatur. Omnes fere gentes tali ſigno
,, utebantur. Nam Indis anchora erat pro
,, caduceo. *Philoſtr. in vit. Apol. Thyan.*
,, *l.* 3. *c.* 3. Nergobrigibus lupi pelles. *Ap-*
,, *pian. de bello Hiſpan. n.* 282. Canaden-
,, ſibus *le calumet. La Hontan voyage de*
,, *Canada.* In Hiſtoria Galliæ exemplum re-
,, fertur, ubi Fecialis ibat Sago violaceo,
,, aureis liliis variato; bacillo ad manum
,, liliis itidem diſtincto; ſerico, & oblon-
,, go pileolo. *Gram. hiſt. l.* 8. *p.* 399. *Vid.*
,, *Teſm. h.*

Sagmina] ,, De modo legandi Feciales,
,, & de verbena, ſeu ſagmine, late egi-
,, mus *ſupra l.* 2. *c.* 23. §. 4.

Apud Æquicolas] ,, Nam a Sabinis, &
,, Æquicolis, jus Feciale Romanorum ori-
,, ginem duxit. *Liv. l.* 1. *c.* 32.

Renunciatio amicitiæ, & ſocietatis] ,, Im-
,, mo id jam fit ſi res repetitur, eaque
,, negatur. *Vid. Liv. l.* 36. *c.* 3.

Triginta dies ſolennes] ,, Triginta tres
,, refert *Liv. l.* 1. *c.* 23. *Vid. Gron. h.*
,, Triginta dies juſtos datos fuiſſe, ait
,, *Macrob. l.* 1. *Saturn.* 16. *Gell.* 20. 1.
,, Naturale eſſe, diximus, ut poſt clariga-
,, tionem tempus aliquod expectetur, in-
,, tra quod ſatisfactio fieri poſſit.

Quæ proprie juris gentium ſunt] ,, Non
,, dari jus gentium, nec proprie, nec
,, improprie, certum eſt.

Suo tempore uſurpari deſiiſſe] ,, Nam
,, ex inſtituto Romanorum originem habe-
,, bant, adeoque pro lubitu mutari potue-
,, runt.

Simul indictum, ſimul illatum eſt] ,, Cau-
,, ſa ejus belli fuit, quod Charthaginenſes
,, contra fœderis legem adverſus Numidas
,, paraſſent claſſem, & exercitum, ac Maſ-
,, ſiniſſæ fines territarent. *Flor. l.* 2. *c.* 15.
,, Ideo Romani miſerunt legatos, qui ca-
,, ſtigarent Senatum, & pacem inter eos,
,, ac Maſſiniſſam pararent: at ſuaſu Giſco-
,, nis bellum adverſus Romanos concitatum
,, eſt, adeo ut legati, ne violarentur, fu-

,, ga ſibi conſulere coacti fuerint. Neque
,, tamen adhuc juſta belli cauſa viſa fuit,
,, ſed per legatos ipſis denonciatum fuit,
,, ut Carthaginenſes claſſem exurerent, &
,, exercitum dimitterent: quod cum face-
,, re nollent, bellum ipſis indictum eſt.
,, *Liv. epit. l.* 48. *&* 49. Ex quibus con-
,, ſtat, diu ante indictum bellum repara-
,, tionem poſtulatam a Romanis fuiſſe.
Propria eſſe ſtatus popularis] ,, Populus
,, enim delectatur ſolennibus, & Pompa.

Ad §. IX.

Simul *indictum cenſetur omnibus ejus non ſubditis tantum*] ,, Quæritur, an ſuf-
,, ficiat, Principi indici bellum, an & ſub-
,, ditis indici neceſſe ſit? Reſp. ſufficit
,, denuntiari Principi, 1. quia indictio tan-
,, tum eos inter obtinet, qui jus belli
,, habent; at ſubditi non habent jus bel-
,, li: 2. quia repetitio tantum ab eo fla-
,, gitari debet, qui poteſt reſtituere; ſub-
,, diti autem non poſſunt reſtituere. Sane,
,, 3. ſubditi tenentur ſequi judicium Prin-
,, cipis, ejusque proinde ſolius arbitrium
,, eſt rei reſtituendæ, vel armis decertan-
,, di. Merito igitur Auctor ait, bello in-
,, dicto Principi omnibus indictum videri,
,, qui cauſam ejus ſequuntur; adeoque &
,, ſubditis. Quanquam exempla alleget Au-
,, ctor, ubi Principi, & ſubditis bellum
,, denunciatum eſt. Add. *l.* 3. *c.* 2. §. 2. *n.* 3.
Sed & qui ſe ſocios adjuncturi ſunt]
,, Quæritur, an hoſtis mei ſociis bellum
,, denunciari ſpeciatim debeat? Negatur,
,, ſi cauſæ hoſtis mei ſaltem accedunt,
,, eamque defendunt. Nam ab illis injuria
,, facta non eſt, adeoque nec ab illis res
,, repeti poteſt. Neque de eorum cauſa a-
,, gitur, cum ſaltem ſint inſtrumentum,
,, & acceſſio hoſtis clarigati. Auxilia, quæ
,, mittuntur, ſunt pars hoſtis, & priva-
,, torum vices obtinent, quibus indici bel-
,, lum non debet. Sane, in unoquoque
,, bello una clarigatio ſufficit: hic unum
,, bellum eſt, cui aſſiſtit ſocius.
,, Aliud eſt ſi ſinguli ſocii ex propria
,, cauſa agunt, & unusquisque ſociorum
,, propriam cauſam perſequitur; tunc enim
,, duæ ſunt diverſæ injuriæ, duæ belli
,, cauſæ: ſinguli igitur ſocii clarigare,
,, & clarigari debent, quia tot ſunt in-
,, juriæ, quot injuriantes; *arg. l.* 9. *ff. de Juriſdic.* & ſic tot actiones, ſeu
,, repetitiones, quin tot bella ſeparata,
,, etſi coadunatis viribus hoſtem aggredian-
,, tur; adeoque & tot clarigationes, ſeu
,, intimationes.
Ut qui acceſſio ſint ipſius] ,, Et nudum
,, inſtrumentum. *Vid. l.* 1. *c.* 5. § 3.
Diffidato principe diffidatos ejus adhærentes] ,, Quia tota cauſa diffidata eſt, cui
,, accedunt ſocii.
Nam indicere bellum vocant diffidare]
,, A veteri Germanica voce *febde*; unde
,, *befebden* idem eſt, quod aggredi aliquem
,, vi.
De eo ipſo bello, quod adverſus eum, cui indictum eſt, geritur] ,, Adeoque ſuf-
,, ficit, denunciationem fieri ei, qui injuriam
,, infert, & ſatisfacere non vult.
Quod ipſi palam ſe Antiocho adjunxiſſent] ,, Immo hæc non fuit vera omiſſæ
,, indictionis ratio; adeoque exemplum Æ-
,, tolorum huc non quadrat. Hi enim pro-
,, priam cauſam egerunt: defecere a Ro-
,, manis, *Liv. l* 35. *c.* 23; neglecta di-
,, gnitate Romanorum Antiochum judicem
,, decrevere, *d. l. c.* 33; primi bellum
,, inchoarunt, Demetriadem, Chalcidem,
,, & Lacedæmonem aggreſſi ſunt, *d. l. c.* 34. 35. 36; & tunc demum inter-
,, venit Antiochus. *Liv.* 35. *c.* 43. Hinc
,, Feciales rationes omittendæ indictionis
,, non allegarunt, quod Antiocho ſe jun-
,, xiſſent, ſed *quod Ætoli bellum ſibi ultro*
,, *indixiſſent, quum Demetriadem ſocio-*
,, *rum urbem per vim occupaſſent; Chal-*
,, *cidem terra, marique oppugnatum iſſent,*
,, *regem Antiochum in Europam ad bel-*
,, *lum populo Romano inferendum tradu-*
,, *xiſſent. Liv. l.* 36. *c.* 3. Ex quibus ap-
,, paret, de bello defenſivo ibi agi ab Æ-
,, tolis principaliter, (non tanquam ſocius)
,, & ultro inchoato.

Ad §. X.

At *eo bello abſoluto*] ,, Immo etiam
,, nondum abſoluto, ſed durante bello,
,, juſta hæc belli cauſa eſt. Etſi enim ſo-
,, cius, qui alterius cauſæ vi fœderis, vel
,, pacti accedit, hoſtis non fiat, ſed cum
,, eo pax maneat, tamen injuriam facit ei,
,, contra quem auxilia mittit, reparationi

,, juris

,, juris ejus reſiſtit ; indeque hic juſtam
,, inde belli cauſam habet.

Bello impetendi ſunt] ,, Nec tales ſocii
,, pace comprehenduntur.

Ut effectus juris gentium conſequantur]
,, I. e. ut bellum ſit jure gentium ſolen-
,, ne : quod merum eſſe figmentum , toties
,, diximus. Hoc ex ipſa ratione naturali
,, ſequitur.

Opus erit nova indictione] ,, Quia no-
,, vum bellum eſt , ex nova injuria ortum ;
,, quod eum prioris hoſtis mei ſocio geri-
,, tur , non qua ſocio , ſed jure proprio.

Sed ut principale aliquid] ,, Scilicet , ob
,, propriam injuriam , quam aſſiſtendo ho-
,, ſti noſtro nobis intulit.

Non fuiſſe juſtum jure gentium bellum , aut Manlii in Gallo-Græcos , &c.] ,, Quod
,, factum late expoſuimus ſupra *l.* 1. *c.* 3.
,, §. 5. *n.* 4

Aut Cæſaris in Arioviſtum] ,, Factum
,, hoc itidem examinavimus *d* §. 5. *n* 4.

Non enim jam ut acceſſio alieni belli , ſed principaliter impetebantur] ,, Immo
,, allegato loco demonſtravimus , Manlium
,, Gallo - Græcis non ideo bellum intuliſſe ,
,, quod in exercitu Antiochi legiones Gal-
,, lorum fuerint ; ſed quod omnes Aſiæ ci-
,, vitates infeſtarent , agros vaſtarent , præ-
,, dam abigerent , captivos immolarent.
,, *Liv. l.* 38. *c.* 12. & 45. Cæſaris bellum
,, omnino juſtum fuiſſe ratione Gallorum ,
,, itidem demonſtravimus ; ſed id ſaltem
,, improbavimus , quod injuſſu populi id
,, geſſerit , *d.* §. 5. *n.* 4.

Sicut ex jure gentium indictio] ,, In caſu
,, Manlii non opus erat indictione , quia
,, bellum erat defenſivum. In caſu Cæſa-
,, ris fieri debuit indictio , & facta eſt.
,, Nam ex hiſtoria belli cum Arioviſto ge-
,, ſti apparet , Cæſarem colloquium ei pro-
,, poſuiſſe ; quod cum negaret , ab eo po-
,, ſtulavit ne Germanorum copiam in Gal-
,, liam traduceret , & ne Æduos , cæte-
,, roſque ſocios Romanorum injuria laceſ-
,, ſeret : ſi id omitteret , amicos , ſi non ,
,, hoſtes futuros *Cæſ. de bell. Gall. l.* 1.
,, *c.* 19. & 20. En hic clarigationem
,, cum eventuali belli indictione.

Ita ex jure Romano novus populi Romani juſſus deſiderabatur] ,, Immo non Ro-
,, mano demum jure , ſed ex naturæ ra-
,, tione Dux belli novum populi conſenſum
,, explorare debet , ſi novum ob auxilia
,, lata bellum , quod mandatum ei non
,, erat , inchoare jure velit Atque eo ſolo
,, peccavit Cæſar , non Manlius.

Cum Antiocho rege , quique ſectam ejus ſecuti eſſent] ,, Recte ait Auctor , inde
,, jus belli novi , & ſeparati in ſocios non
,, ſequi , niſi id in ſpecie quoque manda-
,, tum ſit. At ex alia defenſionis neceſſa-
,, riæ ratione factum Manlii a Senatu pro-
,, batum eſſe , diximus.

Quod & obſervatum in decreto adverſus regem Perſea] ,, Immo in decreto , quod
,, eſt apud *Liv. l.* 42. *c.* 18. nihil tale ex-
,, ſtat : de cauſa belli contra Perſeum egi-
,, mus ſupra *l.* 2. *c.* 20. §. 39.

Quamdiu cum Antiocho , aut Perſeo bellum eſſet] ,, At Manlius allegabat , bellum
,, cum Antiocho nondum finitum fuiſſe ſal-
,, vis , & ſuperſtitibus Gallo - Græcis Sed
,, & præterea novum quoque bellum lici-
,, tum erat , quia vim omnibus Aſiæ ci-
,, vitatibus inferebant. Unde Manlio quo-
,, que triumphus decretus fuit.

Et de his , qui re ipſa ei bello , &c.]
,, Adeoque bellum unum mandatum eſſe ,
,, ait , & in hoſtem , & in ſocios , quate-
,, nus hoſti aſſiſtunt.

Ad §. XI.

Ad *bellum illud , quod jure gentium juſtum diximus*] ,, Et quale non dari , pro-
,, bavimus.

Non ea fuit , quam adſerunt nonnulli]
,, Nimirum *Albericus Gentilis L.* 1. *c.* 2.

Ne quid clam , aut dolo agerent] ,, I. e.
,, ne videantur per inſidias aggredi hoſtem.

Id enim ad fortitudinis præſtantiam potius , quam ad jus pertinet] ,, Immo ad
,, jus pertinet , ne clam , aut dolo bellum
,, inferatur , ſed ut indictio præcedat.

Sicut nationes quadam etiam prælii diem , & locum condixiſſe leguntur] ,, Hoc meri
,, eſt arbitrii : at quod clam , vel dolo
,, non poſſit bellum inferri , non eſt res
,, arbitrii. Exempla condictionis in diem
,, de Tybarenis refert Cælius *l.* 18. *c.* 30.
,, De aliis *Alex. ab Alex. l.* 5. *c.* 3. *in fin.*

Sed ut certo conſtaret , non privato auſu , ſed voluntate utriusque populi , &c]
,, Vera ratio eſt , quod ante clarigationem ,
,, ſeu belli indictionem , non videtur
,, jus nobis denegatum. Cæterum , an pu-

Digitized by Google

„ blico conſilio bellum initum ſit, an non,
„ hoſtis non eſt inquirere: quod legatis
„ Romanorum reſponſum dedere Cartha-
„ ginenſes, cum illi de Annibale quere-
„ rentur, quod injuſſu populi Saguntum
„ oppugnaſſet. *Liv. l.* 38. *c.* 45. Atque hinc
„ male Catonem ſuaſiſſe, dedendum eſſe
„ Cæſarem, demonſtravimus ſupra *l.* 1.
„ *c.* 3. §. 5. *n.* 4.

Nam inde] „ Scilicet, ex eo, quod
„ conſtet, per indictionem belli non pri-
„ vato auſu, ſed utriusque populi volun-
„ tate geri bellum.

Nati ſunt effectus particulares] „ Qui
„ ſint illi effectus, vidimus initio hujus
„ capitis.

Qui neque in bello adverſus prædones]
„ Alibi jam diximus, nec natura dari bel-
„ lum in prædones, & male hæc bella
„ vocari minus ſolennia. *Vid. l.* 1. *c.* 3.
„ §. 4. Nam in prædones omnia nobis li-
„ cent non jure belli, ſed jure neceſſa-
„ riæ defenſionis.

*Neque in eo, quod rex gerit in ſubdi-
tos*] „ Sed & hoc bellum non eſſe, di-
„ ximus *d. c.* 3. §. 4. Nam ſubditos com-
„ pellimus vi imperii per judicia, ubi in-
„ dictione opus non eſt; ſed requiritur
„ præcedens cauſæ cognitio, & ſententia.

Aut geſta cum civibus] „ Geruntur i-
„ gitur absque indictione: quia proprie,
„ & vero ſenſu juris, non ſunt bella.

Ad §. XII.

Verum *eſt, ſed ex una duntaxat par-
te*] „ Scilicet, ex parte ejus, qui præ-
„ dones, vel ſubditos rebelles vi petit,
„ non contra.

Idque ex jure naturali] Quod ſolum
in bellis ejusmodi minus ſolennibus obtine-
re, putat. *Vid. diſſ. proœm. IX.* §. 70.
Sane, jure naturæ capi res non poſſunt
niſi juſta adſit cauſa; quæ nunquam eſt in
ſubditis rebellibus, & prædonibus. *dict.
diſſ.* §. 168.

Non ex jure gentium voluntario] Etſi
enim jure gentium voluntario etiam qui ex
injuſta cauſa bellum gerit, capere poſſit,
id tantum verum eſſe, fingit, ſi bellum ſo-
lenne eſt: i. e. ſi inter duas ſummas po-
teſtates geritur, & indictum eſt. *d. diſſ.*
§. 63. *ſeq.* At in bellis minus ſolennibus
non procedi, ait, ex privilegio illo gen-
tium, ſed ex jure naturæ; additque ra-
tionem, quia jus gentium tantum proſpi-
cit gentibus, non illis, qui gens non
ſunt, vel pars gentis. *Dict. diſſ.* §. 71. *ſeq.*

Fabulam de bello jure gentium ſolenni,
& minus ſolenni, paſſim refutavimus. Ju-
re naturæ prædam capere non poteſt niſi
qui juſtam cauſam habet rem vindicandi.
Talis cauſa autem nunquam eſt in ſubditis
rebellibus, & prædonibus. Quid inter po-
pulos, de quorum jure non conſtat, juris
ſit, alibi explicavimus: nimirum, judi-
cium de juſtitia belli, adeoque de jure ca-
piendi, ſuſpendi usque ad finem belli. *Diſſ.
proœm. IX.* §. 168.

Ut quod gentibus tantum proſpicit] „ I. e.
„ illis, qui utrinque habent ſummam po-
„ teſtatem. *Vid. l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 1.

Non his, quæ ſine gente ſunt] „ Ut
„ prædones, &c. *Vid. l.* 1. *c.* 3. §. 4.
„ *n.* 2. *junct. l.* 3. *c.* 18. §. 6. *c.* 19. §. 2.

Aut pars gentis] „ Ut ſubditi rebelles.
„ *Vid. l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. *ſeq.*

*Bellum ſui tuendi, aut rerum tuenda-
rum ergo ſuſceptum indictione non egere*]
„ Si bellum defenſivum intelligit, ubi de
„ vi actu illata repellenda agitur, ipſe er-
„ rat. Nam belli indictio tunc non requi-
„ ritur, *ſupra* §. 6.

Non quidem ſimpliciter] „ Quaſi inju-
„ ria ſit non indicere.

*Sed ad eos, quos dicere cœpimus, &
mox explicabimus, effectus*] „ Scilicet,
„ ut capere in infinitum, & ultra debi-
„ ti, ac pœnæ modum, ut interficere,
„ &c. hoſtes liceat, etiam ex non juſta
„ cauſa. At jam demonſtravimus, bellum
„ jure gentium ſolenne meram fabulam
„ eſſe.

Ad §. XIII.

Non *ſtatim atque indictum eſt, infer-
ri bellum poſſe*] „ Sed putant, exſpectan-
„ dum eſſe num forte reparationem ſit ob-
„ laturus.

Cyrus in Armenios] „ *Vid. ſupra* §. 6.
„ *n.* 3. Cyrus miſit legatos, qui horta-
„ rentur Armeniæ regem ut cum tributo,
„ & exercitu, quod ex fœdere debebat,
„ veniat. *Xenoph. Hiſt. l.* 2. *in fin.* &
„ *l.* 3.

„ *l.* 3. *in pr.* Quod cum negaret Arme-
„ nius, & copias cogeret, ac Cyro ob-
„ viam iret, indictione belli opus non
„ fuit, *d. l.* 3. *pr.*

„ Equidem verum eſt, Cyrum ante in-
„ dictionem occupaſſe montes inacceſſibi-
„ les, in quos Armenus ſe recipere ſo-
„ lebat: at ex hiſtoria conſtat, Cyrum
„ non animo lædendi id feciſſe, ſed ne
„ difficilior fiat juris reparatio; & promi-
„ ſit Cyrus, ſe reverſurum ubi promiſſa
„ præſtiterit, *d. l.* 3. *pr.* interim a læ-
„ dendis ſubditis abſtinuit. *d. l.* 2. *in fin.*
„ *p. m.* 66.

Romani in Charthaginienſes] „ *Vide ſu-
„ pra in not. ad* §. 8. ubi Romanos in
„ tertio bello Punico clarigationem præ-
„ miſiſſe, probavimus.

Nam indictio nullum poſt ſe tempus jure gentium requirit] „ Ratio naturalis in
„ aprico eſt. Qui enim bellum indicit,
„ tacite conditionem adjicere videtur, ni
„ is, cui indicitur, injuriam reparare velit.
„ Si proinde is, cui bellum indicitur, re-
„ parationem non offert, ſed potius ar-
„ mare incipit, ridiculum foret hoſti in-
„ dulgere tempus, quo reparationem ju-
„ ris difficiliorem reddat. Amphitruo cum
„ exercitu ingreſſus fines Telebeorum, le-
„ gatos miſit, qui rapta, & raptorem
„ repeterent. *Plaut. Amphitr. act.* 1. *Sc.* 1.
„ *v.* 48. *ſeq.* Sed & Cyrum occupaſſe
„ montes Armenios, modo vidimus: ut
„ ſi rex clarigatus tributum non ſolveret,
„ ſtatim ad reparationem juris agere poſ-
„ ſet. Idem exemplum ſecutus Rex Bo-
„ ruſſiæ cum Ducatus hæreditarios Sile-
„ ſiæ vindicaret. Adeoque arbitrarium eſt,
„ quod aliquando poſt indictionem adhuc
„ 30. vel 33. dies indulgeri, vel certus
„ dies præfigi ſoleat. *Alex. ab Alex. l.* 5.
„ *c.* 1. *Gentilis de jure belli l.* 2. *c.* 1.

Ut ex naturali jure] „ Ei enim a quo
„ reparatio poſtulatur, & qui eam non
„ negat, tempus aliquod indulgeri debet,
„ ut cauſam examinare poſſit: at recte
„ ait Grotius, *id ſaltem dandum eſſe tem-
„ pus, quo quod petitum eſt commode fieri
„ poſſit*, ne hoſti occaſio detur vires ſuas
„ augendi.

Ad §. XIV.

N o n *ideo tamen denunciatione opus non erit*] „ Sed tunc demum ſi toto de-
„ nunciari ei non poteſt.

Ad eos, quos dico, effectus] „ Bello
„ ſolenni particulares. Sed figmentum hoc
„ eſſe, jam dixi.

Sed ſufficiet, eam fieri quomodo fieri tuto poteſt, per literas ſcilicet] „ Uti in
„ omnibus aliis injuriis reparatio peti po-
„ teſt, & debet, ante belli illationem,
„ ita & ſi legati violati ſunt. Modo tuto
„ per legatos, vel per litteras, denontia-
„ tio fieri poſſit. Idque non quoad effe-
„ ctus juris gentium particulares, (quos
„ non agnoſcimus), ſed quoad effectus
„ juris naturalis, quod & gentium eſt,
„ obtinet.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IV.

De jure interficiendi hoſtes in bello ſolenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli ſolennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox* licere *diſtinguitur in id, quod impune fit, nec tamen ſine vitio, & in id, quod vitio caret, etiamſi id non facere virtutis ſit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli ſolennis in ſua generalitate conſideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti ſint.*
V. *Teſtimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici, & offendi omnes, qui intra fines hoſtium ſunt.*
VII. *Quid ſi eo ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hoſtium ubique offendi, niſi lex alieni territorii obſtet.*
IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes, & feminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos, qui ſe dedere volunt, nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos ſine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad cauſas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defenſionis.*
XIV. *Porrigi & ad obſides.*
XV. *Jure gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percuſſoribus uti, an contra jus gentium ſit, diſtinguitur.*
XIX. *Stupra an ſint contra jus gentium.*

a *Æn.* 1, 34. † I. AD illud a Virgilii 1.

Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio, & ulterius † ab Æquicolis petiiſſet, ſic ait: *ſi quando homines, aut animalia ab aliqua gente rapta eſſent populo Romano, cum fecialibus, id eſt, ſacerdotibus, qui faciendis præſunt federibus, proficiſcebatur † etiam pater patratus, & ante fines ſtans clara voce dicebat belli cauſam, & † nolentibus res captas reſtituere, vel auctores injuriæ tradere,* [1] *jaciebat haſtam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: † *veteres* [2] *lædere res rapere dicebant, etiamſi rapinæ nullum crimen exiſteret, ſimiliter* [3] *ſatisfacere* † *res reddere dicebant.* Quibus docemur, belli inter duos populos, eorumve capita indicti

GRONOVII.

1 *Jaciebat haſtam*] Cap. præced. n. 8.
2 *Lædere*] Quocumque damno, vexatione, vaſtatione, injuria, incendio offendere.
3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare, & gratiam reſarcire, licet ipſæ res proprie non redderentur.

GRO-

indicti [a] effectus quoſdam eſſe proprios, + qui bellum ex ſua natura non ſequuntur: + quod cum iis optime convenit, quæ ex jurisconſultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed + quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quò pertineat. Interdum enim licere dicitur id, + quod rectum ex omni parte, piumque eſt, + etiamſi forte aliud quid fieri poſſit laudabilius; quale eſt illud Pauli apoſtoli: [b] *πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ᾽ οὐ πάντα συμφέρει. omnia* + (illius ſcilicet generis, cujus ſunt de quibus agere cœperat, & acturus erat) *licent mihi*; + *ſed non omnia expediunt.* Sic [b] + licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito [4] + cœlebs caſtitas, ut ad Pollentium ex eodem Apoſtolo diſſerit [c] Auguſtinus. Repetere quoque nuptias licet, + ſed laudabilius eſt uno contentum eſſe matrimonio; ut recte hanc quæſtionem explicat [c] Clemens Alexandrinus. Chriſtianus conjux [d] + paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit [d] Auguſtinus, (quod [5] + quibus circumſtantiis verum ſit, diſcutere non eſt hujus loci) + ſed & poteſt retinere. Itaque addit ille: *utrumque quidem pariter* + *licitum eſt per juſtitiam, quæ coram Domino eſt: & ideo nihil horum prohibet Dominus,* + *ſed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore, cui poſt diem præſtitutum [6] vinum licet effundere: [e] *ſi tamen cum poſſet effundere, non effundit,* + *laudandus eſt potius.*

b 1 Cor. VI. 12.

c De Adulterinis conjug. Lib. 1, c. 15. & ſeqq.

d Ad Pollentium l. 1, c. 19.

e L. 1. §. licet. 3. D. de peric. & com. rei vend.

2. [e] + Alias

GROTII.

a *Effectus quoſdam eſſe proprios*] *Crantzius* Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito cœlebs caſtitas*] *Tertullianus* adverſus Marcionem 1. *vacat abſtinentiæ teſtimonium, ſi licentia eripitur.* (Cap. 29.) Vide de hac re, & de fuga in perſecutione eundem l. 1. ad uxorem. *Hieronymus* adverſus Helvidium, (Tom. II. pag. 14. in fin. *Edit. Baſil.*) *virgo majoris eſt meriti dum id contemnit, quod ſi fecerit, non delinquit.* Adverſus Jovinianum, (Lib. 1. pag. 25. B.) *ideo plus amat virgines Chriſtus, quia ſponte tribuunt quod ſibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *ſemper grandia in audientium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur neceſſitas, ut voluntas præmium conſequatur.* (Epiſt. pag. 164. Tom. I.) Chryſoſtomus ad 1 Cor. VII. (verſ. 9. pag. 359. Tom. II. *Ed. Savil.*) βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem oſtendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6. κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ *etiſi præceptis obediamus, gehennam minatus eſt, oſtenditque hæc, quæ poſtulat, non eſſe ex iis, quæ certantes ſuopte ſtudio præſtant, qualia ſunt virginitas, & poſſeſſionum abdicatio, ſed omnino ea debent impleri.* (Pag. 91. eodem Tom.) Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τοῦ δεσπότου· *reliquit extra ſtadia, reliquit ſupra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præſtant, animi ſui oſtendant magnitudinem, & qui non præſtant, indulgentia Domini fruantur.* (Tom. VI. p. 833.) Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην, poſſeſſionum abdicationem. Adjice quæ habet *Gratianus* ex *Auguſtino*, & aliis, in cauſa XIV. quæſtione 1.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromaton IV. ubi inter alia de ſecundas nuptias faciente ait: Οὗτος οὐχ᾽ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ᾽ ἐπίτασιν τελειότητα. *non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex eſt, quæ prohibeat, ſed non implet excellentiſſimam evangelicæ vitæ perfectionem.* (Lib. III. Cap. 12. pag. 548. *Ed. Oxon.*)

d *Paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus*] Libro I. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 14. & 18. ex quibus locis multa tranſcripſit *Gratianus* in cauſam XXVIII, quæſt. 1.

GRONOVII.

4 *Cœlebs caſtitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

5 *Quibus circumſtantiis*] Neque enim ſimpliciter hoc licet, ſed ſi veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet eſportari emtor, ut ſcilicet ſuis vaſis ad alia utatur. (Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. §. 3. Not. 8. alterius Editionis. *J. B.*)

rebus, id eſt, non ei tantum, qui ex juſta cauſa bellum gerit, + quique lædit intra eum modum, quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, + ſed ex utraque parte, + & indiſtincte: + ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus, + tanquam homicida, aut fur, + nec bellum ipſi ab alio talis facti nomine inferri. + Hoc ſenſu apud Salluſtium q legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.* q *Orat.* II. *ad Cæſ. de Rep. ordin.* c. 43. *Ed. Waſ.*

IV. + Cauſa cur id gentibus (aa) placuerit, hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli [13] + pronuntiare velle, periculoſum fuerat aliis populis, + qui ea ratione bello alieno implicarentur, + ſicut Maſſilienſes in cauſa Cæſaris, & Pompeji dicebant, r neque ſui judicii, neque ſuarum eſſe virium, diſcernere utra pars juſtiorem haberet cauſam: deinde, + quod etiam in bello juſto vix ſatis cognoſci poteſt ex indiciis externis, quis juſtus ſit ſe tuendi, ſua recuperandi, aut pœnas exigendi modus, + ita ut omnino præſtiterit hæc [14] religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad (bb) ſenatum apud s Livium, *quonam modo ea, quæ jure belli acta ſunt, in diſceptationem veniunt?* + Præter hunc effectum licentiæ, id eſt, [15] impunitatis, + eſt & alius, [16] dominii ſcilicet, de quo poſterius t agemus. r *Cæſar. de Bell. Civ.* I. 35. s *Lib.* XXXIX. c. 36. t *Infra c.* V, & VI.

V. I. + Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia + primum ad perſonas porrigitur: de qua + multa exſtant apud probos auctores teſtimonia. Græcum eſt proverbium g ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ·

[17] *Purus profecto eſt quisquis hoſtem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidiſſent hominem, (cc) + lavare, cibum, aut potum ſumere, multoque magis ſacra facere fas non erat; + cum his, qui in bello, fas erat. Et paſſim occidere, [18] jus belli vocatur. Marcellus apud u Livium: *quicquid in hoſtibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alorcus ad Saguntinos: x *ſed hæc patienda cenſeo potius, quam trucidari corpora veſtra: rapi, trahique ante ora veſtra conjuges,* u *Lib.* XXVI. c. 31. x *Lib.* XXI. c. 13.

GROTII.

g *Ex tragædia Euripidis*] Ione, (*verſ.* 1334.)

GRONOVII.

13 *Pronuntiare*] Judicem ſe facere, utrius ſit juſtior cauſa.

14 *Religioni bellantium*] Conſcientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo poſſit ob ea, quæ in bello, ut fit, adverſus hoſtem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli cauſa, juſti domini ſimus.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

18 *Jus belli vocatur*] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν ὁ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

(aa) Non opus eſt heic ullo conſenſu Populorum: ſed ex ipſo Jure Naturæ rationes peti poſſunt, quæ in omni Bello, etiam non ſolemni, valent. Fuſè diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(bb) Non ad *Senatum*, ſed ad *Appium* Legatum, in Concilio *Achæorum*. Inſpice locum à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

(cc) Vide ſupra *Lib.* I. *Cap.* 2. §. 5. n. 3. Adde duo loca luculenta ANTIPHONTIS, *Orat.* XIV. XV. pag. 93. *Ed. Wechel.* & *Orat.* XVI. pag. 139. Vide & MEURSII *Themid. Attic.* Lib. I. c. 15. *J. B.*

Digitized by Google

jugeſ, ac liberos belli jure ſinatis. Idem alibi cum narraſſet Aſtapenſes occiſos, addit,[y] factum jure belli. Cicero[z] pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur eſſet, a quo cum vel interfici belli lege potuiſſet, regem ſe, & filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet?* Et pro M. Marcello:[a] *nam cum ipſius victoriæ conditione* † *jure* [19] *omnes occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus.* Cæſar Hæduis ſignificat[b] *ſuo beneficio conſervatos, quos jure belli interficere potuiſſet.* Joſephus in bello Judaico:[c] καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ᾽ ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων· *pulchrum in bello occumbere, ſed belli jure, id eſt, vitam adimente victore.* Papinius (*Thebaid.* XII, 552.)

> *Nec querimur cæſos:* [h] *hæc bellica jura, viceſque*
> *Armorum.*

2. Jure autem belli cum dicunt hi ſcriptores, † non tale intelligi, quod [20] actum culpa omni liberet, † ſed [21] qualem dixi impunitatem, † ex aliis locis apparet. [22] Tacitus dixit,[d] *in pace cauſas, & merita ſpectari,* † *ubi bellum ingruat, innocentes, ac noxios juxta cadere.* Idem[e] alibi: *nec illis aut honorare* [23] *eam cædem jus hominum, aut ulciſci ratio belli permittebat.* † Neque aliter ſumendum jus belli, quod abſtinuiſſe Achivos Ænea, & Antenore, memorat[f] Livius, eo quod pacis auctores ſemper fuiſſent. Seneca in tragœdia Troadibus, (*verſ.* 335.)

> *Quodcunque libuit facere, victori licet.*

Et in † epiſtolis[g]: [i] *quæ clam commiſſa capite luerent, tum quia* [24] *paludati fecerunt, laudamus:* † & Cyprianus[h], *homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem ſceleribus acquirit* [25] *non innocentiæ ratio, ſed ſævitiæ magnitudo.* Deinde: *conſenſere* [26] *jura peccatis, & cœpit eſſe licitum, quod publicum eſt.* Sic Lactantius[i] Romanos, ait, † legitime injurias intuliſſe. † Nec alio ſenſu[k] Lucanus: [27] *juſque datum ſceleri.*

y Lib. XXVIII. cap. 23.
z Cap. 9.
a Cap. 4.
b Comm. de Bell. Gall. VII, 41.
c Lib. III. Cap. VIII. §. 5. diviſ. Hudſon.
d Ann. I. v. 48.
e Hiſt. III. v. 51.
f Lib. I. v. 1.
g Epiſt. XCV.
h Epiſt. II. ſeu Lib. ad Donat. p. 5. 7. Edit. Fell. Brem.
i Inſt. Div. VI, 9.
k Pharſ. I. 2.

VI. †

GROTII.

h *Hæc bellica jura*] *Servius* in excerptis Fuldenſibus ad II. Æneidos: (verſ. 538.) *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: ſed cur ante oculos patris?* *Spartianus* Severo: *præter eos, quos ſua prælii abſumſit.* (Cap. 14.)

i *Quæ commiſſa capite luerent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*] Confer quæ ſupra libro II, cap. I. §. I.

GRONOVII.

19 *Omnes occidiſſemus*] Periiſſemus, occidi juſte potuiſſemus.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum eſt, probum, & pium ſit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus geſſit, etſi durum ſit, condemnari, aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus hiſt.* III.] 51.

23 *Eam cædem*] Fratris in diverſa parte militantis.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui ſumma belli commiſſa eſſet, veſtitus militaris erat paludamentum, ſive palliolum coccineum: quod religioſe, atque inter vota in Capitolio ſumebant: & inde ſtatim ad portam profecti exiiſſe paludati dicebantur. *Liv.* I, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, ſed quod feceris in multos, & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adverſari, & pœnas irrogare debebant.

27 *Juſque datum*] Belli nomine permiſſum occidere cives, amicos, propinquos.

GRO-

VI. + Late autem patet hoc jus licentiæ; nam primum non eos tantum comprehendit, + qui actu ipſo arma gerunt, + aut qui bellum moventis ſubditi ſunt, + ſed omnes etiam, qui intra fines ſunt hoſtiles: quod apertum fit ex ipſa formula apud Livium: [l] *hoſtis ſit ille, + quique intra præſidia ejus ſunt.* Nimirum, + quia [28] ab illis quoque damnum metui poteſt, + quod in bello continuo, & univerſali ſufficit ut locum habeat jus, de quo agimus: + aliter, quam in [29] pignorationibus, + quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impoſitorum ad luenda civitatis debita introductæ ſunt: quare mirum non eſt, ſi, quod Baldus [m] notat, + multo plus licentiæ ſit in bello, quam in pignorandi jure. Et hoc quidem, quod dixi, + in peregrinis, qui [30] commiſſo, cognitoque bello intra fines hoſticos veniunt, dubitationem non habet.

l *Lib.* XXVIII. c. 48. *& alibi paſſim.*

m *Ad l. 9. D. de juſtitia.*

VII. At qui ante bellum eo iverant, + videntur jure gentium pro hoſtibus haberi [k] + poſt modicum tempus, intra quod diſcedere potuerant. Nam ſic Epidamnum [n] obſeſſuri Corcyræi + peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hoſtibus futuros.

n *Thuc.* l. 1. c. 26.

VIII. 1. Qui autem + vere ſubditi ſunt hoſtium, [31] ex cauſa ſcilicet permanente, + eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, + ſimul indicitur ejus populi hominibus, + ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto, [o] *vellent, juberent Philippo regi, Macedonibuſque, qui ſub regno ejus eſſent, bellum indici.* + Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides [p]:

o *Livius* lib. XXXI. c. 8.

p *Incert. tragœd. Fragm.* verſ. 363. *Ed. Barneſ.*

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς·

+ *Ubicumque prenſum jura lædi hoſtem ſinunt.*

Marcianus [q] juriſconſultus: *transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, + quaſi hoſtes interficere.*

q *L. 3. in fine D. ad l. Corn. de Sicariis.*

2. Interfici ergo poſſunt impune + in ſolo proprio, + in ſolo hoſtili, + in ſolo nullius, + in mari. [32] In territorio autem pacato, + quod eos interficere, aut violare non licet, + id jus non ex ipſorum venit perſona, [l] ſed ex

GROTII.

k *Poſt modicum tempus*] *Bembus* VII. hiſtoriæ. Ea defenſione utitur *Cicero* pro Ligario. (C. 2.) Exemplum habes apud *Livium* libro XXV. c. 22. de civibus Campanis. Alia apud *Thucydidem* libro IV. (Cap. 105.)

l *Sed ex jure ejus, qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & *Albericum Gentilem* Hiſpanicarum advocationum lib. I, c. 6. *Wehnerum* in conſilio Franconico 92.

GRONOVII.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti, & omnibus ejus hominibus indicto ſufficit ad producendum illud jus.

29 *Pignorationibus*] Repreſſaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent, & deprehendantur inter eos, quorum juſta clarigatio, vel prehenſio eſt, uti non licet; & in quos licet, tantum ad ſummam debiti licet.

30 *Commiſſo, cognitoque bello*] Videntur enim ſe immiſcuiſſe, & cauſam illam probaſſe.

31 *Ex cauſa permanente*] Qui domicilium habent in hoſtico, & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus, qui cum neutra parte bellum habet.

 GRO-

Digitized by Google

ex jure ejus, qui ibi imperium habet. + Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt, in eos, qui in aliquo ſunt territorio, nihil per vim agi, niſi judicio tentato: ſicut ex Euripide [r] citavimus,

[r] *Lib.* II. c. 21. §. 6.

Si crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi [33] perſonarum ſpectantur merita, + & ceſſat [34] jus iſtud promiſcuum nocendi, quod inter hoſtes introductum dicimus. Narrat [m] Livius [s], ſeptem triremes Pœnorum fuiſſe in portu [35] ejus ditionis, cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginienſibus, Romaniſque; adveniſſe eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuiſſe priuſquam portum intrarent; ſed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos + nihil auſos in regio portu.

[s] *Lib.* XXVIII. c. 17.

IX. 1. Cæterum, ut ad rem redeam, quam late + licentia iſta ſe protendat, vel hinc intelligitur, + quod infantium quoque, & feminarum cædes impune habetur, & iſto belli jure comprehenditur. + Non huc adferam, quod Heſbonitarum feminas, & pueros [t] Hebræi occiderunt, & quod idem [n] fieri imperatur in Cananæos [u] & quorum connexa cum Cananæis erat cauſa: [36] Dei iſta ſunt opera, cujus in homines jus majus eſt, quam hominum in beſtias, + ut alibi diſſeruimus. Illud propius accedit + ad teſtandum morem communem gentium, quod in [v] Pſalmo beatus dicitur + fore qui [37] Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par eſt [o] Homericum illud, (*Iliad.* XXII. 63.)

[t] *Deuteron.* II. 34.
[u] *Deuteron.* XX, 16.
[v] *Pſal.* CXXXVII. *verſ.* 9.

— καὶ νήπια τέκνα
βαλλόμενα προτὶ ἄστυ αἰνῇ δηϊοτῆτι·

Illiſaque

GROTII.

m *Livius*] Vide ſimile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud *Chalcocondylam* lib. IX. de Venetis, & Turcis apud Tunetem, *Bembum* lib. 4. de Piſanis, & Genuatibus in Sicilia, *Bizarum* bello Piſano, de Roſtochio, & Gripſwaldia *Paulinum Gottbum.*

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat cauſa*] Ut Amalecitæ, de quibus *Joſephus* libro VI, 8. in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ᾽ ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράττεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτον μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν· *ad cædem feminarum etiam, & puerorum proceſſit, nihil exiſtimans ſe crudele, aut naturæ humanæ adverſum in eo facere, primum quod hoſtes erant, in quos id fiebat, &c.* (Cap. 7. §. 2. *diviſ. Hudſon.*)

o *Homericum illud*] Ex eodem *Homero* Severus in Britannos his verbis uſus (apud *Xiphilin.* pag. 342. *Ed. H. Steph.* Locus eſt *Iliad.* VI. 57.)

GRONOVII.

33 *Perſonarum ſpectantur merita*] Singulorum, vel privatorum, & probitas, & pravitas, non gentium, vel populorum.

34 *Jus iſtud promiſcuum*] Sine diſcrimine, noxii ſint etiam ex ſua perſona, an innoxii.

35 *Ejus ditionis, cui*] Eorum finium, quibus, vel portu, qui eſſet in ditione Syphacis Maſæſulorum regis.

36 *Dei iſta ſunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, ſed ex Dei ſingulari mandato, qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non poſſumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GRO-

Digitized by Google

Illiſaque corpora terræ
Infantum, ſævus dum concutit omnia Mavors.

2. + Thraces olim capta Mycaleſſo feminas quoque, & infantes occiderunt, narrante [x] + Thucydide. Idem de Macedonibus, + cum Thebas cepiſſent, narrat [y] Arrianus. [p] + Romani capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ, *ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, ſine diſcrimine interemerunt etiam mulieres, & pueros*, quæ verba ſunt [z] Appiani.. Germanicus Cæſar Tacito [a] narratur vicos Marſorum (+ Germaniæ is populus) ferro, flammiſque pervaſtaſſe, additurque: + *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* + Titus Judæorum etiam (dd) pueros, & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: + adeo ſævitia illa in. morem verterat. Quo minus mirum + ſi & ſenes interficiuntur, ut a + Pyrrho [b] Priamus.

+ X. 1. [q] Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam [c] ex recepto tunc more:

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi [d] Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

Sed

x Lib. VII. c. 29.
y De Exp. Alex. 1. 8.
z Bell. Hiſp. p. 272.
a Annal. 1, 51.
b Æn. II. verſ. 550. & ſeqq.
c Troad. verſ. 333.
d Verſ. 446.

GROTII.

— μηδ᾽ ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ᾽ ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.

— *nec qui latet abditus intra*
Viſcera matris adhuc fugiet crudelia fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. *Zoſimus* III. (c. 15.) Idem Julianus capta Majoamalcha. *Sine ſexus diſcrimine, vel ætatis, quicquid impetus reperit poteſtas iratorum abſumſit*: ait *Ammianus* libro XXIV. (cap. 4. pag. 436.) (Quod de *Scipione* dicit Auctor, nullo auctore dicit. Contrarium patet ex eo, quod narrat APPIANUS, *Bell. Hiſpan.* pag. 311. *Ed. H. Steph.* ex ſuperſtitibus *Numantinis Scipionem* quinquaginta tantum triumpho ſervaſſe, alios vendidiſſe. Immo alii volunt, *Numantinos* ſe ipſos omnes concremaſſe, ut ne unus quidem ſuperfuerit. Vid. FLORUM, Lib. II. Cap. 18. ibique Interpretes. *J. B.*)

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Eliſæus apud *Joſephum*: τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. *belli jure captos interfici, juſtum dicebat.* (Antiq. Jud. Lib. IX. C. 4. §. 3. *Ed. Hudſon.*) Itaque *Virgilius* captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Juli,
Te precor hanc animam ſerves natoque, patrique.
(Æn. X. 524.)

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat *Witikindus* lib. III. (pag. 34. *Ed. Wechel.* 1577. ubi tamen *Septingenti captivorum* tantum *capite caſi* dicuntur.)

(dd) Nihil hac de re apud JOSEPHUM. Immo diſerte hic ait, captis *Hieroſolymis*, *Titum* vendi juſſiſſe omnes, qui infra decimum ſeptimum annum eſſent. *Bell. Jud.* Lib. VI. Cap. 9. §. 2. *diviſ. Hudſon.* Hauſit Auctor noſter ex ALBERICO GENTILI, Lib. II. Cap. 21. pag. 425. qui tamen nullum alium teſtem adfert, niſi CARDANI Encom. Neron. ubi hic adverſus *Titum* debacchatur, quaſi *Neroni* comparandum, eo quòd *uno ſpectaculo aliquot millia Judæorum, in quibus* PUERI, ET MULIERES, *feris dilaniandos expoſuerit.* Cujus rei *auctorem* adfert *amicum* Titi, JOSEPHUM, Tom. I. p. 205. *Opp. Cardan. Ed. Lugd.* 1663. At *Joſephus* ne γρῦ quidem de *pueris*, & *mulieribus* habet, d. loc. *J. B.*

GRO-

dem [x] Tacito memorante, Galba [43] decimari juſſit, quos deprecantes in fidem acceperat: & [y] Cæcina, in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, animadvertit: cæteros veniæ, vel ſævitiæ Vitellii reliquit.

[x] *Hiſt.* I. 37.
[y] *Ibid.* I. 68.

XIII. 1. [t] Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim, aut ſupplicum, + referre aut [44] ad talionem, aut [45] ad pertinaciam in reſiſtendo: + ſed hæ cauſæ, ut alibi [z] diſtinximus, [46] ſuaſoriæ magis ſunt, quam juſtificæ. Nam talio juſta, & proprie dicta in eandem perſonam, quæ deliquit, exercenda eſt, ut intelligi poteſt ex his, quæ de pœnæ communicatione dicta ſunt [a] ſupra. Contra vero in bello plerumque id, quod talio dicitur, in malum redundat eorum, + quorum in eo, quod accuſatur, nulla eſt culpa. Cujus morem ſic deſcribit [b] Diodorus Siculus: *οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη πάσχειν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· neque enim ignorabant ipſis rebus edocti, cum bellantium par ſit fortuna, alterutris, ſi male rem geſſiſſent, id expectandum, quod ipſi in victos ſtatuiſſent.* Apud eumdem [c] Philomelus dux Phocenſium, *διὰ ταύτης τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας·* [u] *pari pœna exacta effecit, ut hoſtes a ſuperbo, & inſolenti ſupplicio temperarent.*

[z] *L.* II. c. XX. §. 1. & c. XXII. §. 10.
[a] *L.* II. C. XXI. §. 12. *ſeq.*
[b] *Biblioth.* XIV, 47.
[c] *Lib.* XVI. Cap. 31.

2. + Pertinax vero ſtudium in partes nemo eſt qui [47] ſupplicio dignum judicet; ut apud Procopium [d] Neapolitani Beliſario reſpondent, quod tunc maxime obtinet, + cum partes illæ aut [48] a natura aſſignatæ, + aut honeſta ratione electæ ſunt. Immo tantum abeſt ut in eo crimen ſit, ut pro crimine habeatur ſi quis [49] præſidio deceſſerit, præſertim [e] veteri + jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus, aut periculi excuſationem. *Præſidio decedere apud Romanos capitale eſt*, ait [f] Livius. [50] + Ob utilitatem ergo ſuam quiſque ſummo illo rigore, ubi viſum eſt, utitur: + defenditur autem [51] rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

[d] I *Goth.* Cap. 8.
[e] *Polyb. lib.* I. c. 17. & VI. c. 39.
[f] *Lib.* XXIV. c. 37

XIV. + Idem jus + & in [52] obſides uſurpatum, nec in eos tantum, + qui [53] ſe

Grotii.

[t] *Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim, aut ſupplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut *Chalcocondylas* libro VIII.

[u] *Pari pœna exacta*] Vide eundem *Diodorum* de Spondio, & Amilcare Barca in *excerptis Peireſianis.* (Pag. 277.)

Gronovii.

43 *Decimari*] Decimum quemque ſorte ad ſupplicium duci.

44 *Ad talionem*] Quaſi non parcatur illis, quia ipſi antea nemini hoſtium pepercerunt.

45 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus miſericordiæ conſumpſerint.

46 *Suaſoriæ magis quam*] Non tam purgant, quam impellunt, & ſtimulant ſeveritatem.

47 *Supplicio dignum*] Cum ſit argumentum fidei. (In hoc loco *Procopii*, non *Neapolitani* id reſpondent *Beliſario*: ſed duo Patroni, *Paſtor*, & *Aſclepiodotus*, adloquuntur *Neapolitanos*, & *Gothos.* J. B.)

48 *A natura aſſignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo, aut principe, ſub quo nati ſumus, aut cui juſtas ob cauſas adhæſimus.

49 *Præſidio deceſſerit*] *Liv.* 24, 37.

50 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter conſulitur.

51 *Rigor ille*] Illa ſeveritas.

52 *Obſides*] Si cum dati eſſent fidei, & amicitiæ pignus, reſpectu illorum non ceſſavit hoſtis fieri, qui dedit.

[53] ſe obligaverant quaſi ex conventione, + ſed & in eos, qui ab aliis traditi. A Theſſalis occiſi olim [g] ducenti quinquaginta, a (gg) Romanis Volſci [h] Aurunci ad trecentos. Notandum autem, ſolitos obſides dari + etiam pueros, ut [i] a Parthis, (hh) quod & + a Simone Macchabæorum [k] uno factum legimus, + & feminas ut a Romanis Porſenæ temporibus, & a Germanis (il) narrante [l] Tacito.

XV. I. + Sicut autem jus gentium permittit multa, [54] + eo permittendi modo, quem jam explicavimus, quæ jure naturæ ſunt vetita, + ita quædam vetat permiſſa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, + eum gladio, an veneno interimas, nihil intereſt, + ſi jus naturæ reſpicias: jus inquam naturæ: + nam generoſius quidem eſt ita occidere, ut qui occiditur [55] + ſui defendendi habeat copiam: + ſed [56] non debetur hoc cuiquam, qui mori meruit. + At jus gentium, + ſi non omnium, certe meliorum, + jam olim eſt, ne hoſtem veneno interficere liceat: + qui conſenſus ortus eſt ex reſpectu communis utilitatis, [57] + ne pericula in bellis, quæ crebra eſſe cœperant, nimium intenderentur. + Et credibile eſt a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, + a veneno minus, quam aliorum, tuta eſt, + niſi defendatur juris aliqua religione, x + & metu infamiæ.

2. + Clandeſtina ſcelera vocat [m] Livius de Perſeo loquens: nefas Claudianus [n] agens de inſidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero [o] ſcelus eandem hiſtoriam tangens. + Communis exempli intereſſe ne tale quid admittatur, ajunt conſules Romani in epiſtola ad Pyrrhum, quam ex Cl. Quadrigario recitat [p] Gellius apud Valerium Maximum [q] eſt, *armis bella, non venenis geri debere*. Et [r] Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea ſe gloria æquans priſcis Imperatoribus.

[g] *Plut. de claris mulieribus*, pag. 244. B.
[h] *Dionyſ.* VI. c. 30.
[i] *Tacit. Ann.* XII. c. 10.
[k] I. *Maccab.* XIII, 16.
[l] *Hiſt.* IV.
[m] *Liv. libro* XLII. c. 18.
[n] *De Bello Gild.* verſ. 273.
[o] *De Off. L.* III, c. 22.
[p] *Noct. Att. L.* III. c. 8.
[q] *Lib.* VI. c. 5. *num.* 1.
[r] *Ann.* II. c. 88.

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ' *ne nobis infamiam adferat ſi quid tibi acciderit.* (Non Senatores, ſed Conſules *C. Fabricius & Q. Æmilius*, hoc dicunt, in Epiſtola ad *Pyrrhum*, apud PLUTARCHUM, Vit. Pyrrh. pag. 396. C. *J. B.*)

GRONOVII.

53 *Se obligaverant*] Qui ſponte vitam oppignoraverant pro fide ſuorum.

54 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis perſecutio detur.

55 *Sui defendendi*] Ut ſit non tantum in acie, ac conflictu, ſed propemodum in omni parte belli, modo ne quis ſibi deſit ipſe. Sic Alexander ajebat, ſe didiciſſe adverſus vires hoſtium, non adverſus calamitates contendere. *Juſt.* 11, 12.

56 *Non debetur*] Occidi poteſt etiam indefenſus, etiam quieſcens, & dormiens.

57 *Ne pericula*] Ut aliquis modus eſſet diſcriminum, quum ſufficeret, quod gladiis, & telis corpora exponunt, & objiciunt pugnantes.

(gg) Vide etiam LIVIUM, Lib. II. C. 16. num. 9. *J. B.*

(hh) TACITUS, loco in orâ libri diſtinctè indicato, loquitur tantum de *liberis* Parthorum *Regum*: ut & in loco *Maccabæorum* ſequente, eſt ſimpliciter υἱός. Sed vide SUETONIUM, *Calig.* cap. 19. & 45. ubi diſertè *pueros obſides* memorat. Unde validior efficitur conjectura, quam JUSTUS LIPSIUS elicit è loco STRABONIS, *Geogr.* pag. 748. *Ed. Pariſ.* Sed alia ſunt exempla in Hiſtoriis, puerorum, qui obſides dabantur, ut *Demetrius*, Filius *Seleuci Philopatoris*, Regis *Syriæ*, duodecimum agens annum: APPIAN. *Syr.* pag. 116. *Ed. H. Steph.* A *Romanis* etiam obſides datos *impuberes*, patet ex hiſtoria *Clœliæ* illius nobilis, apud LIVIUM, Lib. II. Cap. 13. *J. B.*

(ii) *Libro* IV. *Hiſt.* quem Auctor heic in margine indicat, nihil tale de *Germanis*: ſed in *Germaniæ* deſcriptione, *Cap.* 8. n. 2. *J. B.*

GRO-

ratoribus. Quare [y] qui licitum volunt hoſtem veneno occidere, [58] ut ex (kk) Vegetio [s] Baldus, + reſpiciunt merum naturæ jus; + illud autem, quod a gentium voluntate ortum trahit, prætervident.

s Conſ. III, 188.

XVI. 1. Diſtat a tali veneficio nonnihil, + & ad vim accedit propius, + ſpicula veneno inficere, & [59] geminare mortis cauſas, quod [t] + de Getis tradit [t] Ovidius, de Parthis [u] Lucanus, de Afris quibuſdam [x] Silius, & nominatim de Æthiopibus [y] Claudianus. [z] + Sed hoc quoque contra jus eſt gentium + non univerſale, ſed gentium Europæarum, + & ſi quæ ad Europæ melioris cultum accedunt; + quod recte a Salisberienſi obſervatum eſt, [z] cujus hæc ſunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando uſurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit [a] Silius.

t De Ponto, I. Eleg. II. 17.
u Pharſal. VIII, 304.
x De Bell. Pun. III. 271, & ſeq.
y De laud. Stilicon. I. 350.
z Policrat. VIII, 20. Pag. 653.

2. + Nam & fontes veneno inficere, [60] + quod ipſum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus [b] ait, eſſe non tantum contra morem majorum, + ſed & contra fas Deûm: ſicut + jura gentium Diis adſcribi auctoribus ſolere, [61] + alibi quoque a nobis annotatum eſt. Neque vero mirum videri debet, + ſi [62] ad minuenda pericula tales ſint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidenſibus, & Eretrienſibus + manente bello [c] convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne miſſilibus uti liceret.*

a Lib. III. verſ. 273.
b Lib. II. c. 20.
c Strabo L. X. p. 488.

XVII. Cæterum, non idem ſtatuendum + de aquis [b] ſine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon, & Amphictyones [d] leguntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppianus de Piſcatu, quarto, ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat. Id enim perinde habetur quaſi [63] avertatur flumen, aut

d Pauſ. L. ult. ſeu Phoc. c. 37. *Front. l.* III. c. 7. n. 6. *Æſch. de male ob. leg.* pag. 262. A.

GROTII.

y *Qui licitum volunt hoſtem veneno occidere*] Vide de Venetis *Bembum* fine libri III.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis *Plinius* libro XI, 53. *Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie, & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide ſupplementum *Helmoldi* c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus eſt gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odyſſeæ A. Ulyſſi negat venenum ad ſpicula, (*verſ.* 263.)

Ἤ ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentum.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbeſto, quibus uſus in obſidione Auximi Beliſarius. *Procopius* Gotthicorum II. (Cap. 27.) calce, ut Turcæ ad Dibibram. *Nicetas* lib. I. de Alexio Iſaaci fratre. (Cap. 9.) Sunt talia & apud *Ottonem Friſingenſem*, & *Guntherum* Ligurino. (Locus *Oppiani*, quem Auctor laudat in contextu, legitur in fine *Lib.* IV. verſ. 645, *& ſeqq.* Sed ibi agitur de aquis veneno infectis: nec de more ſui temporis loquitur Poeta, verum de eo, quod ſolent hoſtes, quicumque ſint, facere. *J. B.*)

GRONOVII.

58 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hoſtem veneno occidere, ſicut docet Vegetius de re militari.*

59 *Geminare mortis*] Juſtin. 12, 20. *ſagittas veneno armant, atque ita geminæ mortis vulnere hoſtem ſummovent.*

60 *Quod ipſum quoque*] Etſi vix clandeſtina ſit iſta peſtis, aut certe non diu ſit, ſed mox deprehendi, & caveri poſſit ex paucorum caſu.

61 *Alibi quoque*] 2, 19. 1.

62 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro ſub armis cernebant, id ſatis humanæ fragilitati putaſſe, & excepiſſe quædam genera periculorum conſenſu mutuo, quibus alium ab alio infeſtari fas non eſſet.

63 *Avertatur flumen*] Foſſis ductis alio derivetur.

(kk) Apud *Vegetium* nihil tale legitur, ut jam obſervavit ALBERICUS GENTILIS, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 6. pag. m. 256. *J. B.*

Digitized by Google

aut [c] fontis [64] venæ intercipiantur, + quod & natura, + & conſenſu licitum eſt.

XVIII. 1. An vero + hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat, quæri ſolet. (II) + Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores, qui fidem expreſſam, vel tacitam violant, ut + ſubditi in regem, vaſſalli in [65] ſeniorem, + milites in eum, cui militant, + recepti ut ſupplices, aut + advenæ, aut transfugæ in eos, qui receperunt, [66] + an vero nulla teneantur fide, quomodo [d] Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert [e] Polybius; *οὐκ ἀνανδρον τόλμην*, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille + laudatus ab hiſtoricis [e] Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipſe ſic defendit [f], *hoſtis hoſtem occidere volui.* Porſena ipſe in hoc facto nihil niſi virtutem agnoſcit. Valerius Maximus [g] pium, ac forte propoſitum vocat: laudat & Cicero [h] pro P. Sextio.

e Lib. v. c. 81.
f Liv. lib. II. c. 12.
g Lib. III. c. 3.
h Cap. 31.

2. + Nimirum, hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum, + ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: + nec refert quot ſint, qui faciant, aut patiantur. + Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra [i] hoſtilia ingreſſi, recta tentorium regis petebant. [f] Paucioribus idem licuit. Pauci erant, qui Marcellum [k] conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui [67] Petilium [l] Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. [g] Laudat Eleazarum [m] Ambroſius, quod [n] elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, + ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum [o] fuerunt auctores illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

i Juſtin. II. c. 11.
k Livius lib. XXVII. c. 27.
l Tac. hiſt. v. c. 22.
m De Off. I. *cap.* 40.
n Vide I. *Macc.* VI. 45. *& ſeq.*
o Liv. lib. II. c. 12.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehenſi tales + exquiſitis ſupplicis

GROTII.

c *Fontis vena intercipiantur*] Vide *Priſcum* in excerptis legationum. (Pag. 29. *Ed. Hæſchel.* ubi de *Genſerico*, Vandalorum Rege: *καὶ ἐπάκωσε καὶ τὰ ὕδατα.*)

d *Pipinus*] Vide *Paulum Warnafredi* lib. VI. (Cap. 37.)

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui *Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός' vir ad omnem virtutem egregius.* (Vit. Poplicol. pag. 166. B.)

f *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei, qui Scythæ cujuſquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. *Zoſimus* IV, (cap. 22.)

g *Laudat Eleazarum Ambroſius*] Et *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XII. (Cap. 9. §. 4. *diviſ. Hudſon.*) Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud *Zoſimum* libro IV. (Cap. 58.) Gallorum in regem Perſarum, apud *Agathiam*: Perſarum decem in Julianum, apud *Ammianum* XXIV. (Cap. 4.) & *Zoſimum* III. c. 20. Alexii Comneni in Toruſen, apud *Nicetam Choniaten* lib. IV. de Manuele: (*Cap.* 4. ubi tamen de *Andronico* agitur, non de *Alexio Comneno.*) Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud *Zonaram.* (Lib. XIV. Cap. 15. Ceterum, quid ſibi voluerit Auctor, ubi ex *Agathia* factum *Gallorum* in Regem *Perſarum* indicat, planè neſcio. Apud illum enim Hiſtoricum nil de *Gallis*, nedum in Regem *Perſarum.* J. B.)

GRONOVII.

64 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fiſtulis aquæductus ad deditionem compulit *Flor.* 3, 16.

65 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

66 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: *& inter eos, qui nulla tenentur fide.*

67 *Petilium Cerialem*] Veſpaſiani cognatum.

(II) De hac quæſtione fuſe diximus in Notis noſtris Gallicis. Non ferebat modus iſtarum Notularum, ut quid de tota hac re ſentiamus, heic explicaremus. *J. B.*

GRO-

pliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo evenit, † quod in jus gentium deliquerint, † ſed quia eodem jure gentium [68] in hoſtem [p] quidvis licet: † gravius autem, aut levius malum ſtatuit quiſque pro ſua [69] utilitate. Nam ſic & exploratores, † quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, † deprehenſi peſſime tractari ſolent: (*ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, mos eſt exploratores interficere*, ait [q] Appianus) † juſte interdum ab his, qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: † ab aliis vero [70] licentia illa, quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur, [h] † qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem, & virium apertarum fiduciam, † non ad juſti, injuſtive opinionem referendum eſt.

p L. 3. §. ult. ad L. Corn. de Sicariis.

q Bell. Punic. p. 21.

4. At † de his percuſſoribus, [71] quorum facto perfidia ineſt, aliter cenſendum; neque enim ipſi tantum † contra jus gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui [72] malorum opera in hoſtem utuntur, † peccare cenſeantur apud Deum, † non autem apud homines, id eſt in gentium jus, quia ea in parte (mm),

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

& decipere, ut Plinius loquitur, [r] *pro moribus temporum prudentia eſt*: tamen [73] † intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo; nam hic, [74] qui aliena utitur perfidia, † violaſſe jus non naturæ tantum, ſed & gentium creditur. Hoc docent illa [s] Alexandri ad Darium: *Impia bella ſuſcipitis; & cum habeatis arma,* [75] *licitamini hoſtium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me ſervaveris.* Alibi: [t] *ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Eodem referendum [u] illud de Perſeo: *non juſtum apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum, & veneficiorum.* Marcius Philippus de iiſdem factis Perſei agens: [x] *ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſiſſe eum in exitu rerum ſuarum.* Pertinet huc illud [y] Valerii Maximi: [l] *Viriati cædes duplicem perfidiæ accuſa-*

r Lib. VIII. Epiſtola ad Rufinum, 18 num. 3.

s Curt. l. 4. c. 1.

t Lib. IV. c. 11.

u Liv. lib. XLII. c. 18.

x Liv. lib. XLIV. c. 1.

y Lib. IX. c. 6.

GROTII.

h *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide Cramerum pag. 113. (Lib. V.)

GRONOVII.

68 *In hoſtem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel poſt diros cruciatus occidere.

69 *Utilitate*] Ducit autem utile ſibi, quum ægre poſſit ſibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine ſupplicii abſterrere homines, ne quis id conetur.

70 *Licentia illa*] Non illa quidem juſtitia, quæ apud Deum valet, ſed illa, quæ apud homines.

71 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

72 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

73 *Intra jus interficiendi*] Animis illotum ira, & manibus utendi, ſine perfidia.

74 *Qui aliena utitur*] Percuſſorem immittit adverſus eum, qui percuſſor ipſe ſacramento obſtrictus eſt.

75 *Licitamini*] Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occiſurus eſt hoſtem veſtrum.

(mm) Verſus eſt PLAUTI, *Trinumm.* Act. IV. Scen. III. verſ. 30. *J. B.*

GROTII.

l *Viriati cædes*] Scriptor de Viris illuſtribus, (*Aurelius Victor*, Cap. 71.) *quæ victoria, quia empta erat, a ſenatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, nunquam Romanis placuiſſe,*

accuſationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemtus eſt; in Q. Servilio Cepione conſule, quia is ſceleris hujus auctor impunitate promiſſa fuit, victoriamque non meruit, ſed emit.

5. Cauſa cur hic aliud, quam in rebus cæteris + placuerit, ea ipſa eſt,
a §. 14. n. 1. quam de veneno ſupra [a] attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime, qui eminent. Negabat [a] Eumenes, credere *ſe*, *quenquam ducum*
a Juſt. l. XIV. c. 1. *ſic velle vincere, ut* [76] *ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatueret.* Apud (nn)
b Lib. XII. eundem [b] cum Beſſus Dario manus intuliſſet, dicitur exempli, & communis [77] regum omnium eſſe cauſa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus
c Oedip. verſ. 139. apud Sophoclem ſic ait [c]:

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejuſdem argumenti tragœdia, (*verſ.* 242.)

Regi tuenda eſt maxime regum ſalus.

d Apud Aul. Gell. III. 8. Conſules Romani epiſtola ad Pyrrhum: [d] *communis exempli, & fidei viſum eſt, ut te ſalvum velimus.*

6. + In bello ergo ſolenni, + aut inter eos, qui belli ſolennis indicendi jus habent, + id non licet: [78] + extra vero bellum ſolenne habetur pro licito, + eodem gentium jure. Sic in Gannaſcum defectorem ſtructas [k] + in-
e Annal. XI, 19. ſidias tales degeneres negat [e] Tacitus. + Curtius [f] Spitamenis perfidiam mi-
f Lib. VII. c. 5. nus, ait, inviſam eſſe potuiſſe, quia nihil ulli nefaſtum in Beſſum interfectorem regis ſui videbatur. + Sic & in latrones, & piratas perfidia vitio quidem non caret, + ſed apud gentes odio eorum, in quos committitur impunita eſt.

XIX. 1. +

Imperatorem a ſuis militibus interfici. (Lib. IV. cap. 7.) ubi forte legendum, *a Cæpione conſule promiſſum.* Sic quod in Sertorium admiſſum eſt, damnat *Ammianus* libro XXX. (Cap. 1. in fin. Non video ex aliis Auctoribus conſtare, de *promiſſo* illo præmio à *Cæpione* conſule. Adeoque minimè neceſſarium ſupplementum in *Eutropii* verbis. Rejicit etiam hanc emendationem *Heumannus*, in notis ultimæ Editionis, quam curavit Clariſſ. *Havercampius* J. B.)

k *Inſidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio, & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant, *Ammianus*, [Lib. XXVI. Cap. 9. in fin.] *ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa juſtitia jure cæſos pronuntiaret. Si rebellem, & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiſo Goutharide apud hiſtoricum *Procopium*, fine Vandalicorum ſecundi. [Cap. 28.] Adjice de Suchodolii cæde *Cromerum* libro XXVIII. [pag. 604. *Ed. Baſil.*]

GRONOVII.

76 *Ut ipſe in ſe*] Ut aliis oſtendat viam inevitabilem in ſe graſſandi, qua ipſe in alios uſus fuit.

77 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

78 *Extra vero bellum*] Quum perſecutio eſt defectoris, rebellis, latronis; quo jure excuſavit rex Hiſpaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium ſtatuerat, tanquam ſubjecti rebellantis. Sic & Athenienſes, quod XXX. tyrannos ad colloquium progreſſos, ut victimas pacis trucidarunt. *Juſt.* 5, 30.

(nn) In prima Editione heic legebatur: *Apud Curtium.* Et reverà CURTIUS ita de *Beſſo* loquentem *Alexandrum* inducit: *Quem quidem cruci adfixum videre feſtino, omnibus Regibus, Gentibuſque fidei, quam violavit, meritas pœnas ſolventem.* Lib. VI. Cap. 3. *num.* 14. Sed quum aliquid huc faciens, quamquam non ita diſertè, Auctor noſter poſtea reperiſſet apud JUSTINUM, Lib. XII. Cap. 5. *num.* 11. addidit in ora libri XII. & in ipſo contextu poſuit *Apud eundem*, ſcilicet *Juſtinum*, quem tamen tantum in margine ſupra indicat. *J. B.*

GRO-

Digitized by Google

XIX. 1. + Stupra in feminas in bellis paſſim legas [79] & permiſſa, & impermiſſa. Qui permiſerunt, + ſpectarunt injuriam ſolam [80] in alienum corpus, cui ſubjacere quicquid hoſtile eſt, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, + qui [81] non ſolam injuriam, ſed ipſum efferatæ libidinis actum hic conſiderarunt, + & [82] quod is neque ad ſecuritatem pertineat, [83] + neque ad pœnam, + ac proinde non bello magis, quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum. Sic + Marcellus antequam Syracuſas caperet, [g] legitur [l] geſſiſ- *g Auguſt.*
ſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervandæ. Scipio apud Livium [h] & ſui, *de Civ. Dei lib. I. c. 6.*
& populi Romani intereſſe, ait, *ne quid, quod + uſpiam ſanctum eſſet, apud* *h Lib.*
ipſos violaretur. uſpiam, id eſt, apud moratiores populos. Diodorus Siculus XXVI. c. 49.
[i] de Agathoclis militibus: *οὔτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας* *i Biblioth.*
ἀπέσχοντο, ne a mulieribus quidem [m] *vim nefariam abſtinebant.* Ælianus cum XIX, 8.
narraſſet a Sicyoniis victoribus feminarum, ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam [k], ſic exclamat: *ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἑλλήνιοι,* *k Libro*
καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλά, κατάγε τὴν ἐμὴν μνείαν. crudelia hæc per VI. *var.*
Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipſis quidem barbaris probata. *hiſt. c. 1.*

2. Atque id [n] + inter Chriſtianos obſervari par eſt, non tantum ut diſciplinæ militaris partem, ſed & ut partem juris gentium: id eſt ut qui pudicitiam vi læſit, quamvis in bello, + ubique pœnæ ſit obnoxius. Nam nec
Hebræa lege [l] impune quiſquam id tuliſſet, ut intelligi poteſt [o] ex ea parte, *l Deut.*
quæ de captiva ducenda, neque vendenda poſtea, conſtituit. Ad quem lo- XXI, 10.
cum Bechai magiſter Hebræus: *voluit Deus ut caſtra Iſraëlitarum ſint ſancta, non projecta in ſcortationes, & abominationes cæteras, ut caſtra gentium.* Ar-
rianus [m] cum narraſſet captum Roxanes amore Alexandrum, *οὐκ ἐθελῆσαι* *m De Exped. Alex.*
ὑβρίσαι IV, 19.

GROTII.

l *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. (Immo DIONE CASSIO, Lib XXXV. pag. 2. A.) Vide edictum Mauri Cabaonis apud *Procopium* Vandalicorum 1. (C. 8.)

m *Vim nefariam*] *Appianus* Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα. mulieres, & pueri barbarum in morem ab iis, qui ducebant, ſtuprati.* (Pap. 201.)

n *Inter Chriſtianos*] Servarunt id Beliſarius ubique, Totilas captis Cumis, & Roma capta. *Procopius* hæc tradit Gotthicorum III. (Cap. 1. & 20. ubi de *Beliſarii* ſolitâ agendi ratione, & de *Totilâ*, eodem modo ſe gerente, poſtquam *Româ* potitus eſt. Sed *Cumas* Auctor heic poſuit pro *Neapoli*. Vide *Cap.* 8. ejuſdem Libri. *J. B.*)

o *Ex ea parte, quæ de captiva ducenda*] Quam ſolemnde explicat *Philo* libro περὶ φιλανθρωπίας, (pag. 706, & ſeqq.) *Joſephus* altero contra Apionem: *τῶν αἰχμαλώτων προνοεῖν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν· lex etiam pro bello captis curam geſſit, ut abſit ab iis contumelia, maxime a mulieribus.* (Pag. 488. §. 29. *diviſion. Hudſon.*)

GRONOVII.

79 *Et permiſſa*] Apud alios conceſſa, apud alios vetita.

80 *In alienum corpus*] Ut apud *Statium* Lycurgus 5. Theb. 686. *Si vilem, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus eſſe ratus dominoque, ducique.*

81 *Non ſolam injuriam*] Non quæ paterentur perſonæ, ſed quid fieret, & qua ex cauſa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus, & incontinentia animo.

82 *Quod is neque ſecuritatem*] Quod neque hoſtium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur ſalvis. *Juſtin.* 93, 3.

83 *Neque ad pœnam*] Quia non eſt hoc ita comparatum, ut pro pœna poſſit haberi. Vera enim, & juſta pœna eſt, quam qui ſumit, ſumendo non peccat, neque ipſe quid committit flagitii. At qui matronarum, & virginum pudorem violat, rem facit per ſe damnatam, & improbam.

GRO-

ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. *noluiſſe ea ut captiva per libidinem abuti, ſed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: ⁿ οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ᾽ ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abuſus ea eſt, ſed uxorem duxit, ut dignum philoſopho.* Et Torquatum quendam, quod hoſtili virgini vitium obtuliſſet, Romanorum decreto ᵖ ⁺ in Corſicam deportatum, annotavit Plutarchus ᵒ.

ⁿ *De fortun. Alex.* Orat. II. pag. 332. E.

ᵒ *Parall.* pag. 308, 309.

GROTII.

ᵖ *In Corſicam deportatum*] At Perſarum rex Chosroës enim, qui Apameæ puellæ vim intulerat, cruci affixit. *Procopius* Perſicorum II. (Cap. 11.)

HENRICI DE COCCEII
COMMENTARIUS
IN
HUGONIS GROTII
LIB. III. CAP. IV.

GROTIUS hoc capite, & in capitibus ſequentibus exponit, quid liceat in hoſtem *jure gentium voluntario*: & in genere tradit, lædere hoſtem licere & in perſona, & in rebus. *Vid. infr.* §. 3. Adeoque 1°. *perſonam* hoſtis interfici, & capi, i. e. in ſervitutem redigi. *Vid. cap.* 6. *& c.* 7. ac 2°. *res* hoſtis capi, & vaſtari poſſe, ait. *Vid. c.* 5. 6. 8.

Jus interficiendi hoſtem jure naturæ his nititur principiis.

PROPOSITIO I.

Lædens, qui reparare injuriam detrectat, nec judicem habet, & vi reſiſtere paratus eſt, non poteſt aliter ad reparandum compelli, quam vi, & armis.

DEMONSTRATIO.

Vis igitur tunc unicum medium eſt, jus nobis ablatum recuperandi; eoque licita eſt. *Vid. ſupra l.* 3. *c.* 1. §. 1.

PROPOSITIO II.

Vis ergo omnis licita eſt, quatenus eſt neceſſaria ad defenſionem juris.

PROPOSITIO III.

Cum igitur adigi non poſſit niſi victus & ſubactus, omnia licita ſunt, ſine quibus vinci, & ſubigi, re bene perpenſa, non poſſe videtur.

DEMONSTRATIO.

Cum enim natura jus meum vi, & armis contra hoſtem defendere, eumque vincere liceat, omnia quoque ex medii neceſſitate licita ſunt, ſine quibus finis ille obtineri nequit. Adeoque læſo omnia licent, quibus vires hoſtium minuuntur, vel noſtræ augentur, ſive id fiat interimendo hoſtes, ſive prædando res, ſive capiendo perſonas eorum.

PROPOSITIO IV.

Unde e contrario apparet, illicita in bello ea eſſe, quæ ad victoriam non faciunt.

DEMONSTRATIO.

Non ergo pertinent ad medii neceſſitatem, quæ cum fiunt, *nec* vires noſtras in bello augent, aut firmant, (uti ſi infantes, furioſi, &c. occiduntur, vel res ſacræ vaſtantur, &c.) *nec* hoſtium vires infringunt: uti ex iisdem exemplis apparet.

PRO-

Digitized by Google

PROPOSITIO V.

Hinc interficere licet boſtem, qui mdit reſiſtit. Vid. infr §. 6 *Non ſi captus, vel ſupplex eſt, vel obſidem ſe dedit.* Infr. §. 10. uſque ad § 14. *nedum infantes, mulieres, aliosque actu non militantes.* infr. §. 9.

PROPOSITIO VI.

Ex eadem ratione arma, quæ non ſunt neceſſaria ad juris noſtri reparationem, adhiberi jure non poſſunt. Vid. infr. §. 10. ſeq.

Antequam ad ipſam explicationem Auctoris nos accingamus, tria in genere notanda ſunt.

Primo Auctorem non tractare quid jure naturæ in bello liceat, ſed quid jure gentium ſecundario, & in bello ſolenni. Cum tamen id, quod juri Gentium tribuit, ex ipſo naturæ jure ſequatur.

Secundo: male confundi cum jure naturæ ea, quæ virtutis ſunt, & quæ homo perfecte quidem agit, ſed licite omittit; nam ea non ad jus naturæ, ſed ad Ethicam pertinent: unde fruſtranea ſunt ea, quæ a capite XI. usque ad caput XVII. tractat.

Tertio: cavendum eſſe ab eo, quod ſequitur, ſuppoſito jure vitæ, & necis in captos. Nam hoc ſuppoſitum merus fuit abuſus gentium: in captos nullum amplius jus victori competit vim inferendi; ceſſat tota neceſſitatis, & defenſionis ratio, ex qua ſola jus interficiendi hoſtes competit. Unde ex eo jure, vel potius abuſu juris, nulla auctoritas capi poteſt.

Additio.

„ Syſtema Grotii de licentia in hoſtem
„ examinavimus capite præcedente §. 1. *in*
„ *pr* Diximus, eum diſtinguere inter li-
„ centiam, quæ *ex jure naturæ* venit, &
„ inter eam, quæ *jure gentium* introdu-
„ cta eſt.

„ *Jure naturæ* nihil in hoſtem licere,
„ ait, niſi juſta belli cauſa adſit: atque
„ hoc ſolo caſu omnia licere, quæ ad fi-
„ nem juris conſequendi ſunt neceſſaria,
„ *L.* 1. *c.* 1. §. 1. *ſeq. c.* 10. §. 3. intra
„ modum debiti, & pœnæ.

„ Hinc ſi vitam aliter ſervare, vel res
„ meas aliter defendere non poſſum, vel
„ ſi juſtam alter pœnam mihi debet, e-
„ tiam extra territorium hoſtile, *c. h.* §. 8.
„ jus mihi eſſe, ait, vi qualicunque,
„ etiam adhibito veneno, & percuſſoribus,
„ coërcere eum, qui illam impetit. *L.* 3.
„ *c.* 1. §. 2. *n.* 1. *c.* 4. §. 15. *c.* 10 §. 2.
„ Non ergo interfici poſſe, ſtatuit, eos,
„ qui actu non militant, adeoque nec fœ-
„ minas pueros, &c.

„ At *jure gentium* ſtatutum eſſe, fin-
„ git, ut etiam ex cauſa non juſta in ho-
„ ſtem ſævire, & eum interficere liceat ſi
„ bellum eſt publicum, & jure gentium
„ ſolenne. *Vid. l.* 3 *c.* 1. §. 1. *ſeq. & in-*
„ *fra* §. 4. non vero in alieno territorio.
„ *Vid.* §. 8. Idque jus extenſum eſſe, ait,
„ etiam ad eos, qui actu non militant,
„ *vid.* §. 6. ut pueros, infantes: vel qui
„ non amplius reſiſtunt, ut captos, dedi-
„ tos, obſides, &c.

„ Non tamen vi qualicunque occidere li-
„ cere hoſtem: jure gentium enim prohi-
„ bitum eſſe veneno, & percuſſoribus uti,
„ *vid* §. 15. *ſeq.* at non ubique prohibe-
„ ri ſtupra *Vid.* § 19.

„ Cæterum, ſpeciali capite temperamen-
„ tum circa jus interficiendi in bello juſto
„ quoque affert, *vid. l.* 3. *c.* 11. cujus re-
„ gulas tum ex virtutum præceptis, tum
„ ex honeſtatis regulis deſumit. *Vid. l.* 3.
„ *c.* 10. §. 1. Quod examinabimus ibidem.

„ Vera principia *juris naturalis* (nam
„ jus gentium non agnoſcimus; præcepta
„ virtutum autem ad diſciplinam juris na-
„ turalis plane non pertinent) expoſuimus
„ ſupra §. 1.

AD §. I.

JURIS *fecialis originem*] „ *Gell. lib.*
„ 14. *c.* 4.

Ab Æquicolis] „ *Vid. ſupra c.* 3. §. 8.

Etiam pater patratus] „ De jure fecia-
„ lium, & in ſpecie de patre patrato,
„ late actum eſt ſupra *l.* 2. *c.* 15. §. 3.

Nolentibus res captas reſtituere] Adeoque hic eſt clarigatio, quam ſequitur belli indictio. *Gell. l.* 16. *c.* 4.

Veteres lædere res rapere dicebant] „ Ra-
„ pina igitur non ſemper infert crimen.

Res reddere] „ Etiam tantundem reſti-
„ tuendo.

*Qui bellum ex ſua natura non ſequun-
tur*] „ Immo id non docemur ex loco
„ allegato, ſed contrarium potius inde in-
„ fertur: nimirum clarigationem præcede-
„ re, & bellum indici debere, quo facto
„ res hoſtis rapere crimen non eſſe. Hæc

ficuit] ,, Hoc jure in pœnam decoctorum,
,, & ut alii deterreantur, fieri potuit:
,, adeoque nihil hic, quod pietati, & of-
,, ficiorum regulis repugnet, occurrit.

Minus propria] ,, Verum enim jus non
,, dat, ſed ſaltem impunitatem.

Recepta tamen] ,, In ſenſu juris nun-
,, quam recepta eſt; ſed intuitu facti id
,, verum eſt.

Hoc mihi licet] ,, Scilicet, ut diximus,
,, ad effectus impunitatis.

Pro Milone] ,, *c.* 16. At Cicero hic non
,, opponit id, quod *licet* ei, quod *opor-*
,, *tet*; ſed opponit jus naturæ juri civili,
,, atque *fas* ad illud, ad hoc *licere* refert.

Aliud eſſe, jura ſpectare] ,, Iidem hic
,, opponuntur jura civilia juri naturæ: illa
,, enim plurima permittunt, quæ jure na-
,, turæ: omitti deberent, quia leges civi-
,, les cum ſenſu imbecillitatis humanæ fe-
,, runtur. *L.* 1. *c.* 4. §. 7.

Ad §. III.

Hoc *ergo modo*] ,, Nimirum, voce
,, *licere* ſumta non pro eo, quod ſalva
,, pietate, & juxta officiorum regulas fieri
,, poteſt; ſed quod effectum ſaltem exter-
,, num dominii producit, vel apud homi-
,, nes pœnæ non ſubjacet. *Vid.* §. *præced.*
,, *n.* 2. *pr.* De qua differentia vide *Diſſ.*
,, *proœm. IV.* §. 18. *ſeq.*

*Lædere hoſti hoſtem licet & in perſonas,
& in res*] ,, Scilicet, in bello jure gentium
,, ſolenni. *Vid. c. præced.* § 4. *ſeq.*

Quique lædit intra eum modum, &c.]
,, Ex hypotheſi enim Auctoris intra hos
,, fines etiam naturæ jure hoſtem lædere
,, licet. Quam hypotheſin latius explicavi-
,, mus *in diſſ. proœm. IX.* §. 54. *ſeq.*

Sed ex utraque parte] ,, Adeoque et-
,, iam a parte ejus, qui bellum ex cauſa
,, injuſta gerit. Hinc jam conſtat, quæ
,, cauſa ſit inventi Grotiani inter bellum
,, jure gentium ſolenne, & minus ſolenne.

,, Recte enim judicavit Grotius, de ju-
,, ſtitia cauſæ inter duas ſummas poteſta-
,, tes, quarum utraque jure ſe agere aſ-
,, ſerit, quæri non poſſe, neque tamen
,, bella utrinque juſta dari.

,, Hinc ſupponit, gentes conſtituiſſe in
,, quibusdam bellis (*Vid. cap. præc.* §. 4.
,, *ſeq.*), ut utrinque cauſa pro juſta ha-
,, beatur, ad eum effectum, ut is quoque,
,, qui injuſtam cauſam tuetur, lædere per-
,, ſonas, & capere res hoſtis poſſit, &c.
,, At alibi probavimus, tale ſtatutum gen-
,, tium nec probari, nec per naturam pro-
,, bari poſſe.

,, Sed & admitti non poteſt, utriusque
,, cauſam a gentibus vere pro juſta ha-
,, beri; ſed illæ judicium ſuſpendunt,
,, quia facultas judicandi eis non com-
,, petit.

,, Cum ergo de juſta belli cauſa con-
,, ſtare non poſſit, & uterque juſtitiam
,, cauſæ ſibi aſſerat, neque tamen utrius-
,, que cauſa juſta eſſe poſſit, merito quæ-
,, ritur, quisnam jure, quis injuria agat?
,, Adeoque quisnam lædere hoſtem jure
,, poſſit? Equidem vix eſt ut inter bel-
,, lum gerentes uterque in bona fide
,, eſſe poſſit; ea enim eſt rationis noſtræ
,, conditio, ut examinatis rite rationibus,
,, adhibito prudentum conſilio, Gentes fa-
,, cile diſcernere juſtum ab injuſto poſſint:
,, is igitur ſemper injuria agit, qui ſcit inju-
,, ſtam ſibi eſſe cauſam, vel ſaltem de
,, ea dubitat.

,, At ponamus, utrumque in bona fide
,, eſſe Sane, neque jure naturæ, ubi u-
,, nius tantum cauſa juſta eſſe poteſt, nec
,, jure gentium voluntario (quale non ex-
,, iſtit) concedi poteſt, utrumque jure
,, agere. Igitur *quæſtio de juſtitia cauſæ* ſuſ-
,, penditur, usque dum Deus bellorum
,, arbiter per ſententiam, i. e. per ulti-
,, mam victoriam, eum, qui injuria agit,
,, declaraturus eſt. Quæ latius demonſtra-
,, vimus in *Diſſ. proœm IX.* §. 168.

Et indiſtincte] ,, i. e. ultra modum de-
,, biti, & pœnæ, *dict. diſſ.* §. 63. & 68.
,, cum jure naturæ non plus exigi poſſe,
,, ſtatuat, quam quod alter debet, vel
,, meritus eſt. *Dict. diſſ. proœm. IX.* §. 62.

*Ita ut ob eam cauſam nec puniri poſſit
in alio forte territorio*] ,, Effectus hujus
,, belli jure gentium ſolennis ex hypothe-
,, ſi Auctoris plures ſunt, quos collegimus
,, *in Diſſ. proœm. IX.* §. 65. 67. 68. At
,, ſæpius dictum eſt, totum hoc inven-
,, tum ſuave eſſe ſomnium Auctoris.

Tanquam homicida, aut fur, &c.]
,, Quia gentes utrinque cauſam pro juſta
,, habent; adeoque utrique licentiam de-
,, dere ſeſe interficiendi. Effectum enim

Sed qualem dixi impunitatem] „ Ut „ propter occiſum hoſtem, aut res ejus „ raptas, apud alias gentes deprehenſus „ nec pro fure, nec pro homicida habe„ ri poſſit. *Vid. ſupr.* §. 3. & *diſſ.* „ *diſſ.* §. 65.

Ex aliis locis apparet] „ At omnia illa „ loca loquuntur de eo, quod fit, non „ quod jure fieri debet.

Ubi bellum ingruat, innocentes, ac noxios juxta cadere] „ Non ait, jure gen„ tium id licitum eſſe, ſed actu id con„ tingere.

Nec aliter ſumendum jus belli] „ Im„ mo Livius non intelligit licentiam, quæ „ dat impunitatem, ſed verum jus; quia „ naturæ jure ſævire in eos licet, qui ar„ mis nobis reſiſtunt. Cum enim vi capta „ eſſet civitas, Æneas æque, ac Antenor „ jure occidi potuiſſent: at mera erat be„ nignitas Achivorum, qui illis peperce„ re, *Liv. l.* 1. *pr.* quia diſſuaderunt bel„ lum. Quatenus culpa ad ſingulos, qui „ per majora ſuffragia victi ſunt, (ut in „ hoc exemplo Æneæ) tranſeat, expli„ cavimus *l.* 2. *c.* 21. §. 7.

Epiſtolis] „ Adde *de ira c.* 8. & *de* „ *vita beata c.* 12.

Et Cyprianus] „ De patrum circa bel„ lum judicio legi merentur ea, quæ Au„ ctor ſupra *l.* 1. *c.* 2. §. 10. monuit. Sa„ ne, Cyprianus ipſe non improbat mili„ tiam *d.* §. 10. *n.* 3. ſed ejus abuſum, „ ſævitiam, &c.

Legitime] „ i. e. ex ſenſu Auctoris im„ pune.

Nec alio ſenſu] „ Scilicet, quoad ef„ fectum impunitatis ſaltem.

Ad §. VI.

In bello, & quid in eo liceat, de tribus quæri poteſt: 1. de militibus, qui actu militant: 2. de ſubditis non militantibus actu: 3. de advenis.

Milites occidi poſſunt, quia actu reſiſtunt reparationi juris noſtri. *Subditi* occidi non poſſunt, quia actu non reſiſtunt; nec ob futurum metum, quod in extrema neceſſitate reſiſtere teneantur, licentia hæc competere poteſt, ſed capi, &, ſi tum reſiſtunt, qua hoſtes occidi poſſunt. In *advenis* diſtinguendum, an intra hoſticos fines degant, an vero ſaltem tranſeant. *Priori* caſu hoſtium loco haberi, & ut reliqui hoſtium ſubditi capi, ac ſi reſiſtunt, occidi poſſunt. Neque enim opus eſt ut actu eorum ope utatur hoſtis; ſed ſufficit, ſi vel extrema neceſſitate ea uti poſſit ad reſiſtendum: quia non poteſt ſperari reparatio quoad hoſti vis ad reſiſtendum ſupereſt. Illa ergo vis omnis ubicunque eſt, infringi poteſt, quia reparatio non poteſt fieri niſi tota fracta ſit. Milite enim ſolo occiſo nondum repetere jus meum poſſum, quia alii ſuperſunt, ex quibus miles legi denuo poteſt; quo & advenæ degentes in territorio hoſtili pertinent. *Poſteriori* caſu tranſeuntes lædi non poſſunt; illi enim ſuo jure naturæ utuntur, quod eis gentes bellum invicem gerentes auferre nequeunt. Neque eis augentur vires hoſtium, quia nec ſequuntur cauſam, ac judicium eorum, neque ut ſequantur, cogi poſſunt. Idque verum eſt, licet aliquandiu in hoſtico ſolo commorentur; nam id eſt pars tranſitus.

Additio.

„ Ego alibi probavi, occidi quoque „ poſſe *ſubditos* actu non militantes: tum „ quia accedunt cauſæ ſui Principis, ejuſ„ que judicium probant, tum quia opibus „ ſuis reparationi juris noſtri reſiſtunt, „ adeoque cauſa ſunt cædium, rapinarum, „ &c. quæ ex judicio noſtræ civitatis in„ juria committuntur. In hos ergo ſubdi„ tos captos tanquam reos criminum anim„ advertere licet. Quoad *advenas* verum eſ„ ſe puto, in eos quoque jus belli obti„ nere ſi ad onera publica contribuunt: „ quo pertinent mercatores extranei, qui „ tabernam in civitate hoſtili habent, ibi„ que per inſtitorem commercia peragunt; „ hi enim onera (*Handlungs*-Acciſe, &c.) „ ſolvunt, eoque vires hoſtium augent. „ Cæterum, facultas emigrandi offerri ſo„ let ſubditis mediorum in civitate obſeſ„ ſa degentibus; quod nuper in obſidione „ Dantiſcana factum legimus.

Late autem patet hoc jus licentiæ] „ Quod „ ſcilicet impunitatem dat, non jus.

Qui actu ipſo arma gerunt] „ Adeoque „ qui reparationi juris noſtri vi reſiſtunt, „ & quos proinde violare licet jure ne„ ceſſariæ defenſionis.

Aut qui bellum moventis ſubditi ſunt] „ Adeoque qui tenentur ſequi cauſam Prin-

 „ cipis,

,, cipis, eamque bonis, & operis ſuis defendere. Atqui hi non ſemper reſiſtunt, quia plerumque conductitio milite utuntur Principes. Reſp. reſiſtunt omnino pecunias largiendo Principi, adeoque hactenus quoque tanquam hoſtes occidi poſſunt.

Sed omnes, etiam qui intra fines ſunt hoſtiles] ,, Hoc verum non eſt ſi medii ſaltem tranſeunt, nec vi reſiſtunt. *Vid. ſupra L. 2. c. 2. §. 7.*

Quique intra præſidia ejus ſunt] ,, Adeoque actu reſiſtunt.

Quia ab illis quoque damnum metui poteſt] ,, Immo metus ille ab advenis, & ſaltem tranſeuntibus non eſt, niſi actu reſiſtunt.

,, B. Parens opinionem ipſam Grotii defendit, at rationem ejus refellit, *in Diſp. de jure belli in amicos §. 22. usque ad §. 30.* Verba ejus hæc ſunt.

S U N T *porro & alia bella in amicos, ſive eos, qui ipſi hoſtes non ſunt, & in eorum tum perſonas, tum res. In perſonas eorum bellum eſt, ſi intra hoſtium fines deprehendantur; adeo ut formula quoque expreſſum fuerit:* Hoſtem fore illum, quique intra præſidia ejus ſunt. Grot. de J. B. ac. P. l. 3. cap. 4. §. 6. & *licet expreſſum non eſſet, tamen tacite contineri, ſtatuit Cn. Manlius apud* Liv. l. 38. c. 48. *Cujus rei non illa ratio eſt, quod nocere poſſint, vel quod intelligantur hoſtium partibus ſe immiſcuiſſe, easque probaſſe, ſed quod, cum ſub imperio, & poteſtate hoſtium ſint, teneantur, & cogi poſſint eorum cauſam tueri, & nobis nocere, atque adeo vires hoſtium augeant. In eos igitur, qui etſi animis hoſtes non ſint, tamen præſentis officii neceſſitate in nos armantur, vel armari poſſunt, viciſſim nobis jus belli integrum erit.*

Unde ſane dicendum videtur, nihil intereſſe, bello jam commiſſo, cognitoque, an ante bellum ad hoſtem pervenerint, contra, ac ſentit Grotius dict. cap. 4. §. 7. *ejusque interpretes, qui ita eos diſcernunt, ut ante bellum ad hoſtem profectis tribuant modicum tempus, intra quod diſcedere poſſint; quod ſi negligant, præſumantur jam, qui hoſtili conſuetudine utuntur, hoſtili in nos animo eſſe.*

Verum & illi, qui exorto bello hoſtes adeunt, alias, & neceſſariis cauſis ad hoſtem proficiſcendi, & qui ante bellum eo profecti ſunt, apud hoſtes manendi habere poſſunt; adeoque vel utrisque ſpatium indulgendum eſt, vel neutris. Neque vero ex incertis præſumtionibus certum jus naturæ, inprimis quo poteſtas in vitam hominis ſtatuitur, inferri debet, neque ex ſola poteſtate nocendi hoſtis æſtimari. Denique nititur hæc res poteſtate, & neceſſitate juris noſtri tuendi, quæ natura nobis competit, quocunque animo ſint qui inter hoſtes degunt.

In utrisque igitur par jus, & ita quidem ſtatuendum eſt, ut diſtinguatur inter eos, qui ſaltem tranſeunt per terras hoſtiles, & eos, qui ibi commorantur. In hos jus belli exerceri poteſt per rationes §. 22. *In illos non poteſt. Nec enim pacati, qui per hoſtium terras tranſeunt, detineri ibi poſſunt, cum jure gentium liber tranſitus omnibus pacatis debeatur, atque adeo rationes* d. §. 22. *quod præſentis officii rationibus ad juvandam civitatem, ubi commorantur, oppugnandosque hoſtes adigi poſſint, tum omnino ceſſent; & contra, qui liberum tranſitum eorum impediunt, & ad munia belli adigunt, contra jus gentium committant.*

Quod ipſum procedit quoque, etſi tranſeuntes vel valetudinis, vel rerum ſuarum cauſa ad tempus ibi ſubſiſtere cogantur; cum hoc ipſum quoque ad jus tranſitus pertineat, & cui tranſitus debetur, ea quoque, quæ ad tranſitum neceſſaria ſunt, vel ſine quibus commode tranſiri nequit, competant: modo animum tamen tranſeundi tantum, non commorandi habeant, ac retineant.

Atque idem hoc obtinebit quoque eadem diſtinctione in pacatorum navibus, plauſtris, equis, &c. uti ſi prætereundi, aut tranſeundi cauſa eo pervenerint, nullum in eas res jus belli ſit; ſecus vero ſi apud hoſtes commorentur. Si vero ad uſum belli ea parata ſunt, Krieges-Schiffe, Heer-Wagen, &c. *ad res bellicas pertinent, quo & equi, inprimis curſorii referendi; qui proinde pro mercibus* contrabando *magis habendi.*

Etſi igitur advenæ ſint, qui domicilium perpetuum eo loco non habent, ſed vel contagionis, vel alterius periculi evitandi, vel rerum ſuarum, negotiorumque cauſa commorantur, uti pro temporum neceſſitatibus ad munia belli, reſiſtendumque hoſti cum cæteris adigi poſſunt, ita & mutua in eos armorum licentia erit. Et

Et licet æquum videatur , ut iis , qui ante bellum jam apud hoſtes morati ſunt , ſpatium aliquod indulgeatur , quo diſcedere poſſint , non magis tamen illi , quam cives hoſtium ipſi , qui non minus poteſtatem diſcedendi jure gentium habent (l. 12. §. 9. ff. de capt. & poſtlim.) *id exigere poſſunt , cum utrique ſint ſub hoſtium Imperio , & intuitu præſentis periculi jus civitati natum ſit ejus propulſandi cauſa eos detinere ; quod jus in tranſeuntes , qui ſaltem tranſeunt , & ideo jure Gentium libero utuntur , non competit.*

Quod in bello continuo , & univerſali ſufficit ut locum habeat jus , de quo agimus] ,, Scilicet , jus impune lædendi eum ,
,, qui intra fines hoſtiles eſt. At verum id
,, non eſſe , diximus , in iis , qui tranſ-
,, eunt ſaltem , nec reſiſtunt ſive arma ge-
,, rendo , ſive pecunias contribuendo.

Aliter , quam in pignorationibus] ,, Im-
,, mo eadem utrobique eſt ratio. Nam ſub-
,, diti & pignorari , & violari non ex alia
,, cauſa poſſunt , quam ea , quod ſequi
,, judicium principis , ejusque cauſam de-
,, fendere teneantur. Utraque ratio ceſſat
,, in advenis , qui tranſeunt ſaltem per ho-
,, ſtilem terram.

Quæ , ut diximus , ad exemplum onerum impoſitorum , ad luenda civitatis debita introducta ſunt] ,, Auctor ſtatuit , advenas ,
,, qui tranſeundi , aut moræ exiguæ cau-
,, ſa in hoſtili territorio commorantur , *pi-*
,, *gnorari* non poſſe , quia ad tuenda ci-
,, vitatis debita non tenentur. *Vid. l.* 3.
,, *c.* 2. §. 7. *Occidi* poſſe , quia damnum
,, ab eis metui poteſt. At utrobique eadem
,, eſt ratio ; adeoque verius eſt , advenas
,, illos nec pignorari , nec occidi poſſe :
,, quia cum ſubditi perpetui non ſint , ci-
,, vitatis illius factum nec approbant , nec
,, defendunt , nec defendere tenentur.

Multo plus licentiæ ſit in bello , quam in pignorandi jure] ,, Hoc non eo intui-
,, tu aſſerit Baldus , quaſi advenas *occidere* ,
,, non *pignorare* liceat : neutrum enim fieri
,, jure poteſt. Sed hactenus plus eſt li-
,, centiæ in bello , quam in pignorandi ju-
,, re , quod in pignorationibus capere ſal-
,, tem perſonas , & res in ſecuritatem de-
,, biti , in bello vero occidere hoſtem , &
,, capere res ejus jure dominii liceat. *Vid.*
,, ſupra *c.* 2. §. 2. *propoſ.* 8.

In peregrinis , qui commiſſo , cognitoque bello intra fines hoſticos veniunt , dubitationem non habet] ,, Si quis in hoſtico ſo-
,, lo deprehenſus extraneum ſe eſſe probat ,
,, qui vel lucri , vel ægritudinis cauſa ibi
,, commoratur , nec operis , aut opibus
,, hoſti aſſiſtit , is nulla ratione occidi ,
,, vel violari poterit. Sane , humano ge-
,, neri jus tranſeundi , quod a natura com-
,, petit , ob controverſiam duarum gentium
,, auferi nequit. At quia non conſtat , an
,, quis advena ſit , an non , & quilibet
,, ſe pro tranſeunte venditare poſſet , capi
,, omnino donec id probet poteſt. Unde
,, tranſeuntes per hoſtile territorium litte-
,, ris protectoriis ſe munire ſolent , quas
,, *paſſeports* vocant , unde conſtet , eos non
,, hoſtes eſſe , ſed advenas , & quibus ex-
,, hibitis tuti etiam in hoſtico territorio
,, eſſe ſolent.

Ad §. VII.

Videntur *jure gentium pro hoſtibus haberi*] ,, Immo eadem horum eſt ratio.
,, Nam nec hi cauſam hoſtis ſequuntur ,
,, aut defendunt , ſed jure ſuo tranſitus
,, utuntur : quod ipſum confirmatur exem-
,, plo Corcyræorum , quod Auctor allegat.

Poſt modicum tempus] ,, Immo arbitrium
,, eſt tranſeuntis , quanto tempore in ho-
,, ſtico territorio commorari velit ; neque
,, enim juri tranſeundi certum natura præ-
,, ſcriptum eſt tempus.

Peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam] ,, Si cum poſſint diſcedere , &
,, obſidionis pericula evitare , malint ſe
,, calamitatibus belli exponere , tunc ex
,, ſua voluntate fiunt hoſtes. Exemplum
,, Campanorum vide apud *Liv. l.* 25. *c.* 22.
,, & *l.* 26. *c.* 12.

Ad §. VIII.

Veri *ſunt ſubditi hoſtium , ex cauſa permanente*] ,, I. e. qui animum perpe-
,, tuo in territorio hoſtili commorandi ha-
,, bent , *l.* 3. *c.* 2. §. 7.

Eos offendere ubique locorum , jure bo gentium licet] ,, Immo non jure hoc fi-
,, cto gentium id licet , ſed ipſa naturæ
,, ratione ; quia opera , vel opibus ſuis

,, reſi-

Digitized by Google

,, reſiſtunt reparationi juris noſtri, adeoque opem, ac auxilium delinquenti præſtant. At hoc verum ſaltem eſt ſi in terra hoſtili inveniuntur; ſecus ſi in terra media: de quo mox.

Simul indicitur ejus populi hominibus] ,, *Vid. cap. præced.* §. 9.

Ut ſupra] ,, *d.* §. 9. & *L.* 3. *c.* 2. §. 2. *n.* 3.

Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt] ,, Si ſcilicet in terra hoſtili, vel mea reperiatur.

Ubicunque prenſum] ,, In mea, vel hoſtili terra.

Quaſi hoſtes interficere] ,, Sive in noſtro, ſive in hoſtili territorio inveniantur.

2 *In ſolo proprio*] ,, Interfici poſſunt tanquam criminis rei, qui ex judicio noſtræ civitatis cives noſtros injuria occidunt, res civitatis rapiunt, vel ſaltem injuriam ſuæ civitatis approbant; & defendunt.

In ſolo hoſtili] ,, Tanquam hoſtes, quia hoſtis cauſam defendunt.

In ſolo nullius] ,, Jure neceſſariæ defenſionis.

In mari] ,, Scilicet quod occupatum non eſt: vel quod occupatum quidem eſt, ſed ubi deficit præſentis judicis copia. *Vid. L.* 1. *c.* 3. §. 2. *n.* 1.

Quod eos interficere, aut violare non licet] Hoſtis ergo meus in pacato ſolo capi nulla ratione poteſt, non ex jure, quod hoſti competit, ſed quia obſtat jus territorii. Nemo enim armatus in pacati territorium intrare, & ibi vim exercere invito domino territorii poteſt. Effectus hujus rei inſignis hic eſt, quod capiens injuriam faciat non hoſti, (is enim ubique hoſtis eſt) ſed domino territorii, cui inde omnino tenetur. Atque hæc violatio territorii eſt juſta belli cauſa.

Simile exemplum eſt in jure Romano, ubi nemini licet alterius fundum venandi cauſa ingredi; ſi quis tamen ingreditur, fera quidem capta cedit capienti, quia res nullius eſt, ſed dominus fundi agit injuriarum contra eum, qui prohibente domino fundum ingreſſus eſt, *l.* 13. *in f. ff. de injur.*

Hinc quæſitum memini, an per pacati territorium hoſtem legitime captum ducere liceat? Negatur; quia eſt actus belli, qui vi fit: omnis autem vis dependet ab arbitrio iſtius territorii. Atque hinc cum bello Genuenſes inter, & Mediolanos geſto civis Genuenſis captus per Pontificis territorium duceretur ad caſtra victoris, Immolenſis JCtus a Pontifice conſultus reſpondit, victorem injuriarum teneri, &, ſi id deſideretur, ad exhibendum. *Conf. Petrin. Bell. p.* 2. *tit.* 18.

Additio.

,, Ducere captivos per alienum territorium, eſt actus jurisdictionis, ac imperii; adeoque abſque requiſitione imperantis id fieri nequit.

Id jus non ex eorum venit perſona] ,, Diximus enim, hoſtem ubique hoſtem eſſe.

Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt in eos, qui in aliquo ſunt territorio, nihil per vim agi niſi tentato judicio] ,, In genere aſſertio Auctoris vera non eſt; quod enim in alieno territorio vi non agere liceat, id non demum ex ſtatuto civitatis civili obtinet, ſed ex ipſa naturæ ratione. Nititur autem ſententia Auctoris perpetuo illo errore, quod quilibet privatus delinquentem quemcunque ubivis punire poſſit. *Vid. diſſ. proœm. VII.* §. 65.

Et ceſſat jus iſtud promiſcuum nocendi] ,, Quia uterque jam ſuperiorem habet intuitu ejus ſubditi, qui in terra pacati invenitur.

Nihil auſos in portu regio] ,, Et pacato.

Ad §. IX.

Licentia *illa*] ,, Juris ſcilicet gentium, quæ in bello ſolenni jus dat occidendi hoſtem promiſcuum. 1

Quod infantium quoque, & fœminarum cædes impune habetur] Immo inter gentes moratiores hic mos nunquam obtinuit. Adeoque nec jure naturali, nec jure gentium, has perſonas occidere licet; quia infantes non reſiſtunt reparationi juris noſtri. Hæc autem unica, & ſola cauſa eſt, cur hoſtis occidi poſſit. Unde merito ex eadem cauſa excipiuntur ſenes, & clerici, Agricolæ, & Mercatores, &c. *Vid. infr. c.* 11. §. 10. 11. & 12. Alexandri effatum lau-

laudari ſolet: *cum fœminis*, & *captivis non ſoleo bellum gerere*, *armatus ſit oportet*, *quem oderim. Curt. l. 4. c. 1.*

Atque ita ſentiunt Camillus apud *Livium l.* 5. *c.* 27. & Alexander *apud Curtium l.* 7. *c.* 9. *in fin.* Duæ tamen ſunt exceptiones: 1. ſi fœminæ quoque militant, eoque reparationi juris noſtri reſiſtunt: 2. ſi diſcerni nequit ætas, vel ſexus, ut in obſidione civitatis. Si enim id prohibitum natura eſſet, nunquam juris reparatio exigi poſſet.

At capi poſſunt & fœminæ, & infantes: 1. quia litron ab his captis ſolvi debet, quo augentur vires noſtræ, hoſtis autem minuuntur; captura itaque juvat ad victoriam, non mors. 2. Ob amorem uxorum, & liberorum, facilius componi bellum poteſt. Sane, Alexander Darii matrem, & uxorem, filiasque captivas duxit. Neque id ipſe Darius improbavit.

Additio.

„ Quæſtionem hanc examinavimus in „ *Diſſ. proœm. XII.* §. 741. 744. & infra „ *c.* 7. §. 1. explicabimus.

Non huc adferam] Recte Auctor ait, exemplum non eſſe ſumendum ex ſacra hiſtoria; quia Iſraelitæ ex ſpeciali Dei mandato, qui pleniſſimum jus in vitam hominum ſibi reſervavit, egerunt. Unde etiam id ſaltem obtinuit in damnatis populis, *Deut.* 20. *v.* 16. non aliis. *Ibidem v.* 14. & 15.

Ut alibi diſſeruimus] „ *L.* 2. *c.* 20. §. 4. „ *n.* 2. *c.* 21. §. 14. *n.* 2. *l.* 3. *c.* 1. §. 4. „ *n.* 3.

Ad teſtandum morem communem gentium] „ Quo cædes infantium, & fœminarum li- „ citæ erant.

Fore qui Babyloniorum infantes petra alliderent] „ Deus ibi in pœnam talia Baby- „ loniis minatur, *Pſ.* 137. *v.* 9. idque re- „ petit Propheta. *Eſai. c.* 13. §. 16. Illi „ igitur, qui mandata divina exequuntur, „ beati dicuntur. Neque hic infantibus fit „ injuria, quia Deus arbiter eſt vitæ, & „ necis, qui quo vult modo eam adime- „ re infantibus poteſt; neque hæc pœna „ eſt infantium, ſed Deus ſuo jure uti- „ tur; pœna autem eſt intuitu parentum. „ *Vid. l.* 2. *c.* 21.

2 *Thraces olim*] „ Fuere gens ferociſſima, „ *Liv. l.* 42. *c.* 52. latrociniis vitam agens, „ *Liv. l.* 38. *c.* 46. adeoque exempla juris „ a tali gente deſumi nequeunt.

Thucydide] „ *L.* 7. *p. m.* 296. qui „ factum hoc improbat, addens: *equidem* „ *Thracum genus barbarico proximum, u-* „ *bique non timet, ſæviſſimum ſe præbet.*

Cum Thebas cepiſſent] „ Thebani legi- „ timo bello victi paruerunt Macedonibus, „ *Curt. l.* 1. *c.* 8. poſtea rebelles præſidia „ Macedonica expellere ſtudebant, ac cri- „ minis veniam toties ab Alexandro obla- „ tam reſpuebant, *Curt. l.* 1. *c.* 13. Hinc „ vi capta urbe nec fœminis, nec infan- „ tibus pepercere milites. *Diod. l.* 17. *c.* 13. „ ubi addit, *Macedones ſeverius, quam in* „ *hoſtem deceret, ſæviiſſe. Conf. Arrian. l.* „ 1. 3. 17.

Romani capta Ilurgi] „ Exempla, quæ „ hanc in rem afferri ſolent, vel a fero- „ cibus gentibus, vel in furore conflictus „ peracta ſunt, adeoque conſenſum gen- „ tium non inferunt.

Germaniæ is populus] „ *Tac. de M.* „ *Germ. c.* 2.

Non ſexus, non ætas miſerationem attulit] „ Furor is potius militum fuit, „ qui expiare ſeditionis crimen volucre: pu- „ tabant enim, non aliter poſſe placari com- „ militonum manes, quam ſi pectoribus „ impiis honeſta vulnera accepiſſent. *Tacit. ann. l.* 1. *c.* 49. Accedit, quod „ Germani eodem jure uti ſoliti fuerint; „ unde jure talionis paria in eos ſtatui po- „ tuerunt. Germanos enim genus militum „ atrociſſimum vocat Tacitus *Hiſt. l.* 2. „ *cap.* 32.

Titus] „ Ego id apud Joſephum non „ invenio: contrarium potius apparet ex „ ejus hiſtoria de bello Judaico *l.* 7. *c.* 16. „ ubi ait, majores ſeptendecim annis be- „ ſtiis, & ferro conſumendos diſtributos „ eſſe; qui vero infra illum annum age- „ rent, venditos fuiſſe. Cæterum, verum „ eſt, militem occupata urbe promiſcue „ etiam in fœminas, & infantes ſæviiſſe, „ *d. l.* 7. *c.* 11. & 16.

Adeo ſævitia illa in morem verterat] „ Immo mos ille inter gentes non niſi ex „ cauſis ſingularibus uſurpabatur; uti in „ ſingulis exemplis demonſtravimus.

Si & ſenes interficiuntur] „ Quia & hi „ hoſtes ſunt, & conſilio, ac opibus in- „ juriam civitatis ſuæ defendunt: quan- „ quam & hos ſalvos inter Judæos devi- „ ctos

„ ctos eſſe voluerit Titus, *apud Joſeph.* „ *bell. Jud.* c. 16. Conf. *infra* c. 11. „ §. 9. *n.* 4.

A Pyrrho] „ Mirum id non eſt in „ Pyrrho, qui homo ferociſſimus deſcri„ bitur *apud Senec. in Troad. v.* 330.

Ad §. X.

Quæritur, an in captos ſævire liceat? Auctor *jure naturæ* id tunc concedit, cum victor juſtam cauſam habet, & punit intra modum pœnæ, & delicti: *jure Gentium* autem ſævire licere, ait, in infinitum, ſi bellum eſt ſolenne, quoad effectum ſcilicet impunitatis. At verius eſt, jure naturæ captos interfici non poſſe, quia hoſtis ſtatim, ac in poteſtate noſtra eſt, deſinit eſſe hoſtis, nec amplius reparationi juris noſtri reſiſtit, eoque fit ſubditus. Licentia igitur illa non eſt jus, ſed abuſus gentium.

Additio.

„ Prolixius mentem ſuam explicat B. „ Parens in *Diſput. de armis illicitis* §. 27. „ 28. Nos infra *c.* 7. demonſtrabimus, o„ mnia in hoſtes tanquam criminis reos ipſo „ jure naturæ licere.

1 *Ponit enim licere*] „ Scilicet, ad effe„ ctum impunitatis inter gentes.

Servos dictos, qui ſervati eſſent] „ Flo„ rentinus JCtus ait; *Servi ex eo appella„ ti ſunt, quod Imperatores captivos vende„ re, ac per hoc ſervare, nec occidere ſo„ lent. L.* 4. §. 2. *ff. ſtat. hom.*

Ubi illud oporteret improprie pro liceret poſitum videtur] „ Cum alias opponan„ tur quod licet, & quod oportet. *Vid.* „ *ſupr.* §. 2. *n.* 3.

Thucydide] „ Et *Livio l.* 7. *c.* 19. Alia „ exempla allegavit Auctor *ſupra* §. 5. Qui„ bus adde *Juſt.* 7. 6. *Diacon. Miſcell.* 3. „ 10. & 17. 30. *Thucyd.* 2. *p. m.* 120. „ *Polyb.* 1. *c.* 81. & 82. *Appian. Pun.* „ *n.* 72. *Curt* 4. 6. & 3. 12. *Commin.* „ 3. *pag.* 295. *Froſſard.* 2. *p.* 115. *Nice„ phorum in Hiſt. Alex. c.* 6. *Tcm. b.*

2 *Nec tempore ullo excluditur poteſtas occidendi*] „ Ita ut ſervati quocunque tem„ pore occidi poſſint, & finito quoque „ bello.

Quantum ad jus gentium pertinet] „ Ni„ mirum, ad effectum impunitatis. Nos id „ ex ipſo jure naturæ ſequi, oſtendemus „ ſuo loco.

Etſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur] „ Legibus Romano„ rum, inprimis ſub Chriſtianis Imperato„ ribus, conditio ſervorum longe mitior „ facta eſt: inter Chriſtianos omnis ſer„ vitus ſublata eſt, quin nec jure talio„ nis in Turcas eam exercere licet. Adver„ ſus Indos jus ſervitutis hodieque obtinet.

Ad §. XI.

Supplicum *occiſorum paſſim occurrunt exempla*] Hæc itidem non probant jus gentium, ſed abuſum ejus. Sane, dediti non amplius reſiſtunt reparationi juris noſtri, non amplius ſunt hoſtes; adeoque deficit neceſſitas, quæ unica ſaltem ratio, & cauſa eſt, cur lædere hoſtem liceat. Idque Auctor exemplis firmat *c.* 11. §. 15. Quæ in contrarium afferuntur exempla, abuſum juris gentium, non uſum probant.

Additio.

„ Supplices occidi jure naturæ quoque „ poſſunt: quod rationibus naturæ de„ monſtrabimus *infra c.* 7. Exempla vi„ de apud *Flor.* 3. *c.* 21. *n.* 24. *Salluſt.* „ *Jugurt.* 91. *Liv. l.* 2. *c.* 17. & 9. 31. „ & §. 14 *Thuanum l.* 45. *p. m.* 889. „ *Burgers obſ.* 29.

Illo, quod dixi, belli jure] „ Scilicet, „ ex jure illo particulari, quod gentes in „ bello ſolenni ſtatuerunt.

Illicitum ſibi eſſe judicarunt] „ Loqui„ tur de perfectione, de regulis charita„ tis. Sane, generoſitatis eſt, putare, non „ omnia ſibi licere, quæ jure belli facere „ licet.

Nec qui ſe dedunt, ſemper recipiuntur] „ Nam id voluntatis eſt.

Tacitum] „ *Annal. l.* 12. *c.* 17. ubi „ duplicem hujus facti rationem affert: „ 1. quia tanta multitudo tuto cuſtodiri „ non potuit: 2. quia excidio Uſpenſium „ metus reliquis injici debuit.

Nota & hic belli jus] „ Nimirum, jus, „ quod ex bello jure gentium ſolenni ori„ tur, & quod ſaltem impunitatem tribuit, „ non verum jus dat. Nos infra demonſtra„ bimus, id jus ex vero naturæ jure ſequi.

Digitized by Google

Ad §. XII.

Sine *conditione ulla*] „ Nam datur „ deditio conditionata. *Vid. l.* 2. *c.* 15. „ §. 7. *n.* 2.

Legas interfici] Hoc itidem ex abuſu juris gentium originem cepit. Nam nullum hic jus eſt lædendi eum, qui amplius non reſiſtit reparationi juris noſtri. Neque hac cæde minuuntur vires hoſtium, nec noſtræ augentur: quod gentes moratiores quoque agnovere. *Vid. infr. c.* 11. §. 14. Unde cum urbs Capſa facta deditione nihilominus diruta, puberes interfecti, & reliqui venundati eſſent, Sallustius ait, id facinus contra jus belli, non avaritia, nec ſcelere Conſulis admiſſum, ſed quia locus Jugurthæ opportunus, nobis aditu difficilis, genus hominum mobile, infidum, ante nec beneficio, neque metu coërcitum.

Additio.

„ Nos acceptos quoque in deditionem, „ nulla ſalutis adjecta conditione, occidi „ jure naturæ poſſe, *infra cap.* 7. demon- „ ſtrabimus. Talis deditio vocatur, *ſe ren-* „ *dre a diſcretion*, Germanis, *Sich auf* „ *gnad und ungnade ergeben.* Exempla Tes- „ marus allegat *h. ex Camdeno l.* 2. *p.* 312. „ *Thuan. l.* 8. *p.* 159. *Froſſard. l.* 1. *p.* 36. „ *Liv. l.* 31. *c.* 17.

Ut triumphi die occiderentur] „ Livius „ *l.* 26. *c.* 13.

Ad §. XIII.

1 Referre *aut ad talionem, aut ad pertinaciam in reſiſtendo*] Recte Auctor ait, jus lædendi, captos inprimis, & ſupplices, non defendi poſſe, nec prætextu *talionis*, quæ non obtinet niſi in ipſos delinquentes; nec prætextu *pertinaciæ*, quia id officii ſubditorum eſt, & magis laudandum.

Additio.

„ Infra demonſtrabimus, ſævitiam hanc „ naturæ jure illicitam non eſſe.

Sed hæ cauſæ] „ Senſus eſt, quod hæ „ cauſæ ſævitiam illam juſtam non reddant, „ ſed ob utilitatem eorum, qui eo rigore u- „ tuntur, allegari ſoleant. Huncque rigo- „ rem, ait, apud homines defendi jure „ Gentium in bello ſolenni. At dictum „ ſæpius eſt, non dari bellum ſolenne; „ adeoque hanc ſævitiam ex eo jure de- „ fendi non poſſe. Diximus porro, rigo- „ rem illum non contrariari juri naturæ, „ quod ſolum inter gentes obtinet.

In eandem perſonam, quæ deliquit] „ Tantundem enim nemo pati poteſt, ni- „ ſi qui malum fecit. Regula vera eſt, ac „ applicatio fallit: nam ſubditi, & ſocii, „ qui eandem cauſam operis, vel opibus „ defendunt, omnino malum alii inferunt, „ adeoque in eos quoque, ſi capiuntur, „ ſi ſupplices ſe dedunt, &c. animadverti „ jure talionis poteſt. *B. Par. in diſp.* „ *de jure Talionis* §. 47. *ſeq.*

Quorum in eo, quod accuſatur, nulla eſt culpa] „ Immo infra videbimus, ſub- „ ditos captos, vel ſupplices, omnino eſ- „ ſe in culpa: adeoque jure naturæ in- „ terfici poſſe.

Pertinax vero ſtudium in partes nemo eſt qui ſupplicio dignum judicet] Præfecto enim, & militibus loci defenſio mandata eſt: tenentur igitur jure naturali ad exactiſſimam diligentiam, i. e. ex omnibus viribus defendere locum cuſtodiæ eorum commiſſum; adeoque hactenus ipſorum pertinacia non tantum juſta, ſed & maxime laudabilis eſt. Si vero nulla ſuperſit de loco illo defendendo ſpes, non ultra tenetur præfectus, quia non poteſt ultra exactiſſimam diligentiam obligari. Si proinde omni ſpe ſublata præfectus nihilominus reſiſtit, hoſti quoque injuriam facere videtur, quia mandata tantum ipſi eſt defenſio, adeoque ultra defenſionis terminos privatus reſiſtit. Et ſic hoſti tenentur proprio nomine, quia ex quo implevit fines mandati, adeoque mandatum deficit, videtur privatus proprio odio reſtitiſſe, ac damnum dediſſe. Cum igitur jus amplius reſiſtendi ei non competat, puniri ideo, ubi in poteſtatem noſtram venit, poteſt. Unde Henricus II. Rex Galliæ quoſdam captos ſuſpendi juſſit, quod contra militiæ diſciplinam locum debilem, & qui defendi nulla ratione poſſet, contra regias copias defenderunt: quanquam Beliſarius contrarium ſtatuat, & contraria exempla ipſe Auctor afferat *infra c.* 11. §. 16. 2

Sed & ſuo Principi tenetur, ſi fines mandati excedendo plus damni dat conſumto milite, quem ſervare potuit.

Additio.

,, Quid jure naturæ obtineat, late infra
,, explicabimus. *cap.* 11. §. 16. Certiſſi-
,, mum eſt, nos in pertinaciter reſiſtentes
,, pœnam ſtatuere non poſſe: judicium enim
,, noſtrum non eſt, quousque defenſio ho-
,, ſtis neceſſaria ſit; alias ſemper pro per-
,, tinacia judicare, eoque prætextu punire
,, præfectum poſſet: unde moratiores gen-
,, tes quoque a tali cæde abſtinuiſſe, le-
,, gimus. Add. *Sen. de ira c.* 29. *l.* 3.
,, *Plin.* 3. *ep.* 9. *Curt.* 4. 6. & 8. 14.
,, *Cic. Piſon.* 32. Conf. *d. c.* 11. §. 15.
,, *ſeq.* Sane, hoſti noſtro non fit injuria;
,, in eum enim omnia licent. Et ſi ultra
,, mandatum illi, qui reſiſtunt, agunt,
,, ideo ſuo duci obligantur, non hoſti.

Cum partes illæ aut a natura aſſignatæ]
,, Uti ſi ſubditus urbem defendit.
Aut honeſta ratione] ,, Ex lege ſocie-
,, tatis, & fœderis.
Jure militari Romano] ,, *Lib.* 3. *§.* 5.
,, *ff. Re milit. Suet. in Aug. c.* 24.
Ob utilitatem ergo ſuam quisque ſummo
illo rigore utitur] ,, Adeoque allegari id
,, ſolet tanquam cauſa ſuaſoria, quaſi cul-
,, pa ejus ſit, in quem talio exercetur.
Defenditur autem rigor ille apud homi-
nes eo gentium jure, &c.] ,, Adeoque
,, cauſa illa ſuaſoria ex mente Auctoris
,, jure gentium juſtifica facta eſt, ſi id,
,, in bello ſolenni contingit; ad effectum
,, nimirum impunitatis. Quod verum non
,, eſſe, mox videbimus.

,, *cujus ſententia præter morem, & inge-*
,, *nium ipſius, viſa mihi fuit admodum a-*
,, *trox.* & pag. ſeq. *Inprimis cavendum*
,, *eſſe, ne Deus aliquo ſcelere offendatur.*
,, *Debere Carolum ita ſe comparare ut hoc*
,, *uno facto clarum faciat, quam non ſit*
,, *crudelis, aut vindictæ cupidus; ſibi vi-*
,, *deri dimittendos eſſe obſides, qui ſuo-*
,, *rum fidem ſecuti pro ſalute patriæ in diſ-*
,, *crimen veniſſent. Conf. Camd. p.* 4. *p.* 665.
,, *Liv. l.* 28. *c.* 34.
,, Quid jure naturæ obtineat, apparet
,, ex dictis in diſſertatione proœmiali *XII.*
,, §. 848. & ex dicendis infra *c.* 11. §. 18.

Qui ſe obligaverant quaſi ex conventio-
ne] ,, Qui ſponte oppignoraverant vitam
,, pro fide ſuorum. *Gron. h.* Quod Au-
,, ctor fieri poſſe, negavit *ſupra L.* 2.
,, *c.* 21. §. 11. Add. *infra c.* 17. §. *f.*
Sed & in eos, qui aliis traditi] ,, Ita
,, Apud *Liv. l.* 9. *c.* 5. *obſides* 600. *dati,*
,, *qui capite luerent, ſi pacto non ſtaretur.*
,, Apud Camdenum *obſides dati ſunt ea con-*
,, *ditione, ut ſi quid contra pactiones fa-*
,, *cerent, integrum eſſet, ſupplicium de*
,, *illis ſumere. p.* 2. *p.* 257.
Etiam pueros] ,, Plerumque liberi, aut
,, cognati. *Vid. Liv.* 2. 3. *Thuan. l.* 1.
,, *p.* 11. *Camd. p.* 2. *p.* 189. & *p.* 5. *p.*
,, *m.* 95. *Temm. h.*
A Simone] ,, Qui fratris filios Tripho-
,, ni obſides dedit pro redemtione Jonathæ.
Et fœminas] ,, Inter quas præ aliis no-
,, ta eſt Clelia.

Ad §. XIV.

Idem *jus*] ,, Quod in bello ſolen-
,, ni occidi poſſint.
Et in obſides uſurpatum] Immo nulla moratiorum gentium jus ſæviendi in obſides unquam probavit. Deficit neceſſitas, quæ ſola jus dat ſæviendi in hoſtes. Contrarium potius apparet ex exemplis ab Auctore allegatis *infra c.* 11. §. *f.*

Additio.

,, Exemplum pro mitiori ſententia oc-
,, currit apud Comminæum. *Comment.* 2.
,, *p.* 258. *Antequam eo veniret, convo-*
,, *cato conſilio deliberaverat, quid de ob-*
,, *ſidibus ſtatuendum eſſet. Dicebant ali-*
,, *qui, necandos eſſe. Contaus inprimis,*

Ad §. XV.

Sicut *autem jus gentium permittit multa*] ,, Quam hypotheſin Grotii expli-
,, cavimus, & exemplis illuſtravimus in
,, *Diſſert. proœm. IV.* §. 14.
Permittendi modo, quem jam explicavi-
mus] ,, Scilicet, ad effectum impunitatis,
,, & ne inter gentes pro homicida, aut
,, fure haberi poſſit. *Vid. ſupra* §. 5.
Ita quædam vetat permiſſa jure naturæ]
,, Quod itidem juxta principia Grotii exa-
,, minavimus *dict. diſſ. IV.* §. 15.
Eum gladio, an veneno interimas, nihil intereſt] Quæritur, an armis per ſe turpibus in hoſtem uti liceat? Auctor id jure naturæ fieri poſſe, affirmat; at rectius negamus.

Media

Digitized by Google

Media enim turpia, etſi aliter quis vincere nequeat, in bello illicita ſunt. Sane, cum quæſtio ſit de vi a natura, i. e ex Dei voluntate licita, tota ratio neceſſitatis ceſſat ſi Deus ſalva perfectione ea velle nequit, uti non poteſt, quæ per ſe turpia ſunt.

Sed & cum Deus judex ſit belli, quod geritur, pugnaret cum ejus perfectione, turpia permittere remedia. Denique neceſſitas, quæ allegari poſſet, non eſt a natura, ſed ex imbecillitate humana, quæ contra jura naturæ nihil indulget. Idque ex conſenſu gentium infra probabimus.

Turpia autem arma ſunt, quæ nullam virtutis ſpeciem præ ſe ferunt, ſed ex animi mollitie, fœditate, & timiditate ita adhibentur, ne adverſus ea hoſti noſtro defenſio pateat: & ut verbo dicam, quæ omnem defenſionis facultatem ita excludunt, ut ab homine provideri nequeant.

Turpitudo illa detergitur 1. ſi ea admiſſa caveatur majus malum, adeoque medium turpe benignius ſit honeſto: 2. ſi agitur de neceſſaria defenſione vitæ, quæ contra notorium invaſorem aliter ſervari nequit: 3. injuſtitiam ſæpe delet admiratio virtutis, ut in Scævola, Judith, &c. Denique, & 4. excipitur ab illa regula ſi jure talionis adhibentur talia arma. Talio enim apud Deum quoque excuſat, & valet.

Additio.

„ Materiam hanc, intricatam admodum,
„ & hactenus non ſatis extricatam, ex
„ profeſſo tractavit B. Parens in Diſputatio-
„ ne *de armis illicitis*. Contenta vide *ſupra*
„ §. 1. *Prop. IV.*

„ Nos cum Grotio ſtatuimus, vix dari
„ arma illicita. Cum enim omnia jure na-
„ turæ liceant in hoſtem tanquam in cri-
„ minis reum, qui cives noſtros interimit,
„ res noſtras rapit, vaſtat, &c. vel con-
„ ſilio ſaltem, & opibus ſuis reparatio-
„ nem juris noſtri impedit, &c. nulla ar-
„ ma vetita eſſe putarem, quæ hoſtem
„ deſtruere, vires ejus minuere, eoque
„ viam nobis ad juris noſtri reparationem
„ ſternere poſſit.

„ Hinc igitur 1. etiam veneno hoſtem
„ necare poſſum. Nam quem interficere
„ licet, gladio, an veneno interimas,
„ nihil intereſt. *Grot. h. c.* §. 15. *n.* 1.

„ Sane, cum hoſtem e longinquo, & ex
„ inſidiis quoque globo transfodere poſſim,
„ nullam video rationem cur non veneno
„ eum tollere queam.

„ Adeo ut nec vetitum natura ſit, globis,
„ vel ſagittis venenatis uti, quia hoſtis ſi
„ non ex vulnere, tamen ex veneno peritu-
„ rus eſt: adeoque vires hoſtis minuuntur.

„ Præterea 2. nullam video prohibendi
„ rationem, cur non & percuſſorem im-
„ mittere in hoſtem liceat; quem enim per
„ plures, eum etiam per unum occidere poſ-
„ ſum. *Grot h. c.* § 18.

„ Nec diſtinguendum arbitror, an perfi-
„ dia conjuncta ſit, an non: quia ad repa-
„ rationem juris noſtri etiam opera malorum
„ hominum uti poſſumus. Sane, experien-
„ tia docet, hoſtem hoſtis ſui milites ad de-
„ ſerendum præmio promiſſo invitare, &
„ transfugarum, i. e. perfidorum opera uti
„ ſolere. *Diſſent. Grot. d* §. 18.

„ Cur ergo inter Chriſtianos, aliasque mo-
„ ratiores gentes, hi modi defenſionis adeo
„ improbantur? Reſp. Quia religio Chriſtia-
„ na, quæ etiam inimicos diligere jubet,
„ omnes abhorret reparandi modos, qui
„ non præciſe, & abſolute ad juris noſtri
„ defenſionem ſunt neceſſarii: quales non
„ ſunt venena, & percuſſores; his enim mo-
„ dis quidem vires hoſtium minuuntur, ſed
„ bellum ideo non finitur.

„ Præcipua autem ratio hæc eſt, quod
„ hoſti, quem veneno interimimus, eodem
„ jure utendi anſa daretur. Indeque viciſſim
„ noſtræ civitatis milites, & duces non
„ tantum veneno, & immiſſo percuſſore in-
„ terimi, ſed & capti propter mala hoſti il-
„ lata, per tormenta, & cruciatus necari
„ poſſent. Mutuo igitur metu litigantes de-
„ terreri, & ob metum talionis prohibere bel-
„ lum gerentes ſolent, ne ejusmodi armis
„ milites utantur. *Vid. not. infr.* § 16. *in fin.*

„ Denique is, qui juſtam ſibi arbitratur eſ-
„ ſe belli cauſam, falli, & cauſa cadere po-
„ teſt. Quo caſu eo majorem daturus eſt pœ-
„ nam tum Deo, tum hominibus, quo plus
„ mali adverſario forte injuria intulit. Ipſa i-
„ gitur religio bellum gerentes cautos reddit,
„ ne ulla defenſionis media adhibeant, quæ
„ vindictam magis, quam reparandi neceſſi-
„ tatem inferunt. Certiſſimum igitur eſt, non
„ dari arma illicita, niſi modus defenſionis
„ per ſe crimen inferat. Hinc ſupra diximus,
„ in fœminas hoſtiles adulteria nunquam per-
„ mitti, *vid. Grot. h. cap.* §. 19. menſura
„ enim delicti per aliud delictum fieri non
„ poteſt. *Vid. l.* 2 *c.* 20 §. 1. *prop. VII.*

„ Sed & ſi alii innocentes, adhibito v. g.

veneno, periculo ſubjicerentur, uti ſi aquæ, quarum uſus communis eſt, veneno corrumpuntur, modum hunc reparandi illicitum eſſe, putamus; jus enim eorum, qui hoſtes non ſunt, inde læderetur.

Si jus naturæ reſpicias] „ Aliud enim introductum, ait, jure gentium.

Nam generoſius quidem eſt] „ Id ad regulas perfectionis pertinet: nos, quid homines inter ſe jure facere poſſint, quærimus.

Sui defendendi habeat copiam] „ Ut fit in acie, & conflictu; non ſi veneno res agitur.

Sed non debetur hoc cuiquam, qui mori meruit] „ Hoſtis enim injuriam nobis facit, reparationi juris noſtri reſiſtit, nos, noſtroſque promiſcue cædit, eoque noſtro judicio mortem meretur.

At jus gentium] „ Scilicet, voluntarium; quale non exiſtere diximus.

Si non omnium, certe meliorum] „ Vix enim dari aliquod jus gentium univerſale, ipſe Auctor ſtatuit *l.* 1. *c.* 1. §. 14. *n.* 1.

Jam olim eſt, ne hoſtem veneno interficere liceat] „ Immo id non ex jure gentium obtinuit, ſed ex mutuo metu; uti id ſtatim explicabitur. *Conf.* §. 6. *n.* 2.

Qui conſenſu ortus eſt ex reſpectu communis utilitatis] „ Unde id, quæſo, apparet? Unde probari poteſt, gentes in id communi conſenſu iviſſe? *Conf. Diſſert. proœm. IV.* §. 29.

Ne pericula in bellis, quæ crebra eſſe cœperant, nimium intenderentur] „ Quæ ratio obligationis inter gentes? unde conſtat, gentes id voluiſſe, & ex ea ratione id voluiſſe?

Et credibile eſt, a regibus id profectum] „ Fabula hæc eſt, ingenioſa equidem, ſed quæ juris gentium exiſtentiam magis ſuſpectam reddit.

A veneno minus, quam aliorum, tuta eſt] „ Ex hac hypotheſi ſequeretur, uti veneno ex jure gentium inter reges ſaltem recepto, eſſe prohibitum, non ſi inter reſpublicas bellum ſit, quia metus a vita regum deſumtus ibi ceſſat.

Niſi defendatur juris aliqua religione] „ Cum jus gentium voluntarium non detur, nulla inde poteſt eſſe religio. Mutuus metus ſufficit ad deterrendos bellum gerentes.

Et metu infamiæ] „ Cum jus tale gentium non exiſtat, fruſtra metuitur infamia ex ejus violatione: quis, quæſo, foret infamiæ hujus inter gentes effectus?

Clandeſtina ſcelera] „ Ita dicta, quia alter non habet ſui defendendi copiam. *Vid. n.* 1. 1

Communis exempli intereſſe] „ Cauſam communem hominum eſſe.

Reſpiciunt merum jus naturæ] „ Jure naturæ enim quem interficere licet, eum gladio, an veneno interimas, nihil intereſt. *Vid. n.* 4.

Illud autem, quod a gentium voluntate ortum trahit, prætervident] „ Et merito, quia tale jus non exiſtit.

Ad §. XVI.

Et *ad vim accedit propius, &c.*] „ Ideoque contra quam alter ſe defendendi habet copiam. 1

Spicula veneno inficere, &c.] „ Ut ſi non ex vulnere, ſaltem ex veneno pereat hoſtis.

De Getis tradit Ovidius] „ *Add. Idem Triſt.* 3. *v.* 31. 10. & *Plin. l.* 11. *c.* 53. De Perſis idem teſtatur *Ariſt. lib. de Plantis*; de Ambigeris *Juſtin. l.* 12. *c.* 10. & *Curt. l.* 9. *c.* 8; De Slavis, *Leonis Tactica c.* 18. *them.* 108; de Indis *Ælianus var. l* 6. *c.* 18; de Venetis *Bembus lib.* 3. de Hiſpanis *Thuanus l.* 46. *p.* 962; de Pyrenæis *Becman. de orig. leg. pag.* 186.

Sed hoc quoque contra jus gentium] „ Veriſſimum eſt quod Auctor ait, jure naturæ non prohibitum eſſe veneno inficere ſpicula. Rationem modo explicavimus.

Non univerſale] „ Diſtinctionem inter jus gentium univerſale, & certarum gentium, ex mente Auctoris expoſuimus in *Diſſ. proœm. IV.* §. 11. Nos paſſim probavimus, non dari Jus Gentium nec univerſale, nec Europæum.

Et ſi quæ] „ I. e. earum, quæ cum Europæ Gentibus confines ſunt.

Quod recte a Saliſberienſi obſervatum eſt] Immo is non ait, jure Gentium Europæo demum id fuiſſe prohibitum, ſed ipſo jure naturæ

Nam & fontes veneno inficere] „ Exempla de Utero Brittannorum rege refert *H. Boethius lib. X.* quod ex fonte juſſu Occæ Saxonum regis infecto bibens mortuus ſit. De 3

„ Aliis

Digitized by Google

Afris vide *Appian. Civ. l. 2. p.* 455. De Clyſtene Syconio *Frontin. l.* 3. 7. 6. Conf. *Dubrav. lib.* 18. *Buchanan. Hiſt. Scot. p.* 218. *Galfriol. Hiſt. Brit. VIII.* 24. *Zwinger. Theatr. vit. hum. Vol.* 2. *l.* 7. *p.* 506. *Zevecot. ad Flor. l.* 2. *in f. Zigler. in not. ad Grot. h. p.* 540.

Quod ipſum quoque aut non latet, aut non diu latet] „ Adeoque quod præcaveri poteſt ex paucorum caſu, indeque pro clandeſtino armorum genere haberi nequit. *Gron. h.* At verius eſt, hoc armorum genus natura illicitum eſſe, quia innoœdtes æque, ac nocentes inde perire poſſunt.

Sed & contra fas Deùm] „ i. e. Contra jus naturæ.

Jura gentium Diis quoque adſcribi, &c.] *Vid. diſſ. proœm. IV.* §. 8. Immo cognitum Auctoribus veteribus non fuit jus gentium voluntarium; adeoque illud per *fas gentium* intelligere non putuere.

Alibi quoque a nobis] „ *Vid. l.* 2. *c.* 19. §. 1. *n.* 1. *c.* 20. §. 44. *n.*6. & *l.*3. *c.*6. §. 2.

Si ad minuenda pericula tales ſint quædam bellantium tacitæ conventiones] „ Quid non prætextu tacitarum ejusmodi conventionum fingi poſſet? quænam ſunt iſtæ gentes, quæ ita tacite convenerunt? Quid ſi gens, quæ armis ejusmodi turpibus utitur, neget ſe unquam conſenſiſſe, contrarium quis probabit? Sed & ſi probari poſſet, inter duas forte gentes adhibita ejusmodi arma non fuiſſe, unde conſtabit, alias gentes in id conſenſiſſe, vel eas abſtinuiſſe animo paciscendi, & jus conſtituendi? Quid ſi alter alleget, ſe id feciſſe, quod alia ſeſe defendendi media tunc non fuerint? &c.

Manente bello convenerit] „ At id non erat ex tacito pacto, aut ex jure aliquo gentium voluntario, ſed ex pacto expreſſo, unde jure naturali quoque obligatio oritur, utpote quo pacta ſervari debent. Exemplum ſimilis conventionis an. 1675. Argentorati factæ affert Kulpiſius *in Colleg. Grot. Ex.* 11. §. 7. ubi *art.* 57. prohibetur: *Daſz man ſich keiner drabt, vergiſteten, geſtirnten und ungewohnlichen Kugel ins kunfftige gebrauchen ſolle.*

Ad §. XVII.

De *aquis*] „ Ita aquam elleboro corrupit Cliſthenes Syconius *Frontin. III.* 7. 6. Metallarii Bohemiæ, in bello inter Albertum I. & Wenceslaum Pachum, fluvium ſcoriis, & aliis purgamentis metallicis corruperunt. *Dubrav. Hiſt. l.* 18. Hæc res illicita non eſt, quia nihil intereſt, ferro, an ſiti hoſtem ad reparationem adigam.

Quod & natura] „ Quia tendit ad reparationem juris noſtri, adeoque neceſſarium eſt.

Et conſenſit] „ Scilicet, tacito, ſeu jure gentium voluntario: quale non exiſtere, diximus. Immo hic ipſe conſenſus Gentium jus naturæ probat.

Ad §. XVIII.

Hostem *interficere immiſſo percuſſore*] 1
Hoc inſidiarum genus & illicitum, & turpe eſt, ſi quis nimirum tanquam latro, forte pecunia conductus, hoſtis caſtra ingreditur, & ducem hoſtis ſtructis inſidiis occidit: niſi conjuncta ſit generoſitas, & fortitudo maxima, uti in facto Scævolæ, qui palam ingreſſus in caſtra regem petiit; & Judithæ, quæ animo liberandi populum Dei Holofernem occidit.

Additio.

„ Quæſtionem hanc, an percuſſorem in hoſtem immittere liceat, late explicat B. Parens in Diſſert. *de Armis illicitis* §. 47. *usque ad* §. 58. Locum delibavimus ſupra §. 1. *Prop. IV.* Noſtram ſententiam expoſuimus ſupra §. 15.

Sed omnino d ſcrimen adhibendum] „ Auctor putat, percuſſorem, qui hoſti fidem debet, non poſſe immitti, quod facto perfidia inſit; ſi fidem non debet, poſſe: quod ſupra refutavimus. Add. *d. diſp.* §.48.

Subditi in regem] „ Qui fidem jurarunt.

Milites in eum, cui militant] „ Et cui ſacramento obſtricti ſunt.

Recepti ut ſupplices] „ Nam per deditionem judicio, ac arbitrio victoris ſe, ſuaque ſubmittunt.

Advenæ] „ Qui ſcilicet animum permanendi, non ſaltem tranſeundi habent. *ſupra* §. 6. 7. & 8.

At vero nulla teneantur fide] „ Adeoque nec ſubditi, nec vaſalli, nec advenæ ſunt.

Laudatus ab hiſtoricis] „ *Martial. l.* 8. *e, gr.* 30.

N… tum, hoſtem occidere ubivis licet] 2
„ Quia reſiſtit reparationi juris noſtri.

Sed & jure gentium] „ Intelligit voluntarium, quale non agnoſcimus.

Nec

Nec refert quot ſint] „ An plures ab uno,
„ an unus a pluribus, an unus ab uno occi-
„ datur.

Sexcenti Lacones] „ *Juſtin.* 2. 11. Diodo-
„ rus Siculus quingentos fuiſſe, refert *l.* 11.
„ *c.* 9. Alii trecentos tantum. *Herod.* *l.* 7.
„ 224. *Ælian.* 3. *var.* 24. Simile de paucis
„ Gallis tentorium Perſarum regis petentibus
„ refert *Marcell.* 19. 13. *Vid. Teſm. b.*

Sed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur] „ Hæc exem-
„ pla non probant jus gentium, ſed ipſum
„ jus naturæ

3 *Exquiſitis ſuppliciis affici ſolent*] „ Conf.
„ *l.* 3. *c.* 7. §. 6. *n.* 4. *in f.*

Quod in jus gentium deliquerint] „ De-
„ linquere non poſſunt in jus, quod plane
„ non exiſtit.

Sed quia eodem jure gentium in hoſtem quidvis licet] „ Non *jure Gentium* demum
„ in hoſtem omnia licent, quia tale non da-
„ tur, ſed ipſo jure naturæ.

Gravius autem, aut levius malum ſtatuit quiſque pro ſua utilitate] Communis ſententia gentium fuit, ſævire licere in hoſtes captos, nedum ergo in ejuſmodi hoſtes, qui in meo inveniuntur territorio animo mihi nocendi. At alibi diximus, hunc abuſum eſſe juris gentium. Jure naturæ hoſtis ſtatim, ac captus eſt, deſinit eſſe hoſtis; adeoque ſævire in eum amplius non licet, niſi contra jus naturæ aliquid commiſerit, uti percuſſores.

Additio.

Noſtram ſententiam expoſuimus *ſup.* §. 15. *ad rubr. quartam.*

Quos mittere jure gentium, haud dubie licet] „ Jure naturæ enim quin exploratores
„ mittere liceat, dubium non eſt: actus enim
„ per ſe nihil turpitudinis habet; præterea
„ id neceſſarium eſt ad juris noſtri repara-
„ tionem.

Deprehenſi peſſime tractari ſolent] „ Quia
„ hoſtes ſunt, in quos alteri bellum geren-
„ tium æque omnia licent.

Juſte interdum ab his, qui juſtam habent bellandi cauſam] „ Intelligit juſtitiam inter-
„ nam, quæ ex jure naturæ oritur, & ubi
„ Auctor præciſe requirit juſtam cauſam.

Ab aliis vero licentia illa, quam dat jus belli] „ In bello ſcil. jure gentium ſolenni:
„ quæ licentia tantum jus externum tribuit,
„ & impunitatem. Equidem verum eſt, jure
„ naturæ tantum eum, qui juſtam cauſam
„ habet, jura belli ſibi arrogare poſſe: cum
„ vero uterque juſtitiam cauſæ ſibi aſſerat,
„ nec ſuperior ſit, qui de ea cognoſcat, &
„ decidat, ſuſpenſam eſſe, diximus, quæ-
„ ſtionem de cauſæ juſtitia, donec per ulti-
„ mam victoriam, i. e. per ſententiam Dei,
„ bellorum arbitri, conſtet, uter jure, uter
„ injuria egerit. Atque tunc in victum omnia
„ licent, illeque tum Deo, tum victori, jure
„ pœnas dabit.

Qui tali opera oblata uti noluerint] „ Ma-
„ thias Hungariæ rex hoſtem Georgium Po-
„ diebraccium advertit de inſidiatore. *Beſol-*
„ *dus de arte, jureque belli c.* 5. *Subn. XI.*
„ *f.* 92. Fridericus Wilhelmus Elector Bran-
„ denburgicus idem denunciavit Turrenio.
„ *Valkenier Europ. perturb. p.* 4. *pag.* 489.
„ *Rentschius im Brandenburgiſchen Zedern-*
„ *Hayn, in vita Frid. Wilh.*

Non ad juſti, injuſtive opinionem] „ Quaſi
„ dubitaverint, an jure id fieri poſſit.

De his percuſſoribus, quorum pacto perfidia ineſt, aliud dicendum] „ Rationem dif- 4
„ ferentiæ expoſuit Auctor ſupra. *c.* 1. § 21.
„ 22. Nos diximus, utroque caſu jure na-
„ turæ licitum eſſe percuſſore uti.

Contra jus gentium faciunt] „ Scilicet vo-
„ luntarium; quale non dari, ſæpius dictum
„ eſt.

Peccare cenſeantur apud Deum] „ Per-
„ cuſſor peccat quia perfidiam committit;
„ non autem is, qui ejus opera in hoſtem,
„ in quem omnia licent, utitur, adeoque
„ qui perfidus non eſt.

Non autem apud homines, i. e. in gentium jus] „ Jure gentium, i. e. jure naturæ, ope-
„ ra malorum hominum uti licere, Cicero
„ docuit ſupra *l.* 2. *c.* 56. §. 5. Conf. *l.* 2.
„ *c.* 17. §. 20. *n.* 1. *L.* 3. *c.* 1. §. 22.

Intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo] „ Senſus eſt, jus illud gentium, quo
„ opera malorum hominum in hoſtes uti li-
„ cet, approbaſſe ſaltem cædes hoſtium, non
„ vero ut perfidos quoque eos, qui fidem ho-
„ ſti debent, reddere poſſimus. Diximus,
„ fruſtra de effectu juris gentium voluntarii
„ quæri, cum tale jus plane non exiſtat.

Violaſſe jus non naturæ tantum, ſed & gentium, creditur] „ Neutrum admittimus;
„ jure naturæ omnia in hoſtem licent, &
„ actus ille ſaltem turpis eſt intuitu percuſ-
„ ſoris; jus gentium autem non dari, toties
„ dictum eſt.

Placuerit] „ Rationem affert, cur gentes 5
„ prohibuerint percuſſore uti ſi perfidia con-
„ juncta eſt, non vero ſi ea ceſſat. Nimirum,
„ quia capita bellum gerentium nunquam tuta

„ futura

Digitized by Google

,, futora eſſent. At fruſtra de illa ratione quæ-
,, tur, cum tale jos gentium non exiſtat.

6 *In bello ergo ſolenni*] ,, I. e. in bello pu-
,, blico, quod inter duas ſummas poteſtates
,, geritur, & indictum eſt.

Aut inter eos, qui belli ſolennis indicendi jus habent] ,, Intelligit illos, qui pro parte
,, imperium babent, vel qui inæquali fœdere
,, juncti ſunt. *Vid. c.* 3. §. 4.

Id non licet] ,, Scilicet, percuſſoribos oti,
,, quorum facto perfidia ineſt.

Extra vero bellum ſolenne habetur pro licito] ,, Quid ſit bellum minus ſolenne, ex
,, principiis Auctoris expoſuimus in *Diſſert.*
,, *proœm. IX.* § 70. In hoc bello jura natu-
,, ræ obtinere, ait *L.* 1. *c.* 3. §.4. *n.*1. & 2.
,, Jure naturæ autem in rebelles, & latro-
,, nes, malorum opera uti licere, ſtatuit, etſi
,, perfidia conjuncta ſit.

Eodem jure gentium] ,, Atqui Auctor paſ-
,, ſim inculcavit, jus gentium non diſponere
,, de his, qui gens non ſunt, aut gentis pars.
,, *Vid. ſup. c.*3. §.12. *L.* 1. *c.*2. §.4. *n.*2.

Inſidias tales degeneres negat] ,, Tacitus
,, non ait, Gannaſcom per percuſſores, qui-
,, bus perfidia conjuncta erat, periiſſe, ſed
,, per miſſos Corbulonis, qoi Gannaſcum do-
,, lo aggreſſi ſunt, & per inſidias eum inter-
,, fecerunt. *Tacit. Annal. l. XI. c.* 19. Hoc
,, factum non contra hoſtem, ſed transfugam,
,, & perfidum commiſſum, non improbatur.

Curtius Spitamenis perfidiam minus, ait, inviſam eſſe potuiſſe] ,, Alexander non fuit
,, Auctor hujus perfidiæ; adeoque hoc exem-
,, plum theſin Auctoris non probat. Sed nec
,, perfidiam Spitamenis approbat Curtius;
,, ſed ſaltem ait, *minus eam inviſam jam*
,, *eſſe potuiſſe.*

Sic & in latrones, & piratas, perfidia vitio quidem non caret] ,, Fides enim, quæ
,, his qua talibus datur, omnino ſervanda eſt.
,, *L.* 2. *c.* 15. §. 14. *l.* 3. *c.* 23. §. 2.

Sed apud gentes odio eorum, in quos committitur, impunita eſt, &c.] ,, Repetit hæc
,, Auctor paſſim infra *c.*12. §.26. *n.*1. *c.*19.
,, §.6. & *c.*23. §. 2. Quaſi gens jus puniendi
,, delicta alterios gentis ullo caſu habeat?
,, Errorem hunc Auctoris refutavimus *l.* 2.
,, *cap.* 20.

Ad §. XIX.

Stupra *in fœminas in bellis paſſim legas & permiſſa, & impermiſſa*] Regula generalis eſt, licita non eſſe in hoſtem, quæ ad jus conſequendum, aot bellum finiendum nihil conducunt. Stupra enim nihil eo pertinent. Sane, quæ per ſe turpia ſunt, nulla belli ratione excuſantur, neque abuſus ille juris gentium, quo jus vitæ, & necis in ſervos ſibi arrogarunt hoſtes, ad pudicitiam extenſus eſt. Unde hæc Romanis ſancta viſa fuit etiam in hoſte. *Vid. Liv. l.* 26. *c.* 69.

Spectarunt injuriam ſolam in alienum corpus] ,, Sed male: injuria enim in corpus ho-
,, ſtis non licita eſt, niſi quatenus eſt ne-
,, ceſſaria.

Qui non ſolam injuriam, ſed ipſum efferatæ libidinis actum hic conſiderarunt] ,, Qui actus
,, per ſe illicitus eſt, & ad vincendum nihil
,, operatur.

Et quod is neque ad ſecuritatem pertineat]
,, Hoſtium vires eo neque minuuntur, neque
,, noſtræ augentur.

Neque ad pœnam] ,, Eſſet enim novum
,, flagitiom.

Ac proinde non bello magis, quam pace impunitus eſſe debeat] ,, Quia eſt actus per
,, ſe omni tempore illicitus.

Marcellus] ,, *Liv.* 25. *c.* 25. Conf. *Quin-*
,, *ctilian. declam.* 3.

Uſpiam, i. e. apud moratiores populos]
,, Apud quos jos naturale viget; nam inter
,, gentes nihil aliud ſanctum eſt, quam quod
,, ſanctione naturali ab omni violatione exi-
,, mitur, non quod ex ficto aliquo gentiom
,, jure ſanctum fingitur.

Inter Chriſtianos] ,, Immo ut partem juris 2
,, naturæ.

Ubique pœna ſit obnoxius] ,, Hunc enim
,, effectum juri gentium Auctor tribuit in illis
,, caſibus, ubi jus gentium quædam vetat,
,, quæ jure naturæ ſunt permiſſa. *Vid. diſſ.*
,, *proœm IV.* §.15. At toties dictum eſt, non
,, dari jus gentium, adeoqoe nec eo jure ali-
,, quid vetari poſſe, nedum ſub pœna.

In Corſicam deportatum] ,, Sunt & aliæ
,, quæſtiones circa arma, de quibus dubitari
,, poteſt an licita ſint, & quæ in ſæpius lau-
,, data diſpotatione *de armis illicitis* §. 57.
,, *uſque ad* §. 72. recenſentur.

FINIS TOMI TERTII.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google